

Tragicorum Romanorum Fragmenta

Vol. II

Ennius

Vandenhoeck & Ruprecht

Tragicorum Romanorum Fragmenta

(TrRF)

Herausgegeben von
Widu-Wolfgang Ehlers, Peter Kruschwitz,
Gesine Manuwald, Markus Schauer
und Bernd Seidensticker

Vol. II

Vandenhoeck & Ruprecht

Tragicorum Romanorum Fragmenta

VOL. II

ENNIUS

EDIDIT

GESINE MANUWALD

Vandenhoeck & Ruprecht

Bibliografische Information der Deutschen Nationalbibliothek
Die Deutsche Nationalbibliothek verzeichnet diese Publikation in der
Deutschen Nationalbibliografie; detaillierte bibliografische Daten sind
im Internet über <http://dnb.d-nb.de> abrufbar.

ISBN 978-3-525-25029-7
ISBN 978-3-647-25029-8 (E-Book)

© 2012, Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG, Göttingen/
Vandenhoeck & Ruprecht LLC, Oakville, CT, U.S.A.
www.v-r.de

Alle Rechte vorbehalten. Das Werk und seine Teile sind urheberrechtlich geschützt.
Jede Verwertung in anderen als den gesetzlich zugelassenen Fällen bedarf der
vorherigen schriftlichen Einwilligung des Verlages.

Printed in Germany.

Druck und Bindung: ⊕ Hubert & Co, Göttingen

Gedruckt auf alterungsbeständigem Papier.

Tabula materiae

Prologus	IX
Praefatio editionis	XI
– Germanice	XI
– Anglice	XXIV
Appendix: specimen fragmenti et partes apparatus	XXXVI
Praefatio huius voluminis	XXXIX
Ennius	1
1. Testimonia (T 1–95)	1
2. Quomodo editiones et Enni et auctorum qui fragmenta tradunt in huius editionis apparatu critico adhibeantur	29
3. Fragmenta tragoediarum	33
<i>Achilles</i> (<i>Aristarchi</i>) (F 1–8)	33
<i>Ajax</i> (F 9–11)	44
<i>Alcmeo</i> (F 12–14)	49
<i>Alexander</i> (F 15–22)	60
<i>Andromacha</i> (<i>aechmalotis</i>) (F 23–33)	70
<i>Andromeda</i> (F 34–41)	95
<i>Athamas</i> (F 42)	107
<i>Cresphontes</i> (F 43–48)	110
<i>Erectheus</i> (F 49–51)	119
<i>Eumenides</i> (F 52–55)	124
<i>Hectoris lytra</i> (F 56–71)	130
<i>Hecuba</i> (F 72–81)	151
<i>Iphigenia</i> (F 82–88)	164
<i>Medea</i> (<i>exul</i>) (F 89–100)	187
<i>Melanippa</i> (F 101–106)	218
<i>Nemea</i> (F 107–108)	226
<i>Phoenix</i> (F 109–116)	229
<i>Telamo</i> (F 117–124)	240
<i>Telephus</i> (F 125–131)	252
<i>Thyestes</i> (F 132–141)	261
<i>Incerta</i> (F 142–201)	276
Operum incertorum fragmenta tragoediis fortasse tribuenda (F 202–216)	354

Subsidia	373
1. Abbreviationes et notae	373
2. Bibliographiae (et sigla)	381
2.1 Collectiones fragmentorum Romanorum (et Graecorum) .	381
2.2 Editiones Enni	383
2.3 Editiones et codices auctorum qui fragmenta tradunt	386
2.3.1 Apuleius	386
2.3.2 Charisius	388
2.3.3 Cicero	389
2.3.4 Diomedes	420
2.3.5 Donatus	421
2.3.6 Festus et Paulus	422
2.3.7 Fronto	428
2.3.8 Gellius	429
2.3.9 Grammaticus incertus	431
2.3.10 Hieronymus	432
2.3.11 Isidorus	433
2.3.12 Iulius Rufinianus	438
2.3.13 Iulius Victor	439
2.3.14 Lactantius	439
2.3.15 Macrobius	441
2.3.16 Nonius Marcellus	444
2.3.17 Orosius	451
2.3.18 Phaedrus	453
2.3.19 Priscianus	453
2.3.20 Quintilianus	456
2.3.21 Rhetor ad Herennium	458
2.3.22 Rufinus Lupus	461
2.3.23 Rutilius Lupus	462
2.3.24 Scholia (Pseudacronis) in Horatium	463
2.3.25 Scholiastae Ciceronis	463
2.3.26 Scholiastae Vergili	464
2.3.27 Seneca minor	465
2.3.28 Servius	465
2.3.29 Terentius	469
2.3.30 Varro	470
2.4 Editiones aliorum auctorum	473
2.5 Studia	474

3. Conspectus metrorum	507
3.1 Metra secundum fragmenta disposita	507
3.2 Metra in genera digesta	510
4. Comparationes numerorum fragmentorum	513
4.1 $\text{TrRF} \rightarrow \text{Va}_{.2}, \text{Ri}_{.2-3} (\approx \text{Kl.}), \text{Wa.}, \text{Joc.}$	513
4.2 $\text{Vahlen}_2 \rightarrow \text{TrRF}, \text{Ri}_{.2-3} (\approx \text{Kl.}), \text{Wa.}, \text{Joc.}$	519
4.3 $\text{Ribbeck}_{2-3} (\approx \text{Klotz}) \rightarrow \text{TrRF}, \text{Va}_{.2}, \text{Wa.}, \text{Joc.}$	525
4.4 $\text{Warmington} \rightarrow \text{TrRF}, \text{Va}_{.2}, \text{Ri}_{.2-3} (\approx \text{Kl.}), \text{Joc.}$	531
4.5 $\text{Jocelyn} \rightarrow \text{TrRF}, \text{Va}_{.2}, \text{Ri}_{.2-3} (\approx \text{Kl.}), \text{Wa.}$	537
5. Indices	545
5.1 Index nominum	545
5.2 Index verborum	548
5.3 Index fontium	564

Tragicorum Romanorum Fragmenta (TrRF)

Prologus

Initia huius editionis multorum annorum repetunt memoriam. tragicorum enim Graecorum fragmenta cum in lucem edi atque editionem illam Nauckianam loco movere inciperent, nos – tum Hamburgenses – ut etiam fragmenta tragicorum Romanorum denuo ederemus, consilium cepimus. adhortatione Brunonis Snell firmati, qui tragoediarum Romanarum fragmenta quasi fragmenta Graecarum tragoediarum interpretabatur, editiones studiaque docta sescenta post editionem ab Ottone Ribbeck curatam publici iuris facta colligere coepimus.

at spes hanc collectionem intra paucos annos absolvere ipsamque fragmentorum editionem ingredi posse nos fefellit. in universitatem liberam Berolinensem vocatis muneribusque haud paucis impeditis nobis non contigit, ut consilium sepositum resumeremus, donec a. D. MMII auxilio opibusque societatis Germanicae studiis provehendis (vulgo Deutsche Forschungsgemeinschaft) nisi Marcum Schauer operi properando praeficere potuimus. qui qua est sagacitate et industria non modo additis editionibus commentariisque ante Ribbeckium publicatis bibliographica supplevit, sed et principia editionis, quae infra praebebuntur, diligentissime limavit polivitque et primum editionis futurae elaboravit specimen. opus valde auctum cum nisi longo temporis spatio absolvi non posse perspexisset, ei felicissime contigit, ut Gesinam Manuwald Londiniensem, Petrum Kruschwitz Radingensem, Nicolaum Rücker Bambergensem collegas peritissimos, editores sibi adiungeret. cui a. D. MMIX universitatis Bambergensis professori facto editionem omnem curandam perficiendamque mandare nobis visum est.

cum iis, qui et Hamburgi et Berolini bibliographicis conficiendis interfuerunt, tum praecipue Marco Schauer gratiae sunt agenda, qui summa contentione impetravit, ut editionis fragmentorum tragicorum Romanorum a nobis inchoatae pars prima et secunda, quibus tertia et quarta quam primum sequerentur, nunc demum in lucem prodirent. gratias agimus et societati Germanicae studiis provehendis et universitati liberae Berolinensi nec non Dieterico Ruprecht fautori per hos annos patienti.

Berolini a. D. MMXI

Widu-Wolfgang Ehlers / Bernd Seidensticker

Praefatio editionis

Germanice¹

1. Ziel und Anlage der Edition (S. XI) – 2. Aufbau der Bände (S. XIII) – 3. Anordnung der Fragmente (S. XIII) – 4. Zählung der Fragmente (S. XIV) – 5. Aufbau der Angaben zu den einzelnen Fragmenten (S. XV) – 6. Nachweis der Lesarten und Konjekturen (S. XVII) – 7. Grundlage der Angaben zu Codices und Editionen (S. XIX) – 8. Abkürzungs- und Literaturverzeichnisse; Zitierweise (S. XXI) – 9. Orthographische Konventionen (S. XXII)

1. Ziel und Anlage der Edition

1.1 Diese Edition (*Tragicorum Romanorum Fragmenta* = *TrRF*) ist die erste kritische Gesamtausgabe aller Fragmente ('Zitate' / 'Überreste') der römischen Tragödie seit Otto Ribbecks Ausgaben der Fragmente der römischen Komiker und Tragiker in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Mit dieser neuen Ausgabe sollen auch die Entwicklungen, die in der Forschung zu den Tragödienfragmenten und zu den sie überliefernden Autoren in den mehr als 100 Jahren seit der letzten Auflage von Ribbecks Edition stattgefunden haben, zugänglich gemacht werden. Entsprechend unterscheiden sich die *TrRF* von der Ausgabe Ribbecks (sowie von anderen Editionen der Fragmente einzelner Tragiker bzw. der Gattung) durch eine wesentlich umfangreichere Berücksichtigung und Dokumentation von Überlieferung und Forschungsgeschichte. Bei der Disparatheit und Vielfalt der die Fragmente überliefernden Texte war es meist nicht möglich, die jeweilige Überlieferungstradition in den Handschriften nachzuverfolgen, und diese Edition beruht daher im Wesentlichen auf vorhandenen kritischen Textausgaben und Angaben in der wissenschaftlichen Literatur. Nichtsdestoweniger stellt sie insofern einen Fortschritt dar, als die Herkunft aller Informationen, die nicht auf Autopsie der Editoren zurückgehen, im Einzelnen nachgewiesen ist (s. § 6). Es handelt

1 Kurzgefasste Hinweise zur Benutzung dieser Ausgabe, die über den Aufbau der Wiedergabe eines Fragments, die Gliederung des kritischen Apparats sowie die dabei verwendeten wichtigsten Abkürzungen orientieren, finden sich unter 'Appendix: specimen fragmenti et partes apparatus' am Ende dieser Praefatio (S. XXXVI–XXXVII). Die wichtigsten Abkürzungen sowie die am häufigsten genannten Autoren und Editionen sind zu Beginn des 'Subsidia'-Teils unter '1. Abbreviationes et notae' zusammengestellt (S. 373–380).

sich somit um eine ‘Edition mit Forschungsbericht’, die die textkritisch relevanten Angaben in den für die Tragikerfragmente einschlägigen Editionen und wissenschaftlichen Arbeiten kollationiert, dokumentiert und verifiziert sowie literaturwissenschaftliche Informationen bietet. Auf dieser Basis ergeben sich für Überlieferung und Fragmenttexte neue Gesichtspunkte.

1.2 Kennzeichnend für die neue Edition ist die Anordnung der Fragmente, die bei jeder Tragödie sowie den nicht einer konkreten Tragödie zuzuordnenden Fragmenten jeweils der chronologischen Abfolge der zitierenden Autoren folgt, um nicht Interpretationen zu präjudizieren oder Rekonstruktionen von Dramen zu suggerieren. Beabsichtigt ist, die Überlieferungssituation umfassend widerzuspiegeln und für die jeweiligen Fragmente den Text wiederzugeben, der in Anbetracht aller Überlieferungsträger als überliefert gelten darf, sofern er als sprachlich und metrisch korrekt betrachtet werden kann und einen möglichen Sinn ergibt. Offensichtliche Verderbnisse, Fehler und Entstellungen in der Überlieferung sind im Text der Fragmente nach Möglichkeit (mit entsprechender Kennzeichnung) emendiert oder jedenfalls markiert (s. § 6.7), mit weiterer ausführlicher Dokumentation im Apparat.

1.3 Um alle zur Überlieferungssituation und zur Forschungsgeschichte zusammengetragenen Informationen möglichst übersichtlich zur Verfügung zu stellen, sind die Einträge folgendermaßen aufgebaut: Für jedes Fragment wird zunächst der entsprechende Textabschnitt des überliefernden Autors wiedergegeben, wobei die als Zitat erkennbare Wortfolge durch Anführungszeichen gekennzeichnet ist; wenn ein Fragment mehrfach überliefert ist, sind diese Texte chronologisch angeordnet (s. § 3.3); der Fragmenttext, wie er aus eventuell variierenden Überlieferungen konstituiert bzw. wahrscheinlich gemacht werden kann, folgt danach. Die Dokumentation der Überlieferung sowie Konjekturevorschläge und interpretatorische Hinweise finden sich in dem anschließenden ausführlichen und nach verschiedenen Sachgruppen unterteilten Apparat (s. § 5).

1.4 Diese Ausgabe ist auf vier Fragment-Bände angelegt (Vol. I – Livius Andronicus, Naevius, Tragici minores, Adespota; Vol. II – Ennius; Vol. III – Pacuvius; Vol. IV – Accius), für die jeweils verschiedene Herausgeber verantwortlich zeichnen. Jedoch sind die Bände in Bezug auf die angewandte Methodik und Darstellungsweise weitgehend einheitlich konzipiert. Sachbedingt unterscheiden sie sich bei Details insofern, als die einzelnen Tragiker wegen der jeweils unterschiedlichen Überlieferungslage spezifische Anforderungen stellen. – Da die Bearbeitung der vier Bände sukzessive in Angriff genommen wurde, erscheinen sie entsprechend zeitversetzt. Damit jeder Band auch für sich benutzt werden können, sind Verweise auf Fragmente, die nach den Ordnungsprinzipien

dieser Edition in anderen Bänden enthalten sind, nach der Zählung der Edition von Ribbeck angegeben (vgl. die Konkordanzen), ist eine vollständige Praefatio in allen vier Bänden abgedruckt und hat jeder Band sein eigenes Siglen- und Abkürzungsverzeichnis.

2. Aufbau der Bände

Vor den Fragmenten des jeweiligen Tragikers (zur Anordnung s. § 3) findet sich in jedem Band eine Zusammenstellung der einschlägigen *Testimonia* zu dessen Leben und Werk (in chronologischer Folge und durch einen Sachindex aufgeschlüsselt), auf die im Rahmen der Diskussion der einzelnen Tragödien ggf. Bezug genommen wird; in Vol. I sind außerdem *Testimonia*, die sich auf die römische Tragödie generell beziehen, aufgenommen. Den Abschluss der Bände bildet jeweils ein technischer Teil ('Subsidia'): Er enthält ein ausführliches Abkürzungsverzeichnis, eine Übersicht über die zugrunde gelegten Ausgaben und die in ihnen herangezogenen Codices, die gleichzeitig die in den Apparaten in *TrRF* benutzten Siglen aufschlüsselt; außerdem wird die verwendete Forschungsliteratur aufgeführt. Hinzu kommt ein 'Conspectus metrorum', der sowohl die Versmaße der einzelnen Fragmente angibt als auch eine Übersicht über die vom jeweiligen Dichter verwendeten Versmaße bietet. Zum Abschluss sind Konkordanzen mit der Ausgabe von Ribbeck und anderen für den jeweiligen Tragiker einschlägigen Editionen sowie Indices angefügt.

3. Anordnung der Fragmente

3.1 Die Fragmente der einzelnen Tragiker werden, sofern sie sich eindeutig zuordnen lassen, unter dem Namen der jeweiligen Tragödien (die alphabetisch geordnet sind) aufgeführt. Die Präsentation jeder Tragödie beginnt, wenn ausreichend Material erhalten ist, mit einem einleitenden Abschnitt, der über den vermutlich zugrunde liegenden Mythos (mit *Testimonia*), andere dramatische Bearbeitungen dieses Mythos und mögliche Quellen informiert. Hingewiesen wird auch auf eventuell zu diesem Drama gehörende, ihm in der Überlieferung aber nicht ausdrücklich zugewiesene Fragmente; außerdem werden Informationen zum anzunehmenden Inhalt des Dramas (wobei ggf. auch die Reihenfolge der Fragmente in einem möglichen Handlungsablauf diskutiert wird) sowie zu wichtiger Forschungsliteratur geboten.

3.2 Daran schließen sich die für die jeweilige Tragödie zu sichernden Fragmente an, d.h. Fragmente, die in der Überlieferung explizit dem Dichter und dem Stück zugewiesen sind (oder bei denen mit hinreichender Sicherheit, aufgrund des Kontexts oder der Kombination von *Testimonia*, eine eindeutige Zuordnung erschlossen werden kann). Alle ande-

ren Fragmente finden sich unter den *Incerta* eines Dichters, sofern sie wenigstens diesem Tragiker zugeschrieben sind, oder unter den *Adespota* (in Vol. I), wenn der Dichter nicht eindeutig benannt ist. Wenn Fragmente in der Überlieferung ohne explizite Zuweisung bleiben, für sie jedoch eine Zuordnung zu einem bestimmten Stück naheliegend ist oder in der Forschung erwogen wird, ist das sowohl bei dem jeweiligen Fragment (unter den *Incerta* oder *Adespota*) als auch in dem einleitenden Abschnitt zu dem jeweiligen Drama angegeben.

3.3 Die in der Überlieferung einer bestimmten Tragödie zugewiesenen Fragmente sind jeweils chronologisch nach den zitierenden Autoren angeordnet; werden Fragmente (oder Teile davon) mehrfach zitiert, ist die früheste Nennung für die Anordnung ausschlaggebend (s. §§ 1.2; 1.3). Diese Art der Präsentation ermöglicht zugleich einen Überblick darüber, bei welchen Autoren einzelne Dichter oder Stücke bevorzugt angeführt werden, wobei jedoch in demselben Kontext zitierte Fragmente nicht unbedingt ursprünglich aufeinander gefolgt sein müssen. – Die chronologische Ordnung von Autoren und Werken folgt der modernen *communis opinio* über die Lebenszeiten der Autoren und die Abfassungsdaten ihrer Werke; in einzelnen Fällen, vor allem bei spätantiken Autoren, für die sich die relative Chronologie nicht genau bestimmen lässt, wurde (für alle Bände) eine wahrscheinliche Abfolge auf der Basis der allgemein angenommenen Datierung zugrunde gelegt. Wenn ein Werk mehrere Zitate aus einer Tragödie (oder den *Incerta* oder *Adespota* zuzuweisende) enthält, sind sie nach der Reihenfolge ihres Vorkommens angeordnet.

3.4 Nach den Fragmenten der gemäß ihrer Titel alphabetisch geordneten Tragödien folgen die den *Incerta* zugewiesenen Fragmente und ggf. eine Rubrik *Operum incertorum fragmenta tragoediis fortasse tribuenda*, die Fragmente enthält, für die eine Zuordnung zum tragischen Werk eines Dichters möglich ist und in der Forschung diskutiert wird, aber unsicher ist.

4. Zählung der Fragmente

4.1 Die Fragmente sind in dieser Ausgabe neu durchgezählt (jeweils separat für jeden Tragiker bzw. die *Adespota*). Dabei erfolgt die Zählung per Fragment, und bei Fragmenten, die aus mehreren Zeilen bestehen, werden diese als Verse des Fragments gezählt (z. B. Enn. F 3,2). Wegen des für die *TrRF* spezifischen Anordnungsprinzips (s. § 3.3) unterscheidet sich die Zählung fast immer von der Nummerierung Ribbecks. Ribbecks Verszählung (nach der zweiten und dritten Auflage seiner Edition der Tragikerfragmente) ist jedoch bei jedem Fragment in runden Klammern angegeben (sowie ggf. die Zählungen weiterer relevanter Editionen), auch wenn Ribbecks Nummerierung gelegentliche Unstimmigkeiten auf-

weist. Die verschiedenen Nummerierungen der jeweils einschlägigen Editionen sind außerdem in Konkordanzen (am Ende jedes Bandes) zusammengestellt.

4.2 Wie bei den *Tragicorum Graecorum Fragmenta* (TrGF) werden Fragmente in dieser Edition mit F und *Testimonia* mit T bezeichnet. Angegeben werden der (abgekürzte) Name des Dichters (bzw. die Klassifizierung als *Adespota*), die Sigle F (oder T) und die jeweilige Nummer. Dabei gelten folgende Abkürzungen: Liv. Andr. = Livius Andronicus; Naev. = Naevius; Enn. = Ennius; Pac. = Pacuvius; Acc. = Accius; adesp. = adespota. – Daraus ergibt sich für Fragmente und *Testimonia* dieser Edition folgende Zitierweise: z. B. Naev. T 3 TrRF; Enn. F 3,4 TrRF; adesp. F 2,1 TrRF (s. auch ‘Abbreviationes et notae’ unter ‘Subsidia’).

5. Aufbau der Angaben zu den einzelnen Fragmenten

5.1 Der Eintrag für jedes Fragment beginnt mit der jeweiligen Nummer in dieser Edition (s. § 4.1) und (in runden Klammern) der entsprechenden nach der Zählung bei Ribbeck (sowie ggf. anderer Editionen). Danach ist das Fragment, durch Anführungszeichen markiert, im Kontext des Zitats beim jeweiligen überliefernden Autor angeführt (zu mehrfacher Überlieferung s. § 5.4). Die Angabe der Fundstelle beim zitierenden Autor ist durch ein Editorenkürzel (in runden Klammern) ergänzt, das auf die für den überliefernden Rahmentext (mit Ausnahme der Tragödienditel) und für den ersten Teil des textkritischen Apparats zugrunde gelegte Ausgabe verweist (s. § 8.3). Das Metrum ist mit der Benennung des Versmaßes in Kurzform am rechten Rand des Fragmenttexts (in runden Klammern) angegeben, sofern es sich bestimmen lässt; andernfalls steht ein Fragezeichen; Unsicherheiten bei der Bestimmung des Metrums werden durch ein Fragezeichen nach der Bezeichnung des Versmaßes angedeutet. – An den Fragmenttext schließt sich der gegliederte Apparat für das Fragment an; textkritische Angaben zum Kontext des Zitats erfolgen in Auswahl bei den für das Fragment wichtigen Varianten (in Fußnoten). – Falls Änderungen der Überlieferung in den Fragmenttext aufgenommen oder *Cruces* gesetzt sind (s. § 6.7), werden unmittelbar unter dem Fragmenttext die Urheber der Konjekturen bzw. der Korruptelanzeigen angegeben. Gelegentlich sind hier bei großer Unsicherheit in der Textkonstitution auch plausible Herstellungsversuche verzeichnet, die nicht in den Text aufgenommen worden sind.

5.2 Der kritische Apparat besteht jeweils aus vier Rubriken, die mit den Kürzeln ‘CC’, ‘CE’, ‘CS’, ‘CP’ bezeichnet sind (wobei allerdings nicht bei allen Fragmenten alle Rubriken vertreten sind). ‘CC’ steht für ‘Conspectus codicum’: in diesem Abschnitt sind die in den Codices zu findenden Lesarten nachgewiesen. ‘CE’ ist der ‘Conspectus editionum’: er führt

abweichende Textfassungen in den einschlägigen Editionen (s. § 7.1) auf. ‘CS’ bedeutet ‘Conspectus studiorum’: hier finden sich Entscheidungen für Lesarten bzw. Konjekturen aus anderen wissenschaftlichen Arbeiten als Editionen. ‘CP’ schließlich bezeichnet den ‘Conspectus locorum parallelorum’: hier werden (in der Regel aus früheren wissenschaftlichen Arbeiten entnommene) andere Stellen aus dem Werk des jeweiligen Dichters sowie Passagen aus weiteren griechischen und römischen Autoren zitiert, die das betreffende Fragment sprachlich und / oder inhaltlich illustrieren oder als mögliche Vorbilder und Vergleichsstellen in Betracht kommen bzw. im Verlauf der Forschungsgeschichte als solche angesehen worden sind (s. auch § 6.6).

5.3 Der ‘Conspectus editionum’ (CE) kann am Ende die Abteilung ‘Crit. in app.’ (= ‘Notae criticae in apparatibus editionum citatarum propositae’) aufweisen; dort werden Konjekturevorschläge oder kommentierende Bemerkungen angeführt, die sich in den Apparaten der zugrunde gelegten Editionen finden. – Der ‘Conspectus studiorum’ (CS) kann am Ende die Abteilungen ‘Interpr.’ (= ‘Interpretatio’), ‘Interp.’ (= ‘Interpunctio’) und / oder ‘Metr.’ (= ‘Metrica’) enthalten, in denen Auffassungen aus Editionen und der Forschungsliteratur zu diesen Themenbereichen aufgeführt werden. In der Rubrik ‘Metr.’ wird auch auf Besonderheiten bei der Bestimmung des oben angegebenen Metrums in einzelnen Versen verwiesen; weitere Informationen zur Metrik finden sich im ‘Conspectus metrorum’ (s. ‘Subsidia’).

5.4 Wenn ein Fragment (oder Teile davon) mehrfach überliefert ist, sind die in chronologischer Folge aufgeführten Zitate mit ‘(a)’, ‘(b)’ usw. bezeichnet. Das Fragment (bzw. Teile davon) ist dann sowohl jeweils im Kontext des Zitats wiedergegeben (wobei bei längeren Fragmenten in runden Klammern die Zählung der jeweils zitierten Verse innerhalb des Gesamtfragments hinzugefügt ist) als auch in seiner Gesamtheit, wie es sich aus den verschiedenen Zitaten zusammensetzen lässt, nach den Zitaten und vor dem Apparat abgedruckt. Bei längeren Fragmenten mit Mehrfachüberlieferung ist vor dem Apparat außerdem zusammenfassend angegeben, welche Verse in welchen Zitaten überliefert sind. Im Apparat ist beim ‘Conspectus codicum’ (und ggf. beim ‘Conspectus editionum’) eine analoge Unterteilung vorgenommen, wobei die Angaben durch ‘*ad a*’, ‘*ad b*’ usw. den einzelnen Zitaten zugeordnet sind.

5.5 Der ‘Conspectus codicum’ (CC) für jedes Zitat beginnt mit der Auflistung (in runden Klammern) der für die jeweilige Stelle zur Verfügung stehenden (Haupt-)Codices (je nach Überlieferungslage alle Codices oder die für die Textkonstitution wichtigsten als *codices potiores*). Im Folgenden ist der Abschnitt in sich wiederum zweigeteilt, indem zur besseren Übersichtlichkeit und zum schnelleren Zugriff auf die wichtigsten Infor-

mationen die Angaben zu den Codices, die der für den zitierenden Autor zugrunde gelegten Ausgabe entnommen oder aus ihr erschlossen (dann in runden Klammern) sind ('Ed.' + Kürzel des Herausgebernams), zuerst und getrennt von den Angaben aus anderen Editionen (und ggf. Arbeiten der Sekundärliteratur) angeführt sind ('Edd. rel.' oder 'Edd. rel. et studd.'). Im ersten Teil ist auf hochgestellte Quellenangaben (s. § 6.1) verzichtet, da es durch die Anordnung klar ist, dass alle Angaben auf die angegebene Ausgabe zurückgehen (für genaue bibliographische Nachweise und Identifizierung der herangezogenen Codices s. 'Subsidia').

5.6 In den Abteilungen CE und CS hat der Apparat aus ökonomischen Gründen in der Regel die Form eines negativen Apparats, abgesehen von Fällen, in denen es dadurch zu Unklarheiten kommen könnte oder eine vollständige Dokumentation zur Verdeutlichung der Verteilung der Lesarten auf die eingesehenen Editionen dient. Beim Nachweis des handschriftlichen Befunds in CC kann es sich je nach der Komplexität der Überlieferung und der Menge der vorliegenden Informationen um einen negativen oder einen positiven Apparat handeln, bei dem alle Varianten explizit geboten werden.

6. Nachweis der Lesarten und Konjekturen

6.1 Der dokumentarischen Zielsetzung dieser Edition entsprechend sind, sofern möglich, jeweils die Urheber von Konjekturen oder Interpretationen genannt, und zwar mit Hinweis auf die jeweilige Veröffentlichung. Wenn eine Lesart in einer Handschrift selbst oder eine Textfassung am ursprünglichen Ort ihrer Publikation verifiziert werden konnte, sind diese Quellen ohne weitere Zusätze angegeben. Bei Handschriften oder wissenschaftlichen Arbeiten, die von den Editoren der *TrRF* nicht eingesehen werden konnten, ist die Herkunft der gegebenen Information verzeichnet. Zum Beispiel würde eine Angabe wie 'cipeo (*HG*)^[*Mu*,*Joc*]' (unter dem Lemma 'CC: Edd. rel.') bedeuten, dass laut den Ausgaben von Mueller (*Mu.*) und Jocelyn (*Joc.*) hier die Codices *H* und *G* die Lesart *cipeo* bieten; eine Angabe wie 'conatu trahens *Lipsius*^[*Ri.1*,*Qui*,*Joc*]' (unter 'CS') hieße, dass nach den Ausgaben von Ribbeck (*Ri.1*; erste Auflage), Quicherat (*Qui.*) und Jocelyn (*Joc.*) Lipsius an dieser Stelle *conatu trahens* lesen möchte, es den Editoren der *TrRF* aber nicht gelungen ist, den Veröffentlichungsort ausfindig zu machen. D.h., aufgeführt werden (in chronologischer Folge) alle herangezogenen Editionen (mit Editorenkürzeln bezeichnet), aus denen Informationen zu einer bestimmten Lesart oder Konjektur entnommen oder erschlossen wurden (ggf. um mit vollem Autornamen identifizierte Werke der Sekundärliteratur ergänzt), und zwar in hochgestellten eckigen Klammern. So wird nachgewiesen, worauf die vorausgehenden Angaben zu Lesarten oder Konjekturen beruhen.

– In den Informationen zur handschriftlichen Überlieferung in den eingesehenen Editionen finden sich auch Widersprüche, die trotz aller Bemühungen nicht immer auflösbar waren; diese sind entsprechend dokumentiert. Beispielsweise differieren gelegentlich die Angaben zu Lesarten in den Codices zwischen den verschiedenen Auflagen einer Ausgabe. Manchmal ist eine weitere handschriftliche Lesart in einem bestimmten Codex nur von ein oder zwei modernen Werken angeführt; in solchen Fällen ist es oft unsicher, auf welcher Basis diese Hinweise beruhen. – Entsprechende Prinzipien gelten für die Behandlung von nicht verifizierbaren Hinweisen auf Sekundärliteratur.

6.2 Da nicht alle bisherigen Editionen Siglenverzeichnisse enthalten und die eingebürgerten Siglen für bestimmte Handschriften im Laufe der Editionsgeschichte wechselten, wurden die Siglenbezeichnungen nach etablierten modernen Konventionen vereinheitlicht und bei unbestimmten Angaben in einzelnen Werken die Bedeutung von Siglen, soweit möglich, erschlossen (relevante Abweichungen im Hinblick auf vorhandene Editionen sind im Verzeichnis der Codices angegeben; s. ‘Subsidia’) Wenn sich die Bedeutung von Siglen nicht ermitteln ließ, sind die Unklarheit, wahrscheinliche Interpretationen oder das Fehlen ausreichender Informationen im Verzeichnis der Codices benannt und ggf. im Apparat dokumentiert. Das heißt also, im genannten Beispiel (in § 6.1) impliziert die Angabe nicht, dass alle eingesehenen Editionen tatsächlich die Siglen *H* und *G* benutzen; Mueller zum Beispiel verwendet auch *Harl.* und *Guelf.* Da sich aber anhand verschiedenster Informationen ergibt, dass diese Abkürzungen sich auf die Codices beziehen müssen, die heute allgemein mit *H* und *G* bezeichnet werden, sind in den *TrRF* diese Siglen verwendet (mit den entsprechenden Angaben im Verzeichnis der Codices).

6.3 Wenn sich eine Lesart in mehreren Codices findet, die eingesehenen Editionen diese aber in unterschiedlicher Auswahl aufführen, sind die Angaben nach Möglichkeit zusammengefasst, und es ist mit Hilfe runder Klammern angegeben, welche Codices in welchen Editionen genannt werden. Zum Beispiel würde eine Angabe wie ‘hinc (*LHG*)^[Mu,On] (*FPE*)^[On]’ (in ‘CC: Edd. rel.’) bedeuten, dass für die Lesart *hinc* als Quellen die Codices *LHG* in den Editionen sowohl von Mueller (Mu.) als auch von Onions (On.) genannt sind und Onions (On.) außerdem die Codices *FPE* anführt. Wo es jedoch auf detaillierte Informationen zu einzelnen Codices in den herangezogenen Editionen ankommt oder Angaben für die Editionsgeschichte wichtig oder widersprüchlich sind (und eine Klärung der Sachlage nicht möglich war), werden die Informationen aus den Apparaten ohne Zusammenfassung nebeneinander (dann ohne den sonst unterschiedliche Lesarten trennenden Doppelpunkt) angeführt,

so dass erkennbar ist, welche Codices in welcher Edition berücksichtigt wurden und was jeweils gelesen wurde.

6.4 Die von früheren Editoren verwendeten divergierenden Bezeichnungen für verschiedene Schreiber bzw. Korrektoren eines Codex (wie *m. 1 / m. 2*; *m¹ / m²*; *C¹ / C²*; *C^p / C^c*; *C^{rec} / C e corr.*) wurden vereinheitlicht, zumeist als ‘*C¹ / C²*’. Weitere Differenzierungen (z. B. *C³*, *C⁵*) sind nur dort vorgenommen, wo das einen Informationsgewinn bedeutet. – Durchgängig wird die Abkürzung ‘*cod. / codd.*’ verwendet, auch wenn ältere Editionen ‘*libri*’ oder ‘*exemplaria*’ und ‘*ceteri*’ (bzw. verschiedene griechische Buchstaben) bevorzugen. Wo sich nicht ermitteln lässt, welche Codices in älteren Editionen mit Benennungen wie ‘*rel.* (= [*codices*] *reliqui*)’, ‘*codd. det.* (= *codices deteriores*)’, ‘*codd. mel.* (= *codices meliores*)’, ‘*codd. opt.* (= *codices optimi*)’ oder ‘*codd. (boni) pler.* (= *codices [boni] plerique*)’ gemeint sind, sind diese übernommen worden. Wenn wegen der durch den gedruckten Fragmenttext bedingten Anordnung der Überlieferungsnachweise ein solches ‘*rel.*’ an den Anfang einer Reihe verschiedener Angaben rückt, ist es als Übernahme durch einfache Anführungszeichen gekennzeichnet.

6.5 Die in älteren Editionen oft vom heutigen Gebrauch abweichende Verwendung von Klammerformen für Athesen und Ergänzungen wurde ebenfalls vereinheitlicht (zu { } für Athesen und < > für Ergänzungen). – Der Einsatz der entsprechenden Klammern bei der Wiedergabe von Lesarten in anderen Ausgaben oder Werken der Sekundärliteratur erfolgt sinngemäß im Interesse größtmöglicher Deutlichkeit.

6.6 Bei den Einträgen in den Apparaten sind die verschiedenen Formen des Fragmenttexts, wie sie sich in früheren Editionen und Studien finden (unter CE und CS), in der Regel chronologisch nach der ersten nachgewiesenen Fundstelle angeführt. Die Angaben zu den Handschriften (unter CC) richten sich nach dem in *TrRF* für das Fragment gewählten Text und beginnen daher mit der in diesem Text gegebenen Variante bzw. der diesem Text am nächsten kommenden handschriftlichen Lesart (s. auch § 5.6).

6.7 Wenn der gegebene Text der Fragmente Änderungen an der Überlieferung enthält (s. § 5.1), ist nicht nur deren Urheber in einem gesonderten Apparat unmittelbar unterhalb des Fragmenttexts verzeichnet, sondern sind die Abweichungen auch, sofern möglich, im Text kenntlich gemacht: Athesen durch { }, Ergänzungen durch < > (s. § 6.5) und Änderungen einzelner Buchstaben durch Kursivschreibung.

7. Grundlage der Angaben zu Codices und Editionen

7.1 Die Kollation vorhandener Editionen (für CC und CE) beruht auf den für jeden Tragiker bzw. die *Adespota* explizit dargelegten Prinzipien: In

den jeweiligen Abschnitten (z. B.) ‘Quomodo editiones et Enni et auctorum qui fragmenta tradunt in huius editionis apparatu critico adhibeantur’, die den Fragmenten eines Dichters bzw. den *Adespota* vorausgehen, sind alle jeweils benutzten Editionen aufgeführt, angeordnet in drei Gruppen, je nachdem, in welchem Ausmaß – aus sachlichen und pragmatischen Gründen – die in ihnen gegebenen Informationen berücksichtigt wurden. Die erste Gruppe umfasst die maßgeblichen Ausgaben der zitierenden Autoren und die Standard-Editionen der einzelnen Tragiker sowie der Tragödienfragmente. Aus diesen sind die Textfassungen der Fragmente und die im Apparat angeführten Handschriftenlesarten für die *TrRF* durchgehend kollationiert und in deren Apparat aufgenommen. Auf diese Weise ist diesem Apparat *ex negativo* zu entnehmen, dass die Editionen der ersten Gruppe, für die keine speziellen Textfassungen angeführt sind, denselben Text haben wie die *TrRF* (wo es zur Vermeidung von Unklarheiten notwendig ist, sind jedoch die Textfassungen aller Editionen dieser Gruppe im Apparat angegeben). Die Informationen aus weiteren Ausgaben, die der zweiten und der dritten Gruppe zugeordnet wurden, sind in selektiver Form berücksichtigt: Von den Ausgaben der zweiten Gruppe wurden nur die Textfassungen vollständig kollationiert, da diese Ausgaben in der Regel über keinen oder nur einen eingeschränkten textkritischen Apparat verfügen. Aus der dritten Gruppe von Editionen, die vorwiegend aus älteren Ausgaben zitierender Autoren besteht, wurden die Textfassungen der Fragmente und die Angaben zur Überlieferung für die Stellen notiert, an denen sie eine Ergänzung gegenüber den bereits aufgeführten Informationen oder eine sinnrelevante Alternative bieten. – Bei Lesarten in der Sekundärliteratur sind – ebenfalls aus pragmatischen Gründen – in der Regel lediglich Abweichungen von der für die *TrRF* in den Text aufgenommenen Lesart verzeichnet (unter CS), wobei auf diese Weise sowohl neue Konjekturen als auch die Verbreitung bereits existierender dokumentiert werden. Übereinstimmungen mit dem Fragmenttext der *TrRF* werden aufgeführt, sofern an dieser Stelle ein vollständiger Nachweis der in den Text aufgenommenen Änderungen der Überlieferung geboten ist (s. §§ 5.6; 6.6). – In die Zusammenstellung von Lesarten und Informationen zu handschriftlichen Lesarten aus anderen Editionen sind aufgrund von Vereinheitlichungen (s. § 6) und der Ignorierung trivialer Differenzen (s. § 9) nicht immer der Wortlaut oder die graphische Gestalt von Text oder Angaben dieser Editionen übernommen; jedoch ist durchgängig deren Informationsgehalt reproduziert.

7.2 Der ‘*Conspectus codicum*’ (CC) basiert im Wesentlichen auf den Informationen in den Standardausgaben der jeweiligen Tragiker und der zitierenden Autoren, ist aber durch Angaben aus weiteren Ausgaben und

Werken der Sekundärliteratur und auch durch Autopsie von Handschriften ergänzt.

7.3 Beschreibungen von Codices und Stemmata erübrigen sich, weil die im Verzeichnis der Editionen und Codices aufgeführten textkritischen Editionen, auf denen die *TrRF* aufbauen, solche enthalten. Auf Darstellungen der Handschriften und ihres Verhältnisses untereinander ist, außer in besonders komplexen Fällen, nicht ausdrücklich verwiesen.

8. Abkürzungs- und Literaturverzeichnisse; Zitierweise

8.1 Alle in den *TrRF* (bzw. in einem Band) verwendeten Abkürzungen und Siglen sind in den diversifizierten Rubriken ‘Subsidia’ jedes Bandes aufgelöst.

8.2 Die Rubrik ‘Subsidia’ beginnt mit einer Zusammenstellung allgemeiner Abkürzungen und einer Übersicht über die am häufigsten genannten Autoren und Editionen (‘1. Abbreviationes et notae’). Es folgt eine gegliederte ausführliche Bibliographie (‘2. Bibliographiae [et sigla]’): Zunächst finden sich Fragmentausgaben (‘2.1 Collectiones fragmentorum Romanorum [et Graecorum]’), gefolgt von den Ausgaben des oder der jeweiligen Tragiker (z. B. ‘2.2 Editiones Enni’). Im nächsten Abschnitt sind alle antiken Autoren (in alphabetischer Ordnung), bei denen sich Fragmente des jeweiligen Tragikers finden, mit den herangezogenen Ausgaben und den Codices für die Werke, die Fragmente enthalten, aufgeführt (‘2.3 Editiones et codices auctorum qui fragmenta tradunt’). Den Schluss bildet eine Bibliographie der verwendeten Ausgaben weiterer antiker Autoren (‘2.4 Editiones aliorum auctorum’) sowie von Werken der Sekundärliteratur (‘2.5 Studia’), wo auch die für die Arbeiten dieser beiden Gruppen verwendete, aus Autornamen und Erscheinungsjahr bestehende Zitierform identifiziert ist. – Die Verzeichnisse der Fragment-Editionen sind zur Illustration der Forschungsgeschichte chronologisch geordnet; bei den zitierenden Autoren dagegen sind die Editionen alphabetisch nach Editoren aufgeführt (bis auf einige wenige markierte Ausnahmefälle). Codices sind jeweils in alphabetischer Folge nach den Siglen (und bei identischen Siglen nach den vollen Namen der Codices) und nach den verschiedenen Werken eines Autors getrennt aufgeführt (dabei gilt außerdem: Großbuchstaben vor Kleinbuchstaben; griechische Buchstaben nach lateinischen, aber innerhalb der alphabetischen Folge; Zahlen am Ende).

8.3 Editoren bzw. Editionen von Tragiker-Fragmenten oder der Fragmente überliefernden Autoren sind durch das aus dem abgekürzten Namen des Herausgebers bestehende Editorenkürzel bezeichnet (wobei allerdings sehr kurze Namen nicht abgekürzt sind); ausgeschriebene Namen mit Jahreszahl verweisen auf Sekundärliteratur. Haben moderne

Editoren mehrere Werke oder Texte verschiedener antiker Autoren herausgegeben, ist in der Regel durch den Zusammenhang eindeutig, auf welche Edition sich das Editorenkürzel bezieht; lediglich wo es der Eindeutigkeit halber nötig ist, werden die Jahreszahl oder der abgekürzte Name des antiken Autors (in runden Klammern) dem Editorenkürzel zur Differenzierung hinzugefügt. Seitenzahlen (*'p.'*) oder Erläuterungen wie *'in app.'* oder *'in comm.'* sind zum Editorenkürzel nur hinzugefügt, wenn es für die Identifizierung der Stelle oder der Beschreibung der vertretenen Auffassungen notwendig ist.

8.4 Neuzeitliche Eigennamen sind nur in latinisierter Form wiedergegeben, wenn es sich um Autoren früherer Jahrhunderte handelt, bei denen sich die lateinische Variante eingebürgert hat. Bei modernen Autoren, die mit verschiedenen Namensformen zitiert werden, sind Varianten im Literaturverzeichnis angegeben.

9. Orthographische Konventionen

9.1 Um die Informationsfülle nicht unnötig zu vergrößern, sind unbedeutende Unterschiede in der Textgestaltung der Fragmente zwischen den einzelnen eingesehenen Editionen nicht aufgeführt.

9.2 Auf Unterschiede in der Interpunktion sowohl zwischen den kollationierten Editionen als auch in Bezug auf die in den *TrRF* vorgelegte Textfassung wird nur verwiesen, wenn sich daraus signifikante Sinndifferenzen ergeben. Die in den *TrRF* gegebene Interpunktion der Rahmentexte orientiert sich an den jeweils genannten zugrunde gelegten Ausgaben. Fragmente werden, entsprechend dem angenommenen Verständnis, interpungiert, wenn sich Satzgrenzen einigermaßen sicher bestimmen lassen.

9.3 Versanfänge sind nicht generell durch Großschreibung hervorgehoben; vielmehr ist Versende im Text der Fragmente durch Zeilenwechsel und sonst durch / markiert.

9.4 Unterschiede in Groß- und Kleinschreibung sowie in Zusammen- und Getrennschreibung in den eingesehenen Editionen und Werken der Sekundärliteratur sind nur dort, wo sie für Text oder Interpretation der Fragmente relevant sind, wiedergegeben. In den Texten der *TrRF* werden lediglich Eigennamen groß geschrieben; am Satzanfang findet keine Großschreibung statt.

9.5 Varianten in der lateinischen Orthographie werden, sofern sie trivial sind, ignoriert. In den *TrRF* wird graphisch zwischen *u* und *v* unterschieden, unabhängig vom Prinzip der zugrunde gelegten Ausgaben.

9.6 Ebenso sind graphische Konventionen für die Schreibweise des Lateinischen in älteren Editionen (z. B. *cælum* für *caelum*; *juvare* für *iuvare*; *nuncium* für *nuntium*; *illū* für *illum*; *syncerus* für *sincerus* usw.) oder Versuche einer Rekonstruktion einer ursprünglichen Orthographie

(z. B. *omneis* für *omnes*; *quum* für *cum* usw.) in der Regel nicht reproduziert; im überlieferten Text oder in den Editionen ggf. verwendete Abkürzungen sind gewöhnlich aufgelöst. Allenfalls bei Eigennamen oder an anderen entscheidenden Stellen, etwa wenn die Frage der Schreibweise oder Wortform in sich eine textkritische Frage darstellt, ist die Schreibung der eingesehenen Werke wiedergegeben. Die *TrRF* orientieren sich für den Text der Fragmente an der bei den zitierenden Autoren zu findenden (klassischen) Schreibweise und versuchen nicht, eine eventuelle 'archaische' Orthographie zu rekonstruieren.

9.7 Entsprechende Prinzipien gelten sinngemäß für die Wiedergabe von Lesarten aus den Codices anhand der einzelnen Editionen. Zum Beispiel ist die unterschiedliche Handhabung der Umsetzung von Eigennamen aus den Codices mit Ausnahme begründeter Einzelfälle zu Kleinschreibung vereinheitlicht. Unterschiede in der Schreibung, die den Sinn betreffen bzw. die jeweilige Interpretation des Texts erklären, sind jedoch wiedergegeben.

Anglice²

1. Aims and objectives of the present edition (p. XXIV) – 2. Layout of the individual volumes (p. XXVI) – 3. Ordering of the fragments (p. XXVI) – 4. Numbering of the fragments (p. XXVII) – 5. Arrangement of the information given for each fragment (p. XXVIII) – 6. Documentation of readings and conjectures (p. XXX) – 7. Sources for information on manuscripts and editions (p. XXXII) – 8. Lists of abbreviations and works cited; shape of references (p. XXXIII) – 9. Spelling conventions (p. XXXIV)

1. Aims and objectives of the present edition

1.1 The present work (*Tragicorum Romanorum Fragmenta* = *TrRF*) is the first comprehensive critical edition of all fragments ('quotations' / 'remains') extant for Roman tragedy since Otto Ribbeck's collections of the Roman comic and tragic fragments in the second half of the 19th century. This new edition also intends to make available the scholarly developments in research on the Roman tragic fragments and on the authors transmitting them during the period of more than 100 years since the last revision of Ribbeck's edition. Accordingly, *TrRF* differs from Ribbeck's edition (and from other editions of the fragments of individual tragic poets or of this dramatic genre) by considering and documenting the textual transmission and the scholarship on the fragments to a far greater extent. Because of the high number of different kinds of texts that preserve tragic fragments, it has typically not been possible to look at the history of transmission in the manuscripts themselves; therefore, the present edition is primarily based on the critical apparatuses of existing editions and on information accessible in other works of scholarship. Nevertheless, what is presented here is a step forward since the sources for all information that does not derive from the editors' autopsy have been indicated in detail (see § 6). These volumes therefore constitute an 'edition with bibliographical survey': they collate, document and verify the information from editions and other scholarly works that concerns the text of the tragic fragments, and they also provide details on literary

2 Brief notes on how to use this edition, which provide information about the format in which the fragments are presented, the structure of the critical apparatus and the most important abbreviations used in this context, can be found in 'Appendix: specimen fragmenti et partes apparatus' at the end of this Praefatio (pp. XXXVI–XXXVII). The most important abbreviations as well as the authors and editions referred to most frequently are listed at the beginning of the 'Subsidia' section under '1. Abbreviationes et notae' (pp. 373–380).

matters. On this basis new insights into the transmission and the text of the fragments can be gained.

1.2 A characteristic feature of this new edition is the arrangement of the fragments, which follows the chronological sequence of the transmitting authors for each tragedy as well as for the fragments that cannot be ascribed to individual plays; such a structure does not imply specific interpretations or suggest particular reconstructions of the dramas. The aim of this edition is to illustrate the transmission and to record for each fragment whatever can be regarded as transmitted in view of all available evidence, as long as this can be considered as correct in linguistic and metrical terms and as making sense. Obvious corruptions, errors and distortions in the transmission have been eliminated where possible (appropriately signalled) or have at least been marked in the text of the fragments (see § 6.7), with additional extensive documentation in the apparatus.

1.3 In order to make all collated information on the history of transmission and scholarship available as easily as possible, entries are structured as follows. For each fragment the relevant passage from the transmitting author is given first, with the quotation signalled by quotation marks. If a fragment is transmitted a number of times, these excerpts will be given in chronological order (see § 3.3); they are followed by the text of the fragment as it has been constituted or seems plausible on the basis of the potentially diverging transmission. The documentation of the transmission and of conjectured readings and notes on interpretation can be found in the ensuing detailed apparatus, which is divided into clearly marked sections (see § 5).

1.4 This edition is to consist of four volumes of fragments (Vol. I – Livius Andronicus, Naevius, Tragici minores, Adespota; Vol. II – Ennius; Vol. III – Pacuvius; Vol. IV – Accius), prepared by different editors. While each editor is ultimately responsible for their own volume, all volumes broadly follow a consistent methodology and form of presentation. There are minor variations in details, caused by the specific requirements of each tragic poet due to the particularities of the transmission. Since work on each of the four volumes began at different times, their publication will be staggered. In order to make it possible for each volume to be used independently, cross-references to fragments that have been assigned to other volumes according to the organization of this edition are based on the numbering in Ribbeck's edition (see Concordances), a complete Praefatio is printed in all four volumes, and each volume has its own list of sigla and abbreviations.

2. Layout of the individual volumes

Preceding the fragments of each tragic poet (on their presentation see § 3), each volume offers the relevant *testimonia* on his life and work (given in chronological order and also keyed to an *index rerum*), which may be referred to in the discussion of individual tragedies; additionally, vol. I gives *testimonia* on Roman tragedy in general. Each volume concludes with a technical section ('Subsidia'): it consists of a comprehensive summary of general abbreviations, an overview of all editions consulted and the codices referred to (this table also explains the *sigla* employed in the critical apparatuses in *TrRF*), and a list of the cited scholarly literature. Besides, there are concordances with Ribbeck's edition and other editions relevant for the respective tragic poet(s), a 'Conspectus metrorum' (which indicates the metres of the individual fragments and also provides an overview of the metres used by each tragic poet) and indexes.

3. Ordering of the fragments

3.1 The fragments of the individual tragic poets are printed under the titles of the respective tragedies (in alphabetical order) whenever they can be ascribed clearly to a particular play. The presentation of each tragedy begins, wherever there is sufficient material extant to make any statements, with an introductory paragraph that provides information on the myth that has probably been dramatized (with *testimonia*), on other dramatic treatments of the same myth and on possible sources. There is also information on fragments that may belong to this play, but have not been explicitly assigned to it by the transmitting authors, or on the possible plot of the tragedy (which may include a discussion of the probable order of the surviving pieces), as well as on important scholarly literature.

3.2 This introduction is followed by the fragments that can be assigned to the tragedy in question, i.e. fragments that have been explicitly attributed to a particular poet and drama (or for which an unambiguous attribution can be inferred from the context or a combination of *testimonia*). All other fragments are assembled under the *Incerta* of a poet, when they have at least been attributed to the playwright, or under *Adespota* (in vol. I), when no dramatist has been clearly identified in the transmitting source(s). In the case of fragments that have not been explicitly assigned to any drama in the transmission, but whose attribution to a particular play is likely or has been suggested by scholars, this is indicated both where the fragments are printed (under *Incerta* or *Adespota*) and in the introductory paragraph to the play in question.

3.3 The fragments that have been assigned to a particular tragedy in the transmission are arranged in chronological order based on the transmitting authors. When fragments (or parts of them) are quoted by several ancient authors it is the earliest of these references that determines the chronological position (see §§ 1.2; 1.3). This form of presentation also shows by which authors individual poets or plays are referred to particularly frequently, while fragments quoted in the same context need not necessarily have been close to each other originally.

The chronological arrangement of authors and their works follows the modern *communis opinio* on the dates of these writers and on the composition of their works; in some cases, particularly with regard to late-antique writers, where the relative chronology cannot be determined with certainty, a probable order on the basis of the generally assumed dating has been established (for all volumes). If one work contains several quotations from the same tragedy (or of *Incerta* or *Adespota*), these are arranged according to the order in which they appear in that work.

3.4 The fragments ascribed to particular tragedies (ordered alphabetically according to their titles) are followed by those that are assigned to *Incerta*. In some cases there is also a further section entitled *Operum incertorum fragmenta tragoediis fortasse tribuenda*, which presents pieces that may be assigned to a writer's tragic output as discussed in the scholarly literature, but for which this attribution is uncertain.

4. Numbering of the fragments

4.1 In this edition the fragments have been given a new numbering, with each tragic poet and the *Adespota* being numbered separately. The pieces are numbered per fragment; in the case of fragments that consist of several lines these are given as verses of this fragment (e. g. Enn. F 3.2). Because of the particular principles of arrangement employed in *TrRF* (see § 3.3), the numbering differs from that of Ribbeck almost everywhere. Ribbeck's line numbering (according to his second and third editions of the tragic fragments) is also given in round brackets with each fragment (followed for some poets by the numbers in other important editions), even though Ribbeck's numbering includes occasional inconsistencies. Additionally, there are concordances with all relevant major editions at the end of each volume.

4.2 Just as in the comparable edition of *Tragicorum Graecorum Fragmenta* (*TrGF*), in this edition too, fragments are indicated by F and *testimonia* by T. References consist of the (abbreviated) name of the tragic poet (or the classification as *Adespota*), the siglum F (or T) and the respective number. The following abbreviations are used: Liv. Andr. =

Livius Andronicus; Naev. = Naevius; Enn. = Ennius; Pac. = Pacuvius; Acc. = Accius; adesp. = adespota.

Thus fragments printed in this edition are referred to in the following way: e. g. Naev. T 3 TrRF; Enn. F 3.4 TrRF; adesp. F 2.1 TrRF (see also ‘Abbreviationes et notae’ in ‘Subsidia’).

5. Arrangement of the information given for each fragment

5.1 The entry for each fragment starts with the respective number in this edition (see § 4.1) and (in round brackets) with the corresponding one according to Ribbeck’s numbering (and the numbering in other editions where appropriate). This is followed by the text of the fragment, signalled by quotation marks, within its context in the transmitting author’s text (on multiple quotations of the same fragment see § 5.4). The identification of the quoted passage from the transmitting author is supplemented by the abbreviated name (in round brackets) of the editor on whose edition the readings in the surrounding transmitting text (except for the titles of tragedies) and the first section of the critical apparatus are based (see § 8.3). The metre of the fragment is indicated in the right-hand margin (in round brackets), wherever the metre can be identified; where the metre cannot be determined, this is indicated by a question mark; if there is some uncertainty regarding the identification of the metre, this is marked by a question mark after the description of the metre.

The text of the fragment is followed by a detailed, structured apparatus for each fragment; information on textual issues concerning the context is given selectively where it is relevant to the fragment (in footnotes).

If the printed text of a fragment includes changes to the transmission or *cruces* (see § 6.7), a separate section immediately below the text of the fragment additionally lists the origin of these interventions. When the establishment of the text is particularly difficult, this section occasionally includes plausible restorations that have not been adopted for the text itself.

5.2 The critical apparatus consists of four main sections, identified by the abbreviations ‘CC’, ‘CE’, ‘CS’, ‘CP’ (though not all sections are represented in all cases). ‘CC’ means ‘Conspectus codicum’: this section gives the readings found in the manuscripts. ‘CE’ is the ‘Conspectus editionum’: this section lists different readings in the major editions (see § 7.1). ‘CS’ stands for ‘Conspectus studiorum’: this section presents readings and conjectures as they appear in scholarly literature beyond editions. ‘CP’ refers to the ‘Conspectus locorum parallelorum’: this section gives quotations of other passages in the oeuvre of the playwright in question or of passages from other Greek and Roman writers (usually gleaned from existing scholarly literature) that illustrate aspects of language, form

or meaning of this fragment or may be or have been considered as possible models and parallels (see also § 6.6).

5.3 The ‘*Conspectus editionum*’ (CE) may include a subsection ‘*Crit. in app.*’ (= ‘*Notae criticae in apparatibus editionum citatarum propositae*’) at the end; this subsection gives suggestions for conjectures or other comments that can be found in the critical apparatuses of the editions consulted.

Similarly the ‘*Conspectus studiorum*’ (CS) may conclude with subsections that are entitled ‘*Interpr.*’ (= ‘*Interpretatio*’), ‘*Interp.*’ (= ‘*Interpunctio*’) and / or ‘*Metr.*’ (= ‘*Metrica*’), which record views on those issues that are found in editions or in the scholarly literature. The subsection ‘*Metr.*’ includes references to possible peculiarities of the metre identified above for particular lines; further information on metrical issues can be found in the ‘*Conspectus metrorum*’ (see ‘*Subsidia*’).

5.4 When the same fragment (or parts of it) has been transmitted in several texts, the individual quotations are listed in chronological order and are identified by ‘(a)’, ‘(b)’ etc. The fragment (or its quoted parts) is given both in the context of each quotation (with the numbers of the quoted lines within the fragment as a whole given in round brackets for longer fragments) and, after all quotations and before the apparatus, in its entirety as it can be established on the basis of all references. For longer fragments that are referred to numerous times there is also a summary showing which lines are quoted in which texts (before the apparatus). The apparatus exhibits the same subdivisions for the ‘*Conspectus codicum*’ (and also for the ‘*Conspectus editionum*’ if appropriate), with the subsections being linked to the respective quotations by ‘*ad a*’, ‘*ad b*’ etc.

5.5 The ‘*Conspectus codicum*’ (CC) for each quotation starts with a list (in round brackets) of the (main) manuscripts that are relevant for the respective passage (depending on the transmission, either all manuscripts or those that are most important for constituting the text as *codices potiores*). In what follows, for the sake of clarity and to allow for quick and easy access to the most important data, this section in turn has been divided into two parts, since information on manuscripts that has been derived or inferred (enclosed in round brackets in this case) from the reference edition of the transmitting author is given first (‘*Ed.*’ + abbreviation of editor’s name), separated from information (‘*Edd. rel.*’ or ‘*Edd. rel. et studd.*’) taken from other editions (and possibly works of secondary literature). In the first part indexed references of sources (see § 6.1) have been left out since the arrangement makes it clear that all the information comes from the one edition specified (for bibliographical details and an identification of the manuscripts used see ‘*Subsidia*’).

5.6 In sections CE and CS the apparatus typically has the form of a negative apparatus, for the sake of conciseness, except for cases where this would result in ambiguities or where comprehensive documentation serves to illustrate the distribution of readings over the editions used. The collation of manuscript readings in CC can have the form of a negative or a positive apparatus, where all variants are listed explicitly, depending on the complexity of the transmission and the amount of information available.

6. Documentation of readings and conjectures

6.1 In line with the documentary aim of this edition, the name of the original authors of conjectures or interpretations are given as well as the relevant bibliographical information wherever possible. When it has been possible to verify readings in the manuscripts or in the original place of publication, this information about the sources is provided without further qualification. For manuscripts or scholarly works that the editors of *TrRF* were unable to consult, it is indicated where this information has come from. For instance, a note such as ‘cipeo (*HG*)^[Mu,Joc]’ (in ‘CC: Edd. rel.’) would mean that according to the editions of Mueller (Mu.) and Jocelyn (Joc.) the manuscripts *H* and *G* here read *cipeo*; a note such as ‘conatu trahens *Lipsius*^[Ri.1,Qui,Joc]’ (in ‘CS’) would mean that according to the editions of Ribbeck (Ri.₁; first version), Quicherat (Qui.) and Jocelyn (Joc.) Lipsius reads *conatu trahens* here, while the editors of the present edition have not been able to find out where he suggests this. I.e., all editions (indicated by abbreviated editors’ names) where information on a particular reading or conjecture has been found or which allow inferences to be drawn are listed chronologically in superscript citations and in square brackets (occasionally supplemented by works of secondary literature identified by authors’ names); this shows where the preceding information on readings or conjectures has come from.

The collation of information on the textual transmission in the editions consulted displays some contradictions, not all of which could be resolved despite all efforts; these are documented as appropriate in each case. For instance, the information on manuscripts readings sometimes changes between different editions of the same modern work. Occasionally, only one or two modern works record another variant reading in a particular manuscript; in those cases it is often uncertain on what authority such details are based.

Similar principles have been followed in the case of data on secondary literature that could not be located.

6.2 Since not all existing editions include lists of *sigla* and the commonly used *sigla* for some manuscripts have changed in the history of scholar-

ship, a consistent system for the *sigla* assigned to manuscripts has been developed on the basis of established modern conventions, and the meaning of *sigla* in existing editions has been inferred, where possible, in the case of unspecific data (with relevant discrepancies as regards existing editions recorded in the list of manuscripts; see ‘Subsidia’). If the meaning of *sigla* could not be determined, ambiguities, probable interpretations or the lack of sufficient information is identified in the list of editions and manuscripts and documented in the apparatus where appropriate. That means with respect to the example mentioned (in § 6.1) the notation does not imply that all the editions consulted actually have the *sigla* *H* and *G*; Mueller for example also uses *Harl.* and *Guelf.* However, since it follows from a combination of details that these abbreviations must denote codices that today are generally referred to as *H* and *G*, these *sigla* are used in *TrRF* (with the necessary information given in the list of manuscripts).

6.3 When the same reading is found in several manuscripts, yet the editions consulted list those in differing selections, the information is summarized where possible, and it is indicated by means of round brackets which manuscripts are mentioned in which editions. For instance, a note such as ‘hinc (*LHG*)^[Mu., On] (*FPE*)^[On]’ (in ‘CC: Edd. rel.’) would mean that for the reading *hinc* the manuscripts *LHG* are given as sources in the editions of both Mueller (Mu.) and Onions (On.) and that Onions (On.) additionally mentions the manuscripts *FPE* as further sources. Where it is important to record the precise details given on specific manuscripts in particular editions or the individual pieces of information are important for the textual history or result in contradictions (which could not be resolved), the information from the consulted apparatuses is reproduced in juxtaposition without summarizing (and without the colon that normally separates different readings). Thereby it will always be obvious which manuscripts have been used in which editions and what readings they have given.

6.4 The different systems used by existing editions to indicate various scribes or correctors of manuscripts (such as *m. 1* / *m. 2*; *m*¹ / *m*²; *C*¹ / *C*²; *C*^p / *C*^c; *C*^{rec} / *C e corr.*) have been standardized, typically as ‘*C*¹ / *C*²’. Additional distinctions (e. g. *C*³, *C*⁵) have only been made where this provides further information.

In *TrRF* the abbreviation ‘*cod.* / *codd.*’ is used consistently even if older editions prefer ‘*libri*’ or ‘*exemplaria*’ and ‘*ceteri*’ (or various Greek letters). Where it cannot be determined which manuscripts older editions refer to by notations such as ‘*rel.* (= [*codices*] *reliqui*)’, ‘*codd. det.* (= *codices deteriores*)’, ‘*codd. mel.* (= *codices meliores*)’, ‘*codd. opt.* (= *codices optimi*)’ or ‘*codd. (boni) pler.* (= *codices [boni] plerique*)’, these

abbreviations have been kept. Where the symbol ‘*rel.*’ happens to be placed at the beginning of a series of divergent readings, as the record is organized according to the text printed for the fragment, it is marked as a kind of quotation by single quotation marks.

6.5 Older editions frequently use forms of brackets to indicate deletions and conjectures that differ from what is common today. In *TrRF* the symbols { } for deletions and < > for additions have been used throughout.

In reports of readings in other editions or in the secondary literature the appropriate brackets are employed according to sense whenever this contributes to increasing clarity.

6.6 For entries in the critical apparatus, readings of the texts of the fragments found in existing editions and works of scholarly literature (in CE and CS) are typically listed chronologically according to the first recorded occurrence. Information on the manuscripts (in CC) is based on the text of the fragment as given in *TrRF*; it therefore starts with the variant adopted for this text or with the manuscript reading that comes closes to it (see also § 5.6).

6.7 When the text of fragments includes changes to the transmission (see § 5.1), their authors are recorded in a separate section immediately below the text of the fragment. Additionally, these changes are marked in the text itself wherever possible: deletions by { }, additions by < > (see § 6.5) and changes to individual letters by italics.

7. Sources for information on manuscripts and editions

7.1 The collation of existing editions (for CC and CE) follows clear principles, explicitly outlined for each playwright (and the *Adespota*): the individual sections entitled (e. g.) ‘Quomodo editiones et Enni et auctorum qui fragmenta tradunt in huius editionis apparatu critico adhibeantur’, which precede the fragments of each tragic poet (and the *Adespota*), list all editions consulted, arranged into three groups, depending on how the details provided by them have been recorded for factual or pragmatic reasons. The first group consists of the standard editions of the transmitting authors, of the individual tragic poets and of the tragic fragments; their readings of the texts of the fragments and their notes on the manuscripts in the apparatus have been collated and reproduced in *TrRF* in full. This means that the apparatus in *TrRF* reveals *ex negativo* that all editions of this first group for which no special reading is mentioned, have the same text as *TrRF* (though where it helps to avoid ambiguities, the versions from all editions of this group have been recorded). The information found in further editions, allocated to groups two and three, has been reproduced selectively: for the editions of the

second group the readings of the fragmentary texts only have been collated throughout, since these editions typically do not have a proper critical apparatus or only a limited one. From the third group of editions, which mainly consists of older editions of the transmitting authors, data on the fragmentary texts and the transmission has been recorded where additional information or major variants are to be found.

As for the collation of readings in the secondary literature (in CS), also for pragmatic reasons, typically only divergences from the text printed in *TrRF* are listed, whereby both new conjectures and the distribution of existing ones are documented. Readings agreeing with the text adopted for the fragments have been included when comprehensive documentation of changes to the transmission adopted for the text is required (see §§ 5.6; 6.6).

In the recording of readings and information on manuscripts from other editions it is not always the exact wording or graphic presentation of the text or notes of those editions that has been reproduced due to the introduction of a consistent system (see § 6) and the ignoring of trivial differences (see § 9); however, the factual details given in the works consulted have been faithfully recorded throughout.

7.2 The ‘*Conspectus codicum*’ (CC) is primarily based on the information in the standard editions of the respective tragic playwrights and of the authors that quote the fragments, but has been supplemented by information from further editions and works of secondary literature and also by the autopsy of some manuscripts.

7.3 Descriptions of manuscripts and the provision of stemmata have been deemed unnecessary, since these are included in the critical editions listed in the overview of editions and manuscripts on which *TrRF* is based. Hence there are no particular references to presentations of manuscripts and their relationship among each other apart from a few particularly complex cases.

8. Lists of abbreviations and works cited; shape of references

8.1 All abbreviations used in *TrRF* (or in each volume) are explained in the detailed ‘*Subsidia*’ section at the end of each volume.

8.2 The ‘*Subsidia*’ section starts with a list of general abbreviations and an overview of the authors and editions most frequently referred to (‘1. Abbreviationes et notae’). A structured full bibliography follows (‘2. Bibliographiae [et sigla]’): it begins with an overview of editions of fragments (‘2.1 Collectiones fragmentorum Romanorum [et Graecorum]’), followed by editions of the tragic poet(s) in question (e.g. ‘2.2 Editiones Enni’). The next subsection lists all ancient authors (in alphabetical order) that transmit fragments of the respective tragic poet,

along with the editions used and the manuscripts of their works containing fragments ('2.3 Editiones et codices auctorum qui fragmenta tradunt'). The section closes with a bibliography of editions of further ancient authors referred to ('2.4 Editiones aliorum auctorum') and of scholarly literature ('2.5 Studia'), which includes the abbreviated reference form for works of these two groups, consisting of the author's name and the year of publication.

The lists of editions of fragments are arranged chronologically in order to give an indication of the scholarly history; for the transmitting authors the editions are arranged alphabetically according to editors' names (apart from a few marked exceptions). Manuscripts for each ancient author are given in alphabetical order according to their *sigla* (and in the case of identical *sigla* according to their names) and arranged according to the various works of one author (besides, the following principles have been applied: capital letters precede small letters; Greek letters follow Latin letters, but are inserted into the alphabetical sequence; numbers are placed at the end).

8.3 Editors or editions of Roman tragic fragments or of the transmitting ancient authors are indicated by abbreviated editors' names (with the exception of very short names, which have not been abbreviated); full names (plus year of publication) denote works of secondary literature. If modern editors have edited several works or several ancient writers, it will almost always be clear from the context to which edition the abbreviation refers; only where it is necessary to avoid ambiguity the year of publication or the abbreviated name of the ancient author have been added (in round brackets). Page numbers ('p.') or explanations such as '*in app.*' or '*in comm.*' have been added only where it is required for the identification of the passage or for an accurate description of the views proposed.

8.4 Latinized forms of modern and early modern personal names have only been used for writers of past centuries for whom the Latin form seems to be the more common one. For modern authors who are referred to by different versions of their names, the variants are listed in the bibliography.

9. Spelling conventions

9.1 In order not to increase the wealth of information unnecessarily, insignificant differences in the presentation of the fragmentary texts between the editions consulted have not been recorded.

9.2 Discrepancies in punctuation between the editions consulted and with reference to *TrRF* are indicated only if they point to relevant differences in interpretation. The punctuation that has been adopted here for the

surrounding texts is based on the editions used for reference. Fragments are given punctuation, according to their assumed meaning, where breaks between clauses can be identified reasonably clearly.

9.3 There is no general capitalization at the beginning of lines of poetry; instead line breaks are marked by the start of fresh lines in the text of the fragments and elsewhere by forward slashes (/).

9.4 Differences in the use of capitalization or in writing sequences as one or two words in the consulted editions and works of secondary literature have only been reproduced where they are of importance for the text or meaning of the fragments. In *TrRF* only personal names are capitalized; there is no capitalization at the beginning of sentences.

9.5 Variants in the spelling of the Latin have been ignored if they are trivial. This edition distinguishes graphically between *u* and *v*, irrespective of the principles of the reference editions consulted.

9.6 Equally, conventions for spelling the Latin found in older editions (e. g. *cælum* for *caelum*; *juvare* for *iuvare*; *nuncium* for *nuntium*; *illũ* for *illum*; *syncerus* for *sincerus* etc.) or attempts at reconstructing an original spelling (e. g. *omneis* for *omnes*; *quum* for *cum* etc.) have generally not been reproduced. Abbreviations that may have been used in the Latin text of manuscripts or editions have usually been spelt out. Only in the case of proper names or for other important instances, for example when the issue of a particular spelling or form is a textual question in itself, the spelling of the consulted works has been reproduced. For the text of the fragments, *TrRF* bases itself on the (classical) spelling found in the transmitting authors and does not attempt to reconstruct a putative ‘archaic’ spelling.

9.7 Similar principles apply to the reproduction of readings in the manuscripts as they are given in the individual editions. For instance, the different principles used to record proper names from the manuscripts are typically replaced by a consistent system without capitalization. Yet differences in spelling that affect the sense or may explain an editor’s interpretation of the text have been reproduced.

Appendix: specimen fragmenti et partes apparatus

Specimen fragmenti: Enn. F 18

- ① **18**
(36 Ri.₂₋₃; 50 Va.₂; 66 Joc.)
- ② *Fest. pp. 416,35–418,3 Li. (Li.): stolidus, stultus. Ennius [Enn. ann. 105 Va.₂ = 96 Sk.] ... [p. 418,1] et in Alexandro:*
- ③ hominem appellat: ‘quid lascivi<s>, stolide?’ – non
[intellegit. (tr⁷)
- ④ lascivi<s> *Scal. in not.*
- ⑤ et Caecilius [*Caecilius, pall. 77 Ri. (1873)*] ...
- ⑥ *CC (cod.: F)*
Ed. Li.: (lascivi *F*)
Edd. rel.: lascivi *F*^[Aug,Urs,Ri.1,Va.1,Ri.2,Word,Mu,Ri.3,Va.2,Di,Kl,Joc,Tra,Mos]
CE hominē appellat, qui a lascivi stolide nō intelligit. *Aug.* : hominem appellat quia lascivi stolide non intelligit *Steph.* : hominem appellat, quia * lasciui stolide non intellegit *Scal.* : hominem appellat, quia lascivi stolide non intellegit. *Urs., Dac.* : quid lascivis stolide *Delr. (om. rel.)* | † lascivi stolide † *Mue., Thew.* : lascivi’ *Kl.* : † lascivi † *Joc.* | intelligit *Aug., Steph., Col., Lev.* : intelligis *Bo., Masiá* : intellegis *Va.₂, Di., Arg.* | cum *Enn. F 19 coniunx. Lev.*
Crit. in app.: “*possis etiam sic distinguere: hóminem appella. – quíd lascivis, stólide? – non intéllegit. vel hóminem appella. – quíd lascivis, stólide? non intéllegis?*” *Ri.₁ in app., Ri.₂ in app., Ri.₃ in app.* | quid lascivis stolide? non intelligit. *Scal. in not., Scal. ap. Dac.* : quid lascivis stolide? non intelligis? *Dac. in not.*
- CS* Oenonam appellat. quid? lascivis stolide, non intelligis? *Grotius (1828) 156* : hominem adpellat: quid lascivis, stolide? non intelligis *Welcker (1839) 467* : hominem appellat: quid lascivis, stolide? non intelligis –? *Hartung (1844) 237* : hominem appellat ‘quid lascivis, stolide? non intelligis’ *Biliński (1954) 35* | intellegis *Bergk (1884a) 682, Snell (1937) 11*
- ⑦ – *Interpr.:* verba nuntii *Welcker (1839) 467, Ribbeck (1875) 85, Wa., Mag., Masiá* : verba Deiphobi *Hartung (1844) 237, Snell (1937) 11* | de Hectore Paridem increpante *Dac.* : de Deiphobo *Welcker (1839) 467* : de tauro Alexandri abducto *Ribbeck (1875) 85* | a tragica dictione

abesse censuit Vossius (1620) 105 : satyricum drama fuisse censuit Grotius (1828) 156

– *Metr.*: tr⁷ *Bo.*, *Ri.*₂, *Kl.*, *Joc.* (*dub.*), *Tra.*, *Mart.*

CP Lucr. 6,17: intellegit [perf.; cf. Lachmann 1855, 350] ibi vitium vas efficere ipsum / ...

- ① Numerus fragmenti huius editionis (typis crassis notatus); sequuntur (uncis rotundis inclusae) numeri fragmenti in ceteris editionibus potioribus adhibiti (vid. praef. § 4; vid. etiam comparationes numerorum fragmentorum).
- ② Locus et textus auctoris, qui fragmentum tradit (in hoc exemplo paginae editionis a viro docto Lindsay confectae additae sunt). Sequitur nomen abbreviatum editoris huius textus (uncis rotundis inclusum). Locus fragmenti ipsius uncis quadratis inclusus additur, si opus est (vid. praef. § 5,1).
- ③ Textus fragmenti. In margine metrum (uncis rotundis inclusum) indicatur (vid. praef. § 5,1).
- ④ Si textus constitutus fragmenti a traditione librorum manu scriptorum discrepat, hoc loco homines docti nominantur, qui textum mutatum proposuerunt (vid. praef. §§ 5,1; 6,7).
- ⑤ Continuatio textus auctoris, qui fragmentum tradit. Si hic auctor eodem loco alia quoque fragmenta citat, numeri eorum fragmentorum indicantur (uncis quadratis inclusi).
- ⑥ Apparatus in quattuor partes digestus (*CC*, *CE*, *CS*, *CP*). In parte *CC* primum codices potiores auctoris, qui fragmentum tradit, afferuntur; deinde editio nominatur, qua textus citatus imprimis nititur, et, quid in hac editione de lectionibus codicum indicetur, commemoratur; tertio loco affertur, quid ex aliis editionibus de lectionibus codicum cognosci possit (nomina abbreviata editorum uncis quadratis inclusa sunt) (vid. praef. § 5).
- ⑦ In fine partis *CS* affertur, quid homines docti de interpretatione (*‘Interpr.’*) et de metro (*‘Metr.’*) fragmenti dixerint (vid. praef. § 5,3).

Partes apparatus

<i>CC</i>	Conspectus codicum
<i>CE</i>	Conspectus editionum
<i>CS</i>	Conspectus studiorum
<i>CP</i>	Conspectus locorum parallelorum

Crit. in app. (in *CE*) Notae criticae in apparatus vel in commentariis vel in notis vel in marginibus editionum citatarum propositae

Interpr. (in *CS*) Disputationes hominum doctorum de interpretatione fragmenti

Interp. (in *CS*) Notae hominum doctorum de interpunctione

Metr. (in *CS*) Notae hominum doctorum de re metrica

Praefatio huius voluminis

Germanice

Als ich von den Initiatoren der neuen Edition der ‘*Tragicorum Romanorum Fragmenta*’ (*TrRF*), Widu-Wolfgang Ehlers und Bernd Seidensticker (Berlin), sowie dem Koordinator des Gesamtprojekts, Markus Schauer (Bamberg), gebeten wurde, die Edition der Fragmente der Tragödien des Ennius zu übernehmen, war ich mir bewusst, dass diese Aufgabe eine große Herausforderung bedeutet. Denn es galt nicht nur, im Rahmen der Zielsetzung der *TrRF* die komplexe Überlieferungs- und Forschungsgeschichte aufzuarbeiten und möglichst umfassend zu dokumentieren, sondern auch, den Textbestand der Fragmente auf der so gewonnenen Basis zu konstituieren. Das mühselige Durchdringen der bisherigen Forschung hat mich mit großem Respekt vor der wissenschaftlichen Leistung früherer Generationen erfüllt, wie sie etwa in den Gesamteditionen Otto Ribbecks und in der allgemein anerkannten Ennius-Edition von H. D. Jocelyn (1967) ihren Niederschlag gefunden hat. Wenn ich mich an manchen Stellen bei der Textgestaltung der Fragmente doch anders entschieden habe als einige der bisherigen Editoren, so ermöglicht es die Konzeption dieser Neuedition, die Textvorschläge an Ort und Stelle anhand der in dem umfangreichen Apparat gegebenen verschiedenen Informationen nachzuvollziehen und zu überprüfen.

Ohne die Hilfestellung von verschiedenen Seiten wäre es mir nicht möglich gewesen, diese Ennius-Ausgabe (den zweiten Band der *TrRF*) zu erarbeiten. Es war ein großer Gewinn, auf den konzeptionellen Vorarbeiten von Widu-Wolfgang Ehlers, Bernd Seidensticker und Markus Schauer aufbauen zu können, und von dem fortwährenden und fruchtbaren Gedankenaustausch mit Markus Schauer und Nils Rücker (Bamberg), die die Bände 1 und 3 edieren, habe ich sehr profitiert. Die ausgezeichneten Bibliotheksverhältnisse in London waren durchgängig eine große Hilfe, ebenso die von Markus Schauer zur Verfügung gestellte Unterstützung durch studentische Hilfskräfte in Bamberg, besonders durch Isabelle Feuerhelm und Melanie Schüßler.

Außerdem konnte ich zurückgreifen auf die Erkenntnisse von Experten, die an Editionen antiker Autoren, die Fragmente von Ennius überliefern, arbeiten: Bob Kaster (Princeton) war so großzügig, mir die entspre-

chenden Abschnitte seiner neuen Edition des Macrobius in der Reihe der OCT vor der Publikation zur Verfügung zu stellen. Der Austausch von Gedanken mit Michael Crawford und John North (London), die eine neue Edition von Festus vorbereiten, sowie die Möglichkeit zur Einsichtnahme in ihr Material waren ebenso hilfreich. – Mein Londoner Kollege Fiachra Mac Góráin hat sich als fachkundiger Test-Leser zur Verfügung gestellt und Teile der Edition einem kritischen Benutzungstest zu unterzogen, wodurch die Präsentation sehr gewonnen hat. Sam Thompson hat freundlicherweise einige Abschnitte durchgesehen.

Mein herzlicher Dank geht an alle, die mir geholfen haben, wenn ich mich mit Fragen und Bitten an sie gewandt habe, nicht zuletzt auch an meinen Vater, den ich jederzeit bei inhaltlichen und technischen Problemen um Rat fragen konnte.

Ennius selbst hat gesagt, dass er nach dem Tod ‘lebendig bleibe’: *nemo me lacrimis decoret nec funera fletu / faxit. cur? volito vivos per ora virum* (Enn. var. 17–18 Va.₂; cf. T 2). Zu dieser ‘Lebendigkeit’ möchte diese Edition einen Beitrag leisten.

London, September 2011

G. M.

Anglice

When I was asked by the initiators of the new edition ‘*Tragicorum Romanorum Fragmenta*’ (*TrRF*), Widu-Wolfgang Ehlers and Bernd Seidensticker (Berlin), as well as by the overall coordinator of the project, Markus Schauer (Bamberg), to take on editing the fragments of Ennius’ tragedies, I was aware that this task was a great challenge. What was required was not only to survey and document the complex history of transmission and scholarship in line with the aims of *TrRF*, but also to constitute the text of the fragments on this basis. The laborious process of working through existing scholarship, such as demonstrated for instance by Otto Ribbeck’s editions of all the Roman tragic fragments and by H. D. Jocelyn’s well-received edition of Ennius’ tragedies, has increased my respect for the achievements of earlier generations. In cases of fragments where I opted for a text that differs from some earlier editions, the layout of this new edition allows users to pursue and check these propos-

als on the basis of the extensive information presented in the detailed apparatus.

Without support on different fronts it would not have been possible for me to prepare this edition of Ennius' tragic fragments, the second volume of *TrRF*. Being able to build on the principles established by Widu-Wolfgang Ehlers, Bernd Seidensticker and Markus Schauer was a huge advantage; and I have greatly profited from the constant and fruitful exchange of ideas with Markus Schauer and Nils Rücker (Bamberg), who are editing volumes one and three. The excellent library facilities in the London area have been an invaluable resource throughout; and the support of student assistants in Bamberg provided by Markus Schauer, particularly of Isabelle Feuerhelm and Melanie Schüßler, has been a great help.

Besides, I was able to use the findings of scholars who are working on editions of ancient authors who transmit fragments of Ennius: Bob Kaster (Princeton) was generous enough to make available to me the relevant passages of his forthcoming edition of Macrobius in the OCT series. Sharing ideas with Michel Crawford and John North (London), who are preparing a new edition of Festus, as well as the chance to gain access to some of their material were equally helpful. – My London colleague Fiachra Mac Góráin was happy to act as a guinea pig with expert knowledge and to submit parts of the edition to a critical user's test, which has greatly improved the presentation. Sam Thompson kindly checked some sections.

Warmest thanks go to everyone who has helped me when approached with questions or requests, last but not least to my father, whom I could always ask for advice in both conceptual and technical matters.

Ennius himself claimed that he 'is alive' after his death: *nemo me lacrimis decoret nec funera fletu / faxit. cur? voluto vivos per ora virum* (Enn. var. 17–18 Va.₂; cf. T 2). It is hoped that this edition will make a contribution to his 'staying alive'.

London, September 2011

G. M.

Ennius

1. Testimonia (T 1–95)

Collectiones testimoniorum: cf. Bo. pp. 23–29; Mu. pp. 145–154; Kl. pp. 44–46; Suerbaum (1994) 347sq.; (2002) 121sq., 124, 126, 129, 130, 131, 134, 137, 139sq. – *De vita Enni (cum testimoniis)* cf. Mueller (1884) 61–74; Va.₂ pp. III–XIX; Skutsch (1905) 2589–2592; bibl.: Suerbaum (2002) 123sq.; (2003) 210–214. – *De iudiciis a posteris auctoribus de Ennio factis et de eorum usu verborum Ennianorum* cf. Va.₂ pp. XX–CXXXI; Barchiesi (1962) 12–223 (*de Naev. et Enn.*); D’Anna (1983a); (1983b); Sk. pp. 8–44; *De Rosalia* (1990) (*de Cic.*); Prinzen (1998) *passim*; bibl.: Suerbaum (2002) 139, 141sq.; (2003) 243–251.

Index testimoniorum secundum res ad quas imprimis pertinent dispositorum:
vita et mores: T 1, 2, 12, 16, 19, 20, 21, 32, 37, 41, 46, 47, 50, 53, 54, 59, 63, 64, 72, 73, 74, 77, 78, 79, 82, 83, 84, 85, 87

opera: T 4, 5, 19, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 34, 36, 39, 40, 41, 42, 45, 48, 51, 52, 58, 64, 65, 72, 74, 79, 80, 81, 86

tragoediae: T 3, 9, 17, 20, 26, 27, 29, 94

Achilles: T 3

Ajax: T 35

Andromacha: T 18, 26, 28, 33

Medea: T 29

Melanippa: T 35

Thyestes: T 20

actio histrionica: T 18, 28, 35

lingua, elocutio, orthographia, versus: T 22, 23, 24, 30, 39, 43, 44, 68, 69, 70, 71, 76, 89, 90, 93

iudicia apud auctores posteros: T 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 17, 19, 22, 24, 25, 30, 36, 38, 39, 42, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 75, 86, 91, 92

Testimonia secundum tempus in quo scripta sunt digesta (cf. etiam Index fontium):

T 1

Enn. ann. 377 Va.₂ = 525 Sk. (Skutsch 1985): nos sumus Romani qui fuimus ante Rudini.

T 2

(a) ‘*epitaphium Enni*’, ap. *Cic. Tusc. 1,34* (Giusta 1984): loquor de principibus; quid poetae? nonne post mortem nobilitari volunt? unde ergo illud? [*Enn. var. 15–16 Va.2*] ‘adspicite, o cives, senis Ennii¹ imaginis formam: / hic vestrum panxit maxuma facta patrum.’ mercedem gloriae flagitat ab is quorum patres adfecerat gloria. idemque [*Enn. var. 17–18 Va.2*]: ‘nemo me lacrimis <decoret nec funera fletu / faxit>². cur? voluto vivos per ora virum.’ sed quid poetas? opifices post mortem nobilitari volunt.

(b) ‘*epitaphium Enni*’, ap. *Cic. Tusc. 1,117* (Giusta 1984): quae cum ita sint, magna iam eloquentia est utendum atque ita velut superiore e loco contionandum, ut homines mortem vel optare incipiant vel certe timere desistant. nam si supremus ille dies non <vitae>³ extinctionem, sed commutationem adfert loci, quid optabilius? sin autem perimit ac delet omnino, quid melius quam in mediis vitae laboribus obdormiscere et ita coniventem somno consopiri sempiterno? quod si fiat, melior Enni⁴ quam Solonis oratio. hic enim noster [*Enn. var. 17–18 Va.2*]: ‘nemo me lacrimis decoret’ inquit ‘nec funera fletu / faxit’. at vero ille sapiens [*Cic. frg. poet. 84 Traglia*; cf. *Sol. frg. 22,5–6 Diehl*]: ‘mors mea ne careat lacrimis: linquamus amicis / maerorem, ut celebrent funera cum gemitu.’

(c) *Cic. Cato 73* (Powell 2006): Solonis quidem sapientis elogium est quo se negat velle suam mortem dolore amicorum et lamentis vacare; vult, credo, se esse carum suis; sed haud scio an melius Ennius [*Enn. var. 17–18 Va.2*]: ‘nemo me lacrimis decoret neque funera fletu / faxit –’. non censet lugendam esse mortem, quam immortalitatis consequatur.

T 3

Plaut. Poen. 1–15 [cf. *Enn. trag. 13–15 Ri.2–3*] (Lindsay 1905): Achillem Aristarchi [sc. tragoediam a Ennio translata] mihi commentari lubet: / ind’ mihi principium capiam, ex ea tragoedia / ‘sileteque et tacete atque animum advortite, / audire iubet vos imperator’ – histricus, / [5] bonoque

1 senis Ennii] senisennii $K^3[Gi]$: senis enni $V^2[Gi]$: seni senni ($G V^I$, ut vid.) $[Gi]$: senisenni ($R^{Ic} K^I$) $[Gi]$: senirenni $R^I[Gi]$

2 “add P^2 ed. pr. probante Wesenberg, cui mirum visum est si posteriore loco (§ 117) sententiam *Cic.* absolvisset, priore interrupisset: cf. 3,28–29 et 58, 45 et 53. Certe, si cetera potuit, vix potuit *Cic.* decoret omittere” *Gi. in app.*

3 add. *Gi.* (cf. *Cic. Hortens. frg. 115 Grill.*) : nostri add. *Seyffert* $[Gi]$

4 Enni] enni ($G K V^{Ic}$) $[Gi]$: ennii $R^I[Gi]$: om. $V^I[Gi]$

ut animo sedeant in subselliis / et qui essurientes et qui saturi venerint: / qui edistis, multo fecistis sapientius, / qui non edistis, saturi fite fabulis; / nam quoi paratumst quod edit, nostra gratia / [10] nimia est stultitia sessum inpransum incedere. / ‘exsurge, praeco, fac populo audientiam.’ / iam dudum exspecto si tuom officium scias: / exerce vocem quam per vivisque et colis. / nam nisi clamabis, tacitum te obrepet fames. / [15] age nunc reside, duplicem ut mercedem feras.

T 4

Ter. Andr. 18–21 (Kauer / Lindsay 1958): qui quom hunc accusant, Nae-vium Plautum Ennium / accusant quos hic noster auctores habet, / [20] quorum aemulari exoptat neglegentiam / potius quam istorum obscuram diligentiam.

T 5

Lucil. 341–347 Marx (Marx 1904): – ∪ epistula item quaevis non magna poema est. / illa poesis opus totum, (tota{que} Ilias una / est, una ut θέσις annales Enni) atque opus unum / est, maius multo est quam quod dixi ante poema. / [345] qua propter dico: nemo qui culpat Homerum, / perpetuo culpat, neque quod dixi ante poesin: / versum unum culpat, verbum entymema, locum <unum>.

T 6

Pompilius, epigr., p. 89 FPL₄ (Blänsdorf 2011): Pacui discipulus dicor. porro is fuit <Enni>, / Ennius Musarum. Pompilius clueor.

T 7

Volcacijs, carm. frg. 1 FPL₄ (p. 113), ap. Gell. 15,24 (Blänsdorf 2011): Quid Volcacijs Sedigitus in libro, quem de poetis scripsit, de comicis Latinis iudicarit. – Sedigitus in libro, quem scripsit de poetis, quid de his sentiat, qui comoedias fecerunt, et quem ex omnibus praestare ceteris putet ac deinceps, quo quemque in loco et honore ponat, his versibus suis demonstrat: ‘multos incertos certare hanc rem vidimus, / palmam poetae comico cui deferant. / eum meo iudicio errorem dissolvam tibi, / ut,

contra si quis sentiat, nihil sentiat. / Caecilio palmam Statio do mimico⁵. / Plautus secundus facile exuperat ceteros. / dein Naevius, qui fervet, pretio in tertio. / si erit, quod quarto detur, dabitur Licinio. / post insequi Licinium facio Atilium. / in sexto consequetur hos Terentius. / Turpilius septimum, Trabea octavum optinet, / nono loco esse facile facio Luscium. / decimum addo causa antiquitatis Ennium.’

T 8

Rhet. Her. 4,2 (Achard 1989): etenim cum possimus ab Ennio sumere aut a Gracco ponere exemplum, videtur esse adrogantia illa relinquere et ad sua devenire.

T 9

Rhet. Her. 4,7 (Achard 1989): ita ut si de tragoediis Ennii⁶ velis sententias eligere aut de Pacuvianis periodos, sed si,⁷ quia plane rudis id facere nemo poterit, cum feceris, te litteratissimum putes, ineptus sis, propterea quod id facile faciat quivis mediocriter litteratus, item ...

T 10

Cic. Mur. 30 (Kasten 1972): omnia ista nobis studia de manibus excutuntur simulatque aliqui motus novus bellicum canere coepit. etenim, ut ait ingeniosus poeta et auctor valde bonus [sc. Ennius; cf. *Enn. ann.* 268–273 *Va.*₂ = 247–253 *Sk.*]⁸, proeliis promulgatis ‘pellitur⁹ e medio’ non

5 do mimico *ed. Juntina, J. Gronovius, Leo, Gentili*^[Blänsdorf] : do comico (cominico *X*¹) *F*_γ^[Blänsdorf] : do comicam *S. Mariotti*^[Blänsdorf] : do comicum (*gen. pl.*) *Rocca*^[Blänsdorf] : dominico *δ*^[Blänsdorf]

6 de tragoediis ennii (*I d*)^[Marx] : ennii de tragediis *b*^[Marx] : Ennii de tragoediis *Marx* | tragoediis *C*^[Marx,Ach] *F*^[Ach] : tragiidiis (*P B*)^[Marx,Ach] *Π*^[Marx] : tragiidiis *H*^[Marx,Ach] : tragiidiis (*V, E = a [α] c β h*)^[Ach] | Ennii (*c β h*)^[Ach] : Enii *a*^[Ach] : *om.* (*M = H P*)^[Marx] (*M = H P B C, I = V F*)^[Ach]

7 periodos, sed si *Ach.* | nuntios *M*^[Marx] (*H P B*)^[Ach] : periodos (*C l b*)^[Marx] (*C E, I = V F*)^[Ach] : periodis *b*^[Marx] | sed si *β*²^[Ach] : sed *M*^[Marx,Ach] *C*^[Marx] : num si (*l b*)^[Marx] (*I = V F, c h*)^[Ach] : ñ si *b*^[Marx] : (*a β*¹)^[Ach]

8 Cf. *Gell. 20,10,3–4*: ‘ex Ennio ergo’ inquam ‘est, magister, quod quaero. Ennius enim verbis hisce usus est.’ [4] cumque ille demiratus aliena haec esse a poetis et haud usquam inveniri in carminibus Ennii diceret, tum ergo hos versus ex octavo annali absentes

solum ista vestra verbosa simulatio prudentiae, sed etiam ipsa illa domina rerum, ‘sapientia; vi geritur res, spernitur¹⁰ orator’ non solum odiosus in dicendo ac loquax, verum etiam ‘bonus; horridus miles amatur’, vestrum vero studium totum iacet. ‘non ex iure manum¹¹ consertum sed <mage>¹² ferro’ inquit ‘rem repetunt’.

T 11

Cic. Arch. 18 (Kasten 1966): atque sic a summis hominibus eruditissimisque accepimus ceterarum rerum studia et doctrina et praeceptis et arte constare, poetam natura ipsa valere et mentis viribus excitari et quasi divino quodam spiritu inflari. quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas [*Enn. inc. 19 Va.2*], quod quasi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis esse videantur.

T 12

Cic. Arch. 22 (Kasten 1966): carus fuit Africano superiori noster Ennius itaque etiam in sepulcro Scipionum putatur is esse constitutus ex marmore. at iis laudibus certe non solum ipse, qui laudatur, sed etiam populi Romani nomen ornatur. in caelum huius proavus Cato tollitur; magnus honos populi Romani rebus adiungitur. omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fulvii non sine communi omnium nostrum laude decorantur. ergo illum, qui haec fecerat, Rudinum¹³ hominem maiores nostri in civitatem receperunt: nos hunc Heracliensem multis civitatibus expetitur, in hac autem legibus constitutum de nostra civitate eiciemus¹⁴?

dixi – nam forte eos tamquam insigniter praeter alios factos memineram – : ‘pellitur e medio sapientia, vi geritur res; / spernitur orator bonus, horridus miles amatur. / haut doctis dictis certantes nec maledictis / miscent inter sese inimicitiam agitantes, / non ex iure manum consertum, sed magis ferro / rem repetunt regnumque petunt, vadunt solida vi.’

9 pellitur (ψ^2 *Gell.*)^[Kast] : bellitur \forall ^[Kast] : tollitur ($A \pi \phi \chi \psi$)^[Kast]

10 vi geritur res spernitur *Gell.* : videtur respertur ($V A \pi \psi^I$)^[Kast] : videtur et spernitur ϕ ^[Kast] : videtur resperti χ ^[Kast] : videtur respui spernitur ψ^2 ^[Kast]

11 manum ($V \pi \phi$)^[Kast] : manu ($A \chi \psi$; *variant codd. Gell.*)^[Kast]

12 mage *add. Asc. ex Gell.*^[Kast] : magis *Cic.*^[Kast]

13 Rudinum *Schol.*^[Kast] : rudem tum (tu *E V*) ($\psi a b$)^[Kast] : rudem tamen *rel.*^[Kast]

14 eiciemus] eiciamus *G*^[Kast] *Gaffior*^[Kast] : eiecimus \forall ^[Kast]

T 13

Cic. Balb. 51 (Maslowski 2007): neque enim ille summus poeta noster [sc. Ennius] Hannibalis illam magis cohortationem quam communem imperatoriam voluit esse [*Enn. ann. 280–281 Va.2 = 234–235 Sk.*]: ‘hostem qui feriet, erit’, inquit, ‘mihi Carthaginienensis, / quisquis erit.’ cuius civitatis sit, id habent hodie leve et semper habuerunt. itaque et civis undique fortis viros adsciverunt et hominum ignobilium virtutem persaepe nobilitatis inertiae praetulerunt.

T 14

Cic. de orat. 1,154 (Kumaniecki 1969): in cotidianis autem commentationibus equidem mihi adolescentulus proponere solebam illam exercitationem maxime, qua C. Carbonem nostrum illum inimicum solitum esse uti sciebam, ut aut versibus propositis quam maxime gravibus aut oratione aliqua lecta ad eum finem quem memoria possem comprehendere, eam rem ipsam quam legissem verbis aliis quam maxime possem lectis pronuntiarem. sed post animadverti hoc esse in hoc vitii, quod ea verba, quae maxime cuiusque rei propria quaeque essent ornatissima atque optima occupasset aut Ennius, si ad eius versus me exercerem, aut Gracchus si eius orationem mihi forte posuisset: ita, si isdem verbis uterer nihil prodesse, si aliis etiam obesse, cum minus idoneis uti consuescerem.

T 15

Cic. de orat. 1,198 (Kumaniecki 1969): itaque {non}¹⁵ ut apud Graecos infimi homines mercedula adducti ministros se praebent in iudiciis oratoribus, ii qui apud illos pragmatici vocantur, sic in nostra civitate contra amplissimus quisque et clarissimus vir, ut ille, qui propter hanc iuris civilis scientiam sic appellatus a summo poeta [sc. Ennio] est ‘egregie cordatus homo, catus Aelius Sextus’ [*Enn. ann. 331 Va.2 = 329 Sk.*], multique praeterea, qui, cum ingenio sibi auctore dignitatem peperissent, perfecterunt, ut in respondendo iure auctoritate plus etiam quam ipso ingenio valerent.

15 non *del. Ald.*^[Ku], *alii*^[Ku] : ut ζ ^[Ku] : non ut (V O P R)^[Ku] : non U^[Ku]

T 16

Cic. de orat. 2,276 (Kumaniecki 1969): ut illud Nasicae, qui cum ad poetam Ennium venisset eique ab ostio quaerenti Ennium ancilla dixisset domi non esse, Nasica sensit illam domini iussu dixisse et illum intus esse. paucis post diebus cum ad Nasicam venisset Ennius et eum ad ianuam quaereret, exclamat Nasica se domi non esse. tum Ennius ‘quid? ego non cognosco vocem’ inquit ‘tuam?’ hic Nasica: ‘homo es impudens: ego cum te quaererem, ancillae tuae credidi te domi non esse, tu mihi non credis ipsi?’

T 17

Cic. de orat. 3,27 (Kumaniecki 1969): atque id primum in poetis cerni licet, quibus est proxima cognatio cum oratoribus, quam sint inter sese Ennius, Pacuvius Acciusque dissimiles, quam apud Graecos Aeschylus, Sophocles, Euripides, quamquam omnibus par paene laus in dissimili scribendi genere tribuatur.

T 18

Cic. Att. 4,15,6 (Shackleton Bailey 1987): redii Roman Fonteī causa a. d. VII. Id. Quint. [54 a. C.]. veni spectatum, primum magno et aequabili plausu – sed hoc ne curaris, ego ineptus qui scripserim. deinde Antiphonti operam. is erat ante manu missus quam productus. ne diutius pendeas, palmam tulit. sed nihil tam pusillum, nihil tam sine voce, nihil tam –¹⁶ verum haec tu tecum habeto. in Andromacha tamen maior fuit quam Astyanax, in ceteris parem habuit neminem.

T 19

Cic. Brut. 71–76 (Malcovati 1970): quid, nostri veteres versus ubi sunt? ‘quos olim Fauni vatesque canebant, cum neque Musarum scopulos * * * nec dicti studiosus quisquam erat ante hunc’ ait ipse [sc. Ennius] de se [Enn. ann. 214–216 Va.₂ = 207–209 Sk.] nec mentitur in gloriando: sic

¹⁶ post tam aposiopesin ind. Bosius^[SB]

enim sese res habet. nam et Odyssia Latina est sic {in}¹⁷ tamquam opus aliquod Daedali et Livianae fabulae non satis dignae quae iterum legantur. [72] atqui hic Livius {qui}¹⁸ primus fabulam C. Claudio Caeci filio et M. Tuditano consulibus [*i. e.* 240 a. C.] docuit anno ipso ante quam natus est Ennius, post Romam conditam autem quarto decumo et quingentesimo, ut hic ait, quem nos sequimur. est enim inter scriptores de numero annorum controversia. ... [75] ... tamen illius, quem in vatibus et Faunis adnumerat Ennius, bellum Punicum quasi Myronis opus delectat. [76] sit Ennius sane, ut est certe, perfectior: qui si illum, ut simulat, contemneret, non omnia bella persequens primum illud Punicum acerrimum bellum reliquisset. sed ipse dicit cur id faciat. ‘scripsere’ inquit ‘alii rem vorsibus’ [*Enn. ann. 213–214 Va.₂ = 206–207 Sk.*]; et luculente quidem scripserunt, etiam si minus quam tu polite. nec vero tibi aliter videri debet, qui a Naevio vel sumpsisti multa, si fateris, vel, si negas, surripuisti.

T 20

Cic. Brut. 78 (Malcovati 1970): nam hoc praetore [*i. e.* C. Sulpicio Gallo] ludos Apollini faciente cum Thyesten fabulam docuisset, Q. Marcio Cn. Servilio consulibus [*i. e.* 169 a. C.] mortem obiit Ennius.

T 21

Cic. Brut. 79 (Malcovati 1970): Q. Nobiliorem M. f. iam patrio instituto deditum studio litterarum – qui etiam Q. Ennium, qui cum patre eius in Aetolia militaverat, civitate donavit, cum triumphum coloniam deduxisset [*i. e.* 183 a. C.] – et T. Annium Luscum huius Q. Fulvi conlegam non indisertum dicunt fuisse; ...

T 22

Cic. orat. 36 (Westman 1980): sed in omni re difficillimum est formam, qui χαρακτήρ Graece dicitur, exponere optimi, quod aliud aliis videtur optimum. Ennio delector, ait quispiam, quod non discedit a communi more verborum. Pacuvio, inquit alius: omnes apud hunc ornati elaborati-

17 in *secl. Wilk., Malcovati* : sic in *L^[Wilk, Malcovati]* : *corr. vulg.^[Malcovati]* : sic {ut} *vulg.^[Wilk]* : sic incondita *Reis^[Malcovati]* : {sic in} *Martha^[Malcovati]*

18 *secl. Schütz^[Wilk, Malcovati]* : <est> qui *Orelli^[Malcovati]*

que sunt versus, multa apud alterum negligentius. fac alium Accio; varia enim sunt iudicia, ut in Graecis, nec facilis explicatio quae forma maxime excellat.

T 23

Cic. orat. 109 (Westman 1980): an ego Homero Ennio reliquis poetis et maxime tragicis concederem ut ne omnibus locis eadem contentione uterentur crebroque mutarent, nonnumquam etiam ad cotidianum genus sermonis accederent, ipse numquam ab illa acerrima contentione discederem?

T 24

Cic. orat. 152 (Westman 1980): sed Graeci viderint; nobis ne si cupiamus quidem distrahere voces conceditur. indicant orationes illae ipsae horridulae Catonis, indicant omnes poetae praeter eos qui ut versum facerent saepe hiabant. ut Naevius: ... at Ennius semel¹⁹ [*Enn. var. 3 Va.2*]: ‘Scipio invicte’, et quidem²⁰ nos: ‘hoc motu radiantis etesiae in vada ponti’.

T 25

Cic. opt. gen. 2 (Yon 1964): itaque licet dicere et Ennium summum epicum poetam, si cui ita videtur, et Pacuvium tragicum et Caecilius fortasse comicum.

T 26

Cic. opt. gen. 18 (Yon 1964): huic labori nostro duo genera reprehensionum opponuntur. unum hoc: ‘verum melius Graeci’. a quo quaeratur ecquid possint illi melius Latine. alterum: ‘quid istas potius legam quam Graecas?’ idem Andriam et Synepobos nec minus {Terentium et Caecilius quam Menandrum legunt, nec}²¹ Andromacham aut Antiopam aut Epigonos Latinos recipiunt; sed tamen Ennium et Pacuvium et Accium

19 semel *L*^[Wilk, West] : sēpe (*A U*)^[West] saepe *A*^[Wilk] : saepe *Wilk*.

20 et <semel> quidem *Heerdegen*^[West], *Wilk*.

21 *secl. Jahn*^[Wilk, Yon], *Wilk*.

potius quam Euripidem et Sophoclem legunt}²². quod igitur est eorum in orationibus e Graeco conversis fastidium, nullum cum sit in versibus?

T 27

Cic. ac. 1,10 (Plasberg 1922): quid enim causae est cur poetas Latinos Graecis litteris eruditi legant, philosophos non legant? an quia delectat Ennius Pacuvius Accius multi alii, qui non verba sed vim Graecorum expresserunt poetarum – quanto magis philosophi delectabunt, si ut illi Aeschylum Sophoclem Euripidem sic hi Platonem imitentur Aristotelem Theophrastum. oratores quidem laudari video si qui e nostris Hyperidem sint aut Demosthenem imitati.

T 28

Cic. ac. 2,20 (Plasberg 1922): ...; quam multa quae nos fugiunt in cantu exaudiunt in eo genere exercitati, qui primo inflatu tibicinis Antiopam esse aiunt aut Andromacham, cum id nos ne suspicemur quidem.

T 29

Cic. fin. 1,4–7 (Reynolds 1998): iis igitur est difficilior satisfacere qui se Latina scripta dicunt contemnere. in quibus hoc primum est in quo admirer, cur in gravissimis rebus non delectet eos sermo patrius, cum idem fabellas Latinas ad verbum e Graecis expressas non inviti legant. quis enim tam inimicus paene nomini Romano est qui Enni Medeam aut Antiopam Pacuvi spernat aut reiciat, quod se isdem Euripidis fabulis delectari dicat, Latinas litteras oderit? ‘Synephebos ego’, inquit, ‘potius Caecili aut Andriam Terenti quam utramque Menandri legam?’ [5] a quibus tantum dissentio ut, cum Sophocles vel optime scripserit Electram, tamen male conversam Atili²³ mihi legendam putem, de quo Licin{i}us²⁴ [*Porcius Licinus*, *frg. 5 FPL4*]: ‘ferreum scriptorem, verum, opinor, scriptorem

²² *secl. Jahn*^[Wilk,Yon], *Wilk.* : Ennium ... legunt *secl. Orelli*^[Wilk]

²³ Atili] atilii (A, $\gamma = M O S$)^[Rey] (A M N V)^[Mor] : acilii ($\phi = B E$)^[Rey,Mor] : atrilii *R*^[Rey,Mor] : aulii *p*^[Rey] (P L S Y)^[Mor] : Atilii *FPL4*

²⁴ Licinus C. F. W. *Mueller*^[Rey,FPL4] : licinius (A², $\beta = M O S R P$, $\phi = B E$)^[Rey] (A² *rel.*)^[FPL4] : lucinius A^I^[Rey,FPL4] : Lucilius *Detlefsen* (1884) 182sq.

tamen, ut legendus sit²⁵. rudem enim esse omnino in nostris poetis aut inertissimae segnitae est aut fastidi delicatissimi. mihi quidem nulli satis eruditi videntur quibus nostra ignota sunt. an ‘utinam²⁶ ne in nemore –’ [Enn. F 89,1] nihilo minus legimus quam hoc idem Graecum, quae autem de bene beateque vivendo a Platone disputata sunt, haec explicari non placebit Latine? [6] ... [7] quamquam si plane sic verterem Platonem aut Aristotelem ut verterunt nostri poetae fabulas, male, credo, mererer de meis civibus si ad eorum cognitionem divina illa ingenia transferrem. sed id neque feci adhuc nec mihi tamen ne faciam interdictum puto. locos quidem quosdam, si videbitur, transferam, et maxime ab eis quos modo nominavi, cum inciderit ut id apte fieri possit, ut ab Homero Ennius, Afranius a Menandro solet.

T 30

Cic. Tusc. 3,45–46 (Giusta 1984): o poetam egregium [sc. Ennium], quamquam ab his cantoribus Euphorionis contemnitur! sentit omnia repentina et necopinata esse graviora. ... [46] praeclarum carmen! est enim et rebus et verbis et modis lugubre [cf. Enn. F 23,3–17].

T 31

Cic. nat. deor. 1,119 (Plasberg 1933): quid qui aut fortis aut claros aut potentis viros tradunt post mortem ad deos pervenisse, eosque esse ipsos quos nos colere precari venerarique soleamus, nonne expertes sunt religionum omnium? quae ratio maxime tractata ab Euhemero est, quem noster et interpretatus est et secutus praeter ceteros Ennius; ...

T 32

Cic. Cato 14 (Powell 2006): sua enim vitia insipientes et suam culpam in senectutem conferunt. quod non faciebat is cuius modo mentionem feci Ennius [Enn. ann. 374–375 Va.₂ = 522–523 Sk.]: ‘sicuti fortis equus, spatio qui saepe supremo / vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit.’

25 ferreum ... legendus sit *poetae trib.* Detlefsen (1884) 182, Skutsch (1970) 123, Rey., FPL₄ : ut legendis sit “fort. del.” Rey. in app. : ferreum scriptorem *poetae trib. Mor.*

26 an ‘utinam Lamb. i. m., Muretus^[Kl, Rey, Mor] : at utinam (A B E R N)^[Joc] codd.^[Kl, Rey, Mor] : aut umnam V^[Joc] aut V^[Mor]

equi fortis et victoris senectuti comparat suam. quem quidem probe meminisse potestis; anno enim undevicesimo post eius mortem hi consules, T. Flaminus et M'. Acilius [*i. e.* 150 a. C.], facti sunt; ille autem Caepione et Philippo iterum consulibus [*i. e.* 169 a. C.] mortuus est, cum ego quinque et sexaginta annos natus legem Voconiam magna voce et bonis lateribus suasi. sed annos septuaginta natus, tot enim vixit Ennius [*i. e.* 239–169 a. C.], ita ferebat duo quae maxima putantur onera, paupertatem et senectutem, ut eis paene delectari videretur.

T 33

Cic. div. 1,23 (Giomini 1975): sus rostro si humi A litteram impresserit, num propterea suspicari poteris Andromacham Enni²⁷ ab ea posse describi?

T 34

Cic. div. 2,111 (Giomini 1975): non esse autem illud carmen furentis cum ipsum poema declarat (est enim magis artis et diligentiae quam incitationis et motus), tum vero ea, quae ἀκροστιχὶς dicitur, cum deinceps ex primis versus²⁸ litteris aliquid conecitur, ut in quibusdam Ennianis²⁹: Q. Ennius fecit. id certe magis est attentis animi quam furentis.

T 35

Cic. off. 1,114 (Winterbottom 1994): suum quisque igitur noscat ingenium, acremque se et bonorum et vitiorum suorum iudicem praebeat, ne scaenici plus quam nos videantur habere prudentiae. illi enim non optimas sed sibi accommodatissimas fabulas eligunt: qui voce freti sunt, Epigonos Medumque³⁰, qui gestu Melanippam³¹ Clytaemestram, semper

27 Enni] ennii (*ex* -ni A) (A V)^[Gio] Ennii (A² V²)^[Joc]

28 primis (*ex* -mi) versus V^[Gio] : primi versus (A B F M P)^[Gio] : primis versuum (*codd. det. apud Moserum, ita con. Auratus*)^[Gio] : primis cuiusque versus Christ^[Gio] : primis primi cuiusque versus C. F. W. Mueller^[Gio]

29 Ennianis] epigrammatis Rath^[Gio]

30 Medumque] medeamque ($\xi = L c$)^[Wi]

31 melanippam (mele- B) ($\zeta = B P [Q] V$)^[Wi] : menalippam ($\xi = L c$)^[Wi]

Rupilius, quem ego memini, Antiopam, non saepe Aesopus Aiacem. ergo histrio hoc videbit in scaena, non videbit sapiens vir in vita?

T 36

Lucr. 1,117–126 (Bailey 1922): ..., / Ennius ut noster cecinit qui primus amoeno / detulit ex Helicone perenni fronde coronam, / per gentis Italas hominum quae clara clueret; / [120] etsi praeterea tamen esse Acherusia templa / Ennius aeternis exponit versibus edens, / quo neque permaneant animae neque corpora nostra, / sed quaedam simulacra modis pallentia miris; / unde sibi exortam semper florentis Homeri / [125] commemorat speciem lacrimas effundere salsas / coepisse et rerum naturam expandere dictis.

T 37

Nep. Cato 1,4 (Marshall 1977): praetor [sc. Cato] provinciam obtinuit Sardiniam, ex qua quaestor superiore tempore [i. e. ca. 204 a. C.] ex Africa decedens Q. Ennium poetam deduxerat, quod non minoris aestimamus quam quemlibet amplissimum Sardiniensem triumphum.

T 38

Vitr. 9, praef. 16 (Soubiran 1969): itaque qui litterarum iucunditatibus instinctas habent mentes non possunt non in suis pectoribus dedicatum habere, sicuti deorum, sic Ennii³² poetae simulacrum.

T 39

Hor. sat. 1,10,51–55 (Shackleton Bailey 1985): age, quaeso, / tu nihil in magno doctus reprehendis Homero? / nil comis tragici mutat Lucilius Acci? / non ridet versus Enni gravitate minores, / [55] cum de se loquitur non ut maiore reprensus?

32 Ennii (E G S² L² e P v f p b l c)^[Soubiran] : enni (H V S L)^[Soubiran] : enim h^[Soubiran]

T 40

(a) *Hor. epist. 1,3,1–2* (Shackleton Bailey 1985): Iuli Flore, quibus terrarum militet oris / Claudius Augusti privignus, scire laboro.

(b) *Porph. Hor. epist. 1,3,1* (Meyer 1874): ad Iulium hanc Florum scribit, qui saturam scripsit. Iuli flore quibus terrarum militet oris. hic Florus scriba fuit saturarum scriptor, cuius sunt electae ex Ennio Lucilio Varrone saturae.

T 41

Hor. epist. 1,19,6–8 (Shackleton Bailey 1985): laudibus arguitur vini vinosus Homerus. / Ennius ipse pater numquam nisi potus ad arma / pro-siluit dicenda.

T 42

(a) *Hor. epist. 2,1,50–52* (Shackleton Bailey 1985): Ennius, et sapiens et fortis et alter Homerus, / ut critici dicunt, † leviter †³³ curare videtur / quo promissa cadant et somnia Pythagorea.

(b) *Porph. Hor. epist. 2,1,51* (Meyer 1874): leviter curare videtur. securus iam de proventu suae laudis est Ennius, propter quam ante sollicitus in principio Annalium suorum somnio se scripsit admonitum, quod secundum Pythagorae dogma anima Homeri in suum corpus venisset. facete autem somnia Pythagorea dixit, ut ipsum etiam Pythagoram † sua sibimet metempsychosi videre videatur.

T 43

Hor. ars 55–58 (Shackleton Bailey 1985): ego cur, acquirere pauca / si possum, invideor, cum lingua Catonis et Enni / sermonem patrium ditaverit et nova rerum / nomina protulerit?

33 leviter (P)^[SB] : viget et* conī. SB : leviter Klingner, Borzsák

T 44

(a) *Hor. ars* 258–262 (*Shackleton Bailey* 1985): hic et in Acci / nobilibus trimetris apparet rarus et Enni / [260] in scaenam missos cum magno pondere versus / aut operae celeris nimium curaue carentis / aut ignoratae premit artis crimine turpi.

(b) *Schol. Hor. art.* 258–259 (*Keller* 1904): Accius et Ennius legem metri in fabulis minime servaverunt: nam quosdam versus longiores habent.

T 45

(a) *Hor. carm.* 4,8,13–24 (*Shackleton Bailey* 1985): non incisa notis marmora publicis, / per quae spiritus et vita redit bonis / [15] post mortem ducibus, {non celeres fugae / reiectaeque retrorsum Hannibalis minae, / non incendia Karthaginis impiae / eius qui domita nomen ab Africa / lucratus rediit}³⁴ clarius indicant / [20] laudes quam Calabriae Pierides; neque / si chartae sileant quod bene feceris, / mercedem tuleris. quid foret Iliae / Mavortisque puer, si taciturnitas / obstaret meritis invida Romuli?

(b) *Schol. Hor. carm.* 4,8,20 (*Keller* 1902): qu a m C a l a b r < a > e P i e r i d e s: facta, inquit, clarorum virorum nisi carminibus inlustrentur, aetatis suae memoriam non excedunt. et significat Ennium, qui facta Africani descripsit, oriundo de Rodino oppido Calabriae; ideo Calabriae Musae.

T 46

Strab. 6,3,5, p. 281 C. (*Radt* 2003): ..., ἐκβάντες δὲ πεζεύουσι συντομώτερον ἐπὶ Ῥοδιῶν³⁵ (πόλεως Ἑλληνίδος, ἐξ ἧς ἦν ὁ ποιητὴς Ἑννίος).

34 15 non ... 19 rediit *del. Lachmann*^[SB] : 14–17 *del. Peerlkamp*^[SB] : 17 *del. Bentley*^[SB] : 14. 15. 18 *habuit Porphyrio*^[SB] : 14–18 *habuerunt scholia* ‘*Ps.-Acron*’^[SB] : solum 17 *del. Borzsák*

35 Ῥοδιῶν *Meineke* (*Vind.* 79)^[Radt] : Ῥωδαίων *codd.*^[Radt] : Ῥωδίῶν *Cluverius* (*It.* 1249, 16)^[Radt] : Ῥωδαίων *Korais*^[Radt]

T 47

Liv. 38,56,4 (Walsh 1999): ..., et Romae extra portam Capenam in Scipionum monumento tres statucae sunt, quarum duae P. et L. Scipionum dicuntur esse, tertia poetae Q. Enni.

T 48

Prop. 3,3,1–16 (Fedeli 1994): visus eram molli recubans Heliconis in umbra, / Bellerophonteï qua fluit umor equi, / reges, Alba, tuos et regum facta tuorum, / tantum operis, nervis hiscere posse meis, / [5] parvaque tam magnis admoram fontibus ora, / unde pater sitiens Ennius ante bibit, / et cecinit Curios fratres et Horatia pila, / regiaque Aemilia vecta tropaea rate, / victricesque moras Fabii pugnamque sinistram / [10] Cannensem et versos ad pia vota deos, / Hannibalemque Lares Romana sede fugantis, / anseris et tutum voce fuisse Iovem: / cum me Castalia speculans ex arbore Phoebus / sic ait aurata nixus ad antra lyra: / [15] ‘quid tibi cum tali, demens, est flumine? quis te / carminis heroi tangere iussit opus? / ...’

T 49

Ov. am. 1,15,19–20 (De Verger 2003): Ennius arte carens animosique Accius³⁶ oris / casurum nullo tempore nomen habent; / ...

T 50

Ov. ars 3,405–412 (De Verger 2003): cura deum fuerunt olim regumque poetae, / praemiaque antiqui magna tulere chori, / sanctaque maiestas et erat venerabile nomen / vatibus et largae saepe dabantur opes. / Ennius emeruit, Calabris in montibus ortus, / [410] contiguus poni, Scipio magne, tibi. / nunc hederæ sine honore iacent operataque doctis / cura vigil Musis nomen inertis habet.

³⁶ accius (*S codd. rec.*)^[DeVerger] : acius vel atius \vee ^[DeVerger] : actius (*P Y aliq. codd. rec.*)^[DeVerger]

T 51

Ov. trist. 2,259–260 (*Hall 1995*): sumpserit Annales – nihil est hirsutius illis – / facta sit unde parens Ilia, nempe leget.

T 52

Ov. trist. 2,423–424 (*Hall 1995*): utque suo Martem cecinit gravis Ennius ore, / Ennius ingenio maximus, arte rudis, / ...

T 53

Val. Max. 8,14,1 (*Briscoe 1998*): superior Africanus Enni poetae effigiem in monumentis Corneliae gentis conlocari voluit, quod ingenio eius opera sua inlustrata iudicaret, non quidem ignarus quam diu Romanum imperium floreret, et Africa Italiae pedibus esset subiecta, totiusque terrarum orbis summum columen arx Capitolina possideret, eorum exstingui memoriam non posse, si tamen litterarum quoque illis lumen accessisset, magni aestimans, vir Homérico quam rudi atque impolito praeconio dignior.

T 54

Mela 2,66 (*Parroni 1984*): sinus est continuo Apulo litore incinctus nomine Urias, modicus spatio pleraque asper accessu, extra Sipontum aut, ut Grai dixere, Sipuntem, et flumen quod Canusium attingens Aufidum appellant, post Barium et Gnatia et Ennio cive nobiles Rudiae, et iam in Calabria Brundisium, Valetium, Lup*<i>*ae, Hydrus mons, tum Sallentini campi et Sallentina litora et urbs Graia Callipolis.

T 55

Sen. dial. 5,37,5 (*Reynolds 1977*): non aequis quendam oculis vidisti, quia de ingenio tuo male locutus est: recipis hanc legem? ergo te Ennius, quo non delectaris, odisset et Hortensius similitates tibi indiceret et Cicero, si derideres carmina eius, inimicus esset.

T 56

Sen. epist. 58,5 (*Reynolds* 1965): non id ago nunc hac diligentia ut ostendam quantum tempus apud grammaticum perdiderim, sed ut ex hoc intellegas quantum apud Ennium et Accium verborum situs occupaverit, cum apud hunc quoque, qui cotidie excutitur, aliqua nobis subducta sint.

T 57

Sen. epist., ap. Gell. 12,2,1–11 (*Marshall* 1990): de Annaeo Seneca ... [2] mihi de omni eius ingenio deque omni scripto iudicium censuramque facere non necessum est; sed quod de M. Cicerone et Q. Ennio et P. Vergilio iudicavit, ea res cuiusmodi sit, ad considerandum ponemus. [3] in libro enim vicesimo secundo epistularum moralium, quas ad Lucilium composuit, deridiculos versus Q. Ennium de Cetego antiquo viro fecisse hos dicit [*Enn. ann.* 306–308 *Va.*₂ = 306–308 *Sk.*]: ‘is dictus ollis popularibus olim, / qui tum vivebant homines atque aevum agitabant, / flos delibatus populi Suada<equae> medulla.’ [4] ac deinde scribit de isdem versibus verba haec: ‘admiror eloquentissimos viros et deditos Ennio pro optimis ridicula laudasse. Cicero certe inter bonos eius versus et hos refert.’ [5] atque id etiam de Cicerone dicit: ‘non miror’ inquit ‘fuisse, qui hos versus scriberet, cum fuerit, qui laudaret; nisi forte Cicero summus orator agebat causam suam et volebat suos versus videri bonos.’ [6] postea hoc etiam addidit insulsissime: ‘apud ipsum quoque’ inquit ‘Ciceronem invenies etiam in prosa oratione quaedam, ex quibus intellegas illum non perdidisse operam, quod Ennium legit.’ [7] ponit deinde, quae apud Ciceronem reprehendat quasi Enniana, quod ita scripserit in libris de re publica [*Cic. rep.* 5,11]: ‘ut Menelao Laconi quaedam fuit suaviloquens iucunditas’, et quod alio in loco dixerit: ‘breviloquentiam in dicendo colat.’ [8] atque ibi homo nugator Ciceronis errores deprecatur et ‘non fuit’ inquit ‘Ciceronis hoc vitium, sed temporis; necesse erat haec dici, cum illa legerentur.’ [9] deinde adscribit Ciceronem haec ipsa interposuisse ad effugiendam infamiam nimis lascivae orationis et nitidae. [10] de Vergilio quoque eodem in loco verba haec ponit: ‘Vergilius quoque noster non ex alia causa duos quosdam versus et enormes et aliquid supra mensuram trahentis interposuit, quam ut Ennianus populus agnosceret in novo carmine aliquid antiquitatis.’ [11] sed iam verborum Senecae piget; haec tamen inepti

et insubidi hominis ioca non praeteribo: ‘quidam sunt’ inquit ‘tam magni sensus Q. Ennii, ut, licet scripti sint inter hircosos, possint tamen inter unguentatos placere’; et, cum reprehendisset versus, quos supra de Cetego posuimus: ‘qui huiuscemodi’ inquit ‘versus amant, liquet tibi eosdem admirari et Soterici lectos.’

T 58

Plin. nat. 7,101 (Mayhoff 1909): fortitudo in quo maxime exstiterit inmensae quaestionis est, utique si poetica recipiatur fabulositas. Q. Ennius T. Caecilium Teucrum fratremque eius praecipue miratus propter eos sextum decimum adiecit annalem.

T 59

Plin. nat. 7,114 (Mayhoff 1909): prior Africanus Q. Ennii statuam sepulcro suo inponi iussit clarumque illud nomen, immo vero spoliū ex tertia orbis parte raptum, in cinere supremo cum poetae titulo legi.

T 60

Mart. 5,10,7–8 (Shackleton Bailey 1990): Ennius est lectus salvo tibi, Roma, Marone, / et sua riserunt saecula Maeoniden, / ...

T 61

Quint. inst. 1,8,11 (Winterbottom 1970): nam praecipue quidem apud Ciceronem, frequenter tamen apud Asinium etiam et ceteros qui sunt proximi, videmus Enni Acci Pacuvi Lucili Terenti Caecili et aliorum inseri versus, summa non eruditionis modo gratia sed etiam iucunditatis, cum poeticis voluptatibus aures a forensi asperitate respirant.

T 62

Quint. inst. 10,1,88 (Winterbottom 1970): Ennium sicut sacros vetustate lucos adoremus, in quibus grandia et antiqua robora iam non tantam habent speciem quantam religionem.

T 63

Sil. 12,393–419 (Delz 1987): Ennius, antiqua Messapi ab origine regis, / miscebat primas acies, Latiaeque superbum / [395] vitis adornabat dextram decus. hispida tellus / miserunt Calabri, Rudiae genuere vetustae, / nunc Rudiae solo memorabile nomen alumno. / is prima in pugna, vates ut Thracius olim, / infestam bello quateret cum Cyzicus Argo, / [400] spicula deposito Rhodopeia pectine torsit, / spectandum sese non parva strage virorum / fecerat, et dextrae gliscebat caedibus ardor. / advolat aeternum sperans fore pelleret Hostus / si tantam labem, ac perlibrat viribus hastam. / [405] risit nube sedens vani conamina coepti / et telum procul in ventos dimisit Apollo / ac super his: ‘nimium, iuvenis, nimiumque † superbi / sperata hausisti †. sacer hic ac magna sororum / Aonidum cura est et dignus Apolline vates. / [410] hic canet illustri primus bella Italia versu / attolletque duces caelo, resonare docebit / hic Latiis Helicon modis nec cedit honore / Ascraeo famave seni’. sic Phoebus, et Hosto / ultrix per geminum transcurrit tempus harundo. / [415] vertuntur iuvenis casu perculsa per agros / agmina, et effusae pariter dant terga catervae, / dum pater audita nati nece turbidus irae / barbaricum atque immane gemens transfigit anhelum / pectus et ad manes urget vestigia nati.

T 64

Suet. gramm. 1,1–3 (Kaster 1995): grammatica Romae ne in usu quidem olim, nedum in honore ullo erat, rudi scilicet ac bellicosa etiamtum civitate necdum magnopere liberalibus disciplinis vacante. [2] initium quoque eius mediocre extitit, siquidem antiquissimi doctorum, qui idem et poetae et semigraeci erant – Livium et Ennium dico, quos utraque lingua domi forisque docuisse adnotatum est – nihil amplius quam Graecos interpretabantur aut si quid ipsi Latine composuissent praelegebant. [3] nam quod nonnulli tradunt duos libros – de litteris syllabisque, item de metris – ab eodem Ennio editos, iure arguit L. Cotta non poetae sed posterioris Enni esse, cuius etiam de augurali disciplina volumina ferantur.

T 65

Suet. gramm. 2,2 (Kaster 1995): hactenus tamen [sc. Cratem] imitati, ut carmina parum adhuc divulgata vel defunctorum amicorum vel si quorum aliorum probassent diligentius retractarent ac legendo commentandoque etiam ceteris nota facerent: ut C. Octavius Lampadio Naevi Punicum

bellum, ...; ut postea Q. Vargunteius Annales Enni, quos certis diebus in magna frequentia pronuntiabat; ut ...

T 66

Suet. vita Verg. (Suet. reliq., ed. Reifferscheid 1860, p. 67): cum is [sc. Maro] aliquando Ennium in manu haberet rogareturque quidnam faceret, respondit se aurum colligere de stercore Ennii. habet enim poeta ille egregias sententias sub verbis non multum ornatis.

T 67

Fronto, Ad M. Caesarem et invicem liber, ep. 1,7,4 (van den Hout 1988, p. 15,11–17): quid tale M. Porcio aut Quinto Ennio, C. Graccho aut Titio³⁷ poetae, quid Scipioni aut Numidico, quid M. Tullio tale usuvenit? quorum libri pretiosiores habentur et summam gloriam retinent, si sunt Lampadionis aut Staberii, Plautii aut D. Aurelii³⁸, Autriconis³⁹ aut Aelii manu scripta e<xem>pla aut a Tirone⁴⁰ emendata aut a Domitio Balbo descripta aut ab Attico aut Nepote.

T 68

Fronto, Ad M. Caesarem et invicem liber, ep. 4,3,2 (van den Hout 1988, pp. 56,18–57,4): quamobrem rari admodum veterum scriptorum in eum laborem studiumque et periculum verba industriosius quaerendi sese commisere, oratorum post homines natos unus omnium M. Porcius eiusque frequens sectator C. Sallustius, poetarum maxime Plautus multoque maxime Ennius, eumque studiose aemulatus L. Coelius nec non Naevius, Lucretius, Accius etiam, Caecilius, Laberius quoque. nam praeter hos partim scriptorum animadvertas particulatim elegantis Novium et Pomponium et id genus in verbis rusticanis et iocularibus ac ridiculariis, Attam

37 Titio] L. Accio Niebuhr^[Hou] : Titinio L. Mueller^[Hou]

38 Aurelii] staberii aut adurse]lii (aut adur vel thurse *incertissimum*) A¹[Hou] : d (vel s) aure]lii corr. vid. A² quae supra aut adur scr. i(n) a(lio) plautii^[Hou]

39 “rico *incertissimum*, fuit fort. aut fisonis vel aut triconis vel aut tulonis vel aut tiranis vel aut tidanis vel aut riconis vel aut vidianis” Hou. in app.

40 “scripta exempla aut a ti *incertum*” Hou. in app.

in muliebribus, Sisennam in lasciviis, Lucilium in cuiusque artis ac negotii propriis.

T 69

Fronto, epist. ad M. Antoninum scriptae de eloquentia 1,2 (van den Hout 1988, pp. 133,11–134,1): in poetis <aut>em quis ignorat, ut gracilis sit Lucilius, Albucius aridus, sublimis Lucretius, mediocris Pacuvius, inaequalis Accius, Ennius multiformis?

T 70

Fronto, de feriis Alsiensibus, epist. 3,1 (van den Hout 1988, p. 227,8–12): nec dubito quin te ad ferias in secessu maritimo fruendas ita compararis: in sole meridiano ut somno oboedires cubans, deinde Nigrum vocares, libros introferre iuberes; mox ut te studium legendi incessisset, ut te Plauto expolires aut Accio expleres aut Lucretio delenires aut Ennio incenderes, in horam istam Musarum propriam quintam; ...

T 71

Gell. 4,7,1–5 (Marshall 1990): Valerius Probus grammaticus inter suam aetatem praestanti scientia fuit. [2] is ‘Hannibalem’ et ‘Hasdrubalem’ et ‘Hamilcarem’ ita pronuntiabat, ut paenultimam circumflecteret, et est epistula eius scripta ad Marcellum, in qua Plautum et Ennium multosque alios veteres eo modo pronuntiasse affirmat, [3] solius tamen Ennii versum unum ponit ex libro, qui Scipio inscribitur. [4] eum versum quadrato numero factum subiecimus, in quo, nisi tertia syllaba de Hannibalis nomine circumflexe promatur, numerus clausurus est. [5] versus Ennii, quem dixit, ita est [*Enn. var. 13 Va.2*]: ‘quaque propter Hannibalis copias considerat’.

T 72

Gell. 12,4,1–5 (Marshall 1990): descriptum definitumque est a Q. Ennio in annali septimo graphice admodum sciteque sub historia Gemini Servili, viri nobilis, quo ingenio, qua comitate, qua modestia, qua fide, qua linguae parsimonia, qua loquendi oportunitate, quanta rerum antiquarum

morumque veterum ac novorum scientia quantaque servandi tuendique secreti religione, qualibus denique ad minuendas vitae molestias fomentis, levamentis, solaciis amicum esse conveniat hominis genere et fortuna superioris. [2] eos ego versus non minus frequenti adsiduoque memoratu dignos puto quam philosophorum de officiis decreta. [3] ad hoc color quidam vetustatis in his versibus tam reverendus est, suavitas tam inpromisca tamque a fuco omni remota est, ut mea quidem sententia pro antiquis sacratisque amicitiae legibus observandi, tenendi colendique sint. [4] quapropter adscribendos eos existimavi, si quis iam statim desideraret [*Enn. ann. 234–251 Va.₂ = 268–286 Sk.*]: ‘haece locutus vocat, quocum bene saepe libenter / mensam sermonesque suos rerumque suarum / † comiter inperit, magnam quam lassus diei / partem fuisset de summis rebus regundis / consilio indu foro lato sanctoque senatu; / cui res audacter magnas parvasque iocumque / eloqueretur et † cuncta malaque et bona dictu / evomeret, si qui vellet, tutoque locaret, / quocum multa volup † gaudia clamque palamque; / ingenium, cui nulla malum sententia suadet / ut faceret facinus levis aut mala; doctus, fidelis, / suavis homo, facundus, suo contentus, beatus, / scitus, secunda loquens in tempore, commodus, verbum / paucum, multa tenens antiqua, sepulta vetustas / quae facit et mores veteresque novosque tenentem, / multorum veterum leges divumque hominumque; / prudentem qui dicta loquive tacereve posset: / hunc inter pugnans compellat Servilius sic.’ [5] L. Aelium Stilonem dicere solitum ferunt Q. Ennium de semet ipso haec scripsisse picturamque istam morum et ingenii ipsius Q. Ennii factam esse.

T 73

Gell. 17,17,1 (Marshall 1990): Quintus Ennius tria corda habere sese dicebat, quod loqui Graece et Osce et Latine sciret.

T 74

Gell. 17,21,43 (Marshall 1990): Claudium et Tuditanum consules secuntur Q. Valerius et C. Mamilius [*i. e.* 239 a. C.], quibus natum esse Q. Ennium poetam M. Varro in primo *de poetis* libro scripsit eumque, cum septimum et sexagesimum annum ageret, duodecimum⁴¹ annalem scripsisse idque ipsum Ennium in eodem libro dicere.

⁴¹ duodecimum ω^[Ma] : XXII X^I[Ma] : duodevicesimum *Merula*^[Ma] : XVII *L. Mueller*^[Ma]

T 75

Gell. 18,5,2–4 (Marshall 1990): atque ibi [*sc.* Puteolis] tunc Iuliano nuntiatur ἀναγνώστην quendam, non indoctum hominem, voce admodum scita et canora Enii annales legere ad populum in theatro. [3] ‘eamus’ inquit ‘auditum nescio quem istum Ennianistam’: hoc enim se ille nomine appellari volebat. [4] quem cum iam inter ingentes clamores legentem invenissemus – legebat autem librum ex annalibus Ennii septimum –, hos eum primum versus perperam pronuntiantem audivimus [*Enn. ann. 232–233 Va.₂ = 236–237 Sk.*]: ‘denique vi magna quadrupes ecus atque elephantī / proiciunt sese’, neque multis postes versibus additis celebrantibus eum laudantibusque omnibus discessit.

T 76

Fest. p. 374,3–11 Li., s. v. solitaurilia (Lindsay 1913): quod si a sollo et tauris earum hostiarum ductum est nomen antiquae consuetudinis, per unum l enuntiari non est mirum, quia nulla tunc geminabatur littera in scribendo: quam consuetudinem Ennius mutavisse fertur, utpote Graecus Graeco more usus, quod illi aequae scribentes ac legentes duplicabant mutas, semi<vocales ...

T 77

Paneg. 9,7,3 (Mynors 1964): aedem Herculis Musarum in circo Flaminio Fulvius ille Nobilior ex pecunia censoria fecit, non id modo secutus quod ipse litteris et summi poetae [*sc.* Enni] amicitia duceretur, sed quod in Graecia cum esset imperator acceperat Heraclen Musageten esse, id est comitem ducemque Musarum, idemque primus novem signa, hoc est omnium, Camenarum ex Ambraciensi oppido translata sub tutela fortissimi numinis consecravit, ut res est, quia mutuis opibus et praemiis iuvari ornarique deberent, Musarum quies defensione Herculis et virtus Herculis {et}⁴² voce Musarum.

42 et *om.* $X^{2[Mynors]}$: *del.* (*h w*)^[Mynors]

T 78

Vir. ill. 47,1 (Pichlmayr, 1970): Marcus Porcius Cato, ..., praetor iustissimus fuit: in praetura Sardiniam subegit, ubi ab Ennio Graecis litteris institutus.

T 79

Vir. ill. 52,1–3 (Pichlmayr 1970): Quintus Fulvius Nobilior consul Vettinas Oretanosque superavit, unde ovans urbem introiit. [2] consul Aetolos, qui bello Macedonico Romanis affuerant, post ad Antiochum defecerant, proeliis frequentibus victos et in Ambraciam oppidum coactos in deditio-nem accepit, tamen signis tabulisque pictis spoliavit; de quibus triumphavit. [3] quam victoriam per se magnificam Ennius amicus eius insigni laude celebravit.

T 80

Diom. gramm. I, p. 484,3–7 (Keil 1857): epos Latinum primus digne scripsit is qui⁴³ res Romanorum decem et octo complexus est libris, qui et annales inscribuntur, quod singulorum fere annorum actus contineant, si-cut publici annales, quos pontifices scribaeque conficiunt, vel Romanis⁴⁴, quod Romanorum res gestas declarant.

T 81

Diom. gramm. I, p. 485,32–34 (Keil 1857): et olim carmen, quod ex variis poematibus constabat, satira vocabatur, quale scripserunt Pacuvius et Ennius.

43 scripsit is qui] scripsit Livius is qui ^[Keil]

44 Romanis *codd.*^[Va.2], *Va.2 p. CXLV* : Romani *Va.1 p. XVIII* : Romains *Reifferscheid*^[Va.2] : vel – declarant ‘ut glossam resipientia’ del. censuit *Scioppius*^[Keil] : de Romanis qui quidem Romanorum ^[Keil]

T 82

Symm. epist. 1,20,2 (Seeck 1883): † nisi quia⁴⁵ Ennio ex Aetolicis manubiis [i. e. 189 a. C.] captiva tantum chlamys data Fulvium decolorat: ...

T 83

Hier. chron. a. Abr. 1777 [240 a. C.] (Helm 1956, p. 133a): Quintus Ennius poeta Tarenti nascitur. qui a Catone quaestore Romam translatus habitavit in monte Aventino parco admodum sumptu contentus et unius ancillulae ministerio.

T 84

Hier. chron. a. Abr. 1838 [179 a. C.] (Helm 1956, p. 138b): Statius Caecilius comoediarum scriptor clarus habetur, natione Insuber Gallus et Ennii primum contubernalis. ... mortuus est anno post mortem Ennii et iuxta Ianiculum sepultus.

T 85

Hier. chron. a. Abr. 1849 [168 a. C.] (Helm 1956, p. 140a): Ennius poeta septuagenario maior articulari morbo perit sepultusque in Scipionis monumento via Appia intra primum ab urbe miliarium. quidam ossa eius Rudiam ex Ianiculo translata adfirmant.

T 86

Hier. in Mich. 2,7,5/7, ll. 250–254 (Adriaen 1969): sed et poeta sublimis – non Homerus alter, ut Lucilius de Ennio suspicatur, sed primus Homerus apud Latinos [cf. *Lucil. 1189 Marx; Hor. epist. 2,1,50 (T 42a)*] –: ‘varium et mutabile semper / femina’ [*Verg. Aen. 4,569–570*].

⁴⁵ nisi quia *V*^[Seeck] : nisi quae prius *M*^[Seeck] : nisi quod (Π Γ)^[Seeck] : nisi Quinto Ennio *Cuiacius*^[Seeck] : “fort. ne nostro quidem Ennio?” *Seeck in app.*

T 87

Ser. med. 702–707 (Vollmer 1916): si vero articulos tabes inimica per omnes / haeserit, ex ficu betas cum melle ligabis / vel pelagi latices, simul et Baccheia dona / [705] sumere curabis: nimio sed parcito vino: / Ennius ipse pater, dum pocula siccata iniqua, / hoc vitio tales fertur meruisse dolores.

T 88

Serv. Verg. Aen. 7,691 (Thilo 1884): at Messapus equum domitor Neptuna proles. hic Messapus per mare ad Italiam venit, unde Neptuni dictus est filius: ... ab hoc Ennius dicit se originem ducere: unde nunc et cantantes inducit eius socios et eos comparat cynis.

T 89

Macr. Sat. 1,4,17–18 (Kaster 2011): reliqua autem verba quae Avieno nostro nova visa sunt veterum nobis sunt testimoniis adserenda. Ennius enim – nisi cui videtur inter nostrae aetatis politiores munditias respiciens – ‘noctu concubia’ dixit his versibus [*Enn. ann. 164–165 Va.*₂ = 227–228 *Sk.*]: ‘qua Galli furtim noctu summa arcis adorti / moenia concubia vigilesque repente cruentant.’ [18] quo in loco animadvertendum est non solum quod ‘noctu concubia’, sed quod etiam ‘qua noctu’ dixerit.

T 90

Macr. Sat. 6,3,9 (Kaster 2011): nemo ex hoc viles putet veteres poetas, quod versus eorum scabri nobis videntur. ille enim stilus Enniani saeculi auribus solus placebat, et diu laboravit aetas secuta ut magis huic molliori filo adquiesceretur.

T 91

Macr. Sat. 6,9,9 (Kaster 2011): ‘bene’ inquit Servius ‘haec tibi quaestio nata est ex incuria veteris lectionis. nam quia saeculum nostrum ab Ennio et omni bibliotheca vetere descivit, multa ignoramus, quae non laterent si veterum lectio nobis esset familiaris.’

T 92

Hist. Aug. Hadr. (I) 16,5–6 (Hohl / Samberger / Seyfarth 1971): amavit praeterea genus vetustum dicendi. controversias declamavit. [6] Ciceroni Catonem, Vergilio En<n>ium⁴⁶, Sallustio Coelium praetulit eademque iactatione de Homero ac Platone iudicavit.

T 93

Isid. orig. 1,22,1 (Lindsay 1911): vulgares notas Ennius primus mille et centum invenit.

T 94

Gloss. 2,11 (CGF I, p. 73, Kaibel 1899): tragoedias autem Ennius fere omnes ex graecis transtulit, plurimas <ex> Euripideis, nonnullas Aristarchiis⁴⁷.

T 95

CIL XIII 3710 B 1 (Hirschfeld / Zangemeister 1904): Ennius [*in pavimento tessellato Trier rep.*].

⁴⁶ enium (*P^l t. B*)^[Hohl/Samberger/Seyfarth]

⁴⁷ corr. *Usener*^[Kaibel] : plurimas Euripides et aristarchus (*GM*)^[Kaibel]

2. Quomodo editiones et Enni et auctorum qui fragmenta tradunt in huius editionis apparatu critico adhibeantur

Editionum, quae nostro in apparatu laudantur, tres ordines distinximus:

(a) Editiones, e quibus et omnes codices, qui in apparatibus appellantur (cf. *CC*), et omnes lectiones, quae in textibus receptae sunt (cf. *CE*), nostro in apparatu commemorantur:

Enni editiones (vid. bibl. 2.2): **Col.** (Columna 1590); **Joc.** (Jocelyn 1967); **Mu.** (Mueller 1884); **Va.₁** (Vahlen 1854); **Va.₂** (Vahlen 1903)

Collectiones fragmentorum (vid. bibl. 2.1): **Di.** (Diehl 1911); **Ern.** (Ernout 1957); **Kl.** (Klotz 1953); **Ri.₁** (Ribbeck 1852); **Ri.₂** (Ribbeck 1871); **Ri.₃** (Ribbeck 1897); **Tra.** (Traglia 1986); **Wa.** (Warmington 1935)

Ciceronis editiones (vid. bibl. 2.3.3.1): **Ach.** (Achard 1994; Cic. inv.); **Cla.** (Clark 1905; Cic. Cael.); **Cla.** (Clark 1909; Cic. Pis.); **Gi.** (Giusta 1984; Cic. Tusc.); **Gio.** (Giomini 1975; Cic. div., fat.); **Kast.** (Kasten 1968; Cic. S. Rosc.); **Kl.** (Klotz 1915; Cic. Cael.); **Kl.** (Klotz 1916; Cic. Balb., Pis.); **Kl.** (Klotz 1923; Cic. S. Rosc.); **Ku.** (Kumaniecki 1969; Cic. de orat.); **Mas.** (Maslowski 1986; Cic. Sest.); **Mas.** (Maslowski 2007; Cic. Balb.); **Mor.** (Moreschini 2005; Cic. fin.); **Nis.** (Nisbet 1961; Cic. Pis.); **Pet.** (Petersen 1917; Cic. Verr.); **Pla.** (Plasberg 1922; Cic. ac.); **Pla.** (Plasberg 1933; Cic. nat. deor.); **Po.** (Powell 2006; Cic. Lael., rep.); **Rey.** (Reynolds 1998; Cic. fin.); **SB** (Shackleton Bailey 1987; Cic. Att.); **SB** (Shackleton Bailey 1988; Cic. fam.); **Stroe.** (Stroebel 1915; Cic. inv.); **West.** (Westman 1980; Cic. orat.); **Wi.** (Winterbottom 1994; Cic. off.); **Wilk.** (Wilkins 1903; Cic. orat., top.)

Festi editiones (vid. bibl. 2.3.6.1): **Li.** (Lindsay 1913); **Mos.** (Moscadi 2001); **Mue.** (Mueller 1880)

Noni Marcelli editiones (vid. bibl. 2.3.16.1): **GR** (Gerlach / Roth 1842); **Li.** (Lindsay 1903); **Mu.** (Mueller 1888); **On.** (Onions 1895); **Qui.** (Quicherat 1872)

Editiones reliquorum auctorum qui fragmenta tradunt (vid. bibl. 2.3): **Ach.** (Achard 1989; Rhet. Her.); **And.** (Andrés Sanz 2006; Isid. diff. [II]); **Arn.** (Arnaud-Lindet 1990; Oros.); **Bar.** (Barwick 1964; Char.); **Bas.** (Baschera 1999; Schol. Verg. Veron.); **Cod.** (Codoñer 1992; Isid. diff. I); **Coll.** (Collart 1954; Varro, ling. 5); **GS** (Goetz / Schoell 1910; Varro, ling.); **Hag.** (Hagen 1902; Prob.); **Halm** (Halm 1863; Iul. Ruf.; Iul. Vict.; Rufin.; Rut. Lup.); **Helm** (Helm 1959;

Apul. apol.); **Her.** (Hertz 1855 / 1859; Prisc. inst.); **Hilb.** (Hilberg 1910 / 1918; Hier. epist.); **Hou.** (van den Hout 1988; Fronto); **Kas.** (Kaster 2011; Macr.); **Keil** (Keil 1848; Prob.); **Keil** (Keil 1857; Char., Diom.); **Keil** (Keil 1859; Prisc. metr.); **Keil** (Keil 1864; Don. gramm.); **Keil** (Keil 1868; Gramm. inc.; Pomp.); **Keil** (Keil 1874; Rufin.); **Kell.** (Keller 1902 / 1904; Schol. Hor.); **KL** (Kauer / Lindsay 1958; Ter.); **Li.** (Lindsay 1911; Isid. orig.); **Li.** (Lindsay 1913; Paul. Fest.); **Ma.** (Marshall 1968; Gell.); **Mar.** (Marache 1967sq.; Gell.); **Marx** (Marx 1964; Rhet. Her.); **Mor.** (Moreschini 1991; Apul. mund., Socr.); **Mue.** (Mueller 1833; Varro, ling.); **Post.** (Postgate 1920; Phaedr.); **Rand** (Rand 1946 / 1965; Serv. et Serv. auct.); **Ronc.** (Roncali 1990; Sen. apocol.); **Sp.** (Spengel 1885; Varro, ling.); **Sta.** (Stangl 1912; Schol. Cic.); **Swee.** (Sweeney 1997; Lact.); **Thilo** (Thilo 1881 / 1884 / 1887; Serv.); **Wess.** (Wessner 1902; Don. Ter.); **Wi.** (Winterbottom 1970; Quint.); **Will.** (Willis 1994; Macr.)

(b) Editiones, e quibus omnes lectiones, quae in textibus receptae sunt (cf. *CE*), et selectio notarum (cf. *CC*) nostro in apparatu commemorantur:

Enni editiones (vid. bibl. 2.2): **Ar.** (Arnaud 1896); **Arg.** (Argenio 1951); **Gil.** (Giles 1834); **Heurg.** (Heurgon 1960); **Mag.** (Magno 1979); **Mart.** (Martos 2006); **Masiá** (Masiá 2000); **Schö.** (Schönberger 2009); **Seg.** (Segura Morena 1984)

Collectiones fragmentorum (vid. bibl. 2.1): **Bo.** (Bothe 1823); **Delr.** (Delrius 1593); **Lev.** (Levéé 1823); **Merry** (Merry 1898); **Pet.** (Petersmann / Petersmann 1991); **Pis.** (Pisani 1960); **Scriv.** (Scriverius 1620); **Steph.** (Stephanus 1564); **Word.** (Wordsworth 1874)

Ciceronis editiones (vid. bibl. 2.3.3.1): **Watt** (Watt 1965; Cic. Att.); **Watt** (Watt 1982; Cic. fam.)

Festi editiones (vid. bibl. 2.3.6.1): **Aug.** (Augustinus 1585); **Li._a** (Lindsay 1930); **Thew.** (Thewrewk de Ponor 1889); **Urs.** (Ursinus 1585)

Noni Marcelli editiones (vid. bibl. 2.3.16.1): **Iun.** (Iunius 1565); **Merc.** (Mercerus 1614)

(c) Editiones, e quibus selectio tantum lectionum et coniecturarum, quae in apparatibus laudantur (cf. *CE*), nec non codicum, qui in apparatibus appellantur (cf. *CC*), nostro in apparatu affertur:

Collectiones fragmentorum (vid. bibl. 2.1): **Baehr.** (Baehrens 1886)

Ciceronis editiones (vid. bibl. 2.3.3.1): **Ba.** (Baiter 1863; Cic. ac., fin., Tusc.); **Dav.** (Davius 1728; Cic. fin.); **Dav.** (Davius 1730; Cic. div., fat.); **Dav.** (Davius 1738; Cic. Tusc.); **Graev.** (Graevius 1719; Cic. off.); **Heus.** (Heusinger 1783; Cic. off.); **Hold.** (Holden 1903;

- Cic. Sest.); **Hott.** (Hottinger 1793; Cic. div.); **Kays.** (Kayser 1860; Cic. Brut., de orat., inv., orat., top.; Rhet. Her.); **Lamb.** (Lambinus 1581; Cic. ac., fin., Tusc.); **Mai** (Mai 1846; Cic. rep.); **Muel.** (Mueller 1898; Cic. div., fat., nat. deor., rep.); **No.** (Nobbe 1850; Cic.); **Or.** (Orelli 1828 / 1862; Cic. ac., Cato, div., fat., fin., Lael., nat. deor., off., rep., Tusc.); **Or.** (Orelli 1845; Cic. de orat., inv., orat., top.); **Pea.** (Pease 1920 / 1923; Cic. div.); **Pohl.** (Pohlenz 1918; Cic. Tusc.); **Reid** (Reid 1885; Cic. ac.); **TP** (Tyrrell / Purser 1906; Cic. epist.); **Yon** (Yon 1964; Cic. orat.)
- Festi editiones (vid. bibl. 2.3.6.1): **Bent.** (Bentinus 1526); **Dac.** (Dacerius 1699); **Per.** (Perotti 1489sq.) / **Per._B** (Perotti 1526); **Pi.** (Pius 1511); **Scal.** (Scaliger 1576)
- Noni Marcelli editiones (vid. bibl. 2.3.16.1): **Bent.** (Bentinus 1526); **Per.** (Perotti 1489sq.) / **Per._B** (Perotti 1526); **Pi.** (Pius 1511)
- Editiones reliquorum auctorum qui fragmenta tradunt (vid. bibl. 2.3): **Arév.** (Arévalo 1850; Isid. diff.); **Eys.** (Eyssenhardt 1893; Macr.); **Her.** (Hertz 1877; Gell.); **Ian.** (Ianus 1848–1852; Macr.); **Jahn.** (Jahnke 1898; Lact.); **Kays.** (Kayser 1860; Rhet. Her.); **Kent** (Kent 1951; Varro, ling.); **Or.** (Orelli 1845; Rhet. Her.); **Pi.** (Pius 1511; Varro, ling.); **Scal.** (Scaliger 1585 / 1788; Varro, ling.)

3. Fragmenta tragoediarum

De Enni fabularum materiis cf. imprimis Welcker (1839, passim in capitibus de Euripidis fabulis scriptis); (1841) 1373–1380; Ribbeck (1875) 77–215; Va. 2 pp. CC–CCX; Joc. pp. 161–426; Suerbaum (1994) 350–353; (2002) 126–128; cf. etiam Pinto (1914) 16–42; Lenchantin de Gubernatis (1915) 66–80; Röser (1939) 4–37. – De Enni tragoediarum lingua cf. Frobenius (1907); (1910); Meillet (1938) 192–201; Catone (1964); Gualandri (1965a); (1965b); Risicato (1966); Rosén (1968); Nouilhan (1969); Untermann (1972); Castagna (1996); Mandolfo (2001); cf. etiam Haffter (1934); De Rosalia (1983); Molsberger (1989). – De historia textus et de editionibus cf. Planck (1807) 1–8; Va. 2 pp. CXXXI–CXLIV; Jocelyn (1969). – Bibl.: Mette (1964) 14–16, 55–78; De Rosalia (1989) 95–119; de Nonno / de Paolis / di Giovine (1991) 232–238; Manuwald 2001 [2004] 112–158; Suerbaum (1994); (2002) 119–142 passim; (2003); cf. etiam Rosato (2003b).

Quaedam fragmenta quae tragoediis Enni propter titulos fabularum vel nomina personarum vel argumenta a nonnullis hominibus doctis attributa sunt, in hac editione inter Adespota (vol. I) posita sunt (cf. Praefatio § 3.2 et introdd. ad singulas tragoedias Enni), cum certa testimonia (nomen poetae vel titulus operis) desint: trag. inc. inc. 5–16, 21, 22, 23–24, 26, 43, 132, 133–137, 156/157, 172–173, 212, 214; Enn. trag. 114–119, 194–196, 224–225, 226–227, 228–230, 231–232 Ri. 2–3.

Achilles (Aristarchi) (F 1–8)

Cognomines tragoedias (sc. ‘Achilles’) scripserunt Aristarchus Tegeates (TrGF 14 F 1a), Iophon (TrGF 22 F 1a), Astydamos II (TrGF 60 F 1f), Carcinus II (TrGF 70F 1d), Cleophon? (TrGF 77 F 1[3]), Euaretus (TrGF 85 T 1), Diogenes Sinopensis (TrGF 88 F 1a), Livius Andronicus (trag. 1 Ri. 2–3), Accius (trag. 1–3 Ri. 2–3); cf. etiam Achillem Thersitoctonum Chaeremonis (TrGF 71 F 1a–3). – Exemplar fabulae Enni tragoediam Aristarchi (cf. T 94) esse plerique homines docti credunt (cf. e. g. Dac.; Schöll 1839, 484; Klussmann 1845; Ribbeck 1875, 116–118; Skutsch 1905, 2594; Lenchantin de Gubernatis 1915, 67; Heurg.; Joc.; Mart.). Aeschyli Myrmidones fontem esse statuit Düntzer (1835) 20sq.; Ennium et Achille Aristarchi et Homeri Iliade exemplaribus usum esse putavit Mag.; titulo Achillis Aristarchi praelusionem tragoediae Hectoris lytrorum significari proposuit Schöll (1839) 483sq. (vid. introd. ad Enn. Hectoris lytra). – De materia fabulae cf. Hom. Il. 9.

Incertum est utrum Achille et Achille Aristarchi duae fabulae indicentur an una. Achillem et Achillem Aristarchi duas tragoedias esse statuerunt Scriv., Bo., Va. 1, Ri. 1, Ribbeck (1875) 117sq. (probab.), Mu., Zillinger (1911) 107sq. adn. 4, Seg., unam esse Steph., Col., Planck (1807) 6, Schöll (1839) 487 (probab.), Welcker (1841) 933, 1373sq., Bergk ([1844] 1884) 223, Klussmann (1845), Va. 2

(cf. p. CCD), Bailey (1904) 171, Skutsch (1905) 2594, Pinto (1914) 17, 19, Wa., Kl., Heurg., Joc., Rosner (1970) 32–35 (dub.), Flores (1974) 93, Mag., Tra., Timpanaro ([1998] 2005) 155sq., Masiá. – *Homines docti, qui Achille et Achille Aristarchi unam fabulam indicari putant, dubitant utrum tragoedia Achilles Aristarchi ab Ennio inscripta sit an a grammaticis.* Morelli (1992 [1993]) Achillem Aristarchi titulum Ennianum esse proposuit: Ennium, quid exemplar suum esset, demonstrare et suam fabulam ab Achille Thersitoctono Chaeremonis idem argumentum secuto (cf. TrGF 71 F 1b) distinguere voluisse. Schöll (1839) 485–487 Achillem (Aristarchi) titulum alterum (de protagonista sumptum) tragoediae Hectoris Iytrorum (sc. Achilleis) esse putavit, ad praelusionem huius fabulae pertinentem. – *De titulo hae formae traditae sunt: Achilles Aristarchi (F 3) / Achilles vel Acilles (F 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8), in libris manu scriptis saepius depravatae (e. g. ‘chille’).*

In Enni tragoedia legatos Agamemnonis Achillem persuadere conari probabile est (cf. F 5); sed et ordo fragmentorum et argumentum fabulae incertum est. – Ad hanc tragoediam fort. referenda sunt Enn. F 144, 153, 185 (cf. Ri.₂ p. 16 adn.; Ri.₃ p. 19 adn.; Kl. p. 47); alia fragmenta Enniana vel ad hanc fabulam vel ad Hectoris Iytra (vel ad alias tragoedias) pertinere possunt (cf. e. g. Joc.; Mart. p. 320); nonnulli editores versus e prologo Poenuli Plautini (cf. T 3) tragoediae Enni tribuerunt.

Bibl.: Suerbaum (2003) 218; Manuwald (2001 [2004]) 131 – Comm.: Joc. pp. 161–177; Masiá, pp. 86–153 – Lit.: Klussmann (1845); Ribbeck (1875) 112–118; Jiráni (1905); Rosner (1970) 32–35; Morelli (1992 [1993]).

1

(9 Ri.₂₋₃; 15 Va.₂; 1 Joc.)

(a) *Cic. Verr. 2,1,46 (Pet.):* verbum tamen facere non audebant, ne forte ea res ad Dolabellam ipsum pertineret. tum subito tempestates coortae sunt maximae⁴⁸, iudices, ut non modo proficisci cum cuperet Dolabella non posset, sed vix in oppido consisteret: ‘ita magni fluctus eiciebantur’. hic navis illa praedonis istius, onusta signis religiosis, expulsa atque eiec-ta fluctu frangitur; in litore signa illa Apollinis reperiuntur; iussu Dolabella reponuntur. tempestas sedatur, Dolabella Delo proficiscitur.

(b) *Schol. Gron. Cic. Verr. 2,1,46, p. 344 Sta. (Sta.):* ita magni fluctus eiciebantur. Enniano emistichio usus est ex ea tragoedia quae Achilles inscribitur.

⁴⁸ ibi tum subito sunt coortae tempestates maxime *Enn. trib. Plasberg ap. Va.₂ p. 304 (cf. Joc. p. 167)*

ita magni fluctus eiciebantur

(ia / tr)

CC – **ad a** (codd. potiores: D G₂ L K Z G₁ s λ p q r b)– **ad b** (cod.: C)

CE eiciebantúr <~ -> Mu.

CS eiciebantur *suspiciatur Fleckeisen*^[Ri.1]– *Interpr.: narrationem excitatam descripsit Morelli (1992 [1993]) 51*– *Metr.: ia⁶ (mutil.) Ri.₂, Mart. : inc. Kl. : ia⁶ dub. Joc. (vel ita magni fluctus eiciebantur <~ -> [sc. ia⁶] vel <- ~ -> ita magni fluctus eiciebantur <~ -> [sc. tr⁷] Joc. in comm.) : ia Tra.*CP *Hom. Il. 9,6–7: ἄμυδις δέ τε κῦμα κελαϊνὸν / κορθύεται, ... • 14,393–401: οἱ δὲ ξύνισαν μεγάλῳ ἀλαλητῶ. / οὔτε θαλάσσης κῦμα τόσον βοάει ποτὶ χέρσον / ... / ὅσση ἄρα Τρώων καὶ Ἀχαιῶν ἔπλετο φωνή / δεινὸν ἀνσάντων, ὅτ' ἐπ' ἀλλήλοισιν ὄρουσαν. • 21,235: πάντα δ' ὄρινε ρέεθρα κυκώμενος, ... • 21,240: δεινὸν δ' ἄμφ' Ἀχιλῆα κυκώμενον ἵστατο κῦμα, / ...*

2

(2–3 Ri.₂₋₃; 10–11 Va.₂; 3–4 Joc.)

(a) *Gell. 4,17,13–14 (Ma.)*: congruens igitur est, ut ‘subices’ etiam, quod proinde ut ‘obices’ compositum est, ‘u’ littera brevi dici oporteat. [14] Ennius in tragoedia, quae Achilles inscribitur, ‘subices’ pro aere alto ponit, qui caelo subiectus est, in his versibus: ‘per ego deum sublimas subices / umidas, unde oritur imber sonitu saevo et spiritu [strepitu codd.]’; plerosque omnes tamen legere audias ‘u’ littera producta.

(b) *Fest. p. 394,33–37 Li. (Li.)*: s u b i c e s Ennius in Achille pro subiectis posuit, cum dixit nubes: ‘per ego deum subices / umidas; inde oritur imber sonitu saevo, spiritu’.

(c) *Non. p. 169,1–4 Merc. = 248 Li. (Li.)*: s u b i c e s nove positum, non a subiciendo, sed altitudine. Ennius Achille⁴⁹: ‘per ego deum sublimas subices, / umidas, unde oritur imber’.

(d) *Paul. Fest. p. 395,6 Li. (Li.)*: s u b i c e s Ennius pro subiectis posuit.

per ego deum sublimas subices (tr⁷ ?)
umidas, unde oritur imber sonitu saevo et spiritu (tr⁷)

⁴⁹ achille (L² H² F¹ G E)^[On] : acille (L¹ H¹)^[Mu,On] F³[On] codd. boni pler.^[Ri.3]
codd.^[Va.2,Joc] : Acille On.

CC – **ad a** (codd. potiores: V P R)

Ed. Ma.: 2 strepitu V P R

Edd. rel.: 1 per ego (P R)^[Mar] ‘rel.’^[Va.2] : er ego V^[Va.2, Mar] : ergo codd. rec.^[Mar] | sublimas (V R)^[Ri.1, Va.1, Ri.2] codd. mel.^[Mu] codd.^[Va.2] : sublimas codd. quidam det.^[Mu] codd. det.^[Ri.3] | **2** humidus codd.^[Va.1, Ri.2, Va.2, Di] : humidus codd. rec. pars^[Mar] | saevo et ‘rel.’^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Va.2] : saevo V^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : sevo R^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : sonit’ evo P^[Va.2] | spiritus ‘rel.’^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : strepitu (V R)^[Ri.1, Va.1, Ri.2] (V P R)^[Mar] codd. boni pler.^[Ri.3] codd. rec.^[Mar] codd.^[Mu, Va.2, Di, Wa, Kl, Ern, Tra, Masiá]

– **ad b** (cod.: F)

Ed. Li.: 2 sonitus aevo F

Edd. rel. et studd.: 1 deum subices F^[Aug, Urs, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Thew, Ri.3, Va.2, Di, Kl, Ern, Joc, Mos, Klussmann] : sublimes codd. (X)^[Seg] | **2** humidus codd.^[Aug, Urs, Va.1, Ri.2] | inde F^[Urs, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Thew, Ri.3, Va.2, Di, Kl, Ern, Joc, Mos, Klussmann] | saevo F^[Ri.1, Va.1, Ri.2] sonitus aevo F^[Thew, Va.2, Joc, Mos] : aerio codd.^[Schöll] | et om. F^[Aug, Urs, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Thew, Ri.3, Va.2, Di, Ern, Joc] | spiritus F^[Aug, Urs, Ri.1, Va.1, Ri.2, Va.2, Wa, Kl, Joc, Tra, Ma, Mos, Masiá]

– **ad c** (codd. potiores: β Bamb. γ δ E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)

Ed. Li.: –

Edd. rel.: 1 subices (L H G)^[Mu] codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2, Di] | **2** umidas H^[Qui, Mu, On] L^[Mu, On] (F P G E P7579)^[On] : humidus G^[On] codd.^[Merc, Va.1, Ri.2, Va.2] : umidas vel humidus codd.^[Va.2] | inber L^[Mu, On]

– **ad d** (codd. potiores: M L E G I R)

CE **1–2** nubes per ego Deūm subices humidus, unde oritur imber sonitus aerio spiritu Aug., Steph. : nubes per ego deum subices humidus, / unde oritur imber sonitus aerio spiritu Col., Lev., Gil. | **1** ergo deum Per. (om. per) : nubes per Aug., Steph., Scal. (ad b), Urs., Col., Lev., Gil. : <– ∪ – ∪ – ∪ > per Mu. | sublimis Per. : sublimes Per._B, Iun., Delr. | subiices Iun., Va.₂, Arg. : subicis Merc., GR | **2** humidus Per., Delr. : humidus Per._B, Aug., Iun., Scal., Urs., Merc., Scriv., Bo., Gil., GR, Qui., Ma., vulg.^[Mu] | humidus, / unde dist. Iun., Scal., Merc., Scriv., Bo. (ia⁶), Gil., GR, Qui. : humidus / unde dist. Delr. : umidas, / unde dist. Wa., Mag. | sonitus aerio Aug., Steph., Scal. (ad b), Col., Lev., Gil. : saevo spiritu Urs. (ad b), Mue. (ad b), Li._a (ad b) | spiritu Carrio e Fest. (b)^[Mar], Aug., Steph., Urs., Col., Delr., Scriv., Lev., Bo., Gil., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mue., Mu., Ri.₃, Va.₂, Di., Li., Li._a, Wa., Arg., Kl., Ern., Joc., Ma., Seg., Tra., Masiá : strepitu Mar. (ad a)

(ad b) **1–2** per ego deum † subices umidas, inde † oritur imber sonitus † aevo † spiritu Thew. | † subices humidus, inde † Mue. | **1** <sublimas> subices Li._a | **2** inde (un- ?) Li._a

Crit. in app.: **1–2** per ego Deum subices humidus / unde Dac. in not. | **1** nubes. per Scal. in not. (ad b) | sublimes add. Scal. in not., Scal. ap. Dac. (ad b) : sublimas add. Mue. in app. (ad b) | **2** unde Urs. in not. (ad b), Mue. in app. (ad b) | sonitu saevo et spiritu Scal. in not. (ad b) : “saevo et spiritu Enn. ut vid.” Li. in app. (ad b)

- CS 1–2 per ego deum sublimas subices / umidas, unde oritur imber sonitu saevo et spiritu *Lachmann* (1855) 152 (*prob. Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Joc.*) : per ego deum sublimas subiices humiditas, / unde oritur imber sonitu saevo et spiritus (cr⁴, ia⁶) *Bergk* ([1874] 1884) 349sq. | 1 subices *Lachmann* (1855) 51 : subices *Lachmann* (1855) 152 : subiices *Jiráni* (1905) 195 | 2 humiditas / unde *dist. Vossius* (1620) 105 (*vel post subices dist.*), *Klussmann* (1845) 328 : umidas / (ia⁶) *dist. Soubiran* (1988) 153 | saevo spiritu *Klussmann* (1845) 328 : saevo, spiritu *Ribbeck* (1875) 115
– *Interpr.*: verba Achillis *Schöll* (1839) 488 (*dub.*), 497sq., *Ri.₁* p. 274, *Ribbeck* (1875) 115, *Wa.* (*dub.*), *Tra.*, *Timpanaro* ([1998] 2005) 163 (*dub.*) : verba Phoenicis *Joc.* (*dub.*) | ius iurandum *Schöll* (1839) 488, 497sq. : initium iuris iurandi *vel* precum *Joc.* | *frg. e fab. 'Nereidibus' esse putavit Schöll* (1839) 497sq. | 'subices' hapax legomenon *Joc.*, *Mandolfo* (2001) 693 | 1 *de 'deūm' cf. Frobenius* (1907) 12 | 2 *de abl. cf. HSz* p. 117
– *Metr.*: *de metro cf. Va.₂ pp. LXXsq.* | ia⁶ *Bo.* (sübices; *cf. CE*), *Soubiran* (1988) 153 (*cf. CS*) (*non prob. Lachmann* 1855, 152) : tr⁷ *Ri.₂* (1 mutil.), *Kl.*, *Ern.*, *Heurg.*, *Catone* (1964) 62 *adn.* 4 (1 sübices), *Joc.* (*dub.*; 1 *sine diaeresi usitata*), *Tra.* (1 mutil.), *Mart.* (*probab.*; 1 mutil.) : cr⁴, ia⁶ *Bergk* ([1874] 1884) 349sq. (*cf. CS*)
- CP *Eur. Ion* 870: ἀλλ' οὐ τὸ Διὸς πολύαστρον ἔδος / ... • *F* 487 *TrGF*: ὄμνυμι δ' ἱερὸν αἰθέρ', οἴκησιν Διός • *F* 941: ὀρᾷς τὸν ὕψου τόνδ' ἄπειρον αἰθέρα / καὶ γῆν πέριξ ἔχονθ' ὕγραῖς ἐν ἀγκάλαις; τοῦτον νόμιζε Ζῆνα, τόνδ' ἡγοῦ θεόν • *Aristoph. Thesm.* 272: ὄμνυμι τοίνυν αἰθέρ', οἴκησιν Διός. • *Plaut. Amph.* 1062: strepitus, crepitus, sonitus, tonitrus: ut subito, ut prope, ut valide tonuit! • *Pac. trag.* 335–336 *Ri.₂₋₃*: <...> armamentum stridor, flictus navium, / strepitus fremitus clamor tonitruum et rudentum sibilus • *Acc. trag.* 392 *Ri.₂₋₃*: ingenti sonitu et spiritu ([*Prisc.*] *vel* strepitu [*Cic.*]) • *Verg. Aen.* 6,557: saeva sonare.

3

(16 *Ri.₂₋₃*; 16 *Va.₂*; 2 *Joc.*)

(a) *Fest. p.* 282,9–11 *Li.* (*Li.*): 'prolato aere astitit', Ennius <in> Achill{a}e {in} Aristarchi⁵⁰ cum ait, significat clipeo ante se protento.

(b) *Paul. Fest. p.* 283,3–4 *Li.* (*Li.*): prolato aere apud Ennium significat scuto ante se protento.

50 in Achille Aristarchi *Scal. ap. Dac. Urs. in not., Li., edd.* : achillae in *F*^[*Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mue, Thew, Ri.₃, Li, Joc, Klussmann*] achillē in *F*^[*Va.₂*] : Achillae in *Urs.* (in Achille *Urs. in not.*) : Ennius in Achille {Aristarchi} *Klussmann* (1845) 326 : † Achillae in † *Mue., Thew.*

prolato aere astitit

(ia / tr)

- CC – **ad a** (cod.: F)
 – **ad b** (codd. potiores: M L E G I R)
- CE <~ - ~ - ~ -> prolato aere ástitit *Mu.* | prolato aere *Steph.* (om. rel.) | adstitit *Col., Scriv., Lev., Bo., Gil.*
- CS <...> áere prolato ástitit *Klussmann* (1845) 328 | adstitit *Schöll* (1839) 485 adn. 242
 – *Interpr.*: e narratione certaminis *Schöll* (1839) 485–487, *Joc.* | de Aiace Ulixem tegente *Ri.*₁ p. 275 : de Aiace *dub. Joc.*
 – *Metr.*: ia vel tr fin. *Ri.*₂ : inc. *Kl.* : ia⁶ *Joc.* (*dub.*)
- CP *Hom. Il.* 7,219: Αἴας δ' ἐγγύθεν ἦλθε φέρων σάκος ἥντε πύργον, / ... • 7,224: τὸ [sc. σάκος] πρόσθε στέρνοιο φέρων ... • 11,485–486: Αἴας δ' ἐγγύθεν ἦλθε φέρων σάκος ἥντε πύργον, / στῆ δὲ παρέξ· ... • 13,802–804: Ἐκτὼρ δ' ἡγεῖτο βοροτολοιγῷ ἴσος Ἄρηι / Πριαμίδης· πρόσθεν δ' ἔχεν ἀσπίδα πάντοσ' εἴσῃν, / ῥινοῖσον πυκινὴν, πολλὸς δ' ἐπελήλατο χαλκός • *Verg. Aen.* 3,286: aere cavo clipeum, magni gestamen Abantis • *Liv.* 32,25,10: cum proiecto prae se clipeo staret • *Culex* 315–316: hinc erat oppositus contra Telamonius heros / obiectoque dabat clipeo certamina, ...

4

(7–8 *Ri.*₂₋₃; 4 *Va.*₂; 5 *Joc.*)

Non. p. 147,17–19 *Merc.* = 215 *Li.* (*Li.*): obvarare, pervertere, depravare: dictum a varis. Ennius Ac<h>ille⁵¹:

nam consili<is i>us obvarant, quibus tam concedit

[hic ordo (an⁷)consili<is i>us *Timpanaro* (1947) 71

- CC (codd. potiores: β *Bamb.* γ δ E F G H L *Lugd. Montepess. Oxon. P* P7665 P7666)

Ed. Li.: consilius codd.

Edd. rel. et studd.: consilius *G*^[GR,Ri.1,Va.1,Ri.2,Qui,Mu,On] (*L H*)^[Mu,On] (*F P E* P7579)^[On] codd.^[Va.2,Joc,Masiá,Timpanaro] | obvarant (*L H G*)^[Mu] codd.^[Qui] : obvarrant *L*²^[Mu,On] *F*¹^[On]

- CE nam consiliis *Per., Pi., Per.β, Steph., Iun., Col., Merc., Scriv., Lev., Bo., Gil., GR, Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Qui., Ri.*₃, *Li., Va.*₂, *Wa., Arg., Kl., Mag., Tra., vulg.*^[Mu(Non)] : <...> consiliis *Delr.* (om. nam) : nam cónsileis <Danai> *Mu.* : † nam consilius † *Joc.* : nam consiliis ius *Seg., Masiá, Mart.* | obva-

51 Achille *Merc., Li., edd.* : acille codd.^[Va.2,Joc] : Acille *On.*

rant omnia, quibus tantum *Per.*, *Per._B* : obvarant omnia, quīs tamen concedit hic / ordo (ia⁸) *Bo.* : óbvarant, / quibu' iám concediti' córde *Mu.* | quibus tamen / concedit hic ordo *Col.*, *Delr.*, *Scriv.* : quibus / tamen *Lev.*, *Gil.* : quibus / concedit Hector *Ri.₁*, *Va.₁*, *Ri.₂* : queis tam<en> / concedit *Qui.* : quibus / iam <iám> concedit Héctor corde <cállido> *Ri.₃* : quibus / iam concedit hic ordo *Wa.*, *Mag.*, *Tra.* | quīs *Bo.* : queis *Qui.* : quibu' *Mu.*, *Li.*, *Masiá* | tantum *Per.*, *Per._B* : tam<en> *Iun.*, *Col.*, *Delr.*, *Scriv.*, *Lev.*, *Bo.*, *Gil.*, *Qui.* : om. *Ri.₁*, *Va.₁*, *Ri.₂* : iam *Mu.*, *Wa.*, *Mag.*, *Tra.* : iam <iam> *Ri.₃*

Crit. in app.: nam consiliis ius *dub. Joc.* | obvarabunt *vel* obvarabit *dub. Va.₂* | corde *vel* *potius* cordei *dub. Mu.(Non.)*

CS nam consiliis obvarant omnia, quis tamen / concedit hic ordo *Vossius* (1620) 105 : nam consiliis obvarant omnia, quis tamen concedit hic ordo *Klussmann* (1845) 328 : nam cónsiliis obvárant, quibus iam cóncidet discórdia *quidam ap. Ri.₂ coroll. p. XVII* : Troiáni patris consíliis obvaránt, quibus / iam iám concedit Héctor corde cállido *Ri.₂ coroll. p. XVI* : nam consíliis obvaránt, quibus / <iam> iám concedit Héctor corde <cállido> *Ribbeck* (1875) 116 : tam concedit hic ordo <hominum quam omnes parent ceteri> *Buecheler*^[*Ri.₃*] : nam consiliis obvarant<ur> / quibus fari concedit hic ordo. *Havet* (1890b) 46 : nam consiliis obvarant, / quibus iam concedit hic ordo *Spengel* (1899) 392 : <∞> nám consíliis óbvaránt quibu' tám concédit hic órdo (an⁷) *Strzelecki* (1954) 97, 103 | nam consiliis *Vossius* (1620) 105, *Schöll* (1839) 487 adn. 244, *Klussmann* (1845) 328, *quidam ap. Ri.₂ coroll. p. XVI*, *Ribbeck* (1875) 116, *Havet* (1890b) 46, *Spengel* (1899) 392, *Jiráni* (1905) 195 : consil<iis t>uis *vel* consil<iis e>ius *Havet* (1907) : nam consili<is i>us *Timpanaro* (1947) 71, (1978) 656 (*prob. Joc.*, *Mart.*)

– *Interpr.*: verba Agamemnonis *Schöll* (1839) 487 : verba Aiakis *dub. Ri.₁ p. 274* : verba Minervae *dub. Ri.₂ coroll. pp. XVIsq.* : verba Heleni *dub. Ribbeck* (1875) 116 : verba Diomedis *Wa.* : verba Achillis *dub. Joc.*, *Masiá*, *Timpanaro* ([1998] 2005) 161sq., *Mart.* | de vatibus *Schöll* (1839) 487 : de Troianis *dub. Ri.₂ coroll. pp. XVIsq.* : de Ulixē *dub. Timpanaro* (1978) 656 : de Agamemnone *dub. Timpanaro* ([1998] 2005) 161sq. | *de textu cf. Timpanaro* (1947) 69–72, ([1998] 2005) 159–163 | 'obvarant' hapax legomenon *Joc.*, *Mandolfo* (2001) 693 | *de voce 'tam'* (= 'tamen') *cf. Ri.₂ coroll. p. XVI; Enn. F 188*

– *Metr.*: ia⁸ *Bo.* (*cf. CE*) : ia⁶ (mutil.) *Ri.₂* (*cf. CE*) : an *Va.₂ in app.*, *Timpanaro* (1978) 656, ([1998] 2005) 160, *Mart. (prob. Joc. in comm.)* : inc. *Kl.*, *Joc.* : an⁷ *Strzelecki* (1954) 97, 103 (*cf. CS*) : ia (mutil.) *Tra.* (*cf. CE*)

5

(4–5 Ri.₂₋₃; 13–14 Va.₂; 6–7 Joc.)

Non. p. 166,20–22 *Merc.* = 245 *Li.* (*Li.*): *regredere*, *revocare*.
Ennius⁵² Achille:

quo nunc incerta re atque inorata gradum (ia⁶)
regredere conare?

CC (codd. potiores: β Bamb. γ δ E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)

Ed. Li.: –

Edd. rel.: 1 incerte P7666^l[On] : incerto (P7666² P7665)^[On] | morata G[Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, On, Va.2] | 2 regradere G^l[On]

CE 1–2 quo certa re atque morata gradum regredere conare Pi. | 1 morata ed. 1476[Qui] | 2 conarem Steph. | conare? <– ∪ – ∪ – ∪ – ∪ –> Mu.

Crit. in app.: 1 infecta re Col.

CS 1 ignorata Turnebus (1604) 247, Guyet^[Qui, Mu], Chifflet^[Qui]

– Interpr.: verba Achillis ad Calcham Schöll (1839) 487sq. : verba Patroclis ad Ulixem Schöll (1839) 495 adn. 251 : verba Achillis ad Phoenicem vel Phoenicis ad Aiace *Ri.*₁ p. 274 : verba Phoenicis vel Ulixis Ribbeck (1875) 113 : verba Ulixis ad Aiace *Wa.*, *Tra.* (*dub.*) : verba legati *Joc.* (*dub.*), *Mart.* : verba Aiace *Mag.* : verba Ulixis *Seg.*, *Masiá* | 2 ‘regredere’ (inf.) hapax legomenon *Joc.*; *de constructione* ‘regredere conare’ a *Non. non recte intellecta* cf. *Joc. in comm.* (an regredere? conare ... *interpungendum?*)

– *Metr.*: unus v. *Delr.* : ia⁶ *Bo.*, *Ri.*₂ (2 mutil.), *Kl.*, *Catone* (1964) 77 adn. 6, *Joc.* (2 *dub.*), *Tra.* (2 mutil.), *Mart.*

CP *Hom. Il.* 9,624–626: διογενὲς Λαερτιάδῃ, πολυμήχαν’ Ὀδυσσεῦ, / ἴομεν· οὐ γάρ μοι δοκᾷ μῦθοιο τελευτῇ / τῇδὲ γ’ ὁδῶ κρανεέσθαι. • *Cic. S. Rosc.* 26: Ameriam re inorata reverterunt • *Sen. Thy.* 429–430: quae causa cogit, genitor, a patria gradum / referre visa?

6

(1 Ri.₂₋₃; 6 Va.₂; 8 Joc.)

Non. p. 277,23–27 *Merc.* = 426 *Li.* (*Li.*): *defendere*, *vindicare*, *tueri*.
defendere, *depellere*. Vergilius in *Bucolicis* [*Verg. ecl.* 7,47]: ‘solstitium pecori defendite’.⁵³ Ennius Achille⁵⁴:

⁵² chennius, tum cennius L^l[Mu]

⁵³ ita *Qui.*, *Li.* : Defendere vindicare (vindicare Defendere L^l) depellere (*om.* α) Vergilius in *Bucolicis* solstitium pecori defendite Defendere (Defendere L) tueri (etueri)

serva cives, defende hostes, cum potes defendere (tr⁷)

CC (codd. potiores: α B β Bern.347 Cant. δ E G Gen. H L Montepess. Oxon. P)

Ed. Li.: –

Edd. rel. et studd.: serva ‘rel.’^[Va.1] : o qui te serva Bern.347^[GR,Klussmann] ‘Bern.b’^[Ri.1,Va.1,Ri.2] B^[Ri.3] que te serva B^[Mu,Va.2,Joc] [fort. codd. commutatis] | potest H^[Mu] | defendite B^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu]

CE ociter / serva Va.₁ | poteris Pi.

Crit. in app.: opitule vel acriter vel aequiter serva dub. Ri.₁ (ex B) : Achille priore: serva dub. Ri.₃

CS dum potes Bergk (1884a) 682

– Interpr.: verba chori feminarum Troianarum Lev. : verba Ulixis (post primum chorum trag.) dub. Schöll (1839) 491sq., 494 : verba Phoenicis ad Achillem Ri.₁ p. 274, Ribbeck (1875) 114, Rosner 1970, 33 (dub.) : verba Ulixis ad Achillem dub. Wa., Tra. : verba praeconis Seg. : verba Phoenicis dub. Masiá | verba ad Achillem Schöll (1839) 485, Ri.₁ p. 274, Ribbeck (1875) 114, Wa. (dub.), Joc., Rosner (1970) 33 (dub.), Tra. (dub.), Mart. | de actione et adaptatione cf. Jocelyn (1972a) 47sq. | de sententia Romana cf. Gildenhard (2010) 175–178

– Metr.: tr⁷ Bo., Ri.₂, Kl., Ern., Heurg., Catone (1964) 120 adn. 4, Joc., Tra., Mart.

CP Hom. Il. 9,250–251: ἀλλὰ πολὺ πρὶν / φράζε’ ὅπως Δαναοῖσιν ἀλεξήσεις κακὸν ἡμᾶρ. • Aischyl. F 132 TrGF: Φθιδῶτ’ Ἀχιλλεῦ, τί ποτ’ ἀνδροδάικτον ἀκούων, / ἢ, κόπον οὐ πελάθεις ἐπ’ ἀρωγάν; • Plaut. Mil. 1289: mitto iam, ut occidi Achilles civis passus est • Pers. 753–754: hostibu’ victis, civibu’ salvis, re placida, pacibu’ perfectis, / bello exstincto, re bene gesta, integro exercitu et praesidiis • Rud. 774: ut illas serves, vim defendas • Pol. 6,39,6: ὁμοίως δὲ τοὺς ὑπερασπίσαντας καὶ σώσαντάς τινας τῶν πολιτῶν ἢ συμμάχων ὃ τε στρατηγὸς ἐπισημαίνεται δόροις, ... • denarius 61 a. C. (Crawford 1974, 443sq., n. 419): an[norum] XV pr[ogressus] h[ostem] o[ccidit] c[ivem] s[ervavit] • Val. Max. 3,1,1: Aemilius Lepidus, puer etiam tum progressus in aciem, hostem interemit

L¹) depellere (Defendere debellare veri α) codd.^[Li] : defendere debellae veri (H¹ Bern.347)^[Mu] : Def. vind. (vind. Def. L¹) depellere (om. Gen. B H¹) V. in B. s. p. d. Defendere (Defendere L) tueri depellere (Def. debellare ueri Gen. B H¹; in hoc d. u. delet et supra scr. tueri depellere) codd.^[Mu] : debellare ueri (Gen. B H¹)^[Va.2] : Defendere, vindicare. Virg. ... Defendere, debellare (depellere i. m.), tueri Enn. P^[Qui] : debellare etiam B^[Qui] : defendere debellare [t]ueri B^[Ri.1] : Defend. tueri, depellere edd. vet.^[Qui] : Defendere, vindicare, depellere. Virg. in Bucol. Solstitium pecori defendit. Defendere, tueri, depellere. Ennius Achille Per. b. Iun. (Vir. Buc.), Merc., vulg.^[Qui] : defendere vindicare tueri Vergilius in Bucolicis dum teneras defendo a frigore myrtos defendere depellere On.^[Li] : tueri del. Alberti (1982) 160sq.

54 in achille Bern.347^[GR] H^[Mu,Va.2] Gen.^[Mu,Va.2,Joc] B^[Ri.1,Va.1,Ri.2] : in chille (achilleo B²) B^[Mu,Va.2,Joc] : in ach. α^[Li] : in achille Pi.

civem servavit. • *Cass. Dio 53,16,4*: οἱ ὥς καὶ ἀεὶ τοὺς τε πολέμιους νικῶντι καὶ τοὺς πολίτας σώζοντι ἐψηφίσθη.

7

(6 Ri.₂₋₃; 5 Va.₂; 9 Joc.)

*Non. p. 472,26–27 Merc. = 758 Li. (Li.): proeliant. Ennius Achille*⁵⁵:

ita mortales inter sese pugnant, proeliant (tr)

CC (codd. potiores: α β Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)

Ed. Li.: ita α : inta Lβγ

Edd. rel.: ita α^[Kl,Joc] P^[Qui,Va.2,Wa] E^[Wa] H^[Qui,Wa] H^{2[Va.2]} H^{(sed it m² in ras.)^[Mu]} : inta (L β γ)^[Joc] P7666^[Qui] rel.^[Mu,Va.2,Wa,Kl] codd.^[GR,Ri.1, Va.1,Ri.2,Ri.3] : inta vel ita codd.^[Di,Tra] | inter se cod. Fabri^[Qui]

CE ita et ed. princ.^[Mu] : atque edd. Enn.^[Klussmann] : inta GR : interea Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Va.₂, Di., Arg., Kl., Seg. : del. Mu. : † inta † Joc. | se Scriv., Bo., Gil.

Crit. in app.: sese Bo.

CS interea / mortales Klussmann (1845) 328 : interea mortales Lachmann (1855) 80, Ribbeck (1875) 115, Jiráni (1905) 195, Catone (1964) 77 adn. 5, Rosner (1970) 33 : in terra mortales Maehly (1857) 286

– *Interpr.:* verba dei vel deae vel preces Ribbeck (1875) 115, Rosner (1970) 33 : verba Phoenicis dub. Wa. : verba Ulixis vel Phoenicis ad Achillem dub. Tra. : verba Ulixis dub. Masiá

– *Metr.:* tr (mutil.) Qui. : tr⁷ Kl., Catone (1964) 77 adn. 5, Joc. (dub.), Tra. (mutil.), Mart. (mutil.)

CP Aischyl. F 131,1–3 TrGF: τάδε μὲν λεύσσεις, φαίδιμ' Ἀχιλλεῦ, / δοριλυμάντους Δαναῶν μόχθους, / οὕς ... • F 132 TrGF: Φθιῶτ' Ἀχιλλεῦ, τί ποτ' ἀνδροδάικτον ἀκούων, / ἱή, κόπον οὐ πελάθεις ἐπ' ἄρωγάν;

8

(10–12 Ri.₂₋₃; 7–9 Va.₂; 10–12 Joc.)

Isid. diff. 1,131(218) (Cod.): inter famam et gloriam. gloria quippe virtutum est, fama vero vitiorum. Ennius in Achille⁵⁶:

55 Achille Aristarchi Ald.^[GR,Va.1,Ri.2,Qui,Mu], Iun., Merc.

56 Ennius in Achille Arév. | in in in M^[Cod] | Achille] v. ll. codd.^[Cod]

summam tu tibi (tr⁷ ?)
 pro mala vita famam extolles, {et} pro bona
 [partam gloriam. (tr⁷)
 male volentes {enim} famam tollunt, bene volentes gloriam.
 2 et del. Ri.₁ | pro bona partam Ri.₁ | 3 enim om. V^[Cod], del. Ri.₁

CC (codd.: M W C B N R Q F T V P E A L D S)

Ed. Cod.: 1 sumam P L S : summa N : si non mea D | est post tibi add. M | 2 malo W | vitia M N | fama N V | 2–3 extolles ... famam om. C : bene ... tollunt om. Q | 2 extollis W B N R Q : est tolles V | sed M | pro bone parta P : pro bene parta R : pro bene pasta V : bene pro parta W B : pene parata S : pro bene paratam M N : pro bono facto A L D | gloria V S | 3 malevolentes ... gloriam om. N A L D | enim om. V | tollent M | benevolente M | gloria M

Edd. rel.: 2 et codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Tra] | pro bona paratam codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3] pro bona paratum codd.^[Tra] | 3 malevolentes enim codd.^[Wa, Tra]

CE 1–2 summam ... extolles: et / pro ... gloriam dist. Scriv. : summam tu tibi / pro ... gloriam dist. Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mu., Ri.₃ (<— — — — — — — —> summam tú tibi / pró ... glóriam dist. Mu.) : summam ... mala / vita ... gloriam dist. Va.₂, Di., Wa., Arg., Kl., Ern., Heurg., Mag., Seg., Tra. (<— — — — — — — —> summam ... mala / vita ... gloriam dist. Ern.) : summam ... extolles / et ... gloriam dist. Joc. : summam tu tibi pro mala vita famam extolles, et pro bene parta gloriam Cod. | 2 et Arév., Va.₂, Di., Wa., Arg., Kl., Ern., Heurg., Joc., Mag., Seg., Tra. : del. Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mu., Ri.₃ | pro bona paratam Scriv., Arév., Va.₂, Di., Wa., Arg., Kl., Ern., Heurg., Joc., Mag., Seg., Tra. : pro bona partam Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mu., Ri.₃ | 3 Enn. non trib. Scriv. (ut vid.), Cod. | malevolentes Arév., Cod. | enim Arév., Cod. : enim del. Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mu., Ri.₃, Va.₂, Di., Wa., Arg., Kl., Ern., Heurg., Joc., Mag., Seg., Tra. | benevolentes Arév., Cod.
 Crit. in app.: 2 “et del. et partam scripsit Ri. commodiore distributione verborum” Kl. in app. (cf. CE) | ante 3 <idem alibi:> add. Mu. in app. | 3 male viventes ... bene viventes dub. Arév. in not., dub. Di. in app., “fuit qui bis viventes scriberet” Va.₂ in app.

CS 1–2 summam tu tibi mala pro vita infamiam / extolles, pro bona paratam gloriam Grotius (1828) 180 : summam tu tibi pro mala / vita famam extolles et pro bona paratam gloriam Geppert (1858) 112 (non prob. Ri.₂) : summam tu tibi / pro mala vita famam extolles, pro bona partam gloriam Ribbeck (1875) 115 : summam tu tibi pro mala / vita famam extolles et pro bona paratam gloriam Jiráni (1905) 195, Garbarino (1973) 173 | 3 enim del. Ribbeck (1875) 115, Jiráni (1905) 195, Garbarino (1973) 173

– Interpr.: non apud Col., Bo. | dua frgg. (1–2 et 3) esse proposuit Mu. in app. (cf. CE: Crit. in app.) | verba Phoenicis Ri.₁ p. 274, Ribbeck (1875) 115, Wa., Mag., Masiá : verba Phoenicis ad Achillem Ribbeck (1875) 115

: verba Achillis *Seg.* : verba Ulixis *vel* Phoenicis *dub.* *Tra.* : verba legatorum ad Achillem *Mart.* | *de structura sententiae cf. Molsberger (1989) 183*

– *Metr.*: tr⁷ Ri.₂ (1 mutil.), Kl., Ern., Heurg., Tra., Mart. (*dub.*) : inc. Joc. | 2 malā, bonā: *corruptio iambica*

- CP *Hom. Il.* 9,301–303: σὺ δ' ἄλλους περ Παναχαιοὺς / τειρομένους ἐλέαιρε κατὰ στρατόν, οἳ σε θεὸν ὦς / τίσουσ'· ἧ γάρ κέ σφι μάλα μέγα κῆδος ἄροιο. • 9,602–605: ἀλλ' ἐπὶ δώροισ' / ἔρχεο· ἴσον γάρ σε θεῷ τίσουσιν Ἀχαιοί. / εἰ δέ κ' ἄτερ δώρων πόλεμον φθεισήνορα δύης, / οὐκέθ' ὁμῶς τιμῆς ἔσσαι, πόλεμόν περ ἀλαλκόν. • *Cato, or. frg. 17 ORF₄*: cogitate cum animis vestris: si quid vos per laborem recte feceritis, labor ille a nobis cito recedet, bene factum a vobis, dum vivitis, non abscedet; sed si qua per voluptatem nequiter feceritis, voluptas cito abibit, nequiter factum illud apud vos semper manebit. • *Cic. Tusc. 3,3–4*: est enim gloria solida quaedam res et expressa, non adumbrata; ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de excellenti virtute, ea virtuti resonat tamquam imago {gloriae}. quae quia recte factorum plerumque comes est, non est bonis viris repudianda; illa autem, quae se eius imitatricem esse volt, temeraria atque inconsiderata et plerumque peccatorum vitiorumque laudatrix, fama popularis, simulatione honestatis formam eius pulchritudinemque corrumpit.

Aiāx (F 9–12)

Cognomines tragoedias scripserunt Sophocles, Astydamos II (TrGF 60 F 1a; T 1 [Αἴας μαινόμενος]), Carcinus II (TrGF 70 F 1a), Theodectas (TrGF 72 F 1), Livius Andronicus (trag. 15–17 Ri._{2–3}); cf. etiam et Pacuvi (trag. 21–42 Ri._{2–3}) et Acci (trag. 145–163 Ri._{2–3}) Armorum iudicium. – Exemplar fabulae Enni fort. tragoedia Sophoclis est (cf. e. g. Scal.; Col.; Lev.; Welcker 1841, 1373sq.; Lenchantin de Gubernatis 1915, 67; Mag.). – De materia cf. Ov. met. 13,1–398; Quint. Smyrn. 5.

Tragoedia Enni probab. armorum Achillis iudicium et mortem Aiācis continet (cf. F 10, 11). – Ad hanc tragoediam fort. referendum est Enn. F 162 (cf. Ri.₂ p. 17 adn.; Ri.₃ p. 20 adn.; Mart. p. 328). – Cf. T 35.

Bibl.: Suerbaum (2003) 218; Manuwald (2001 [2004]) 131sq. – Comm.: Joc. pp. 177–184; Masiá, pp. 154–184 – Lit.: Ribbeck (1875) 131–133; Rosner (1970) 35.

9

(336/337 Ri._{2–3}; 19 Va.₂; 13 Joc.)

(a) *Varro, ling. 6,6 (GS)*: cum stella prima exorta (...) id tempus dictum a Graecis ἑσπέρα, Latine vesper; ut ante solem ortum quod eadem stella

vocatur iubar, quod iubata, Pacui dicit pastor [*Pac. trag. 347 Ri.2-3*]: ...; Enni{us} Ajax⁵⁷: ‘lumen iubarne in caelo cerno?’

(b) *Varro, ling. 6,81 (GS)*: cerno idem valet: itaque pro video ait Ennius: ‘lumen iubarne in caelo cerno?’ ... ab eodem est quod ait Medea [*Enn. F 93*]: ‘ter sub armis malim vitam [multa *F*] cernere / quam semel modo parere’. quod, ut decernunt de vita eo tempore, multorum videtur vitae finis.

(c) *Varro, ling. 7,75–76 (GS)*: possunt triones dicti, VII quod ita sitae stellae, ut ternae trigona faciant † aliquod⁵⁸. [76] ‘lumen iubarne in caelo cerno?’ iubar dicitur stella lucifer, quae in summo quod habet lumen diffusum, ut leo in capite iubam. huius ortus significat circiter esse extremam noctem. itaque ait Pacuius [*Pac. trag. 347 Ri.2-3*]: ...

lumen – iubarne? – in caelo cerno (?)

- CC** – *ad a* (cod. *potior*: *F*)
Ed. GS: iubarne *vel* iubarve [*sic* (*F^v*)] *F*
Edd. rel.: iubarne *H*^[*Va.1, Ri.2*] ‘*rel.*’^[*Sp*] *codd.*^[*Ri.1*] : iubarve (*M V p*)^[*Sp*] *rel.*^[*Va.1, Ri.2*]
– *ad b* (cod. *potior*: *F*)
Ed. GS: iubar ne *F*
Edd. rel.: iubarne *codd.*^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Sp*]
– *ad c* (cod. *potior*: *F*)
Ed. GS: iubar· ne Incēlo cerno *F*
Edd. rel.: iubarne *codd.*^[*Ri.1, Va.1, Ri.2*] : iubar. ne *F*^[*Sp, Va.2*]
- CE** lumen iubarque in coelo cerno. *Bo.* : Ajax, quod lumen, iubarne in caelo cerno? *Mue.* (*ad a, c*) : Aíax, / hoc lúmen iubárnest quod ín caelo céрно? *Ri.1* : <hoc> lúmen iubárnest quod ín caelo céрно? *Va.1, Ri.2* : lumén! iubarne in caélo cerno? *Mu.* : Ajax, lumen iubare in caelo cerno? *Sp.* (*ad a*) : lumen iubare in caelo cerno? *Sp.* (*ad b*) : lumen iubare in caelo cerno

57 Enni Ajax *GS, Kent, Kl., Joc.* : ennius ajax *F*^[*Mu, GS, Kent, Joc*] *codd.*^[*Va.1*] : alax (*Habf*)^[*Sp*] : Ennii Ajax *Laetus*^[*GS, Kent, Joc*], *Va.1* : Aiace *Paris.*^[*Mue*] (*contra Scal. in not.*) : Ennius: Ajax *Mue., Ri.1, Sp.* : Ennianus Ajax *Vahlen* (1861) 578, ([1880] 1907) 115, *Wa., Mu.* : Ennius: Ajax *Ri.2* (“Ennii Ajax *Va. in ed., Ennianus Ajax idem ..., valde quidem probabiliter*”): Ennius Ajax *Ri.3* (“Ennii Ajax *Va. in ed., Ennianus Ajax idem ..., valde quidem probabiliter*”): Ennius (Ennii *vel* melius Ennianus *scribendum*) Ajax *Va.2* : “an euax?” *LSp.*^[*Sp*]

58 aliquod *F*^[*GS*] ‘*rel.*’^[*Mue, Ri.1, Va.1, Ri.2, Sp*] *codd.*^[*Mue*] : aliquot *G*^[*Mue, Ri.1, Va.1, Ri.2, Sp*] *a*^[*Sp*] : aliquod *Enn. trib. Col., Lev., Vahlen* ([1861] 1911) 417, ([1880] 1907) 115, *Va.2, Frobenius* (1910) 82, *Wa., Arg., Kent, La Penna* (1952) 94, *Mag., Alberti* (1982) 161sq., *Tra., Fucarino* (1986/87) 174, *Masiá* : apud Ennium quod est *vel* faciant. alii quod * * lumen *LSp. (olim)*^[*Sp*] : aliquem *Sp.*

Sp. (*ad c*) : lumen iubarne in caelo cerno? *Ri.*₃, *Kl.*, *Joc.* : aliquod lumen, iubarne? in caelo cerno *Va.*₂, *Arg.* : lumén iubarne in caelo cerno? <— ∪ —> *Di.* : aliquod lumen – iubarne? – in caelo cerno *Wa.*, *Kent* (*ad c*, *om.* aliquod *ad a*, *b*), *Mag.*, *Tra.* : <aliquod> lumen iubarne? in caelo cerno *Masiá* | aliquod lumen *Col.*, *Lev.*, *Gil.*, *Va.*₂, *Wa.*, *Arg.*, *Kent* (*ad c*), *Mag.*, *Tra.*, *Masiá* : Ajax, quod lumen *Mue.* (*ad a*, *c*) : Αἴαξ, / hoc lumen *Ri.*₁ : <hoc> lumen *Va.*₁, *Ri.*₂ : Ajax, lumen *Sp.* (*ad a*) : <...> lumen *Seg.* | iubarve *Col.*, *Delr.*, *Scriv.*, *Lev.*, *Gil.*, *vulg. ex B* (*ad b*)^[Sp], *vulg. (ad c)*^[Sp] : jubarque *Bo.* : iubare *Sp.*

- CS Ajax quod Lumen *Popma ap. Scal. p. 230* : aliquod lumen – / iubar annest? – in caelo cerno. (an) *Vahlen* ([1861] 1911) 417 : albicat lumen: iubarne in caelo cerno? *Buecheler ap. Ri.*₂ *coroll. p. XXXV* : <hoc> lumen iubarnest quod in caelo cerno? *vel* albicat lumen: iubarne in caelo cerno? *Ribbeck* (1875) 132 *adn. 114* : aliquod lumen – iubarne? in caelo cerno. <itast.> *Vahlen* ([1880] 1907) 115 : <hoc> lumen iubarnest, quod in caelo cerno? *Bach* (1891) 190 (*sec. Ri.*), *Lo-Cascio* (1892) 113 : aliquod lumen, iubarne? in caelo cerno *Frobenius* (1910) 82, *La Penna* (1952) 94 : aliquod lumen – iubarne? – in caelo cerno *Fucarino* (1986/87) 174 – *Interpr.*: *Enn. trag. Aiaci trib. Popma ap. Scal.*, *Col.*, *Mue. in app. (probab.)*, *Va.*₁, *Mu.*, *Va.*₂, *Wa.*, *Joc.*, *Mag.*, *Seg.*, *Tra.*, *Masiá*, *Mart.* : *neg. Scal. p. 121* : *Enn. trag. inc. trib. Ri.*₁, *Ri.*₂ (*sed ad Enn. trag. Aiace[m] rettulit*; *cf. adn. 57*), *Ri.*₃ (*sed ad Enn. trag. Aiace[m] rettulit*; *cf. adn. 57*), *Kl.* (*sed Ri.*₂, *Va.*₂, *Wa.* *ad Enn. trag. Aiace[m] rettulisse notavit*) | verba *Aiacis Popma ap. Scal.*, *Scal.*, *Ri.*₃, *Va.*₂, *Wa.*, *Mag.* (*dub.*), *Mart.* : verba *chori vel Aiakis Col.* : verba alicuius *ad Aiace[m] Mue.* : verba *Aiacis vel Ulixis La Penna* (1952) 94 : | *lucem fort. Athenam esse putavit Wa.* (*contra Fucarino* 1986/87, 177 *adn. 80*) – *Interp.*: *cf. CE + CS* | *de structura et sententia cf. etiam Vahlen* ([1880] 1907) 115sq., *Va.*₂ *in app.* – *Metr.*: *tr*⁷ (*vel ba?*) *Ri.*₂ (*cf. CE*) : *inc. Kl.* : *ia*⁶ *Joc.* (*dub.*), *Mart.* (*probab.*) : *ia Tra.*

- CP *Soph. Ai. 66–73*: δειξω δὲ καὶ σοὶ τήνδε περιφανῆ νόσον, / ὥς πᾶσιν Ἀργείοισιν εἰσιδὼν θροῆς. / θαρσῶν δὲ μίμνε, μηδὲ συμφορὰν δέχου, / τὸν ἄνδρ'· ἐγὼ γὰρ ὁμμάτων ἀποστρόφους / αὐγὰς ἀπείρξω σὴν πρόσ-
οψιν εἰσιδεῖν. / οὗτος, σὲ τὸν τὰς αἰχμαλωτίδας χέρας / δεσμοῖς ἀπευθύ-
νοντα προσμολεῖν καλῶ· / Αἴαντα φωνῶ· στείχε δωμάτων πάρος. • 285–
287: κείνος γὰρ ἄκρας νυκτός, ἥνιχ' ἔσπεροι / λαμπτήρες οὐκετ' ἦθον,
ἄμφηκες λαβὼν / ἐμαίετ' ἔγχος ἐξόδους ἔρπειν κενάς. • 708–710: νῦν, ὦ
Ζεῦ, πάρα λευκὸν εὐ- / ἄμερον πελάσαι φάος / θοᾶν ὠκυάλων νεῶν, ... •
856–857: σὲ δ', ὦ φαεννῆς ἡμέρας τὸ νῦν σέλας, / καὶ τὸν διφρευτὴν
Ἥλιον προσεννέπω, / ... • *Enn. ann. 557 Va.*₂ = 571 *Sk.*: interea fugit
albus iubar Hyperionis cursum.

10

(18 Ri.₂₋₃; 20 Va.₂; 14 Joc.)

(a) *Fest. p. 482,3–7 Li. (Li.)*: <tullios al>i⁵⁹ dixerunt esse silanos, ali rivos, ali vehementes projectiones sanguinis arcuatim fluentis, quales sunt Tiburi in Aniene. [p. 482,5] Ennius in Aiace⁶⁰: ‘Ajax; misso sanguine tepido tu<l>lii efflantes volant’.

(b) *Paul. Fest. p. 483,1–4 Li. (Li.)*: tullios alii dixerunt esse silanos, alii rivos, alii vehementes projectiones sanguinis arcuatim fluentis, quales sunt Tiburi in Aniene. Ennius: ‘sanguine tepido tullii efflantes volant’.

† ajax † misso sanguine tepido tullii efflantes volant (tr⁷ ?)
 † Ajax † Mue.

CC – **ad a** (cod.: F)

Ed. Li.: aiacea iax F

Edd. rel. et studd.: Ennius, sanguinem tepidi tullii efflantes volabant *cod. MS. Lips. in bibliotheca Senatoria*^[Hermann] | inaiaceaiax F^[CN] aiacea. iax F^[Va.2,Joc] aiacea iax F^[Tra] aiax F^[Urs,Bo,Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3,Wa,Kl,Hermann,Langensiepen]

– **ad b** (codd. potiores: MLEGIR)

CE Ajax misso *Med.*^[Bo], *Ald.*^[Bo], *Steph.*, *Urs.*, *Col.*, *Dac.*, *Lev.*, *Gil.*, *Li.*, *Va.*₂, *Arg.*, *Kl. (dub. Bailey 1904, 172)* : animam emissio Ri.₁ : animam misso Va.₁, Ri.₂, Mu., Ri.₃ : † Ajax † misso Mue. : † iax † misso Thew. : Ajax; misso Li. : Ajax: misso Di., Masiá : <...> misso Wa., Mag., Tra. : † a iax † misso Joc. : Ajax. misso Seg. : Ajax, misso Tra. | sanguine emissio Scal., Delr., Scriv. : sanguine / emissio Bo. | sanguis Va.₁, Ri.₁, Ri.₂, Mu., Ri.₃, Kl. | tullii / efflanteis Col., Lev., Gil. | tullij * Scal. : tulij Urs. : † tullii † Mue., Thew. | efflantes Seg. | vomunt Mu.

Crit. in app.: e. g. percussus iacet Ajax: misso sanguine tullii efflantes volant Va.₂ in app. (contra Joc. in comm.) | “Ajax natum ex præcedenti voce *Ajace*” *Dac. in not.* : animam Mue. in app. : Ajax misso (cf. a) “fort. recte” *Wa. in app.* | efflant evolam, i. e. evolantem *dub. Ri.2 in app.*, Ri.₂ coroll. p. XVII, Ri.₃ in app.

CS animam misso *Hermann (1825) 133 (contra Bailey 1904, 172)*, *Ribbeck (1875) 131*, *Lo-Cascio (1892) 112* : Ajax misso *Schöll (1839) 636 adn. 297* : anima mistum *Langensiepen (1847) 251sq.* : a iax *del. Alberti*

59 ii F^v (n. l.) *su. Ep.*^[Li] : <alii> dixerunt F^[CN]

60 Ennius in Aiace Ri.₂, Mu., Ri.₃, Li., Joc. : ennius inaiacea iax F^[Li,Va.2,Joc] ennius in aiacea iax F^[Tra] inaiaceaiax F^[CN] : Ennius in aiace aiax *codd.*^[Wa,Hermann] : Ennius Aiace: Va.₁ : Ennius in Aiacea † iax † Thew.

(1982) 162sq. : <...> misso *Fucarino* (1986/87) 175 : † *aiax* † *Lennartz* (1994) 100 | sanguine / emisso tepido *Vossius* (1620) 105 : sanguis tepido *Ribbeck* (1875) 131, *Lo-Cascio* (1892) 112 : sanguen tepidum *Langensiepen* (1847) 251sq. | efflant ecsolant *amicus Ri. apud Ri.*₂ : efflant ecvolam *Ribbeck* (1875) 131 (cf. *CE: Crit. in app.*)

– *Interpr.*: verba eius qui mortem Aiakis nuntiat *Dac., Bo., Lennartz* (1994) 101sq. : verba Teucris *vel* nuntii *vel* Tecmessae *dub. Wa.* : verba Teucris *dub. Mag.* | de Aiace mortuo *Mart.* | de elocutione cf. *Gualandri* (1965a) 404–406 | *textum cum Sophocle comparandum non esse putat Lennartz* (1994) 100–102 | ‘tullii’ hapax legomenon *Joc.* | de voce ‘mitti’ = ‘fluere’ cf. *Frobenius* (1910) 80

– *Metr.*: ia⁶ *Bo.* (cf. *CE*) : tr⁷ *Ri.*₂, *Joc.* (*dub.*), *Tra.* (init. mutil.), *Mart.* : inc. *Kl.* (“*an duorum septenariorum partes: ... sanguine / tepido sq.?*” *Kl. in app.*)

CP *Soph. Ai.* 918–919: φουσῶντ’ ἄνω πρὸς ῥίνας ἔκ τε φοινίας / πλῆγῃς μελανθὲν αἶμ’ ἀπ’ οἰκείας σφαγῆς. • 1411–1413: ἔτι γὰρ θερμαί / σὺριγγες ἄνω φουσῶσι μέλαν / μένος. • *Acc. trag.* 607 *Ri.*₂₋₃: sanguine tepido • *Lucr.* 2,354: sanguinis exspirans calidum de pectore flumen • *Verg. Aen.* 9,414–415: volvitur ille vomens calidum de pectore flumen / frigidus et longis singultibus ilia pulsatur. • 11,668: sanguinis ille vomens rivos rivos cadit • *Isid. nat.* 44,5: tulli aquarum proiectus, quales sunt in Aniense flumine quam maxime praecipiti.

11

(17 *Ri.*₂₋₃; 17 *Va.*₂; 15 *Joc.*)

Non. p. 393,7–16 *Merc.* = 630 *Li.* (*Li.*): statim producta prima syllaba, a stando, perseveranter et aequaliter significat. ... [*p.* 393,15] *Ennius Aiace*⁶¹:

qui rem cum Achivis gesserunt statim

(ia / tr)

CC (*codd. potiores: α Β β Bern.347 Cant. δ Ε Γ Gen. Η Λ Montepess. Oxon. P*)

Ed. *Li.*: achibidis α

Edd. rel.: qui rem *codd. pler.*^[Qui] : quis est *codd.*^[Delr] | achivis (*H*² *L*²)^[Mu(Enn)] : acibis *L*^I^[Mu(Non)] *L*^[Ri.3] acivis *L*^I^[Mu(Enn)] : achibidis *H*^I^[Mu] *Gen.*^[Mu(Non)] α^[Joc] | iesserunt *L*^I^[Mu]

CE <~> qui *Mu., Di.* | quis est cum *Per.*_B, *Ald.*^[Qui], *Iun., Delr.* : qui res cum *Col., Lev., Gil.* | Achiveis *Col., Lev.* : Acivis *Tra.*

Crit. in app.: Phryges tum Achivis cesserunt statim *dub. Delr. p.* 163 | gesserat *dub. Col. in app.*

61 alace (*Gen. H*^I)^[Mu]

- CS qui rém cum Achiuīs gesserunt statim <...> vel <...> qui rem cum Achí-
uīs gesserunt statim *Ritschl* ([1853] 1878) 276sq. : <~ -> qui rem cum
Achivīs gesserunt statim (*potius quam* qui rem cum Achivius gesserunt
statim <~ ->) *Luchs* (1873) 66 : <...> qui rem cum Achivīs gesserunt
statim *Fucarino* (1986/87) 174 | res *Lipsius* (1585) 570 | *Argivīs dub.*
Ribbeck (1875) 131 adn. 112 | statim <duces> *Ribbeck* (1875) 131
– *Interpr.*: de Troianis Va.₂, Di. : de Aiace *Ribbeck* (1875) 131 | e prologo
dub. Wa., Fucarino (1986/87) 174
– *Metr.*: inc. *Ritschl* ([1853] 1878) 276sq., *Luchs* (1873) 66 (cf. CS), Kl. :
tr⁷ *Buecheler*^[Ri.3] : ia⁶ Ri.₂ (mutil.), ia⁶ Joc. (*dub.*; vel <x -> qui rem cum
Achivīs gesserunt statim vel qui rem cum Achivīs gesserunt statim <~ ->
Joc. in comm.), Mart. : ia⁶ (mutil. fin.) vel *potius* tr⁷ (mutil.) Tra. | “versus
mancus incertum qua parte suppleatur” Va.₂ in app. | de eo quod Non. de
prosodia vocis ‘statim’ dicit dubit. *Ritschl* ([1853] 1878) 276sq., *Luchs*
(1873) 66, Va.₂ in app., Wa. in not.
- CP *Soph. Ai.* 1339–1341: οὐ τὰν ἀτιμάσαιμ’ ἄν, ὥστε μὴ λέγειν / ἔν’ ἄνδρ’
ιδεῖν ἄριστον Ἀργείων, ὅσοι / Τροίαν ἀφικόμεσθα, πλὴν Ἀχιλλέως.

Alcmeo (F 12–14)

Cognomines tragoedias scripserunt Sophocles (F 108–110 TrGF), *Euripides* (F 65–87a TrGF [Ἀλκμείων α’ καὶ β’]), *Achaeus I* (TrGF 20 F 12–15 [Ἀλκμείων σατυρικός]), *Agathon* (TrGF 39 F 2), *Timotheus* (TrGF 56 F 1), *Astydamas II* (TrGF 60 F 1b–c), *Theodectas* (TrGF 72 F 1a–2), *Euaretus* (TrGF 85 T 2), *Nicomachus Alexandrinus* (Troadis) (TrGF 127 F 12, T 1 [Τυνδάρεως ἢ Ἀλκμαίων]), *Accius* (trag. 58–70 Ri.₂₋₃). – *Nonnulli homines docti Ennium Euripidis fabulam, cui Alcmeo in Corintho titulus est, secutum esse statuunt* (cf. e. g. *Hartung* 1844, 534sq.; *Ladewig* 1848, 29; *Joc.* [*dub.*]; *Webster* 1967, 40; *Rosner* 1970, 30, 36 [vel *Soph.*]; *Suerbaum* 2002, 127 [*dub.*]); *alii Alcmeonem in Psophide Euripidis probab. exemplar fabulae Enni esse putant* (cf. e. g. *Matthiae* 1829, 20; *Welcker* 1839, 578; *Jahn* 1841, 34sq.; *Wilamowitz-Moellendorff* [1893] 1935, 187sq.; Va.₂ p. CCII [*dub.*]; Di.; *Leo* [1907] 1960, 409); *Euripidem fontem esse dixerunt Lenchantin de Gubernatis* (1915) 66sq. et *Mart.*; *Ribbeck* (1875) 197 et *Paduano* (1974) 29sq. (*dub.*) *tragoediam Theodectae vel Alcmeonem in Psophide Euripidis exemplaria esse proposuerunt*; *Mag. Ennium utramque fabulam usurpavisse existimavit*; *Perrotta* (1928) 127–132 *tragoediam Euripidis exemplar fuisse negavit*, *Alcmeonem Theodectae defendens*.

De materia cf. *Apollod. bibl.* 3,7,5 = 3,86–90: μετὰ δὲ τὴν Θηβῶν ἄλωσιν αἰσθόμενος Ἀλκμαίων καὶ ἐπ’ αὐτῷ δῶρα εἰληφυῖαν Ἐριφύλῃν τὴν μητέρα μᾶλλον ἡγανάκτησε, καὶ χρῆσαντος Ἀπόλλωνος αὐτῷ τὴν μητέρα ἀπέκτεινεν. ἔνιοι μὲν λέγουσι σὺν Ἀμφιλόχῳ τῷ ἀδελφῷ κτεῖναι τὴν Ἐριφύλῃν, ἔνιοι δὲ ὅτι μόνος. Ἀλκμαίωνα δὲ μετῆλθεν ἐρινὺς τοῦ μητρῶος φόνου, καὶ μεμνηνὸς πρῶτον μὲν εἰς Ἀρκαδίαν πρὸς Οἰκλέα παραγίνεται, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Ψωφίδα πρὸς Φηγέα. καθαρθεὶς δὲ ὑπ’ αὐτοῦ

Ἀρσινόην γαμῆ τὴν τοῦτου θυγατέρα, καὶ τὸν τε ὄρμον καὶ τὸν πέπλον ἔδωκε ταύτῃ. γενομένης δὲ ὕστερον τῆς γῆς δι' αὐτὸν ἀφόρου, χρήσαντος αὐτῷ τοῦ θεοῦ πρὸς Ἀχελῷον ἀπιέναι καὶ παρ' ἐκείνου πάλιν ἡ διαλαμβάνειν, τὸ μὲν πρῶτον πρὸς Οἰνέα παραγίνεται εἰς Καλυδῶνα καὶ ξενίζεται παρ' αὐτοῦ, ἔπειτα ἀφικόμενος εἰς Θεσπρωτοὺς τῆς χώρας ἀπελαμβάνεται. τελευταῖον δὲ ἐπὶ τὰς Ἀχελῷου πηγὰς παραγενόμενος καθαίρεται τε ὑπ' αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκείνου θυγατέρα Καλλιρρόην λαμβάνει, καὶ ὃν Ἀχελῷος προσέχωσε τόπον κτίσας κατώκησε. Καλλιρρόης δὲ ὕστερον τὸν τε ὄρμον καὶ τὸν πέπλον ἐπιθυμούσης λαβεῖν, καὶ λεγοῦσης οὐ συνοικήσειν αὐτῷ εἰ μὴ λάβοι ταῦτα, παραγενόμενος εἰς Ψωφίδα Ἀλκμαίων Φηγεῖ λέγει τεθεσπίσθαι τῆς μανίας ἀπαλλαγὴν ἑαυτῷ, τὸν ὄρμον ὅταν εἰς Δελφοὺς κομίσας ἀναθῇ καὶ τὸν πέπλον. ὁ δὲ πιστεύσας δίδωσι μὲν ὅσους δὲ θεράποντος ὅτι Καλλιρρόη ταῦτα λαβὼν ἐκόμιζεν, ἐνεδρευθεὶς ὑπὸ τῶν Φηγέως παίδων ἐπιτάξαντος τοῦ Φηγέως ἀναιρεῖται. Ἀρσινόην δὲ μεμφομένην οἱ τοῦ Φηγέως παῖδες ἐμβιβάσαντες εἰς λάρνακα κομίζουσιν εἰς Τεγέα καὶ δίδωσι δούλην Ἀγαπήνορι, καταψευσάμενοι αὐτῇ τὸν Ἀλκμαίωνος φόνον. • *Hyg. fab. 73 (Amphiaraus, Eriphyla et Alcmaeon)*: Amphiarus Oeclei et Hypermestreae Thestii filiae filius augur, qui sciret si ad Thebas oppugnatum isset se inde non rediturum, itaque celavit se conscia Eriphyle coniuge sua Talai filia. Adrastus autem ut eum investigaret monile aureum ex gemmis fecit et muneri dedit sorori suae Eriphylae, quae doni cupida coniugem prodidit; Amphiarus Alcmaeonis filio suo praecepit ut post suam mortem poenas a matre exsequeretur. qui postquam apud Thebas terra est devoratus, Alcmaeon memor patris praecepti Eriphylum matrem suam interfecit; quem postea furiae exagitarunt.

Ad scaenam qualis fuerit in Alcmeone (vid. introd. ad Enn. Eumenides) fort. ea referenda sunt quae dicit Cicero, S. Rosc. 67: nolite enim putare, quemadmodum in fabulis saepenumero videtis, eos, qui aliquid impie scelerateque commiserunt, agitari et perterrerī Furiarum taedis ardentibus. sua quemque fraus et suus terror maxime vexat, suum quemque scelus agitat amentiaque adficit, suae malae cogitationes conscientiaeque animi terrent; hae sunt impiis assiduae domesticaeque Furiae quae dies noctesque parentium poenas a consceleratissimis filiis repetant. • leg. 1,40: ..., sed eos agitant insectanturque furiae, non ardentibus taedis sicut in fabulis, sed angore conscientiae fraudisque cruciatu. • Pis. 46–47: nolite enim ita putare, patres conscripti, ut in scaena videtis, homines consceleratos impulsu deorum terrieri furialibus taedis ardentibus; sua quemque fraus, suum facinus, suum scelus, sua audacia de sanitate ac mente deturbat; hae sunt impiorum furiae, hae flammæ, hae faces. ego te non vaeordem, non furiosum, non mente captum, non tragico illo Oreste aut Athamante dementiorem putem, qui sis ausus primum facere – nam id est caput – deinde paulo ante Torquato, ...

Omnia fragmenta e tragoedia Enni servata ad Alcmeonem sua facta et statum mentis suae considerantem pertinent. – Tra. titulum tragoediae Enni rectius

‘Alcumeonem’ scribi affirmavit (cf. etiam Ri.₂; Ribbeck 1875, 197; Ri.₃); Ri.₁ p. 268 formam veram ‘Alcumaeonem’ esse putavit (cf. etiam Va.₁).
 Comm.: Joc. pp. 184–202; Masiá, pp. 33–85 – Lit.: Ribbeck (1875) 197–199; Rosner (1970) 36; Paduano (1974) 29–32.

12

(20–24 Ri._{2–3}; 22–26 Va.₂; 16–20 Joc.)

(a) Cic. de orat. 3,154 (Ku.): novantur autem verba, quae ab eo qui dicit ipso gignuntur ac fiunt, vel coniungendis verbis, ut haec: (2) ‘tum pavor sapientiam omnem mi exanimato expectorat’, [trag. inc. inc. 114 Ri._{2–3}] ‘num non vis huius me versutiloquas malitias’ – videtis enim et ‘versutiloquas’ et ‘expectorat’ ex coniunctione facta esse verba, non nata; sed saepe vel sine coniunctione verba novantur, ut ...

(b) Cic. de orat. 3,217–219 (Ku.): aliud enim vocis genus iracundia sibi sumat, acutum, incitatum, crebro incidens: ... aliud miseratio ac maeror, flexibile, plenum, interruptum, flebili voce: [Enn. trag. 231–232 Ri._{2–3}] ... et illa [Enn. F 23,10]: ‘o pater, o patria, o Priami domus!’ et quae sequuntur [Enn. F 23,15–16]: ‘haec omnia vidi inflammari, / Priamo vi vitam evitari’. [218] aliud metus, demissum et haesitans et abiectum: (I–5) ‘multis sum modis circumventus, morbo, exilio atque inopia; / tum pavor sapientiam omnem mi exanimato expectorat. / † alter † [alter L = V O P U R : om. M = A H E : <m>a{1}ter Ri.₁] terribilem minatur vitae cruciatum et necem; / quae nemo est tam firmo ingenio et tanta confidentia, / quin refugiat timido sanguen atque exalbescat metu.’ [219] aliud vis, contentum, vehemens ...

(c) Cic. Tusc. 4,18–19 (Gi.): quae autem subiecta sunt sub metum, ea sic definiunt: pigritiam ..., [19] terrorem ..., timorem ..., pavorem metum mentem loco moventem (ex⁶² quo illud Enni⁶³: (2) ‘tum pavor sapientiam omnem mi{hi} exanima<to> expectorat’), exanimationem ..., conturbationem ..., formidinem ...

(d) Cic. fin. 4,62 (Rey.): ...; hoc vero te ferre non potuisse, quod antiqui illi quasi barbari (ut nos de nostris solemus dicere) crediderint, eius qui honeste viveret, si idem etiam bene valeret, bene audiret, copiosus esset, optabiliorem fore vitam melioremque et magis expetendam quam illius

62 ex ... expectorat om. H^[Pohl]

63 enni (M V^{rec})^[Pohl,Joc] c^[Pohl] codd. corr.^[Va.2] ennii (M V³)^[Gi] : ennius (X = G K R V)^[Pohl,Joc,Gi] codd.^[Ri.2,Va.2] : Ennii Ba.

qui, aequè vir bonus, (I) ‘multis modis’ esset, ut Enni Alcmeo⁶⁴, ‘circum-ventus, morbo, exsilio atque inopia’.

(e) *Cic. fin. 5,31 (Rey.)*: quis est enim aut quotus quisque cui, mors cum appropinquet, non (5) ‘refugiat timido sanguen atque exalbescat metu’?

(f) *Cic. Hort. frg. 102 Grill., ap. Prisc. inst., gramm. II, p. 250,12–16 Her. (Her.)*: ‘hic sanguis huius sanguinis’, quod veteres ‘hoc sanguen’ dixerunt – Cicero in Hortensio⁶⁵: ut ait Ennius: (5) ‘refugiat timido sanguen atque exalbescat metu’. idem in II annali [*Enn. ann. 113 Va.2 = 108 Sk.*]: ‘o genitor, o sanguen dis oriundum’ – ...

(g) *Non. p. 16,1–7 Merc. = 23 Li. (Li.)*: expectorare est extra pectus eicere. ... [*p. 16,6*] Cicero de Oratore lib. III [*Cic. de orat. 3,154; cf. a*]: (2) ‘tum pavor sapientiam omnem mi exanimato expectorat’.

(h) *Non. p. 224,6–25 Merc. = pp. 331–332 Li. (Li.)*: sanguis masculino genere in consuetudine habetur. ... neutro ... [*p. 224,23*] Cicero de Finibus Bonorum et Malorum lib. V [*Cic. fin. 5,31; cf. e*]: ‘quotusquisque est cui, mors cum adpropinquet, (5) non fugiat timido sanguen atque exalbescat metu’?

multis sum modis circumventus, morbo, exilio atque
inopia; (*tr*⁷)

tum pavor sapientiam omnem mi exanimato expectorat.

† alter † terribilem minatur vitae cruciatum et necem;

quae nemo est tam firmo ingenio et tanta confidentia,

5 quin refugiat timido sanguen atque exalbescat metu

3 † alter † *Va.2 in app. (cf. iam Grotius 1828, 160)* :

<m>a{1}ter *Ri.1, fort. recte*

[1: b, d – 2: a, b, c, g – 3: b – 4: b – 5: b, e, f, h]

CC – *ad a* (*codd. potiores: M = A² H, L = V O P U R*)

Ed. Ku.: 2 omnem mi A V U : omnem mihi H O P R : mihi omnem ς | exanimato om. H | expectorat C (*R^v*) : expectarat A

Edd. rel.: 2 omnem mi *codd. aliq.*^[Or] : omnem mihi (*M = A H*)^[Joc] ‘rel.’^[Va.2] : mihi omnem *pars codd. integrorum*^[Va.2] *aliq. codd.*^[Di] |

64 Alcmeo *Ald.*^[Rey.Mor] : alemeo *B*^[Ri.2.Rey] : alemo *E*^[Ri.2.Rey] : alomeo ($\gamma = M O S$)^[Rey] : alcineo *P*^[Rey] : alcineo (*e² s.s.*) *R*^[Rey] : alcmaeo *vulg.*^[Ri.2]

65 Hortensio *D*²^[Her] : ortensio (*R B D L K G*)²^[Her] : ostensio (*H G*)^[Her]

exanimio $B^{[Joc]}$: ex animo $e^{[Or]}$: exanimato *om.* $H^{[Wilk]}$ | expectarat $A^{[Or,Wilk,Joc]}$

– **ad b** (*codd. potiores*: $M = A H E$, $L = V O P U R$)

Ed. Ku.: 1 multis sum modis $M = A H E$: multis modis sum $V O P U$: multis modis R | 2 mi (i *superscr.*) V : mihi $O P U R$: *om.* $M = A H E$ | examinatio E^2 : examato E^1 | 3 alter $L = V O P U R$: *om.* $M = A H E$ | minatur $M = A H E$: minuat V : minuitur $O P U R$ | 4 quem U | 5 sanguen $M = A H E$: sanguine $L = V O P U R$

Edd. rel.: 1 multis sum modis ($M = A H E$)^[Wilk,Kl] (*A e codd. alii*)^[Or] *codd. mel.*^[Mu] ‘*rel.*’^[Va.2] : multis modis sum ($L = O P$)^[Wilk,Kl,Joc] *codd. integri*^[Va.2,Di] | 2 omnem mi $P^{[Joc]}$ I^2 ^[Wilk] : omnem mihi ($L = O P$)^[Wilk] ($V O$)^[Joc] : mi / mihi *om.* $A^{[Or]}$ ($A E$)^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3] ($M = A H E$)^[Wilk] m ^[Va.2,Di] | exanimato (ni *superscr.*) $E^{[Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3]}$: examato E^I ^[Va.1] | 3 alter ($L = O P$)^[Wilk,Kl,Joc] *codd. pler.*^[Va.1,Ri.2] *codd. integri*^[Ri.3] *codd. det.*^[Mu] ‘*rel.*’^[Va.2] *codd.*^[Ern,Mag,Tra] : *om.* $A^{[Or]}$ ($A E$)^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu] ($M = A H E$)^[Kl,Joc] m ^[Ri.3,Wilk,Va.2,Di] | minatur ($A E$)^[Ri.1,Va.1,Ri.2] m ^[Va.2] *codd.* ‘*rel.*’^[Va.2] *aliq.*^[Or] : minuitur ($L = O P$)^[Wilk,Kl,Joc] ($A e$)^[Or] *rel.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2] *codd. integri*^[Ri.3,Va.2,Di] *codd. det.*^[Mu] | 5 sanguen $A^{[Or]}$ ($A E$)^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3] e ^[Or,Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu] ($M = A H E$)^[Wilk] *codd. mut. vetusti*^[Va.2] : sanguine ($L = O P$)^[Wilk,Joc] m ^[Wilk] *rel.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3,Va.2] *codd. aliq.*^[Or] : sanguen *vel* sanguine *codd.*^[Di]

– **ad c** (*codd. potiores*: $X = G K R V$)

Ed. Gi.: 2 mihi $X = G K R V$ | ex anima $X = G K R V$ | exspectorat K^3 : expectoret B : expectaret $X = G K R V$: expelleret V^3 ζ

Edd. rel.: ex ... expectorat *om.* $H^{[Pohl]}$ | 2 omnem mihi ($R P$)^[Ri.1,Va.1] ($X = G K R V$)^[Pohl] *codd.*^[Ri.2,Mu,Joc] | ex anima ($R P$)^[Ri.1,Va.1] ($X = G K R V$)^[Pohl] *codd.*^[Ri.2,Mu,Ri.3,Va.2,Di,Joc] | expectorat K^2 ^[Pohl,Joc] : expectoret B ^[Ri.2,Ri.3,Va.2,Pohl,Joc] : expectaret ($G R$)^[Ri.2,Ri.3] ($X = G K R V$)^[Pohl,Joc] ‘*rel.*’^[Va.2] : expelleret V^{rec} ^[Pohl] V^2 ^[Joc] : expectaret *vel* expectoret *codd.*^[Mu,Di]

– **ad d** (*codd. potiores*: $\alpha = A M O S R P$, $B E$)

– **ad e** (*codd. potiores*: $\alpha = A M O S R P$, $B E$)

Ed. Rey.: 5 timidos (-*dus M*) anguis *codd.*

Edd. rel.: 5 refugiat *codd.*^[Va.2,Mor] | timido ($N^2 V$)^[Joc,Mor] ($S Y$)^[Mor] : timidos ($B E R N^I$)^[Joc] ($B E R N P$)^[Mor] | sanguis ($N^2 V$)^[Joc,Mor] ($S Y$)^[Mor] *codd.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Va.2,Di] : anguis ($B E R N^I$)^[Joc] ($B E R N P M L$)^[Mor] | exalbescit ($P S$)^[Mor]

– **ad f** (*codd. potiores*: $R P B D H A G L K$)

Ed. Her.: 5 refugiat H^2 : refu * * * H : refugeat G | timedo G^1 : timedo (+ i *superscr.*) $G G^2$: timida K : tumido B | sanguen ‘*rel.*’ : sangen L | exalbescat ex exaluescat *corr. B*

Edd. rel.: 5 timido ‘*rel.*’^[Ri.2] : timedo G^I ^[Ri.2,Mu] | sanguen *codd.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Va.2] : sangen L ^[Her]

– **ad g** (*codd. potiores*: β *Bamb.* γ δ $E F G H L$ *Lugd. Montepess. Oxon. P* *P7665 P7666*)

Ed. Li.: 2 omnem sapientiam *L*

Edd. rel.: 2 omnem mihi *codd.*^[Qui] : omnem sapientiam mihi *L*^[Mu,Joc]
H^[Mu] : sapientiam mihi omnem *G*^[Mu,Joc] *codd.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2] : sapientiam
 mihi omnem *vel* omnem sapientiam mihi *codd. boni pler.*^[Ri.3] *codd.*^[Va.2]
 : sapientiam omnem mi *vel* omnem sapientiam mi *codd.*^[Di]

– *ad h* (*codd. potiores*: β *Bamb.* γ δ *E F G H L* *Lugd. Montepess. Oxon. P*
P7665 P7666)

Ed. Li.: 5 fugiat *codd.* | *sanguen codd.*

Edd. rel.: 5 fugiat (*L H G*)^[Mu,On] (*F P E* *P7579*)^[On] *codd.*<sup>[Ri.1,Va.1,Ri.2,
 Mu,Ri.3,Di,Kl,Mor]</sup> | *sanguen codd.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Mor]

CE 1 multis modis sum *Bent.* : multi' modis sum *Col., Scriv. (ad trag. inc. inc.), Lev., Gil., No.* : multimodis sum *Delr. (ad trag. inc. inc.), Scriv. (ad Enn. Alc.), Bo., Mu., Merry, vulg.*^[Va.2,Wilk] | circumventus morbo, exsilio, atque inopia *Delr. (om. rel., ad Alcmaeonem, ex d)* | **2** mihi omnem *Per., Bent., Steph., Col., Delr. (ad trag. inc. inc.), Scriv. (ad trag. inc. inc.), Lev., Gil., GR, Richard (ed. Parisiis 1932)*^[Ku] : mihi sapientiam omnem *Delr. (ad Enn. trag. inc.), Scriv. (ad Enn. trag. inc.)* : omnem mihi *Merc., Masiá* : mi omnem *Bo.* : omnem mi *Or., No., Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui., Mu., On., Ri.3, Merry, Wilk., Va.2, Di., Pohl. (ad c), Arg., Kl., Heurg., Mag., Seg., Tra., Pet., Masiá* : sapientiam omnem (*om. mi / mihi*) *Joc.* | ex animo *Bent., Steph., Iun.*^[Qui] | *Col., Delr., Merc., Scriv. (ad trag. inc. inc.), Lev., Gil.* : exanimo *Scriv. (ad Enn. trag. inc.)* : examinato *Masiá* | exspectorat *Lev.* | **3** alter *Bent., Delr., Scriv. (ad trag. inc. inc.), Bo., Or., Va.2, Di., Pet.* : mater *Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Merry, Wilk., Wa., Arg., Kl., Ern., Heurg., Ku., Mag., Seg., Tra., Schö.* : tetrum *Mu.* : † alter † *Joc.* | minitatur *Bent., Delr., Scriv. (ad trag. inc. inc.), Bo., Or.* | **4** quod nemo *Col., Lev., Gil.* | nemo *Mu., Merry* | aut tanta *Col., Delr., Lev., Gil.* : atque tanta *Scriv. (ad trag. inc. inc.)* | **5** quin *om. Steph., Scriv. (ad Enn. trag. inc.)* : non refugiat *Delr., Merc. (ad h), Qui. (ad h), Mu. (ad h), On. (ad h)* : non fugiat *GR (ad h), vulg.*^[Qui] | timedo *Ri.2* | sanguis *ed. Ald.*^[Mor] : sanguem *Lev.* | metu / <...> *Va.2*

(*ad c*) **2** exanimato *Beroaldus (ed. Bononiae 1496)*^[Gi]

Crit. in app.: **2** omnem mihi exanimato *Iun. i. m.*^[Qui] | **3** “alter qui explicem non habeo, nisi forte interceptum est, errore aut consulto de more Ciceronis, quod excipiebat alter” *Va.2 in app.* : animus *vel* mens enim *dub. Joc. in comm.* | **5** metu / <cum adventare videat> *Va.2 in app.*

CS 1–3 multis modis / sum circumventus morbo, exilio, atque inopia. / tum pavor, / sapientiam mihi omnem ex animo exspectorat. (*vel* tum pavor sapientiam mi omnem exanimato exspectorat.) / terribilem ... *dist. Vossius (1620) 115* | **1** moltis / modi' sum *Planck (1807) 105* : multi' modis sum *Welcker (1839) 576, Hermann (1844) 537* : multimodis sum *Bergk ([1874] 1884) 350, Müller (1869) 202* : multis modis sum *Zillinger (1911) 108* | **2** omnem mihi *Bentley*^[Planck] | *Planck (1807) 105* : omnem mi *Hermann (1844) 537, Ribbeck (1875) 197, Vahlen ([1887/88] 1907) 382 et adn., ([1888/89] 1907) 401, Frobenius (1910) 130, Zillinger (1911) 108, Catone (1964) 42 adn. 4, 102 adn. 6* | ex animo *Planck*

(1807) 105 | **3** alter *Planck* (1807) 105, *Grotius* (1828) 160 (“ostendit sensum non esse plenum”), *Welcker* (1839) 576, *Hermann* (1844) 537, *Buecheler*^[Ri.3], *Frobenius* (1910) 125, *Zillinger* (1911) 108, *Haffter* (1934) 76 : atra bilis mihi *Bergk* ([1874] 1884) 350 : mater *Ribbeck* (1875) 197, *Pinto* (1914) 38 : <...> *Vahlen* ([1887/88] 1907) 382, *Paduano* (1974) 32 : <adeo> *Vahlen* ([1887/88] 1907) 382–383 adn. : ultor *Vahlen* ([1888/89] 1907) 401 : † alter † *Bailey* (1904) 172 : animus *Boyle* (2006) 69 | minitatur *Planck* (1807) 105, *Welcker* (1839) 576 | **4** quod *Planck* (1807) 105 : vae! *Bergk* ([1874] 1884) 350 | nemost *Bergk* ([1874] 1884) 350 | **5** metu / <cum adventare videat> *Vahlen* ([1887/88] 1907) 382–383 adn.

– *Interpr.*: **2+5** *Enn. fab. inc. trib. Steph.* : **1–2** *Enn. trag.* Alcmeoni, **4–5** *Enn. fab. inc. trib. Col., Lev., Gil.* : **1** *Enn. trag.* Alcmeoni, **2+5** *Enn. trag. inc.*, **1–5** *trag. inc. inc. trib. Delr.* (fort. *Enn. trib.*: cf. p. 188) : **1–2** *Enn. trag.* Alcmeoni, **2+5** *Enn. trag. inc.*, **1–5** *trag. inc. inc. trib. Scriv.* : **1–5** *Enn. trag.* Alcmaeoni trib. *Planck* (1807) 105 (contra edd. priores) | verba Alcmeonis *Ribbeck* (1875) 197, *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Joc.* (exitum iudicii timentis), *Masiá* | de significatione religiosa cf. *Paduano* (1974) 31sq. | de elocutione cf. *Haffter* (1934) 76, *Gualandri* (1965a) 394–397, *Molsberger* (1989) 182 | de constructione vv. 4–5 cf. *Frobenius* (1910) 125, *HSz* p. 569 | de ‘sanguen’ (5) cf. *Frobenius* (1907) 17

– *Metr.*: tr⁷ *Planck* (1807) 105, *Bo.*, *Grotius* (1828) 160, *Ri.*₂, *Kl.*, *Heurg.*, *Catone* (1964) 42 et adn. 4, 102 adn. 6, 111 adn. 4 (ad 1–2, 4–5; **1** modīs), *Joc.* (1 mōdīs; **2** omnem exanimato: cum hiatu [cf. CE]), *Paduano* (1974) 31, *Tra.*, *Pet.*, *Mart.*

CP *Eur. F 88a TrGF*: ὁ φόβος, ὅταν τις σώματος μέλλῃ πέρι / λέγειν, καταστὰς εἰς ἄγων’ ἐναντίον, / τό τε στόμ’ εἰς ἐκπληξιν ἀνθρώπων ἄγει / τὸν νοῦν τ’ ἀπείργει μὴ λέγειν ἃ βούλεται. / τῷ μὲν γὰρ ἐνὶ κίνδυνος, ὁ δ’ ἄθῳος μένει. / ὅμως δ’ ἀγῶνα τόνδε δεῖ μ’ ὑπεκδραμεῖν. / ψυχὴν γὰρ ἄθλα τιθεμένην ἐμὴν ὁρῶ • *Plaut. Rud.* 645–646: quis homo est tanta confidentia / qui ... • *Cic. orat.* 153: sed quid ego vocales? sine vocalibus saepe brevitatis causa contrahebant, ut ita dicerent: ‘multi’ modis, in vas’ argenteis, palm’ et crinibus, tecti’ fractis’. • *Quint. inst.* 8,3,31: nam memini iuvenis admodum inter Pomponium ac Senecam etiam praefationibus esse tractatum an ‘gradus eliminat’ in tragoedia dici oportuisset. at veteres ne ‘expectorat’ quidem timuerunt, et sane eiusdem notae est ‘exanimat’.

13

(32, 25–31 *Ri.*_{2–3}; 34, 27–33 *Va.*₂; 21–30 *Joc.*)

(a) *Cic. ac.* 2,52 (*Pla.*): primum interest, sed id omittamus; illud enim dicimus, non eandem esse vim neque integritatem dormientium et vigilantium nec mente nec sensu. ... quod idem contingit insanis, ut et inci-

pientes furere sentiant et dicant aliquid quod non sit id videri sibi, et cum relaxentur sentiant atque illa dicant Alcmeonis⁶⁶: (I) ‘sed mihi neutiquam cor consentit cum oculorum aspectu’.

(b) *Cic. ac. 2,88–89 (Pla.)*: dormientium et vinulentorum et furiosorum visa inbecilliora esse dicebas quam vigilantium siccorum sanorum. quo modo? quia cum expectatus esset Ennius non diceret se vidisse Homerum sed visum esse, Alcmeo autem (I^①) ‘sed mihi neutiquam cor consentit’; similia de vinulentis. ... [89] quid loquar de insanis: ...; quid ipse Alcmeo tuus, qui negat (cf. I^②) ‘cor sibi cum oculis consentire’, nonne ibidem incitato furore (2) ‘unde haec flamma oritur’ et illa deinceps (3) ‘incede incede, adsunt me expetunt’; quid cum virginis fidem implorat: (4–7) ‘fer mi auxilium, pestem abige a me, / flammiferam hanc vim, quae me excruciat; / caeruleae incinctae igni incedunt, / circumstant cum ardentibus taedis’, num dubitas quin sibi haec videre videatur? itemque cetera (8–10) ‘intendit crinitus Apollo / arcum auratum luna innixus, / Diana facem iacit a laeva’: qui magis haec crederet si essent quam credebat quia videbantur; apparet enim iam (cf. I^③) ‘cor cum oculis consentire’.

(c) *Fest. p. 162,14–16 Li. (Li.)*: neutiquam pro <nullo modo dici testis est Ennius,> cum ait: (I) ‘sed <mihi neutiquam cor consentit cum ocu>lorum aspect<u> [...]’

	sed mihi neutiquam cor consentit cum oculorum	
	[aspectu	(tr ⁷ ?)
	unde haec flamma oritur?	(?)
	incedunt, incedunt; adsunt; me expetunt	(?)
	fer mi auxilium, pestem abige a me,	(an ⁴)
5	flammiferam hanc vim, quae me excruciat; caeruleae incinctae igni incedunt, circumstant cum ardentibus taedis.	
	intendit crinitus Apollo	(an ⁴)
	arcum auratum luna innixus,	
10	Diana facem iacit a laeva.	
	3 incedunt, incedunt Ri. ₁	

66 alcmeonis (A B)^[Ri.2] : alcmaeonis vulg.^[Ri.2] : Alcmaeonis Ri.₁, Va.₁

[1: a, b, c – 2: b – 3: b – 4: b – 5: b – 6: b – 7: b – 8: b – 9: b – 10: b]

CC – *ad a* (codd. potiores: A V B)

Ed. Pla.: –

Edd. rel.: 1 *dmihī in ras. corr.* A^[Va.2]

– *ad b* (codd. potiores: A V B)

Ed. Pla.: 6 *igni* A V B

Edd. rel. et studd.: 1[Ⓢ] *neutiquam* ‘*rel.*’^[Va.1] : *ne utiquam* *Erl.*^[Va.1] : *ventiquam* *Gud.*^[Va.1] | *cor sentit* *Erl.*^[Va.1] | 1[Ⓢ] *cor sibi* êê *add.* V^[Va.2] : * * *add.* A^[Va.2] | 1[Ⓢ] *coreū* (A^I V)^[Va.2] | 3 *incede* *incede* ‘*rel.*’^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2] codd.^[Reid, Tra] : *incaede* *in caede* V^[Ri.1, Va.1] *incaede* *incaede* V^[Joc] *incede* *incede* V^[Va.2] *in caede* *in caede* V^[Ri.2, Ri.3, Di, Vahlen] : *incede* *Erl.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3] : *incedeat* § B^[Va.2] : *incede* *incede* *vel* *in caede* *in caede* codd.^[Mu] | *adsunt* V^[Ri.1, Va.1, Ri.2] (A B)^[Ri.2] codd.^[Mu, Reid, Ri.3] : *ad-sun(m suprascr.)* V^[Va.2] : *assunt* *Erl.*^[Ri.1, Va.1] : *adsunt* *adsunt* *rel.*^[Ri.1, Va.1] | *me* (V *Erl.*)^[Ri.1, Va.1] codd.^[Ri.2, Ri.3, Tra] : *me* *me* *rel.*^[Ri.1, Va.1] | 4 *mihi* *Erl.*^[Ri.2] : *modo* *Gud.*^[Ri.2] | 6 *caeruleae* (A B)^[Mu] ‘*rel.*’^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3] codd.^[Reid, Kl] : *ceruleae* (*cerulaeae* B) codd.^[Joc] : *caerulee* *Erl.*^[Ri.1, Va.1] : *caerulea* V^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3] V(*ut vid.*)^[Mu] : *ceruleae* (*cerulee*) codd.^[Va.2] : *caeruleae* *sim.* codd.^[Di] : *caeruleae* (-lee) codd.^[Ern] : *ceruleae* codd.^[Tra] | *incincte* (*corr. tē*) codd.^[Va.2] : *incincte* codd.^[Joc, Seg] | *igni* codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Reid, Ri.3, Va.2, Di, Kl, Joc, Tra, Haver] | 7 *tedis* A^[Mu] codd.^[Va.2] | 10 *faces* *unus Oxon.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2] | *iacita* *leva* (A V *sed corr.*)^[Va.2]

– *ad c* (cod.: F)

Ed. Li.: 1 *post sed seq. e ut vid. FL. vix sed enim neut. ... asp. mihi*

Edd. rel.: 1 <mihi neutiquam cor consentit, cum ocu>lor. aspect<u suppl. Urs. (cf. a)

CE 1 *sed mihi neutiquam cor consentit. Col., Gil. (om. rel.)* | *neutiquam* *Col., No., Mu., Pla., Joc., Seg.* : *ne utiquam* *Ri.1, Va.1, Ri.2, Reid (metri causa), Ri.3, Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Ern., Heurg., Mag., Tra., Pet.* | *neutiquam / cor dist. No.* | *cum oculis* *Scriv. (cf. b)* | *adspectu* *Lamb., Lev., Bo., Mu., Reid* | *aspectu* <...> *Ri.1* : *adspectu* <~> *Mu.* : *aspectu* <~> *Di.* | 3 *incede, incende* : *adsunt, adsunt* : *me, me expetunt* *Lamb.* : *incede incende* : *adsunt, adsunt* ; *me, me expetunt. Col., Scriv., Lev., Bo., Gil., No.* : *incedunt, incedunt* : *adsunt adsunt adsunt, me expetunt. Ri.1, Va.1* : *incedunt, incedunt* : *adsunt, me expetunt* *Ba.* : *incedunt, incedunt* : *adsunt adsunt, me med expetunt* *Ri.2, Ri.3, Arg.* : *in caedem meam, in caedem adsunt, adsunt, me expetunt* *Mu., Merry* : *incedunt, incedunt* : *adsunt, adsunt, me expetunt* *Reid* : *incedunt, incedunt, adsunt, me <med> expetunt* *Tra.* | *incende, incende* *Lamb.* : *incede, incede* *Col., Scriv., Lev., Bo., Gil., Or., No., Va.2, Di., Pla., Wa., Kl., Ern., Heurg., Mag., Seg., Pet., Masiá* : *incedunt incedunt* *Ri.1, Va.1, Halm*^[Ri.2, Ri.3, Ern] , *Ba., Ri.2, Reid, Ri.3, Arg., Tra.* : *in caedem meam, in caedem* *Mu., Merry* : † *incede incede* † *Joc.* | *adsunt, adsunt* *Lamb., Col., Scriv., Lev., Bo., Gil., Or., No., Ri.2, Mu., Reid, Ri.3, Arg.* : *adsunt adsunt adsunt* *Ri.1, Va.1* : *adsunt* *Ba., Va.2, Di., Pla., Wa.,*

Kl., Ern., Joc., Seg., Tra., Pet. | me, me *Col., Scriv., Lev., Bo., Gil., Or., No.* : me med *Ri.₂, Ri.₃, Arg., Tra.* | **4–7** fer ... excruciat. / caeruleo ... taedis *dist. Bo.* (*tr*⁸), *Ri.₁, Va.₁* : fer ... excruciat. / caerulea ... taedis *dist. Ba., Ri.₂, Reid, Ri.₃, Va.₂, Di., Wa., Arg., Ern., Heurg., Tra., Pet.* : fer ... excruciat. / caeruleae ... taedis *dist. Pla.* | **5** flammigeram *Bo.* | **6** caeruleae ... igni *Col., Gil., Joc.* : caeruleo ... angui *Scriv., Bo., Ri.₁, Va.₁* : caerulea ... angui *Goerenz (ed. 1810)*^[*Mu, Pla, Kl*], *Or., No., Ri.₂, Mu., Reid, Ri.₃, Merry, Va.₂, Di., Wa., Arg., Kl., Ern., Heurg., Mag., Tra., Pet.* : caeruleae ... igni *Lev., Seg.* : caeruleae ... angui *Pla.* | incendunt *Lamb.* | **7** ardentibu' *Bo., No., Mu.* | **8–9** *Enn. trib. Delr. (om. rel.)* | **8** <eccum> intendit *Ri.₃* : <...> intendit *Wa.* | <in me> intendit *Mu., Merry* | **9–10** laeva innixus; / ... a luna *Wa., Mag., Tra.* | **9** Luna *Lamb.* | lunata micans *Ri.₃*

Crit. in app. : **1** aspectu <truci> *dub. Ri.₂ in app., Ri.₃ in app.* | **6** caeruleo incinctae angui *Col. in app.* | incedunt *Lamb. i. m.* | **8** <hac> intendit *dub. Va.₂ in app.* : <dextra> intendit *Pla. in app.* | **9** genu innixus *Lamb. i. m.*

CS **1–3** nam mihi ne utiquam cor consentit cum oculorum adspectu: unde haec flamma / oritur? in taeda, in taeda adsunt, adsunt, memet expetunt *Bergk (1870a) 326, ([1874] 1884) 351* | **1** ne utiquam *Ribbeck (1875) 198, Vahlen ([1887/88] 1907) 380, Perrotta (1928) 129, Catone (1964) 39 adn. 5, Paduano (1974) 31* | aspectu <truci> *Ribbeck (1875) 198, Catone (1964) 39 adn. 5* : adspectu <truci> *Perrotta (1928) 129* | **3** incede, incede: adsunt, adsunt; me, me expetunt *Welcker (1839) 577, Hartung (1844) 536* : incedunt, incedunt: adsunt, adsunt me, meque expetunt *Maehly (1857) 286* : incedunt incedunt adsunt med expetunt (*ia*⁶) *Kayser*^{[*Ri.₂]*}] : adsunt adsunt. in caedem me, in caedem expetunt *Mueller (1861) 424 (non prob. Ri.₂ in app.)* : incedunt aedes, adsunt, memet expetunt (*ia*⁶) *Buecheler*^[*Ri.₂, Vahlen*] (*non prob. Ri.₂ in app.*) : incedunt incedunt, adsunt adsunt, me med expetunt *Ribbeck (1875) 198, Pinto (1914) 38, Perrotta (1928) 129, Paduano (1974) 30* : incede incede, adsunt, me expetunt *Vahlen ([1887/88] 1907) 380, 383 (prob. Bailey 1904, 172), Frobenius (1910) 76* : incedunt, incedunt, adsunt, / me expetunt *Spengel (1899) 393* : <...> incede incede! <em (o heu) vide,> adsunt, me expetunt vel <adspice> *dub. Timpanaro (1978) 657* | incede, incede *Zillinger (1911) 109* | **4–7** fer ... excruciat. / caeruleo ... taedis *dist. Welcker (1839) 577* : fer ... excruciat. / caerulea ... taedis *dist. Ribbeck (1875) 198, Vahlen ([1887/88] 1907) 380, Pinto (1914) 38, Perrotta (1928) 129* : flammiferam hanc vim quae me excruciat fer mi auxilium, pestem abige a me / circumstant cum ardentibus taedis caerulea incinctae angui incedunt *Paduano (1974) 31* | **6** caeruleo ... angui *Welcker (1839) 577, Hermann (1844) 536, Mueller (1861) 424* : caerulea ... angui *Ribbeck (1875) 198, Spengel (1882) 192, (1899) 393, Vahlen ([1887/88] 1907) 380, Zillinger (1911) 109, Pinto (1914) 38, Perrotta (1928) 129, Paduano (1974) 31, Boldrini (1999) 123* : caerulea (*vel -eo*) ... angui *Havet (1890b) 44* | **7** ardentibu' *Welcker (1839) 577, Mueller (1861) 424, Ribbeck (1875) 198* | **8–9** intendit crinitus Apollo arcum / auratum, † luna innixus *Havet*

(1890b) 44 | **8** <eccum> intendit *Ri.₂ coroll. p. XVIII, Ribbeck (1875) 198* : <hac> intendit *Vahlen ([1887/88] 1907) 380 adn. 8* : <dextra> (ex cetera) intendit *dub. Zillinger (1911) 109 adn. 3* | **9–10** laeva innixus, / ... a luna *anon. ap. Reid* | **9** lunata micans vel luna nictans *Ri.₂ coroll. p. XVIII* : lunat nixus *Bergk ([1874] 1884) 352* : lunata micans *Ribbeck (1875) 198, Perrotta (1928) 129* : luna innixus *Vahlen ([1887/88] 1907) 379sq.* | luna (i. e. arcus curvatus) vel lunat *Hermann (1816) 386* – *Interpr.: Enn. trag. Alcmeoni trib. Col., Bo., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mu., Ri.₃, Va.₂, Di., Wa., Arg., Kl., Joc., Seg., Tra., Mart.* | verba Alcmeonis *Bo., Ribbeck (1875) 198, Va.₂, Di., Perrotta (1928) 129, Wa., Masiá, Mart.* : verba Alcmeonis et Tisiphones *Hartung (1844) 536* | *Alphesiboean / Arsinoen implorari putaverunt Jahn (1841) 35, Ri.₁ p. 268, Heurg.* : virgo, sc. vates Apollinis *Joc.* | de significatione religiosa cf. *Paduano (1974) 30sq.* | de elocutione cf. *Gualandri (1965a) 397sq.* – *Metr.: 1 tr⁸, 2–3 inc., 4–7 tr⁸, 8–10 an⁴ Bo. : 1 tr⁷, 2 ia vel tr mutil., 3 tr⁷ mutil., 4–7 tr⁸ (an an?), 8–10 an⁴ Ri.₂ : 1 tr⁷, 2–3 ia⁶, 4–10 an⁴ Mu. : 1–2 inc., 3 an², 4–7 an⁸, 8–10 an⁴ Kl. (cf. p. 13) : 1 tr⁷ (mutil.), 2 inc., 3 tr⁷ vel cr (pars), 4–7 tr⁸ vel an, 8–10 an⁴ Ern. : 1 tr⁷ (dub.), 2–3 inc., 4–10 an⁴ Joc. : 1 tr⁷, 2–3 tr⁷?, 4–7 tr⁸, 8–10 an⁴ Paduano (1974) 29 : 1+3 tr⁷ (mutil.), 4–7 an⁸, 8–10 an⁴ Tra. : 1 tr⁷ (dub.), 2–3 inc., 4–7 an⁸, 8–10 an⁴ Pet. | 1 an vel tr Havet (1890b) 44 : tr⁷ Heurg., Catone (1964) 39 et adn. 5 (mihī; cf. CS) | 2+4–7 an Buecheler^[Ri.3], 8 versus mancus Buecheler^[Va.2] | 3 cr dub. Ri.₃ | 4–7 an⁴ Mueller (1861) 424, Catone (1964) 27 et adn. 1 (ad 4–5) : an (fort. an⁴) Spengel (1882) 192 (contra Bo. in app.) : contra tr⁸ Mu. in app. | 6–7 an⁸ Boldrini (1999) 123 | 8–10 an⁴ Hermann (1816) 386, Catone (1964) 30 (ad 10; Dīana) | 10 Dīana: cf. *Enn. ann. 62 Va.₂ = 240 Sk.**

CP *Hom. Il. 20,39: Φοῖβος ἀκερσεκόμης • Eur. Iph. T. 1167: ὄψιν δ' ὀμμάτων ξυνήρμοσεν. • Or. 257: αὐται γὰρ αὐταὶ πλησίον θρώσκουσ' ἔμοῦ. • Iph. A. 233–234: τὰν γυναικεῖον ὄψιν ὀμμάτων / ὥς πλήσαιμι † μείλινον † ἄδονάν. • Verg. Aen. 7,354–356: ac dum prima lues udo sublapsa veneno / pertemptat sensus atque ossibus implicat ignem / necdum animus toto percepit pectore flammam, / ... • 9,74: atque omnis facibus pubes accingitur atris. • 9,638: crinitus Apollo • 12,811: flammis cincta • Prop. 4,6,25: aciem geminos Nereus lunarat in arcus • Ov. am. 1,1,23: lunavitque genu sinuosum fortiter arcum.*

14

(19 Ri.₂₋₃; 21 Va.₂; 31 Joc.)

Non. p. 127,13–16 Merc. = 184 Li. (Li.): iam diu pro olim. ... Ennius Alcmeone⁶⁷:

67 Alcmeone *Iun.* : alcimeone *Urbīn.*^[Ri.2,Ri.3] : Alcmaeone *Merc., Qui.*

factum est iam diu

(ia / tr)

- CC (codd. potiores: β Bamb. γ δ E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)
- CE factumst *Mu.*
- CS factumst *Ribbeck (1875) 197*
 – *Interpr.*: verba Alcmeonis ad Amphilocho *Hartung (1844) 537*: verba Alcmeonis *Ribbeck (1875) 197, Wa., Mag.* | de morte Eriphylas *Joc.*
 – *Metr.*: ia vel tr fin. *Ri.*₂: inc. *Kl.*: ia⁶ *Joc. (dub.)*: an² *Mart.*

Alexander (F 15–22)

Cognomines tragoedias scripserunt Euripides (F 41a–64 TrGF), Nicomachus Alexandrinus (Troadis) (127 F 1, T 1 TrGF). – Exemplar Enni probab. (cf. F 16) tragoedia Euripidis est (cf. e. g. Ribbeck 1875, 81sq.; Skutsch 1905, 2593; Lenchantin de Gubernatis 1915, 66sq.; Joc.; Rosner 1970, 30; Paduano 1974, 33; Mag.; Scodel 1980, 20–42 passim; Grilli 1988, 710; Suerbaum 2002, 127; Mart.).

De materia cf. Apollod. bibl. 3,12,5 = 3,148–150: Πρίαμος δὲ Ἀρίσβην ἐκδοὺς Ὑρτάκῳ δευτέραν ἔγχευεν Ἑκάβην τὴν Δύμαντος, ἣ ὥς τινὲς φασὶ Κισσέως, ἣ ὥς ἕτεροι λέγουσι Σαγαρίου ποταμοῦ καὶ Μετώπης. γεννᾶται δὲ αὐτῷ πρῶτος μὲν Ἑκτωρ· δευτέρου δὲ γεννᾶσθαι μέλλοντος βρέφους ἔδοξεν Ἑκάβῃ καθ' ὕπνους δαλὸν τεκεῖν διάπυρον, τοῦτον δὲ πᾶσαν ἐπινέμεσθαι τὴν πόλιν καὶ καίειν. μαθὼν δὲ Πρίαμος παρ' Ἑκάβης τὸν ὄνειρον, Αἴσακον τὸν υἱὸν μετεπέμψατο· ἦν γὰρ ὄνειροκρίτης παρὰ τοῦ μητροπάτορος Μέροπος διδαχθείς. οὗτος εἰπὼν τῆς πατρίδος γενέσθαι τὸν παῖδα ἀπώλειαν, ἐκθεῖναι τὸ βρέφος ἐκέλευε. Πρίαμος δέ, ὥς ἐγεννήθη τὸ βρέφος, δίδωσιν ἐκθεῖναι οἰκέτῃ κομίσαντι εἰς Ἴδην· ὁ δὲ οἰκέτης Ἀγέλαος ὠνομάζετο. τὸ δὲ ἐκτεθὲν ὑπὸ τούτου βρέφος πένθ' ἡμέρας ὑπὸ ἄρκτου ἐτράφη. ὁ δὲ σωζόμενον εὐρὼν ἀναιρεῖται, καὶ κομίσας ἐπὶ τῶν χωρίων ὥς ἴδιον παῖδα ἔτρεφεν, ὀνομάσας Πάριν. γενόμενος δὲ νεανίσκος καὶ πολλῶν διαφέρων κάλλει τε καὶ ῥώμῃ αὐτὸς Ἀλέξανδρος προσωνομάσθη, ληστὰς ἀμυνόμενος καὶ τοῖς ποιμνίοις ἀλεξήσας. • *Hyg. fab. 91 (Alexander Paris):* Priamus Laomedontis filius cum complures liberos haberet ex concubitu Hecubae Cissei sive Dymantis filiae, uxor eius praegnans in quiete vidit se facem ardentem parere ex qua serpentes plurimos exsiste. id visum omnibus coniectorebus cum narratum esset, imperant quicquid pareret necaret, ne id patriae exitio foret. postquam Hecuba peperit Alexandrum, datur interficiendus, quem satellites misericordia exposuerunt; eum pastores pro suo filio repertum expositum educarunt eumque Parim nominaverunt. is cum ad puberem aetatem pervenisset, habuit taurum in deliciis; quo cum satellites missi a Priamo ut taurum aliquis adduceret venissent, qui in athlo funebri quod ei fiebat poneretur, coeperunt Paridis taurum abducere. qui persecutus est eos et inquisivit quo eum du-

cerent; illi indicant se eum ad Priamum adducere <ei>, qui vicisset ludis funebribus Alexandri. ille amore incensus tauri sui descendit in certamen et omnia vicit, fratres quoque suos superavit. indignans Deiphobus gladium ad eum strinxit; at ille in aram Iovis Hercei insiluit; quod cum Cassandra vaticinaretur eum fratrem esse, Priamus eum agnovit regiaque recepit. • 273,12: tertio decimo fecit in Ilio Priamus cenotaphium Paridi, quem natum iusserat interfici, gymnicos, in quibus certati sunt cursu Nestor Nelei filius, Helenus Priami filius, Deiphobus eiusdem, Polites eiusdem, Telephus Herculis filius, Cygnus Neptuni filius, Sarpedon Iovis filius, Paris Alexander pastor Priami ignarus filius. vicit autem Paris et inventus est esse Priami filius.

Olim editores de titulo (et de numero) tragoediarum Enni dubitaverunt: Delr. p. 163sq.: “potius Alexandra”; Scriv.: “Alexander sive Alexandra”; Vossius (1620) 105sq.: “duae fabulae; si una, potius Alexandra”; Bo.: “Alexander, vel Alexandra”; Hartung (1844) 233: “Alexandrus sive Alexandra” (de Euripide et Ennio disputans); cf. etiam Grotius (1828) 156.

Tragoedia Enni probab. ludos celebratos (cf. F 15, 20), ‘servum’ Alexandrum in certamen venientem, eius victoriam, recognitionem Alexandri (cf. F 16), vaticinationem Cassandrae (cf. F 21, 22) continet. – Ad hanc tragoediam fort. referenda sunt Enn. F 151, 201 et trag. inc., inc. 5–16, 21, 22 Ri.₂₋₃ (cf. Ri.₂ p. 22 adn.; Ri.₃ p. 26 adn.).

Ennium hac fabula ad condiciones hominum temporis sui alludere putaverunt Biliński (1954), Reggiani (1986–87 [1990]) 39–44, Mactoux / Citti (1988/89 [1991]). – De usu tragoediae in Verg. Aen. 2 cf. Albis (1993); de usu Enni Alexandri (incl. Enn. frgg. inc.) apud Ovidium (Her. 16; 17) cf. Jacobson (1968); Gould White (1970).

Bibl.: Suerbaum (2003) 218; Manuwald (2001 [2004]) 132sq. – Comm.: Joc. pp. 202–234; Masiá, pp. 185–252 – Lit.: Hartung (1844) 233–250; Ribbeck (1875) 81–94; Snell (1937) 1–68; Biliński (1954); Enk (1957) 285–287; Skutsch (1967) 125–127; Rosner (1970) 36–38; Paduano (1974) 33–36; Reggiani (1986/87 [1990]) 39–44; Mactoux / Citti (1988/89 [1991]); Neblung (1997) 114–123; Timpanaro ([1996a] 2005).

15

(34–35 Ri.₂₋₃; 47–48 Va.₂; 62–63 Joc.)

Varro, ling. 6,83 (GS): ab auribus verba videntur dicta audio et ausculto; auris ab ave{t}o⁶⁸, quod his avemus di<s>cere semper, quod Ennius videtur ἐτυμὸν ostendere velle in Alexandro cum ait:

68 auris ab aveo *Mue.* : audio· abaucto *F*^[Sp,GS,Joc] audio *codd.*^[Mue] : aures ab aveo *Sp., Joc.* : audio ab aveo *Va.₂* | aueo *Laetus*^[GS,Joc] : “fort. del.” *LSp.*^[Sp]

iam dudum ab ludis animus atque aures avent (ia⁶)
 avidè exspectantes nuntium

CC (cod. potior: F)

Ed. GS: 1 abludis F

CE **1** abludit Word., Sp. | **2** spectantes Scioppius^[Sp] | nuntium. <propter hanc aurium aviditatem theatra replentur.> Steph.

CS **1** abludit Vertranus^[Word, Sp, Madvig], Madvig (1873) 171 adn. (contra Va.₂ in app.)

– Interpr.: verba Priami Welcker (1839) 467, Hartung (1844) 236, Ri.₁ p. 260, Ribbeck (1875) 84, Wa., Mag., Tra. (vel alterius) : verba Hecubae Crönert (1922) 14, Snell (1937) 10 (dub.) : verba Priami vel Hecubae vel chori Webster (1967) 170 : verba chori Masiá | de ludis Hartung (1844) 236, C. O. Mueller^[Joc], Ribbeck (1875) 84, Wa. | “ex praefatione potius, quàm tragœdiâ” Vossius (1620) 105 | de figura rhetorica cf. Haffter (1934) 45

– Metr.: ia⁶ Bo., Ri.₂ (2 mutil.), Kl., Joc. (2 dub.), Tra. (2 mutil.), Mart. (2 mutil.)

CP Cic. fin. 4,52: exspectant et avent audire • Phil. 5,13: avet animus apud consilium illud pro reo dicere.

16

(38 Ri.₂₋₃; 53 Va.₂; 64 Joc.)

Varro, ling. 7,82 (GS): apud Ennium [Enn. F 25]: ‘Andromachae nomen qui indidit, recte {ei} indidit’. item:

quapropter Parim pastores nunc Alexandrum vocant (tr⁷)

imitari dum voluit Euripidem et ponere ἔτυμον, est lapsus: nam Euripides quod Graeca posuit, ἔτυμα sunt aperta. ille ait ideo nomen additum Andromach<a>e, quod ἀνδρὶ μάχεται⁶⁹: hoc Ennii⁷⁰ quis potest intelligere in versu{m}⁷¹ [Enn. F 25] significare ‘Andromach<a>e nomen qui indidit, recte indidit’ aut Alexandrum ab eo appellatum in Graecia qui

69 corr. Ald.^[Mue, GS, Kent, Joc] : andromache. quod andromachete F^[GS, Joc] Andri-machete F^[Mue] | Andromache (G H)^[Mue] | andromachete a^[Mue] : codd.^[Kent] : om. B^[Mue]

70 ennii F^[Kent, Joc] : Enni Wa., Joc. : Enniu<m> Kent | Ennium ... in versu vel in versu significarei dub LSp.^[Sp]

71 in versu Turnebus^[Sp, GS, Kent, Joc] : inversum F^[Mue, Sp, GS, Kent, Joc] (G a b)^[Mue] : ver-sum H^[Mue, Sp, Va.2] (“recte” Va.₂ in app.) | inversum significare om. Scioppius^[Sp] : viro ad-versam* Mue. : Ennium ... in versu vel in versu significarei dub. LSp.^[Sp] : versu signifi-cari Bergk (1870c) 830

Paris fuisset, a quo Herculem quoque cognominatum Alexicacon, ab eo quod defensor esset hominum?

CC (cod. potior: F)

CS Parin Grotius (1828) 156

– Interpr.: Enn. fab. inc. trib. Steph. : Enn. trag. inc. trib. Delr., Scriv. [sed frg. est ex Enni fabula de Alexandro scripta] | verba “alicuius Dei προλογίζοντος” Grotius (1828) 156 : verba nuntii Welcker (1839) 467, Hartung (1844) 237, Wa., Mag., Tra. (dub.), Masiá | cum Enn. F 201 coniunx. Stégen (1970) (cum ambo fontes Vergili in Aen. 4,215–217 essent) – Metr.: tr⁷ Bo., Ri.₂, Kl., Joc., Tra., Mart.

CP Ov. epist. 16,357–362: nec plus Atrides animi Menelaus habebit / quam Paris aut armis antefendus erit. / paene puer caesis abducta armenta recepi, / hostibus et causam nominis inde tuli; / paene puer iuvenes vario certamine vici, / in quibus Ilioneus Deiphobusque fuit.

17

(62 Ri.₂₋₃; 78 Va.₂; 65 Joc.)

(a) Gell. 7,5,10 (Ma.): scriptum est autem ‘purum putum’ non in Carthaginiensi solum foedere, sed cum in multis aliis veterum libris, tum in Q. quoque Ennii tragoedia, quae inscribitur Alexander, et in satira M. Varronis, quae inscripta est δις παῖδες οἱ γέροντες [Varro, Men. 91 B.].

(b) Fest. p. 240,9–14 Li. (Li.): <p u t u m> [...] <pro puro dixisse> antiquos, u [...] decusum est i [...] <Cor>nifici<us> ait. neque [...] <Ennius> in Alexandro⁷²: [...] amidio purus put<us>.’ ...>

† amidio † purus putus (?)

† amidio † Joc. († – amidio Ri.₂) | put<us> suppl. Scal. (ad b)

CC – ad a (cod. potior: V)

– ad b (cod.: F)

Ed. Li.: put F^u (ut n. l.)

Edd. rel.: amidio F^[Ri.1, Va.1, Joc, Mag, Tra] | purus p F^[Aug] purus put F^[Urs] puru[:s put F^[Mos]

CE aurum putum <...> Lev. (om. rel.) | amidio Urs., Ri.₁, Va.₁, Word., Mue., Mu., Li. (ad b), Arg. : dimidio Scal. ap. Dac., Dac., Bo. : † – amidio Ri.₂,

⁷² alexandro F^u (o n. l.)^[Li] in Alexandr F^[Aug] inalexandr [...] F^[Ri.1, Va.1], test. Keil (1848) 622 in alexandr(o) [...] F^[Va.2] in Alexandro [...] F^[Joc] : <aliter accepit Ennius, cum dixit> in Alexandro Urs. : in † alexandro † Thew.

- Ri.*₃ : a midio (me- ?) *Li.*_a (*ad b*) : a medio *Wa.*, *Mag.*, *Tra.*, *CN* : † amidio
Kl. : † amidio † *Joc.*, *Masiá* : <...> amidio <...> *Seg.* | purum putum
Steph. (*om. rel.*), *Col.* (*om. rel.*), *Delr.* (*om. rel.*), *Gil.* (*om. rel.*) : purus
putus *Urs.* (*ad b*), *Scal. ap. Dac.* (*ad b*), *Bo.*, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Word.*, *Mue.*,
Mu., *Ri.*₃, *Va.*₂, *Wa.*, *Arg.*, *Kl.*, *Mag.*, *Tra.*, *Masiá* : purus put<us *Li.* (*ad*
b), *Joc.*, *CN* : purus <...> put<us> <...> *Seg.*
Crit. in app.: dimidio *Urs.* *in not.* : amidio “*corruptum*” *Mu. in app.* :
“fuitne clamidio (χλαμυδίῳ) an amiculo?” *Va.*₂ *in app.*
- CS catamidio purus putus *Vossius* (1620) 106, *Hartung* (1844) 238 : ...>ami-
dio purus putus *Snell* (1937) 20 : <cl>amidio purus putus *Strzelecki*
(1948/49) 158
– *Interpr.*: *Enn. trag. Alexandro sive Alexandria trib. Hartung* (1844) 238
(*vid. supra introd. ad Enn. Alexandrum*) | e prologo vel e scaena
anagnorisis *Strzelecki* (1948/49) 159
– *Metr.*: inc. *Kl.*, *Joc.*
- CP *Plaut. Pseud.* 988–989: oh! Polymachaeroplágides / purus putus est ipsus.
• 1200: purus putus hic sucophantast. • *Varro, Men.* 432 B. (*Non. p.*
27,23–27 *Merc.* = 40 *Li.*): Chrysosandalos locat sibi amiculum de lacte et
cera Tarentina, quam apes Milesiae coegerint ex omnibus floribus liban-
tes, sine osse et nervis, sine pelle, sine pilis, puram putam, proceram, can-
didam, teneram, formosam.

18

(36 *Ri.*_{2–3}; 50 *Va.*₂; 66 *Joc.*)

Fest. pp. 416,35–418,3 *Li.* (*Li.*): stolidus, stultus. *Ennius* [*Enn. ann.*
105 *Va.*₂ = 96 *Sk.*] ... [*p.* 418,1] et in *Alexandro*:

hominem appellat: ‘quid lascivi<s>, stolide?’ – non
[intellegit. (*tr*⁷)

lascivi<s> *Scal. in not.*

et *Caecilius* [*Caecilius, pall.* 77 *Ri.* (1873)] ...

- CC (*cod.*: *F*)
Ed. *Li.*: (lascivi *F*)
Edd. rel.: lascivi *F* [*Aug, Urs, Ri. 1, Va. 1, Ri. 2, Word, Mu, Ri. 3, Va. 2, Di, Kl, Joc, Tra, Mos*]
- CE hominē appellat, qui a lascivi stolide nō intelligit. *Aug.* : hominem appel-
lat quia lascivi stolide non intelligit *Steph.* : hominem appellat, quia *
lasciui stolide non intellegit *Scal.* : hominem appellat, quia lascivi stolide
non intellegit. *Urs.*, *Dac.* : quid lascivis stolide *Delr.* (*om. rel.*) | † lascivi
stolide † *Mue.*, *Thew.* : lascivi’ *Kl.* : † lascivi † *Joc.* | intelligit *Aug.*,

Steph., Col., Lev., Gil. : intelligis *Bo.*, *Masiá* : intellegis *Va.*₂, *Di.*, *Arg.* | *cum Enn. F 19 coniunx. Lev., Gil.*

Crit. in app.: “*possis etiam sic distinguere: hóminem appella. – quíd lascivis, stólide? – non intélligit. vel hóminem appella. – quíd lascivis, stólide? non intélligit?*” *Ri.*₁ *in app.*, *Ri.*₂ *in app.*, *Ri.*₃ *in app.* | quid lascivis stolide? non intelligit. *Scal. in not.*, *Scal. ap. Dac.* : quid lascivis stolide? non intelligis? *Dac. in not.*

- CS Oenonam appellat. quid? lascivis stolide, non intelligis? *Grotius* (1828) 156 : hominem adpellat: quid lascivis, stolide? non intelligis *Welcker* (1839) 467 : hominem appellat: quid lascivis, stolide? non intelligis –? *Hartung* (1844) 237 : hominem appellat ‘quid lascivis, stolide? non intelligis’ *Biliński* (1954) 35 | intellegis *Bergk* (1884a) 682, *Snell* (1937) 11

– *Interpr.*: verba nuntii *Welcker* (1839) 467, *Ribbeck* (1875) 85, *Wa., Mag., Masiá* : verba Deiphobi *Hartung* (1844) 237, *Snell* (1937) 11 | de Hectore Paridem increpante *Dac.* : de Deiphobo *Welcker* (1839) 467 : de tauro Alexandri abducto *Ribbeck* (1875) 85 | a tragica dictione abesse censuit *Vossius* (1620) 105 : satyricum drama fuisse censuit *Grotius* (1828) 156

– *Metr.*: tr⁷ *Bo.*, *Ri.*₂, *Kl.*, *Joc.* (*dub.*), *Tra.*, *Mart.*

- CP *Lucr.* 6,17: intellegit [*perf.*; cf. *Lachmann* 1855, 350] ibi vitium vas efficere ipsum / ...

19

(33 *Ri.*_{2–3}; 51 *Va.*₂; 67 *Joc.*)

Fest. pp. 494,33–496,4 (*Li.*): taenias Graecam vocem sic interpretatur Verrius, ut dicat ornamentum esse laneum capitis honorati, ut sit apud ... [*p.* 496,3] Ennius in Alexandro:

volans de caelo cum corona et taeniis

(*ia*⁶)

- CC (*codd.*: U V W X Y Z)

Ed. Li.: cum cor. *bis* V | tonus *W*¹: tenus *W*²

Edd. rel.: tenus *W*²[*Seg*]

- CE *cum Enn. F 18 coniunx. Lev., Gil.*

- CS volans de caelo cum corona et taeniis / <venio ... Victoria> *Skutsch* (1967) 126sq.

– *Interpr.*: verba nuntii *Welcker* (1839) 467, *Wa.* (*dub.*), *Joc.* (*dub.*) : verba nuntii *vel* *Cassandrae Mart.* | de deo *Lev., Gil.* : de Venere *Bergk*^[*Welcker*] : de Amore *Welcker* (1839) 467, (1841) 1582, *Hartung* (1844) 235, *Ribbeck* (1875) 86 : de Victoria *Mue., Kl., Tra.* : de Venere *vel* Victoria *Va.*₂, *Di.* (cf. *Varro, ling.* 5,62) | e fine trag. *dub. Ribbeck*

(1875) 86 : *initium prologi Victoriae esse putavit Skutsch (1967) 126sq. (prob. Joc.)* : de precibus Alexandri ad Venerem *Joc.*

– *Metr.*: ia⁶ *Bo.*, *Ri.*₂, *Kl.*, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.*

- CP** *Verg. Aen.* 5,268–269: iamque adeo donati omnes opibusque superbi / puniceis ibant evincti tempora taenis, / ... • *Serv. Verg. Aen.* 5,269: p u - niceis taenis vittis roseis: et significat lemniscatas coronas, quae sunt de frondibus et discoloribus fasciis, et sicut Varro dicit, magni honoris sunt. ‘taenis’ autem modo vittis: alias vittarum extremitates dicit ut [*Verg. Aen.* 7,352] ‘fit longae taenia vittae’ • *Gloss. Abol. TE* 22: t < a > e n i a s: vittae sacerdotum; apud Praenestinos flagra.

20

(37 *Ri.*₂₋₃; 49 *Va.*₂; 68 *Joc.*)

Macr. Sat. 6,1,61 (*Kas.*): ‘multi praeterea quos fama obscura recondit’ [*Verg. Aen.* 5,302]. Ennius in Alexandro:

multi alii adventant, paupertas quorum obscurat nomina (*tr*⁷)

- CC** (*codd. potiores*: $\alpha = N D P G$, $\beta_2 = F R A C$)

Ed. Kas.: –

Edd. rel.: alii *om.* $S^{[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3]}$ | nomina *om.* *N*, post data (*infra*) positurus^[Will]

- CS** – *Interpr.*: verba nuntii *Welcker* (1839) 467, *Hartung* (1844) 237, *Ribbeck* (1875) 84, *Va.*₂, *Wa.*, *Snell* (1937) 10, *Joc.*, *Mag.*, *Tra.*, *Masiá* | de ludis *Welcker* (1839) 467, *Di.*, *Joc.* | de constructione (*de usu vocis abstractae*) *cf. Haffter* (1934) 86, *Molsberger* (1989) 180
– *Metr.*: *tr*⁷ *Bo.*, *Ri.*₂, *Kl.*, *Catone* (1964) 71 *adn.* 2, 88 *adn.* 4, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.*

- CP** *Verg. Aen.* 5,302: multi praeterea, quos fama obscura recondit (*cf. Stabryla* 1970, 74sq.; *Albis* 1993, 322) • *Stat. Theb.* 6,560–561: multi et, quos varii tacet ignorantia vulgi, / hinc atque hinc subiere.

21

(57–59 *Ri.*₂₋₃; 72–75 *Va.*₂; 69–71 *Joc.*)

Macr. Sat. 6,2,18 (*Kas.*): ‘o lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum’ [*Verg. Aen.* 2,281] et reliqua. Ennius in Alexandro:

o lux Troiae, germane Hector, (*an*⁴)
quid ita cum tuo lacerato corpore (*ba*^{4c})

miser <es>, aut qui te sic respectantibus (ba^{4c})
tractavere nobis? (ba²)

2–4 *dist. Vahlen (1877c) 400* | 3 miser <es> *Vahlen ibid.*

CC (*codd. potiores: α = N D P G, β₂ = F R A C*)

Ed. Kas.: –

Edd. rel. et studd.: 2 ita cum tuo (N P R F A)^[Will] *codd.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Word, Mu, Havet, Strzelecki] : ita cumque tuo *T*^[Joc, Will]

CE 1–4 o lux ... lacerato / corpore, miser, aut ... tractavere / nobis? (tr⁸) *dist. Bo.* | 2–4 quid ... miser! / aut qui ... nobis? *Lev., Gil.* : <...> quid te ita contuo lacerato corpore, / miser, aut qui te sic tractavere nobis respectantibus? *Ri.1, Va.1, Word.* : quid ita <...> cum tuó lacerato corpore, / miser, aut qui te sic tractavere nobis respectantibus? *Ri.2* : quid te ita contuo lacerato corpore <exanguém>, miser? / aut qui te sic tractavere nobis respectantibus? *Mu.* : quid <te> cum tuo lacerato corpore / miser, aut qui te sic tractavere nobis respectantibus? *Eys.* : quid te ita lacero corpore contuo? / aut qui te sic tractavere / miserum, respectantibus nobis? *dist. Ar.* : quid ita <iacentem té tuor> cum tuó lacerato corpore, / miser, aut qui te sic tractavere nobis respectantibus? *Ri.3* (“*lacunam e. c. explevi*”) : quid te ita ... contuo lacerato corpore, / miser, aut qui te sic tractavere nobis respectantibus? *Merry* : quid ita cum tuo lacerato corpore / miser <es>, aut qui te sic respectantibus / tractavere nobis? *Va.2, Wa., Arg., Tra., Schö.* : quid ita cum tuo lacerato / corpore <abiectu's> miser aut qui / te sic respectantibus / tractavere nobis *dist. Di., Kl.* : quid ... miser? / aut ... nobis? *Joc., Seg., Kas.* : quid <te> ita ... corpore / miser, aut ... tractavere nobis respectantibus *Will.*

Crit. in app.: 2 quid ita <iacentem te tuor> tuo cum lacerato corpore *dub. Ri.2 in app. (cf. Ri.3)* | 3 miserum *Bo. in app.*

CS 1–4 o lux Troja / germane Hector, quid te ita contuo / lacere corpore miser? aut qui sic / nos spectantibu' tractavere / nobis? *Vossius (1620) 105sq.* : o lux ..., quid te ita contuo? / lacero corpore, miser, aut qui te sic nec adspectantibus / tractavere nobis? *Grotius (1828) 156* : o lux ... lacerato / corpore ... nobis *Welcker (1839) 474* : lux ... lacerato / corpore ... tractavere / nobis *Hartung (1844) 244* : o lux Troiae, / germane Hector! quid ita cum tuo corpore lacerato miser? / aut qui te sic tractavere nobis respectantibus? *Roepert (1862)* : o lux ... Hector, / quid ita ... corpore / miser <ades> ... respectantibus / tractavere nobis? *Mariotti (1951) 133, prob. Strzelecki (1952) 61sq., Catone (1964) 117 adn. 3* | 2–4 quid ita cum tuo lacerato corpore / miser <es>, aut qui te sic respectantibus / tractavere nobis *Vahlen (1877c) 400, (1880) 262, Snell (1937) 7, Grilli (1963) 96, Chiarini (1989) 182, Albis (1993) 321* : qui te ita contueo lacerato / corpore, miser? an respectantibus / tu sic tractabere nobis? *Havet (1890b) 39* : quid ... lacerato / corpore <abiectu's> miser aut qui / te sic respectantibus / tractavere nobis? *Leo ([1910] 1960) 210* : quid ita <iacentem te tuor> cum tuo lacerato corpore, / miser, aut qui te sic

tractavere nobis respectantibus? *Pinto* (1914) 31 : quid ita cum tuo lacerato corpore / miser <ades> aut qui et sic respectantibus / tractavere nobis? *Grilli* (1965) 168 | **2** quid ita ... cum tuo lacerato corpore (*in lac. e. g. <contuemur>*) *Vahlen* ([1859] 1911) 407 (*prob. Bailey* 1904, 172) | **3** miser <ades> *Mariotti* (1951) 133, *Grilli* (1965) 168 : miser <es> *Strzelecki* (1952) 62 : <fles> miser aut *Mariotti* (1951) 144 : miserum *Bergk* (1884a) 682 | **3–4** qui / te sic respectantibus / tractavere *Leo* ([1910] 1960) 210

– *Interpr.*: verba *Cassandrae Vossius* (1620) 106, *Grotius* (1828) 156, *Welcker* (1839) 474, *Hartung* (1844) 244, *Mu., Ar., Merry, Pinto* (1914) 31, *Joc., Webster* (1967) 168, *Tra., Pet. (dub.), Masiá, Mart. | cum Enn. F 22 coniunx. Welcker* (1839) 474, *Ar. (+ F 151) | de textu et interpretatione cf. Grilli* (1965) 168sq.

– *Metr.*: an *Vossius* (1620) 105, *Buecheler*^[*Ri.2,Ri.3,Di*] : tr⁸ *Bo.* : tr⁷ *Roeper* (1862) : **1** an⁴, **2–4** ia⁸ *Ri.2* : tr (cf. *Plaut. Epid.* 166–167) *Vahlen* (1880) 263, *Leo* ([1910] 1960) 210, *Kl.* (tr⁴, tr^{4c}, tr³; cf. p. 9), *Tra.* : an⁴, **2** tr⁷ *Mu.* : **1** an⁴, **2–3** ba^{4c}, **4** ba^{2c} *Mariotti* (1951) 133sq., *prob. Strzelecki* (1952) 61sq., *Catone* (1964) 117 adn. 3 (*contra Joc. in comm.*) : inc. *Joc., Pet., Mart.* (cf. *CE + CS*)

CP Soph. Ai. 1029–1031: Ἐκτωρ μὲν, ᾧ δὴ τοῦδ’ ἐδωρήθη πάρα, / ζῶσθῃρι
πισθεις ἰππικῶν ἐξ ἀντύγων / ἐκνάπτει αἰέν, ἔστ’ ἀπέψυξεν βίον. • *Eur. Andr.* 107–108: ΑΝ. καὶ τὸν ἐμὸν μελέας πόσιν Ἐκτορα, τὸν περὶ τείχῃ /
εἴλκυσε διφρεῦον παῖς ἀλίας Θέτιδος. • *Enn. F* 23,1–2: vidi, videre quod
me passa aegerrume, / Hectorem curru quadriiugo raptarier. • *Verg. Aen.*
1,483–484: ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros / exanimumque
auro corpus vendebat Achilles. • 2,270–273: in somnis, ecce, ante oculos
maestissimus Hector / visus adesse mihi largosque effundere fletus, / rap-
tatus bigis ut quondam, aterque cruento / pulvere perque pedes traiectus
lora tumentis. • 2,281–286: ‘ο lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum, /
quae tantae tenuere morae? quibus Hector ab oris / exspectate venis? ut te
post multa tuorum / funera, post varios hominumque urbisque labores /
defessi aspicimus! quae causa indigna serenos / foedavit vultus? aut cur
haec vulnera cerno?’ • 6,500–502: ‘Deiphobe armipotens, genus alto a
sanguine Teucri, / quis tam crudelis optavit sumere poenas? / cui tantum
de te licuit? ...’ (cf. *Stabryla* 1970, 75–77)

22

(60–61 *Ri.2–3*; 76–77 *Va.2*; 72–73 *Joc.*)

Macr. Sat. 6,2,25 (*Kas.*): ‘cum fatalis equus saltu super ardua venit / Per-
gama et armatum peditem gravis attulit alvo’ [*Verg. Aen.* 6,515–516].
Ennius in Alexandro:

nam maximo saltu superavit gravidus armatis equus (ia⁸)
qui suo partu ardua perdat Pergama

1 gravidus *ed. Ven. 1528*

CC (*codd.*: $\alpha = N D P G$, $\beta_2 = F R A C$)

Ed. Kas.: 1 gravibus *codd.*

Edd. rel.: 1 nam 'rel.'^[Mu] : nunc *P*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Joc, Seg, Will] | maxima *P*^[Joc, Will] | gravibus armatis *N*^[Va.1] *P*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu] (*A Med. a, b, c*)^[Ri.1, Va.1, Ri.2] *codd. pler.*^[Word] 'rel.'^[Va.2] *codd.*^[Di] : gravis armatus *S*^[Va.1, Ri.1, Ri.2, Word, Va.2] | 2 Pergama *om. S*^[Va.1, Ri.2, Ri.3]

CE 1–2 nam ... superavit / gravidus ... equus / qui ... Pergama *dist. Col., Scriv., Delr., Lev., Gil. (etiam perdat / Pergama dist. Scriv., Delr.)* : nam maximus saltu superabit / equus, armatis gravidus, qui suo / ardua partu Pergama perdat *dist. Ar.* : nam máximo / saltú superabit ... equus, / qui suó partu arduam <árcem> perdat Pérgama *dist. Ri.3* : nam maximo / saltu ... equus / qui ... Pergama *dist. Will., Kas.* | 1 nunc *Mu.* | superabit *Bo., Ri.1, Va.1, Ri.2, Word., Mu., Ar., Ri.3, Merry, Va.2, Di., Arg., Kl., Tra., Pet., Masiá, Will., Schö., Kas.* : superavit *Wa., Joc., Seg.* | gravidus *ed. Ven. 1528*^[Kas], *vulg.*^[Mu] | 2 <...> qui suo partu árdua perdat Pérgama *Ri.1* : suó qui partu <pródigioso> pérdat Pergama árdua *Va.1 (contra Maehly 1857, 361sq.)* : suo qui partu <...> perdat Pergama ardua *Ri.2, Merry* : <Troíános muros>, qui árduum suo pártu perdat Pérgamum *Mu.* | perdat *om. Lev.* | Pergama <~ ~ ~> *Kl.*

Crit. in app.: 1 nunc “*fort. recte*” *Ri.1*

CS 1–2 <...> nam maximo / saltu superabit gravidus armatis equus, / suo qui partu perdat Pergama ardua (ia⁶) *dist. Bergk*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3], *Maehly (1857) 362* : nam máximo / saltú superabit grávidus armatis equos, / qui suó partu arduam <árcem> perdat Pérgama *dist. Ribbeck (1875) 90* : nam maximo / saltu superabit gravidus armatis equus / qui <cum> suo partu ardua perdat Pergama *dist. Vahlen (1877b) 253sq., Timpanaro ([1996a] 2005) 140* : nunc maxima saltu superabit / <moenia> gravidus qui armatis equus / suo partu ardua perdat Pergama *dist. Havet (1890b) 38* : nam maximo saltu superabit gravidus armatis equus / qui suó partu árduá <~ ~ ~ ~ ~> / perdat Pergama <...> (ia⁸, tr^{2c}, tr⁷ vel an init.) *dist. Ax (1917) 26* | 1 <heu murorum nulla est iam fides:> nam *dub. Timpanaro (1968) 668, (1978) 659* | superabit *Vossius (1620) 105, Bergk*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3], *Hartung (1844) 245, Maehly (1857) 362, Ribbeck (1875) 90, Vahlen (1877b) 253, Leo ([1910] 1960) 210, Pinto (1914) 32, Ax (1917) 26, Scheidweiler (1948) 335 adn. 1, Grilli (1963) 96 (contra Grilli 1965, 169sq.), Catone (1964) 46 adn. 5, Timpanaro ([1996a] 2005) 140* : superavit *Snell (1937) 28 adn. 1, Grilli (1965) 169sq., Timpanaro (1968) 668* | 2 suo qui partu <...> ardua perdat Pergama *Fleckeisen*^[Va.1] | arduam <arcem> *Ribbeck (1875) 90, Pinto (1914) 32*

– *Interpr.*: verba Hectoris ad fratrem *dub. Col.* : verba Cassandrae *Vossius (1620) 105, Hartung (1844) 244sq., Mu., Ar., Merry, Pinto (1914) 31sq.,*

- Joc.*, Webster (1967) 168, *Tra.*, *Pet.* (dub.), Masiá | cum Enn. F 21 coniunx. Welcker (1839) 474, *Ar.* (+ F 151)
- *Metr.*: tr (maximo saltu superabit gravidus armatis equus, / qui suo partu ardua tollat Pergama) vel ia (nam maximo / saltu superabit gravidus armatis equus, / suo partu qui tollat ardua Pergama) Vossius (1620) 105 : ia⁸ Bo., Mu., Catone (1964) 46 et adn. 5, *Tra.* (2 mutil.) : ia⁶ Maehly (1857) 362, *Ri.*₂ (contra Mu. in app.) : 1 ia⁸, 2 tr Va.₂ in app. (dubit. *Joc.* in comm.) : 1 ia, 2 an Leo ([1910] 1960) 210sq. : 1 ia⁸, 2 tr^{2c}, tr⁷ vel an init. Ax (1917) 26 : 1 ia⁸, 2 an² + an⁴ Kl. (2 partu ardua: cum hiatu; Pergama < ~ ~ ->; cf. pp. 8, 17) : inc. *Joc.* (1 ia⁸ sine diaeresi *Joc.* in comm.), *Pet.*, *Mart.* : ia⁸, ia⁶ Timpanaro ([1996a] 2005) 140 (cf. CS + CE)
- CP Aischyl. Ag. 824–826: πόλιν διημάθουνεν Ἀργεῖον δάκος / ἵππου νεοσσός, ἀσπιδηφόρος λεώς, / πήδημ’ ὀρούσας ἀμφὶ Πλειάδων δύσιν. • Eur. Tro. 9–12: ὁ γὰρ Παρνάσιος / Φωκεὺς Ἐπειὸς μηχανάσσι Παλλάδος / ἔγκυμον’ ἵππον τευχέων συναρμόσας / πύργων ἔπεμψεν ἐντός, ὀλέθριον βάρος. • Lucr. 1,476–477: ..., / nec clam durateus Troianis Pergama partu / inflammasset equos nocturno Graiugenarum; / ... • Verg. georg. 3,139–141: exactis gravidae cum mensibus errant, / non illas gravibus quisquam iuga ducere plaustris, / non saltu superare viam sit passus et ... (cf. Jocelyn 1998) • Verg. Aen. 2,237–238: ...; scandit fatalis machina muros / feta armis. • 2,328–329: arduus armatos mediis in moenibus astans / fundit equus (cf. Stabryła 1970, 77sq.) • Ov. ars 1,363–364: tum, cum tristis erat, defensa est Ilios armis, / militibus gravidum laeta recepit equum. • Macr. Sat. 3,13,13: nam Titius in suasionem legis Fanniae obicit saeculo suo quod porcum Troianum mensis inferant, quem illi ideo sic vocabant, quasi aliis inclusis animalibus gravidum, ut ille Troianus equus gravidus armatis fuit.

Andromacha (aechmalotis) (F 23–33)

Cognomines tragoedias (sc. ‘Andromache’) scripserunt Euripides et Antiphon (TrGF 55 F 1); de materia cf. Euripidis Andromacham, Hecubam, Troades; cf. etiam Acci Astyanactem (trag. 164–188 Ri.₂₋₃). – Exemplar fabulae Enni fort. quaedam tragoedia Euripidis (cf. F 25) est (cf. e. g. Ribbeck 1875, 136; Skutsch 1905, 2593; Di.; Lenchantin de Gubernatis 1915, 67; Heurg.; *Joc.* [dub.]; Grilli 1988, 710; Suerbaum 2002, 12). Hecubam et Troades Euripidis fontes esse putavit Lev.; Euripidis Troades fontem esse existimaverunt Hartung (1844) 284 (fragmenta ‘Troadam’ Ennianarum cum fragmentis Enni Andromachae permixta esse statuit) et von Wilamowitz-Moellendorff ([1925] 1962) 374 adn. 2; Euripidis fabulis Troadis, Andromacha, Hecuba Ennium usum esse proposuerunt Pet. et Mart. (dub.); Enni exemplar textum Pap. Hunt Bodleian Library, fort. Antiphontis, esse statuit Morel (1937); Enn. versione Hellenistica tragoediae Euripideae usum esse putavit Lenchantin de Gubernatis (1913) 416/28. Enni fabulae argumentum idem fuisse atque Troadam Senecae existimavit Düntzer (1838) 47.

Ennium unam tragoediam de Andromacha scripsisse statuerunt e. g. Düntzer (1838) 47, Welcker (1841) 1200, Ribbeck (1875) 135–136 adn. 122, Va.₂ pp. CCII–CCIII, Wa., Heurg., Joc., Mag., Auhagen (2000a) 199; duas tragoedias de Andromacha scriptas esse putaverunt Scriv., Merc. (scaenam alterius ad Troiam, in qua casus Astyanactis, alterius in Thessalia, ubi Neoptolemi conubium et Her- miones eius uxoris zelotypia; primam videri inscriptam esse simpliciter ‘Andro- macham’, alteram ‘Andromachemolottum’), Vossius (1620) 106 (‘Andro- macham’ et ‘Andromachen Molottum’), Welcker (1841) 1200, 1373 (titulum ‘Andromachan in Molossis’ esse et res fabulae ad Helenum in Epiro gestas esse putavit; probab. hanc fabulam eandem esse atque Ambraciam). – De titulo tra- goediae Enni hae formae traditae sunt: Andromacha vel Andromaca vel Andro- mache (F 24, 26, 27, 30, 32, 33) / Andromache aechmalotos (F 28, 29; in libris manu scriptis saepius depravatae: e. g. andromache malo tor / haec malo / ei malo) / Andromache aechmalotis (F 31; saepius depravatae: e. g. ethemapotide). De tituli partibus cf. Eur. Andr. 583, 871, 908, 932, 962, 1059, 1243; Tro. 677– 678. Tra. titulum tragoediae Enni rectius ‘Andromacam’ scribi affirmavit; Skutsch (1905) 2593 titulum esse ‘Andromachen aechmaloton’ vel ‘aechmaloti- da’ statuit (de titulo cf. etiam Düntzer 1838, 47). Grotius (1828) 156sq. ‘Andro- medam Thermopotiden’ proposuit et ad trag. Andromedam rettulit.

Tragoedia Enni Andromacham post Troiae halosin maerentem (cf. F 23) atque mortem Astyanactis et fort. Polyxenae (cf. F 24, 30) continet. – Cf. T 18, 26, 28, 33. – Ad hanc tragoediam fort. referendum est Enn. F 179 (cf. Ri.₂ p. 26 adn.; Ri.₃ p. 30 adn.). – Zillinger (1911) 111 versum ‘ea est seditiosa, ea cum viro bellum gerit’ (Cic. Att. 2,1,5; trag. inc. inc. 26 Ri.₂₋₃) Andromachae tragoediae Enni tribuit (prob. Skutsch 1954, 469).

Secundum Skutsch (1967) 125sq. (prob. Grilli 1988, 712 adn. 9) prologus a Neptuno dictus est (cf. Plaut. Amph. 41–45); cum Plauti Amphitruo ad tragoe- diam Enni alluderet, fabulam Enni primum datam esse ca. 195–191 a. C. con- cludit. Auhagen (2000a) fabulam cum bello a Tito Flaminio in Epiro ca. 200 a. C. gesto connectit.

Bibl.: Suerbaum (2003) 219; Manuwald (2001 [2004]) 134sq. – Comm.: Joc. pp. 234–261; Masiá, pp. 253–306 – Lit.: Ribbeck (1875) 135–142; Morel (1937); Schönberger (1956); Rosner (1970) 38; Skutsch (1987); Auhagen (2000a).

23

(91–92, 89, 75–88 Ri.₂₋₃; 100–101, 85–99 Va.₂; 78–94 Joc.)

(a) *Cic. Sest. 120–123 (Mas.)*: quid fuit illud quod recenti nuntio de illo senatus consulto quod factum est in templo Virtutis ad ludos scaenamque perlato consessu maximo summus artifex et me hercule semper partium in re publica tam quam in scaena optimarum flens et recenti laetitia et mixto dolore ac desiderio mei egit apud populum Romanum multo gra- vioribus verbis meam causam quam egomet de me agere potuissem? summi enim poetae ingenium non solum arte sua, sed etiam dolore expri-

mebat. qua enim <vi>⁷³ [*Acc. trag. 357–358 Ri.₂₋₃*]: ‘qui rem publicam certo animo adiuverit, / statuerit, steterit cum Achivis –’ vobiscum me stetisse dicebat, vestros ordines demonstrabat! revocabatur ab universis. ‘re dubia <...> / haut dubitarit vitam offerre nec capiti pepercerit’ [*Acc. trag. 359–360 Ri.₂₋₃*]. [121] haec quantis ab illo clamoribus agebantur! cum iam omisso gestu verbis poetae et studio actoris et exspectationi nostrae plauderetur: ‘summun amicum summo in bello –’ nam illud ipse actor adiungebat amico animo et fortasse homines propter aliquod desiderium adprobabant: ‘summo ingenio praeditum’. iam illa quanto cum gemitu populi Romani ab eodem paulo post in eadem fabula⁷⁴ sunt acta! (10) ‘o pater –’ me, me ille absentem ut patrem deplorandum putabat, quem Q. Catulus, quem multi alii saepe in senatu patrem patriae nominant. quanto cum fletu de illis nostris incendiis ac ruinis, cum patrem pulsum, patriam adflictam deploraret, domum incensam eversamque, sic egit ut demonstrata pristina fortuna cum se convortisset: (15) ‘haec omnia vidi inflammari’⁷⁵ fletum etiam inimicis atque invidis excitaret! [122] pro di immortales! quid? illa quem ad modum dixit idem! quae mihi quidem ita et acta et scripta videntur esse ut vel a Q. Catulo, si revixisset, praeclare posse dici viderentur; is enim libere reprehendere et accusare populi non numquam temeritatem solebat aut errorem senatus [*Acc. trag. 364 Ri.₂₋₃*]: ‘o ingratifici Argivi, immoenes Grai, inmemores benefici!’ non erat illud quidem verum; non enim ingrati, sed miseri, quibus reddere salutem a quo acceperant non liceret, nec unus in quemquam umquam gratior quam in me universi; sed tamen illud scripsit disertissimus poeta pro me, egit fortissimus actor, non solum optimus, de me, cum omnes ordines demonstraret, senatum, equites Romanos, universum populum Romanum accusaret [*Acc. trag. 365 Ri.₂₋₃*]: ‘exulare sinitis, sistis pelli, pulsum patimini’ quae tum significatio fuerit omnium, quae declaratio voluntatis ab universo populo Romano in causa hominis non popularis, equidem audiebam, existimare facilius possunt qui adfuerunt. [123] et quoniam huc me pro-vexit oratio, histrio casum meum totiens conlacrumavit, cum ita dolenter ageret causam meam, ut vox eius illa praeclara lacrimis impediretur; neque poetae, quorum ego semper ingenia dilexi, temporis meo defuerunt; eaque populus Romanus non solum plausu sed etiam gemitu suo comprobavit. utrum igitur haec Aesopum potius pro me aut Accium dicere oportuit, si populus Romanus liber esset, an principes divitatis? nominatum sum appellatus in Bruto [*Acc. praet. 40 Ri.₂₋₃*]. ‘Tullius qui libertatem

73 vi add. Koechly^[Hold,Mas], Maehly (1854) 51

74 in eadem fabula (P G V)^[Mas]: del. Bake, Scholica hypomnemata 1, Lugduni Batavorum (1837) 119^[Hold,Mas]

75 haec omnia vidi inflammari del. Düntzer (1838) 48

civibus stabiliverat'. miliens revocatum est. parumne videbatur populus Romanus iudicare id a me et a senatu esse constitutum quod perditī cives sublatum per nos criminabantur?

(a1) *Schol. Bob. Cic. Sest. 120, p. 136 Sta. (Sta.):* summus artifex. actor illis temporibus notissimus tragicarum fabularum Aesopus egisse videtur Accii fabulam, quae scribitur Eurysaces, ita ut per omnem actionis cursum tempora rei p. significarentur et quodammodo Ciceronis fortuna deploraretur. ex quo illud probare contendit, omnes prorsus homines etiam infimae plebis restitutioni suae promptissime suffragatos.

(a2) *Schol. Bob. Cic. Sest. 122, p. 137 Sta. (Sta.):* o immunes Grai! et haec verba sunt de tragoedia: in qua verbum istud immunes ingratos significat, quemadmodum [...] munificos dicebant eos qui grati et liberales exstitissent. ergo versus omnes tragici ad ipsum Ciceronem *πλαγίως* convertuntur, ut aliud quidem in opere poetico fuerit, aliud vero in ipsius actoris significationibus.

(b) *Cic. de orat. 3,102 (Ku.):* numquam agit hunc versum Roscius eo gestu quo potest [*trag. inc. inc. 30 Ri.2-3*]: 'nam ... petit', sed abicit prorsus, ut in proximo{s}⁷⁶ [*trag. inc. inc. 31 Ri.2-3*]: 'set ... sacras', incidat, aspiciat, admiretur, stupescat. quid? ille alter: (4) 'quid petam praesidi{i}?' quam leniter, quam remisse, quam non actuose! instat enim: (10) 'o pater, o patria, o Priami domus!' in quo tanta commoveri actio non posset, si esset consumpta superiore motu et exhausta.

(c) *Cic. de orat. 3,183 (Ku.):* est autem paeā hic posterior non syllabarum numero sed aurium mensura, quod est acrius iudicium et certius, par fere cretico, qui est ex longa et brevi et longa, ut: (4) 'quid petam praesidi aut exsequar? quove nunc –'

(d) *Cic. de orat. 3,217–218 (Ku.):* aliud enim vocis genus iracundia sibi sumat, acutum, incitatum, crebro incidens: ... aliud miseratio ac maeror, flexibile, plenum, interruptum, flebili voce [*Enn. trag. 231–232 Ri.2-3*]: ... et illa: (10) 'o pater, o patria, o Priami domus!' et quae sequuntur: (15–16) 'haec omnia vidi inflammari, / Priamo vi vitam evitari'. [218] aliud metus, demissum et haesitans et abiectum [*Enn. F 12*]: 'multis ... metu'.

(e) *Cic. orat. 92–93 (West.):* tralata ea dico, ut saepe iam, quae per similitudinem ab alia re aut suavitatis aut inopiae causa traferuntur; mutata, in quibus pro verbo proprio subicitur aliud quod idem significet, sumptum

⁷⁶ proximo *Gruter*^[Ku] : proximos (*L = V O P U R*)^[Ku] : proximis *Bake*^[Ku]

ex re aliqua consequenti. [93] quod quanquam traferendo fit, tamen alio modo transtulit cum dixit⁷⁷ Ennius (6) ‘arce{m} et urbe{m} orbam’, alio modo {si pro patria arcem dixisset et}⁷⁸ [cf. *Enn. ann. 310 Va.*₂ = 309 *Sk.*] horridam Africam terribili tremere tumultu, cum dicit pro Afris immutata Africam⁷⁹. hanc ὑπαλλαγήν rhetores, quia quasi summutantur verba pro verbis, μετωνυμίαν grammatici vocant, quod nomina traferuntur.

(f) *Cic. Tusc. 1,85 (Gi.)*: sit igitur aliquis qui nihil mali habeat, nullum a fortuna volnus acceperit. Metellus ill<is> e<st>⁸⁰ ornatus quattuor filiis; at quinquaginta Priamus, e quibus septemdecim iusta uxore natis. in utroque eandem habuit fortuna potestatem, sed usa in altero est; Metellum enim multi filii filiae nepotes neptes in rogum inposuerunt, Priamum tanta progenie orbatum, cum in aram confugisset, hostilis manus interemit. hic si vivis filiis incolumi regno occidisset (12–13) ‘adstante ope barbarica, / tectis caelatis laqueatis’, utrum tandem a bonis an a malis discessisset? tum profecto videretur a bonis. at certe ei melius evenisset, nec tam flebiliter illa canerentur: (15–17) ‘haec omnia vidi inflammari, / Priamo vi vitam evitari, / Iovis aram sanguine turpari’. quasi vero ista vi quicquam tum potuerit ei melius accidere! quodsi ante occidisset, † tamen eventum †⁸¹ omnino amisisset; hoc autem tempore sensum amisit malorum.

(g) *Cic. Tusc. 1,105 (Gi.)*: sed plena errorum sunt omnia. trahit Hectorem ad currum religatum Achilles: lacerari eum et sentire, credo, putat. ergo hic ulciscitur, ut quidem sibi videtur, at illa sicut acerbissimam rem maret: (1–2) ‘vidi videre quod me passa aegerrume, / H{a}ectorem curru quadriiugo raptarier’. quem H{a}ectorem? aut quam diu ille erit Hector? melius Accius et aliquando sapiens Achilles [*Acc. trag. 667 Ri.*_{2–3}]: ‘immo enimvero corpus Priamo reddidi, Hectora abstuli’. non igitur Hectora traxisti, sed corpus quod fuerat Hectoris.

77 cum (*L = O P*)^[Wilk] : quod *A*^[Wilk, West] | cum dixit *secl. Stangl (ed. 1885)*^[Wilk] | dicit (*Kf, ut con. Ioh. Bake, De emendando Ciceronis Oratore ad M. Brutum, Lugduni Batavorum 1856, 56*)^[West]

78 *secl. Goeller*^[Wilk, West] : alio ... dixisset *del. Heerdegen (ed. Lipsiae 1884, in app.)*^[West]

79 cum ... Africam *del. post Halmium Heerdegen (ed. Lipsiae 1884)*^[West] : pro ... Africam *secl. Bake (1856)*^[Wilk, West]

80 ill<is> e<st> *Gi.* : ille (*X = G K R V*)^[Gi]

81 tamen eventum (*X = G K R V*)^[Gi] : tum eventum ζ^[Gi] : “*crucem adposuit Orelli (recte, ut vid.; nam tamen certe est corruptum, et, quod nondum adest, qui possit amitti non video. fortasse <vi>tam eo eventu{m} olim fuit)*” *Gi. in app.* : talem eventum *dub. H Stephanus*^[Gi] : talem tamen eventum *Gustafsson*^[Gi] : tale canticum *Vaucher*^[Gi] : tamen *post sensum transp. Keil et mutatum in tantum Scholl*^[Gi]

(h) *Cic. Tusc. 3,44–46 (Gi.)*: quaerendum igitur quem ad modum aegritudine privemus eum qui ita dicat [*Enn. F 157*]: ‘pol mihi fortuna magis nunc deficit quam genus. / namque regnum suppetebat mi{hi}, ut scias quanto e loco, / quantis opibus, quibus de rebus lapsa fortuna accidat’. quid? huic calix mulsi inpingendus est, ut plorare desinat, aut aliquid eius modi? ecce tibi ex altera parte ab eodem poeta (3) ‘ex opibus summis opis egens, H{a}ector, tuae’. huic subvenire debemus; quaerit enim auxilium: (4–9) ‘quid petam praesidi{i} aut exequar? quove nunc / auxilio exili aut fugae freta sim? / arce et urbe orba sum. quo accedam? quo applicem? / cui nec arae patriae domi stant, fractae et disiectae iacent, / fana flamma deflagrata; tosti alti stant parietes, / deformati atque abiete crispa –’. scitis quae sequantur et illa in primis: (10–14) ‘o pater, o patria, o Priami domus, / saeptum altisono cardine templum! / vidi ego te adstante ope barbarica / tectis caelatis laqueatis, / auro ebore instructam regifice’. [45] o poetam egregium, quamquam ab his cantoribus Euphronis contemnitur! sentit omnia repentina et necopinata esse graviora. exaggeratis igitur regiis opibus, quae videbantur sempiternae fore, quid adiungit? (15–17) ‘haec omnia vidi inflammari, / Priamo vi vitam evitari, / Iovis aram sanguine turpari’. [46] praeclarum carmen! est enim et rebus et verbis et modis lugubre. eripiamus huic aegritudinem. quo modo?

(i) *Cic. Tusc. 3,53 (Gi.)*: Karthaginienses multi Romae servierunt, <multi>⁸² Macedones rege Perse capto. vidi etiam in Peloponneso, cum essem adulescens, quosdam Corinthios. hi poterant omnes eadem illa de Andromacha⁸³ deplorare: (15) ‘haec omnia vidi –’. sed iam decantaverant fortasse; eo enim erant voltu, oratione, omni reliquo motu et statu, ut eos Argivos aut Sicyonios diceret, magisque me moverant Corinthi subito aspectae parietinae quam ipsos Corinthios, quorum animis diuturna cogitatio callum vetustatis obduxerat.

(j) *Non. p. 181,1–2 Merc. = 265 Li. (Li.)*: t u r p a r i, a turpitudine. Cicero Tusculanarum lib. III⁸⁴ [*Cic. Tusc. 3,45; cf. h*]: (17) ‘Iovis aram sanguine turpari’.

(k) *Serv. et Serv. auct. Verg. Aen. 1,726 (Thilo)*: l a q u e a r i b u s principaliter lacus dicitur, ut Lucilius [*Lucil. 1290 Marx*] ‘resultant aedesque lacusque’; diminutio lacunar facit, ut Horatius [*cf. Hor. carm. 2,18,2*]

82 <multi> suppl. Gi.

83 Andromacha $\varsigma^{[Joc]}$: andromacha ($P^4 M B K^3$) (in lemmate)^[Gi] : antromacha ($G V R K^{1c}$)^[Pohl, Gi] ($X = G K R V$)^[Joc] codd.^[Va.2] : anthromacha K^I ^[Pohl, Gi]

84 III L^I ^[Mu] : IIII β ^[Li] rel.^[Mu]

‘nec mea renidet in domo lacunar’; inde fit alia diminutio lacunarium et per antistoichon laquearium. legitur et lacuaribus. Cicero Tusculanarum [*Cic. Tusc. 1,85; cf. f*] (13) ‘tectis caelatis lacuatis’.

(l) *Serv. Verg. Aen. 2,241 (Thilo)*: (10) o patria versus Ennianus⁸⁵.

(m) *Rufin. comp. et de metris orat., pp. 577,33–578,13 Halm = gramm. VI, pp. 568,23–569,15 Keil (Keil)*: de structuris, id est de numeris, sive de continuatione sive de compositione Cicero [*Cic. de orat. 3,183; cf. c*] sic dicit: ‘... est autem paeon hic posterior non syllabarum numero, sed aurium mensura, quod est acrius iudicium et certius, par fere cretico, qui est ex longa et brevi et longa: [*p. 569,13*] (4) ‘quid petam praesidi aut exequar? quove nunc’. a quo numero exorsus est Fannius: ‘si, Quirites, minas illius’. hunc ille clausulis aptiorem putat, quas vult longa plerumque syllaba terminari.’

vidi, videre quod me passa aegerrume, (ia⁶)
H{a}ectorem curru quadriiugo raptarier.

ex opibus summis opis egens, H{a}ector, tuae (ia⁶)
quid petam praesidi aut exequar? quove nunc (cr⁴)
5 auxilio exili aut fugae freta sim?

arce et urbe orba sum. quo accedam? quo applicem?
cui nec arae patriae domi stant, fractae et disiectae [iacent; (tr⁷)

fana flamma deflagrata; tosti alti stant parietes,
deformati atque abiete crispa

10 o pater, o patria, o Priami domus, (an⁴)
saeptum altisono cardine templum!
vidi ego te adstante ope barbarica,
tectis caelatis laqueatis,
auro ebore instructam regifice.

15 haec omnia vidi inflammari, (an⁴)
Priamo vi vitam evitari,
Iovis aram sanguine turpari.

8 alti *codd. det., Lamb.*

85 enī añ *J*^[Rand]

[1: g – 2: g – 3: h – 4: b, c, h, m – 5: h – 6: e, h – 7: h – 8: h – 9: h – 10: a, b, d, h, l – 11: h – 12: f, h – 13: f, h, k – 14: h – 15: a, d, f, h, i – 16: d, f, h – 17: f, h, j]

CC – **ad a** (codd. potiores: P B G E H V N S)

– **ad b** (codd. potiores: L = V O P U R)

Ed. Ku.: 4 praesidii L = V O P U R

Edd. rel.: 4 praesidii e^[Va.1,Ri.2] codd.^[Joc]

– **ad c** (codd. potiores: M = A H E, L = V O P U R)

Ed. Ku.: –

Edd. rel.: 4 praesidi codd. aliq.^[Or] : praesidii codd.^[Joc] : praesidia e^[Or,Va.1,Ri.2] | sequar e^[Or,Va.1,Ri.2]

– **ad d** (codd. potiores: M = A H E, L = V O P U R)

Ed. Ku.: 15 vidi L = V O P U R : videt M = A H E | inflammari L = V O P U R, M = A H E | 16 primo V | vi L = V O P U R : om. M = A H E | vitari (evitari P²) L = V O P U R : evitaret (evitarit H²) M = A H E

Edd. rel.: 15 vidi (L = O P)^[Wilk] ‘rel.’^[Va.1,Ri.2,Word,Mu,Ri.3] : videt (A e)^[Or,Va.1,Ri.2,Word,Mu] (A E)^[Ri.3] (M = A H E)^[Wilk,Kl,Joc] codd.^[Va.2,Di] | inflammari codd.^[Ri.2,Ri.3,Wilk,Kl] | 16 vi (L = O P)^[Wilk,Joc] : om. e^[Or,Va.1,Ri.2,Mu] (M = A H E)^[Wilk,Joc] codd.^[Di] | evitari ‘rel.’^[Va.1,Ri.2,Mu] : vitari L^[Wilk,Joc] ‘rel.’^[Ri.3] : evitaret (A e)^[Or,Va.1,Ri.2,Word,Mu] (A E)^[Ri.3] (M = A H E)^[Wilk,Kl,Joc] m^[Di] : evitari vel vitari codd. integri^[Va.2] | 17 turpari codd.^[Ri.3,Kl]

– **ad e** (codd. potiores: L A, $\mu = \Sigma \Delta \Theta \Phi \Xi, \Psi$)

Ed. West.: 6 arcem et urbem orbas L : arcem (arcem Ξ) urbem orbam A $\mu\Psi$

Edd. rel.: 6 arcem et urbem orbas L^[Wilk,Yon,Joc] (Gu.1,2)^[Or] (D f e)^[Or,Va.1,Ri.2] codd. alii^[Va.1,Ri.2] ‘rel.’^[Va.2] codd.^[Word,Va.2,Di] : arcem urbem orbam A^[Or,Va.1,Ri.2,Wilk,Yon,Joc] arcem urbē orbā A^[Va.2] : arcem et urbem orbas vel arcem urbem orbam codd. potiores^[Mu]

– **ad f** (codd. potiores: X = G K R V)

Ed. Gi.: 12 adstante ς : astante X = G K R V | 15 inflamari G R

Edd. rel.: 12 adstante codd.^[Wa,Ern] astante codd.^[Va.2,Di,Pohl] | 15 inflamari (G R)^[Pohl] codd.^[Va.2]

– **ad g** (codd. potiores: X = G K R V)

Ed. Gi.: 1 me X = G K R V : sum ς | 2 haectorem X = G K R V | curru V^{1c-2} K³ : curro X = G K R V

Edd. rel.: 1 me (G R p codd. rel.)^[Ri.1,Va.1] codd. opt.^[Ri.2] codd. boni pler.^[Ri.3] : sum (W Duisb.)^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3] codd. quidam det.^[Mu] | 2 curro (G R)^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Va.2,Pohl,Joc] (K¹ [v ss. K^c] et fort. V¹ [-u in ras.])^[Pohl] (K¹ et fort. V¹ [-u in ras.])^[Joc]

– **ad h** (codd. potiores: X = G K R V)

Ed. Gi.: 3 Haector X = G K R V | 4 praesidii G V R : presidii K | 5 auxilio X = G K R V | exilii G V R K^{1c} : exillii K¹ | fugae ς : fuga X = G K R V | 6 arcae G | urbae G¹ (corr. G²) | sumus K | accedam G V R K² : accedamus K¹ : accidam ς | 7 are patrie V¹ (corr. V²) | fracte et disiecte V¹ (corr. V²) | 8 alti ς : alii X = G K R V | 9 abiecte G¹ (corr. G²) | 11 septum V |

12 ego te $G R K V^c$: egrote V^l (*ut vid.*) | adstante (*post -e una littera erasa*) V^c : adstantem $G R K$ | **13** tectos G^l (*corr. G^2*) | celatis $X = G K R V$ | laqueatis (*-is in ras.*) K^2 | **14** regifice K^{lc} : regificem $X = G K R V$ | **15** hec K | imflamari G | **16** eutari G^l (*corr. G^{lc-2}*) | **17** Ioues G^l (*corr. G^2*) | sanguine $K R^{lc-2}$: sanguinem $G R^l V$

Edd. rel. et studd.: **3** Haector ($X = G K R V$)^[Pohl] | **4** praesidii $G^{[Ri.1, Va.1]}$ ($X = G K R V$)^[Pohl, Joc] *codd. opt.*^[Ri.2] *codd.*^[Va.2, Catone] | exequi $G^{[Ri.1, Va.1]}$ | **5** exili $R^{[Ri.1, Va.1]}$ (*p b codd. rel. Orellii*)^[Ri.1, Va.1, Ri.2] *codd. boni pler.*^[Ri.3] : exilii $G^{[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3]}$ ($R B$)^[Ri.2, Ri.3] ($X = G K R V$)^[Pohl, Joc] *codd.*^[Catone] : exilii K^l ^[Pohl] : *om. codd. aliq.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2] *quidam codd. det.*^[Mu] *codd. det.*^[Ri.3] | fugae Balliol.^[Dav, Ri.1, Va.1, Ri.2, Word, Mu, Ri.3, Kl, Ern, Heurg, Catone] ς ^[Pohl, Joc] : fuga ($X = G K R V$)^[Joc] *rel.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Word, Mu, Ri.3, Ern, Heurg] *omnes fere codd.*^[Dintzer] *codd.*^[Tra] | **6** accedam (*G p test. Halmio, R ex coll. Gudiana et Krarupiana, rel.*)^[Ri.1] (*G test. Halmio, pR ex coll. Gudiana et Krarupiana, codd. rel. pler.*)^[Va.1] ($G V R$)^[Pohl] *codd. opt.*^[Ri.2, Mu, Ri.3, Ern, Tra] *codd. pler.*^[Word] *codd.*^[Va.2, Di] : accedam' K^l ^[Pohl] : accidam b^2 ^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Word, Ri.3, Ern] (*R sec. Tregderum*)^[Ri.1, Va.1] ς ^[Pohl] *codd. rec.*^[Tra] | **8** alti ($M^2 \varsigma$)^[Pohl, Joc] : alii ($G R p$)^[Ri.1, Va.1] ($X = G K R V$)^[Pohl] *codd. opt.*^[Ri.2, Mu] *codd.*^[Va.2, Di] | **9** abiecte $G^{[Ri.1, Va.1, Ri.2]}$ abiecte (*sed corr.*) $G^{[Mu]}$ | **12** adstantem (*m eras. in V*) ($X = G K R V$)^[Pohl, Joc] ($G R p$)^[Ri.1, Va.1] *codd. opt.*^[Ri.2, Mu] *codd. boni pler.*^[Ri.3] *codd.*^[Va.2, Wa, Ern] | **13** celatis ($G R$)^[Ri.1, Va.1, Ri.2] | laqueatis *codd.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Kl, Joc] | **14** instructum *Urs. cod.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2] | regificem (*m exp. $K^l B$*) ($X = G K R V$)^[Pohl, Joc] regificem (*m exp.*) $B^{[Mu]}$: regificem ($G R p$)^[Ri.1, Va.1, Ri.2] B^l ^[Ri.2] *codd. opt.*^[Mu] *codd.*^[Va.2, Di, Havet] | **15** inflammari *codd.*^[Ri.3] | **17** sanguine $K^{[Pohl, Joc]}$ R^2 ^[Va.2, Pohl, Joc] : sanguinem ($G R^l$)^[Ri.2, Pohl, Joc] (R^l *rel.*)^[Va.2] $V^{[Pohl, Joc]}$ *codd.*^[Di]

– **ad i** (*codd. potiores: $X = G K R V$*)

– **ad j** (*codd. potiores: β Bamb. $\gamma \delta E F G H L$ Lugd. Montepess. Oxon. P 7665 P7666*)

– **ad k** (*codd.: C P B L H M [N]*)

– **ad l** (*codd.: C P L H M E [N]*)

– **ad m** (*codd.: A B*)

CE **1–2** vidi, videreque passa sum aegerrime, / curru Hectorem quadrijugo raptarier *Col., Lev., Gil.* : vidi, videre quod me passa sum aegerrime / Hectorem quadrijugo curru raptarier *Scriv.* | **1** videreque *Col., Lev., Gil.* : videreque me *Delr.* | quod sum passa *Ri.1, Va.1, Ri.2, Word., Ar., Arg.* | **2** curru Hectorem *Col., Delr., Lev., Gil.* | quadrijugo curru *Scriv., No.* | **4–9** quid petam / praesidij? quid exsequar? quo nunc aut auxilio, aut fuga / freta sim? arce et urbe sum orba. quo accedam? quo applicem? / cui nec patriae arae domi stant, fractae et disiectae iacent. / fana flamma deflagrata, tosti alti stant parietes, / deformati, atque abiete crispa. *Delr. (Enn. trag. Hecubae trib.)* : quid petam / praesidî? quid exsequar? quo nunc aut exilio, aut fugâ / freta sim? arce & urbe sum orba. quò accedam? quò applicem? / quoi nec arae patriae domi stant; fracta & disiecta / fana flammâ deflagrata: tosti alti stant parietes, / deformati, atque abiete crispâ. *Scriv.* |

4–6 exsequar? quove nunc auxilio, aut fuga / freta sim? arce, & urbae orba sum. *dist. Lamb.* : praesidii? quid exsequar? quo nunc aut exilio, aut fuga / fretam sim? arce, et urbe sum orba, quo accedam? quo applicem? *dist. Lev.* | 4–5 quid petam / praesidii? quid exsequar? quo nunc aut exilio, aut fuga / freta sim? *dist. Col., Gil.* : quid petam praesidij, aut exsequar? quove nunc auxilio, aut fuga / freta sim? *dist. Scriv.* | 4 exequar? / quove (cr⁴) *dist. Bo.* | 5 aut auxilio *Bo.* : auxilio aut exili *Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ar.* : † auxilio *Gi.* | fuga *Scriv., Lev., Bo., Va.₂* (*prob. Bailey 1904, 172*), *Di., Wa., Kl., Gi., Pet.* | 6 arce & urbe orba sum *Steph.* (*ad e: Enn. fab. inc. trib.*) | sum orba *Col., Lev.* | accidam *No., Ri.₁, Mu., Merry, Va.₂, Di., Pohl., Wa., Ern., Pis., Heurg., Gi., Tra., Pet., Masiá, vulg.*^[*Ri.₃*] | 7 patriae arae *Col., Lev., Gil.* | 8 alti *Lamb., Col., Scriv., Lev., Bo., Gil., No., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Word., Mu., Ar., Ri.₃, Merry, Va.₂, Di., Pohl., Wa., Arg., Kl., Ern., Pis., Heurg., Gi., Seg., Tra., Pet., Masiá, Schö.* : † alii † *Joc.* | 9 déformati atque ábiete <...> crispa *Mu.* | 10 domu' *Mu.* | 11 alisono *Scriv.* | 12 astante *No., Va.₁, Ri.₁, Ri.₂, Mu., Ri.₃, Merry, Pohl.* (*ad f*), *Arg.* : adstantem *Va.₂, Di., Ern., Pis., Heurg., Pet., Schö.* | 13 lacuatis (*cf. k*) *Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Word., Mu., Ar., Ri.₃, Merry, Kl.* | 14 instructum *Col., Lev., Bo., Gil.* | 15 videi *Va.₁, Ri.₂, Word., Mu., Stangl* (*ed. De oratore, Lipsiae 1893*)^[*Wilk., Ku*], *Ar., Ri.₃, Merry, Wilk., Kl., Ku.* | inflammarei *Ri.₂, Word., Mu., Stangl*^[*Wilk., Ku*], *Ar., Ri.₃, Wilk., Kl., Ku.* | 16 evitarei *Va.₁, Ri.₂, Word., Mu., Stangl*^[*Wilk.*], *Ar., Ri.₃, Wilk., Kl., Ku.* | 17 Jovis *Lev., Qui.* | turparei *Ri.₂, Word., Mu., Ar., Ri.₃, Kl.* | **post 17** *Enn. F 179 pos. Popma ap. Scal.* : heu reliquias semiassi regis, denudatis ossibus / per terram sanie delibutam foede divexarier. + *Enn. F 23,1–2 + F 179 pos. Col.*

(*ad b*) 4 praesidi *Pearce* (*ed. London 41771*)^[*Ku*]

(*ad e*) 6 arce et urbe orba sum *Lambinus*^[*West*], *Steph., Or. (emendatum ex h)* : arce et urbe orbam *Heerdegen* (*ed. Lipsiae 1884, p. XXXIII*) *post Orellium*^[*West*]

Crit. in app.: 1 vidi videre quod sum passa aegerrime *dub. Dav. in app.* | **post 2** *Enn. F 179 pos. Scal. in not.* | 3 summis <voco te> *Va.₂ in app.* | 4–8 quid petam / praesidii? quid exequar? quo nūc aut auxilio, aut fuga / freta sim? arce & urbe sum orba: quo accedam? quò applicem? / cui nec patriae arae domi stant, fractae & disiectae iacēt. / fana flamma deflagrata, tosti alti stant parietes. *Scal. in not. (Enn. trag. Hecubae trib.)* | 5 aut <quo> *Ri.₃ in app. (hiatus causa)* | “*crucem ante auxilio ipse posui, post auxilio posuit C.F.W. Müller (etsi enim hiatus post ablativum tolerari potest, tamen choriambum pro cretico, cum et metri et verbi finis sequatur, ceteri huius loci cretici elegantissimi ac purissimi vix patiuntur. an <luci> asylo fuerit dubito; nam asyllum plerumque lucus erat et post nunc facile luci excidere potuit)*” *Gi. in app.* | 9 “*aut atque delendum aut post abiete lacunae signum ponendum*” *Mu. in app.*

CS 1–2 vidi, videre quod me passa aegerrimè / Hectorem curru quadrijugo raptarier *Vossius* (1620) 109 (*Enn. trag. Hecubae trib.*) | 1 passa sum *Reiskius*^[*Düntzer*] : quod passa *Pinto* (1914) 35 | **post 2** *Enn. F 179 pos.*

Bergk ([1847/48] 1884) 489, *Pinto* (1914) 35 | **3** opibu' *Bergk* ([1847/48] 1884) 489 | **4–5** quid petam praesidi aut exequar exili, / auxilio quoque nunc aut fuga freta sim? *Skutsch* (1987) 39 | **5** quāve nunc / aúxili aut cónsili spe aút fugae (vel ín fuga) fréta sim? vel quídve nunc / aúxili aut cónsili aut pérfugi fréta sim? *dub. Spengel* (1882) 34 : au<t au>xilio aut fuga freta sim ex Ilio? *Havet* (1890b) 40 | aut auxilio *Hermann* (1816) 205, (1818) 81, *Havet* (1890b) 40 : auxiliod *Ri.*₂ *coroll. p. XXI, Ribbeck* (1875) 137 | exilii *Bentley* (1738) 49, *Bergk* ([1847/48] 1884) 489 : exsili *Hermann* (1816) 205, *Zillinger* (1911) 111 | fugae *Bentley* (1738) 49 : fuga *Hermann* (1816) 205, (1818) 81, *Düntzer* (1838) 48, *Frobenius* (1910) 145, *Zillinger* (1911) 111, *Ax* (1917) 26, *Catone* (1964) 44 adn. 2, *Grilli* (1965) 170, *Gualandri* (1965b) 108, *Chiarini* (1989) 181 : fugai *Bergk* ([1847/48] 1884) 489 : <quo> fugae *Ri.*₂ *coroll. p. XXI, Ribbeck* (1875) 137 | **6** accedam *Bentley* (1738) 49 : accidam *Hermann* (1816) 205, *Zillinger* (1911) 111, *Grilli* (1965) 171, *Catone* (1964) 119 adn. 2, *Gualandri* (1965b) 108, *Chiarini* (1989) 181 | adplicem *Ribbeck* (1875) 137 | **8** testi *Chiarini* (1989) 181 | alti *Bentley* (1738) 49, *Düntzer* (1838) 48, *Bergk* ([1847/48] 1884) 489, *Ri.*₂ *coroll. p. XXI, Ribbeck* (1875) 137, *Havet* (1890b) 40, *Zillinger* (1911) 112, *Pinto* (1914) 34, *Grilli* (1965) 172, *Gualandri* (1965b) 108, *Chiarini* (1989) 181, *Boyle* (2006) 68 | **10** domu' *Bergk* ([1847/48] 1884) 489 | o domus Priami (vel domus corruptum) *dub. Spengel* (1882) 326 | **12** astante *Düntzer* (1838) 48, *Ribbeck* (1875) 138, *Havet* (1890b) 40sq., *Lo-Cascio* (1892) 122, *Pinto* (1914) 35 : adstantem *Gualandri* (1965b) 108 | barbarica, / <marmore pictam> atque abiete crispa *Havet* (1890b) 41 | **13** lacuatis (cf. k) *Ribbeck* (1875) 138, *Havet* (1890b) 40sq., *Lo-Cascio* (1892) 122, *Pinto* (1914) 35 | **14** instructum *Bergk* ([1847/48] 1884) 489 | **15** videi *Pinto* (1914) 35 | inflammarei *Ribbeck* (1875) 138, *Lo-Cascio* (1892) 122, *Frobenius* (1907) 39, *Pinto* (1914) 35 | **16** evitarei *Ribbeck* (1875) 138, *Lo-Cascio* (1892) 122, *Frobenius* (1907) 39, (1910) 145, 146, *Pinto* (1914) 35 | **17** turparei *Ribbeck* (1875) 138, *Lo-Cascio* (1892) 122, *Frobenius* (1907) 39, *Pinto* (1914) 35

– *Interpr.*: **ante 1** qui ... Achivis et re dubia ... pepercerit *Enn. trag. Andromachae trib. Col.*^[Joc], *Joc.* : *Acc. trib. plerique edd. (cf. Acc. trag. 357–358, 359–360 Ri.*₂₋₃) : **1–2** *Enn. trag. Andromachae trib. Scal. in not. (+ Enn. F 179 + 23,15–17), Col., Bo., Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Mu., Ar., Ri.*₃, *Merry, Va.*₂, *Di., Wa., Arg., Kl., Joc., Mag., Seg., Tra., Mart.* [cf. g: verba uxoris Hectoris apud poetam qui nomen Hectoris Latine flexit, secus ac Accius, vid. *Enn. F 179*; cf. etiam *Joc. p. 236*] : **post 2** *Enn. F 179 pos. Scal. (prob. Mue.), Bergk* ([1847/48] 1884) 489sq., *Gil., Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Word., Mu., Ar., Ri.*₃, *Merry, Frobenius* (1907) 38, *Pinto* (1914) 35, *Ern., Heurg., Mag., Seg.* | **3** *Enn. trag. Andromachae trib. Col., Vossius* (1620) 106, *Düntzer* (1838) 53, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Mu., Ri.*₃, *Va.*₂, *Di., Wa., Arg., Kl., Joc., Mag., Seg., Tra., Mart.* : *Enn. trag. Hecubae vel Andromachae trib. Scriv.* : *Enn. trag. Hecubae trib. Bo.* : **4–8** *Enn. trag. Hecubae trib. Scal.* : **6** *Enn. fab. inc. trib. Steph. (ex e)* : **10–17+1–2** *trag. inc. inc. trib. Delr.,*

Scriv. (3–8 etiam trag. inc. inc. trib. altero loco) | verba Andromachae Düntzer (1838) 48, Ribbeck (1875) 137sq., Ar., Merry, Va., Di., Wa., Arg., Kl., Joc., Seg., Tra., Grilli (1988) 712 adn. 9, Pet., Masiá | de 'monologo interiore' cf. Auhagen (2000b) | 3 "intellege voco te" Di. in app. : 6 "sc. ad genua" Di. in app. : 12 "te sc. Priami domum stantem" Di. in app. | de voce 'egeo' + gen. (3) cf. Frobenius (1910) 37 | de textu et interpretatione cf. Grilli (1965) 170–175 | de usu frg. in Cic. et Lucr. cf. Narducci (2000), de locis similibus cf. Schönberger (1956)

– *Metr.: cf. Cic. Tusc. 3,46 (h): carmen ... modis lugubre; de orat. 3,183 (c): cretico (4) | 1 ia⁶, 2 cr⁴, 3 ia⁶, 4–6 cr⁴, 7–9 tr⁷, 10 da⁴, 11–17 an⁴ Bo. : 1–3 ia⁶, 4–6 cr, 7–9 tr⁷ (9 mutil.), 10–17 an⁴ Ri.₂ : 1–3 ia⁶, 4 cr⁴, 5 cr⁴ (vel tr³cr²), 6 cr⁴, 7–9 tr⁷, 10–17 an⁴ Kl. (5 auxilio exili aut: cum hiatibus; cf. pp. 11, 13, 17) : 1–3 ia⁶, 4–6 cr⁴, 7–9 tr⁷, 10–17 an⁴ Ern., Heurg., Pet., Mart. (9 mutil.) : 1–3 ia⁶, 4–6 cr⁴ (5 auxilio exili aut: cum hiatibus; 6 accēdam), 7–9 tr⁷ (7 dōmī; 8–9 dub.), 10–17 an⁴ Joc. (metra inusitata notavit Joc. in comm.) : 1–3 ia⁶, 4–6 cr⁴, 7–8 tr⁷, 9 tr⁴ vel tr⁷ mutil., 10–17 an⁴ Tra. | 1–3 ia⁶ (2 Hectōrem), 4–6 cr⁴ (5 cum hiatibus, auxilio = – ∪ ∪ ∪), 15–17 an⁴ Catone (1964) 37 et adn. 3, 79 adn. 1, 115 adn. 1, 119 adn. 2 | 2 tr⁷, 4–6 cr, 10–17 an Düntzer (1838) 49sq. (contra 2 cr⁴) : 4–6 cr⁴, 7–9 tr⁷, 10–17 an⁴ Mu. : 4–9 cr + tr Bentley (1738) 49 : 4–6 cr, 7–9 tr Havet (1890b) 40 : 4–6 cr⁴ Hermann (1816) 205, (1818) 81 : 5 cr Ri. (1873) coroll. p. CVII, Ax (1917) 26 (auxilio exili aut: cum hiatibus) : 6 cr⁴ Boldrini (1999) 125 : 9 abjete Bergk (1851) 220 : ábiete "tribus brevibus, ne sit vocabulum dactylicum pro trochaeo" Lachmann (1855) 129, Catone (1964) 45 adn. 2 : an (defómati atque ábiē'te crispa) Lindsay (1892) 596 : 10–17 an⁴ Boldrini (1999) 120 : 13–14 an Hermann (1816) 389*

CP Eur. Andr. 8–10: AN. ἦτις πόσιν μὲν Ἔκτορ' ἐξ Ἀχιλλέως / θανόντ' ἐσεῖδον, παῖδα θ' ὄν τικτω πόσει / ριφθέντα πύργων Αστυάνακτ' ἀπ' ὀρθίων, / ... • 107–108: AN. ... / καὶ τὸν ἐμὸν μελέας πόσιν Ἔκτορα, τὸν περὶ τείχῃ / εἵλκυσε διφρεύων παῖς Ἀλίας Θέτιδος. • 394–405: AN. ὃ τάλαιν' ἐμὴ πατρίς, / ὥς δεινὰ πάσχω. ... / ... / ἦτις σφαγὰς μὲν Ἔκτορος τροχηλάτους / κατεῖδον ... / ... / τί δῆτά μοι ζῆν ἡδύ; πρὸς τί χρὴ βλέπειν; / πρὸς τὰς παρούσας ἢ παρελθούσας τύχας; • 523–525: AN. ὃ πόσις πόσις, εἶθε σάν / χεῖρα καὶ δόρυ σύμμαχον / κτησαίμαν, Πρίαμου παῖ. • Hec. 619–623: EK. ὃ σχήματ' οἴκων, ὃ ποτ' εὐτυχεῖς δόμοι, / ὃ πλεῖστ' ἔχων μάλιστά τ' εὐτεκνώτατε / Πρίαμε, γεραιὰ θ' ἦδ' ἐγὼ μήτηρ τέκνων, / ὥς ἐς τὸ μηδὲν ἦκομεν, φρονήματος / τοῦ πρὶν στερέντες. • Hel. 928: EL. Φρυγῶν ᾤκησα πολυχρύσους δόμους • Med. 386–388: τίς με δέξεται πόλις; / τίς γῆν ἄσυλον καὶ δόμους ἑχεγγύους / ξένος παρασχὼν ῥύσεται τοῦμὸν δέμας; • Tro. 479–484: EK. κάκεῖνά τ' εἶδον δορὶ πεσόνθ' Ἑλληνικῷ / τρίχας τ' ἐτμήθην τάσδε πρὸς τύμβοις νεκρῶν, / καὶ τὸν φυτουργὸν Πρίαμον οὐκ ἄλλων πάρα / κλύουσ' ἔκλαυσα, τοῖσδε δ' εἶδον ὄμμασιν / αὐτὴ κατασφαγέντ' ἐφ' ἑρκείῳ πυρᾷ, / πόλιν θ' ἁλοῦσαν. • 587–590: AN. μόλοις, ὃ πόσις μοι / ... / σᾶς δάμαρτος ἄλκαρ. • 603: EK. ἐρημόπολις μάτηρ • trag. inc. inc. 184 Ri.₂₋₃: o domus antiqua • Plaut. Bacch. 933–934: o Troia, o patria, o Pergamum, o Priame periisti senex, / qui misere

male mulcabere quadrigentis Philippis aureis. • *Cas.* 623–624: nescio unde auxili, praesidi, perfugi / mi aut opum copiam comparem aut expectam • *Rud.* 664–665: nunc id est quom omnium copiarum atque opum, / auxili, praesidi viduitas nos tenet. • *Lucr.* 1,84–86: Aulide quo pacto Triviai virginis aram / Iphianassai turparunt sanguine foede / ductores Danaum delecti, prima virorum • *Sall. Iug.* 14,17: nunc vero exul patrio domo, solus atque omnium honestarum rerum egens, quo adcedam aut quos appellem? • *Verg. Aen.* 1,483–484: ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros / exanimumque auro corpus vendebat Achilles. • 2,241–242: o patria, o divum domus Ilium et incluta bello / moenia Dardanidum! [*Serv. Verg. Aen.* 2,241: o patria versus Ennianus.] • 2,270–275: in somnis, ecce, ante oculos maestissimus Hector / visus adesse mihi largosque effundere fletus, / raptatus bigis ut quondam, aterque cruento / pulvere perque pedes traiectus lora tumentis. / ei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo / Hectore qui ... [*Serv. Verg. Aen.* 2,274: ei mihi Ennii versus.] • 2,499–505: vidi ipse furem / caede Neoptolemum geminosque in limine Atridas, / vidi Hecubam centumque nurus Priamumque per aras / sanguine foedantem quos ipse sacraverat ignis. / quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum, / barbarico postes auro spoliisque superbi / procubere; ... • 8,685: hinc ope barbarica variisque Antonius armis, / ... • *Porcius Latro, ap. Sen. contr.* 2,1,1: vidi ego magni exercitus ducem sine comite fugientem; vidi ambitiosa turba clientium limina deserta sub domino sector venalia. nam quid ex summis opibus ad egestatem devolutos loquar? • *Sen. Ag.* 651–658: moenia, divum fabricata manu, / diruta nostra? / an templa deos super usta suos? / non vacat istis lacrimare malis – / te, magne parens, flent Iliades. / vidi, vidi senis in iugulo / telum Pyrrhi vix exiguo / sanguine tingui. • *Tro.* 44–45: vidi execrandum regiae caedis nefas / ipsasque ad aras ... • 478–482: arx illa pollens opibus et muris deum, / gentes per omnes clara et invidiae gravis, / nunc pulvis altus, strata sunt flamma omnia / superestque vasta ex urbe ne tantum quidem, / quo lateat infans. • 1168–1177: HEC. bellum peractum est. quo meas lacrimas feram? / ubi hanc anilis expuam leti moram? / natam an nepotem, coniugem an patriam fleam? / an omnia an me? sola mors votum meum, / infantibus, violenta, virginibus venis, / ubique properas, saeva: me solam times / vitasque, gladios inter ac tela et faces / quaesita tota nocte, cupientem fugis. / non hostis aut ruina, non ignis meos / absumpsit artus: quam prope a Priamo steti. • *Tac. ann.* 13,15,2: ..., ille constanter exorsus est carmen, quo evolutum eum sede patria rebusque summis significabatur.

24

(70–72 Ri.₂₋₃; 107–110 Va.₂; 98 Joc.)

Varro, ling. 7,6 (GS): templum tribus modis dicitur: ab natura, ab auspicando, a similitudine; <ab> natura in caelo, ab auspiciis in terra, a similitudine sub terra. in caelo te<m>plum⁸⁶ dicitur, ut in <H>ecuba⁸⁷ [*Enn. F 72*]: ‘o magna templa caelitum, commixta stellis splendidis’. in terra, ut in Periboea [*Pac. trag. 309–310 Ri.₂₋₃*]: ... sub terra, ut in Andromacha:

Acherusia templa alta Orci salvete infera (ia⁶ ?)

CC (cod. potior: F)

CE cum *Enn. trag. 70–72 Ri.₂₋₃ coniunx. edd. (cf. CP; prob. Mart.; contra Joc.)*: Acherontia templa alta Orci, pallida, / Lethi, obnubila, obsita tenebris loca. *Steph.* : Acherusia templa alta Orci, pallida, / leti obnubila, obsita tenebris loca *Delr., Scriv.* : Acherusia templa alta Orci, salvete, infera, / pallida, Lethaea, obnubila tenebris, loca! (ia⁶) *Bo.* : Ácherunsia témpla alta Orci, sáncta, salvete, ínfera, / pállida leti, obnúbila tenebris <...> loca! *Ri.₁* : Ácherunsia témpla alta Orci, <sáncta,> salvete, ínfera, / pállida leti, obnúbila tenebris <átris, aeternís> loca! *Va.₁* : Acherúnsia templa alta Órci, / pallída leto, nubíla tenebris, / loca sálvete infera <...> *Ri.₂* : Acherúnsia templa alta Órci <~ ~ ~> / pallída leto, nubíla tenebris, / loca sálvete infera <~ ~ ~> *Mu.* : Acherúnsia templa alta Órci, / pallída leto, nubíla tenebris loca, sálvete, infera <noctis>! *Ri.₃* : Acherusia templa alta Orci / salvete infera / pallida leti nubila tenebris / loca *Va.₂, Wa. (prob. Mag.), Seg., Schö.* : Acherúsia templa alta Órci / salvéte infera pallída leti / nubíla tenebris loca *Di.* : Acherunsia templa alta Orci / salvete infera / pallida leti nubila tenebris / loca *Arg.* : Acherunsia templa alta Orci, / pallida leto, nubila tenebris / loca, salvete infera <~ ~ ~> *Kl.* : Acherusia templa alta Orci <...> *Mag.* : Acerunsia templa alta Orci / salvete infera pallida leti / nubila tenebris loca! *Tra.* | Acheruntia *Per.*

Crit. in app.: Acherusia templa alta Orci pallida, / leti obnubila, obsita tenebris loca. *Scal. in not.* | infera noctis *vel* infera mortis *dub.* *Ri.₂ in app.* cum *Enn. trag. 70–72 Ri.₂₋₃ coniunx. homines docti (cf. CP; dubit. Lange 1851, 18sq.)*: Acherusia / templa alta Orci salvete infera, / pallida leti, obnubila & obsita / tenebris loca (an) *vel* Acherusia templa Orci salvete infera, / pallida, Letea, obnubila, obsita tenebris / loca (ia) *Vossius (1620) 106* : Acherusia templa alta Orci, / salvete infera, pallida leti nubila tenebris loca *Diüntzer (1838) 50* : Acherusia templa alta Orci / salvete infera, pallida leto, / nubila tenebris loca <...> *vel* Acherusia templa alta Orci / pallida leto, nubila tenebris, / loca salvete infera <...> *Bergk ([1861a]*

86 teplū F^[GS]

87 in Hecuba *Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mu., Ri.₃, GS, Wa., Kl., Joc.* : inecuba F^[Sp,GS,Joc] ecuba F^[Ri.2,Sp] in ecuba *codd.*^[Va.2] : in hecuba *Pi.* : in Ecuba *Sp.*

1884) 132 *adn. 1* : Acherunsia templa alta Orci, / pallida leto, nubila tenebris loca, salvete, infera <noctis> Ribbeck (1875) 139 : Acherusia templa, alta Orci loca, / pallida leto, nubila tenebris, / <regna umbrarum> salvete infera Havet (1890b) 43 : Acherusia templa alta Orci, / salvete infera, / pallida leti, nubila tenebris / loca Vahlen ([1896] 1923) 465sq. : Acherusia templa alta Orci, / salvete infera pallida leti / nubila tenebris loca Leo ([1910] 1960) 211, Mariotti (1951) 68 (an) : Acherusia templa alta Orci, / salvete infera pallida leti nubila tenebris loca <– ∞ > (an⁷) Strzelecki (1954) 95, 103 | Acerusia Frobenius (1910) 133

– *Interpr.*: *Enn. trag. Andromachae trib. Scal. et edd. [aetate liberae rei publicae non alia tragoedia, quae nomine Andromachae inscribitur, nota est nisi Andromacha Enni, tragoedia a Varrone pluribus locis laudata]* | verba Hecubae Düntzer (1838) 50 : verba Polyxenae Ri.₁ p. 258, Ribbeck (1875) 139, Grilli (1988) 712 *adn. 9* (*dub.*) : verba Andromachae Va.₂ (“cum ei una cum filio Molotto mors impender”): verba Polyxenae vel Andromachae Wa., Mart. : verba Astyanactis *dub. Joc.* | *de forma ‘Acherunsia’ cf. Ri.₂ coroll. p. XX*

– *Metr.*: an vel ia Vossius (1620) 106 : ia⁶ Bo., *Joc. (dub. [cf. comm.]; vel an^{4c} / paroem + an¹ Joc. in comm.), Mart. (probab.)* : an Aristophanei Buecheler^[Ri.₃], Ri.₂ : an soluti Bergk ([1861a] 1884) 132 *adn. 1*, Va.₂ in *app.* (“sec. Bergk; primi duo ... senarium efficiunt”) : an⁴ Kl. : an⁷ Strzelecki (1954) 95, 103 : an^{4c}, an⁴, an⁴ (*mutil.*) Tra. (*cf. CE + CS*) | Acherusia Hermann (1831a) 4

CP Eur. Andr. 413–414: AN. ὦ τέκνον, ἡ τεκοῦσά σ', ὥς σὺ μὴ θάνῃς, / στείχω πρὸς Ἄιδην. • 501–503: AN. ἄδ' ἐγὼ χέρας αἵματι- / ρὰς βρόχοισι κεκλημένα / πέμπομαι κατὰ γαίης. • Hec. 367–368: ΠΟ. ἀφίημ' ὀμμάτων ἐλευθέρων / φέγγος τόδ', Ἄϊδη προστιθεῖς ἐμὸν δέμας. • Hipp. 1447: ΠΙ. ὄλωλα καὶ δὴ νεπτέρων ὄρῳ πύλας • epitaphium Naevi, *ap. Gell. 1,24,2* (*p. 69 FPL*₄): postquam est Orchi traditus thesauro • Enn. F 85: Acherontem obibo, ubi Mortis thesauri obiacent • Cic. Tusc. 1,48 (*Enn. trag. 70–72 Ri.₂₋₃*): quae est anus tam delira quae timeat ista, quae vos videlicet, si physica non didicissetis, timeretis, ‘Acherusia templa alta Orci, / ... pallida leto, / nubila tenebris loca’? non pudet philosophum in eo gloriari, quod haec non timeat et quod falsa esse cognoverit? • Lucr. 1,120–123: ...; / etsi praeterea tamen esse Acherusia templa / Ennius aeternis exponit versibus edens, / quo neque permanent animae neque corpora nostra, / sed quaedam simulacra modis pallentibus miris; / ... • 3,25–26: at contra nusquam apparent Acherusia templa / nec tellus obstat, ... • 3,86: vitare Acherusia templa petentes.

25

(65 Ri.₂₋₃; 105 Va.₂; 99 Joc.)Varro, *ling.* 7,82 (GS): apud Ennium:

- ① Andromachae nomen qui indidit, recte {ei} indidit (ia⁶)
ei *del. Vict.* (cf. *infra*)

item [Enn. F 16]: ‘quapropter Parim pastores nunc Alexandrum vocant’. imitari dum voluit Euripidem et ponere ἔτυμον, est lapsus: nam Euripides quod Graeca posuit, ἔτυμα sunt aperta. ille ait ideo nomen additum Andromach<a>e, quod ἀνδρὶ μάχεται⁸⁸: hoc Ennii⁸⁹ quis potest intelligere in versu{m}⁹⁰ significare

- ② Andromachae nomen qui indidit, recte indidit (ia⁶)

aut Alexandrum ab eo appellatum in Graecia qui Paris fuisset, a quo Herculem quoque cognominatum Alexicacon, ab eo quod defensor esset hominum?

CC (cod. potior: F)

Ed. GS: ① recte ei indidit F | ② andromache nom̃ q̃ Indidit· recte Indidit·F

Edd. rel.: ① Andromache F[Va.1,Mu] | recte ei indidit F[Mue,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3,Kl,Joc,Seg,Tra]

CE recte ei indidit Pi., Va.₂, Di., Wa., Arg., Mag. : ei *del. Vict.*^[Mue,Kent], *vulg.*^[GS]

CS recte ei indidit (ia⁶) Soubiran (1988) 184

– *Interpr.:* Enn. fab. inc. trib. Steph. : Enn. trag. inc. trib. Delr. : Enn. trag. Andromachae et trag. inc. trib. Scriv. : Enn. trag. Andromachae trib. Bo., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mu., Ri.₃, Va.₂, Di., Wa., Kl., Joc., Seg., Tra., Masiá, Schö. [frg. e fabula Enni de Andromacha] : Enn. trag. Neoptolemo trib. dub. Düntzer (1838) 47 | verba Ulixis dub. Ribbeck (1875) 136 | sc. Pyrrho adversa Düntzer (1838) 47

– *Metr.:* ia⁶ Bo., Ri.₂, Kl., Joc., Soubiran (1988) 184 (cf. CS), Tra., Mart.

88 corr. Ald.^[Mue,GS,Kent,Joc] : andromache· quod andromachete F^[GS,Joc] Andri-machete F^[Mue] | Andromache (G H)^[Mue] | andromachete a^[Mue] : codd.^[Kent] : om. B^[Mue]

89 ennii F^[Kent,Joc] : Enni Wa., Joc. : Enniu<m> Kent | Ennium ... in versu vel in versu significarei dub. LSp.^[Sp]

90 in versu Turnebus^[Sp,GS,Kent,Joc] : inversum F^[Mue,Sp,GS,Kent,Joc] (G a b)^[Mue] : ver-sum H^[Mue,Sp,Va.2] (“recte” Va.₂ in app.) | inversum significare om. Scioppius^[Sp] : viro ad-versam* Mue. : Ennium ... in versu vel in versu significarei dub. LSp.^[Sp] : versu signifi-cari Bergk (1870c) 830

- CP *Cic. Att. 2,1,5*: fateor; sed ego illam odi male consularem [*trag. inc. inc. 26 Ri.₂₋₃*]: ‘ea est enim seditiosa, ea cum viro bellum gerit’, neque solum cum Metello sed etiam cum Fabio, quod eos nihil<i> esse moleste fert.

26

(94 Ri.₂₋₃; 111 Va.₂; 101 Joc.)

Fest. p. 384,16–23 Li. (Li.): <... s u m m > u s s i dicebantur <murmuratores.> Naevius [*Naev. trag. 63 Ri.₂ = 60 Ri.₃*]: ... Ennius in sexto [...] ntus in occulto mussa<bat’ [*Enn. ann. 182 Va.₂ = 168 Sk.*] ... Enniu>s [*p. 384,21*] in Andromacha⁹¹:

di [...] q̄n est: nam mussare si [...] (?)

CC (cod.: F)

Ed. Li.: on (o minus cert.) F^c

Edd. rel.: m F^[Aug] q̄n F^[Mos] n F^[Urs,Thew,Ri.1,Va.1,Va.2,CN] n F^[CN]

CE di<ce iam mater no>n est: nam mussare si<ne>. *Urs.*, *Dac.* : di [...] m est. nam mussare si [...] *Col.*, *Gil.* : dic iam, mater non est, summussare sine *Delr.*, *Scriv.* : dic jam, mater, non est. / summussare sine. *Bo.* : di<cere> [...] <no>n est: nam mussare si [...] *Ri.₁*, *Va.₁*, *Ri.₂*, *Mue.* : dic<ere> ... no>n est; nam mussare si [...] *Mu.* : di [...] n est: nam mussare si [...] *Thew.*, *Ri.₃* : di [...] q̄n est: nam mussare si *Li.*, *Joc.* : di<cere> ... summussi ...> *Wa.*, *Mag.* : di<cere> * * * * *. est: nam mussare si * * * * *. *Kl.* : [...] di [...] on est [...] *Seg.* : di<cere> ... summussi> *Tra.* | di<ce> *Urs.* : dic *Delr.*, *Scriv.*, *Bo.* : di<cere> *Ri.₁*, *Va.₁*, *Ri.₂*, *Mue.*, *Mu.*, *Va.₂* (*om. rel.*; “cetera supplementa incertissima”), *Wa.*, *Arg.* (*om. rel.*), *Kl.*, *Mag.*, *Tra.* | <no>n *Urs.*, *Delr.*, *Scriv.*, *Bo.*, *Ri.₁*, *Va.₁*, *Ri.₂*, *Mue.*, *Mu.*

Crit. in app.: “vide ne versus exciderit” *Li. in app.* | di<cere> vel di<ce-bant> *Tra. in app.* | nam] jam *Dac. in not.* | “an si<lere est>?” *Li. in app.*

CS dice jam, mater non est, jam mussae sine *Planck (1807) 3* : dic aperte, quod tuum est; summussare sine *Diüntzer (1838) 51*

– *Interpr.*: de *Enn. auctore et usu nominis auctoris in Festo cf. Va.₂ p. LXVI, Joc. p. 234 adn. 5* | *Acc. trag. Andromachae trib. Planck (1807) 3, 4, 6sq.* | *dub. de textu Joc.* | verba *Astyanactis ad matrem Bo.* | ‘*Novio tribuendum?*’ *Skutsch (1987) 39, Joc. p. 234 adn. 5*

– *Metr.*: inc. *Kl.*, *Joc.*

CP *Paul. Fest. p. 131,9–11 Li.*: mussare murmurare. Ennius [*Enn. ann. 182 Va.₂ = 168 Sk.*]: ‘in occulto mussabat’. vulgo vere pro tacere dicitur,

91 Enniu>s in Andromacha *Ri.₁*, *Va.₁*, *Ri.₂*, *Mu.*, *Ri.₃*, *Mue.*, *Kl.*, *edd. (contra Va.₂ p. LXVI)* : <Acciu>s in Andromacha *Urs.* : <Accius> in Andromacha *Dac.* : [...] s in Andromacha *Thew.*, *Va.₂*, *Joc.* : <Noviu>s in Andromacha *dub. Joc. p. 234 adn. 5, CN* : Enni>us in Andromacha *Tra.*

ut idem Ennius [*Enn. ann. 446 Va.₂ = 435 Sk.*]: ‘non decet mussare bonos’. • *p. 385, l Li.*: s u m m u s s i murmuratores. • *Gloss. Abol. SU 60*: s u b m u s < s > i { m } : murmurantes timide (-di?).

27

(68 Ri.₂₋₃; 103 Va.₂; 102 Joc.)

Non. p. 76, l–2 Merc. = 106 Li. (Li.): a u g i f i c a t, auget. Ennius Andromaca⁹²:

quid fit? seditio tabetne? an numeros augificat suos? (tr⁷)

v. sic dist. Li. | tabetne *Lipsius (1585) 412* | numeros *ed. princ.*

CC (*codd. potiores*: β *Bamb.* γ δ *E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666*)

Ed. Li.: tabesne *codd.* | numerus *codd.*

Edd. rel.: tabesne (*F H L P G E P7579*)[*On*] *codd.*[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Ri.3, Va.2, Di, Kl, Joc, Tra*] | an numerus (*L H G*)[*Qui*] : annumerus *P*[*Qui*] | numerus (*L H G*)[*Qui, Mu*] (*F H L P G E P7579*)[*On*] *codd.*[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Di, Kl, Joc, Tra*]

CE et tabes numeros augificat suos *Per. (om. rel.)* : quid fit seditio tabes ne numerus augificat suos? *Pi.* : tabesne an numeros augificat suos? *Bent.* : quid fit seditio? tabesne an numeros augificat suos? *Per._B, Steph., Iun., Col., Lev.* : quid fit? seditio tabetne, an numeros augificat suos? *Scriv., Delr., Merc., Bo., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Qui., Mu., Ri.₃, On., Va.₂, Di., Wa., Arg., Mag., Seg., Tra., Mart.* : quid fit? seditio tabesne? an numeros augificat suos? *GR* : quid fit? seditio tabetne? an numeros augificat suos? *Li., Kl.* : † quid fit seditio tabesne an numeros † augificat † suos † *Joc.* : quid fit? seditio tabesne an numeros augificat suos? *Masiá* | tabesne *Pi., Bent., Per._B, Steph., Iun., Col., edd. ante Merc.*[*Qui*], *Lev., GR, Masiá* | numeros *ed. princ.* / *Ald.*[*GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Ri.3, Li, Kl, Joc, Tra, Mart*], *edd.*[*Va.2*], *vulg.*[*Mu*] : numerus *Pi., GR*
Crit. in app.: “fort. nervos” *Mu.*

CS quid fit? seditio tabetne, an numeros augificat suos? *Ribbeck (1875) 139, Timpanaro (1968) 668* | tabetne *Lipsius (1585) 412, Scaliger*[*GR, Qui, Mu*] – *Interpr.*: *Enn. trag. Andromedae trib. Merc., Düntzer (1838) 51* (cf. *adn. 92*) | verba *Cephei Bothe (1837) 264* : verba *Ulixis vel alii ducis Ri.₁ p. 258* : verba *Graeci, Neoptolemi vel Nestoris, ad Ulixem vel praeconem Ribbeck (1875) 139* : verba *Menelai (vel Ulixis vel Neoptolemi) Masiá* | de *Andromacha Va.₂* | ‘augificat’ hapax legomenon *Mandolfo (2001) 693*

92 *Andromacha Joc.* : andromaca (*H L²*)[*Mu*] *codd.*[*Va.2*] : andromaga *L*^[*Mu, Joc*] : in *Andromacha Pi.* : *Androma. Per._B* : *Enni Andromach. Iun.* : *Andromeda Merc.* : *Andromacha GR, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Qui., Mu., On., Ri.₃, Li., Va.₂, vulg.*[*Qui*]

– *Metr.*: tr⁷ *Bo.*, *Ri.*₂, *Kl.*, *Tra.*, *Mart.* : inc. *Joc.*

CP Eur. Hec. 116: πολλῆς δ' ἔριδος συνέπαισε κλύδων, / ...

28

(90 *Ri.*₂₋₃; 102 *Va.*₂; 103 *Joc.*)

Non. p. 292,7–9 Merc. = 451 Li. (Li.): exanclare etiam significat perpeti. Ennius⁹³ *Andromache* <aech>maloto{r}⁹⁴:

quantis cum aerumnis illum exanclavi diem (ia⁶)

aechmaloto: quantis *dist. Dübner (cf. adn. 94)*

CC (codd. potiores: α B β Bern.347 Cant. δ E G Gen. H L Montepess. Oxon. P)

Ed. Li.: malo torquantis (torquentis *L β*) *codd.* | exanclavi eum diem α *L*²

Edd. rel.: malo torquantis *Gen.*^[GR,Ri.1,Va.1,Ri.2,Qui,Mu] *p[Qui]* (*B H*¹)^[Mu] *codd. boni pler.*^[Ri.3] 'rel.'^[Joc] : malo torquentis (*L G*)^[Qui,Mu] *H[Qui]* (*L β*)^[Joc] *rel.*^[Ri.1,Ri.2,Ri.3] *codd.*^[Va.1,Kl] *vetus cod.*^[Col] : malo torquentis *H*²^[Mu] : torquantes (*Gen. H*¹)^[Mu(Enn)] : malo torquantis *vel* torquentis *codd.*^[Va.2,Di] | cum] eum *B*²^[Mu(Non)] | aerumnis *B*^[Mu(Non)] : erumnis (*G L*)^[Mu] *p[Qui]* *codd. pler.*^[Va.1] : herumnis (*Gen. H*¹)^[Mu(Non)] : aerumnas *Basil.*^[Va.1] | exanclavi eum diem (α *L*²)^[Joc] (*B Gen. L*² *H* [*sed in hoc del.*])^[Mu(Non)] *codd. pauci*^[Va.2] : exanclari eum diem *Basil.*^[Va.1]

CE quantis] malo torquetis *Pi., Per._B, Steph., Iun., Col., Delr., Gil.* : torquetis *Ald.*^[Qui] : malo torquentis *Merc., GR* | exanclari *Pi., Per._B, Steph., Iun., Col., Delr., Gil.* : exantlavi *Bo.*

CS cum Enn. F 29 coniunx. Düntzer (1838) 49

– *Interpr.*: verba *Andromachae Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Kl.*, *Arg.*, *Mag.*, *Tra.*, *Masiá* : verba *Andromachae vel chori Joc., Mart.* | *de comparatione cum exemplari Graeco cf. Lennartz (1995/96) 196*

– *Metr.*: ia⁶ *Ri.*₂, *Kl.*, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.*

93 Endrius (*Gen. H*¹)^[Mu] : Enni. *Pi.*

94 *Andromache aechmaloto*: quantis *Dübner*^[Qui], *Qui.*, *Va.*₂, *Joc.* : *andromache (en-dromache B)* malo torquantis (*B Gen. H*¹)^[Mu] : *andromache malo torquentis (L H G)*^[Qui] 'rel.'^[Ri.1,Ri.2,Ri.3] *codd.*^[Va.1,Kl] a. malo torquentis (torquentis *H*²) (*L H*² *G*)^[Mu] : *andromache malo torquantis (torquentis L β)* *codd.*^[Li,Joc] : *andromache malo torquantis vel torquentis codd.*^[Va.2,Di] : torquantis *Gen.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Qui] *p[Qui]* *codd. boni pler.*^[Ri.3] : torquantes (*Gen. H*¹)^[Mu(Enn)] : e *Antordroammache corruptum dub. Düntzer (1838) 47* : torquetis *Ald.*^[Qui] : *Andromacha*: malo torquetis *Pi., Per._B, Iun.* : *Andromache*: malo torquentis *Merc., GR* : *Andromachemolotto*: quantis *Merc. in not. (dub. prob. Vossius 1620, 106)* : *Andromache aechmalotide*: quantis *Roth in app. ap. GR, Mu.* : *Andromacha Aechmalotide*: quantis *Mu. (Non.)*, *Kl.* : *Andromacha Aechmaloto Li.*

CP Eur. Andr. 111–112: AN. πολλὰ δὲ δάκρυά μοι κατέβα χροός, ἀνίκ' ἔλειπον / ἄστν τε καὶ θαλάμους καὶ πόσιν ἐν κονίαις. • *Pac. trag. 290 Ri.2-3*: non potest, Melanippe, hic sine tua pera exanclari labos. • *Acc. trag. 91 Ri.2-3*: pertolerarem vitam cladesque exanclarem inpetibilis. • *trag. 269–270 Ri.2-3*: fere exanclavimus / tyranni saevom ingenium atque execrabile. • *Cic. frg. 23,27 FPL4*: tot nos ad Troiam belli exanclabimus annos. • *Tusc. 2,20*: quas hic voces apud Sophoclem in Trachiniis edit! cui cum Deianira sanguine Centauri tinctam tunicam induisset inhaesissetque ea visceribus, ait ille: 'ο multa dictu gravia, perpersu aspera, / quae corpore exanclata atque animo pertuli! / ...' (*frg. poet. 70 Traglia*; cf. *Soph. Trach. 1046–1047*: ὃ πολλὰ δὴ καὶ θερμά, καὶ λόγῳ κακά, / καὶ χερσὶ καὶ νότοις μοχθήσας ἐγώ.).

29

(63–64 Ri.2-3; 80–81 Va.2; 104–105 Joc.)

(a) *Non. pp. 401,37–402,5 Merc. = 645–646 Li. (Li.)*: s u m m u m, gloriosum, laudabile. ... [*p. 402,3*] Ennius Andromac<h>a {h}aec<h>malo<to>⁹⁵: 'annos multos longi<n>que ab domo, / bellum gerentes summum summa industria'.

(b) *Non. p. 515,12–15 Merc. = 828 Li. (Li.)*: longinque et longiter, pro longe. Ennius⁹⁶ Andromache aechmalo<to>⁹⁷: 'annos multos longinque a domo / bellum gerentes summum summa industria'.

95 Andromacha (vel Andromache) aechmaloto Va.2 : Andromache aechmaloto Wa., Joc. : andromaca haec malo codd.^[Ri.2, Qui, Mu, Ri.3, Li, Va.2, Joc] : haec malo (L H G Gen.)^[Mu(Non)], codd., etiam Vict.^[Qui] : haecmalo P^[Qui] : in ādromeda: haec malos Pi. : Andromacha: haec malos Iun. (male Iun. i. m.) : Andromachemolotto: - - - annos Merc. : Andromache: cui malo Düntzer (1838) 47 : Andromaca haec malo: GR, Ri.1, Va.1, Ri.2 : αἰχμαλώτῳ GR in app. : Andromacha aechmalotide Roth in app. ap. GR, Mu. : Andromacha aechmaloto Qui. : Andromacha Aechmalo Li. : Andromacho Aechmalo<to> Kl.

96 Ennius Col., Merc. in not., edd. : Accius codd.^[Merc, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Ri.3, Li, Va.2, Joc], Per.B, Iun., Merc., GR : Actius Pi. : Accius <...> Ennius (om. codd.) Mu., dub. Qui. in app.

97 Andromache aechmaloto Qui., Joc. : Andromacha (vel Andromache) aechmaloto Va.2 : andromache ei malo (mala γ) codd.^[Li, Joc] Andromache eimalo codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2], GR Andromache ei malo codd. pler.^[Mu(Enn)] codd.^[Qui] : Andromachae eimala Bamb.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Va.2] : Andromachaec malo codd.^[Bo] : Andromache ei mala P7666^[Qui] : andromache rel.^[Mu] : eimalo (L H G)^[Mu] : Andr. haec malo Ald.^[Qui] : in andro. Et malo Pi. : Andromache: haec malos Per.B, Iun. : Andromache: ei malo Iun. i. m., Merc. : Andromachemolotto: annos Merc. in not., Bo. : Andr. aechmalotide Roth in app. ap. GR, Mu. : Andr. eu malo Bo.^[GR] : Andr. etsi modo Bothe (1837)^[GR] : Andromache: cui malo Düntzer (1838) 47 : Andromacha Aechmalo Li.

annos multos longinque a domo (ia⁶ ?)
bellum gerentes summum summa industria (ia⁶)

CC – **ad a** (codd. potiores: α B β Bern.347 Cant. δ E G Gen. H L Montepess. Oxon. P)

Ed. Li.: 1 longinque codd. | 2 summa] summam α

Edd. rel.: 1 longinque codd.^[Mu.Va.2] | 2 summa] summam (Gen. H^I)^[Mu]
α^[Joc.Seg]

– **ad b** (codd. potiores: α β Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)

Ed. Li.: –

Edd. rel.: 2 gentes H^I^[Mu]

CE 1 (cf. adn. 95 et 97) hæc malos annos multosq; longeq; ab domo Pi. (ad a) : et malo annos multos longinque domo Pi. (ad b) : hæc malos annos multosque longinque ab domo Per._B, Steph., Iun. (ad a), Col., Lev., Gil. : hæc malos annos multos longinque a domo Iun. (ad b) | <υ – υ> annos Mu., Di. | annos malos multosque Delr. : ei malo annos Merc. (ad b) | ab domo Merc. (ad a), Delr., Bo., GR (ad a), Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Qui. (ad a), Mu.(Enn.), Mu.(Non.) (ad a), Ri.₃, Va.₂, Di., Wa., Arg., Mag., Kl., Tra. | 2 summum] sumus Pi. (ad b)

Crit. in app.: 1 male annos multos Iun. i. m. (ad a) : ei malo Iun. i. m. (ad b)

CS 1 cui malo annos Düntzer (1838) 49 (cf. adn. 95 et 97) | ab domo Düntzer (1838) 49, Hermann (1844) 284, Ribbeck (1875) 139 | cum Enn. F 28 coniunx. Düntzer (1838) 49

– Interpr.: Enn. trag. Andromedae trib. Pi. (cf. adn. 95 et 97) | verba Andromachae Düntzer (1838) 49 : verba Ulixis vel Neoptolemi dub. Ribbeck (1875) 139 : verba Neptuni dub. Wa., Mag. | e prologo Tra., Mart. (dub.)

– Metr.: ia⁶ Bo., Ri.₂ (1 mutil.), Kl., Joc. (1 dub.), Tra. (1 mutil.), Mart. (1 mutil.)

CP Eur. Tro. 19–21: μένουσι δὲ / πρύμνηθεν οὔρον, ὥς δεκάσπορφ χρόνω / ἀλόχους τε καὶ τέκν' εἰσίδωσιν ἄσμενοι, / ... • 374–383: ΚΑ. ἐπεὶ δ' ἐπ' ἀκτὰς ἦλθον Σκαμανδρίους, / ἔθνησκον, οὐ γῆς ὄρι' ἀποστερούμενοι / οὐδ' ὕπνιπυργον πατρίδ'. οὐς δ' Ἄρης ἔλοι, / οὐ παῖδας εἶδον, οὐ δάμαρτος ἐν χερσὶν / πέπλοις συνεστάλησαν, ἐν ξένῃ δὲ γῇ / κεῖνται. τὰ δ' οἶκοι τοῖσδ' ὅμοι' ἐγίνετο· / χῆραί γ' ἔθνησκον, οἱ δ' ἄπαιδες ἐν δόμοις / ἄλλως τέκν' ἐκθρέψαντες· οὐδὲ πρὸς τάφοις / ἔσθ' ὅστις αὐτῶν αἶμα γῇ δωρήσεται. / { ἧ τοῦδ' ἐπαίνου τὸ στράτευμ' ἐπάξιον. } • 1263–1264: ΤΑ. ὥς ἂν κατασκάψαντες Ἴλίου πόλιν / στελλώμεθ' οἴκαδ' ἄσμενοι Τροίης ἄπο.

30

(73 Ri.₂₋₃; 83–84 Va.₂; 106–107 Joc.)

Non. p. 504, 18–20 Merc. = 810 Li. (Li.): l a v e r e n t etiam inde manavit.
Ennius Andromaca⁹⁸:

nam ubi introducta est puerumque, ut laverent, locant (ia⁶)
in c<l>ipeo,

2 c<l>ipeo *edd.*

CC (codd. potiores: α β Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)

Ed. Li.: 2 cypeo *vel* cipeo *codd.*

Edd. rel.: 1 ubi introducta est ‘rel.’^[Mu] : ubi introducta est L^[Mu] | puero-
rumque G^[Va.1, Ri.2, Mu, Va.2, Joc] | lavarent Bamb.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu] | 2 cipeo
(H G)^[Mu, Joc] ‘rel.’^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : cypeo L^[Qui] (L Bamb.)^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Joc] : cypeo *vel* cipeo *codd.*^[Va.2, Di]

CE 1 intro ducta Va.₁, Ri.₃ : introductast Mu. | puerum qui laverent Qui. |
laverunt *ed. princ.*^[Qui], Col., Lev., Gil. | collocant Col., Lev., Gil. |
2 clypeo Ald.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Li, Joc], Per._B, Iun., Qui., Va.₂, Di., Arg.,
Seg., Schö. : clupeo Col., Scriv., Delr., Lev., Bo., Gil., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃
: cipe *Merc.*

Crit. in app.: 1 collocant Scal. *in not.*

CS 1 puerum uti Bothe (1837) 264, Hermann (1844) 284, Baehrens (1872)
621 : puerum ut Düntzer (1838) 50 | “Laverunt, Sc.” Scaliger *ap. Nettle-*
ship (1893) 80 | 2 clupeo Hermann (1844) 284, Baehrens (1872) 621,
Ribbeck (1875) 138, Catone (1964) 82 *adn. 5*

– *Interpr.: Enn. trag. Andromedae trib. Per._B, Steph., Iun. (cf. adn. 98) : Enn. Andromachae trag. trib. Scal., Vossius (1620) 106, edd. | verba Tal-*
thybii vel nuntii Ribbeck (1875) 138 : verba nuntii Wa. (dub.), Mag. (dub.), Joc., Pet., Masiá, Mart. (dub.) | de Astyanacte Düntzer (1838) 50, Ri.₁ p. 258, Ribbeck (1875) 138, Va.₂, Pet. : de Hecuba Va.₂, Wa. | intro-
ducta, sc. Andromacha Düntzer (1838) 50 : sc. Hecuba et Astyanacta Di. | de constructione vocis ‘loco’ + in + abl. cf. Frobenius (1910) 55, de tem-
poribus cf. Frobenius (1910) 68, de voce passiva et voce activa plurali cf. Frobenius (1910) 19

– *Interp.: cf. Ri. (1873) CXIV: “Non concluderam distinctione sententiam in v. 73 sq., copulare autem in binis secundarii enuntiati a vocula ubi*
pendentis membrs diversa tempore perfectum et praesens cur Ennio minus licuerit quam Accio, qui v. 54 sq. perfectum et plusquamperfectum
composuit?” (cf. etiam CS: Interpr.)

98 Andromaca Joc. : andromaca H^[Qui, Mu] L^[Mu] : Andromacha *vel* andromaca
codd.^[Va.2] : Andromeda Per._B, Iun., *edd. ante Merc.*^[Qui] : Andromacha Merc., GR, Ri.₁,
Va.₁, Ri.₂, Qui., Mu., Ri.₃, Li., Va.₂, Kl.

- *Metr.*: unum v. constituerunt *Col.*, *Scriv.*, *Delr.*, *Lev.*, *Gil.* : ia⁶ *Bo.*, *Ri.*₂ (2 mutil.), *Kl.*, *Catone* (1964) 82 *adn.* 5, *Joc.* (2 *dub.*), *Tra.*, *Pet.*, *Mart.*
- CP** *Eur. Tro.* 1133–1135: καί σφ’ ἠτήσατο / θάψαι νεκρὸν τόνδ’, ὃς πεσὼν ἐκ τειχέων / ψυχὴν ἀφῆκεν Ἑκτορος τοῦ σοῦ γόνος. • 1156–1157: θέσθ’ ἀμφίτορνον ἀσπίδ’ Ἑκτορος πέδῳ, / λυπρὸν θέαμα κοῦ φίλον λεύσσειν ἐμοί. • 1192–1193: ἀλλ’ οὖν πατρώων οὐ λαχὼν ἔξεις ὁμῶς / ἐν ᾗ ταφήσῃ χαλκόνωτον ἰτέαν. • 1221–1223: σύ τ’, ὦ ποτ’ οὔσα καλλίνικε μυρίων / μήτηρ τροπαίων, Ἑκτορος φίλον σάκος, / στεφανοῦ· θανῇ γὰρ οὐ θανοῦσα σὺν νεκρῷ. / ...; *Plaut. Trin.* 108–109: nam postquam hic ei⁹⁹ rem confregit filius / videtque ipse ...

31

(69 *Ri.*₂₋₃; 106 *Va.*₂; 108 *Joc.*)

Non. p. 505,12–13 *Merc.* = 812 *Li.* (*Li.*): sonunt etiam inde manavit. Ennius Andromace <a>echmalotide⁹⁹:

nam neque irati neque blandi quicquam sincere sonunt (tr⁷)

- CC** (*codd. potiores*: α β *Bamb.* γ δ *E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P* P7665 P7666)
Ed. *Li.*: quicquam *L*²: quicquam *rel.*
Edd. *rel.*: quicquam *L*²[*Joc*] : quicquam (*supra i in L c positum, sed elutum*) *codd.*[*Mu*] : quicquam *codd.*[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Ri.3, Va.2, Di, Kl, Joc*]
- CE** quicquam *ed. princ.*[*Mu, Ri.3*] *edd.*[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Kl*] *olim corr.*[*Va.2*] : quidquam *Bo.* : quicquam *GR*
- CS** quidquam *Planck* (1807) 121, *Düntzer* (1838) 50
 – *Interpr.*: verba Andromachae de Graecis, fort. Ulixem spectantis *Düntzer* (1838) 50 : verba Ulixis ad Andromacham *dub. Ri.*₁ p. 258, *Wa.* : verba Ulixis *Ribbeck* (1875) 139 : verba Neoptolemi *dub. Grilli* (1988) 712 *adn.* 9 | de mentitis oratorum *La Penna* ([1977] 1979) 68
 – *Metr.*: tr⁷ *Bo.*, *Ri.*₂, *Kl.*, *Catone* (1964) 81 *adn.* 3, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.*
- CP** *Eur. Hec.* 299–300: ΟΔ. Ἐκάβη, διδάσκου, μηδὲ τῷ θυμουμένῳ / τὸν εὖ λέγοντα δυσμενῇ ποιοῦ φρενός.

⁹⁹ Andromache aechmalotide *Roth in app. ap. GR, Qui., Joc.* : andromache ethemapotide *codd.*[*Ri.2, Mu, Ri.3, Li, Va.2, Joc*] Andromachethemapotide *codd.*[*Merc*] ethemapotide *codd.*[*Kl*] : ethema potide *P*[*Qui*] : thema e mathe (*pro mache*) *ortum putavit Düntzer* (1838) 47 (*de potide n. l.*) : Andromach. & Hermaphrodito *Iun.* (*Hæmapotide Iun. i. m.*) : Andromache et Hermaphrodito *edd. ante Merc.*[*GR, Qui*] : Andromachemolotto *Merc.* (*contra Düntzer* 1838, 47) : Andromachemolottide *vel potius* Andromachemolotto *Merc. in not.* : ex Hermaphrodito comoedia *Planck* (1807) 121 : Andromache ethemapotide *GR, Ri.*₁, *Va.*₁ : Andromacha aechmalotide *Mu.* : Andromacha Aechmalotide *Li., Kl.*

32

(66–67 Ri.₂₋₃; 104 Va.₂; 109–110 Joc.)

*Non. p. 515,24–32 Merc. = 829 Li. (Li.): rarenter. ... [p. 515,28] Ennius Andromacha*¹⁰⁰:

sed quasi aut ferrum aut lapis (ia⁶ ?)
durat rarenter gemitum † conatur trabem †
2 † conatur trabem † *Joc.*

<Pomponius>¹⁰¹ *Ergastylo [Pomp. Atell. 45 Ri. (1873)]: ‘longe ab urbe vilicari, quo erus rarenter venit’.*

CC (*codd. potiores: α β Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666*)

Ed. Li.: 1 quasi ferrum βγ | **2** (conatur trabem *codd.*)

Edd. rel.: 1 quasi aut ferrum ‘*rel.*’^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2] : aut *om.* (β γ)^[Kl, Joc, Seg] *G*^[GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Ri.3, Va.2, Wa] *Bamb.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2] *P7666*^[Qui, Mu(Non), Ri.3] *H*²^[Mu(Non), Ri.3] *nonnulli codd.*^[Di] : *del.* *H*^[Mu] | **2** rarenter *L*¹ in *ras.*^[Mu] | gemitur *P*^[Qui] | conatur trabem *codd.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Di, Kl, Joc, Tra]

CE **1–2** sed quasi ferrum aut lapis durat rarenter gemitum conatur trabem *Steph.* : sed quasi ferrum aut lapis durat; / rarenter gemitum conatu trahens *Scriv., Delr.* : quasi / ferrum ... gemitum / conatur trahere *dist. Col., Lev., Gil.* | **1** <~ - ~ - ~> séd *Mu.* | quasi ferrum *Pi., Per._B, Iun., Col., Merc., Lev., Bo., Gil., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Qui., Ri.₃, Tra., Masiá* | **1–2** lapis dura *Col., Lev., Gil.* : duras *ed. princ.*^[GR] | **2** conatus *ed. princ.*^[GR, Qui], *Bo.* (*contra Düntzer 1838, 50*) : conatur trabem *Pi., Per._B, GR* : conatur trahere *Col., Lev., Gil.* : conatu trahens *Delr., Qui., Mu., Wa., Mag., Seg., Tra., Mart.* : conatur. Trabes *Merc.* : c. gravem *alii*^[GR] : conatur trahens *Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Va.₂, Di., Arg., Kl., Masiá* : conatur † trabem *Li.* : † conatur trabem † *Joc.* | conatur trabem ergastulo *Per._B, Iun.* : conatur. Trabes Ergastulo: *Merc.*

Crit. in app.: 1–2 lapis dura *Iun. i. m., Merc. in not.* | **2** trabem. <Pomponius> Ergastulo *Bent. in not.* : conatur. Pompon. Ergastulo *Iun. i. m.* : Trabea Ergastulo *dub. Merc. in not.*

CS **1–2** sed ferrum quasi, / aut lapis durat, rarenter gemitum conatu trahens (tr) *Vossius (1620) 106* | **1** quasi ferrum *Palmerius ap. Gruterum IV (1604) 769, Düntzer (1838) 50, Ribbeck (1875) 138* | **2** conatu trahens *Fruterius*^[Ri.3, Li, Wa, Kl, Tra] vel conatur gravem *Fruterius*^[Ri.3, Li, Tra] : conatu trahens *Lipsius*^[GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Va.2, Di, Wa, Mag, Joc, Tra, Mart] : conatur

100 *Androm. Iun.* : *Andromeda Qui.* : *Andromachae Kl.*

101 *add. Li. (cf. Bent. in not.)* : *om. codd.*^[Li]

trahere *Fabricius*^[GR, Qui] : gemitum conatur *Düntzer* (1838) 50 : conatur trahens *Ribbeck* (1875) 138, *Catone* (1964) 98 adn. 7, *Timpanaro* (1946) 78, (1968) 668 : “Trahere, Sc.” *Scaliger ap. Nettleship* (1893) 81 | conatur. Trabea Ergastulo *Palmerius ap. Gruterum* IV (1604) 769

– *Interpr.*: *Enn. trag. Andromedae trib. Qui.* (cf. adn. 100) | verba Talthybii de Polyxena *Düntzer* (1838) 50 : verba nuntii *dub. Wa.* | de Hecuba *Ribbeck* (1875) 138, *Wa.* : de Andromacha *Va.*₂, *Tra.*

– *Metr.*: tr *Vossius* (1620) 106 (cf. CS) : ia⁶ *Bo.*, *Ri.*₂ (1 mutil.), *Kl.*, *Catone* (1964) 98 adn. 7, *Joc.* (*dub.*), *Tra.* (1 init. mutil.), *Mart.* (*probab.*; 1 mutil.) : unum v. (tr⁵) constituerunt *Va.*₂, *Di.*, *Arg.* (*contra Ax* 1917, 27; *Timpanaro* 1946, 78; *Catone* 1964, 98 adn. 7; *Joc.*)

CP *Ov. met.* 11,709: attonito gemitus a corde trahuntur • *Sen. Tro.* 1148–1154: ut primum ardui / sublime montis tetigit atque alte edito / iuvenis paterni vertice in busti stetit, / audax virago non tulit retro gradum; / conversa ad ictum stat truci vultu ferox. / tam fortis animus omnium mentes ferit, / novumque monstrum est Pyrrhus ad caedem piger.

33

(74 Ri.₂₋₃; 79 Va.₂; 111 Joc.)

(a) *Serv. Verg. Aen.* 1,224 (*Thilo*): velivolū duas res significat, et quod velis volatur, ut hoc loco, et quod velis volat, ut Ennius: ‘naves velivolas’, qui et proprie dixit.

(b) *Macr. Sat.* 6,5,10 (*Kas.*): ‘despiciens mare velivolū’ [*Verg. Aen.* 1,224]. ... Ennius in quarto decimo [*Enn. ann.* 387–388 *Va.*₂ = 379–380 *Sk.*]: ‘cum procul aspiciunt hostes accedere ventis / navibus velivolis’. idem in *Andromache*¹⁰²: ‘rapit ex alto naves velivolas’.

rapit ex alto naves velivolas

(an⁴ ?)

CC – **ad a** (*codd. potiores*: C P B K L H M [N])

Ed. Thilo: –

Edd. rel.: navius C^I[*Mu, Va.*₂] C^[Joc] (-es *superscr.*) C^[Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3]

– **ad b** (*codd. potiores*: α = N D P G, β₂ = F R A C)

Ed. Kas.: capit D P G : alpit N

102 andromache A^[Joc, Will] (ε = A C)^[Kas] : dromache (R F)^[Joc, Will] (β₂ = F R A C)^[Kas] : dromachera N^[Joc, Will] P^[Va.1, Ri.2, Va.2, Joc, Seg, Will] (α = N D P G)^[Kas] : dromacera T^[Joc, Will] : dromachora G^[Kas] : *Andromacha Kl.*

Edd. rel.: rapit (*R F A*)^[Joc] : alpit *N*^[Joc,Will] : capit *P*^[Ri.2,Mu,Ri.3,Va.2,Joc,Seg,Will] racapit *P*^[Va.1] : apice *T*^[Joc,Seg,Will] : rapit vel capit *codd.*^[Di] | velicolas *F*^[Joc,Will]

CE <υ υ υ υ υ> rapit éx alto / navís velivolás *Mu.* | naves *vulg.*^[Ri.2] : navis *Ri.2, Ri.3*

CS <υ υ υ υ υ υ υ υ> rapit / ex *Havet* (1890b) 43
 – *Interpr.*: verba Talthybii *Düntzer* (1838) 50 : verba chori vel umbrae Achillis *Ribbeck* (1875) 140 : verba chori vel Cassandrae *Wa.* : verba chori *dub. Mag., Masiá* | *sc.* Neptunus vel tempestas *Ribbeck* (1875) 140 : *sc.* ventus *Di.* : *sc.* ventus vel tempestas *Tra.* : de tempestate orta cum Achillis umbra appareret *Düntzer* (1838) 50 | e prologo *dub. Tra.*
 – *Metr.*: an⁴ *Bo., Ri.2, Kl.* (vox ‘naves’ monosyllaba), *Joc. (dub.; cf. Joc. in comm.: vox ‘naves’ monosyllaba), Mart. : ia Tra.* | ‘navis’ monosyllaba *vid. Ri.3*

CP *Eur. Iph. T. 1379–1380*: ΑΓ. δεινὸς γὰρ κλύδων ὥκειλε ναῦν / πρὸς γῆν, ... • 1394–1395: ΑΓ. δεινὸς γὰρ ἔλθων ἄνεμος ἐξαίφνης νεὼς / ὠθεῖ παλμπρυμν’ ἰστί’ ... • *Tro. 75–81*: ΑΘ. δύσνοστον αὐτοῖς νόστον ἐμβαλεῖν θέλω. / ... / ὅταν πρὸς οἴκους ναυστολῶσ’ ἀπ’ Ἰλίου. / καὶ Ζεὺς μὲν ὄμβρον καὶ χάλαζαν ἄσπετον / πέμπει, δνοφῶδη τ’ αἰθέρος φυσήματα· / ἐμοὶ δὲ δώσειν φησὶ πῦρ κεραύνιον, / βάλλειν Ἀχαιοὺς ναῦς τε πιμπρᾶναι πυρί. • *Paneg. 11,8,3*: quid simile concitus eques aut velivola navis?

Andromeda (F 34–41)

Cognomines tragoedias scripserunt Sophocles (F 126–136 TrGF), Euripides (F 114–156 TrGF), Lycophron (TrGF 100 F 1c), Phrynichus II (TrGF 212 F 1), Livius Andronicus (trag. 18 Ri.2–3), Accius (trag. 100–118 Ri.2–3). – Exemplar tragoediae Enni fort. tragoedia Euripidis est (cf. e. g. Scal.; Ribbeck 1875, 163sq.; Skutsch 1905, 2593; Lenchantin de Gubernatis 1915, 66sq.; Rosner 1970, 30; Mag.; Grilli 1988, 710; Suerbaum 2002, 127). – Cf. etiam Cic. fin. 2,105: vulgo enim dicitur: ‘iucundi acti labores’, nec male Euripides – concludam, si potero, Latine; Graecum enim hunc versum nostis omnes [cf. Eur. F 133 TrGF: ἀλλ’ ἡδὺ τοι σωθέντα μεμῆσθαι πόνων]: ‘suavis laborum est praeteritorum memoria’. Cum Cicero Euripidem verterit, hic versus non in tragoedia Enni exstitisse putatur.

De materia cf. Varro, Men. 406 B.: Andromeda vincta et proposita ceto non debuit patri suo, homini stupidissimo, in os exspuere vitam? • *Apollod. bibl. 2,4,3 = 2,43–44*: παραγενόμενος δὲ εἰς Αἰθιοπίαν, ἥς ἐβασίλευε Κηφεύς, εὔρε τὴν τούτου θυγατέρα Ἀνδρομέδα παρακειμένην βορὰν θαλασσίῳ κῆτει. Κασσιόπεια γὰρ ἡ Κηφεύς γυνὴ Νηρηΐσιν ἦρισε περὶ κάλλους, καὶ πασῶν εἶναι κρείσσων ἠὔχησεν· ὅθεν αἱ Νηρηίδες ἐμήνισαν, καὶ Ποσειδῶν αὐταῖς συνοργισθεὶς πλήμμυράν τε ἐπὶ τὴν χώραν ἔπεμψε καὶ κῆτος. Ἄμμωνος δὲ χρήσαντος τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς συμφορᾶς, ἐὰν ἡ Κασσιόπειας θυγάτηρ Ἀνδρομέδα προτεθῇ τῷ κῆτει

βορά, τοῦτο ἀναγκασθεῖς ὁ Κηφεὺς ὑπὸ τῶν Αἰθιοπῶν ἔπραξε, καὶ προσέδωκε τὴν θυγατέρα πέτρα. ταύτην θεασάμενος ὁ Περσεὺς καὶ ἐρασθεὶς ἀναιρήσειν ὑπέσχετο Κηφεῖ τὸ κῆτος, εἰ μέλλει σωθεῖσάν αὐτὴν αὐτῷ δώσειν γυναῖκα. ἐπὶ τούτοις γενομένων ὄρκων, ὑποστάς τὸ κῆτος ἔκτεινε καὶ τὴν Ἀνδρομέδαν ἔλυσεν. ἐπιβουλευόντος δὲ αὐτῷ Φινέως, ὃς ἦν ἀδελφὸς τοῦ Κηφεῶς ἐγγεγνημένος πρῶτος τὴν Ἀνδρομέδαν, μαθὼν τὴν ἐπιβουλήν, τὴν Γοργόνα δείξας μετὰ τῶν συνεπιβουλευόντων αὐτὸν ἐλίθωσε παραρῆμα. • *Hyg. fab. 64 (Andromeda)*: Cassiope filiae suae Andromedae formam Nereidibus anteposuit. ob id Neptunus expostulavit ut Andromeda Cephei filia ceto obiceretur. quae cum esset obiecta, Perseus Mercurii talaribus volans eo dicitur venisse et eam liberasse a periculo; quam cum abducere vellet, Cepheus pater cum Agenore, cuius sponsa fuit, Perseum clam interficere voluerunt. ille cognita re caput Gorgonis eis ostendit omnesque ab humana specie sunt informati in saxum. Perseus cum Andromeda in patriam redit. Polydectes <ut> vidit Perseum tantam virtutem habere, pertimuit eumque per dolum interficere voluit; qua re cognita Perseus caput Gorgonis ei ostendit et is ab humana specie est immutatus in lapidem. • *Eratoth. 17 [p. 21 Olivieri]*: αὕτη κεῖται ἐν τοῖς ἄστροις διὰ τὴν Ἀθηνᾶν, τῶν Περσέως ἄθλων ὑπόμνημα, διατεταμένη τὰς χεῖρας, ὡς καὶ προετέθη τῷ κήτει· ἀνθ' ὧν σωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Περσέως οὐχ εἴλετο τῷ πατρὶ συμμένειν οὐδὲ τῇ μητρί, ἀλλ' αὐθαίρετος εἰς τὸ Ἄργος ἀπῆλθε μετ' ἐκείνου, εὐγενές τι φρονήσασα. λέγει δὲ καὶ Εὐριπίδης σαφῶς ἐν τῷ περὶ αὐτῆς γεγραμμένῳ δράματι. • *Hyg. astr. 2,9 (Cepheus)*: hunc Euripides cum ceteris Phoenicis filium, Aethiopum regem esse demonstravit, Andromedae patrem, quam ceto propositam notissimae historiae dixerunt; hanc autem Persea a periculo liberatam uxorem duxisse; itaque, ut totum genus eorum perpetuo maneret, ipsum quoque Cephea inter sidera superiores numerasse. • *2,11 (Andromeda)*: haec dicitur Minervae beneficio inter astra collocata propter Persei virtutem, quod eam ceto propositam periculo liberarat. nec enim ab ea minorem animi benevolentiam pro beneficio accepit; nam neque pater Cepheus neque Cassiepie mater ab ea potuerunt impetrare quin parentes ac patriam relinquens Persea sequeretur. sed de hac Euripides hoc eodem nomine fabulam commodissime scribit. • *Schol. (Bas.) Germ. 184 (Iasides etiam)*: ut Euripides dicit, hic Aethiopum rex pater Andromedae, cuius filia obiecta ceto a Perseo servata eiusque causa et ipse pater sit astris inlatus beneficio Minervae. • *192 (qua latus ad flexum)*: hanc refert Sofocles praeposuisse formam suam Nereidibus, ob quod ira Neptuni ceto inmisso vastabatur eorum terra, expostulatamque Andromedam et ceto propositam. • *201 (nec procul Andromedae)*: haec quoque in sideribus recepta dicitur beneficio Minervae, ut labor Persei aeternus pareret, manibus eius passis quem ad modum ceto fuit proposita. quae cum a Perseo esset liberata neque patri neque matri voluit commorari, sed continuo cum Perseo Argis est profecta. ita autem Euripides profert. • *Ov. met. 4,663–764*.

In fragmentis tragoediae Enni haud dubie tribuendis status Andromedae (cf. F 41), ceti et Persei pugna (cf. F 36, 37, 38, 39, 40), nuptiae (cf. F 35) tractantur.

– *Ad hanc tragoediam fort. referenda sunt Enn. F 187, 192, 195 (cf. Ri.2 p. 28 adn.; Ri.3 p. 32 adn.; Kl. p. 60; Mart. p. 364).* – *Titulus traditus est Andromeda (sed nonnumquam erroribus depravatus in libris manu scriptis). Grotius (1828) 156sq. ‘Andromedam Thermopotiden’ proposuit.*

Bibl.: Suerbaum (2003) 219; Manuwald (2001 [2004]) 135 – Comm.: Joc. pp. 262–267 – Lit.: Ribbeck (1875) 162–176; Webster (1965); Rosner (1970) 39; Traina (1974) 155–160; Klimek-Winter (1993) 323–325, 333–349; Resta Barrile (1998).

34

(95–96 Ri.2–3; 112–113 Va.2; 96–97 Joc.)

Varro, ling. 5,19 (GS): omnino e<g>o magis puto a chao cho<um ca>vum¹⁰³ et hinc caelum, quoniam, ut dixi, ‘hoc circum supraque quod complexu continet terram’, cavum caelum. itaque dicit Androm<ed>a Nocti¹⁰⁴:

qu<a>e cava caeli	(an ⁴ / da ⁴ ?)
signitenentibus conficis bigis	(an ⁴ / da ⁴)

et Agamemno [*Enn. F 83,1–2*]: ‘in altisono / caeli clipeo’: cavum enim clipeum; et Ennius item ad cavationem¹⁰⁵ [*Enn. F 149*]: ‘caeli ingentes fornices’. quare ut a cavo cavea et caull<a>e¹⁰⁶ {et convallis, cavata vallis}¹⁰⁷ et † cavea e cavitione ut cavium, sic ortum, unde omnia apud <H>esiodum, a chao cavo caelum.

103 *add. GS duce Mue.* : a Chao choum, hinc cavum *Mue.*, *Ri.1*, *Va.1*, *Ri.2* : a chao chouū *F*^[Va.2,GS,Joc] choum (*F G*)^[Mue] : chorum *H*^[Mue] : chouum *a*^[Mue] : conum *b*^[Mue] : *glossema* ‘choncavum hodie dicimus’ *c*^[Mue] : cauum *pro* chouū *Laetus*^[GS] : a Chao cavum *Ri.3* : a chao chovum et hinc caelum *Kl.* : † eo magis puto a chao chouū † et hinc caelum *Joc.*

104 Andromeda nocti: quae *Scal. in not.* : androma Noctiq; *F*^[GS] androma noctique *F*^[Va.2,Coll,Joc,Mart] *codd.*^[Kent] androma *F*^[Ri.3,Kl] Androma *F*^[test. Wilmannsio]^[Ri.2] (*G H a c*)^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2] Andromacha (*F* ‘ut vid.’)^[Mue,Ri.1,Va.1] : Andromada *b*^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2] : noctique *codd.*^[Sp] : Andromacha Nocti: quae *Laetus*^[Joc] Androma<ch>a *Laetus*^[Coll,Tra] Andromaca nocti: quae *Laetus*^[Mart] : Andromacha nocti: quae *Augustinus ap. Scal., Bo., Mue.* : Andromaca Nocti: quae *Joc.*

105 adua * * tionem *F*^[Va.2]

106 cauile *F*^[GS] : *corr. Scal.*^[GS]

107 “quae cum proba sit convallis explicatio, hoc vero a cavo derivari nequeat, seclusimus, quae sane vix dixeris unde illata sint certe non corrupta” *GS in app.* : cavata vallis *secl. Scal.*^[GS]

- CC (cod. potior: F)
Ed. GS: (que F)
Edd. rel.: 1 que codd. [Ri.3, Va.2, Di, Kent, Coll, Joc, Mart]
- CE 1 <~ ~ ~ ~ ~> quae Mu. : <sacra nox> quae (cf. CP) Wa., Mag., Seg. : <o sacra nox> quae (cf. CP) Tra. | 2 signitenentibus / confici dist. Scal. : signitenentibus / conficis dist. Col., Lev. : signitenentibus / confici' dist. Delr., Gil. : signitentibus / confici' dist. Scriv. | signitenentibu' Bo., Mu. | confici' Delr., Scriv., Bo., Mu.
 Crit. in app.: 1 nocti: quae Scal. in not.
- CS 1 nocti: quae Augustinus ap. Scal. : noctu quae Turnebus ap. Scal. : <sacra nox>, quae Buecheler^[Di, Wa, Mag, Seg], Grilli (1965) 202 (cf. CP) : <nox>, quae Röser (1939) 31 | 2 signitenentibus / conficis dist. Düntzer (1838) 51, Haupt ([1866a] 1876) 318, Havet (1890b) 47 | signitenentis dub. Ribbeck (1875) 165
 – Interpr.: si Ennianum dub. Vossius (1620) 106 [sed omnia excerpta in hoc textu Varronis Enniana esse videntur] : Enn. trag. Andromedae (cf. adn. 104) trib. Col., Scal., Scriv., Lev., Gil., Ri.1, Va.1, Haupt ([1866a] 1876) 318, Buecheler ([1868] 1915) 637sq., Ri.2, Ribbeck (1875) 164, Mu., Ri.3, Va.2 (de initio), Skutsch (1905) 2593, GS, Di., Wa., Röser (1939) 31sq., Arg., Kent, Kl., Coll., Webster (1967) 192sq., Timpanaro (1968) 671, (1978) 659 (prob. La Penna [1977] 1979, 83 et adn. 2), Traina (1974) 155sq., Mag., Tra. : Enn. trag. Andromachae (cf. adn. 104) trib. Augustinus ap. Scal., Bo., Mue., Düntzer (1838) 51, Joc., Seg., Mart. | verba Andromachae Düntzer (1838) 51 : verba Andromedae Scal., Ribbeck (1875) 164, Va.2 (saxo vinctae), Wa., Tra. | invocatio lunae Düntzer (1838) 51 | cum Enn. F 23,4–17 et F 25 et Enn. trag. 70–72 Ri.2-3 coniunx. Seg. | versus Enn. et Euripidis comparaverunt Röser (1939) 31sq., Traina (1974) 155–157 | 'signitenentibus' hapax legomenon Mandolfo (2001) 693 : de sensu huius vocis cf. Haupt ([1866a] 1876) 318 | de voce 'cava caeli' et eius usu posteriore cf. Landolfi (1992)
 – Metr.: da⁴ Bo., Joc. (1 dub.), Mart. (1 mutil.) : an⁴ Ri.2, Kl., Tra.
- CP Aristoph. Thesm. 1065–1069 = Eur. F 114 TrGF: ἈΝΔΡ. ὃ νῦξ ἱερὰ, / ὥς μακρὸν ἵππευμα διώκεις / ἄστεροειδέα νῶτα διφρεύου- / σ' αἰθέρος ἱερᾶς / τοῦ σεμνοτάτου δι' Ὀλύμπου. ἮΧΩ. δι' Ὀλύμπου (Schol. Aristoph. Thesm. 1065b: τοῦ προλόγου τῆς Ἀνδρομέδας εἰσβολῇ.) • Enn. F 106: cava caerulea cudent • F 173: quaeque in corpore cava caeruleo / caeli cortina receptat; ann. 211 Va.2 = 205 Sk.: vertitur interea caelum cum ingentibus signis • 433 Va.2 = 414 Sk.: nox quando mediis signis praecineta volabit • Varro, Men. 270 B.: nubes aquai frigido velo leves / caeli cavernas aureas obduxerant / aquam vomentes inferam mortalibus • Verg. Aen. 5,721: et Nox atra polum bigis subvecta tenebat • Cael. Aur. chron. 1,4,60: ...; maiora enim vulgus sacra vocavit: sacrum dictum mare, sacra domus vel ut tragicus poeta sacram noctem, hoc est magnam.

35

(97 Ri.₂₋₃; 120 Va.₂; 112 Joc.)

(a) *Fest. p. 312,7–14 Li. (Li.)*: quae so, ut significat idem quod rogo, ita quaesere ponitur ab antiquis pro quaerere, ut est apud Ennium [*Enn. ann. 144–145 Va.₂ = 128–129 Sk.*] ...; [*p. 312,11*] et in C{h}resp<h>onte¹⁰⁸ [*Enn. F 44*]: ‘ducit me uxorem liberorum sibi quaesendum gratia’; [*p. 312,13*] et in Andromed{o}a¹⁰⁹: ‘liberum quaesendum causa familiae matrem tuae’.

(b) *Paul. Fest. p. 313,3–4 Li. (Li.)*: quae so significat id quod rogo. ‘quaesere’ tamen Ennius pro quaerere posuit.

liberum quaesendum causa familiae matrem tuae (tr⁷)

CC – *ad a* (cod.: F)

Ed. Li.: quae s̄dm (i. e. secundum) F

Edd. rel.: quaed̄m F^[Ri.3] quē s̄dm (i. e. quae secundum) F^[Va.2] quae s̄dm (i. e. secundum) F^[Joc,Seg] quaesendum F^[Tra] quaesc̄dm F^[CN] quae secundum cod. test. Keil (1848) 623, F^[Mu]

– *ad b* (codd. potiores: M L E G I R)

CE quæ † s̄dm † Thew. : quaesendum olim corr.^[Va.2], vulg.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3] : quaesundum Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mu., Ri.₃, Kl., Tra.

Crit. in app.: “vel quaesundum” Di.

CS quaesundum Hartung (1844) 353, Buecheler ([1868] 1915) 638, Ribbeck (1875) 168, Frobenius (1907) 39, Williams (1968) 371, Traina (1974) 158

– *Interpr.:* verba Andromedae Welcker (1839) 661, Va.₂, Di., Wa., Williams (1968) 371 (dub.), Mag., Seg., Mart. : verba Cepheos Hartung (1844) 353, Buecheler ([1868] 1915) 638, Joc. : verba Andromedae vel Cepheos Ribbeck (1875) 168, Traina (1974) 158, Tra. (dub.) : verba Andromedae ad Perseum Va.₂, Di., Williams (1968) 371 (dub.), Seg., Mart. | de formula ‘liberūm quaesundum causa’ cf. Frobenius (1907) 12, 39, 44 | de terminis technicis et affectu cf. Williams (1968) 371–373 | de frg. cf. Traina (1974) 158–160

– *Metr.:* tr⁷ Bo., Ri.₂, Kl., Catone (1964) 47 et adn. 5, Joc., Tra., Mart.

108 Cresphonte Aug., Urs. in not., Li., Kl., Joc., CN : chresponte F^[Urs, Li, Va.2, Joc, Mos, CN] : † Chresponte † Mue. (Cresphonte Mue. in app.) : † chresponte † Thew. : Chresponte Urs., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃

109 Andromeda: liberum Aug., Scal., Urs. : andromedoa F^[Ri.1, Li, Va.2, Joc, CN] mandromedoa F^[Mos] andromedo aliberum F^[Va.2] andromedoaliberum cod. test. Keil (1848) 623, F^[Va.1], Thew. : Andromedoa Ri.₂, Ri.₃ : vix Andr. ah (vel an) Li. in app.

- CP *Eur. Andr.* 4: δάμαρ δοθεῖσα παιδοποιὸς Ἑκτορί • *Diog. Laert.* 4,29 [*Eur. F* 129, 129a *TrGF*]: καὶ αὐτοῦ Κράντωρ ἐρωτικῶς διατεθεὶς ἐπύθετο τὰ ἐξ Ἀνδρομέδας Εὐριπίδου προενεγκάμενος· ‘ὦ παρθεν’, εἰ σώσαιμί σ’, εἴσῃ μοι χάριν;’ καὶ ὃς τὰ ἐχόμενα· ‘ἄγου <δέ> μ’, ὦ ξέν’, εἴτε <πρόσπολον> θέλεις / εἴτ’ ἄλογον εἴτε δμωίδ’.’ • *Men. frag.* 453 K.-A.: παίδων ἐπ’ ἀρότῳ γνησίων / δίδωμι σοὶ ἡγὼ τὴν ἐμαυτοῦ θυγατέρα • *Demosth. or.* 59,122: τὰς μὲν γὰρ ἐταίρας ἡδονῆς ἕνεκ’ ἔχομεν, τὰς δὲ παλλακὰς τῆς καθ’ ἡμέραν θεραπείας τοῦ σώματος, τὰς δὲ γυναῖκας τοῦ παιδοποιεῖσθαι γνησίως καὶ τῶν ἔνδον φύλακα πιστὴν ἔχειν. • *Plaut. Capt.* 889: libero-
rum quaerundorum caussa ei, credo, uxor datast. • *Gell.* 4,3,2: ..., set iurisiurandi religionem animo atque amoris praevertisse, quod iurare a censoribus coactus erat uxorem se liberum quaerundum gratia habiturum. • 17,21,44: ... iurassetque apud censores uxorem se liberum quaerundorum causa habere, ... • 18,6,8: ..., matronam dictam esse proprie, quae in matrimonium cum viro convenisset, quoad in eo matrimonio maneret, etiamsi liberi nondum nati forent, dictamque ita esse a matris nomine, non adepto iam, sed cum spe et omine mox adipiscendi, unde ipsum quoque ‘matrimonium’ dicitur, matrem autem familias appellatam esse eam so-
lam, quae in mariti manu mancipioque aut in eius, in cuius maritus, manu mancipioque esset, quoniam non in matrimonium tantum, sed in familiam quoque mariti et in sui heredis locum venisset. • *Macr. Sat.* 1,16,18: unde et Varro ita scribit: ‘mundus cum patet, deorum tristium atque inferum quasi ianua patet. propterea non modo proelium committi, verum etiam dilectum rei militaris causa habere ac militem proficisci, navem solvere, uxorem liberum quaerendorum causa ducere religiosum est.’

36

(100 Ri.₂₋₃; 115 Va.₂; 113 Joc.)

(a) *Fest. p.* 448,18–24 *Li.* (*Li.*): <scrup i aspera> saxa et difficili<a at-
trectatu> [...] ri insuetae, aut [...] lere. [*p.* 448,21] Ennius in An<dromo-
meda¹¹⁰: scrupeo inves>tita saxo [saxa *F*] atque {h}ost<reis squamae
scabrent.> unde scrupolosam <rem dicimus, quae aliquid habet> in se
asperī.

(b) *Non. p.* 169,25–26 *Merc.* = 249 *Li.* (*Li.*): scabres pro scabra es.
Ennius Andromeda: ‘scrupeo investita saxo, atque ostreis
<s>quam<a>e{x} scabrent’.

110 An<dromacha *Urs.*

screpeo investita saxo, atque ostreis <s>quam<a>e{x}
 [scabrent (tr⁷)
 <s>quam<a>e{x} scaprent *Merc.*

CC – **ad a** (cod.: *F*)

Ed. Li.: saxa *F* | host *F*^L

Edd. rel.: saxa *F*[*Aug, Urs, Ri.1, Va.1, Ri.2, Thew, Ri.3, Va.2, Di, Seg, CN*] | ostreis] hos
F[*Aug, Urs, Va.1, Ri.2, Ri.3, Di*] host *F*[*CN*]

– **ad b** (codd. potiores: β *Bamb.* γ δ *E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P*
P7665 P7666)

Ed. Li.: screpeo *L* | quam excrabrent codd.

Edd. rel. et studd.: screpeo (*H G*)^[*Mu*] ‘rel.’^[*Mu(Enn)*] : screpeo *L*^[*GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, On, Joc*] *F*^[*Ri.3*] *F*^[*On*] aliq. codd.^[*Di*] : screpeo vel screpeo
 codd.^[*Va.2*] | atque (*L*² *H G*)^[*Mu*] ‘rel.’^[*Mu(Enn)*] : adque *L*^[*Mu, On*] | quam
 exscabrent *F*²[*On*] : quam excabrent (*F*³ *E*)^[*On*] codd.^[*Qui*] : quam excra-
 brent (*L H G*)^[*Mu, On*] (*F P E P7579*)^[*On*] ‘rel.’^[*Va.2*] codd.^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu(Enn), Ri.3, Di, Wa, Kl, Joc, Mag, Tra*] : quam excrebrent *F*^[*On, Va.2*] : excrabrent
 codd.^[*Vossius*], ms. ap. *Voss.*^[*Qui*]

CE scroepeo *Mu.* | investitae *Bo.* | saxa † atque hostreis † *Mue.* | adque *Mu.* |
 quam exscrapent *Pi., Med.*^[*Vossius*] : quam excaprent *Ald.*^[*Qui, Vossius*], *Urs.*
 excaperent *Ald.*^[*GR*] : quam excaperent *Steph., Iun., Col., Delr., Scriv.,*
Lev., Gil. : quam excaperent *Popma*^[*GR*] : squamae scaprent *Merc., Va.1,*
Mue., Mu. : quam excrabrent *GR* : squamae scabrent *Bo., Ri.1, Ri.2, Mu.,*
Ri.3, Li., Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Mag., Seg., Tra. : squamis scabrent *On.*
 : † quam excrabrent † *Joc.*

Crit. in app.: “pro scrypeo?” *Li. in app.* | saxo, atque ostreis *Urs. in not.*
 (ad *a*) | “si suppleas fera, fort. coniungendum est hoc frg. cum *Enn. F 37*”
Wa. in app.

CS scrupaea investita saxo *Per. (om. rel.)* | scapreo *Cuiacius (1555–1570)*^[*GR*],
Delr. p. 164 | vestita *Vossius (1620) 107 (sec. Merc.)* | quam excrabrent
om. Cuiacius (1555–1570)^[*GR*] : quam excalperent *Delr. p. 164* : squama
 scaprent *Vossius (1620) 107 (sec. Merc.)* : squamae scabrent *Guyet*^[*Qui*],
Buecheler ([1868] 1915) 638, Ribbeck (1875) 168, Mette (1964) 75, Grilli
(1965) 221, Cazzaniga (1971a) 49sq.

– *Interpr.:* verba *Andromedae Bo., Seg.* : verba nuntii *Ribbeck (1875)*
168, Va.2, Webster (1965) 31 : verba *Andromedae vel nuntii Joc., Mart.* |
 de ceto *Bo., Buecheler ([1868] 1915) 638, Wa., Webster (1965) 31, Joc.,*
La Penna ([1977] 1979) 98, Tra., Mart. : de interempto ceto *Ribbeck*
(1875) 168, Va.2, Cazzaniga (1971a) 49sq. : de *Andromeda vincta ad*
saxum Mette (1964) 75 : de litoribus vel antris *di Salvo (1979) 84sq.* |
 investita, sc. terga *Ri.3 in app., Di.* | cum *F 41 coniunx. Delr. p. 164*

– *Metr.:* tr⁷ *Bo., Ri.2 (Graecanicus), Kl., Joc. (dub.), Tra., Mart.*

CP *Pac. trag. 309–310 Ri.2–3:* scrupaea saxea *Bacchi / templa prope adgreditur*
 • *Varro, ling. 7,65: ibidem [Plaut. frg. 97 Li.]: ‘scrattae, scrup{i}pedae,*
s<t>rittabillae, tantulae’. ab excreando scratiae sic <c>as significat. scrup-

pedam Aurelius [*Aurelius Opillus, frg. 15 Funaioli*] scribit ab scauripeda; Iuuentius comicus [*Iuuentius, pall. 10 Ri. (1873)*] dicebat a vermiculo piloso, qui solet esse in fronde cum multis pedibus; Valerius [*Valerius Soranus, frg. 3 FPL₄*] a pede ac scrupaea. ex eo Acci positum † curiosa: itaque est in Melanippa [*Acc. trag. 430/431 Ri.₂₋₃*]: ‘reicis abs te religionem: scrup{p}eam imponas <tibi>?’. • *Ov. met. 4, 725–727*: ..., nunc terga cavis super obsita conchis, / nunc laterum costas, nunc, qua tenuissima cauda / desinit in piscem, falcato verberat ense.

37

(102–103 Ri.₂₋₃; 117 Va.₂; 114 Joc.)

Fest. p. 514, 22–27 Li. (Li.): urvat Ennius¹¹¹ in Andromeda significat circumdat, ab eo sulco, qui fit in urbe condenda urvo aratri, quae fit forma simillima uncini curvatione buris et dentis, cui praefigitur vomer. ait autem:

circum sese urvat ad pedes
a terra quadringentos, caput (ia)

CC (codd.: U V W X Y Z)

Ed. Li.: 1 varuat U | 1–2 ad pede sarram V | 2 a t. qu. cap. om. W | ad caput X : quadragentos caput V | *post caput duo signa lacunarum U*

Edd. rel. et studd.: 1–2 ad pedesterra oc ... caput *cod. Augustini* | 2 a terra *cod.^[Ri.3]* | a terra (ad *add. X*) quadringentos caput *Vatic. uterque (= XU?)^[Mu]* : terra quadringentos caput *F^[Vossius]* | quadringentos *cod.^[Ri.3]* : occ ... *cod.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mag]* [quadringentos “*ortum ex male intellectis occ litteris*” *Mu. in app. (sec. O. Mueller), Ri.₃ in app.*]

CE 1–2 circum sese urvat ad pedes (om. rel.) *Med.^[Mu, Vossius], Ald.^[Vossius]* | ad pedesterra oc ... caput *Aug.* : ad pedesterra occ ... * caput *Scal.* : pedes, terra occultat caput *Delr.* : quadringentos occultat caput *Scriv.* : pedes, terra occultit / caput *Bo., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃* : ad pedes terra occ ... caput *Mue., Mu.* : † a terra quadringentos caput *Kl.* : ad pedes terra occultit caput *Mag.* : {ad} pedes {a} terra quadringentos caput <extollit> *Tra.* | 2 caput *Scal., Col., Delr., Scriv., Lev., Bo., Gil., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mue., Thew., Ri.₃, Li., Va.₂, Wa., Arg., Mag., Seg., Tra.* : † caput † *Joc.* *Crit. in app.*: 1–2 circum sese urvat, adpetens terram; occultit / caput *Bo. in app.* | 1 ad *dub. secl. Wa. in app.* | 2 occultat *Aug. i. m.^[Ri.1, Ri.2]*

CS 1 <aequor ferae> / circum *Cazzaniga (1971a) 51–52* | 1–2 circum se urvat ad pedes, ter ac quater ingens occultit / caput *Vossius (1620) 106sq.* : circum sese urvat, ad pedes fert occultans caput *Salmasius (1689) 576* :

111 varvat quod dixit ennius (X Z)^[Li] : urvat quod dixit Ennius V^[Li]

<...> circum sese urvat ad pedes, terra occulit / caput *Ribbeck* (1875) 169 | {a} terra occulit caput *Vossius*^[Kl,Tra], *Buecheler* ([1868] 1915) 638 | ... / caput *dist. Ri.* (1873) *coroll. p. CVII* | 2 caput <extollit> *Congedo* (1994) 89

– *Interpr.*: verba nuntii *Ribbeck* (1875) 169, *Va.*₂, *Wa.*, *Webster* (1965) 31, *Mag.*, *Tra.*, *Congedo* (1994) 89, *Mart.* | de ceto *Vossius* (1620) 107, *Salmasius* (1689) 576, *Bo.*, *Buecheler* ([1868] 1915) 638, *Ribbeck* (1875) 169, *Va.*₂, *Wa.*, *Webster* (1965) 31, *Tra.*, *Congedo* (1994) 89, *Mart.* | *sc.* *Perseus Buecheler* ([1877] 1927) 186 | *de voce* ‘urvo’ *cf. Buecheler* ([1877] 1927) 186sq. | “versus unus est et recte scriptus, sed sententia obscura, quamquam ad feram interemptam pertinere credas” *Va.*₂ *in app.* : *sententia dubia*; *fort.*: <undā> circum ... quadringentos, caput <extollens>

– *Metr.*: *tr Vossius* (1620) 107 : *ia*⁶ *Bo.* (*cf. CE*) : *tr*⁷ *Ri.*₂ (*mutil.*; *potius quam ia*, *quia* “ex eadem narratione, unde huius fabulae *fr. IV. V. VII. VII sunt, sumpta esse appareť*” [*cf. Ri.* 1873, *CVII*]), *Tra.* (*cf. CE*) : *inc. Kl.*, *Joc.* (*unus v.*)

CP *Varro, ling. 5,127*: † *impurro* fictum ab *urvo*, quod ita flexum ut redeat sursum versus ut in aratro quod est *urvum*. • *5,135*: qui quasi temo est inter boves, bura a bubus; alii hoc a curvo {c} *urvum* appellant. • *Placidus, s. v. oburvas* (*p. 73 Deverling*): *circumscribis*. dictum ab *urvo*, quae est incurvatura aratri, vel a sulco urbium, qui primus aratro circumductus propter altitudinum murus appellabatur.

38

(101 *Ri.*₂₋₃; 114 *Va.*₂; 115 *Joc.*)

Non. p. 20,18–20 Merc. = 30 *Li. (Li.)*: *corporare* est interficere et quasi corpus solum sine anima relinquere. *Ennius Andromeda*:

corpus contemplatur unde corporaret vulnere (tr⁷)

CC (*codd. potiores*: β *Bamb.* γ δ *E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666*)

CE *contemplatus Bo.*

CS *torporaret Bergk* ([1874] 1884) 356

– *Interpr.*: *Enn. trag. Andromachae trib. Steph., Delr.* | verba nuntii *Ribbeck* (1875) 168, *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Webster* (1965) 31, *Joc.*, *Mart.* | de ceto *Ribbeck* (1875) 168, *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Webster* (1965) 31, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.* | *sc.* *Perseus Buecheler* ([1868] 1915) 638, *Tra. (prob.)* | *de sententia cf. Cazzaniga* (1971a) 50–51 | *de consecutione temporum cf. Frobenius* (1910) 77

– *Metr.*: *tr*⁷ *Bo.*, *Ri.*₂, *Kl.*, *Catone* (1964) 76 *adn. 6*, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.*

CP *Acc. trag. 604 Ri.*₂₋₃: *corporare* abs tergo es ausus.

39

(104 Ri.₂₋₃; 116 Va.₂; 116 Joc.)

(a) *Non. p. 165,8–11 Merc. = 242 Li. (Li.): reciproca*¹¹² * * * ‘*reciproca* animum, inquam, odiose!’ Ennius *Andromeda*: ‘<...> rursus prorsus reciprocatur fluctus [fructus *codd.*] feram’.

(b) *Non. pp. 384,32–385,1 Merc. = 614 Li. (Li.): rursus, retro. ... [p. 384,36] Ennius*¹¹³ *Andromeda*: ‘<...> rursus prorsus reciprocatur fluctus feram’.

rursus prorsus reciprocatur fluctus feram (ia / tr)

CC – *ad a* (*codd. potiores*: β *Bamb.* γ δ *E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P* 7665 *P* 7666)

Ed. Li.: rursus β | fructus *codd.*

Edd. rel.: rursus *H*^[Qui] *L*^[Mu] ‘*rel.*’^[Ri.1, Ri.2] *codd. pler.*^[Va.1] *codd. boni pler.*^[Ri.3] : rursus (i *suprascr. pro ur, ut sit risus*) *L*^[GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui] risus *L*^{2[On]} : rursus β^[Joc] *G*^[GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, On, Ri.3] *P* 7577^[Qui] *H*^{2[Mu, On]} *L*^{2[Mu]} : rursus (*F*³ *L*¹ *E*)^[On] : rursus *H*^{1[Mu, On, Va.2]} (*F H*)^[Ri.3] : rursus *F*^{1[On]} : rursus *vel* rursus *alii codd.*^[Va.2] | fructus (*F H L P G E* *P* 7579)^[On] *codd.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Qui, Va.2, Joc]

– *ad b* (*codd. potiores*: α *B* β *Bern.* 347 *Cant.* δ *E G Gen. H L Montepess. Oxon. P*)

Ed. Li.: –

Edd. rel.: prorsus ‘*rel.*’^[Ri.1, Ri.2] *codd. pler.*^[Va.1] *codd.*^[Tra] : prorsus *G*^[GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3] | reciprocatur *L*^[Mu]

CE <– ∪ – ∪> rursus *Mu. (Enn.)* : <∪> rursus *Kl.* | rursus prorsus *Pi., Iun. (ad a), edd. ante Merc.*^[GR, Qui] : rursus prorsus *Merc. (ad a), Ri.₁, Ri.₂, On.* : rursus prorsus (ia⁶) *Ri. olim*^[Ri.3] | fructus *Pi., Iun., GR (ad a)* | fluctus, feram *Va.₂ (cf. app.), Arg.* | † feriam *Pi.* : fera *Mu., Ri.₃* : † feram † *Joc. Crit. in app.*: rursus prorsus reciprocatur fluctus, feram <nunc in terra liquens, mox recipiens mari> *Va.₂ in app.* | risus *Iun. i. m. (ad a)* | fera “*fort. recte*” *Ri.₁ in app., Ri.₂ in app.*

CS rursus prorsus *Palmerius ap. Gruterum IV (1604) 770* | fera *Bergk (1835) 70 (prob. Bothe 1837, 264, Ri.₁ in app., Ri.₂ in app.), Ribbeck (1875) 169 et adn. 191 (contra Va.₂ in app., Joc. in comm.)*

– *Interpr.*: verba nuntii *Ribbeck (1875) 168sq., Va.₂, Wa., Webster (1965) 31, Joc. (dub.), Congedo (1994) 89, Mart.* | de ceto *Palmerius ap. Gru-*

¹¹² reciproca recipe. reciproca animum inquam odiose. *Iun. (lemma add.)* : reciprocare * (“*deerat in libris lemma et nomen scriptoris a quo primum exemplum*”) *Merc.* : reciproca, recipe *H i. m.*^[Ri.3], *Ri.₃* : † reciproca animum inquam odiose † *Joc.*

¹¹³ aennius *H*^[Mu]

- terum* IV (1604) 770, *Bo.*, *Ribbeck* (1875) 168sq., *Va.*₂, *Wa.*, *Webster* (1965) 31, *Joc.* (*dub.*), *Tra.*, *Congedo* (1994) 89, *Mart.* | *de voce* ‘reci-procare’ + *acc.* cf. *Frobenius* (1910) 78
 – *Metr.*: tr *Vossius* (1620) 107 : ia⁶ *Ri.* olim^[Ri.3] (cf. *CE*) : tr⁷ *Ri.*₂ (*mutil.*), *Tra.* (*init. mutil.*) : inc. *Kl.*, *Joc.*
- CP *Eur. Hec.* 28–29: κεῖμαι δ’ ἐπ’ ἀκταῖς, ἄλλοτ’ ἐν πόντου σάλῳ / πολλοῖς διαύλοις κυμάτων φορούμενος, / ... • *Ter. Hec.* 315: trepidari sentio et cursari rursum prorsum.

40

(105–106 *Ri.*_{2–3}; 118–119 *Va.*₂; 117–118 *Joc.*)

Non. p. 183,18–20 *Merc.* = 269 *Li.* (*Li.*): visceratim¹¹⁴. Ennius Andromeda:

- alia fluctus differt dissipat (tr⁷ ?)
 visceratim membra; maria salsa spumant sanguine (tr⁷)
- CC (*codd. potiores*: β *Bamb.* γ δ E F G H L *Lugd. Montepess. Oxon. P* P7665 P7666)
Ed. Li.: –
Edd. rel.: 1–2 *exemplum ipsum deest in Bamb.*^[Ri.2] | 1 dissipat ‘rel.’^[Qui] : dissuperat P7577^[Qui] | 2 membra *H*^[Ri.2] | salsa *codd.*^[Ri.2, Ri.3] : sparsa P7577^[Qui]
- CE 1–2 alia ... membra: / maria *dist. Col., Lev., Gil.* | 1 fructus *Per.* | dissipat *Per., Per._B, Iun., Delr., Bo.* | 2 salso *Scriv.*^[Ri.2, Ri.3, Di], *Ri.*₂, *Ri.*₃ : sparsa *Per., edd. ante Ald.*^[GR, Qui]
Crit. in app.: 1 alio *dub. Wa.*
- CS 1 dissipat *Bergk* (1835) 70 | 2 salso *Bergk* (1835) 71
 – *Interpr.*: verba nuntii *Ribbeck* (1875) 169, *Va.*₂, *Wa.*, *Webster* (1965) 31, *Joc.*, *Congedo* (1994) 89, *Mart.* | *de ceto* *Ribbeck* (1875) 169, *Va.*₂, *Wa.*, *Webster* (1965) 31, *Tra.*, *Congedo* (1994) 89, *Mart.* | ‘visceratim’ hapax legomenon *Frobenius* (1907) 32, *Joc.*, *Mandolfo* (2001) 693
 – *Metr.*: tr⁷ *Bo., Ri.*₂ (1 *mutil.*), *Kl.*, *Catone* (1964) 95 *adn.* 2, *Joc.* (1 *dub.*), *Tra.* (1 *init. mutil.*)
- CP *Verg. Aen.* 6,87: Thybrim multo spumantem sanguine cerno • 9,456: pleno spumantis sanguine rivos.

114 visceratim *Merc., Li., Kl.* : visceratim per viscera (γ δ)^[Li, Joc] *Bamb.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu] P7666^[Qui] (*L*² *H* i. m.)^[Mu] nonnulli *codd.*^[Va.2] *codd.*^[On], *Per._B, Iun., edd. ante Merc.*^[Qui], *Qui., Joc.* : per viscera om. *L*^[Joc] *G*^[Qui, Mu, On] (*L* *H*)^[Qui] (*L*¹ *H*²)^[On] : punctis del. *H*^[Mu] : pro viscera (P7577 P7665)^[Qui]

41

(98–99 Ri.₂₋₃; 122 Va.₂; 119 Joc.)

Prisc. inst., gramm. II, pp. 293,5–294,2 Her. (Her.): inveniuntur tamen quaedam pauca feminini generis, quae ex masculinis transfigurantur non habentibus neutra, quae et animalium sunt demonstrativa, naturaliter divisum genus habentia, quae differentiae causa ablativo singulari ‘bus’ assummentia faciunt dativum et ablativum pluralem, quod nulla alia habet declinatio in ‘bus’ terminans supra dictos casus, ut ‘a’ longam in eis paenultimam habeat, ut ‘his natabus’, ‘filiabus’, ‘deabus’, ‘equabus’, ‘mulabus’, ‘libertabus’, ‘asinabus’. M. Cato in originibus [*Cato, orig. frg. 94 Peter₂*]: ‘dotes filiabus suis non dant’. et ‘filiis’ tamen in eodem genere dictum est. [p. 293,13] Ennius in Andromeda¹¹⁵:

filiis propter te obiecta sum innocens Nerei (tr⁷ ?)

{id est Nereidibus}.¹¹⁶ Plautus in Stichos [*Plaut. Stich. 567*]: ‘ego ibo intro et gratulabor vestrum adventum filiis’, pro ‘filiabus’. idem [*Plaut. frg. inc. LIII Lindsay*]: ‘qui talis est de gnatabus suis’. Ovidius posuit in XIII metamorphoseon [*Ov. met. 13,660–661*]: ‘Euboea duabus / et totidem natis Andros fraterna petita est’.

CC (codd. potiores: R P B D H A G L K)

Ed. Her.: obiectu in abiecta mut. B

Edd. rel.: obiecta B¹ ‘rel.’[Va.1] obiectu B¹[Ri.2,Mu] : abiecta B²[Va.1, Ri.2,Mu]

CE innocens propter te obiecta filiis sum Nérei Mu. | <a> filiis Ri.₂, Ri.₃ | innocens / Nerei dist. Ri.₁, Va.₁, Her., Ri.₂, Ri.₃ | Nerei Bo. | Nerei <v> -> Di.

115 andromeada (R R²)[Her,Joc] : andromedia (G K)[Her,Joc]

116 {id est Nereidibus} Her., Ri.₂, Ri.₃, Kl. : id est nereidibus (D D²)[Her] : id est natis tamen pro natabus. id est nereidibus A^[Her] : idem(st superscr.) natis tamen pro natabus. idem(st superscr.) nereii nata(is superscr.)bus (R R²)[Her] : id est (id + em superscr. L) natis pro natabus id est (id * * L : idem tamen L² i. m.) nereii filiabus (G L K)[Her] id est Nerei filiabus (G L K)[Ribbeck] : natis tamen pro natabus id est nereii filiabus G^[Ribbeck] : natis pro natabus id est postea del. G^[Her,Ribbeck] : id est natis tamen pro natabus id est Nerei natabus Heidelberg. test. Lindemann[Her] : Id est nereidibus. Idemque talis est gnatis tamen pro gnatabus. Id est nereii natabus. B^[Her,Ribbeck] : Id est filiabus. natis tamen pro natabus edd. usque ad Krehlium^[Her] : id est filiabus. Idem: Nerei natis pro natabus Krehlius^[Her] : idem: ‘Nerei natis’, pro natabus Va.₁ (cf. etiam CS: Interpr.) : id est Nerei filiabus. idem. Quae talis est gnatis tamen pro gnatabus. Bergk ([1874] 1884) 356 (quae ... gnatabus Enn. trib.) : id est Nerei filiabus Va.₂ (“verba natis tamen pro natabus suo loco reposui quae supra post id est inserta turbas crearunt” Va.₂ in app.) : {id est natis pro natabus} id est Nerei filiabus Joc.

- Crit. in app.*: filii propter te obiecta sum innocens Nerei, / scapreo investita saxo, atque ostreis, quam excalperent *Delr.* (*cum Enn. F 36 coniungens*) | Nerei <senis> vel <ferae> *Va.*₂
- CS filii propter ted obiecta innocens sum Nerei *vel* filiis te propter obiecta innocens sum Nerei *Vossius* (1620) 107 : <a> filii propter te obiecta sum innocens / Nerei *Ribbeck* (1875) 172 | <a> filii *Buecheler* ([1868] 1915) 638, *Ribbeck* (1875) 172 : <crudelis mater> filii *dub. Webster* (1965) 29, (1967) 193 | Nerei<dibus> *Bergk* ([1874] 1884) 356 : Nerei<is> *Cazzaniga* (1967)
- *Interpr.*: verba Andromedae *Col., Welcker* (1839) 661, *Hartung* (1844) 358, *Ribbeck* (1875) 172, *Va.*₂, *Wa., Arg., Kl., Webster* (1967) 193, *Joc., Mag., Tra.* : verba Andromedae ad patrem *Welcker* (1839) 661 : verba Andromedae ad matrem *Ri.*₁ p. 261, *Va.*₂, *Arg., Seg., Mart.* | e prologo *Webster* (1965) 29, (1967) 193 (*dub.*), *Mart. (dub.)* | filii Nerei = ‘in gratiam Nereidum’ *Va.*₂ *in app.* : “*intellege filiabus Nerei, sc. in gratiam Nereidum; te sc. matrem; supple senis, ferae*” *Di. in app.* | Nerei natis *Enn. trag. inc. trib. Ri.*₁ (*ex Enn. trag. Andromeda: Ri.*₁ p. 261), *Enn. trag. Andromedae trib. Va.*₁ (*contra Her.*: “*at videntur varia glossemata ad h. l. pertinentia in aliis codd. alio modo confusa et conflata esse*”) : *Enn. falso adscriptis trib. Mu.* (“*haec ex glossematis exemplorum a Prisc. 733 ex Ennii Andromeda et Plauti comoedia quae periit conflata demonstravit M. Hertzius, cuius conferendus commentarius*”) : quae talis est gnatis tamen pro gnatabus *fort. frg. Enni esse statuit Bergk* ([1874] 1884) 356 | *de textu cf. Ribbeck* (1874) 219 | *cum F 36 coniunx. Delr. p. 164 (cf. CE: Crit. in app.)*
- *Metr.*: tr *Vossius* (1620) 107 : tr⁷ *Bo., Joc. (dub.), Tra. (mutil.), Mart. (mutil.)* : ia⁶ *Buecheler* ([1868] 1915) 638, *Ri.*₂ (2 mutil.; *cf. CE*), *Ri.*₃ *in app.* : <– – –> filii ... / Nerei *dub. Wa. in app.* : inc. *Kl.* : ia⁸ *dub. Webster* (1965) 29, (1967) 193 (*vel ia*⁶)

Athamas (F 42)

*Cognomines tragoedias scripserunt Aeschylus (F 1–4a TrGF), Sophocles (F 1–10 TrGF [Αθάμας α' καὶ β']), Astydamas II (TrGF 60 F 1, T 5), Accius (trag. 189–195 Ri.*_{2–3}); *cf. etiam Inonem Euripidis (F 398–423 TrGF) et Inonem (?) Livi Andronici (pp. 4 Ri.*₂ = 4sq. *Ri.*₃). – Exemplar tragoediae Enni esse Inonem Euripidis statuerunt Heurg., D'Antò (1971); Euripidem fort. fontem esse putaverunt Lenchantin de Gubernatis (1915) 67, Suerbaum (2002) 127; cognomines tragoedias Aeschyli et Sophoclis, etiam Inonem Euripidis exemplaria fuisse dixit Mag.

De materia cf. Apollod. bibl. 3,4,3 = 3,27–29: Σεμέλης δὲ διὰ τὸν φόβον ἐκλιπούσης, ἑξαμηνιαῖον τὸ βρέφος ἑξαμβλωθὲν ἐκ τοῦ πυρὸς ἀρπάσας ἐνέρραψε τῷ μηρῷ. ἀποθανούσης δὲ Σεμέλης, αἱ λοιπαὶ Κάδμου θυγατέρες διήνεγκαν λόγον, συνηνῆσθαι θνητῷ τινι Σεμέλην καὶ κατα-

ψεύσασθαι Διός, καὶ <ὅτι> διὰ τοῦτο ἐκεραυνώθη. κατὰ δὲ τὸν χρόνον τὸν καθήκοντα Διόνυσον γεννᾷ Ζεὺς λύσας τὰ ῥάμματα, καὶ δίδωσιν Ἑρμῇ. ὁ δὲ κομίζει πρὸς Ἰνὼ καὶ Ἀθάμαντα καὶ πείθει τρέφειν ὡς κόρην. ἀγανακτήσασα δὲ Ἥρα μανίαν αὐτοῖς ἐνέβαλε, καὶ Ἀθάμας μὲν τὸν πρεσβύτερον παῖδα Λέαρχον ὡς ἔλαφον θηρεύσας ἀπέκτεινεν, Ἰνὼ δὲ τὸν Μελικέρτην εἰς πεπυρωμένον λέβητα ῥίψασα, εἶτα βαστάσασα μετὰ νεκροῦ τοῦ παιδὸς ἤλατο κατὰ βυθοῦ. καὶ Λευκοθέα μὲν αὐτὴ καλεῖται, Παλαίμων δὲ ὁ παῖς, οὕτως ὀνομασθέντες ὑπὸ τῶν πλεόντων· τοῖς χειμαζομένοις γὰρ βοηθοῦσιν. ἐτέθη δὲ ἐπὶ Μελικέρτη <ὁ> ἀγὼν τῶν Ἰσθμίων, Σισύφου θέντος. • *Hyg. fab. 4 (Ino Euripidis)*: Athamas in Thessalia rex cum Inonem uxorem, ex qua duos filios <susceperat> perisse putaret, duxit nymphae filiam Themistonem uxorem; ex ea geminos filios procreavit. postea rescit Inonem in Parnaso esse, quam bacchationis causa eo pervenisse; misit qui eam adducerent; quam adductam celavit. rescit Themisto eam inventam esse, sed quae esset nesciebat. coepit velle filios eius necare; rei consciam quam captivam esse credebat ipsam Inonem sumpsit, et ei dixit ut filios suos candidis vestimentis operiret, Inonis filios nigris. Ino suos candidis, Themistonis pullis operuit; tunc Themisto decepta suos filios occidit; id ubi rescit, ipsa se necavit. Athamas autem in venatione per insaniam Learchum maiorem filium suum interfecit; at Ino cum minore filio Melicerte in mare se deiecit et dea est facta. • 5 (*Athamas*): Semele quod cum Iove concubuerat, ob id Iuno toto generi eius fuit infesta; itaque Athamas Aeoli filius per insaniam in venatione filium suum interfecit sagittis.

Metri causa nonnulli homines docti unicum fragmentum servatum, in quo bacchantes describuntur, Enni esse negaverunt (cf. e. g. Bo.; Welcker 1841, 1374; Lange 1851, 16; Schmidt 1861, 599sq. [dub.]; Soubiran 1984; Tra. in comm. [dub.]); alii Ennio tribuerunt (cf. e. g. Skutsch 1905, 2619 [trimetri Graecanici]; Mariotti 1979 [trimetri Enniani; etiam opiniones hominum doctorum disputat]) aut fabulam Enni posteriore aetate retractatam esse putaverunt (cf. e. g. Ribbeck 1875, 205 [trimetri Graeci, fort. rescripti postea]; Va. 2 p. 138; Joc.).

Bibl.: Suerbaum (2003) 219; Manuwald (2001 [2004]) 135sq. – Comm.: Joc. pp. 267–270 – Lit.: Ribbeck (1875) 204sq.; Rosner (1970) 39–40; D’Antò (1971); Mariotti (1979); Soubiran (1984).

42

(107–111 Ri.₂₋₃; 123–127 Va.₂; 120–124 Joc.)

Char. gramm. I, p. 241,3–11 Keil = p. 314 Bar. (Bar.): euhoe ... [p. 241,6] Ennius in Athamante:

<h>is erat in ore Bromius, his Bacchus pater, (ia⁶)
illis Lyaeus vitis inventor sacrae.
tum pariter † euhian euhium †

ignotus iuvenum coetus alterna vice

5 inibat alacris Bacchico insulta<n>s modo.

1 <h>is erat *Fabricius* | 3 † euhan euhium † *Joc.* : euhan <euhoe euhoe> euhium *Fabricius*, *fort. recte* | 5 insulta<n>s *ed. princ.*

CC (*cod. potior: N*)

Ed. Bar.: 1 is erat *N* | 2 *Lyaeus* *n*^I : *lisęus N* | 3 *euhoe neuchoem C* | 4 *iuvenem C* | 5 *insultas N*

Edd. rel. et studd.: 1 is erat *N*^[Ri.1, Va.1, Keil, Ri.2, Word, Mu, Ri.3, Va.2, Joc] *codd.*^[Di, Kl, Ern] | 2 *Lyaeus n*^I^[Joc, Seg] *N*²^[Kl] : *lisaeus N*^[Ri.1, Va.1, Word, Mu, Joc] *codd.*^[Di] *lisęus N*^[Keil, Ri.2, Ri.3, Va.2] *liseus N*^I^[Kl] *Liseus N*^[Seg] : * *n*^[Joc] | *viris n*^[Seg] | 3 *euhan euhium N*^[Ri.1, Va.1, Keil, Word, Mu, Va.2, Joc, Lange] : *euhoe neuchoem C*^[Joc] : *euhoe resonit auham auhius cod. ap. B.G. Teubnerum 1878*^[Seg] | 4 *iuvenem C*^[Joc] | 5 *insultas N*^[Keil, Ri.2, Word, Ri.3, Va.2, Kl, Joc, Seg] *codd.*^[Di] *exsultas N*^[Ri.1, Va.1] *falso e cod. adnotaverat Lindemannus*^[Keil]

CE 1 is erat *ed. princ.*^[Ri.2], *Word.* : *iis erat Lev., Gil.* | 2 *Lyaeus ed. princ.*^[Ri.1, Va.1, Keil, Ri.2, Word, Ri.3, Va.2] : *Luaeus Tra.* | 3 *euan euus ed. princ.*^[Ri.1, Va.1] *Euius ed. princ.*^[Keil, Ri.2] : *Euan, Euius Steph.* : *Evan, Evhyus Col., Lev., Gil. (Evhius)* : *Euan, euhoë, euhoë, Euius Delr., Scriv.* : *Evan, evoe! evoe, Evius! Bo.* : *euhan euhoe euhoe euhium Ri.1* : *euhan <euhoe euhoe> euhium Va.1, Keil, Ri.2, Word., Di., Va.2, Wa., Arg., Bar., Mag., Seg., vulg.*^[Mu] : *euhoe resonit euhan euhium Mu.* : *euhan <euhoe cantans> euhium Ri.3, Ern., Heurg.* : *euhan † euhium Kl.* : *† euhan euhium † Joc.* : *Euhan Euhi<e, euhoe virgi>num Tra.* | 4 *ignotu' Mu.* : *ac totus Tra. (cf. CS)* | *juventum Lev.* | 5 *insultans ed. princ.*^[Va.2, Kl, Bar, Joc] *exsultans ed. princ.*^[Ri.1] *edd.*^[Va.1, Ri.2, Word, Mu, Ri.3] : *exultans Ri.1* : *exsultas Va.1* : *insultas Ri.2, Word., Mu. (de forma participii in -as terminantis cf. Koch 1854; Ritschl [1857b] 1868)*

Crit. in app.: 3 *euhans euhoe euhoe euhium Heurg. in not. (sec. Fabricium), Joc. in comm. (sec. Fabricium)* | 4 *unosus (i. e. univorsus) Va.2 in app., Heurg. in not.* | 5 “ante versum ultimum vel post aliquid videtur excidisse” *Mu. in app.*

CS 1 *his erat Fabricius*^[Ri.1, Va.1, Keil, Word, Mu, Ri.3, Va.2, Kl, Ern, Bar, Joc, Tra] | *Baccus Frobenius (1910) 132* : *Bacc{h}us Catone (1964) 105 adn. 4* | 2 *Luaeus Catone (1964) 105 adn. 4* | 3 *euhan <euhoe euhoe> euhium Fabricius*^[Keil, Ri.2, Word, Ri.3, Va.2, Wa, Kl, Heurg, Bar, Joc, Mag, Tra, Leo, Mariotti, Soubiran]

Euan, <euhoe, euhoe,> Euius Fabricius^[Ri.1, Va.1, Ern, Joc] : *Evan evoe! conclamitans Lange (1851) 16* : *euhan euhoe euhoe euhium Schmidt (1861) 599, Ribbeck (1875) 204* : *Euhan euhoe euhoe Euium Vahlen (1877c) 399* : *<euhoe cantans> euhium Buecheler*^[Ri.3, Di, Kl, Ern, Heurg, Joc, Seg, Tra, Leo] : *‘euhan euhi<e euhoe’ virgin>um Leo ([1910] 1960) 206* : *† euhan euhium † Mariotti (1979) 56* : *euhan † euhium † Soubiran (1984) 83* | 4 *vinosus Heinsius*^[Mu] : *unosus Vahlen (1877c) 399sq.* : *ac totus Leo ([1910] 1960) 206* | 5 *Bac{h}ico Catone (1964) 89 adn. 4*

– *Interpr.: Enn. trib. Mu. (cf. p. 238) | verba chori Lev. : verba nuntii Ribbeck (1875) 204, Wa. (dub.), Joc. (dub.) | 3 de formis cf. Lachmann (1855) 309: “euhius oblongus, quadratus aevius. tum idem euā, oblongus aevom o in a mutato, aevam. inter adspirationem, quam in euan grammatici Graeci agnoscunt, membranae nostrae in hoc non habent.”*

– *Metr.: ia⁶ Bo., Ri.₂ (1–3+5 Graecanici), Kl., Ern., Heurg., Catone (1964) 89 adn. 4, 105 adn. 4, Joc., Tra., Mart. (vel potius ia³)*

CP *Eur. Bacch. 157: XO. εὔια τὸν εὔιον ἀγαλλόμεναι θεόν (et saepe Εὔιος vel εὔιος θεός in hac fabula) • Phoen. 655–656: XO. ..., / βᾶκχιον χόρευμα παρθέ- / νοισι Θηβαίαισι / καὶ γυναιξὶν εὔιοις. • Tro. 325–326: ΚΑ. αἰθέριον, <ἄναγ’> χορόν – / εὐὰν εὐοῖ – / ... • Schol. Eur. Tro. 325 (II, p. 357 Schwartz): πᾶλλε πόδ’ αἰθέριον: εἰς τὸν αἰθέρα, χόρευε: <ἐπι>λέγει δὲ Βακχικὰ ἐπιφθέγματα: – εὐ ἄν εὐ οἶ: τὸ εὐ ἄν εὐ οἶ Βακχικὰ ἐπιφθέγματα: εἰσὶ δὲ ἐπιρρήματα θειασμοῦ. διόρισον {τὰ} δὲ {θειασμοῦ}, οἶον: εὐ οἶ εὐ ἄν: – • Acc. trag. 240/242 Ri.₂₋₃: ο Dionyse, optime / pater, vitiator, Semela genite, euhie! • Ov. am. 1,3,11: at Phoebus comitesque novem vitisque repertor • ars 1,563–564: pars ‘Hymenaeae’ canunt, pars clamant ‘Euhion euhoe’; / sic coeunt sacro nupta deusque toro. • met. 4,11–17: ... / turaque dant Bacchumque vocant Bromiumque Lyaeumque / ignigenamque satumque iterum solumque bimatrem: / additur his Nyseus indetonsusque Thyoneus / et cum Lenaeo genialis consitor uvae / Nycteliusque Eleleusque parens et Iacchus et Euhā, / et quae praeterea per Graias plurima gentes / nomina, Liber, habes; ...*

Cresphontes (F 43–48)

Cognominem tragoediam scripsit Euripides (F 448a–459 TrGF). – Incertum est an haec tragoedia Euripidis exemplar fabulae Enni sit necne. Tragoediam Euripidis exemplar fabulae Enni esse statuerunt plerique homines docti (cf. Lev.; Wecklein 1880, 3sq.; Skutsch 1905, 2593; Lenchantin de Gubernatis 1915, 66sq.; Arg.; Rosner 1970, 30; Frassinetti 1981; Harder 1985, 5sq.; Grilli 1988, 710; Suerbaum 2002, 127); aliam tragoediam Euripidis fontem esse putavit Vysoký (1970/71), fabulam alii poetae Lennartz (1994) 162; fabulam de priore fortuna Cresphontis senioris esse proposuit Ribbeck (1875) 186–191 (contra Wecklein 1880, 3sq.). Cum et Lucilius et Cicero ad Cresphontem Euripidis spectaverint, plerique homines docti putant Ennium hos locos in fabulam suam non transtulisse vel exemplar Euripidis non secutum esse (cf. Lucil. ap. Gell. 6,3,28–29 [Lucil. 1169 Marx]: ‘recteque’ inquit ‘hoc vitio dat Lucilius poetae Euripidae, quod, cum Polyphontes rex propterea se interfecisse fratrem diceret, quod ipse ante de nece eius consilium cepisset, Meropa, fratris uxor, hisce adeo eum verbis eluserit [Eur. F 451 TrGF]: ‘εἰ γάρ σ’ ἐμέλλεν, ὥς σὺ φῆς, κτείνειν πόσις, / χρῆν καὶ σὲ μέλλειν, ὥς χρόνος παρήλυθεν.’ at hoc enim’ inquit ‘plane stultitiae plenum est eo consilio atque ea fini facere velle aliquid, uti numquam id facias, quod velis.’; Cic. Tusc. 1,115: qua est sententia in Cresphonte usus

Euripides [cf. *Eur. F 449,3–6 TrGF*]: ‘nam nos decebat, coetu{s} celebrantis domum, / lugere ubi esset aliquis in lucem editus, / humanae vitae varia reputantis mala; / at qui labores morte finisset gravis, / hunc omni amicos laude et laetitia exsequi’.).

De materia cf. *Aristot. poet. 1454a4–7*: κράτιστον δὲ τὸ τελευταῖον, λέγω δὲ οἶον ἐν τῷ Κρεσφόντῃ ἢ Μερόπῃ μέλλει τὸν υἱὸν ἀποκτείνειν, ἀποκτείνει δὲ οὐ, ἀλλ’ ἀνεγνώρισε, καὶ ... • *Plut. mor. 998E*: σκόπει δὲ καὶ τὴν ἐν τῇ τραγωδίᾳ Μερόπην ἐπὶ τὸν υἱὸν αὐτὸν ὡς φονέα τοῦ υἱοῦ πέλεκυν ἀραμένην καὶ λέγουσαν [*Eur. F 456 TrGF*] ‘ὠνητέραν δὴ τήνδ’ ἐγὼ δίδωμί σοι / πληγὴν’, ὅσον ἐν τῷ θεάτρῳ κίνημα ποιεῖ, συνεξορθιάζουσα φόβῳ μὴ φθάσῃ τὸν ἐπιλαμβανόμενον γέροντα καὶ τρώσῃ τὸ μειράκιον. • *Paus. 4,3,3–6*: Τημένῳ τῶν Δωριέων Ἄργος ἐφέντων ἔχειν, Κρεσφόντης γῆν σφᾶς ἵτει τὴν Μεσσηνίαν ἅτε καὶ αὐτὸς Ἀριστοδήμου πρεσβύτερος. Ἀριστόδημος μὲν οὖν ἐτύγχανεν ἤδη τεθνεώς, Θήρας δὲ ὁ Αὐτεσίωνος τῷ Κρεσφόντῃ μάλιστα ἠναντιοῦτο, τὸ μὲν ἀνέκαθεν Θηβαῖός τε καὶ ἀπόγονος πέμπτος Πολυνεῖκους τοῦ Οἰδίποδος, τότε δὲ ἐπετρόπευεν Ἀριστοδήμος τοὺς παῖδας θεῖος ὢν πρὸς μητρός· Αὐτεσίωνος γὰρ θυγατέρα Ἀριστόδημος ἔγημεν ὄνομα Ἀργεῖαν. Κρεσφόντης δὲ – γενέσθαι γάρ οἱ ἤθελε τὴν Μεσσηνίαν πάντως μοῖραν – Τημένου δεῖται, παρεσκαριασμένος <δὲ> τοῦτον τῷ κλήρῳ δῆθεν ἐφίησι. Τήμενος δὲ ἐς ὕδριαν, ἐνότος ἐν αὐτῇ καὶ ὕδατος, καθίησι τῶν Ἀριστοδήμου παίδων καὶ Κρεσφόντου τοὺς πάλους ἐπὶ διηρημένοις, μοῖραν ἀναιρεῖσθαι τῆς χώρας προτέρους ὀποτέρων ἂν πάλος ἀνέλθῃ πρότερον. τοὺς μὲν δὴ πάλους <γῆς> ὁ Τήμενος ἐπεποίητο ἀμφοτέρους, ἀλλὰ τοῖς μὲν Ἀριστοδήμου παισὶ ξηρὰς ὑπὸ ἡλίου, Κρεσφόντῃ δὲ ὀπτῆς πυρί· ὁ τε δὴ τῶν Ἀριστοδήμου παίδων πάλος κατετέθηκτο καὶ ὁ Κρεσφόντης οὕτω λαχὼν γῆν αἰρεῖται τὴν Μεσσηνίαν. Μεσσηνίων δὲ τῶν ἀρχαίων οὐκ ἐγένετο ὑπὸ τῷ Δωριέων ὁ δῆμος ἀνάστατος, ἀλλὰ βασιλεύεσθαι τε συγχωροῦσιν ὑπὸ Κρεσφόντου καὶ ἀναδάσασθαι πρὸς τοὺς Δωριέας τὴν γῆν· ταῦτα δὲ σφισιν εἶκειν παρίστατο ὑποψία πρὸς τοὺς βασιλεύοντας, ὅτι ἦσεν ἐξ Ἰωλκοῦ τὸ ἀνέκαθεν οἱ Νηλεῖδαι. γυναῖκα δὲ ἔσχε Κρεσφόντης Μερόπην τὴν Κυψέλου, βασιλεύοντος τότε Ἀρκάδων, ἀφ’ ἧς ἄλλοι τε δὴ παῖδες ἐγένοντο αὐτῷ καὶ νεώτατος Αἴπυτος. • *Hyg. fab. 137 (Merope)*: Polyphontes Messeniae rex Cresphontem Aristomachi filium cum interfecisset, eius imperium et Meropen uxorem possedit. cum quo Polyphontes occiso Cresphonte regnum occupavit. filium autem eius infantem Merope mater quem ex Cresphonte habebat absconse ad hospitem in Aetoliam mandavit. hunc Polyphontes maxima cum industria quaerebat, aurumque pollicebatur si quis eum necasset. qui postquam ad puberem aetatem venit, capit consilium ut exsequatur patris et fratrum mortem. itaque venit ad regem Polyphontem aurum petitum, dicens se Cresphontis interfecisse filium et Meropes, Telephontem. interim rex eum iussit in hospitio manere, ut amplius de eo perquireret. qui cum per lassitudinem obdormisset, senex, qui inter matrem et filium internuntius erat, flens ad Meropen venit, negans eum apud hospitem esse nec comparere. Merope credens eum esse filii sui interfectorem qui dormiebat, in chalcidicum cum securi

venit inscia ut filium suum interficeret. quem senex cognovit et matrem ab scelere retraxit. Merope postquam vidit occasionem sibi datam esse ab inimico se ulciscendi, redit cum Polyphonte in gratiam. rex laetus cum rem divinam faceret, hospes falso simulavit se hostiam percussisse, eumque interfecit, patriumque regnum adeptus est [*Ma. in app.*: “verba cum quo ... adeptus est *ad finem fab.* 184 habet *F*; huc transposuit *Bursian*, qui etiam demonstravit verba cum quo ... occupavit et quem ex Cresphonte habebat agglutinatori cuidam deberi”].

*Ad tragoediam Enni fort. referendum est Enn. trag. 114–119 Ri.₂₋₃ (Rhet. Her. 2,38–39). – Fort. haec etiam ad tragoediam Enni spectant: Quint. inst. 11,3,73: itaque in iis quae ad scaenam componuntur fabulis artifices pronuntiandi a personis quoque adfectus mutantur, ut sit Aerope [Merope Lange^[Wi] : niobe *k*, *p**^[Wi]] in tragoedia tristis, atrox Medea, attonitus Ajax, truculentus Hercules. • Amm. Marc. 28,4,27: cumque mutuum illi quid petunt, soccos ut Micionas videbis et Lachetas, cum adiguntur, ut reddant, ita coturnatos et turgidos, ut Heraclidas illos, Cresphontem et Temenum putes.*

Incertum est utrum fabula sit de Cresphonte seniore an de Cresphonte iuniore (an de Aegypto an de Telephonte). Tragoedia Enni certe nuptias Meropes (cf. F 44) et mortem filiorum (cf. F 46, 48) continet. – Enn. F 143 fort. ad hanc tragoediam referendum est. – Tra. titulum tragoediae Enni ‘Crespontem’ rectius scribi affirmavit. Titulus Cresphontis variis formis traditur, persaepe erroribus orthographicis in libris manu scriptis depravatus (e. g. cresponte, chresponte, cresponte, cresiphonte, cressiphonte).

Bibl.: Suerbaum (2003) 219; Manuwald (2001 [2004]) 136sq. – Comm.: Joc. pp. 270–281 – Lit.: Ribbeck (1875) 186–191; Wecklein (1880); Va.₂ pp. CCIVsq.; Rosner (1970) 39–41; Frassinetti (1981).

43

(121 Ri.₂₋₃; 134 Va.₂; 134 Joc.)

Gell. 7,16,8–10 (Ma.): sed neque solus Catullus ita isto verbo [*i. e.* ‘deprecor’] usus est. pleni sunt adeo libri similis in hoc verbo significationis, ex quibus unum et alterum, quae subpetierant, apposui. [9] Q. Ennius in Erectheo¹¹⁷ [*Enn. F 49*] non longe secus dixit quam Catullus [*Catull. 92,3*]: ‘qui<bus> nunc’ inquit ‘aerumna mea libertatem paro, / quibus servitutem mea miseria deprecor’; signat ‘abigo’ et ‘amolior’ vel prece adhibita vel quo alio modo. [10] item Ennius in Cresphonte¹¹⁸:

117 Erectheo *Kl., Joc., Ma.* : erictheo *V*^[Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Joc, Hertz] : eritheo *codd. alii*^[Ri.2, Ri.3, Hertz] : Erechtheo *Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃*

118 Cresphonte *Va.₁, Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Kl., Joc., Ma.* : cresponte *codd.*^[Va.2] : chresiphonte *codd. det.*^[Ri.3]

ego meae cum vitae parcam, letum inimico deprecet (tr⁷)
meae cum *transp. Bo.*

CC (cod. potior: V)

Ed. Ma.: cum meae V

Edd. rel.: cum meae *codd.* [Bo, Ri.1, Va.1, Ri.2, Va.2, Di, Wa, Kl, Joc, Tra] [cum meae Bo.^[Mar] : meae cum V^[Mar]: error?] | deprecet V^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Va.2] deprecet V^[Mu] : deprecet *rel.* [Ri.2] *codd. det.* [Mu]

CE <an> ego Seg. | cum meae Steph., Col., Delr., Scriv., Lev., Gil., Mu., Ma., Mar., Seg. : meae cum Bo., Ri.1, Va.1, Ri.2, Va.2, Di., Wa., Kl., Arg., Joc., Mag., Tra. : ego cum meae<met> Ri.3 | vitae <non> parcam Mu. | deprecet Steph., Col., Scriv., Delr., Lev., Bo., Gil., Ri.1, vulg.^[Va.1]

CS ego cum meae / vitae non parcam, letum inimico deprecet Vossius (1620) 107 : ego cum meae / vitae parcam, letum inimico deprecet? <x – ~ x> Mette (1964) 68 | <an> ego, cum Timpanaro (1947) 72, (1978) 660 | ego cum (fort. num) meaemet Ribbeck (1875) 189 | ne parcam Seyffert (1884)^[Ri.3, Kl]

– *Interpr.:* verba Polyphontis Welcker (1839) 836, Ri.1 p. 266 : verba Cresphontis Ribbeck (1875) 189, Va.2, Di., Wa. (*dub.*), Arg., Tra. : verba Cresphontis ad Meropam Va.2 | e colloquio cum Meropa Wecklein (1880) 8 : e argumento Polyphontis et Meropes Mette (1964) 68

– *Metr.:* tr⁷ Bo., Ri.2, Kl., Joc., Tra., Mart.

44

(120 Ri.2–3; 129 Va.2; 132 Joc.)

(a) *Fest. p. 312,7–14 Li. (Li.):* quae so, ut significat idem quod rogo, ita quaesere ponitur ab antiquis pro quaerere, ut est apud Ennium [*Enn. ann. 144–145 Va.2 = 128–129 Sk.*] ...; [*p. 312,11*] et in C{h}resp<h>onte¹¹⁹: ‘ducit me uxorem liberorum sibi quaesendum gratia’; [*p. 312,13*] et in Andromed{o}a¹²⁰ [*Enn. F 35*]: ‘liberum quaesendum causa familiae matrem tuae’.

(b) *Paul. Fest. p. 313,3–4 Li. (Li.):* quae so significat id quod rogo. ‘quaesere’ tamen Ennius pro quaerere posuit.

119 Cresphonte Aug., Urs. in not., Li., Kl., Joc., CN : chresponte F^[Urs, Li, Va.2, Joc, Mos, CN] : † Chresponte † Mue. (Cresphonte Mue. in app.) : † chresponte † Thew. : Chresponte Urs., Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3

120 Andromeda: liberum Aug., Scal., Urs. : andromedoa F^[Ri.1, Li, Va.2, Joc, CN] mandromedoa F^[Mos] andromedo aliberum F^[Va.2] andromedoaliberum cod. test. Keil (1848) 623, F^[Va.1], Thew. : Andromedoa Ri.2, Ri.3 : vix Andr. ah (vel an) Li. in app.

ducit me uxorem liberorum sibi quaesendum gratia (ia⁸)

CC – **ad a** (cod.: F)

Ed. Li.: –

Edd. rel.: quē sendum F^[Va.2]

– **ad b** (codd. potiores: M L E G I R)

CE duxit Col., Scriv., Lev., Va.₁, Ri.₁, Ri.₂ | duxit uxorem (om. me) Col., Lev., Gil. | liberum Col., Delr., Scriv., Lev. | sibi liberum Col., Scriv., Lev., Gil. | quā sendum † Thew.

Crit. in app.: sibi liberum Scal. in not., Scal. ap. Dac.

CS duxit Ribbeck (1875) 189, Wecklein (1880) 7 | quaesundum Frobenius (1907) 39, (1910) 68, Williams (1968) 371 : quaerendum Mette (1964) 67 – Interpr.: verba Meropes Bo., Welcker (1839) 833sq., Ribbeck (1875) 189, Wecklein (1880) 7 (de nuptiis cum Polyphonte), Va.₂, Frobenius (1910) 68, Di., Wa., Arg. (de nuptiis cum Polyphonte), Mette (1964) 67, Williams (1968) 371, Seg., Tra., Mart. (dub.) | “sc. Cresphontes Mero-pam” Di. in app. | e pologo dub. Joc. | de terminis technicis et affectu cf. Williams (1968) 371–373 | de praesente historico cf. Frobenius (1910) 68 | de formula ‘liberū quaesundum causa’ cf. Frobenius (1907) 12, 39, 44 – Metr.: ia⁸ Bo., Ri.₂, Kl., Catone (1964) 38 adn. 1 (sibī), Joc., Tra., Mart.

CP Plaut. Capt. 889: liberorum quaerundorum caussa ei, credo, uxor datast. • Afranius, tog. 241–242 Ri. (1873): uxorem quaerit firmamentum familiae: / scias abesse ab lustris ingenium procul • Gell. 4,3,2: ..., set iurisiurandi religionem animo atque amori praevertisse, quod iurare a censoribus coactus erat uxorem se liberum quaerundum gratia habiturum. • 17,21,44: ... iurassetque apud censores uxorem se liberum quaerundorum causa habere, ... • Macr. Sat. 1,16,18: unde et Varro ita scribit: ‘mundus cum patet, deorum tristium atque inferum quasi ianua patet. propterea non modo proelium committi, verum etiam dilectum rei militaris causa habere ac militem proficisci, navem solvere, uxorem liberum quaerendorum causa ducere religiosum est.’

45

(113 Ri.₂₋₃; 133 Va.₂; 133 Joc.)

Fest. p. 334,8–18 Li. (Li.): redhostire, referre gratiam. ... nam et hosti<r>e¹²¹ pro aequare posuerunt. [p. 334,14] Ennius in C{h}resp<h>onte¹²²:

121 hostiae F^[Joc,CN] (F Epit.)^[Li] hostiē F^[Va.2] | Paul. Fest. p. 335,6–7 Li. (Li.): redhostire est gratiam referre, nam et hostiae pro aequare posuerunt [hostiae (M P L)^[Li] : hostire (E β)^[Li] Paul.^[Va.2]].

122 Cresphonte Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Li., Kl., Joc., CN : chresponte F^[Mue,Thew,Ri.3,Li,Va.2,Joc,Mos,CN] : Chresponte Aug., Scal., Urs.^[Mue], Mue. : chresponte † Thew.

audi{s} atque auditis hostimentum adiungito (ia⁶)

audi *Scal.* (*ap. Dac.*)

[p. 334,16] et in Hectoris ly<t>ris¹²³ [*Enn. F* 56]: ‘qu<a>e mea comminus machaera, atque hasta † hospius manu †’. et Pacuius in Teucro [*Pac. trag.* 345–346 *Ri.*_{2–3}]: ...

CC (cod.: F)

Ed. Li.: (audis F)

Edd. rel.: audis F[*Bo.* 1, *Va.* 1, *Ri.* 2, *Mu.* 3, *Va.* 2, *Wa.* 1, *Kl.* 1, *Joc.* 1, *Mag.* 1, *Tra.* 1, *Mos.* 1, *CN*]

CE audis *Aug.*, *Steph.*, *Scal.*, *Col.*, *Scriv.*, *Delr.*, *Dac.*, *Lev.*, *Gil.* : audi *Scal. ap. Dac.* : † audis † *Mue.*, *Thew.*

Crit. in app.: audi *Mue.*

CS audis; auditis (vel auditeis?) *Havet* (1914) 37

– *Interpr.*: verba Meropes ad patrem *Ribbeck* (1875) 188 : verba Cresphontis iunioris ad Polyphontem de ficta morte Cresphontis *Wecklein* (1880) 4, 10 : verba Cresphontis ad Polyphontem *Va.*₂, *Mette* (1964) 68, *Seg.*, *Tra.* (*prob.*) : verba Polyphontis ad Cresphontem *Wa.* | *de usu participii* cf. *HSz* p. 812 : *de voce* ‘auditis’ = ‘rebus auditis’ cf. *Frobenius* (1910) 67

– *Metr.*: ia⁶ *Bo.*, *Ri.*₂, *Kl.*, *Catone* (1964) 109 *adn.* 1, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.*

CP *Plaut. Asin.* 172: par pari datum hostimentumst, opera pro pecunia.

46

(124–125 *Ri.*_{2–3}; 130 *Va.*₂; 135–136 *Joc.*)

Non. p. 144,12–14 *Merc.* = 210 *Li.* (*Li.*): nitidant, abluunt: dictum a nitore. Ennius Cresphonte¹²⁴:

† opie † (?)

eam secum advocant, eunt ad fontem, nitidant corpora (tr⁷)

1 † opie *Ri.*₂ (*cf. etiam Ri.*₁)

CC (codd. potiores: β *Bamb.* γ δ E F G H L *Lugd. Montepess. Oxon. P* P7665 P7666)

123 in Hectoris lytris: qu<a>e Urs.^[*Ri.* 1, *Va.* 1, *Ri.* 2, *Mu.* 3, *Li.* 1, *Va.* 2, *Joc.*], *Mue.*, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Mu.*, *Va.*₂, *Wa.*, *Kl.*, *Joc.*, *Mos.* in *app.* : innectoris lyrisque F^[*Ri.* 1, *Va.* 1, *Ri.* 2, *Mue.*, *Thew.*, *Mu.* 3, *Li.* 1, *Va.* 2, *Joc.*, *CN*] innectoris lyris quae F^[*Mos.*] : innectoris † lyrisque † *Thew.* : in Hectoris Lytris: quae *Li.*

124 Cresphonte *Per.*_B, *Bent.*^[*Qui*], *Palmerius*^[*GR, Qui*], *Qui.*, *Mu.*, *On.*, *Li.*, *Kl.*, *Joc.* : cresponte (*L H G*)^[*Mu*] codd.^[*Qui*, *Va.* 2, *Joc.*] : Cresponte *Merc.*, *GR*, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃ | *Enn. Cresphon. Iun.*

Ed. Li.: 1 (opie *codd.*) | **2** fontem *F*² (*silente F*³) : fortem *codd.*

Edd. rel. et studd.: 1 o pie (*F H L P G E P7579*)^[On] *codd.*^[Va.1,Mu,Va.2, Kl,Tra] opie (*L H G*)^[Mu(Non)] *codd.*^[Wa,Joc] | **2** eam (*L H G*)^[Mu,On] (*F P E P7579*)^[On] *codd.*^[Mu(Enn)] | secum advocant (*L H G*)^[Mu] *codd.*^[Mu(Enn)] | fontem *F*²^[On,Va.2,Joc,Mette] *Urbini.307*^[Ri.2] *H*^[On,Ri.3,Va.2] *E*^[On,Va.2] : fortem (*L H G*)^[Mu(Non)] (*L G F*¹)^[On] *rel.*^[Ri.3,Va.2] *codd.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu, Joc,Mette]

CE 1–2 o pie secum advocant, cum ad fontem, nitidant corpora *Delr.* : * o pie eam secum <...> ádvocant, / <...> eunt ad fóntem, nitidant córpora *Ri.*₁ : <...> <fidem> ópiferam socium ádvocant / * * * / <...> eunt ad fóntem, nitidant córpora *Va.*₁ : † o pie eam secum ádvocant, / <...> eunt ad fóntem, nitidant córpora *Ri.*₂, *Ri.*₃ | o pie eam ... corpora *dist. Col., Lev., Gil.* : o pie<tas>, eam *dist. Va.*₂ (*tr*⁵), *Arg.* : † opie † eam ... corpora *dist. Wa.* | **1** opie *ed. 1476*^[Qui] : o pie *Per.*_B, *Steph., Iun., Col., Delr., Merc., Lev., Bo., Gil., GR* : *o pie *Ri.*₁ : <...> <fidem> opiferam *Va.*₁ : † o pie *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Kl.* : <...> opiæ *Qui.* : † o pie eam † *On.* : o pie<tas> *Va.*₂, *Arg.* : † opie *Li.* : † opie † *Wa., Joc.* : <...> eam *Mag.* : <...> o factum pie <...>! *Seg.* : {o pie} eam *Tra.* | **2** Méropam secum abdúcant *Mu.* | advocant / eunt *dist. Qui., Li.* | ad fontem *vulg.*^[Mu], *edd.*^[GR,Va.1] : ad fortem *GR*

Crit. in app.: **1–2** eunt ad fontem, nitidant corpora, / <hóstiamque> opimam <sistunt, deos> secum <ut sint> advocant; *vel* eunt ad f. n. c. / <...> <praesentiam> ópiferam deorum advocant. *dub. Ri.*₁ *in app.* | pure eam *dub. Col. in not.* : opem / consivam advocant *prob. Bo. in app.* : optimam, operam, oppletam *vel* plenam, opsecrant *dub. Ri.*₂ *in app.* (*latentia in litteris* o pie) : Pelopiae eam secum avocant *dub. Li. in app.* : “opie corrupt. ex Meropen quasi gloss. seclud.” *Wa. in app.*

CS 1–2 optume eccam secum adducunt. eunt at fontem, corpora / nitidant *Spengel (1899) 394* | propere secum advocant *Delr. p. 164 (dub.)* : pie deam secum *Gulielmii ap. Gruterum III (1604) 350* : obviam eam secum avocant *Palmerius ap. Gruterum IV (1604) 777 (dub.)* : opem / consivam advocant *Grotius*^[Bo,GR,Qui,Vossius], *Vossius (1620) 107*, *Hartung (1844) 53* : omnes secum advocant *Heinsius*^[Ri.2] : pedisecum *Buecheler ‘olim’*^[Ri.3] : piant, secum *Buecheler ‘nunc’*^[Ri.3,Kl] : hospitem / securi advocant *Ribbeck (1875) 190* : o pie eam *Wecklein (1880) 14* : o pietas *Vahlen ([1888/89] 1907) 419sq., ([1901] 1923) 613* : o (oh) pie *Seyffert (1904) 1325 (‘ironice dictum’)* : o <factum> pie *Timpanaro (1947) 67, (1968) 670* : <Pel>opiae *Frassinetti (1981) 22* : omnes eam v. d.^[GR] | **2** advocant / eunt *dist. Ax (1917) 27* | fontem <– x> nitidant *Mette (1964) 67* | nuditant v. d.^[GR]

– *Interpr.*: verba nuntii *Hartung (1844) 53*, *Ribbeck (1875) 189sq., Wecklein (1880) 14sq.* : verba nuntii ad Meropam *Hartung (1844) 53* : verba Meropes *Va.*₂ : verba Cresphontis ad Meropam *Seg.* | “*sacrae poterant caerimoniae describi, inter quas fortasse Cresphonti caedes inlata erat*” *Ri.*₁ p. 266 : de coniuratis *Mu.*

– *Metr.*: tr⁷ *Bo.*, *Ri.*₂ (1 mutil.), *Spengel* (1899) 394, *Tra.* : tr⁵ *Vahlen* ([1888/89] 1907) 419sq., ([1901] 1923) 612sq., *Va.*₂ (cf. *CE*; contra *Ax* 1917, 27; *Timpanaro* 1946, 77–81; 1968, 670; 1978, 656sq.) : ia⁶ (2 “*explendus est voce trisyllaba a vocali incipiente velut omnia vel simili vocula*”) *Ax* (1917) 27 et adn. 2 : 1 inc., 2 tr⁷ *Kl.*, *Joc.*, *Mart.*

47

(112 *Ri.*₂₋₃; 128 *Va.*₂; 137 *Joc.*)

Non. p. 471,2–5 *Merc.* = 755 *Li.* (*Li.*): sortirent, pro sortirentur. ... {sortiunt} ¹²⁵ *Ennius Cresphonte* ¹²⁶:

an inter se sortiunt urbem atque agros (ia / tr)

CC (codd. potiores: α β *Bamb.* γ δ *E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P* P7665 P7666)

Ed. *Li.*: –

Edd. rel.: atque codd. praeter *L*^[Mu]

CE <...> inter (*del.* an) *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂ : avi inter *Ri.*₃, *Kl.* : <~ ~> an *Di.* : <an> inter *Arg.* [error?] | se<se> *Bo.*, *Qui.*, *Mu.*, *Ri.*₃, *Merry*, *Wa.*, *Mag.* | adque *Mu.*

Crit. in app.: “an fort. nam vel iam corrigendum” *Ri.*₂ : an <iterum> inter se *dub.* *Va.*₂

CS an inter se<se> *Vossius* (1620) 107, *Mette* (1964) 67 : avi inter *Buecheler*^[*Ri.*₃, *Di.*, *Kl.*], *Ribbeck* (1875) 189 : paternam vel avitam vel potius avi *Ri.*₂ coroll. p. XXII : <...> an inter se<se> *Catone* (1964) 77 adn. 9 : <Lacaen>am inter se *Frassinetti* (1981)

– *Interpr.*: verba umbrae Cresphontis vel Meropes *Ri.*₁ p. 266 : verba Cresphontis iunioris *Wecklein* (1880) 4sq. : verba Cresphontis *dub.* *Mette* (1964) 67 : verba nobilium contra mandata plebis *Merry* | de sortitione Peloponnesis inter Heraclidas (*sec. prologum Euripidis*: cf. *Welcker* 1839, 829sq.; *Wecklein* 1880, 4sq.) *Ri.*₁ p. 266, *Ri.*₂ coroll. p. XXII, *Arg.* : de sortitione Messeniae inter fratres *Col.*, *Tra.*, *Mart.* | e prologo *dub.* *Ribbeck* (1875) 189, *Wecklein* (1880) 4sq., *Tra.* | an = atn’ proposuit *Frobenius* (1910) 83 (de vocibus interrogativis)

125 {sortiunt} ... agros post lemma ‘moderant’: huc transp. et duo exempla iunxit *Qui.* (*del.* sortiunt : sorciunt *P*) : “{sortiunt} ... agros post lemma ‘moderant’: huc transp. *Qui.* (*del.* sortiunt), sed credo sortirent ... agros ab hoc loco alienos esse” *Li.* (*sed transp. sec. Qui.*) | sortiunt *Iun.*, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Va.*₂, *Joc.* : *del. Qui.*, *Mu.*, *Li.*

126 Cresphonte *Iun.*, *Merc.*, *Qui.*, *Mu.*, *Li.*, *Va.*₂, *Joc.* : cresfonte codd.^[*Va.*₁, *Mu.*, *Va.*₂, *Joc.*] : Cresfonte *GR*, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃

– *Metr.*: ia⁶ *Bo.*, *Ri.*₂ : inc. *Kl.*, *Joc.*, *Tra.* : ia⁶ vel fort. tr⁷ *Catone* (1964) 77 *adn.* 9 (cf. *CS*) | ävi *Kl.* (cf. *CE*)

48

(126–127 *Ri.*₂₋₃; 131–132 *Va.*₂; 138–139 *Joc.*)

Macr. Sat. 6,2,21 (*Kas.*): ‘nec te, tua funera mater / produxi pressive oculos aut vulnera lavi’ [*Verg. Aen.* 9,486–487]. Ennius in Cres{i}phonte¹²⁷:

neque terram inicere neque cruenta convestire corpora (ia⁸)
mihi licuit, neque miserae lavere lacrimae salsum
[sanguinem]

1–2 corpora / mihi *transp. Bo.*

CC (codd. potiores: α = N D P G, β₂ = F R A C)

Ed. *Kas.*: 1–2 mihi corpora codd.

Edd. rel.: 1 convertire *T*^[*Joc, Will*] : convertere *A*^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Joc, Will*] | 1–2 mihi corpora codd.^[*Bo, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Di, Va.2, Kl, Joc, Mag, Tra, Will*] | 2 neque codd. *Eyssenhardt*^[*Ri.2*] *P*^[*Mu*] codd.^[*Ri.3, Tra*] : nec rel.^[*Mu*] | salsum codd. *pler.*^[*Mu*] codd.^[*Ri.3, Tra*] : om. *P*^[*Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Will*] : falsum *S*^[*Va.1*]

CE 1–2 neque ... cruenta / convestire ... licuit, / neque ... sanguinem *dist. Col., Delr., Scriv., Lev., Gil.* | mihi corpora *Steph., Col., Delr., Scriv., Lev., Gil.* : corpora / mihi *Bo.* | 2 licuit miserae neque *Mu., Ri.3, Merry, Kl., Tra.* | nec miserae *Ri.2* | lacrima *Merry* | falsum *Lev.* : salsae *Mu., Ri.3* : salsa *Merry*

Crit. in app.: 2 “atque lacrimae salsae scribere poterit qui miserae genitivum habebit” *Ri.2*

CS 1–2 neque terram inicere, neque cruenta convestire corpora / licuit mihi miserae, nec lavere lacrimis salsis sanguinem. (ia⁸) *Vossius* (1620) 107 : nec terram inicere, cruenta neque / convestire mihi corpora licuit, / nec miserae laverunt lachrymae / salsum sanguinem (vel sanguen) *Osann* (1816) 133 | 2 neque miserae lavere lacrimis salsis sanguinem *Bentley* (1738) 8 (*secutus Vossium*) : mihi licuit neque meae lavere lacrimae *Buecheler*^[*Ri.3, Joc, Tra*] : mihi licuit nec miserae lavere lacrimis *Usener*^[*Joc*] : licuit neque miserae lāvēre lacrimae <latice> salsum sanguinem *Mette* (1964) 67, *Skutsch* ([1967] 1968) 185 | miserae, nec lavere *Ribbeck* (1875) 189, *Wecklein* (1880) 9 | lachryma *Turnebus* (1604) 377

127 Cresphonte *Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2, Kl., Joc., Will., Kas., vulg.*^[*Will*] : cresiphonte *P*^[*Ri.2, Ri.3, Va.2, Joc, Will*] : cressiphonte (*N R F A*)^[*Joc*] (*A Med. a S*)^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3*] rel.^[*Va.2, Will*] : cresiphonte vel cressiphonte codd.^[*Kas*] : Ctesiphonte *P*^[*Va.1*], *Ri.1, edd.*^[*Va.1*] : in *Cres. om. T*^[*Will*]

– *Interpr.*: verba Meropes *Bo.*, *Welcker* (1839) 833, *Ri.*₁ p. 266, *Ribbeck* (1875) 189, *Wecklein* (1880) 9, *Merry*, *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Mette* (1964) 67, *Joc.*, *Stabryla* (1970) 39, *Mag.*, *Seg.*, *Mart.* (*dub.*) | de filiis Meropes trucidatis *Bo.* : de corporibus Cresphontis et filiorum *Wa.*, *Joc.* | ex exitu fabulae *Ri.*₁ p. 266 | *de sensu vocis* ‘salsum’ cf. *Broccia* (1997/98) 246–253 | “lavere est laverunt” *Ri.*₂ in *app.* : *de voce* ‘lavēre’ cf. *Frobenius* (1907) 43 : “lavere ut praeteritum vulgo construunt, lāvēre (*infin.*) latice lacrimae *O. Skutsch*” *Will.* in *app.*

– *Metr.*: *ia*⁸ *Vossius* (1620) 107 (cf. *CS*), *Bo.*, *Ri.*₂, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.* : **1** *ia*⁸, **2** *tr*⁷ *Kl.* : *ia*⁸ (**2** licuit; miserae ... lacrimae *dat.*) *vel fort.* *ia*⁹ (**2** licuit: *sine correptione*; miserae ... lacrimae *nom.*; lāvēre *perf.*) *Catone* (1964) 82 *adn.* 2

CP *Verg. Aen.* 6,365–366: aut tu mihi terram / inice • 9,483–491: nec te sub tanta pericula missum / adfari extremum miserae data copia matri? / heu, terra ignota canibus data praeda Latinis / alitibusque iaces! nec te tua funere mater / produxi pressive oculos aut vulnera lavi, / veste tegens tibi quam noctes festina diesque / urgebam et tela curas solabar anilis. / quo sequar? aut quae nunc artus avulsaque membra / et funus lacerum tellus habet? (cf. *Stabryla* 1970, 39–41)

Erectheus (F 49–51)

Cognominem tragoediam scripsit Euripides (F 349–370 TrGF). – *Exemplar tragoediae Enni probab. haec tragoedia Euripidis est* (cf. e. g. *Lev.*; *Ribbeck* 1875, 182sq.; *Skutsch* 1905, 2593; *Lenchantin de Gubernatis* 1915, 66sq.; *Rosner* 1970, 30, 41; *Mag.*; *Grilli* 1988, 710; *Zimmermann* 2000, 279; *Suerbaum* 2002, 127; *Mart.*).

De materia cf. *etiam* [*Demosth.*] *epitaph.* 60,27: ἤδεσαν πάντες Ἐρεχθεῖ-
δαι τὸν ἐπώνυμον <τὸν> αὐτῶν Ἐρεχθέα, ἔνεκα τοῦ σῶσαι τὴν χώραν τὰς
αὐτοῦ παῖδας, αἷς Ὑακινθίδας καλοῦσιν, εἰς προὔπτον θάνατον δόντ’ ἀνα-
λῶσαι. αἰσχρὸν οὖν ἡγοῦντο τὸν μὲν ἀπ’ ἀθανάτων πεφυκότα πάντα
ποιεῖν ἔνεκα τοῦ τὴν πατρίδα ἐλευθερῶσαι, αὐτοὶ δὲ φανῆσαι θνητὸν
σῶμα ποιοῦμενοι περὶ πλείονος ἢ δόξαν ἀθάνατον. • *Lycurgi orationem*
in Leocratem 24,98–100 [pp. 67,13–68,3 *Conomis*]: φασὶ γὰρ Εὐμόλπον
τὸν Ποσειδῶνος καὶ Χιόνης μετὰ Θρακῶν ἔλθειν τῆς χώρας ταύτης
ἀμφισβητοῦντα, τυχεῖν δὲ κατ’ ἐκείνους τοὺς χρόνους βασιλεύοντα
Ἐρεχθέα, γυναῖκα ἔχοντα Πραξιθέαν τὴν Κηφισοῦ θυγατέρα. μεγάλου δὲ
στρατοπέδου μέλλοντος αὐτοῖς εἰσβάλλειν εἰς τὴν χώραν, εἰς Δελφοὺς
ἰὼν ἡρώτα τὸν θεόν, τί ποιῶν ἂν νίκην λάβοι παρὰ τῶν πολεμίων. χρή-
σαντος δ’ αὐτῷ τοῦ θεοῦ, τὴν θυγατέρα εἰ θύσειε πρὸ τοῦ συμβαλεῖν τῷ
στρατοπέδῳ, κρατήσιν τῶν πολεμίων, ὁ δὲ τῷ θεῷ πιθόμενος τοῦτ’
ἔπραξε, καὶ τοὺς ἐπιστρατευομένους ἐκ τῆς χώρας ἐξέβαλε. διὸ καὶ δι-
καίως ἂν τις Εὐριπίδην ἐπαινέσειεν, ὅτι τὰ τ’ ἄλλ’ ἦν ἀγαθὸς ποιητής, καὶ
τοῦτον τὸν μῦθον προεῖλετο ποιῆσαι, ἡγούμενος κάλλιστον ἂν γενέσθαι

τοῖς πολίταις παράδειγμα τὰς ἐκείνων πράξεις, πρὸς ἃς ἀποβλέποντας καὶ θεωροῦντας συνεθίζεσθαι ταῖς ψυχαῖς τὸ τὴν πατρίδα φιλεῖν. • *Apollocl. bibl. 3,15,4 = 3,201–204*: Χιώνη δὲ Ποσειδῶνι μίγνυται. ἡ δὲ κρύφα τοῦ πατρὸς Εὐμόλπον τεκοῦσα, ἵνα μὴ γένηται καταφανής, εἰς τὸν βυθὸν ῥίπτει τὸ παιδίον. Ποσειδῶν δὲ ἀνελόμενος εἰς Αἰθιοπίαν κομίζει καὶ δίδωσι Βενθεσικύμῃ τρέφειν, αὐτοῦ θυγατρὶ καὶ Ἀμφιτρίτης. ὥς δὲ ἐτελειώθη, ὁ Βενθεσικύμης ἀνὴρ τὴν ἐτέραν αὐτῷ τῶν θυγατέρων δίδωσιν. ὁ δὲ καὶ τὴν ἀδελφὴν τῆς γαμηθείσης ἐπεχείρησε βιάζεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο φυγαδευθεὶς μετὰ Ἰσμάρου τοῦ παιδὸς πρὸς Τεγύριον ἦκε, Θρακῶν βασιλέα, ὃς αὐτοῦ τῷ παιδί τὴν θυγατέρα σύσκιεν. ἐπιβουλεύων δὲ ὕστερον Τεγυρίῳ καταφανὴς γίνεται, καὶ πρὸς Ἐλευσινίους φεύγει καὶ φιλίαν ποιεῖται πρὸς αὐτοὺς. αὐτὸς δὲ Ἰσμάρου τελευτήσαντος μεταπεμφθεὶς ὑπὸ Τεγυρίου παραγίνεται, καὶ τὴν πρὸ τοῦ μάχην διαλυσάμενος τὴν βασιλείαν παρέλαβε. καὶ πολέμου ἐνστάντος πρὸς Ἀθηναίους τοῖς Ἐλευσινίοις, ἐπικληθεὶς ὑπὸ Ἐλευσινίων μετὰ πολλῆς συνεμάχει Θρακῶν δυνάμεως. Ἐρεχθεὶ δὲ ὑπὲρ Ἀθηναίων νίκης χρωμένῳ ἔχρησεν ὁ θεὸς κατορθώσκειν τὸν πόλεμον, ἐὰν μίαν τῶν θυγατέρων σφάζῃ. καὶ σφάζαντος αὐτοῦ τὴν νεωτάτην καὶ αἱ λοιπαὶ ἑαυτὰς κατέσφαζαν· ἐπεποιήντο γάρ, ὥς ἔφασάν τινες, συνωμοσίαν ἀλλήλαις συναπολέσθαι. γενομένης δὲ μετὰ <τὴν> σφαγὴν τῆς μάχης Ἐρεχθεὺς μὲν ἀνεῖλεν Εὐμόλπον. • *Hyg. fab. 46 (Erechtheus)*: Erechtheus Pandionis filius habuit filias quattuor, quae inter se coniuraverunt si una earum mortem obisset, ceterae se interficerent. in eo tempore Eumolpus Neptuni filius Athenas venit oppugnaturus, quod patris sui terram Atticam fuisse diceret. is victus cum exercitu cum esset ab Atheniensibus interfectus, Neptunus ne filii sui morte Erechtheus laetaretur expostulavit ut eius filia Neptuno immolaretur. itaque Chthionia filia cum esset immolata, ceterae fide data se ipsae interfecerunt; ipse Erechtheus ab Iove Neptuni rogatu fulmine est ictus. • 238,2 (*Qui filias suas occiderunt*): Erechtheus Pandionis filius Chthoniam ex sortibus pro Atheniensibus; reliquae ipsius sorores ipsae se praecipitaverunt.

Fragmenta tragoediae Enni probab. proelium – fort. Eumolpi contra Erectheum – (cf. F 51) et sacrificium filiae (cf. F 49) continent. – Ad hanc tragoediam fort. referenda sunt Enn. F 183, 186, 198 et trag. inc. inc. 43 Ri.2-3 (cf. Ri.2 p. 32 adn.; Ri.3 p. 35 adn.; Mart. p. 377). – Tra. titulum tragoediae Enni ‘Erecteum’ rectius scribi affirmavit; Bo., Ri.2, Va.2 ‘Erechtheum’ scripserant. Titulus Erectheus traditus esse videtur, sed persaepe erroribus orthographicis in libris manu scriptis depravatus (e. g. erictheo, eritheo, eripiteo, erepитеo).

Bibl.: Manuwald (2001 [2004]) 137 – Comm.: Joc. pp. 281–283 – Lit.: Hartung (1843) 465–476; Ribbeck (1875) 181–186; Rosner (1970) 41; Traina (1974) 160sq.; Zimmermann (2000); Stockert (2004) 274–276.

49

(128–129 Ri.₂₋₃; 137–138 Va.₂; 141–142 Joc.)

(a) *Gell.* 7,16,8–10 (*Ma.*): sed neque solus Catullus ita isto verbo [*i. e.* ‘deprecor’] usus est. pleni sunt adeo libri similis in hoc verbo significationis, ex quibus unum et alterum, quae subpetierant, apposui. [9] Q. Ennius in *Erectheo*¹²⁸ non longe secus dixit quam Catullus [*Catull.* 92,3]: ‘qui<bus> nunc’ inquit ‘aerumna mea libertatem paro, / quibus servitutem mea miseria deprecor’; signat ‘abigo’ et ‘amolior’ vel prece adhibita vel quo alio modo. [10] item Ennius in *Cresphonte*¹²⁹ [*Enn. F* 43]: ‘ego meae cum vitae parcam, letum inimico deprecet’.

(b) *Non. p.* 290,15–19 *Merc.* = 448 *Li.* (*Li.*): deprecor, amolior, depello, propulso. ... Ennius *Erect*<h>eo¹³⁰: ‘qui<bus> [cui *codd.*] nunc aerumna mea libertatem paro [libertate para *codd.*], / quibus servitutem mea miseria deprecor’.

qui<bus> nunc aerumna mea libertatem paro, (ia⁶)
quibus servitutem mea miseria deprecor

1 qui<bus> (= quibu’) *Bent.*

CC – *ad a* (*cod. potior: V*)

Ed. Ma.: 2 mea ς : ea V

Edd. rel. et studd.: 1 qui V^[Mar,Hertz] *codd. rec.*^[Mar,Hertz] *codd.*^[Ri.2,Mu,Ri.3,Va.2,Di,Wa,Kl,Joc,Mag,Tra] | erumpna V^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Joc] *codd.*^[Va.2,Di] | ea V^[Joc] *codd.*^[Va.2,Di] | libertatem V^[Mar] *codd.*^[Qui, Mu,Va.2] | paro *codd.*^[Qui,Mu,Va.2] | 2 mea *codd.*^[Qui,Mu,Va.2] : ea V^[Mar] | miseria V^[Mar] *codd.*^[Qui,Va.2]

– *ad b* (*codd. potiores: α B β Bern.347 Cant. δ E G Gen. H L Montepess. Oxon. P*)

Ed. Li.: 1 cui *codd.* | erumnam et a L | libertate para *codd.* | 2 mea E : meam L $\alpha\beta$ | miseria α : miseriar E : miseriam L β

128 *Erectheo Kl., Joc., Ma.* : erictheo V^[Ri.2,Mu,Ri.3,Va.2,Joc,Hertz] : eritheo *codd. alii*^[Ri.2, Ri.3,Hertz] : *Erechtheo Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3*

129 *Cresphonte Va.1, Ri.1, Ri.2, Ri.3, Kl., Joc., Ma.* : cresfonte *codd.*^[Va.2] : chresiphonte *codd. det.*^[Ri.3]

130 *Erectheo Li., Kl., Joc.* : erepiteo (*L Gen.*)^[GR,Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3] (*L¹ H¹ Gen.*)^[Mu] (*L¹ α*)^[Li] *H*^[Ri.3] : eripiteo *rel.*^[Va.1,Mu,Joc] *codd.*^[Qui], *GR* : eripite o β ^[Li,Joc] *codd.*^[Col] : eripiteo vel erepiteo *codd.*^[Va.2,Mu(Enn),Hertz] : *Erechtheo cod. Urs.*^[GR,Ri.1,Va.1,Ri.2], *vet. cod. Fulvii*^[Col], *Muretus* ([1586] 1789) 315, *prob. Passerat*^[Qui], *Col., Merc., Va.1, Qui., Mu.* : eripite o cives aliqui *edd.*^[Col] : Ennius: eripite o cui *lun., edd. ante Merc.*^[Qui] : Eripiteo *Ri.1, Ri.2, Ri.3*

Edd. rel. et studd.: 1 cui *codd.*^[Col,Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3,Va.2,Wa,Kl,Joc,Mar, Mag,Tra,Hertz] *vet. cod. Urs.*^[GR] | nunc *vet. cod. Urs.*^[GR] : nonc *L*^[Mu] | erumnam ea ‘*rel.*’^[Joc] *codd.*^[Qui,Va.2,Di] : erumnam et a *L*^[Joc] aerumnam et a *L*^[Seg] erumnam ea (eta *L*) (*Gen. L H G*[collatione *Schneideriana*])^[Mu] : aerumnam a *cod.*^[Col] : erumna *codd.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu] | libertate *codd.*^[Col,Ri.1,Va.1,Ri.2,Qui,Mu,Ri.3,Va.2,Di,Joc,Mar] | para *codd.*^[Col,Ri.1,Va.1,Ri.2,Qui,Mu,Ri.3,Va.2,Di,Joc] | **1–2** paraquibus *P*^[Qui] | **2** mea *E*^[Joc,Seg] *codd. Non. pars*^[Ma] : meam *rel.*^[Joc] (*L β*)^[Seg] *codd. boni pler.*^[Ri.3] *codd. pler.*^[Qui] *codd.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Va.2,Di,Mar] | miseria *α*^[Joc] (*Gen. H*¹[ut vid.])^[Mu(Non)] *codd. pler.*^[Qui] : miseriar *E*^[Joc,Seg] : miseriam *P*^[Qui] (*L H G*)^[Mu(Non)] (*L H*²[ut vid.])^[Mu(Enn)] (*L β*)^[Seg] *rel.*^[Joc] *codd. boni pler.*^[Ri.3] *codd.*^[Col, Mar] : miseriam (-a pauci) *codd.*^[Va.2,Di]

CE **1** eripite o cives aliqui *edd.*^[Col] (cf. *adn. 130*) : quibus nunc *Bent. (ad a), Steph., Bo., Ri.1, Va.1, Ri.2, Her. (ad a), edd. vet. Gell.*^[Ri.2], *vulg.*^[Mag] : quis nunc *Bent. (ad b), Merc., Mu.(Non.), Ri.3 (dat.; cf. Ri.2 coroll. p. XXIII)* : eripite o cui nunc *Iun., edd. ante Merc.*^[Qui] (cf. *adn. 130*) : quibu’ nunc *Col., Delr., Scriv., Lev., Gil.* : cui nunc *GR (ad b), Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Seg., Mag., Tra., vulg.*^[Qui] : queis nunc *Qui.* : quin nunc *Mu.(Enn.)* : qui nunc *Ma. (ad a), Mar. (ad a)* : † qui † nunc *Joc.* | erumnam a *Ald.*^[Qui], *Iun.* : erumnam a *Bent. (ad b)* : erumna mea *Merc., GR, Mu.* : aerumpna mea *Her. (ad a)* | libertate para *Ald.*^[Qui], *Iun., GR (ad b)* : libertate paro *Bent. (ad b)* : libertatem para *Mu.(Enn.)* | **2** quib’ *Iun.* : quibu’ *Col., Lev., Gil., Mu.(Enn.), Li.* : queis *Qui.* : quis *Mu.* | meam miseriam *Iun., edd. ante Merc.*^[Qui] : meam miseria *GR*

Crit. in app.: **1–2** quin nunc erumna mea libertatem para / quin servitutem mea miseria deprecia *Mu.(Non.) in app.* | **1** eripite o cives, quibus *Iun. in not. (cf. adn. 130)* | quoi (= cui) *Tra. in not.*

CS **1** quibu’ *Muretus ([1586] 1789) 315, Vossius (1620) 107* : quibus *Welcker (1839) 720, Hartung (1843) 469, Ribbeck (1875) 183* : quis *Kiessling*^[Ri.2], *Pinto (1914) 22* : qui *Buecheler*^[Ri.2] : cui *Traina (1974) 160, Soubiran (1988) 144, 181* : <...> aerumna *Stockert (2004) 274* | **2** quibu’ *Vossius (1620) 107, Soubiran (1988) 145, 181*

– *Interpr.*: *Gellium fontem Noni esse statuit Hertz (1862) 787* | verba *Erecthei vel potius Praxitheae Col.* : “verba sunt Colophoniae, cum eam parens Erichthonius ex sortibus pro Atheniensibus esset sacrificaturus” *Vossius (1620) 107, Bo.* : verba *Praxitheae matris Welcker (1839) 720, Ribbeck (1875) 183, Va.2, Di., Wa. (sed Erecthei si qui legitur), Kl., Joc., Traina (1974) 160 (sed Erecthei si qui legitur), Mag., Tra., Stockert (2004) 274, Mart.* : verba *Erecthei Hartung (1843) 469* : verba *Erecthei vel Praxitheae Mu.* | versus *Enn. et Euripidis comparaverunt Traina (1974) 160sq., Zimmermann (2000) 279sq.* | “de *Erecthei filiabus, quae pro salute patriae mortem oppetierunt*” *Iun.* : cui, sc. patriae; quibus, sc. civibus *Va.2 in app., Di., Wa. in app., Kl. in app.* | de usu vocum abstractarum cf. *Molsberger (1989) 180*

– *Metr.*: *ia*⁶ *Bo., Ri.2 (2 Graecanicus), Kl., Joc. (1 dub.), Tra., Mart. (1 mutil.)* | **1+2** *méa vel potius meá Di. (in app.)*

CP Eur. F 360,38–41 TrGF: τὴν οὐκ ἐμὴν <...> πλὴν φύσει δώσω κόρην /
θῆσαι πρὸ γαίας. εἰ γὰρ αἰρεθήσεται / πόλις, τί παίδων τῶν ἐμῶν μέτεστί
μοι; / οὐκ οὖν ἅπαντα τοῦν γ' ἐμοὶ σωθήσεται; • *F 360,50–52 TrGF:*
χρησθ', ὃ πολῖται, τοῖς ἐμοῖς λοχεύμασιν, / σῶξεσθε, νικᾷτ'· ἀντὶ γὰρ
ψυχῆς μιᾶς / οὐκ ἔσθ' ὅπως οὐ τήνδ' ἐγὼ σώσω πόλιν. • *Cato, or. frg. 164*
ORF₄: sed enim id metuere, si nemo esset homo quem vereremur, quid-
quid luberet faceremus, ne sub solo imperio nostro in servitute nostra
essent. libertatis suae causa in ea sententia fuisse arbitror. • *Catull. 92,3–*
4: quia sunt totidem mea: deprecor illam / assidue, verum dispeream nisi
amo. • *Cic. Pis. 15:* caedem illi civium, vos servitutem expetistis. hic vos
etiam crudeliores; huic enim populo ita fuerat ante vos consules libertas
insita ut ei mori potius quam servire praestaret. • *Phil. 6,19:* aliae nationes
servitutem pati possunt, populi Romani est propria libertas.

50

(130 Ri.₂₋₃; 139 Va.₂; 140 Joc.)

(a) *Fest. p. 158,10–14 Li. (Li.):* n e m i n i s <genitivo casu Cato usus est>:
... [...] <Enni>us¹³¹ Erectheo¹³²: 'lapideo sunt corde multi, quos non
miseret neminis'.

(b) *Paul. Fest. p. 159,4–5 Li. (Li.):* n e m i n i s genitivo casu Cato usus
est, cum dixit: 'sunt multi corde quos non miseret neminis'.

lapideo sunt corde multi, quos non miseret neminis (tr⁷)

CC – ad a (cod.: F)

– *ad b (codd. potiores: M L E G I R)*

CE lapideo / sunt corde multi *dist. Col., Scriv., Lev., Gil.*

CS lapideo / sunt corde multi *dist. Vossius (1620) 107*

– *Interpr.: Paul. Fest. aliqua verba omisisse videtur* | verba Erecthei
Ribbeck (1875) 184 : verba filiae Erecthei *Webster (1967) 128* : verba
Praxitheae Jocelyn (1972b) 1003sq. | *cum exemplari Graeco comparavit*
Jocelyn (1972b) 1003sq.

– *Metr.: tr⁷ Bo., Ri.₂, Kl., Catone (1964) 75 adn. 4, Joc., Tra., Mart.*

CP Eur. F 370,44a–b TrGF: ὥς ἄδ]ακρύς τις ὠμόφρων <θ'>, ὃς κακοῖς /
ἐμοῖς οὐ στένει.

131 <Enni>us *Ri.₃, Li., Kl., Pier.* : us *Fab[Li]* *F[Thew,Va.2,Joc]* :]us *F[Mos]* us *F[CN]* :
<Ennius in> *Urs.* : <Ennius> *Ri.₁, Va.₁, Ri.₂*

132 Erectheo *Scal., Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Li., Kl., Joc.* : erectheo *F[Li,Va.2,Mos]* *F test. Keil*
(1848) 621 : erectheo *F[CN]* : Erectheo *Va.₁, Mue., vulg.^[Ri.1,Ri.2]* : Erectheo † *Thew.* : <in>
Erectheo Scal. ap. Dac., Dac., Pier.

51

(131 Ri.₂₋₃; 140 Va.₂; 143 Joc.)

Macr. Sat. 6,4,6 (*Kas.*): ‘tum ... ferreus hastis / horret ager’ [*Verg. Aen.* 11,601–602]. ‘horret’ mire se habet. sed et Ennius in quarto decimo [*Enn. ann.* 393 Va.₂ = 384 Sk.]: ..., et in Erectheo¹³³:

arma arrigunt, horrescunt tela

(ia)

et in Scipione [*Enn. var.* 14 Va.₂]: ...CC (codd. potiores: $\alpha = N D P G$, $\beta_2 = F R A C$)**Ed. Kas.:** argunt A : horrigunt N**Edd. rel.:** arrigunt ‘rel.’^[Ri.1, Va.1] : argunt A^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Joc, Seg] : horrigunt N^[Va.1, Joc, Seg]CE arma arrigunt: / horrescunt tela *dist.* Ri.₂, Ri.₃, Wa., Mag., Tra. | rigent Ald.^[Bo, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Will, Vossius], ed. Colon. 1521^[Kas], Steph., Col., Lev., Bo., Ri.₁, Va.₁ : arrigunt Delr., Ri.₂, Mu., Ri.₃, Va.₂, Wa., Arg., Kl., Mag., Seg., Tra., Will., Kas. : † arrigunt † Joc.*Crit. in app.:* “vide ne verum sit arriguntur, nisi forte arma arrigunt est clausula versus” Ian. : argunt “fort. recte” Mu.CS arma arrigunt: / horrescunt tela *dist.* Ribbeck (1875) 185 | rigent Vossius (1620) 107, Hartung (1843) 467 : fulgoriunt Bergk ([1874] 1884) 357 (*prob. Joc.*) : arrigunt Catone (1964) 92 adn. 5, Boyle (2006) 66– *Interpr.:* verba nuntii de proelio Ribbeck (1875) 185, Arg., Webster (1967) 129, Joc., Tra., Mart. : verba chori Hartung (1843) 466sq. | “arma intelligenda vel Atheniensium, vel Eleusiniorum et his auxilantium duce Eumolpo Thracum, a quibus pressus Erechtheus, oraculi monitu, filiam pro victoria immolavit” Bo. in app.– *Metr.:* tr Bo. : ia⁶ (mutil.) Ri.₂ (cf. CE) : inc. Kl., Joc. : ia⁶ (fin. + init.) Tra. (cf. CE)CP *Enn. ann.* 285 Va.₂ = 267 Sk.: densantur campis horrentia tela virorum • *Verg. Aen.* 10,178: mille rapit densos acie atque horrentibus hastis • 11,601–602: tum late ferreus hastis / horret ager campique armis sublimibus ardent (cf. Stabryla 1970, 30sq.).*Eumenides* (F 52–55)

Cognominem tragoediam scripsit Aeschylus. – Exemplar fabulae Enni probab. haec tragoedia Aeschyli est (cf. e. g. Scal.; Col.; Lev.; Ribbeck 1849, 23; 1875,

133 Erectheo Kl., Joc., Kas. : erectheo (R F A)^[Joc] ‘rel.’^[Will] : erecteo P^[Ri.2, Ri.3, Va.2, Joc, Will] N^[Joc, Will] : erictheo T^[Joc, Will] : Erechtheo Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Va.₂, Will.

146; Skutsch 1905, 2593; Pinto 1914, 18; Lenchantin de Gubernatis 1915, 67; Arg.; Strzelecki 1952, 54; Mette 1964, 57; Joc.; Rosner 1970, 30, 41sq.; Flores 1974, 96; Paduano 1974, 36; Mag.; Pet.; Zimmermann 2000, 279, 280; Suerbaum 2002, 127; Mart.; dub. Lennartz 1994, 162sq.).

Ad scaenam qualis fuerit in Eumenidibus (vid. introd. ad Enn. Alcmeonem) fort. referenda sunt quae dicit Cicero, S. Rosc. 67: nolite enim putare, quemadmodum in fabulis saepenumero videtis, eos, qui aliquid impie scelerateque commiserunt, agitari et perterrer Furiarum taedis ardentibus. sua quemque fraus et suus terror maxime vexat, suum quemque scelus agitat amentiaque adficit, suae malae cogitationes conscientiaeque animi terrent; hae sunt impiis assiduae domesticaeque Furiae quae dies noctesque parentum poenas a consceleratissimis filiis repetant. • *leg. 1,40: ...*, sed eos agitant insectanturque furiae, non ardentibus taedis sicut in fabulis, sed angore conscientiae fraudisque cruciatu. • *Pis. 46–47: nolite enim ita putare, patres conscripti, ut in scaena videtis, homines consceleratos impulsu deorum terri furialibus taedis ardentibus; sua quemque fraus, suum facinus, suum scelus, sua audacia de sanitate ac mente deturbat; hae sunt impiorum furiae, hae flammae, hae faces. ego te non vaecordem, non furiosum, non mente captum, non tragico illo Oreste aut Athamante dementiorem putem, qui sis ausus primum facere – nam id est caput – deinde paulo ante Torquato, ...*

Fragmenta tragoediae Enni Orestem de ultione patris loquentem (F 52) et causam in Areopago actam (F 53, 55) continent. – De Enni interpretatione Romana cf. Zimmermann (2000) 280–283. – Ad hanc tragoediam fort. referenda sunt Enn. F 146, 172 et trag. inc. inc. 132, 133–137 Ri.₂₋₃ (cf. Ri.₂ p. 33 adn.; Ri.₃ p. 37 adn.; Mette 1964, 57; Mart. p. 380).

Bibl.: Suerbaum (2003) 219; Manuwald (2001 [2004]) 137sq. – Comm.: Joc. pp. 283–289 – Lit.: Ribbeck (1875) 146–149; Fleckenstein (1953) 65–66; Rosner (1970) 41–42; Paduano (1974) 36–38; Traina (1974) 115–124; Zimmermann (2000).

52

(134 Ri.₂₋₃; 147 Va.₂; 144 Joc.)

*Non. p. 292,18–19 Merc. = 452 Li. (Li.): exanclare, effundere. Ennius Eumenidibus*¹³⁴:

nisi patrem materno sanguine exanclando ulciscerem (tr⁷)

CC (codd. potiores: α B β Bern.347 Cant. δ E G Gen. H L Montepess. Oxon. P)

Ed. Li.: –

Edd. rel.: exaclando G^[Mu] | ulciscerer Montepess.^[Qui,Mu,Ri.3]

¹³⁴ Eumenidibus *Iun., Merc., GR, Va.₁, Ri.₁, Qui., Mu., Li., Va.₂, Kl., Joc.* : eumedi-nibus B^[Mu] : eumenibus L^[Mu] : heumenidibus H^[Qui,Mu] : in eume Pi.

- CE** patrem / materno *dist. GR* | exantlando *Bo.* | ulciscerer *Ald.*^[GR], *Pi.*, *Per.*_B, *Iun.*, *edd. ante Merc.*^[Qui]
- CS** patrem / materno (ia⁶) *dist. Vossius (1620) 108* | ulciscerer *Düntzer*^[GR]
– *Interpr.*: verba Orestis *Ribbeck (1875) 146, Va.2, Di., Wa., Drabkin (1937) 47sq., Arg., Kl., Traina (1974) 120, Mag., Seg., Tra., Pet.* | *versus Enn. et Euripidis comparavit Traina (1974) 119–121*
– *Met.*: ia⁶ *Vossius (1620) 108 (cf. CS), Mette (1964) 57 : tr⁷ Bo., Ri.2, Kl., Catone (1964) 77 adn. 10, Joc., Tra., Pet., Mart. : tr Traina (1974) 121*
- CP** *Aischyl. Eum. 462–467*: κάγω κατελθών, τὸν πρὸ τοῦ φεύγων χρόνον, / ἔκτεινα τὴν τεκοῦσαν, οὐκ ἀρνήσομαι, / ἀντικτόνοις ποινῇσι φιλάτου πατρός. / καὶ τῶνδε κοινῇ Λοξίας μεταίτιος, / ἄλγη προφωνῶν ἀντίκεντρα καρδία, / εἰ μὴ τι τῶνδ' ἔρξοιμι τοὺς ἐπαιτίους. • *Eur. Rhes. 430–431*: ἐνθ' αἵματηρὸς πελανὸς ἐς γαῖαν Σκύθης / ἦντλεῖτο λόγχῃ Θρηῖξ τε συμμιγῆς φόνος.

53

(136 Ri.2-3; 149 Va.2; 145 Joc.)

Non. p. 306,32–33 Merc. = 477 Li. (Li.): facessere significat recedere. Ennius Eumenidibus:

dico vicisse Orestem; vos ab hoc facessite (tr⁷ ?)

Orestem *ed. princ.*

- CC** (*codd. potiores: α B β Bern.347 Cant. δ E G Gen. H L Montepess. Oxon. P*)
Ed. Li.: (oresten *codd.*) | nuossab (ab B) α | facessite *Urb.307* : facessit (-si L¹) *rel.*
Edd. rel.: oresten *codd.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Joc] ‘*rel.*’^[Mu, Ri.3] : orestenn G^[Ri.3] (B H¹)^[Mu] *Gen.* (hic *add. supra pr. n illo ri*)^[Mu] : horestem *Urb.*^[Ri.2, Mu, Ri.3] : oresten (-enn) *codd.*^[Va.2, Di] | vos ab hoc *codd.*^[Ri.1, Va.1, Mag] : nuossab (nuosab B) α^[Joc] : sab (H[sed corr.] *Gen.*)^[Mu] | facessite *Urb.*^[Ri.2, Mu, Ri.3, Joc] *codd.*^[Mag] : facessit (L² H G *Gen. B*)^[Mu(Non)] *rel.*^[Ri.2, Mu, Ri.3, Joc] *codd.*^[Ri.1, Va.1, Qui, Va.2, Di] : facessi L¹^[Mu(Non), Joc]
- CE** dico ego *Col., Scriv., Lev., Gil.* : edico *Mu., Wa., Tra.* : <-> dico *Di.* : <~> dico *Kl.* | Orestem *ed. princ.*^[Mu, Va.2, Joc] : Oresten *Merc., GR, Ri.1, Va.1, Qui., Li., Wa.* | ab hoc *del. Bo., Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3* | facessite *ed. princ.*^[Mu, Li] *olim corr.*^[Va.2] : facessit *GR Crit. in app.*: égo dico vicisse Oresten: vós ab hoc facéssite *dub. Ri.1 in app. (non prob. Ri.2 in app., Ri.3 in app.)* | dico ego *Scal. in not.*
- CS** dico ego vicisse Orestem, vos ab hoc facessite; / Areopagitæ cui dedere luam putam *Popma ap. Scal. (cum Enn. F 172 coniungens)* : Areopagitæ quia dedere aequam pilam / dico vicisse Orestem: vos facessite! *Ribbeck*

(1875) 148 (*cum Enn. F 172 coniungens*), *prob. Drabkin (1937) 48* | dico ego *Popma ap. Scal.* : ego dico *Auratus*[*Qui, Va.2, Wa*], *dub. Catone (1964) 93 adn. 4* : iudico *Spengel (1899) 395* | eloco hinc facessite *Scriv.* “*inter confabulandum*” *ap. Vossium (1620) 108* : Orestem, hinc vos facessite *vel Oresten*: hinc facessite *Vossius (1620) 108* | Oresten *Frobenius (1907) 21* – *Interpr.*: verba Minervae *Victorius (1553) 202, Col., Vossius (1620) 108* (ad Eumenidas), *Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Joc., Traina (1974) 123, Mag., Seg., Tra., Pet., Mart.* | *Enn. F 172 huic versui praecessisse coni. Ri.2 in app., Ribbeck (1875) 148, Ri.3 in app.* | versus *Enn. et Euripidis comparavit Traina (1974) 123sq.* | *acc. forma ‘Oresten’ non probaverunt Ritschl ([1857a] 1868) 487sq. adn., Joc. in comm.* – *Metr.*: *ia⁶ Bo., Ri.2 (cf. CE) : tr⁷ Kl., Catone (1964) 93 adn. 4, Mette (1964) 57, Joc. (dub.), Tra., Pet. (dub.), Mart.*

CP *Aischyl. Eum. 741*: ΑΘ. νικᾷ δ’ Ὀρέστης κἄν ισόψηφον κριθῇ. • 748–749: ΑΠ. πεμπάζετ’ ὀρθῶς ἐκβολὰς ψήφων ξένοι, / τὸ μὴ ἀδικεῖν σέβοντες ἐν διαιρέσει. • 752–753: ΑΘ. ἀνὴρ ὅδ’ ἐκπέφυγεν αἵματος δίκην· / ἴσον γάρ ἐστι τὰριθμημα τῶν πάλων. • *Varro, ling. 6,61*: dico originem habet Graecam, quod Graeci δεικνύω. hinc *Ennius [Enn. inc. 39 Va.2]*: ‘dico qui hunc dicare’; hinc iudicare, quod tunc ius dicatur; ... • *Pac. trag. 326 Ri.2-3*: facessite omnes hinc: parumper tu mane!

54

(132–133 *Ri.2-3*; 145–146 *Va.2*; 146–147 *Joc.*)

Non. pp. 474,35–475,5 Merc. = 761 Li. (Li.): o p i n o, pro opinor. ... [*p. 475,3*] *Ennius Eumenidibus*¹³⁵:

tacere opino esse optimum et pro viribus (ia⁶)
sapere, atque fabulari tute noveris

CC (*codd. potiores: α β Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666*)

Ed. Li.: Orestes [*p. 474,2 Merc.*] ... optimum *om.* γ | 2 atquea f. α | tate γ
Edd. rel.: Orestes [*p. 474,2 Merc.*] ... optimum *om. Bamb.*[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3*] | 1 opinio *L^I[Mu]* | optutum *G^I[GR, Va.1, Qui, Mu, Va.2]* : optimum *vel optutum codd.*[*Di*] | 2 atquea *H^I[Mu]* α [*Joc*] : adque *L^I[Mu]* | afabulari *P[Qui]* : fabularitate *Bamb.*[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu*] *P7666[Qui]* : tate γ [*Joc*]

CE 1–2 <ita> sápere opino esse óptimum, ut pro víribus / tacére ac fabulári tute nóveris. *Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3* : ego sápere opino esse óptimum {et} pro víribus: / tacére et fabulári tute nóveris. *Mu.* | 1 optimum, / ut *dist. Scal., Col., Delr., Lev., Gil.* | et] ut *Scal., Col., Delr., Scriv., Lev., Bo.,*

¹³⁵ *Ennius Eumenidibus Merc., GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui., Mu., Ri.3, Li., Va.2, Kl., Joc.* : *Ennius Eumenid. Iun. (Varro dub. Iun. i. m.)*

Gil., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃ : del. Mu. | 2 sapere. – atqui Qui. : sapere atque fabulari vulg.^[Qui] | tuto Delr. : tu te Merc. | noverint Scal., Col., Delr., Scriv., Lev., Gil.

Crit. in app.: 1–2 sapere esse opinor optimum pro viribus / tacere ac fabulari tute noveris (*vel* noverint) *Bo. in app. | 1* optimum, / ut pro *Scal. in not. | 2* noverint *Scal. in not. : “noveris corruptum? fort. ut noveris” Wa. in app.*

- CS 1–2 tacere opino esse optimum, pro viribus / ni sapere ac fabulari tute noveris ‘*vir summus*’ *ap. Vossium (1620) 108 (contra Bo. in app.)* : tacere opino esse optimum, aut pro viribus / sapere atque fabulari tute noveris *Lange (1851) 17sq. : <ita> sáperē opino esse óptumum, ut pro víribus / tacére ac fabulári tute nóveris. Ribbeck (1875) 146, Lo-Cascio (1892) 113 | 1* tacere] id agere *Spengel (1899) 394 | et] ut Hermann^[Ri.2], Terzaghi ([1928] 1963) 813, Traina (1974) 117sq. : at Fuchs (1935) 245 – Interpr.:* verba *Orestis Ribbeck (1875) 146, Va.₂, Di., Wa., Drabkin (1937) 47, Arg., Kl., Joc., Traina (1974) 117, Tra. | de interpretatione textus traditi cf. Va.₂ in app. (contra Bailey 1904, 172), Arg. | 2* atque ‘*adversativum*’ *Joc., Tra. | 2* tute ‘*adverb.*’ *Lange (1851) 18, Kl. in app. : ‘pronom.’ Fuchs (1935) 245, Arg. | versus Enn. et Euripidis comparavit Traina (1974) 117–119 – Metr.:* *ia⁶ Ri.₂ (1 Graecanicus), Kl., Catone (1964) 77 adn. 2, Joc., Tra., Mart.*

- CP *Aischyl. Eum. 276–279:* ἐγὼ διδαχθεῖς ἐν κακοῖς ἐπίσταμαι / † πολλοὺς καθαρμούς, † καὶ λέγειν ὅπου δίκη / σιγᾶν θ’ ὁμοίως· ἐν δὲ τῷδε πράγματι / φωνεῖν ἐτάχθην πρὸς σοφοῦ διδασκάλου. • 570–573: πληρουμένου γὰρ τοῦδε βουλευτηρίου / σιγᾶν ἀρήγει καὶ μαθεῖν θεσμούς ἐμούς / πόλιν τε πᾶσαν εἰς τὸν αἰανὴ χρόνον / καὶ τῶνδ’ ὅπως ἂν εὖ καταγνωσθῇ δίκη. • *Sept. 619:* φιλεῖ δὲ σιγᾶν ἢ λέγειν τὰ καίρια. • *F 208 TrGF:* σιγῶν θ’ ὅπου δεῖ καὶ λέγων τὰ καίρια • *Soph. F 64 TrGF:* ῥήσις βραχεῖα τοῖς φρονοῦσι σώφρονα / πρὸς τοὺς τεκόντας καὶ φυτεύσαντας πρέπει, / ἄλλως τε καὶ κόρη τε κἀργεῖα γένος, / αἷς κόσμος ἢ σιγὴ τε καὶ τὰ παῦρ’ ἔπη • *Eur. F 413 TrGF:* ἐπίσταμαι δὲ πάνθ’ ὅς’ εὐγενῇ χρεῶν, / σιγᾶν θ’ ὅπου δεῖ καὶ λέγειν ἴν’ ἀσφαλές, / ὁρᾶν θ’ ἃ δεῖ με κοῦχ ὁρᾶν ἃ μὴ πρέπει, / γαστρὸς κρατεῖν δέ· καὶ γὰρ ἐν κακοῖσιν ὦν / ἐλευθέροισιν ἐμπεπαίδευμαι τρόποις.

55

(135 Ri.₂₋₃; 148 Va.₂; 148 Joc.)

Non. p. 505,16–24 Merc. = 812 Li. (Li.): e x p e d i b o, pro expediam. ... [p. 505,23] Ennius Eumenidibus¹³⁶:

136 *Eumenidibus Merc., GR, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Qui., Mu., Ri.₃, Li., Kl., Joc. : exmenidibus L^[Mu] : Eumenid. Iun.*

id ego aecum ac{c} ius<tum> fecisse expedibo atque
[eloquar (tr⁷)
ac{c} ius<tum> fecisse *Joc.*

- CC (codd. potiores: α β Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)
Ed. Li.: accius fecisse codd.
Edd. rel. et studd.: aequum P[Qui] | accius fecisse codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Ri.3, Va.2, Di, Kl, Joc, Tra, Catone] aptius fecisse codd.^[Bo] | atque codd. praeter L^I[Mu] | eloquor G^[GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3] : elo H^I[Mu]
- CE <- ∪ > id Wa. | aequum aptius fecisse *Per._B, Steph., Iun., Col., Delr., Scriv., Gil., edd. ante Merc.*^[GR, Qui] : æquum ac ius fecisse *Merc.* : idaequom aptius fecisse *Lev.* : aequom ac jus fuisse *Bo.* : aecum accius fecisse *GR* : aecum fecisse *Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃* : æquum <me> ac jus fecisse *Qui.* : aecum ac ius fuisse *Mu.* : aecum ac ius fecisse *Li., Wa., Mag., Seg.* : ius atque aecum fecisse *Va.₂, Di., Arg.* : aecum atque ius fecisse *Kl., Tra.* : aecum ac iustum fecisse *Joc.* | fecisse me *Delr., Scriv.* | adque *Mu.* | alloquar *ed. princ.*^[GR]
Crit. in app.: aptius fecisse me *Scal. in not.* : ac ius fuisse *Scriv. in app.*
- CS æquum ac ius fuisse *Gulielmius ap. Gruterum III (1604) 361, Vossius (1620) 108* : ego aecum fecisse *Ribbeck (1875) 147* : id ego ius atque aecum *Vahlen ([1888/89] 1907) 406sq., Drabkin (1937) 48* : <...> íd ego aecum ac ius fecisse *Plasberg*^[Va.2] : ius atque aecum *Catone (1964) 87 adn. 3, Timpanaro (1968) 668* : aecum ac ius fecisse *Grilli (1965) 197* | fecisse] *leg. fexe Bentley ap. Zangemeister (1878) 467*
– *Interpr.:* verba Palladis in Areopago *Vossius (1620) 108, Bo.* : verba Apollinis *Ri.₁ p. 270, Ribbeck (1875) 147, Va.₂, Di., Wa., Drabkin (1937) 48, Arg., Kl., Tra.*
– *Metr.:* ia⁶ *Gulielmius ap. Gruterum III (1604) 361, Bo.* (fuisse “*per synizesin*”), *Ri.₂* : tr⁷ *Kl.* (fecisse expedibo: *cum hiatu in diaeresi*; cf. p. 15), *Catone (1964) 87 adn. 5, Joc.* (fecisse expedibo: *cum hiatu in diaeresi*), *Tra.* (*cum hiatu in diaeresi*), *Mart.* (cf. CE + CS)
- CP *Aischyl. Eum. 462–469:* OP. κάγω κατελθών, τὸν πρὸ τοῦ φεύγων χρόνον, / ἔκτεινα τὴν τεκοῦσαν, οὐκ ἄρνήσομαι, / ἀντικτόνοις ποινῇσι φιλάτου πατρός. / καὶ τῶνδε κοινῇ Λοξίας μεταίτιος, / ἄλγη προφωνῶν ἀντίκεντρα καρδία, / εἰ μὴ τι τῶνδ’ ἔρξοιμι τοὺς ἐπαιτίους. / σὺ δ’ εἰ δικαίως εἶτε μὴ, κρίνον δίκην· / πράξας γὰρ ἐν σοὶ πανταχῇ τάδ’ αἰνέσω. • 609–621: OP. ἦδη σὺ μαρτύρησον, ἐξηγοῦ δέ μοι, / Ἀπολλων, εἴ σφε ξὺν δίκῃ κατέκτανον. / ... / ΑΠ. λέξω πρὸς ὑμᾶς, τόνδ’ Ἀθηναίος μέγαν / θεσμόν, δικαίως, μάντις ὦν δ’ οὐ ψεύσομαι. / οὐπόποτε’ εἶπον μαντικοῖσιν ἐν θρόνοις, / οὐκ ἀνδρός, οὐ γυναικός, οὐ πόλεως πέρι, / ὃ μὴ κελεύσαι Ζεὺς Ὀλυμπίων πατὴρ. / τὸ μὲν δίκαιον τοῦθ’ ὅσον σθένει μαθεῖν, / βουλῇ πιφαύσκω δ’ ὑμῖν’ ἐπισπῆσθαι πατρός. / ὄρκος γὰρ οὐτὶ Ζηνὸς ἰσχύει πλεόν. • 657: ΑΠ. καὶ τοῦτο λέξω, καὶ μάθ’ ὥς ὀρθῶς ἐρῶ.

***Hectoris lytra* (F 56–71)**

Cognomines tragoedias scripserunt Aeschylus (F 263–272 TrGF [Φρύγες ἢ Ἑκτορος λύτρα]; *ultimam fabulam trilogiae de Achille scriptae esse conī. homines docti* [cf. TRI B III TrGF]), *Dionysius* (TrGF 76 F 2a), *Timesitheus* (TrGF 214 T 1); cf. *etiam* *Hectorem Astydamae II* (60 TrGF I[h]). *Homeri Iliada et tragoediam vel tragoedias Aeschyli fontes fabulae Enni esse plerique homines docti credunt, sed alii aliter: tragoediam vel tragoedias Aeschyli exemplaria esse* Schöll (1839) 472sq., 478, 483sq. (*Ennio trilogiam Achilleidem imitante et tragoediam Achillem quasi eius praelusionem reddente*), *Skutsch* (1905) 2593, *Pinto* (1914) 18, *Lenchantin de Gubernatis* (1915) 67; *trilogiam Aeschyli Ennium in unam fabulam contraxisse* Arg., *Heurg.*, *Gentili* ([1966] 1979) 34; *trilogiam Aeschyli vel Graecam fabulam e trilogia creatam fontem fuisse* *Mette* (1964) 56, *Rosner* (1970) 30, 42; *Ennium tres fabulas Aeschyli et materiam Homericam in unam fabulam cogisse* *Riposati* (1960) 791sq.; *Homerum imprimis fontem esse* *Grilli* (1988) 711; *titulum ab ultimo libro Homeri Iliados, fabulam a tragicorum quodam, Aeschylo fort., sumptam* *Merc. Fabulam Enni Phryges Sophoclis secutam esse putavit* *Welcker* (1839) 136, (1841) 1373; *Aeschylum fontem Enni non esse, sed fort. Dionysium vel ignotam fabulam* *Lennartz* (1994) 160sq.; *Hectorem Astydamae fort. fontem esse* *Mag.*

De materia cf. *Hom. Il.* 22; 24 • *Aeschyli Myrmidones* (F 131–142 TrGF), *Nereidas* (F 150–154 TrGF), *Phrygas vel Hectoris lytra* (F 263–272 TrGF) • *Hyg. fab.* 106 (*Hectoris lytra*): *Agamemnon Briseidam Brisae sacerdotis filiam ex Moesia captivam propter formae dignitatem, quam Achilles ceperat, ab Achille abduxit eo tempore quo Chryseida Chrysi sacerdoti Apollinis Zminthei reddidit; quam ob iram Achilles in proelium non prodibat sed cithara in tabernaculo se exercebat. quod cum Argivi ab Hectore fugarentur, Achilles obiurgatus a Patroclo arma sua ei tradidit, quibus ille Troianos fugavit, aestimantes Achillem esse, Sarpedonemque Iovis et Europae filium occidit. postea ipse Patroclus ab Hectore interficitur, armaque eius sunt detracta Patroclo occiso. Achilles cum Agamemnone redit in gratiam, Briseidamque ei reddidit. tum contra Hectorem cum inermis prodisset, Thetis mater a Vulcano arma ei impetravit, quae Nereides per mare attulerunt. quibus armis ille Hectorem occidit astrictumque ad currum traxit circa muros Troianorum, quem sepeliendum cum patri nollet dare, Priamus Iovis iussu duce Mercurio in castra Danaorum venit et filii corpus auro repensum accepit, quem sepulturae tradidit.*

Enni tragoedia Achillem e secessu redeuntem (cf. F 65), *pugnam Achillis et Hectoris* (cf. F 56, 61, 64, 69, 70, 71), *Priamum ad Achillem pergentem Hectoris solvendi causa* (cf. F 66) *continere videtur.* – *Bergk* ([1861b] 1884) 299 *certain inter Achillem et deum fluminis in tragoedia tractatum esse negavit; Bailey* (1904) 171 *tragoediam breviori ambitu esse contendens ab armatura Achillis incipere fecit. Leo* (1913) 193 *adn. 1 tantum mortem Hectoris e fragmentis clare cognosci posse affirmavit et ceteras coniecturas reiecit. De structura* cf. *etiam*

Mette (1964) 56. – *Ad hanc tragoediam fort. referenda sunt Enn. F 153, 169, 177, 185* (cf. *Ri.*₂ p. 36 adn.; *Ri.*₃ p. 40 adn.; Mette 1964, 56).

Formae tituli traditae hae sunt: Hectoris lytra (F 56, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71) / Lutra (F 57, 58) / Lytra (F 60), *sed plerumque erroribus in libris manu scriptis depravatae sunt* (cf. e. g. innectoris lyris, lustris, hectoris vel haectoris, lytris vel litris vel listris vel lystris). Iunius ap. Gruterum IV (1604) 471 ‘Hectoris lustris’ in ‘λύτρίς’ corrigendum esse arguit; Steph. duas tragoedias, Hectoris lytra et Lustra, distinxit; Merc. (in not.) ‘Hectoris Lytra’ semper scribendum putavit. Bergk ([1861b] 1884) 295 titulum ‘Hectoris Lytra’ vel ‘Lutra’ scribendum statuit; Va.₂ (p. 144) id probavit et ‘Hectoris lytra’ scripsit (etiam *Joc.*); *Ri.*₂, *Mu.*, *Ri.*₃, Flores (1974) 93 ‘Hectoris lutra’ scripserunt (cf. *Ri.*₂ coroll. p. XXIII sq., *Joc.* p. 291). Sed Ogilvie (1961) 34 sq. ‘lustra’ defendit; Col., *Ri.*₁, Va.₁, fabulam ‘Hectoris lustra’ appellaverant.

Bibl.: Suerbaum (2003) 219 – *Comm.: Joc.* pp. 290–303; Masiá, pp. 307–375 – *Lit.: Schöll* (1839) 472–498; *Ribbeck* (1875) 118–130; *Rosner* (1970) 42.

56

(149 *Ri.*₂₋₃; 178 Va.₂; 149 *Joc.*)

Fest. p. 334,8–18 *Li.* (*Li.*): red hostire, referre gratiam. ... nam et hostire¹³⁷ pro aequare posuerunt. Ennius in C{h}resp<h>onte¹³⁸ [*Enn. F 45*]: ‘audi{s} atque auditis hostimentum adiungito’. et in *Hectoris ly<t>ris*¹³⁹:

qu<a>e mea comminus machaera atque hasta
[† hospius manu † (tr⁷ ?)

qu<a>e *Urs.* | † hospius manu † *Joc.*

et Pacuius in Teucro [*Pac. trag.* 345–346 *Ri.*₂₋₃]: ...

CC (cod.: F)

Ed. Li.: que F | (comminus F) | (hospius F)

Edd. rel. et studd.: quae F^[Mos] que F^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2, Joc, CN] | comminus F^[Mos] cod. test. Keil (1848) 624 | hospius F^[Aug. Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Kl, Joc, Mag, Seg, Tra, Mos, CN, Timpanaro] | manu F^[Aug, Ri.1, Ri.2, Ri.3, Joc, Tra, CN]

137 hostiae F^[Joc, CN] (F *Epit.*)^[Li] hostiē F^[Va.2] | *Paul. Fest.* p. 335,6–7 *Li.* (*Li.*): redhostire est gratiam referre, nam et hostiae pro aequare posuerunt [hostiae (M P L)^[Li] : hostire (E β)^[Li] *Paul.*^[Va.2]].

138 Cresphonte *Ri.*₁, Va.₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Li.*, *Kl.*, *Joc.*, CN : chresponde F^[Mue, Thew, Ri.3, Li, Va.2, Joc, Mos, CN] : Chresphonte Aug., *Scal.*, *Urs.*^[Mue], *Mue.* : chresponde † *Thew.*

139 in Hectoris lytris: qu<a>e *Urs.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Li, Va.2, Joc], *Mue.*, *Ri.*₁, Va.₁, *Mu.*, Va.₂, Wa., *Kl.*, *Joc.*, *Mos.* in app. : innectoris lyrisque F^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mue, Thew, Mu, Ri.3, Li, Va.2, Joc, CN] innectoris lyris quae F^[Mos] : innectoris † lyrisque † *Thew.* : in Hectoris Lytris: quae *Li.*

- CE** quae * mea cominus machaera, atque hasta hospius † manu *Scal.* : † mea cominus † machæra, atque hasta hospius manu † *Thew.* | qu<a>e *Urs.* [*Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Li, Va.2, Joc*] : quem *Scal. ap. Dac.* | cominus *Aug., Steph., Scal., Col., Delr., Scriv., Lev., Bo., Gil., Mue., vulg.* [*Ri.1, Va.1, Ri.2*] | machera *Delr.* : macaera *Seg.* | hospius manu *Aug., Dac., Bo.* : hostiris manu *Steph., Delr., Scriv.* : hostivit emanu *Scal. ap. Dac.* : hostiris e manu *Col., Lev., Gil.* : hostibit e manu *Va.1, Ri.1, Ri.2, Mu., Ri.3, Mag.* : hospius manu † *Mue.* : hostibitis manu *Va.2, Wa., Arg.* : † hospius † manu *Li.* : hospius (-stibis?) *Li.a* : hostibit manu *Kl.* : † hospius manu † *Joc.* : hostibis eminus *Seg., Tra.* : atque hasta hos tibi tis manu *Masiá*
Crit. in app.: quem *Col. in not.* | hostiris manu *Aug. i. m.* [*Mue*] : hostivit e manu *Col. in not.* : hostivit eminus *dub. Bo. in app.* : hostibit emanus *Mue. in app.* : “an hostibis?” *Li. in app.* : hostibitis (ex hospius) manu / missa *Va.2 in app.*
- CS** quem mea machæra cominus, atq; hasta hostivit e manu *Palmerius ap. Gruterum IV (1604) 633* : quae mea quom minus machaera atque hasta host<i>iuit e>ius manu *Havet (1914) 37sq.* | cominus *Schöll (1839) 479 adn. 238* | hostibit nunc manu *vel* hostibit hostibus manus *Schöll (1839) 479sq. adn. 238* : hostibit e manu *Ribbeck (1875) 125* : hostibis eminus *Timpanaro (1947) 35sq., (1978) 662*
– *Interpr.*: verba Achillis *Ri.1 p. 276, Ribbeck (1875) 125, Va.2, Havet (1914) 37sq., Wa., Arg., Kl., Mette (1964) 56, Mag., Seg., Masiá* | de Teucro *Schöll (1839) 479sq.* : de novis armis Achillis *Mette (1964) 56* : de Achille ulciscente *Joc., Mart.*
– *Metr.*: tr⁷ *Ri.2, Kl.* (machaera atque: *cum hiatu in diaeresi*; cf. p. 15), *Joc. (dub.)*; machaera atque: *cum hiatu*, *Tra., Mart.*

57

(152/154 *Ri.2-3*; 184 *Va.2*; 169 *Joc.*)

Diom. gramm. I, p. 345,3–4 Keil (Keil): similiter halare et halitare: Ennius in Lu{s}tris¹⁴⁰:

sublime iter ut quadrupedantes flammam halitantes (?)

CC (codd.: A B M)

Ed. Keil: sublime iter ut B : lublime iter A : lublime item M | quadrupedantis B | alitantes B

Edd. rel. et studd.: sublime iter ut B^[*Mu, Va.2, Joc*] codd.^[*Ri.1, Va.1*] sublimiter ut B^[*Ri.2, Ri.3*] : lublime iter A^[*Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Joc*] : lublime item M^[*Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Joc*] : sublime iter codd.^[*Bo, Tra*] : lublime iter *vel* lublime item

¹⁴⁰ Lustris *Kl.* : lustris codd.^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2, Kl, Joc*] : Ennius: Illustris edd. *Diomedis*^[*Steph, Col*] : Lustris *Ri.1, Keil, Ri.2, Ri.3* : Lytris *Joc.*

- codd.*^[Havet] | quadrupedantis *B*^[Ri.2,Mu,Ri.3,Va.2,Joc] | alitantes *B*^[Ri.2,Mu,Va.2,Joc]
- CE** sublime iter quadrupedantes flammam halitantes *Steph., Col., Scriv.* (*ad Enn. Hect. lytr.*), *Lev.* [inter: fort. error typographicus], *Gil., Va.2* (*prob. Bailey 1904, 172*), *Wa., Arg., Kl., Seg., Tra., Masiá* : sublime iter quadrupedantes / flammam tralitantes *Delr.* : inlustris sublime iter <...> quadrupedantes, / flammam halitantes <...> *Mer.* : sublímiter / quádrupedantes <...> / <...> flámmam halitántes *Ri.1, Va.1* : sublímiter / quádrupedantes <...> flammam hálitantes <...> *Ri.2, Ri.3, Merry, Mag.* : sublímiter / flammam hálitantes quadrupedántes <– ∪ – ∪ – ∪ –> *Mu.* | in lustris sublimite iter (*om. ut Scriv. (ad Enn. trag. inc.)*) : sublime iter (*om. ut Steph., Col., Delr., Mer., Scriv., Lev., Gil., Va.2, Wa., Arg., Kl., Seg., Tra., Masiá*) : sublimiter (*om. ut Bo., Ri.1, Va.1, Keil, Ri.2, Mu., Ri.3, Merry, Mag.*)
Crit. in app.: “in lacuna e. g. sonipedes interponi licet, nisi transposita quadrupedantes halitantes flammam praeplacent” *Ri.2* | sublimiter / quadrupedantes *Bo.*
- CS** quadrupedantes sublimiter / flammam halitantes *Vossius (1620) 108* : sublímiter flammam hálitantes quádrupedes (*ia*⁶) *Buecheler*^[Mu,Ri.3,Kl,Seg], *Ribbeck (1875) 126* : sublimen quadrupedantes flammam halitant *vel* sublimen quadrupedantes flammam halitant *Havet (1890a) 32* : sublime iter / quadrupedantes flammam halitantes <– ∪ –> *Catone (1964) 90 adn. 1* | sublime iter quadrupedantes *Gualandri (1965b) 102* | sublimiter (*om. ut Scriv. ap. Vossium (1620) 108*)
– *Interpr.*: *Enn. trag. Lustris trib. Steph.* : *Enn. ann. inc. trib. Mer. p. XXXVI* (*cf. CE*) : *Enn. trag. Hectoris Lytris et trag. inc. trib. Scriv.* | verba *Antilochi Wa. (dub.)*, *Seg.* | de *Solis equis Col., Wa., Arg., Joc., Mart.* : de *equis Hectorem raptantibus Bo.* : de *divinis Achillis equis Ri.1 p. 277, Merry, Mette (1964) 56* | pars comparationis *Joc.* | ‘halitantes’ hapax legomenon *Joc.*
– *Metr.*: *ia*⁶ *Buecheler*^[Mu,Ri.3,Kl] (*cf. CS*), *Ri.2* (*in app. [cf. CE]*); “*duorum nunc versuum frustula discripsi, quae olim dilaceravi inter tres*”, *Catone (1964) 90 adn. 1* (*cf. CS*) : *tr*⁵ *Va.2* : inc. *Kl., Joc., Tra.*
- CP** *Pind. O. 7,70–71*: ὁ γενέθλιος ἀκτίνων πατήρ, / πῦρ πνεόντων ἀρχὸς ἵππων • *Eur. Iph. A. 159*: πῦρ τε τεθρίππων τῶν Ἀελίου.

58

(137/138 Ri.2–3; 160 Va.2; 170 Joc.)

Diom. gramm. I, pp. 387,21–388,2 Keil (Keil): est tertium his [*i. e.* ‘odi’ et ‘memini’] simile, ut quidam putant (nec enim defuerunt qui hoc verbum praesentis temporis esse dicerent), novi novisti novit; et id simile est instanti et perfecto, ut memini. ... alii similiter declinant utrumque tempus, quasi nosse, ut meminisse. apud veteres pluraliter huius verbi instans

colligitur, cum nomus dicunt pro eo quod est novimus, [p. 387,30] ita ut Ennius in Lu{s}tris¹⁴¹:

nos quiescere aequum est; nomus ambo Ulixem (tr)

CC (codd.: A B M)

Ed. Keil: equum M

Edd. rel.: equum M^[Ri.2, Ri.3]

CE in lustris nos Delr. (ad Enn. trag. inc.) : nos Delr. (ad Enn. Hect. lytr.) | quiescere / aequom dist. Ri.₁, Va.₁, Keil | aequumst Mu. | est? Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mu., Ri.₃, Va.₂, Wa., Arg., Kl., Heurg., Seg., Tra. | novimus Steph., Col., Delr., Scriv., Lev., Gil. | novimus / ambo dist. Delr. (ad Enn. trag. inc.) | Ulyssem Steph., Col., Lev., Gil., vulg.^[Va.1] : Ulyxem Delr. (ad Enn. trag. inc.) : Ulixem Ri.₂, Ri.₃, Ern., Heurg. | Ulixem <- ∪ -> Mu., Tra. Crit. in app.: Ulixem Heurg. in not.

CS aequomst? Fleckeisen (1870) 77, Ribbeck (1875) 119 : aequum est? Catone (1964) 94 adn. 3 | Ulixem Buecheler ([1860] 1915) 227, Fleckeisen (1870) 77, Ribbeck (1875) 119 | Ulixem <- ∪ -> Catone (1964) 94 adn. 3

– Interpr.: Enn. trag. Lustris trib. Steph. : Enn. trag. Hectoris lytris et trag. inc. trib. Delr. | verba Achillis ad Patroclum Schöll (1839) 494 : verba Patroclis vel alterius fidi Ribbeck (1875) 119 : verba Menelai Wa., Mag., Seg., Tra. (dub.) : verba Menelai ad Aiaceum Wa., Tra. (dub.) : verba Achillis vel Menelai vel Patroclis dub. Heurg. : verba Achillis ad Patroclum vel Priami ad comitem vel Achillis ad Priamum Joc. | ambo = Menelaus et Ajax Va.₂ in app. | de scansione et pronuntiatione vocis ‘quiescere’ (= quescere) cf. Buecheler ([1858] 1915) 155, Fleckeisen (1870) 74–77, cf. exempla orthographiae ‘ques-’ ap. Schuchardt (1867) 448sq., 514sq.

– Interp.: “interrogandi signum vulgo deest” Ri.₁ in app., Ri.₂ in app., Ri.₃ in app. : “interrogandi signum addidit O. Ribbeckius” Va.₁ in app. (cf. CE)

– Metr.: asynartetus = ithyphallicus² Bo. : ia⁶ Buecheler ([1858] 1915) 155, Fleckeisen (1870) 77, Ri.₂, Ern. (cf. CE + CS; dub. Va.₂) : inc. Kl. : ia⁶ vel tr⁷ (mutil.) Heurg. : tr⁷ Catone (1964) 94 adn. 3 (mutil.; cf. CS), Joc. (dub.), Tra. (fin. mutil.), Mart. (mutil.)

141 Lustris Kl. : lustris codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2, Joc] : Ennius: In lustris vulg.^[Steph] : Lustris Ri.₁, Va.₁, Keil, Ri.₂, Ri.₃ : Lytris Joc.

59

(141–142 Ri.₂₋₃; 177 Va.₂; 150–151 Joc.)

Non. p. 111,7–20 Merc. = 159 Li. (Li.): fu a m, sim vel fiam. ... [p. 111,18] Ennius H{a}ectoris lytris¹⁴²:

at ego, omnipotens, (tr⁸ ?)

te<d> exposco ut hoc consilium Achivis auxilio fuat (tr⁷)

2 te<d> Bo. in app. | auxilio Vossius (1620) 108

CC (codd. potiores: β Bamb. γ δ E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)

Ed. Li.: 1 a ego L | **2** te codd. | auxilii codd.

Edd. rel. et studd.: 1 a ego L^[GR,Ri.1,Va.1,Ri.2,Qui,Va.2,Joc,Ax] F^I[Va.2] a ego L^[eraso supra a puncto ut vid.]^[Mu(Enn)] a. ego L²[supra ae eras., ut vid., punctum]^[Mu(Non)] aego L^I[Mu] L^[Ri.3,On,Strzelecki] F^I[On] : at ego vel a ego codd.^[Di] | **2** te codd.^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Kl,Joc,Bothe,Umpfenbach] | ut om. H^I[On] : add. H²[Mu] | auxilii (L H G)^[Mu(Non),On] (F P E P7579)^[On] codd.^[Bo,Ri.1,Va.1,Ri.2,Qui,Mu,Ri.3,Va.2,Di,Wa,Kl,Joc,Mag,Tra,Ax,Strzelecki]

CE **1–2** at ego omnipotens te exposco, ut hoc consilium / Achivis auxilii fuat Col., Delr., Scriv., Lev., Gil. : at ego omnipotens te exposco, ut hoc consilium / Achivis auxilio fuat. Bo. : at ego ... fuat (unus v.) dist. Va.₂, Arg. | **1** a ego Ald.^[GR,Qui] | omnipotens <...> Va.₁ : omnipotens <Iuppiter> Ri.₂, Mu., Ri.₃, Merry, Kl., Mag., Tra. | **2** te exposco <Pater>, / ut dist. Qui. : te exposco <~> / ut dist. On. : te exposco / ut dist. Seg. | te posco Merc.^[GR] | te Per._B, Iun., Col., Merc., Lev., Bo., Gil., GR, Qui., On., Ri.₃, Va.₂, Di., Arg., Seg. : te<d> Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mu., Li., Wa., Kl., Joc., Tra. | Acivis Tra. | auxili / fuat dist. Ri.₃ | auxilii Per._B, Iun., Steph., Col., Delr., Merc., Scriv., Lev., Gil., GR : auxili Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Merry Crit. in app.: **1–2** ast ego omnipotens / ted exposco, ut hoc consilium Achivis auxilio fuat. (tr⁷) Bo. | **1** omnipotens <pater> dub. Ri.₁

CS **1–2** at omnipotens te exposco ego, / ut hoc consilium Achivis auxilio fuat. Vossius (1620) 108 : ast ego, omnipotens, te postulo, / ut hoc consilium Achivis auxilio fuat (ia⁶) Bothe (1837) 265 : <...> at ego, omnipotens, te exposco, ut hoc / consilium Achivis auxili fuat <...> Umpfenbach (1860) 47 : <...> át ego, omnipotens <Iúppiter>, te expósko, ut hoc consílium Achivis aúxilii / fuát. Ribbeck (1875) 122 : at ego, omnipotens, ut hoc consilium Achivis auxilio fuat Spengel (1899) 395 : át ego omnipotens, / ted exposco, ut hóc consilium Achívís auxilió fuat (tr⁸, tr⁷) vel at ego omnipotens te exposco / ut hoc consilium Achivis auxilio fuat (ia^{2c},

142 Hectoris lytris Merc., Qui., Mu., Joc. | haectoris (L H G)^[Mu(Non)] codd.^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3,Va.2,Joc] | lytris L^[Mu(Non)] · rel.¹[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu(Enn),Ri.3,Joc] : litris H^I[Mu] : listris G^[GR,Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3] H²[Mu,Ri.3] β^[Joc] : lytris vel litris vel listris codd.^[Va.2] : lustris edd. ante Ald.^[GR] | Hectoris Lytris Iun., On., Li., Kl. : Haectoris lytris GR, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃

ia⁶) *Timpanaro* (1946) 80 : at, omnipotens, ego / te exposco, ut hoc consilium Achivis auxili / fuat *Strzelecki* (1948/49) 159–161 : at ego omnipotens, / ted exposco, ut hoc consilium Ac{h}ivis auxilio fuat *vel* at ego omnipotens, te exposco, / ut hoc consilium Ac{h}ivis auxilio fuat *Catone* (1964) 85 adn. 2 | **1** ast ego *Bergk*^[*Ri.1, Ri.2*] | omnipotens <Iuppiter> *Ribbeck* (1875) 122, *Reifferscheid* (1885) 7 | **2** te *Vossius* (1620) 108, *Bothe* (1837) 265, *Schöll* (1839) 497, *Umpfenbach* (1860) 47, *Vahlen* ([1861] 1911) 420 adn., ([1888/89] 1907) 420, ([1901] 1923) 613, *Ribbeck* (1875) 122, *Strzelecki* (1948/49) 159–161, *Catone* (1964) 85 adn. 2 | auxili *Umpfenbach* (1860) 47, *Reifferscheid* (1885) 7, *Strzelecki* (1948/49) 161, *Timpanaro* (1978) 661 : auxilii *Ribbeck* (1875) 122

– *Interpr.*: verba Patroclis *Ri.1* p. 276, *Ribbeck* (1875) 122, *Merry, Grilli* (1965) 180, (2009) 241 : verba Achillis *dub. Wa., Tra., Masiá* : verba Achillis Patroclum in proelium mittentis *Schöll* (1839) 497, *Mart.* : verba Achillis ad Iovem *Arg.* | consilium, *sc.* Patroclum mittendi armis Achillis armatum *Va.2 in app., Di. in app.* | **2** de ‘fuat’ in fine versus *cf. Noetzel* (1908) 27

– *Metr.*: tr⁷ *Bo. in app.* (*cf. CE: Crit. in app.*), *Ri.2* (**1** mutil.), *Tra.* : ia⁶ *Bothe* (1837) 265, *Strzelecki* (1948/49) 159–161 (*cf. CS*) : tr⁵ (*unus v.*) *Bergk*^[*Ri.1, Ri.2, Va.2*], *Vahlen* ([1861] 1911) 420 adn., ([1888/89] 1907) 420, ([1901] 1923) 613, *Va.2, Di.* (*contra Ax* 1917, 27; *Skutsch* 1963, 90 adn. 2) : **1** tr⁸ (*init. mutil.*), **2** tr⁷ *Li., Timpanaro* (1946) 80 (*vel* ia^{2c}, ia⁶; *potius quam* tr⁵; *cf. CS*), *Skutsch* (1963) 90 adn. 2, *Grilli* (1965) 180sq. adn. 26, *Joc.* (**1** *dub.*), *Mart.* (**1** *dub.*) : **1** inc., **2** tr⁷ *Kl.* | **2** tr⁷ *sive alii numeri Luchs* (1873) 71 : tr⁷ *vel* ia⁸ (te expóscō ut hoc consilium Achivis auxilió fūāt <– ~ –>) *Ax* (1917) 28 : tr (*sec. Timpanaro*) *vel* ia^{2c}, ia⁶ *Catone* (1964) 85 adn. 2 (*cf. CS*)

CP *Hom. Il.* 16,233–238: Ζεῦ ἄνα Δωδωναῖε Πελασγικέ, τηλόθι ναίων, / Δωδώνης μεδέων δυσχειμέρου, ἀμφὶ δὲ Σελλοὶ / σοὶ ναίουσ’ ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι· / ἤμην δὴ ποτ’ ἐμὸν ἔπος ἔκλυες εὐζαμένοιο· / τίμησας μὲν ἐμέ, μέγα δ’ ἵψαο λαὸν Ἀχαιῶν· / ἥδ’ ἔτι καὶ νῦν μοι τόδ’ ἐπικρήνην ἐέλδωρ. • *Enn. ann.* 458 *Va.2* = 447 *Sk.*: Iovis omnipotentis • *Verg. Aen.* 10,613–616: si mihi, quae quondam fuerat quamque esse decebat, / vis in amore foret, non hoc mihi namque negares, / omnipotens, quin et pugnae subducere Turnum / et Dauno possem incolumem servare parenti.

60

(155 Ri.₂₋₃; 193 Va.₂; 152 Joc.)

Non. p. 222,25–28 *Merc.* = 329 *Li.* (*Li.*): *specus* genere masculino ...
Ennius Lytris¹⁴³:

inferum vastos specus

(ia / tr)

- CC* (*codd. potiores*: β *Bamb.* γ δ *E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666*)
CE inferam *Steph.*
CS – *Interpr.*: verba Antilochi *dub. Wa.* : verba Patroclis *Masiá* | de pugna Achillis *dub. Schöll* (1839) 498 : de umbra Patricolis apparente *Ri.*₁ p. 277 : de Patroclo mortuo *Arg.* | inferum *probab. gen. vocis* ‘inferi’ (*masc.*) *Joc.* | de ‘specus’ *masc. cf. Frobenius* (1907) 19sq.
– *Met.*: ia vel tr fin. *Ri.*₂ : inc. *Kl.* : ia⁶ *Joc. (dub.), Mart. (mutil.)*
CP *Hom. Il.* 22,482: Αἶδαο δόμους ὑπὸ κεύθεσι γαίης • 23,74: εὐρυπυλὲς Αἶδοϋ.

61

(139–140 Ri.₂₋₃; 158–159 Va.₂; 153–154 Joc.)

Non. p. 355,3–19 *Merc.* = pp. 562–563 *Li.* (*Li.*): *occupare* est proprie praevenire. ... [*p.* 355,17] Ennius H{a}ectoris ly{s}tris¹⁴⁴:

H{a}ector vi summa armatos educit {in} foras
castrisque castra ultro iam <con>ferre occupat

(ia⁶)1 H{a}ector vi *Delr. p.* 165. | {in} foras *Iun.* |2 <con>ferre *Vossius* (1620) 108

- CC* (*codd. potiores*: α *B* β *Bern.* 347 *Cant.* δ *E G Gen. H L Montepess. Oxon. P*)
Ed. *Li.*: 1 haectorei (-ii *L*¹) *codd.* | in foras *codd.* | 2 (ferre *codd.*)
Edd. rel. et studd.: 1 haector ei (ii *L*¹) (*L H G Gen.*)^[Mu] haectorei (-ii *L*¹) *codd.*^[Wa] haector ei ‘rel.’^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3] *codd.*^[Va.2, Mag] : haectorei (*HP*)^[Qui] Hectorei *codd.*^[Tra] : haectore *B*^[Mu] hectore *B*^[Qui] *B vel Basil.*^[GR, Ri.3] *Basil.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2] | ii *L*¹^[Mu, Wa] : ei *codd. (rel.)*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Di, Wa, Kl, Joc, Mag, Tra, Haver] | educit *codd.*^[Qui] : inducit *B vel Ba-*

143 Ennius Lytris *Iun., Merc., GR, Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Li., Kl., Joc.* : Enn. Hectoris Lytris *Ri.*₂, *Ri.*₃, *edd.*^[Li] : Ennius <Hectoris> Lytris *Qui, Mu., On.* : Ennius lytris *Va.*₂

144 Hectoris lytris *Merc., Qui., Mu., Joc.* : haectoris listris *codd.*^[Va.1, Ri.2, Mu, Va.2, Joc] : Hectoris Lytris *Iun., Li., Kl.* : Haectoris listris *GR, Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃

- sil.*^[GR,Ri.3] *Basil.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2] : inducit inducit *B*^[Mu] | in foras *codd.*^[GR,Ri.1,Va.1,Ri.2,Qui,Mu,Ri.3,Va.2,Di,Kl,Joc,Havet] | **2** ferre (*B vel Basil. L Gen.*)^[GR] (*Basil. L Gen.*)^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Vahlen] (*H L P B Gen.*)^[Qui] ‘*rel.*’^[Mu,Ri.3,Va.2] *codd.*^[Tra,Havet] : fere *G*^[Qui,Mu,Ri.3,Va.2] *rel.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Vahlen] *codd.*^[Mag]
- CE **1** Hector vi summa *Med.*^[Vossius], *Ald.*^[Vossius], *Merc.*, *Scriv.*, *Bo.*, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Mu.*, *Ri.*₃, *Li.*, *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Kl.*, *Mag.*, *Seg.*, *Tra.*, *Masiá*, *Mart.* : Hectorei summa *Steph.* : Hector re summa *Iun.*, *Col.*, *Delr.*, *Lev.*, *Gil.* : Haector ei *GR* : Hector vei summa *Li.* : Hector † ei summa † *Joc.* | educit vi foras *ed.* 1476^[Qui], *Med.*^[GR], *Ald.*^[GR], *Steph.* : educit in foras *Ald.*^[Qui], *GR* : educit foras *Iun.*, *Col.*, *Merc.* | **2** † castrisque castra ultro iam ferre occupat † *Li.* | castra *vulg.*^[Mu] : castras *Mu.* | iam *om.* *ed.* 1476^[Qui] : ultro iam ferre *Med.*^[GR], *Ald.*^[GR], *Gil.*, *Joc.* : ultro iam fere *Iun.*, *Col.*, *Delr.*, *Merc.*, *Scriv.*, *Lev.*, *GR* : ultro iam inferre *Bo.*, *Mu.* : adultera inferre *Ri.*₁ : inferre iam fere *Va.*₁ : iam ultro conferre *Ri.*₂ : Troiani inferre *Ri.*₃ : ultro iam conferre *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Kl.*, *Mag.*, *Seg.*, *Tra.* | occupant *Ri.*₃
Crit. in app. : **2** ferre *vel* inferre *Merc.* *in not.*
- CS **1** Hector vi summa *Delr. p.* 165, *Vossius* (1620) 108, *Welcker* (1839) 136, *Vahlen* ([1859] 1911) 397sq. *adn.*, *Bergk* ([1861] 1884) 297, *Ribbeck* (1875) 119, *Havet* (1884) 809sq., *Spengel* (1899) 395, *Jocelyn* (1972a) 50 | **2** castrisque castra ultro iam conferre occupat *vel* ultroque castris castra jam ferè occupat *Vossius* (1620) 108 : castrisque castrad ultro jam inferre occupat *Welcker* (1839) 136 : castris castra ultro iam fere ferre occupat *Vahlen* ([1859] 1911) 397sq. *adn.* | conferre *Guyet*^[Qui] : ultro conferre *Delr. p.* 165 : iam ultro conferre *Grotius* (1828) 157 : conferre ultro iam *Bergk* ([1861b] 1884) 297, *Ribbeck* (1875) 119 : Troiana inferre *Buecheler*^[Ri.2,Ri.3,Li,Seg,Havet] : Troiani inferre *Havet* (1884) 809sq. : contra conferre *Spengel* (1899) 395 : ultro iam ferre (*sed potius* conferre) *Ax* (1917) 27 : ultro iam conferre *Grilli* (1965) 221 | occupant *Havet* (1884) 809sq. : occupat *Grilli* (1965) 221
– *Interpr.* : verba *Achillis Welcker* (1839) 136 : verba nuntii *Wa.*, *Mag.*, *Seg.*, *Masiá* : verba nuntii *vel* prologi *Joc.* | e prologo *Myrmidonum* (verba *Patrocli vel Phoenicis vel alterius*) *Schöll* (1839) 491 : e prologo *Jocelyn* (1972a) 50 | de corruptione textus cf. *Havet* (1884) 809sq. : de textu et interpretatione cf. *Jocelyn* (1972a) 50–53 (*dub.* *La Penna* [1977] 1979, 59 *adn.* 2) | **1** de sensu et constructione vocis ‘vi summa’ cf. *Timpanaro* (1968) 669, (1978) 660sq.
– *Metr.* : *ia*⁶ *Bo.*, *Ri.*₂, *Catone* (1964) 96 *adn.* 1 (*ad* 1), *Joc.* (**1** *dub.*; **2** castra ultro: *cum hiatu* [cf. CE]), *Tra.*, *Mart.* : *inc.* *Kl.* | **2** castra ultro: *cum hiatu* cf. *Ax* (1917) 27 (cf. CS)
- CP *Hom. Il.* 11,56–61: Τρῶες δ’ αὖθ’ ἐτέρωθεν ἐπὶ θρωσμῷ πεδίοιο / Ἐκτορά τ’ ἀμφὶ μέγαν καὶ ἀμύμονα Πουλυδάμαντα / Αἰνεῖαν θ’, ὃς Τρῳεὶ θεὸς ὥς τίετο δῆμῳ, / τρὶς τ’ Ἀντηνορίδας, Πόλυβον καὶ Ἀγήνορα δῖον / ἠΐθεόν τ’ Ἀκάμαντ’ ἐπιείκελον ἀθανάτοισιν. / Ἐκτὼρ δ’ ἐν πρώτοισι φέρ’ ἀσπίδα πάντοσ’ εἴσῃν. • *Enn. ann.* 412 *Va.*₂ = 405 *Sk.* : summa nituntur opum vi • *Plaut. Amph.* 216–218: haec ubi legati pertulere, Amphitruo castris

ilico / producit omnem exercitum. contra Teloboeae ex oppido / legiones educunt suas nimi⁷ pulchris armis praeditas. • *Caes. civ. 3,79,3*: Domitius cum dies compluris castris Scipionis castra collata habuisset • *Cic. div. 2,114*: castra enim in Thessalia castris conlata audiebamur, ... • *Liv. 44,20,3*: castra castris prope conlata esse, ut flumine Elpeo interiecto arceantur.

62

(160–161 Ri.₂₋₃; 188–189 Va.₂; 155–156 Joc.)

Non. p. 399,8–10 Merc. = 641 Li. (Li.): spernere rursum segregare. Ennius H{a}ectoris lytris¹⁴⁵:

melius est virtute {e}ius: nam saepe virtutem mali (tr⁷)
nanciscuntur; ius atque aecum se a malis spernit procul.

1 ius *Scal. (ad Varr. rust. p. 223)*

CC (codd. potiores: α B β Bern.347 Cant. δ E G Gen. H L Montepess. Oxon. P)

Ed. Li.: 1 eius codd. | 2 atque cum L

Edd. rel.: Hectoris ... virtute eius om. B^[Mu] | 1 eius codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Ri.3, Va.2, Di, Kl, Em, Joc] | virtutum B^[Mu] | 2 nanciscu tur L^[Joc] : nanciscuturius L^I[in quo rasura supra cu]^[Mu(Enn)] nanciscu (supra u ras.) tur L^I[Mu(Non)] : nanciscum turuis H^I[Mu(Enn)] nanciscum tur H^I[Mu(Non)] (L^I H)^[Va.2] : nascuntur G^[GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Joc] | ius vis H^I[Mu] | aecum P^[Qui, Va.2] : aequum B^[Mu] : ecum (Gen. G H in ras.)^[Mu] codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : cum L^[Mu, Va.2, Joc, Seg] : aecum vel cum codd.^[Di] | se si B^[Mu]

CE 1 virtutem] virtute Ald.^[Qui], Bent., Iun., Col., Lev. | 2 aequum Per., Bent., Iun., Steph., Delr., Scriv., Gil., Qui., vulg.^[Ri.1, Va.1], edd.^[Qui] : aequom Col., Lev., Bo., Merry : ecum GR | sparsit Bent.

CS 1–2 melius est / virtute ius. nam saepe virtutem mali / nanciscuntur; ius atque aequum sese a malis / spernit procul. *dist. Gulielmus (1582) 74* | 1 ius *Scal. ad Varr. rust. p. 223, Gulielmus (1582) 74, Fruterius ap. Gruterum II (1604) 813, V (1605) 385* | 2 aequom *Ribbeck (1875) 130 – Interpr.:* verba Priami *Schöll (1839) 498 et adn. 255 (dub.), Ri.1 p. 277, Ribbeck (1875) 129sq., Merry, Wa., Arg., Mette (1964) 56, Mag., Seg. :* verba Priami *vel Thetis Masiá* | verba ad Achillem *Joc., Mart. | e fine trag. Heurg. | de sensu ad iura, mores, societatem pertinente cf. Riposati*

145 Hectoris lytris *Mu., Joc.* | haectoris (L H G Gen.)^[Mu] codd.^[Va.2, Joc] | lytris L^I[Mu, Va.2, Joc] P^[Va.2] : lytris (superscr. sed expuncto s) P^[Qui] : lystris (H L²)^[Mu] rel.^[Mu, Va.2, Joc] : listris G^[GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Ri.3, Va.2, Joc] | Hectoris Lytris *Iun., Merc., Qui., Li., Kl. :* Haectoris Lytris *GR : Haectoris lytris Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3 : Lytris edd.^[Qui] | Hectoris ... virtute eius om. B^[Mu]*

(1960) : *de sensu verborum notabiliorum* cf. *La Penna* ([1979] 1979) 74sq.

– *Metr.*: tr⁷ *Fruterius ap. Gruterum II* (1604) 813, V (1605) 385, *Bo.*, *Ri.*₂, *Kl.*, *Ern.*, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.* | 2 se á vel fort. sé a Di. (in app.)

CP *Aischyl. F 266 TrGF*: καὶ τοὺς θανόντας εἰ θέλεις εὐεργετεῖν / εἴτ' οὖν κακουργεῖν, ἀμφεδεξίως ἔχει· / <...> / καὶ μήτε χαίρειν μήτε λυπεῖσθαι βροτούς. / ἡμῶν γε μέντοι νέμεσις ἐσθ' ὑπερτέρα, / καὶ τοῦ θανόντος ἡ Δίκη πρᾶσσει κότον • *Eur. Suppl. 594–597*: ἐν δεῖ μόνον μοι· τοὺς θεοὺς ἔχειν ὅσοι / δίκην σέβονται. ταῦτα γὰρ ξυνόνθ' ὁμοῦ / νίκην δίδωσιν· ἀρετὴ δ' οὐδὲν φέρει / βροτοῖσιν ἦν μὴ τὸν θεὸν χρήζοντ' ἔχῃ.

63

(156–157 *Ri.*₂₋₃; 190–192 *Va.*₂; 157–158 *Joc.*)

Non. p. 407,24–26 Merc. = 655 *Li.* (*Li.*): *tenacia* est perseverantia et duritia. Ennius *H{a}ectoris lytris*¹⁴⁶:

† ducet quadrupedum iugo invitam doma infrena (?)
et iuge valida quorum tenacia infrenari minis †

1–2 † ducet ... minis † *Li.* (“*deploratus prorsus locus*” iam *Scriv.*)

CC (*codd. potiores*: α B β *Bern.* 347 *Cant.* δ E G *Gen. H L Montepess. Oxon. P*)

Ed. *Li.*: 1–2 (ducet quadrupedum iugo invitam doma infrena et iuge valida quorum tenacia infrenari minis *codd.*) | 2 frenatia γ

Edd. rel. et studd.: 1–2 ducet quadrupedum iugo invitam doma infrena et iuge valida quorum tenacia infrenari minis *codd.* [*Ri. 1, Mu, Ri. 3, Va. 2, Joc, Mag, Tra*] (quadrupedam) *codd.* [*Schöll*] *codd. pler.* [*Va. 1, Ri. 2, Qui, Mag*] : ducet quadrupedem iugo invitam indomitam freno valida quous tenacia infrenari nimis *cod. Urs.* [*Col, GR, Ri. 1, Va. 1, Ri. 2, Qui*] | 1 quadrupedam *codd.* [*Schöll*] | domain fræna *H*^[*Qui*] domain frena *H*^[*Mu*] | 2 quorum tenacia infrenari minis (*H P L G*)^[*Qui*] *codd.* [*Wa*] | tenacia (*H P L G*)^[*Qui*] *codd. pler.* [*Va. 1, Ri. 2*] *codd.* [*Ri. 1, Mu, Ri. 3, Va. 2, Wa, Joc, Mag, Tra*] : tenatia *H*^[*Mu*] : frenatia *Bamb.* [*Ri. 1, Va. 1, Ri. 2, Mu, Ri. 3*] *P7566*^[*Mu*] *P7666*^[*Qui*]

CE 1–2 ducet quadrupedem invitam, indomitam, infrenam et iugo validam cujus tenacia infrenari nequit *alii ap. Bent.*^[*GR, Qui*] : ducet quadrupedum iugo invita, indoma, infrænis, & iugo valida, quorum tenacia infrænari minis *Steph.* : ducet quadrupedum iugo invitum doma in frena, & iugo va-

146 *Hectoris lytris Iun., Joc.* | *haectoris P*^[*Qui*] *codd.* [*Ri. 1, Va. 1, Ri. 2, Ri. 3, Va. 2, Joc*] : *huectoris H*^[*Qui*] | *lytris P*^[*Qui*] : *lystris Bamb.* [*Ri. 1, Va. 1, Ri. 2, Ri. 3, Joc*] *P7666*^[*Qui*] : *listris (L H G)*^[*Qui*] *rel.* [*Ri. 1, Va. 1, Ri. 2, Ri. 3, Joc*] : *listris vel lystris vel litris codd.* [*Va. 2*] : *Lytris Ald.* [*Qui*] | *Hectoris Lytris Merc., Qui., Mu., Li., Kl.* : *Haectoris Listris GR* : *Haectoris listris Ri. 1, Ri. 2, Ri. 3*

lida, quorum tenacia infrenari nimis *Iun.* : ducet quadrupedum iugo invitum, / domabit infraenum, et junget valide / quojus tenacia infraenari nimis nequit. *Col., Lev., Gil.* : duce quadrupedum, iuga invitum, doma infrenum, et iunge valide. equorum tenacia infrenari minis nequit *Delr.* : ducet quadrupedam iugo invitam, doma, infrena, & iuge valida, quorum tenacia infrenari minis *Merc.* : ducet quadrupedum, iugo invitam, doma, infrena, / et iuge valida, quorum tenacia infrenari minis. *Bo., GR (nulla distinctione)* : addúcit quadrupedem ínvictam indomitam íniugem, / quoiús tenacia válda infrenarí nequit. *Ri.₁* : addúcit quadrupedem ínvitam indomitam íniugem / et válda quoius tenácia infrenást nimis. *Va.₁* : addúcit quadrupedem ínvitam indomitam íniugem, / eválda quoius tenácia infrenást nimis *Ri.₂* (cf. *Ri.₂ coroll. pp. XXIVsq.*), *Merry, Mag.* : duce quadrupedum juga / invita, indomita, infrena, et iunge validius, / quorum tenaciam <haud> infrenaris minis *Qui.* : ducít quadrupedum vim ínvictam indomitam éfferam (efferam índomitam *Mu.[Non.]*) et iungít iugo, / quorúm tenacia ínfrenari válda vix quitúr minis. *Mu.* : ducít quadrupedum bñugam <vim>, invitám domat, / eválda quorum ínfrenást nimis tenácia. *Ri.₃* : † ducet quadrupedum iugo invitam doma infrena / et iuge valida quorum tenacia infrenari minis † *Li.* : duc et quadrupedum iugo: invitam doma: / infrena et iunge, valida quorum infrenari tenacia / minis *Va.₂, Arg.* : duc et quadrupedum iugo; invitam doma / infrena et iunge valida <equorum ... robora> / <...> quorum tenacia infrenari minis, (tr⁷) *Wa.* : ducet quadrupedum iugo, invitam doma / infrena et iuge valida quorum tenacia infrenari / minis *Kl.* : † ducet quadrupedum iugo invitam † / doma infrena et iunge valida quorum tenacia infrenari minis *Joc.* : duc et quadrupedum iugo; invitam doma; / infrena et iunge; valida equorum tenacia infrenast nimis *Seg.* : duc et quadrupedum iugo / invitam doma infrena et iuge, valida quo{ru}m tenacia / infrenari minis <nequitur> *Tra.* : duc et quadrupedem iugo; invitam doma; / infrena et iunge; valida equorum tenacia <infrenast nimis> *Masiá* | 2 nimis *Ald.[Qui]*, *Iun., Col., Lev., Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Merry, Mag., Seg., Masiá*
Crit. in app.: 1–2 duce (*h.e.* duc) qu. juga / invita, ind., infrena, et iunge validius, / quorum tenacia non quit infringi minis *vel* quorum tenacia non infringatur minis *dub.* *Bo. in app.* : docet quadrupedum, vim iugi invitam domat, / infrena et iuge valida quoius tenacia infrenast nimis (*trim. cum tetram.*) *vel* auct quadrupedum iugo, / invitam dominat feram / et iuge validam boum / tenaciam scit infrenare machinis (*ad exemplum Soph. Ant. 351*) *dub.* *Li. in app.* | 1 <Xanthium et Balium> duces *dub.* *Wa. in app.* | quadrupedem *Iun. i. m.* : quadrupedum *Merc. in not.* | 1–2 domabit infrenum, & iunget valide, cuius tenacia infrenari nimis nequit *dub. Iun. i. m.*

CS 1–2 duce quadrupedum iugo invitum, doma infrenum, & iunge valide: equorum tenacia infrenari minis nequit *Lipsius (1585) 432* (“*adjutus à Vaticano codice*”), *prob. GR (nisi quod invitam et infrena legendum putat)* : duce quadrupedum juga, / invicta, indomita, infrenia, injugalia, / quorum tenacia infrenari nimi’ nequit (ia⁶) *Grotius*^[Bo, GR, Qui, Vossius] :

duce quadrupedem iugo invitam, in doma infrenem et iugo valido ... infrenabilis *Scaliger*^[GR, Qui] : ducit quadrupedum vim, iugo invitam domat, / et validam equom tenaciam frenat minis *Buecheler*^[Ri.2.coroll.] ducit quadrupedum vim, iugo invitam domat, / infrena et valida quorum nimis tenacia infrenast nimis *Buecheler*^[Ri.3, Li, Kl] : ducet quadrupedum / iugum invitum domans freno et fune valido, / quorum tenacia infringi minis <nequit> *Madvig* (1873) 665 : ducit quadrupedum bñugam vim, invitam domat, / eválida quouis tenácia infrenást nimis. *Ribbeck* (1875) 126 : duce et quadrupedum vim iugo invitam doma / et frena quorum valida nimis tenaciast *Spengel* (1899) 396 : duc et quadrupedum iugo / invitam doma infrena et iunge, valida quo{ru}m tenacia / infrenari minis <nequitur> *Mariotti* (1959) 233–235, *Catone* (1964) 94 adn. 2 (tr⁷) : duc et quadrupedum iugo invitam doma infrena et iu<n>ge valida quorum tenacia infrenari minis *Lennartz* (1994) 161sq. | 1 indomita, infrenis *Passerat*^[Qui] | 2 quorum tenaciam haud infirmare est minis *Bothe* (1837) 265 | <nequitur> *Timpanaro ap. Mariotti* (1959) 234
 – *Interpr.*: verba Cassandrae vaticinantis *Col.* : verba chori *dub. Schöll* (1839) 499 adn. 255 : verba Patroclis *Wa., Seg.* : verba Priami *dub. Arg.* : verba Polyxenae *dub. Lennartz* (1994) 162 | de equis Achillis *Merry, Mette* (1964) 56 : imago equorum de Achille *Arg.* : de hominibus *Joc.* | e philosopha moralique disputatione prompta *Va.2, Arg.* | *cum actione trag.* ‘Myrmidonum’ *Aeschyli comparavit Schöll* (1839) 499 adn. 255
 – *Metr.*: ia⁶ *Ri.2* : inc. *Kl., Joc.* : tr⁷ *Wa., Mariotti* (1959) 234, *Catone* (1964) 94 adn. 2 (dom[a] infrena | minis), *Tra.* (cf. *CE + CS*)
CP *Hom. Il. 16, 148–149*: τῷ δὲ καὶ Αὐτομέδων ὕπαγε ζυγὸν ὠκέας ἵππους, / Ἐάνθον καὶ Βαλίων, τῷ ἅμα πνοιῇσι πετέσθην, / ...

64

(151 Ri.₂₋₃; 185 Va.₂; 159 Joc.)

*Non. p. 467,23–40 Merc. = 749 Li. (Li.): v a g a s, pro vagaris. ... [p. 467,39] Ennius Hectoris lytris*¹⁴⁷:

constitit, credo, Scamander; arbores vento vacant (tr⁷)
 arbores *Bent.* | vacant *Col. in not.*

CC (codd. potiores: α β *Bamb.* γ δ E G H L *Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666*)

147 Hectoris lytris *Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui., Mu., Ri.3, Joc.* | hectoris (G L)^[Ri.1, Va.1, Ri.2] ‘rel.’^[Va.1, Joc] codd.^[Ri.3] : haectoris *Bamb.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Joc] H^[Qui, Mu, Joc] : hectoris vel haectoris codd.^[Va.2] | lytris ‘rel.’^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : litris *Bamb.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Va.2, Joc] : lystris H^[Qui, Mu, Ri.3, Joc] p^[Qui] rel.^[Va.2, Joc] (G, etiam in L s superscr.)^[GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3] (L ex corr., G[collatione Schneideriana])^[Mu] : Hectoris Lytris *Iun., Merc., GR, Li., Kl.*

Ed. Li.: arboris *codd.* | (vagant *codd.*)

Edd. rel.: confluit *cod. Fabri*^[GR,Ri.1,Va.1,Ri.2] | arboris *codd.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2, Qui,Mu,Ri.3,Va.2,Di,Kl,Joc] | vagant *codd.*^[Bo,Ri.2,Qui,Va.2,Di,Wa,Kl,Joc,Mag,Tra]

CE creto (sc. sanguine) *Ri.1, Va.1* : cerno *Mu.* : cursu *Tra.* | arboris *GR, Li.* : arbores *Bent.*^[GR,Qui,Mu,Li,Kl], *olim corr.*^[Va.2] | vagant *Per.B, Iun., Steph., Col., Delr., Merc., Scriv., Lev., Ri.1, Va.1, Mu., Ri.3, Li.* : vacant *Bo., Gil., Ri.2, Mu., Va.2, Wa., Arg., Kl., Joc., Mag., Seg., Tra.*
Crit. in app.: vel confluit (sec. *Fabrum*) vel vacant *Col. in not.* | “an gremio?” *Ri.2 in app.*

CS constrepiť *dub. Schöll (1839) 481 adn. 240* | cursu *Skutsch (1967) 136sq.* | ventis *La Penna ([1977] 1979) 85* | vacant *Fruterius*^[Ri.3], *Schöll (1839) 481 adn. 240*

– *Interpr.:* verba chori vel potius nuntii *Schöll (1839) 481* : verba nuntii *Wa., Tra., Seg.* | de pugna Achillis et fluminis *Schöll (1839) 481, 485* : de pugna Achillis et Hectoris *Bergk ([1861] 1884) 300* : de facto divino vel miraculoso *Joc.* | *Non. per errorem* vacant pro vagant legisse putavit *Frobenius (1907) 42*

– *Metr.:* tr⁷ *Bo., Ri.2* (Graecanicus), *Kl., Joc., Tra., Mart.*

CP *Hom. Il. 21,15–16:* ὥς ὑπ’ Ἀχιλλῆος Ξάνθου βαθυδινήεντος / πλήτο ῥόος κελάδων ἐπιμῖξ ἱππῶν τε καὶ ἀνδρῶν. • *21,218–220:* πλήθει γὰρ δὴ μοι νεκῶν ἐρατεινὰ ῥέεθρα, / οὐδέ τί πη δύναμαι προχέειν ῥόον εἰς ἄλα δῖαν / στεινόμενος νεκύεσσι· σὺ δὲ κτείνεις ἀϊδῆλως. • *Enn. var. 9–12 Va.2:* mundus caeli vastus constitit silentio / et Neptunus saevus undis asperis pausam dedit, / sol equis iter repressit ungulis volantibus, / constitere amnes perennes, arbores vento vacant.

65

(148 *Ri.2–3*; 179 *Va.2*; 160 *Joc.*)

Non. p. 469,25–31 Merc. = 753 Li. (Li.): cunctant, pro cunctantur. ... *Ennius ... [p. 469,30] idem Hectoris lytris*¹⁴⁸:

qui cupiant dare arma Achilli † ut ipse † cunctent (?)
 † ut ipse † *Joc.*

CC (*codd. potiores:* α β *Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666*)

Ed. Li.: ut ipse *codd.* | cunctet α

148 Hectoris lytris *Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui., Mu., Ri.3, Joc.* : hectoris lytris ‘rel.’^[Ri.1,Va.1, Ri.2,Joc] : hectoris vel haectoris lytris *codd.*^[Va.2] : haectoris *Bamb.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Joc] *H*^[Qui,Mu,Joc] : lystris *H*²^[Mu,Joc] : Hectoris Lytris *Iun., Merc., GR, Li., Kl.*

- Edd. rel.:** ut *codd.*^[Va.1,Ri.1,Ri.2,Qui,Ri.3,Joc,Seg,Tra] | ipse *codd.*^[Va.1,Ri.1,Ri.2,Qui,Mu,Ri.3,Va.2,Wa,Kl,Joc,Mag,Tra] | cunctent ‘rel.’^[Mu] *codd.*^[Ri.2,Qui] : cunctet *P*^[Qui] *H*^[Mu,Ri.3] *α*^[Joc]
- CE ut ipse *Ald.*^[Qui], *Steph.*, *GR* : ut ipsi *Iun.*, *Delr.*, *Merc.*, *Scriv.*, *Bo.*, *Gil.*, *Qui.*, *Va.*₂, *Arg.*, *Kl.*, *Tra.*, *Masiá* : ut ipsei *Col.*, *Lev.*, *Li.*, *Wa.*, *Mag.* : ut ipse *del. Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Merry* : ipse *del. Mu.* : ei ipsi *Ri.*₃, *Seg.* : † ut ipse † *Joc.* | cunctent <pugnam obbitere> *Merry* : cunctent <– ∪ ≍> *Kl.*
Crit. in app.: cupiunt *Bo.* : “an cupiant qui?” *Ri.*₂ | “cogitandum velut: pugnam obbitere” *Ri.*₁, *Ri.*₂
- CS *Ac*{h}illi *Catone* (1964) 76 *adn.* 9 | ut ipsi *Buecheler*^[Ri.2], *Welcker* (1839) 136, *Vahlen* ([1888/89] 1907) 403sq., *Catone* (1964) 76 *adn.* 9 | <sumere> *Buecheler*^[Ri.3,Kl,Tra] : illi cunctent sumere *vel* ei ipsi cunctent sumere *vel* cunctent ipsi sumere *Ri.*₂ *coroll. p.* XXIV : cunctent ipsi <sumere> *Ribbeck* (1875) 123
– *Interpr.*: verba Achillis *Welcker* (1839) 136, *Vahlen* ([1888/89] 1907) 403sq., *Merry*, *Va.*₂, *Wa.*, *Arg.* : verba unius Myrmidonum *Ribbeck* (1875) 123 | de certamine vel inter Myrmidones vel inter ipsos Achivorum proceres *Ri.*₁ *p.* 276 : de novis armis Achillis *Mette* (1964) 56, *Mart.* : sermo habitus cum Achilli arma non essent *dub. Jocelyn* (1972a) 54 | e prologo ‘Myrmidonum’ *dub. Schöll* (1839) 491
– *Metr.*: tr⁷ *Ri.*₂, *Kl.*, *Tra.* (mutil.) : inc. *Joc.*

66

(158–159 *Ri.*₂₋₃; 186 *Va.*₂; 161–162 *Joc.*)

Non. p. 472,21–25 *Merc.* = 758 *Li.* (*Li.*): conmiserescimus. ...
Ennius Hectoris ly{s}tris¹⁴⁹:

per vos et vostrum (tr⁸ ?)

imperium et fidem, Myrmidonum vigiles, conmiserescite (tr⁷)

1 per *Delr.*, *Palmerius ap. Gruterum* IV (1604) 787

- CC (*codd. potiores*: α β *Bamb.* γ δ *E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P* P7665 P7666)
Ed. Li.: 1 servos *codd.*
Edd. rel. et studd.: 1 servos *P7666*^[Qui] *codd. pler.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2] *codd. boni pler.*^[Ri.3] *codd.*^[Mu,Kl,Tra] : ser vos (*L H G*)^[Mu] ‘rel.’^[Va.2,Joc]

149 Enni’ *Iun.* | Hectoris lytris *Qui.*, *Joc.* | hectoris ‘rel.’^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Va.2] *codd.*^[Ri.3] : ectoris (*L H*)^[Mu,Va.2] ‘rel.’^[Joc] : haectori *Bamb.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Va.2,Joc] | lystris (*L H G*[collatione *Schneideriana*])^[Mu(Non)] ‘rel.’^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3,Va.2,Joc] *codd.*^[Mu(Enn)] : listris *Bamb.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3,Va.2,Joc], *vet. edd.*^[Qui] | Hectoris Lytris *Iun.*, *Merc.*, *Mu.*, *Li.*, *Kl.* : Hectoris Lystris *GR* : Hectoris lystris *Ri.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Va.*₂

codd.^[Di] : useruos *Bamb.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Joc] : ser *codd.*^[Lennartz] |
 vostrum ‘*rel.*’^[Ri.2, Va.2, Joc, Mag] *codd.*^[Qui] : vestrum *P[Qui] : vest.
*P7666[Qui] : ūrorū *Bamb.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu(Non), Ri.3, Va.2, Joc] vestrorum
Bamb.^[Mu(Enn)] vostrorum *Bamb.*^[Mag] | **2** commiserescite ‘*rel.*’^[Ri.1, Ri.2]
codd. pler.^[Va.1] : cōmiserescite *Bamb.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2]**

CE **1–2** servos & vestrum imperium & fidem Myrmidonum vigiles commiserescite *Steph.* : servos, et nostrum imperium, et fidem Myrmidonum / vigiles commiserescite *Col., Gil.* : per vos et vestrum imperium et fidem, Myrmidonum vigiles, commiserescite *Delr., Bo., Arg.* (vostrum) : servos, et vostrum imperium, et fidem Myrmidonum / vigiles commiserescite <...> *Lev.* : ser vos et vostrum imperium et fidem Myrmidonum, vigiles, commiserescite! *GR* : <...> per vos ét vostrum imperium ét fidem / <ób-secro, mei,> Mýrmidonum vígiles, com(n)miseréscite! *Ri.1, Va.1* (*contra Mueller 1861, 441*) : per vos, et vestrum imperium et fidem, / Myrmidonum vigiles, <nostrí> commiserescite! *Qui.* : <...> per vos ét vostrum imperium ét fidem / <meí,> Myrmidonum vígiles, commiseréscite! *Ri.3* : per vos et vostrum imperium et fidem, Myrmidonum / vigiles, commiserescite *Wa.* : <...> per vos {et} vestrum imperium et fidem, / Myrmidonum vigiles <oro> commiserescite. *Kl.* : ACH. per vos et vostrum imperium et fidem ... / PRI. Myrmidonum vigiles, commiserescite, obsecro. *Seg.* | **1** servos & vestrum *Per.B, Steph.* : servos, et nostrum *Iun., Col., Gil.* : per vos et vestrum *Delr., Bo., Qui.* : per vos et vostrum *Merc., Ri.1, Va.1, Ri.3, Li., Va.2, Di., Wa., Arg., Seg., Tra., Masiá* : servos, et vostrum *Lev.* : ser vos et vostrum *GR* : per vos et vostrorum <ducum> *Ri.2, Merry, Mag.* : per vos et vostrum <ducum> *Mu.* : per vos {et} vestrum *Kl.* : † ser vos et vostrum † *Joc.* : servos et vest. *vulg.*^[Qui] | **2** fidem, / Murmidonum vigiles, ... commiserescite! *dist. Tra.* | Myrmidonum vigiles *Per.B, Iun., Merc., Gil., Kl.* : Myrmidonum vigiles, *Delr., Bo., Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui., Ri.3, Va.2, Di., Wa., Arg., Mag., Seg., Tra.* : Myrmidonum, vigiles, *GR, Mu., Joc., Masiá* | commiserescite *Steph., Col., Delr., Merc., Bo., Gil., Ri.1, Ri.2, Qui., Ri.3, Arg., Kl., Seg.*

CS **1–2** per vos, & vostrum imperium, & fidem / Myrmidonum, vigiles commiserescite *Vossius (1620) 108* (*fort.* commiserescite Priami *vel* nostri commiserescite) : PRIAM.: se<nis miseri, pe>r vos et vostrum imperium et fidem, / Myrmidonum vigiles, commiserescite. :: VIG.: <– ∪ –> *Havet (1890a) 35* : per vos vostrum imperium et fidem / Myrmidonum vigiles, <oro>, commiserescite *vel* o Myrmidonum *Spengel (1899) 396* | **1** per vos, & nostrum *Palmerius ap. Gruterum IV (1604) 787* per vos et vostrorum <omnium> *Palmerius*^[Ri.3] : per vos et vostrum *Vossius (1620) 108, Bergk*^[Joc], *Vahlen* ([1885/86] 1907) 326, ([1888/89] 1907) 420, ([1901] 1923) 612, *Havet (1890a) 35, Strzelecki (1952) 54* : vostrum <ducum> *Mueller (1861) 441* : obsecro per vos et vostrorum <ducum> *Ribbeck (1875) 127* : per vos vostrum *Spengel (1899) 396* | **2** Myrmidonum, vigiles *Palmerius ap. Gruterum IV (1604) 787, Lennartz (1994) 161* : Myrmidonum vigiles, *Bergk (1855)*^[Joc], *Strzelecki (1952) 54* | commiserescite *Palmerius ap. Gruterum IV (1604) 787, Vahlen* ([1885/86] 1907)

326, ([1888/89] 1907) 420, ([1901] 1923) 612 | commiserescite <obsecro> *Timpanaro* (1946) 79, (1978) 662

– *Interpr.*: verba Priami *Palmerius ap. Gruterum IV* (1604) 787, *Bo.*, *Schöll* (1839) 485, 498, *Ri.*₁ p. 277, *Ribbeck* (1875) 127, *Mu.*, *Merry*, *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Mette* (1964) 56, *Joc.*, *Mag.*, *Tra.*, *Masiá*, *Mart.* | chorus vigilum *Strzelecki* (1952) 54, *Lennartz* (1994) 161 | de ‘vostrum imperium’ cf. *Joc. pp.* 297sq., *Jocelyn* (1972a) 50 adn. 1, *Timpanaro* (1968) 669, (1978) 662sq.

– *Metr.*: tr⁵ (unus v.) *Bergk* (1855)^[*Ri.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Va.*₂, *Joc.*], *Vahlen* ([1888/89] 1907) 420, ([1901] 1923) 612sq., *Va.*₂, *Di.* : tr⁸ (fin., *dist. post vestrum*), tr⁷ *Bo.* : tr⁷ *Ri.*₂ (1 mutil.) : ia⁶ *Buecheler*^[*Ri.*₃], *Qui.* (neque ia⁸ neque an), *Ri.*₃ in app., *Kl.*, *Timpanaro* (1946) 79, (1968) 669 (*dist. post fidem*), *Tra.* (mutil.) : “vel troch.” *Li.* in app. : inc., tr⁷ *Joc.* : inc. *Lennartz* (1994) 161 (cf. *CE* + *CS*)

CP *Hom. Il.* 24,444: οἱ δὲ νέον περὶ δόρπα φυλακτῆρες πονέοντο – / ... • 24,680–681: ..., ὅπως Πρίαμον βασιλῆα / νῆων ἐκπέμψει, λαθὼν ἱεροῦς πύλαωρούς.

67

(143 *Ri.*₂₋₃; 156 *Va.*₂; 163 *Joc.*)

Non. p. 489,29–30 *Merc.* = 786 *Li.* (*Li.*): tu m u l t i. Ennius H{a}ectoris lytris¹⁵⁰:

quid hoc hic clamoris, quid tumulti est? nomen qui
[usurpat meum? (ia⁸)

CC (codd. potiores: α β *Bamb.* γ δ E G H L *Lugd. Montepess. Oxon. P* P7665 P7666)

Ed. *Li.*: qui tumulti γ

Edd. rel.: qui tumulti *Bamb.*^[*Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Mu.*, *Ri.*₃, *Va.*₂] γ [*Joc.*, *Seg*]

CE qui hoc hic clamoris? *Iun.* : quid hoc clamoris? *Scriv.* : quid hoc / hic clamoris *Merc.* | quid hoc hic tumulti est? *Ri.*₁, *Va.*₁, *Word.* : quid tumultist *Mu.* | nomen / qui *dist. Col.*, *Lev.*, *Gil.* : est? / nomen *dist. Ri.*₁, *Va.*₁, *Word.* | cum *Enn. F* 68 coniunx. *Col.*, *Lev.*, *Gil.*, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Word.*, *Mu.*, *Va.*₂, *Di.*, *Arg.*, *Ern.*, *Heurg.*, *Tra.* (probab.), *Masiá*
Crit. in app.: quid hoc hic clamoris? quid hoc hic tumulti est? / nomen qui usurpat meum? quid in castris strepiti est. *Bo.* (cum *F* 68 coniungens)

150 Hectoris lytris *Joc.* | haectoris codd.^[*Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Mu.*, *Ri.*₃, *Va.*₂, *Joc.*] H[*Qui*] | lytris *L*¹[*GR.*, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Qui*, *Mu.*, *Va.*₂] ‘rel.’^[*Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂] : lystris *L*²[*GR.*, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Qui*, *Mu.*, *Va.*₂] *L*^[*Ri.*₃] *G*^[*GR.*, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Qui*, *Mu.*, *Ri.*₃, *Va.*₂] H[*Qui*] ‘rel.’^[*Joc.*] : litris *H*¹[*Mu.*, *Va.*₂, *Joc.*] *p*^[*Qui*, *Va.*₂] : listris *H*²[*Mu.*, *Va.*₂, *Joc.*] : lytris vel litris *rel.*^[*Ri.*₃] : Lytris *edd.*^[*Qui*] | Hectoris Lytris *Iun.*, *Merc.*, *Qui.*, *Mu.*, *Li.*, *Kl.* : Haectoris Lytris *GR* : Haectoris lystris *Ri.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃ : Haectoris lytris *Va.*₁

- CS quid hoc hic tumulti est? / nomen *Hermann* (1816) 295 | quid hic tum *Bothe* (1837)^[GR] | hoc *del. Scaliger ap. Nettleship* (1893) 79 | *cum Enn. F 68 coniunx. Hermann* (1816) 295, *Geppert* (1858) 110
 – *Interpr.*: verba Achillis *Col.*, *Schöll* (1839) 494 (*dub.*), *Ri.*₁ p. 276, *Ribbeck* (1875) 122, *Merry* : verba Agamemnonis *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Mag.*, *Tra.* : verba Achillis *vel* Agamemnonis *Heurg.*, *Masiá* : verba Priami *Seg.* | ad nuntium de Hectoris successu in castra delatum *dub. Schöll* (1839) 494 : ad nuntium de morte Patroclis *Ribbeck* (1875) 122 : ad nuntium de Hectoris successu *vel* de morte Patroclis *vel* de adventu Priami *Joc.* | de Hectore *Arg.*
 – *Metr.*: ba^{4c} *Hermann* (1816) 295 (*contra Bo. in app., Mueller* 1868, 431) : ia⁸ *Bo.*, *Mueller* (1868) 431, *Ri.*₂, *Ri.*₃ *in app., Kl.* (quid hōc), *Heurg.*, *Catone* (1964) 75 *adn. 2, Ern., Joc., Tra., Mart.*
- CP *Plaut. Trin. 1093*: quid hoc hic clamoris audio ante aedis meas?

68

(144 *Ri.*₂₋₃; 157 *Va.*₂; 164 *Joc.*)

Non. p. 490,6–7 Merc. = 787 *Li.* (*Li.*): strepiti, pro strepitus. Ennius Hectoris lytris¹⁵¹:

quid in castris strepiti est?

(ia / tr)

- CC (*codd. potiores*: α β *Bamb.* γ δ E G H L *Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666*)
Ed. Li.: –
Edd. rel.: strepiti (*L H Bamb.*)^[Mu] : strepitus *G*^[GR, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Joc, Seg]
- CE strepitist *Mu. Wa., Tra.* | *cum Enn. F 67 coniunx. Col., Lev., Gil., Ri.*₁, *Va.*₁, *Word., Mu., Va.*₂, *Di., Arg., Ern., Heurg., Masiá, Tra. (probab.)*
- CS strepitist *Boyle* (2006) 64 | *cum Enn. F 67 coniunx. Hermann* (1816) 295, *Geppert* (1858) 110
 – *Interpr.*: verba Achillis *Ribbeck* (1875) 122 : verba Agamemnonis *Va.*₂ : verba Achillis *vel* Agamemnonis *Heurg.*, *Masiá*
 – *Metr.*: ba^{4c} *Hermann* (1816) 295 : ia⁶ (*init.*) *dub. Bo. in app.* : ia⁸ *Mueller* (1868) 431 (*pars*), *Mu. (pars)*, *Ern., Heurg., Joc., Mart.* : ia (*init.*) *Ri.*₂ : *inc. Kl.* (quid in)

151 Hectoris lytris *Qui., Mu., Joc.* | Hectoris ‘rel.’^[Ri.1, Va.1, Mu] : haectoris *Bamb.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Va.2, Joc] *H*^[Qui, Mu] *L*^[Mu] *codd.*^[Va.2, Joc] | lytris *Bamb.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Joc] : lystris (*H P*)^[Qui] (*L H G*)^[Mu] *rel.*^[Ri.1, Va.1, Mu, Ri.3, Va.2, Joc] : listris *ed. 1476*^[Qui] | Hectoris Lytris *Ald.*^[Qui], *Iun., Merc., Li., Kl.* : Hectoris Lystris *GR* : Hectoris lystris *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃

69

(150 Ri.₂₋₃; 181 Va.₂; 165 Joc.)

Non. p. 504,30–36 Merc. = 811 Li. (Li.): sonit, pro sonat. ... [p. 504,35] Ennius H{a}ectoris lytris¹⁵²:

<a>es sonit, franguntur hastae, terra sudat sanguine (tr⁷)
<a>es Faber

CC (codd. potiores: α β Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)

Ed. Li.: et codd.

Edd. rel.: et codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Di, Kl, Joc, Tra] : om. P^[Qui] | haste terrae Bamb.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3]

CE et / aes om. Per., Delr. : et Per._B, Iun., Steph., Col., Lev., Gil., GR, vulg.^[Qui] : aes Faber^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Mu, Li, Va.2, Kl, Joc, Tra] aes vel aer Faber^[Qui] | et sonit / franguntur dist. Lev., Gil. | hastad Bent. | madet terra pro terra sudat Per. uno loco (terra sudat altero loco) : et (om. Ald., Per._B) terra sanguine sudat ed. 1476^[Qui], Ald.^[Qui], Per._B

CS aer Passerat^[Qui]
– Interpr.: verba Ulixis vel alterius Schöll (1839) 494 : verba nuntii Ribbeck (1875) 125, Wa., Jocelyn (1972a) 53, Mag., Seg., Tra., Masiá | de proelio Arg., Mart. | de elocutione cf. Gualandri (1965a) 406–409 | de constructione ‘terra sudat sanguine’ cf. HSz p. 116 | cum Enn. F 70 coniunx. Merc. in not.

– Metr.: tr⁷ Bo., Ri.₂ (Graecanicus), Kl., Catone (1964) 81 adn. 4, Joc., Tra., Mart.

CP Hom. Il. 20,493–494: ὧς ὃ γε πάντη θῦνε σὺν ἔγχει δαίμονι ἴσος, / κτεινομένους ἐφέπων· ῥέε δ’ αἵματι γαῖα μέλαινα. • Verg. Aen. 2,582: Dardanium totiens sudarit sanguine litus?

70

(145 Ri.₂₋₃; 180 Va.₂; 166 Joc.)

Non. pp. 510,32–511,11 Merc. = 821–822 Li. (Li.): saeviter, pro saeve. ... Ennius Phoenice¹⁵³ [Enn. F 114]: ‘saeviter suspicionem ferre falsam futilum est’. ... [p. 511,10] Ennius Hectoris ly{s}tris¹⁵⁴:

152 Hectoris lytris Iun., Qui., Mu., Joc. | haectoris H^[Qui] codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Va.2, Joc] | lytris P7666^[Qui, Mu(Enn)] : litris P^[Qui] : lystris (L H G)^[Mu(Enn)] codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu(Non), Va.2, Joc] | Hectoris Lytris Merc., Li., Kl. : Haectoris Lystris GR : Haectoris lystris Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃

saeviter fortuna ferro cernunt de victoria

(tr⁷)

- CC (codd. potiores: α β Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)
- CE saeviter / fortunam ferro cernant de victoria Kl. | saevum Per._B, Steph. : severiter Iun., Col., Delr., Lev., Gil. | fortuna<m> Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Li., Wa., Arg., Kl., Mag., Seg., Tra. | ferri Iun., Col., Delr., Scriv., Lev., Bo., Gil., Mu. : ferro vulg.^[Qui]
Crit. in app.: “an fuit: saeviter Fortuna ferro cernit de victoria?” Bo. in app. | ferri Merc. in not.
- CS fortuna ferri vel fortuna ac ferro Bergk ([1861] 1884) 297 : Fortuna ferro cernit Maehly (1857) 362
– Interpr.: verba Ulixis vel alterius Schöll (1839) 494 : verba nuntii Ribbeck (1875) 123, Wa., Jocelyn (1972a) 53, Tra. (probab.), Masiá | de cadavere Patroclis Ribbeck (1875) 123 : de morte Patroclis Mette (1964) 56 : de pugna duorum exercituum, fort. in Patrocle moriente La Penna ([1977] 1979) 59 | de ‘saeviter’ ante secundam thesin cf. Noetzel (1908) 44 | cum Enn F 69 coniunx. Merc. in not.
– Metr.: ia⁶ Kl. (cf. CE) : tr⁷ Bo., Ri.₂, Catone (1964) 99 adn. 2, Joc., Tra., Mart.
- CP Hom. Il. 22,130–135: ‘εἶδομεν, ὅπποτέρῳ κεν Ὀλύμπιος εἶχος ὀρέξῃ.’ / ὥς ὄρμαινε μένων· ὃ δέ οἱ σχεδὸν ἦλθεν Ἀχιλλεύς / ἴσος Ἐνυαλίῳ κορυθαίκι πτολεμιστῇ, / σείων Πηλιάδα μελίην κατὰ δεξιὸν ὦμον / δεινὴν, ἀμφὶ δὲ χαλκὸς ἐλάμπετο εἵκελος αὐγῇ / ἣ πυρὸς αἰθομένου ἢ ἡλείου ἀνιόντος.

71

(146–147 Ri.₂₋₃; 182–183 Va.₂; 167–168 Joc.)

Non. p. 518,3–26 Merc. = pp. 833–834 Li. (Li.): der repente. ... Ennius Phoenice¹⁵⁵ [Enn. F 116]: ‘ibi tum der repente ex alto in altum despexit mare’. ... [p. 518,24] Ennius Hectoris ly{s}tris¹⁵⁶:

153 Phoenice Merc., Qui., Mu., Li., Kl., Joc. : foenice Bamb.^[Ri.1,Ri.2,Mu,Joc] H^[Joc] H[collatione Siversiana]^[Mu] : fonice (LG)^[Qui,Mu,Joc] H^[Qui] H[test. Qui., On.]^[Mu] codd.^[Ri.1] : fenice P^[Qui] : fonice vel foenice vel fenice codd.^[Va.2] : Foenice GR, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂ | severiter pro saeviter. Enn. Phoenice: Iun.

154 Hectoris lytris Iun., Qui., Mu., Joc. | Hectoris L²^[Mu] ‘rel.’^[Ri.1,Va.1,Ri.2] : haectoris Bamb.^[Ri.1,Va.1,Ri.2] H^[Qui] rel.^[Mu] codd.^[Va.2,Joc] : Hertoris L¹^[Mu] | lystris H^[Qui] codd.^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Va.2,Joc] : listris P^[Qui] | Hectoris Lytris Ald.^[Qui], Merc., Li., Kl. : Hectoris Lystris GR : Hectoris lystris Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃

155 Phoenice Merc., Qui., Mu., Li., Kl., Joc. : foenice H[collatione Siversiana]^[Mu] codd.^[Qui] : foenicae (L H G)^[Mu,Joc] ‘rel.’^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Va.2] : phenice Bamb.^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Va.2,Joc] : Foenicae GR, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂ | Enn. Phoenic. Iun.

ecce autem caligo oborta est, omnem prospectum
[abstulit (tr⁷)
derepente; contulit sese in pedes

CC (codd. potiores: α β Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)

Ed. Li.: 1 aborta Laβ | 2 in pede γ

Edd. rel.: 1 oborta Bamb.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2] : aborta (L H G)^[Mu] (L α β)^[Joc] rel.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2] codd. praeter unum^[Di] codd.^[Qui] | 2 se H^I^[Mu] : se sese G^[GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Va.2, Joc] | in pede Bamb.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2] P7666^[Qui] γ^[Joc] unus cod.^[Di]

CE 1 ecce caligo Col., Lev., Gil. | aborta GR | oborta, et Qui. : obortast Mu. | 1–2 lac. inter abstulit et derepente indic. Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Va.₂, Di., Arg., Tra. (vel post derepente; cf. not.) | 2 derepente {contulit sese in pedes} Mu.(Enn.) : <derepente> * * * / <...> dérepente Mu.(Non.) (cf. CS: Interp.)

Crit. in app.: 1–2 abstulit. / <constitut: tū> derepente dub. Va.₂ | 2 inpete dub. Li.

CS 1 oborta, ut Delr. p. 165 | 1–2 lac. inter abstulit et derepente indic. Timpanaro (1978) 662 (e. g. abstulit; / <qua ipse fretus> derepente)

– Interpr.: verba nuntii Ribbeck (1875) 122, Wa., Jocelyn (1972a) 53, Mag., Seg., Masiá | de Patroclo Ribbeck (1875) 122 : de morte Patroclis Mette (1964) 56 : de pugna duorum hostium, fort. Achillis et Hectoris Joc., Mart. : de pugna in qua Hector mortuus est Jocelyn (1972a) 53 | 2 “elocutio comica” Mu.(Non.) in app.

– Interp.: 1–2 abstulit. / derepente Lev., Bo., Kl., Joc. : abstulit, / derepente Gil. : lac. inter abstulit et derepente indic. Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Va.₂, Di., Arg., Timpanaro (1978) 662, Tra. (vel post derepente; cf. not.) : ábstulit. / * * * / <...> derepente Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Va.₂ (cf. app.) : ábstulit / derepente {contulit sese in pedes} Mu.(Enn.) : ábstulit / <derepente> * * * / <...> dérepente Mu.(Non.) : ábstulit. / <– ∪ – ∪ > dérepente Di. : abstulit; / derepente Wa.

– Metr.: tr⁷ Bo., Ri.₂ (2 mutil. vel ia vel tr fin.), Kl., Joc. (2 dub.), Tra. (2 dub.; cf. CE), Mart. (2 mutil.)

CP Hom. Il. 16,567–568: Ζεὺς δ’ ἐπὶ νύκτ’ ὀλοὴν τάνυσσε κρατερῇ ὕσμινι, / ὄφρα φίλῳ περὶ παιδί μάχης ὀλοὸς πόνος εἴη. • 16,789–790: ὁ μὲν τὸν ἰόντα κατὰ κλόνον οὐκ ἐνόησεν· / ἥερί γὰρ πολλῇ κεκαλυμμένος ἀντεβόλησεν, / ... • 16,805–806: τὸν δ’ ἄτη φρένας εἴλε, λύθεν δ’ ὕπο φαίδιμα γυῖα, / στῆ δὲ ταφών. • 16,822: δοῦπησεν δὲ πεσών • 20,443–446: τὸν δ’ ἐξήραξεν Ἀπόλλων / ῥεῖα μάλ’ ὥς τε θεός, ἐκάλυψε δ’ ἄρ’ ἥερί πολλῇ. /

156 Hectoris lytris Iun., Qui., Mu., Joc. | hectoris ‘rel.’^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Va.2, Joc] : haectoris Bamb.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Va.2, Joc] H^[Qui, Mu, Joc] : hectoris vel haectoris codd.^[Va.2] | lystris codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Va.2, Joc] | Hectoris Lytris Merc., Li., Kl. : Hectoris Lystris GR : Hectoris lystris Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Va.₂

τρὶς μὲν ἔπειτ' ἐπόρουσε ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς / ἔγχει χαλκείῳ, τρὶς δ' ἡέρα τύψε βαθεῖαν. • *Plaut. Bacch.* 374: me continuo contuli protinam in pedes • *Verg. Aen.* 8,253–254: ... involvitque domum caligine caeca / prospectum eripiens oculis.

Hecuba (F 72–81)

Cognominem tragoediam scripsit Euripides (cf. de materia). – Exemplaria tragoediae Enni probab. sunt Euripidis Hecuba (cf. Enn. F 73) et partes Troadum (cf. Della Casa 1962; de Euripidis Hecuba cf. e. g. Col.; Lev.; Düntzer 1838, 51; Ribbeck 1875, 142; Skutsch 1905, 2593; Lenchantin de Gubernatis 1915, 66sq.; Arg.; Strzelecki 1952, 55; Heurg.; Joc.; Rosner 1970, 30, 42; Paduano 1974, 38; Mag.; Grilli 1988, 710; Suerbaum 2002, 127; Stockert 2004, 278; Mart.).

Fragmenta tragoediae Enni Hecubam lugentem (F 74, 78, 80) et colloquium eius cum Ulixē (F 73), verba de Hecubae liberis (F 74, 79) atque Talthybium loquentem (F 81) continent. – Ad hanc tragoediam fort. referenda sunt Enn. F 155, 166, 170, 200 (cf. Ri.₂ p. 38 adn.; Ri.₃ p. 43 adn.; Kl. p. 71; Mart. p. 392). – Titulus traditus Hecuba est, nonnumquam erroribus orthographicis in libris manu scriptis depravatus (e. g. ecuba, haecuba, heucuba).

Annum primum agendi ca. 188 a. C. proposuit Della Casa (1962) 73, ca. 200 a. C. dub. Fleckenstein (1953) 66–69. – Tragoedias Enni et Euripidis comparaverunt Osann (1816) 126–149 et Fleckenstein (1953) 59–61.

Bibl.: Suerbaum (2003) 219; Manuwald (2001 [2004]) 138 – Comm.: Joc. pp. 303–318; Masiá, pp. 376–418 – Lit.: Osann (1816) 126–149; Ribbeck (1849) 5sq., (1875) 142–146; Fleckenstein (1953) 59–61; Rosner (1970) 42; Paduano (1974) 38sq.; Traina (1974) 125–144; Stockert (2004) 278.

72

(163 Ri.₂₋₃; 196 Va.₂; 171 Joc.)

Varro, ling. 7,6 (GS): templum tribus modis dicitur: ab natura, ab auspicando, a similitudine; <ab> natura in caelo, ab auspiciis in terra, a similitudine sub terra. in caelo te<m>plum¹⁵⁷ dicitur, ut in <H>ecuba¹⁵⁸:

o magna templa caelitum, commixta stellis splendidis (ia⁸)

157 teplū F^[GS]

158 in Hecuba Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mu., Ri.₃, GS, Wa., Kl., Joc. : inecuba F^[Sp,GS,Joc]
ecuba F^[Ri.2,Sp] in ecuba codd.^[Va.2] : in hecuba Pi. : in Ecuba Sp.

in terra, ut in Periboea [*Pac. trag. 309–310 Ri.₂₋₃*]: ... sub terra, ut in Andromacha [*Enn. F 24*]: ‘Acherusia templa alta Orci salve infera’.

CC (cod. potior: F)

Ed. GS: celi· tum F

Edd. rel.: celi tum F^[Sp.Va.2] caeli . tum F^[Ri.2] caeli tum F^[Di.Joc] | commixta ‘rel.’^[Va.1] : conmixta F^[Va.1]

CE o om. Pi. | caeli (om. tum) Per. : celi tum Pi. : caeli tum Scal. : caelitum Scioppius^[Va.2,GS,Joc] | caelitum / commix(s)ta dist. Col., Delr., Scriv., Lev., Gil., Mue. | cōmista Pi. : commista Delr., Scriv., Bo. : conmixta Va.₁, Wa., Tra.

Crit. in app.: caelitum / commista dist. Scal. in not.

CS caelitum / commixta dist. Osann (1816) 135, Hermann (1831a) 13 | commista Ribbeck (1849) 6 : commissa Bergk (1884a) 682

– Interpr.: Enn. vel Acc. trag. Hecubae trib. Vossius (1620) 109 [*sed Accius a Varrone rare laudatur, et eius Hecuba nusquam; praeterea verba cum Hecubae Euripidis, exemplari Enni (cf. Enn. F 73), comparanda*] | verba Hecubae Ribbeck (1875) 142, Merry, Va.₂, Di., Wa., Kl., Grilli (1965) 198, Mag., Seg., Masiá | de imagine cf. Timpanaro ([1996] 2005) | versus Enn. et Euripidis comparaverunt Fleckenstein (1953) 61, Traina (1974) 125–127

– Metr.: ia⁸ Bo., Ribbeck (1849) 6, Ri.₂, Kl., Joc., Tra., Mart.

CP Aischyl. Pers. 365: τέμενος αἰθέρος • Eur. Hec. 68–70: ὃ στεροπὰ Διός, ὃ σκοτία νύξ, / τί ποτ’ αἴρομαι ἔννυχος οὕτω / δαίμασι φάσμασιν; (cf. Hec. 334–335: ὃ θύγατερ, σύμοι μὲν λόγοι πρὸς αἰθέρα / φροῦδοι μάτην ῥιφθέντες ἀμφὶ σοῦ φόνου.) • Enn. ann. 49 Va.₂ = 48 Sk.: ad caeli caerula templa • 65–66 Va.₂ = 54–55 Sk.: in caerula caeli / templa • Ter. Eun. 590 (cf. Enn. F 142): qui templa caeli summa sonitu concutit. • trag. inc. inc. 227 Ri.₂₋₃: aeterna templa caeli • Nonn. Dion. 8,110–112: ἀλλὰ θυελλήεντι παραίξασα πεδίλῳ / ποικίλον εὐφάεσι κεκασμένον οὐρανὸν ἄστροις / ἄσπετα φοιτητῆρι διέδραμεν ἄστεα ταρσῶ, / ...

73

(165–167 Ri.₂₋₃; 199–201 Va.₂; 172–174 Joc.)

Gell. 11,4 (Ma.): Quem in modum Q. Ennius versus Euripidi aemulatus sit.

[1] Euripidis versus sunt in Hecuba verbis, sententia, brevitate insignes inlustresque; [2] Hecuba est ad Ulixen dicens [*Eur. Hec. 293–295*]:

τὸ δ' ἄζίωμα, κᾶν κακῶς¹⁵⁹ λέγῃ¹⁶⁰, τὸ¹⁶¹ σὸν
νικᾷ¹⁶². λόγος γὰρ ἔκ τ' ἄδοξούντων ἰὼν
κάκ¹⁶³ τῶν δοκούντων αὐτὸς¹⁶⁴ οὐ ταῦτόν¹⁶⁵ σθένει.

[3] hos versus Q. Ennius, cum eam tragoediam verteret, non sane incommode aemulatus est. versus totidem Enniani hi sunt:

haec tu etsi perverse dices, facile Achivos flexeris; (tr⁷)
nam cum opulenti locuntur pariter atque ignobiles,
eadem dicta eademque oratio aequa non aequa valet.

2 nam opulenti cum *transp.* Porson (1802) 23

[4] bene, sicuti dixi, Ennius; sed 'ignobiles' tamen et 'opulenti' ἀντὶ ἄδοξούντων καὶ δοκούντων satisfacere sententiae non videntur; nam neque omnes ignobiles ἄδοξοῦσι, <neque omnes opulenti εὐδοξοῦσιν>¹⁶⁶.

CC (codd. potiores: F O X Π N Q Z B)

Ed. Ma.: 2 opulenti nam codd.

Edd. rel. et studd.: 1 tu etsi Q^[Ri.1, Va.1, Ri.2] 'rel.'^[Bo] : tu Γ si (B N)^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : tua et si Laur.^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : tametsi X^[Bo, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Joc, Seg, Osann, Düntzer] X²^[Mar] Z^[Bo, Va.1, Ri.2, Mu, Osann, Düntzer] | **2** nam cum opulenti Grut.^[Ri.1, Va.1, Ri.2] codd.^[Bo, Ri.3, Kl, Tra, Mar] nam opulenti cum codd.^[Wa] | locuntur F^[Ri.1, Va.1, Ri.2] B^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu] : loquuntur codd. pler.^[Mu] | pariter et Π^[Joc, Mar] | **3** dicta atque eadem Π^[Joc, Mar] | oratio om. Grut.^[Ri.1, Va.1, Ri.2]

CE **1** tametsi Bo. | Acivos Tra. | **2** nam cum opulenti Col., Lev., Gil., Va.2, Arg., Joc., Seg. : namque opulenti cum Delr., Scriv., Wa., Mag., Tra. : nam opulenti cum Bo., Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3, Merry, Kl., Ma., Mar. | loquuntur Col., Delr., Scriv., Lev., Bo., Va.2, Di., Wa., Arg., Mag., Seg., Tra., vulg.^[Ri.1, Va.1, Ri.2]

Crit. in app.: **2** namque opulenti cum Scal. in not. | loquuntur Scal. in not.

159 κακῶς Eur.^[Ma, Wa] : KAKOΣ codd.^[Ma]

160 λεγῃ (codd. et Gell. et Stob. p. 173)^[Porson ad Eur.] (codd. et g V et Σ^{mv} et Gell. et Stob. 4,4,6 et interpr. Tzetz. exeg. in Il. 747.24 Bachmann)^[Diggle ad Eur.] : λέγῃς vertit Enn.^[Diggle ad Eur.], coni. Muretus^[Porson, Diggle ad Eur.], Diggle

161 τὸ Eur.^[Ma] : ΤΟΝ (F γ)^[Ma] : ΤΩΝ Z^[Ma] : τὸ σὸν λ- (O A [~g V e Gell. et Stob.])^[Diggle ad Eur.]

162 νικᾷ Gell.^[Porson, Diggle ad Eur.] : πείσει (Ω ξ ζ T^t et V³γρ et Σ^{mv} et Stob.)^[Diggle ad Eur.] : πείθει (O A V et G^s et gV)^[Diggle ad Eur.] : πείσει vel πείθει codd. Eur.^[Wa]

163 καὶ (Stob. cod. S [~codd. M A et g V et Gell. et Eust. in Il. p. 209,11 et Niceph. Greg. hist. i,311,22 Schopen], non minus bene)^[Diggle ad Eur.]

164 vertit Enn.^[Diggle ad Eur.], interpr. Eust. et Niceph.^[Diggle ad Eur.], coni. Porson (1802) 23 : ὠντὸς pl^[Diggle ad Eur.] : αὐτὸς (Ω ξ ζ T^t et gV et Stob.)^[Diggle ad Eur.]

165 ταῦτό (O P a [~g V et Stob. et Gell. et Eust. et Niceph.])^[Diggle ad Eur.]

166 add. ζ^[Ma]

- CS 1 et si Porson (1802) 23 : tametsi (*potius quam* tu etsi) Osann (1816) 136 | Ac{h}ivos Catone (1964) 27 adn. 2, 87 adn. 2 | 2 namque opulenti cum Vossius (1620) 109, Grotius (1828) 157 : nam opulenti quum (cum) Porson (1802) 23, Hermann (1831a) 41, Ribbeck (1875) 143, Lo-Cascio (1892) 117, Biliński (1954) 49, De Rosalia (1983) 47 (contra Osann 1816, 136) : nam quum opulenti Osann (1816) 136 | loquuntur Vossius (1620) 109, Porson (1802) 23, Osann (1816) 136, Hermann (1831a) 41, Düntzer (1838) 52, Drabkin (1937) 43, Biliński (1954) 49, Catone (1964) 53 adn. 4, Gualandri (1965b) 105, Traina (1974) 131 | 3 tamen oratio Bergk (1884a) 682
 – Interpr.: verba Hecubae Merry, Va.₂, Di., Wa., Drabkin (1937) 43, Arg., Kl., Heurg., Flores (1974) 94, Traina (1974) 131, Seg., Tra., Masiá, Mart. : verba ad Ulixem Va.₂, Di., Wa., Arg., Joc., Traina (1974) 131, Tra. | de significatione ad societatem pertinente cf. Biliński (1954) 48sq., Reggiani (1986–87 [1990]) 46–48 | versus Enn. et Euripidis comparaverunt Fleckenstein (1953) 59sq., Della Casa (1962) 63–65, Gamberale (1969) 119–122, Flores (1974) 94sq., Traina (1974) 130–133
 – Metr.: tr⁷ Bo., Grotius (1828) 158, Ri.₂, Kl., Ern., Heurg. (2 cum opulenti: cum hiatu), Catone (1964) 27 et adn. 2, 53 et adn. 4, 87 adn. 2 (ad 1–2; 2 cum opulenti: cum hiatu), Joc. (2 cum opulenti: cum hiatu), Tra., Mart. | 2 nam cum opulenti (cum hiatu) vel nām ōpulenti cum (Porson, fort. recte) Ax (1917) 28sq.

74

(172 Ri.₂₋₃; 206 Va.₂; 175 Joc.)

Non. pp. 115,28–116,1 Merc. = 166 Li. (Li.): guttatim. ... [p. 115,30]
 Ennius Hecuba¹⁶⁷:

vide hunc meae in quem lacrumae guttatim cadunt (ia⁶)
 hunc Merc. in not. | in quem Merc. ibid.

- CC (codd. potiores: β Bamb. γ δ E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)
Ed. Li.: hinc codd. | inquam codd. | lacr. F³β : meae L
Edd. rel. et studd.: hinc (L H G)^[Mu,On] (F P E P7579)^[On] codd.^[Bo,Ri.1, Va.1,Ri.2,Qui,Mu,Ri.3,Va.2,Di,Kl,Joc,Tra,Düntzer] | in quam L^[GR] inquam (L H G)^[Mu,On] (F P E P7579)^[On] codd.^[Va.2,Di,Joc,Tra] quam codd.^[Bo,Ri.1,Va.1, Ri.2,Mu,Ri.3,Kl,Düntzer] : inquam vel in quam codd.^[Qui] | lacrumae (H² P G E)^[On] β^[Joc,DellaCasa] F^A^[DellaCasa] : lacrimae H^I^[Mu,On] F³^[On,Joc] :

167 Hecuba Li., Kl., Joc. : haec huba p^[Qui] : haecuba (L H G)^[Mu] codd.^[Va.2,Joc] : Haecuba GR, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂ | Enn. Hecuba Iun.

- lacrimae (*superscr.* u) *H[Qui]* : meae *L[GR, Va. 1, Ri. 2, Mu, On, Ri. 3, Va. 2, Joc] F1[On, Va. 2]* : lacrumae *vel* lacrimae *rel.*^[Va. 2]
- CE** vide, hinc meae, inquam *Steph., Col., Merc., Lev., Gil.* | vide, hinc meae, inquam, *Iun.* : vide hanc, meae in quam *Delr.* : vide hunc meae in quem *Scriv., Bo., Ri. 1, Va. 1, Ri. 2, Ri. 3, Li., Va. 2, Di., Wa., Arg., Kl., Seg., Tra., Masiá, Mart.* : vide hinc, meae in quam *GR* : vide nunc *Merry* : † vide hinc meae inquam † *Joc.*
Crit. in app.: vide hinc, meae, inquam *Scal. in not.* : vide hunc, meae in quem *Merc. in not.*
- CS** <mortuum> vide hunc (tr) *Lennartz (1994) 174* : viden *Havet (1890a) 33* | vide hanc, meae in quam *Vossius (1620) 109 (prob. Joc. in comm.)* : vide hinc meae, inquam *Osann (1816) 137* : vide hunc meae in quem *Hermann (1831a) 90, Ribbeck (1875) 144, Boyle (2006) 66* : vide hanc manum in quam *Spengel (1899) 396*
 – *Interpr.*: verba *Talhythii Scal. in not., Col.* : verba *Talhythii* ad *Hecubam Col.* : verba *Hecubae Vossius (1620) 109, Ribbeck (1875) 144, Va. 2, Wa., Drabkin (1937) 44, Kl., Mag., Seg., Tra., Masiá* : verba *Hecubae* ad *Ulixem Vossius (1620) 109* : verba *Hecubae* ad *Agamemnonem Merc.*^[Joc] (de *Polydoro*), *Ribbeck (1875) 144, Va. 2, Wa.* (de *Polydoro*), *Drabkin (1937) 44, Kl., Tra.* : verba *Agamemnonis Arg.* | *versus Enn. et Euripidis comparaverunt Fleckenstein (1953) 59, Della Casa (1962) 70–72, Traina (1974) 136sq. (dubit. Broccia 2000, 132–135)*
 – *Metr.*: *ia*⁶ *Bo., Ri. 2, Kl., Catone (1964) 95 adn. 3, Joc. (dub.; cf. CE), Tra., Mart.* : tr *Lennartz (1994) 174 (cf. CS)*
- CP** *Eur. Hec. 239–241*: ΕΚ. οἶσθ' ἦνίκ' ἦλθες Ἰλίου κατάσκοπος / δυσχλαινία τ' ἄμορφος ὁμμάτων τ' ἄπο / φόνου σταλαγμοὶ σὴν κατέσταζον γένυν; • 296–298: ΧΟ. οὐκ ἔστιν οὕτω στερρὸς ἀνθρώπου φύσις / ἥτις γόνων σῶν καὶ μακρῶν ὀδυρμάτων / κλύουσα θρήνους οὐκ ἂν ἐκβάλοι δάκρυ. • 518–519: ΤΑ. διπλᾶ με χρήζεις δάκρυα κερδᾶναι, γύναι, / σῆς παιδὸς οἰκτῶ... • 760: ΕΚ. ὀρᾷς νεκρὸν τόνδ' οὗ καταστάζω δάκρυ; • *Plaut. Merc. 205*: quod guttatim contabescit quasi in aquam indideris salem • *Prop. 4, 1, 144*: gutta quoque ex oculis non nisi iussa cadet.

75

(176 Ri.₂₋₃; 209 Va.₂; 176 Joc.)

Non. p. 116, 31–32 Merc. = 167 Li. (Li.): gratulari, gratias agere. *Ennius*¹⁶⁸ *Hecuba*:

Iuppiter tibi summe tandem male re gesta gratulor (tr⁷)

¹⁶⁸ *Ennius Merc., GR, Va. 1, Mu., Qui., On., Kl., Li., Va. 2, Joc.* : *cannius L¹[Mu] | *Enn. Hecu. Iun.**

- CC (codd. potiores: β Bamb. γ δ E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)
Ed. Li.: –
Edd. rel.: Iuppiter L²[Joc] (L¹ E)^[On] : iupiter (F H L P G E P7579)^[On]
 codd.^[Va.2,Joc] : Jupiter H^[Qui] Iupiter (L¹ H)^[Mu] | gestare Urbin.307^[Ri.2]
- CE Iupiter Iun. : Jupiter Gil. | Iuppiter summe Masiá | tibi / summe dist. GR |
 re male gesta Steph. : regesta Lev.
 Crit. in app.: mala dub. Wa.
- CS Juppiter Hermann (1831a) 115 : Iupiter Paduano (1974) 39 | tibi, /
 summe dist. Osann (1816) 139
 – Interpr.: verba Hecubae Col., Lev., Bo., Hermann (1831a) 115, Ribbeck
 (1875) 145, Va.2, Wa., Drabkin (1937) 46 (dub.), Arg., Kl., Della Casa
 (1962) 69sq., Joc., Traina (1974) 142, Tra., Seg. : verba Polymestoris
 Masiá | cum ulta sit Ribbeck (1875) 145, Va.2, Wa. : cum cognosceret
 corpus Polydori inventum Joc. | versus Enn. et Euripidis comparaverunt
 Röser (1939) 33, Della Casa (1962) 69sq., Traina (1974) 141–144 | de
 sensu vocis ‘tandem’ cf. HSz p. 497 | ‘oxymorum’ Bo., Düntzer (1838) 53
 : parodia de usitatis precibus solemnibus ad Iovem Fraenkel (1922) 238
 – Metr.: tr⁷ Bo., Ri.2, Kl., Catone (1964) 39 (tibī) Joc., Paduano (1974)
 38, Tra., Mart.
- CP Eur. Hec. 232–233: ΕΚ. οὐδ’ ὤλεσέν με Ζεὺς, τρέφει δ’ ὅπως ὁρῶ /
 κακῶν κάκ’ ἄλλα μείζον’ ἢ τάλαιν’ ἐγώ. • 1258: ΕΚ. οὐ γάρ με χαίρειν
 χρή σε τιμωρουμένην; • Enn. F 129: qui illum di deaeque magno mactas-
 sint malo.

76

(173–174 Ri.2–3; 211–212 Va.2; 177–178 Joc.)

Non. p. 153,22–32 Merc. = 225 Li. (Li.): perbitere, perire. ... [p.
 153,30] Ennius Hecuba:

set numquam scrip{si}stis qui{s} parentem aut
[hospitem (ia⁶)
 necasset quo quis cruciatu perbiteret
 1 scrip{si}stis Vossius (1620) 109 | qui{s} Iun. | 2 necasset ed. princ.

- CC (codd. potiores: β Bamb. γ δ E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)
Ed. Li.: 2 necassat codd. | (quos quis codd.) | cruciatur codd.
Edd. rel. et studd.: 1 set L^[On] codd.^[Qui] | scripsistis (L H G)^[Mu,On]
 (F P E P7579)^[On] codd.^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3,Va.2,Wa,Kl,Ern,Joc,Mag,Tra,Hermann] | quis (L H G)^[Mu,On] (F P E P7579)^[On] codd.^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3,Va.2,Kl,Joc,Tra,Hermann,Düntzer] | 2 necassat (L H G)^[Mu,On] (F P E

P7579)^[On] codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Va.2, Kl, Ern, Joc, Tra] | quo quis *Urbīn.* 308^[Ri.2, Ri.3] : quos quis (*L H G*)^[Mu, On] (*F P E P7579*)^[On] rel.^[Ri.2, Ri.3] codd.^[Ri.1, Va.1, Va.2, Kl, Joc, Tra, Düntzer] | cruciatu cod. *Fabri*^[Qui] : cruciatur (*L H G*)^[Mu, On] (*F P E P7579*)^[On] codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Kl, Ern, Joc, Düntzer] : cruciatus codd.^[Tra] | perviteret codd.^[Qui, Düntzer]

CE 1–2 sed nunquam scripsisti quis parentem aut hospitē, nec astat quos quis cruciatur perniteret *Steph.* | 1 set *Enn. non trib. Iun., Col., Lev., Gil.* : sed *Merc., Scriv., Bo., Qui., Ern., Heurg., Seg.* | nunquam *Iun., Col., Delr., Scriv., Lev., Bo., Gil., Qui., Masiá* | scripsisti *Steph.* : scripsistis *Iun., Col., Delr., Lev., Gil., GR, Va.2, Arg., Masiá, vulg.*^[Qui] : scribsistis *Merc.* | qui *Iun., Delr., Bo., Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui., Mu., Ri.3, Li., Va.2, Wa., Arg., Kl., Mag., Tra., Masiá* : quis *Col., Lev., Gil., Ern., Heurg., Joc., Seg., vulg.*^[Qui] | 2 necasset *ed. princ.*^[Li, Ern, Kl, Tra] : necassat *Iun., GR* | quo quis *Scal., Col., Delr., Scriv., Bo., Gil., Ri.1, Ri.3, Va.2, Wa., Ern., Arg., Kl., Mag., Seg., Tra., Masiá* : quos quis *Iun., Merc., GR, Mu., Li.* : is quo *Va.1, Ri.2, On.* : quovis *Qui.* : † quos quis † *Joc.* | cruciatur *Iun., Merc., GR, vulg.*^[Qui] : cruciatus *Mu., Li.* | peruiteret *Iun., Merc.* : perbiteret *GR, edd.*^[Qui]

Crit. in app. : 1 sed non scripsisti, quis *Scal. in not.* | 2 necasset, quo quis cruciatu perbiteret *Iun. i. m.* | quod is *dub. Ri.2 in app., Ri.3 in app.*

CS 1 sed nunquam *Osann (1816) 136, Düntzer (1838) 53, Ribbeck (1849) 5* : sed numquam *Hermann (1831a) 137, Becker (1873) 269, Frobenius (1910) 15* | scripsisti *Lipsius*^[GR, Qui] : scripstis *Vossius (1620) 109* : scripsistis *Düntzer (1838) 53, Drabkin (1937) 46* | qui *Vossius (1620) 109* : quis (= quisquis) *Frobenius (1907) 30 (cf. etiam 1910, 15)* | 2 quo is *Lipsius*^[GR] : is quo *Pontanus*^[Ri.2, Mu, Ri.3, Ern], *Richter (1890) 269* : quod is *Ribbeck (1875) 145* : quovis *Seyffert (1904) 1325* : quemquam, is *Scafoglio (2007) 280*

– *Interpr.* : verba *Agamemnonis Vossius (1620) 109, Ribbeck (1875) 145, Va.2, Arg., Kl., Wa., Mag., Seg., Tra.* : verba *Agamemnonis ad Polymestorem Vossius (1620) 109, Ribbeck (1875) 145, Va.2, Tra.* : verba *Polymestoris Masiá* : verba *Hecubae dub. Scafoglio (2007) 280* | *de exemplari Graeco cf. Fleckenstein (1953) 60sq., Masiá (1999) 101–104* | 1 *de voce ‘scripsistis’ cum syncopa cf. Frobenius (1907) 40*

– *Metr.* : ia⁶ *Bo., Ri.2, Kl., Ern., Catone (1964) 94 adn. 4, Joc., Tra., Mart. Eur. Hec. 799–805* : ΕΚ. ἀλλ’ οἱ θεοὶ σθένουσι χά κείνων κρατῶν / νόμος· νόμῳ γὰρ τοὺς θεοὺς ἡγοῦμεθα / καὶ ζῶμεν ἄδικοι καὶ δίκαιοι ὠρισμένοι· / ὃς ἐς σ’ ἀνελθὼν εἰ διαφθαρήσεται / καὶ μὴ δίκην δώσουσιν οἴτινες ξένους / κτείνουσιν ἢ θεῶν ἱερὰ τολμῶσιν φέρειν, / οὐκ ἔστιν οὐδὲν τῶν ἐν ἀνθρώποισι σῶν. • 858–860 : ΑΓ. τὸν ἄνδρα τοῦτον φίλιον ἡγεῖται στρατός, / τὸν καθανόντα δ’ ἐχθρόν· εἰ δὲ σοὶ φίλος / ὃδ’ ἐστί, χωρὶς τοῦτο κοινὸν στρατῷ. • 1243–1248 : ΑΓ. ἐμοὶ δ’, ἴν’ εἰδῆς, οὐτ’ ἐμὴν δοκεῖς χάριν / οὐτ’ οὖν Ἀχαιῶν ἄνδρ’ ἀποκτείνειν ξένον, / ἀλλ’ ὥς ἐχης τὸν χρυσὸν ἐν δόμοισι σοῖς. / λέγεις δὲ σαυτῷ πρόσφορ’ ἐν κακοῖσιν ὦν. / τάχ’ οὖν παρ’ ὑμῖν ῥάδιον ξενοκτονεῖν· / ἡμῖν δέ γ’ αἰσχροὺς τοῖσιν Ἑλλήσιν τόδε. • *Plaut. Pseud. 778* : eum cras cruciatu maxumo perbitere • *Rud.*

495: malo cruciatu maximo perbitere • *Titinius, tog. 17 Ri. (1873)*: <...> iam pridem egressa tu perbiteres • *Pac. trag. 287–288 Ri.₂₋₃*: nam me perbitere, illis opitularier / quovis exitio cupio, dum prosim <...> • *Paul. Fest. p. 235,19 Li.*: perbitere Plautus [*Pseud. 778; Rud. 495*] pro perire posuit.

77

(162 *Ri.₂₋₃*; 195 *Va.₂*; 179 *Joc.*)

Non. p. 223,24–26 Merc. = 330 Li. (Li.): salum neutri generis est vulgari consuetudine. masculini. Ennius Hecuba:

undantem salum

(ia / tr)

CC (codd. potiores: β γ δ E F G H L Montepess. Oxon. P P7665)

Ed. Li.: –

Edd. rel.: salem *F^I[On]*

CE Crit. in app.: <in> undantem salum / <demisit> *Va.₂*

CS – Interpr.: verba Polydori umbrae e prologo *Ribbeck (1875) 142, Va.₂, Wa.* | *cum exemplari Graeco comparaverunt Fleckenstein (1953) 59, Lennartz (1995/96) 195sq.* | *de voce ‘salus’ masc. cf. Frobenius (1907) 13 – Metr.:* ia vel tr fin. *Ri.₂* : inc. *Kl.* : ia⁶ *dub. Joc.*

CP Eur. Hec. 26–29: ... καὶ κτανῶν ἐς οἶδμ’ ἄλδς / μεθῆχ’, ἴν’ αὐτὸς χρυσὸν ἐν δόμοις ἔχη. / κεῖμαι δ’ ἐπ’ ἀκταῖς, ἄλλοτ’ ἐν πόντου σάλῳ, / πολλοῖς διαύλοις κυμάτων φορούμενος, / ... • 445–446: ἄτε ποντοπόρους κομί- / ζεις θοὰς ἀκάτους ἐπ’ οἶδμα λίμνας • 634: ἄλιον ἐπ’ οἶδμα • 701: πόντου νιν ἐξήνεγκε πελάγιος κλύδων. • 938: ἄλιον ἐπὶ ἐλάγος • *Acc. trag. 401 Ri.₂₋₃*: undante in freto.

78

(164 *Ri.₂₋₃*; 202 *Va.₂*; 180 *Joc.*)

(a) *Non. p. 224,6–11 Merc. = 331 Li. (Li.)*: sanguis masculino genere in consuetudine habetur. ... neutro Ennius Hecuba¹⁶⁹: heu me miseram! interii. pergunt lavere [labere *codd.*] sanguen sanguine’.

(b) *Non. p. 466,18–28 Merc. = pp. 746–747 Li. (Li.)*: lavare, cum sit eluere et emaculare et aquis sordida quaeque purgare, vetustatis auctoritas

169 Hecuba *Merc.*, *GR, Va.₁, Qui., Mu., Li., Va.₂, Kl., Joc.* : hecuba *L²[Mu,On,Richter]* *E^[On]* (β *F³*)^[Li,Joc] : hecubae *L^I[Mu,On,Li,Joc,Richter]* *H²[Mu,Richter]* *H^I[On]* : hecubae *H^I[Mu,Richter]* *F^I[On]* : hecuba vel hecubae *codd.*^[Va.₂]

posuit etiam polluere. ... [p. 466,27] Ennius Hecuba¹⁷⁰: ‘heu me miseram! interii, pergunt lavere sanguen sanguine’.

(c) *Non. pp. 503,38–504,7 Merc. = 809–810 Li. (Li.)*: lavit, pro lavat. ... lavere inde tractum est. ... [p. 504,4] Ennius Telamone [*Enn. F 122*]: ‘strata terra lavere [labere *codd.*] lacrimis vestem squalidam et sordidam’. [p. 504,6] idem Hecuba¹⁷¹: ‘heu me miseram [miserum *codd.*]! interii, pergunt lavere [labere *codd.*] sanguen sanguine’.

heu me miseram! interii, pergunt lavere sanguen

[sanguine. (tr⁷)

CC – **ad a** (*codd. potiores*: β γ δ E F G H L *Montepess. Oxon. P 7665*)

Ed. Li.: heu L¹β : eheu F³

Edd. rel. et studd.: heu L¹[*Mu, On, Va.2, Joc, Richter*] H²[*Mu, On, Richter*] (F² ? G)[*On*] β[*Joc*] : eheu L¹[*GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Richter*] L²[*Mu, On, Ri.3, Richter*] F³[*On, Ri.3, Va.2, Joc*] E[*On, Ri.3*] : eheu eheu H¹[*Mu, On, Ri.3, Richter*] : eu (F¹ [eheu *etiam add. i. m. F³*])[*On*] : eheu *vel* eheu eheu *nonnulli codd.*[*Va.2*] *codd.*[*Di*] | labere (H² L G)[*Mu, On*] F¹[*On*] *codd.*[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Joc, Seg*] : lambere H¹[*Mu, On*] (F² E)[*On*] : labere *vel* lambere *codd.*[*Va.2, Di*]

– **ad b** (*codd. potiores*: α β *Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P 7665 P7666*)

Ed. Li.: eu *codd. pler.* | miserum γ | sanguen om. L¹

Edd. rel. et studd.: heu P[*Qui*] ‘*rel.*’[*Va.2, Richter*] : eu G[*GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Richter*] *aliq. codd.*[*Di*] *codd. pler.*[*Qui*] | miseram ‘*rel.*’[*Va.2*] *codd.*[*Qui*] : miserum *Bamb.*[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2*] γ[*Joc, Seg*] | lavere ‘*rel.*’[*Va.2*] *codd.*[*Qui*] : lavare P[*Qui, Va.2*] : lavere *vel* lavare *codd.*[*Di*] | sanguen om. L¹[*Mu, Joc, Seg*] : *add.* L²[*Mu*]

– **ad c** (*codd. potiores*: α β *Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P 7665 P7666*)

Ed. Li.: miserum *codd.* | sanguen sanguinem β γ : sanguinem (*om. sanguen*) L α

Edd. rel. et studd.: miserum *codd.*[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Ri.3, Va.2, Di, Kl, Joc, Hermann*] | iterii P[*Qui*] | labere *codd.*[*Va.2, Joc, Seg*] | sanguen sanguinem G[*GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Va.2*] *Bamb.*[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Va.2*] H²[*Mu, Va.2*] (H P7666)[*Qui*] (β γ)[*Joc*] *aliq. codd.*[*Di*] : sanguinem sanguine L[*GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui*] P[*Qui, Va.2*] *aliq. codd.*[*Di*] ‘*rel.*’[*Mu*] : sanguinem (*om. sanguen*) L[*Mu, Va.2, Joc*] H¹[*Mu, Va.2*] α[*Joc*] *aliq. codd.*[*Di*] : *add.* H²[*Mu*]

170 Hecuba *Merc.*, *GR, Va.1, Qui., Mu., Li., Va.2, Kl., Joc.* : ecuba G[*GR, Va.1, Ri.2, Mu, Va.2, Joc*] : heucuba L¹[*Mu, Va.2*] L[*Joc*] *Bamb.*[*Mu, Va.2, Joc*] Eucuba *Bamb.*[*Ri.1, Va.1, Ri.2*]

171 Hecuba *Merc.*, *GR, Va.1, Ri.2, Qui., Mu., Ri.3, Li., Va.2, Kl., Joc.* : Haecuba *Bamb.*[*Ri.1, Va.1, Ri.2*] : haec cuba P[*Qui*]

- CE** eu me *Merc.* (ad b) | miserum *Per._B*, *Steph.*, *Iun.* (ad c), *Merc.* (ad c; miseram i. m.), *Bo.*, *GR* (ad c), *Qui.* (ad c), *Masiá*, edd. ante *Merc.* (ad b)^[GR], edd. vet.^[Qui] : miseram vulg. (ad b)^[Qui] | lambere *Ald.* (ad a)^[GR] : lavare *Per._B* (ad b), edd. ante *Merc.* (ad b)^[GR], edd. vet. (ad b)^[Qui] : labere *GR* (ad a) | sanguinem *Ald.*^[Qui], *Per._B* (ad c), *Iun.* (ad c; sanguen sanguine i. m.) : sanguinem sanguine *Per._B* (ad b)
Crit. in app.: sanguine sanguen vel sanguen sanguine *Va.₂*
- CS** hei *Hermann* (1831a) 25 | miserum *Vossius* (1620) 109, *Osann* (1816) 138, *Düntzer* (1838) 53, *Masiá* (1999) 100sq.
 – *Interpr.*: verba Polymestoris *Vossius* (1620) 109, *Bo.*, *Düntzer* (1838) 53, *Masiá* (1999) 99–101, *Masiá* : verba Hecubae *Hermann* (1831a) 25 (audito de immolatione filiae nuntio), *Ribbeck* (1875) 143, *Merry*, *Va.₂*, *Di.*, *Wa.* (de Polyxena), *Drabkin* (1937) 44, *Arg.*, *Kl.*, *Joc.*, *Mag.*, *Seg.*, *Tra.*, *Stockert* (2004) 278 (de sacrificio Polyxenae), *Mart.* (de sacrificio Polyxenae) | de variis interpretationibus cf. *Della Casa* (1962) 74sq. | de voce ‘lavēre’ cf. *Frobenius* (1907) 43 | de voce ‘sanguen’ cf. *Frobenius* (1907) 17
 – *Met.*: tr⁷ *Bo.*, *Ri.₂*, *Kl.*, *Catone* (1964) 82 adn. 3, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.* : ia⁶ dub. *Ri.₁* p. 253
- CP** *Eur. Hec.* 154–158: ΕΚ. οἱ ἐγὼ μελέα, τί ποτ’ ἀπύσω; / ποίαν ἀχώ, ποῖον ὀδυρμόν, / δειλαῖα δειλαίου γήρω; / <καὶ> δουλείας τᾶς οὐ τλατᾶς, / τᾶς οὐ φερτᾶς; ὦμοι μοι. • 180: ΕΚ. οἴμοι τέκνον. • 182: ΕΚ. αἰαῖ σᾶς ψύχας. • 232–233: ΕΚ. οὐδ’ ὤλεσέν με Ζεὺς, τρέφει δ’ ὅπως ὀρῶ / κακῶν κάκ’ ἄλλα μεῖζον’ ἢ τάλαιν’ ἐγώ. • 262–263: ΕΚ. ἦ τοὺς κτανόντας ἀνταποκτεῖναι θέλων / ἐς τήνδ’ Ἀχιλλεὺς ἐνδίκως τείνει φόνον; • 277–278: ΕΚ. μή μου τὸ τέκνον ἐκ χειρῶν ἀποσπάσης / μηδὲ κτάνητε· τῶν τεθνηκότων ἄλις. • 438: ΕΚ. οἱ ᾿γὼ, προλείπω, ... • 440: ΕΚ. ἀπωλόμην, φίλοι. • *Ter. Hec.* 74–75: eheu me miseram, quor non aut istaec mihi / aetas et formast aut tibi haec sententia? • *Acc. trag.* 82–83 *Ri.₂₋₃*: cum patre parvos patrium hostifice / sanguine sanguen miscere suo • *praet.* 4 *Ri.₂₋₃*: lue patrium hostili fusum sanguen sanguine.

79

(175 *Ri.₂₋₃*; 207 *Va.₂*; 181 *Joc.*)

Non. p. 342,23–32 *Merc.* = 541 *Li.* (*Li.*): modicum in consuetudine pausillum volumus significare; modicum veteres moderatum et cum modo dici volunt. ... [*p.* 342,31] *Ennius Hecuba*¹⁷²:

quae tibi in concubio verecunde et modice morem gerit (tr⁷)

172 *Hecuba Iun.*, *Merc.*, *GR*, *Ri.₁*, *Va.₁*, *Ri.₂*, *Qui.*, *Mu.*, *Li.*, *Va.₂*, *Kl.*, *Joc.* : *hecuba B^[Mu]* : *haecuba L^[Mu,Va.2,Joc]* : *heccuba H^[Qui,Mu,Joc]* *Gen.^[Mu,Joc]* : *haecuba vel heccuba codd.^[Va.2]* | *Enn. Hecuba Iun.*

- CC (codd. potiores: α B β Bern.347 Cant. δ E G Gen. H L Montepess. Oxon. P)
Ed. Li.: in cubio αδ
Edd. rel.: in cubio *B vel Basil.*^[GR] *Basil.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2] (*B Gen. H^l Bern. 347*)^[Mu] (α δ)^[Joc, Seg] codd. boni pler.^[Ri.3] codd. nonnulli^[Va.2] | memorem *H^l*^[Mu]
- CE ti *Mu.* (contra Skutsch 1892, 76 adn.) | modice / morem dist. Col., Lev., Gil., GR
Crit. in app.: viden dub. Wa.
- CS tibi quae dub. Geppert (1858) 113
 – *Interpr.:* verba Hecubae ad Agamemnonem Victorius (1553) 141, Vossius (1620) 109, Bo., Ribbeck (1875) 145, Va.₂, Wa., Drabkin (1937) 45, Kl., Mart. : verba Hecubae Turnebus (1604) 654, Ri.₂, Arg., Joc., Seg., Masiá | de Cassandra Bo., Di., Wa. | versus Enn. et Euripidis comparaverunt Röser (1939) 32, Della Casa (1962) 67–69, Traina (1974) 140sq.
 – *Met.:* tr⁷ Bo. (“tibi cum praepositione coalescit in unam syllabam”), Ri.₂, Kl., Joc. (tibi in concubio), Tra., Mart.
- CP *Eur. Hec.* 814–820: ΕΚ. τί δήτα θνητοὶ τᾶλλα μὲν μαθήματα / μοχθοῦμεν ὥς χρὴ πάντα καὶ ματεύομεν, / πειθῶ δὲ τὴν τύραννον ἀνθρώποις μόνην / οὐδέν τι μᾶλλον ἐς τέλος σπουδάζομεν / μισθοὺς διδόντες μανθάνειν, ἴν’ ἦν ποτε / πείθειν ἅ τις βούλοίτο τυγχάνειν θ’ ἅμα; / τί οὖν ἔτ’ ἂν τις ἐλπῖσαι πράξειν καλῶς; • 824–835: ΕΚ. καὶ μὴν (ἴσως μὲν τοῦ λόγου ξένον τόδε, / Κύπριν προβάλλειν, ἀλλ’ ὁμῶς εἰρήσεται) / πρὸς σοῖσι πλευροῖς παῖς ἐμὴ κοιμίζεται / ἢ φοιβάς, ἦν καλοῦσι Κασσάνδραν Φρύγες. / ποῦ τὰς φίλας δῆτ’ εὐφρόνας λέξεις, ἄναξ; / ἢ τῶν ἐν εὐνῇ φιλιτάτων ἀπασμάτων / χάριν τιν’ ἔξει παῖς ἐμὴ, κείνης δ’ ἐγώ; / ... / ... τὸν θανόντα τόνδ’ ὄραξ; / τοῦτον καλῶς δρῶν ὄντα κηδεστήν σέθεν / δράσεις.

80

(168–169 Ri.₂₋₃; 197–198 Va.₂; 182 Joc.)

Non. p. 474,32–34 *Merc.* = 761 *Li.* (*Li.*): miserete. Ennius <H>ecuba¹⁷³:

miserete {m}anu<i>s; (an)
 date ferrum qui me anima privem (an⁴)
 1 {m}anu<i>s *Scal. in not.*

CC (codd. potiores: α β Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)

¹⁷³ Hecuba *Iun., Merc., Qui., Mu., Li., Kl., Joc.* : ecuba codd.^[Qui, Mu, Va.2, Joc] : Ecuba *GR, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂*

Ed. Li.: 1 manus (*unum punctum infra m, duo supra erasa in L*) codd.

Edd. rel. et studd.: 1 miserete] ete in ras. L^[Mu] | manus (m punctis notatum, sed quae statim sint deleta in L) codd.^[Mu(Enn)] manus (*unum punctum infra m, duo supra erasa in L*) codd.^[Mu(Non),Ern] manus (*sed m exp. in L*) codd.^[Ri.3,Kl] manus (*punctum infra m in L*) codd.^[Traina] manus (m inc.) codd.^[Catone] : manus codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Va.2, Wa, Joc, Tra, Hermann, Düntzer]

CE 1–2 miserete manus *Per., Per._B, Steph., Iun., Scriv.* : miserete anuis, date ferrum, qui / me *Col., Delr., Lev., Gil.* : manus: / date (an⁴) *Bo.* : anuis: / date *Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Merry, Li., Wa., Kl., Ern., Heurg., Mag., Tra.* : manus, / date *GR* : manus! / date *Qui.* : <~~~~~> miseréte! manu / date *Mu.* : <...> miseréte anuis: / date *Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Merry* : miserete, manus, / date *Va.₂* (*contra Bailey 1904, 172*), *Di., Arg., Pis. (voc. pl.)*, *Seg.* : † manus † date *Joc.* | **2** quo *Per.*

Crit. in app.: **1–2** miserete anuis, date ferrum, qui / me anima privem *Scal. in not.* : miserete manus meae inermis: armate eam *Bo. in app.* | **1** manu (*dat.*) *vel* manus (*abl. pl.*) *dub. Pis. in app.*

CS 1–2 miserete anuis. / date *Osann (1816) 138, Ribbeck (1875) 143* : miserete anuis, / date *Hermann (1831a) 25, Ribbeck (1849) 5, Catone (1964) 70 adn. 1* : miserete; manus <armate anuis>, / date *Havet (1890b) 46* : miserete, manus, / date *Drabkin (1937) 43, Grilli (1965) 199, Traina (1974) 127, Timpanaro (1968) 669, Rosato (2003a)* | **1** anuis *Pas-serat^[Qui], Osann (1816) 138, Hermann (1831a) 25, Düntzer (1838) 52, Ribbeck (1875) 143, Rosalia (1983) 54 (contra Mu., fort. anuos)* : mei anus *Palmerius ap. Gruterum IV (1604) 779* : mei anuis *Vossius (1620) 109* : anus *Bailey (1904) 172* : manus *Frobenius (1907) 19, Drabkin (1937) 43, Grilli (1965) 199, Traina (1974) 127, Rosato (2003a)* – *Interpr.*: verba Hecubae *Scal., Palmerius ap. Gruterum IV (1604) 779, Bo., Hermann (1831a) 25, Ribbeck (1875) 143, Merry, Va.₂, Di., Wa., Grilli (1965) 199, Traina (1974) 127, Mag., Seg., Masiá, Rosato (2003a) 161 adn. 1, Stockert (2004) 278, Mart.* : verba Helenae ob ereptam Polyxenam lamentantis *Vossius (1620) 109* : verba Hecubae ob ereptam Polyxenam lamentantis *Bo.* | *de textu cf. etiam Leo ([1910] 1960) 196 : de textu et sensu cf. Traina (1974) 127–129, Rosato (2003a)* | *duo frgg. forte confusa esse putavit Joc. in comm.*

– *Metr.*: an *Scaliger^[Ri.2,Mu,Ri.3]* : an⁴ *Bo., Ri.₂, Ri.₃ in app., Kl. (cf. p. 13), Ern., Heurg., Catone (1964) 70 adn. 1, Tra., Rosato (2003a) 161 adn. 1* : inc. *Joc. (cf. CE)*

CP Eur. Hec. 165–169: ΕΚ. ὦ κάκ' ἐνεγκοῦσαι / Τρωάδες, ὦ κάκ' ἐνεγκοῦσαι / πῆματ', ἀπωλέσας· ὠλέσας· οὐκέτι μοι βίος / ἀγαστὸς ἐν φάει. • 385–387: ΕΚ. ..., τήνδε μὲν μὴ κτείνετε, / ἡμᾶς δ' ἄγοντες πρὸς πυρὰν Ἀχιλλέως / κεντείτε, μὴ φείδεσθ' ... • 391: ΕΚ. ὑμεῖς δὲ μ' ἀλλὰ θυγατρὶ συμφονεύσατε, / ... • 396: ΕΚ. πολλή γ' ἀνάγκη θυγατρὶ συνθανεῖν ἐμέ. • 419: ΕΚ. οἶμοι· τί δράσω; ποῖ τελευτήσω βίον; • 505–506: ΕΚ. ὦ φίλτατ', ἄρα κἄμ' ἐπισφάζει τάφῳ / δοκοῦν Ἀχαιοῖς ἦλθε; • *Med. 1244–1250*: ἄγ', ὦ τάλαινα χεῖρ ἐμή, λαβὲ ξίφος, / λάβ', ἔρπε πρὸς βαλβίδα λυπηρὰν

βίου, / καὶ μὴ κακισθῆς μηδ' ἀναμνησθῆς τέκνων, / ὥς φίλταθ', ὥς
ἐτικτες, ἀλλὰ τήνδε γε / λαθοῦ βραχεῖαν ἡμέραν παίδων σέθεν / κάππειτα
θρήνει· καὶ γὰρ εἰ κτενεῖς σφ', ὅμως / φίλοι γ' ἔφυσαν· δυστυχῆς δ' ἐγὼ
γυνή.

81

(170–171 Ri.₂₋₃; 203–204 Va.₂; 183–184 Joc.)

(a) *Non. p. 494,3–5 Merc. = 792 Li. (Li.): pauperies, pro paupertate.*
Ennius Hecuba: ‘senex sum: utinam {moriar} mortem oppetam prius
quam even{i}at / quod in pauperie mea senex graviter gemam!’

(b) *Non. p. 507,19–21 Merc. = 816 Li. (Li.): evenat, pro eveniat.* En-
nius Hecuba¹⁷⁴: ‘senex sum: utinam mortem obpetam prius quam evenat /
quod in pauperie mea senex graviter gemam!’

senex sum: utinam mortem obpetam prius quam evenat (ia⁶)
quod in pauperie mea senex graviter gemam!

CC – **ad a** (*codd. potiores: α β Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P*
P7665 P7666)

Ed. Li.: 1 moriar mortem *codd.* | eveniat *codd.* | **2** pauperie senex δ :
pauperiem senex γ

Edd. rel.: 1 moriar mortem (H L)^[Seg] *codd.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Ri.3, Va.2, Di, Kl, Ern, Joc], etiam (P7666 P7665 Montepess.)^[Qui] | obpetam Monte-
pess.^[Qui] (H L)^[Seg] : oppetam ‘rel.’^[Ri.1, Va.1, Ri.2] *codd.*^[Mu, Ri.3, Va.2, Kl, Ern, Joc] : oppoetam *Bamb.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2] | eveniat (H L)^[Seg] *codd.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Ri.3, Va.2, Di, Kl, Ern, Joc] : veniat *P*^[Qui] | **2** pauperie mea senex
‘rel.’^[Ri.3, Va.2] : pauperie senex δ^[Ern, Joc] : pauperiem senex *Bamb.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Di] *P7666*^[Qui] γ^[Ern, Joc]

– **ad b** (*codd. potiores: α β Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P*
P7665 P7666)

Ed. Li.: –

Edd. rel.: 1 obpetam *P7666*^[Qui] (*L¹ Bamb.*)^[Mu] *codd.*^[Va.1, Ri.2, Va.2] |
priquam *G*^[GR, Va.1, Ri.2, Mu] | eveniat *P*^[Qui] | **2** pauperio *P*^[Qui]

CE **1–2** prius / quam ... mea / senex *dist. Col., Lev., Gil.* : oppetam, /
priusquam ... mea / senex *dist. Delr., Scriv.* | **1** moriar. mortem *Ald.*^[Qui],
GR (*ad a*) : ut mortem *ed. princ.* (*ad b*)^[Mu] : mortem utinam *Mu. (Enn.)* :
ut iam mortem *Mu. (Non.)* | oppetam *Ald.*^[Qui], *Per._B, Steph., Iun., Col.,*

¹⁷⁴ Hecuba *Merc., GR, Va.₁, Qui., Mu., Li., Va.₂, Kl., Joc.* : Haecuba *Bamb.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2] | *Enn. Hecub. Iun.*

Merc., *Scriv.*, *Lev.*, *Bo.*, *Gil.*, *GR*, *Ri.*₁, *Ri.*₂, *Qui.*, *Mu.*, *Ri.*₃, *Li.* (ad a), *Kl.*, *Ern.*, *Heurg.* : obpetam *Va.*₁, *Li.* (ad b), *Va.*₂, *Wa.*, *Arg.*, *Joc.*, *Mag.*, *Seg.*, *Tra.* | prius quam *Per.*_B, *Iun.* (ad b), *Col.*, *Lev.*, *Gil.*, *GR*, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Mag.*, *Seg.*, *Tra.* : priusquam *Iun.* (ad a), *Bo.*, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Kl.*, *Heurg.*, *Joc.* : priu' quam *Mu.*, *Li.* | eveniat *GR* (ad a), *edd. vet.*^[Qui] | 2 quid *GR* (ad a) | pauperie et miseria *Ri.*₃ | senex † graviter gemam *Mu.*(*Non.*)

Crit. in app.: 1 “molliores erunt numeri tales: senex sum; mortem utinam e. q. s.” *Mu.*(*Enn.*) | at iam *Ri.*₃ | 2 quod in pauperie et miserie graviter fleam *dub. Mu.*(*Non.*)

- CS 1–2 senex sum † utinam † mortem obpetam priusquam evenat, / quod in pauperie † mea senex † graviter gemam *Lennartz* (1994) 299 | 1 tamen *Brugman*^[Ri.3] | obpetam *Victorius* (1553) 141, *Vossius* (1620) 109, *Osann* (1816) 133, *Hermann* (1831a) 66, *Düntzer* (1838) 52, *Fleckenstein* (1953) 59, *Ribbeck* (1875) 144, *Havet* (1890a) 34 | prius / quam *Victorius* (1553) 141 : priu' quam *Vossius* (1620) 109 : prius quam *Osann* (1816) 133, *Röser* (1939) 32 : priusquam *Frobenius* (1910) 101, *Fleckenstein* (1953) 59, *Lennartz* (1994) 299 | eveniat *Vossius* (1620) 109 (*probab.*), *Osann* (1816) 134 | 2 quod in pauperie meá miser gravitér gemam *dub. Ribbeck* (1875) 144 : quor ita pauperiem meam senex *Havet* (1890a) 34 | quod pauperie *Osann* (1816) 133 | pauperie et miseria *Buecheler*^[Ri.3, Ern, Kl, Seg] – *Interpr.*: verba *Talthyibi* *Victorius* (1553) 141, *Vossius* (1620) 109, *Lev.*, *Bo.*, *Düntzer* (1838) 52, *Ri.*₂, *Ribbeck* (1875) 144, *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Drabkin* (1937) 44, *Herzog-Hauser* (1938) 227, *Arg.*, *Kl.*, *Heurg.*, *Grilli* (1965) 199sq., *Joc.*, *Mag.*, *Seg.*, *Tra.*, *Masiá*, *Mart.* | de contaminatione cf. *Della Casa* (1962) 66sq. (*contra Broccia* 2000, 128–131) | versus *Enn.* et *Euripidis* comparaverunt *Herzog-Hauser* (1938) 227, *Röser* (1939) 32, *Fleckenstein* (1953) 59, *Traina* (1974) 133sq. | de frg. cf. *Lennartz* (1994) 291–299 | 1 de voce ‘prius quam’ + coniunct. cf. *Frobenius* (1910) 101 | de voce ‘evenat’ in fine versus cf. *Frobenius* (1907) 36, *Noetzel* (1908) 23 | “ut graviore corruptelas locum traxisse appareat” *Mu.*(*Enn.*) in app. – *Metr.*: ia⁶ *Bo.*, *Ri.*₂, *Kl.*, *Ern.*, *Heurg.*, *Catone* (1964) 71 adn. 1, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.*

- CP *Eur. Hec.* 492–498: ΤΑ. οὐχ ἦδ' ἄνασσα τῶν πολυχρύσων Φρυγῶν, / οὐχ ἦδε Πριάμου τοῦ μέγ' ὀλβίου δάμαρ; / καὶ νῦν πόλις μὲν πᾶς' ἀνέστηκεν δορί, / αὐτὴ δὲ δούλῃ γραυῆς ἅπαις ἐπὶ χθονὶ / κεῖται, κόνει φύρουσα δύστηνον κάρα. / φεῦ φεῦ· γέρων μὲν εἰμ', ὅμως δέ μοι θανεῖν / εἴη πρὶν αἰσχρᾷ περιπεσεῖν τύχῃ τινί. • *Tro.* 415–416: καὶ πένης μὲν εἰμ' ἐγώ, / ἀτὰρ λέχος γε τῆσδ' ἄν οὐκ ἦτησάμην.

Iphigenia (F 82–88)

Cognomines tragoedias scripserunt Aeschylus (F 94 TrGF), *Sophocles* (F 305–312 TrGF), *Euripides* (*Iphigenia Taurica* et *Iphigenia Aulidensis*), *Polyidus* (?)

(TrGF 78 F 1–2 [Ἰφιγενεία ἡ ἐν Ταύροις?]), Naevius (trag. 19 Ri.₂ = 16 Ri.₃ [fort. Taurica]). – *Exemplar tragoediae Enni probab. est tragoedia Euripidis, quae Iphigenia Aulidensis inscripta est* (cf. e. g. Scal.; Boeckh 1808, 281 [prima editione huius trag.]; Lev.; Düntzer 1837, 442; Ribbeck 1875, 94; Skutsch 1905, 2593; Pinto 1914, 26 [prima editione huius trag.]; Lenchantin de Gubernatis 1913, 416/28 [Enn. versione Hellenistica tragoediae Euripideae uso]; 1915, 66sq.; Arg.; Strzelecki 1952, 54; Heurg.; Joc.; Rosner 1970, 30; Mag.; Grilli 1988, 710; Pet.; Suerbaum 2002, 127; Mart.). Aliqui homines docti putant poetam fort. aliquas res etiam ex Iphigenia Sophoclis hausisse, imprimis ad carmen chori militum componendum (cf. Bergk [1844] 1884, 226–231; Grilli 1988, 711; cf. etiam Ribbeck 1875, 94; Pinto 1914, 18sq.; Chiarini 1989, 180).

De materia cf. Rhet. Her. 3,34: cum verborum similitudines imaginibus exprimere volumus, plus negotii suscipiemus et magis ingenium nostrum exercebimus. id nos hoc modo facere oportebit: ‘iam domum itionem reges Atridae parant’. <uno> in loco constituere manus ad caelum tollentem Domitium, cum a Regibus Marciis loris caedatur: hoc erit ‘iam domum itionem reges’; in altero loco Aesopum et Cimbrum subornari, ut ad Ephigeniam, in Agamemnonem et Menelaum: hoc erit [trag. inc. inc. 26 Ri.₂₋₃] ‘Atridae parant’. hoc modo omnia verba erunt expressa. • *Lucr.* 1,84–101: Aulide quo pacto Triviai virginis aram / Iphianassai turparunt sanguine foede / ductores Danaum delecti, prima virorum. / cui simul infula virgineos circumdata comptus / ex utraque pari malarum parte profusast, / et maestum simul ante aras adstare parentem / sensit et hunc propter ferrum celare ministros / aspectuque suo lacrimas effundere civis, / muta metu terram genibus summissa petebat. / nec miserae prodesse in tali tempore quibat / quod patrio princeps donarat nomine regem. / nam sublata virum manibus tremibundaque ad aras / deductast, non ut sollempni more sacrorum / perfecto posset claro comitari Hymenaeo, / sed casta incestu nubendi tempore in ipso / hostia concideret mactatu maesta parentis, / exitus ut classi felix faustusque daretur. / tantum religio potuit suadere malorum. [*Fabulam Enni Lucretio non ignotam fuisse statuit Rychlewska (1957/58) 80sq.*] • *Prokl. Cypria* (p. 32,55–63 Davies): καὶ τὸ δεῦτερον ἡθροισμένου τοῦ στόλου ἐν Αὐλίδι Ἀγαμέμνων ἐπὶ θήρων βαλὼν ἔλαφον ὑπερβάλλειν ἔφησε καὶ τὴν Ἄρτεμιν. μηνίσασα δὲ ἡ θεὸς ἐπέσχεν αὐτοῦς τοῦ πλοῦ χειμῶνας ἐπιπέμπουσα. Κάλχαντος δὲ εἰπόντος τὴν τῆς θεοῦ μῆνιν καὶ Ἰφιγένειαν κελεύσαντος θύειν τῇ Ἀρτέμει, ὥς ἐπὶ γάμον αὐτὴν Ἀχιλλεῖ μεταπεμψάμενοι θύειν ἐπιχειροῦσιν. Ἄρτεμις δὲ αὐτὴν ἐξαρπάσασα εἰς Ταύρους μετακομίζει καὶ ἀθάνατον ποιεῖ, ἔλαφον δὲ ἀντὶ τῆς κόρης παρίστησι τῷ βομῷ. • *Apollod. epit.* 3,21–22: ἄπλοια οὖν κατεῖχε τὸν στόλον. Κάλχας δὲ ἔφη οὐκ ἄλλως δύνασθαι πλεῖν αὐτοῦς, εἰ μὴ τῶν Ἀγαμέμνονος θυγατέρων ἡ κρατιστεύουσα κάλλει σφάγιον Ἀρτέμιδος παραστῇ· ἔλεγε γάρ μηνίσαι Ἀγαμέμνονι τὴν θεόν, κατὰ μὲν τινὰς ἐπεὶ κατὰ θῆραν ἐν Ἰκαρίῳ βαλὼν ἔλαφον εἶπεν οὐ δύνασθαι σωτηρίας αὐτὴν τυχεῖν οὐδὲ Ἀρτέμιδος θελοῦσης, κατὰ δὲ τινὰς ὅτι τὴν χρυσὴν ἄρνα οὐκ ἔθυσεν αὐτῇ Ἀτρεΰς. τοῦ δὲ χρησιμοῦ τούτου γενομένου, πέμψας Ἀγαμέμνων πρὸς Κλυταιμνήστραν Ὀδυσσεά καὶ Ταλθύβιον Ἰφιγένειαν ἤτει,

λέγων ὑπεσχῆσθαι δώσειν αὐτὴν Ἀχιλλεῖ γυναῖκα μισθὸν τῆς στρατείας. πεμψάσης δὲ ἐκείνης Ἀγαμέμνων τῷ βομῷ παραστήσας ἔμελλε σφάζειν, Ἄρτεμις δὲ αὐτὴν ἀρπάσασα εἰς Ταύρους ἰέρειαν αὐτῆς κατέστησεν, ἔλαφον ἄντ' αὐτῆς παραστήσασα τῷ βομῷ· ὥς δὲ ἔνιοι λέγουσιν, ἀθάνατον αὐτὴν ἐποίησεν. • *Hyg. fab. 98 (Iphigenia)*: Agamemnon cum Menelao fratre delectis ducibus Helenam uxorem Menelai et Achaiae, quam Alexander Paris avexerat repetitum ad Troiam cum irent, in Aulide tempestas eos ira Dianae retinebat, quod Agamemnon in venando cervam eius violavit superbiusque in Dianam est locutus. is cum haruspices convocasset et Calchas se respondisset aliter expiare non posse nisi Iphigeniam filiam Agamemnonis immolasset, re audita Agamemnon recusare coepit. tunc Ulysses eum consiliis ad rem pulchram transtulit; idem Ulysses cum Diomedea ad Iphigeniam missus est adducendam, qui cum ad Clytaemnestram matrem eius venissent, ementitur Ulysses eam Achilli in coniugium dari. quam cum in Aulidem adduxisset et parens eam immolare vellet, Diana virginem miserata est et caliginem eis obiecit cervamque pro ea supposuit, Iphigeniamque per nubes in terram Tauricam detulit ibique templi sui sacerdotem fecit. • *Dict. 1,20–23*.

Ad hanc tragoediam fort. pertinet Cicero, Tusc. 1,116: clarae vero mortes pro patria oppetitae non solum gloriosae rhetoribus, sed etiam beatae videri solent. repetunt ab Erectheo, cuius etiam filiae cupide mortem expetiverunt pro vita civium; <commemorant> Codrum, qui se in medios inmisit hostis veste famulari, ne posset agnoscere si esset ornatu regio, quod oraculum erat datum, si rex interfectus esset, victrices Athenas fore; Menoeceus non praetermittitur, qui item oraculo edito largitus est patriae suum sanguinem, <neque> Iphigenia; <nam> Aulide 'duci se immolandam iubet, ut hospitium eliciat[ur] suo'. [*Düntzer (1837) 444 hos versus Enn. trib.: <~ ~ ~ ~ ~> ut hostium sanguis / eliciatur meo <~ ~ ~ ~ ~>*; *Strzelecki (1948/49) 161–166 hunc versum Enn. trib.: ducite me immolandum, ut hostium eliciatur <iam> meo*; *Gi. in app. hunc Enni septenarium videri fuisse dicit: duci me inmolándam iubeo, ut hóstium eliciám meo (cf. Eur. Iph. A. 1475–1476); cf. ad Enn. F 85; sed cf. Vahlen ([1879/80] 1907) 99–102, Kl. p. 76.*] • *Tusc. 3,57*: de paupertate agitur: ..., nec siletur illud potentissimi regis anapaestum, qui laudat senem et fortunatum esse dicit, quod inglorius sit atque ignobilis ad supremum diem perventurus; ... [*Utrum Euripidem (cf. Eur. Iph. A. 16–19) an Ennium Cicero in mente habuisset incertum esse statuerunt Ri.2, Ri.3; Grilli (1957 [1959]) 73 Ciceronem de Ennio potius quam de Euripide cogitavisse putavit; Skutsch ([1906] 1914) 301sq. Ennio hos versus tribuit: quod inglorius atque ignobilis <es> / ad summum diem perventurus.*] *Grilli (1957 [1959]) 75 'tectus Volcaniis armis' (Cic. Tusc. 2,33) Enn. trag. Iphigeniae trib. (cf. Eur. Iph. A. 1072–1073).*

Fragmenta tragoediae Enni colloquium Agamemnonis et famuli (cf. F 83, 86), altercationem Agamemnonis et Menelai (cf. F 87), carmen chori militum (F 84), Achillem astrologos contemnentem (cf. F 82), sacrificium Iphigeniae (cf. F 85) continere videtur. – Ad hanc tragoediam fort. referenda sunt Enn. F 194 et trag.

inc. inc. 23–24, 26, Enn. trag. 194–196 Ri.₂₋₃ (cf. Ri.₂ p. 43 adn.; Ri.₃ p. 48 adn.; Pelosi 1988).

De exemplari Graeco et de rebus, quibus fabula Graeca et Latina fabula inter se distinguuntur, cf. Bergk ([1844] 1884) 229sq.; Lo-Cascio (1892) 117sq.; Lenchantin de Gubernatis (1913) 416/28; Skutsch (1905) 2595sq., Fleckenstein (1953) 61–65. Von Wilamowitz-Moellendorff ([1919] 1962) 290sq. et Lennartz (1994) 159sq. plures recensiones fabulae Euripidis fuisse statuerunt: Ennium recensione hodie non exstante usum esse. – De Iphigenia in artibus Romanis et litteris Latinis exposita cf. Croisille (1963).

Bibl.: Suerbaum (2003) 219; Manuwald (2001 [2004]) 139sq. – Comm.: Joc. pp. 318–342; Masiá, pp. 419–472 – Lit.: Ribbeck (1875) 94–104; Fleckenstein (1953) 61–65; Ziegler (1957); Rosner (1970) 42–44; Paduano (1974) 39–42; Traina (1974) 144–155; Pelosi (1988); Faller (2000); Stockert (2004) 276–277.

82

(199–201 Ri.₂₋₃; 242–244 Va.₂; 185–187 Joc.)

(a) *Cic. rep. 1,30 (Po.)*: in ipsius paterno genere fuit noster ille amicus, dignus huic ad imitandum [*Enn. ann. 331 Va.₂ = 329 Sk.*], ‘egregie cordatus homo, catus Aelius Sextus’; qui ‘egregie cordatus’ et ‘catus’ fuit et ab Ennio dictus est, non quod ea quaerebat quae numquam inveniret, sed quod ea respondebat quae eos qui quaesissent et cura et negotio solverent; cuique contra Galli studia disputanti in ore semper erat ille¹⁷⁵ de *Iphigenia*¹⁷⁶ Achilles¹⁷⁷: (1–3) ‘astrologorum signa in caelo quid sit observationis, / cum capra aut nepa aut exoritur nomen aliquod beluarum: / quod est ante pedes nemo spectat, caeli scrutantur plagas.’

(b) *Cic. div. 2,30 (Gio.)*: Democritus tamen non inscite nugatur, ut physicus, quo genere nihil est adrogantius: (3) ‘quod est ante pedes nemo spectat, caeli scrutantur plagas’. verum is tamen habitu extorum et colore declarari censet haec dumtaxat: pabuli genus et earum rerum, quas terra procreet, vel ubertatem vel tenuitatem; salubritatem etiam aut pestilentiam extis significari putat.

175 ille fort. V²[Po], Osann^[Or,Va.2], Ri.₃, Kl., Ziegler (1957) 500sq., Joc., Po. : illa V¹[Po], cod.^[Ri.1,Va.1,Va.2,Kl], Mai (qui erant pro erat), Or. (qui erant pro erat), Ri.₂ (qui erant pro erat) : *utrum a in e an e in a correcta sit, diiudicare non potuit Ziegler (1957) 500*

176 Iphigenia Or., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Kl., Joc., Po. : ifigenia cod.^[Or,Ri.2,Va.2,Joc] : Ifigenia Mai, Va.

177 Achilles cod.^[Mai,Ri.2], Ri.₃, Va.₂, Kl., Joc., Po. : Achillis Mai, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂ : Achillei cum Steinackero Moserus^[Or,Ri.2]

(c) *Sen. apocol. 8,2–3 (Ronc.)*: si mehercules a Saturno petisset hoc beneficium, cuius mensem toto anno celebravit Saturnalicus princeps, non tulisset. illum deum ab Iove, quem, quantum quidem in illo fuit, damnavit incesti? Silanum enim generum suum occidit. oro, per – quod sororem suam, festivissimam omnium puellarum, quam omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare. [3] ‘quare’¹⁷⁸ inquit ‘quaero enim, sororem suam?’ stulte, stude. Athenis dimidium licet, Alexandriae totum. quia Romae, inquis, mures molas lingunt, hic nobis curva corrigit? quid in cubiculo suo faciat nescio, et iam (3) ‘caeli scrutatur plagas’. deus fieri vult: parum est quod templum in Britannia habet, quod hunc barbari colunt et ut deum orant $\mu\omega\rho\omicron\upsilon\ \epsilon\upsilon\iota\lambda\acute{\alpha}\tau\omicron\upsilon\ \tau\upsilon\chi\epsilon\iota\nu$?

(d) *Don. Ter. Ad. 386 (Wess.)*: non quod ante pedes modo est videre hoc sumpsit¹⁷⁹ poeta de illo in physicum¹⁸⁰ pervulgato ancillae¹⁸¹ dicto (3) ‘quod ante pedes est, non vident: caeli scrutantur plagas’.

(e) *Non. p. 145,12–17 Merc. = 211 Li. (Li.)*: nepam quidam cancrum putant ad illud Plauti [*Plaut. Cas. 443*] ‘retrovorsum cedam; imitabor nepam’ et illud aliud (cf. 2) ‘aut cum nepa es<t>’. set dubium in utroque. nam vere nepa scorpius dicitur.

astrologorum signa in caelo quid sit observationis, (tr⁸)
cum Capra aut Nepa aut exoritur nomen aliquod beluarum:
quod est ante pedes nemo spectat, caeli scrutantur
[plagas. (tr⁷)

[1: a – 2: a, e – 3: a, b, c, d]

CC – *ad a* (cod.: V)

Ed. Po.: 1 quid sit observationis *cod.* | **2** nomen *cod.* | beluarum *cod.*

Edd. rel.: 1 quid sit *cod.* [*Mai, Ri. 1, Va. 1, Mu, Va. 2, Kl, Ern, Tra*] quidsit *cod.* [*Or, Ri. 2, Word, Ri. 3*] | observationis *cod.* [*Mai, Or, Ri. 1, Va. 1, Ri. 2, Word, Mu, Ri. 3, Tra*] | **2** nlupa *cod.* [*Mai, Va. 1, Word*] (*Mai*: “obscurata est tamen u, et l videtur inflexa in e”) : “In *cod.* scribitur NLUPA. Maius. Non est ita; nam maculas in hac

178 quare ... plagas *om. s* [*Ronc*]

179 scripsit *Kl*.

180 in physicum *Lindenbrog* [*Wess, Joc*], *Va. 1, Vahlen* ([1888/89] 1907) 415sq., *Va. 2, Kl*. : in (*om. C*) syrum *codd.* [*Wess, Joc*] in syrum vel syrum *codd. opt.* [*Va. 2*] : syrum *codd.* [*Wess, Va. 2, Kl, Joc*] : in Syrium [*sc. Pherecydem*] *Schoell* [*Wess, Joc*] : † syrum † *Joc*.

181 ancillae *codd.* [*Mu, Va. 2, Vahlen*], ante *Schopenum* [*Ri. 2, Ri. 3*], *Va. 1, Vahlen* ([1888/89] 1907) 415sq., *Wess., Va. 2, Kl, Joc*. : *Achillae Schopenus* [*Mu, Wess, Kl, Vahlen*], *Ri. 2, Ri. 3* (*contra Va. 2 in app.*) : *Achillis Mu.* : *Achilles nuper repositum* [*Vahlen*]

pagina frequentes ne formam quidem litt. LU referentes miscuit cum NEPA.” *Du Rieu ap. Or. in app.* | nomen *cod.*^[Or,Ri.2,Word,Mu] numen *cod.*^[Ri.1,Va.1] | beluarum (*m*² duplex 1) *cod.*^[Or,Ri.2,Mu] : beluarum *cod.*^[Ri.1,Va.1,Word]

– **ad b** (*codd. potiores: A V B R F P H M*)

Ed. Gio.: 3 pedes *corr. in pes B*

– **ad c** (*codd. potiores: S V L*)

Ed. Ronc.: 3 quare ... plagas *om. s*

– **ad d** (*codd. potiores: C V*)

Ed. Wess.: 3 vident C : videt V | scrutantur C : scrutatur V

Edd. rel.: 3 est ante pedes ‘rel.’^[Mu(Enn)] : ante pedes est C^[Mu(Enn)] | vident C^[Mu] : videt V^[Joc] *rel.*^[Mu] *codd.*^[Ri.2,Ri.3,Ern] : videt *vel* vident *codd.*^[Va.2] | scrutantur C^[Mu] : scrutatur V^[Joc] *rel.*^[Mu] : scrutatur *vel* scrutantur *codd.*^[Va.2]

– **ad e** (*codd. potiores: β Bamb. γ δ E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P 7665 P 7666*)

Ed. Li.: 2 esset *codd.*

Edd. rel.: 2 nepas *Bamb.*^[Mu] | esset (L H G)^[Mu] *codd.*^[On,Joc] esses *codd.*^[Qui]

CE 1 quaesit *Gil., Or., Ri.1, Va.1, Ri.2, Word., Mu., Ri.3, Merry* : quaerit *Mai* : quid fit *Va.2, Arg., Ern., Heurg.* | observat *Iovis Gil., Mai, No., Word., Mu., Merry* : observat, *Iovis Or., Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3* | **2** astra *Gil.* : capra *Or., Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3, Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Po.* | nepa *Gil., Or., Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3, Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Po.* | momen *Ri.2* : lumen *Mu.* : nomen *vulg.*^[Ri.1,Va.1] | beluae *Gil., Or., Ri.1, Va.1, Word., Mu., Merry* : belua{rum} *No.* | **3** quod’st *No.* | ante pedes est *Bo.* : pro pedibust *Mu.* | noenu spectant *Ri.2, Merry* : noenu spectat *Ri.3* | coeli *Delr., Scriv., Bo.* | scrutatur *Ri.3*

(*ad e*) **2** quum nepa * esset dubium *Merc.* : nepa is *aliquis i. m. Gothof*^[Qui] : nepa es. sed *Qui.* : nepa * * * est. set *Mu.* : nepa esset. <set> *On.* : nepa est. set *Li.* : aut cum nepa † esset † *Joc.*

Crit. in app.: 1 “quid sit observationis *haud omnino intellego, displicent tamen coniecturae, quas invenies apud Ziegler (Hermes 1957): possis quid tibi observatio est?*” *Po.*

CS 1 astrologorum signa *pro gloss. habet Heinrich*^[Ri.1,Ri.2,Düntzer], *Düntzer (1837) 446 (et secl.)* | quaesit *Leopardus (1822) 334 (vel potius: signum in caelo quod si observat), Heinrich*^[Or,Ri.1,Va.1,Ri.2, Word,Vahlen,Ziegler,Aretz], *Vahlen (1871) 25, ([1878] 1907) 55, Ribbeck (1875) 98* : quid fit *Vahlen ([1878] 1907) 57, (1908) 520sq. (prob. Bailey 1904, 172), Drabkin (1937) 41, Rychlewska (1957/58) 79, Catone (1964) 110 adn. 2* (‘sed fort. sit recte’), *Paduano (1974) 42* : sit *Leo ([1910] 1960) 197sq.* | observant: *Iovis Naeke*^[Ri.1,Ri.2,Ri.3,Düntzer] observat (*sive* observant) *Naeke*^[Vahlen] : observant, *Iovis Düntzer (1837) 446* : observat, *Iovis Vahlen (1871) 25, ([1878] 1907) 55, Ribbeck (1875) 98* : observantium *Leo ([1910] 1960) 198* : observant *Iones Philippson*^[Ziegler] | **2** capra *Vahlen (1871) 25* | nepa *Vahlen (1871) 25* | lumen *Heinrich*^[Ri.1,Va.1,Ri.2, Word,Mu,Ri.3,Ziegler,Aretz] :

momen *Kiessling*^[Ri.2,Ri.3,Ziegler,Aretz], *Ribbeck* (1875) 98 : aliquod nomen *Zillinger* (1911) 116 | *beluae* (ia) *Heinrich*^[Mai,Or,Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3,Vahlen,Ziegler,Aretz], *Ribbeck* (1875) 98 : *belluae Heinrich*^[Düntzer], *Düntzer* (1837) 446 : *belluarum Rychlewska* (1957/58) 79 | **3** quod est ante pedes noenu spectat, caeli scrutatur plagas *Ri.2 coroll. p. XXVIII*sq. | quod 'st *Düntzer* (1837) 446 | noenu *Fleckeisen* (1865)^[Mu,Ri.3,Ern,Vahlen], *Ribbeck* (1875) 98, *Pinto* (1914) 27 | spectant *Fleckeisen* (1865)^[Vahlen] | scrutatur *Ribbeck* (1875) 98, *Pinto* (1914) 27 | *vias Geppert* (1858) 111

– *Interpr.*: **3** *trag. inc. inc. trib. Scriv., Bo. : Enn. scr. inc. trib. Gil.* | verba *Achillis Düntzer* (1837) 446, *Ri.1, Word., Ribbeck* (1875) 98, *Mu., Merry, Vahlen* ([1878] 1908) 57, ([1888/89] 1907) 415sq., *Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Seg., Tra., Masiá, Faller* (2000) 221sq., *Aricò* (2001) 54, *Mart.* | **1** *de constructione cf. Meister* (1940) 105sq., *Catone* (1964) 110sq. *adn.* **2** : *de constructione 'quid sit observationis' cf. Molsberger* (1989) 179sq. : *de constructione 'nomen actionis cum accusativo' cf. Timpanaro* (1946) 55 : *de constructione pluribus genetivis carente cf. Löfstedt* (1942) 254 *et adn.* **4** (*qui textum traditum tuetur*) | **2** 'quom' *coniunctioni interrogativam vim trib. Autenrieth* (*contra Becker* 1873, 314) | **3** *de voce 'nemo' et de usu sg. et pl. (textum traditum vindicans) cf. Vahlen* (1871) | *de textu cf. Skutsch* ([1906] 1914) 306 | *de significatione religiosa cf. Paduano* (1974) 40–42 | *de frg. cf. Aricò* (1997a) 65, (2001) 54sq., *Faller* (2000) 221–224 | *de usu in auctoribus posterioribus et fontibus huius frg. (cf. CP) cf. Pea. ad Cic. div. 2,30, Courcelle* (1970); *De Rosalia* (1990) 154sq.

– *Interp.*: **1** *observationis? Heurg., Joc., Tra., Faller* (2000) 222, *Aricò* (2001) 54

– *Metr.*: **1–3** *tr⁷ Ri.2 : 1–2 tr⁸, 3 tr⁷ Kl. (cf. p. 9), Ern., Joc. (3 quōd ēst), Paduano* (1974) 39, *Tra., Mart. : 1 tr⁸, 3 ia⁸ Catone* (1964) 89 *adn.* **7**, 110 *adn.* **2**

- CP** *Soph. F 737 TrGF*: μισῶ μὲν ὅστις τὰφανῇ περισκοπῶν • *Eur. Hel. 757*: γνῶμη δ' ἀρίστη μάντις ἢ τ' εὐβουλία [*del. Wilamowitz, Willink, Diggle*] • *Iph. A. 520–521*: ΑΓ. τὸ μαντικὸν πᾶν σπέρμα φιλότιμον κακόν. / ΜΕ. † κούδεν γ' ἄχρηστον οὐδὲ χρήσιμον παρόν. † • 955–958: πικροὺς δὲ προχύτας χέρνιβας τ' ἐνάρξεται / Κάλχας ὁ μάντις. τίς δὲ μάντις ἔστ' ἀνὴρ, / ὃς ὀλίγ' ἀληθῆ, πολλὰ δὲ ψευδῆ λέγει / τυχών, ὅταν δὲ μὴ τύχη διοίχεται; • *F 913,4–7 TrGF*: μετεωρολόγων δ' ἐκάς ἔρριπεν / σκολιάς ἀπάτας, ὣν τολμηρὰ / γλῶσσ' εἰκοβολεῖ περὶ τῶν ἀφανῶν / οὐδὲν γνῶμης μετέχουσα; • *F 973 TrGF*: μάντις δ' ἄριστος ὅστις εἰκάζει καλῶς • *Plat. Tht. 174a4–b1*: ὥσπερ καὶ Θαλῆν ἀστρονομοῦντα, ὃ Θεόδωρε, καὶ ἄνω βλέποντα, πεσόντα εἰς φρέαρ, Θοῤῥτά τις ἐμμελὴς καὶ χαρίεσσα θεραπαινὶς ἀποσκῶσαι λέγεται, ὥς τὰ μὲν ἐν οὐρανῷ προθυμοῖτο εἰδέναι, τὰ δ' ἔμπροσθεν αὐτοῦ καὶ παρὰ πόδας λανθάνει αὐτόν. ταῦτόν δὲ ἀρκεῖ σκῶμμα ἐπὶ πάντας ὅσοι ἐν φιλοσοφίᾳ διάγουσι. • *Pol. 9,16*: ἦ καὶ τὸν ποιητὴν ἂν τις ἐπαινέσειε, διότι παρῆσάγει τὸν Ὀδυσσεῆα, τὸν ἡγεμονικώτατον ἄνδρα, τεκμαιρόμενον ἐκ τῶν ἄστρον οὐ μόνον τὰ κατὰ τοὺς πλοῦς, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐν τῇ γῇ πράξεις. ἱκανὰ γὰρ καὶ τὰ παρὰ

δόξαν γινόμενα <μὴ δυνάμενα> τυγχάνειν προνοίας ἀκριβοῦς εἰς τὸ πολλὴν ἀπορίαν παρασκευάζειν καὶ πολλάκις, οἷον ὄμβρων καὶ ποταμῶν ἐπιφοραὶ καὶ πάγων ὑπερβολαὶ καὶ χιόνες, ἐτι δ' ὁ καπνώδης καὶ συννεφὴς ἀήρ καὶ ἄλλα τὰ παραπλήσια τούτοις. εἰ δὲ καὶ περὶ ὧν δυνατόν ἐστι προιδέσθαι, καὶ τούτων ὀλιγορήσομεν, πῶς οὐκ εἰκότως ἐν τοῖς πλείστοις ἀποτευξόμεθα δι' αὐτούς; διόπερ οὐκ ἀφροντιστιτέον οὐδενὸς τῶν προειρημένων, ἵνα μὴ τοιούτοις ἀλογήμασι περιπίπτωμεν οἷοις φασὶ περιπεσεῖν ἐτέρους τε πλείους καὶ τοὺς νῦν ὑφ' ἡμῶν λέγεσθαι μέλλοντας ὑποδείγματος χάριν. • *Ter. Ad.* 386–388: *istuc est sapere, non quod ante pedes modost / videre sed etiam illa quae futura sunt / prospicere.* • *Cic. Tusc.* 5,114: *atque hic vir impediri etiam animi aciem aspectu oculorum arbitrabatur, et cum alii <hi>s saepe quod ante pedes esset non viderent, illa infinitatem omnem peragrabat, ut nulla in extremitate consisteret.* • *nat.* 3,40: *quare igitur pluris adiungimus deos? quanta autem est eorum multitudo: mihi quidem sane multi videntur; singulas enim stellas numeras deos eosque aut beluarum nomine appellas, ut Capram ut Nepam ut Taurum ut Leonem, aut rerum inanimarum, ut Argo ut Aram ut Coronam.* • *Aetna* 254–256: *nam quae mortali spes est, quae amentia maior, / in Iovis errantem regno perquirere divos, / tantum opus ante pedes transire ac perdere segnem?* • *Plin. nat.* 18,252–253: *cur etiamnum altius spectes ipsumque caelum scrutere? habes ante pedes tuos ecce vergilias.* • *Apul. mund. praef.* (287): *nam cum mundum homines eiusque penetralia corpore adire non possent, ut terreno domicilio illas regiones inspicerent, philosophiam ducem nanti eiusque inventis imbuti animo peregrinari ausi sunt per caeli plagas his itineribus, quae exploratione acuminis sui pervia sapientiae solis cogitationibus viderant, ut, ...* • *Diog. Laert.* 1,34: *λέγεται δ' ἀγόμενος ὑπὸ γραῶς ἐκ τῆς οἰκίας, ἵνα τὰ ἄστρα κατανοήσῃ, εἰς βόθρον ἐμπεσεῖν καὶ αὐτῷ ἀνοιμώξαντι φάναι τὴν γραῦν· 'σὺ γάρ, ὦ Θαλῆ, τὰ ἐν ποσὶν οὐ δυνάμενος ἰδεῖν τὰ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ οἶει γνῶσεσθαι;' οἶδε δ' αὐτὸν ἀστρονομούμενον καὶ Τίμων, καὶ ἐν τοῖς Σύλλοις ἐπαινεῖ αὐτὸν λέγων· 'οἷον θ' ἐπτὰ Θάλητα σοφῶν σοφὸν ἀστρονόμημα.'* τὰ δὲ γεγραμμένα ὑπ' αὐτοῦ φησι Λόβων ὁ Ἀργεῖος εἰς ἔπη τείνειν διακόσια. ἐπιγεγράφθαι δ' αὐτοῦ ἐπὶ τῆς εἰκόνης τόδε· 'τόνδε Θαλῆν Μίλητος Ἰὰς θρέψας' ἀνέδειξεν / ἀστρολόγον πάντων πρεσβύτατον σοφίῃ.' • *Min. Fel.* 5,5: *nec inmerito, cum tantum absit ab exploratione divina humana mediocritas, ut neque quae supra nos caelo suspensa sublata sunt neque quae infra terram profunda demersa sunt aut scire sit datum aut scrutari permissum aut suspicari religiosum, ...* • 12,7: *proinde si quid sapientiae vobis aut verecundiae est, desinite caeli plagas et mundi fata et secreta rimari; satis est pro pedibus aspicere, maxime indoctis inpolitis, rudibus agrestibus; quibus non est datum intellegere civilia, multo magis denegatum est disserere divina.* • *Ambr. in psalm.* 118, 10,20 (CSEL 62, p. 215,17–22): *simul humilitatem considera. si propheta intellectum dari sibi postulat, quis tam arrogans, qui profiteatur in sua potestate esse intelligentiam? intellectum petit, ut ipse se noverit et naturae suae possit scire rationem. at illi, qui de rerum natura disputant, caeli scrutantur plagas; qui*

se ipsos scire non possunt, putant intellegentiam sine dei dono posse concedi. • 118, 22,9 (CSEL 62, p. 493,3–9): sed prudentia ista quae saeculi est ad vitam non suffragatur aeternam. circa honorem, circa lucella est, quaestibus coacervandis intenta, non meritis conparandis. postremo circa elementa mundi [Galat. 4,3] est falerata magis quam vera sapientia, ut est philosophia omnis, quae aliena quaerit, cum sua nesciat [cf. Plat. Phaidr. 229e], scrutatur caeli plagas, mundi spatia rimatur [Varro, ap. Min. Fel.] quae sibi prodesse nihil possunt, deum ignorat quem solum deberet inquirere. • Paul. Nol. epist. 12,5: sed postquam [Ps. 111,4] ‘exortum est lumen in tenebris, misericors et miserator et iustus dominus’, frustra [Ps. 72,9] ‘posuerunt in caelo os suum’, qui etiam terrenarum rerum suaeque naturae nescii ‘scrutantur caeli plagas’ et deum sine Deo quaerunt. ideo [Ps. 63,7–8] ‘defecerunt scrutantes scrutinio, et sagittae parvulorum factae sunt plagae eorum’, quia corripienti sapientes in astutia sua dominus per infantium atque lactantium ora confudit nec in sermone regnum suum sed in virtute constituit. • Aug. conf. 5,3: et quoniam multa philosophorum legeram memoriaeque mandata retinebam, ex eis quaedam conparabam illis manichaeorum longis fabulis, et mihi probabiliora ista videbantur, quae dixerunt illi, [Sap. 13,9] ‘qui tantum potuerunt valere, ut possent aestimare saeculum’, quamquam [Ps. 137,5–6] ‘eius dominum minime invenerint. quoniam magnus es, Domine, et humilia respicis, excelsa autem a longe cognoscis’ nec propinquas nisi [Ps. 33,19] ‘obtritris corde’ ne inveniris a superbis, nec si illi curiosa peritia numerent stellas et harenam et dimetiantur sidereas plagas et vestigent vias astrorum. • 10,25: ego certe, Domine, laboro hic et laboro in me ipso: factus sum mihi terra difficultatis et sudoris nimii. neque enim nunc ‘scrutamur plagas caeli’ aut siderum intervalla dimetimur vel terrae libramenta quaerimus: ego sum, qui memini, ego animus. non ita mirum, si a me longe est quiddam ego non sum: quid autem propinquius me ipso mihi? • Paul. Fest. p. 163,12–14 Li.: n e p a Afrorum lingua sidus, quod cancer appellatur, vel, ut quidam volunt, scorpios. Plautus [Cas. 443]: ‘dabo me ad parietem, imitabor nepam.’ • Asterius, ad Renatum 18 (33): denique mysteria sive cuncta secreta, quae omnia notiora confingunt, quo sub promisso dubiae rei curiosius illiciant sectatores, ut sit verum illud apostoli [2 Tim. 3,13]: ‘mali autem homines et seductores proficient in peius, errantes et in errorem mittentes’; et, ut reor, de ipsis est proprie dictum a sapiente quodam: ‘quid ante pedes sit nesciunt, caeli scrutantes plagas’; nec ... (cf. Cazzaniga 1973).

83

(177–180 Ri.₂₋₃; 215–218 Va.₂; 188–191 Joc.)

(a) *Varro, ling. 5,19 (GS)*: omnino e<g>o magis puto a chao cho<um ca>vum¹⁸² et hinc caelum, quoniam, ut dixi, ‘hoc circum supraque quod complexu continet terram’, cavum caelum. itaque dicit Androm<ed>a Nocti¹⁸³ [*Enn. F 34*]: ‘qu<a>e cava caeli / signitenentibus conficis bigis’ et Agamemno: (I–2) ‘in altisono / caeli clipeo’: cavum enim clipeum; et Ennius item ad cavationem¹⁸⁴ [*Enn. F 149*]: ‘caeli ingentes fornices’. quare ut a cavo cavea et caull<a>e¹⁸⁵ {et convallis, cavata vallis}¹⁸⁶ et † cavea e cavitione ut cavium, sic ortum, unde omnia apud <H>esiodum, a chao cavo caelum.

(b) *Varro, ling. 7,73–75 (GS)*: (I–4) ‘quid noctis videtur? in altisono / caeli clipeo temo superat / stellas sublime<n> agens etiam / atque etiam noctis iter’. hic multam noctem ostendere volt a temonis motu; sed temo unde et cur dicatur latet. arbitror antiquos rusticos primum notasse quaedam in caelo signa, quae praeter alia erant insignia atque ad aliquem usum † culturae tempus designandum convenire animadvertabantur. [74] eius signa sunt, quod has septem stellas Graeci ut <H>omerus [*Hom. Od. 5,273*] voca<n>t ἑπτάσταν et propinquum eius signum βοώτην, nostri eas septem stellas <t>r<i>ones et¹⁸⁷ temonem et prope eas axem: triones enim et boves appellantur a bubulcis etiam nunc maxime cum arant terram; ... [75] temo dictus a tenendo: is enim continet iugum et plastrum, appellatum a parte totum, ut multa. possunt triones dicti, VII quod ita sitae stellae, ut ternae trigona faciant † aliquod.

182 *add. GS duce Mue.* : a Chao choum, hinc cavum *Mue.*, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂ : a chao chouū *F*^[Va.2,GS,Joc] choum (*F G*)^[Mue] : chorum *H*^[Mue] : chouum *a*^[Mue] : conum *b*^[Mue] : glossema ‘choncavum hodie dicimus’ *c*^[Mue] : cauum *pro* chouū *Laetus*^[GS] : a Chao cavum Ri.₃ : a chao chovum et hinc caelum *Kl.* : † eo magis puto a chao chouū † et hinc caelum *Joc.*

183 Andromeda nocti: quae *Scal. in not.* : androma Noctiq; *F*^[GS] androma noctique *F*^[Va.2,Coll,Joc,Mart] *codd.*^[Kent] androma *F*^[Ri.3,Kl] Androma *F*^[test. Wilmannsio]^[Ri.2] (*G H a c*)^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2] Andromacha (*F* ‘ut vid.’)^[Mue,Ri.1,Va.1] : Andromada *b*^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2] : noctique *codd.*^[Sp] : Andromacha Nocti: quae *Laetus*^[Joc] Androma<ch>a *Laetus*^[Coll,Tra] Andromaca nocti: quae *Laetus*^[Mart] : Andromacha nocti: quae *Augustinus ap. Scal., Bo., Mue.* : Andromaca Nocti: quae *Joc.*

184 adua * * tionem *F*^[Va.2]

185 cauile *F*^[GS] : *corr. Scal.*^[GS]

186 “quae cum proba sit convallis explicatio, hoc vero a cavo derivari nequeat, seclusimus, quae sane vix dixeris unde illata sint certe non corrupta” *GS in app.* : cavata vallis *secl. Scal.*^[GS]

187 triones *LSp.* (*hoc ordine*: eas stellas septem triones)^[Sp], *Sp., GS* : stellas boves et *F*^[GS] *codd.*^[Sp]

(c) *Apul. Socr. 2 (121) (Mor.)*: ... deos, quibus caeli chorum comptum et coronatum suda tempestate visimus, pictis noctibus severa gratia, torvo decore, suspicientes in hoc perfectissimo (cf. 2) ‘mundi’, ut ait Ennius, ‘clipeo’ miris fulgoribus variata caelamina.

(d) *Fest. pp. 454,36–456,6 Li. (Li.)*: <... septentriones> septem stellae appell [...] <bu>bus iunctis, quos trio<nes> [...] appellent, quod iun<ti> [...] quasi terrionem [...] quod id astrum Graec [...] partem quandam [...] [*p. 456,6*] Ennius: (2–3) ‘superat <temo stellae> [...]’

quid noctis videtur? – in altisono (an⁴)

caeli clipeo temo superat

stellas sublime<n> agens etiam

atque etiam noctis iter. (an)

3 sublime<n> *Buecheler* (vv. sic dist. *Kent*)

[1: a, b – 2: a, b, c, d – 3: b, d – 4: b]

CC – *ad a* (cod. potior: *F*)

Ed. GS: –

Edd. rel.: 1 altissimo *H*^[Va.1] | 2 clipeo *F*^[Va.1] : clypeo *rel.*^[Va.1]

– *ad b* (cod. potior: *F*)

Ed. GS: 3 (sublime *F*)

Edd. rel.: 1 altissono *H*^[Va.1] altissimo *H*^[Ri.2] | 3 sublime *F*^[Mu,Joc] *codd.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Word, Ri.3, Kent, Kl, Mag, Tra] | agens *F*^[Ri.2, Mu, Sp, Joc] (*G a b*)^[Mue, Ri.1, Va.1, Ri.2] *codd.*^[Ri.3, Va.2, Wa, Kl, Mag] : cogens *M*^[Sp, Ri.3] *rel.*^[Mue, Ri.1, Va.1, Ri.2] *codd.*^[Word]

– *ad c* (codd. potiores: *B M V G A O R F N L P U*)

– *ad d* (cod.: *F*)

Ed. Li.: 2 superat *F^u F^L*

Edd. rel.: 2 superat *codd.*^[Urs, Thew, Di] : supera *codd.*^[Mue, Ri.1, Va.1, Ri.2]

CE 1–2 in altisono cæli clypeo *Delr.* (om. *rel.*, *ad trag. inc. inc.*), *Scriv.* (om. *rel.*, *ad trag. inc. inc.*) : quid nocti’ videtur? / in altisono / caeli clupeo temo superat *dist. Lev.* | 1 nocti’ *Col.*, *Lev.*, *Bo.*, *Gil.*, *Mu.* : nocti *Delr.*, *Scriv.* | 2–4 cæli clupeo sublime etiam / atque etiam noctis itiner *Gil.* | 2 superat temo *Bo.*, *Ri.2*, *Mu.*, *Merry*, *Va.2*, *Arg.*, *Kl.* : superat <stellae temo> *Li.a* (*ad d*) | 3–4 stellae, cogens sublime etiam / atque etiam noctis itiner *Col.*, *Scriv.*, *Lev.* : stellae, cogens sublime etiam / atque etiam noctis iter *Delr.* : stellae, sublime cogens etiam / atque etiam noctis iter *Bo.* : stellae sublime etiam cogens / atque etiam noctis iter *Mue.* (*ad b*) : cogens sublime etiam atque etiam / noctis iter *Ri.1*, *Va.1* : stellae cogens etiam atque etiam / noctis sublime iter *Ri.2*, *Ri.3*, *Merry* : stellae sublime etiam cogens / atque etiam noctis iter <...> *Word.* : stellae cogens etiam atque etiam / sublimae {noctis} iter <– ∪ ∪ – ∪> *Mu.* : sublime augens etiam

atque etiam / noctis iter (*del. stellas*) *Sp.* : stellas sublime<n> agens etiam atque / etiam noctis iter *Di.* : stellas sublime agitans etiam atque / etiam noctis iter *Va.*₂, *Wa.*, *Arg.*, *Mag.* : stellas sublime<n> agens etiam / atque etiam noctis iter *Kent*, *Tra.* : stellas sublimis agens etiam atque / etiam noctis iter *Kl.* : stellas sublime agens etiam / atque etiam noctis iter *Seg.* | **3** sublime<n> agens *GS* : <plaustris> stellas sublimum agens *Joc.*

Crit. in app.: **1–4** in altisono / coeli clipeo superat temo / stellas, sublimis agens itiner / etiam atque etiam *Bo. in app.* | **1** nocti' *Scal. in not.*, *Scal. ap. Dac.* | **3–4** stellas, cogens sublime etiam / atque etiam noctis itiner *Scal. in not.*, *Scal. ap. Dac.* : “fort. agens post iter ponendum, nisi sublimis agens praestat quod Turnebus coniecit” *LSp.*^[Sp]

- CS **1–4** *textum Joc. dub. sequitur La Penna* ([1977] 1979) 83 *et adn.* 1 | **1** nocti' *Vossius* (1620) 110, *Bergk* ([1844] 1884) 226, *Vahlen* ([1880] 1907) 114 : nocti *Planck* (1807) 50, *Boeckh* (1808) 279 | **2–4** superat, stellas / sublime<n> agens etiam atque et<iam>, / medium temo> iam noctis iter. *Havet* (1890b) 44 : clipeo :: temo / augens vel stellas <per> agens sublime etiam atque *Selem* (1963–66) 272–295 : caeli clipeo superat temo / stellas sublime ag<it>ans etiam atque / etiam noctis iter *Catone* (1964) 9 *adn.* 1 | **2–3** superat stellas sublimis *Turnebus ap. Scal.* | **2** superat temo *Ribbeck* (1875) 94, *Vahlen* ([1888/89] 1907) 414, (1908) 515, *Grilli* (1965) 201, *Gualandri* (1965b) 111 | **3–4** stellas, cogens sublime etiam / atque etiam noctis itiner *Popma ap. Scal.*, *Planck* (1807) 50 : stellas sublimis, agens etiam atque etiam noctis iter *Turnebus* (1604) 480 : stellas cogens sublime etiam / atque etiam noctuis itiner *Boeckh* (1808) 279 : cogens sublime etiam atque etiam / noctis iter *Hermann* (1831b)^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Sp, Ri.3] : stellas sublime etiam cogens / atque etiam noctis iter *Düntzer* (1837) 442, *Bergk* ([1844] 1884) 226 : stellas sublime etiam atque etiam / noctis cogens iter *Bergk* ([1863b] 1884) 574 : stellas cogens etiam atque etiam / noctis sublime iter *Ribbeck* (1875) 94 : stellas sublime agitans etiam atque / etiam noctis iter *Vahlen* ([1880] 1907) 114, ([1888/89] 1907) 414, (1908) 515, *Drabkin* (1937) 37, *Gualandri* (1965b) 111 : stellas, sublimen agens etiam atqu(e) / etiam noctis iter <(–) – ~ ~ ~> *Skutsch* ([1906] 1914) 300 : stellas sublime agens etiam atque etiam noctis iter (an³) *Leo* ([1910] 1960) 196 : stellas, sublime etiam atque etiam / <per>agens noctis iter *Terzaghi* ([1928] 1963) 814 : stellas sublimis agens etiam atque / etiam noctis iter *Grilli* (1965) 201 | **3** stellas <alias> *Lennartz* (1994) 279 : <plaustris> stellas *Faller* (2000) 219, 221 | sublime<n> *Buecheler*^[Ri.3, Di, Wa, Kent, Kl, Tra, Aretz] : sublime (*pro sublimis scriptum*) *Leo* ([1910] 1960) 196 | cogens *Laetus*^[Sp] : agitans *Vahlen* (1908) 518 | **4** noctuis (sive noctus) itiner *Boeckh* (1808) 279 – *Interpr.*: *dub. Joc. utrum Apul. (c) ad hos versus referat* | *Naevi trag. Iphigeniae trib. Vossius* (1620) 110 : *Enn. trag. Iphigeniae et partes etiam trag. inc. inc. trib. Delr., Scriv.* : *Enn. trag. Iphigeniae trib. Scal., Col., Bo., Gil., Ri.1, Va.1, Ri.2, Word., Mu., Ri.3, Va.2, Wa., Arg., Kl., Joc., Rosner* (1970) 43 (*de initio*), *La Penna* ([1977] 1979) 83 (*de initio*), *Mag., Seg., Tra., Mart.* [*verba Enn. Agamemnonis, et sunt similia verbis Aga-*

memnonis in Iphigenia Euripidis; cf. CP | verba duarum personarum *Turnebus ap. Scal., Kent (dist. post videtur)* : verba Agamemnonis (ad se ipsum) *Vahlen ([1888/89] 1907) 414, Va.₂* : verba Agamemnonis *Kl., Seg., Masiá* : verba Agamemnonis (ad alterum) *Joc.* : verba Agamemnonis et senecis *Med.^[Vossius], Ald.^[Vossius], Stockert (2004) 276* : verba Agamemnonis et senecis (*dist. post videtur*) *Scal., Col., Turnebus (1604) 480, Vossius (1620) 110, Planck (1807) 50, Lev., Bo., Gil., Düntzer (1837) 442, Terzaghi ([1928] 1963) 814 et adn. 1* : verba Agamemnonis et senecis (*dist. post clipeo*) *Hermann (1831b), Mue., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Word., Vahlen ([1880] 1907) 114, Mu., Merry, Ri.₃, Skutsch ([1906] 1914) 300, Wa., Arg., Grilli (1965) 201, Mag., Aretz (1999) 250* : verba Agamemnonis et servi *Ribbeck (1875) 94 (dist. post clipeo), Skutsch (1905) 2595, Rosner (1970) 43, Tra. (dist. post clipeo)* | *de textu cf. Ri.₂ coroll. p. XXV, Skutsch ([1906] 1914) 296–300, Vahlen (1908) 514–518 : de constructione et interpunctione cf. Selem (1963–66) 272–295 | de frg. cf. Lennartz (1994) 278–290, Faller (2000) 218–221 | verba ‘caeli clipeus’ cum Anaximene Mileto et Empedocle comparavit Cazzaniga (1971b) | de contextu in Varrone, exemplare Euripideo, interpretatione frg. cf. Caldini Montanari (2007; textus sec. Skutsch 1906)*

– *Metr.*: an *Turnebus (1604) 480, Turnebus ap. Scal., Scal., Grotius (1828) 179, Skutsch (1905) 2595, Rosner (1970) 43* : an⁴ *Bo., Kl., Catone (1964) 91 adn. 1, Tra. (ultim. mutil.)* : an³ *Leo ([1910] 1960) 196* : 1–3 an⁴, 4 an^{4c} / paroem *Joc. (3 sublimum agens: cum hiatu), Mart. | 4 an^{4c} / paroem Boeckh (1808) 279 (cf. CE + CS)*

- CP** *Eur. Iph. A. 6–10*: ΑΓ. τίς ποτ’ ἄρ’ ἀστήρ ὅδε πορθμεύει / σείριος ἐγγὺς τῆς ἑπταπόρου / Πλειάδος ἕσσων ἔτι μεσσήρης; / οὐκουν φθόγγος γ’ οὐτ’ ὀρνίθων / οὔτε θαλάσσης· ... • *Phoen. 1–3*: {ὦ τὴν ἐν ἄστροις οὐρανοῦ τέμνων ὁδὸν / καὶ χρυσοκολλήτοισιν ἐμβεβῶς διφροῖς} / Ἥλιε, θααῖς ἵπποισιν εἰλίσσον φλόγα, / ... • *Verg. Aen. 10,664*: sed sublime volans nubi se immiscuit atrae • *Ov. met. 10,446–447*: tempus erat, quo cuncta silent interque Triones / flexerat obliquo plastrum temone Bootes: / ... • *Sen. Herc. f. 125–131*: iam rara micant sidera prono / languida mundo, nox victa vagos / contrahit ignes luce renata, / cogit nitidum Phosphoros agmen; / signum celsi glaciale poli / septem stellis Arcados ursae / lucem verso temone vocat. • *Gell. 2,21,8–9*: sed ego quidem cum L. Aelio et M. Varrone sentio, qui ‘triones’ rustico vocabulo boves appellatos scribunt quasi quosdam ‘terriones’, hoc est arandae colendaeque terrae idoneos. itaque hoc sidus, quod a figura posituraque ipsa, quia simile plaustri videtur, antiqui Graecorum ἄμαξαν dixerunt, nostri quoque veteres a bubus iunctis ‘septentriones’ appellarunt, id est septem stellas, ex quibus quasi iuncti triones figurantur. • *Claud. 10(epith.),182*: sublime volans • *Prisc. inst., gramm. III, p. 115,15–19 Her.*: ‘atque’ et ‘ac’ quoque, si adverbio ‘aliter’ vel ‘secus’ vel similibus subiungantur, vim adverbii obtinent, ut Virgilius in III Aeneidos: ‘haud secus ac iussi faciunt’ [*Verg. Aen. 3,236*], pro ‘quam iussi’, et ‘horrendum clamat’ pro ‘horrende’, nomen pro adverbio, ‘sublime volat’ pro ‘sublimiter’.

84

(183–190 Ri.₂₋₃; 234–241 Va.₂; 195–202 Joc.)

Gell. 19,10,11–13 (Ma.): atque ibi Iulius Celsinus admonuit in tragoedia quoque Enni, quae Iphigenia inscripta est, id ipsum, de quo quaerebatur [*i. e.* ‘praeterpropter’], scriptum esse et a grammaticis contaminari magis solitum quam enarrari. [12] quocirca statim proferri Iphigeniam Q. Enni iubet. in eius tragoediae choro inscriptos¹⁸⁸ esse hos versus legimus (1–8):

otio qui nescit uti, (tr)
 plus negoti{i} habet quam cum est negotium in negotio. (tr⁷)
 nam cui, quod agat, institutum est, <n>on ullo negotio (tr⁷)
 id agit, <id> studet, ibi mentem atque animum
 [delectat suum; (tr⁷)
 5 otioso in otio animus nescit quid velit. (tr)
 hoc idem est; em neque domi nunc nos nec militiae
 [sumus: (tr⁷)
 imus huc, hinc illuc; cum illuc ventum est, ire illinc
 [lubet. (tr⁷)
 incerte errat animus, praeterpropter vitam vivitur. (tr⁷)
 2 negoti{i} Carrio | 3 <n>on ullo Hermann | 4 <id> Ri.₁ |
 5 otioso in otio Steph.

[13] hoc ubi lectum est, tum deinde Fronto ad grammaticum iam labentem ‘audistine’, inquit ‘magister optime Ennium tuum dixisse ‘praeterpropter’ et cum sententia quidem tali, quali severissimae philosophorum esse obiurgationes solent? petimus igitur, dicas, quoniam de Enniano iam verbo quaeritur, qui sit remotus huiusce versus sensus: (8²) ‘incerte errat animus, praeterpropter vitam vivitur’.

CC (codd. potiores: F O X Π N Q Z B)

Ed. Ma.: 1 uti codd. | 2 negotii codd. | 3 in illo F, γ = O X Π N : in illis δ = Q Z B | negotio X Π : negotium F O N, δ = Q Z B | 4 agit codd. | 5 initio (unitio X¹) codd. | 6 nec ζ : de codd. | 7 huc F, γ = O X Π N : hunc δ = Q Z B | hinc illuc F, γ = O X Π N : hinc illinc Z : illuc hinc Q | illinc ‘rel.’ : illuc Q | lubet ζ : iubet codd. | 8² vitam codd.

Edd. rel. et studd.: 1 ocit Z^[Mu] | 2 negotii codd.^[Mu,Joc] | 3 in illo F^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mar] X^[Ri.1,Va.1,Ri.2] (O X² Π N)^[Ri.3] (γ = O X Π N)^[Joc,Mar,Crusius] G^[Mar] ‘rel.’^[Mu] : in illis Z^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3] Q^[Ri.2,Mu,Ri.3] (δ = Q Z B)^[Joc,Crusius] : in illis vel in illo codd.^[Va.2,Di,Wa, Kl,Tra] | negotio

188 scriptos dub. Ri.₂ in app.

$X^{[Ri.1, Va.1, Ri.2, Joc, Mar, Crusius]}$ $X^2[Ri.3]$ $\Pi^{[Ri.3, Joc, Mar, Crusius]}$: negotium
 $F^{[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mar]}$ $(QZ)^{[Mu, Mar]}$ $(ON)^{[Ri.3, Mar]}$ *rel.*^[Crusius] : negotiū
 $Z^{[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3]}$ $Q^{[Ri.2, Ri.3]}$: negotium *vel* negotio *codd.*^[Mu, Va.2, Di, Kl, Tra, Leo] | **4** agit *'rel.'*^[Va.1, Ri.2] : agitat $X^{[Ri.1, Va.1, Ri.2]}$ (*sed corr.*) $X^{[Mu]}$ |
5 initio (unitio X^1) $(FOX^2\Pi GNQZ)^{[Mar]}$ *codd.*^[Mu] : initio *codd.*^[Va.2, Di, Kl] | **6** idem *codd.*^[Ri.1, Va.1] : idem essem $Q^{[Mu]}$: idem est *codd. mel.*^[Mu] | em neque *Grut.*^[Ri.1, Ri.2] $G^1[Va.1]$ $(XFN)^{[Ri.1, Va.1, Ri.2]}$ $Q^{[Mu]}$ *codd. mel.*^[Mu] : em *codd. boni pler.*^[Ri.3] : enim *codd. quidam det.*^[Mu] *codd. det.*^[Ri.3, Crusius] : neque enim $P^{[Mu]}$: enim neque *Grut.*^[Ri.1, Ri.2] $G^2[Va.1]$: neque $Z^{[Ri.1, Va.1, Ri.2]}$ | nec *codd. rec.*^[Mar] $\varsigma^{[Kl]}$: de $P^{[Mu]}$ *codd. mel. pler.*^[Mu] *codd.*^[Ri.3, Va.2, Di, Kl, Joc, Mar] | milie $Q^{[Mu]}$ | **7** imus *om.* $Z^{[Ri.2, Mu]}$ | huc $(F, \gamma = OX\Pi N)^{[Mar, Aretz]}$ $G^{[Mar]}$: hunc $(QZ)^{[Ri.2, Mu, Ri.3, Mar]}$ ($\delta = QZB$)^[Joc, Crusius] | hinc illuc $(FOX\Pi GN)^{[Mar]}$ *pler. codd.*^[Ri.2] : hinc illinc $Z^{[Ri.2, Mu, Ri.3, Joc, Mar, Crusius]}$: illuc hinc $Q^{[Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Di, Joc, Mar, Crusius]}$ *codd.*^[Va.1] | ire *om.* $Z^{[Ri.2, Mu]}$ | illinc $(FOX\Pi GNZ)^{[Mar]}$ *codd. boni pler.*^[Ri.3] *'rel.'*^[Va.2, Di, Wa, Kl, Crusius] : illuc $Q^{[Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Di, Wa, Kl, Joc, Mar, Crusius]}$ | iubet *codd.*^[Ri.2, Mu, Va.2, Di, Kl, Joc, Mar] : lubet $\varsigma^{[Mar]}$ | **8**[ⓓ] erat $(QZ)^{[Mu]}$ | vitam *codd.*^[Va.2, Kl, Joc, Mar] $[Ri.]$ et $Va.]$ sigla X et Z nonnumquam commutavisse, $Ri.2$ et $Ri.3$ siglis recte usi esse videntur; hic silentio correctum]

CE **1** otio qui nescit uti <cum (quom) otium est, in otio> *Wa., Masiá* | utier *Bo., Di.* : uti <...> *Tra.* | **1–2** uti, plus negotii habet / quam *Steph., Col., Delr., Scriv., Lev., Gil.* : uti, plus negoti habet, / quam <ille,> qui est negotiosus <árduo> in negotio. $Ri.1$: uti, plus negoti habet, / quam <negotioso> cui est $Va.1$: uti, plus negoti habet, / quam $Ri.2$, *Ar., Ri.3, Merry, Kl.* : uti, plus negoti <saépe> habet, / quam $Mu.$ | **2** quam cum quis negotiosod útiter negotio $Ri.2$, *Ar., Merry* : quam cum adest negotioso súdor in negotio $Mu.$: quam si cuist negotiosus ánimus in negotio $Ri.3$ (“*ad numeros suos revocare studui singula incerta esse non dissimulans*”) | quam quom *Wa., Tra.* : quam cū $Kl.$ | **3** institum est *Col., Lev.* : institutumst $Ri.1$, $Va.1$, $Ri.2$, *Her., Mu., Ri.3, Merry, Va.2, Di., Wa., Arg., Tra., Pet., Schö.* | nullo negotio *Per., Steph., Delr., Scriv., vulg.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : in illo negotio *Col., Lev., Gil., Kl.* : nullod is negotio *Bo.* : nullo <quasi> negotio $Ri.1$, $Va.1$, $Ri.2$, *Ar., Merry* : † in illis negotium *Her.* : íniit si negotium $Mu.$: militi negotium $Ri.3$: non ullo negotio $Va.2$, *Wa., Arg., Seg., Tra., Schö.* : <is> in illo negotio $Di.$: † in illis † negotium *Joc.* : in otio est *Ma., Mar.* : in<du> illo negotium *Pet.* | **4** id agit: studet *Per., Col., Delr., Scriv., Lev., Gil.* : agit: studet *Steph.* : id agitat, studet *Bo.* : <id> studet $Ri.1$, $Va.1$, $Ri.2$, *Her., Mu., Ar., Ri.3, Merry, Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Joc., Ma., Seg., Tra., Mar.* | mentem que animum que *Per.* | ani- / mum delectat suom. *dist. Pet.* | **5** otioso initio *Per., Steph.* : otioso in otio *Col., Scriv., Lev., Gil., Ri.1, Va.1, Ri.2, Her., Mu., Ar., Ri.3, Merry, Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Ma., Seg., Tra., Pet., Mar., Schö.* : otiod in otioso *Bo.* : † otioso initio † *Joc.* | <homi- ni> animus $Di.$: <aeger> animus *Wa., Tra., Seg.* : otio / animus *dist. Pet.* | quid sibi velit *Col., Gil.* : quid <quaérat>, velit $Mu.$ | **6** hoc hac itidem est *Bo.* : hic itidem est: enim $Ri.1$, $Va.1$: hoc idem <hic> est $Ri.2$, *Ar., Merry* :

hic idemst *Mu.* | enim neque *Per.*, *Ri.*₂, *Her.*, *Ar.*, *Merry* : est, neque *Steph.*, *Delr.*, *Scriv.*, *Lev.*, *Gil.* | nec vulg.^[*Mu.*,*Ri.*₃,*Va.*₂,*Kl.*,*Joc.*,*Ma*] | **7** hinc illuc *Ri.*₁ (*contra Va.*₁ in *app.*) : illuc hinc *Va.*₁, *Her.* | ventumst *Mu.*, *Merry* | illuc *Her.*, *Ri.*₃, *Va.*₂, *Di.*, *Pet.*, *Schö.* | **8** praeter propter *Per.*, *Steph.*, *Col.*, *Scriv.*, *Lev.*, *Gil.*, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Mu.*, *Ar.*, *Ri.*₃, *Merry*, *Va.*₂, *Di.*, *Arg.*, *Kl.*, *Joc.*, *Seg.*, *Pet.*, *Masiá*, *Schö.* : praeter-propter *Scriv.* | vita *Bo.*, *Mu.*, *edd.*^[*Di*] : vitam vulg.^[*Mu*]

Crit. in app.: **1** uti <quom otium est, in otio> “*O. Skutsch, recte ut opinor*” *Ma. in app.* : otio qui nescit uti <quom quis est in otio> *dub. Tra. in not.*

- CS **1** uti qui nescit otio *Düntzer* (1837) 446 : qui nescit otio uti *Maehly* (1857) 286 : qui uti nescit otio *Timpanaro* (1946) 76sq. | utier *Skutsch* ([1906] 1914) 302sq. *adn. 1*, *Leo* ([1910] 1960) 204sq. | uti <quom otium est, in otio> *Skutsch* (1953) 196, *Catone* (1964) 43 *adn. 4* (*prob. Ma. in app.*) | **1–2** uti, plus negoti habet / quam *Bergk* ([1844] 1884) 229, *Maehly* (1857) 286, *Ribbeck* (1875) 96, *Vahlen* ([1878] 1907) 61, *Pinto* (1914) 26 : uti, plus negoti habet, / quamde *Bergk* ([1861b] 1884) 301 : uti, plus negoti habet / <otio>, quam <amicum> cum *Crusius* (1929) 116 | **2** plus habet negotii / quam cum quis negotioso fuerit in negotio *vel potius* plus habet negotii / otii minus, quam cum est negotium in negotio (*sec. Grotium*) *Vossius* (1620) 110 | quam cui est negotium, in nullo negotio *Bergk* ([1844] 1884) 229 : quam qui est negotiosus in negotio *Maehly* (1857) 286 : quamde cui est *Bergk* ([1861b] 1884) 301 : plus nec oti habet quam quois nec otium in negotio *Usener ap. Ri.*₂ *coroll. pp. XXVI* : plus negoti habet / quam quois negotium in negotio *Buecheler ap. Ri.*₂ *coroll. p. XXVII* : quam si cuist negotiosum quo utitur negotium *Ri.*₂ *coroll. p. XXVI* : quam si quois negotiosum <quo utitur> negotium *Ribbeck* (1875) 96 : quam cumst negotium in negotio *Vahlen* ([1878] 1907) 61 : quam cui est negotium in negotio *Leo* ([1910] 1960) 204sq. : quam si cuist negotiosus animus in negotio *Pinto* (1914) 26 : quam, quom est negotium, in negotio *Skutsch* (1953) 196 | **3** quod] quid *Düntzer* (1837) 446 | institutumst *Bergk* ([1844] 1884) 229, ([1861b] 1884) 301 : institutumst *Usener ap. Ri.*₂ *coroll. p. XXVII*, *Buecheler ap. Ri.*₂ *coroll. p. XXVII*, *Ribbeck* (1875) 96, *Lenchantin de Gubernatis* (1913) 415/27, *Pinto* (1914) 27, *Crusius* (1929) 116, *Drabkin* (1937) 41, *Catone* (1964) 53 *adn. 4*, *Gualandri* (1965b) 101, *Garbarino* (1973) 171 | is nullo negotio *Vossius* (1620) 110, *Seyffert* (1904) 1325 : non ullo negotio *Hermann* (1831b)^[*Ri.*₁,*Ri.*₂,*Ri.*₃,*Va.*₂,*Di.*,*Wa.*,*Kl.*,*Tra.*,*Aretz*], *Vahlen* (1880) 262, *Lenchantin de Gubernatis* (1913) 415/27, *Drabkin* (1937) 41, *Catone* (1964) 53 *adn. 4*, *Gualandri* (1965b) 101sq. : nullo negotio *Düntzer* (1837) 446, vulg.^[*Ri.*₁] : is negotium *Bergk* ([1844] 1884) 229 : in diem negotium *Va.*₁ *p. XIII* : ningulo negotio *Bergk* ([1861b] 1884) 301 : militi negotium *Ri.*₂ *coroll. p. XXVI*, *Ribbeck* (1875) 96, *Pinto* (1914) 27 : initiis *vel* initio n. *Buecheler*^[*Ri.*₃] : nil nisi negotium *Hertz*^[*Ri.*₂,*Ri.*₃,*Va.*₂,*Wa.*,*Kl.*,*Ma.*,*Mar*], *Skutsch* ([1906] 1914) 302sq. *adn. 1* : <is> in illo negotio *Leo* ([1910] 1960) 204sq. : <est> in illo negotio *Crusius* (1929) 116 : in<du>

illo negotio *Strzelecki* (1952) 59 : in otio *A.M. Dale ap. Skutsch* (1953) 194 : in otio est vel negotium est *Skutsch* (1953) 194 : in<du> illo negotium *Büchner* (1973) 62 : in illo negotium *Garbarino* (1973) 171 | **3–4** institutumst / id agit id studet, / ibi *Buecheler ap. Ri.2 coroll. p. XXVII* : institutumst, id agit, id studet *Vahlen* ([1859] 1911) 405sq. (del. in illo negotio ut gloss.) | **4** id agit, studet *Vossius* (1620) 110, *Düntzer* (1837) 446, *Bergk* ([1844] 1884) 229, *Büchner* (1973) 62 : agit *Hermann* (1831b)^[Ri.1] : id studet *Bergk* ([1861b] 1884) 301, *Usener ap. Ri.2 coroll. pp. XXVIsq., Buecheler ap. Ri.2 coroll. p. XXVII, Ribbeck* (1875) 96, *Pinto* (1914) 27, *Drabkin* (1937) 41, *Gualandri* (1965b) 102 : id agit, studet id, mentem *Bergk*^[Ri.1] | mentemque atque *Vossius* (1620) 110 | ani- / mum delectat suom. / dist. *Büchner* (1973) 62 | **5** otioso in otio *Lipsius* (1585) 423, *Vossius* (1620) 110, *Salmasius* (1689) 617, *Bergk* ([1844] 1884) 229, *Buecheler ap. Ri.2 coroll. p. XXVII, Ri.2 coroll. p. XXVI, Becker* (1873) 214, *Ribbeck* (1875) 96, *Vahlen* (1880) 262, *Hamp* (1888) 331, *Leo* ([1910] 1960) 204sq., *Lenchantin de Gubernatis* (1913) 415/27, *Pinto* (1914) 27, *Crusius* (1929) 116, *Drabkin* (1937) 41, *Timpanaro* (1946) 76, *Rychlewska* (1957/58) 80, *Gualandri* (1965b) 102, *Büchner* (1973) 62, *Garbarino* (1973) 171 : otio in otioso *Düntzer* (1837) 446 : otioso initio *Baker* (1989) 495, *Aretz* (1999) 267 | animus <hominis> *Hermann* (1831b)^[Ri.1, Ri.2, Ri.3, Ma, Kl, Mar, Aretz] : <homini> animus *Leo* ([1910] 1960) 204sq., *Lenchantin de Gubernatis* (1913) 415/27, *Timpanaro* (1946) 76 : <aeger> animus *Skutsch* (1953) 197 | quid quidem velit (vel quid factum velit) *Vossius* (1620) 110 : nescit <quid agat> quid velit *Dziatzko*^[Ri.3, Wa, Kl, Tra] | **6** hoc ita est, neque nunc domi nos, neque nunc militia *Vossius* (1620) 110 : hoc idem est: neque *Salmasius* (1689) 617 : nam neque *Hermann* (1831b)^[Ri.1, Ri.2, Geppert], *Geppert* (1858) 111 : hoc idem est meum *Düntzer* (1837) 446 : hoc idem'st hem, neque *Bergk* ([1844] 1884) 229 : hoc idem hic est: enim neque *Ribbeck* (1875) 96 | **7** illuc hinc *Gronovius*^[Ri.2, Ri.3] : hinc illinc *Crusius* (1929) 116 | ventum'st *Bergk* ([1844] 1884) 229 : ventumst *Bach* (1891) 205 | illuc *Vahlen* (1880) 262, *Leo* ([1910] 1960) 204sq., *Pinto* (1914) 27, *Crusius* (1929) 116, *Drabkin* (1937) 41, *Rychlewska* (1957/58) 80, *Büchner* (1973) 62 | **8** non apud *Leo* ([1910] 1960) 204sq. | praeter propter *Salmasius* (1689) 617, *Bergk* ([1844] 1884) 229, *Ribbeck* (1875) 96, *Vahlen* (1880) 262, *Lenchantin de Gubernatis* (1913) 415/27, *Pinto* (1914) 27, *Crusius* (1929) 116, *Drabkin* (1937) 41, *Rychlewska* (1957/58) 80, *Traina* (1974) 154, *Büchner* (1973) 62 | vita *Salmasius* (1689) 617, *Bergk* ([1844] 1884) 229, *Hamp* (1888) 331sq.

– *Interpr.*: verba chori *Vossius* (1620) 110, *Bo., Gil. Düntzer* (1837) 446, *Ri.1, Va.1, Ri.2, Ribbeck* (1849) 12, 19, (1875) 95sq., *Mu., Ri.3, Va.2, Frobenius* (1910) 19, *Di., Lenchantin de Gubernatis* (1913) 415/27, *Wa., Drabkin* (1937) 41, *Mariotti* (1951) 119, *Arg., Kl., Joc., Rosner* (1970) 43, *Seg., Tra., Pet., Mart.* : chorus militum *Vossius* (1620) 110, *Bo., Düntzer* (1837) 446, *Welcker* (1839) 110, *Ribbeck* (1849) 12, 19, (1875) 95sq., *Mu., Ar., Va.2, Frobenius* (1910) 19, *Di., Lenchantin de Gubernatis*

(1913) 415/27, Wa., Arg., Mariotti (1951) 119, Kl., Joc., Rosner (1970) 43, Tra., Pet., Mart. : chorus militum in otio torpescentium *Va.*₂ : chorus feminarum Graecarum *Lev.* : milites sunt Myrmidones *Achillis Joc.* | chorus probab. e trag. *Iphigenia Soph.* per contaminationem *Welcker* (1839) 110, *dub. prob. Ribbeck* (1849) 19 : chorus militum ap. Enn. fort. e Telepho Euripidis *Leo* (1913) 192 *adn.* 3 : ex altera recensione fabulae Graecae von *Wilamowitz-Moellendorff* ([1919] 1962) 290sq. | *versus Enn. et Euripidis comparavit Faller* (2000) 214–218 | *de choro cf. Hose* (1999) 133sq. | *de frg. cf. etiam Baker* (1989); *Aricò* (1997a) 67sq. | *cum Enn. F* 156 *coniunx. Mu.* | *de lingua (colloquiale) cf. Mandolfo* (2001) 702sq. | **8** *de sensu et forma vocis ‘praeterpropter vita vivitur’, de constructione passivi, de formis ‘vitam vel vita’ cf. Hamp* (1888) 331sq. (vita), *Skutsch* ([1906] 1914) 302–304 (vita), *Frobenius* (1910) 19 (vitam), *Wistrand* (1941) 103sq. (vitam), *Hofmann* (1943) 20 (vita; *def. Hamp, contra Wistrand*), *Aalto* (1949) 92sq. (vitam)

tulat alterum frustrari / quem frustratur frustra eum dicit frustra esse. / nam qui sese frustrari quem frustra sentit, / qui frustratur is frustra est, si non ille est frustra. • *Cic. off. 3,1*: P. Scipionem, Marce fili, eum qui primus Africanus appellatus est, dicere solitum scripsit Cato, qui fuit eius fere aequalis, numquam se minus otiosum esse quam cum otiosus, nec minus solum quam cum solus esset.

85

(202 Ri.₂₋₃; 245 Va.₂; 192 Joc.)

Fest. p. 218,21–27 Li. (Li.): o b praepositione antiquos usos esse pro ad, testis est Ennius, cum ait lib. XIV [*ann. 396 Va.₂ = 387 Sk.*] ... [*p. 218,24*] et in Iphigenia¹⁸⁹:

Acherontem obibo, ubi Mortis thesauri obiacent (ia⁶)

obibo *ed. princ.*

eiusdem autem generis esse ait obferre, obtulit, obcurrit, oblatus, obiectus: mihi non satis persuadet.

CC (*codd.*: W X Y)

Ed. Li.: adhibo X | thesauri X | adiacent W

Edd. rel. et studd.: adibo W^[Joc] *cod.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Thew, Ri.3, Di] *codd.*^[Va.2, Kl] : adhibo X^[Joc] *codd.*^[Tra, Stockert] : abibo *codd.*^[Kl] | obiacent X^[Joc, Aretz] : adiacent W^[Joc, Aretz] *codd.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Thew, Ri.3, Di, Tra] *codd.*^[Va.2, Kl]

CE <– ∪ > Acheróntem Di. | Acheruntem Dac., Lev., Bo., Gil. : Acerontem Tra. | obibo *ed. princ.*^[Li, Joc] Ald.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Kl, Tra] : <nunc> obibo Ri.₁, Va.₁ : † adibo † Mue., Thew. : adibo Li., Li._a | ut *ed. princ.*^[Li] | mortis Dac., Gil., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Li. | thesauri Tra. | obiacent Ald.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Kl, Tra] : adiacent *non ed. princ.*^[Li] : † adiacent † Mue., Thew. | obiacent, / ut hostium eliciatur sanguis sanguine Mu., Merry, Mag. (*cf. Cic. Tusc. 1,116; vid. introd. ad Enn. Iphigeniam*) *Crit. in app.*: obibo Mue. | obiacent Mue.

CS Acheruntem obibo, ubi mortis thesauri obiacent, / ut hostium eliciatur sanguis sanguine *dub. Bergk* ([1844] 1884) 228sq. (*cf. Cic. Tusc. 1,116; vid. introd. ad hanc trag.*) : Acherontem obibo, ubi mortis thesauri obiacent, / ut hostium eliciatur sanguis sanguine *Ribbeck* (1875) 103 (*cf. Cic. Tusc. 1,116*) | <nunc ego> Acherontem (tr⁷) *dub. Leo* ([1910] 1960) 211 | Acheruntem *Hermann* (1831b) 4, *Düntzer* (1837) 445, *Bergk* ([1844]

¹⁸⁹ Iphigenia Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Li., Va.₂, Kl., Joc. : ephigenia W^[Li, Joc] : hiphigenia X^[Li, Joc]

1884) 228sq. : Ac{h}erontem *Catone* (1964) 40 adn. 2 | t{h}esauri *Catone* (1964) 40 adn. 2

– *Interpr.*: verba Iphigeniae *Col.*, *Lev.*, *Bo.*, *Düntzer* (1837) 445, *Bergk* ([1844] 1884) 228sq., *Ri.*₂, *Ribbeck* (1875) 103, *Ri.*₃, *Merry*, *Va.*₂, *Wa.*, *Drabkin* (1937) 42, *Arg.*, *Kl.*, *Mag.*, *Seg.*, *Tra.* *Masiá*, *Mart.* | finis dialogi Clytaemnestrae et Iphigeniae *Grilli* (1965) 206 | e fine fabulae *Bergk* ([1844] 1884) 228sq | *de voce* ‘Mortis thesauri’ cf. *Lunelli* (1972)

– *Interp.*: *versum cum Eur. Iph. A. 1219 comparans interrogationem interpretatus est Skutsch* (1967) 142

– *Metr.*: cf. *Lunelli* (1972) 1sq. adn. 1 | ia⁶ *Bo.*, *Hermann* (1831b) 4 (Ächeruntem), *Ri.*₂, *Kl.*, *Catone* (1964) 40 et adn. 2 (ubī), *Skutsch* (1967) 142 (cf. *Eur. Iph. A. 1219*; Ächeruntem), *Tra.* : tr⁷ *Leo* ([1910] 1960) 211 (cf. *CS*), *Joc.* (mutil.), *Stockert* (2004) 276 (mutil.), *Mart.* (probab.)

CP *Eur. Iph. A. 1219*: τὰ δ' ὑπὸ γῆς μή μ' ἰδεῖν ἀναγκάσης. • 1375–1376: καταθεῖν μὲν μοι δέδοκται· τοῦτο δ' αὐτὸ βούλομαι / εὐκλεῶς πρᾶξαι, ... • 1503: θανοῦσα δ' οὐκ ἀναίνομαι. • 1505–1509: ἰὼ ἰώ· / λαμπαδοῦχος ἄμερα / Διὸς τε φέγγος, ἕτερον αἰ- / ὦνα καὶ μοῖραν οἰκήσομεν. / χαῖρέ μοι, φίλον φάος. • *epitaphium Naevi, ap. Gell. 1,24,2* (p. 69 *FPL*₄): postquam est Orchis traditus thesauro • *Enn. F 24*: Acherusia templa alta Orci salve infera.

86

(181–182 *Ri.*₂₋₃; 213–214 *Va.*₂; 193–194 *Joc.*)

(a) *Fest. p. 292,7–16 Li. (Li.)*: pedum est quidem baculum incurvum, quo pastores utuntur ad comprehendendas oves, aut capras, a pedibus. cuius meminit etiam Vergilius in *Bucolicis*, cum ait [*Verg. ecl. 5,88*]: ‘at tu sume pedum’. sed in eo versu, [*p. 292,11*] qui est in Iphigenia{e}¹⁹⁰ Enni: ‘procede: gradum proferre pedum, / nitere, cessas’ id ipsum baculum significari cum ait Verrius, mirari satis non possum, cum sit ordo talis, et per eum significatio aperta: ‘gradum proferre pedum cessas nitere’.

(b) *Schol. Veron. Verg. ecl. 5,88 (Bas.)*: pedum¹⁹¹ autem est baculum recurvum quo pastores utuntur <ut operis auxilium>¹⁹² | aut adminiculum pedum sit, ut ait Ennius in *Ifigenia*: ‘gradum proferre pedum, / nitere,

190 Iphigenia *Aug.*, *Urs.*, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Li.*, *Kl.*, *Joc.* : iphigeniae *F*^[*Li*,*Joc*] iniphigeniae *F*^[*Mos*] : iphigeniē *codd.*^[*Va.*₂] : Iphigeniē † *Thew*.

191 ‘pedum’ *eqs. ex antecedenti scholio primus seiunxit Bas.*

192 *suppl. Keil*

cessas, o fide?’ <‘pedum’ dicitur ab eo quod>¹⁹³ | pastores pedes ovium retrahere soleant.

procede: gradum proferre pedum, (an⁴)
nitere, cessas, o fide (an^{4c} / paroem)

CC – *ad a* (cod.: F)

Ed. Li.: –

Edd. rel.: **1** pedum *cod. test. Keil* (1848) 623 | **2** o fide *om. F et fort. Fest.* [Joc] *om. Fest.* [Aug, Urs, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mue, Mu, Thew, Ri.3, Va.2, Wa] *om. F* [Mos]

– *ad b* (cod.: V)

CE **1–2** procede gradum, proferre pedum, *Urs.* : procede. gradum proferre pedem / nitere. cessas? *Col., Delr., Lev.* : proférre pedum / nitére: cessas *Ri.1, Va.1, Wa.* | **2** o fide *om. Steph., Scriv., Lev., Bo., Gil., Mue., Li., Li.a* (*ad a*): o fide <senex> *Ri.1, Va.1, Word., Mu., Seg., Masiá* : o fide dux *Keil* (*ad b*)

CS **1–2** pedum, / nitere, cessas? *Hermann* (1831b)^[Ri.1, Ri.2, Ri.3] : gradum proferre pedum nitere; *Selem* (1963–66) 263–271 | **2** o fidelis *Düntzer* (1837) 443 : o fide <senex> *Bergk* ([1844] 1884) 227, *Ribbeck* (1875) 95, *Havet* (1890b) 44, *Richter* (1890) 590, *Grilli* (1965) 200, *Traina* (1974) 144

– *Interpr.*: verba Agamemnonis *Col., Lev., Gil., Ri.1, Va.1, Ri.2, Word., Mu., Vahlen* ([1888/89] 1907) 413, *Ri.3, Va.2, Di., Kl., Seg., Mag., Tra., Masiá* : verba Agamemnonis ad senecem *Ribbeck* (1875) 94sq., *Wa., Drabkin* (1937) 36, *Arg., Stockert* (2004) 276, *Mart.* : verba Agamemnonis ad servum *Düntzer* (1837) 443, *Skutsch* (1905) 2595 | ex initio fabulae *Vahlen* ([1880] 1907) 118sq., ([1888/89] 1907) 413sq., (1908) 518, *Va.2 in app., Skutsch* (1905) 2595, ([1906] 1914) 300sq., *Wa., Arg., Lennartz* (1994) 159 | *de textu cf. Selem* (1963–66) 263–271 : *de distinctione cf. Vahlen* (1908) 518sq., *Joc. in comm.* (de ordine verborum cf. etiam *a*, qui tamen ‘pedum’ aliter interpretatus est) | *de figura rhetorica cf. Haffter* (1934) 63 | *versus Enn. et Euripidis comparaverunt Fleckenstein* (1953) 63sq., *Traina* (1974) 144–146

– *Interp.*: **2** cessas? *Bo.* : fide <senex>? *Ri.1, Va.1, Word., Mu., Seg., Masiá* : fide <...>? *Ri.2, Ri.3, Kl., Tra.* : fide *Va.2, Wa.* : fide? *Vahlen* ([1880] 1907) 118sq., *Joc.*

– *Metr.*: an⁴ *Bo., Ri.2, Kl.* : an *Skutsch* (1905) 2595, *Tra.* (*potius quam ia*⁶ [gradum pedum proferre cessas? nitere / o fide]) : **1** an⁴, **2** an^{4c} / paroem *Joc., Mart.*

CP *Eur. Iph. A. 1–3*: ΑΓ. ὦ πρέσβυ, δόμων τῶνδε πάροιθεν / στεῖχε. ΠΡ. στεῖχω. τί δὲ καινουργεῖς, / Ἀγάμεμνον ἄναξ; ΑΓ. σπεύδε. ΠΡ. σπεύδω. • 45:

¹⁹³ <pedum dicitur ab eo quod> *suppl. Herrmann*^[Bas] : <dux? pedum ab eo quod> *suppl. Keil* : <pedum dictum est quia eo> *suppl. Mai*^{2[Bas]}

πρὸς <δ'> ἄνδρ' ἀγαθὸν πιστόν τε φράσεις • 138–139: ἀλλ' ἴθ' ἐρέσσω
 σὸν πόδα, γήρα / μηδὲν ὑπείκων. • 153: πιστὸς δὲ φράσας τάδε πῶς ἔσο-
 μαι, / ... • *Plaut. Men.* 753–754: ut aetas mea est atque ut hoc usu' facto
 est / gradum proferam, progredi properabo. • *Fest. pp.* 230,30–232,2 *Li.*:
 p e d u m baculi genus incurvum, ut Virgilius in Bucolicis cum ait [*Verg.*
ecl. 5,88]: 'at tu sume pedum, quod me cum saepe rogaret'. • *Serv. et*
Serv. auct. Verg. Aen. 1,113: f i d u m fidelem. utrumque nomen idem
 significat. quamvis quidam velint fidum amicum, fidelem servum dici.

87

(193 Ri.₂₋₃; 224 Va.₂; 203 Joc.)

Iul. Ruf. rhet. 11, p. 41,28–30 *Halm* (*Halm*): ἀγανάκτησις, indignatio,
 quae fit maxime pronuntiatione. Ennius in Iphigenia:

Menelaus me obiurgat; id meis rebus regimen rest<it>at (*tr*⁷)
 rest<it>at Bentley ([1733] 1860) 748

CC (*cod.*: *Spirensis, nunc deperditus*)

Ed. Halm: –

Edd. rel.: restat '*cod.*' [Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2, Di, Kl, Tra]

CE obiurgat? Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃ | restat B^[Mu, Wa, Joc, Mag], *Scriv.*, *Lev.*, *Gil.*,
Halm

CS objurgat me Menelaus; id rebus meis / regimen restat *Vossius* (1620) 110 |
 med *Ribbeck* (1875) 97 | restitat *Bentley* ([1733] 1860) 748 : restat
Düntzer (1837) 445

– *Interpr.*: verba Agamemnonis *Bo.*, *Düntzer* (1837) 445, *Ribbeck* (1875)
 97, *Lo-Cascio* (1892) 118, Ri.₃, Va.₂, Di., Wa., *Drabkin* (1937) 39, *Arg.*,
Kl., *Grilli* (1965) 203sq., *Mag.* | versus *Enn. et Euripidis comparavit*
Fleckenstein (1953) 62

– *Metr.*: *tr*⁷ *Bentley* ([1733] 1860) 748, *Bo.*, *Kl.*, *Catone* (1964) 90 *adn.* 6,
Joc., *Tra.*, *Mart.* : *ia*⁸ Ri.₂, Ri.₂ *coroll.* p. XXVII ("med scribendo iambos
efficias" Ri.₃ *in app.*; cf. *etiam* Ri.₂ *coroll.* p. XXVII)

CP *Eur. Iph. A.* 84–86: ΑΓ. καμὲ στρατηγεῖν † κᾶτα † Μενέλεω χάριν /
 εἴλοντο, σύγγονόν γε· τὰξίωμα δὲ / ἄλλος τις ὄφελ' ἀντ' ἐμοῦ λαβεῖν
 τόδε. • 97–98: ΑΓ. οὗ δὴ μ' ἀδελφὸς πάντα προσφέρων λόγον / ἐπείσε
 τλῆναι δεινά. • 327: ΑΓ. ποῦ δὲ κᾶλαβές νιν; ὦ θεοί, σῆς ἀναισχύντου
 φρένος. • 329: ΑΓ. τί δέ σε τὰμὰ δεῖ φυλάσσειν; οὐκ ἀναισχύντου τόδε; •
 331: ΑΓ. οὐχὶ δεινά; τὸν ἐμὸν οἰκεῖν οἶκον οὐκ ἔασομαι; • 381: ΑΓ. εἰπέ
 μοι, τί δεινὰ φουσᾶς, αἱματηρὸν ὄμμ' ἔχων; • 1269–1272: ΑΓ. οὐ Μενέ-
 λεὼς με καταδεδοῦλωται, τέκνον, / οὐδ' ἐπὶ τὸ κείνου βουλούμενον ἐλή-
 λυθα, / ἀλλ' Ἑλλάς, ἧ δεῖ, κᾶν θέλω κᾶν μὴ θέλω, / θῦσαι σε ...

88

(203 Ri.₂₋₃; 233 Va.₂; 207 Joc.)

Serv. auct. Verg. Aen. 1,52 (Thilo): sane vasto pro desolato veteres ponebant. Ennius Iphigenia:

quae nunc abs te viduae et vastae virgines sunt (tr⁷?)

ponebant et pro magno. Clodius commentariorum: ‘vasta: inania magna’.

CC (cod. potior: C)

Ed. Thilo: –

Edd. rel.: Ennius ... virgines sunt. ponebant om. P[Rand]

CE quae nunc sunt Mu.

Crit. in app.: quae nunc abs te vastae et viduae virginēs sunt (ba) *dub. Ri.₁ in app.:* quae nunc abs te sunt viduae et vastae virgines (ia⁶) *dub. Tra. in not.*

CS quae nunc abs te sunt vastae et viduae virgines *Bergk* ([1844] 1884) 231 : quae nunc abs te viduae vastae virgines (ia⁶) *Ri.₂ coroll. p. XXIX:* quae nunc abs te viduae vastae virgines *vel* <...> quae nunc abs te viduae et vastae virgines sunt *Ribbeck* (1875) 103 | sunt virgines *Düntzer* (1837) 445

– *Interpr.:* verba Clytaemnestrae ad Agamemnonem *Bo.:* verba chori *dub. Ribbeck* (1849) 12sq. : verba Iphigeniae *Ri.₁ p. 256, Ribbeck* (1875) 103 : verba Agamemnonis *Vahlen* ([1888/89] 1907) 408, *Va.₂, Wa., Drabkin* (1937) 40, *Seg., Tra., Masiá:* verba Agamemnonis ad Clytaemnestram *Vahlen* ([1888/89] 1907) 408, *Wa., Drabkin* (1937) 40, *Tra.:* verba Agamemnonis ad Clytaemnestram de filiis *Vahlen* ([1888/89] 1907) 408, *Drabkin* (1937) 40 : colloquium Agamemnonis et Clytaemnestrae *Va.₂* | de Helena *Düntzer* (1837) 445, *Ribbeck* (1875) 103, *Arg. | versus Enn. et Euripidis comparaverunt Herzog-Hauser* (1938) 227, *Traina* (1974) 152sq. | de sensu vocis ‘vastus’ *cf. Hamp* (1976)

– *Metr.:* ba *Ri.₁ in app. (cf. CE: Crit. in app.):* ia⁶ *Ri.₂ coroll. p. XXIX (cf. CS), Tra. in not. (cf. CE: Crit. in app.):* tr⁷ *Vahlen* ([1888/89] 1907) 407, *Va.₂ (fin. mutil.), Joc. (dub.), Mart. (mutil.):* inc. *Kl.*

CP *Eur. Iph. A. 735–737:* ΑΓ. οὐ καλὸν ἐν ὄχλῳ σ’ ἐξομιεῖσθαι στρατοῦ. / ΚΑ. καλὸν τεκοῦσαν τὰμά μ’ ἐκδοῦναι τέκνα. / ΑΓ. καὶ τὰς γ’ ἐν οἴκῳ μὴ μόνας εἶναι κόρας. • 1333–1335: ΙΦ. ἰὼ, / μεγάλα πάθρα, μεγάλα δ’ ἄχρα, / Δαναΐδαις τιθεῖσα Τυνδαρίς κόρα. • 1417–1418: ΙΦ. ἡ Τυνδαρίς παῖς διὰ τὸ σῶμ’ ἄρκει μάχας / ἀνδρῶν τιθεῖσα καὶ φόνους. ... • *Sen. Ag. 195–196:* an te morantur virgines viduae domi / patrique Orestes similis? • *Apul. met. 4,32:* ..., sed Psyche virgo vidua domi residens deflet ...

Medea (exul) (F 89–100)

Cognomines tragoedias (sc. 'Medea') scripserunt Euripides, Neophron (TrGF 15 F 1–3 [fort. prius quam Euripides]), Euripides II (TrGF 17 T 1), Melanthius I (TrGF 23 F ?), Morsimus (TrGF 29 F 1?), Dicaeogenes (TrGF 52 F 1a), Carcinus II (TrGF 70 F 1e), Theodorides (TrGF 78A T 1), Diogenes Sinopensis (TrGF 88 F 1e), Biotus? (TrGF 205 F 1), Ovidius (p. 230 Ri.₂ = p. 267 Ri.₃), Seneca; cf. etiam Pacuvi Medum (trag. 218–243 Ri.₂₋₃) et Acci Medeam sive Argonautas (trag. 391–423 Ri.₂₋₃). De materia cf. et Euripidis Medeam et Senecae Medeam. – Exemplar fabulae Enni probab. tragoedia Euripidis est (cf. T 29; F 89; cf. e. g. Muretus [1586] 1789, 85; Col.; Politianus ap. Gruterum I, 1602, 40; Planck 1807, 67–73; Skutsch 1905, 2593; Lenchantin de Gubernatis 1915, 66sq.; Drabkin 1937 passim; Strzelecki 1952, 55; Heurg.; Joc.; Rosner 1970, 30; Paduano 1974, 42; Grilli 1988, 710; Suerbaum 2002, 127; Mart.). Ennium exemplare Hellenistico (novo fine ad tragoediam Euripidis addito) usum esse putavit Congedo (1994) 86.

Multa fragmenta ad similes versus fabulae Euripidis referri possunt (quamvis ab Ennio mutati sint); quoad argumenta tragoediarum similia esse videantur, fragmentorum ordinem hunc esse verisimile est: F 89, 96, 91, 90, 93, 92, 99, 97, 94; ceterorum fragmentorum sedes incerta. – Ad hanc tragoediam fort. referenda sunt Enn. trag. 224–225, 226–227, 228–230, 231–232, trag. inc. inc. 156/157, 172–173 Ri.₂₋₃ (cf. e. g. Ri.₂ p. 50 adn.; Ri.₃ p. 57 adn.).

Formae tituli traditae (minoribus erroribus orthographicis in libris manu scriptis depravatae) hae sunt: Medea (F 89, 94, 97, 98, 99, 100) et Medea exul (F 93, 95, 96). Disputatur utrum una Enni fabula de Medea exstiterit (duobus titulis ad eandem fabulam spectantibus) an Medea exul Euripidis Medeam et altera Medea (cuius scaena Athenis sit) aliam tragoediam Graecam (fort. Aegeum Euripidis: F 1–13 TrGF) secuta sit: unam fabulam esse statuerunt plerique homines docti, e. g. Steph., Delr. p. 166, Planck (1807) 67–73, Bergk (1844 [1884]) 225, Pascal (1900) 46–49, Va.₂, Skutsch (1905) 2594, Terzaghi ([1928] 1963) 820, Drabkin (1937) 7–14, Arg., Kl., Heurg., Mette (1964) 62 (dub.), Rosner (1970) 44sq. (dub.), Flores (1974) 93, Tra., Grilli (1988) 711, Arcellaschi (1990) 48–58, Granarolo (1992) 182, Congedo (1994) 86, Nosarti (1999) 54sq., Vogt-Spira (2000) 268 adn. 15, Lefèvre (2001) 40sq., Rosato (2005) 41–47; duas esse putaverunt Scal., Col., Scriv., Elmsley (1822) 50sq., 60 (alteram fort. sec. Aegeum Euripidis), Welcker (1841) 1373, 1376–1378 (alteram sec. Aegeum Euripidis), Ribbeck (1875) 157, von Wilamowitz-Moellendorff (1880) 128 adn. 48 (alterius tragoediae res in hortis ad Aegei domum situs gestas), Bailey (1904) 171, Pinto (1914) 24sq. (alteram sec. Aegeum Euripidis), Joc., Lennartz (1994) 158, Galasso / Montana (2004) 263 (dub.). Incertum est utrum titulus Medae exulis ad Ennium referendus sit an ad grammaticos. Materiam et e Euripidis Medea et ex Aegeo huius poetae sumptam esse et Medeam exulem titulum originale fuisse suspicatus est Gentili ([1977] 1979) 33sq. – Tragoedias Enni et Euripidis comparaverunt e. g. Skutsch (1905) 2596, Röser (1939) 4–31, Fleckenstein (1953) 50–58, Dondoni (1958) 85–95, Kutáková (1969). Fragmentis Enni

cum Medea Euripidis comparatis Lennartz (2001) in tragoedia Enni filios Medae in exilium missos esse negavit.

Fabulam ca. a. 204 a. C. Ludis Cerialibus primum actam esse statuit Arcellaschi (1976), (1990) 38–44. Annum 194 a. C. voluit Lefèvre (2001) 48sq., qui demonstravit, quanti momenti Enni Medea (exul) Romanis, imprimis in hoc anno, fuisset (cf. etiam Vogt-Spira 2000). Ca. a. 200 a. C. dub. proposuerat Fleckenstein (1953) 66–69. – De ordine fragmentorum prologi et de scaena eius cf. Maas (1932); Fraenkel (1932); Monaco (1950); Nosarti (1999) 55; Rosato (2005) 48sq.

Bibl.: Suerbaum (2003) 220; Manuwald (2001 [2004]) 141–144 – Comm.: Drabkin (1937); Joc. pp. 342–382; Galasso / Montana (2004) 263–275 – Lit.: Maas (1932); Fraenkel (1932); Röser (1939) 4–31; Monaco (1950); Fleckenstein (1953) 50–58; Dondoni (1958); Kutáková (1969); Rosner (1970) 44–46; Paduano (1974) 42sq.; Arcellaschi (1976), (1990); Classen (1992) 124–132; Nosarti (1999); Vogt-Spira (2000); Lefèvre (2001); Lennartz (2001); Rosato (2005) 41–154.

89

(205–213 Ri.₂₋₃; 246–254 Va.₂; 208–216 Joc.)

(a) *Rhet. Her.* 2,34 (Ach.): item vitiosa expositio est quae nimium longe repetitur, hoc modo: ... hic id quod extremum dictum est, satis fuit exponere, ne Ennium et ceteros poetas imitemur, quibus hoc modo loqui concessum est: (I–9^①) ‘utinam ne in nemore Pelio securibus / caesae accidissent abiegnae ad terram trabes, / neve inde navis inchoandi exordium / coepisset, quae nunc nominatur nomine / Argo, quia Argivi in ea delecti viri / vecti petebant pellem inauratam arietis / Colchis imperio regis Peliae per dolum: / nam numquam era errans mea domo efferret pedem / Medea, <animo> aegro, amore <saevo> saucia¹⁹⁴.’ nam hic satis erat dicere, si id modo quod satis esset curarent¹⁹⁵ poetae¹⁹⁶: (cf. 8^②) ‘utinam ne era errans mea domo efferret pedem / (9^②) Medea, animo aegro, amore saevo saucia.’¹⁹⁷ ergo hac quoque ab ultimo repetitione in expositionibus magnopere supersedendum est. non enim reprehensionis <eg>et sicut aliae conplures, sua sponte vitiosa est.

194 ultimum versum non habent codd.^[Joc] om. ‘rel.’^[Or,Ri.1,Va.1,Ri.2,Ach] : medea egro amore saucia add. P i. m.^[Ri.1,Ri.2,Calboli] p2^[Va.2] p2 i. m.^[Marx,Joc,Ach] Medea aegro amore saucia P i. m.^[Va.1] : Medea animo aegra (om. rel.) T^[Or,Ri.1,Va.1,Ri.2] : “eundem v. add. edd.” Marx in app. : non add. Marx

195 curarent (M = H P B C, V^I β)^[Ach] : curaret (F a)^[Ach] : curassent (E = b l)^[Marx] (V² c h)^[Ach]

196 poeta (F a)^[Ach]

197 {Medea ... saucia} secl. Marx (“versus additus esse videtur a librario docto sumptus inde unde eundem v. sumpsit Oros. 1,12,10 [cf. n]” Marx in app.)

(b) *Cic. inv. 1,91 (Ach.)*: remotum est quod ultra quam satis est petitur, huiusmodi: ... huiusmodi est illa quoque conquestio: (1–2) ‘utinam ne in nemore Pelio securibus / caesae accidissent abiegnae ad terram trabes.’ longius enim repetita est quam res postulabat.

(c) *Cic. Cael. 18 (Cla.)*: ..., conduxit in Palatio non magno domum. quo loco possum dicere id quod vir clarissimus, M. Crassus, cum de adventu regi Ptolemaei quereretur, paulo ante dixit: (1) ‘utinam ne in nemore Pelio –’ ac longius mihi quidem contexere hoc carmen liceret: (8) ‘nam numquam era errans’ hanc molestiam nobis exhiberet (9) ‘Medea animo aegro, amore saevo saucia’. sic enim, iudices, reperietis quod, cum ad id loci venero, ostendam, hanc Palatinam Medeam migrationemque hanc¹⁹⁸ adulescenti causam sive malorum omnium sive potius sermonum fuisse.

(d) *Cic. fin. 1,5 (Rey.)*: mihi quidem nulli satis eruditi videntur quibus nostra ignota sunt. an¹⁹⁹ (1) ‘utinam ne in nemore –’ nihilo minus legimus quam hoc idem Graecum, quae autem de bene beateque vivendo a Platone disputata sunt, haec explicari non placebit Latine? [*cf. T 29*]

(e) *Cic. Tusc. 1,45 (Gi.)*: etenim, si nunc aliquid adsequi se putant qui ostium Ponti viderunt et eas angustias per quas penetravit ea quae est nominata (5–6) ‘Argo, quia Argivi in ea delecti viri / vecti petebant pellem inauratam arietis’, aut i qui Oceani freta illa viderunt [*Enn. ann. 302 Va.₂ = 302 Sk.*], ‘Europam Libyamque rapax ubi dividit unda’, quod tandem spectaculum fore putamus, cum totam terram contueri licebit eiusque cum situm formam circumscriptionem, tum et habitabiles regiones et rursum omni cultu propter vim frigoris aut caloris vacantis?

(f) *Cic. nat. deor. 3,75 (Pla.)*: utinam igitur, ut illa anus optat (1–2) ‘ne in nemore Pelio securibus / caesae accidissent abiegnae ad terram trabes’ sic istam calliditatem hominibus di ne dedissent, ...

(g) *Cic. fat. 34–35 (Gio.)*: itaque non sic causa intellegi debet, ut, quod cuique antecedit, id ei causa sit, sed quod cuique efficienter antecedit; nec quod in Campum descenderim, id fuisse causae, cur pila luderem, nec Hecubam causam interitus fuisse Troianis, quod Alexandrum genuerit, nec Tyndareum Agamemnoni, quod Clytaemestram. hoc enim modo viator quoque bene vestitus causa grassatori fuisse dicetur, cur ab eo spolia-

198 migrationemque huic ($P \pi \delta$)^[Cla] : eamque migrationem huic Kayser^[Cla]

199 an ‘utinam *Lamb. i. m., Muretus*^[Kl.Rey.Mor] : at utinam (*A B E R N*)^[Joc] *codd.*^[Kl.Rey.Mor] : aut umnam V ^[Joc] aut V ^[Mor]

retur. [35] ex hoc genere illud est Enni²⁰⁰: (1–2) ‘utinam ne in nemore Pelio securibus / caesae accidissent abiegnae ad terram trabes.’ licuit vel altius: ‘utinam ne in Pelio nata ulla umquam esset arbor!’, etiam supra: ‘utinam ne esset mons Pelius!’ similiterque superiora repetentem regredi infinite licet. (3–4) ‘neve inde navis inchoandi exordium / coepisset.’ quorsum haec praeterita? quia sequitur illud: (8–9) ‘nam numquam era errans mea domo eceret pedem / Medea, animo aegro, amore saevo saucia’, non ut eae res causam adferrent amoris²⁰¹.

(h) *Cic. top. 61* (Wilk.): hoc igitur sine quo non fit, ab eo in quo certe fit diligenter est seperandum. illud enim est tamquam (1) ‘utinam ne in nemore Pelio –’. nisi enim (2) ‘accidissent abiegnae ad terram trabes’, Argo illa facta non esset, nec tamen fuit in his trabibus efficiendi vis necessaria. at cum in Aiakis navim crispisulcans igneum fulmen iniectum est, inflammatur navis necessario.

(i) *Varro, ling. 7,33* (GS): sic dictum a quibusdam ut una canes, una trabes [*Enn. ann. 616 Va.*₂ = *spur. 9 Sk.*] ‘remis rostrata per altum’. Ennius: (1–2) ‘utinam ne in nemore Pelio securibus / c<a>esa accidisset abieгна ad terram trabes’, cuius verbi singularis casus rectus correptus ac facta trabs.

(j) *Quint. inst. 5,10,84* (Wi.): recte autem monemur causas non utique ab ultimo esse repetendas, ut Medea²⁰²: (1) ‘utinam ne in nemore Pelio’, quasi vero id eam²⁰³ fecerit miseram aut nocentem quod illic ceciderint²⁰⁴ (2) ‘abiegnae ad terram trabes’: et ...

(k) *Don. Ter. Phorm. 157(4)* (Wess.): utinam ne Ph. vetus elocutio ‘utinam <ne>’²⁰⁵, ut Ennius in Medea: (cf. 1–2) ‘utinam ne in nemore Pelio umquam sectae cecidissent ad terram trabes’.

(l) *Iul. Vict. rhet. 12, p. 415,23–34 Halm* (Halm): praeterea omne genus argumentationis sive in his, quae scripta sunt, sive in enthymemate sive in epichiremate, refutatur aut quasi vitiosum genus argumentationis, ut ...:

200 ennii (V² B²)^[Joc]

201 “ante non ut quaedam desiderari put. Lambinus, contra Davies; de his verbis (non ut – amoris) recte disser. Stüve” Gio. in app.

202 media codd.^[Va.2]

203 eam B^[Wi] : medaeam a in ras. min.^[Wi]

204 ceciderint (A B)^[Joc, Wi] (T Voss. a et c)^[Ri.1] F^I[Va.1] : ceciderit Guelf.^[Ri.1] (A A₁ F²)^[Va.1] P^[Joc] 1418^[Wi] vulg.^[Ri.2]

205 add. Steph.^[Wess, Joc]

aut cum remotum, quod ulterius quam satis est petitur, [p. 415,33] ut: (cf. 1–2) ‘si in nemore Pelio non cecidissent²⁰⁶ trabes, hoc scelus factum non esset’.

(m) *Hier. epist.* 127,5,2 (*Hilb.*): hanc multos post annos imitata est Sophronia et aliae, quibus rectissime illud Ennianum aptari potest: (1) ‘utinam ne in nemore Pelio’.

(n) *Oros. hist.* 1,12,10 (*Arn.*): nolo meminisse Medae²⁰⁷, (9) ‘amore saevo saucia’ et pignorum parvulorum caede gaudentis, et quidquid illis temporibus perpetratum: conici datur, qualiter homines sustinuerint quod etiam astra fugisse dicuntur.

(o) *Prisc. inst., gramm.* II, p. 320,15–18 *Her. (Her.)*: vetustissimi tamen etiam ‘trabes’ pro ‘trabs’ proferebant. Ennius in Medea: (1–2) ‘utinam ne in nemore Pelio securibus / caesa accedisset abiegna in terram trabes’.

(p) *Prisc. metr., gramm.* III, pp. 423,35–424,8 *Keil (Keil)*: nec solum comici huiuscemodi sunt usi iambis sed etiam tragici vetustissimi, ut Ennius in Medea²⁰⁸: (1–8) ‘utinam ne in nemore Pelio securibus / caesae cecidissent abiegnae ad terram trabes, / neve inde navis inchoandae exordium / coepisset, quae nunc nominatur nomine / Argo, qua vecti Argivi dilecti viri / petebant illam pellem inauratam arietis / Colchis imperio regis Peliae per dolum: / nam numquam era errans mea domo efferret pedem’.

(q) *Lact. Stat. Theb.* 5,335–337 (*Swee.*): Pelias ... pinus Argo navem dicit, quae in Pelio monte Thessaliae fabricata est. Cicero (cf. 1–2) ‘utinam in nemore Pelio n<e> caesae securibus ad terram cecidissent abiegnae trabes’.

(ia⁶)

utinam ne in nemore Pelio securibus
caesa accedisset abiegna ad terram trabes,
neve inde navis inchoandi exordium
coepisset, quae nunc nominatur nomine
5 Argo, quia Argivi in ea delecti viri

206 cecidissent *codd.*^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Ach*] accedisset *codd.*^[*KL*]

207 medae (*F H Δ U P Z J*)^[*Arn*] : madae *B*^[*Arn*] : mediae *Q*^[*Arn*] : maedae *Q*^{2[*Arn*]} :
medae *C*^[*Arn*]

208 in media *V*^[*Her*]

vecti petebant pellem inauratam arietis
 Colchis imperio regis Peliae per dolum:
 nam numquam era errans mea domo efferret pedem
 Medea, animo aegro, amore saevo saucia.

[1: a, b, c, d, f, g, h, i, j, k, l, m, o, p, q – 2: a, b, f, g, h, i, j, k, l, m, o, p, q – 3: a, g, p – 4: a, g, p – 5: a, e, p – 6: a, e, p – 7: a, p – 8: a, c, g, p – 9: (a), c, g, n]

CC – *ad a* ($M = H P B C$, $I = V F$, $E = a$) $c \beta h$

Ed. Ach.: 1 uti iam $H P^1$ | numero repelio H | 2 accidissent $B^1 P^1$: accedissent H : cecidissent $P^2 B^2 C$, $I = V F$, $E = a$ (α) $c \beta h$ | abiegnae P^2 : abiegne $B C c \beta$, $I = V F$: ab igne $P^1 a h$: ad ignem H | 3 naues $H P^1$ | inchoandi c : inchoanda $B a$: inchoandas H : inchoansas P^1 : inchoandae $P^2 C F$: inchoans V^1 : inchoan β^1 : inchoandum $V^2 \beta^2 h^2$ | exordia c^1 : exdium H | 4 coepisset $H^2 C B^2 F^1$: coepissent F^2 : cepisset $H^1 P B^1 V$, $E = a$ (α) $c \beta h$ | nomine $M = H P B C$, $I = V F$, a : *om.* $c \beta h$ | 5 argu $H P^1$ | quia F : qui $H \beta$: qua $P B C V a c h$ | qua vecti C : in eadem lecti $H P B F$: delecti $C V^2 c h$: electi a : lecti V^1 : *om.* β | 7 Colchis $H P B V c \beta h$: Cholcis C : Clohis F : Cholchis a | inperio c | Peliae B , $I = V F$, $E = a$ (α) $c \beta h$: Paeliae C : Pelire $H P$ | 8^① utinam $C F^2$ | era $B h$: hera $P^2 C V F^2 a$ (Medea *superscr.* a) : *om.* $H P^1 F^1 \beta$ | *post mea scr.* Medea $V c h \beta$ | domo $P^2 B^1 C V F^2 \beta h$: *post pedem pos. ac* : dolo B^2 : *om.* $H P^1 F^1$ | 9^① medea egro amore saucia $P^2 i. m.$: *om. rel.* | 8^② errans erra P^1 : era $B c \beta h$: hera $P^2 C a$, $I = V F$: erra veras H | mea domo efferret pedem $M = H P B C$: efferret (afferret a) pedem domo $a c h$: efferret domo pedem $I = V F$, β : Medea dolo B^2 | 9^② Medea animo $c \beta h$: Medeas homo H : Medeas homodo P : Medea $B C$, $I = V F$, a | aegro animo V^2 | amore saevo V : amores revo $H P^1 C$: amore $P^2 B F$, $E = a$ (α) $c \beta h$ | sauciata a

Edd. rel. et studd.: 1 utinam (C , $E = b l$)^[Marx,Joc] : uti iam ($M = H P$)^[Marx,Joc] | 2 cesa O ^[Va.1,Ri.2] : caese H ^[Va.1] : cesae ($Z a b$)^[Va.1] : caesae ($F T$)^[Or,Va.1] ($P Z a b$)^[Or] *codd. pler.*^[Ri.2,Ri.3] *codd.*^[Ri.1,Va.2,Wa,Kl,Joc] | accidissent ($B \Pi$)^[Marx,Joc] : accedissent H ^[Va.1,Ri.2,Ri.3,Va.2,Marx,Joc] *codd.*^[Kl] : ////cidissent P^1 ^[Ri.1,Va.1,Marx,Joc] (erasum ac?)^[Marx] : cecidissent P ^[Or] ($P^2 C E$)^[Marx,Joc] ($F T Z a b$)^[Or,Va.1] *codd. pler.*^[Ri.2,Ri.3,Kl] *codd.*^[Ri.1] : cecidisset O ^[Va.1,Ri.2] ($B \Pi$)^[Ri.3] : accidissent *vel* accedissent *vel* cecidissent *codd.*^[Va.2,Wa] | abiegna O^1 ^[Va.1,Ri.2] : abiegnae ($P a F T Z$)^[Or, Va.1] b ^[Or] ($P^2 B \Pi C$, $E = b l$)^[Marx,Joc] O^2 ^[Va.1] *codd.*^[Ri.3,Kl] : abiegne b ^[Va.1] : abigne P^1 ^[Va.2,Marx,Joc] : ad ignē H ^[Va.1,Ri.2,Ri.3,Va.2,Marx,Joc] | 3 naus b ^[Va.2] ($E = b l$)^[Joc] *codd. pler.*^[Va.2] : naues ($M = H P$)^[Va.2,Marx,Joc] P^1 ^[Va.1,Ri.2,Ri.3] H ^[Va.1,Ri.3] | inchoandi b ^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3,Va.2,Marx,Joc] inchoandi b ^[ContinCassata] : inchoanda B ^[Va.2,Marx,Joc] β ^[Ri.3] : inchoans a ^[Ri.1,Va.1,Ri.2] Π ^[Ri.3,Va.2,Marx,Joc] : inchoandum l ^[Ri.3,Marx,Joc,Seg] : inchoandae ($C P^2 d$)^[Ri.3,Marx,Joc] *codd. pler.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Kl] : inchoandae (dae *in ras.*) P ^[Ri.1,Va.1,Ri.2] : inchoandas P ^[Va.2] H ^[Va.1,Ri.2,Ri.3,Va.2,Marx,Joc,Seg] inchoansas P^1 ^[Marx,Joc] : inchoande *rel.*^[Ri.2] : inchoandae *vel*

inchoanda *vel* inchoans *codd. pler.*^[Va.2] | exdium *H*^[Va.1] | **4** coepisset
*H*²^[Marx,Joc,Seg,ContinCassata] *b*^[Va.2,Marx,Joc,Seg] *d*^[Marx,Joc,Seg] (Π *C*)^[Marx,Joc] : coepissent *F*^[Ri.1,Va.1,Ri.2] : caepisset (*B* *l*)^[Marx,Joc,Seg] : cepisset (*M*
 = *H* *P*)^[Marx,Joc] (*H*¹ *P*)^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3,ContinCassata] (*b* *Z*)^[Ri.1,Va.1,Ri.2]
codd. pauci^[Va.2] : coepisset (*vel* caepisset) *codd. pler.*^[Ri.3] | nunc *om.*
O^[Va.1] | nomine *om.* (*b* *T* *O*)^[Va.1] | **5** argu *H*^[Va.1] (*M* = *H* *P*)^[Marx,Joc] |
 quia *F*^[Ri.1,Va.1,Ri.2] *Z*^[Ri.1,Va.1,Ri.2] *O*^[Va.1,Ri.2] *P*^[Ri.2] : qui *H*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3,Marx,Joc] (*M* = *H* *P*)^[Seg] *E*_r^[Ri.1,Va.1,Ri.2] : qua (*P* *B*)^[Va.2,Marx,Joc,Seg] (*E*
 = *b* *l*)^[Ri.3,Va.2,Marx,Joc] (*a* *b*)^[Ri.1,Va.1,Ri.2] *d*^[Ri.3] *C*^[Ri.3,Va.2] *codd. pler.*^[Ri.3]
 | **5–6** Argivi ... vecti *P* in *ras.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2] *P*² in *ras.*^[Ri.3] : argivi in ea
 delecti *E*_r^[Ri.1,Va.1,Ri.2] : in eadem lecti *F*^[Ri.1,Va.1,Ri.2] *H*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3]
B^[Ri.3] (*M* = *H* *P*)^[Marx,Joc] : in eadem lati *Z*^[Ri.1,Va.1,Ri.2] : argivi (viri *add.*
*m*²) lecti *a*^[Ri.1,Va.1] : Argivi lecti *O*^[Va.1] lecti (*a* *O*)^[Ri.2] : vecti Argivi
C^[Ri.3,Va.2] : argivi dilecti viri *b*^[Ri.1,Va.1,Ri.3] (*l* *d*)^[Ri.3] : argivi delecti viri
 (*E* = *b* *l*)^[Marx,Joc] delecti (*om.* in ea) *codd. expleti*^[Va.2] dilecti (*om.* in ea)
b^[Ri.2] : vecti *om.* (*E* *r* *Z* *a*)^[Ri.1,Va.1,Ri.2] *O*^[Va.1,Ri.2] *C*^[Ri.3] | **6** illam *add.*
O *i. m.*^[Va.1,Ri.2] | **7** pelire (*M* = *H* *P*)^[Marx,Joc] | **8**[Ⓣ] nam (utinam *C*)
 numquam era (hera *C*) errans mea domo efferret pedem (*B* *C*)^[Marx,Joc] :
 nam numquam era mea errans medea domo efferret pedem *d*^[Marx,Joc] :
 nam numquam hera errans mea medea efferret pedem (pellem *b*) domo
 (*b* *l*)^[Marx,Joc] nunquam hera errans mea medea efferret pellem domo
b^[Ri.1,Va.1,Ri.2] (era *b* *infra*^[Ri.1,Ri.2]) : nam numquam errans mea efferret
 pedem (*M* = *H* *P*)^[Marx,Joc] *H*^[Va.1,Ri.2,Va.2] (*P*¹ Π)^[Va.2] (era *om.* *H*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Va.2]) :
 nunquam errans medea efferret pedem *F*^[Ri.1,Va.1,Ri.2] :
 nunquam era errans mea ('*sup. lin.*') medea efferret pedem domo
O^[Va.1,Ri.2] : nunquam mea errans medea efferret pedem domo *Z*^[Ri.1,Va.1,Ri.2] |
9[Ⓣ] medea egro amore saucia *P* *i. m.*^[Ri.1,Ri.2,Calboli] *p*²^[Va.2]
*p*² *i. m.*^[Marx,Joc] Medea aegro amore saucia *P* *i. m.*^[Va.1] : Medea animo
 aegra (*om. rel.*) *T*^[Or,Ri.1,Va.1,Ri.2] | **8**[Ⓣ] erra erra errans *P*^[Marx,Joc] : errans
*P*¹^[Va.1] : era *b*^[Va.1] : hera errans (*C* *B*, *E* = *b* *l*)^[Marx,Joc] : erra veras
H^[Va.1,Marx,Joc] : trans Π ^[Joc,Marx] | mea domo efferret pedem (*M* =
H *P*)^[Marx,Joc] : mea efferret pedem domo (*E* = *b* *l*)^[Marx,Joc] : efferret pe-
 dem domo (*b* *F* *O*)^[Va.1] : mea domo *om.* (*a* *T*)^[Va.1] | **9**[Ⓣ] *add. in codd.*
pler. praeter Π ^[Ri.3] *nihil nisi* Medea Π ^[Va.2] | Medea (*P* *a* *b* *F*
Z *T*)^[Or,Ri.1,Va.1,Ri.2] *E*_r^[Ri.1,Va.1,Ri.2] *O*^[Va.1,Ri.2] *p*^[Calboli] : Medeas *H*^[Va.1,Ri.2,Marx,Joc,Calboli]
*p*¹^[Marx,Joc] : Medea *vel* Medeas *codd.*^[Va.2] | animo
b^[Or,Va.1,Ri.2,Marx,Joc] *T*^[Or,Va.1,Ri.2] *O*^[Va.1,Ri.2] : animū *d*^[Marx,Joc] : homo
*E*_r^[Ri.1,Va.1,Ri.2] *H*^[Va.1,Ri.2,Va.2,Marx,Joc,Calboli] : homodo *P*¹^[Or,Ri.1,Va.1,Ri.2]
P^[Va.2,Marx,Joc,Calboli] : *om.* (*a* *F* *Z* *P*²)^[Or,Ri.1,Va.1,Ri.2] (Π *B* *C* *l*)^[Marx,Joc]
codd. pler.^[Va.2] | aegro (*a* *F* *Z* *P*²)^[Or] (*P* *E* *r* *a* *F* *Z*)^[Ri.1,Va.1,Ri.2] *H*^[Va.1,Ri.2,Calboli]
codd. aliq.^[Ri.3] : egrā *b*^[Marx] egro *b*^[Joc] egra (*b* *T*)^[Or,Ri.1,Va.1,Ri.2]
 : aegra *O*^[Va.1,Ri.2] | amores revo *H*^[Va.1,Ri.2,Calboli] (*M* = *H* *P*)^[Marx,Joc]
rel.^[Va.2] : amore revo *P*¹^[Or,Ri.1,Va.1,Ri.2] : amore (*om. saevo*) (*P*²
F)^[Or,Ri.1,Va.1,Ri.2] (*a* *b* *Z* *T*)^[Or,Ri.1,Va.1,Ri.2] *E*_r^[Ri.1,Va.1,Ri.2] *O*^[Va.1,Ri.2]
 (*B* *E* = *b* *l*)^[Va.2,Marx,Joc] : *om.* Π ^[Va.2,Marx,Joc] | saucia (*P* *a* *b* *F*
Z *T*)^[Or,Ri.1,Va.1,Ri.2] *E*_r^[Ri.1,Va.1,Ri.2] *O*^[Va.1,Ri.2] : sautia *H*^[Va.1,Ri.2,Calboli]

– **ad b** (codd. potiores: *H V P S m f h*)

Ed. Ach.: 2 accidisset? S^1 : accidissent $H^2 P^2$: concidissent $S^2 m h$: accedissent $H^1 V P^1$: cecidissent f | abiegnae P^2 : *om. rel.*

Edd. rel.: 2 caesae ($P A T Z$)^[Or,Ri.1,Va.1] codd.^[Ri.2,Ri.3,Va.2,Kl] | ..ccidisset S ^[Va.2] : accidissent H^3 ^[Stroe,Joc] : concidissent ($S^2 i$)^[Stroe,Joc] : accedissent P^1 ^[Or,Ri.1,Ri.2,Ri.3] ($M = H P$)^[Stroe,Joc] codd.^[Va.2,Kl] : cecidissent ($P^2 A T Z$)^[Or,Ri.1,Va.1] codd. *pler.*^[Ri.2,Ri.3,Joc] : accidissent *vel* cecidissent *vel* cecidissent S^2 ^[Va.2] | abiegnae *add.* P^2 ^[Va.1,Va.2] : abiegnae $P^3 i. m.$ ^[Stroe,Joc] : *om.* ($P^1 A T Z$)^[Or,Va.1] *rel.*^[Stroe,Joc] codd.^[Ri.2,Ri.3,Va.2]

– **ad c** (codd. potiores: *P e g h*)

Ed. Cla.: –

Edd. rel.: 1 peleo P ^[Va.2,Kl,Joc] : polo e ^[Kl] : $p * elio g$ ^[Kl] | 8 era P ^[Va.2] codd.^[Ri.2] : eram ($g e$)^[Va.2,Kl,Joc] | 9 mede animo P ^[Ri.2,Va.2,Kl,Joc] | aegro *cod. Steph.*^[Ri.1,Va.1] ($P e g$)^[Ri.2] codd. *aliq.*^[Ri.3] : aegra s ^[Va.2] h ^[Va.2,Joc]

– **ad d** (codd. potiores: *A M O S R P B E*)

Ed. Rey.: 1 utinam codd.

Edd. rel.: 1 utinam ($A B E R N$)^[Joc] : umnam V ^[Joc]

– **ad e** (codd. potiores: *X = G K R V*)

Ed. Gi.: 5 in ea *add.* K^2 : *om.* K^1 | delecti $K V^{1c-2}$: dilecti $V^1 G R$

Edd. rel.: 5 in ea *add.* K^2 ^[Pohl,Joc] : *om.* K^1 ^[Pohl,Joc] | delecti ($K V^2$)^[Pohl,Joc] B ^[Va.2,Pohl,Joc] ‘*rel.*’^[Va.1] : dilecti ($G R$)^[Va.1,Pohl,Joc] V^1 ^[Pohl,Joc] *rel.*^[Va.2]

– **ad f** (codd. potiores: *A H P V B*)

Ed. Pla.: 2 cecidissent B^2 | abigne $A V B^1$

Edd. rel.: 2 caesa codd. *pler.*^[Ri.1,Va.1] : caesae A ^[Va.1] codd.^[Ri.2,Ri.3,Kl] : caese codd.^[Va.2] | accidisset codd. *pler.*^[Ri.1,Va.1] : accidissent A ^[Va.1] ‘*rel.*’^[Va.2,Joc] codd. *pler.*^[Ri.2,Ri.3] : accedissent codd.^[Kl] : cecidissent $Erl.$ ^[Ri.2,Ri.3] B^2 ^[Va.2,Joc] | abiegnae codd. *pler.*^[Va.1] : abiegne B^2 ^[Va.2,Joc] codd.^[Ri.2,Ri.3] : abigne A ^[Va.1,Joc] ($V P B^1$)^[Joc] codd.^[Va.2]

– **ad g** (codd. potiores: *A V B R F M*)

Ed. Gio.: 2 accidissent (*corr. in cecid-*) $A B$: accedissent V : cecidissent $F M$ | abiaegne (*alt. a exp.*) V , *ita* A (*eras. alt. a*) | trabas (*corr. in -es*) V | 3 incohandae O | 4 coepisset *evanuer. in* A : cepisset N | 8 era *lin. del.* V | haecferret (*ha eras. B, del. V*) $B V$ | 9 more (*corr. in amore*) A : amores (*s del.*) V

Edd. rel. et studd.: 2 caesa codd. *pler.*^[Ri.1,Va.1] : caesae codd.^[Dav,Ri.2,Ri.3,Kl] | accidisset codd. *pler.*^[Ri.1,Va.1] : accidissent B^1 ^[Va.2,Joc] codd. *aliq.*^[Ri.1,Va.1] codd.^[Dav] : accedissent V ^[Ri.2,Ri.3,Va.2,Joc] codd.^[Kl] : cecidissent ($A^2 B$ [*ce in ras.*])^[Ri.2,Ri.3] ($A^2 B^2$)^[Va.2,Joc] codd. *aliq.*^[Va.1] : cecidissent A^1 ^[Ri.2,Ri.3] | abiegnae codd. *pler.*^[Va.1] : abiaegne (*eras. alt. a*) A ^[Joc] : abiaegne V ^[Joc] : abiegnae codd. *aliq.*^[Va.1] codd.^[Ri.2,Ri.3,Va.2,Kl] | trabas V^1 ^[Joc] | 3 inchoandi codd. *aliq.*^[Ri.1] codd. *opt.*^[Ri.2,Ri.3] : inchoandae S ^[Ri.2,Ri.3] codd. *pler.*^[Ri.1,Va.1] | 4 coepisset ($A V$)^[Joc] ‘*rel.*’^[Va.2] : cepisset B ^[Va.2] B^1 ^[Joc] $Erl.$ ^[Ri.2,Ri.3,ContinCassata] : cepisset B ^[Ri.2,ContinCassata] coepisset (*vel* cepisset) B ^[Ri.3] | 8 era codd. *aliq.*^[Ri.1,Va.1] codd.^[Ri.2] | ferret codd. (*corr. in eferret codd. opt.*)^[Va.2] : hec ferret

codd. aliq.^[Va.1] : haec ferret ($A^I V^I B$ [ha paene erasae B])^[Joc] ($A^I V^I p$)^[Seg] ($B V$)^[Ri.2,Mu] | **9** aegro *codd. aliq.*^[Ri.3] *codd.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2] | amores V^I ^[Joc] : more A^I ^[Joc,Seg] : amores aevo B^I ^[Joc,Seg]

– **ad h** (*codd. potiores*: $O f$, [A] = A B m)

Ed. Wilk.: **2** accidissent A a V : cecidissent *codd.*

Edd. rel.: **1–2** securibus caesa cecidisset abiegna ad terram trabes (*duo Oxon.* [= U ψ] unus Sang. [= b] i. m.)^[Or,Va.1] : securibus ... trabes *om. codd. pler.*^[Ri.1] | **2** accidissent (A a V)^[Joc] (a Gryph.)^[Or,Ri.1,Va.1,Ri.2] *codd. boni pler.*^[Ri.3] : accedissent *codd.*^[KI] : cecidissent (Sang. duo, f)^[Ri.1,Va.1] Colon.^[Ri.3] ($O j b c d L \beta$)^[Joc] : cecidisset d ^[Or,Ri.1,Ri.2] (*duo Oxon.* [= U ψ] unus Sang. [= b] i. m.)^[Or,Va.1] : accidissent *vel* cecidissent *codd.*^[Va.2] | abiegna (*duo Oxon. unus Sang. i. m.*)^[Va.1] d ^[Or,Ri.2] : abiegnae (a Gryph. duo Sang. [= b c] f)^[Or,Va.1] *codd.*^[Ri.2,Ri.3,KI]

– **ad i** (*cod. potior*: F)

Ed. GS: **1** ut Inañe In F | polio F | **2** accidisset (a ex sa, lineola del.) F

Edd. rel.: ut in amne F ^[Sp] *codd.*^[Va.2] : utamne H ^[Va.1] | polio F ^[Sp,Joc] (Vp)^[Sp] *codd.*^[Va.2,Kent] : poelio a ^[Sp] | **2** caesa G ^[Sp] *codd.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Wa] : cesa F ^[Ri.2,Sp,Ri.3,Joc] *codd.*^[Va.2] | accidisset *codd.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3,Wa,KI,Tra] saccidisset F (*deleto primo s*)^[Ri.2,Sp,Ri.3] *codd.*^[Va.2] : saccidissent F ^[Joc] : caecidisset G ^[Sp] | abiegna ‘rel.’^[Va.1] *codd.*^[Ri.2,Ri.3,Va.2] : abigena H ^[Va.1] | ad terra H ^[Va.1] | trabes *codd.*^[Va.2,Tra]

– **ad j** (*codd. potiores*: A B Bg)

Ed. Wi.: **2** abiegna 1418

Edd. rel.: **2** abiegna F^2 ^[Va.1] P ^[Joc] *vulg.*^[Ri.2] : abigne F^I ^[Va.1] : abiegenae (A B)^[Ri.2,Joc] (Bg)^[Ri.2] *codd.*^[Ri.2,Ri.3,KI] : abiegnę (A [*sed signum diphthongi m*²] A_j)^[Va.1] | ad terram (*sed d m*²) A^I ^[Va.1] : a terram A^I ^[Ri.2,Ri.3] : in terram Bg^2 in ras.^[Ri.2,Ri.3] : terram (*om.* ad) F^2 ^[Va.1]

– **ad k** (*codd. potiores*: CV)

Ed. Wess.: **2** caesa cecidisset *codd. det.* : cecidissent caesae V

Edd. rel.: **1** ūt ne L ^[Va.1] | memore C ^[Mu] | Pelio unquam *codd.*^[Va.2] Pelio umquam *codd.*^[Joc] | **2** secte cecidissent C ^[Mu] *rel.*^[Va.2] sectae cecidissent *rel.*^[Joc] : cecidissent caesae V ^[Va.2,Joc] : sectae cecidissent *vel* cecidissent caesae *codd.*^[KI] | cecidissent *codd.*^[Ri.1,Ri.2,Ri.3,KI,Va.2,Joc]

– **ad l** (*cod. potior*: C)

– **ad m** (*codd. potiores*: A D B)

Ed. Hilb.: **1** utinā (s. l. m^2 † uineam) B

– **ad n** (*codd. potiores*: F H B Q A D L U P C Z)

Ed. Arn.: **9** amore saevo $F Q \Delta U P^2 Z J$: amore suo H^I : amore suo H^2 : amoris aevo D : mores aevo P^I : amores B : more saevo C

Edd. rel.: **9** amores *vel* mores aevo *nonnulli codd.*^[Va.2]

– **ad o** (*codd. potiores*: R P B D H A G L K)

Ed. Her.: **1** memore R B | **2** cessa G L | accidisset R^2 : accedisset K (*posteriore c superscr.*) : cecidisset H^2 Col. | in terram abiegna (abiegm[n *superscr.*]a $R R^2$: abi*egna K : abiegena G) *codd.*

Edd. rel.: **2** caesa (K, *codd. det.*)^[Va.1] ‘rel.’^[Ri.2] *codd.*^[Wa,Tra] : cessa (G L)^[Ri.2,Joc] : caesa *vel* cessa *codd.*^[Va.2] | accidisset R^2 ^[Joc] : accedisset (i

scr. supra prior. e) (R H)^[Va.1] : accedisset (G L)^[Va.1] K^[Joc] *codd. opt.*^[Mu] *codd.*^[Ri.2,Ri.3,Va.2,Wa,Kl,Tra] : cecidisset H²^[Va.1,Joc] Col.^[Joc] (K, *codd. det.*)^[Va.1] | abiegna (K, *codd. det.*)^[Va.1] : in terram abiegna *codd. opt.*^[Mu] *codd.*^[Ri.2,Ri.3,Va.2,Joc] : in terram (H, *codd. alii*)^[Va.1]

– **ad p** (*codd.*: R V A B)

Ed. Keil: 1 in more B | 3 neve inde R V B A² : nevenide A | inchoanda R V A B | 4 cepisset (*corr.* coepisset) A : cepissed (*corr.* cepisset) V | 8 aera R | efferet V

Edd. rel.: 2 caesa *codd.*^[Ri.1] caesae *codd.*^[Ri.2,Ri.3,Va.2,Wa,Kl] : 2 cesae B *test.* Keil^[Her] | cecidisset *codd.*^[Ri.1] cecidissent *codd.*^[Ri.2,Ri.3,Va.2] accedissent *codd.*^[Kl] | abiegnae *codd.*^[Ri.2,Ri.3,Kl] ‘*rel.*’^[Her] : abiegne B^[Her] | 3 neve inde (R V B A²)^[Joc] : nevenide A^[Joc] | inchoanda *codd.*^[Ri.2,Va.2,Kl] | 4 coepisset A^[Ri.2,Ri.3,Joc] (R A [e *corr.*])^[Va.2] : cepisset V^[Ri.2,Ri.3,Joc] A^I^[Ri.2,Ri.3] : cepissed V^I^[Ri.2,Ri.3] | 5–6 qua vecti Argivi delecti viri petebant illam pellem *codd.*^[Va.1,Kl] qua vecti Argivi dilecti viri petebant illam pellem *codd.*^[Ri.2,Mu,Ri.3,Va.2] | 8 era ‘*rel.*’^[Ri.2] : aera R^[Ri.2] | efferret ‘*rel.*’^[Ri.2] *codd.*^[Va.2] : efferet V^[Ri.2] : efferret *vel* efferet *codd.*^[Mu]

– **ad q** (*codd. potiores*: M f E m)

Ed. Swee.: –

Edd. rel.: 1 pelion (M p)^[Jahn] *codd.*^[Va.2] : om. k^[Jahn]

CE 2 caesae Wa., Marx, Mag., Seg., Tra., Ach. | cecidisset Col., Dav., Lev., Gil., Or. (ad a; accidisset ad b), Ri.₁ : accedisset Va.₁, Ri.₂, Word., Ri.₃, Va.₂, Di., Arg., Kl., Ern., Heurg. : accedissent Wa., Marx, Mag., Seg., Tra., Ach. | abiegnae Wa., Marx, Mag., Seg., Tra., Ach. | 3 inchoandae Steph., Col., Delr., Scriv., Dav., Lev., Bo., Gil., Or., Ri.₁, Va.₁, Word., Arg. : inchoandae Ri.₂, Mu., Merry, Mag. : inchoandi Ri.₃, Tra. : inchoandi Va.₂, Di., Wa., Kl., Ern., Joc., Mag., Seg., Pet., Schö. | 4 cepisset Steph., Bo., Marx, Seg., Ach. (ad a) | 5–6 Argo, qua vecti Argivi delecti viri / petebant illam pellem inauratam arietis Steph., Col., Delr., Scriv., Lev., Bo., Gil., Or. | 5 dilecti Ri.₁, Va.₁, Word. | 6 victi Kl. | 7 Colcis Tra. | inperio Ach. (ad a) | 8 nunquam Col., Scriv. | hera Steph., Col., Delr., Scriv., Dav., Lev., Bo., Gil., Or. | errans sua Lev. | efferret Bo., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Word., Mu., Ri.₃, Merry, Kl., Mag. : efferrent Seg. | 9 aegra Steph., Scriv., Bo., Gil., Or., Ri.₁, Va.₁, Mu., Arg., Heurg. | saeva Kl. (ad a) 9^⓪ non add Marx (cf. adn. 194) : 9^⓪ {Medea ... saucia} secl. Marx (cf. adn. 197) | amore saevo Ald.^[Marx] (ad p) 3 inchoandae ζ^[Keil] | 7 Colchi ζ^[Keil] (ad q) 1 Pelio (om. ne) Mombritius^[Swee] : Pelio n<e> Swee. (secutus Jahn.)

Crit. in app.: 1 Pelio ne dub. Jahn. (ad q) | 2 “caesae Ennius? (nisi -a)” Swee. (ad q) | accidisset Col. | 6 illam pellem Lev.

CS 2 caesa cecidisset abiegna Lo-Cascio (1892) 119 : caesa accedisset abiegna Frobenius (1910) 130, Drabkin (1937) 51, Fleckenstein (1953) 50, Grilli (1965) 187 : caesae accedissent abiegnae Mette (1964) 62 adn. 2 : caesae accidissent abiegnae Catone (1964) 121 adn. 4, Congedo (1994) 88 | 3 inchoanda Politianus ap. Gruterum I (1602) 41 : inchoandae Porson

(1802) 347, *Osann* (1816) 106, *Elmsley* (1822) 61, *Fleckenstein* (1953) 51 : incoandae *Planck* (1807) 74 : incohandae *Ribbeck* (1875) 149, *Lo-Cascio* (1892) 119 : incohendi *Leo* (1912) 97, *Contin Cassata* (1967) 11, *Lennartz* (1994) 183, *Nosarti* (1999) 55 | **4** cepisset *Muretus*^[Porson], *Timpanaro* (1968) 668, *Biondi* (1980) 125, *Arkins* (1982) 121, *Arcellaschi* (1990) 45, *Classen* (1992) 124, *Lennartz* (1994) 183, *Vogt-Spira* (2000) 269, *Boyle* (2006) 72 : caepisset *Lo-Cascio* (1892) 119 | **5–6** Argo, quae Argivi mille delecti viri / vecti, petebant pellem inauratam arietis *Lambinus*^[Planck] : quae Argivi vecti, delecti viri / petebant illam pellem *Politianus ap. Gruterum I* (1602) 41 : Argo, qua vecti Argivi delecti viri / petebant illam pellem *Porson* (1802) 347, *Planck* (1807) 75sq., *Osann* (1816) 106, *Elmsley* (1822) 61 | victi *Mette* (1964) 62 adn. 2 | **7** Kolceis *Planck* (1807) 76 : Colcis *Nosarti* (1999) 55 | **8** nunquam hera *Politianus ap. Gruterum I* (1602) 41, *Porson* (1802) 347, *Osann* (1816) 106, *Elmsley* (1822) 61 : nonquam hera *Planck* (1807) 76 : nam nusquam *Planck* (1807) 76 in not. (“fortean rectius”) | ecerret *Planck* (1807) 76, *Mette* (1964) 62 adn. 2 : exferret *Lo-Cascio* (1892) 119 | **9** aegra *Porson* (1802) 347, *Planck* (1807) 79

– *Interpr.*: verba nutricis *Planck* (1807) 74, *Lev.*, *Gil.*, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Mu.*, *Ri.*₃, *Merry*, *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Kl.*, *Ern.*, *Heurg.*, *Joc.*, *Mag.*, *Seg.*, *Tra.*, *Arcellaschi* (1990) 59, *Pet.*, *Congedo* (1994) 88, *Vogt-Spira* (2000) 268sq., *Galasso / Montana* (2004) 265, *Rosato* (2005) 48 adn. 7, *Boyle* (2006) 72, *Mart.*, *Pet.*, *Schö.* | initium fabulae *Lev.*, *Lo-Cascio* (1892) 119, *Di.*, *Wa.*, *Joc.*, *Arcellaschi* (1990) 59, *Boyle* (2006) 72, *Mart.* : e prologo *Planck* (1807) 74sq., *Lev.*, *Wa.*, *Arg.*, *Heurg.*, *Arcellaschi* (1990) 59, *Pet.*, *Boyle* (2006) 72 | versus *Enn.*, *Euripidis* (et *Catulli*) comparaverunt *Leo* (1912) 97–99, *Herzog-Hauser* (1938) 228sq., *Röser* (1939) 4–10, *Fleckenstein* (1953) 50–53, *Grilli* (1965) 186–191, *Biondi* (1980), *Arkins* (1982) 121–125, *Thomas* (1982), *Fantuzzi* (1989), *Classen* (1992) 124–126, *Vogt-Spira* (2000) 268–270, *Galasso / Montana* (2004) 265, *Gildenhard* (2010) 174sq. | de usu frg. in *Cicerone* cf. *Seager* (1980) 89, *Narducci* (1981) : de allusione in *Catullo* (cf. *CP*) cf. *Traina* ([1972] 1986) 131–145, *imprimis* 131–136, *Zetzel* (1983) : de usu ap. auctores posteros, *imprimis ap. Phaedrum* (cf. *CP*), cf. *Pelluchi* (2004 [2008]) | de frg. cf. *Grilli* (1965) 186–190; *Lennartz* (1994) 182–187, 239–241, 263–266, *Nosarti* (1999) 54–63, *Rosato* (2005) 48–66 | descriptionem accuratam esse notavit *Congedo* (1994) 88 | de elocutione cf. *Gualandri* (1965a) 399–404 | **9** de Graeca nominis Medae elisione cf. *Lachmann* (1855) 162

– *Metr.*: ia⁶ *Planck* (1807) 74sq. (**1** utinam “corripi debet”; **8** mea “contrahenda”), *Bo.*, *Ribbeck* (1849) 3 adn. 1, *Ri.*₂ (**3+6–7** Graecanici), *Kl.*, *Ern.*, *Heurg.*, *Catone* (1964) 117 adn. 1, 122 adn. 4 (ad 1–2+9), *Joc.*, *Tra.*, *Pet.*, *Mart.*

CP Eur. Med. I–8: εἴθ' ὦφελ' Ἀργοῦς μὴ διαπτάσθαι σκάφος / Κόλχων ἐς αἴαν κυανέας Συμπληγάδας, / μὴδ' ἐν νάπαισι Πηλίου πεσεῖν ποτε / τμηθεῖσα πεύκη, μὴδ' ἐρετμῶσαι χέρας / ἀνδρῶν ἀριστέων οἱ τὸ πάγχρυσον δέρος / Πελία μετῆλθον. οὐ γὰρ ἂν δέσποιν' ἐμὴ / Μῆδεια πύργους γῆς

ἔπλευσ' Ἰωλκίας / ἔρωτι θυμὸν ἐκπλαγεῖσ' Ἰάσονος· / ... • Ὑποθεσις
Μηδείας (II, p. 138 Schwartz): ἐπαινεῖται δὲ ἡ εἰσβολὴ διὰ τὸ παθητικῶς
ἄγαν ἔχειν καὶ ἡ ἐπεξεργασία 'μηδ' ἐν νάπαισι' καὶ τὰ ἐξῆς· ὅπερ ἀγνοή-
σας Τιμαχίδας τῷ ὑστέρω πρώτῳ φησὶ κεχρηῆσθαι, ὡς Ὅμηρος [Hom. Od.
5,264]· 'εἵματα δ' ἀμφιέσασα θυώδεα καὶ λούσασα'. • Schol. Eur. Med. I
(II, p. 140 Schwartz): ἐπαινεῖται ἡ εἰσβολὴ διὰ τὸ παθητικῶς ἄγαν ἔχειν,
εὖ δὲ καὶ {τὸ} ταῖς ἐκβολαῖς κεχρηῆσθαι. πολὺ τὸ τοιοῦτον γένος παρ'
Ὀμήρῳ. ὁ δὲ Τιμαχίδας τὸν τρόπον {τῆς ποιήσεως} ἀγνοήσας ποιητικὸν
ὄντα τῷ ὑστέρω πρώτῳ φησὶ κεχρηῆσθαι, ὡς Ὅμηρος [Hom. Od. 5,264]·
'εἵματα δ' ἀμφιέσασα θυώδεα καὶ λούσασα'. πρότερον γάρ φησι πῦναι τὰ
δένδρα, εἶθ' οὕτως κατασκευασθῆναι τὴν Ἀργώ. • Aristoph. Ran. 1379–
1388: ΔΙ. καὶ λαβομένω τὸ ῥῆμ' ἐκάτερος εἶπατον, / καὶ μὴ μεθῆσθον,
πρὶν ἂν ἐγὼ σφῶν κοκκύσω. / ΑΙ. ΕΥ. ἐχόμεθα. ΔΙ. τοῦτος νυν λέγετον εἰς
τὸν σταθμόν. / ΕΥ. 'εἶθ' ὦφελ' Ἀργοῦς μὴ διαπτάσθαι σκάφος.' / ΑΙ.
'σπερχεῖε ποταμὲ βούνομοί τ' ἐπιστροφαί.' / ΔΙ. κόκκυ. ΑΙ. ΕΥ. μεθεῖται.
ΔΙ. καὶ πολὺ γε κατωτέρω / χωρεῖ τὸ τοῦδε. ΕΥ. καὶ τί ποτ' ἐστὶ ταῖτιον; /
ΔΙ. ὅ τι; εἰσέθηκε ποταμόν, ἐριοπωλικῶς / ὕγρὸν ποιήσας τοῦπος ὥσπερ
τάρια, / σὺ δ' εἰσέθηκας τοῦπος ἐπερωμένον. • Apoll. Rhod. 1,1–4: ἀρχό-
μενος σέο, Φοῖβε, παλαιγενέων κλέα φωτῶν / μνήσομαι, οἱ Πόντοιο κατὰ
στόμα καὶ διὰ πέτρας / Κυνάεας βασιλῆος ἐφημοσύνη Πελῖοιο / χρύσειον
μετὰ κῶας εὐξυγον ἤλασαν Ἀργῶ. • Schol. Hom. Od. 12,70 (II, p. 535
Dindorf): Ἀργῶ· ἡ ἀργὴ κατ' ἀντίφρασιν. ἢ ὅτι τοὺς Ἀργεῖους εἶχε. •
Catull. 64,1–11: Peliaco quondam prognatae vertice pinus / dicuntur
liquidas Neptuni nasse per undas / Phasidos ad fluctus et fines Aeetaeos, /
cum lecti iuvenes, Argivae robora pubis, / auratem optantes Colchis averte-
tere pellem / ausi sunt vada salsa cita decurrere puppi, / caerulea verrentes
abiegnis aequora palmis. / diva quibus retinens in summis urbibus arces, /
ipsa levi fecit volitantem flamine currum, / pinea coniungens inflexae
texta carinae. / illa rudem cursu prima imbuit Amphitriten. • 64,250: mul-
tiplices animo volvebat saucia curas • Phaedr. 4,7,5–16: et in coturnis
prodit Aesopus novis: 'utinam nec umquam Pelii nemoris iugo / pinus
bipenni concidisset Thessala, / nec ad professae mortis audacem viam /
fabricasset Argus opere Palladio ratem, / inhospitalis prima quae Ponti
sinus / patefecit in perniciem Graium et Barbarum. / namque et superbi
luget Aeetae domus, / et regna Peliae scelere Medae iacent, / quae, sae-
vum ingenium variis involvens modis, / illinc per artus fratris explicuit
fugam, / hic caede patris Peliadum infecit manus.' • Apul. met. 4,32: olim
duae maiores sorores, quarum temperatam formonsitatem nulli diffama-
rant populi, procis regibus desponsae iam beatas nuptias adeptae, sed
Psyche virgo vidua domi residens deflet desertam suam solitudinem aegra
corporis, animi sau{da}cia et ... (cf. Calboli 1968) • Gell. 19,11,4: † ani-
ma aegra [anima codd.^[Ma] : animula Carrio^[Ma] : anima <mea> Hertz^[Ma]
| aegra codd.^[Ma] : aegra <amore> Camerarius^[Ma]] et saucia / cucurrit ad
labeas mihi, / ...

90

(219–221, 240 Ri.₂₋₃; 259–261, 273 Va.₂; 219–221 Joc.)

(a) *Cic. fam. 7,6,1–2 (SB)*: tu [*sc.* Trebatius] modo ineptias istas et desideria urbis et urbanitatis depone et, quo consilio profectus es, id assiduitate et virtute consequere. hoc tibi tam ignoscemus nos amici quam ignoverunt Medeae (1) ‘quae Corinthum arcem altam habebant matronae opulentae optumates’, quibus illa manibus gypsatisimis persuasit ne sibi vitio illae verterent quod abesset a patria. nam (2–3) ‘multi suam rem bene gessere et publicam patria procul; / multi qui domi aetatem agerent propterea sunt improbat’i. quo in numero tu certe fuisses nisi te extrusissemus. [2] sed plura scribemus alias. tu, qui ceteris cavere didicisti, in Britannia ne ab essedariis decipiaris caveto et (quoniam Medeam coepi agere) illud semper memento: (4) ‘qui ipse sibi sapiens prodesse non quit, nequiquam sapit’.

(b) *Cic. off. 3,62 (Wi.)*: nemo est qui hoc viri boni fuisse neget; sapientis negant, ut si minoris quam potuisset vendidisset. haec igitur est illa perniciēs, quod alios bonos, alios sapientes existimant. ex quo Ennius (*cf.* 4) ‘nequiquam sapere sapientem qui ipse sibi prodesse non quiret’. vere id quidem, si quid esset prodesse mihi cum Ennio conveniret.

quae Corinthum arcem altam habetis matronae
[opulentae optumates (tr⁸)

multi suam rem bene gessere et publicam patria procul; (tr⁷)
multi qui domi aetatem agerent propterea sunt
[improbat’i. (tr⁸)

qui ipse sibi sapiens prodesse non quit, nequiquam sapit. (tr⁷)

1 habetis *Politianus apud Gruterum I (1602) 40*

CC – *ad a* (*codd. potiores: M P G R*)

Ed. SB: –

Edd. rel.: 4 nequicquam *R*^[Joc]

– *ad b* (*codd. potiores: ζ = B P V, ξ = M c*)

Ed. Wi.: 4 nequicquam *P*², ξ = *M c*

Edd. rel.: 4 qui sibi ipse (*Gu. omnes*)^[Heus] | nequiret (*Vin. Rom.*)^[Heus] : non quereret (*ex non quiret*) *Goth.*^[Heus] : non posset *Gu. I*^[Heus] : non quaerit *Gu. 2–5*^[Heus]

CE 1 matronae opulentae, optumates, / quae Corinthi altam arcem habetis, / ne mihi vitio vortite, quod absim à patriâ: *Enn. trib. Scriv.* : quae Corinthi

altam arcem habetis, matronae opulentae optumates, / nobis ne vitio vortatis hoc, quod a patria absumus: nam *Enn. trib. Bo.* : quae Corinthum arcem altam habebant matronae opulentae optimates *Enn. trib. No., TP, Watt, SB* : quae Corinthum arcem altam habetis, matronae opulentae, optumates! *Enn. trib. Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃* : quae Corinthum arcem altam habetis, matronae opulentae, optimates *Enn. trib. Va.₁, Va.₂, Di., Wa., Arg., Kl., Ern., Heurg., Seg., Tra.* (Corintum), *Pet., Schö.* : quae Corinthi arcem altam habetis, matronae opulentae, optimates! *Enn. trib. Mu., Merry, Mag.* : *Enn. non trib. Col., Delr., Lev., Gil., Joc.* | **post 1** inter optimates et multi lac. unius versus stat. *Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Kl.* (cf. supra ad 1 et CS) | **2–3** multi ... publicam / patria ... agerent, / propterea dist. *Delr., Scriv.* | **2** nam *Enn. trib. Col., Lev.* | a patria *Kl.* | **3** quia vel quod conī. edd.^[Di] | inprobat *Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Merry, Wa., Mag.* | **4** qui ipse sibi / sapiens *Col., Lev., Gil.* | si sapiens *Wa.* | nequit *Steph., Col., Delr., Scriv., Lev., Gil.* | nequicquam *Steph., Delr., Gil.* : nequidquam *Col., Scriv.* (ad trag. inc. inc.), *Lev., Bo., No.* : nec-quicquam *Scriv.* : necquicquam *Heus.* (ad b)

Crit. in app.: **1** Corinthum arcem altam, matronae opulentae optimates, manibus gypsatis *Enn. trib. Col. in comm.* : vos Corinthum arcem altam habetis matronae opulentae optumates *Enn. trib. dub. Joc. in comm.* | **post 1** ne mihi vitio vertatis etc. *Enn. trib. Col. in comm.* | **2** procul <sua> vel patria relicta vel patria proculsi *dub. TP in app.* | **3** quia domi *dub. Va.₂ in app.* | **4** qui ipse sibi prodesse non quit sapiens, nequicquam sapit *dub. Mu. in app.*

- CS **1** quae Corinthum arcem altam habetis matronae opulentae optimates *Enn. trib. Politianus apud Gruterum I (1602) 40, Leo ([1910] 1960) 203, Drabkin (1937) 68, Grilli (1965) 209, Gualandri (1965b) 105* : matronae opulentae, optumates, / quae Corinthi arcem altam habetis, / ignoscite: quæso, ne mihi vitio vertite, / quod absim à patria mea. *Enn. trib. Rutgers (1618) 544* : matronae opulentae optumates, quae Corinthiam / arcem altam habetis, *Enn. trib. Vossius (1620) 111* : quae Corinthum, altam arcem, habetis, matronae opulentae, optimates *Enn. trib. Bentley (1738) 26* : quae Corinthi arcem altam habetis, matronae opulentae, optimates *Enn. trib. Porson (1802) 374, Hermann^[Planck, Ri.1, Ri.2]* : matronai opolentai, optumates, Korintum quai / arcem altam habetis, nei mi veitio vortite, / a patria quod absim *Planck (1807) 83* : quae Corinthum arcem altam habebant matronae opulentae, optumates / ne mihi vitio vos vortatis, a patria quod absim *Emsley (1822) 109 (dubit. de secundo versu)* : quae Corinthum arcem altam habetis, matronae opulentae optumates! *Enn. trib. Ribbeck (1875) 151, Strzelecki (1952) 54, Grilli (1988) 712sq., Chiarini (1989) 180, Boldrini (1999) 117* : quae Corinthum arcem altam habe... matronae opulentae, optimates *Enn. trib. Zillinger (1911) 117* : quae Corinthum arcem altam habetis, matronae opulentae optimates / ne mihi vitio vos vortatis exul a patria quod absum *Enn. trib. Skutsch ([1956] 1968) 166, 168–169 (dub.; “fort. recte” Joc. in comm.), Hose (1999) 126 [om. opulentae; fort. error typographicus], Boyle (2006) 74 (optumates)* :

quae Corinthum arcem altam habetis, matronae opulentae optumates /
 * * * / ne mihi vitio vos vortatis exul a patria quod absum *Enn. trib.*
Bruno (1980) 48 : matronae opulentae optumates quae Corinthum arcem
 altam habetis *Galasso / Montana (2004) 268 (dub.)* (“*post v. 1 unum*
excidisse opinatus est Elmsleius sine causa; siquid exciderit, duos potius
tetrametros, alterum catalecticum, alterum acatalecticum haustos esse pro-
babile est” *Mu. in app.*) | *Corinthis Lambinus*^[*Ri.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Kl*] | **2–3** nam
 multi ... publicam, / patria ... age- / rent ... *Manutius (ad Cic. fam.*
7,6)^[*Col, Rutgers*] : <...> nam multi suam / rem bene gessere, & publicam,
 patria procul. / multi, domi qui aetatem egerunt, propterea / sunt improba-
 ti. *Muretus ([1586] 1789) 191, Planck (1807) 84sq.* : nam moltei sam rem
 benè gesseront, / et poplicam, patria procul. / moltei quei domi aetatem
 egeront, / propterea sont improbati *Rutgers (1618) 544* : nam multi suam /
 rem bene gessere, & publicam patria procul; / multique qui domi aetatem
 agerent, propterea / sunt improbati *Vossius (1620) 111* | **2** nam *Enn. trib.*
Victorius (1553) 310, Muretus ([1586] 1789) 191, Rutgers (1618) 544,
Porson (1802) 374, Planck (1807) 84sq., Elmsley (1822) 109 | **3** domi qui
Muretus ([1586] 1789) 191 : quod domi *Wesenberg*^[*Va.2, Joc*] | egerunt
Victorius (1553) 310, Muretus ([1586] 1789) 191 (“*veteres libros*” *antes-*
tans), *Rutgers (1618) 544, Planck (1807) 85* | propter ea *Ribbeck (1875)*
151 | improbati *Ribbeck (1875) 151, Vogt-Spira (2000) 271* | **4** qui ipse
 sibi / sapiens prodesse nequit, nequidquam sapit *Planck (1807) 99* : qui
 ipse sibi / sapiens prodesse non quit, nequidquam sapit *Boeckh (1808)*
172 : qui ipsi sibi / sapiens prodesse non quit, nequidquam sapit *Spengel*
(1829) 8 : qui ipse sibi / sapiens prodesse non quit, nequidquam sapit
Welcker (1841) 1378 | ipse qui *vel* non quis *Vossius (1620) 111 (metri*
causa) | non exquiret *Beda*^[*Heus*] : nequit *Planck (1807) 99, Grotius*
(1828) 158 (vel nequit) | nequicquam *Vossius (1620) 111, Grotius*
(1828) 158 : nequidquam *Planck (1807) 99, Spengel (1829) 8, Welcker*
(1841) 1378 : nequidquam *Boeckh (1808) 172*

– *Interpr.*: **4** *ex altera Medea trag. esse putaverunt Col., Lev. : etiam*
trag. inc. inc. trib. Scriv. : Enn. Medea trag. trib. negavit Planck (1807)
69–71, 99 | **1–4** verba *Medeae Col., Planck (1807) 83, Gil., Ri.1, Va.1,*
Ri.2, Ri.3, Merry, Va.2, Di., Wa., Kl., Arg., Ern., Heurg., Grilli (1965)
208sq., Joc., Mag., Seg., Tra., Pet., Galasso / Montana (2004) 268, Boyle
(2006) 74, Mart., Schö. : 2–3 verba *Medeae, 4* verba ad *Medeam Arcel-*
laschi (1990) 60–63 | chorus *Corinthiarum matronarum Strzelecki (1952)*
54 | *versus Enn. et Euripidis comparaverunt Muretus ([1586] 1789) 190–*
192, Elmsley (1828) 288, Frank (1913) 326sq., Röser (1939) 13–15, 22,
Fleckenstein (1953) 55sq., 58, Zilliacus (1978), Classen (1992) 129sq.,
Paduano (2000) 256–260, Vogt-Spira (2000) 271sq., Galasso / Montana
(2004) 268 | *ideologiam Romanam notaverunt Joc. in comm., Williams*
(1968) 359–362 | *de textu cf. Muretus ([1586] 1789) 190–192* | *de frg. cf.*
Lennartz (1994) 255–262, Rosato (2005) 78–90, 92–95 | *de usu frg. in*
Cic. cf. De Rosalia (1990) 169–171

– *Met.*: 1 2 anacreontici + 1 ia⁶ + 1 ia², 2 1 anacreonticus + 1 ia², 3 1 ia² + 1 anacreonticus *Rutgers (1618) 544sq.* (cf. *CS*) | 1 ia⁶ *Planck (1807) 83* (cf. *CS*; optumates “trissyllabon”) : tr⁸ *Hermann^[Planck], Elmsley (1822) 109, Bo., Ri.₂, Mu., TP, Kl.* (cf. p. 9), *Ern., Tra., Pet., Boldrini (1999) 117* | 2–3 ia⁶ *Planck (1807) 83* (cf. *CS*; 3 propterea “trissyllabon”) : tr⁸ *Elmsley (1822) 109* : 2 tr⁷, 3 tr⁸ *Hermann^[Planck], Bo., Ri.₂, Mu., TP, Kl.* (cf. p. 9), *Ern., Joc., Tra., Pet., Mart.* | 4 ia⁶ *Planck (1807) 83* : tr⁷ *Bo., Grotius (1828) 158* (nequinit), *Ri.₂, TP, Kl.* (cf. p. 9), *Ern., Catone (1964) 38 et adn. 4* (sibī), *Joc., Tra., Rosato (2005) 92, Mart.*

CP Neophron, Medea, Pap. Brit. Mus. 186 (Milne, Catal. 77,3, p. 56): [φίλοι γ]υναῖκες αἱ Κορίνθιον πέδον / [οἰκεῖ]τε χώρας τῆσδε πατρώοις νόμοις • *Eur. Med. 214–224:* Κορίνθιαί γυναῖκες, ἐξῆλθον δόμων / μή μοί τι μέμνησθ’· οἶδα γάρ πολλοὺς βροτῶν / σεμνοὺς γεγῶτας, τοὺς μὲν ὁμμάτων ἄπο, / τοὺς δ’ ἐν θυραίοις· οἱ δ’ ἄφ’ ἡσύχου ποδὸς / δύσκειαν ἐκτίσαντο καὶ ῥαθυμίαν. / δίκη γάρ οὐκ ἔνεστ’ ἐν ὀφθαλμοῖς βροτῶν, / ὅστις πρὶν ἄνδρὸς σπλάγχχνον ἐκμαθεῖν σαφῶς / στυγεῖ δεδορκῶς, οὐδὲν ἡδικημένος. / χρηὴ δὲ ξένον μὲν κάρτα προσχωρεῖν πόλει· / οὐδ’ ἀστὸν ἦνεσ’ ὅστις αὐθαδῆς γεγῶς / πικρὸς πολίταις ἐστὶν ἀμαθίας ὕπο. • 294–305: χρηὴ δ’ οὐποθ’ ὅστις ἀρτίφρων πέφυκ’ ἀνὴρ / παῖδας περισσῶς ἐκδιδάσκεισθαι σοφούς· / χωρὶς γὰρ ἄλλης ἧς ἔχουσιν ἀργίας / φθόνον πρὸς ἀστῶν ἀλφάνουσι δυσμενῇ. / σκαιοῖσι μὲν γὰρ καινὰ προσφέρων σοφὰ / δόξεις ἀχρεῖος κοῦ σοφὸς πεφυκέναι· / τῶν δ’ αὖ δοκούντων εἰδέναι τι ποικίλον / κρείσσων νομισθεὶς ἐν πόλει λυπρὸς φανῇ. / ἐγὼ δὲ καὶ τὴ τῆσδε κοινωνῶ τύχης· / σοφὴ γὰρ οὐσα, τοῖς μὲν εἰμ’ ἐπίφθονος, / {τοῖς δὲ ἡσυχαία, τοῖς δὲ θατέρω τρόπου,} / τοῖς δ’ αὖ προσάντης· εἰμὶ δ’ οὐκ ἄγαν σοφῇ. • *F 905 TrGF:* μισῶ σοφιστήν, ὅστις οὐχ αὐτῷ σοφός • *Plat. Hipp. mai. 283b1–2:* ..., καὶ πολλοῖς συνδοκεῖ ὅτι τὸν σοφὸν αὐτὸν αὐτῷ μάλιστα δεῖ σοφὸν εἶναι· ... • *Men. gnom. 457 Jaekel:* μισῶ σοφιστήν, ὅστις οὐχ αὐτῷ σοφός. • *Cic. fam. 13,15,2:* itaque ab Homeri magniloquentia confero me ad vera praecepta Eὐριπίδου ‘μισῶ σοφιστήν, ὅστις οὐχ αὐτῷ σοφός’ (*Eur. F 905 TrGF*).

91

(216–217 Ri.₂₋₃; 257–258 Va.₂; 222–223 Joc.)

Cic. Tusc. 3,63 (Gi.): sunt autem alii quos in luctu cum ipsa solitudine loqui saepe delectat, ut illa apud Ennium nutrix:

cupido cepit miseram nunc me proloqui (ia⁶)
caelo atque terrae Medesai miserias.

2 Medesai Turnebus (1604) 361

- CC** (*codd. potiores: X = G K R V*)
Ed. Gi.: 2 celo *K* | medeae *X = G K R V*
Edd. rel.: 1 miseriam ^[*Ri.1, Va.1*] | **2** medeae *codd.* [*Bo, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Di, Pohl, Ern, Kl, Joc, Tra*]
- CE** **1** caepit *Delr.* | prosequi *Col., Lev., Gil.* | **2** Medeae *Delr.*
- CS** **1** prosequier *Planck (1807) 80* | **2** Medea caelo atque terrae miserias *Manutius* [*Planck*] | Medei *Erasmus* [*Bo*], *Turnebus (1604) 361* | Medeae miseras vices *Camerarius* [*Gi, Planck*]
 – *Interpr.: Enn. trag. Medeae et trag. inc. trib. Scriv.* | verba nutricis *Col., Planck (1807) 80, Lev., Gil., Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3, Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Ern., Heurg., Grilli (1965) 208, Joc., Seg., Tra., Arcellaschi (1990) 60, Pet., Galasso / Montana (2004) 266, Boyle (2006) 73, Mart., Schö.* | versus *Enn. et Euripidis comparaverunt Röser (1939) 12sq., Fleckenstein (1953) 53sq., Galasso / Montana (2004) 266sq.* | de figura rhetorica (de usu vocis abstractae) cf. *Haffter (1934) 125, Molsberger (1989) 180* | de constructione infinitivi cf. *Kroll (1924) 250sq., HSz p. 351* | de frg. cf. *Rosato (2005) 74–76*
 – *Metr.: ia*⁶ *Bo., Ri.2 (2 Graecanicus), Kl., Ern., Catone (1964) 61 et adn. 3, Joc., Tra., Pet., Galasso / Montana (2004) 266, Mart.* | **2** Medei “trissyllabon” *Planck (1807) 80sq.* : Medei “metri causa” *Catone (1964) 61 et adn. 3, Joc.*
- CP** *Eur. Med. 56–58: ἐγὼ γὰρ ἐς τοῦτ’ ἐκβέβηκ’ ἀλγηδόνοσ / ὥσθ’ ἵμερός μ’ ὑπῆλθε γῆ τε κούρανῶ / λέξαι μολούσῃ δεῦρο δεσποίνης τύχας. • 244–245: ἀνὴρ δ’, ὅταν τοῖς ἔνδον ἄχθῃται ξυνών, / ἔξω μολῶν ἔπαυσε καρδῖαν ἄσης.*

92

(233 Ri.₂₋₃; 278 Va.₂; 224 Joc.)

Cic. Tusc. 4,69 (Gi.): o praeclaram emendatricem vitae poeticam, quae amorem flagiti et levitatis auctorem in concilio deorum conlocandum putet! de comoedia loquor, quae, si haec flagitia nos <non>²⁰⁹ probaremus, nulla esset omnino; quid ait ex tragoedia princeps ille Argonautarum?

tu me amoris magis quam honoris serva<vi>sti gratia (tr⁷)
 serva<vi>sti *Ald. / Crat.*

quid ergo? hic amor Medeae quanta miseriarum excitavit incendia! atque ea tamen apud alium poetam patri dicere audet se ‘coniugem’ habuisse ‘illum, Amor quem dederat, qui plus pollet potiorque est patre’ [*trag. inc. 174–175 Ri.₂₋₃*].

209 nos <non> *Rosbach* [*Gi*] : nos (*X = G K R V*) [*Gi*] : non *ς* [*Gi*], *ed. princ.* [*Gi*]

- CC** (*codd. potiores*: $X = G K R V$)
Ed. Gi.: tu me amoris $G V$: tum amoris K^2 : tuma moris K^1 : tum ea moris R | servasti $X = G K R V$
Edd. rel.: tum amoris $K^{[Joc, Seg]}$ tum amoris $K^{[Pohl]}$: tum ea moris $R^{[Pohl, Joc]}$ tum ea amoris $R^{[Seg]}$ | servasti $(R p)^{[Ri.1]}$ *codd. opt.*^[Ri.2] *codd.*^[Va.1, Mu, Ri.3, Va.2, Di, Pohl, Kl, Ern, Joc] : servavit *codd.*^[Tra]
- CE** mage *Bo.* : magi' *Mu.* | servavisti *Ald.*^[Gi] *Crat.*^[Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Pohl, Kl, Ern, Joc, Tra]
- CS** quamde *Planck* (1807) 91 | conservasti *Erasmus*^[Gi]
 – *Interpr.*: *Enn. vel. Acc. trib. Vossius* (1620) 111 : *Enn. trag. Medae trib. Col., Lev., Bo., Gil., Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3, Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Ern., Heurg., Joc., Seg., Tra., Lennartz* (1994) 188 (*probab.*), *Galasso / Montana* (2004) 273, *Mart., Schö.* [*verba Iasonis e tragoedia quae non res in Colchide gestas, sed res posteriores narrat: non alia tragoedia huius argumenti nota est nisi Medea Enni, a Cicerone saepius laudata*] | *verba Iasonis Col., Vossius* (1620) 111, *Lev., Gil., Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Ern., Heurg., Seg., Tra., Lennartz* (1994) 188, *Galasso / Montana* (2004) 273, *Boyle* (2006) 77, *Mart., Schö.* : *verba Iasonis ad Medeam Wa., Lennartz* (1994) 188 | *versus Enn. et Euripidis comparaverunt Röser* (1939) 25sq., *Fleckenstein* (1953) 58, *Classen* (1992) 128 | *de stilo et forma versus cf. Mehmel* (1935) : *de usu vocum abstractarum cf. Molsberger* (1989) 181 | *de frg. cf. Williams* (1968) 362sq., *Rosato* (2005) 120–124
 – *Metr.*: tr^7 *Bo., Ri.2, Kl., Ern., Joc., Tra., Galasso / Montana* (2004) 273, *Mart.*
- CP** *Eur. Med.* 526–531: ἐγὼ δ', ἐπειδὴ καὶ λίαν πυργοῖς χάριν, / Κύπριν νομίζω τῆς ἐμῆς ναυκληρίας / σώτειραν εἶναι θεῶν τε κἀνθρώπων μόνην. / σοὶ δ' ἔστι μὲν νοῦς λεπτός· ἀλλ' ἐπίφθοнос / λόγος διελθεῖν ὡς Ἔρωσ σ' ἠνάγκασεν / τόξοις ἀφύκτοις τοῦμὸν ἐκσῶσαι δέμας. • *Schol. Eur. Med.* 530 (*II, p. 172 Schwartz*): οἷον· οὐκ εἰς χάριν τὴν ἐμήν, ἀλλὰ κατὰ ἀνάγκην ταῦτα ἔπραξας καὶ τῶν ἀφύκτων πόνων ἐξέσωσας τὸ ἐμὸν σῶμα. ἢ οὕτως· καὶ σὺ μὲν, φησί, συννοῶς, ἅτε δὴ λεπτὸν καὶ ὀξὺν ἔχουσα τὸν νοῦν, ὅτι ἡ Ἀφροδίτη με ἔσωσεν, ἀλλ' ὑπὸ φθόνου ὁ λόγος σοι οὐ προφέρεται, ὅς ἐστιν ἀληθής, τὸ σὲ διὰ τὸν ἔρωτά με σεσωκέναι.

93

(222–223 Ri.2–3; 262–263 Va.2; 232–233 Joc.)

(a) *Varro, ling. 6,81 (GS)*: cerno idem valet: itaque pro video ait Ennius [*Enn. F 9*]: ‘lumen – iubarne? – in caelo cerno?’ ... ab eodem est quod ait Medea: ‘ter sub armis malim vitam [multa *F*] cernere / quam semel modo parere’. quod, ut decernunt de vita eo tempore, multorum videtur vitae finis.

(b) *Non. p. 261,7–10 Merc. = 398 Li. (Li.): cernere, amittere. Varro Gerontodidascolo [Varro, Men. 189 B.]: non vides apud <Ennium>²¹⁰ esse scriptum ‘ter sub armis malim vitam cernere / quam semel modo parere’?*

(c) *Non. p. 261,18–22 Merc. = pp. 398–399 Li. (Li.): cernere rursum dimicare vel contendere. ... Ennius in Medea exule²¹¹: ‘nam te<r> sub armis malim vitam cernere’.*

nam ter sub armis malim vitam cernere (ia⁶)
quam semel modo parere

CC – **ad a** (cod. potior: F)

Ed. GS: 1 ter (er in ras. m.²) F | vitam] multa F

Edd. rel.: 1 nam non habet F: fort. non attulit Varro^[Joc] om. Varro^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3,Di,Kl,Tra] | ter (er in ras.) F²[Sp,Va.2] | vitam] multa F^[Sp,Va.2,Kl,Joc] ‘rel.’^[Ri.1,Va.1,Ri.2] codd.^[Mue,Mu,Di,Kent] : multa multa G^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2]

– **ad b** (codd. potiores: α B β Bern.347 Cant. δ E G Gen. H L Montepess. Oxon. P)

Ed. Li.: –

Edd. rel.: frg. om. δ^[Astbury] | 1 nam om. codd.^[Merc,Di]

– **ad c** (codd. potiores: α B β Bern.347 Cant. δ E G Gen. H L Montepess. Oxon. P)

Ed. Li.: 1 te codd. | maculim L^I | vitam ‘rel.’ : vita E^I

Edd. rel.: 1 te codd.^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Qui,Mu,Va.2,Di,Joc] | maculim L^I[Mu,Joc] | vitam E^I[Joc] codd.^[Mue,Va.2,Di] : vita codd.^[Kl,Joc]

CE 1–2 nam ter mallem sub armis vitam cernere, quam semel modo / parere Delr. | 1 nam om. Steph., Bo. : <...> nam Li. (ad c) : <– ∪ –> nam Di., Kl. | te sub edd. vet.^[Qui] : ter armis Seg. | vita Mu. (ad c), Li. (ad c) | 2 modo / parere dist. Delr., Bo.

Crit. in app.: 1 malim sub armis Scal. in not. (ad b) | vita dub. Sp. in app. (ad a)

CS 2 semel quam Porson (1802) 377 : quamde semel Planck (1807) 86 | parere Broukhusius^[Asf], Porson (1802) 377, Planck (1807) 86, Osann (1816) 117, Skutsch ([1967] 1968) 188–190, Boyle (2006) 74

– *Interpr.:* verba Medae Col., Planck (1807) 86, Lev., Gil., Ri.2, Ribbeck (1875) 152, Ri.3, Merry, Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Ern., Heurg., Mag.,

210 add. Ald. in corr.^[GR,Ri.2,Ri.3] Ald.^[Qui,Mu,Li,Va.2,Joc,Ast,Skutsch], Iun., Scal., Muretus ([1586] 1789) 84, Merc., edd. : Ennium om. (Gen. L G B)^[GR] codd.^[Ri.2,Qui,Ri.3], Ald.^[GR], GR

211 in om. Iun. | media Gen.^[auctore Hagen]^[Mu] | Medea exsule Iun., Merc., Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui., Ri.3 : Medea Exule Li.

Seg., Tra., Arcellaschi (1990) 62, Schö., Gildenhard (2010) 174 | ad feminas Corinthias *Lev.* | *versus Enn. et Euripidis comparaverunt Röser (1939) 15sq., Gildenhard (2010) 174sq.* | *de frg. cf. Rosato (2005) 90–92* | **1** vocem ‘sub armis’ hic primum attestatam esse notavit *Frobenius (1910) 55*

– *Metr.*: tr⁷ *Bo.* (cf. *CE*), *Mue., Ri.*₂ (mutil.), *Kl., Ern., Catone (1964) 84 adn. 1, Joc. (dub.), Tra. (mutil.), Galasso / Montana (2004) 269 (dub.), Mart. (dub.)* : ia⁶ *Skutsch ([1967] 1968) 188–190* (nam tér sub armis malim vitam cernere / quam sémēl modó parire)

CP *Eur. Med. 248–251*: λέγουσι δ’ ἡμας ὡς ἀκίνδυνον βίον / ζῶμεν κατ’ οἴκους, οἱ δὲ μάρνανται δορί, / κακῶς φρονοῦντες· ὡς τρίς ἄν παρ’ ἀσπίδα / στήναι θέλοιμ’ ἄν μᾶλλον ἢ τεκεῖν ἅπαξ. • *Plaut. Vid. frg. XVIII*: nam audiui feminam ego leonem semel parire • *Enn. ann. 195–196 Va.*₂ = *184–185 Sk.*: non cauponantes bellum sed belligerantes, / ferro, non auro, vitam cernamus utrique.

94

(242–243 *Ri.*_{2–3}; 287–288 *Va.*₂; 239–240 *Joc.*)

(a) *Varro, ling. 7,9 (GS)*: in hoc templo faciundo arbores constitui fines apparet et intra eas regiones qua oculi conspiciant, id est tueamur, a quo templum dictum, et contemplare, ut apud Ennium in *Medea*: ‘contempla et templum Cereris ad l<a>evam aspice’. contempla et conspiciare id²¹² esse apparet, ideo²¹³ dicere, cum conte<m>plum²¹⁴ facit, augurem ‘conspicione’, qua oculorum conspectum finiat.

(b) *Non. pp. 469,34–470,6 Merc. = 753 Li. (Li.)*: c o n t e m p l a . . . [p. 470,4] Ennius *Medea*: ‘asta atque Athenas, anticum opulentum oppidum, / contempla’.

asta atque Athenas anticum opulentum oppidum (ia⁶)
contempla et templum Cereris ad laevam aspice.

1 anticum *Roth in app. ap. GR*

CC – *ad a* (cod. potior: *F*)
Ed. GS: **2** (levam *F*)
Edd. rel.: **2** levam *F*^[Sp]

212 id *Bentinus*^[Sp.GS], *Sp., GS* : id *codd.*^[Sp]

213 <et> ideo *add. LSp.*^[Sp], *Sp.*

214 tum cum templum *Turnebus*^[GS]

– **ad b** (codd. potiores: α β Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P 7665 P7666)

Ed. Li.: 1 anti eum codd. | opulenteum Lγ

Edd. rel.: 1 asta (sed superscr. h) P[Qui] : astu pervet. cod. ap. Col. : astum Spanhemii vetus cod. ap. Osann (1816) 119 | atque (G H L²)[Mu(Enn)] codd. praeter L¹[Mu(Non)] : atq. atq. Bamb.[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2] | anticum G[collatione Schneideriana]^[Mu] : antieum (L H¹ G [sec. GR] Bamb.)^[Mu(Non)] (codd., etiam P7666)^[Qui] codd. pler.^[Mu(Enn)] codd.[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2, Di, Kl] : anti eum P[Qui] codd.[Joc, Seg] : antaeum H²[collatione Siversiana]^[Mu] | opulentum L[Qui] opulenteum L[GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Va.2, Joc] Bamb.[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Va.2] γ[Joc] | **2** et templum Cere-
ris ad laevam aspice non habent codd.: fort. om. Non.^[Joc]

CE **1** hasta ed. princ.^[GR, Qui] : asta Ald.^[Vossius], vulg.^[Qui] : astu Steph. : adsta Col., Scriv., Lev., Bo., Gil., Qui. | adque Mu. | Atenas Tra. | antiquum (an-
tiquom) ed. princ.^[Mu, Ri.3], Steph., Iun., Scal., Col., Delr., Merc., Scriv.,
Lev., Bo., Gil., Qui., vulg.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Va.2, Joc], edd.^[GR, Qui, Va.2] : antieum
GR (ad b) | **2** adspice Col., Delr., Scriv., Lev., Bo., Schö.
Crit. in app.: **1** astu (“ut in pervetusto Non. cod.”) dub. Col. in not. (con-
tra Vossius 1620, 111) | antiquum Scal. in not. : anticum Roth in app. ap.
GR

CS **1** asty vel astu Gifanius^[GR, Qui, Mu] : adsta Vossius (1620) 111 : astu
Osann (1816) 119 (cf. CC) : adsta (al. astu) Elmsley (1822) 50 | At{h}e-
nas Catone (1964) 76 adn. 4 | antiquum Victorius (1553) 213, Vossius
(1620) 111, Osann (1816) 119, Elmsley (1822) 50, Ladewig (1848) 16,
Terzaghi ([1928] 1963) 822 | **2** templus Arcellaschi (1990) 67 [error
typographicus?] | adspice Planck (1807) 97, Osann (1816) 119, Ladewig
(1848) 16

– Interpr.: dua frustula primus coniunx. Scal. in not. | alteri de Medea
trag. trib. Victorius (1553) 213 (ex altera fabula Euripidis), Scal. in not.,
Col., Lev., Ri., Va., von Wilamowitz-Moellendorff (1880) 128 adn. 48,
Joc. (vid. introd. ad Enn. Medeam) | e prologo von Wilamowitz-Moellen-
dorff (1880) 128 adn. 48 | verba alicuius digito monstrantis Col. : e collo-
quio Medae et Aegei Planck (1807) 98 (dub.) : verba chori de consiliis
taetris Medae, dissuadere conantis Ladewig (1848) 16 : verba Aegei
Pascal (1900) 48sq., Drabkin (1937) 36, Arg., Heurg. (dub.), Congedo
(1994) 87, Tra. (probab.) : verba ad Medeam Wa. : verba chori Seg. :
verba Iasonis Arcellaschi (1990) 67 | connectionem cum Enni temporibus
notavit Congedo (1994) 87sq. | de frg. cf. Rosato (2005) 140–144

– Metr.: ia⁶ Planck (1807) 98, Bo., Ri., Kl., Ern., Catone (1964) 76 adn.
4, Joc., Tra., Mart.

CP *Soph. El.* 4–8: τὸ γὰρ παλαιὸν Ἄργος οὐπόθεις τόδε, / τῆς οἰστροπλήγος
ἄλσος Ἰνάχου κόρης· / αὕτη δ', Ὀρέστα, τοῦ λυκοκτόνου θεοῦ / ἀγορὰ
Λύκειος· οὐδ' ἀριστερεῶς δ' ὅδε / Ἥρας ὁ κλεινὸς ναός· ... • *Eur. Med.*
723–730: οὕτω δ' ἔχει μοι· σοῦ μὲν ἐλθοῦσης χθόνα, / πειράσομαι σου
προξενεῖν δίκαιος ὦν. / {τοσόνδε μέντοι σοι προσημαίνω, γύναι· / ἐκ τῆς-
δε μὲν γῆς οὐ σ' ἄγειν βουλῆσομαι.} / ἐκ τῆσδε δ' αὕτη γῆς ἀπαλλάσσου

πόδα· / αὐτὴ δ' ἑάνπερ εἰς ἐμοὺς ἔλθῃς δόμους, / μενεΐς ἄστυλος κοῦ σε
μὴ μεθῶ τι· / ἀναΐτιος γὰρ καὶ ξένοις εἶναι θέλω. • *Pac. trag. 202 Ri.2-3:*
age asta: mane audi: itera dum eadem et istaec mihi!

95

(237–239 Ri.2-3; 284–286 Va.2; 234–236 Joc.)

Prob. Verg. ecl. 6,31, pp. 337,25–338,10 Hag. (Hag.): Aemilius Asper cum hunc locum [*Verg. Aen. 6,724–726*] adnotaret, sic ait: haec membra naturae sic solet iungere, ut in tria dividat. nam et alibi [*Verg. Aen. 1,58; cf. ecl. 4,51; georg. 4,222*]: ‘maria ac terras caelumque profundum’ et Homerus similiter [*Hom. Il. 18,483*]: ‘ἐν μὲν γαῖαν ἔτευξ’, ἐν δ’ οὐρανόν, ἐν δὲ θάλασσαν’. sed et Homerum ipso hoc loco possumus probare quattuor elementorum mentionem fecisse. nam ἐν μὲν γαῖαν ἔτευξεν Achilles significatur, ut homo terrenus, cui arma fiebant, ἐν δ’ οὐρανόν aerem scilicet, in quo ista fiebant: ignem extrinsecus adhibebimus in ipso Vulcano. similiter et Ennius in Medea exule in his versibus:

Iuppiter tuque adeo summe Sol qui omnis res inspicis (tr⁷)
quique lumine tuo mare terram caelum contines
inspice hoc facinus, prius quam fi<a>t, prohibessis scelus.

1 omnis res *transp. Keil* | 2 lumine tuo *transp. Porson (1802) 448* |
3 fi<a>t *Keil* | prohibessis *Bo.*

iam et hic Iuppiter et Sol pro igni, qui mare et terram et caelum continet, <ut>²¹⁵ non dubie caelum pro aere dixerit, ita ut ...

CC (codd. potiores: M V P)

Ed. Hag.: 1 res omnis *codd.* | 2 tuo lumine *codd.* | 3 facinus V | fit V : sit M P | prohibesse V : prohibe êê P : prohibe prohibe esse M

Edd. rel. et studd.: 1 res omnis V^[Keil] ‘rel.’^[Ri.1,Va.1,Ri.2] *codd.*^[Ri.3,Wa,Tra,Strzelecki] : res omnes P^[Keil,Ri.1,Va.1,Ri.2] | 2 tuo lumine (V P)^[Keil] *codd.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3,Va.2,Di,Wa,Strzelecki] | 3 facinus *codd.*^[Strzelecki] : facinus V^[Keil,Va.1,Joc,Seg] | fit (V P)^[Keil] V^[Joc] *codd.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3,Va.2,Di,Kl,Ern,Strzelecki,Catone] : sit (M P)^[Joc] | prohibesse V^[Keil,Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Va.2,Di,Kl,Ern,Joc,Seg] : prohibesse et P^[Keil,Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3,Ern] *rel.*^[Va.2,Di] prohibe êê P^[Joc] prohibe esse P^[Duebner] : prohibe prohibe esse M^[Joc] : prohibe esse (P M)^[Kl] : prohibesse vel prohibesse et *codd.*^[Havet,Strzelecki] : prohibesse vel prohibe esse *codd.*^[Seiffert]

215 ut om. (V P)^[Keil] E^[Keil] : <ut> *add. Keil, Hag.*

CE 1–3 Jupiter ... sol, / qui ... inspicias, / quique ... lumine / mare ... cælum / contueris ... dispice, / priusquam ... scelus. *dist. Scal., Delr.* : Iuppiter, ... Sol, / qui ... inspicias; / quique ... lumine / mare, ... cælum / contines, ... facinus, / priusquam ... scelus. *dist. Col., Scriv., Lev., Gil.* | 1–2 summe qui ... / quique tuo Sol lumine *Wa.* | 1 Iuppiter *Col., Lev., Gil.* : Jupiter *Bo.* : Iupiter *Schö.* | res omnis *E^[Keil], Ri.2, Mu., Ri.3, Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Ern., Heurg., Joc., Mag., Seg., Pet., Schö.* : res omnes *Scal., Col., Lev., Bo., Gil., Merry* : omnis res *Keil, Ri.1, Va.1, Hag., Tra.* | qui inspicias *Bo.* : spicias *Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3, Merry, Va.2, Di., Arg., Ern., Heurg., Pet., Schö.* : specis *Kl.* | 2 quí mare terram cælum contínés tuo cum lúmine *Va.1* : quíque maria térram cælum cóntines tuo lúmine *Mu., Merry* | tuo lumine *Col., Scriv., Lev., Gil., Mu., Merry, Joc., Seg.* : lumine tuo *Bo., Keil, Ri.1, Hag., Tra.* : tuo <cum> lumine *Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2, Arg., Kl., Ern., Heurg., Mag., Pet., Schö.* : <i>gne<o> tuo lumine *Di.* | maria *Bo., Keil, Ri.1, Mu., Ar., Merry, Hag.* | terram, ac cælum *Scal., Col., Lev., Gil.* : coelum ac terras *Bo.* | contueris *Scal., Delr.* : contues *Bo.* | 3 hoc facinus dispice *Scal., Delr.* | priusquam *Scal., Col., Lev., Bo., Gil., Keil, Ri.1, Mu., Ar., Hag., Ern., Heurg., Tra.* | fit *E^[Hag,Joc], Delr., Joc.* : fi<a>t *Keil* | prohibe *E^[Keil,Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3,Hag, Kl,Joc,Seg], Scal., Col., Lev., Gil.* : prohibessis *Bo.* : prohibesseis *Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3, Merry*
Crit. in app.: 1–3 Iuppiter, túque adeò summe sol / qui res omnes inspicias, / quíque tuo lumine / mare, terram, ac cælum / contueris: hoc facinus dispice, / priusquam fit, prohibe scelus. *Scal. in not.* | 1 “vel specis?” *Ern. in app.*

CS 1–3 Iupiter ... Sol, / quei ... inspicias, / queique ... lumine, / mare ... cælum / contines ... facinus; / priusquam ... scelus *dist. Rutgers (1618) 545, Planck (1807) 93sq.* : Iuppiter tuque adeo summe Sol, res qui omnes / inspicias, quique tuo lumine mare, terram / ac cælum contines: inspice hoc facinus prius / quam fuat, prohibe scelus. *dist. Osann (1816) 123* : Iuppiter tuque adeo, summe Sol, / qui res omnis inspicias / quique tuo lumine mare / terram cælum contines / inspice hoc facinus prius, / quam fit: prohibesseis scelus (1 cr³, 5 tr^{2c}) *dist. Strzelecki (1952) 55sq.* : Iuppiter tuque adeo summe Sol, / qui res omnis inspicias, / quique tuo lumine / mare terram cælum contines: / inspice hoc facinus, priusquam / fit: prohibe esse scelus! *dist. Lennartz (1994) 195* | 1 Iupiter *Rutgers (1618) 545, Paduano (1974) 43* : Jupiter *Elmsley (1822) 290* | summe qui *Havet (1879) 80* | res qui omnes *Vossius (1620) 112, Osann (1816) 123* : res omnes qui *Porson (1802) 448, Elmsley (1822) 290* : res omneis *Planck (1807) 93* : res omnis *Lenchantin de Gubernatis (1913) 415/27, Strzelecki (1952) 55sq., Lennartz (1994) 195, Galasso / Montana (2004) 274* : res omnes *Herzog-Hauser (1938) 225* | spicias *Vahlen ([1859] 1911) 406, Ribbeck (1875) 157, Frobenius (1907) 43, Leo ([1910] 1960) 204, Lenchantin de Gubernatis (1913) 415/27, Duckett (1915) 58, Drabkin (1937) 89, Grilli (1965) 214, Garbarino (1973) 169, Paduano (1974) 43, Traina (1974) 157 et adn. 1, Bettini (1979) 91, Chiarini (1989) 183 (contra *Joc. in comm.*)* : spicias (specis) *Bergk ([1874] 1884) 321 et adn. 6* : aspicias *Herzog-Hauser*

(1938) 225 | **2** quique maria terram caelum contines tuo lumine *Fleck-eisen*^[Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3], *Mueller* (1861) 420 : qui igneo tuo lumine mare terram caelum contines *Leo* ([1910] 1960) 204, *Lenchantin de Gubernatis* (1913) 415/27 | queique tuo lumine *Rutgers* (1618) 545 : qui tuoque lumine *Vossius* (1620) 112 : quique lumine tuo *Porson* (1802) 448, *Elmsley* (1822) 290 : tuo lumine *Planck* (1807) 93, *Herzog-Hauser* (1938) 225, *Galasso / Montana* (2004) 274 : tuo cum lumine *Vahlen* ([1859] 1911) 406, *Ribbeck* (1875) 157, *Duckett* (1915) 58, *Drabkin* (1937) 89, *Catone* (1964) 117 adn. 4, *Grilli* (1965) 214, *Garbarino* (1973) 169, *Paduano* (1974) 43, *Traina* (1974) 157, *Bettini* (1979) 91, *Chiarini* (1989) 183 : obtutu luminis *Buecheler*^[Ri.2,Ri.3] : quique tuo, Sol, lumine *Havet* (1879) 80 | mare, terram, ac cœlum / contines *Rutgers* (1618) 545 : terram, ac cœlum contues (vel continues) *Vossius* (1620) 112 : maria, coelum ac terram *Porson* (1802) 448, *Elmsley* (1822) 290 : terram, ac cailum / contines *Planck* (1807) 93sq. : mare, terram / ac caelum contines *Osann* (1816) 123 | **3** inspicie hanc, facinus priusquam fiat; hoc prohibe scelus *Vossius* (1620) 112 | inspicias vel inspicie istuc *dub. Spengel* (1899) 397 | haec facinora *dub. Spengel* (1899) 397 | hoc *Usener*^[Ri.2,Va.2,Di], *Ribbeck* (1875) 157 | priusquam *Rutgers* (1618) 545, *Porson* (1802) 448, *Elmsley* (1822) 290, *Havet* (1879) 80, *Frobenius* (1910) 101, *Herzog-Hauser* (1938) 225, *Fleckenstein* (1953) 56, *Catone* (1964) 86 adn. 4, *Rosato* (2005) 133 : priu'quam *Planck* (1807) 94, *Seyffert* (1904) 1325 : prius / quam *Osann* (1816) 123 | fuat *Planck* (1807) 94, *Osann* (1816) 123 : fit *Seyffert* (1904) 1325, *Galasso / Montana* (2004) 274 | prohibe *Rutgers* (1618) 545, *Planck* (1807) 94, *Osann* (1816) 123 : hoc prohibe *Vossius* (1620) 112 : prohibeas *Porson* (1802) 448, *Elmsley* (1822) 290 : prohibesseis *Fleckeisen*^[Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3,Va.2,Strzelecki], *Havet* (1879) 80 : prohibebis vel prohibessitis *Seyffert* (1904) 1325 : prohibe esse *Lennartz* (1994) 195

– *Interpr.*: verba chori *Col.*, *Vossius* (1620) 112, *Planck* (1807) 93, *Lev.*, *Gil.*, *Ar.*, *Merry*, *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Strzelecki* (1952) 55–57, *Kl.*, *Ern.*, *Paduano* (1974) 42, *Seg.*, *Tra.*, *Arcellaschi* (1990) 66sq., *Pet.*, *Boyle* (2006) 78, *Mart.* | versus *Enn. et Euripidis comparaverunt* *Herzog-Hauser* (1938) 225sq., *Röser* (1939) 29–31, *Goossens* (1946) 288–291 (γῦ / δᾱ vs. Iuppiter), *Fleckenstein* (1953) 56sq., *Traina* (1974) 157sq., *Classen* (1992) 129, *Lennartz* (1994) 194–200, *Hose* (1999) 125sq. | de significatione religiosa cf. *Paduano* (1974) 42sq. | de textu (incerto) cf. *La Penna* ([1977] 1979) 83 et adn. 4 : de textu et codicibus cf. etiam *Dübner* (1845) | de textu et sensu philosophico cf. *Bettini* (1979) 91–93 | **1–2** de constructione relativa paratactica cf. *Frobenius* (1910) 125 | **3** de voce ‘priusquam’ + coniunct. cf. *Frobenius* (1910) 101

– *Metr.*: tr *Vossius* (1620) 112 (prob. *Ri.*₁, *Ri.*₂, *Va.*₂), *Bettini* (1979) 91 : an *Planck* (1807) 93 : cr *Osann* (1816) 122sq. (contra *Ri.*₁, *Ri.*₂) : tr⁷ *Bo.*, *Ri.*₂, *Kl.* (**3** inspicie hoc: cum hiatu), *Ern.*, *Catone* (1964) 88 adn. 4, 117 adn. 4 (ad 2–3), *Mette* (1964) 63, *Paduano* (1974) 42, *Tra.* : 1 cr³, 5 tr^{2c} *Strzelecki* (1952) 55sq. (cf. *CS*) : inc. *Joc.* (1 cr³ + tr^{2c}, 2 inc., 3 tr² + inc.

- Joc. in comm.*), *Pet.* : cr / tr Galasso / Montana (2004) 274 | 3 inspicie hóc facinús priu' quám fit *Seyffert* (1897) 848
- CP *Hom. Il.* 3,276–280: Ζεῦ πάτερ Ἴδηθεν μεδέων, κúδιστε μέγιστε, / Ἡελιός θ', ὃς πάντ' ἐφορᾷς καὶ πάντ' ἐπακούεις, / καὶ Ποταμοὶ καὶ Γαῖα, καὶ οἱ ὑπένερθε καμόντας / ἀνθρώπους τείνυσθον, ὅτις κ' ἐπίορκον ὁμόςσῃ, / ὑμεῖς μάρτυροι ἔστε, φυλάσσετε δ' ὅρκια πίστα. • *Od.* 12,323: Ἡελίου, ὃς πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει • *Eur. Med.* 1251–1260: ἰὼ Γᾶ τε καὶ παμφαῖς / ἀκτὶς Ἀλίου, κατίδεδ' ἴδετε τὰν / ὀλομένην γυναῖκα, πρὶν φοινίαν / τέκνοις προσβαλεῖν χέρ' αὐτοκτόνον· / σᾶς γὰρ χρυσέας ἀπὸ γονᾶς / ἔβλασταν, θεοῦ δ' αἶμα <χαμαὶ> πίτνειν / φόβος ὑπ' ἀνέρων. / ἀλλὰ νιν, ὃ φάος διογενές, κάτειρ- / γε κατάπαυσον, ἔξελ' οἴκων τάλαι- / ναν φοινίαν τ' Ἑρινὺν † ὑπ' ἀλαστόρων †. • *Schol. Eur. Med.* 1251 (II, p. 208 *Schwartz*): καὶ Ἥλιον μὲν ἐπικαλεῖται ὡς πρόγονον Μηδείας καὶ ὅτι 'πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει', τὴν δὲ Γῆν ὡς μέλλουσαν δέχεσθαι τῆς μαιφονίας τὸ αἶμα. • *Enn. ann.* 542–543 *Va.*₂ = 555–556 *Sk.*: qui fulmine claro / omnia per sonitus arcet, terram mare caelum • *Afranius, tog.* 9 *Ri.* (1873): mare caelum terram ruere ac tremere diceres • *Diod.* 37,19,5: ... καὶ τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνατείνοντας ἐπικαλεῖσθαι τὸν πάντων ἐφορῶντα τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων Ἥλιον σῶσαι ψυχὰς νηπίων παίδων. • *Rut. Nam.* 1,57: volvitur ipse tibi [*sc.* Romae], qui continet omnia, Phoebo.

96

(214–215 *Ri.*_{2–3}; 255–256 *Va.*₂; 237–238 *Joc.*)

(a) *Non. pp.* 38,29–39,4 *Merc.* = 56 *Li.* (*Li.*): eliminare, extra limen eicere. ... [*p.* 39,2] *Ennius*²¹⁶ *Medea exule*²¹⁷: 'antiqua erilis fida custos corporis, / quid sic [*sit codd.*] <te> extra aedis exanimata<m> elimina<t>?'

(b) *Non. p.* 292,20–22 *Merc.* = 452 *Li.* (*Li.*): eliminari²¹⁸ est exire. *Ennius Medea exule*²¹⁹: 'antiqua erilis [*edilis codd.*] fida custos corporis, / quid sic [*sit codd.*] <te> extra aedis exanimata<m> eliminat?'

216 *ennius* (*F H L P G E P7579*)^[On] (*G L*²)^[Joc] : *enius* *H*^I[*Mu, On*] : *ennium* *L*^I[*Mu, On, Li, Joc*] *L*^I[*GR, Ri.1, Va.1, Ri.2*]

217 *medea* (*H² P G² E*)^[On] : *medea* *G*^[GR] *mede* *G*^[Joc] *G*^I[*On*] : *metea* *L*²[*On, Joc*] : *et ea* *H*^I[*Mu, On*] *F*^[On] *L*^I[*On, Joc*] *L*^I[*GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu*] : *medea vel metea codd.*^[Va.2] | *exule* *G*^[GR, Va.1, Joc] *L*^I[*GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Joc*] , *Ald.*^[GR] | *Medea exsule* *Iun., Merc., GR, Ri.1, Va.1, Qui., Ri.2, Ri.3* : *Medea Exule* *On., Li.*

218 *eliminari* *H*^[Li] , *Li.* : *eliminare rel.*^[Li] , *Ri.1, Va.1, Va.2, Kl., Joc.*

219 *mede* *B*^[Mu] : *Medea exsule* *Merc., Qui.* : *Medea Exule* *Li.*

antiqua erilis fida custos corporis, (ia⁶)
quid sic <te> extra aedis exanimata<m> eliminat?

2 sic *Pi.* | <te> *Merc.* | exanimata<m> *Joc.*

CC – **ad a** (codd. potiores: β *Bamb.* γ δ *E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P* P7665 P7666)

Ed. Li.: 1 antiqua erilis codd. | corporis β : poris *L¹* | **2** sit extra codd. | exanimata codd. | elimina codd.

Edd. rel.: 1 erilis codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui] : antiqua e. (a post. ex e fact.) *E*^[On] : antiquerilis *H¹*^[Mu, On] | corporis (*H² G*)^[Mu, On] (*P E*)^[On] : poris *L¹*^[Mu, On] : foris (*H¹ L²*)^[Mu, On] *F*^[On] : corporis vel poris vel foris codd.^[Va.2] | **2** sit extra (*G L* codd. *Merc.*)^[GR] (*F H L P G E P7579*)^[On] codd.^[Qui, Mu, Ri.3, Va.2, Di, Kl, Joc] sit codd.^[Merc, Qui, Mu, Ri.3, Va.2, Di, Kl, Ern, Joc, Seg] | exanimata *P7577*^[Qui] codd.^[Seg, Mart] : examinata (*F H L P G E P7579*)^[On] codd. pler.^[Qui] codd.^[Gr, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Va.2, Di, Kl, Joc] : examinata (examine, a supra e scr., *L*) codd.^[Mu] | elimina codd.^[Merc, GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Ri.3, Va.2, Di, Kl, Joc, Seg, Mart]

– **ad b** (codd. potiores: α *B* β *Bern.347 Cant.* δ *E G Gen. H L Montepess. Oxon. P*)

Ed. Li.: 1 edilis codd. | **2** sit extra codd. | examinata (-te *L¹*) codd. | eliminat codd.

Edd. rel. et studd.: 1 herilis cod. *Fabri*^[GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui] : edilis (*L¹ G* [collatione *Schneideriana*])^[Mu] rel.^[Ri.1, Va.1, Qui] codd.^[Di, Joc] : antiquae dilis *Gen.*²^[Mu] : antiquae (antique *B*) diliy (*Gen.*¹*B*)^[Mu] : aedilis (*H L²*)^[Mu] codd.^[Planck] : edilis vel aedilis codd.^[Mu, Va.2] | **2** sic extra *B*^[Qui] *B* vel *Basil.*^[GR] *Basil.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : sit extra rel.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui] codd.^[Mu, Ri.3, Va.2, Di, Kl, Joc] | hedis *B*^[Mu] | examinata codd.^[GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Va.2, Di, Kl] : examinata (examine, a supra e scr., *L*) codd.^[Mu] examinata (examine *L¹*) codd.^[Joc] : om. *B* vel *Basil.*^[GR] *Basil.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2] | eliminat (*G H L*)^[Mu(Enn)] ‘rel.’^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3] codd.^[GR, Qui, Va.2, Di, Kl] : etlinminat *Gen.*¹^[Mu] : eliminat cod. *Fabri*^[GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu(Enn), Ri.3]

CE **1–2** Exule ātīqua ædilis fida custos corporis quid sic extra ædis exanimata eliminat. *Pi.* | **1** herilis *Steph., Iun. (ad a), Col., Delr., Scriv., Lev., Bo., Gil., Qui.* : ædilis *Pi., Iun. (ad b), edd. ante Merc.*^[Qui] : edilis *GR (ad b)* | **2** sic extra *Ald.*^[GR], *Steph., Iun., Col., Lev., Bo., Gil.* : sit extra *GR* | exanimata ed. 1476^[Qui], *Steph., Iun., Col., Delr., Merc., Scriv., Lev., Bo., Gil., Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui., Mu., On., Ri.3, Li., Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Ern., Heurg., Tra., Pet., Mart., Schö.* : examinata *GR* : exanimatam *Joc., Seg.* | eliminatur *Ald.*^[Qui] : eliminat *Steph., Col., Delr., Merc., Scriv., Lev., Bo., Gil., Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui., Mu., On., Ri.3, Li., Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Ern., Heurg., Mag., Tra., Pet., Mart., Schö.* : eliminator *Iun. (ad a)* : eliminat edd. ante *Merc.*^[Qui], *GR (ad b), Joc., Seg.* : elimina *GR (ad a)*

CS **1** antica *Arcellaschi (1990) 60* | herilis *Rutgers (1618) 545, Porson (1802) 354, Planck (1807) 79, Elmsley (1822) 73* | **2** qui sic v. d.^[GR] | sic

extra *Rutgers* (1618) 545, *Planck* (1807) 80, *Osann* (1816) 108, *Elmsley* (1822) 73, *Skutsch* ([1912] 1914) 487sq. | exanima te eliminat *Rutgers* (1618) 545 : exanimata eliminat *Porson* (1802) 354, *Planck* (1807) 80, *Osann* (1816) 108, *Elmsley* (1822) 73, *Lange* (1851) 13, *Ribbeck* (1875) 150, *Skutsch* ([1912] 1914) 487sq., *Maas* (1932) 243, *Drabkin* (1937) 64, *Grilli* (1965) 207, *Rosner* (1970) 45, *Galasso / Montana* (2004) 266 | exanimata elimina<ns> / <hic sola tecum mussitas tristes minas?> vel quid sic extra aedis exanima<m> te elimina<ns> *Lennartz* (1994) 211 et adh. 117

– *Interpr.*: verba paedagogi *Col.*, *Planck* (1807) 80, *Lev.*, *Gil.*, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Kl.*, *Ern.*, *Heurg.*, *Grilli* (1965) 207, *Joc.*, *Seg.*, *Tra.*, *Arcellaschi* (1990) 60, *Pet.*, *Vogt-Spira* (2000) 271, *Galasso / Montana* (2004) 266, *Boyle* (2006) 73, *Mart.*, *Schö.* : verba ad nutricem *Wa.* | de scaena cf. *Maas* (1932), *Fraenkel* (1932), *Monaco* (1950), *Joc. in comm.*, *Nosarti* (1999) 55, *Rosato* (2005) 48sq. | versus *Enn. et Euripidis comparaverunt Röser* (1939) 10–12, *Classen* (1992) 128, *Vogt-Spira* (2000) 270sq., *Galasso / Montana* (2004) 266 | 2 ‘eliminare’ verbum trans. et intrans. esse statuit *Skutsch* ([1912] 1914) 487sq. (cf. *CS*: non add. te) | de lemmatibus in *Non.* cf. *Joc. in comm.* | de frg. cf. *Rosato* (2005) 66–74
– *Metr.*: ia⁶ *Bo.*, *Ri.*₂ (1 Graecanicus), *Kl.*, *Ern.*, *Joc.*, *Tra.*, *Pet.*, *Galasso / Montana* (2004) 266, *Mart.*

CP *Eur. Med.* 49–51: παλαιὸν οἴκων κτῆμα δεσποίνης ἐμῆς, / τί πρὸς πύλαισι τήνδ’ ἄγουσ’ ἐρημίαν / ἔστηκας, αὐτὴ θρεομένη στυγρὰ κακὰ; • *Plaut. Asin.* 654–656: di te servassint semper, / custos erilis, decu’ popli, then-saurus copiarum, / salus interior corporis amorisque imperator. • *Quint. inst.* 8,3,31: nam memini juvenis admodum inter Pomponium ac Senecam etiam praefationibus esse tractatum an ‘gradus eliminat’ in tragoedia dici oportuisset. at veteres ne ‘expectorat’ quidem timuerunt, et sane eiusdem notae est ‘exanimat’.

97

(235–236 *Ri.*₂₋₃; 282–283 *Va.*₂; 241–242 *Joc.*)

Non. pp. 84,31–85,3 *Merc.* = 120 *Li.* (*Li.*): cette significat dicite vel date, ab eo quod cedo. ... [*p.* 85,1] *Ennius in Medea*²²⁰:

salvete, optima corpora, (?)
cette manus vestras measque accipite

CC (*codd. potiores*: β *Bamb.* γ δ *E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666*)

220 in *Med.* (*L H G*)^[Mu] : *Ennius* {in} *Medea Mu.*

- CE** 1 <— ∪ — ∪ — ∪ — ∪ —> sálvete, o pia pignora! *Mu.* | optima / corpora *dist. GR* | 2 cedit *Per.* | cette ma- / nus *dist. Kl.* | vestrasque *Di.*
Crit. in app.: 1 optima pignora *dub. Steph. in not.*
- CS** 1–2 <— ∪ — ∪ — ∪ — ∪ —> salvete o puerum corpora! / cette manus vestras measque accipite <— ∪ — ∪ — ∪ —> *Havet (1890a) 176* | 1 optima pignora *prob. Vossius (1620) 111, Osann (1816) 120 (contra Planck 1807, 93 in not., Bo.)* : optima / corpora *dist. Planck (1807) 93, Osann (1816) 120*
 – *Interpr.:* verba Medae *Col.*, *Planck (1807) 92sq., Gil., Ri.3, Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Ern., Heurg., Grilli (1965) 213, Seg., Tra., Arcellaschi (1990) 66, Galasso / Montana (2004) 274, Boyle (2006) 77, Mart.* | ad pueros *Planck (1807) 92, Bo., Di., Wa., Arg., Heurg., Galasso / Montana (2004) 265, Mart.* | salutatio, non valedictio *Lennartz (1994) 254* : de sensu et usu vocis ‘salvete’ *cf. etiam Joc. in comm.* | versus *Enn. et Euripidis comparaverunt Victorius (1553) 86, Röser (1939) 28sq., Fleckenstein (1953) 54* | de *frg. cf. Rosato (2005) 126–132*
 – *Met.:* de metris *dub. Va.2* | tr⁷ *Bo.* : da⁴ *Ribbeck (1849) 3 adn. 1, Ri.2, Kl. (dub.; cf. CE), Heurg. (dub.), Rosato (2005) 127 adn. 123 (dub.)* : “minus recte septenarii expressi sunt pro dactylicis tetrametris” *Ri.1 p. IX, prob. Va.1* : an *Mueller (1861) 416* : inc. *Ern., Joc.* : dochmius² (1 mutil. init.) *Catone (1964) 94 adn. 5 (dub.)* : da? *Mette (1964) 63* : ia⁶ (2 accīpjite) *Pisani (1975)* : da-tr *Tra. (probab.)* | 2 meas “in unam syllabam corripi debere” *Planck (1807) 92*
- CP** *Eur. Med. 1069–1072*: ..., / παῖδας προσειπεῖν βούλομαι· δότ’, ὃ τέκνα, / δότ’ ἀσπάσασθαι μητρὶ δεξιὰν χέρα. / ὃ φίλτάτη χεῖρ, φίλτατον δέ μοι στόμα / καὶ σχῆμα καὶ πρόσωπον εὐγενὲς τέκνων.

98

(234 Ri.2–3; 280 Va.2; 243 Joc.)

Non. p. 170,8–9 Merc. = 250 Li. (Li.): sublimare, extollere. Ennius Medea:

sol qui candentem in caelo sublimat facem ia⁶

CC (*codd. potiores:* β *Bamb.* γ δ *E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666*)

Ed. Li.: –

Edd. rel.: cadentem *L^{1[On]}* | sublimas *codd.^[Bo]*

CE <audiat> Sol *Di.* | qua *Merc.* | in *om. Col.* | sublimas *Bo., Ri.1*
Crit. in app.: “poterat sic suppleri versus audiat Sol, qui ... sublimat” *Va.2* | sublimas *Col. (contra Va.2), “recte ut videtur” Ri.2, “fort. recte, sed addidisse potest poeta e. c. sit testis” Ri.3*

CS candentem, Sol, in caelo quei / subleimas facem – *Planck (1807) 96* | sublimas *Osann (1816) 123*

– *Interpr.*: *Enn. alteri de Medea trag. trib. Col., Lev.* | verba Medeae *Heurg.* : verba Iasonis *Seg.* : verba Medeae vel Aegei *Tra.* : verba chori *Arcellaschi* (1990) 66 | *ad Aegei iusiurandum pertinere putaverunt Va.*₂, *Di.* : iusiurandum *Pet.* : invocatio Solis *Joc.* | *versus Enn. et Euripidis comparaverunt Röser* (1939) 27, *Fleckenstein* (1953) 56 : *textus Enn., Acc. et Apuleii comparavit Marangoni* (1988) | *de frg. cf. Rosato* (2005) 125sq.

– *Metr.*: *ia*⁶ *Bo.*, *Ri.*₂, *Ern.*, *Heurg.*, *Joc.*, *Tra.*, *Pet.*, *Mart.* : inc. *Kl.*

CP *Eur. Med.* 746–747: ὄμνυ πέδον Γῆς πατέρα θ' Ἥλιον πατρός / τοῦμοῦ θεῶν τε συντιθεῖς ἅπαν γένος. • 752–753: ὄμνυμι Γαῖαν φῶς τε λαμπρὸν Ἥλιου / θεοῦς τε πάντας ἐμμενεῖν ἅ σου κλύω. • 764: ὦ Ζεῦ Δίκη τε Ζηνὸς Ἥλιου τε φῶς, / ... • 1258–1259: ἀλλά νιν, ὃ φάος διογενές, κάτειρ- / γε ... • *Acc. trag.* 581–582 *Ri.*₂₋₃: Sol qui micantem candido curro atque equis / flammam citatis fervido ardore explicas, / ... • *Lucr.* 5,401–402: ..., solque cadenti / obvis aeternam suscepit lampada mundi / ... • 5,976: ..., / dum rosea face sol inferret lumina caelo.

99

(241 *Ri.*₂₋₃; 279 *Va.*₂; 244 *Joc.*)

Non. p. 297,16–25 *Merc.* = 461 *Li.* (*Li.*): efferre significat proferre. ... [*p.* 297,23] Ennius Medea:

utinam ne umquam, Mede<a> Colchis, cupido corde
[pedem extulisses (*tr*⁸)

Mede<a> Colchis *Lipsius* (1585) 570

CC (*codd. potiores*: α B β *Bern.* 347 *Cant.* δ E G *Gen.* H L *Montepess. Oxon. P*)

Ed. Li.: (Mede cordis *codd.*) | extulisses *codd.*

Edd. rel. et studd.: mede *codd.*^[*Ri.* 1, *Va.* 1, *Mu.*, *Di.*, *Wa.*, *Kl.*, *Joc.*, *Tra.*, *Planck*] : mane (*Lα*)^[*Em*] : Medea *vet. cod. ap. Godofr.*^[*Planck*] | cordis *codd.*^[*Ri.* 1, *Va.* 1, *Ri.* 2, *Ri.* 3, *Va.* 2, *Di.*, *Wa.*, *Kl.*, *Ern.*, *Joc.*, *Tra.*, *Mart*] *codd. pler.*^[*Mu*(*Enn*)] ‘*rel.*’^[*Mu*(*Non*)] : H (*sed corr. m*¹)^[*Mu*(*Enn*)] coris *H*^[*Mu*(*Non*)] | extulisses *codd.*^[*Qui.*, *Mu.*, *Kl.*, *Ern*] *vet. cod. ap. Godofr.*^[*Planck*] extulisses (extullisses B) *codd.*^[*Mu*] extulisse *codd.*^[*Planck*] extetulisses *codd.*^[*Seg*]

CE utinā ne unq; me de cordis cupido corde pedem extulisse *Pi.* : utinam ne unquam me de cordis cupido corde pedem extulisses *Steph.* : utinam ne unquam me de cordis cupido / corde pedem extulisses <...> *Col., Lev.* : utinam ne unquam Medea Colchis cupido corde pedem / extulisses *Delr.* : utinam ne unquam Medea corde cupido / Colchis pedem extulisses! *Scriv., Gil.* : Médea, utinam ne úmquam Colchis cúpido corde pedem éx-tulisses! *Ri.*₁ (*secl. frg.*; cf. *CS: Interpr.*), *Di.* : útinam ne umquam, Méde,

Colchis cūpido corde pēdem extulisses! *Ri.*₂, *Ri.*₃ : utinam ne unquam Medea Colchis cupido corde / pedem extulisses! *Qui.* : utinā ne umquam Medē Colchis / cupidō corde pede extétulisses. *Mu.* : utinam ne umquam, Mede, cordis cupido corde pedem extulisses *Seg.* | unquam *Pi., Iun., Steph., Col., Delr., Scriv., Lev., Bo., Qui., Arg., Heurg.* | me de cordis *Pi., Iun., Steph., Col., Lev.* : Medea Colchis *Delr., Merc., Bo., Qui.* : Medea ... Colchis *Scriv., Gil., Ri.*₁, *Di.* : Mede cordis *GR, Seg.* : Mede Colchis *Va.*₁, *Ri.*₂, *Mu.*(*Enn.*), *Ri.*₃, *Va.*₂, *Wa., Arg., Kl., Ern., Heurg., Pet., Mart., Schö.* (*dub. Mu.* [*Non.*]) : Mede cordis † *Mu.*(*Non.*), *Li.* : Medea foras *On.*^[*Li, Wa, Ern*] : † mede † cordis *Joc.* : Mede Colcis *Tra.* | Mede Colchis / cupido *Mu.* (*Enn.*) : Mede cordis † / cupido *Mu.*(*Non.*), *Li.* | extulisse *Pi., Ald.*^[*GR*], *Iun., edd. ante Merc.*^[*Qui*] : extetulisses *Mu., Li., Wa., Kl., Ern., Heurg., Tra.*

Crit. in app.: utinam numquam Aeetae ec terris *dub. Mu.*(*Non.*) *in app.* | Medea ... extulisses *Iun. i. m.* | Medeae cordis cupido *GR in app.* : Mede portis *dub. Li. in app.*

- CS utinam ne unquam, Medea, de corde cupido / Colchis pedem extulisses *vel* utinam / ne unquam Medea Colchis de corde cupido / pedem extulisset *Vossius* (1620) 112 : utinam ne unquam / Medea Colchis cupido corde pedem extulisses (choriambici) *Bergk* (1835) 71 (*contra Bothe* 1837, 265) : utinam nec unquam, / Medea, Colchis cupido corde pedem extulisses *Bergk* ([1874] 1884) 347 : utinam ne umquam Mede ... / cupido corde pedem ex<te>tulisses. (*fort.* Medea Colchis) *Havet* (1890b) 46sq. : Medea, utinam ne umquam Colchis cupido corde pedem extulisses *Leo* ([1910] 1960) 204 : utinam ne umquam, Mede, Colchis / cupido corde pedem extetulisses! (an⁴) *Strzelecki* (1952) 57 | utinam numquam *Usener* (1896) 161 adn. 37 : unquam *Osann* (1816) 107, *Grilli* (1965) 212 | Medea Colchis *Lipsius* (1585) 570, *Vossius* (1620) 112, *Bergk* (1835) 71, ([1874] 1884) 347, *Havet* (1890b) 46sq. (*dub.*), *Boyle* (2006) 78 : Mede, Colchis *Buecheler*^[*Ri.2, Ri.2.coroll*], *Ribbeck* (1875) 154, *Usener* (1896) 161 adn. 37, *Drabkin* (1937) 85, *Strzelecki* (1952) 57, *Grilli* (1965) 212 : Medea corde cupido Colchis *Planck* (1807) 79 (Kolceis), *Osann* (1816) 107 : Mede *Frobenius* (1907) 22 : Mede, Colc{h}is *Catone* (1964) 81 adn. 2 : † mede † cordis cupido *Galasso / Montana* (2004) 271 : Colchis *Fruterius*^[*Ri.3, Ern, Kl*] | extulisses (*fort.* extulisset) *Osann* (1816) 107 : extetulisses *Buecheler*^[*Ri.2, Ri.2.coroll, Mu, Ri.3, Li, Va.2, Wa, Ern, Kl, Tra, Timpanaro*], *Havet* (1890b) 46sq., *Strzelecki* (1952) 57, *Grilli* (1965) 212 – *Interpr.*: *Enn. alteri de Medea trag. trib. Col., Lev.* | *memoriter haec ex Enn. F 89 Nonium protulisse existimavit Bo. (frg. non censuit) : secl. Ri.*₁ | verba Medeae *Col., Lev., vulg.*^[*Planck*] : verba Medeae ad Iasonem *Lev.* : verba nutricis *Planck* (1807) 79 : verba chori *Bergk* (1835) 71, *Di., Duckett* (1915) 59, *Wa., Strzelecki* (1952) 57, *Heurg., Tra., Arcellaschi* (1990) 64, *Pet. (dub.)* | *de textu et exemplari cf. Rosato* (2005) 111–113 | *versus Enn. et Euripidis comparaverunt Röser* (1939) 26, *Fleckenstein* (1953) 54sq. | *de nomine ‘Mede’ et de persona huius nominis cf. Usener* (1896) 161 adn. 37

- *Metr.*: choriambici *Bergk* (1835) 71 (cf. *CS*) : an *Buecheler*^[*Ri.2*, *Ri.2.coroll*, *Ri.3*, *Wa*, *Tra*, *Timpanaro*], *Mette* (1964) 63 : tr⁸ *Ri.2* (vel an⁸?), *Ri.2 coroll.* p. XXX, *Va.2* in app. (contra *Mu*.[*Enn.*] in app., *Mu*.[*Non.*] in app.), *Catone* (1964) 81 adn. 2 : an⁴ *Strzelecki* (1952) 57 (cf. *CS*) : an⁸ *Kl.*, *Ern.*, *Heurg.*, *Tra.* (cf. *CE*) : inc. *Joc.*, *Pet.*
- CP** *Eur. Med.* 6–8: οὐ γὰρ ἄν δέσποιν' ἐμῇ / Μῆδεια πύργους γῆς ἔπλευσ' Ἰωλκίας / ἔρωτι θυμὸν ἐκπλαγεῖσ' Ἰάσονος· / ... • 431–433: σὺ δ' ἐκ μὲν οἴκων πατρίων ἔπλευσας / μαινομένα κραδίᾳ, ... • 627–629: ἔρωτες ὑπὲρ μὲν ἄγαν ἐλθόντες οὐκ εὐδοξίαν / οὐδ' ἄρετὰν παρέδωκαν ἀνδράσιν· ... • *Acc. trag.* 417 *Ri.2-3*: tun dia Mede's [tunc diomedes et *codd.*^[*Ri.2*]], cuius aditum exspectans pervixi usque adhuc?

100

(218 *Ri.2-3*; 281 *Va.2*; 245 *Joc.*)

Non. p. 467,7–14 *Merc.* = 748 *Li.* (*Li.*): a u c u p a v i, activum positum pro passivo. ... [*p.* 467,13] *Ennius Medea*²²¹:

fructus verborum aures aucupant

(ia / tr)

- CC** (*codd. potiores*: α β *Bamb.* γ δ E G H L *Lugd. Montepess. Oxon. P* P7665 P7666)
Ed. Li.: –
Edd. rel.: acicupant *L*^[*Mu*]
- CE** fluctus *Col.*, *Lev.*, *Gil.*, *Ri.1*, *Va.1*, *Ri.2*, *Ri.3*, *Arg.*, *vulg.*^[*Va.2*] : <υ – υ> *fremitus Mu.* | aucupavit *Steph.*, *Delr.*, *edd. ante Iun.*^[*GR*]
Crit. in app.: <sed frustra> fructus *Va.2* in app. | fluctus *Iun. i. m.*, *dub. Wa.* in app.
- CS** verborum fluctus aures aucupant <Colchidos> *dub. Planck* (1807) 82 in not. | <υ – υ> fructus *Arcellaschi* (1990) 60 | fluctu' *Planck* (1807) 81 : fluctus *Osann* (1816) 114, *Haffter* (1934) 45, *Herzog-Hauser* (1938) 230 | aucupat *Osann* (1816) 114
– *Interpr.*: verba chori *Col.*, *Gil.*, *Wa.*, *Heurg.*, *Gualandri* (1965b) 118, *Seg.*, *Tra.*, *Galasso / Montana* (2004) 275 (*dub.*) : verba Medae *Strzelecki* (1952) 58 : verba nutricis, *fort. Creontis Dondoni* (1958) 89 : verba paedagogi *Arcellaschi* (1990) 60 | de figura rhetorica cf. *Haffter* (1934) 45 | de imagine (de fontibus et usu posteriore) cf. *Petrone* (2001) | de textu cf. *Gualandri* (1965b) 117sq. | de frg. cf. *Rosato* (2005) 76–78
– *Metr.*: ia⁶ *Ri.2* (mutil.), *Ern.* (mutil.), *Heurg.*, *Joc.* (*dub.*), *Mart.* (mutil.) : ia⁶ vel tr⁷ fin. *Strzelecki* (1952) 57sq. : inc. *Kl.* : ia *Tra.*
- CP** *Eur. Med.* 131–132: ἔκλυον φωνάν, ἔκλυον δὲ βοᾶν / τᾷς δυστάνου Κολχίδος· ... • *Sen. Phoen.* 361: hinc aucupabor verba rumoris vagi.

221 media *Bamb.*^[*Ri.1*, *Va.1*, *Mu*, *Va.2*]

Melanippa (F 101–106)

Cognomines tragoedias scripsit Euripides (F 480–514 TrGF [Μελανίππη ἡ Σοφή et Μελανίππη ἡ Δεσμῶτις]). – Putatur exemplar tragoediae Enni probab. esse tragoedia Euripidis, quae Μελανίππη ἡ Σοφή inscripta sit (cf. e. g. Welcker 1839, 843, 850; Skutsch 1905, 2593; Lenchantin de Gubernatis 1915, 66sq.; Arg.; Rosner 1970, 30, 46sq.; La Penna [1977] 1979, 74; Tra.; Grilli 1988, 710; Suerbaum 2002, 127; Mart.), et omnia fragmenta servata ad unam tragoediam pertinere. Bergk (1835) 73 duas Enni fabulas de Melanippa (sec. Euripidis fabulas) exstitisse proposuit (prob. Joc. p. 383; contra Welcker 1839, 850).

De materia cf. hypothesin Euripidis Μελανίππης τῆς Σοφῆς (TrGF V.1, pp. 525sq.): Με[λανίππη ἡ Σοφή, ἥς ἀρχή· ‘Ζεὺς δ.[-]’ ἡ δὲ ὑπόθεσις· ‘Ἕλληνας τοῦ Διὸς Αἰόλος τεκνωθεὶς ἐκ μὲν Εὐρυδίκης ἐγέννησε Κρηθεά καὶ Σαλμωνέα καὶ Σίσυφον, ἐκ δὲ τῆς Χείρωνος θυγατρὸς Ἰππης κάλλιε διαφέρουσιν Μελανίππην. αὐτὸς μὲν οὖν φόνον ποιήσας ἐπ’ ἐνιαυτὸν ἀπῆλθε φυγὰς, τὴν δὲ Μελανίππην Ποσειδῶν διδύμων παίδων ἔγκυον ἐποίησεν. ἡ δὲ διὰ τὴν προσδοκίαν τῆς τοῦ πατρὸς παρουσίας τοὺς γεννηθέντας εἰς τὴν βούστασιν ἔδωκε τῇ τροφῇ θεῖναι κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ κατασπεύραντος. ὑπὸ δὲ τὴν κάθοδον τοῦ δυνάστου τὰ βρέφη τινὲς τῶν βουκόλων φυλαττόμενα μὲν ὑπὸ τοῦ ταύρου, θηλαζόμενα δὲ ὑπὸ μιᾶς τῶν βοῶν ἰδόντες, ὡς βουγενῆ τέρατα τῷ βασιλεῖ προσήνεγκαν. ὁ δὲ τῇ τοῦ πατρὸς Ἕλληνας γνώμῃ πεισθεὶς ὀλοκαυτοῦν τὰ βρέφη κρίνας Μελανίππῃ τῇ θυγατρὶ προσέταξεν ἐνταφίους αὐτὰ κοσμήσαι. ἡ δὲ καὶ τὸν κόσμον αὐτοῖς ἐπέθηκε καὶ λόγον εἰς παραίτησιν ἐξέθηκε φιλότιμον. • *Dion. Hal. rhet.* 8,10 (300–302) [pp. 308–309 Usener / Radermacher]: ἀλλὰ καὶ Εὐριπίδης ὁ ποιητὴς ἐν ὄλῳ δράματι λόγον ἐσχηματισμένον περαίνει, ἐν τῇ Μελανίππῃ τῇ σοφῇ. κάκει δὲ τὸ σχῆμα διπλοῦν, τὸ μὲν αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ, τὸ δὲ τοῦ ὑποκειμένου προσώπου τῆς Μελανίππης. συγγέγονεν Ἀναξαγόρα ὁ Εὐριπίδης· δόγμα δὲ ἦν Ἀναξαγόρου τὸ ‘ὅμου πάντα χρήματα’. μετὰ ταῦτα συγγενόμενος Σωκράτει καὶ κρείττονος λόγου μετασχών, ἀξιώσας, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ τὸν Ἀναξαγόρου λόγον μνήμης ἐν τοῖς δράμασιν, ἐξήγαγεν αὐτὸ τὸ δόγμα ἐν τῇ Μελανίππῃ τῇ σοφῇ. ἡ γοῦν ἀρχὴ τοῦ λόγου αὐτῷ αἰνιττεται τὴν πρὸς τὸν διδάσκαλον εὐνοίαν· φησὶ γάρ ἡ Μελανίππη· καὶ οὐκ ἐμὸς ὁ μῦθος, ἀλλ’ ἐμῆς μητρὸς πάρα. ὁ μὲν Εὐριπίδου σχηματισμὸς οὗτος· ὁ δὲ τῆς Μελανίππης τίς; τὰ παιδιά ἐξέθηκεν εἰς τὰ τοῦ πατρὸς βουφόρβια· ὁ δὲ πατὴρ οἰόμενος εἶναι τοῦτο τέρας γνώμην ποιεῖται κατακαῦσαι τὰ παιδιά· ἡ δὲ σῶσαι βουλομένη τὰ τέκνα, ὅτι μηδὲν ἐστὶ τέρας, φιλοσοφεῖ. καὶ οὕτως τὴν αὐτῆς χρεῖαν διοικεῖται ἐν παραινέσεως σχήματι φιλοσοφοῦσα. • 8,11 (354–356) [pp. 345–346 Usener / Radermacher]: ἀλλὰ καὶ Εὐριπίδης δι’ ὅλων λόγων διοικήσεως σχῆμα περαίνει ἐν ὄλῳ δράματι. πρότερον δὲ δεῖξωμεν {ἐν ὄλῳ δράματι} ἐν μέρει τινὶ σχῆμα διοικούμενον. ἐν τῷ Αἰόλῳ ὁ Μακαρεὺς ἐστὶν ὁμιλήσας τῇ ἀδελφῇ καὶ λανθάνων, καὶ συμβουλευὼν τῷ πατρὶ τὰς ἀδελφὰς τοῖς ἀδελφοῖς συνοικίσαι, ἵνα τὸ οἰκεῖον διοικήσῃται· καὶ οὕτως ἐσχηματίζεται ὁ λόγος κοινῇ γνώμῃ καὶ συμβουλῇ. ἡ Μελανίππη σοφὴ τό δρᾶμα

Εὐριπίδου ἐπιγέγραπται μὲν Σοφί, ὅτι φιλοσοφεῖ, καὶ διὰ τοῦτο τοιαύτης μητρὸς ἐστίν, ἵνα μὴ ἀπίθανος ἢ ἡ φιλοσοφία. ἔχει δὲ διπλοῦν σχῆμα, τὸ μὲν τοῦ ποιητοῦ, τὸ δὲ τοῦ προσώπου τοῦ ἐν τῷ δράματι, τῆς Μελανίπης. τὸ μὲν τοῦ ποιητοῦ τοιόνδε {τὸ δὲ τοῦ προσώπου τοιόνδε}. Ἀναξ-αγόρα προσεφοίτησεν Εὐριπίδης. Ἀναξαγόρου δὲ λόγος ἐστίν, ὅτι ‘πάντα ἐν πᾶσιν· εἶτα ὕστερον διεκρίθη’. μετὰ ταῦτα ὠμίλησεν καὶ Σωκράτει καὶ ἐπὶ τὸ εὐπορώτερον ἤγαγε τὸν λόγον. ὁμολογεῖ οὖν τὴν διδασκαλίαν τὴν ἀρχαίαν διὰ τῆς Μελανίπης [Eur. F 484, 1–2 TrGF]. ‘καὶ οὐκ ἐμὸς ὁ μῦθος, ἀλλ’ ἐμῆς μητρὸς πάρα, / ὥς οὐρανός τε γαῖα τ’ ἦν μορφή μία.’ οὕτω μὲν ὁ ποιητὴς σχηματίζει τὸ αὐτοῦ. ἡ δὲ Μελανίπη ἐπεράνθη μὲν ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος, γέγονε δὲ ταύτη παιδί· ἐξέθηκεν δὲ αὐτὰ εἰς τὰ τοῦ πατρὸς βουφόρβια. ὁ δὲ πατὴρ ἡγεῖται ἐκ βοῶς εἶναι, καὶ ὥς τέρας βούλεται κατακαῦσαι. βοηθοῦσα αὐτῇ ἡ Μελανίπη ἀποφαίνεσθαι πειρά-ται, ὅτι τὸν σχηματίζοντα ἐγγυτάτω δεῖ εἶναι τοῦ λῦσαι τὸ σχῆμα μετὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ σχήματος. περιερχομένη γὰρ πάσας αἰτίας τοῦ σῶσαι τὰ παιδιά λέγει· ‘εἰ δὲ παρθένος φθαρεῖσα ἐξέθηκεν τὰ παιδιά καὶ φοβου-μένη τὸν πατέρα, σὺ φόνον δράσεις’; ὥστε καὶ τὸ αὐτῆς πρᾶγμα λέγει ἐν σχήματι συμβουλῆς. • *Hyg. fab. 186 (Melanippe)*: Melanippen Desmontis filiam, sive Aeoli ut alii poetae dicunt, formosissimam Neptunus compressit, ex qua procreavit filios duos. quod cum Desmontes rescisset, Melanippen excaecavit et in munimento conclusit, cui cibum atque potum exiguum praestari iussit, infantes autem feris proici. qui cum proiecti essent, vacca lactans veniebat ad infantes et ubera praestabat. quod cum armentarii vidissent, tollunt eos ut educarent. interim Metapontus rex Icariae a coniuge Theano petebat ut sibi liberos procrearet aut regno cederet. illa timens mittit ad pastores ut infantem aliquem explicarent quem regi subderet. qui miserunt duos inventos, ea regi Metaponto pro suis supposuit. postea autem Theano ex Metaponto peperit duos. cum autem Metapontus priores valde amaret, quod formosissimi essent, Theano quaerebat ut eos tolleret et filiis suis regnum servaret. dies adven-nerat ut Metapontus exiret ad Dianam Metapontinam ad sacrum facien-dum. Theano occasione nacta indicat filiis suis eos suppositicios priores esse: itaque cum in venatione exierint, eos cultris interficite. illi autem matris monitu cum in montem exissent, proelium inter se commiserunt. Neptuno autem adiuvante Neptuni filii vicerunt et eos interfecerunt; quorum corpora cum in regia allata essent, Theano cultro venatorio se interfecit. ultores autem Boeotus et Aeolus ad pastores ubi educati erant confugerunt; ibi Neptunus eis indicat ex se esse natos et matrem in custodia teneri. qui ad Desmontem pervenerunt eumque interfecerunt et matrem custodia liberarunt, cui Neptunus lumen restituit. eam filii perdu-xerunt in Icariam ad Metapontum regem et indicant ei perfidiam Theanus. post quae Metapontus duxit coniugio Melanippen, eosque sibi filios adoptavit, qui in Propontide ex suo nomine condiderunt Boeotus Boeoti-am, Aeolus Aeoliam. • *Hyg. astr. 2,18*: alii non criminatum ab Antia, sed ne saepius audiret quod nollet aut precibus eius moveretur, profugisse

Argis dixerunt. Euripides autem in Melanippa Hippen Chironis Centauri filiam Thetin antea appellatam dicit; quae cum aleretur in monte Pelio et studium in venando maximum haberet, quodam tempore ab Aeolo, Hellenis filio, Iovis nepote, persuasam concepisce cumque iam partus appropinquaret, profugisse in silvam ne patri, cum virginem speraret, nepotem procreasse videretur. itaque, cum parens eam persequeretur, dicitur petisse a deorum potestate ne pariens a parente conspiceretur; quae deorum voluntate, postquam peperit, in equam conversa inter astra est constituta. • *Greg. Cor. (vol. VII, p. 1313 Walz):* Ἕλληνας τοῦ Διὸς Αἴολος τεκνωθεὶς ἐκ μὲν τῆς Εὐρυδικῆς ἐγέννησε Κρήτην καὶ Σαλμωνέα καὶ Σίσυφον, ἐκ δὲ τῆς Χείρωνος θυγατρὸς Ἰππῆς κάλλει διαφέρουσαν Μελανίππην· αὐτὸς μὲν οὖν φόνον ποιήσας ἐπ’ ἐνιαυτὸν ἀπῆλθε φυγὰς, τὴν δὲ Μελανίππην Ποσειδῶν διδύμων παίδων ἔγκυον ἐποίησεν· ἡ δὲ διὰ τὴν τοῦ πατρὸς προσδοκίαν τοὺς γεννηθέντας εἰς τὴν βούστασιν ἔδωκε τῇ τροφῇ θεῖναι κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ κατασπείραντος· ὑπὸ δὲ τὴν κάθοδον τοῦ δυνάστου τὰ βρέφη τινὲς τῶν βουκόλων φυλαττόμενα μὲν ὑπὸ τοῦ ταύρου, θηλαζόμενα δὲ ὑπὸ μιᾶς τῶν βοῶν ἰδόντες, ὡς βουγενῇ τέρατα τῷ βασιλεῖ προσήνεγκαν· ὁ δὲ τῇ τοῦ πατρὸς Ἕλληνας γνώμῃ πεισθεὶς ὀλοκαυτοῦν τὰ βρέφη κρίνας Μελανίππῃ τῇ θυγατρὶ προσέταξεν, ἐνταφίους αὐτὰ κοσμήσαι· ἡ δὲ καὶ τὸν κόσμον αὐτοῖς ἐπέθηκε, καὶ τὸν λόγον εἰς παραίτησιν ἐξέθηκε φιλότιμον.

Fragmenta tragoediae Enni pueros ‘monstra’ habitos (cf. F 105) et iussum eos cremandi (cf. F 104) continent. – Ad hanc tragoediam fort. referendum est Enn. F 159 (cf. Ri.₂ p. 52 adn.; Ri.₃ p. 58 adn.). – Cf. T 35.

Veteres editores de titulo dubitabant: cf. Steph.: “Menalippa, alicubi etiam Menalippo”; Col.: “Menalippe, & Melanippe legitur”; Delr.: “Menalippa al. Menalippo”; Scriv.: “† Menalippa [† al. Menalippo, & Melanippa, recte]”; Bo.: “Melanippa, al. Melanippus. Noni ‘Menalippus’ error esse videtur”. De nomine ‘Melanippa’ et formis in libris manu scriptis depravatis cf. Keil (1840) 35–38. Titulus traditus est Melanippa (F 101, 102, 103, 104, 105) vel Melanippe (F 106), sed nonnumquam in libris manu scriptis depravatus (e. g. menalippa, menalippo, melanippo).

Bibl.: Suerbaum (2003) 220 – Comm.: Joc. pp. 382–387 – Lit.: Hartung (1843) 113–124; Ribbeck (1875) 176–181; Rosner (1970) 46–47.

101

(Mel. VI Ri.₂₋₃; 294 Va.₂; frg. CXVIII Joc.)

Gell. 5,11,10–14 (Ma.): ‘est autem’ inquit ‘tertium quoque inter duo ista, quae diiunguntur, cuius rationem prospectumque Bias non habuit. [11] inter enim pulcherrimam feminam et deformissimam media forma quaedam est, quae et a nimiae pulcritudinis periculo et a summae deformitatis

odio vacat; [12] qualis a Quinto Ennio in Melanippa²²² perquam eleganti vocabulo

stata

(?)

dicitur, quae neque κοινή futura sit neque ποινή.’ [13] quam formam modicam et modestam Favorinus non mi hercule inscite appellabat ‘uxoriam’. [14] Ennius autem in ista, quam dixit, tragoedia eas fere feminas ait incolumi pudicitia esse, quae stata forma forent.

CC (codd. potiores: V P R)

Ed. Ma.: stata P R : tecta V

Edd. rel.: stata (P R)^[Joc,Mar] ‘rel.’^[Va.2] : tecta V^[Va.2,Joc,Mar]

CE stata forma Enn. trib. Steph., Delr., Scriv., Lev., Bo., Gil., Va.2, Wa., Arg., Tra. : incolumi pudicitia et stata forma Enn. trib. Her. : eas fere feminas / incolumi pudicitia esse quae stata forma forent (tr⁷) Enn. trib. Kl. : ... <vidi> eas fere feminas / incolumi pudicitia esse, quae stata forma forent Enn. trib. Seg. : testimonium putaverunt Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Joc.

CS vídi eas ferme féminas / incolumi pudícitia esse, quae stata formá forent Enn. trib. Buecheler^[Ri.3,Kl.Seg.Tra], Ribbeck (1875) 180

– Interpr.: verba Aeoli Ribbeck (1875) 180, Arg. : verba Hellenis vel Aeoli Webster (1967) 149 | de Melanippa Bo., Va.2, Wa. | ‘stata’ = media Tra. – Metr.: tr⁷ Kl. (cf. CE)

CP Eur. F 928 TrGF: οὐ γὰρ ἀσφαλές / περαιτέρω τὸ κάλλος ἢ μέσον λαβεῖν.

102

(252 Ri.2–3; 293 Va.2; 251 Joc.)

(a) Gell. 6,9,15–17 (Ma.): praeterea inveni a verbo ‘scindo’ simili ratione non ‘sciderat’, sed ‘sciciderat’ dictum esse. [16] ... [17] Ennius quoque <in Melanippa: cum saxum sciciderit>. * * *

(b) Prisc. inst., gramm. II, pp. 516,13–517,11 Her. (Her.): ‘n’ vero ante ‘do’ habentia ‘o’ in ‘i’ mutant in praeterito perfecto et, si ante ‘n’ ‘u’ vel ‘i’ habuerint, amittunt ‘n’, ut ‘fundo fudi’, ‘scindo scidi’. vetustissimi tamen etiam ‘scicidi’ proferebant, quod solum quoque in usu esse putat

²²² Melanippa Ri.2, Ri.3, Va.2, Wa., Kl., Joc., Ma. : melanippa (R V)^[Ri.1,Va.1,Ri.2] : Menalippa Ri.1, Va.1

Asmonius in arte, quam ad Constantium imperatorem scribit, sed errat. nam ... [p. 517, 10] Ennius in Melanippa²²³: ‘cum saxum sciciderit’,

cum saxum sciciderit

(ia / tr)

CC – *ad a* (codd. potiores: V P R)

Ed. Ma.: <in ... sciciderit> *e Prisc. add. Gronovius*

Edd. rel.: <in ... sciciderit> *e Prisc. add. Gronovius*^[Va.1, Ri.3, Va.2, Kl, Mar] : in ... sciciderit *om. (P V)*^[Mar]

– *ad b* (codd. potiores: R P B D H A G L K)

Ed. Her.: scisciderit R

Edd. rel.: scisciderit R^[Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Kl, Joc] ([K R [sed it ex at corr.])^[Ri.1, Va.1]

CE quom ego saxum *Lev.* | scisciderit *Steph., Delr., Scriv., Bo.*

(*ad a*) <in ... sciciderit> *Mar., Ma.* | Ennius quoque <* * * > *Joc.*

CS scisciderit *Bergk* (1835) 72

– *Interpr.:* verba Aeoli patris *Ribbeck* (1875) 180, *Wa. (dub.), Arg.* | ex oratione philosophica *Melanippae La Penna* ([1977] 1979) 74 (*sec. Vahlen*) : de carcere *Melanippae dub. Mart.*

– *Metr.:* ia vel tr fin. *Ri.2* : inc. *Kl.* : ia⁶ *dub. Joc.*

103

(249–250 *Ri.2-3*; 295 *Va.2*; 246 *Joc.*)

(a) *Non. p. 170, 10–11 Merc.* = 250 *Li. (Li.)*: superstitent, salvent. Ennius *Melanippa*²²⁴: ‘regnumque nostrum ut sospitent superstitentque’.

(b) *Non. p. 176, 2–3 Merc.* = 258 *Li. (Li.)*: sospitent, salvent. Ennius *Melanippa*²²⁵: ‘regnumque nostrum <ut> sospitent superstitentque’.

regnumque nostrum ut sospitent super-

[stitentque (ia⁶ hyperm. / r^v)

223 *Melanippa Her., Ri.2, Ri.3, Kl., Joc.* : *melanippa (R K H L)*^[Ri.1, Va.1] : *menalippa (B D)*^[Her, Ri.2, Ri.3, Va.2, Joc] *rel.*^[Ri.1, Va.1] : (in *superscr.*)*im(e superscr.)lanippa (R R²)*^[Her] *R*^[Ri.2, Ri.3] : *menelāpa K*^[Ri.2, Her, Ri.3] : *melāpa L*^[Ri.2, Her, Ri.3] : *om. G*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Her, Ri.3] : *Menalippa Va.1*

224 *Melanippa GR, Va.1, Qui., Mu., On., Li., Va.2, Kl., Joc.* : *Menalippa Ald.*^[GR], *Merc.* : *Menalippo Iun., edd. rel.*^[GR]

225 *Melanippa Guyet*^[Qui], *GR, Va.1, Mu., On., Li., Va.2, Kl., Joc.* : *melanippa (H L)*^[Qui] : *menalippa G*^[GR, Ri.1, Ri.2, Qui, Mu, Ri.3, Va.2, Joc] : *Menalippa Iun., Merc., Qui., edd.*^[GR, Qui]

- CC** – *ad a* (codd. potiores: β Bamb. γ δ E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P 7665 P7666)
Ed. Li.: –
Edd. rel.: regnum nostrum (om. que) *F^I[On]* | superstitentque (F H L P G E P7579)^[On] codd.^[Qui, Mu, Va.2, Wa] : superstitenque *L^I[Mu, On]*
– *ad b* (codd. potiores: β Bamb. γ δ E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P 7665 P7666)
Ed. Li.: ut om. codd.
Edd. rel.: ut om. codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Ri.3, Li, Va.2, Di, Wa, Kl, Tra] | superstitentque (L H G)^[Mu, On] (F P E P7579)^[On] codd.^[Qui, Mu(Enn), Va.2, Wa] : suspitent *F^I[On]*
- CE** regnum nostrum ut *Delr.* : regnum nostrum sospitent *Bo.* | sóspitent / superstitentque *dist. Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Wa.* (contra *Va.2 in app.*) | superstitent *Qui., Mu.* : superstitentque <– ∞ > *Kl.*
Crit. in app.: -que *del. Ri.1 (dub.), Wa. (dub.) (contra Va.2)* : regnúnque nostrum sóspitent superstitent *dub. Ri.1, Ri.2, Ri.3*
- CS** regnumque nostrum sospitent, / superstitentque (ia⁶) *Bergk (1835) 72, Bothe (1837) 265, Welcker (1839) 843* : regnumque nostrum ut sospitet superstitetque (ia⁶ hypermetr.) *dub. Vahlen ([1900] 1923) 593sq.* | superstitent *Acidalius^[Qui, Mu, Joc], Guyet^[Qui], Ribbeck (1875) 179 (dub. prob. Vahlen [1878] 1907, 56)* | superstitentque <– ∞ > *Catone (1964) 92 adn. 2*
– *Interpr.:* verba Hellenis *Welcker (1839) 843, Wa. (dub.), Seg., Tra.* | preces ante ignem *Ri.1 p. 265, Ribbeck (1875) 179* : preces *Wa., Joc.* | de Melanippae filiis *Bo.* : de vita puerorum von Wilamowitz-Moellendorff ([1921] 1935) 453 adn. 1, Webster (1967) 149
– *Metr.:* tr *Bo.* : ia⁶ *Bergk (1835) 72, Bothe (1837) 265 (cf. CS)* : ia⁶ (ut apud *Ri.*) vel ia⁶ hypermetr. *Vahlen ([1878] 1907) 56* : ia⁶ hypermetr. *dub. Vahlen ([1900] 1923) 593sq. (cf. CS)* : r^v *Strzelecki (1947) 26–29* : ia⁸ *Kl. (cf. CE), Catone (1964) 92 adn. 2 (cf. CS)* : ia⁶ hypermetr. vel r^v *Joc., Tra. (ia⁶ Graecanicus), Mart.*
- CP** *Plaut. Asin. 16–17:* tuom ... unicum gnatum tuae / superesse vitae sospitem et superstitem, / ...

104

(246/248 Ri.2–3; 291 Va.2; 247 Joc.)

Non. p. 246,9–12 Merc. = 370 Li. (Li.): auscultare est obsequi. ... Ennius Melanippa²²⁶:

226 Melanippa *Li., Kl., Joc.* : menalippa codd.^[Mu, Va.2, Joc] : Menalippa *Iun., Merc., GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui., Mu., Ri.3*

mi{hi} ausculta, nate: pueros cremari iube (cr⁴)
 mi{hi} *Fruterius / Vossius (1620) 112*

CC (codd. potiores: α B β Bern.347 Cant. δ E G Gen. H L Montepess. Oxon. P)

Ed. Li.: (mi codd.)

Edd. rel.: mihi codd. [*Qui, Ri.3, Va.2, Joc, Tra*]

CE mihi / ausculta, nate <...> / puerós cremari iúbe. *dist. Ri.1* : mihi / ausculta, nate, púeros iube cremárier. *dist. Va.1, Ri.2, Ri.3* | mihi *Per., Steph., Col., Delr., Merc., Scriv., Lev., Gil., GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Kl., vulg.* [*Mu*] : mi *Bo., Qui., Mu., Li., Va.2, Wa., Arg., Joc., Mag., Seg., Tra.* | asculata *Arg.* | cremarier *Va.1, Ri.2, Ri.3* : comburi *Mu.* : cremitari *Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Tra.*

Crit. in app.: cremitari iube *vel* iube cremarier *dub. Bo.*

CS cremari pueros (*metri causa*) *vel* mi ausculta, nate, puerosque cremari vide *Vossius (1620) 112* : mihi / ausculta, nate: púeros iube cremárier. *Ribbeck (1875) 178* | mi ausculta, nata *Bergk (1835) 72* : mi ausculta, o nata *vel* nata, mi ausculta *Bothe (1837) 265sq.* | mi *Fruterius* [*Ri.3, Tra*] | iube cremarier *Bothe (1837) 266 (dub.)*, *Welcker (1839) 843* – *Interpr.:* verba Hellenis *Welcker (1839) 843, Ri.1 p. 264, Ribbeck (1875) 178, Va.2, Di., von Wilamowitz-Moellendorff ([1921] 1935) 453 adn. 1, Wa., Arg., Kl., Joc., Seg., Tra., Mart.* : verba Hellenis ad Aeolum *Va.2, Di., Kl., Mart.* : verba Hellenis ad filium *Arg.* : verba Aeoli patris *Bergk* [*Bothe*], *Bothe (1837) 266* | de Melanippae filiis *Bo.* : de terate *von Wilamowitz-Moellendorff ([1921] 1935) 453 adn. 1* – *Metr.:* ia⁶ *Ri.2* (cf. CE), *Kl.* (cf. CE) : cr⁴ *Catone (1964) 91 et adn. 1, Joc., Tra., Mart.* (cf. CE), *prob. Mariotti (1951) 134 (sed cf. Mu. in app.:* “duriores parumque digni Ennio cretici tales: mi áuscultá, náte púerós cremárí iubé”)

105

(244–245 Ri.2–3; 289–290 Va.2; 248–249 Joc.)

*Non. p. 469,3–9 Merc. = 752 Li. (Li.): auguro. ... [p. 469,7] Ennius Melanippa*²²⁷:

cert<ati>o hic est nulla quin monstrum siet: (ia⁶)
 hoc ego tibi dico, et coniectura auguro

1 cert<ati>o *Passerat*

227 Melanippa *Mu., Li., Wa., Kl., Joc.* : melanippo *L*¹[*Mu, Va.2, Joc*] *L*²[*Qui, Ri.3*] : menalippo *G*¹[*GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Ri.3*] *Bamb.* [*Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3*] *p*¹[*Qui*] *H*¹[*Mu, Ri.3*] *L*²[*Mu*] *rel.* [*Va.2, Joc*] : Menalippo *Iun., Merc., Qui.* : Melanippo *GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3* | Enni. in *Mena. Pi.*

- CC** (codd. potiores: $\alpha \beta$ *Bamb.* $\gamma \delta$ *E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666*)
Ed. Li.: 1 certo codd. | nullum β | **2** hoc supra add. *L*
Edd. rel.: 1 certo codd. [*Mu, Ri.3, Va.2, Kl, Joc, Seg, Tra*] | nulla *L* [*GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Ri.3*] *Bamb.* [*Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3*] *p* [*Qui*] *H* [*Mu*] ‘rel.’ [*Va.2, Joc*] : nullum β [*Kl, Joc*] *G* [*Qui, Mu, Va.2*] *H* [*Mu, Va.2*] codd. pler. [*Va.1*] rel. [*Ri.1, Ri.2, Ri.3*] non *Bamb.* [*Mu*] | quin om. *G* [*Qui*] | **2** hoc supra add. *L* [*Mu*] | et c. auguro Pacuv. om. *p* [*Qui*]
- CE** **1** certo hic est nulla *Pi.*, *Steph.*, *Iun.*, *Col.*, *Delr.*, *Scriv.*, *Lev.*, *Gil.*, *Qui.* : <...> certo hic est, nullum *Merc.* : certo hic est nullum *Bo.*, *GR* : certo híc est nulla <...> quin *Ri.1*, *Ri.2* : certe híc est nullum <dúbium> *Va.1* : certatio hic est nulla *Mu.*, *Ri.3*, *Li.*, *Va.2*, *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Kl.*, *Mag.*, *Seg.*, *Tra.* (*dub. Qui.*) : † certo hic est nulla † *Joc.* | qui *Pi.* | si ex *Pi.* | **2** dico tibi *Ri.1*, *Va.1*, *Ri.2*
Crit. in app.: 1 “an: nulla mater?” *Ri.1*, *Ri.2* (cf. *CS*)
- CS** **1** cert<ati>o hic est nulla *Passerat* [*Qui, Mu, Ri.3, Li, Va.2, Kl, Joc, Tra, Mart*], *Timpanaro* (1968) 668 : dubium certo hic est nullum *Guyet* [*Qui*] : certum hic est nullum dubium *Bergk* (1835) 72 : certo hic est nullum <dubium>, qui *Welcker* (1839) 843 : certo híc est nulla m<áter> *Ribbeck* (1875) 178 | nulla, quae v. d. [*GR*] | **2** hoc tibi ego dico et coniectura <id> auguro *Ax* (1917) 29sq. | dico tibi *Guyet* [*Qui*]
– *Interpr.:* verba *Metaponti Bo.* : verba *Hellenis Welcker* (1839) 843, *Va.2* in app., von *Wilamowitz-Moellendorff* ([1921] 1935) 453 adn. 1, *Joc.* : verba *pastoris Ribbeck* (1875) 178 : verba *Hellenis vel nuntii Wa., Tra., Mart.* | de infantibus *Ri.1* p. 265, *Joc.* : de terate von *Wilamowitz-Moellendorff* ([1921] 1935) 453 adn. 1
– *Interp.:* **2** dico, et *Lev.*
– *Metr.:* *ia*⁶ *Bo.*, *Ri.2*, *Kl.* (**2** dico et: cum *hiatu*), *Catone* (1964) 39 et adn. 1 (**2** tibi), *Joc.* (**1** dub.; **2** dico et: cum *hiatu*), *Tra.* (**2** dico et: cum *hiatu*), *Mart.*
- CP** *Enn. trag.* 226 *Ri.2-3*: nequaquam istuc istac ibit: magna inest certatio. • *Ter. Hec.* 650: nulla tibi, Pamphile, hic iam consultatiost.

106

(251 *Ri.2-3*; 292 *Va.2*; 250 *Joc.*)

Macr. Sat. 6,4,7 (*Kas.*): ‘splendet tremulo sub lumine pontus’ [*Verg. Aen.* 7,9]. ‘tremulum lumen’ de imagine rei ipsius expressum est. sed prior *Ennius* in *Melanippe*:

lumine sic tremulo terra et cava caerula cudent (da⁶)

CC (codd. potiores: $\alpha = N D P G$, $\beta_2 = F R A C$)

- CE <υ υ – υ υ> lumine sic tremulo / terra ét cava caerula cándent. *dist. Mu.*
- CS lumine sic tremulo terra et cava / caerula candent <υ υ – υ υ –> *dist. Havet (1890b) 47*
 – *Interpr.*: verba Melanippae Bergk (1835) 73, Bo. (gaudentis), Va.₂, Wa. (dub.), Seg., Tra. (dub.) : verba chori Hartung (1843) 120sq. : verba Melanippae vel chori Ri.₁ p. 265, Ribbeck (1875) 179, Arg. : verba Hellenis Joc. | de Melanippa oculorum acie recuperata aegre solis splendorem tolerante Bergk (1835) 73 : similitudo Welcker (1839) 850 : de epiphania dei Joc. | e cantico Ri.₂ coroll. p. XXX, von Wilamowitz-Moellendorff ([1921] 1935) 453 adn. 4
 – *Met.*: da⁶ Bo., Ri.₂, Ri.₂ coroll. p. XXX, Va.₂ in app., von Wilamowitz-Moellendorff ([1921] 1935) 453 adn. 4, Kl. (cf. p. 10), Joc., Tra., Mart., vulg.^[Mu] : an⁴, an^{4c} Mu. (cf. CE) : da⁶ vel an⁷ (∞ – ∞ lumine) Strzelecki (1954) 101
- CP Eur. F 484 TrGF: κούκ ἐμός ὁ μῦθος, ἀλλ’ ἐμῆς μητρὸς πάρα, / ὡς οὐρανός τε γαῖα τ’ ἦν μορφῇ μία· / ἐπεὶ δ’ ἐχωρίσθησαν ἀλλήλων δίχα, / τίκτουσι πάντα κἀνέδωκαν εἰς φάος· / δένδρη, πετεινά, θήρας, οὓς θ’ ἄλμῃ τρέφει / γένος τε θνητῶν • Varro, ling. 7,7: ..., ut ait N<a>evius, ‘h[i]emisph<a>erium ubi conc<h>a c<a>erula septum stat’ • Enn. F 34,1: cava caeli • F 173: quaeque in corpore cav{s}a c<a>eruleo / caeli <c>ortina receptat • Verg. Aen. 7,9: splendet tremulo sub lumine pontus (cf. Stabryla 1970, 28sq.).

Nemea (F 107–108)

*Cognominem tragoediam scripsit Aeschylus (F *149a TrGF); cf. etiam comoediam Theopompi (frg. 33 K.-A.). – Non constat quas res tragoedia Enni continuerit: vel argumentum simile Hypispylae Euripidis (F 752–769 TrGF) fuit vel ad Nemeam et puerum Archemorum pertinuit. Tragoediam Aeschyli fontem esse statuerunt Skutsch (1905) 2594, Leo (1913) 190 (dub.), Lenchantin de Gubernatis (1915) 67, Mart.; fabulam similem Hypispylae Euripidis esse putaverunt Przychocki (1909) et Faoro (1989).*

*De materia cf. Aischyl. F *149a TrGF:* τὰ Νεμέα φασιν ἄγεσθαι ἐπὶ Ὀφέλτῃ τῷ Εὐφίτου καὶ Κρεούσης παιδί ... τοῦτον δὲ ἔτυχε τροφεύουσα Ὑπιπύλῃ, ἣν ἦτησαν οἱ Ἀργεῖοι [i. e. οἱ ἐπὶ τῇ Θήβῃ] ὕδωρ· τῆς δὲ ἀπελθούσης ὕδρευσασθαι ὅφισ ἐπελθὼν ἀνείλε τὸν παῖδα. Ἀμφιάρως δὲ τοῦτοις μαντευόμενος Ἀρχέμορον αὐτὸν ἐκάλεσεν, ὅτι αὐτοῖς ἀρχὴ μόρου ἐγένετο ὁ τοῦ παιδὸς θάνατος· ἐφ’ ᾧ καὶ τὸν ἀγῶνα διέθηκαν τὴν Ὑπιπύλῃν παραμυθούμενοι. ἄλλοι δέ, ὧν ἔστι καὶ Αἰσχύλος, ἐπ’ Ἀρχεμόρῳ τῷ Νεμέας παιδί· οἱ δὲ ἐπὶ τῷ Ταλαοῦ παιδί, Ἀδράστου δὲ ἀδελφῷ.
 • Paus. 2,15,2–3: ἐν τοῦτοις τοῖς ὄρεσι τὸ σπήλαιον ἔτι δείκνυται τοῦ λέοντος, καὶ ἡ Νεμέα τὸ χωρίον ἀπέχει σταδίους πέντε πρὸς καὶ δέκα. ἐν δὲ αὐτῇ Νεμείῳ Διὸς ναὸς ἔστι θέας ἄξιος, πλὴν ὅσον κατερρυγέει τε ὁ ὄροφος καὶ ἄγαλμα οὐδὲν ἔτι ἐλείπετο· κυπαρίσσω τε ἄλσος ἔστι περὶ

τὸν ναόν, καὶ τὸν Ὀφέλτην ἐνταῦθα ὑπὸ τῆς τροφοῦ τεθέντα ἐς τὴν πόαν διαφθαρήναι λέγουσιν ὑπὸ τοῦ δράκοντος. θύουσι δὲ Ἀργεῖοι τῷ Διὶ καὶ ἐν τῇ Νεμέᾳ καὶ Νεμείῳ Διὸς ἱερέα αἰροῦνται, καὶ δὴ καὶ δρόμου προτιθέασιν ἀγῶνα ἀνδράσιν ὀπλισμένοις Νεμείων πανηγύρει τῶν χειμερινῶν. ἐνταῦθα ἔστι μὲν Ὀφέλτου τάφος, περὶ δὲ αὐτὸν θριγκὸς λίθων καὶ ἐντὸς τοῦ περιβόλου βωμοί· ἔστι δὲ χῶμα γῆς Λυκούργου μνημα τοῦ Ὀφέλτου πατρός. τὴν δὲ πηγὴν Ἀδράστειαν ὀνομάζουσιν εἴτε ἐπ' ἄλλῃ τινὶ αἰτίᾳ εἴτε καὶ ἀνευρόντος αὐτὴν Ἀδράστου· τὸ δὲ ὄνομα λέγουσι τῇ χώρᾳ Νεμέαν δοῦναι θυγατέρα Ἀσωποῦ καὶ ταύτην. • *Stat. Theb.* 4,646–6,946.

Nonnulli homines docti Nemeam per errorem a grammaticis citatam et fragmenta re vera Medae tragoediae Enni tribuenda esse putaverunt (e. g. Steph.; Delr. p. 166 [dub.]; Welcker 1841, 1376; Ladewig 1848, 17; contra Rosato 2005, 144sq.). Titulus Nemea traditus est, sed nonnumquam in libris manu scriptis depravatus (e. g. menea, nemia, neinea).

Bibl.: Suerbaum (2003) 220; Manuwald (2001 [2004]) 144 – Comm.: Joc. pp. 387–388 – Lit.: Ribbeck (1875) 159–162; Przychocki (1909); Rosner (1970) 47.

107

(254 Ri.₂₋₃; 297 Va.₂; 252 Joc.)

*Non. p. 183,14–15 Merc. = 269 Li. (Li.): v e n o r, circumvenior. Ennius Nemea*²²⁸:

teneor consaepta, undique venor (an⁴ ?)

CC (codd. potiores: β Bamb. γ δ E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)

Ed. Li.: (consepta 'rel.'): concepta G

Edd. rel.: tenor ^{F1[On]} | consepta (L H)^[Mu] 'rel.'^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2, Wa, Joc, Seg] codd.^[Kl, Tra] : concepta G^[GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, On, Ri.3, Va.2, Wa, Kl, Joc, Seg]

CE correpta et Per. : concepta edd. ante Ald.^[GR] : concepta Bent. (pro correpta), Steph., Iun., Merc., GR, On., Li., vulg.^[Qui] (contra Bo.) : consipta (cf. CP) Col., Scriv., Lev., Bo., Gil., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mu., Ri.₃, Wa., Kl., Mag. : consaepta Va.₂, Arg., Joc., Seg., Tra.
Crit. in app.: consipta Scal. in not.

CS consipta Vossius (1620) 111, Planck (1807) 89, Ribbeck (1875) 162, Havet (1890b) 45, Mette (1964) 57
– Interpr.: Enn. trag. Medae trib. Bent. (dub.), Scal. in not., Col., Planck (1807) 89, Lev., Gil. | verba Medae Col., Lev., Gil. : verba Hypsipyles

²²⁸ Nemea Iun., GR, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Qui., Mu., Ri.₃, Li., Va.₂, Wa., Kl., Joc., vulg.^[Qui] : nemea G^{2[GR, Ri.1, Ri.2, Ri.3]} : menea G^{1[GR, Ri.1, Ri.2, Mu, Ri.3]} : Medea Bent. (dub. in not.), Iun. i. m., Guyet^[Qui], Merc. in not. (contra Vossius 1620, 111)

dub. Wa., Tra. : verba feminae *Joc.* | de Hypsipyle *Kl., Mart. (dub.)* : de condicione Hypsipylae, quae Archemori nece perterrita primo animi motu fugam temptat, se undique custodiis circumdata consilium suum abicit *Przychocki (1909) 304* | *de frg. cf. Aricò (1997b) 211–212*

– *Metr.*: an⁴ *Bo., Ri.₂, Kl., Catone (1964) 119 adn. 9, Joc., Mart.* : an *Mette (1964) 57 (probab.), Tra. (probab.)*

- CP** *Eur. Med. 364*: κακῶς πέπρακται πανταχῇ • *Or. 444*: κύκλῳ γὰρ εἰλίσσόμεθα παγγάλκοις ὅπλοις. • *760*: φυλασσόμεσθα φρουρίοισι πανταχῇ. • *F 754b,12 TrGF*: φυλάσ[σ]ετα[ι] γῆ φρου[ρίο]ισιν ἐν κύκλῳ. • *Paul. Fest. p. 54,22 Li.* (= *Enn. inc. 33 Va.₂*): c o n s i p t u m apud Ennium pro conscriptum invenitur. • *p. 56,13 Li.*: c o n s i p t u m clavis praefixum. [*Va.₂ in app. dubitat “quam recte hae duae glossae ad Nemeae versum referantur”, prob. Joc.*] • *Prisc. inst., gramm. II, p. 387,11–12 Her.*: similiter protulerunt tam in activa quam in passiva significatione: ‘tutor’, ‘vador’, ‘venor’, ‘velificor’.

108

(255 *Ri.₂₋₃*; 296 *Va.₂*; 253 *Joc.*)

Prisc. inst., gramm. II, p. 171,4–7 Her. (Her.): ‘hic’ et ‘haec’ et ‘hoc pecus’ – Ennius in Nemea²²⁹:

pecudi dare vivam marito (?)

potest tamen figurate hoc esse prolatum, ut si dicam ‘aquila maritus’ vel ‘rex avium’ – ...

- CC** (*codd. potiores: R P B D H A G L K*)

Ed. Her.: pecudi ex peculi corr. *K* | uiuam omnes *codd. Hertzii*, ut tamen in *D* ex uiua corr. videatur a *D*², quid *H* praeberit dinosci nequeat; etiam *Heidelb. test. Krehlio* : uiuā in lit. *H*² : viva *Dresd.1,2 Erl.1,2 Lips.2 Krehlii, H ex silentio Lindemannii*

Edd. rel. et studd.: pecudi *K*²[*Joc*] : peculi *K*¹[*Ri.2,Joc*] : pecodi *G*^[*Ri.2, Ri.3,Joc*] | vivam (*R G Caroliruh. alt. Darmst. H L*)^[*Ri.1,Va.1*] (omnes *codd. Hertzii praeter H [et D]*)^[*Ri.2*] ‘rel.’^[*Ri.3,Va.2*] *codd. potiores*^[*Mu*] *codd.*^[*Kl,Tra*] : vivā *D*²[*Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3*] : viva (*Dresd.1,2 Erl.1,2 Lips.2 Krehlii*)^[*Joc*] *codd. det.*^[*Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3,Seg*] pauci *codd. det.*^[*Va.2*] ζ^[*Kl*] *codd. rec.*^[*Tra*] : viam *codd. Vossii*^[*Bo,Vossius*] | maritus add. *R*²[*Ri.2,Ri.3*]

- CE** pecudi dare viua una marito *Steph. (sed vid. Steph. in app.: “Sed in uet. Prisc. exempl. pro Vina una legitur Viuam.”)* : pecudi dare viva una

²²⁹ Nemea *Ri.₁, Va.₁, Her., Ri.₂, Ri.₃, Va.₂, Wa., Kl., Joc.* : nemia *L*^[*Ri.1,Her.Ri.2,Va.2,Joc*] : neinea *G*^[*Ri.1,Her.Ri.2,Joc*]

marito *Col., Gil.* : pecudi dare via una marito *Lev.* : pecudi dare / viam marito (ia⁶) *dist. Bo.* | vivam ζ^[Bo, Vossius] : † viva *Scriv.* : viva *Ri.₁, Va.₁, Her., Ri.₂, Mu., Ri.₃, Kl.*

Crit. in app.: “viva corruptum; fort. iura” *Mu. in app.* : vitam *dub. Tra. in not.*

- CS pecudi dare / viva mareito *Planck (1807) 99* : pecudi dare vivam marino *Grotius (1828) 159* | ... utramque ...] pecudi *Przychocki (1909) 305* | da feminam *dub. Havet (1890b) 45sq.* | viram *Scriv. ap. Vossium (1620) 112 (prob. Vossius 1620, 112)* : viva *Ribbeck (1875) 162, Boldrini (1999) 120* : iura *Ribbeck (1875) 162 adn. 168 (dub.), Bergk (1884a) 682 (dub.)* : verba *Palmer^[Joc, Aricò]*
 – *Interpr.*: *utrum Enn. trag. Medae an Nemeae trib. dubitat Planck (1807) 99* | de oraculo *Adrasto* de duabus filiis dato *Przychocki (1909) 305* : de *Europa* et *Iove dub. Wa.* | *de frg. cf. Aricò (1997b) 212–213*
 – *Metr.*: ia⁶ *Bo.* (cf. *CE*) : an^{4c} / paroem *Ri.₂, Kl., Boldrini (1999) 120* : inc. *Joc., Tra.*

Phoenix (F 109–116)

Cognomines tragoedias scripserunt Sophocles (F 718–720 TrGF), Euripides (F 803a–818 TrGF), Ion (19 F 36–43 TrGF [Φοῖνιξ ἢ Καίνευς (vel Οἰνεύς?) et Φοῖνιξ β’]), Astydamos II (60 F 5d TrGF), Xenodorus (154 F 1 TrGF). – *Tragoediam Enni haustam esse ex Iliados libro nono potius quam ex Euripidis cognomine fabula Di. putavit (cf. etiam Grilli 1988, 711); Euripidis tragoediam potius fontem esse statuerunt Skutsch (1905) 2593, Lenchantin de Gubernatis (1915) 66sq., Heurg., Suerbaum (2002) 127; et fabulam Euripidis et Iliados nonum Arg., Rosner 1970, 30 (dub.).*

De materia cf. Hom. Il. 9,447–484 • Schol. Hom. Il. 9,453: καὶ Εὐριπίδης δὲ ἀναμάρτητον εἰσάγει τὸν ἥρωα ἐν τῷ Φοῖνικι • *Apollod. bibl. 3,13,8 = 3,175:* συνέειπετο δὲ αὐτῷ Φοῖνιξ ὁ Ἀμύντορος. οὗτος ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐτυφλώθη καταψευσαμένης φθορὰν Φθίας τῆς τοῦ πατρὸς παλλακῆς. Πηλεὺς δὲ αὐτὸν πρὸς Χείρωνα κομίσας, ὑπ’ ἐκείνου θεραπευθέντα τὰς ὄψεις βασιλέα κατέστησε Δολόπων. • *Sud. α 1842 Adler:* Ἀναγυράσιος: δῆμος ἐστὶν Ἀναγυροῦς τῆς Ἐρεχθίδος φυλῆς, ἥς ὁ δημότης Ἀναγυράσιος. καὶ Ἀναγυράσιος δαίμων. καὶ τέμενος Ἀναγύρου ἐν τῷ δήμῳ τῶν Ἀναγυρασίων. Ἀναγυράσιος δαίμων, ἐπεὶ τὸν παροικοῦντα πρεσβύτην καὶ ἐκτέμνοντα τὸ ἄλσος ἐτιμωρήσατο Ἀνάγυρος ἥρωας. Ἀναγυράσιοι δὲ δῆμος τῆς Ἀττικῆς. τούτου δὲ τις ἐξέκοψε τὸ ἄλσος. ὁ δὲ τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἐπέμνην τὴν παλλακὴν, ἣτις μὴ δυναμένη συμπεῖσαι τὸν παῖδα διέβαλεν ὡς ἀσελγῇ τῷ πατρί. ὁ δὲ ἐπῆρωσεν αὐτὸν καὶ ἐγκατωκοδόμησεν. ἐπὶ τούτοις καὶ ὁ πατὴρ ἑαυτὸν ἀνῆρτησεν, ἡ δὲ παλλακὴ εἰς φρέαρ ἑαυτὴν ἔρριπεν. ἱστορεῖ δὲ Ἰερώνυμος ἐν τῷ περὶ τραγωδιοποιῶν ἀπεικάζων τούτοις τὸν Εὐριπίδου Φοῖνικα.

Tragoedia Enni consultationem Phoenicis cum amicis (cf. F 115) et fort. colloquium Phoenicis et Amyntoris continere videtur. – Ad hanc tragoediam fort. referenda sunt Enn. F 152 et trag. inc. inc. 214 Ri.₂₋₃ (cf. Ri.₂ p. 54 adn.; Ri.₃ p. 61 adn.; Mette 1964, 64). – Titulus Phoenix traditus est, sed plerumque depravatus in libris manu scriptis (e. g. phonice, poenice, foenice, quoenice, fenice, foenicae, phenice). Tra. titulum tragoediae Enni rectius ‘Poenicem’ scribi affirmavit.

Bibl.: Suerbaum (2003) 220; Manuwald (2001 [2004]) 144 – Comm.: Joc. pp. 389–394; Masiá, pp. 473–494 – Lit.: Ribbeck (1875) 191–196; Caviglia (1970) 470–473; Rosner (1970) 47–48.

109

(257–260 Ri.₂₋₃; 300–303 Va.₂; 254–257 Joc.)

Gell. 6,17,1–11 (Ma.): percontabar Romae quempiam grammaticum ..., sed discendi magis studio et cupidine, quid significaret ‘obnoxius’ quaeque eius vocabuli origo ac ratio esset. ... [6] ... ‘mittamus’ inquam ‘sicuti vis, ... [10] iam vero illud etiam Q. Enni²³⁰ quo pacto congruere tecum²³¹ potest, quod scribit in Pho<e>nice²³² in hisce²³³ versibus?

sed virum vera virtute vivere animatum addecet (tr⁷)
fortiterque innoxium {v}astare adversum adversarios.
ea libertas est qui pectus purum et firmum gestitat;
aliae res obnoxiosae nocte in obscura latent.

1 addecet Carrio | 2 {v}astare Mu.

[11] at ille oscitans et alucinanti similis: ‘nunc’ inquit ‘mihi operae non est. cum otium erit, revises ad me atque disces, quid in verbo isto et Vergilius et Sallustius et Plautus et Ennius senserint.’

CC (codd. potiores: V P R)

Ed. Ma.: 1 adiecit V P R | **2** vocare V P R

Edd. rel.: 1 anima tum (V P)^[Va.2] | adiecit (V P)^[Ri.1, Va.1, Ri.2] (V P R)^[Mar] codd.^[Bo, Mu, Va.2, Di, Kl, Ern, Mart] : adiecit R^[Ri.1, Va.1, Ri.2] | **2** fortiterque ‘rel.’^[Ri.2, Va.2] : fortiter (om. -que) R^[Ri.1, Va.1, Ri.2] fortiterq; R^[Va.2] | vacare P^[Ri.3, Va.2, Joc] ‘rel.’^[Ri.1, Va.1, Ri.2] codd.^[Bo] : vocare (V R)^[Ri.1, Va.1, Ri.2]

230 Enni Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Kl., Joc., Ma. : Ennii Va.₁, Va.₂, Wa.

231 congruere tecum c^[Ma], Va.₂, Wa., Kl., Joc., Ma. : congrueret equum (cum P R) (V P R)^[Ma] congrueret equum codd.^[Joc]

232 Phoenice Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Wa., Kl., Joc., Ma. : phonice codd.^[Va.2, Joc] : Phænice Palmerius ap. Gruterum IV (1604) 761

233 hisce Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Va.₂, Wa., Kl., Ma. : his Joc.

(V P R)^[Mar,Seg] *rel.*^[Ri.3,Va.2] *codd.*^[Kl,Ern,Tra,Mart] : vocare *vel* vacare *codd.*^[Mu,Di] | *adversum* (V P R)^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Mar] : *adversus rel.*^[Ri.1,Va.1] *codd. det.*^[Mu,Ri.3] *codd.*^[Bo] | **4** *obnoxio se* P^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Va.2,Joc] *codd.*^[Kl,Tra] : *obnoxie* V^[Ri.1,Va.1,Ri.2] *obnoxiose* V^[Joc] *rel.*^[Va.2] *codd.*^[Di] : *obnoxise* R^[Ri.1,Va.1,Ri.2] *obnoxie se* R^[Va.2,Joc] : *obnoxiae rel.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2] *codd. det.*^[Ri.3] *codd.*^[Bo] : *obnoxio se vel sim. codd. boni pler.*^[Ri.3] : *obnoxiose vel obnoxio se vel obnoxie se codd. mel.*^[Mu] : *obnoxio se vel obnoxiae codd.*^[Ern]

CE **1** *virtute vera Bo., Ri.1, Va.1, Ri.2, Her., Mu., Merry, Mag.* | *animatum adiecit Per., Steph., Col., Lev., Gil.* : *animatum addecet Carrio*^[Mu,Va.2,Kl,Ern,Joc,Ma,Mar,Mart,Boyle] : † *animatum adiecit* † *Joc.* | **1–2** *animatum adiecit fortiter, / eumque Steph.* : *animatum adiecit fortiter; / eumque innoxium vocare Col., Lev., Gil.* | **2** *fortiter Steph., Col., Lev., Ri.2* | *innoxium vocare Per., Steph., Col., Lev., Gil.* : *innoxium vacare Delr., Scriv., Bo., Mar.* : <aperte pugnare> *Ri.1* (“*quo sententia appareret, non ut Ennium restituerem*”) : † *innoxium vocare Va.1, Her.* : *noxa vocare Ri.2* : *innoxium astare Mu., Tra.* : *innoxium orare Ri.3* : *innoxium adstare Merry* : *innoxium stare Va.2, Di., Wa., Arg., Ern., Pis., Heurg., Mag., Seg., Pet., Masiá, Mart., Schö.* : *innoxium* † *vocare Kl., Ma.* : † *innoxium vocare* † *Joc.* | *adversus adversarios Per., Steph., Col., Delr., Scriv., Lev., Ri.2* : *ad adversarios Bo., Mar.* | **3** *liberta* ’st *Scriv.* | **4** † *aliae* † *res Joc.* | *obnoxiae Steph., Col., Scriv., Lev., Gil.*

Crit. in app. : **2** *in noxis vadere dub. Va.1*

CS **1–4** *sed virum vera virtute vivere / animatum fortiter adversu’ adversarios; / ea libert’st qui pectus firmum gestitat; / res aliae obnoxia nocte in obscura latent (vel obnoxiae res aliae in obscura latent) (ia⁶) vel sed virum vera virtute vivere animatum addecet, / fortiterque eum (vel eumque fortiter) vacare adversus adversarios. / ea libertas est, qui pectus purum & firmum gestitat, / aliae res obnoxiae hosti nocte in obscura latent. (tr⁷) Vossius (1620) 112 | **1** *virtute vera Ribbeck (1875) 193 | 1–2 verba adiecit fortiter, cum innoxium vocaret pro gloss. habuerunt Scriv. apud Vossium (1620) 112, Vossius (1620) 112 | 2 fortiter Grotius (1828) 159 | eum vacare Valckenaer (1767) 267, Welcker (1839) 806 : noxa vacantem Grotius (1828) 159 : stare Bentley ap. Stachelscheid (1880) 633, Buechele*^[Va.2,Ri.2,Di,Mart] (*vel instare*), *Riposati (1960) 795, Catone (1964) 98 adn. 4, Caviglia (1970) 471, Garbarino (1973) 173, Pasoli (1978) 76, Boyle (2006) 62 : noxa vocare Bergk ([1861b] 1884) 300sq. adn. 75 : obnoxium vadere dub. Bergk ([1861b] 1884) 300sq. adn. 75 : facere Buechele*^[Ri.3,Seg] : *innoxium orare Ri.2 coroll. p. XXXI, Ribbeck (1875) 193 : innocuum verare Vahlen (1877b) 254 : obstare Spengel (1899) 397 : a(d)stare Timpanaro (1978) 664, ([1998] 2005) 164–167 (secutus Mu.) | adversus adversarios Valckenaer (1767) 267, Grotius (1828) 159, Welcker (1839) 806 : advorsum advorsarios Ribbeck (1875) 193 | 3 ea libertast, si qui Acidalius ap. Gruterum VI (1612) 480, Ribbeck (1875) 193 (contra Ri.2 coroll. p. XXXI) | ea] ei Baehrens*^[Kl] | **4** *obnoxia nocte**

- Palmerius ap. Gruterum IV (1604) 761 : obnoxiosae Acidalius ap. Gruterum VI (1612) 480 : obnoxiae (add. omnes) Grotius (1828) 159*
 – *Interpr.*: defensionem Phoenicis *Bo.*, *Welcker (1839) 806, Heurg., Mart. (dub.)* | verba Phoenicis *Bo.*, *Ribbeck (1875) 193, Merry, Va.2, Wa., Di., Arg. (ad amicum vel ad matrem adhortantem), Kl., Ern., Heurg., Webster (1967) 85, Mag., Seg., Tra., Pet., Masiá* | *versus ad matris quoque dolos et fallacias referri posse putavit Ri.1 p. 264* | **3** *de constructione* ‘ea libertas est, qui’ *cf. Vahlen ([1877] 1907) 40, HSz p. 555* | *de receptione in Horatio (sat. 1,6,62–64; epist. 1,1,16–17; 1,18,8; carm. 3,5,29–30) cf. Pasoli (1978) 75–77*
 – *Metr.*: $\tau\tau^7$ *Bo.*, *Grotius (1828) 159, Ri.2, Kl., Ern., Heurg., Catone (1964) 90 adn. 4, 98 adn. 4 (ad 2–3), Joc. (1, 2, 4 dub.; cf. CE), Tra., Pet., Boldrini (1999) 114 (ad 1), Mart.*
- CP** *Eur. Hipp. 421–430: ΦΑ. ἀλλ’ ἐλεύθεροι / παρρησία θάλλοντες οἰκοῖεν πόλιν / κλεινῶν Ἀθηνῶν, μητρὸς οὐνεκ’ εὐκλειεῖς. / δουλοῖ γὰρ ἄνδρα, κἄν θρασύσπλαγχνός τις ᾗ, / ὅταν ξυνειδῇ μητρὸς ἢ πατρὸς κακά. / μόνον δὲ τοῦτό φασ’ ἀμιλλᾶσθαι βίῳ, / γνῶμην δικαίαν κάγαθὴν ὅτω παρῇ. / κακοὺς δὲ θνητῶν ἐξέφην’ ὅταν τύχῃ, / προθεῖς κάτοπτρον ὥστε παρθένω νέα, / χρόνος· παρ’ οἷσι μήποτ’ ὀφθείην ἐγώ. • F 812 TrGF:* ἤδη δὲ πολλῶν ἡρέθην λόγων κριτῆς / καὶ πόλλ’ ἀμιλληθέντα μαρτύρων ὑπο / τάναντί’ ἔγνων συμφορᾶς μιᾶς πέρι. / κάγώ μὲν οὕτω χῶστις ἔστ’ ἀνὴρ σοφός / λογιζομαι τάληθές, εἰς ἀνδρὸς φύσιν / σκοπῶν δίαίταν θ’ ἦντιν’ ἐμπορεύεται / * * * / ὅστις δ’ ὁμιλῶν ἥδεται κακοῖς ἀνὴρ, / οὐ πάποτ’ ἠρώτησα, γιγνώσκων ὅτι / τοιοῦτός ἐστιν οἷσπερ ἥδεται ξυνών.

110

(265 Ri.2-3; 306 Va.2; 258 Joc.)

(a) *Char. gramm. I, p. 197,22–27 Keil = p. 257 Bar. (Bar.): duriter Terentius in Adelphis [Ter. Ad. 45–46] ‘ruri agere vitam, semper parce ac duriter / {se}se habere’; ubi Acron ‘secundum antiquorum’ inquit ‘consuetudinem’. [p. 197,25] nam et Ennius in P<h>oenice²³⁴ ‘quam tibi ex ore orationem duriter dictis dedit’.*

(b) *Non. p. 512,1–10 Merc. = 823 Li. (Li.): duriter, pro dure. ... [p. 512,9] Ennius Phoenice²³⁵: quam tibi ex ore orationem duriter dictis dedit’.*

234 *Phoenice Fabricius*^[Keil], *Ri.1, Va.1, Keil, Ri.2, Ri.3, Kl., Joc.* : *poenice N*^[Va.1, Keil, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2] *poinice N*^[Joc] : *Poinice Hug (1852) 15sq.*

235 *Phoenice Merc., Qui., Mu., Li., Kl., Joc.* : *foenice G*^[Joc] *codd.*^[Ri.2] : *fenice (L H)*^[Mu, Joc] : *foenice vel fenice codd.*^[Va.2] : *Foenice GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3* | *Enn. Phœnic. Iun.*

quam tibi ex ore orationem duriter dictis dedit (tr⁷)

- CC – **ad a** (cod. potior: N)
 – **ad b** (codd. potiores: α β Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)
Ed. Li.: –
Edd. rel.: duriter ... orationem om. Bamb.^[Mu] in Bamb. nihil extat prae-
 ter duas voces extremas^[Ri.1, Va.1, Ri.2] | qua tibi P^[Qui] | dictis dedit ...
 quam duriter om. P^[Qui]
- CE quam tibi orationem ex orâ duriter dictis dedit Med. (ad b)^[Bo, Vossius]
 (prob. Vossius 1620, 112) | ti Mu. (contra Skutsch 1892, 76 adn.) | ora ed.
 1480 (ad b)^[GR], Med. (ad b)^[Bo, Vossius]
 Crit. in app.: quâ tibi exoro? rationem duriter dictis dedit. dub. Bo.
- CS tibi quam Geppert (1858) 113 | ex re dub. Grotius (1828) 159 | exorna-
 tionem Bothe (1837) 266, Welcker (1839) 806
 – Interpr.: verba defensoris Phoenicis ad Phoenicem Welcker (1839) 806 :
 verba Phoenicis Ri.₁ p. 264 : verba comitis Phoenicis Ribbeck (1875) 194,
 Wa. (dub.), Mette (1964) 64, Tra. (dub.) : e consultatione Phoenicis cum
 amicis Va.₂ : verba chori dub. Joc., Masiá, Mart. : verba chori ad Phoeni-
 cem Mart. | de Amyntore Mette (1964) 64 : de accusatione Amyntoris
 Mart.
 – Metr.: tr⁷ Bo., Grotius (1828) 159, Ri.₂, Kl. (ëx óre), Joc., Tra., Mart. :
 tr⁷ (tib(i) ëx vel oratjonem) vel ia⁸ (tibí ex: cum hiatu) Catone (1964) 98
 adn. 8
- CP Plaut. Merc. 176: tuquidem ex ore orationem mi eripis.

111

(256 Ri.₂₋₃; 298 Va.₂; 259 Joc.)

Non. p. 91,4–8 Merc. = pp. 129–130 Li. (Li.): cupienter, cupidissime.
 ... Ennius Phoenice²³⁶:

stultus est qui † cupida † cupiens cupienter cupit (?)

<non> cupi<en>da Ribbeck (1875) 192 (tr⁷), fort. recte

- CC (codd. potiores: Bamb. γ δ E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665
 P7666)
Ed. Li.: stultus est qui cupida codd.
Edd. rel. et studd.: stultus est codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Va.2, Joc, Mueller] |
 cupida (F H L P G E P7579)^[On] codd.<sup>[Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Ri.3, Va.2, Kl, Joc,
 Mueller]</sup> | c. cupienster cupit (sic) V^I^[On]

236 Phoenice Merc., Qui., Mu., On., Li., Wa., Kl., Joc. : foenice (L H G)^[Mu]
 codd.^[Ri.2, Va.2, Joc] : Foenice GR, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃

- CE** stultus est qui cupida *Pi.*, *Steph.*, *Col.*, *Delr.*, *Scriv.*, *Lev.*, *Gil.*, *GR* : stultu'st qui cupida *Iun.* : stultust qui cupida *Bo.*, *Li.* : stultust, qui cupida *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Merry*, *vulg.*^[Mueller] : stultu'st qui cupida *Qui.* : stultus est, sicui cupido *Mu.* : stultus est <si> qui cupienda *On.* : stultus est qui <nón> cupi<en>da *Ri.*₃, *Kl.*, *Tra.* : stultus est, qui cupida <mente> *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Mag.*, *Seg.*, *Mart.*, *Schö.* : † stultus est qui cupida † *Joc.* : stultus est qui cupida † mente † cupiens *Masiá*
Crit. in app.: stultast quae *dub. Li.*
- CS** stultu'st est, qui cupida cupiens *Vossius* (1620) 112 : stultus est, qui nec cupienda cupiens *Bergk* ([1874] 1884) 357 : stultus est qui <nón> cupi<en>da *Ribbeck* (1875) 192 : stultus est qui cupidam *Vahlen* (1877c) 399 : stultus est, siquo cupido cupiens cupienter cupit *Mueller* (1884a) 101 : stultus est qui cupida <mente> *Vahlen* ([1888/89] 1907) 416, *Frobenius* (1910) 144, *Catone* (1964) 98 adn. 3, *Gualandri* (1965b) 102, *HSz p.* 708, *Garbarino* (1973) 170, *La Penna* ([1977] 1979) 86
 – *Interpr.*: verba Phoenicis *Ribbeck* (1875) 192, *Merry* : verba Amyntoris *Va.*₂, *Di.*, *Seg.* : verba Phoenicis vel Amyntoris *Wa.*, *Masiá* : verba Amyntoris ad filium vel responsum Phoenicis *dub. Tra.*
 – *Metr.*: ia⁶ *Bo.* : tr⁷ *Grotius* (1828) 159, *Ri.*₂ (mutil.), *Kl.*, *Catone* (1964) 98 adn. 3, *Tra.* : inc. *Joc.* (cf. *CE* + *CS*) : “stultus est <is> totum septenar. efficeret” *Qui.*
- CP** *Enn. F* 202: quicquam quisquam cuiquam quemque quisque conveniat neget • *Sat.* 59–62 *Va.*₂: nam qui lepide postulat alterum frustrari / quem frustratur frustra eum dicit frustra esse. / nam qui sese frustrari quem frustra sentit, / qui frustratur is frustra est, si non ille est frustra. • *Lucil.* 806–807 *Marx*: cupiditas ex homine <– – – – – / – – – – –> cupido ex stulto numquam tollitur • *Plaut. Cas.* 267: quid istuc tam cupide cupis? • *Pseud.* 683–684: stulti hau scimus frustra ut simus, quom quod cupienter dari / petimus nobis, quasi quid in rem sit possimus noscere.

112

(262–264 *Ri.*₂₋₃; 304–305 *Va.*₂; 260 *Joc.*)

Non. p. 245,30–32 *Merc.* = 369 *Li.* (*Li.*): argutari dicitur loquacius proloqui. Ennius *Phoenice*²³⁷:

237 *Phoenice*: tum *Bo.*, *Qui.*, *Mu.*, *Li.*, *Kl.*, *Joc.* : quo enice (*iunctum cum seq.* tum) (*L H Gen.*)^[Mu] quo enicetum *codd.*^[Va.2,Joc] quoenice tum *codd.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Qui,Ri.3]: quem cetum *Urb.* 308^[Ri.2] : quo enim coetum *codd. Vossii*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Qui], *Iun. i. m.* : Ennius: quem incertum tu *Med.*^[Vossius], *Ald.*^[Vossius], *Iun.* : *Phoenice Col. in not.* : tum *Enn. trib. Turnebus* (1604) 646 (*in fabula Choenix*) : Ennius: --- quo enicetum tu *Merc.* : *Choenice*: tum (*sec. Turnebum*) vel potius *Phoenice*: tum *Merc. in not.* : Ennius: quoenice tum tu *GR* | Ennius exerce linguam *med. om. Basil.*^[Va.1,Ri.2]

† tum tu isti credere † atque exerce linguam ut
[argutarier possis] (?)

† tum tu isti credere † *Joc.*

CC (*codd. potiores: α B β Bern.347 Cant. δ E G Gen. H L Montepess. Oxon. P*)

Ed. Li.: lingua *L* α β

Edd. rel.: Ennius exerce linguam *med. om. Basil.*^[Va.1,Ri.2] | tum tu isti *L*^[Joc] (*H P*) *Qui*^[rel.]^[Ri.2] *codd.*^[Ri.1,Va.1,Ri.3] : tum tui isti *Urbīn.*^[Ri.2] | credere *L*^[Qui] *G*^[Qui,Mu(Enn)] *rel.*^[Va.2,Joc] *codd.*^[Bo,Kl,Mart] : crede *L*^[Joc] *L*^[Mu,Ri.3,Va.2] *H*^[Qui,Mu,Ri.3,Va.2] *p*^[Qui,Va.2] *Gen.*^[Mu(Non),Ri.3] : crede *vel* credere *codd.*^[Tra] | exerce *rel.*^[Ri.3] : exercere *Urbīn.*^[Ri.2,Ri.3] | linguam *Basil.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3] *Montepess.*^[Qui,Mu,Ri.3,Va.2] *Bern.347*^[Qui,Mu,Va.2] : lingua (*L* α β)^[Joc] *rel.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Va.2] *codd. boni pler.*^[Ri.3] : linguam *vel* lingua *codd.*^[Di]

CE quem incertum tu isti crede atque exerce lingua, ut argutarier possis *Steph.* : quem incertum tu isti credere, atque exercere lingua *Iun., Col., Lev.* (credare), *Gil.* : quo enicetum tu isti credere atq. exerce lingua, vt argutarier possis *Merc.* (*cf. adn. 237*) : <...> tūn potuisti crédere? – / <mélius exacue> átque exerce línguam, ut argutárier / pössis. *Ri.1, Ri.2* : <...> tūn potuisti crédere? || <...> egone íllam? – pudor est éloqui – quam cómperi –? || <mélius exacue> átque exerce línguam, ut argutárier / pössis. *Va.1* (3 frg.) : tum tu isti crédere / nólito atque exérce linguam, ut pössis argutárier. *Mu.* : <...> <nec> tú metuisti crédere? – / tuque éxercere línguam, ut argutárier / possís? *Ri.3* | quem incertum tu isti crede *Steph.* : incertum tu isti credere *Iun., Col., Lev.* (credare) : quo enicetum tu isti credere *Merc.* (*cf. adn. 237*) : tum tu isti crede *Scriv., Bo., Qui., Li., Di.* : tum tu isti credere *GR, Mu.* : <...> tun potuisti credere? *Ri.1, Va.1, Ri.2* : <...> <nec> tu metuisti credere? *Ri.3* : tum tu isti crede te *Va.2, Wa., Arg., Kl., Seg., Tra., Masiá, Mart.* : † tum tu isti credere † *Joc.* | exercere ut linguam *vulg.*^[GR], *Med.*^[GR] | linguam *Med.*^[GR, Qui] : lingua *vulg.*^[Qui] | argutarier / possis *dist. Bo., Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui., Ri.3, Li., Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Tra., Masiá*

Crit. in app.: tutum isti credere, atque exerce linguam, ut argutarier / possis (ia⁸) *Bo. in app.* | tum tu isti crede *Merc. in not.* | cedere *dub. Mu. in app.* | argutari possis *Qui. in app.*

CS <nonne> tú metuisti crédere? / tuque éxercere línguam, ut argutárier / possís – ? *Ri.2 coroll. p. XXXI* : <nec> tú metuisti crédere? :: / tuque éxercere línguam, ut argutárier / possís? *Ribbeck (1875) 194* : tum tu isti congrederere atque exerce linguam ut argutarier / possis *Buecheler*^[Ri.3] | tum tu isti crede atque exerce *Turnebus (1604) 646, Vossius (1620) 116, Spengel (1899) 397* : tun' tu isti credere? atque *dub. Welcker (1839) 806* : tum tu isti crede te *Haupt ([1867] 1876) 375, Frobenius (1910) 13, 76, Wilamowitz*^[Joc] | argutarier / possis *dist. Haupt ([1867] 1876) 375, Ri.2 coroll. p. XXXI, Ribbeck (1875) 194*

– *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Lev., Gil.* (cf. *CE et adn.* 190) | verba Pelei ad filium Achillem, cum is traditus Phoenici *Merc.* : verba defensoris Phoenicis ad Phoenicem *Welcker* (1839) 806 : verba Phoenicis et Amyntoris *Ri.*₁ p. 264, *Ribbeck* (1875) 194 : verba Amyntoris *Va.*₂, *Di.*, *Wa.* (*dub.*), *Kl.*, *Seg.*, *Tra.* : ex colloquio patris et filii *Arg.*

– *Metr.*: *ia*⁸ *Bo.* in *app.*, *Kl.* : *tr*⁷ *Grotius* (1828) 159, *Ri.*₂ (1+3 mutil.), *Tra.* : inc. *Joc.* (cf. *CE + CE: Crit. in app.*),

CP *Eur. F 812 TrGF*: ἤδη δὲ πολλῶν ἡρέθην λόγων κριτῆς / καὶ πόλλ’ ἀμιλληθέντα μαρτύρων ὑπο / τάναντί’ ἔγνων συμφορᾶς μιᾶς πέρι. / κἀγὼ μὲν οὕτω χῶστις ἔστ’ ἀνὴρ σοφὸς / λογίζομαι τάληθές, εἰς ἀνδρὸς φύσιν / σκοπῶν δίαιτάν θ’ ἦντιν’ ἐμπορεύεται / * * * / ὅστις δ’ ὀμιλῶν ἦδεται κακοῖς ἀνὴρ, / οὐ πῶποτ’ ἠρώτησα, γινώσκων ὅτι / τοιοῦτός ἐστιν οἷσπερ ἦδεται ξυνών • *F 813a TrGF*: καὶ τῷδε δηλώσαιμ’ ἂν, εἰ βούλοιο σύ, / τάληθές, ὥς ἔγωγε καὶ τὸς ἄχθομαι, / ὅστις λέγειν μὲν εὐπρεπῶς ἐπίσταται, / τὰ δ’ ἔργα χεῖρω τῶν λόγων παρέσχετο.

113

(261 *Ri.*₂₋₃; 308 *Va.*₂; 261 *Joc.*)

Non. p. 507,22–23 *Merc.* = 816 *Li.* (*Li.*): f a x i m, fecerim. Ennius *Phoenice*²³⁸:

plus miser sim si scelestum faxim quod dicam fore (tr⁷)
sim *Delr. p.* 166 | scelestum *ed. princ.*

CC (*codd. potiores*: α β *Bamb.* γ δ *E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666*)

Ed. *Li.*: (sum *codd.*) | (scelestim ‘*rel.*’) : scelestem α

Edd. *rel.*: sum *codd.*^[*Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Mu.*, *Ri.*₃, *Va.*₂, *Di.*, *Kl.*, *Ern.*, *Joc.*, *Seg.*, *Tra.*] | scelestim *codd.*^[*Bo.*, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Qui.*, *Mu.*, *Ri.*₃, *Va.*₂, *Di.*] : scelestim (scelestem α) *codd.*^[*Joc.*, *Seg.*] scelestim (scelestam α) *codd.*^[*Kl.*] : scelestem *P[Qui.]* : scelestim vel scelestem *codd.*^[*Ern.*, *Tra.*]

CE miser / sim *dist. Scriv.* | sum *Steph., Iun., Col., Delr., Merc., Lev., Gil., GR, Li., vulg.*^[*Qui.*] : sim *Scriv., Bo., Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Va.*₂, *Wa., Arg., Kl., Joc., Mag., Seg., Tra.* | scelestum *ed. princ.*^[*Mu.*, *Ri.*₃, *Li.*, *Va.*₂, *Kl.*, *Ern.*, *Joc.*, *Seg.*, *Tra.*], *vet. edd.*^[*Bo.*, *Mu.*], *edd. ante Merc.*^[*GR.*, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Qui.*], *Delr., Bo., Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Va.*₂, *Wa., Arg., Kl., Joc., Mag., Seg., Tra.* : scelestim *Merc., Scriv., GR, Li.* | faxim, dicam *Qui.* : quid dicam *Mu.*
Crit. in app.: “scelestum fort. recte” *Li.*

238 *Phoenice Merc., Qui., Mu., Li., Kl., Joc.* : *foenice Bamb.*^[*Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Mu.*, *Va.*₂] *foenice Bamb.*^[*Joc.*] : *fenice (L H G)*^[*Mu.*] *rel.*^[*Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Joc.*] : *foenice vel fenice codd.*^[*Va.*₂] : *Fenice GR, Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂ : *Foenice Ri.*₃ | *Enn. Phoenice Iun.*

- CS miser / sim *dist. Delr. p. 166* | scelestim *Vossius (1620) 112, Valckenaer (1767) 268, Welcker (1839) 807*
 – *Interpr.*: verba Pelei ad filium Achillem, cum is traditus Phoenici *Scriv., Vossius (1620) 117* : verba Phoenicis *Valckenaer (1767) 268, Welcker (1839) 807, Ribbeck (1875) 192, Merry, Wa., Arg., Heurg., Joc., Mag., Tra., Masiá, Mart.* | versus ad matris quoque dolos et fallacias referri posse putavit *Ri.1 p. 264* : e consultatione Phoenicis cum amicis *Va.2*
 – *Interp.*: diverbium instituit *Mu. (... faxim.)* – ‘quid ...?’
 – *Metr.*: ia⁶ *Bo.* : tr⁷ *Grotius (1828) 159, Ri.2, Kl., Ern., Heurg., Catone (1964) 85 adn. 4, Joc., Tra., Mart.*
- CP *Hom. Il. 9,458–461*: {τὸν μὲν ἐγὼ βούλευσα κατακτάμεν ὁξέει χαλκῷ / ἀλλὰ τις ἀθανάτων τρέψε φρένας, ὅς ῥ’ ἐνὶ θυμῷ / δῆμου θῆκε φάτιν καὶ ὀνειδέα πόλλ’ ἀνθρώπων, / ὥς μὴ πατροφόνος μετ’ Ἀχαιοῖσιν καλεοίμην.}

114

(266 *Ri.2-3*; 307 *Va.2*; 262 *Joc.*)

*Non. pp. 510,32–511,11 Merc. = 821–822 Li. (Li.): saeviter, pro saeve. ... [p. 511,6] Ennius Phoenice*²³⁹:

saeviter suspicionem ferre falsam futilum est (tr⁷)

... Ennius Hectoris ly{s}tris²⁴⁰ [*Enn. F 70*]: ‘saeviter fortuna ferro cernunt de victoria’.

CC (codd. potiores: α β *Bamb.* γ δ E G H L *Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666*)

Ed. Li.: futilum δ

Edd. rel.: suspicionem ‘rel.’^[*Ri.1, Va.1*] (codd., etiam *P7665*)^[*Qui*] : suspitionem *Bamb.*^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu*] (*Montepess. P7666*)^[*Qui*] | fere *P*^[*Qui*] | futilum *L*^[*GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu*] *H*^[*Qui, Mu*] *Lugd.*^[*Mu*] : futilum δ^[*Joc*] *P7665*^[*Qui*] : futilum *P*^[*Qui*] : futilum *G*^[*Mu*] rel.^[*Ri.1, Va.1, Ri.2*] : futilum vel futilum codd.^[*Va.2*]

239 *Phoenice Merc., Qui., Mu., Li., Kl., Joc.* : foenice *Bamb.*^[*Ri.1, Ri.2, Mu, Joc*] *H*^[*Joc*] *H*^[*collatione Siversiana*]^[*Mu*] : fonice (*L G*)^[*Qui, Mu, Joc*] *H*^[*Qui*] *H*^[*test. Qui., On.*]^[*Mu*] codd.^[*Ri.1*] : fenice *P*^[*Qui*] : fonice vel foenice vel fenice codd.^[*Va.2*] : Fonice *GR, Ri.1, Va.1, Ri.2* | severiter pro saeviter. *Enn. Phoenice: lun.*

240 *Hectoris lytris lun., Qui., Mu., Joc.* | *Hectoris L*^[*2, Mu*] ‘rel.’^[*Ri.1, Va.1, Ri.2*] : haectoris *Bamb.*^[*Ri.1, Va.1, Ri.2*] *H*^[*Qui*] rel.^[*Mu*] codd.^[*Va.2, Joc*] : Hertoris *L*^[*1, Mu*] | lystris *H*^[*Qui*] codd.^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Va.2, Joc*] : listris *P*^[*Qui*] | *Hectoris Lytris Ald.*^[*Qui*], *Merc., Li., Kl.* : *Hectoris Lystris GR* : *Hectoris lystris Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3*

- CE** saevum *Per.*_B, *Steph.*, *Delr.* : severiter *Iun.*, *Col.*, *Lev.*, *Gil.* | suspicionem *Iun.*, *Col.*, *Merc.*, *Scriv.*, *Lev.*, *Gil.*, *Qui.* (*contra Bo.*) : suspitionem *Ri.*₁, *Va.*₁ | futilium *Med.*^[Vossius], *Ald.*^[Vossius], *Per.*_B, *Steph.*, *Iun.*, *Col.*, *Delr.*, *Lev.*, *Gil.* : futilium *Merc.*, *Scriv.*, *Bo.*, *GR*, *Qui.* : futiliumst *Mu.*
- CS** futilium *Vossius* (1620) 112, *Valckenaer* (1767) 268, *Welcker* (1839) 806 : futiliumst *Ribbeck* (1875) 195
 – *Interpr.*: verba Phoenicis *Valckenaer* (1767) 268, *Ribbeck* (1875) 194sq., *Wa.* (*dub.*), *Mette* (1964) 64, *Joc.* (*dub.*), *Tra.* : verba amici Phoenicis *Bo.* : defensionem Phoenicis *Welcker* (1839) 806 : responsum Phoenici *dub.* *Ri.*₁ p. 264, *Arg.* : verba Phoenicis ad comites *Ribbeck* (1875) 194sq. : e consultatione Phoenicis cum amicis *Va.*₂ : verba Phoenicis vel chori *Masiá* | de Amyntore *Bo.*, *Joc.* : de Amyntore (vel de Phoenice) *Mart.* | de voce ‘saeviter’ ante secundam thesin cf. *Noetzel* (1908) 44 | de scriptura ‘suspicio / suspitio’ cf. *Fleckeisen* (1853) 225–227, *Corssen* (1863) 15sq. (suspicio), *Bergk* (1869) 448, *Brambach* (1869) 539 | de voce ‘futilium (gen.) est’ = ‘hominis futilis est’ cf. *Frobenius* (1907) 24
 – *Metr.*: tr⁷ *Bo.*, *Grotius* (1828) 159, *Ri.*₂, *Kl.*, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.* : tr⁷ (saeviter <inquam>) vel tr⁷, tr mutil. (saeviter / suspicionem) *Catone* (1964) 99 adn. 3

115

(267 *Ri.*₂₋₃; 309 *Va.*₂; 263 *Joc.*)

Non. p. 514,11–13 *Merc.* = 827 *Li.* (*Li.*): futtile, futtiliter. Ennius *Phoenice*²⁴¹:

ut quod factum est futtile, amici, vos f{u}eratis fortiter (tr⁷)
 f{u}eratis *ed. princ.*

CC (*codd. potiores*: α β *Bamb.* γ δ E G H L *Lugd. Montepess. Oxon. P* P7665 P7666)

Ed. Li.: fueratis *codd.*

Edd. rel.: futtile (*H* P7666)^[Qui] : futile *P*^[Qui] *Bamb.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3] | vos] non *Palat.*^[GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3] | fueratis *codd. pler.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui] ‘rel.’^[Ri.3] *codd.*^[Mu, Va.2, Di, Kl, Joc, Seg] : fueramus *Palat.*^[GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3]

CE <...> ut ... / fortiter *dist. Li.* | falsum *Lev.* : factumst *Mu.* | futile *Per.*, *Pi.*, *Iun.*, *Steph.*, *Col.*, *Delr.*, *Merc.*, *Scriv.*, *Lev.*, *Bo.*, *Gil.*, *Qui.*, *edd.*^[Qui] | animi *Ri.*₂, *Ri.*₃ (cf. *Ri.*₂ *coroll. p.* XXXIsq.; *contra Seyffert* 1897, 847) : animis *Mu.* | vos feratis *ed. princ.*^[GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Ri.3, Li, Va.2, Kl, Joc, Seg] : nos feramus *ed.* 1480^[GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3], *Per.*, *Pi.*, *Ald.*^[GR], *Steph.*,

241 *Phoenice Merc.*, *Qui.*, *Mu.*, *Li.*, *Kl.*, *Joc.* : *foenice codd.*^[Ri.2, Mu, Va.2, Joc] : *Foenice GR, Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃ | *Enn. Phoenice Iun.*

- Iun., Col., Scriv., Lev., Gil.* : nos amici feramus *Delr.* : nos feratis *Merc.* : vos fueratis *GR*
Crit. in app. : vos feratis *Iun. i. m., Merc. in not.*
- CS futile *Valckenaer* (1767) 268 | amici] a me *Buecheler*^[*Ri.3, Li, Kl, Joc, Seg, Tra, Spengel, Skutsch*] : a dis *Spengel* (1899) 398 : a me id *Skutsch* (1967) 132sq. | nos feramus *Valckenaer* (1767) 268
 – *Interpr.* : verba *Phoenicis Valckenaer* (1767) 268, *Ribbeck* (1875) 195, *Arg., Mette* (1964) 64, *Joc., Tra. (probab.), Mart.* : verba *Phoenicis* ad comites *Ribbeck* (1875) 195, *Arg., Mette* (1964) 64, *Tra. (probab.), Mart.* : e consultatione *Phoenicis* cum amicis *Va.2* | de lectione ‘amici’ cf. etiam *Ribbeck* (1875) 195 et adn. 266, *Vahlen* (1882) 604
 – *Met.* : tr⁷ *Bo., Grotius* (1828) 159, *Ri.2, Kl., Catone* (1964) 98 adn. 5, *Joc., Tra., Mart.* | de dactylo (tolerando) cf. *Vahlen* (1882) 604sq.
- CP De amicis cf. *Hom. Il.* 9,464–477: ἡ μὲν πολλὰ ἔται καὶ ἀνεψιοὶ ἀμφὶς ἑόντες / αὐτοῦ λισσόμενοι κατερήτυον ἐν μεγάροισιν· / πολλὰ δὲ ἴφια μῆλα καὶ εἰλίποδας ἔλικας βοῦς / ἔσφαζον, πολλοὶ δὲ σύες θαλέθοντος ἀλοιφῇ / εὐόμενοι τανύοντο διὰ φλογὸς Ἥφαιστοιο, / πολλὸν δ’ ἐκ κεράμων μέθυ πίνετο τοῖο γέροντος· / εἰνάνυχες δέ μοι ἀμφ’ αὐτῷ παρὰ νύκτας ἴανον. / οἱ μὲν ἀμειβόμενοι φυλακὰς ἔχον, οὐδὲ ποτ’ ἔσβῃ / πῦρ, ἔτερον μὲν ὑπ’ αἰθοῦσῃ εὐερκέος αὐλῆς, / ἄλλο δ’ ἐνὶ προδόμῳ πρόσθεν θαλάμοιο θυράων. / ἀλλ’ ὅτε δὴ δεκάτη μοι ἐπήλυθε νῦξ ἐρεβεννή, / καὶ τότε ἔγὼ θαλάμοιο θύρας πυκινῶς ἀραρυίας / ῥήξας ἐξῆλθον καὶ ὑπέρθορον ἐρκίον αὐλῆς / ῥεῖα λαθὼν φύλακὰς τ’ ἄνδρας δμῶας τε γυναικάς.

116

(268 *Ri.2-3*; 310 *Va.2*; 264 *Joc.*)

Non. p. 518,3–26 *Merc.* = *pp.* 833–834 *Li. (Li.)*: derepente. ... [*p.* 518,6] *Ennius Phoenice*²⁴²:

ibi tum derepente ex alto in altum despexit mare (tr⁷)

... [*p.* 518,24] *Ennius Hectoris ly{s}tris*²⁴³ [*Enn. F* 71]: ‘ecce autem caligo oborta est, omnem prospectum abstulit / derepente; contulit sese in pedes’.

242 *Phoenice Merc., Qui., Mu., Li., Kl., Joc.* : foenice *H[collatione Siversiana]*^[*Mu*] *codd.*^[*Qui*] : foenicae (*L H G*)^[*Mu, Joc*] ‘rel.’^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Va.2*] : phenice *Bamb.*^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Va.2, Joc*] : Foenicae *GR, Ri.1, Va.1, Ri.2* | *Enn. Phœnic. Iun.*

243 *Hectoris lytris Iun., Qui., Mu., Joc.* | hectoris ‘rel.’^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Va.2, Joc*] : haectoris *Bamb.*^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Va.2, Joc*] *H*^[*Qui, Mu, Joc*] : hectoris vel haectoris *codd.*^[*Va.2*] | lystris *codd.*^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Va.2, Joc*] | *Hectoris Lytris Merc., Li., Kl.* : *Hectoris Lystris GR* : *Hectoris lystris Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2*

- CC (codd. potiores: α β Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)
 CE in salsum Mu.
 CS – *Interpr.*: verba nuntii Hartung (1843) 75sq. (paedagogi), Wa. (dub., ad finem trag.), Rosner (1970) 48 (dub.; de salvatione Phoenicis, ad finem trag.), Tra. (dub.) | de deo aliquo a caelo in mare spectante Arg.
 – *Metr.*: tr⁷ Bo., Grotius (1828) 159, Ri.₂, Kl., Joc., Tra., Mart. : tr⁷ (ibī) vel ia⁸ (ibī) Catone (1964) 40 et adn. 8

Telamo (F 117–124)

Cognomines tragoediae notae non sunt. – Welcker (1839) 197 notavit fabulam Enni similem tragoediae Euripidis esse, sed cum Euripidis fabula huius tituli nota non esset, fabulam Aristarchi fontem esse suspicatus est; aliquam tragoediam Euripidis Ennium secutum esse putavit Lenchantin de Gubernatis (1915) 67; Enni fabulam res in Sophoclis Aiace et Teucro gestas continere putavit Schöll (1839) 638; Welcker (1841) 1379sq. aliam Enni fabulam, de Telamone exsule (cf. Cic. Tusc. 3,39), exstitisse statuit (contra Ladewig 1848, 24).

De materia cf. Aeschylī Salaminias (F 216–220 TrGF), Sophoclis Aiace et Teucrum (F 576–579b TrGF), Livi Andronici Teucrum (trag. inc. XII Ri.₂₋₃), Pacuvi Teucrum (trag. 313–346 Ri.₂₋₃) • *Schol. Pind. N. 4,76*: ὁ γὰρ Τεῦκρος ἐλθὼν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἰλίου ἐν Σαλαμῖνι, καὶ ὑπονοηθεὶς ὑπὸ τοῦ Τελαμῶνος ὡς αἴτιος γεγρονῶς τοῦ φόνου τοῦ Αἴαντος φυχὼν ᾤκησε τὴν Κύπρον. • *Vell. 1,1,1*: Teucer non receptus a patre Telamone ob segnitiam non vindicatae fratris iniuriae Cyprum adpulsus cognominem patriae suae Salamina constituit.

Fragmenta tragoediae Enni altercationem Telamonis patris et Teucris filii (cf. F 118, 120, 123, 124), *disputationem Telamonis de cura deorum* (F 117), *dolorem mulieris* (F 122) exhibent. Ad hanc tragoediam fort. referenda sunt Enn. F 160 et trag. inc. inc. 85–87 Ri.₂₋₃ (cf. Ri.₂ p. 56 adn.; Ri.₃ p. 63 adn.; Mette 1964, 58). – *De argumento et de ordine fragmentorum* cf. Hermann ([1838] 1839) 378–382; Ladewig (1848) 24.

Bibl.: Suerbaum (2003) 220; Manuwald (2001 [2004]) 145 – *Comm.*: Joc. pp. 394–404; Masiá, pp. 495–532 – *Lit.*: Schöll (1839) 636–638; Ribbeck (1875) 133–135; Caviglia (1970); Rosner (1970) 49; Paduano (1974) 44–46.

117

(271, 272–276, 269–270 Ri.₂₋₃;
 318, 319–323, 316–317 Va.₂; 265–271 Joc.)

(a) Cic. nat. deor. 3,79 (Pla.): ac nos quidem nimis multa de re apertissima; Telamo autem uno versu totum locum conficit cur di homines neglegant: (I) ‘nam si curent, bene bonis sit, male malis; quod nunc

abest'. debebant illi quidem omnis bonos efficere, si quidem hominum generi consulebant; sin id minus, bonis quidem certe consulere debebant.

(b) *Cic. div. 1,132 (Gio.)*: nunc illa testabor non me sortilegos neque eos qui quaestus causa hariolentur, ne psychomantia quidem quibus Appius, amicus tuus, uti solebat, agnoscere; non habeo denique nauci Marsum augurem, non vicanos haruspices, non de circo astrologos, non Isiacos coniectores, non interpretes somniorum; non enim sunt hi aut scientia aut arte divini sed superstitiosi vates inpudentesque²⁴⁴ harioli (2–5) 'aut inertes aut insani aut quibus egestas imperat, / qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant viam; / quibus divitias pollicentur, ab iis drachumam ipsi petunt. / de his divitiis sibi deducant drachumam, reddant cetera.' atque haec quidem Ennius, qui paucis ante versibus esse deos censet, (7) 'sed eos non curare' opinatur, 'quid agat humanum genus'. ego autem, qui et curare arbitror et monere etiam ac multa praedicere, levitate, vanitate, malitia exclusa divinationem probo.

(c) *Cic. div. 2,104 (Gio.)*: primum enim hoc sumitis: 'si sunt di, benefici in homines sunt'. quis hoc vobis dabit? Epicurusne? qui negat quicquam deos nec alieni curare nec sui; an noster Ennius? qui magno plausu loquitur adsentiente populo: (6–7) 'ego deum genus esse semper dixi et dicam caelitem, / sed eos non curare opinor, quid agat humanum genus.' et quidem, cur sic opinetur, rationem subicit; sed nihil est necesse dicere quae sequuntur; tantum sat est intellegi, id sumere istos pro certo quod dubium controversumque sit.

nam si curent, bene bonis sit, male malis; quod nunc
[abest. (tr⁷)

aut inertes aut insani aut quibus egestas imperat, (tr⁷)
qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant viam;
quibus divitias pollicentur, ab iis drachumam ipsi petunt.
5 de his divitiis sibi deducant drachumam, reddant cetera.

ego deum genus esse semper dixi et dicam caelitem, (tr⁷)
sed eos non curare opinor, quid agat humanum genus.

4 ab iis *Lambinus* : ab eis *Dav.*

CC – *ad a* (codd. potiores: A H P V B)

244 inpudentes *A*^[Va.I] : impudentes *rel.*^[Va.I]

– *ad b* (codd. potiores: A V B R F P H M)

Ed. Gio.: 4 ab his codd. | draguman, corr. in -gmam (ita in v. seq.) B : dracmam A P : dragmam rel. | 5 drachumam, hu exp. m² V

Edd. rel.: 4 ab his (A V B)^[Or, Va.2, Pea, Joc] H^[Or, Pea] codd.^[Mu, Va.2, Di] | drachumam V^{2[Ri.1, Va.1]} : dracmam A^[Or, Va.1, Ri.2, Va.2, Pea, Kl, Joc, Seg] : dragmam Erl.^[Ri.1, Va.1, Ri.2] V^[Or, Ri.2, Va.2, Pea, Kl, Joc, Seg] B^{2[Or, Ri.2, Pea, Kl, Joc, Seg]} drag*mā* B^{2[Va.2]} : drachmam B^{1[Or, Ri.2, Ri.3, Pea]} [B² in Ri.2 probab. per errorem] rel.^[Ri.1, Va.1] drachman B^{1[Va.2, Kl, Joc]} : dracmam vel dragmam codd. boni pler.^[Ri.3] : dracmam vel dragmam vel drachmam codd.^[Mu, Di] | 5 is B^[Va.2] : his vel is codd.^[Di] | drachumam A^[Or, Va.1, Ri.2, Mu, Va.2, Kl, Pea, Joc] (V¹ B¹)^[Or, Ri.2, Mu, Va.2, Pea, Kl, Joc] : dracmam V^{2[Or, Ri.2, Mu, Va.2, Pea, Kl, Joc, Seg]} : dragmam Erl.^[Ri.1, Va.1, Ri.2] B^{2[Or, Ri.2, Mu, Pea, Kl, Joc, Seg]} drag**mā* B^{2[Va.2]} : dracmam vel dragmam (B² V²)^[Ri.3] : drachmam rel.^[Ri.1, Va.1] : drachumam codd. boni pler.^[Ri.3] drachumam vel dracmam codd.^[Di]

– *ad c* (codd. potiores: A V B R F P H M)

Ed. Gio.: –

Edd. rel.: 7 curarare B^[Joc]

CE ante 2 non vicanos ... impudentesque harioli *Enn. trib. Steph. (ad fab. inc.), Hott.* : non habeo denique ... augurem, / non vicanos ... astrologos, / non Isiacos ... somnium: / non enim ... divini; / sed ... impudentesque (h)arioli *Enn. trib. Col., Delr. (ad trag. inc.), Scriv. (ad Tel. + trag. inc.), Lev., Bo. (dubit. de primis vv.), Gil.* : sed superstitiosi vates impudentesque harioli *Enn. trib. No., Heurg.* : séd superstitiósí vates ímpudentesque árioli *Enn. trib. Ri.1* (“sed utrum Ennii sit an Ciceronis, dubitari potest”), *Ar.* : séd superstitiósí vates ínpudentesque árioli *Enn. trib. Va.1* (*dubit. de sed*), *Ri.2* (*dub. de sed*), *Mu.* (*dubit. de sed*), *Word.* (*dubit. de sed*), *Ri.3* (*dubit. de sed*), *Merry, Mag.* : sed superstitiosi vates ínpudentesque harioli *Enn. trib. Or. (dubit. de sed), Pea. (dubit. de sed), Ern.* : superstitiosi vates ínpudentesque harioli *Enn. trib. Va.2, Di., Wa.* (<sunt> superstitiosi *Wa. dub. in app.*), *Arg.* (impudentes), *Kl., Gio., Seg., Pet., Schö.* : <...> superstitiosi vates impudentesque harioli *Enn. trib. Tra. (dubit. de sed)* : <...> ínpudentesque harioli, *Enn. trib. Masiá* | **post 2** *Enn. F 160 inseruerunt Delr., Bo.* | 4 quibu’ *Dav., Bo., No., Hott., Mu.* | ab iis *Lambinus^[Joc], Va.2, Wa., Kl., Joc., Tra.* : ab his *Delr.* : ab eis *Dav., Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ar., Ri.3, Merry* | drachmam petunt *Delr., Scriv. (ad trag. inc.)* | drachmam *Steph., Col., Delr., Scriv., Dav., Hott., Lev., Bo., Gil., No.* : dracumam *Ri.2, Ar., Ri.3, Tra.* | 5 *del. Ri.1, Va.1, Ri.2, Ar., Ri.3* | drachmam *Steph., Col., Delr., Scriv., Dav., Hott., Lev., Bo., Gil., No., vulg.^[Ri.2]* : dracumam *Ri.2, Ri.3, Tra.* | **post 5** *Enn. F 160 inseruerunt Col., Lev., Gil.* | 6 esse semper *Scriv. (ad Tel.)* : semper esse *Scriv. (ad trag. inc.)* : genus semper (*om. esse*) *Kl. [error typographicus sec. Skutsch 1954, 466], Seg.* | dicam] dico *Bo.* | 7 opino *Scriv. (ad Tel.)* : opinor *Scriv. (ad trag. inc.)*

CS ante 2 nauci non habeo ... arioli *Enn. trib. Vossius (1620) 113* : sed superstitiosi vates impudentesque harioli *Enn. trib. Hermann (1839) 379, Paduano (1974) 46* : séd superstitiósí vates ínpudentesque árioli *Enn. trib. Ribbeck (1875) 134* : superstitiosi vates impudentesque harioli *Enn. trib.*

Zillinger (1911) 11, Grilli (1996) 228 : <...> superstitiosi vates, impudentesque arioli *Enn. trib. Pinto* (1914) 28 : <...> superstitiosi vates impudentesque harioli *Enn. trib. Caviglia* (1970) 475 : superstitiosi vates impudentesque harioli *Enn. trib. Garbarino* (1973) 167, *Aricò* (2001) 53, 55 | **2** aut insani, quibus *Hermann* ([1838] 1839) 379 | **post 2** *Enn. F* 160 *inseruit Vossius* (1620) 113, 115 | **4** quibu' *Vossius* (1620) 113 | ab eis *Pinto* (1914) 28 | drachmam *Vossius* (1620) 113, *Hermann* ([1838] 1839) 379 : dracumam *Ribbeck* (1875) 134, *Caviglia* (1970) 475, *Paduano* (1974) 46 : drac{h}umam *Catone* (1964) 38 *adn.* 4 | **5** drachmam *Vossius* (1620) 113, *Hermann* ([1838] 1839) 379 : drac{h}umam *Catone* (1964) 38 *adn.* 4 : dracumam *Caviglia* (1970) 475

– *Interpr.*: *Enn. trag. Telamoni trib. Col. et edd.* : *Enn. fab. inc. trib. Steph.* (2–7) : *Enn. trag. inc. trib. Delr.* (p. 167, ad 2–5: “addubito an totum hoc fragmen. ex Satyris; an primus Ennii versus, an verba Tullii; an septimus apte a me insertus ex alio eiusdem lib. I de Divinat. loco”; ad 6–7: “sapiunt ista Euhemerum”) : *Enn. trag. Telamoni et trag. inc. trib. Scriv.* : “sed mihi, uti & amicissimo Scriverio, omnes hi versus socci potius, quàm cothurni, esse videntur” *Vossius* (1620) 113 | **5** *Enn. non trib. Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ribbeck* (1875) 134, *Ri.*₃, *Pinto* (1914), *Wa. in app. (dub.)* : *def. Tra. in not.* | verba Telamonis *Hermann* ([1838] 1839) 378sq., *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ribbeck* (1875) 133sq., *Ri.*₃, *Merry*, *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Ern.*, *Kl.*, *Mette* (1964) 58, *Mag.*, *Tra.*, *Fucarino* (1986/87) 175sq., *Pet.*, *Aricò* (1997a) 65, *Masiá*, *Schö.* | *de philosophia* cf. *Alfonsi* (1968) 8–11, *Aricò* (1997a) 65sq. : *de significatione religiosa* cf. *Paduano* (1974) 44–46 | *de forma et mensura vocis ‘drachumae’* cf. *Ritschl* ([1850b] 1868) | *de terminis technicis (imprimis de voce ‘vates’)* cf. *Grilli* (1996) : *de voce ‘Isiaci coniectores’ et similibus vocibus Ennianis* cf. *Salem* (1938) | *de usu frg. in Cic.* cf. *De Rosalia* (1990) 151–154 | *ordo versuum sec. Cic.*: **6–7** / **2–5** / **1** : **6–7+1** *coniunx. Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ribbeck* (1875) 133sq., *Mu.*, *Ar.*, *Ri.*₃, *Va.*₂, *Kl.*, *Caviglia* (1970) 474, *Mag.*, *Seg.*, *Tra.*

– *Metr.*: tr⁷ *Vossius* (1620) 113, *Bo.*, *Ri.*₂, *Kl.*, *Ern.*, *Heurg.*, *Catone* (1964) 38 *et adn.* 3+4, 77 *adn.* 3 (ad 1, 3, 5, 6–7; **3+5** sibī), *Joc.*, *Paduano* (1974) 44, *Tra.*, *Pet.*, *Mart.* : **1+6–7** tr⁸ *Grilli* (1996) 227 *adn.* 1

CP *Soph. Ant.* 1033–1047: ΚΡ. ὃ πρέσβυ, πάντες ὥστε τοξόται σκοποῦ / τοξεύετ' ἀνδρὸς τοῦδε, κούδὲ † μαντικῆς / ἄπρακτος ὑμῖν εἰμι· τῶν δ' ὑπαὶ γένους † / ἐξημπόλημαι κάκτεφόρτισμαί πάλαι. / κερδαίνετ', ἐμπολᾶτε τὰπὸ Σάρδεων / ἤλεκτρον, εἰ βούλεσθε, καὶ τὸν Ἰνδικὸν / χρυσόν· τάφω δ' ἐκείνον οὐχὶ κρύψετε, / οὐδ' εἰ θέλουσ' οἱ Ζηνὸς αἰετοὶ βορὰν / φέρειν νιν ἀρπάζοντες ἐς Διὸς θρόνους· / οὐδ' ὥς μίasma τοῦτο μὴ τρέσας ἐγὼ / θάπτειν παρήσω κείνον· εὖ γὰρ οἶδ' ὅτι / θεοὺς μαινέειν οὔτις ἀνθρώπων σθένει. / πίπτουσι δ', ὃ γεραιῇ Τειρεσία, βροτῶν / χοῖ πολλὰ δεινοὶ πτόματ' αἰσchr', ὅταν λόγους / αἰσχροὺς καλῶς λέγωσι τοῦ κέρδους χάριν. • *Eur. Bacch.* 255–257: ΠΕ. σὺ ταῦτ' ἔπεισας, Τειρεσία· τόνδ' αὖ θέλεις / τὸν δαίμον' ἀνθρώποισιν ἐσφέρων νέον / σκοπεῖν περὶ τὰ κάμπύρων μισθοὺς φέρειν. • *El.* 399–400: ΟΡ. Λοξίου γὰρ ἔμπεδοι / χρησιμοί, βροτῶν δὲ μαντικὴν χαίρειν ἐῷ. • *Hec.* 488–491: ΤΑ. ὃ Ζεῦ, τί

λέξω; πότερά σ' ἀνθρώπους ὀρᾶν / ἢ δόξαν ἄλλως τήνδε κεκτῆσθαι
 μάτην / { ψευδῇ, δοκοῦντας δαιμόνων εἶναι γένος }, / τύχην δὲ πάντα τὰν
 βροτοῖς ἐπισκοπεῖν; • *Phoen.* 954–959: ΤΕ. ὅστις δ' ἐμπύρῳ χρῆται τέχνῃ,
 / μάταιος· ἦν μὲν πικρὰ σημήνας τύχῃ, / ἐχθρὸς καθέστηχ' οἷς ἄν οἰωνο-
 σκοπῇ. / ψευδῇ δ' ὑπ' οἴκτου τοῖσι χρωμένους λέγων / ἄδικεῖ τὰ τῶν
 θεῶν. Φοῖβον ἀνθρώποις μόνον / χρῆν θεσπιῶδεῖν, ὃς δέδοικεν οὐδένα. •
F 286,1–12 TrGF: φησὶν τις εἶναι δῆτ' ἐν οὐρανῷ θεοῦς; / οὐκ εἰσὶν, οὐκ
 εἶσ', εἴ τις ἀνθρώπων θέλει / μὴ τῷ παλαιῷ μῶρος ὢν χρῆσθαι λόγῳ. /
 σκέψασθε δ' αὐτοί, μὴ 'πὶ τοῖς ἐμοῖς λόγοις / γνώμην ἔχοντες. φῆμι' ἐγὼ
 τυραννίδα / κτείνειν τε πλείστους κτημάτων τ' ἀποστερεῖν / ὄρκους τε
 παραβαίνοντας ἐκπορθεῖν πόλεις· / καὶ ταῦτα δρῶντες μᾶλλον εἰς' εὐδαί-
 μονες / τῶν εὐσεβούντων ἡσυχῇ καθ' ἡμέραν. / πόλεις τε μικρὰς οἶδα
 τιμώσας θεοῦς, / αἱ μειζόνων κλύουσι δυσσεβεστέρων / λόγχης ἀριθμῷ
 πλείονος κρατούμεναι. • *adesp. F 465 TrGF*: τολμῷ κατεῖπεν, μήποτ'
 οὐκ εἰσὶν θεοί· / κακοὶ γὰρ εὐτυχοῦντες ἐκλήσσουσίν με. • *Men. Epitr.*
1084–1086: οἶει τσαύτην τοὺς θεοὺς ἄγειν σχολήν / ὥστε τὸ κακὸν καὶ
 τὰγαθὸν καθ' ἡμέραν / νέμειν ἐκάστω. • *Enn. F 160*: qui sui quaestus
 causa fictas suscitant sententias • *Plaut. Bacch.* 660: bonu' sit bonis malu'
 sit malis • *Merc.* 4–7: ..., qui aut Nocti aut Dii / aut Soli aut Lunae miseri-
 as narrant suas: / quos pol ego credo humanas querimonias / non tanti
 facere, quid velint, quid non velint; / ... • *Acc. trag.* 142–143 *Ri.*₂₋₃: iam
 iam neque di regunt / neque profecto deum supremus rex <res> curat
 hominibus. • *trag.* 169–170 *Ri.*₂₋₃: nil credo auguribus, qui auris verbis
 divitant / alienas, suas ut auro locuplent domos. • *Lucr.* 1,102–111: tute-
 met a nobis iam quovis tempore vatum / terroloquis victus dictis descisce-
 re quaeres. / quippe etenim quam multa tibi iam fingere possunt / somnia
 quae vitae rationes vertere possint / fortunaeque tuas omnis turbare timo-
 re! / et merito. nam si certam finem esse viderent / aerumnarum homines,
 aliqua ratione valerent / religionibus atque minis obsistere vatum. / nunc
 ratio nulla est restandi, nulla facultas, / aeternas quoniam poenas in morte
 timendumst. • 2,1093–1094: nam pro sancta deum tranquilla pectora pace
 / quae placidum degunt aevum vitamque serenam, / ... • 5,82 = 6,58: nam
 bene qui didicere deos securum agere aevum, / ... • *Hor. sat.* 1,5,101–
 103: namque deos didici securum agere aevum, / nec si quid miri faciat
 natura, deos id / tristis ex alto caeli demittere tecto. • *Tert. apol.* 47,5–7:
 inventum enim solummodo Deum non ut invenerant disputaverunt, ut et
 de qualitate et de natura eius et de sede disceptent. alii incorporealem asse-
 verant, alii corporealem, qua Platonici et Stoici; alii ex atomis, alii ex
 numeris, qua Epicurus et Pythagoras; alius ex igni, qua Heraclito visum;
 et Platonici quidem curantem rerum factorem et actorem rerum contra
 Epicurei otiosum et inexercitum et ut ita dixerim, neminem rebus huma-
 nis; positum vero extra mundum Stoici, qui figuli modo extrinsecus
 torqueat molem hanc; intra mundum Platonici, qui gubernatoris exemplo
 intra id maneat, quod regat. • *nat.* 2,2,7–8: invento enim solummodo
 <d>eo, non ut invenerunt, exposuerunt, ut de qualitate eius et de natura,
 etiam de sede disceptent: Platonici quidem curantem rerum et arbitrum et

iudicem, Epicurei otiosum et inexercitum, et, ut ita dixerim, neminem; positum vero extra mundum Stoici, intro mundum Platonici.

118

(278 Ri.₂₋₃; 324 Va.₂; 272 Joc.)

*Fest. p. 218,2–6 Li. (Li.): obsidionem potius dicendum esse, quam obsidium, adiuvat nos testimonio suo Ennius*²⁴⁵ *in Telamone cum ait:*

scibas natum ingenuum Aiacem, cui tu obsidionem

[paras (tr⁷)

ingenuum *ed. princ.*

item alio loco [*Enn. F 185*]: ‘Hector, qui haud cessat obsidionem obducere’.

CC (*codd.: W X Y*)

Ed. Li.: ingenium *codd.*

Edd. rel.: ingenium *codd.* [*Thew, Va.2, Di, Kl, Joc*]

CE ingenium *ed. princ.* [*Joc*] *vulg.* [*Va.2*] ingenium *ed. princ.* [*Li*] : ingenium † *Thew.* | tu *om. ed. princ.* [*Li*]

CS scibam *Catone (1964) 65 adn. 3*

– *Interpr.:* *Enn. trag. Aiaci potius trib. Schöll (1839) 636sq. | verba Teucris Bo., Schöll (1839) 637 : verba Teucris ad Atridas, corpus Aiadis defendentis Schöll (1839) 637 : verba Telamonis Ribbeck (1875) 135, Vahlen ([1888] 1923) 264, Va.2, Di., Wa., Arg., Mette (1964) 58, Joc., Seg., Tra., Masiá, Mart. : verba Telamonis ad Teucrum Vahlen ([1888] 1923) 264, Mette (1964) 58, Joc., Tra., Mart. : verba ad Teucrum Fucarino (1986/87) 175 | de usu praesentis historici cf. Madvig (1842) 225*

– *Metr.:* tr⁷ *Bo., Ri.2, Kl., Catone (1964) 65 adn. 3, Joc., Tra., Mart.*

CP *Soph. Ai. 1008–1016:* ἢ ποῦ <με> Τελαμών, σὸς πατὴρ ἐμός θ’ ἄμα, / δέξαιτ’ ἂν εὐπρόσωπος ἱλεώς τ’ ἰδὼν / χωροῦντ’ ἄνευ σοῦ. ... / ... / ... ποῖον οὐκ ἐρεῖ κακὸν / τὸν ἐκ δορὸς γεγῶτα πολεμίου νόθον, / τὸν δειλία προδόντα καὶ κακανδρία / σέ, φίλτατ’ Αἴας, ἢ δόλοισιν, ὥς τὰ σά / κράτη θανόντος καὶ δόμους νέμοιμι σοῦς. • *Plaut. Rud. 738:* nam altera haec est nata Athenis ingenuis parentibus.

245 Ennius *Aug., Urs., Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3, Li., Va.2, Kl., Joc.* : pacuvius X^[Li,Joc]

119

(284 Ri.₂₋₃; 329 Va.₂; 279 Joc.)

Diom. gramm. I, p. 382,10–14 Keil (Keil): cui enim in dubium cadit quin abnuo abnuis dicamus? verum apud veteres et abnueo dictum annotamus, ut Ennius octavo annalium [*Enn. ann. 279 Va.₂ = 262 Sk.*] ...; [*p. 382,14*] idem²⁴⁶ in Telamone²⁴⁷ ex eo futurum

abnuebunt

(?)

CC (codd.: A B M)

Ed. Keil: abnuebunt A B² : abnuebant B : abnueb M**Edd. rel.:** abnuebunt (A B [*sed in hoc u alterum m² in ras.*])[Va.1] : abnuebant B¹[Va.2] abnuebant B¹[Ri.2,Ri.3,Joc] : abnueb M¹[Va.2,Joc]CE ex eo futurum abnueant *Enn. trib. Steph., Col., Delr., Scriv., Lev., Bo., Gil.* : <...> éx eo futúrum abnuébant *Enn. trib. Ri.₁* : <...> éx eo futúrum abnuébunt. *Enn. trib. Va.₁* | abnueant ς ^[Keil] : abnuebant *Seg., vulg.*^[Va.1]CS abnuebant *Putschius*^[Bo]– *Metr.*: tr init. Ri.₂ : inc. Kl., Joc., Mart.

120

(279–280 Ri.₂₋₃; 325–326 Va.₂; 273–274 Joc.)

Non. p. 85,20–25 Merc. = 121 Li. (Li.): claret, clara est vel clareat. ...
Ennius Telamone:

nam ita mihi Telamonis patris atque <Ae>{f}aci et

[proavi Iovis (tr⁷)gratia † ea est † atque hoc lumen candidum claret mihi (tr⁷ ?)1 atque <Ae>{f}aci et *Vahlen* ([1888] 1923) 270 (*sec. Bergk*) |2 † ea est *Li.* : ecstat *Tra.* (tr⁷), fort. recteCC (codd. potiores: β *Bamb.* γ δ E F G H L *Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666*)**Ed. Li.: 1** faciet codd. | tovis L**Edd. rel.: 1** patrisque at G¹[On] : patri atque H¹[Qui] : atque (L H G)^[Mu] P^[Qui,On] (L H G² F E)^[On] codd.^[Mu,Va.2,Kl,Joc,Tra] : atquefaci codd.^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3] : faciet (L H G)^[Mu,On] P^[Qui,On] (F E)^[On] codd.^[Va.2,Joc,Seg] : faci H¹[Qui] codd.^[Mu,Kl,Tra] | proautouis (F¹ L)^[On] tovis F¹[Va.2] L^[GR,Va.1]

246 idem (B M)^[Keil,Joc] B²[Va.1] : item A^[Keil,Va.1,Joc] B¹[Va.1]

247 Telamone Ri.₁, Va.₁, Keil, Ri.₂, Ri.₃, Kl., Joc. : telamone M^[Keil,Va.2,Joc] : telamone (AB)^[Keil,Va.1,Joc] rel.^[Va.2]

Mu, Va.2, Joc] | 2 ea est (*F H L P G E P7579*)^[On] *codd.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Ri.3, Va.2, Wa, Kl, Tra, Mart] | claret (*F H L P G E P7579*)^[On] ‘*rel.*’^[Va.2] : clare *F1*^[On, Va.2] : claret *vel* clareat *codd.*^[Tra]

CE 1–2 nam ... patris / atque ... gratia ea est, / atque ... mihi *dist.* *Col., Delr., Scriv., Lev., Gil.* | 1 atque faciet *ed.* 1476^[Qui] : atque facies *Pi., Ald.*^[GR, Qui], *Steph., Iun., Col., Delr., Merc., Scriv., Lev., Bo., Gil.* : atque-faci et *GR* : avi Aeaci et *Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3, On., Kl.* : facies, ac *Qui.* : atque Aeaci et *Va.2, Wa., Arg., Joc.* | 2 gratia ea est *Pi., Steph., Iun., Col., Delr., Merc., Scriv., Lev., Bo., Gil., GR, Seg.* : grata est gratia *Ri.1, Va.1* : gratia ecstet *Ri.2, Ri.3* (cf. *Ri.2 coroll. p. XXXII*), *Mart.* : gratia æqua est *Qui.* : gratia astet *Mu.* : gratia adsit *On.* : gratia esse est *Va.2, Arg.* : gratia † ea est *Li.* : † gratia ea est † *Wa., Joc.* : gratia extet *Kl.* : gratia ecstat *Tra.* | mihi clareat *On.*

CS 1 Telamonis patris facies, ac *Grotius*^[Bo, Ri.1, Ri.2, Vossius, Hermann, Bergk, Schöll, Vahlen], *Vossius* (1620) 113, *Bothe* (1837) 267, *Schöll* (1839) 638 *adn.* 300 : Telamonis patris, avi Aeaci, et *Bergk* (1835) 73, ([1874] 1884) 357, *Ribbeck* (1875) 135, *Buecheler*^[Vahlen], *Bach* (1891) 190 : patris Telamonis facies et *Hermann* (1839) 380 : Telamonis patris atque Aeaci et *Vahlen* ([1888] 1923) 270, *Caviglia* (1970) 487 | 2 gratia grata est *Grotius*^[Bo, Ri.1, Va.1, Qui, Vossius, Hermann, Bergk, Schöll, Vahlen], *Vossius* (1620) 113, *Schöll* (1839) 638 *adn.* 300 : Iovis grata est *Bongarsius*^[GR, Qui] : gratia, cura est *Bothe* (1837) 267 gratia cara est *Bothe*^[GR, Qui] : grata est gratia *Hermann* (1839) 380 : gratia adstet *Bergk* ([1874] 1884) 357 : gratia adsit *Buecheler*^[Ri.3, Va.2, Wa, Kl, Tra, Mart, Vahlen] *vel* gratia a(d)stet *Buecheler*^[Mu, Ri.3, Li, Va.2, Wa, Seg, Bergk] : gratia ecstet *Ribbeck* (1875) 135, *Bach* (1891) 190 : gratia esse est *Vahlen* ([1888] 1923) 270 : gratia ea est *Caviglia* (1970) 487

– *Interpr.*: verba *Teucris Vossius* (1620) 113, *Bo., Ribbeck* (1875) 135, *Va.2, Wa., Arg., Kl., Mette* (1964) 58, *Joc. (dub.), Seg., Tra., Masiá, Mart.* | *de textu* cf. *Vahlen* ([1888] 1923) 263–271 | *de sententia* cf. *Ri.3 in app.*: “*sententiam intellego hunc: ita mihi hoc lumen extet atque clareat gratia maiorum*” | 2 claret: *indicat. potius quam coniunct.* (cf. *Tra. in not.*); *contra Buecheler qui claret habet pro coniunct.*^[Mu], *prob. Mu. in app.*

– *Metr.*: tr⁷ *Grotius*^[Bo], *Ri.2, Kl., Catone* (1964) 39 *adn.* 8 (*ad 1*), *Joc. (2 dub.), Tra., Mart. (2 dub.)*

CP *Apoll. Rhod.* 3,363–364: Τελαμών δ’ ὄγε, κυδίστοιο / Αἰακοῦ ἐκγεγάως· Ζεὺς δ’ Αἰακὸν αὐτὸς ἔτικτεν. • *Enn. F 134*: aspice hoc sublime candens, quem vocant omnes Iovem

121

(282 *Ri.2-3*; 328 *Va.2*; 275 *Joc.*)

Non. pp. 159,38–160,6 *Merc.* = 235–236 *Li.* (*Li.*): porcet significat prohibet. ... [*p.* 160,5] *Ennius Telamone*:

deum me sentit facere pietas, civium porcet pudor (tr⁷)

CC (codd. potiores: β Bamb. γ δ E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)

Ed. Li.: –

Edd. rel.: sentit (F H L P G E P7579)^[On] codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Wa, Kl, Tra] : sentis Oxon.^[Qui]

CE de inde me sentis facere pietas ciuius porcet pudor Pi. | dein senis me Ri.₁, Va.₁, Ri.₂ | sentit vulg.^[Qui] : sentis ed. 1476^[Qui] : incendit Delr., Scriv., Bo. : suadet Qui. : sancit Mu., Wa.

Crit. in app.: “an dein me senicis?” Ri.₂, Ri.₃

CS dein senis me Hermann (1839) 380sq. : deum defendit Kiessling^[Ri.2] | incendit Lipsius (1585) 570 : sancit Bergk (1835) 73sq. : sinit id Buecheler^[Ri.3, Li, Wa, Kl, Seg, Tra, Catone] : retinet Baehrens (1872) 621, Ribbeck (1875) 135 : renuit Vahlen (1877b) 254 : incensit Bergk (1884a) 682 : suadet Spengel (1899) 398 : iubet dub. HSz p. 355

– Interpr.: verba Orestis Lipsius (1585) 570 : verba Telamonis Bo. : verba Teucris Hermann ([1838] 1839) 380, Ri.₂ coroll. p. XXXII, Ribbeck (1875) 135, Vahlen ([1888] 1923) 265 adn. *1, Va.₂, Di., Wa., Mette (1964) 58 : verba Teucris ad monentem fort. ut auderet aliquid, ni pelli patria vellet Hermann ([1838] 1839) 380 : verba Teucris ad amicos Ri.₂ coroll. p. XXXII | ‘deum me sinit id’ interpretatus est Buecheler^[Ri.2, coroll] (contra Ri.₂ coroll. p. XXXII); “sentit ... vix defendas interpretando ‘stimulat’ ” Ri.₁ in app., Va.₁ in app., Ri.₂ in app.; cf. etiam Vahlen (1877b) 254; sed cf. Vahlen (1880) 260, ([1888] 1923) 265 adn. *1, qui textum traditum praefert (≈ ‘iubet’); Ri.₃ in app.: “sentit tuetur Vahlenus ..., quem interim sequor”; sentit ≈ ‘sententiam dicit, censet’ Joc. (cf. Catull. 64,21; Cic. orat. 195; fam. 11,21,2; Verg. Aen. 10,622–623)

– Metr.: ia⁸ Bo., Ern., Heurg. : tr⁷ Ri.₂, Kl., Joc., Tra., Mart. : tr⁷ (deum monosyllaba) vel ia⁸ (deum bisyllaba) Catone (1964) 42 adn. 3

CP Pac. trag. 67 Ri.₂₋₃: mi gnate ut verear eloqui porcet pudor • Verg. Aen. 10,622–623: si ... / ... meque hoc ita ponere sentis, / ...

122

(283 Ri.₂₋₃; 311 Va.₂; 276 Joc.)

(a) Non. p. 172,19–20 Merc. = 253 Li. (Li.): squalam pro squalidam. Ennius Telamone²⁴⁸: ‘strata terrae lavere lacrimis vestem squalam et sordidam’.

²⁴⁸ Telamone Iun., Merc., Va.₁, Qui., Mu., On., Li., Wa., Kl., Joc. : talamone (L H G)^[Mu] codd.^[Va.2, Joc] : Talamone GR

(b) *Non. pp. 503,38–504,7 Merc. = 809–810 Li. (Li.):* la vit, pro lavat. ... lavere inde tractum est. ... [p. 504,4] Ennius Telamone: ‘strata terrae lavere [labere *codd.*] lacrimis vestem squalam [squamem *P¹* : squalidam *rel.*] et sordidam’. [p. 504,6] idem Hecuba²⁴⁹ [*Enn. F 78*]: ‘heu me miseram [miserum *codd.*]! interii. pergunt lavere [labere *codd.*] sanguen sanguine’.

strata terrae lavere lacrimis vestem squalam et sordidam (*tr*⁷)

CC – **ad a** (*codd. potiores: β Bamb. γ δ E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666*)

Ed. Li.: –

Edd. rel.: terrae (*F² H¹ H³ i. m. L E*) [*On*] ‘*rel.*’ [*Mu, Va.2*] : trae, *superscr.* er *L* [*GR, Ri.1, Va.1, Ri.2*] : terra *H²* [*Mu, On*] *G* [*Mu, On, Va.2*] *F¹* [*On, Va.2*] : terrae vel terra *codd.* [*Tra*] | lavere (*F¹*, ‘*rel.*’ [*Va.2*] : elavere *G* [*Mu, On, Va.2*] *H²* [*Mu, On*] | lacrimis (*L H G*) [*Mu*] *codd.* [*Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Va.2*] | squalam ‘*rel.*’ [*Va.2*] : squalem *G¹* [*On, Va.2*] *G* [*GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu*]

– **ad b** (*codd. potiores: α β Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666*)

Ed. Li.: terrae (*E P*) vel terra (*H*) α : terra *rel.* | squalem *P¹* : squalidam *rel.*

Edd. rel.: terrae *P* [*Qui, Mu, On, Va.2, Joc*] *G* [*Qui, Mu*] *E* [*Joc*] *L* [*sec. Zange-meisterum*] [*Mu(Non)*] : terra *L* [*GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu(Enn), On*] *L* [*sec. Rothium*] [*Mu(Non)*] *Bamb.* [*Ri.1, Va.1, Ri.2, On, Ri.3*] *Bamb.* [*auctore Ri.*] [*Mu*] *H* [*Qui, Mu, On, Ri.3, Li*] *P7666* [*Qui, Mu, On*] *G* [*On*] *Lugd.* [*Mu, On*] ‘*rel.*’ [*Va.2*] *codd. pler.* [*KI*] : terrae vel terra *codd.* [*Di, Tra*] | labere (*H L P G Bamb. Lugd. P7666*) [*On*] *codd.* [*Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Va.2, Joc*] | lacrimis *codd.* [*Va.2*] | squalem *P¹* [*Qui, On, Va.2, Joc, Seg*] : squalidam (*H L*) [*On, Seg*] (*P² G Bamb. Lugd. P7666*) [*On*] *rel.* [*Va.2, Joc*] (*codd., etiam P7666 [P²]*) [*Qui*] *codd.* [*Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Di, KI*]

CE terra *Per.*_B, *Steph.*, *Iun.* (*ad b*; terrae *Iun.* *i. m.*), *Col.*, *Lev.*, *Gil.* | elavere *Per.* : elevare *Pi.* (*ad a*) : lavere *Ald.* [*Qui*], *Bent.*, *Iun.*, *edd.* [*GR*] : labere *GR* (*ad b*) | lacrimis *Col.*, *Lev.* : lacrimis *Bo.*, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Mu.*, *Ri.*₃, *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Kl.*, *Tra.*, *Masiá* | squalidam *Ald.* [*Qui*], *GR* (*ad b*) (*contra Bent.*)

Crit. in app.: terrae *Iun.* *i. m.* (*ad b*) | squalidam *Iun.* *i. m.* (*ad b*)

CS terra *Hermann* (1839) 381

– *Interpr.:* verba Tecmessae vel chori *Bo.* : verba Tecmessae *dub. Hermann* (1839) 381 : verba Telamonis *Wa.* (*dub.*), *Seg.*, *Masiá* | de Hesiona *Ri.*₁ p. 277 : de Eriboea vel potius de Hesiona maesta mortis filii causa *Ribbeck* (1875) 134 : de Eriboea (vel Periboea), *Aiacis* matre *Va.*₂, *Di.*,

249 Hecuba *Merc.*, *GR*, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Qui.*, *Mu.*, *Ri.*₃, *Li.*, *Va.*₂, *Kl.*, *Joc.* : Haecuba *Bamb.* [*Ri.1, Va.1, Ri.2*] : hæc cuba *P* [*Qui*]

- Mette* (1964) 58, *Tra.* : de Hesiona *vel potius* de Eriboea *Wa.* : de Tec-
 messa *vel* de Hesiona *vel potius* de Eriboea *Joc.* : de matre Aiakis *vel*
 matre Teucris *La Penna* ([1977] 1979) 93 | *de constructione* ‘strata terrae’
et de voce ‘terrae’ cf. *Va.*₂ in *app.*, *Funaioli* ([1904] 1947) 255sq., *Frobenius* (1910) 42, *Kroll* (1924) 250, *HSz* p. 149, *Timpanaro* (1978) 664,
Tra. in *app.* | *de voce* ‘lavēre’ cf. *Frobenius* (1907) 43 | *de constructione*
 ‘squal- et sord-idam’ cf. *Klotz* (1926), *Kl.* in *app.* (dub.), *Leumann* (1963)
 225 adn. 1, *contra Niedermann* (1939) 427–429 (vocem ‘squalus’ prob.)
 – *Metr.*: tr⁷ *Bo.*, *Ri.*₂, *Kl.*, *Catone* (1964) 82 adn. 4, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.*
CP *Acc. praet.* 25 *Ri.*₂₋₃: prostratum terra • *Verg. Aen.* 11,87: toto proiectus
 corpore terrae • *Lucan.* 4,647: sternique vetabere terra [terrae *M*^{2[SB]}] •
Apul. met. 9,37: terrae prosternitur.

123

(281 *Ri.*₂₋₃; 327 *Va.*₂; 277 *Joc.*)

Non. p. 475,20–29 *Merc.* = *pp.* 762–763 *Li.* (*Li.*): partiret, pro partire-
 tur. ... [p. 475,28] Ennius Telamone:

eandem me in suspicionem sceleris partivit pater (tr⁷)

- CC* (codd. potiores: α β *Bamb.* γ δ *E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P* P7665
 P7666)
Ed. *Li.*: in *om.* α
Edd. rel.: eandem *P*[*Qui*] codd.^[*Va.*₂,*Joc.*] : eadem P7666[*Qui*] | me in (*L H*²
G Bamb.)^[*Mu*] codd.^[*Kl.*,*Tra.*] : in *om.* α^[*Joc.*,*Seg.*] *H*^[*Mu.*,*Ri.*₃] *P*[*Qui*]
CE eandem *Qui.* | in *me Delr.*, *Bo.*, *Mu.* | suspicionem *Ri.*₁, *Va.*₁
Crit. in app.: eandem] tandem *Iun. i. m.*
CS in *me Passerat*^[*Qui.*,*Mu.*,*Va.*₂], *Ladewig* (1848) 24 | partibit *dub. Vahlen*
 ([1888] 1923) 264sq.
 – *Interpr.*: actioni fabulae ‘Teucro’ *Soph. trib. Schöll* (1839) 637 | verba
 Telamonis *Bo.*, *Ladewig* (1848) 24 : verba Teucris *Hermann* ([1838] 1839)
 380 (de suspicionem patris), *Ribbeck* (1875) 135, *Vahlen* ([1888] 1923)
 264sq., *Va.*₂, *Di.*, *Wa.* (de suspicionem patris), *Kl.*, *Mette* (1964) 58, *Joc.*,
Seg., *Tra.*, *Masiá*, *Mart.* (probab.) (contra *Ladewig* 1848, 24) | ‘eandem
 ... suspicionem sceleris’ = ‘suspicionem eiusdem sceleris’ *Schöll* (1839)
 637 adn. 299 : ‘me in susp. partivit’ = ‘me in partem eiusdem suspicionis
 adduxit’ *Va.*₂ in *app.*
 – *Metr.*: ia⁸ *Bo.* : tr⁷ *Ri.*₂, *Kl.*, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.* : ia⁸ (me in: cum hiatu) *vel*
 tr⁷ (cum hiatu et synecesi eandem *vel syllaba brevi omissa init.*) *Catone*
 (1964) 77 adn. 4
CP *Phaedr.* 3,8,13: dulcemque in ambos caritatem partiens.

124

(277 Ri.₂₋₃; 315 Va.₂; 278 Joc.)

Non. pp. 505,35–506,1 *Merc.* = 813 *Li. (Li.)*: audib o, pro audiam.
*Ennius*²⁵⁰ *Telamone*²⁵¹:

more antiquo audibo atque auris tibi contra utendas

[dabo (tr⁷)

CC (codd. potiores: α β *Bamb.* γ δ *E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666*)

Ed. Li.: atque γ *Montepess. Oxon.* : neque *L* α β *P7665* | utendos γ δ

Edd. rel.: mo more *L*^[Mu] | atque *Bamb.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2] *Montepess.*^[Qui, Joc] *Oxon.*^[Joc] γ^[Kl, Joc] : neque (*L H G*)^[Mu] (*L* α β)^[Kl, Joc] *P7665*^[Joc] *rel.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2] codd. *pler.*^[Di] | austibi *Montepess.*^[Qui] | utendas 'rel.'^[Va.2] : utendos *Bamb.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2] (γ δ)^[Joc, Seg]

CE more antiquo *om. Col., Lev., Gil., Qui.* | atque *ed. princ.*^[GR, Qui, Mu, Nettleship] : neque *Steph., Iun., Col., Merc., Lev., GR, vulg.*^[Qui, Mueller] | aureis *Ald.*^[Qui] *Iun., Col., Lev.* : aures *Steph., Qui.* | tibi contrariorum utendas dabo *Steph.* : tu ibi contra utendas dato *Mu.*

Crit. in app. : atque *Col. in app.* | cōtrariorum *Col. i. m.*

CS more antiquo gloss. *secl. Vossius (1620) 113, om. Scaliger ap. Nettleship (1893) 80* | neque *Schöll (1839) 637 adn. 298* | aures *Vossius (1620) 113, Scaliger ap. Nettleship (1893) 80, Vahlen ([1888] 1923) 265* | tu ibi contra utendas dato *Mueller (1867) 495*

– *Interpr.:* *Enn. trag. Aiaci (ad finem) trib. Bo.*^[Schöll], *Schöll (1839) 637 adn. 298* | verba *Teucris vel alterius Vossius (1620) 113* : verba *Agamemnonis vel Ulixidis ad Teucrum Bo.* : verba *Telamonis Hermann (1839) 379, Ribbeck (1875) 135, Va.₂, Di., Wa. (ad Teucrum), Heurg., Mette (1964) 58, Joc., Caviglia (1970) 486, Seg., Tra., Masiá, Mart.* : e colloquio *Teucris et Telamonis Vahlen ([1888] 1923) 265* | de constructione cf. *Seyffert (1904) 1325sq., Timpanaro (1968) 667* | de figura rhetorica cf. *Haffter (1934) 52* | de colloquialismo cf. *Mandolfo (2001) 696* (cf. *Plaut. Trin. 11; Cic. Att. 1,5,4; 2,14,2; Arch. 26; Pers. 4,50*)

– *Metr.:* tr⁷ *Vossius (1620) 113* (verbis glossatoris non seclisis; cf. *CS*), *Bo., Ri.₂, Kl., Ern., Heurg., Catone (1964) 39 et adn. 3* (tibī), *Joc., Tra., Mart.*

CP *Plaut. Trin. 11*: date vocivas auris dum eloquor.

250 a u d i b o, pro audiam, more antiquo. Ennius *Gothof*^[Qui], *Qui.*

251 *Telamone Merc., Qui., Mu., Li., Kl., Joc.* : *telamone*^{p[Qui]} codd.^[Va.2, Joc] : *Tele-*
mone GR, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃ : *Telam. Scaliger ap. Nettleship (1893) 80* | *Enn. Telamone Iun.*

Telephus (F 125–131)

Cognomines tragoedias scripserunt Aeschylus (F 238–240 TrGF), Sophocles (F 580 TrGF), Euripides (F 696–727c TrGF; cf. Aristoph. Ach. 326–490; Thesm. 689–758), Iophon (22 F 2c TrGF), Agathon (39 F 4 TrGF), Cleophon? (77 F 1 TrGF), Moschion (97 F 2 TrGF), Accius (trag. 609–633 Ri.₂₋₃). – Exemplar Enni probab. tragoedia Euripidis est (cf. e. g. Leopardus 1568, 225; ap. Gruterum III, 1604, 168; Lev.; Skutsch 1905, 2593; Lenchantin de Gubernatis 1915, 66sq.; Arg.; Handley / Rea 1957; Rosner 1970, 30; Grilli 1988, 710; Masiá González 1997, 352; Suerbaum 2002, 127).

De materia cf. Hor. epod. 17,8–10: movit nepotem Telephus Nereium, / in quem superbus ordinarat agmina / Mysorum et in quem tela acuta torserat. • art. 95–107: et tragicus plerumque dolet sermone pedestri / Telephus et Peleus, cum pauper et exsul uterque / proicit ampullas et sesquipedalia verba, / si curat cor spectantis tetigisse querela. / non satis est pulchra esse poemata; dulcia sunt, / et quocumque volent animum auditoris agunto. / ut ridentibus arrident, ita flentibus afflent / humani vultus: si vis me flere, dolendum est / primum ipsi tibi. tum tua me infortunia laedent, / Telephe vel Peleu; male si mandata loqueris, / aut dormitabo aut ridebo. tristia maestum / vultum verba decent, iratum plena minarum, / ludentem lasciva, severum seria dictu. • Hyg. fab. 101 (Telephus): Telephus Herculis et Auges filius ab Achille in pugna Chironis hasta percussus dicitur. ex quo vulnere cum in dies taetro cruciatu angeretur, petit sortem ab Apolline, quod esset remedium; responsum est ei neminem mederi posse nisi eandem hastam qua vulneratus est. hoc Telephus ut audivit, ad regem Agamemnonem venit et monitu Clytaemnestrae Orestem infantem de cunabulis rapuit, minitans se eum occisurum nisi sibi Achivi mederentur. Achivis autem, quod responsum erat sine Telephi ductu Troiam capi non posse, facile cum eo in gratiam redierunt et ab Achille petierunt ut eum sanaret. quibus Achilles respondit se artem medicam non nosse. tunc Ulysses ait: ‘non te dicit Apollo sed auctorem vulneris hastam nominat.’ quam cum rasissent, remediatus est. a quo cum peterent ut secum ad Troiam expugnandam iret, non impetrarunt, quod is Laodicen Priami filiam uxorem haberet; sed ob beneficium quod eum sanarunt, eos deduxit, locos autem et itinera demonstravit; inde in Moesiā est profectus. • Lib. decl. 5,8–9 [pp. 5,308–309 Foerster]: ὥς γὰρ ἀνήχθημεν ἀπὸ τῆς Αὐλίδος, ἀγνοίᾳ τῶν τόπων προσπεσόντες τῇ Μυσῶν τὴν ἀρχὴν κατεθέομεν Τηλέφου τὴν Ἀλεξάνδρου νομίζοντες, αἰσθόμενος δὲ ὁ Τήλεφος εὐθὺς ἐν ὄπλοις ἦν καὶ μετὰ τῆς δυνάμεως ἀπήντα, μάχης δὲ καρτερᾶς γενομένης καὶ τοῦ πράγματος προϊόντος ὁ τῶν Μυσῶν ἡγούμενος ὑπ’ ἐμοῦ τιτρώσκεται. καὶ οἱ μὲν ὄχοντο φεύγοντες, ἡμεῖς δὲ γνόντες τὴν πλάνην ἀποπλεῦσαντες αὖθις ἦμεν ἐν Βοιωτίᾳ. καὶ τῷ συμβεβηκότι τὸ στράτευμα διελέλυτο. χρόνου δὲ ἐγγινομένου καὶ τῆς ἀγνοίας μενούσης κομίζεται Τήλεφος εἰς Δελφοὺς τῷ θεῷ χρῆσόμενος ὑπὲρ τοῦ τραύματος ὥς τῆς τῶν ἱατρῶν τέχνης οὐκ ἄρκούσης τῷ πάθει. ὁ

δὲ ἀνεῖλε, παρὰ τῷ τρώσαντι καὶ τὴν ἴασιν ζητεῖν. ταῦτ' ἀκούσας εἰς Ἄργος ἔρχεται καὶ τῶν ἀλγηδόνων παύεται ταῖς ναυσὶν ὁμολογήσας ἡγήσεσθαι, καὶ γίνεται τῆς ἰατρείας μισθὸς ἢ τῆς ἀγνοίας τῶν τόπων ἀπαλλαγὴ. • *Apollod. epit.* 3,17–20: ἀγνοοῦντες δὲ τὸν ἐπὶ Τροίαν πλοῦν Μυσία προσίσχουσι καὶ ταύτην ἐπόρθουν Τροίαν νομίζοντες εἶναι. βασιλεύων δὲ Τήλεφος Μυσῶν, Ἡρακλέους παῖς, ἰδὼν τὴν χώραν λεηλατουμένην τοὺς Μυσοὺς καθοπλίσας ἐπὶ τὰς ναῦς συνεδίωκε τοὺς Ἕλληνας καὶ πολλοὺς ἀπέκτεινεν, ἐν οἷς καὶ Θέρσανδρον τὸν Πολυνεΐκους ὑποστάντα. ὁρμήσαντος δὲ Ἀχιλλέως ἐπ' αὐτὸν οὐ μείνας ἐδιώκετο· καὶ διωκόμενος ἐμπλακεῖς εἰς ἀμπέλου κλῆμα τὸν μηρὸν τιτρώσκειται δόρατι. ... Τήλεφος δὲ ἐκ τῆς Μυσίας ἀνίατον τὸ τραῦμα ἔχων εἰπόντος αὐτῷ τοῦ Ἀπόλλωνος τότε τευξέσθαι θεραπείας, ὅταν ὁ τρώσας ἰατρὸς γένηται, τρῦχεσιν ἡμφιεσμένος εἰς Ἄργος ἀφίκετο καὶ δεηθεὶς Ἀχιλλέως καὶ ὑπεσχημένος τὸν εἰς Τροίαν πλοῦν δεῖξαι θεραπεύεται ἀποξύσαντος Ἀχιλλέως τῆς Πελιάδος μελίας τὸν ἰόν. θεραπευθεὶς οὖν ἔδειξε τὸν πλοῦν τὸ τῆς δεΐξεως ἀσφαλὲς πιστουμένου τοῦ Κάλχαντος διὰ τῆς ἑαυτοῦ μαντικῆς.

Fragmenta tragoediae Enni Telephum mendicum simulantem (cf. F 126) *atque disputationem eius cum principibus Graecorum* (cf. F 125) *continent.* – *Ad hanc tragoediam fort. referenda sunt Enn. F 145 (et fort. alia) et trag. inc. inc. 27, 28, 29, 30–31 Ri.₂₋₃ (cf. Ri.₂ p. 57 adn.; Ri.₃ p. 65 adn.; Mart. p. 436).*

Ennium hac fabula ad condiciones hominum temporis sui alludere putavit Reggiani (1986–87 [1990]) 44–46. – *Titulus Telephus vel Telefus traditus est. Tra. titulum tragoediae Enni rectius ‘Telepum’ scribi affirmavit.*

Bibl.: Suerbaum (2003) 220; Manuwald (2001 [2004]) 145sq. – Comm.: Joc. pp. 404–412; Masiá, pp. 533–564 – Lit.: Geel (1830) (de Telepho Euripidis et Enni); Welcker (1839) 477–492 (de Telepho Euripidis et Enni); Jahn (1841) (de Euripidis et Enni et aliorum tragoediis et de operibus artificum); Hartung (1843) 196–216 (de Euripidis et Enni Telepho); Ribbeck (1875) 104–112; Rosner (1970) 49–50; Reggiani (1986–87 [1990]) 44–46; Petaccia (1999).

125

(286 Ri.₂₋₃; 331 Va.₂; 280 Joc.)

(a) *Phaedr.* 3, *epil.* 33–35 (*Post.*): ego, quondam legi quam puer sententiam / ‘palam muttire plebeio piaculum est’, / dum sanitas constabit, pulchre meminero.

(b) *Fest. p.* 128,24–25 *Li.* (*Li.*): muttire loqui. Ennius in Telepho²⁵²: ‘palam mut<t>ire plebeio piaculum est’.

252 in Telepho Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Li., Va.₂, Kl., Joc. : in Telepho om. X^[Li,CN]

(c) *Paul. Fest. p. 129,13–14 Li. (Li.): muttire loqui. Ennius: ‘palam muttire plebeio piaculum est’.*

palam muttire plebeio piaculum est

(ia⁶)

CC – *ad a* (codd. potiores: P R)

Ed. Post.: periculum P

Edd. rel.: muttire P^[Mu] : mutture R[test. Gudio]^[Mu] | periculum codd.^[Bo,Mu,Di]

– *ad b* (codd.: W X Y)

Ed. Li.: mutire codd. : corr. Epit.

Edd. rel.: mutire codd.^[Aug,Urs,Va.2,Joc]

– *ad c* (codd. potiores: M L E G I R)

Ed. Li.: mutire I R

Edd. rel.: muttire ‘rel.’^[Joc] codd.^[Va.2] : mutire (I R)^[Joc]

CE mutire Steph., Scal., Col., Delr., Scriv., Lev., Bo., Gil., Ri.1, Va.1, Ri.2, Mue., Mu., Thew. | est piaculum Bo. : piaculumst Mu.

CS mutire Hermann (1816) 141, Geel (1830) 15, Jahn (1841) 27, Hartung (1843) 207, Ribbeck (1875) 106 | est piaculum Hermann (1852) 59 : piaculumst Ribbeck (1875) 106

– *Interpr.:* verba Telephi Jahn (1841) 27, Hartung (1843) 207, Va.2, Wa., Arg., Kl., Mette (1964) 61, Seg., Tra., Mart. : verba ad Telephum vel verba Telephi Handley / Rea (1957) 34 : verba ad Telephum Joc. : verba Agamemnonis vel Menelai Masiá | “plebeio incognito mendico convenit, non Telepho, quamquam pauperi et exulanti” Geel (1830) 15 | commentarium de plebe interpretati sunt Biliński (1954) 48, Reggiani (1986–87 [1990]) 44–46

– *Metr.:* ia⁶ Bo., Ri.2, Kl., Joc., Tra., Mart.

CP *Eur. F 703 TrGF:* μή μοι φθονήσητ’, ἄνδρες Ἑλλήνων ἄκροι, / εἰ πτωχὸς ὦν τέτληκ’ ἐν ἐσθλοῖσιν λέγειν • *F 706 TrGF:* Ἀγάμεμνον, οὐδ’ εἰ πέλεκυν ἐν χεροῖν ἔχων / μέλλοι τις εἰς τράχηλον ἐμβαλεῖν ἐμόν, / σιγήσομαι δίκαιά γ’ ἀνταπεῖν ἔχων • *Aristoph. Ach. 496–498:* μή μοι φθονήσητ’, ἄνδρες οἱ θεώμενοι, / εἰ πτωχὸς ὦν ἔπειτ’ ἐν Ἀθηναίοις λέγειν / μέλλω περὶ τῆς πόλεως, τρυγῶδιάν ποιῶν. • 557–559: ἄληθες ὀπίτριπτε καὶ μιαιώτατε; / ταυτὶ σὺ τολμᾷς πτωχὸς ὦν ἡμᾶς λέγειν, / καὶ συκοφάντης εἶ τις ἦν ὠνείδισας; • *Pers. 1,119:* me muttire nefas? nec clam? nec cum scrobe? nusquam? • *Fest. p. 6,1–3 Li.:* a m u s s i m ... quidam amussim esse dicunt non tacite, quod muttire interdum dicitur loqui.

126

(287, 285 Ri.₂₋₃; 330, 339 Va.₂; 281–282 Joc.)

(a) *Fest. pp.* 440,34–442,3 *Li.* (*Li.*): <squalidum in>cultum et sordidum ... *dic*>tum, quod proxim{a}e <squamae ad similitudinem pi>scium accedit; in [...] diti paludum squ [...] [*p.* 442,1] <Ennius>²⁵³ in Telepho: (1) ‘quam ve<stitus, squalida saeptus> stola’.

(b) *Non. p.* 537,23–27 *Merc.* = 862 *Li.* (*Li.*): stolam veteres non honestam vestem solum, sed etiam omnem quae corpus tegeret. Ennius Telepho²⁵⁴: (1) ‘† cedo et caveo cum vestitus † squalida saeptus stola’. [*p.* 537,26] idem in eadem²⁵⁵: (2) ‘regnum reliqui saeptus me<n>dici stola’.

† cedo et caveo cum vestitus † squalida saeptus stola (?)

regnum reliqui saeptus me<n>dici stola (ia⁶)

1 † cedo et caveo cum vestitus † *Joc.* (cf. iam *Mu.*[*Non.*], *Li.*, *Kl.*) |

2 me<n>dici *Iun. i. m.*

CC – *ad a* (cod.: *F*)

Ed. *Li.*: –

Edd. rel. et studd.: 1 quam ve [...] stola *F*^[*Ri.1, Ri.2, Mu, Thew, Ri.3, Handley*] quā ve [...] stola *F*^[*Va.2*] | quam (quom *scriptum fuit*)^[*Ri.2*] quam (sc. quom)^[*Ri.3*]

– *ad b* (codd. *potiores*: α β *Bamb.* γ δ *E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P* 7665 *P* 7666)

Ed. *Li.*: 1 (cedo et caveo cum vestitus *codd.*) | 2 *medici codd.*

Edd. rel. et studd.: 1 cedo et caveo *codd.*^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Ri.3, Di, Kl, Joc, Tra, Handley*] | cum vestitus *codd.*^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Di, Kl, Joc, Tra, Handley*]

: cumvestitus *Montepess.*^[*Qui*] : convestitus *codd.*^[*Bothe*] : convestitus *vel* cum vestitus *codd.*^[*Welcker*] | saeptus *L*^[*I*]^[*Mu*] *P*^[*Qui*] : septus *Bamb.*^[*Ri.1, Va.1, Ri.2*] *L*^[*2*]^[*Mu*] *H*^[*Qui, Mu*] *P* 7666^[*Qui*] *rel.*^[*Mu*]^[*Non*] : saeptus *vel* septus *codd.*^[*Va.2*] | 2 septus *codd.*^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Va.2, Joc*] | *medici codd.*^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Di, Kl, Joc, Tra, Handley*]

CE 1 cedo et caveo cum vestitus *Pi., Steph., Va.2, Arg., Mart.* : cedo et caveo vestitus *Iun., Col., Delr., Gil.* : cedo et caveo convestitus *Merc., Scriv., Bo., Seg.* : caedo, et caveo, vestitus *Lev.* : cedo et caveo cumvestitus *GR* :

253 *suppl. Scal.*^[*Li*]

254 Telepho *Merc., Qui., Mu., Li., Wa., Kl., Joc.* : telefo *codd.*^[*Mu, Va.2, Joc*] : tetelefo *H*^[*I*]^[*Mu*] : Telefo *GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3* | *Enn. Teleph. Iun.*

255 in *om. Iun.*

caédem caveo <hoc> cúm vestitu *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Wa.*, *Masiá* : cedo extraneo vestitu *Qui.* : cédo et abeo hoc cúm vestitu *Mu.*(*Enn.*) : cedo et caveo cum vestitus † *Mu.*(*Non.*) : † cédo et caveo cúm vestitus *Li.* : centone caveo convestitus *Di.* : † cedo et caveo cum vestitu *Kl.* : caedem caveo convestitus *Tra.* : cum vestitus *vulg.*^[*Qui*] | septus *Ald.*^[*Qui*], *Steph.*, *Iun.*, *Col.*, *Dac.*, *Lev.*, *Bo.*, *Gil.* | **2** septus *Steph.*, *Iun.*, *Col.*, *Lev.*, *Bo.*, *Gil.*, *GR*, *Li.*, *vulg.*^[*Qui*] | medici *Steph.*, *Iun.*, *Col.*, *Gil.*, *vulg.*^[*Qui*]
(*ad a*) **1** *suppl. Scal.*^[*Li*] : quam ve<stitus †, squalida saeptus> stola *Mue.*
Crit. in app.: **1** sorde et scabie (sive sordei, scabie) convestitus, squalida saeptus stola *Mu.*(*Non.*) *in app.* | ex cavea *GR in app.* | convestitus *Col. in app.* (*dub.*), *Mue. in app.*, “fort. recte” *Li. in app.* (*ad b*) | vestitus squalida ac saeptus stola *dub. Va.*₂ *in app.* : squalida ac saeptus “fort. recte” *Li. in app.* (*ad b*) | **2** me<n>dici *Iun. i. m.*, *Gil. in not.*

- CS** **1** cedo & caveo, cum vestitus squalida septus stola *Leopardus* (1568) 225; *ap. Gruterum III* (1604) 168 : cedo et quem vel ecquem video squalida septum stola? *Passerat*^[*Qui*] : cedo et caveo commentitius, squalida septus stola *Bothe* (1837) 267 : caedem caveo vestitu, squalida stola / septus *Welcker* (1839) 480, *Jahn* (1841) 19 *adn.* 18, *Hartung* (1843) 199 : cedo et abeo hoc cum vestitu, squalida saeptus stola *Madvig* (1873) 668 : caédem caveo hoc cúm vestitu, squálida saeptús stola *Ribbeck* (1875) 107, *Herzog-Hauser* (1938) 227, *Handley / Rea* (1957) 47 : caedem caveo vestitu squalida stola / septus *Geel* (1830) 11, *Masiá González* (1997) 353, 357 : cedo lacero cum vestitu *Spengel* (1899) 398 : centone caveo convestitus *Leo* ([1910] 1960) 200 : cedo {et} cave! / o quam vestitu's, squalida saeptus stola! *Strzelecki* (1947) 30–35 : cedo et caveo convestitus *Timpanaro* (1947) 36, (1968) 668, (1978) 665, *Grilli* (1965) 216, *Lennartz* (1995/96) 193sq. : † cedoet caveo convestitus *Mette* (1964) 61 : cedo et caveo *Frobenius* (1910) 133 | **2** septus *Leopardus* (1568) 225; *ap. Gruterum III* (1604) 168, *Welcker* (1839) 480, *Hartung* (1843) 199 | me<n>dici *Leopardus* (1568) 225
– *Interpr.*: verba *Telephi Geel* (1830) 9, *Ribbeck* (1875) 107, *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Herzog-Hauser* (1938) 227, *Arg.*, *Kl.*, *Joc.* (*dub.*), *La Penna* ([1977] 1979) 93, *Seg.*, *Tra.*, *Masiá* : ad *Clytaemnestram dub. Ribbeck* (1875) 107 : **1** verba *Clytaemnestrae*, **2** verba *Telephi Strzelecki* (1947) 35 | **1–2** e prologo *Geel* (1830) 9, 11, *Welcker* (1839) 480, *Jahn* (1841) 19 *et adn.* 18 (*contra Va.*₂) : **2** e prologo, **1** e scena posteriore (narratione) *Handley / Rea* (1957) 29 : **2** e prologo *Joc.*, *Masiá González* (1997) 355sq., 357 | *versus Enn. et Euripidis comparavit Herzog-Hauser* (1938) 227sq. | *de textu, sensu et exemplaribus cf. Masiá González* (1997)
– *Met.*: **1** tr⁷, **2** ia⁶ *Bo.*, *Kl.*, *Joc.* (**1** *dub.*), *Tra.*, *Mart.* : **1** tr (*probab.*), **2** ia *Handley / Rea* (1957) 29 | **1** tr *dub. Webster* (1967) 45 | **2** ia⁶ *Ri.*₂

- CP** *Eur. Rhes.* 503: πτωκὴν ἔχων στολὴν • *F* 697 *TrGF*: πτόχ' ἀμφίβληστρα σώματος λαβὼν ράκη / ἀλκτῆρια ... τύχης • *F* 698 *TrGF*: δεῖ γάρ με δόξαι πτωχὸν <– x – v –>, / εἶναι μὲν ὅσπερ εἰμί, φαίνεσθαι δὲ μὴ • *F* 703 *TrGF*: μὴ μοι φθονήσῃτ', ἄνδρες Ἑλλήνων ἄκροι, / εἰ πτωχὸς ὦν τέτληκ' ἐν ἐσθλοῖσιν λέγειν • *F* 712a *TrGF*: οὗτος, σὺ τολμᾷς πτωχὸς ὦν

λέγειν τάδε • *Aristoph. Ach.* 430–448: ΕΥ. οἶδ' ἄνδρα, Μυσὸν Τήλεφον. ΔΙ. ναί, Τήλεφον· / τούτου δὸς ἀντιβολῶ σέ, μοι τὰ σπάργανα. / ΕΥ. ὦ παῖ, δὸς αὐτῷ Τηλέφου ρακώματα. / κεῖται δ' ἄνωθεν τῶν Θυεστείων ρακῶν / μεταξὺ τῶν Ἰνοῦς. ἰδοῦ, ταυτί λαβέ. / ΔΙ. ὦ Ζεῦ διόπτα καὶ κατόπτα πανταχῇ, / ἐνσκευάσασθαι μ' οἶον ἀθλιώτατον. / Εὐριπίδῃ, 'πειδὴ περ ἐχαρίσω ταδί, / κάκεϊνά μοι δὸς τὰκόλουθα τῶν ρακῶν, / τὸ πιλίδιον περὶ τὴν κεφαλὴν τὸ Μύσιον. / δεῖ γάρ με δόξαι πτωχὸν εἶναι τήμερον, / εἶναι μὲν ὅσπερ εἰμί, φαίνεσθαι δὲ μή· / τοὺς μὲν θεατὰς εἰδέναι μ' ὅς εἰμ' ἐγώ, / τοὺς δ' αὖ χορευτὰς ἡλιθίους παρεστάναι, / ὅπως ἂν αὐτοὺς ῥηματίοις σκιμαλίσω. / ΕΥ. δώσω· πυκνῇ γὰρ λεπτὰ μηχανᾷ φρενί. / ΔΙ. εὐδαιμονοίης, Τηλέφῳ δ' ἄγῳ φρονῶ. / εὖ γ'· οἶον ἥδη ῥηματίων ἐμπύπλαμαι. / ἀτὰρ δέομαί γε πτωχικοῦ βακτηρίου. • *Schol. Aristoph. Arch.* 440: δεῖ γάρ με δόξαι] οἱ δύο στίχοι οὗτοι ἐκ Τηλέφου Εὐριπίδου • 446: εὐδαιμονοίης: παρὰ τὰ ἐκ Τηλέφου Εὐριπίδου 'καλῶς ἔχοιμι, Τηλέφῳ δ' ἄγῳ φρονῶ'. • *Diogenes, epist.* 34,2: ..., Τηλεφόν τε τὸν Ἡρακλέους, ἥνικα εἰς Ἄργος παρεγένετο, πολὺ χεῖρονι σχήματι τοῦ ἡμετέρου ἐμφανισθῆναι 'πτῶχ' ἀμφίβληστρα σώματος λαβόντα ράκη ἀλκτῆρια ψύχους', ... • *Acc. trag.* 613/616 *Ri.*₂₋₃: quem ego ubi aspexi, virum memorabilem / intui viderer, ni vestitus taeter, vastitudo, / maestitudo praedicarent hominem esse <...> • *trag.* 617 *Ri.*₂₋₃: nam etsi opertus squalitate est luctuque horrificabili • *Hor. ars* 96–98: ... / Telephus et Peleus, cum pauper et exsul uterque / proicit ampullas et sesquipedalia verba, / si curat cor spectantis tetigisse querela.

127

(289–290 *Ri.*₂₋₃; 334–335 *Va.*₂; 283–284 *Joc.*)

Non. p. 15,3–10 *Merc.* = *pp.* 21–22 *Li.* (*Li.*): en o d a significat explana; et quae sit proprietas, manifestum est, hoc est, nodis exsolve. ... [*p.* 15,8] *Ennius Telepho*²⁵⁶:

verum quorum liberi leto dati (tr⁷ ?)
sunt in bello, non lubenter haec enodari audiunt (tr⁷)

CC (*codd. potiores*: β *Bamb.* γ δ *E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P* P7665 P7666)

Ed. Li.: –

Edd. rel.: 1 laeto *L*^[Mu, On, Va.2, Joc, Seg] *H*^[Qui, Mu, On] *P*^[Qui, On] (*F G E* P7579)^[On] : loeto *E*^[On]

CE 1 <– ∪ – ∪ > vérum *Mu.* : <– ∪ –> vérum *Di.* | 1–2 liberi letho datei sunt in bello, / non *dist. Col., Lev., Gil.*

256 *Telepho Merc., Qui., Mu., On., Li., Kl., Joc.* : telefo *codd.*^[Mu, Va.2, Joc] : *Telefo GR, Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃ | *Enn. Telepho Iun.*

- CS – *Interpr.*: verba Agamemnonis *Geel* (1830) 27, *Ri.*₁ p. 263, *Ribbeck* (1875) 109, *Seg.* : verba Ulixis *dub. Welcker* (1839) 488, *Arg.* : verba Achillis de Telephi oraculo *Wecklein* (1878)^[Joc], *prob. Joc.* : verba chori *dub. Wa.* : verba Ulixis ad reconciliationem Telephi et Achillis *Arg.* : verba Achillis *Masiá*
 – *Metr.*: tr⁷ *Bo.*, *Ri.*₂ (1 mutil.), *Kl.*, *Joc.* (1 *dub.*), *Tra.*, *Mart.* (1 mutil.)
- CP *Dict.* 2,7: interim in eo otio regi Agamemnoni cum Menelao fratre exercere discordias vacuum fuit ob proditam Iphigeniam.

128

(293–294 *Ri.*₂₋₃; 337–338 *Va.*₂; 285–286 *Joc.*)

Non. p. 232,17–23 *Merc.* = 345 *Li.* (*Li.*): advorsum rursum apud significat. ... [*p.* 232,21] Ennius Telepho²⁵⁷:

te ipsum hoc oportet profiteri et proloqui (ia⁶)
 advorsum illam mihi (ia⁶ ?)

CC (*codd. potiores*: α B β Bern.347 Cant. δ E G Gen. H L Montepess. Oxon. P)

Ed. Li.: –

Edd. rel.: Ennius ... mihi *om.* (*B Bamb.*)^[GR,Va.1]

CE **1** ted ipsum oportet hoc *Ri.*₁, *Va.*₁ | **2** advorsum illam mihi *Steph.*, *Iun.*, *Col.*, *Delr.*, *Scriv.*, *Lev.*, *Bo.*, *Gil.*, *GR*, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Qui.*, *Ri.*₃, *Li.*, *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Seg.*, *Masiá*, *Mart.* : advorsus illam mihi *Mu.* : advorsum illum mihi *Kl.* [*error typographicus sec. Handley / Rea* 1957, 48] : advorsum † illam mihi † *Joc.* : advorsum illa mihi *Tra.*

Crit. in app.: **1** ted ipsum oportet hoc *Mu.* | proloqui et profiteri (“*ne longior sit versus octonarius*”) *Qui.*, “*fort. recte*” *Mu.*(*Non.*) | **2** advorsum alumnam *dub. Bo.* : advorsus illam mihi *vel* mihi advorsum illam *Mu.*

CS **1** te ipsum oportet hoc *Guyet*^[Qui] : te ipsum profiteri oportet hoc *Geel* (1830) 17, *Welcker* (1839) 485 | **2** adversum illam mihi *Welcker* (1839) 485 : advorsum illam mihi *Hartung* (1843) 205, *Ribbeck* (1875) 111, *Haffter* (1934) 124, *Mette* (1964) 61

– *Interpr.*: verba Ulixis *Geel* (1830) 17, *Welcker* (1839) 485, *Hartung* (1843) 205 : verba Ulixis ad Telephum *Hartung* (1843) 205 : verba Clytaemnestrae *vel* Agamemnonis *vel* Menelai *Ri.*₁ p. 263 : verba Telephi *Ribbeck* (1875) 111, *Arg.* : verba Agamemnonis *vel potius* Telephi *Wa.* : verba Telephi ad Agamemnonem Clytaemnestra praesente *Arg.* : verba ad Telephum de Clytaemnestra *Handley / Rea* (1957) 37 : verba Agamemnonis ad Telephum *Mette* (1964) 61, *Webster* (1967) 46 : verba Agamemno-

257 Telepho *Iun.*, *Merc.*, *Qui.*, *Mu.*, *Li.*, *Kl.*, *Joc.* : telefo (*L H G Gen.*)^[Mu]
codd.^[Va.2,Joc] : Telefo *GR*, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃

nis ad Telephum de Clytaemnestra *Webster* (1967) 46 | illam, sc. Clytaemnestram *Geel* (1830) 17 | **1** de textu et rhythmo cf. *Vahlen* ([1861] 1911) 420 | de figura rhetorica cf. *Haffter* (1934) 124
– *Metr.*: ia⁶ *Ri.*₂ (2 mutil.), *Kl.*, *Joc.* (2 dub.), *Tra.*, *Mart.* (2 dub.) | **1** de prōfiteri cf. *Bo.* in app., *Umpfenbach* (1860) 46, *Vahlen* ([1861] 1911) 420, *Mu.* in app., *Va.*₂ in app., cf. etiam *Joc.* in. comm.

129

(288 *Ri.*₂₋₃; 333 *Va.*₂; 287 *Joc.*)

Non. p. 342,6–20 *Merc.* = pp. 540–541 *Li.* (*Li.*): mactare malo adficere significat. ... [*p.* 342,19] {et} Ennius Telepho²⁵⁸:

qui illum di{i} deaeque magno mactassint malo (ia⁶)
di{i} edd.

- CC** (codd. potiores: α B β Bern.347 Cant. δ E G Gen. H L Montepess. Oxon. P)
Ed. Li.: –
Edd. rel.: dii codd.^[Va.1,Ri.2,Mu,Va.2,Di,Joc] | mola P[*Qui*]
- CE** dii deaeque *Steph.*, *GR* : Dij Deaeque *Iun.*, *Delr.*, *Merc.*, *Scriv.* : Dii, Deaeque *Col.* : dii, deaeque *Lev.* : Dii Deæque *Gil.*
- CS** hercle dub. add. *Kiessling*^[Ri.2] | qui] ut v. d.^[GR] | illum di deaeque *Welcker* (1839) 484 : illam deaeque *Welcker* (1839) 489
– *Interpr.*: verba *Achillis Geel* (1830) 25sq., *Welcker* (1839) 488sq. (dub.), *Hartung* (1843) 206sq., *Ri.*₁ p. 263sq. (probab.), *Ribbeck* (1875) 107 : verba *Telephi* de se ipso *Welcker* (1839) 484, *Jahn* (1841) 27 : verba *Agamemnonis Wa.*, *Tra.* : verba unius *Achaïorum Mette* (1964) 61 : verba *Ulixis Webster* (1967) 46 : verba *Menelai Masiá* : verba *Achillis* (vel *Agamemnonis*) de *Telepho Mart.* | de *Telepho* ignoto *Ribbeck* (1875) 107, *Arg.* (dub.) | de voce ‘qui’ (abl.) cf. *Frobenius* (1907) 30
– *Metr.*: ia⁶ *Bo.*, *Buecheler*^[Ri.3,Handley], *Kl.*, *Catone* (1964) 43 et adn. 1 (di contract. e dii; deae cum synezesi), *Joc.*, *Mart.* : tr⁷ *Ri.*₂ (mutil.), *Tra.* : ia vel tr *Seyffert* (1897) 849
- CP** *Eur. F* 720 *TrGF*: κακῶς ὅλοιτ’ ἄν· ἄξιον γὰρ Ἑλλάδι • *Afranius, tog.* 264 *Ri.* (1873): ah fulica, paene perdidisti: di te mactassint malo • *Pomponius, Atell.* 137 *Ri.* (1873): at te di omnes cum consilio, calve, mactassint malo.

258 {et} Ennius *Li.* : tennius *L*^[Mu] codd.^[Joc] : aennius *H*^[Mu] | *Telepho Merc.*, *Qui.*, *Mu.*, *Li.*, *Kl.*, *Joc.* : telefo codd.^[Mu,Va.2,Joc]: *Telefo GR, Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃ | *Enn. Telepho Iun.*

130

(291 Ri.₂₋₃; 332 Va.₂; 288 Joc.)

Non. p. 429, 1–5 Merc. = 692 Li. (Li.): inter urbem et civitatem hoc interest. urbs est aedificia²⁵⁹, civitas incolae. ... Ennius Telepho²⁶⁰:

set civitatem video Argivum incendere (ia⁶)

CC (codd. potiores: α β Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)

Ed. Li.: telefus et L α : telefo et β

Edd. rel.: telefus et (L H¹)^[Mu] (L α)^[Kl, Joc] : telefo et (H² G)^[Mu] β^[Kl, Joc] : telefus et vel telefo et codd.^[Wa] | civitate P^[Qui]

CE et Steph., Iun., Col., Delr., Merc., Scriv., Lev., Bo., Gil., GR, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Va.₂, Di., Wa., Arg., Kl., Mag., Seg., Tra. : set Mu. : sed Li., Joc. (e: telefus et) | incendier Ald.^[GR, Ri. 1, Va. 1, Ri. 2, Qui, Mu, Ri. 3, Va. 2, Joc], Steph., Iun., Col., Delr., Scriv., Lev., Gil., Qui., Mu. (contra Merc. in not.)
Crit. in app.: incedere dub. Li.

CS et Welcker (1839) 486, Ribbeck (1875) 108, Handley / Rea (1957) 48
– Interpr.: verba chori Geel (1830) 29 : verba Ulixix dub. Ri.₁ p. 263, Webster (1967) 46 | de Menelao Ribbeck (1875) 108 | “sc. eum” Di. in app.

– Metr.: ia⁶ Bo., Ri.₂, Kl., Joc., Tra., Mart.

CP Eur. F 712 TrGF: ἄπασαν ἡμῶν τὴν πόλιν κακορροθεῖ • F 713 TrGF: ὧ πόλις ἄργους, κλύεθ’ οἷα λέγει;

131

(292 Ri.₂₋₃; 336 Va.₂; 289 Joc.)

Non. p. 490, 10–11 Merc. = 787 Li. (Li.): itiner, pro iter. Ennius Telepho²⁶¹:

deumque de consilio hoc itiner credo conatum modo (tr⁷)

CC (codd. potiores: α β Bamb. γ δ E G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)

259 aedificatio H¹[Li, Joc]

260 Telepho Merc., Qui., Mu., Li., Kl., Joc. : telefo β^[Li, Kl, Joc] (H² G)^[Mu, Va. 2] (telefo et telef⁷ inter se permutata Va.₂) : telefus P^[Qui] (L H¹)^[Mu] (L α)^[Li, Kl, Joc] rel.^[Va. 2] : telefus vel telefo codd.^[Wa] : Telefo GR, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃ | Enn. Telepho Iun.

261 Telepho Iun., Merc., GR, Qui., Va.₁, Mu., Li., Va.₂, Kl., Joc. : telefo H^[Mu] rel.^[Joc] : telepo L¹[Mu, Joc] : telefo vel telepo codd.^[Va. 2]

Ed. Li.: –

Edd. rel.: de om. *G*^[GR,Ri.1,Va.1,Ri.2,Qui,Ri.3,Mu,Va.2] | crede *P*^[Qui]

CE de om. *ed.* 1476^[Qui], *ed.* 1480^[GR]

Crit. in app.: de om. *Iun. i. m.* : te *dub.* *Mu. in app., Wa. in app.*

CS – *Interpr.:* verba Menelai *Geel* (1830) 26sq. : verba Ulixidis *Ri.*₁ p. 263 : verba Calchae de Telepho *Welcker* (1839) 489sq. (*dub.*), *Ribbeck* (1875) 111 (*prob. Joc.*) : verba Clytaemnestrae de oraculo *dub. Jahn* (1841) 22 : verba Agamemnonis de Telepho *Wa.* (*dub.*) : verba Calchae *Arg.* | de itinere Telephi ad Teuthrantem, Mysiae regem *Bo.* : de itinere Graecorum ad Troiam *Handley / Rea* (1957) 37sq., *Mette* (1964) 61 | e fine fabulae *Mette* (1964) 61

– *Met.:* ia⁸ *Bo.* : tr⁷ *Ri.*₂, *Kl.*, *Mette* (1964) 61, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.*

CP *Pap. Berol. P.* 9908, col. II, 7–10 [30b, p. XXIV *Schubart*]: σὲ γὰρ Τε[γ]εᾶτις ἡμῖν, | Ἑλλάς, οὐ[χ]ὶ Μυσία, τίκτει | ναύτας [v *superscr.*] σῆν τινι [l. ναύταν σὺν τινι] δὴ θεῶν | * καὶ πεμπτήρ' ἀλίων ἐρετμῶν.

Thyestes (F 132–141)

Cognomines tragoedias scripserunt Sophocles (F 247–269 TrGF), *Euripides* (F 391–397b TrGF), *Agathon* (39 F 3 TrGF), *Diogenes Athen.* (45 T 1 TrGF), *Apollodorus* (64 T 1 TrGF), *Carcinus II* (70 F 1 TrGF), *Chaeremon* (71 F 8 TrGF), *Cleophon?* (77 F 1 TrGF), *Diogenes Sinopensis* (88 F 1d TrGF), *Varius Rufus* (cf. *Did. in Cod. Paris.* 7530 et *Casin.* 1086 [p. 309 *Kl.*]), *Gracchus* (trag. 3 *Ri.*_{2–3} [cf. *Prisc. inst., gramm. II*, p. 269,8–10 *Her.*]), *Seneca*; cf. etiam *Acci Atreum* (trag. 196–234² *Ri.*_{2–3}). *Pacuvio fabulam ‘Thyestem’ Fulgentius probab. per errorem attribuit* (cf. *Fulgentius, serm. ant.* 57: luteum dicitur splendidum, unde et *Pacuvius* in tragoedia *Tiestis* ait: ‘non illic luteis aurora biuigis’; cf. *Schierl* 2006, 9). – *Tragoedia Euripidis probab. exemplar fabulae Enni est* (cf. e. g. *Skutsch* 1905, 2593; *Lenchantin de Gubernatis* 1915, 66sq.; *Mette* 1964, 64sq.; *Webster* 1967, 114; *Rosner* 1970, 30; *Paduano* 1974, 47 [*dub.*]; *Suerbaum* 2002, 127). *Fabulam ex Euripidis Cressis conversam esse statuerunt Welcker* (1839) 675sq. (cui *Cressae titulus alter pro Thyeste esse videtur*) et *Hartung* (1843) 170sq. (contra *Ladewig* 1848, 38); *Ladewig* (1848) 38 *fabulam fort. e tragoedia Sophoclis haustam esse putavit.*

De materia cf. *Aischyl. Ag.* 1583–1602: Ἀτρεὺς γὰρ ἄρχων τῆσδε γῆς, τοῦτου πατὴρ, / πατέρα Θυέστην τὸν ἐμόν, ὡς τορῶς φράσαι, / αὐτοῦ δ’ ἀδελφόν, ἀμφιλεκτός ὢν κράτει, / ἠνδρηλάτησεν ἐκ πόλεως τε καὶ δόμων· / καὶ προστρόπαιος ἐστίας μολὼν πάλιν / τλήμων Θυέστης μοῖραν ἡῦρετ’ ἀσφαλῆ, / τὸ μὴ θανὼν πατρῶον αἰμάζει πέδον / αὐτός· ξένια δὲ τοῦδε δύσθεος πατὴρ / Ἀτρεὺς προθύμως μᾶλλον ἢ φίλως πατρὶ / τῷ μῶ, κρεουργὸν ἡμᾶρ εὐθύμως ἄγειν / δοκῶν, παρέσχε δαῖτα παιδείων κρεῶν. / τὰ μὲν ποδῆρη καὶ χερῶν ἄκρους κτένας / ἔθρυπτ’ ἥ ἄνωθεν ἀνδρακᾶς καθήμενος / ἄσημα ἥ δ’ αὐτῶν αὐτίκ’ ἀγνοίαι λαβὼν / ἔσθει, βορὰν ἄσωτον, ὡς ὀρεῖ, γένει. / κᾶπειτ’ ἐπιγνοὺς ἔργον οὐ καταΐσιον / ὦ μωξεν,

ἀμπίπτει δ' ἀπὸ σφαγᾶς ἐρῶν, / μόρον δ' ἄφερτον Πελοπίδαις ἐπεύχεται,
 / λάκτισμα δείπνου ξυνδίκως τιθεὶς ἄρᾳ, / οὕτως ὀλέσθαι πᾶν τὸ Πλεισθέ-
 νους γένος. • *Schol. Aristoph. Ach. 433*: τῶν Θυεστέων ῥακῶν· ἢ τῶν
 Κρησσῶν ἢ αὐτοῦ τοῦ Θυέστου. • *Schol. Eur. Or. 812 [vol. II, pp. 210–
 211 Dindorf]*: Πέλοπος Ἀτρεὺς καὶ Θυέστης ἦσαν υἱοί. Ἀτρεὺς δὲ τὸν
 ἀμφιμήτριον ἀδελφὸν αὐτῶν Χρύσιππον ἀγαπώμενον ἀμέτρως ὑπὸ τοῦ
 πατρὸς αὐτῶν φθονήσας εἰς φρέαρ ἀποπνίγει· ὁ μαθὼν Πέλοψ ἐξώρισεν
 αὐτόν. ὕστερον δὲ μετὰ θάνατον Πέλοπος ἐπανήλθε, καὶ ἐκάτερος αὐτῶν
 τῆς βασιλείας ἀντεποιεῖτο, Ἀτρεὺς μὲν, ὡς πρῶτος ὢν κατὰ νόμους,
 Θυέστης δέ, τοῖς νόμοις ἐναντιούμενος. συνέθεντο οὖν ὡς, εἴ τις αὐτῶν
 δεῖξει τι τέρας, κύριος ἔσσεσθαι τῆς ἀρχῆς. ἐν τοῖς ποιμνίοις δὲ τοῦ
 Ἀτρέως εὗρηται χρυσοῦν ἄρνιον μῆνιδι Ἑρμοῦ, ὅτι τὸν τοῦτου υἱὸν Μυρ-
 τίλον εἰς Γεραιστὸν ἀκρωτήριον Εὐβοίας κατεθαλάττωσε Πέλοψ. καὶ
 μέλλοντος Ἀτρέως δεῖξαι τὸ τέρας τοῖς δικασταῖς καὶ λαβεῖν τὴν ἀρχήν,
 Ἀερόπη ἢ τοῦτου γυνή, μοιχευομένη Θυέστη τῷ ἀνδραδέλφῳ, κλέψασα
 τοῦτο παρέδωκεν αὐτῷ. Θυέστης δὲ λαβὼν τοῦτο καὶ δεῖξας τοῖς δικα-
 σταῖς τῆς ἀρχῆς ἐκράτησε. μὴ ἀνασχόμενος οὖν Ἀτρεὺς τὴν συμφορὰν
 καὶ δυσχεραίνων, ὅτι ἀδίκως ἐστέρηται τῆς ἀρχῆς, ὁμοῦ τε τὴν γυναῖκα
 Ἀερόπην τιμωρεῖται κατ' ἄμφω, καὶ ὅτι ἐμοιχεύετο Θυέστη καὶ ὅτι
 κέκλοφε τὸ ἄρνιον καὶ δέδωκεν αὐτῷ, ρίψας αὐτὴν εἰς θάλατταν, ὡς φησι
 Σοφοκλῆς, καὶ τοὺς τρεῖς υἱοὺς τοῦ Θυέστου, Ἀγλαόν, Ὀρχομενὸν καὶ
 Κάλεον ἀποκτείνας παρέθηκεν εἰς τράπεζαν τῷ πατρί, καὶ αὐτὸν ὕστερον
 ἀπέκτεινεν. δι' ᾧ ὁ ἥλιος μὴ στέρξας τὸ παράνομον μίαν ἡμέραν ἐκ δυ-
 σμῶν πρὸς ἑὼ διωρεῦει. σὺν αὐτῷ δὲ καὶ αἱ Πλειάδες τὴν ἐναντίαν ὁδὸν
 ἐβάδισαν. • *Acci Atreum (trag. 196–234² Ri.₂₋₃)*, *Pelopidas (trag. 512–
 519 Ri.₂₋₃)* • *Hyg. fab. 86 (Pelopidae)*: Thyestes Pelopis et Hippodamiae
 filius quod cum Aeropa Atrei uxore concubuit a fratre Atreo de regno est
 eiectus. at is Atrei filium Plisthenem, quem pro suo educaverat, ad
 Atreum interficiendum misit, quem Atreus credens fratris filium esse
 imprudens filium suum occidit. • 87 (*Aegisthus*): Thyesti Pelopis et Hip-
 podamiae filio responsum fuit quem ex filia sua Pelopia procreasset, eum
 fratris fore ultorem; quod cum audisset <...> puer est natus, quem Pelopia
 exposuit, quem inventum pastores caprae subdiderunt ad nutriendum;
 Aegisthus est appellatus ideo quod Graece capra aega appellatur. • 88
 (*Atreus*): Atreus Pelopis et Hippodamiae filius cupiens a Thyeste fratre
 suo iniurias exsequi, in gratiam cum eo rediit et in regnum suum eum
 reduxit, filiosque eius infantes Tantalum et Plisthenem occidit et epulis
 Thyesti apposuit. qui cum vesceretur, Atreus imperavit brachia et ora
 puerorum afferri; ob id scelus etiam Sol currum avertit. Thyestes scelere
 nefario cognito profugit ad regem Thesprotum, ubi lacus Avernus dicitur
 esse; inde Sicyonem pervenit, ubi erat Pelopia filia Thyestis deposita; ibi
 casu nocte cum Minervae sacrificarent intervenit, qui timens ne sacra
 contaminaret in luco delituit. Pelopia autem cum choreas ducit lapsa,
 vestem ex cruore pecudis inquinavit; quae dum ad flumen exit sanguinem
 abluere, tunicam maculatam deponit. capite obducto Thyestes e luco pro-
 siluit. et ea compressione gladium de vagina ei extraxit Pelopia et rediens

in templum sub acropodio Minervae abscondit. postero die rogat regem Thyestes ut se in patriam Lydiam remitteret. interim sterilitas Mycenis frugum ac penuria oritur ob Atrei scelus. ibi responsum est ut Thyestem in regnum reduceret. qui cum ad Thesprotum regem isset, aestimans Thyestem ibi morari, Pelopiam aspexit et rogat Thesprotum ut sibi Pelopiam in coniugium daret, quod putaret eam Thesproti esse filiam. Thesprotus, ne qua suspicio esset, dat ei Pelopiam, quae iam conceptum ex patre Thyeste habebat Aegisthum. quae cum ad Atreum venisset, parit Aegisthum, quem exposuit; at pastores caprae supposuerunt, quem Atreus iussit perquiri et pro suo educari. interim Atreus mittit Agamemnonem et Menelaum filios ad quaerendum Thyesten, qui Delphos petierunt sciscitatum. casu Thyestes eo venerat ad sortes tollendas de ultione fratris; comprehensus ab eis ad Atreum perducitur, quem Atreus in custodiam coniici iussit, Aegisthumque vocat, aestimans suum filium esse, et mittit eum ad Thyesten interficiendum. Thyestes cum vidisset Aegisthum et gladium quem Aegisthus gerebat, et cognovisset quem in compressione perdidit, interrogat Aegisthum unde illum haberet. ille respondit matrem sibi Pelopiam dedisse, quam iubet accersiri. cui respondit se in compressione nocturna nescio cui eduxisse et ex ea compressione Aegisthum concepisse. tunc Pelopia gladium arripuit, simulans se agnoscere, et in pectus sibi detrusit. quem Aegisthus e pectore matris cruentum tenens ad Atreum attulit. ille aestimans Thyesten interfectum laetabatur; quem Aegisthus in litore sacrificantem occidit et cum patre Thyeste in regnum avitum redit.

Multi editores cenam Thyesteam materiam fabulae esse putant; tragoediam Enni res ad Thesprotum regem gestas continere proposuit Joc. Fragmenta Thyestem de fortuna sua querentem (cf. F 135, 140) et Atreum execrantem (cf. F 132) et auctoritatem Apollinis proponentem (cf. F 136) continent. – Enn. F 143, 150, 157, 163, 165 et trag. inc. inc. 108–109 Ri.₂₋₃ fort. ad hanc tragoediam referenda sunt (cf. Ri.₂ p. 60 adn.; Ri.₃ p. 68 adn.; Kl. p. 94 adn.; Mette 1964, 65; Mart. p. 443). – Cf. T 20 (ultima tragoedia Enni). – Quo modo haec tragoedia ad rem publicam pertinere posset, disputavit Garelli-François (1998). – Titulus Thyestes traditus est, sed saepe erroribus in libris manu scriptis depravatus (e. g. tithe, theestes, thyste, tyste, thieste, thiestae, theste). Tra. titulum tragoediae Enni rectius ‘Tuestem’ scribi affirmavit.

Bibl.: Suerbaum (2003) 221; Manuwald (2001 [2004]) 146sq. – Comm.: Joc. pp. 412–426 – Lit.: Ribbeck (1875) 199–204; Rosner (1970) 50; Paduano (1974) 47sq.; Garelli-François (1998).

132

(309–312 Ri.₂₋₃; 362–365 Va.₂; 296–299 Joc.)

(a) *Cic. Pis. 43 (Cla.)*: neque vero ego, si umquam vobis mala precarer, quod saepe feci, in quo di immortales meas preces audiverunt, morbum

aut mortem aut cruciatum precarer. Thyestea est ista execratio²⁶² poetae volgi animos non sapientium moventis, ut tu naufragio²⁶³ expulsus uspiam (1–2^①) ‘saxis fixus asperis, evisceratus, / latere penderes’, ut ait ille, (2^②) ‘saxa spargens tabo, sanie et sanguine atro’.

(b) *Cic. Tusc. 1, 107 (Gi.)*: execratur luculentis sane versibus apud Ennium Thyestes primum ut naufragio pereat Atreus. durum hoc sane; talis enim interitus non est sine gravi sensu. illa inania: (1–2^①) ‘ipse summis saxis fixus asperis, evisceratus, / latere pendens, saxa spargens tabo, sanie et sanguine atro –’. non ipsa saxa magis sensu omni vacabunt quam ille (2^②) ‘latere pendens’, cui se hic cruciatum censet optare. quam essent dura, si sentiret! nulla <autem>²⁶⁴ sine sensu. illud vero perquam inane: (3–4) ‘neque sepulchrum quo recipiat habeat, portum corporis, / ubi remissa humana vita corpus requiescat malis’. vides quanto haec in errore versentur: portum esse corporis et requiescere in sepulcro putat mortuum; magna culpa Pelopis, qui non erudierit filium nec docuerit quatenus esset quidque curandum.

(c) *Non. p. 405, 2–3 Merc. = 651 Li. (Li.)*: spargere, madefacere. Lucilius lib. XXIX²⁶⁵ [*Lucil. 872–873 Marx*]: (2) ‘latere pendens, saxa spargens tabo, sanie et sanguine atro’.

ipse summis saxis fixus asperis, evisceratus, (tr⁸)
latere pendens, saxa spargens tabo, sanie et sanguine atro.

262 est ista execratio V^[Cla, Kl] : ista execratio est rel.^[Cla] ω^[Kl]

263 “ante naufragio in V vetus scholiasta adscripsit versus Ennii” Va.₂ in app. (cf. etiam Kl. p. 94, Joc. p. 421)

264 nulla <autem> Gi. : nulla (X = G K R V)^[Gi] : sunt nulla ζ^[Gi] : nulla <sunt> Tregder^[Gi] : <nunc> nulla Wesenberg^[Gi] : <sed> nulla Seyffert^[Gi] : nulla <si> Rath^[Gi] : del. Kurfess^[Gi]

265 Lucilius lib. XXIX: latere Li., Ern. (“errore manifesto”) : XVIII (L β)^[Li] (L G)^[Marx] : XXVIII (B Gen. H¹)^[Mu] G^[GR] Gen.^[Qui] H¹^[Va.2] codd. pauci det.^[Va.2] codd. det.^[Marx] : XIX rel.^[Mu] : Lucill. lib. xviii: * Latere Bent.^[Qui], Merc. : Lucil. lib. XIX: latere Iun. : Lucilius lib. XVIII: latere GR, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃ : Lucilius lib. XVIII <...> <Ennius Thyeste>: latere Qui. : XXVIII * * * Ennius Thyeste: latere Mu. : Lucilius lib. XIX: latere Va.₂ : Lucilius lib. XXIX * * * * Ennius * * * Thyestes: latere Kl. | hunc locum in Cicerone non ex Lucilio, sed ex Enni Thyeste citari et stilum nescio quid tragicum sonare notat Bent. : “Lucilium hanc Enni execrationem inter sua inseruisse poemata, tanquam vulgo jactatam, & inde Nonium Lucilii existimasse” putavit Col. (contra Qui.) : “aut traducta sunt a Lucilio aut librariorum turbis perperam eius nomine afferuntur” Ri.₁ in app.

neque sepulchrum quo recipiat habeat, portum corporis, (*tr*⁷)
ubi remissa humana vita corpus requiescat malis.

CC – **ad a** (codd. potiores: V E e)

Ed. Cla.: 2^Q et V : om. rel.

Edd. rel.: 2^Q et V^[Mu, Va.2, Nis] : om. pler. codd.^[Mu] rel.^[Va.2] ω^[Nis, Joc]

– **ad b** (codd. potiores: X = G K R V)

Ed. Gi.: 1 summis G R V K³ : summi K¹ | 3 sepulchrum X = G K R V

Edd. rel.: 3 sepulchrum codd.^[Ri.2]

– **ad c** (codd. potiores: α B β Bern.347 Cant. δ E G Gen. H L Montepess. Oxon. P)

Ed. Li.: 2 sanguineo (Gen.) vel -ne (B) α

Edd. rel.: 2 sanguineo (Gen. H¹)^[Mu] | atra B^[Mu]

CE **ante 1** naufragio expulsus uspiam Enn. trib. Garatoni (*tr*⁷ fin.)^[Joc], Cla. (ad a) : naufragio pereat Atreus Enn. trib. Wa. (cf. Crit. in app.), Tra. | 1–4 <...> ipse ... asperis / evisceratus ... tabo, / sanie ... atro <...> / neque ... ubi / remissa ... malis dist. Col., Lev., Gil. | 1 asperis, / evisceratus dist. Col., Delr., Scriv., Lev. | 2 tabo, / sanie dist. Col., Delr., Scriv., Lev. | sanie om. Iun. (ad c) | **post 2** lac. indic. Mu. | 3 sepulchrum Lev., Gil., Mu., Va.2, Di., Wa., Arg., Mag., Tra. : sepulchrum Bo., Ri.1, Va.1, Ri.2, Ar., Ri.3, Kl., Ern., Heurg., Joc., Gi., Seg. | quod Lambinus^[Gi], Mu. | se recipiat Col., Lev., Gil. : recipiat se Bo. | 4 <a> malis Scriv., Lev., Bo., Gil. Crit. in app.: **ante 1** “Ciceronis verba ut naufragio pereat Atreus et ut tu naufragio expulsus uspiam Ennii sententiam, non verba et versus referre apparet” Va.2 (cf. etiam Joc. p. 421; contra Bentley 1738, 26) : “fort. ut n. p. A. Ennii sententiam non verba indicant; ut n. p. A. trib. Enn. Schol. Basilic.” Wa. (cf. adn. 263)

CS **ante 1** naufragio pereat Atreus Enn. trib. Chiarini (1989) 183 (cf. adn. 263) | 1–2 visceratus, latere pendens saxa spargens tabida / sanie Turnebus (1604) 463 : ipse summis saxis fixus asperis / evisceratus, latere pendens, saxa spargens tabida / sanie, atque sanguine atro. dist. Vossius (1620) 114 | 1 visceratis Grotius (1828) 159sq. | 2 lacere Gulielmius^[Scriv] | sanie om. Dusa^[GR] | 3 recipiat, habet Palmerius ap. Gruterum IV (1604) 869, Ern. | 4 remissa vita Turnebus (1604) 76 – Interpr.: de Enn. auctore cf. b et schol. ad a (cf. adn. 263) | Enn. trag. Thyesti trib. Bent., Col., Bo., Grotius (1828) 159sq., Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ar., Ri.3, Merry, Di., Wa., Arg., Kl., Mette (1964) 65, Joc., Mag., Seg., Tra., Mart. : trag. inc. inc. trib. Delr. : Acc. potius trib. Ladewig (1848) 39 | verba Thyestae Bo., Grotius (1828) 159sq., Welcker (1839) 685 (ab-euntis), Ri.1, Va.1, Ri.2, Ar., Ri.3, Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Nis., Mette (1964) 65, Joc., Mag., Seg., Tra., Boyle (2006) 81, Mart. | preces Thyestae de Atreo Col., Delr. p. 187, Grotius (1828) 159sq., Welcker (1839) 685, Hartung (1843) 183, Ri.2, Ribbeck (1875) 203, Ar., Ri.3, Merry, Va.2, Di., Wa., Arg., Nis., Mette (1964) 65, Webster (1967) 114, Joc., Tra.,

Boyle (2006) 81 | ad cenam Thyesteam spectant *Ri.*₁ p. 267 | *de precibus* cf. Watson (1991) 159

– *Metr.*: 1–2 tr⁸, 3–4 tr⁷ Bentley (1738) 25sq., *Bo.*, *Ri.*₂, *Mu.*, *Nis.*, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.* : 1–4 tr *Grotius* (1828) 159sq. : 1–4 tr⁸ *Kl.*, *Heurg.* : 1–4 tr⁷ *Ern.* | 1–2 tr⁸ *Hermann* (1816) 90 | 3–4 tr⁷ *Catone* (1964) 40 adn. 3, 119 adn. 6 (4 ubi)

- CP *Eur. Tro.* 448–450: κάμει τοι νεκρὸν φάραγγες γυμνάδ' ἐκβεβλημένην / ὕδατι χειμάρρῳ ρέουσai, νυμφίου πέλας τάφου / θηρσὶ δώσουσιν δάσασθαι, τὴν Ἀπόλλωνος λάτριν. • *Lucil.* 872–873 *Marx*: latere pendens, saxa spargens tabo, sanie et sanguine / atro • *Hor. epod.* 5,86: Thyesteas preces • *Porph. Hor. epod.* 5,86: misit Thyesteas preces id est: diras execrationes qualibus in tragoediis Thyestes Atreum execratur. • *Schol. Hor. epod.* 5,86: Thyesteas preces] diras. et tales infossus puer, ait, preces c<o>epit effundere, quales in tragoediis inducitur Thiestes cognitis filii membris in Atreum locutus.

133

(298 *Ri.*₂₋₃; 348 *Va.*₂; 300 *Joc.*)

Cic. orat. 183–184 (*West.*): sed in versibus res est apertior, quanquam etiam a modis quibusdam cantu remoto soluta esse videtur oratio, maximeque id in optimo quoque eorum poetarum qui λυρικοὶ a Graecis nominantur; quos cum cantu spoliaveris, nuda paene remanet oratio. [184] quorum similia sunt quaedam etiam apud nostros, velut illa²⁶⁶ in Thyeste:

quemnam te esse dicam, qui tarda in senectute (*ba*⁴ *hypermetr.*)

et quae secuntur; quae, nisi cum tibicen accessit, orationis sunt solutae simillima.

- CC (*codd. potiores*: *L* [non *Bud.*] *A*, $\mu = \Sigma \Delta \Theta \Phi \Xi$)

Ed. West.: te esse *transp.* *J* | qui *A U K*¹ (*ut vid.*) *J* : quin *L K*² : que *E*

Edd. rel.: quin *L*^[*Joc*] *codd. integri*^[*Va.2*]

- CE quem nam *Lev.* | dicam? *Lev.*, *Gil.* | senecta *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Mu.*, *Tra.*

Crit. in app.: senecta (asynartetus = ithyphallicus²) *Bo.*

- CS senecta *Lachmann*^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Va.2*], *Geppert* (1858) 110, *Ribbeck* (1875) 200

– *Interpr.*: *Enn. trag.* Thyesti trib. *Col.*, *Bo.*, *Welcker* (1839) 683, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Mu.*, *Ri.*₃, *Va.*₂ (cf. *app.*), *Wa.* (cf. *not.*), *Arg.*, *Kl.*, *Mette* (1964) 65, *Joc.*, *Seg.*, *Tra.*, *Mart.* [aetate liberae rei publicae non alia tragoedia,

²⁶⁶ illa *A*^[*Va.2, Joc, West*] *J*^[*West*] *Ri.*₃, *Kl.*, *Joc.* (*def.* p. 422), *West.* : ille *L*^[*Joc, West*], *Va.*₁, *Ri.*₁, *Ri.*₂, *Wa.*, *Va.*₂

quae nomine Thyestae inscribitur, nota est nisi Thyestes Enni, tragoedia clarissima et Ciceroni non ignota; cf. T 20] | verba Atrei ad famulum dub. Welcker (1839) 683, Mart. : verba Atrei vel potius alterius Mycaenorum Ribbeck (1875) 200, Arg. : verba chori Wa., Mette (1964) 65, Seg., Tra., Boyle (2006) 80 | de Thyeste advenienti Webster (1967) 114 | responsum huius quaestionis esse trag. inc. inc. 108–109 Ri._{2–3} (Cic. Tusc. 3,26) putavit Joc. | contaminationem (Soph. + Eur.) statuit Citti (1986/87 [1990]) – Metr.: tr⁸ mutil. vel potius asynartetus = ithyphallicus² Bo. in app. : ba Ri.₂ (cf. CE; sed cf. Ri.₃ in app. de senectute: “ante vocalem in continuitate numerorum ferri potuit”) : ba⁴ Kl., Tra. (cf. CE) : ba⁴ hypermetr. Joc., Mart.

CP Soph. F 260 TrGF: καίπερ γέρων ὦν· ἀλλὰ τῷ γήρᾳ φιλεῖ / χῶ νοῦς ὁμαρτεῖν καὶ τὸ βουλευεῖν ἃ δεῖ • Varro, Men. 405 B. (Non. p. 336,33–35 Merc. = 531 Li.): Varro περὶ ἐξαγωγῆς: ‘quemnam te esse dicam, fera qui manu corporis fervidos fontium aperis lacus sanguinis teque vita levas ferreo ensi?’

134

(302 Ri._{2–3}; 345 Va.₂; 301 Joc.)

(a) Cic. nat. deor. 2,4 (Pla.): quid enim potest esse tam apertum tamque perspicuum, cum caelum suspeximus caelestiaque contemplati sumus, quam esse aliquod numen praestantissimae mentis quo haec regantur? quod ni ita esset, qui potuisset adsensu omnium dicere Ennius ‘aspice hoc sublime candens, quem invocant omnes Iovem’ – illum vero et Iovem et dominatorem rerum et omnia motu regentem et, ut idem Ennius [Enn. ann. 581 Va.₂ = 592 Sk.], ‘patrem divumque hominumque’ et praesentem ac praepotentem deum?

(b) Cic. nat. deor. 2,64–65 (Pla.): sed ipse Iuppiter, id est iuvans pater, quem conversis casibus appellamus a iuvando Iovem, a poetis [Enn. ann. 581 Va.₂ = 592 Sk.] ‘pater divomque hominumque’ dicitur, a maioribus autem nostris optumus maxumus, ... – [65] hunc igitur Ennius, ut supra dixi, nuncupat ita dicens ‘aspice hoc sublime candens, quem invocant omnes Iovem’ planius quam alio loco idem [Enn. F 159] ‘cui quod in me est exsecrabor hoc quod lucet quidquid est’. hunc etiam augures nostri cum dicunt ‘Iove fulgente tonante’: dicunt enim ‘caelo fulgente et tonante’. Euripides autem ut multa praeclare sic hoc breviter [Cic. poet. frg. B 80 Traglia; cf. Eur. F 941 TrGF: vid. CP]: ‘vides sublime fusum immoderatum aethera, / qui terram tenero circumiectu amplectitur: / hunc summum habeto divum, hunc perhibeto Iovem’.

(c) *Cic. nat. deor. 3,10 (Pla.)*: primum fuit, cum caelum suspexissemus statim nos intellegere esse aliquod numen quo haec regantur. ex hoc illud etiam ‘aspice hoc sublime candens, quem invocant omnes Iovem’: quasi vero quisquam nostrum istum potius quam Capitolinum Iovem appellet, aut hoc perspicuum sit constetque inter omnes, eos esse deos quos tibi Velleius multique praeterea ne animantis quidem esse concedant.

(d) *Cic. nat. deor. 3,40 (Pla.)*: omitto illa, sunt enim praeclara: sit sane deus ipse mundus. hoc credo illud esse ‘sublime candens, quem invocant omnes Iovem’.

(e) *Prob. Verg. ecl. 6,31, pp. 332,27–333,5 Hag. (Hag.)*: ..., <ut> Stoici tradunt Zenon Citieus et Chrysippus Solaeus, Cleanthes et Assius, qui principem habuerunt Empedoclem Agrigentinum, qui de his ita scribit [31 B 6 D.-K.]: ‘τέσσαρα δὴ πάντων ριζώματα πρῶτόν ἐασιν / Ζεὺς ἀργῆς Ἥρη τε φερέσβιος ἡδ’ Αἰδωνεύς / Νῆστις θ’ ἢ δακρύοις γε πικροῖς νωμῶ βρότειον γένος’, ut accipiamus Ζεὺς ἀργῆς ignem, qui sit ζέων et candens, quod ignis est proprium, de quo Euripides [cf. *Eur. F 941 TrGF*]: ὄρᾳς τὸν ὕψου τόνδ’ ἄπειρον αἰθέρα καὶ τὸν περιέχοντα ὕγρὰν ἀγκάλαις τὸν νόμιζε Ζῆνα, et Ennius: ‘aspice hoc sublime candens, quem vocant omnes Iovem’.

(f) *Apul. mund. 33 (363) (Mor.)*: hanc opinionem communis mos et hominum observationes secutae affirmant superiora esse deo tradita. namque habitus orantium sic est, ut manibus extensis <ad>²⁶⁷ caelum precemur. Romanus etiam poeta sic sensit: ‘aspice hoc sublime candens, quem invocant omnes Iovem’. unde illa quae videntur suntque omnibus praestantiora, easdem sublimitates regionum tenent, astra caelestia et mundi lumina; ...

(g) *Fest. p. 400,17–20 Li. (Li.)*: sublimem²⁶⁸ est in altitudinem elatum, ut Ennius in Thyeste: ‘aspice hoc sublime candens, quem vocant omnes Iovem’.

aspice hoc sublime candens, quem vocant omnes Iovem (tr⁷)

CC – **ad a** (codd. potiores: A H N B)

²⁶⁷ add. Taffin^[Mor]: <in> (C H Rom.)^[Mor]

²⁶⁸ sublimem *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Li.*, *Va.*₂, *Kl.*, *Joc.* (“immo sublimen” *Va.*₁, *Ri.*₂): sub limem *F*^[Li]: sublimem (-e, -en) *Epit.*^[Li]: s u b l i m e { m } *Li.*_a (cf. *CP*)

Ed. Pla.: –

Edd. rel.: sublime *codd.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2, Wa, Tra] | invocant *B*^{2[Ri.2, Ri.3]} ‘*rel.*’^[Va.2] *codd.*^[Bo, Mu, Wa, Kl, Tra] : invocant *B*^{I[Ri.2, Ri.3, Va.2, Joc]}

– *ad b* (*codd. potiores*: A H P V B)

Ed. Pla.: suplimim *B*^I

Edd. rel.: sublime ‘*rel.*’^[Ri.1, Va.1, Ri.2] *codd.*^[Ri.3, Wa, Tra] : supprime *P*^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : suplime *B*^[Ri.2] sublime* *B*^{2[Va.2]} : suplimim *B*^{I[Va.2, Pla, Joc]}

– *ad c* (*codd. potiores*: A H P V B)

Ed. Pla.: –

Edd. rel.: sublime *codd.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2, Wa] | cadens *V*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Va.2, Joc] *A*^{I[Va.2, Joc]} : candens *vel* cadens *codd.*^[Di]

– *ad d* (*codd. potiores*: A H P V B)

Ed. Pla.: –

Edd. rel.: sublime *codd.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2, Wa, Tra] : sublime esse *P*^[Joc] | invocant *codd.*^[Bo, Va.2, Wa, Kl, Tra] : invocans *A*^{I[Joc]}

– *ad e* (*codd. potiores*: V P)

– *ad f* (*codd. potiores*: B M V R F N L P U)

Ed. Mor.: sublime *F B R* : sub lumine *P L N U* | candens *B R* : cadens *F N P L U* | invocans *B*

Edd. rel.: sublime *F*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Thom, Joc] *B*^[Thom, Joc] ‘*rel.*’^[Va.2] *codd.*^[Wa, Tra] : sub lumine (*P L*)^[Va.2, Thom, Joc, Seg] *codd.* *Vossiani*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3] *quidam codd. det.*^[Mu] : sublimen *cod. Benedictinus*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3] : “*veteres libri*”^[Sca] | candens *B*^[Thom, Joc] : cadens ($\delta = P L F$)^[Thom, Joc] *codd.* *Vossiani*^[Ri.1, Ri.2] *codd.*^[Va.2] | invocant *codd.*^[Bo, Mu, Va.2, Wa] “*veteres libri*”^[Sca] : invocans *B*^[Thom, Joc] : vocant *codd.*^[Kl]

– *ad g* (*cod.*: F)

Ed. Li.: –

Edd. rel.: sublime *F*^[Aug, Urs, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Mos] *Verrius Flaccus ut vid.*^[Ri.2, Ri.3] *sublimem codd.*^[Tra] | quē (*corr. ex q>*) *F*^[Va.2]

CE adspice *Col., Lev., Bo., Gil.* | hoc / sublime *dist. Col., Scriv., Lev., Gil.* : hoc sublime † candens *Thew.* | sublimen *Delr., Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3* | invocant *Delr., No., Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3, Wa., Kl., Seg., Tra.* | *Jovem Lev. Crit. in app.: non ‘aspice hoc sublime quod candet’, sed ‘hoc quod sublime (h. e. in altitudine) candet’ intellegit Va.2*

CS adspice *Welcker* (1839) 682 | sublimen *Scal. ad Varr. rust. p. 235 (ex f), Bach* (1891) 190 : sublimum *dub. Vossius* (1620) 113 | invocant *Scaliger* (1573)^[Ritschl], *Valckenaer* (1767) 47, *Ribbeck* (1875) 202, *Terzaghi* ([1928] 1963) 817

– *Interpr.*: verba *Atrei de philosophia naturale vel de iure iurando dub. Ribbeck* (1875) 201sq. : verba *Atrei Arg.* | de cena *Wa.* | de significatione religiosa cf. *Paduano* (1974) 47 | de forma ‘sublimen’ cf. *Ritschl* ([1850a] 1868), contra ‘sublimem’ cf. *Heraeus* (1896), *Haffter* (1935)

– *Metr.*: tr⁷ *Bo., Ri.2, Kl., Joc., Paduano* (1974) 47, *Joc., Tra., Mart.*

CP *Eur. Tro.* 884–886: ὦ γῆς ὄχημα καπὶ γῆς ἔχων ἔδραν, / ὅστις ποτ’ εἴ σύ, δυστόπαστος εἰδέναι, / Ζεὺς, εἴτ’ ἀνάγκη φύσεος εἶτε νοῦς βροτῶν, / ... • *F* 877 *TrGF*: ἀλλ’ αἰθὴρ τίκτει σε, κόρα, / Ζεὺς ὃς ἀνθρώποις ὀνομάζεται

• *F 941 TrGF*: ὁρᾷς τὸν ὑποῦ τόνδ' ἄπειρον αἰθέρα / καὶ γῆν περίξ ἔχονθ' ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις; / τοῦτον νόμιζε Ζῆνα, τόνδ' ἡγοῦ θεόν • *Philemon, frag. 95,4 K.-A.*: ἀήρ, ὃν ἄν τις ὀνομάσειε καὶ Δία • *Enn. F 120,2*: hoc lumen candidum claret mihi • *F 206,4–5*: istic est is Iuppiter quem dico, quem Graeci vocant / aerem • *Cic. nat. deor. 1,40*: idemque [sc. Chrysippus] disputat aethera esse eum quem homines Iovem appellarent, ... • *Paul. Fest. p. 401,5–6 Li.*: sublimem [*M P E G R*^[Li,Joc]] : sublime *T* [*Li,Joc*] : sublimen (en *per compend.*) *L*^[Li,Joc] *codd.*^[Ri.3,Wa] : sublimem vel sublimen *codd.*^[Tra] est in altitudinem elatum; id autem dicitur a limine superiore, quia supra nos est.

135

(307 Ri.₂₋₃; 353 Va.₂; 302 Joc.)

Non. p. 90,13–15 Merc. = 128 Li. (Li.): conglomerare, involvere, superaddere. Ennius Thyest{h}e²⁶⁹:

<e>heu mea fortuna ut omnia in me conglomeras mala (tr⁷)

<e>heu mea *Lachmann* (1855) 36

CC (*codd. potiores*: β *Bamb.* γ δ *E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666*)

Ed. Li.: (heu *codd.*)

Edd. rel. et studd.: heu *Urb.*^[Ri.2,Ri.3] *codd.*^[Bo,Wa,Kl,Tra] : eumea *P*^[Qui,On] (*F H L G E P7579*)^[On] *codd.*^[Va.2,Joc] : eu mea *rel.*^[Qui] : eu *rel.*^[Ri.2,Ri.3] *codd.*^[Ri.1,Va.1,Mu,Di,Lachmann] | conglomeras (*H P L*)^[Qui] 'rel.'^[Va.2] : glomeras *G*^[GR,Ri.1,Va.1,Ri.2,Qui,Mu,On,Ri.3,Va.2] *Urb.*^[Ri.2] | malas *E*^[On]

CE heu mala fortuna: ut omnia in me glomeras mala *Pi.* | heu mea *Steph., Iun., Col., Scriv., Merc., Lev., Gil., On., Li.* : heu, heu, mea *Bo., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Qui., Ri.₃* : eu mea *GR* : heu <heu>! mea *Qui.* | heu, mea / fortuna *dist. On., Li.* | glomeras *ed. 1476*^[Qui], *Med.*^[Vossius], *edd. ante Ald.*^[GR], *Merc.*

CS heu heu *Vossius*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Qui,Ri.3,Richter] : heu mihi *Bothe* (1837) 267 : eheu mea *Lachmann* (1855) 36, *Richter* (1890) 437, 566, *Mette* (1964) 65 : heu heu mea *Fortuna Ribbeck* (1875) 203

– *Interpr.*: verba Thyestae *Ribbeck* (1875) 203, *Va.₂, Wa., Di., Arg., Kl., Mette* (1964) 65, *Webster* (1967) 114, *Joc., Seg., Tra., Boyle* (2006) 81 |

269 Thyeste *edd. ante Merc.*^[GR,Ri.1,Ri.2,Qui,Ri.3], *Col., Qui., Mu., On., Li., Kl., Joc.* : thyete *Urb.*^[Ri.2,Ri.3] : tithe *codd.*^[Ri.1,Qui,Ri.3,Li,Va.2,Kl,Joc], *vulg.*^[Mu] : Titthe *quidam codd.*^[Coll], *Iun. i. m.* | Ennius in Thieste *ed. 1476*^[Mu,Li,Va.2,Joc] Thiesta *ed. 1476*^[Kl] : Enn. Thyeste *Iun.* : Ennius Tithe *Merc., GR, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃* : Caecilius Titthe *dub. Li. in app.*

cum Enn. F 157 coniunx. Seg. | de significatione religiosa cf. Paduano (1974) 48

– *Metr.*: tr^7 (eheu) *vel* ia^6 (glomeras + omnia dissyllabon) *Vossius (1620) 113*: tr^7 *Bo., Ri.2, Kl., Joc., Tra., Paduano (1974) 48, Mart.*

CP Ter. Hec. 406: o fortuna, ut numquam perpetuo's data!

136

(295 *Ri.2-3*; 361 *Va.2*; 303 *Joc.*)

Non. p. 97,29–30 Merc. = 139 Li. (Li.): delectare, illicere, adtrahere. *Ennius Thyeste*²⁷⁰:

set me Apollo ipse delectat, ductat Delphicus ($\text{cr}^2 + \text{tr}^{4c}$)

CC (codd. potiores: β Bamb. γ δ E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P P7665 P7666)

Ed. Li.: –

Edd. rel.: thyestes et (*HP*)^[Qui]: theestes et (*LHG*)^[Mu,On] (*FPE P7579*)^[On] *codd.*^[Va.2,Joc] et *codd.*^[Tra] | ipse (*FHLPGEP7579*)^[On] *codd.*^[Ri.1,Ri.2,Qui,Mu,Ri.3,Tra] | ducta *F*^[On] | delficus (*LHG*)^[Mu,On] (*FPE P7579*)^[On] *codd.*^[Va.2,Joc]

CE et Pi., Steph., Iun., Col., Delr., Lev., Gil., Wa.: set (*e*: thyestes et) *Merc., GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3, Li., Va.2, Kl., Joc., Tra.*: sed *Scriv., Bo., Qui., On.* | Appollo *Merc.* | ipso *Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui., Mu., Merry, Mag.*: spe *On., Ri.3, Tra.* | ac ductat *Per.*: <lactat> ductat *Ri.1, Va.1, Ri.2*: atque ductat *Mu., Merry*: ductat <dictis> *On., Ri.3, Tra.* | Delficus *GR, Ri.2*: Delpicus *Tra.*

Crit. in app.: sed me Apollo ipso delectat atque ductat Delphicus (tr^7) *Bo. (metri causa)* | spe “*Buechelerus, fort. recte*” *Ri.2*

CS sed ipse Apollo me delectat Delphicus Vossius (1620) 113: sed ipse me delectat, ductat, Delphicus *Bothe (1837) 267* | nec *Palmerius ap. Gruterum IV (1604) 754*: heu *vel* vae me *Acidalius*^[GR]: sed *Welcker (1839) 680, Bergk ([1874] 1884) 342, Catone (1964) 88 adn. 5* | ipse me Apollo *Welcker (1839) 680*: spe *Buecheler*^[Ri.2,Ri.3,Li,Seg,Tra], *Ribbeck (1875) 203* | delectat <laeta> *Ribbeck (1875) 203* | Delficus *Ribbeck (1875) 203*: Delp[h]icus *Catone (1964) 88 adn. 5*

– *Interpr.*: verba *Thyestae Welcker (1839) 680, Ribbeck (1875) 200, 203, Merry, Va.2, Wa., Arg., Mag., Seg.*: verba *Thyestae vel Atrei Joc.*: verba *Atrei Boyle (2006) 82* | verba *Thyestae de oraculo Apollinis Welcker*

²⁷⁰ *Thyeste Col., Merc., Qui., Mu., Li., Kl., Joc., edd.*^[GR,Ri.1,Va.1,Ri.2]: thyestes (*HP*)^[Qui]: theestes (*LHG*)^[Mu,On] (*FPE P7579*)^[On] *codd.*^[Va.2,Joc]: Thersite *quaedam codd.*^[Col], *Iun. i. m.*: Thertensi *cod. Iun.*^[GR,Ri.1,Va.1,Ri.2]: Thoeeste *olim scriptum fuit*^[Ri.2,Ri.3]: Theeste *GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3* | *En. Thyeste Iun.*

(1839) 680 : verba Thyestae de oraculo filiae *vel* verba Atrei de oraculo Thyestae revocandi *Joc.*

– *Metr.*: tr⁷ *Bo.* in *app.* (cf. *CE: Crit. in app.*), *Ri.*₂ (cf. *CE*), *Tra.* : cr + tr *Bergk* ([1874] 1884) 342, *Vahlen* ([1888/89] 1907) 408 *adn.* *1, *Di.* : cr² + tr^{4c} (cf. *F* 140) *Ri.*₃ in *app.*, *Kl.* (cf. p. 11), *Catone* (1964) 88 *adn.* 5, *Joc.*, *Mart.*

137

(301 *Ri.*₂₋₃; 344 *Va.*₂; 304 *Joc.*)

Non. p. 110,11–18 *Merc.* = 157 *Li.* (*Li.*): flaccet, languet, deficit. ...
[*p.* 110,17] *Ennius Thyeste*:

<s>in flaccebunt condiciones, repudiato et reddito (tr⁷)

<s>in *Gulielmius ap. Gruterum III* (1604) 360

CC (codd. potiores: β *Bamb.* γ δ *E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P* P7665 P7666)

Ed. *Li.*: in *codd.*

Edd. rel. et studd.: in (*F H L P G E* P7579)^[On] *codd.*^[*Ri.*1,*Va.*1,*Ri.*2,*Mu.**Ri.*3,*Va.*2,*Di.**Wa.**Kl.**Joc.**Tra.**Gulielmius*] | condiciones *P*^[*Qui.**On*] (*F H L G E* P7579)^[On] *codd.*^[*Mu.**Va.*2] : condiciones *P*^[On]

CE inflaccebunt *Steph.*, *Iun.*, *Col.*, *Delr.*, *Lev.*, *Gil.*, *vulg.*^[*Qui*] : in flaccebunt *GR* : fracebunt *Ri.*₃ (cf. *Ri.*₂ *coroll. p.* LXXV) | condiciones *Iun.*, *Col.*, *Scriv.*, *Merc.*, *Lev.*, *Bo.*, *Gil.*, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Qui.* | reicito *Mu.*
Crit. in app.: sum si flaccebunt *Iun. i. m.*

CS sin flaccebunt *Gulielmius ap. Gruterum III* (1604) 360 : fracebunt *Bergk* ([1874] 1884) 358, *Ribbeck* (1875) 201
– *Interpr.*: verba Thesproti (patris Pelopiae) *Ladewig* (1848) 40 (*prob. Joc.*), *Wa.*, *Seg.* | de negotiationibus *Ribbeck* (1875) 201 : de colloquio secreto Thyestae cum comitibus *dub. Arg.*
– *Metr.*: tr⁷ *Bo.*, *Ri.*₂, *Kl.*, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.*

138

(296 *Ri.*₂₋₃; 341 *Va.*₂; 305 *Joc.*)

Non. p. 255,25–26 *Merc.* = 387 *Li.* (*Li.*): crepare, ferire. *Ennius in Thyeste*²⁷¹:

sed sonitus auris meas pedum pulsu increpat (ia⁶)

271 *Thyeste Iun.*, *Merc.*, *GR*, *Va.*₁, *Qui.*, *Mu.*, *Li.*, *Va.*₂, *Kl.*, *Joc.* : tyeste *H*^{I[Mu]}

- CC (codd. potiores: α B β Bern.347 Cant. δ E G Gen. H L Montepess. Oxon. P)
Ed. Li.: –
Edd. rel.: pulsu pedum in vet. Gloss. Bibl. imp. 7580[Qui] : pulsus pedum vet. cod. ap. Tornes.[Qui]
 CE aureis Ald.[Qui] : aures Steph., Iun., Col., Delr., Bo., Gil.
 Crit. in app.: sed sonitus aures in meas / pedum pulsu crepat Delr.
 CS aureis Vossius (1620) 114
 – Interpr.: verba Thyestae Seg. : de Thyeste de cena redeunte dub. Ribbeck (1875) 202, Arg. : verba unius Epirotum de Thyeste dub. Wa. | de figura rhetorica cf. Haffter (1934) 46
 – Metr.: ia⁶ Bo., Ri.₂, Kl., Joc., Tra., Mart.
 CP Hom. Il. 10,535: ἵππων μ' ὠκυπόδων ἀμφὶ κτύπος οὐατα βάλλει.

139

(299/300 Ri.₂₋₃; 346–347 Va.₂; 306 Joc.)

Non. p. 261,13–17 Merc. = 398 Li. (Li.): cernere, iudicare. ... Ennius Thy<e>ste²⁷²:

impetrem facile ab animo ut cernat vitalem † babium † (?)
 † babium Kl. (cf. iam Mu.: vitalem babium †)

- CC (codd. potiores: α B β Bern.347 Cant. δ E G Gen. H L Montepess. Oxon. P)
Ed. Li.: (inpetrem codd.) | cernet α | vitalem babium codd.
Edd. rel. et studd.: impetrem (G H L²)^[Mu(Enn)] | cernet P[Qui] (Gen. H¹)^[Mu] (H, sed corr. m¹)^[Mu(Enn)] (G H)^[Ri.3] α^[Joc] | vitalem codd.^[Qui,Joc] vitale codd.^[Seg] | babium codd.^[Merc,GR,Ri.1,Va.1,Ri.2,Qui,Ri.3,Va.2,Wa,Kl,Joc,Seg,Tra,Vahlen] : habium cod. Fabri^[Qui]
 CE inpetrem Mu., Li. : impetrem vulg.^[Qui] | ímpetrem, / <di ínmortales,> fácite Ri.₁, Va.₁ : ímpetrem fac ílle Ri.₂ : ímpetrem <fac> fácite Ri.₃ : impetrem / facile dist. Va.₂, Arg., Kl. | ab animo <meo> Qui., Li., Wa., Tra. | vitalem bebion Pi. : vitalem Bæbium Steph., Iun., Col., Delr., Scriv., Lev. : vitalem Babium Merc., Bo. : vitalem Bœbium Gil. : vitalem babium GR : vitalem abigeum Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃ : vitalem babium Mu.(Enn.) (“versus corruptus” Mu. in app.) : vitalem babium † Mu.(Non.) : vitalem habitum Va.₂ (prob. Bailey 1904, 172), Arg., Seg., Tra. : vitale brabium (i. e. βραβεῖον) Li., Wa. : vitalem † babium Kl. : † vitalem babium † Joc.

272 Thyeste Iun., Merc., GR, Ri.₁, Va.₁, Qui., Mu., Li., Va.₂, Kl., Joc. : thyste (L¹Gen.¹)^[Mu] codd.^[Va.2,Joc] | Enni. in thyste Pi.

- Crit. in app.:* impetrent *Iun. i. m., Col. i. m.* | vitalem halitum *Iun. i. m.* : “*melius fort. aliqui legunt vitalem halitum*” *Col. in not.* : vitalem βίov *Merc. in not.* : badium *dub. Bo. in app.*
- CS impetret facite ab animo, ut cernat vitalem Atreum *Delr. p. 167* : impetram facile ab animo, ut cernat fatalem bolum *Bothe (1837) 267* : <utinam quod te oro Iuppiter / > impetrem, fac ille ab animo ut cernat vitalem abigeum *Vahlen ([1861] 1911) 418* | impetremne *Buecheler^[Ri.2]* : impetrem fac facile *dub. Ri.2 coroll. p. XXXIII* : impetrem / facile *dist. Vahlen (1877) 254* | halitum *Guyet^[Qui]* : vitalem viam *Buecheler^[Ri.2,Ri.3,Li,Wa,Kl,Seg,Tra]* : vitalem habitum *Vahlen (1877b) 254, Garbarino (1973) 170* : vitalem brabium *Boyle (2006) 82*
– *Interpr.:* verba Atrei *Merc., Wa. (dub.)* : verba Thyestae *Ribbeck (1875) 200, Arg.* | e prologo *dub. Scriv. ap. Vossium (1620) 113, Vossius (1620) 113* | “*philosophia ... sententia, velut in hunc modum:* ‘impetrem facile ab animo (*h. e.* a me) ut cernat (*i. e.* intelligat, agnoscat, fere ut *Nonius explicat*) vitalem habitum esse animam corporis’” *Vahlen (1877b) 254*
– *Metr.:* tr⁷ *Ri.2, Tra. (dub.)* : inc. *Kl., Joc.*
- CP *Lucr. 3,98–101*: senum animi certa non esse in parte locatum, / verum habitum quendam vitalem corporis esse, / harmoniam Grai quam dicunt, quod faciat nos / vivere cum sensu, nulla cum in parte siet mens; / ...

140

(308 Ri.2-3; 360 Va.2; 307 Joc.)

Non. p. 268,9–12 Merc. = 410 Li. (Li.): contingere, evenire. ... Ennius T<h>yeste²⁷³:

quam mihi maxime hic hodie contigerit malum (*cr*² + *tr*^{4c})

- CC (*codd. potiores:* α B β *Bern.347 Cant. δ E G Gen. H L Montepess. Oxon. P*)
Ed. Li.: mihi maxime *codd.*
Edd. rel.: mihi maxime *codd.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu]
- CE quam maxime mi *Bo.* : quam mihi maximum *Ri.1, Va.1, Ri.2* : <– ∪ – ∪ >
quei mihi maximum *Mu.* : <...> e qua mihi maxime *Ri.3* : quam maxime mihi *Li.* | hodie hic *Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3*
Crit. in app.: “*an quom mihi e. q. s.?*” *Ri.2*
- CS quam maxime hic mihi hodie contigerit malum *Vossius (1620) 113* : quam maximum etsi hic mi hodie contigerit malum (*ia*⁶) *Bothe (1837) 268* | e qua *Buecheler^[Ri.3,Li]* | maximum hodie hic *Ribbeck (1875) 203* : maximum <per fratrem> hic *Havet (1890a) 35*

273 Thyeste *Iun., Merc., Qui., Mu., Li., Kl., Joc.* : tyeste *codd.*^[Mu,Va.2,Joc] : Tyeste *GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3*

– *Interpr.*: verba Thyestae Ribbeck (1875) 203, Va.₂, Wa., Mette (1964) 65, Webster (1967) 114, Joc., Seg., Tra., Boyle (2006) 81
 – *Met.*: ia⁶ Bo., Bothe (1837) 268 : tr⁷ (mutil.) Ri.₂ : cr² + tr⁴ Vahlen ([1888/89] 1907) 408 adn. *1 : tr⁷ Havet (1890a) 35 : cr + tr Di. : cr² + tr^{4c} (cf. F 136) Kl., Catone (1964) 39 et adn. 4 (mihī), Joc., Tra., Mart. (cf. CE + CS)

141

(297 Ri.₂₋₃; 340 Va.₂; 308 Joc.)

Non. p. 369,29–32 *Merc.* = 588 *Li.* (*Li.*): putare, animo disputare. ... Ennius Thyeste²⁷⁴:

ibi quid agat, secum cogitat, parat, putat (ia⁶)

CC (codd. potiores: α B β Bern.347 Cant. δ E G Gen. H L Montepess. Oxon. P)

Ed. Li.: cogitet L β

Edd. rel. et studd.: quid agat *supra scr. in B^I[Mu] | cogitat *P[Qui,Va.2]* (*Gen. H^I*)^[Mu] (*H^I B*)^[Va.2] : cogitet (*L G*)^[GR,Ri.1,Va.1,Ri.2,Qui,Mu,Ri.3,Lange] (*L β*)^[Joc] *H[Qui]* *H²[Mu]* non *B^I[Mu]* *rel.*^[Va.2] : cogitat *vel* cogitet *codd.*^[Di] | putat (*Gen. B*)^[GR,Lange]*

CE agas ... cogites *Pi.* | mecum ... puta *vulg.*^[GR] | cogitet *Ald.*^[Qui] | parat | curat *Mu., Li., Seg.* : pensat *Ri.₃* : paritat *Tra.*
Crit. in app.: ibi quid agitet, secum cogitat, putat *Bo.* (contra Lange 1851, 14sq.)

CS ibi secum, quid agat, cogitat, paritat, putat Bothe (1837) 268, Hartung (1843) 178 | parat | paritat Buecheler^[Ri.3,Kl,Joc,Seg,Tra,Ribbeck] : curat Studemund ap. Luchs (1873) 70, Ribbeck (1875) 201 : vorsat Luchs (1873) 70
 – *Interpr.*: verba famuli ad Atreum Welcker (1839) 683 : verba Atrei dub. Ribbeck (1875) 201 : verba Thyestae vel Atrei Boyle (2006) 80, Mart. | sc. Thyestes Bothe (1837) 268, Welcker (1839) 683 : de Atreo Webster (1967) 114 | e prologo dub. Wa.
 – *Met.*: de verbis iambicis cf. Vahlen ([1878] 1907) 60sq., Klotz (1947) 320 | ia⁶ Bo., Ri.₂, Kl., Tra., Mart. : ia⁶ vel fort. tr⁷ (init. mutil.) Catone (1964) 40 adn. 7 (ibī) : ia⁶ (lege Bentley-Luchs violata) Joc., Boldrini (1999) 103sq.

CP Caecilius, pall. 41 Ri. (1873): <...> non haec putas? non haec in corde versantur tibi? • *Acc. praet.* 29 Ri.₂₋₃: rex, quae in vita usurpant homines, cogitant curant vident • *Cic. fam.* 2,5,2: ... ea para, meditare, cogita ...

274 Thyeste *Iun., Merc., GR, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Qui., Mu., Li., Va.₂, Wa., Kl., Joc.* : thieste (*B Gen.² H*)^[Mu] *codd.*^[Va.2,Joc] : thiestae *H^I[Mu]* : theste *Gen.^I[Mu]*

***Incerta* (F 142–201)**

Bibl.: Suerbaum (2003) 221; Manuwald (2001 [2004]) 147sq.

142

(372 Ri.₂₋₃; 380 Va.₂; CLXI Joc.)

(a) *Ter. Eun.* 586–591 (KL): egomet quoque id spectare coepi, et quia consimilem luserat / iam olim ille ludum, inpendio magis animu' gaudebat mihi, / deum sese in hominem convortisse atque in alienas tegulas / venisse clanculum per inpluvium fucum factum mulieri. / at quem deum! 'qui templa caeli summa sonitu concutit.' / ego homuncio hoc non facerem?

(b) *Don. Ter. Eun.* 590 (Wess.): [1] qui templa caeli summa sonitu concutit ab auctoritate personae, ut fit in exemplis. [2] sonitu concutit parodia de Ennio. [3] templa caeli summa tragice²⁷⁵, sed de industria, non errore.

CC – **ad a** (codd. potiores: A C P D G L p E F v η ε)

Ed. KL: so. om. E ε

– **ad b** (codd. potiores: A B T C F V)

Ed. Wess.: summa¹] summo T | summa²] suma T C V

CE qui templa caeli summa sonitu concutit *Enn. trib. Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mu., Ri.₃, Va.₂, Kl.* : sonitu concutit *Enn. trib. Wa., Mag., Tra.*
Crit. in app.: "qui templa caeli summa fort. *Enn. trib.*" Wa.

CS qui témpla caeli súmma so nutú quatit *Enn. trib. Fleckeisen (1890) 467* : deu', quei templa cailei summo sonitu concutit *Enn. trib. Planck (1807) 124* : qui templa caeli summa sonitu concutit *Enn. trib. Skutsch (1967) 127–131* | solum templa caeli et sonitu concutit *Enn. trib. Haffter (1934) 21 et adn. 6* | nutu concutit Bentley^[Ri.1, Ri.2, Va.2, Fleckeisen]

– *Interpr.:* *Enn. trag. inc. trib. Planck (1807) 124, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Va.₂, Wa., Kl., Joc., Mag., Mart.* : *Enn. fab. inc. trib. Mu., Tra.* : non apud Col., Seg. | initio prologo *Enn. trag. Alcumenae trib. Skutsch (1967) 127–131*

CP Varro, *ling.* 6,11: aevum ab aetate omnium annorum (hinc aeviternum, quod factum est aeternum): ..., hinc poetae 'aeterna templa caeli'. • *Lucr.* 2,1100–1101: caelique serena / concutiat sonitu.

275 suma tragice V^[Wess] : suma ragica T^[Wess] : sumairagica C^[Wess]

143

(122–123 Ri.₂₋₃; 342–343 Va.₂; 309–310 Joc.)

(a) *Rhet. Her. 2,39 (Ach.)*: item vitiosum est quom id pro certo sumitur quod inter omnes constat, quod etiam nunc in controversia est, hoc modo: ‘eho tu: dii, quibus est potestas motus superum atque inferum, / pacem inter sese conciliant, conferunt concordiam’. nam ita pro suo iure hoc exemplo usum²⁷⁶ Thesprotum²⁷⁷ Ennius induxit, quasi iam satis certis rationibus esse demonstrasset.

(b) *Cic. inv. 1,91 (Ach.)*: controversum est in quo ad dubium demonstrandum dubia causa affertur, hoc modo: ‘eho tu: di, quibus est potestas motus superum atque inferum, / pacem inter sese conciliant, conferunt concordiam’.

eho tu: di, quibus est potestas motus superum atque
[inferum, (tr⁷)
pacem inter sese conciliant, conferunt concordiam

CC – **ad a** (codd. potiores: $M = H P B C$, $I = V F$, $E = a (\alpha) c \beta h$)

Ed. Ach.: 1 eho tu dii quibus $C^2 F c \beta h$: eho tu dii in quibus V : studiis $H P B C^1$: eras. a | esse P | potestas $I a^2 c \beta h$: potest at H : potest aut $P B a^1$: potestas ut C | motus $C^2 V$, $E = a (\alpha) c \beta h$: motum $H P B C^1$: om. F | **2** pacem inter $c \beta h$: pacem enim inter $C a$, $I = V F$: pace enim inter $H P B$ | sese $M = H P B C$, $V a c \beta$: se $F h$

Edd. rel.: 1 eho tu di (vel dii) quibus $(F T Z)^{[Ri.1, Va.1, Ri.2]}$ $(O b)^{[Va.1, Ri.2]}$: eho tu dii quibus $(E = b l)^{[Ri.3, Kl, Marx, Joc]}$: di vel dii codd.^[Di]: nil tu dii $p2^{[Ri.1, Va.1, Ri.2]}$: studii quibus $Er^{[Ri.1, Va.1, Ri.2]}$: studiis $(M = H P)^{[Ri.3, Kl, Marx, Joc]}$ $H^{[Va.1, Ri.2]}$ $P l^{[Ri.1, Va.1, Ri.2]}$ $mut.^{[Va.2, Di]}$: nihil studii $a^{[Ri.1, Va.1, Ri.2]}$ $F i. m.^{[Va.1, Ri.2]}$: quibus modo studii $mut.^{[Di]}$: studii quibus vel studiis vel nihil studii aliqui codd.^[Mu] | est $(H P B C)^{[Marx, Joc]}$ $(M = H P)^{[Kl]}$ $Er^{[Ri.1, Va.1, Ri.2]}$ $(E = b l)^{[Kl, Marx, Joc]}$ $(F T Z)^{[Ri.1, Va.1, Ri.2]}$ $(O b)^{[Va.1, Ri.2]}$ codd.^{[Ri.3]}: esse $a^{[Ri.1, Va.1, Ri.2]}$ $F i. m.^{[Va.1, Ri.2]}$ $\Pi^{[Ri.3, Marx, Joc]}$ $p^{[Ri.1, Va.1, Ri.2]}$}

²⁷⁶ usum $(E = b l)^{[Kl, Marx, Joc]}$ $(p^2 B^2, I = V F, E = a [\alpha] c \beta h)^{[Ach]}$ codd. *expleti*^[Va.2], *Or.*, *Ri.*, *Va.*, *Ach.*: usus C^2 ^[Ach]: utuntur $(M = H P)^{[Kl, Marx, Joc]}$ $(H P l B l C)^{[Ach]}$ *mut.*^[Va.2]: utentem *Kays.*, *Mu.*, *Kl.* (sec. *Kays.*), *Marx* (sec. *Kays.*), *Joc.*

²⁷⁷ Thesprotum *Kays.*, *Joc.*, *Ach.*: thesprotum $(M = H P)^{[Ri.3, Kl, Marx, Joc]}$ $(M = H P B C, V l F C)^{[Ach]}$ $H^{[Va.1]}$ $(P a Er)^{[Ri.1, Va.1]}$ $(p \Pi H gr.1,2 k \mu Er a n)^{[Kays, Ri.2]}$ *mut.*^[Va.2] codd. *meliores*^[Mu]: tesprotheum $Z^{[Va.1]}$: thesprotum $a^{[Ach]}$: threspontem $b^{[Ri.1, Va.1, Ri.2]}$ $E^{[Ri.3, Kl, Marx, Joc]}$ $(V^2 h)^{[Ach]}$ codd. *expleti*^[Va.2]: trespontem $O^{[Va.1]}$: thespontem $d^{[Joc]}$: chrespontem $F^{[Va.1]}$: crespontem $\beta^{[Ach]}$: Cresphontem vel Thesprotum codd.^[Wecklein]: Cresphontem *Or.*, *Ri.*, *Va.*, *Mu.*: Crespontem *Ri.*₂: Chrespontem *Ri.*₃, *Kl.*, *Marx*: Polyphontem *dub. Wecklein* (1880) 7sq.

$Ri.2, Ri.3$: \hat{e} $H^{[Va.1, Ri.2]}$: est *vel* esse *aliqui codd.*^[Mu] | potestas $F^{[Ri.1, Va.1, Ri.2]}$ ($E = b$ l)^[Kl, Marx, Joc] $Z^{[Ri.1]}$ ($Z O b$)^[Va.1, Ri.2] [*in* $Ri.2$ *probab. sigla codd.* T et Z *confusa*] : potest at $H^{[Va.1, Ri.2, Marx, Joc]}$: potest at (*vel* aut) ($M = H P$)^[Kl] : potest aut $P^{[Ri.1, Va.1, Ri.2, Kl, Marx, Joc]}$ (ΠB)^[Marx, Joc] ($a Er$)^[Ri.1, Va.1, Ri.2] $F i. m.$ ^[Va.1] : potestas ut $C^{[Marx, Joc]}$: potestas aut $T^{[Ri.1, Va.1, Ri.2]}$: potest at *vel* potest aut *vel* potestas aut *aliqui codd.*^[Mu] | motus ($E = b$ l)^[Marx, Joc] $Z^{[Ri.1]}$ ($Z O b$)^[Va.1, Ri.2] ($T a P^2$)^[Ri.1, Va.1, Ri.2] $F i. m.$ ^[Va.1] : motum ($Er P^1$)^[Ri.1, Va.1, Ri.2] $H^{[Va.1, Ri.2]}$ ($M = H P$)^[Ri.3, Marx, Joc] *mut.*^[Va.2, Di] : motum *vel* motus *aliqui codd.*^[Mu] | 2 pacem inter ($b F^1 T Z$)^[Or, Ri.1, Va.1, Ri.2] ($E = b$ l)^[Ri.3, Kl, Marx, Joc] : pacem enim inter ($P a F^2$)^[Or, Ri.1, Va.1] $Er^{[Ri.1, Va.1]}$ $M^{[Kl]}$: pace enim inter $H^{[Va.1]}$ ($M = H P$)^[Marx, Joc] *mut.*^[Va.2, Di] : *primae et secundae fam. codd. omnes*^[Ri.2] *multi codd. eique meliores*^[Mu] | sese ($M = H P$)^[Kl, Marx, Joc] : se ($b F$)^[Or, Ri.1, Va.1, Ri.2] $E^{[Ri.3, Kl, Marx, Joc]}$ *codd. expleti*^[Va.2, Di] | conferunt ($P a b F T Z$)^[Or] : et conferunt *Lips.*^[Or]

– **ad b** (*codd. potiores: H V P S m f h*)

Ed. Ach.: 1 eho tu: o V | di $P^1 f$: dii $H V P^2 S m h$

Edd. rel.: 1 di P^1 ^[Stroe, Joc] P ^[Or] *codd.*^[Ri.2, Mu] : dii ($A T Z$)^[Or] *rel.*^[Stroe, Joc] *codd.*^[Kl] : di *vel* dii *codd.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2, Di]

CE 1 Dii Col., Gil. : dij Delr., Scriv. : dii Steph., Lev., Marx (*ad a*), Ach. (*ad a*)

Crit. in app.: 1 “an scin tu, di *e. q. s. scribendum?*” $Ri.2, Ri.3$ | 2 se “non male” $Ri.3$

CS 1 scin tu? di *vel* etiam di Ribbeck (1875) 189 : eho tu di, quibus *interp. Vahlen* ([1888/89] 1907) 417

– *Interpr.:* Enn. *trag.* Cresphonti trib. Steph., Col., Delr., Scriv., Lev., Bo., Gil., Welcker (1839) 837sq., $Ri.1, Va.1, Ri.2$, Ribbeck (1875) 189, Wecklein (1880) 7sq. (*dub.*), Mu., $Ri.3, Kl.$, Marx, Mette (1964) 68 : Enn. *trag. inc. trib. Vahlen* ([1888/89] 1907) 417, Joc., Paduano (1974) 49, Mart. : Enn. *trag.* Thyesti trib. Vahlen ([1888/9] 1907) 417 et *adn. (dub.)*, $Va.2, Di.$, Zillinger (1911) 120, Wa., Arg., Seg., Mag., Tra., Boyle (2006) 82, Mart. *in not.* | verba Cresphontis Welcker (1839) 838, $Ri.1, Ri.2$, Ribbeck (1875) 189, $Ri.3$: verba Thesproti $Va.2, Di.$, Wa., Seg., Boyle (2006) 82 : verba Polyphontis ad Meropam *dub. Mette* (1964) 68 : verba Thyestae *vel* Thesproti Tra. | *de significatione religiosa cf. Paduano* (1974) 49

– *Metr.:* tr⁷ Bo., $Ri.2, Kl.$, Catone (1964) 43 et *adn.* 2 (*ad 1*), Joc., Paduano (1974) 49, Tra., Mart.

CP Liv. 8,9,6: Iane Iuppiter Mars pater Quirine Bellona Lares Divi Novensiles Di Indigetes Divi quorum est potestas nostrorum hostiumque Dique Manes, vos precor veneror veniam peto oroque ...

144

(313 Ri.₂₋₃; 173 Va.₂; 312 Joc.)

(a) *Cic. S. Rosc.* 89–90 (*Kast.*): verum ego forsitan propter multitudinem patronorum in grege adnumerer, te pugna Cannensis accusatorem sat bonum fecit. multos caesos non ad Trasumennum lacum, sed ad Servilium vidimus. [90] ‘quis ibi non est vulneratus ferro Phrygio?’ non necesse est omnis commemorare Curtios, Marios, denique omnes eos²⁷⁸ quos iam aetas a proeliis avocabat, postremo Priamum ipsum senem Antistium quem non modo aetas, sed etiam leges pugnare prohibebant.

(b) *Schol. Gron. Cic. S. Rosc.* 90, pp. 311,30–312,3 *Sta. (Sta.)*: ferro Frugio. in Ennio haec fabula inducitur, Achilles²⁷⁹ quo tempore propter Briseidam cum Graecis pugnare noluit; quo etiam tempore Hector classem eorum incendit. in hac pugna Ulixes²⁸⁰ vulneratus inducitur et fugiens <ad> Achillen²⁸¹ venit. cum interrogaretur ab Aiace²⁸² cur fugisset, ille, ut celaret dedecus inultum²⁸³: ‘quis enim vulneratus ferro Frugio?’

quis ibi non est vulneratus ferro Phrygio?

(tr⁷?)

Enn. forma ‘Brugio’ usum esse verisimile (cf. Enn. F 154)

CC – *ad a* (codd. potiores: V B)

Ed. Kast.: phrygio omnes codd. praeter B

Edd. rel.: phrygio ‘rel.’^[Ri.2] codd.^[Ri.1, Va.1, Va.2, Di, Kl, Joc, Mag] : phirgio *Helmstad.*^[Ri.2]

– *ad b* (cod.: C)

Ed. Sta.: ibi non est] enim C

Edd. rel. et studd.: ibi non est] enim C^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Kl, Joc, Klussmann] | frugio C^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Va.2, Kl, Joc, Kast]

CE vulneratus ferro Phrygio No. (om. rel.) | quid Tra. | quis enim Mu. (cf. b) | Brugio Bo., Va.₁, Va.₂, Di., Wa., Arg., Mag., Tra., Masiá : Frugio Ri.₁,

278 omnes eos *Martin*^[Kast] : mammeos Ω ^[Kl, Kast] : † Mammeos *Kl.* : Memmios *Urs.*^[Kl, Kast]

279 Achilles *Eberhard*^[Sta, Joc] : achillis C^[Sta, Joc] : Achillis vulg.^[Va.2]

280 Eurypylos *dub. Bergk* ([1844] 1884) 223

281 <ad> *Graevius*^[Sta] | Achillem vulg.^[Sta], *Bergk* ([1844] 1884) 223 : Aiace *Orelli*^[Mu, Sta] (prob. *Mu.*; contra *Schöll* 1839, 492 adn. 250) : vallum *Eberhard*^[Sta]

282 Achille *Düntzer* (1835) 21^[Schöll], *Bergk* ([1844] 1884) 223 (contra *Schöll* 1839, 492 adn. 250, Va.₂)

283 inultum *Stangl* (ad *S. Rosc.* 11)^[Sta] : uitium C^[Sta] : q- C⁴ i. m.^[Sta] : vitiosum *Landgraf*^[Sta] : virium *Schütz*^[Sta] : suum *Orelli*^[Sta] : subicit *Eberhard*^[Sta] : ait in vitium *Plasberg*^[Sta] : ait tum *Brakman*^[Sta]

*Ri.*₂, *Ri.*₃, *Sta.* (ad *b*) : Phrygio *Mu.*, *Joc.*, *Kast.* (ad *a*), *Seg.* : Phrugio *Kl.* | Phrygio? <– ∪ –> *Mu.* : Brugio <– ∪ –> *Di.* : Phrugio? <– ∪ ∽> *Kl.*
(ad *b*) non Schuetz (ed. 1814)^[Va.1, Ri.2, Ri.3, Sta]

Crit. in app.: “Phrugio *Enn.*” *Kast.*

- CS quis tibi *Planck* (1807) 114 : quis enim *Welcker* (1839) 934 (cf. *b*) : quis enim / non *Klussmann* (1845) 328 | vulneratu’ est *Osann* (1816) 13 adn. 6 : vulneratust *Bergk* ([1844] 1884) 223 | Brugio *Planck* (1807) 114, *Osann* (1816) 13 adn. 6, *Schöll* (1839) 488 adn. 246, *Bergk* ([1844] 1884) 223, *Ri.*₁ p. IXsq., *Zillinger* (1911) 11, *Catone* (1964) 40 adn. 8 : Frugio *Welcker* (1839) 934, *Ribbeck* (1875) 120, *Grilli* (1965) 180 | Brugio <– ∪ –> *Catone* (1964) 40 et adn. 8
– *Interpr.*: *Enn. trag.* *Achilli trib.* *Planck* (1807) 114, *Osann* (1816) 13 adn. 6, *Bo.*, *Welcker* (1839) 934, *Bergk* ([1844] 1884) 223, *Klussmann* (1845) 328, *Ri.*₁ p. 273 (dub.), *Jocelyn* (1972a) 54sq. (dub.) (contra *Schöll* 1839, 488 adn. 246) : *trag.* *Armorum iudicio (incertum an Enni) trib.* *Schöll* (1839) 492sq. adn. 250 : *Enn. trag. inc. trib.* *Ri.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Kl.*, *Joc.*, *Seg.*, *Mart.* : *Enn. trag.* *Hectoris lytris trib.* *Va.*₁, *Mu.*, *Va.*₂, *Di.*, *Zillinger* (1911) 113, *Wa.*, *Arg.*, *Grilli* (1965) 180, *Mag.*, *Tra.* : *Enn. trag.* *Hectoris lytris vel Achilli trib.* *Ri.*₂ in app., *Ri.*₃ in app., *Sta.*, *Mart. in not.* : *Enn. trag.* *Achilli vel potius Hectoris lytris trib.* *Ribbeck* (1875) 119sq. : non apud *Col.* | verba *Ulixis Planck* (1807) 114, *Osann* (1816) 13 adn. 6, *Bo.*, *Ri.*₁ p. 273, *Ribbeck* (1875) 119sq., *Wa.*, *Mag.* : verba *Ulixis fugae dedecus ab Aiace exprobratum excusare studentis Osann* (1816) 13 adn. 6, *Bo.* | de contextu et exemplaribus cf. *Jocelyn* (1972a) 55–59
– *Metr.*: tr *Bo.* : tr⁷ *Ri.*₂ (mutil.), *Kl.* (cf. *CE*), *Catone* (1964) 40 et adn. 8 (cf. *CS*), *Joc.* (dub.), *Tra.* (mutil.), *Mart.* (mutil.)

- CP *Hom. Il.* 11,825–827: οἱ μὲν γὰρ δὴ πάντες, ὅσοι πάρος ἦσαν ἄριστοι, / ἐν νηυσὶν κέαται βεβλημένοι οὐτάμενοι τε / χερσὶν ὑπο Τρώων ... • *Cic. orat.* 160: ‘Burrum’ semper Ennius, nunquam ‘Pyrrhum’; ‘vi patefecerunt Bruges’ [*Enn. F* 154], non ‘Phryges’. ipsius antiqui declarant libri.

145

(366–368 *Ri.*_{2–3}; 398–400 *Va.*₂; 313–315 *Joc.*)

(a) *Cic. Balb.* 36 (*Mas.*): in quo erat accusatoris interpretatio indigna responsione, qui ita dicebat, ‘comiter’ esse ‘communiter’, quasi vero priscum aliquod aut insolitum verbum interpretaretur. comes benigni faciles suaves homines esse dicuntur; (*I*) ‘qui erranti comiter monstrat viam’, benigne, non gravate; ‘communiter’ quidem certe non convenit.

(b) *Cic. off.* 1,51–52 (*Wi.*): ac latissime quidem patens hominibus inter ipsos, omnibus inter omnes societas haec est. in qua omnium rerum quas ad communem hominum usum natura genuit est servanda communitas, ut

quae discripta sunt legibus et iure civili, haec ita teneantur ut sit constitutum legibus ipsis, cetera sic observentur ut in Graecorum proverbio est, amicorum esse communia omnia. omnium autem communia hominum videntur ea quae sunt generis eius quod ab Ennio positum in una re transferri in permultas potest: (I–3^①) ‘homo qui erranti comiter monstrat viam / quasi lumen de suo lumine accendat facit: / nihilo minus ipsi luce{a}t, cum illi accenderit.’ una ex re satis praecipit ut quidquid sine detrimento commodari possit, id tribuatur vel ignoto. [52] ex quo sunt illa communia: non prohibere aqua profluente, pati ab igne ignem capere, si qui velit, consilium fidele deliberanti dare, quae sunt iis utilia qui accipiunt, danti non molesta. quare et his utendum est et semper aliquid ad communem utilitatem adferendum. sed quoniam copiae parvae singulorum sunt, eorum autem qui his egeant infinita est multitudo, vulgaris liberalitas referenda est ad illum Enni²⁸⁴ finem (3^②) ‘nihilo minus ipsi lucet’, ut facultas sit qua in nostros simus liberales.

homo qui erranti comiter monstrat viam (ia⁶)
 quasi lumen de suo lumine accendat facit.
 nihilo minus ipsi lucet cum illi accenderit.

CC – **ad a** (codd. potiores: P G E H)

Ed. Mas.: 1 qui erranti P² G E H : quierant P^l | comiter P H : comiti E : com (erasa lin. supra -m) G | monstrat P S : monstrant G E H A J b

Edd. rel.: 1 eranti P^l[Kl,Joc] | comiter P^[Kl,Joc] : comiti E^[Mu,Va.2,Kl,Joc] : com (erasa lin. supra m) G^[Mu,Va.2,Kl,Joc] | monstrat E^[Mu,Va.2] : monstrant G^[Ri.2,Mu,Va.2,Kl,Joc] E^[Kl,Joc]

– **ad b** (codd. potiores: ζ = B P V, ξ = L c)

Ed. Wi.: 3^① luceat codd. | 3^② ipsi lucet ζ = B P V : scilicet ξ = L c (ipse luceat L^{2*})

Edd. rel.: 1 ut homo (Basil. Oehl.)^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Word,Ri.3] | comiter (Z L)^[Joc] : communiter c^[Ri.2,Joc] : comiti (corr. ex comiter) A^[Ri.2,Mu] : comiti p^[Joc] (Basil. Bern.d Erf. Oehl.)^[Ri.1,Va.1] (Goth. Rom.)^[Heus] | monstrat viam (H a c)^[Ri.2] ‘rel.’^[Mu,Ri.3] : monstrat viam (A b)^[Ri.2,Mu,Ri.3,Ern] : viam monstrat Oehl.^[Ri.1,Va.1] B^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3] H^[Mu] : viam monstrat vel monstrat viam codd. alii^[Ern] : monstrat rel.^[Mu] : monstrat vel monstrat codd.^[Va.2] | 2 lumen de suo lumine (a b c Bern.d Basil. Erf.)^[Ri.1,Va.1] codd. opt.^[Ri.2] : de suo lumine lumen (Bern.e Oehl.)^[Ri.1,Va.1] (c Oehl.)^[Ri.2,Ri.3] (Gu.3 Gu.5)^[Heus] : suo (om. Goth., add. m²)^[Heus] | facit enim Gu.3^[Heus] | 3^① quod praem. c^[Ri.2,Ri.3] q; c^[Joc] : ut (Oehl. Basil.)^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3] rel.^[Heus] : ut om. (duo Oxon.)^[Heus] | nihilo minus Basil.^[Ri.1,Va.1,Ri.2] (Vin. Gu.3)^[Heus] : nihilominus rel.^[Heus] : nichilo mi-

- nus *Oehl.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : nichilominus *c*^[Ri.2] nichilo *c*^[Joc] : nihilo *codd.*^[Tra] | ipsi (*Z X*)^[Joc] (*b c Bern.d e Basil. Erf. B Bamb.b Oehl.*)^[Ri.1, Va.1] (*A B H b c*)^[Ri.2, Ri.3] *Vin.*^[Heus] : ipsi ut *a*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3] (*Goth. rel.*)^[Heus] ς ^[Joc] ut *a*^[Mu] : ut ipsi (*Reg. Lall.*)^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3] : sibi *Gu.3*^[Heus] | luceat (*Z = Q B H V P b, X = L c p*)^[Joc] (*b c Bern.d e Basil. Erf. B Bamb.b Oehl.*)^[Ri.1, Va.1] (*A B H b c*)^[Ri.2, Ri.3] *a*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3] (*Reg. Lall.*)^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3] ς ^[Joc] *codd.*^[Heus, Mu, Va.2] | **3**[Ⓜ] ipsi lucet *codd.*^[Ri.2, Ri.3, Va.2]
- CE **1** ut homo *Steph.* | monstrant *ed. R.*^[Mas], *ed. V.*^[Mas] : monstrat *Ri.2, Mu., Ri.3, Heurg.* | **2** de suo lumine lumen *Per., Col., Delr., Scriv., Heus., Lev., Bo., Gil.* | accendit *Per.* | **3** ut nihilominus *Per., Steph.* : nihilominus *Col., Delr., Lev., Bo., Gil., No.* : nilo minus *Mu., Ri.3* | luceat *Per., Steph., Col., Lev., Gil.*
- CS **1** domo qui erranti *Gulielm.*^[Vossius, Gruter] | ut homo *Bergk* ([1863a] 1884) 313, ([1874] 1884) 358sq. | **2** quasi lumen de suo lumine accendat facit *Lachmann* (1855) 116 : quasi lumen de suae lumine accendit facis *Bergk* ([1863a] 1884) 313, *Hartman* (1893) 382 : accendit: faces *Bergk* ([1874] 1884) 358sq. | **3** nihilominus *Turnebus* (1604) 624 | luceat *Turnebus* (1604) 624, *Vossius* (1620) 115 : lucet *Langius* 1563 / 1568 (*ad b, 3*)^[Wi], *Lambinus* (*ad b, 3*)^[Wi]
- *Interpr.: Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Lev., Mu., Va.2, Tra. : Enn. trag. inc. trib. Delr., Bo., Ri.1, Ri.2, Ri.3, Word., Di., Wa., Kl., Ern., Joc., Mag., Seg., Pet., Mart. : Enn. scr. inc. trib. Gil. : Enn. trag. Telepho trib. Ri.1 p. 264, Va.1, Ri.2 in app., Ribbeck* (1875) 112, *Ri.3 in app., Kl. in app., Mart. in not.* | de *Telepho Ribbeck* (1875) 112
- *Metr.: ia*⁶ *Bo., Ri.2, Kl., Ern., Heurg.* (**1** homō; **2** suo monosyllaba), *Ca-tone* (1964) 46 et *adn. 6, 119 adn. 7, Joc., Tra., Pet., Mart.* | *sed cf. Ri.2 in app.: “iambice homó Ennium vel semel protulisse non credo”*
- CP *Cic. off. 3,54*: quid est enim aliud erranti viam non monstrare, quod Athenis exsecrationibus publicis sanctum est, si hoc non est, emptorem pati ruere et per errorem in maximam fraudem incurrere? plus etiam est quam viam non monstrare; nam est scientem in errorem alterum inducere.

146

(350–353 Ri.2–3; 141–144 Va.2; 316–318 Joc.)

Cic. de orat. 1,199–200 (Ku.): quid est enim praeclarius quam honoribus et rei publicae muneribus perfunctum senem posse suo iure dicere idem, quod apud Ennium dicat ille Pythius Apollo, se esse eum, unde sibi, si non populi et reges, at omnes sui cives consilium expetant, suarum²⁸⁵ rerum incerti;

quos ego mea ope ex (ia⁶ ?)
 incertis certos compotesque consili (ia⁶)
 dimitto ut ne res temere tractent turbidas

[200] est enim sine dubio domus iuris consulti totius oraculum civitatis.
 testis est ...

CC (codd. potiores: L = V O P U R)

Ed. Ku.: 1 mea ope ex L = V O P U R | 1–2 ex incertis L = V O P U R |
 2 compotesque ς V² : compotes L = V O P U R | consili ς : consilii
 V O P U : consilio R

Edd. rel.: 2 compotes codd. integri paene omnes^[Va.2, Di, Joc. sec. Va.2] : mut.
 desunt^[Va.2]

CE **ante 1** unde sibi et populi et reges et consilium expetant et {suarum}
 summarum rerum incerti *Enn. trib. Or., Ku.* : unde sibi cives omnes
 consilium expetunt / suarum rerum incerti; quos *Enn. trib. Bo.* : undé sibi
 populi et réges consilium éxpétunt, / summárum rerum incérti, quos *Enn.*
trib. Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3 : sibi únde populi et réges consilium éxpétunt, /
 summárum rerum incérti, quos *Enn. trib. Mu.* : unde sibi populi et reges
 consilium expetunt / suarum rerum incerti, quos *Enn. trib. Va.2, Di., Wa.,*
Arg., Kl., Mag., Seg., Tra. : suarum rerum incerti, quos *Enn. trib. Steph.,*
Col., Delr., Scriv., Lev., Gil., Or. : summarum rerum incerti; quos *Enn.*
trib. No., Wilk., Ku. | 1–2 quos ego ópe mea / ex incértis *Or., Ri.2, Wa.,*
Mag. : quos ego ópe mea / pro incértis *Ri.1, Va.1* : quos ego ópe mea / ex
 méstis *Mu.* : quos ego ópe mea ex / incértis *Ri.3, Tra.* : quos ego ope mea /
 † ex incertis *Wilk.* : quos ego mea ope / ex incertis *Ku.* | 1 ope mea *Bo.,*
Or., Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3, Wilk., Wa., Mag., Tra. | 2 pro incertis *Ri.1,*
Va.1 : ex mestis *Mu.* : incertis (*quod irrepsit e versu superiore*) vulg.^[Mu] |
 compotisque *Ellendt (ed. Regimontii Prussorum 1840)*^[Ku] | consilii
Steph., Col., Lev., Seg.

Crit. in app.: **ante 1** “populorum regumque concursus Ennius fortasse
 pluribus exornaverat, ut dubia sit fides huius versus primum a Bothio
 eruti ex Cicerone” *Ri.1, Ri.2, Ri.3*

CS **ante 1** unde populi & reges omnes consilium expetant, / suarum rerum
 incerti *Camerarius ap. Gruterum IV (1604) 123* : unde sibi / sei non po-
 polei et reges, at omnes / sui cives consilium expetant, / suarum rerum in-

285 suarum ‘rel.’^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3] : suarum om. ς ^[Ku], del. *Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3,*
Wilk., Ku. : summarum *Lagom.*^[Or, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Wilk, Di, Joc] codd. aliq.^[Di] : summarum
 om. ς ^[Ku], del. *Ernesti*^[Ku], *Bo., Va.2, Di., Wa., Arg., Kl., Mag., Seg., Tra.* : suarum summa-
 rum L^[Wilk, Ku] Gu.2^[Or] (γ E)^[Va.1] (γ e)^[Ri.1, Ri.2, Mu] (L E Leid.)^[Ri.3] codd. integri
 pler.^[Va.2, Di, Joc] codd.^[KI] : suarum vel summarum vel suarum summarum codd.^[Tra] : mut.
 desunt^[Va.2]

certei, quos *Planck* (1807) 107 : suarum rerum incerti, quos *Reisig* (1816) 71sq., *Hermann* ([1819] 1827) 275 : unde sibi populi et reges consilium expetant / suarum rerum incerti, quos *Lange* (1851) 20 : suarum rerum inertes *Bergk* ([1874] 1884) 359 : <ille sum> / sibi unde populi et régés consilium expetunt, / summarum rerum incerti, quos *Ribbeck* (1875) 147 : unde sibi populi et reges consilium expetunt / suarum (vel summarum) rerum incerti; quos *Vahlen* ([1888] 1923) 275 et *adn.* 2 : sibi a me populi et reges consilium expetunt, summarum rerum incerti, quos *Havet* (1890a) 32sq. : sibi unde populi et reges consilium expetunt / summarum rerum incerti quos *Lo-Cascio* (1892) 115 : unde sibi populi et reges consilium expetant. / summarum rerum incerti, quos *Zillinger* (1911) 112 : summarum rerum incerti quos ego méa ope ex *Klotz* (1947) 349 : unde sibi populi et reges consilium expetunt (ia⁶) *Catone* (1964) 38 *adn.* 4 (sibi), *Soubiran* (1988) 137, 208 : unde sibi populi et reges consilium expetunt / summarum rerum incerti *Grilli* (1965) 196 : consilium expetunt / suarum rerum incerti quos ego *Gualandri* (1965b) 101 : unde sibi populi et reges consilium expetunt / suarum rerum incerti *Drabkin* (1937) 47, *Traina* (1974) 121 : sibi unde populi et reges consilium expetunt / suarum rerum incerti *Paduano* (1974) 37 | 1–2 quos ego ope mea / 'x incertis certos, compotesque consili / *Hermann* ([1819] 1827) 275 : quos ego ópe mea / incépti certos cómpotesque cónsili / *Ribbeck* (1875) 147 (cf. *Ri.*₂ *coroll. pp.* XXXVsq.) : quos ego mea ope ex / incertis certos compotesque consili / *Vahlen* ([1888] 1923) 275 et *adn.* 2 : quos ope ego mea / ex maestis certos compotesque consili / *Havet* (1890a) 32 : quos ego ope mea / ex incertis certos compotesque consili / *Lo-Cascio* (1892) 115 : quos ego ope mea / ex incertis certos potesque consili / *Muller* (1927) 389 | 1 ego / mea ope *Planck* (1807) 107 : ope mea *Reisig* (1816) 71sq., *Hermann* ([1819] 1827) 275, *Lange* (1851) 20, *Ribbeck* (1875) 147, *Lo-Cascio* (1892) 115, *Muller* (1927) 389, *Grilli* (1965) 196 : ope ego mea *Havet* (1890a) 32 | 2–3 certos / compotesque ... dimitto / ut ... turbidas dist. *Planck* (1807) 107 | 2 in coeptis certos *Buecheler*^[Vahlen] : incepti certos *Ri.*₂ *coroll. pp.* XXXVsq., *Ribbeck* (1875) 147 | conpotesque *Grilli* (1965) 196 | consilii *Gualandri* (1965b) 101

– *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Planck* (1807) 107 (*dub. Iph. trib.*), *Lev., Mu.* : *Enn. trag. Eumenidibus trib. Scaliger*^[Wa, Mag], *Va.*₁, *Ribbeck* (1875) 147, *Ri.*₂ in *app.*, *Ri.*₃ in *app.*, *Vahlen* ([1888] 1923) 274, *Lo-Cascio* (1892) 115, *Va.*₂, *Di.*, *Zillinger* (1911) 112, *Wa.*, *Drabkin* (1937) 47 (*probab.*), *Arg., Kl. in app.*, *Catone* (1964) 43 *adn.* 3, *Paduano* (1974) 37, *Traina* (1974) 121–123, *Mag., Seg., Tra.* : *Enn. trag. inc. trib. Delr., Bo., Lange* (1851) 20sq., *Ri.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Kl., Joc., Mart.* : *Enn. scr. inc. trib. Gil.* : *Enn. trag. Alcmeoni trib. dub. Joc. in comm. (e prologo)* | verba Apollinis *Ri.*₁ p. 271 (e prologo), *Va.*₁, *Ri.*₂, *Vahlen* ([1888] 1923) 274, *Ri.*₃, *Havet* (1890a) 33, *Va.*₂ (ad *Furias*), *Di.* (oraculum), *Wa.*, *Drabkin* (1937) 47, *Arg., Kl., Tra., Mart.* | versus *Enn. et Euripidis comparavit Traina* (1974) 121–123 | de significatione religiosa cf. *Paduano* (1974) 37sq. | de textu cf. *Vahlen* ([1888] 1923) 272–277

– *Metr.*: an *Planck* (1807) 107 (cf. *CS*) : ia⁶ *Bo.* (cf. *CE*), *Ri.*₂, *Kl.*, *Catone* (1964) 43 et adn. 3, *Joc.* (1 *dub.*), *Paduano* (1974) 36, *Tra.*, *Mart.* / 1 ego μέα ope ex (*cum hiatu*) *Klotz* (1947) 349, *Kl.* p. 14

CP Aischyl. Eum. 60–63: τάντεϋθεν ἤδη τῶνδε δεσπότη δόμων / αὐτῷ με-
λέσθω Λοξία μεγασθενεῖ· / ἱατρόμαντις δ’ ἐστὶ καὶ τερασκόπος / καὶ
τοῖσιν ἄλλοις δωμάτων καθάρσιος. • 179–180: ΑΠ. ἔξω, κελεύω, τῶνδε
δωμάτων τάχος / χωρεῖτ’, ἀπαλλάσσεσθε μαντικῶν μυχῶν, / ... • 185:
οὔτοι δόμοισι τοῖσδε χρίμπεσθαι πρέπει, / ... • 194–195: ..., οὐ χρηστη-
ρίοις / ἐν τοῖσδε πλησίοισι τρίβεσθαι μύσος. • 614–621: ΑΠ. λέξω πρὸς
ὑμᾶς, τόνδ’ Ἀθηναίᾳς μέγαν / θεσμόν, δικαίως, μάντις ὦν δ’ οὐ ψεύσο-
μαι. / οὐπόποτ’ εἶπον μαντικοῖσιν ἐν θρόνοις, / οὐκ ἀνδρός, οὐ γυναικός,
οὐ πόλεως πέρι, / ὃ μὴ κελεύσαι Ζεὺς Ὀλυμπίων πατήρ. / τὸ μὲν δίκαιον
τοῦθ’ ὅσον σθένει μαθεῖν, / βουλῇ πιφαύσκω δ’ ὑμῖν’ ἐπισπένθαι πατρός·
/ ὄρκος γὰρ οὔτι Ζηνὸς ἰσχύει πλέον.

147

(340 *Ri.*₂₋₃; 376–377 *Va.*₂; 95 *Joc.*)

(a) *Cic. de orat.* 2,155–156 (*Ku.*): ‘... itaque eos [*sc.* *Carneadem et Critolaum et Diogenem*], dum Romae essent, et a se et ab aliis frequenter auditos; quos tu cum haberes auctores, Antoni, miror cur philosophiae sicut Zethus ille Pacuvianus [*cf. Pac. Antiopa*], prope bellum indixeris.’ [156] ‘minime’ inquit Antonius ‘ac sic decrevi philosophari potius, ut Neoptolemus apud Ennium: ‘paucis, nam omnino haud placet’. sed tamen haec est mea sententia, quam videbar exposuisse: ego ista studia non improbo, moderata modo sint; ...’

(b) *Cic. rep.* 1,30 (*Po.*): atqui²⁸⁶ idem (multum enim illum audiebam et libenter) Zethum illum Pacuvi [*cf. Pac. Antiopa*] nimis inimicum doctrinae esse dicebat; magis eum delectabat Neoptolemus Enni, qui ‘se’ ait ‘philosophari velle, sed paucis, nam omnino haud placere’. quodsi studia Graecorum vos tantopere delectant, sunt alia liberiora et transfusa latius, quae vel ad usum vitae vel etiam ad ipsam rem publicam conferre possumus²⁸⁷; istae quidem artes, si modo aliquid, valent ut paulum acuant et tamquam irritent ingenio puerorum, quo facilius possint maiora discere.

286 atqui *Po.* : atque *V^[Po]*

287 possumus *Po.* : possumus *V^[Po]*

(c) *Cic. Tusc. 2,1–2 (Gi.)*: Neoptolemus quidem apud Ennium ‘philosophari sibi’ ait ‘necesse esse, sed paucis; nam omnino haud placere’. ego autem, Brute, necesse mihi quidem esse arbitror philosophari (nam quid possum, praesertim nihil agens, agere melius?), sed non paucis, ut ille. difficile est enim in philosophia pauca esse ei nota cui non sint aut pleraque aut omnia; nam nec pauca nisi e multis eligi possunt, nec qui pauca perceperit, non idem reliqua eodem studio persequetur. [2] sed tamen in vita occupata atque, ut Neoptolemi tum erat, militari pauca ipsa multum saepe prosunt et ferunt fructus, si non tantos quanti ex universa philosophia percipi possunt, tamen eos quibus aliqua ex parte interdum aut cupiditate aut aegritudine aut metu liberemur.

(d) *Apul. apol. 13 (Helm)*: da igitur veniam Platoni philosopho versuum eius de amore, ne ego necesse habeam contra sententiam Neoptolemi Enniani pluribus philosophari; vel si tu id non facis, ego me facile patiar in huiuscemodi verbis culpari cum Platone.

(e) *Gell. 5,15,9 (Ma.)*: hos aliosque talis argutae delectabilisque desidia aculeos cum audiremus vel lectitarem neque in his scrupulis aut emolumentum aliquod solidum ad rationem vitae pertinens aut finem ullum quaerendi videremus, Ennianum²⁸⁸ Neoptoleum probabamus, qui profecto ita ait: ‘philosophandum est, paucis; nam omnino haud placet’.

(f) *Gell. 5,16,5 (Ma.)*: sed hic aequae non diutius muginandum, eiusdemque illius Enniani Neoptolemi²⁸⁹, de quo supra scripsimus [cf. e], consilio utendum est, qui degustandum ex philosophia censet, non in eam ingurgitandum.

philosophandum est, paucis; nam omnino haud placet (ia / tr)

CC – **ad a** (codd. potiores: $M = A H E, L = V O P U R$)

Ed. Ku.: nam <re> R

Edd. rel.: quam omnino ($H E^2$)^[Joc]

– **ad b** (cod.: V)

Ed. Po.: –

Edd. rel.: filosofari $V^{[Va.2, Joc]}$ | set $V^{[Va.2]}$

– **ad c** (codd. potiores: $X = G K R V$)

Ed. Gi.: philophari V^I , so add. V^{Ic} | omnino $X = G K R V$ | haut V K

Edd. rel.: est $H^{[Pohl, Joc]}$ | haut (V K)^[Pohl]

288 Ennianum $P^{[Ma, Mar]}$: ennianum autem (V R)^[Joc, Ma, Mar]

289 neoptolemi $R^{[Mar]}$: neoptolomi (P V)^[Mar]

– **ad d** (codd. potiores: F φ)

– **ad e** (codd. potiores: V P R)

Ed. Ma.: est V P R

Edd. rel.: aut *Laur.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : haut *V*^[Mu] : haud *rel.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2]

– **ad f** (codd. potiores: V P R)

- CE** philosophari est mihi necesse, at paucis: nam omnino haút placet. / dégustandum ex eá, non in eam ingúrgitandum cénseo. *Ri.*₁ (v. 2 ‘*concinnavit*’ ex f; contra *Mercklin* 1860, 668), *Va.*₁, *Word.* : philosophari est mihi necesse, paucis: nam omnino haud placet. / degustandum ex philosophia, non in eam ingurgitandum *Va.*₂ (*dub.*) | philosophari mihi necesse, paucis, nam omnino haud placet *Wa.* : p{h}ilosop{h}ari est mihi necesse, paucis; nam omnino haud placet *Tra.* | <– ∪ – ∪> philosophandumst *Mu.* | philosophari paucis *Steph.* : est; sed paucis *Bo.* : philosophari est mihi necesse, at paucis *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Kl.* : philosophandumst paucis *Mu.* : philosophari est mihi necesse, paucis *Va.*₂ | haut *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Word.*, *Her.*, *Ri.*₃ *Crit. in app.*: mihi philosophandum est paucis; nam omnino haud placet *Dav.* (*ad c*) | “*an philosopharier necessest?*” *Ri.*₃ | “*rectius fuerit hau*” *Ri.*₁
- CS** philosophandum est mi paucis: nam omnino haud placet *Turnebus* (1604) 26 : philosophari est mihi necesse: at paucis: nam omnino haut placet *Vossius* (1620) 116 : philosophari est mihi necesse, at paucis: nam omnino haút placet. *Ribbeck* (1875) 140 : pilosopari est mihi necesse paucis *Frobenius* (1910) 45 : philosophari est mihi necesse, at paucis: / nam omnino haut placet. *Pinto* (1914) 23 : philosophari est mihi necesse, paucis; nam omnino haut placet *Biliński* (1954) 40 : p{h}ilosop{h}ari est mihi necesse, paucis: nam omnino haud placet *Catone* (1964) 39 *adn.* 7 – *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Steph.*, *Col.*, *Lev.*, *Mu.*, *Catone* (1964) 39 *adn.* 5, *Va.*₂, *Tra.* : *Enn. trag. inc. trib. Delr.*, *Scriv.*, *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Word.*, *Ri.*₃, *Wa.*, *Kl.*, *Mag.*, *Seg.* : *Enn. trag. Neoptolemo trib. Bo.* : *Enn. scr. inc. trib. Gil.*, *Kessissoglu* (1990) 71 : *Enn. trag. Philocteti trag. (sec. Soph.) trib. dub. Welcker* (1841) 1374sq. : *Enn. trag. Andromachae trib. Ri.*₁ p. 258, *Ribbeck* (1875) 140, *Ri.*₂ *in app.*, *Ri.*₃ *in app.*, *Zillinger* (1911) 112, *Joc.*, *La Penna* ([1977] 1979) 73, *Grilli* (1988) 712 *adn.* 9, *Mart.* : *Enn. aliae trag. (ignoto titulo) vel trag. Andromachae trib. Leo* (1913) 187 *adn.* 2 | verba *Neoptolemi Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Word.*, *Mu.*, *Ri.*₃, *Va.*₂, *Wa.*, *Kl.*, *Joc.*, *Mag.*, *Tra.*, *Grilli* (1988) 712 *adn.* 9, *Mart.* | *de sensu et exemplari cf. Kessissoglu* (1990) 71sq. – *Metr.*: *ia*⁶ *Bo.* : *tr*⁷ *Ri.*₂, *Kl.*, *Catone* (1964) 39 *adn.* 7 (*mihĩ*), *Joc.* (*dub.*), *Tra.*, *Mart.* (*cf. CE*)
- CP** *Plat. Gorg.* 484c5–8: φιλοσοφία γάρ τοί ἐστιν, ᾧ Σώκρατες, χαρίεν, ἂν τις αὐτοῦ μετρίως ᾄψηται ἐν τῇ ἡλικίᾳ· ἐὰν δὲ περαιτέρω τοῦ δέοντος ἐνδιατρίψῃ, διαφθορά τῶν ἀνθρώπων. • 487c4–d2: καί ποτε ὑμῶν ἐγὼ ἐπήκουσα βουλευομένων μέχρι ὅποι τὴν σοφίαν ἀσκητέον εἶη, καὶ οἶδα ὅτι ἐνίκα ἐν ὑμῖν τοιάδε τις δόξα, μὴ προθυμεῖσθαι εἰς τὴν ἀκρίβειαν φιλοσοφεῖν, ἀλλὰ εὐλαβεῖσθαι παρεκελεύεσθαι ἀλλήλοις ὅπως μὴ πέρα τοῦ δέοντος σοφώτεροι γενόμενοι λήσετε διαφθαρέντες. • *Hipp. mai.* 286a8–b2: ἐπειδὴ ἡ Τροία ἦλω, λέγει ὁ λόγος ὅτι *Νεοπτόλεμος Νέστορα*

ἔροιτο ποῖά ἐστι καλὰ ἐπιτηδεύματα, ἃ ἂν τις ἐπιτηδεύσας νέος ὢν εὐδοκιμώτατος γένοιτο· ... • *Cic. fin. 1,1*: non eram nescius, Brute, cum quae summis ingeniis exquisitaque doctrina philosophi Graeco sermone tractavissent, ea Latinis litteris mandarem, fore ut hic noster labor in varias reprehensiones incurreret. nam quibusdam, et iis quidem non admodum indoctis, totum hoc displicet, philosophari. quidam autem non tam id reprehendunt, si remissius agatur, sed tantum studium tamque multam operam ponendam in eo non arbitrantur.

148

(398–399 Ri.₂₋₃; 412–413 Va.₂; CLXVII Joc.)

Cic. de orat. 2,221–222 (Ku.): nam haec perpetua contra Scaevolam Curiana defensio tota redundavit hilaritate quadam et ioco; dicta illa brevina non habuit. parcebat enim adversarii dignitati; in quo ipse conservabat suam; quod est hominibus facietis et dicacibus difficillimum, habere hominum rationem et temporum et ea quae occurrant, cum salsissime dici possunt, tenere. itaque nonnulli ridiculi homines hoc ipsum non insulse interpretantur. [222] dicere enim aiunt²⁹⁰ Ennium,²⁹¹ ‘flammam a sapiente facilius ore in ardente opprimi, quam bona dicta teneat’; haec scilicet bona dicta quae salsa sint; nam ea dicta appellantur proprio iam nomine.

CC (codd. potiores: *M* = *A H E*, *L* = *V O P U R*)

Ed. Ku.: aiunt Ennium flammam a sapiente *L* = *V O P U R* : aiunt (*sp. vac. 26/28 litt.*) pienti *H* : aut pienti *A* : aut ϱ piente(i *superscr.*) *E* | inardescente *R*

Edd. rel.: aiunt Ennium flammam a sapiente (*L* = *O P*)^[Joc] : enim aiunt, *om. Ennium (Voss. Leid.)*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Va.2] : enim aiunt (*sp. vac. 26/28 litt.*) pienti *H*^[Wilk, Va.2, Joc] : enim aut pienti *A*^[Va.1, Va.2, Joc, Wilk] *E*^[Joc] : enim aut (aiunt *superscr.*) pienti *E*^[Va.1, Va.2] piente *E*^[Wilk] sapiente *E*^[KL] *codd. integri*^[Va.2] : sapienti *M*^[KL] : sapienti *vel* sapiente *codd.*^[Va.2, Tra]

CE <nám> flammam sapiéns facilius óre in ardente ópprimit, / quám bona dicta téneat. *Enn. trib. Ri.1* (“*indirecta oratione utitur Cic.*”), *Va.1, Ri.2* (“*indirecta oratione utitur Cic.*”) : nám flammam sapiéns facilius óre in ardente ópprimit, / quám bona dicta téneat. *Enn. trib. Mu.* : flámmam <enim> sapiéns facilius óre in ardente ópprimit, / quám bona dicta téneat. *Enn. trib. Ri.3* (“*indirecta oratione utitur Cic.*”) : flammam a sapienti facilius ore in ardente opprimi / quam bona dicta teneat *Enn. trib. Va.2, Wa.*,

290 enim *secl. Kays.* : enim aiunt *secl. Bake*^[Va.2, Ku], *Piderit*^[Ku], *Sutton*^[Ku]

291 Ennium *om. (H A E)*^[Wilk, Va.2, Joc, Ku] *Leid.*^[Or. Ri.1, Va.1, Ri.2, Va.2] *Voss.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Va.2]

- Kl., Tra.* : flamma a sapienti facilius ore in ardente opprimi / quam bona dicta teneat *Enn. trib. Seg.* | sapienti *Ku.*
Crit. in app.: faciliust *dub. Va.*₂
- CS flammam a sapiente facilius ore in ardente opprimi potest, quam bona dicta teneat *Enn. trib. Planck (1807) 123* : flammam a sapienti facilius ore in ardente opprimi, / quam bona dicta teneat *Enn. trib. Zillinger (1911) 122, Catone (1964) 123 adn. 1* : flammam <enim> sapiens facilius ore in ardente opprimat, / quam bona dicta teneat *Enn. trib. Pinto (1914) 24*
 – *Interpr.*: *Enn. trag. inc. trib. Planck (1807) 123, Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Wa.*, *Kl., Joc., Seg., Mart.* : *Enn. fab. inc. trib. Mu., Va.*₂, *Tra.* : non apud *Col.*
 – *Metr.*: tr⁷ *Ri.*₂ (2 mutil.), *Kl., Catone (1964) 123 adn. 1, Tra.* (cf. CE + CS)
- CP *Petron. frg. 38,1–2*: nam citius flammas mortales ore tenebunt / quam secreta tegant. • *Ennod. epist. 7,16 (CCCXXII in MGH AAVII)*: facilius est ignem in pyras animatum lingua conprimere, quam silentium inter optata servare. • *Symm. epist. 1,31,2*: nam facilius est ardentis favillas ore comprimere quam luculenti operis servare secretum.

149

(374 *Ri.*_{2–3}; 381 *Va.*₂; 319 *Joc.*)

(a) *Cic. de orat. 3,162 (Ku.)*: quo in genere primum est fugienda dissimilitudo²⁹²: ‘caeli ingentes fornices’. quamvis sphaeram in scaenam, ut dicitur, attulerit Ennius, tamen in sphaera fornicis similitudo inesse non potest.

(b) *Varro, ling. 5,19 (GS)*: omnino e<g>o magis puto a chao cho<um ca>vum²⁹³ et hinc caelum, quoniam, ut dixi, ‘hoc circum supraque quod complexu continet terram’, cavum caelum. itaque dicit Androm<ed>a Nocti²⁹⁴ [*Enn. F 34*]: ‘qu<a>e cava caeli / signitinentibus conficis bigis’

292 dissimilitudo, ut: *Steph.*

293 *add. GS duce Mue.* : a Chao choum, hinc cavum *Mue., Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂ : a chao chouū *F*^[Va.2,GS,Joc] choum (*F G*)^[Mue] : chorum *H*^[Mue] : chouum *a*^[Mue] : conum *b*^[Mue] : glossema ‘choncavum hodie dicimus’ *c*^[Mue] : cauum *pro* chouū *Laetus*^[GS] : a Chao cavum *Ri.*₃ : a chao chovum et hinc caelum *Kl.* : † eo magis puto a chao chouū † et hinc caelum *Joc.*

294 Andromeda nocti: quae *Scal. in not.* : androma Noctiq; *F*^[GS] androma noctique *F*^[Va.2,Coll,Joc,Mart] *codd.*^[Kent] androma *F*^[Ri.3,Kl] Androma *F*^[test. Wilmannsio]^[Ri.2] (*G H a c*)^[Mue,Ri1,Va.1,Ri.2] Andromacha (*F* ‘ut vid.’)^[Mue,Ri1,Va.1] : Andromada *b*^[Mue,Ri1,Va.1,Ri.2] : noctique *codd.*^[Sp] : Andromacha Nocti: quae *Laetus*^[Joc] Androma<ch>a *Laetus*^[Coll,Tra] Andromaca nocti: quae *Laetus*^[Mart] : Andromacha nocti: quae *Augustinus ap. Scal., Bo., Mue.* : Andromaca Nocti: quae *Joc.*

et Agamemno [*Enn. F* 83,1–2]: ‘in altisono / caeli clipeo’: cavum enim clipeum; et Ennius item ad cavationem²⁹⁵: ‘caeli ingentes fornices’. quare ut a cavo cavea et caull<a>e²⁹⁶ {et convallis, cavata vallis}²⁹⁷ et † cavea e cavitione ut cavium, sic ortum, unde omnia apud <H>esiodum, a chao cavo caelum.

caeli ingentes fornices

(ia / tr)

- CC – **ad a** (*codd. potiores: M = A² H, L = V O P U R*)
 – **ad b** (*cod. potior: F*)
 CE ad nationem caeli ingentes fornices *Delr. (contra Planck 1807, 4)*
 CS – *Interpr.: Enn. fab. inc. trib. Steph., Mu., Va.₂, Tra. : Enn. scr. inc. trib. Col., Gil. : Enn. trag. Andromedae trib. Delr. : Enn. trag. Andromedae et trag. inc. trib. Scriv. : Enn. trag. Hecubae trib. Osann (1816) 136 (dub.), Hermann (1831) 124, Düntzer (1838) 51 (dub.), 53 : Enn. trag. inc. trib. Bo., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Mart.*
 – *Metr.: ia vel tr fin. Ri.₂ : inc. Kl. : ia⁶ Joc. (dub.), Mart. (pars)*
 CP *Eur. Hec. 1100: ἀμπτάμενος οὐράνιον ὑψητεῖς ἐς μέλαθρον, / ... • Hyg. fab. 150: Atlanti autem, qui dux eorum [sc. Titanorum] fuit, caeli fornices superumeros imposuit [sc. Iovis], qui adhuc dicitur caelum sustinere.*

150

(381–382 Ri.₂₋₃; 404–405 Va.₂; 320 Joc.)

(a) *Cic. rep. 1,49 (Po.)*: et vero negant oportere, indomiti populi vitio genus hoc totum liberi populi repudiari: concordii populo, et omnia referenti ad incolumitatem et ad libertatem suam, nihil esse immutabilius, nihil firmitus; facillimam autem in ea re publica esse concordiam, in qua idem conducat omnibus; ex utilitatis varietatibus, cum aliis aliud expediat, nasci discordias. itaque cum patres rerum potirentur, numquam constitisse civitatis statum; multo iam id in regnis minus, quorum²⁹⁸, ut ait Ennius, ‘nulla {regni} sancta societas nec fides est’.

295 adua * * tionem *F*^[Va.2]

296 cauile *F*^[GS] : *corr. Scal.*^[GS]

297 “*quae cum proba sit convallis explicatio, hoc vero a cavo derivari nequeat, seclusimus, quae sane vix dixeris unde illata sint certe non corrupta*” *GS in app.* : cavata vallis *secl. Scal.*^[GS]

298 quorum *cod.*^[Mai,Mu] : “*vel quoniam scribendum pro quorum vel regni delendum*” *Mai in app.*

(b) *Cic. off. 1,26 (Wi.)*: maxime autem adducuntur plerique ut eos iustitiae capiat oblivio cum in imperiorum honorum gloriae cupiditatem inciderunt. quod enim est apud Ennium: ‘nulla sancta societas nec fides regni est’, id latius patet. nam quidquid eius modi est in quo non possint plures excellere, in eo fit plerumque tanta contentio ut difficillimum sit servare ‘sanctam societatem’.

nulla sancta societas nec fides regni est (?)

CC – **ad a** (*cod.*: V)

Ed. Po.: nulla regni V

Edd. rel.: nulla regni V^[Mai,Mu,Va.2,Kl,Joc,Tra] | fides est V^[Mu] fidestest V^[Ri.2,Va.2]

– **ad b** (*codd. potiores*: ζ = B P V, ξ = M c)

Ed. Wi.: –

Edd. rel.: societas nulla sancta regni est, nec fides (ia) *cod. Balduini*^[Heus] | societas sancta c^[Ri.2,Ri.3] | fides regni *codd.*^[Mai,Mu,Kl,Tra,Po]

CE nūlla sancta sócietas / néc fides regni ést Bo., No. (ad b), Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Wa., Kl., Tra. : – – nulla {regni} sancta societas, / nec fides – est No. (ad a) : nulla sáncta regni sócietas / néc fides est Mu. : nulla regni sancta societas / nec fides est Va.₂, Schö. | nulla {regni} Po. (ad a)
Crit. in app.: nulla {regni} Mai (ad a) (vel regni delendum vel quoniam scribendum pro quorum)

CS nulla est societas sancta regni, nec fides (ia)⁶ Vossius (1620) 115 : nulla sancta societas / nec fida regni est Grotius (1828) 161 : <...> nulla sancta societas / nec fides regni <...> Zillinger (1911) 121 : nulla sancta sócietas / néc fides regni ést Ribbeck (1875) 202 : nulla regni sancta societas nec fides est Leo (1913) 187 adn. 2

– *Interpr.*: Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Lev., Va.₂, Tra. : Enn. trag. inc. trib. Delr., Bo., Grotius (1828) 160sq., Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Mart. : Enn. trag. Thyesti trib. Bo. in app. (dub.), Ri.₁ p. 268, Va.₁, Ri.₂ in app. (“ariolando”), Ribbeck (1875) 202, Mu., Ri.₃ in app. (“ariolando”), Tra. in app. (dub.) : Enn. scr. inc. trib. Gil. : Enn. trag. Phoenissis vel Thyesti trib. Leo (1913) 187 adn. 2 | de Atreo et Thyeste dub. La Penna ([1977] 1979) 66sq. | regni scriptum ab Ennio, a Cicerone in rep. omissum, postea a lectore quodam alio loco iniectum esse censuit Skutsch ([1948] 1968) 30

– *Metr.*: ia⁶ Vossius (1620) 115 (cf. CS) : tr⁷ Heus. (mutil.), Bo., Ri.₂ (mutil.) (cf. CE) : inc. Kl., Joc. : tr Tra.

CP *Cic. off. 3,32*: nulla est enim societas nobis cum tyrannis et potius summa distractio est, ... • *Sall. Iug. 10,3*: nunc, quoniam mihi natura finem vitae facit, per hanc dexteram, per regni fidem moneo obtestorque te uti ... • *Liv. 1,14,3*: ob infidam societatem regni • *Sen. Thy. 215–218*: SAT. ubi non est pudor / nec cura iuris sanctitas pietas fides, / instabile regnum est.

:: AT. sanctitas pietas fides / privata bona sunt; qua iuvat reges eant. • *Lucan.* 1,92–93: ..., / nulla fides regni sociis, omnisque potestas / impatiens consortis erit. • *Min. Fel.* 18,6: quando umquam regni societas aut cum fide coepit aut sine cruore discessit?

151

(39–53, 54–56 Ri.₂₋₃; 54–71 Va.₂; 32–49 Joc.)

(a) *Cic. Att.* 8,11,3 (SB): haec a te invitatus breviter exposui; voluisti enim me quid de his malis sentirem ostendere. προθεσπίζω igitur, noster Attice, non hariolans, ut illa cui nemo credidit, sed coniectura prospiciens: (12) ‘iamque mari{a} magno –’; non multo, inquam, secus possum vaticinari; tanta malorum impendet Ἰλιάς.

(b) *Cic. orat.* 155–156 (West.): atque etiam a quibusdam sero iam emendatur antiquitas, qui haec reprehendunt. nam pro ‘deum atque hominum fidem’ ‘deorum’ aiunt. ita credo hoc illi nesciebant; an dabat hanc licentiam consuetudo? itaque idem poeta qui inusitatius contraxerat: (6) ‘patris mei meum factum pudet’ pro ‘meorum factorum’²⁹⁹ et (13) ‘textitur, exitium examen rapit’ pro ‘exitiorum’, non dicit ‘liberum’, ut plerique loquimur, cum ‘cupidos liberum’ aut ‘in liberum loco’ dicimus, sed ut isti volunt [*Enn. F* 152]: ‘neque tuum umquam in gremium extollas liberorum ex te genus’. et idem [*Enn. F* 153,5]: ‘namque Aesculapi liberorum’. at ille alter in Chryse non solum [*Pac. trag.* 80 Ri.₂₋₃]: ... quod erat usitatum, sed durius etiam [*Pac. trag.* 81 Ri.₂₋₃]: ...; idemque pergit [*Pac. trag.* 82 Ri.₂₋₃]: ..., etsi est apud eundem [*Pac. trag.* 34 Ri.₂₋₃]: ... [156] ... et quid dixit Accius [*Acc. trag.* 655 Ri.₂₋₃]? ... idemque [*Acc. trag.* 656 Ri.₂₋₃] ...

(c) *Cic. div.* 1,66–67 (Gio.): inest igitur in animis praesagitio extrinsecus iniecta atque inclusa divinitus. ea si exarsit acrius, furor appellatur, cum a corpore animus abstractus divino instinctu concitatur. (1–9) ‘sed quid oculis rapere visa est derepente ardentibus? / ubi illa paulo ante sapiens illa virginali’ modestia?’ – / ‘mater, optumatum multo mulier melior mulierum, / missa sum superstitiosis hariolationibus; / namque [neque *codd.*] me Apollo fatis fandis dementem invitam ciet. / virgines vereor aequalis, patris mei meum factum pudet, / optumi viri; mea mater, tui me miseret, mei piget. / optumam progeniem Priamo peperisti extra me; hoc dolet. / men obesse, illos prodesse, me obstare, illos obsequi.’ o poema tenerum

299 {meorum} fatūm *Grotius ap. Burmannum* (1780) 632

et moratum atque molle! sed hoc minus ad rem; [67] illud, quod volumus, expressum est, ut vaticinari furor vera soleat. (10–11) ‘adest, adest fax obvoluta sanguine atque incendio. / multos annos latuit; cives, ferte opem et restinguite.’ deus inclusus corpore humano iam, non Cassandra loquitur. (12–15) ‘iamque mari magno classis cita / texitur. exitium examen rapit; / adveniet, fera velivolantibus / navibus complevit manus litora.’ tragoedias loqui videor et fabulas.

(d) *Cic. div. 1, 114 (Gio.)*: multos nemora silvaeque, multos amnes aut maria commovent, quorum furibunda mens videt anto multo, quae sint futura. quo de genere illa sunt: (16–18) ‘eheu videte: / iudicavit inclitum iudicium inter deas tris aliquis, / quo iudicio Lacedaemonia mulier, Furiarum una, adveniet.’ eodem enim modo multa a vaticinantibus saepe praedicta sunt, ...

(e) *Cic. div. 2, 112–113 (Gio.)*: at multi saepe vera vaticinati, ut Cassandra: (12) ‘iamque mari magno –’ eademque paulo post: (16) ‘eheu videte –’ [113] num igitur me cogis etiam fabulis credere? quae delectationis habeant quantum voles, verbis sententiis numeris cantibus adiuventur; auctoritatem quidem nullam debemus nec fidem commenticiis rebus adiungere.

sed quid oculis rapere visa est derepente ardentibus? (tr⁷)
ubi illa paulo ante sapiens virginali’ modestia? (tr⁷ ?)

mater, optumatum multo mulier melior mulierum, (tr⁷)
missa sum superstitiosis hariolationibus;
5 namque me Apollo fatis fandis dementem invitam ciet.
virgines vereor aequalis, patris mei meum factum pudet,
optumi viri; mea mater, tui me miseret, mei piget.
optumam progeniem Priamo peperisti extra me; hoc dolet.
men obesse, illos prodesse, me obstare, illos obsequi.

10 adest, adest fax obvoluta sanguine atque incendio. (tr⁷)
multos annos latuit; cives, ferte opem et restinguite.

iamque mari magno classis cita (da⁴)
texitur. exitium examen rapit;
adveniet, fera velivolantibus
15 navibus complevit manus litora.

eheu videte: (r^c)
 iudicavit inclitum iudicium inter deas tris aliquis, (tr⁸)
 quo iudicio Lacedaemonia mulier, Furiarum una, adveniet.

5 namque Hott.

[1: c – 2: c – 3: c – 4: c – 5: c – 6: b, c – 7: c – 8: c – 9: c – 10: c – 11: c – 12: a, c, e – 13: b, c – 14: c – 15: c – 16: d, e – 17: d – 18: d]

CC – *ad a* (codd. potiores: E G N V R P F M b d m s)

Ed. SB: 12 maria codd.

Edd. rel.: 12 maria codd.^[Watt, Joc]

– *ad b* (codd. potiores: L A, $\mu = \Sigma \Delta \Theta \Phi \Xi$)

Ed. West.: 6 patris L $\Delta \Xi$ A i. m. : partis A^IΣ (sed patris A i. m., cum duobus punctis super a ad partis ligatum sec. Westman 1967, 162) : partes Θ : de Φ n. l. | patris mei] patrem meum T² (al.) | 13 capit Θ E : caput T² (al.)

– *ad c* (codd. potiores: A V B R F P H M)

Ed. Gio.: 1 rapere codd. | 2 ubi illa paulo codd. | virginalē, corr. in -li B | 3 optuma tum A V M P : optima H | optima mulier (om. multo) H | mulierum superscr. V² | 5 neque me codd. | ciet (ante c eras. una litt.) A : sciet B F | 6 vero (o ex e corr. p. ras., fort. ex vereor) B : vero rel. | 8 optimum, corr. in -am B | peperisti cod. Eliens. test. Dav. : re(p)peristi codd. | 9 men, n eras. B L : me H F M P | illos¹ illo A | 11 referte A V H P | restinguit A P | 12–15 iamque ... textitur / exitium ... rapit / adveniet ... litora dist. P | 12 clausis, corr. in class- V | 14 advenit (corr. in -iet, ut vid.) et fera V | 15 complevit rel. : complebit P

Edd. rel. et studd.: 1 rapere (A B H V)^[Pea] (V Erl.)^[Ri.1, Va.1] codd. opt.^[Ri.1, Va.1, Ri.2] codd. mel.^[Mu] codd. boni pler.^[Ri.3] codd.^[Or, Va.1, Ern, Kl, Joc, Mag, Tra] : rabere codd. quid. det.^[Mu] | 2 ubi illa paulo (A B H V)^[Pea] codd.^[Or, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mag] | virginali (A B H V)^[Pea] codd.^[Or, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Tra] : virginalē B^I^[Va.2, Joc] | 3 optimumatum B^I^[Or, Ri.2, Mu, Pea, Mag, Grilli] codd.^[Ri.3, Kl] : optuma tum (A V)^[Or, Ri.2, Mu, Pea, Joc, Mag, Seg] B^I^[Joc, Seg] codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.3, Di, Ern] (vel sim.) codd.^[Wa] optuma tū (A V)^[Grilli] codd.^[Tra] : optima H^[Or, Ri.2, Mu, Ri.3, Pea] codd. det.^[Ri.3] | multa A^[Or, Ri.2, Mu, Ri.3] : multo om. H^[Or, Ri.2, Mu, Ri.3] | mulier melior (V, erasa post melior voce aliqua, cuius apparent apices is)^[Or, Ri.1, Va.1, Ri.2] : mulierum superscr. V²^[Or, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu] | 4 harioationibus (A B)^[Mu] ‘rel.’^[Va.1, Ri.1, Ri.2] : ariolationibus V^[Or, Ri.1, Va.1, Ri.2] H^[Or, Ri.2] | 5 neque me (A B H V)^[Pea] codd.^[Or, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Ern, Mag, Tra, Grilli] | sciet B^I^[Ri.2] | appollo A^[Or] | sciet B^I^[Or] | 6 vero** (o ex e corr.) B^I^[Va.2, Joc] : vero (A V)^[Pea, Joc, Seg] (B H)^[Pea] B²^[Seg] codd. (rel.)^[Or, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Di, Ern, Kl] | aequalis A^[Va.1, Pea] (B H V)^[Pea] codd.^[Or, Ri.2, Mu] : equalis Erl.^[Ri.1, Va.1] : aequales rel.^[Ri.1, Va.1] | fatum H^[Or, Ri.2, Mu, Ri.3] | 7 optimi H^[Or, Ri.2, Mu] | misere H^[Or, Ri.2] | puget A^I^[Or, Ri.2] | 8 optimam H^[Or, Ri.2, Mu] | peperisti (cod. Eliens. test. Dav.)^[Dav, Or, Ri.2, Mu, Ri.3, Pea, Ern] aliq. codd. det.^[Va.2] ζ ^[Kl]

: reperisti *H*^[Or,Ri.2,Ri.3,Pea] *Erl.*^[Ri.1,Va.1] : repperisti *V*^[Or,Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3,Pea,Ern,Joc,Seg] *A*^[Or,Va.1,Ri.2,Ri.3,Pea,Ern,Joc,Seg] *B*^[Or,Ri.2,Ri.3,Pea,Ern,Joc,Seg]
codd.^[Kl] : repperisti *vel* reperisti *codd. aliq.*^[Or] *codd. mel.*^[Mu] *codd. opt.*^[Va.2,Di] | me *om.* *H*^[Or,Ri.2,Mu] | **9** men *V*^[Or,Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3,Ern,Ax] *A*^[Or,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3,Ern,Ax] : me* *B*^[Or,Ri.2,Mu,Ri.3,Va.2,Joc,Ax] *H*^[Or,Ri.2,Mu,Ri.3,Ax] : me (*B H*)^[Ern] *rel.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3] | illo *A*^[Or] | **10** adest a fax *H*^[Or,Ri.2,Mu] | **11** ferte (*R Cantab. Med.*)^[Dav] : referte *V*^[Or,Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3,Va.2,Ern,Joc,Seg] *A*^[Or,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3,Va.2,Ern,Joc,Seg] *H*^[Or,Ri.2,Mu,Ri.3,Ern] *Erl.*^[Ri.1,Va.1] *sex codd. teste Grut.*^[Dav] *aliq. codd.*^[Or,Ri.1,Va.1,Di] | restin-
 guit *A*^[Or] | **12** clausis, *corr. in classis* *V*^[Or,Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu] : clasis *A*^[Or,Ri.2,Mu] | **14** adveniet *Erl.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2] *A*^[Or,Va.1,Ri.2] (*B H*)^[Or,Ri.2]
codd.^[Mag] : advenit et *V*^[Or,Ri.2,Mu] *V*^[Va.1,Ri.3,Ern] *V*^[Joc,Seg] *codd. pler.*^[Va.1] | **15** manibus *Erl.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2] | complevit *V*^[Or,Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Pea,Seg] *A*^[Or,Va.1,Ri.2,Mu,Pea,Seg] *H*^[Or,Ri.2,Mu,Pea] *B*^[Or,Ri.2,Mu,Pea,Seg]
Erl.^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu] *rel.*^[Kl] *codd. opt.*^[Va.2,Di,Ern,Heurg] *codd. boni pler.*^[Ri.3] *codd.*^[Tra,Havet] : complebit *P*^[Va.2,Kl,Ern,Heurg,Joc,Seg] *codd. det.*^[Ri.2,Mu,Ri.3] *codd. det. aliq.*^[Or,Pea] *codd. pler.*^[Ri.1,Va.1] | manu *B*^[Or]
 – **ad d** (*codd. potiores: A V B R F P H M*)

Ed. Gio.: **17** iudicavit *codd.* | intus *ex inter V*

Edd. rel. et studd.: **17** iudicavit *codd.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3,Mag,Havet] | incli-
 tum *Erl.*^[Va.1] (*A B¹ H*)^[Ri.2,Mu] *codd.*^[Havet] : inclytum *V*^[Va.1,Ri.2,Mu] *B*^[Ri.2,Mu] | inter deas tris (*A codd. pler.*)^[Va.1] : inter de astris *Erl.*^[Ri.1,Va.1] *V*^[Ri.1] inter deastris (us *m² superscr.*) *V*^[Va.1] : intus *V*^[Joc] : inter
add. B^[Mu,Joc]

– **ad e** (*codd. potiores: A V B R F P H M*)

Ed. Gio.: **12** iam quae *A*^[Gio]

CE **1** quis *Seg.* | rabere *Lambinus* (1573)^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3,Va.2,Di,Kl,Ern,Heurg,Joc,Tra,Planck] (cf. *CE: Crit. in app.*; “speciose sed temere” *Va.2 in app.*), *Gruter*^[Or], *Scriv.*, *Dav.*, *Hott.*, *Bo.*, *Or.*, *No.*, *Ri.1*, *Va.1*, *Ri.2*, *Word.*, *Mu.*, *Ri.3*, *Merry*, *Pea.*, *Ern.*, *Heurg.*, *Mag.*, *Gio.*, *Tra.* | visa es *Lambinus*^[Or,Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3,Va.2,Di,Pea,Ern,Kl,Gio,Timpanaro], *Delr.*, *Scriv.*, *Ri.1*, *Va.1*, *Ri.2*, *Word.*, *Mu.*, *Ri.3*, *Ern.*, *Heurg.* : visa est *Dav.*, *Hott.*, *Va.2* (*prob. Bailey* 1904, 172), *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Kl.*, *Joc.*, *Mag.*, *Gio.*, *Seg.*, *Tra.*, *Masiá*, *Schö.* | **2** ubi paul(l)o ante sapiens illa *Lambinus*^[Or,Ri.1], *Bo.*, *Pea.* : ubi paullo ante sapiens illa et *Delr.*, *Scriv.* : ubi illa paul(l)o *Dav.*, *Hott.*, *Or.*, *No.*, *Seg.* : ubi illa <tua> *Ri.1*, *Va.1*, *Ri.2*, *Word.*, *Mu.*, *Ri.3*, *Merry*, *Ern.*, *Heurg.*, *Tra.* : <aut> ubi *Va.2*, *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Kl.*, *Masiá*, *Schö.* : ubi paulo ante *Gio.* | virginal’ *Lambinus*^[Or,Gio], *Delr.* : virginali *Scriv.*, *Dav.* (= virg’nali), *Hott.*, *Or.*, *No.*, *Va.2* (*contra Bailey* 1904, 172), *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Seg.*, *Pet.*, *Masiá*, *Schö.* : virginali’ *Bo.*, *Ri.1*, *Va.1*, *Ri.2*, *Mu.*, *Ri.3*, *Kl.*, *Tra.* : virginalis *Word.*, *Merry*, *Pea.*, *Ern.*, *Heurg.* : † virginali † *Joc.* | **3** optuma quam *Asc.* (1521)^[Gio] : – o mater mea, tum *Lambinus* (1566)^[Or] : mater optuma, tum vero multo *Lambinus*^[Dav] : mater optuma, tum multo *Col.*, *Scriv.*, *Dav.*, *Hott.* : o mater optuma, tum multo *Delr.* : optumarum *Ri.1*, *Va.1*, *Ri.2*, *Word.*, *Mu.*, *Ri.3*, *Merry*, *Pea.*, *Wa.*, *Kl.*, *Heurg.* : optuma, tu *Va.2*, *Di.*, *Arg.*, *Pet.*, *Masiá*, *Schö.* : optumatum *Joc.*, *Seg.*, *Tra.*,

vulg.^[Joc] (*non prob. Ri.₂ coroll. p. XIX*) : optuma et Mag. | † mulierum Scriv. | **4** missa vulg.^[Mu] : maesta Mu. | ariolationibus Delr., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Word., Mu., Ri.₃, Merry : hariolationibus Va.₂, Di., Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Tra., Masiá | **5** neque me Apollo fatis fandis dementem ciet, inde invitam virg. Mars.^[Gio] | neque me Scal., Col., Delr., Scriv., Dav., Bo., Va.₂ (*prob. Bailey 1904, 172*), Di., Wa., Kl., Seg., Tra., Pet., Schö. : namque me Hott., Arg. : † neque me Or. : nam* me No. : namque {me} Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mu., Ri.₃, Heurg. : † neque † me Joc. : namque Apollo Gio. : † namque † Masiá | fantis Delr. | in vitam Rom.^[Gio] | **6–9** virgines vero ... mei / meum ... viri / mea ... piget / optumam ... peperisti (reperisti Rom.) / extra ... men (me Mars.) obesse / illos ... obsequi dist. Rom.^[Gio], Mars.^[Gio] | **6** virgines vero aequales Mars.^[Or, Gio], Col., Delr., Scriv., Dav., Hott., Or., No. : virgines aequales, patris Bo. : virgines aequalis vereor Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Word., Mu. : virgines aequales vereor Merry | patri' Or., No. | mecum meum factum disputet Mars.^[Or, Gio] | **7** optimi No. | **8** peperisti Mars.^[Gio, Joc] : reperisti Col., Bo. | **9** me obesse Delr., Scriv., Seg. : med obesse Dav., Hott., Or., Wa. : me heu Gulielmus ex S. Victoris cod. (meu)^[Gio] | alios ... alios Mars.^[Gio] | **post 9** Hecuba hoc dolet pudet piget (*trag. inc. inc. 21 Ri.₂₋₃*) add. Wa. | **10–11** adest ... sanguine / atque ... latuit / cives referte ... restinguite dist. Rom.^[Gio] | **11** multos ... latuit / cives ... referte ... restinguite dist. Crat.^[Gio] | multos vos annos Bo. | vos cives Delr., Scriv. | cives referte opem Ald.^[Scriv] | **12–15** iamque ... textitur / exitium ... rapit / advenit et ... complevit m. litora dist. Rom.^[Gio] : iamque ... textitur / exitium ... advenit / et fera ... littora dist. Mars.^[Gio] : iamque ... textitur / exitium ex. rap. advenit et ... complevit m. littora dist. Asc. (1521)^[Gio] | **14** advenit et fera Col., Delr., Scriv., Dav., Hott., Or., Bo., Ri.₁, Ar. : advenit, fera Arg. | velivolantibu' Bo., Mu. | **15** navibu' Col., Delr., Scriv., Dav., Hott., Bo., Mu. | complevit Col., Scriv., Ri.₁, Ri.₂, Arg., Joc. : complebit Mars.^[Or, Ri.1], Or., Va.₁, Word., Mu., Ri.₃, Merry, Va.₂, Di., Pea., Wa., Kl., Ern., Heurg., Mag., Seg., Pet., Tra., Masiá, Schö. | manu' Col., Delr., Scriv., Dav., Bo., Mu. | **16–18** eheu ... iudicium / inter ... Lacedaemonia / mulier ... dist. Col., Hott. : eheu videte iudicavit inclutum / iudicium ... iudicio / Lacedaemonia dist. Delr. : eheu, videte: iudicavit inclutum / iudicium inter Deas treis aliquis, quo iudicio / Lacedaemonia dist. Scriv. : heu heu, videte! iudicavit inclutum / iudicium tres inter deas; quo iudice / Lacaena mulier, una Furiarum, advenit. dist. Bo. : heu heu, cernite! iudicat inclutum / iudicium inter deas tres aliquis: / quo iudicio Lacedaemonia / mulier, Furiarum una, adveniet dist. Ar. | **16** <- - - - - - - - - > eheú videte! Mu. | **17** iudicabit Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Word., Merry, Pea., Arg., Gio. | treis Col. | inclutum Ri.₁, Ri.₃, Merry : inclutum Schö. | **18** advenit Bo.

(ad a) **12** mari Hervagius (ed. Basileae 1534)^[SB]

Crit. in app.: **1** rabere Lambinus (1573) i. m.^[Joc.p.210, adn.1], Lambinus (1584) i. m.^[Or] (cf. CE) : rapere Heurg. in not. | **2** “virginali’?” Di. in app. | **3** mater optuma tu, tum multo mulier melior muljerum Dav. in app.

- | **5** meque Apollo *dub. Or. in app.* | **9** med *Lambinus (1584) i. m.*^[Or,Ri.1,Ri.2,Mu,Ri.3,Ern] | **10** ah adest fax *Lambinus (1584) i. m.*^[Dav,Or] | **16–18** eheu vid. iudicav. incl. / iud. int. Deas tris al. / quo iud. Laced. / mul., fur. una, adv. (1 ia, 3 an) *dist. Dav. in app.* | **17** “molliores erunt numeri tales: iudicavit inter deas tris aliquis inclitum iudicium” *Mu. in app.*
- CS **1–2** sed quid oculis rabere visa es derepente ardentibus? / ubi illa paulo ante sapiens virginali<s> modestia? *Timpanaro (1996) 19* | **1** rabere *Muretus ([1586] 1789) 221, Grotius ap. Burmannum (1780) 631, Reiz (1787) VIII, Planck (1807) 114, Vahlen (1882) 605, Pinto (1914) 31, Scheidweiler (1948) 323, Skutsch (1967) 133, Lennartz (1994) 218* | visa est *Muretus ([1586] 1789) 221, Grotius ap. Burmannum (1780) 631* : visa es *Reiz (1787) VIII, Planck (1807) 114, Vahlen (1882) 605, Pinto (1914) 31, Scheidweiler (1948) 323, Webster (1967) 168, Timpanaro (1968) 669, (1978) 658* | **2** ubi illa paulo anto sapiens virginali modestia *Cic. trib. Grotius ap. Burmannum (1780) 631* | úbi illa virginális paulo ante ét sapiens modéstia *Buecheler*^[Ri.2.coroll.,Vahlen] (*non prob. Ri.2 coroll. p. XIX*) : ubi illa <tua> paulo ante sapiens virginal sapientia? *Bergk ([1874] 1884) 324* : ubi illa paulo ante <apta> sapiens virgin{al}i modestia *vel* sapiens illa virginalis paulo ante ubi modestia *dub. Skutsch (1967) 133* | ubi paul(l)o ante sapiens illa *Auratus*^[Or,Ri.2,Mu,Ri.3,Pea] : ubi illa paulo *Turnebus (1604) 93, Planck (1807) 116, Geppert (1858) 112* : ubi illa tua paullo *Reiz (1787) VIII, Ri.2 coroll. p. XIX, Pinto (1914) 31* : <aut> ubi illa paulo *Lachmann (1855) 29, Vahlen (1882) 605, Scodel (1980) 23 (de metro cf. Joc.)* | paulod sive pausillo *Ri.2 coroll. p. XIX* : pausillo *Ribbeck (1875) 89* : paullo *Enk (1957) 286* | virginali’ *Auratus*^[Gio], *Reiz (1787) VIII, Lachmann (1855) 29, Vahlen (1882) 605 (da), Pinto (1914) 31, Scodel (1980) 23, Neblung (1997) 116* : virginis *Turnebus (1604) 93, Ri.2 coroll. p. XIX, Ribbeck (1875) 89* : virginalis *Buecheler*^[Ri.2.coroll.,Vahlen], *Planck (1807) 116, Geppert (1858) 112, Bailey (1904) 172, Zillinger (1911) 110* : virginal *Bergk ([1874] 1884) 324* : virginali *Enk (1957) 286, Paduano (1974) 34* : virginali(s) *Timpanaro (1978) 658* | **3** mater optumatum multo mul. opt. mulierum *Gulielmius*^[Scriv] : mater optumatum, multo mulier melior mulierum *Gulielmius*^[Dav,Ri.1], *Snell*^[Grilli], *Timpanaro (1947) 68sq., (1996) 20* : mater optima, ac tu *Grotius ap. Burmannum (1780) 632* : optima optimarum mater matrum, mulier mulierum *Dobre (1883) 4* | optumarum *Porson*^[Wa,Joc,Mag,Gio,Tra], *Bergk*^[Ri.1,Va.1,Ri.2], *Haupt ([1847] 1875) 200, Ribbeck (1875) 89, Frobenius (1910) 37, 144 (sed optumatum p. 130), Pinto (1914) 31, Timpanaro (1947) 68sq., (1996) 20, Enk (1957) 286, Erasmo (1995) 29* : optuma tu, tum *Planck (1807) 116* : optima, tu *Zillinger (1911) 110* : optumatum *vel* optuma, tu *Grilli (1965) 161sq.* | **4** misera sum *Grotius ap. Burmannum (1780) 632* : superstitiosa missa sum ego *Planck (1807) 116* | ariolationibus *Ribbeck (1875) 89, Pinto (1914) 31, Erasmo (1995) 29* | **5** meque *Grotius ap. Burmannum (1780) 632, Grilli (1965) 163* : neque *Reiz (1787) VIII, Planck (1807) 117, Zillinger (1911) 110, Snell (1937) 6, Timpanaro (1996) 20, Boyle (2006) 65 (contra Tim-*

panaro 1946, 58sq.) : namque me *Bergk*^[*Ri.1, Va.1, Ri.2*] : nempe me *Philippson*^[*Ziegler*] : nam me *Enk* (1957) 286 : † neque † *Neblung* (1997) 117, *Paduano* (2000) 261 | **6** virgines vero aequales *Turnebus* (1604) 93, *Reiz* (1787) VIII, *Planck* (1807) 117 : virgines aequales *Grotius ap. Burmannum* (1780) 632 : virg'nes vero aequales *Hermann*^[*Ri.1, Ri.2*] : virgines vereor aequales *Maehly* (1857) 286, *Zillinger* (1911) 110 : virgines aequalis vereor *Ri.2 coroll. p. XIX, Ribbeck* (1875) 90, *Erasmus* (1995) 29, *Paduano* (1974) 35 : virginis vereor aequalis *Grilli* (1965) 163 | mei *del. Maehly* (1857) 286 | patris me mei fatûm *Grotius ap. Burmannum* (1780) 632 | **8** optimam *Zillinger* (1911) 110 | peperisti *Auratus*^[*Dav*] : reperisti *Planck* (1807) 117 | **9** med *Turnebus* (1604) 93, *Reiz* (1787) IX, *Planck* (1807) 117 : meme *Gruter*^[*Scriv, Gio*] : obsequiere *Planck* (1807) 117 | **post 9** Hecuba, hoc dolet pudet piget! (*trag. inc. inc. 21 Ri.2-3*) *add. Enk* (1957) 286, *Erasmus* (1995) 29 | **10** heu adest fax *vel* ah adest fax *Turnebus* (1604) 93 : ades, ades, fax *Gruter*^[*Dav*] : adest (*semel*) *Planck* (1807) 117 | **14** advenit ecfera *Wakefield*^[*Or, Ri.2, Ri.3, Gio*] : advenit et *Planck* (1807) 118, *Hartung* (1844) 244 | fera, *Havet* (1890b) 38 | **15** complebit *Bergk* (1834)^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Va.2*], *Ribbeck* (1875) 90, *Havet* (1890b) 38, *Pinto* (1914) 31, *Snell* (1937) 6, *Crusius* (1955) 60, *Grilli* (1963) 96, (1965) 167, *Catone* (1964) 116 *adn. 5, Gould White* (1970) 191 | **16–18** eheu videte iudicavit inclytum / iudicium inter Deas tres aliquis, quo iudicio / Lacedaemonia mulier furiarum una adveniet (*vel* advenit) (ia) *dist. Turnebus* (1604) 94 : eheu! / videte, iudicavit inclutum iudicium / inter deas tris aliquis; quo iudicio / Lacedaimonia molier, furiarum una adveniet. *dist. Planck* (1807) 118 : eheu, videte: iudicavit inclytum / iudicium inter deas tres aliquis; quo iudicio / Lacedaemonia mulier, furiarum una adveniet. *dist. Osann* (1816) 135 : eho videte, iudicavit inclitum / iudicium inter Deas tres aliquis, quoi iudici / Lacedaemonia mulier Furiarum una obvenit *Grotius* (1828) 176 : eheu videte, iudicavit inclutum / iudicium inter deas tris aliquis, / quo iudicio Lacedaemonia / mulier, furiarum una, adveniet *dist. Hartung* (1844) 244 : eheu video, iudicat inclitus / iudicium inter deas tres aliquis, / quo iudicio Lacedaemonia <huc> / mulier, Furiarum una, adveniet. *dist. Havet* (1890b) 39 | **17** iudicabit *Bergk* (1834)^[*Va.1, Ri.2, Ri.3, Mag*], *Haupt* ([1848] 1875) 209, *Richter* (1890) 437, *Pinto* (1914) 31 (*contra Grilli* 1965, 169sq.) : iudicavit *Buecheler* ([1872] 1927) 33, *Snell* (1937) 28 *adn. 1, Timpanaro* (1968) 668 | inclutum *Haupt* ([1848] 1875) 209, *Buecheler* ([1872] 1927) 33, *Ribbeck* (1875) 90, *Pinto* (1914) 31 | **18** Lacedaemonia *Chiarini* (1989) 182 – *Interpr.: de Ennio auctore cf. Va.2 pp. 128sq. | trag. inc. inc. trib. Delr. (fort. ex Acci Troadibus vel Hecuba Delr. p. 186, Scriv., Bo. (fort. ex Acci Troadibus vel Hecuba) : Acc. trag. Alexandrae trib. Grotius ap. Burmannum* (1780) 631, *Grotius* (1828) 176 (*ad 16–18*) : *Enn. trag. Alexandro trib. Col. in not., Bergk* ([1844] 1884) 220sq., *Lange* (1851) 22, *Ri.1, Va.1, Ri.2, Buecheler* ([1872] 1927) 33, *Word., Vahlen* (1882) 605 (1–2), *Mu., Ar.* (10–18), *Ri.3, Merry, Va.2, Wa., Snell* (1937) 6, *Scheidweiler* (1948) 323sq., *Arg., Kl., Ern., Heurg., Grilli* (1963), *Catone* (1964) 41

*adn. 5, 46 adn. 7, 116 adn. 5, 126 adn. 1, Joc., Paduano (1974) 33, Mag., Scodel (1980) 23, Seg., Tra., Chiarini (1989) 812, Paduano (2000) 261, Jocelyn (1998), Pet., Mart., Schö. : Enn. trag. Alexandrae (seu Alexandro) trib. Planck (1807) 114 | verba Cassandrae Scal. (3sq.), Hartmann (1844) 244 (10–18), Buecheler ([1872] 1927) 33 (17–18), Ar. (10–18), Webster (1967) 168, Tra. : verba Hecubae et Cassandrae Grotius ap. Burmannum (1780) 631sq., Planck (1807) 114, 116, 118, Bo., Or., No., Ri.₂, Word., Ribbeck (1875) 89–90, Mu., Merry, Va.₂ in app., Di., Pinto (1914) 31, Pea., Wa., Snell (1937) 6, Arg., Kl., Enk (1957) 286, Ern., Heurg., Timpanaro (1968) 669, Paduano (1974) 34 et adn. 55, Seg., Jocelyn (1998) 303, Pet. : verba chori et Cassandrae Joc., Scodel (1980) 23 et adn. 6 (probab., Hecuba praesente), Masiá, Lennartz (1994) 217 : verba chori (vel Hecubae) et Cassandrae Mart. | cum Enn. F 21 + 22 coniunx. Ar. | versus Enn. et Euripidis comparavit Paduano (2000) 261–264 | partem versuum ad initium, partem ad finem fabulae refert Scheidweiler (1948) 323sq. (contra Joc. in comm.) | de frg. cf. Grilli (1965) 161–168 | de frg. in argumento fabulae Jocelyn (1998) 300–306 | de elocutione cf. Gualandri (1965a) 391–394 | 1–2 de textu cf. Vahlen (1882) 605sq. | 2 de voce ‘virginali(s)’ cf. etiam Leo (1912) 290 adn. 1 | 6 de duorum genitivorum (rei et personae) cf. HSz p. 82, Joc. in comm. | 9 de vocibus ‘me / men’ cf. Bergk (1870b) 53 | 12 de ablativo cf. Kroll (1924) 250, HSz p. 131 | 14 ‘velivolantibus’ hapax legomenon Mandolfo (2001) 693 – Metr.: ia⁶, an, ia⁷, an, ia⁶ Planck (1807) 115, 117, 118 (6 virgines spondeus; item 2 virginalis) : 1–11 tr⁷, 12–15 da⁴, 16–18 tr⁸ Ri.₂ (1 Graecanicus), Mu., Heurg., Paduano (1974) 33 : 1–11 tr⁷, 12–15 da⁴, 16 inc., 17–18 tr⁸ Kl. (cf. p. 10), Ern. : 1–11 tr⁷, 12–15 da⁴, 16 r^c, 17–18 tr⁸ Joc. (2+5 dub.), 16 vel tr⁸ fin. Joc. in comm.), Tra., Pet., Mart. | 7+9–11 tr⁷, 12–15 alcmanii Catone (1964) 41 et adn. 5, 46 adn. 7, 116 adn. 5, 126 adn. 1 (7 tui et mei monosyllaba vel bisyllaba cum correptione iambica; 10 adēst; 15 navibūs et manūs) | 12–15 da⁴ Crusius (1955) 60 | 16–18 ia Turnebus (1604) 94, Grotius (1828) 176 (17 Deas: una syllaba) (cf. CS) : 1 ia, 3 an Dav. in app. (cf. CE) : ia⁶ Bo. : tr⁸ Haupt ([1848] 1875) 209, Webster (1967) 168 : 16 r^c Mariotti (1951) 134 | 2 ubi illa ‘tribrachus’ Reiz (1787) IX : paulo ante: cum hiatu Reiz (1787) IX, Ax (1917) 25 : de dactylo (tolerando) cf. Vahlen (1882) 604sq. : de metro cf. Joc. in comm. | 6–7 tui, mei “legenda per συνίησιν” Grotius ap. Burmannum (1780) 632 : mei, meūm, tui “ut unam syllabam per crasin pronuntiari” Reiz (1787) IX | 10 “corripit in priore adest ultimam syllabam” Reiz (1787) IX : adēst Kl.
 CP Eur. F 62f TrGF: ἄλλ’ ὃ φίλπποι Τρώες <– x – v –> • Enn. F 90,1: quae Corinthum arcem altam habetis matronae opulentae optumates • trag. inc. inc. 19 Ri.₂₋₃: unde superstitiosa primum saeva evasit vox foras! • trag. inc. inc. 21 Ri.₂₋₃: Hecuba hoc dolet pudet piget (cf. Terzaghi 1927–28) • trag. inc. inc. 22 Ri.₂₋₃: heu heu pater, heu Hector! • trag. inc. inc. 48 Ri.₂₋₃: oculis postremum lumen radiatum rape • Plaut. Capt. 825: non ego nunc parasitus sum sed regum rex regaliior • Cic. Catil. 4,11–12: cerno animo sepulta in patria miseros atque insepultos acervos civium. versatur*

mihi ante oculos aspectus Cethegi et furor in vestra caede bacchantis. cum vero mihi proposui regnantem Lentulum, sicut ipse se ex fatis sperasse confessus est, purpuratum esse huic Gabinium, cum exercitu venisse Catilinam, tum lamentationem matrum familias, tum fugam virginum atque puerorum ac vexationem virginum Vestalium perhorresco et, quia mihi vehementer haec videntur misera ac miseranda, idcirco in eos qui ea perficere voluerunt me severum vehementemque praebebo. (*Grilli 1963 frgg. latentia notavit*) • *Verg. Aen. 2,567–574*: iamque adeo super unus eram, cum limina Vestae / servantem et tacitam secreta in sede latentem / Tyn-darida aspicio; dant claram incendia lucem / erranti passimque oculos per cuncta ferenti. / illa sibi infestos eversa ob Pergama Teucros / et Danaum poenam et deserti coniugis iras / praemetuens, Troiae et patriae communis Erinys, / abdiderat sese atque aris invisa sedebat. • *Ov. epist. 17,237–246*: fax quoque me terret, quam se peperisse cruentam / ante diem partus est tua visa parens; / et vatum timeo monitus, quos igne Pelasgo / Ilion arsuram praemonuisse ferunt. / utque favet Cytherea tibi, quia vicit habetque / parta per arbitrium bina tropaea tuum, / sic illas vereor, quae, si tua gloria vera est, / iudice te causam non tenuere duae. / nec dubito, quin, te si prosequar, arma parentur: / ibit per gladios, ei mihi, noster amor.; *Lucan. 10,59*: dedecus Aegypti, Latii feralis Erinys • *Non. p. 112,19–22 Merc. = 161 Li.*: f a x s pro face. Varro ... idem Sexagesi [*Varro, Men. 486 B.*]: ‘adest fax involuta incendio’. • *p. 328,27–29 Merc. = 516 Li.*: i n v o l u t u m, occupatum, comprehensum. Varro Sexagesi [*Varro, Men. 486 B.*]: ‘adest fax involuta incendio’.

152

(363 Ri.₂₋₃; 299 Va.₂; 321 Joc.)

Cic. orat. 155–156 (West.): atque etiam a quibusdam sero iam emendatur antiquitas, qui haec reprehendunt. nam pro ‘deum atque hominum fidem’ ‘deorum’ aiunt. ita credo hoc illi nesciebant; an dabat hanc licentiam consuetudo? itaque idem poeta qui inusitatius contraxerat [*Enn. F 151,6*] ‘patris mei meum factum pudet’ pro ‘meorum factorum’ et [*Enn. F 151,13*] ‘textitur, exitium examen rapit’ pro ‘exitiorum’, non dicit ‘liberum’, ut plerique loquimur, cum ‘cupidos liberum’ aut ‘in liberum loco’ dicimus, sed ut isti volunt:

neque tuum umquam in gremium extollas liberorum

[ex te genus (*tr*⁷)

et idem: ‘namque Aesculapi liberorum’ [*Enn. F 153,5*]. at ille alter in Chryse non solum [*Pac. trag. 80 Ri.₂₋₃*]: ..., quod erat usitatum, sed durius etiam [*Pac. trag. 81 Ri.₂₋₃*]: ...; idemque pergit [*Pac. trag. 82 Ri.₂₋₃*]:

..., etsi est apud eundem [*Pac. trag.* 34 *Ri.*_{2–3}]: ... [156] ... et quid dixit Accius [*Acc. trag.* 655 *Ri.*_{2–3}]? ... idemque [*Acc. trag.* 656 *Ri.*_{2–3}] ...

CC (codd. potiores: *LA*, $\mu = \Sigma \Delta \Theta \Phi \Xi$)

Ed. West.: tuum *A*, $\mu = \Sigma \Delta \Theta \Phi \Xi$: tu *L* | umquam *A F* : unquam *L*

Edd. rel. et studd.: tuum *A*^[*Ri.*3, *Wilk.*, *Di.*, *Kl.*, *Yon.*, *Joc.*, *Seg.*, *Ax*] *Gu.*3[*Or*] *G*^[*Ri.*1, *Va.*1, *Ri.*2, *Mu*] codd.^[*Tra*] : tuū *A*^[*Va.*2] : tu *L*^[*Wilk.*, *Kl.*, *Yon.*, *Joc.*, *Seg*] (*D f ε Gu.*1,2 *W*)^[*Or*] rel.^[*Ri.*1, *Ri.*2, *Mu*, *Ri.*3, *Va.*2, *Di.*, *Ax*] codd. pler.^[*Va.*1]

CE neve tu *Va.*1 : neque tu meum *Va.*2, *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Mag.*, *Tra.* (contra *Joc.*) | tuom *Bo.*, *Heerdegen* (ed. *Lipsiae* 1884)^[*West*], *Wilk.*, *Yon* | unquam *Col.*, *Delr.*, *Lev.*, *Bo.*, *Gil.*, *Or.* | gremium / extollas dist. *Lev.*

CS neque unquam tuum / in *Vossius* (1620) 112 | nec tu *Vahlen*^[*Bergk*], *Fleck-eisen*^[*Bergk*] : neve tu *Fleckeisen*^[*Va.*1, *Ri.*2, *Mu*, *Ri.*3] | tu numquam *Spengel* (1899) 398

– *Interpr.:* *Enn. trag.* *Medeae trib. Col.*, *Lev.*, *Bo.*, *Gil.* (contra *Elmsley* 1828, 381) : *trag. inc. inc. trib. Delr.* : *Enn. trag.* *Medeae et trag. inc. inc. trib. Bo.* (*Acc. trib. in app.*) : *Enn. trag.* *Phoenici trib. Elmsley* (1828) 381, *Bergk* (1835) 73, (1884) 221, *Va.*1, *Ri.*2 in *app.*, *Ribbeck* (1875) 193, *Mu.*, *Ri.*3 in *app.*, *Va.*2, *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Webster* (1967) 85, *Mag.*, *Tra.* : *Enn. trag. inc. trib. Ri.*1, *Ri.*2, *Ri.*3, *Kl.*, *Joc.*, *Seg.*, *Mart.* | verba *Medeae Col.*, *Gil.* : verba *Amyntoris Elmsley* (1828) 381 (*dub.*), *Va.*2, *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Kl.* (*dub.*), *Mag.*, *Tra.* : verba *Amyntoris ad Phoenicem Bergk* (1835) 73, *Ri.*2 in *app.*, *Ri.*3 in *app.*, *Di.*, *Ribbeck* (1875) 193, *Wa.*, *Tra.* | “*Amyntor pater Phoenicem exsecratur*” *Di. in app.*

– *Metr.:* tr⁷ *Bo.*, *Ri.*2, *Kl.*, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.*

CP *Hom. Il.* 9,453–457: πατήρ δ’ ἐμὸς αὐτίκ’ οἴσθεις / πολλὰ κατηρᾶτο, στυ-γεράς δ’ ἐπεκέκλετ’ Ἑρινῶς, / μή ποτε γούνασιν οἴσιν ἐφέσσεσθαι φίλον υἱὸν / ἐξ ἐμέθεν γεγαῶτα· θεοὶ δ’ ἐτέλειον ἐπαράς, / Ζεὺς τε καταχθόνιος καὶ ἐπαινὴ Περσεφόνεια. • *Eur. Med.* 803–805: οὐτ’ ἐξ ἐμοῦ γὰρ παῖδας ὄψεται ποτε / ζῶντας τὸ λοιπὸν οὔτε τῆς νεοζύγου / νύμφης τεκνώσει παῖδ’, ...

153

(314–325 *Ri.*_{2–3}; 161–172 *Va.*₂; 322–333 *Joc.*)

(a) *Cic. orat.* 155–156 (*West.*): atque etiam a quibusdam sero iam emendatur antiquitas, qui haec reprehendunt. nam pro ‘deum atque hominum fidem’ ‘deorum’ aiunt. ita credo hoc illi nesciebant; an dabat hanc licentiam consuetudo? itaque idem poeta qui inusitatius contraxerat [*Enn. F* 151,6]: ‘patris mei meum factum pudet’ pro ‘meorum factorum’ et [*Enn. F* 151,13] ‘textitur, exitium examen rapit’ pro ‘exitiorum’, non dicit ‘liberum’ ut plerique loquimur, cum ‘cupidos liberum’ aut ‘in liberum loco’ dicimus, sed ut isti volunt [*Enn. F* 152]: ‘neque tuum umquam in gre-

mium extollas liberorum ex te genus'. et idem: (5) 'namque Aesculapi liberorum'. at ille alter in Chryse non solum [*Pac. trag. 80 Ri.2-3*]: ..., quod erat usitatum, sed durius etiam [*Pac. trag. 81 Ri.2-3*]: ...; idemque pergit [*Pac. trag. 82 Ri.2-3*]: ..., etsi est apud eundem [*Pac. trag. 34 Ri.2-3*]: ... [*156*] ... et quid dixit Accius [*Acc. trag. 655 Ri.2-3*]? ... idemque [*Acc. trag. 656 Ri.2-3*] ...

(b) *Cic. Tusc. 2,38–39 (Gi)*: quin etiam videmus ex acie efferri saepe saucios et quidem rudem illum et inexercitatum quamvis levi ictu ploratus turpissimos edere; at vero ille exercitatus et vetus ob eamque rem fortior, medicum modo requires a quo obligetur: (1–6) 'o Patricoles' inquit 'ad vos adveniens auxilium et vestras manus / peto, prius quam oppeto malam pestem mandatam hostili manu – / neque sanguis ullo potis est pacto profluens consistere –, / si qui sapientia magis vestra mors devitari potest; / namque Aesculapi liberorum saucii opplent porticus; / non potest accedi.' – certe Eurypylus³⁰⁰ hic quidem est. hominem³⁰¹ exercitum³⁰²! [39] ubi tantum luctus continuatur³⁰³, vide quam non flebiliter respondeat. rationem etiam adfert cur aequo animo sibi ferendum sit: (7–8) 'qui alteri exitium parat, / eum scire oportet sibi paratum [paratam *codd.*] pestem ut participet parem.' abducet³⁰⁴ Patricoles³⁰⁵, credo, ut conlocet in cubili, ut volnus obliget. si quidem homo esset; sed nihil vidi minus. quaerit enim quid actum sit: (9–11) 'eloquere, eloquere, res Argivum proelio ut se sustinet. / non potest ecfari tantum dictis, quantum factis suppetit / laboris.' quisce igitur et volnus alliga³⁰⁶. etiam si Eurypylus³⁰⁷ posset, non posset Aesopus: (12) 'ubi fortuna H{a}ectoris nostram acrem aciem inclinatum'. et cetera explicat in dolore; sic est enim intemperans militaris in forti viro gloria. ergo haec veteranus miles facere poterit, doctus vir sapiensque non poterit? ille vero melius ac non paulo quidem.

300 eyrypylus (*G R*)^[Pohl,Gi] *K*^[Gi]: eyrypilus *V*^[Pohl,Gi]

301 hic quidem est hominem *codd.*^[Mu]: hic quidem. hominem (*del.* est) *Tischer*^[Mu,Gi], *Mu.*

302 exercitum (*X = G K R V*)^[Gi]: exercitatum (*Bern. et alii codd. boni test. Or.*)^[Ri.1, Ri.2,Ri.3]: exercitum! 'non minus autem exercitatum': ubi *Pohl.* ("cum ap. Ennium exercitum sit idem ac vexatum" *Pohl. in app.*)

303 luctus continuatur *codd. pler.*^[Ri.1,Va.1,Ri.2]: luctum continuatus (*G R*)^[Ri.1,Va.1,Ri.2, Ri.3] *B*^[Ri.2,Ri.3]

304 abducet *vulg.*^[DeRosalia]: abducit *V*²^[Gi,DeRosalia], *De Rosalia* (1992 [1993]) 31

305 Patricoles (*G R*)^[Ri.1,Va.1]: Patrocles *rel.*^[Ri.1,Va.1]

306 alliga (*X = G K R V*)^[Gi]: alliga (ob ss.²) *V*^[Pohl] *vel* ob *V*²^[Gi]

307 si eurypylus (*G R K*³)^[Gi]: si euripylus *V*^[Gi]: seurypylus *K*¹^[Gi]

o Patricoles, ad vos adveniēns auxilium et vestras
 [manus (ia⁸)
 peto, prius quam oppeto malam pestem mandatam hostili
 [manu –
 neque sanguis ullo potis est pacto profluens consistere –,
 si qui sapientia magis vestra mors devitari potest;
 5 namque Aesculapi liberorum saucii opplent porticus;
 non potest accedi.

qui alteri exitium parat,
 eum scire oportet sibi paratum, pestem ut participet parem.

eloquere, eloquere, res Argivum proelio ut se sustinet.
 10 non potest ecfari tantum dictis, quantum factis suppetit
 laboris.

ubi fortuna H{a}ectoris nostram acrem aciem
 [inclinatam (tr⁸?)

8 paratum Bentley (1738) 37

CC – *ad a* (codd. potiores: L A, $\mu = \Sigma \Delta \Theta \Phi \Xi$)

Ed. West.: 5 Aesculapi] excola (et sp. 3–4 litt.) A

Edd. rel.: 5 Aesculapi L^[Joc] : excola * * * A^[Va.2,Yon,Joc]

– *ad b* (codd. potiores: X = G K R V)

Ed. Gi.: 3 nequae G¹ | 4 si qui X = G K R V : si quidem V³ : si qua M² |
 5 namquae K | aesculapii G R V : esculapii K | 7 quia V¹ | exitum G¹ V¹
 (i add. G^{1c} V²) | 8 paratam X = G K R V | 9 eloquere² del. R^{1c-2} |
 10 ecfari V : hecfari K : haec fari G R¹ (h del. R^{1c-2}) | 12 haectoris
 G V K R^{1c} : aectoris R¹

Edd. rel. et studd.: 1 Patricoles (G R)^[Ri.1,Va.1] codd. opt.^[Ri.2] codd. boni
 pler.^[Ri.3] : Patrocles (b codd. pler.)^[Ri.1,Va.1,Ri.2] codd. det.^[Ri.3] : Patrico-
 les vel Patrocles codd.^[Ern] | 2 oppeto (G R[si fides Gudiano collatori et
 Krarupii silentio], pler. rel.)^[Ri.1,Va.1] (G R B pler. rel.)^[Ri.2] : oppetam (b²
 Balliol. Leid.)^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3,Ern] R(sec. Tregderum)^[Ri.1,Va.1] | 3 neque
 codd. pler.^[Ri.1,Va.1,Ri.2] : nec unus cod. Dav.^[Ri.1,Va.1,Ri.2] | 4 si qui (R
 V)^[Dav] (G R V b)^[Ri.1,Va.1] : quidem (V, ss. V^{rec.})^[Pohl] : si qua codd.
 aliq.^[Ri.1,Va.1,Ri.2] : seu unus cod. Dav.^[Ri.1,Va.1,Ri.2] | 5 namque codd.
 pler.^[Ri.1,Va.1,Ri.2] : nam cod. Dav.^[Va.1] | aesculapii (G R)^[Ri.2,Pohl,Joc]
 B^[Ri.2] V^[Pohl,Joc] codd.^[Mu] : esculapii K^[Pohl,Joc] | 7 qui V^[Pohl] | exitium
 (G¹ V²)^[Pohl] (G² V²)^[Joc] : exitum (G¹ V¹)^[Pohl,Joc,Seg] | 8 paratam
 codd.^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Va.2,Di,Pohl,Kl,Ern,Heurg] | 9 eloquere eloquere G^{[Ri.1,Va.1,}
 Ri.2] B^[Ri.2] : eloquere² del. R^[Ri.2,Mu,Va.2] R^{rec} ut v. (.2)^[Pohl] : eloquere (se-
 mel) (R P Φ)^[Seg] rel.^[Ri.1,Va.1,Ri.2] | 10 ecfari B^[Ri.2,Mu] V¹^[Va.2,Di] V^{[Pohl,}
 Joc] : hecfari K^[Pohl,Joc] : haecfari (G R, h del.^{1?})^[Pohl] (G R)^[Joc] haec fari
 (G R)^[Ri.2,Mu] rel.^[Va.2,Di] codd.^[Ri.1,Va.1] : hoc fari Φ ^[Seg] | 12 haectoris (X

= *G K R V*)^[Pohl,Joc] : h^aectoris *R*^[Pohl] | *acrem om. duo Oxon.*^[Ri.1,Ri.2,Ri.3,Ritschl]

CE **1** O Patrocle *Delr., Scriv., Bo.* | manus vestras *Bo.* | **2** peto / priusquam *dist. Delr., Scriv., Bo.* | priusquam *Delr., Scriv., Bo., Ri.1, Di., Wa., Arg., Kl., Ern., Joc., Mag., Seg., Tra.* : prius quam *Ri.2, Ri.3, Va.2, Pohl., Gi.* : priu' quam *Mu.* | oppetam *No.* : appeto *Merry* | pestem malam, hostili mandatam *Bo.* | datam *No., Mu., Merry* | **post 2 et 3** *lac. indic. Ri.2, Ri.3* (*contra Waszink ap. Jocelyn 1972a, 92*) : **post 2** *lac. indic. Pohl., Gi.* | **3–6** namque Aesculapi liberorum saucii opplent porticus: / non potis accedi. <set trementi genua lassa concidunt,> / neque sanguis ullo potis est pacto profluens consistere. / <itaque huc dolore consternatus gressus tardos contuli,> / si qui sapientia magis vestra mors devitari potest. *Ri.1, Va.1* | **3** ac sanguis *Bo.* | **4** ante **3** *pos. Bo.* | **4** si qua *Delr., Scriv., Bo.* : siqui *Mu.* | mage *Bo.* : magi' *No., Mu.* | devitari mors *Delr., Scriv., Bo., No.* | **5** Aesculapij *Ald.*^[Scriv] : Aesculapii *Scriv.* | **6** potis *Bo., Ri.2, Mu., Ri.3, Merry, Ern., Heurg.* | **post 6** certe ... exercitum *Enn. trib. No. (Patr.), Mu. (Patr.), Merry (Patr.), Va.2 (Patr.), Di., Pohl., Wa. (Patr.), Arg. (Patr.), Kl. (Patr.), Ern. (Patr.), Heurg. (Patr.), Mag. (Patr.), Gi., Seg. (Patr.), Tra., Masiá (chor.)* (*dub. Jocelyn 1972a, 64*) | **7–8** *post 12 pos. Masiá* | **8** paratam *Delr., Scriv., No., Ri.3, Joc., Masiá* | **9** eloquere (*semel*) res argivûm *Delr.* | **10–11** *Enn. non trib. Delr., Scriv.* | **10** potest *Vict.*^[Ri.1,Va.1], *vulg.*^[Dav] : potis *Dav.* [*in not., potes in textu*], *No., Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3, Merry, Ern., Heurg., Tra.* | effari *Bo., vulg.*^[Dav] | **11** laboris *Enn. non trib. Scriv., Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Ern.* | labori' *No.* : labor{is} *Gi.* (“*ut quantum, sicut tantum, vim adverbii haberet et adiectis verbis ubi fortuna ... inclinât tamen unus fieret octonarius*”) | **post 11** quiesce igitur et volnus alliga. *Enn. trib. Scriv., No.* : laberis. igitur quiesce. (*Patr.*) :: hei, volnus adliga. (*Eur.*) :: tace (*Patr.*) *Enn. trib. Bo.* : laberis, quiesce! (*Patr.*) :: et volnus alliga. (*Eur.*) *Enn. trib. Wa., Tra.* : laboris quiesce. (*Patr.*) :: et volnus alliga. (*Eur.*) *Enn. trib. Mag.* | **12** *non apud Merry* | Hectoris / nostram *dist. Delr., No.* : Hectoris nostri *Ri.1* | *acrem om. Vict.*^[Gi] | inclinât <dedit> *Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3, Di., Wa., Kl., Ern., Heurg., Mag., Seg., Tra.* : inclinât <t>am>en> *Gi.* *Crit. in app.: Ri.2: “traditum versuum ordinem ... nunc retinere malui”* (*olim [Ri.1] ordinem versuum mutavit; contra Maehly 1857, 361, ordinem traditum defendens*)

CS **1** Patrocles *Bentley (1738) 36, Planck (1807) 122* | vestras *Ribbeck (1875) 120* | **2** priu' quam *Planck (1807) 122* : prius quam *Ribbeck (1875) 120* | oppeto *prob. Wesenberg*^[Ri.1,Ri.2] | pestem malam *Planck (1807) 122* | datam *Bentley (1738) 36, Planck (1807) 122, Hermann*^[Gep-pert], *Geppert (1858) 111* : oblatam *Müller (1869) 124 adn. 1* | **3** neque] seu *Bentley (1738) 36, Planck (1807) 122* | poti' pacto *Bentley (1738) 36* | **4** seu *Bentley (1738) 36* : seu qua *Planck (1807) 122, Hermann*^[Gi] | sapienti a *Bentley (1738) 36* | magi' *Bentley (1738) 36, Planck (1807) 122, Bergk ([1844] 1884) 221* | vestra *Ribbeck (1875) 120* | devitari mors *Bentley (1738) 36* : vestra mors deveitare *Planck (1807) 122* | vestra

evitari mors potest *vel* mors vestra evitari potest *vel* si qui vestra sapientia magis mors devitari potest *vel* magis devitari mors potest *dub.* Müller (1869) 124 *adn.* 1 | **5** nam Bentley (1738) 36, Zillinger (1911) 114 | **6** potis Nissen (1792)^[Gi], Gertz (1874) 55 *adn.* *, Ribbeck (1875) 120 | **post 6** certe ... exercitum! *Enn. trib.* Bentley (1738) 36 (*Patr.*), Planck (1807) 122 (*Patr.*), Tisch (*del. est*)^[Ri.2, Ri.3], Hermann ([1833] 1834) 142sq., Bergk (1884) 221, Zillinger (1911) 114, Grilli (1965) 178, De Rosalia (1990) 163 (*Patr.*), (1992 [1993]) 29sq. (*dub. chor. trib.*) : certe Eurypylus hic quidem! hominem exercitum! / ubi tantum luctus continuatur? *Enn. (Patr.) trib.* Gertz (1874) 55 *adn.* * : certe Eurypylus hic quidem animi exercitus, / ubi tantum luctus continuatur luctui *vel* hic quidem ex exercitu *vel* hic quidem est Euarmonis *Enn. trib.* Bergk (1884a) 682 : certe Eurypylus hic quidem. heu exercitum, / ubi tantum luctus continuatur! *Enn. (Patr.) trib.* Seyffert (1884)^[Ri.2, Ri.3] : certe Eurypylus hic quidem est. hominem exercitum! / ubi tantum luctus continuatur? *Enn. trib.* Zillinger (1911) 114 : certe Eurypylus hic quidem est! (*Patr.*) :: hominem exercitum, ubi tantum luctus continuatur! (*Ach.*) *Enn. trib.* Koster (2000) 232 | **8** sibi cum scire oportet Planck (1807) 122 | opus est Bentley (1738) 37 (*variare hoc loco Davisii cod. testans, quamquam certam scripturam assequi non potuerit*) | paratum Bentley (1738) 37 : paratam Gertz (1874) 55 *adn.* *, Timpanaro (1946) 61sq., Catone (1964) 38 *adn.* 2, Grilli (1965) 179 | **9** eloquere res Bentley (1738) 37, Planck (1807) 122, Hermann ([1833] 1834) 142sq. : eloquere (propere) Becker (1873) 133, Bergk (1884) 221 : eloquere vere: Gertz (1874) 56 *adn.* * | Argivorum Bentley (1738) 37 : Argivom Ribbeck (1875) 121, Frobenius (1910) 76, 94 | **10** potest Bentley (1738) 37 : potis Bentley^[Gi], Planck (1807) 122, Gertz (1874) 56 *adn.* *, Ribbeck (1875) 121 | tantum *om.* Bentley (1738) 37 | **post 11** laberis: quiesce igitur, & vulnus alliga: tace *Enn. (Patr.) trib.* Bentley (1738) 37 : laboris. quiesce igitur, et vulnus alliga. *Enn. (Eur.) trib.* Planck (1807) 123 : laboris quiesce, et vulnus alliga *Enn. (Eur.) trib.* Hermann ([1833] 1834) 142sq. : tu quiesce igitur et vulnus alligavero *Enn. (Patr.) trib.* Bergk ([1844] 1884) 221 : laberis! quiesce igitur et vulnus alliga! *Enn. (Patr.) trib.* Gertz (1874) 56 *adn.* * : laboris vulnus alliga. :: quiesce igitur. (*Patr.*) *Enn. trib.* Bergk (1884a) 682 : laboris ... / ... quiesce igitur et vulnus alligavero! *Enn. trib.* Zillinger (1911) 114 : laboris. (*Eur.*) :: <Tu> quiesce igitur et vulnus alliga. <Tace.> (*Patr.*) *Enn. trib.* De Rosalia (1992 [1993]) 34 : laberis (*Patr.*) :: quiesce et vulnus alliga (*Eur.*) *Enn. trib.* Koster (2000) 232 | **12** fortunam Gertz (1874) 56 *adn.* * | Hectoris / nostram *dist.* Hermann ([1833] 1834) 142sq. : Hectoris nostri Ritschl (1869) 71 | acrem *om.* Bentley (1738) 37 : *def.* Bergk ([1844] 1884) 221sq. et *adn.* 2, qui ab integro versu narrationem initium capere dixit (*prob. Ri.1, Ri.2, Ri.3*) | inclinatum <edit> Bergk^[Pohl], Ritschl (1869) 71, Ribbeck (1875) 121, Catone (1964) 37 *adn.* 5
– *Interpr.*: *trag. inc. inc. trib. Delr.* (cf. *Delr. p.* 187: “perspicuè ad eam fabulam referendum, quâ Graecorum adversa ad naves pugna describebatur”), *Scriv., Bo. (Acc. trag. Epinausimachae trib.)* : *Enn. trag. inc. trib.*

Planck (1807) 122, *Ri.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Kl.*, *Joc.*, *Mart.* : *Acc. trag.* Myrmidonibus trib. *Hermann* ([1833] 1834) 142 : *Enn. trag.* Achilli trib. *Bergk* ([1844] 1884) 222, *Ri.*₁ p. 273, *Va.*₁, *Ri.*₂ in app., *Ri.*₃ in app., *Pinto* (1914) 19 et adn. 1, *Jocelyn* (1972a) 54sq. (dub.) : *Acc. trib.* *Lachmann* (1855) 53 : *Enn. trag.* Hectoris lytris trib. *Ribbeck* (1875) 120–122, *Mu.*, *Merry*, *Va.*₂, *Di.*, *Zillinger* (1911) 113sq., *Wa.*, *Arg.*, *Ern.*, *Heurg.*, *Catone* (1964) 37 adn. 5, 38 adn. 2, 74 adn. 6, 119 adn. 8, 121 adn. 1, *Mette* (1964) 56 (dub.), *Grilli* (1965) 175, *Mariotti* (1976) 263, *Mag.*, *Seg.* (12 *Enn. trag. inc. trib.*), *Tra.*, *De Rosalia* (1990) 163 (dub.), *Timpanaro* ([1998] 2005) 158sq., *Masiá*, *Grilli* (2009) 239 : *Enn. trag.* Achilli vel Hectoris lytris trib. *Mart. in not.* : non apud Col. | colloquium Eurypyli et Patricolis *Delr.*, *Planck* (1807) 122sq., *Hermann* ([1833] 1834) 142sq., *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ribbeck* (1875) 120sq., *Mu.*, *Ri.*₃, *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Kl.*, *Ern.*, *Heurg.*, *Jocelyn* (1972a) 59sq., *Seg.*, *Tra.*, *De Rosalia* (1990) 163, *Masiá* : colloquium Eurypyli et Patricolis choro praesente *Jocelyn* (1972a) 59sq. | de textu et contextu cf. *Grilli* (1965) 175–180, *Jocelyn* (1972a) 59–70, *De Rosalia* (1992 [1993]), *Koster* (2000) (de personis loquentibus) | 9 de ‘ut’ voce interrogativa et de modo cf. *Frobenius* (1910) 82, *Catone* (1964) 121 adn. 1

– *Metr.*: tr⁷ *Bentley* (1738) 35sq. : octonarii *Planck* (1807) 122 : 1–10 ia⁸, 12 tr⁷ *Ri.*₂, *Ern.*, *Heurg.*, *Tra.* (12 probab.) : ia⁸ *Kl.* : 1–11 ia⁸ (6, 7, 11 dub.), 12 tr⁸ (dub.) *Joc.* : 1–11 ia⁸, 12 tr (mutil.) *Mart.* | 4+7–12 ia⁸ (8 sibī; 10 potēst; 12 Hectōris) *Catone* (1964) 37 adn. 5, 38 adn. 2, 74 adn. 6, 119 adn. 8, 121 adn. 1 (cf. CS)

CP *Hom. Il.* 2,731–732: ..., / τῶν αὐθ’ ἡγείσθην Ἀσκληπίου δύο παῖδε, / ἱητῆρ’ ἀγαθῶ, Ποδαλείριος ἡδὲ Μαχάων. • 11,806–836: ἀλλ’ ὅτε δὴ κατὰ νῆας Ὀδυσσεῖος θεῖοιο / ἔξε θέων Πάτροκλος, ἵνα σφ’ ἀγορή τε θέμις τε / ἦην, τῇ δὴ καὶ σφι θεῶν ἐτετεύχато βῶμοι, / ἔνθα οἱ Εὐρύπυλος βέβλη- μένος ἀντεβόλησεν / διογενῆς Εὐαιμονίδης κατὰ μηρὸν οἰστῶ, / σκάζων ἐκ πολέμου· κατὰ δὲ νότιος ῥέεν ἰδρώς / ὤμων καὶ κεφαλῆς, ἀπὸ δ’ ἔλκεος ἀργαλέοιο / αἵμα μέλαν κελάρυζε· νόος γε μὲν ἔμπεδος ἦεν. / ... / ‘... / ἀλλ’ ἄγε μοι τόδε εἰπέ, διοτρεφεὺς Εὐρύπυλ’ ἦρως. / ἦ ῥ’ ἔτι που σχήσουσι πελώριον Ἑκτορ’ Ἀχαιοί, / ἦ’ ἡδὴ φθείσονται ὑπ’ αὐτοῦ δουρὶ δαμέντες;’ / ... / ‘... / ..., ἀλλ’ ἐν νηυσὶ μελαίνῃσιν πεσέονται. / οἱ μὲν γὰρ δὴ πάντες, ὅσοι πάρος ἦσαν ἄριστοι, / ἐν νηυσὶν κέαται βέβλημένοι οὐτάμενοί τε / χερσὶν ὑπο Τρώων· τοῦ δὲ σθένος ὄρνυται αἰέν. / ... / ἱητροὶ μὲν γάρ, Ποδαλείριος ἡδὲ Μαχάων, / τὸν μὲν ἐνὶ κλισίῃσιν οἴομαι ἔλκος ἔχοντα, / χρηρίζοντα καὶ αὐτὸν ἀμύμονος ἱητῆρος, / κεῖσθαι· ὁ δ’ ἐν πεδίῳ Τρώων μένει ὀξὺν ἄρῃα.’ • 16,20–29: τὸν δὲ βαρὺ στενάχων προσέφη, Πατρόκλεις ἱππεῦ· / ὦ Ἀχιλεῦ, Πηλῆος υἱέ, μέγα φέρτατ’ Ἀχαιῶν, / μὴ νεμέσα· τοῖον γὰρ ἄχος βεβίηκεν Ἀχαιοῦς. / οἱ μὲν γὰρ δὴ πάντες, ὅσοι πάρος ἦσαν ἄριστοι, / ἐν νηυσὶν κέαται βέβλημένοι οὐτάμενοί τε. / βέβληται μὲν ὁ Τυδείδης κρατερὸς Διομήδης, / οὐτασται δ’ Ὀδυσσεὺς δουρικλυτὸς ἡδ’ Ἀγαμέμνων, / βέβληται δὲ καὶ Εὐρύπυλος κατὰ μηρὸν οἰστῶ. / τοὺς μὲν τ’ ἱητροὶ πολυφάρμακοι ἀμφιπέπονται, / ἔλκε’ ἀκειό- μενοι· σὺ δ’ ἀμήχανος ἔπλευ, Ἀχιλλεῦ. / ...’

154

(332 Ri.₂₋₃; 176 Va.₂; 334 Joc.)

Cic. orat. 160 (West.): ‘Burrum’³⁰⁸ semper Ennius, nunquam ‘Pyrrhum’³⁰⁹;

vi patefecerunt Bruges

(ia / tr)

Bruges Victorius (1553) 205

non ‘Phryges’³¹⁰. ipsius antiqui declarant libri. nec enim Graecam litteram adhibebant – nunc autem etiam duas – et cum ‘Phrygum’ et ‘Phrygibus’ dicendum esset, absurdum erat aut <e>t<i>am in³¹¹ barbaris casibus Graecam litteram adhibere aut recto casu solum Graece loqui; tamen et ‘Phryges’ et ‘Pyrrhum’ aurium causa dicimus.

CC (codd. potiores: $LA, \mu = \Sigma \Delta \Theta \Phi \Xi$)

Ed. West.: vi $L \Theta$: bi $A, \mu = \Sigma \Delta \Theta \Phi \Xi$ | fruges LMf : phruges O : friges B : phry A : briges Θ

Edd. rel.: bi $A^{[Va.1]}$ | fruges $(FP)^{[Wilk,Yon,Joc]}$ $M^{[Joc]}$ $(Df\epsilon^I)^{[Or,Mu]}$ $(D^I f\epsilon)^{[Va.1]}$ $(Df\epsilon)^{[Ri.2]}$ ‘rel.’^[Va.2] : phruges $O^{[Wilk,Va.2,Yon,Joc]}$: phryges $A^{[Wilk,Va.2,Yon,Joc]}$

CE vi] ut *Bo.* | pate fecerunt *Va.₁* | fruges *ed. princ.*^[Mu] : Fruges *Col., Steph., Scriv., Delr.*

CS vi] ut *Osann (1816) 12, 13 adn. 6* | Bruges Victorius (1553) 205

– *Interpr.:* *Enn. fab. inc. trib. Steph. : Enn. scr. inc. trib. Col. : Enn. trag. inc. trib. Delr., Scriv., Bo., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Kl., Joc., Seg., Mart. : Enn. trag. Achilli trib. Osann (1816) 13 adn. 6, Ri.₁ p. 275, Ri.₂ in app. : Enn. trag. Hectoris lytris trib. Ribbeck (1875) 121, Mu., Ri.₃ in app., Va.₂, Wa., Arg., Mag., Tra. : Enn. trag. Hectoris lytris vel verbis Eurypyli trib. Zillinger (1911) 113 : Enn. trag. Achilli vel Hectoris lytris trib. Joc. in comm., Mart. in not. | de pugna Hectoris contra castra Graeca Mart. – Metr.:* ia vel tr fin. *Ri.₂ : inc. Kl. : ia⁶ dub. Joc.*

308 burrum $(A \Delta \Theta \Phi)^{[West]}$: burum $\Xi^{[West]}$: brutum $\Sigma^{[West]}$: purrum $(F P^2 N K R J)^{[West]}$: purum $(P^I S V)^{[West]}$: purrhum $(O W T)^{[West]}$: phurum $U^{[West]}$: pirum $(B E Q)^{[West]}$: pirochum $H^{[West]}$: purrum vel purrhum codd. integri^[Va.2] : deest *Bud.*^[West]

309 pyrrhum $(F U S)^{[West]}$: phyrrum $(A R)^{[West]}$: pirrhum $(\Theta P O B W Q T)^{[West]}$: purrhum $H^{[West]}$: pirum $(\mu N K J E V, ut vid.)^{[West]}$: pulchrum *Bud.*^[West]

310 phryges $(A F O U S R^2 W Bud.)^{[West]}$: phyges $(R^I Q)^{[West]}$: phruges $(P N J V T)^{[West]}$: phrigies $B^{[West]}$: friges $(H K)^{[West]}$: friges phruges $E^{[West]}$

311 aut etiam in *Halm*^[West], *Hoerner (1878)*^[West] : aut tamen A^I (*tum e in i corr.*)^[West] : aut tamen μ ^[West] : aut tam in $(L U^I)^{[West]}$: atu tam $(\Theta V)^{[West]}$: aut tamen in $(U^2 J)^{[West]}$: ut tam in $(N S E Q)^{[West]}$: ut eam in $f^{[West]}$: aut eam in *ed. Romana (1469)*^[West] : aut etiam *Madvig (1873) 191*

- CP *Hom. Il. 12,460–463*: μέγα δ' ἀμφὶ πύλαι μύκον, οὐδ' ἄρ' ὀχῆες / ἐσχεθέτην, σανίδες δὲ διέτμαγεν ἄλλυδις ἄλλη / λαὸς ἀπὸ ῥιπῆς, ὃ δ' ἄρ' ἔσθορε φαίδιμος Ἑκτωρ / νυκτὶ θοῇ ἀτάλαντος ὑπώπια. ... • 13,123–124: Ἑκτωρ δὴ παρὰ νηυσὶ βοὴν ἀγαθὸς πολεμίζει / καρτερός, ἔρρηξεν δὲ πύλας καὶ μακρὸν ὀχῆα. • *Enn. F 144*: quis ibi non est vulneratus ferro Phrygio? • *Quint. inst. 1,4,15*: sed b quoque in locum aliarum dedimus aliquando, unde 'Burrus' et 'Bruges' et 'balaena' [balaena *ed. Vasc. 1542*^[Wi] : belena *AB (accedente Prisc., qui nostrum laudat GL II, p. 18,11 Her.)*^[Wi]] • *Prisc. inst., gramm. II, p. 18,11–14 Her.*: sed etiam 'Bruges' et 'Belena' antiquissimi dicebant teste Quintiliano, qui hoc ostendit in primo institutionum oratoriarum: nec mirum, cum 'b' quoque in 'u' euphoniae causa converti invenimus, ut 'aufero' pro 'abfero'.

155

(354 Ri.₂₋₃; 205 Va.₂; 335 Joc.)

Cic. fin. 2,41 (Rey.): nec vero audiendus Hieronymus, cui summum bonum est idem quod vos interdum vel potius nimium saepe dicitis, nihil dolere. non enim, si malum est dolor, carere eo malo satis est ad bene vivendum. hoc dixerit potius³¹² Ennius:

nimium boni est cui nihil est mali (tr)

nos beatam vitam non depulsione mali sed adeptione boni iudicemus, nec eam cessando, sive gaudentem, ut Aristippus, sive non dolentem, ut hic, sed agendo aliquid considerandove quaeramus.

CC (codd. potiores: A M O S R P B E)

CE nimium boni est, / cui nihil est mali *Bo.* : — — — nimium boni est, / cui nihil est mali. — — *No.* : nīmíum bonist <υ — υ> cui nil ést mali *Mu.* : nimium boni est <huic> cui nihil est mali <in diem> *Wa., Mag.* : nimium boni est * * * cui nihil est mali. *Kl.* | nil *Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Tra.* | est <in diem> mali *Ri.₁, Va.₁* | nali *Lev.* [*error typographicus?*] : malist *Ri.₂, Ri.₃* : malist <cottidie> *Tra.* : malis *Masiá*
Crit. in app.: nimium boni est cui nil mali sit in diem *dub. Ri.₂* : nimium boni est cui nil malist <cotidie> *dub. Ri.₃* : quoiei <in diem> nihil est mali *dub. Kl.*

CS nimium boni est, cui nil mali est *Muretus* ([1586] 1789) 112 : nimium boni est profecto cui nil est mali (ia⁶) *Hermann* (1831a) 78 (nimium boni est, / cui nihil est mali: “*verba parum eleganter sic in trochaicis posita*”;

312 potius *del. Ri.₂ coroll. p. XXXVI*

contra Osann 1816, 137 : nimiúm bonist cui níl malist <cotídie> *dub. Ri.₂ coroll. p. XXXVI* : nimiúm bonist cui níl est (vel sit) <in vitá> mali *dub. Ri.₂ coroll. p. XXXVI* (“minus placet”) : nimium boni esse dico, cui nil est mali *Bergk (1884a) 682* : nimium boni est ..., cui nihil est mali *Zillinger (1911) 114* | nil *Muretus ([1586] 1789) 112, Osann (1816) 137, Hermann (1831a) 78, Fleckeisen^[Va.1,Mu], Luchs (1873) 66, Ribbeck (1875) 144, Bergk (1884a) 682* | nil mali sit in dies *Luchs (1873) 66 (dub.)* | cui nil malist <cotídie> *Ribbeck (1875) 144* : cui nil est <in diem> mali *Fleckenstein (1953) 60*

– *Interpr.: Enn. fab. inc. trib. Steph. : Enn. trag. Hecubae trib. Muretus ([1586] 1789) 112, Col., Vossius (1620) 109, Lev., Bo., Gil., Hermann (1831a) 78, Düntzer (1838) 52, Va.₁, Ribbeck (1875) 144, Mu., Va.₂, Di., Zillinger (1911) 114, Wa., Arg., Fleckenstein (1953) 60, Mag., Tra. : Enn. trag. inc. trib. Delr., Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Kl., Joc., Seg., Mart. : Enn. trag. inc. et trag. Hecubae trib. Scriv. | verba Hecubae Bo., Ribbeck (1875) 144, Va.₂, Wa., Tra. | “intellege ‘summum bonum’ ” Di. in app. | versus Enn. et Euripidis comparavit Fleckenstein (1953) 60*

– *Metr.: tr Vossius (1620) 109 : ia⁶ Osann (1816) 137, Hermann (1831a) 78, Düntzer (1838) 52 (fin.), Ri.₂ (mutil.), Kl., Tra. : tr⁷ Bo. : inc. Joc. (cf. CE + CS)*

CP *Eur. Bacch. 910–911*: τὸ δὲ κατ’ ἡμᾶρ ὅτῳ βίσιος / εὐδαίμων, μακαρίζω.
• *Hec. 627–628*: κείνος ὀλβιώτατος / ὅτῳ κατ’ ἡμᾶρ τυγχάνει μηδὲν κακόν.
• *Publilius Syrus, sent. 430 Ri. (1873)*: nimium boni est, in morte cui nil sit mali.

156

(360–361 Ri.₂₋₃; 392–393 Va.₂; 336–337 Joc.)

Cic. Tusc. 3,5 (Gi.): at et morbi perniciosiores pluresque sunt animi quam corporis – hi enim ipsi odiosi sunt quod ad animum pertinent eumque sollicitant, ‘animusque aeger’, ut ait Ennius, ‘semper errat; / neque pati neque perpeti potest, cupere numquam desinit’; quibus duobus morbis, ut omittam alios, aegritudine et cupiditate, qui tandem possunt in corpore esse graviores?

animus aeger semper errat; (tr)
neque pati neque perpeti potest, cupere numquam
[desinit (tr⁷)

CC (codd. potiores: X = G K R V)

Ed. Gi.: 1 errat G R K V^c : errant V^l (ut vid.) | 2 neque¹] neque K R V : nequae G | potest X = G K R V

- CE** 1 animusque *Col., Lev.* : animusne *Scriv.* | 2 neque / pati *dist. Scriv.* : pati / neque *dist. Col., Lev., Bo., Gil.* | poti *Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃* (“*fort. recte*” *Wa. in app.*) | perpeti *vulg.^[Mu]* : perpetrare *Mu.* | perpeti / potis est *dist. Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Wa., Mag., Tra.* : perpetrare / potest *Mu.* : perpeti / potest *dist. Va.₂, Kl., Gi., Seg.* : perpeti / <...> potest *Di.* | potis est *Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Wa., Mag., Tra.* | potis est <...> cupere *Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃* : potest <...> cupere *Mu., Gi.* (“*aliqua post potest Cic. omisisse veri similis videtur*” *Gi. in app.*) | cupere numquam desinit *Enn. non trib. No.* | nunquam *Col., Scriv., Lev., Bo., Gil.* | nunquam / desinit *dist. Col., Lev., Gil.*
Crit. in app.: 1–2 animus (vel animusque) aeger semper errat, neque pati / neque perpeti pote, cupere numquam desinit (ia⁶) *Bo.* | 2 potis est *dub. Mu.*
- CS** 1–2 animusque aeger semper errat, neque pati, neque perpeti / quit: nec umquam cupere desinit (tr) vel potius semper animus aeger errat, neque pati potest, / neque perpeti, nec unquam cupere desinit (ia) *Vossius (1620) 117* : namque animus aeger, semper errat, neque pati / neque perpeti potis, cupere numquam desinit *Grotius (1828) 180* : animus aeger semper errat neque pati neque perpeti / potest se, cupere numquam desinit *Vahlen ([1878] 1907) 61* : animus aeger semper errat neque pati neque perpeti / potest <...> cupere numquam desinit *Zillinger (1911) 121*
 – *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Col., Lev., Va.₂, Tra.* : *Enn. trag. inc. trib. Scriv., Bo., Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Di., Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Mart.* : *Enn. comœdiis potius trib. Vossius (1620) 117* : *Enn. scr. inc. trib. Gil.* : *Enn. trag. Iphigeniae trib. Va.₁, Mu.* | *cum Enn. F 84 coniunxit Mu.* | *de elocutione cf. Gualandri (1965a) 398sq.* | *de voce ‘non possum pati’ (lingua vulgari) cf. Rebling (1873) 25*
 – *Metr.*: tr vel potius ia *Vossius (1620) 117* : ia⁶ *Bo. in app.* : tr⁷ *Ri.₂, Haffter (1934) 62, Catone (1964) 84 adn. 6, Tra. (2 mutil., dub.)* : 1 tr⁷, 2 ia⁴ *Kl. (2 potēst cūpēre)* : 1 tr⁴, 2 tr⁷ *Joc. (2 pōtēst), Mart. (cf. CE + CS)*
- CP** *Eur. Hipp. 183–185*: ταχὺ γὰρ σφάλλῃ κοῦδενὶ χαίρεις, / οὐδέ σ’ ἀρέσκει τὸ παρόν, τὸ δ’ ἄπὸν / φίλτερον ἦγῃ. • *Enn. F 84,8*: incerte errat animus • *Sen. nat. 4, praef. 1*: turbam rerum hominumque desiderant qui se pati nesciunt; tibi tecum optime convenit.

157

(369–371 *Ri.₂₋₃*; 354–356 *Va.₂*; 338–340 *Joc.*)

Cic. Tusc. 3,39–45 (Gi.): quid ergo? huiusne vitae propositio et cogitatio aut Thyestem levare poterit aut Aetam, de quo paulo ante dixi, aut Telamonem pulsum patria, exulantem atque egentem? ... [43] ad hancne igitur vitam Telamonem illum revocabis, ut leves aegritudinem? ... [44] ... quaerendum igitur quem ad modum aegritudine privemus eum qui ita dicat:

pol mihi fortuna magis nunc deficit quam genus. (*tr*⁷ ?)
 namque regnum suppetebat mi{hi}, ut scias quanto
 [e loco, (*tr*⁷)
 quantis opibus, quibus de rebus lapsa fortuna accidat.
 2 mi{hi} *Manutius*

quid? huic calix mulsi inpingendus est, ut plorare desinat, aut aliquid eius modi? ecce tibi ex altera parte ab eodem poeta [*Enn. F* 23,3] ‘ex opibus summis opis egens, H{a}jector, tuae’. huic subvenire debemus; quaerit enim auxilium [*Enn. F* 23,4–17]: ‘quid petam praesidi{i} aut exequar? ... [45] ...’.

CC (*codd. potiores: X = G K R V*)

Ed. Gi.: 1 quam *K R V G*² : quod *G*¹ | 2 namque *G R V* : neque *K* | mihi *X = G K R V* | 3 accidat *X = G K R V* : occidat *P*⁵

Edd. rel.: 1 quod *G*¹[*Pohl*] | 2 neque *K*^[*Pohl, Joc, Seg*] | mihi (*X = G K R V*)^[*Pohl, Joc*] *codd.*^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Di*] | 3 lassa (*W M*)^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3*] *quidam codd. det.*^[*Mu*] | accidat (*G R p b codd. alii*)^[*Ri.1, Va.1, Ri.2*] *codd. boni pler.*^[*Ri.3*] : occidat (*Rehd. W M quinque Oxon.*)^[*Ri.1, Va.1, Ri.2*] Φ ^[*Seg*] *quidam codd. det.*^[*Mu*]

CE 1 <– ∪ –> pol *Mu., Di.* : <– ∪ –> pol *Kl.* | mi *Col., Lev., Gil.* | magi’ *Gil., No., Mu.* | 2 mihi *Col., Scriv., Lev., Kl.* | 3 quibu’ *Gil., No., Mu.* | occidat *Delr., No., Ri.2, Ri.3* : accedat *Lev.*

Crit. in app.: 3 occidat *Col. i. m.*

CS 2 mi *Manutius*^[*Mu, Gi*], *Grotius* (1828) 159 : mihi *Düntzer* (1838) 53 | 3 quibu’ *Ladewig* (1848) 25 | occidat *Hermann* ([1838] 1839) 381, *Becker* (1873) 251, *Ribbeck* (1849) 35, (1875) 201

– *Interpr.:* *Enn. trag. Telamoni trib. Col., Lev., Gil., Wolf*^[*Welcker, Ribbeck*], *Orelli*^[*Welcker, Ribbeck*], *Grotius* (1828) 159, 177, *Hermann* ([1838] 1839) 381, *Ribbeck* (1849) 35 : *trag. inc. trib. Delr., Scriv.:* *Enn. trag. Hecubae vel Andromachae trib. Scriv.:* *Enn. trag. Hecubae trib. Bo. (contra Ladewig 1848, 25) :* *Enn. trag. Telepho trib. Düntzer* (1838) 53 (*contra Joc.*) : *non ex Enn. trag. Telamone vel Peleo Welcker* (1841) 1379sq. : *Enn. trag. inc. trib. Ri.1, Ri.2, Ri.3, Kl., Joc., Mart.:* *Enn. trag. Thyesti trib. Ri.1 p. 268, Va.1, Ri.2 in app., Ribbeck* (1875) 201, *Mu., Ri.3 in app., Va.2, Di., Wa., Arg., Paduano* (1974) 48, *Mag., Seg., Tra. (contra Joc.)* | “*an Medae verba?*” *Delr. p. 187 :* *verba Telephi Düntzer* (1838) 53, *Ladewig* (1848) 25 (*dub.*) : *verba Teucris in exilium se mitti videntis dub. Hermann* ([1838] 1839) 381 (*contra Ladewig 1848, 25*) : *verba Thyestae Va.2, Wa., Arg., Mag., Tra. | cum Enn. F 135 coniunx. Seg. | de significatione religiosa cf. Paduano* (1974) 48 | *de usu vocum abstractarum cf. Molsberger* (1989) 181

– *Metr.:* *tr*⁷ *Bo., Ri.2* (1 mutil.), *Kl., Catone* (1964) 39 *adn. 9* (1 magis), *Joc. (1 dub.), Paduano* (1974) 48, *Tra. (1 init. mutil.), Mart.*

CP Acc. 619–620 Ri.₂₋₃: <...> nam si a me regnum Fortuna atque opes / eripere quivit, at virtutem nec quit.

158

(378 Ri.₂₋₃; 395 Va.₂; 341 Joc.)

Cic. Tusc. 4,70 (Gi.): quis est enim iste amor amicitiae? cur neque deformem adulescentem quisquam amat neque formosum senem? mihi quidem haec in Graecorum gymnasiis nata consuetudo videtur, in quibus isti liberi et concessi sunt amores. bene ergo Ennius:

flagiti{i} principium est nudare inter civis corpora (tr⁷)
flagiti{i} edd.

qui ut sint, quod fieri posse video, pudici, solliciti tamen et anxii sunt, eoque magis quod se ipsi continent et coercent.

CC (codd. potiores: X = G K R V)

Ed. Gi.: flagitii G R V K² : flagitu K¹ | cives R²

Edd. rel. et studd.: flagitii (X = G K R V)^[Pohl,Joc] (G R B)^[Ri.2] codd.^[Mu, Va.2,Catone] | civis G^[Va.1] : cives G(?) R²^[Pohl,Joc] rel.^[Va.1]

CE flagitii Steph., Col., Scriv., Lev., Gil., No. | principiumst Mu. | cives Bo., Gil., Ri.₁, Wa.

CS – Interpr.: Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Lev., Mu., Va.₂, Tra. : Enn. trag. inc. trib. Delr., Bo., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Di., Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Mart. : Enn. scr. inc. trib. Gil.

– Metr.: tr⁷ Bo., Ri.₂, Kl., Catone (1964) et adn. 3, Joc., Tra., Mart.

CP Eur. Andr. 595–601: οὐδ' ἂν εἰ βούλοιτό τις / σώφρων γένοιτο Σπαρτιατίδων κόρη· / αἶ ξὺν νέοισιν ἐξερημοῦσαι δόμους / γυμνοῖσι μηροῖς καὶ πέπλοις ἀναιμένοις / δρόμους παλαίστρας τ' οὐκ ἀνασχετῶς ἐμοὶ / κοινὰς ἔχουσι. κᾶτα θαυμάζειν χρεῶν / εἰ μὴ γυναῖκας σώφρονας παιδεύετε;

159

(375 Ri.₂₋₃; 401 Va.₂; 342 Joc.)

Cic. nat. deor. 2,64–65 (Pla.): sed ipse Iuppiter, id est iuvans pater, quem conversis casibus appellamus a iuvando Iovem, a poetis [Enn. ann. 581 Va.₂ = 592 Sk.] ‘pater divomque hominumque’ dicitur, a maioribus autem nostris optumus maxumus, ... – [65] hunc igitur Ennius, ut supra dixi, nuncupat ita dicens [Enn. F 134] ‘aspice hoc sublime candens, quem invocant [vocant alii] omnes Iovem’ planius quam alio loco idem

cui quod in me est exsecrabor hoc quod lucet quidquid
[est (tr⁷)

“sententia parum perspicua” Va.₂ in app.; an exsecrabor ut
consecrabo intellegendum et huic pro hoc legendum?

hunc etiam augures nostri cum dicunt ‘Iove fulgente tonante’: dicunt enim ‘caelo fulgente et tonante’. Euripides autem ut multa praeclare sic hoc breviter [*Cic. poet. frg. B 80 Traglia*; cf. *Eur. F 941 TrGF*]: ‘vides sublime fusum immoderatum aethera, / qui terram tenero circumiectu amplectitur: / hunc summum habeto divum, hunc perhibeto Iovem’.

CC (codd. potiores: A H P V B)

Ed. Pla.: –

Edd. rel.: cui ‘rel.’^[Ri.1, Va.1] codd. opt.^[Ri.2, Mu, Tra] codd. mel.^[Mu] codd. boni pler.^[Ri.3] : cur *Cantab.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3] *Reg.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3] codd. det.^[Tra] | licet (u *suprascr. supra i eadem m.*) *V*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu] licet *V*^[Joc, Seg] | quidquid (c *suprascr. supra primum d eadem m.*) *V*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu] : quidquid vel quicquid codd.^[Va.2]

CE cui *Steph., Delr., Scriv., Bo., No., Va.₂, Pla., Wa., Kl., Seg., Tra.* : quoi *Col., Lev., Gil.* : cur *Dav.*^[Ri.1, Ri.2], *Va.₁, Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃* : quin *Mu.* : † cui † *Joc.* | mest *Mu.* | exsecrabor *Steph., Bo., Va.₂, Seg.* | quo lucet *Steph., Col., Lev., Gil.* | quicquid *Steph., Col., Lev., Gil., Ri.₂, Mu., Ri.₃, Kl.*
Crit. in app.: quod lucet *dub. Steph.*

CS qui *Gulielmius*^[Bo, Ri.1, Ri.2, Ri.3, Wa, Joc, Tra, Vossius], *Vossius* (1620) 115sq. : cui *Hartung* (1844) 53, *Zillinger* (1911) 121, *Terzaghi* ([1928] 1963) 818, *Garbarino* (1973) 168 : cur *Ribbeck* (1875) 180 | quo lucet *Gulielmius*^[Bo, Ri.1, Ri.2, Vossius], *Vossius* (1620) 115sq. | quicquid *Gulielmius*^[Ri.1, Vossius], *Vossius* (1620) 115sq., *Ribbeck* (1875) 180, *Garbarino* (1973) 168
– *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Lev., Mu., Va.₂, Tra.* : *Enn. trag. inc. trib. Delr., Scriv., Bo., Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Mart.* : *Enn. trag. Melanippae trib. Ri.₁ p. 265, Va.₁, Ribbeck* (1875) 180 : *Enn. trag. Thyesti trib. dub. Tra. in not.* | verba *Meropes Hartung* (1844) 53 : verba *Melanippae dub. Ri.₂, Ribbeck* (1875) 180, *Ri.₃* | cui ... exsecrabor = cui ... consecrabo *Schömann*^[Ri.1, Ri.2, Ri.3] |
– *Metr.*: tr⁷ *Bo., Ri.₂, Kl., Joc. (dub.), Tra., Mart.*

160

(364 Ri.₂₋₃; 394 Va.₂; 343 Joc.)

Cic. div. I, 88 (Gio.): Amphilocho et Mopsus Argivorum reges fuerunt, sed iidem augures, iique urbis in ora maritima Ciliciae Graecas condiderunt; atque etiam ante hos Amphiarus et Tiresias non humiles et obscuri neque eorum similes, ut apud Ennium est,

qui sui quaestus causa fictas suscitant sententias (tr⁷)

sed clari et praestantes viri, qui avibus et signis admoniti futura dicebant;

...

CC (codd. potiores: A V B R F P H M)

Ed. Gio.: –

Edd. rel.: fictas ‘rel.’[Va.2] : ficta B^I[Va.2,Joc] (B P)[Seg] : factas V^I[Ri.2,Mu]
V[Va.2,Joc,Seg] | fictas vel ficta vel factas codd.^[Di] | suscitam V^I[Ri.2,Mu]

CE caussas Scriv. : caussa No., Lev.

CS caussas Hermann (1839) 379 | suscitatur Catone (1964) 46 adn. 4

– Interpr.: Enn. fab. inc. trib. Steph., Va.2 : Enn. trag. Telamoni trib. Col. (cum Enn. F 117 coniungens), Vossius (1620) 113 (cum Enn. F 117 coniungens; “sed mihi, uti & amicissimo Scriverio, omnes hi versus socci potius, quàm cothurni, esse videntur”), Lev. (cum Enn. F 117 coniungens), Bo., Gil. . (cum Enn. F 117 coniungens), Hermann (1839) 379 (cum Enn. F 117 coniungens), Ri.1 p. 278, Mu., Va.2 in app. (dub.), Zillinger (1911) 119, Wa., Tra. (cum Enn. F 117 coniungens), Fucarino (1986/87) 176, Arico (2000) 56 : Enn. trag. inc. trib. Delr. (cum Enn. F 117 coniungens), Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Di., Kl., Joc., Seg., Mart. : Enn. trag. Telamoni et Enn. trag. inc. trib. Scriv. (“socci potius, quam cothurni, esse videntur” Scriv. apud Vossium 1620, 113) | cum Enn. trag. Telamoni compararet, trib. etiam Enn. trag. Achilli, Hectoris lytris, Iphigeniae vel Telepho Ribbeck (1875) 134

– Metr.: tr⁷ Vossius (1620) 113 (sui per synezesin), Bo., Ri.2, Kl., Catone (1964) 46 adn. 4, Joc., Tra., Mart.

161

(356–357 Ri.2–3; 219–221 Va.2; 344–345 Joc.)

Cic. div. 2,57 (Gio.): Democritus quidem optumis verbis causam explicat, cur ante lucem galli canant; depulso enim de pectore et in omne corpus diviso et mitificato cibo, cantus edere quiete satiatos; qui quidem silentio noctis, ut ait Ennius,

favent faucibus russis (an⁴ ?)
cantu plausuque premunt alas (an⁴)

cum igitur hoc animal tam sit canorum sua sponte, quid in mentem venit Callistheni dicere deos gallis signum dedisse cantandi, cum id vel natura vel casus efficere potuisset?

CC (codd. potiores: A V B R F P H M)

- Ed. Gio.: 1** rursis *ex rursis* *B* : rursus *M* | **2** cantu, *corr. in -tus* *B* : cantus (*corr. in -tu* *V*) *rel.* | lausuque (*corr. in plau-* *V*) *A* *V*
- Edd. rel.: 2** cantu (*V*² *B*¹)^[Joc] : cantus *A*^[Ri.2,Mu,Ri.3,Va.2,Pea,Joc] *V*^I^[Ri.2,Mu,Ri.3,Va.2,Joc] *B*^I^[Ri.2,Mu,Ri.3] *B*²^[Joc] | lausuque *A*^[Ri.2,Mu,Pea,Joc] *V*^I^[Ri.2,Mu,Va.2,Joc] | *þmunt* *A*^[Pea]
- CE ante 1** qui silentio noctis *Enn. trib. Col., Lev., Bo., Gil.* : silentio noctis *Enn. trib. Muel.* | **1** <gallique> favent *Va.1, Word., Mu., Tra.* | faucibu' *Mu.* | faucibus / rursis *dist. Col., Lev., Gil.* | **2** <missis> cantu *Va.2, Arg., Tra., Masiá* : <galli> cantu *Wa., Mag.* | premunt / alas *dist. Va.2, Wa., Arg., Mag., Tra., Masiá*
Crit. in app.: ante 1 “*fort. in antecedenti versiculo nocte silenti vel simile noctis indicium fuit*” *Ri.2 in app.* | **1–2** qui nocte silente favent faucibu' / rursis, plausuque premunt alas. (*an*⁴) *Bo. in app.* | **1** <gallique> favent *dub. Ri.1 in app., Ri.2 in app., Ri.3 in app., Wa. in app.* | rursis] raucis *vel ravis Hott. in not.*
- CS ante 1** qui silentio noctis *Enn. trib. Turnebus (1604) 91* : silentio noctis *Enn. trib. C.F.W. Mueller*^[Joc], *Förtsch (1846) 8, Skutsch ([1906] 1914) 301 (dub.) (contra Zillinger 1911, 115 adn. 1)* | **1–2** <...> favent faucibus rursis: / <missis> cantu plausuque premunt / alas *Vahlen ([1888/89] 1907) 412, Drabkin (1937) 38* | **1** <huc albescit, / gallique> favent *Ribbeck (1875) 95* : <gallique> *Selem (1963–66) 296–301*
 – *Interpr.: Enn. fab. inc. trib. Col., Lev. : Enn. trag. inc. trib. Bo., Ri.1, Ri.2, Ri.3, Kl., Joc., Mart. : Enn. scr. inc. trib. Gil. : Enn. trag. Iphigeniae trib. Ri.1 pp. 254sq., Va.1, Ri.2 in app. (ex initio), Word., Ribbeck (1875) 95, Mu., Vahlen ([1888/89] 1907) 409, Ri.3 in app. (ex initio), Va.2, Zillinger (1911) 115, Wa., Drabkin (1937) 38, Arg., Kl. in app., Grilli (1957 [1959]) 73, Selem (1963–66) 296–301, Mag., Seg., Tra.* | verba *Agamemnonis Mu., Wa., Drabkin (1937) 38, Mag., Seg.* | **2** ‘cantu’ antiquum dativum esse et ad faventes referri (*post Rathium et Fr. Jacobsium*) intellexit *Foertsch (1846) 8 (alias interpretationes refutans)*
 – *Metr.: an*⁴ *Bo. in app. (cf. CE: Crit. in app.), Ri.2, Kl., Joc. (1 dub.), Tra. (cf. CE), Mart.*
- CP Eur. Iph. A. 9–11:** οὐκουν φθόγγος γ' οὐτ' ὀρνίθων / οὔτε θαλάσσης· σιγαί δ' ἀνέμων / τόνδε κατ' Εὐριπον ἔχουσιν. • 156–159: ἴθι· λευκαίνει / τόδε φῶς ἤδη λάμπουσ' ἡὼς / πῦρ τε τεθρίππων τῶν Ἀελίου.

162

(338 *Ri.2–3*; 18 *Va.2*; 347 *Joc.*)

(a) *Cic. off. 1,61 (Wi.)*: itaque in probris maxime in promptu est si quid tale dici potest [*trag. inc. inc. 210 Ri.2–3*]: ‘vos enim iuvenes animum geritis muliebrem, illa virgo viri’, et si quid eiusmodi: ‘Salmacida spolia sine sudore et sanguine’.

(b) *Fest. p. 439,10–18 Li. (Li.)*: Salmacis nomine nympha Caeli et Terrae filia fertur causa fontis Halicarnasi aquae appellandae fuisse Salmacidis; quam qui bibisset, vitio inpudivitiae mollesceret. ob eam rem, † que id †³¹³ eius aditus, angustatus parietibus, occasionem largitur iuvenibus petulantibus antecedentium puerorum puellarumque vi{t}olandarum³¹⁴, quia non pate<t re>fugium³¹⁵. [*p. 439,17*] Ennius: ‘Salmacida spolia sine sanguine et sudore’.

Salmacida spolia sine sudore et sanguine

(ia⁶)

CC – *ad a* (codd. potiores: ζ = B P V, ξ = L c)

Ed. Wi.: –

Edd. rel.: Salmacida spolia (*Goth. Rom.*)^[Heus] : Salmaci das *Gu.5 i. m.*^[Heus] : Salmacidas (*ac potius* Salmaci das) *Vin.*^[Heus] : Salmaci da spolia codd.^[Va.2] | sudore et sanguine codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2, Kl, Joc, Tra] : sanguine et sudore *Gu.5*^[Heus]

– *ad b* (cod.: F)

Ed. Li.: salmacidas polla F

Edd. rel.: salmacidas polla F^[Va.1, Thew, Li, Va.2, Joc, Mos] : Salmacid aspolla F^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu] | sanguine et sudore F^[Aug, Urs, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Kl, Joc, Tra, Mos]

CE Salmacida spolia *Ven. tertia et quarta*^[Heus], *Aug. (ad b)*^[Li] : Salmacidas (*ac potius* Salmaci das) *Ven. et alii plures*^[Heus] : Salmaci da spolia *Aug., Steph., Delr., Scriv., Scal. (ad b), Dac. (ad b), Graev., Heus., Bo., No., Mue., vulg.*^[Ri.1, Ri.2] : † Salmacidas polla † *Thew.* | sanguine et sudore *Steph., Scal. (ad b), Mue. (ad b)* : sanguine et sudore (*sive su. et sa.*) *Li. a (ad b)*

Crit. in app.: Salmacida spolia *Scal. in not., Scal. ap. Dac.*

CS Salmaci, das spolia *Faernus*^[Scal] : Salmacida spolia *Turnebus (1604) 625, Scaliger (1608) 79* : Salmaci *Zillinger (1911) 108*

– *Interpr.:* *Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Lev., Mu. : Enn. trag. inc. trib. Delr., Scriv., Bo., Ri.1, Ri.2, Ri.3, Kl., Joc., Seg., Mart. : Enn. scr. inc. trib. Gil. : Enn. trag. Aiaci trib. Ri.1 p. 272 (ad Achilles arma Ulixi addicta referri), Va.1, Ribbeck (1875) 131 (prob. Joc.), Va.2, Zillinger (1911) 108, Wa., Arg., Mag., Tra., Fucarino (1986/87) 175, Masiá, Masiá González (1992) (exemplar tragoediae Enni et Aiace Sophoclis et Hoplon krisin Aeschylis esse putavit) | verba Aiacis Masiá | “Salmacida spolia, hoc est, victoria non virilis, sed effeminata” *Scaliger (1608) 79* : de viro molli et Salmacide *Salmasius (1689) 81* | ‘Salmacida’ *voc. interpretavit Catone (1964) 63**

313 quod *Bo.* : que † id † *Thew.*

314 violandarum *Aug.*^[Li] : vitolandarum † *Thew.*

315 *suppl. Aug.*^[Li] : pate ... fugium *Thew.*

– *Metr.*: ia⁶ *Heus.*, *Bo.*, *Ri.*₂, *Kl.*, *Catone* (1964) 63 *adn.* 2, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.*

- CP** *Cic. leg. agr.* 2,16: plurimo sudore et sanguine maiorum vestrorum partam • 2,69: plurimo maiorum vestrorum sanguine et sudore quaesita • *Liv.* 7,38,6: suo sudore ac sanguine • *Plin. epist.* 2,7,1: sudore et sanguine et factis.

163

(379 *Ri.*₂₋₃; 402 *Va.*₂; 348 *Joc.*)

Cic. off. 2,23 (*Wi.*): omnium autem rerum nec aptius est quicquam ad opes tuendas ac tenendas quam diligere nec alienius quam timeri. praeclare enim Ennius:

quem metuunt oderunt; quem quisque odit periisse
[expetit] (*tr*⁷)

- CC** (*codd. potiores*: ζ = B P V, ξ = L c)

Ed. Wi.: periisse *Bibl. Brit. Add.* 11935 : periisse *codd.*

Edd. rel.: odere *Goth.*^[Heus, Ri. 1, Va. 1, Ri. 2, Mu, Ri. 3] | periisse (*Gu. 5 Goth.*)^[Heus] : periisse (*B Bamb. b Oehl.*)^[Va. 1] *codd. Baiteri*^[Ri. 2] *codd.*^[Mu, Joc] | expetit (*Z = Q B H V P b, L p*)^[Joc] : cupit c^[Ri. 2, Va. 2, Joc]

- CE** odere *Heus.*, *No.* | oderunt / quem *dist. Col.*, *Lev.*, *Gil.* | periisse *Delr.*, *Graev.*, *Gil.*, *Wi.*

- CS** periisse *Grotius* (1828) 161

– *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Steph.*, *Col.*, *Lev.*, *Mu.*, *Va.*₂, *Tra.* : *Enn. trag. inc. trib. Delr.*, *Bo.*, *Grotius* (1828) 160sq., *Ri.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Di.*, *Wa.*, *Kl.*, *Joc.*, *Mag.*, *Seg.*, *Mart.* : *Enn. trag. Thyesti trib. Bo. in app. (dub.)*, *Ri.*₁ p. 268, *Va.*₁, *Ri.*₂ *in app. (dub.)*, *Ribbeck* (1875) 202, *Ri.*₃ *in app. (dub.)*, *La Penna* ([1977] 1979) 66sq. (*dub.*), *Mart. in comm.* : *Enn. scr. inc. trib. Gil.* | verba *Atrei Ri.*₁ p. 268, *Ribbeck* (1875) 202 : verba ad *Atreum dub. Ri.*₂, *Ri.*₃ : de *Atreo dub. La Penna* ([1977] 1979) 66sq.

– *Metr.*: *tr*⁷ *Bo.*, *Ri.*₂, *Kl.*, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.*

- CP** *Acc. trag.* 203–204 *Ri.*₂₋₃: oderint, / dum metuant. • *Ov. am.* 2,2,10: quem metuit quisque, periisse cupit • *Hier. epist.* 82,3,2: antiqua sententia est: quem metuit quis, odit; quem odit, periisse cupit.

164

(389 *Ri.*₂₋₃; 409 *Va.*₂; 349 *Joc.*)

Cic. off. 2,62 (*Wi.*): propensior benignitas esse debet in calamitosos, nisi forte erunt digni calamitate. in iis tamen qui se adiuvari volent non ne

adfligantur sed ut altiore gradum ascendant, restricti omnino esse nullo modo debemus, sed in deligendis idoneis iudicium et diligentiam adhibere. nam praeclare Ennius:

benefacta male locata malefacta arbitror (ia⁶)

- CC** (*codd. potiores*: $\zeta = B P V$, $\xi = L c$)
Ed. Wi.: bene facta $\zeta = B P V$: beneficia $\xi = L c$
Edd. rel.: benefacta ($Z = Q B H V P b$)^[Joc, Seg]: bene facta ς ^[Joc]: beneficia ($c p$)^[Ri.2] L ^[Seg] ($X = L c p$)^[Va.2, Joc] *vet. cod.*^[Graev]: benefacta *vel* beneficia *codd.*^[Di] | male facta *codd.*^[Joc]
- CE** bene facta $Va.1$, $Ri.2$, $Ri.3$, $Kl.$, $Wi.$ | male facta $Ri.1$, $Va.1$, $Ri.2$, $Ri.3$, $Kl.$
- CS** bene facta Zillinger (1911) 122 | male facta Zillinger (1911) 122
 – *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Steph.*, *Col.*, *Lev.*, *Mu.*, *Va.2*, *Tra.*: *Enn. trag. inc. trib. Delr.*, *Bo.*, $Ri.1$, $Va.1$, $Ri.2$, $Ri.3$, *Di.*, *Wa.*, *Kl.*, *Joc.*, *Mag.*, *Seg.*, *Mart.*: *Enn. scr. inc. trib. Gil.*
 – *Metr.*: ia^6 *Bo.*, $Ri.2$, *Kl.*, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.*
- CP** *Liv.* 7,20,5: aut, si quid hostiliter fecissent, consilio id magis quam furore lapsos fecisse, ut sua vetera beneficia, locata praesertim apud tam gratos, novis corrumperent maleficiis florentemque populum Romanum ac felicissimum bello sibi desumerent hostem, cuius adflcti amicitiam cepissent? • *Phaedr.* 1,8,1–3: qui pretium meriti ab improbis desiderat, / bis peccat: primum quoniam indignos adiuvat, / inpune abire deinde quia iam non potest. • 4,19,1: qui fert malis auxilium, post tempus dolet.

165

(380 $Ri.2-3$; 403 $Va.2$; 350 $Joc.$)

(a) *Cic. off.* 3,104 (*Wi.*): sed in iureiurando non qui metus sed quae vis sit debet intellegi. est enim iusiurandum adfirmatio religiosa; quod autem adfirmate et quasi deo teste promiseris, id tenendum est. iam enim non ad iram deorum, quae nulla est, sed ad iustitiam et ad fidem pertinet. nam praeclare Ennius: ‘o Fides alma apta pinnis et ius iurandum Iovis’. qui ius igitur iurandum violat, is Fidem violat, quam in Capitolio vicinam Iovis Optimi Maximi, ut in Catonis oratione est [*Cato, or. frg.* 238 *ORF*₄], maiores nostri esse voluerunt.

(b) *Apul. Socr.* 5 (131–132) (*Mor.*): utrumque idoneum non est propter quod adiures, neve per ista iuretur, cum sit summi deorum hic honor proprius: nam et ius iurandum Iovis iurandum dicitur, ut ait Ennius.

o Fides alma apta pinnis et ius iurandum Iovis

(tr⁷)CC – **ad a** (codd. potiores: ζ = B P V, ξ = L c)**Ed. Wi.:** –**Edd. rel.:** *deest in Bamb.b*^[Va.1] | pinnis (*B*¹, codd. pler.)^[Va.1] : pennis (pinnis *superscr.*) (*Gu.2*)^[Heus] : pennis *c*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu] *B*²^[Va.1, Ri.2, Mu] | pinnis *vel* pennis codd.^[Va.2]– **ad b** (codd. potiores: B M V G A O R F N L P U)**Ed. Mor.:** iovis iurandum *om.* F L R N P U : add. P²**Edd. rel.:** iurandum iovis iurandum ‘*rel.*’^[Mu, Va.2] codd.^[Kl, Joc] : iovis iurandum *om.* (F L)^[Va.2] *quidam* codd. *det.*^[Mu] : add. P²^[Va.2]CE fides *Scriv.* | penneis *Col., Lev.* : pennis *Steph., Delr., Scriv., Bo.* | iusjurandum *Lev., Bo., Gil.* : iusiurandum *No. (ad a)* | Jovis *Lev., Bo., Gil. (ad b)* ius iurandum Iovis (*om.* iurandum²) *Brant*^[Thom, Joc], *Joc.*CS Fides alma apta pennis Jurandum Jovis *Lipsius* (1585) 699sq. (nam & Jovis jurandum *ad b*) | pennis *Vossius* (1620) 115– *Interpr.:* *Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Lev., Va.2, Tra. : Enn. trag. inc. trib. Delr., Bo., Ri.1, Ri.2, Ri.3, Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Mart. : Enn. scr. inc. trib. Gil. : Enn. trag. Thyesti trib. Ri.1 p. 268* (verba Thyestae), *Va.1, Ri.2 in app.* (“ariolando”), *Ri.3 in app.* (“ariolando”), *Tra. in app. (dub.), Mart. in not. : Enn. trag. Medeae dub. trib. Va.2 in app.*– *Met.:* tr⁷ *Bo., Ri.2, Kl., Joc., Tra., Mart.*CP *Eur. Med. 168–170:* κλύεθ’ οἷα λέγει κάπιβοᾷται / Θέμιν εὐκταίαν Ζῆνᾶ θ’, ὃς ὄρκων / θνητοῖς ταμίας νενόμισται; • 208–209: θεοκλυτεῖ δ’ ἄδικα παθοῦσα / τὰν Ζηνὸς ὄρκίαν Θέμιν, ... • *Sil. 1,9:* iuratumque Iovi foedus • *Apul. apol. 83:* ..., si verba ita, ut poetae aiunt, pinnis apta vulgo volarent, ...

166

(388 Ri.₂₋₃; 210 Va.₂; 351 Joc.)*Cic. Lael. 64 (Po.):* quid, haec ut omittam, quam graves, quam difficiles plerisque videntur calamitatum societates? ad quas non est facile inventu qui descendant. quamquam Ennius recte

amicus certus in re incerta cernitur

(ia⁶)

tamen haec duo levitatis et infirmitatis plerosque convincunt, aut si in bonis rebus contemnunt, aut in malis deserunt.

CC (codd. potiores: P O K M F R L Q G H V S B)

CS – *Interpr.:* *Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Lev., Mu. : Enn. trag. inc. trib. Delr., Bo., Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Kl., Joc., Seg., Mart. : Enn. scr. inc. trib.*

Gil. : *Enn. trag. Hecubae trib. Hartung* (1843) 529, *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Fleckenstein* (1953) 60, *Mag.*, *Tra.* | verba Hecubae *Va.*₂, *Di.*, *Wa.*, *Arg.*, *Tra.* : verba Hecubae ad Polymestorem *Va.*₂, *Di.*, *Arg.* : verba Hecubae ad Agamemnonem *Tra.* | *versus Enn. et Euripidis comparavit Fleckenstein* (1953) 60

– *Met.*: *ia*⁶ *Bo.*, *Ri.*₂, *Kl.*, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.*

CP *Eur. Hec.* 1226–1227: ἐν τοῖς κακοῖς γὰρ ἀγαθοὶ σαφέστατοι / φίλοι· ... • *Or.* 454–455: ὄνομα γάρ, ἔργον δ' οὐκ ἔχουσιν οἱ φίλοι / οἱ μὴ 'πὶ ταῖσι συμφοραῖς ὄντες φίλοι. • 665–668: τοὺς φίλους / ἐν τοῖς κακοῖς χρηὶ τοῖς φίλοισιν ὠφελεῖν· / ὅταν δ' ὁ δαίμων εὖ διδῶ, τί δεῖ φίλων; / ἀρκεῖ γὰρ αὐτὸς ὁ θεὸς ὠφελεῖν θέλων.

167

(347–348 *Ri.*₂₋₃; 388–389 *Va.*₂; 352–353 *Joc.*)

Varro, ling. 5,14 (GS): locus est, ubi locatum quid esse potest, ut nunc dicunt, collocatum. veteres id dicere solitos apparet apud Plautum: ... [*Plaut. Aul. 191*]. apud Ennium:

o terra T<h>r<a>eca ubi Liberi fanum inclutum (ia⁶)
Maro locavi<t>

1 T<h>r<a>eca *Fleckeisen* (1861) 30sq. (Threca iam *Gulielmius* 1582, 27) | inclutum *Gulielmius* (1582) 27 | 2 locavi<t> *Ri.*₁

CC (*cod. potior: F*)

Ed. GS: 1 inciuiũ F | 2 miro ut vid. ras. ex maro F

Ed. rel. et studd.: 1 o terra tertia ubi *vetus cod. Merulae*^[Mer] | treca *F*^[Mue, Ri. 1, Ri. 2, Mu, Sp, Va. 2, Coll, Joc, Tra] (*H c*)^[Mue, Ri. 1, Ri. 2, Sp] (*M V p*)^[Sp] *cod. i. m. lib. Spanheimiani Bibl. regiae Berolinensis a v. d. memoratus*^[Schneider] : trecha *G*^[Mue, Ri. 1, Ri. 2, Sp] : tēca *a*^[Mue, Ri. 1, Ri. 2, Sp] : trita *b*^[Mue, Ri. 1, Ri. 2] | in civium *F*^[Ri. 1, Va. 1, Mu] (*G H a*)^[Ri. 1, Va. 1, Ri. 2, Ri. 3] (*b*[ut vid.] *c* [fort.])^[Mue, Ri. 1, Va. 1, Ri. 2, sec. Mue] (*Med. test. Wilmannsio*)^[Ri. 2, Ri. 3] *codd.*^[KI] *cod. i. m. lib. Spanheimiani Bibl. regiae Berolinensis a v. d. memoratus*^[Schneider] inciuium (*F G H a*)^[Sp] *codd.*^[Va. 2] inciviũ *F*^[Wa, Kl, Joc] inciuium *F*^[Coll] : in cuius *M*^[Sp] : intimum *B*^[Sp] | 2 maro *F*^I^[Kent] (*GH*)^[Mue, Ri. 1, Va. 1, Ri. 2, Sp, Ri. 3, Coll, Baehrens] (*F C* [= c?])^[Coll] (*c F*^I; *secunda litt. erasa a erat, non u* [*Keil*], *muro ut vid. F* [*Groth*])^[Sp] *alii quidam codd.*^[Mu] *cod. i. m. lib. Spanheimiani Bibl. regiae Berolinensis a v. d. memoratus*^[Schneider] : maero (*corr. muro*) *F*^[Mu] : miro ut vid. ras. ex maro *F*^[Joc] *F*^I^[Coll] : miro *F*²^[Kent] : maro vel muro *F*^I^[Va. 2] : muro *F*^[Mue, Ri. 1, Va. 1] *a*^[Mue, Ri. 1, Va. 1, Ri. 2, Ri. 3] *rel.*^[Sp, Coll] : moero (*b*[ut vid.] *c* [fort.])^[Mue, Ri. 1, Va. 1, Ri. 2, sec. Mue] : macro, *corr. muro* (*Med. test. Wilmannsio*)^[Ri. 2, Ri. 3] macro *Med.*^[Baehrens] | locavi *codd.*^[Ri. 1, Va. 1, Ri. 2, Mu, Ri. 3, Va. 2, Wa, Kl]

CE 1–2 o terra trita, ubi Liberi fanum in cuius muro locavi *Med.*^[Vossius], *Ald.*^[Vossius], *Steph.*, *Scal.*, *Scriv.* : o terra trita, ubi Liberi fanum, / in cuius moero lovavi <...> *Col.*, *Gil.* : o terra tritavi, in cuius moero Liberi / fanum locavi *Delr.* : <...> o terra Thracia, ubi Liberi / fanum locavi in Aimo <...> *vel* <...> o terra Thracia, ubi Liberi / fanum in quouis moero locavi *Mer. p. XLIII* : o terra Threca, ubi Liberi fanum inclutum Maro locavi *v. d. i. m. lib. Spanheimiani Bibl. regiae Berolinensis ap. Schneider (1794) 240* : o terra trita, ubi Liberi / fanum in cuius moero locavi! *Bo.* : o terra trita (*vel* terea) ubi Liberi fanum in cuius muro locavi *vulg.*^[Schneider] | 1 trita *Scal.*, *Col.* : Trecha *Lev.* : Threca *Mue.*, *Ri.*₁, *Mu.* : Traeca *Ri.*₂, *Ri.*₃, *GS*, *Kl.* : traeca *Sp.* : Thraeca *Wa.*, *Seg.* : T{h}raeca *Tra.* | in cuius *Laetus*^[Sp] : in civium *Mue.* | 1–2 fanum, / in cuius moero *dist. Col.*, *Lev.* | 2 muro *Med.*^[Vossius], *Ald.*^[Vossius], *Steph.*, *Scal.*, *Scriv.* : moero *Col.*, *Delr.*, *Mer.*, *Bo.* : Moero *Mue.* | locavi *Steph.*, *Scal.*, *Col.*, *Scriv.*, *Lev.*, *Bo.*, *Joc.* : locavit *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Mu.*, *Sp.*, *Ri.*₃, *Va.*₂, *GS*, *Wa.*, *Kent*, *Kl.*, *Coll.*, *Mag.*, *Seg.*, *Tra.*, *Mart.*

Crit. in app.: 1–2 o terra tritavi, in cuius moero Liberi / fanum locavi *Scal. in not.* | 1 ubi] ut *dub. Mu. in app.*

CS 1–2 o terra tritavi, Liberi / fanum in cuius moero locavi *Vossius (1620) 114* : o terra Thraecia, ubi Liberi / fanum in Crunis Ismaro locavi *Popma ap. Scal.* | 1 Threca *Gulielmius (1582) 27* : Thr<a>eca *Fleckeisen (1861) 30sq.* : Traeca *Baehrens (1872) 621*, *Richter (1890) 591* : T{h}raeca *Catone (1964) 40 adn. 4* | inclutum *Gulielmius (1582) 27* | 2 Maro *om. Gulielmius (1582) 27* : acro *Baehrens (1872) 621sq.* | locavit *Richter (1890) 591*, *Leo (1913) 187 adn. 2*, *Catone (1964) 40 adn. 4*, *Soubiran (1988) 131*

– *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Steph.*, *Col.*, *Lev.*, *Mu.*, *Va.*₂, *Tra.* : *Enn. trag. inc. trib. Mer. p. XLIII*, *Scriv.*, *Bo.*, *Mue.*, *Ri.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Wa.*, *Kl.*, *Joc.*, *Mag.*, *Seg.*, *Mart.* : *Enn. scr. inc. trib. Gil.* : *Enn. trag. Erectheo trib. Ri.*₁ *p. 262*, *Va.*₁, *Ri.*₂ *in app.*, *Ri.*₃ *in app.* | ex initio fabulae (cf. *Eur. Alc. I; El. 1*) *Leo (1913) 187 adn. 2* | de Orphea probab. *Popma ap. Scal.*, *Mue.* | salutatō Eumolpi patriae *dub. Ri.*₂ *in app.*, *Ri.*₃ *in app.* | “v. d. ... locumque interpretatur de Marone, Bacchi commilitone, a quo Maronea, Thraciae urbs, fuerit condita” *Schneider (1794) 240*

– *Metr.*: tr⁷ *Bo.* : ia⁶ *Ri.*₂ (2 mutil.), *Kl.*, *Catone (1964) 40 et adn. 2* (1 ubi), *Joc.* (2 dub.), *Tra.* (2 mutil.), *Mart.*

CP *Hdt. 7,111,2*: οὔτοι [*sc. οἱ Σάτραι*] οἱ τοῦ Διονύσου τὸ μαντήϊόν εἰσι ἐκτημένοι· τὸ δὲ μαντήϊον τοῦτο ἔστι μὲν ἐπὶ τῶν ὀρέων τῶν ὕψηλοτάτων, Βησσοὶ δὲ τῶν Σατρέων εἰσὶ οἱ προφητεύοντες τοῦ ἱεροῦ, πρόμαντις δὲ ἡ χρέωσα κατὰ περ ἐν Δελφοῖσι, καὶ οὐδὲν ποικιλώτερον. • *Eur. Hec. 1088–1090*: αἰαῖ ἰὼ Θρήκης λογχοφόρον ἔνο- / πλον εὐπιπὼν Ἄρει κάτο- / χον γένος. • *I267*: ὁ Θρηξὶ μάντις εἶπε Διόνυσος τάδε. • *Suet. Aug. 94,5*: Octavio postea, cum per secreta Thraciae exercitum duceret, in Liberi patris luco barbara caerimonia de filio consulenti, idem affirmatum est a sacerdotibus, quod ... • *Macr. Sat. 1,18,1*: ..., etiam apud Ligyreos in Thracia esse adytum Libero consecratum, ex quo redduntur oracula. •

1,18,11: item in Thracia eundum haberi solem atque Liberum accipimus, quem illi Sabazium nuncupantes magnifica religione celebrant, ut Alexander scribit, eique deo in colle Zilmisso aedes dicata est specie rotunda, cuius medium interpatet tectum. rotunditas aedis monstrat huiusce sideris speciem, summoque tecto lumen admittitur, ut appareat solem cuncta vertice summo lustrare lucis inmissu, et quia oriente eo universa patefiunt.

168

(396 Ri.₂₋₃; 411 Va.₂; 354 Joc.)

Varro, *ling. 5,23 (GS)*: terra, ut putant, eadem et humus; ideo Ennium³¹⁶ in terram cadentis dicere:

cubitis pinsibant humum

(ia / tr)

et quod terra sit humus, ideo is humatus mortuus, qui terra obrutus; ...

CC (cod. potior: F)

Ed. GS: –

Edd. rel.: pinsibant *codd.*^[Tra] : pinsabant *G*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Sp, Ri.3] *p*^[Sp]

CE in terram cadentes cubitis pinsibant humum *Steph.* : in terram cadentes cubiteis pinsebant humum *Delr., Bo.* (tr⁷) | cubitis *uno loco*, genibus *altero loco* *Scriv.* | pinsebant *Scriv., Tra.*

CS in terram cadentes cubitis pinsibant humum *Vossius (1620) 114* : in terram cadentes cubiteis pinsebant humum *Hartung (1844) 53* : in terram cadentes cubitis pinsebant humum *Bergk ([1874] 1884) 360 (contra Ribbeck 1874, 242sq.)* | pinsebant *Turnebus*^[Sp, Tra]

– *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Lev., Mu., Va.₂, Tra.* : *Enn. trag. inc. trib. Scriv., Bo., Düntzer (1838) 51, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Mart.* : *Enn. trag. Cresphonti trib. Hartung (1844) 53* : *Enn. sat. trib. Baehr.* | verba nuntii ad Meropam *Hartung (1844) 53*
– *Metr.*: tr⁷ *Bo.* (cf. CE) : ia vel tr fin. *Ri.₂* : inc. *Kl.* : ia⁶ *dub. Joc.*

CP *Hom. Il. 11,425 (et. al.)*: ἔλε γαῖαν ἀγοστῶ • *Enn. ann. 351 Va.₂ = 350 Sk.* : pinsunt terram genibus.

³¹⁶ Ennium *Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mu., Sp., Ri.₃, Va.₂, GS, Kl., Joc.* : Enium *c*^[Mue] : Ennius *rel.*^[Mue]

169

(335 Ri.₂₋₃; 187 Va.₂; 361 Joc.)

Varro, *ling. 7,12* (GS): tueri duo significat, unum ab aspectu ut dixi, unde est Enni³¹⁷ illud:

tueor te, senex? pro Iup<p>iter! (ia / tr)
Iup<p>iter *edd.*

et [*Enn. ann. 463 Va.₂ = 492 Sk.*] ... alterum a curando ac tutela, ut ...

CC (cod. *potior: F*)

Ed. GS: –

Edd. rel.: iupiter *F*^[Ri.2,Joc]

CE <v – v> tueor *Mu.* | Iupiter *Sp., GS*

CS – *Interpr.: Enn. trag. inc. trib. Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Kl., Joc., Seg., Mart. : Enn. trag. Hectoris lytris trib. Ri.₁ p. 277, Va.₁, Ri.₂ in app., Ribbeck (1875) 127, Ri.₃ in app., Va.₂, Wa., Arg., Mag., Tra. : Enn. fab. inc. trib. Mu. : non apud Col., Delr., Scriv., Bo. | verba Achillis Ri.₁ p. 277, Ri.₂ in app., Ribbeck (1875) 127, Ri.₃ in app., Va.₂, Wa., Arg., Kl., Mag., Masiá : verba Achillis ad Priamum Ri.₂ in app., Ri.₃ in app., Kl.*
– *Metr.:* ia vel tr fin. Ri.₂ : “*verba aut media tetram. troch. (vel iamb.) vid. esse aut, quod magis placet, senarii exitus tueor te senex et initium Pro Iupiter*” *Sp.* : inc. Kl. : ia⁶ *dub. Joc.*

CP *Hom. Il. 24,483–484:* ὧς Ἀχιλλεὺς θάμβησεν ἰδὼν Πρίαμον θεοειδέα, / θάμβησαν δὲ καὶ ἄλλοι, ἐς ἀλλήλους δὲ ἰδόντο. • *Don. Ter. Ad. 111[I]:* pro Iuppiter quia ‘pro Iuppiter’ tragica exclamatio est, bene tamquam ipse se reprehenderet Demea adiecit ‘tu homo rediges me ad insaniam’.

170

(355 Ri.₂₋₃; 420 Va.₂; 362 Joc.)

Varro, *ling. 7,12–13* (GS): sic dicta vestis<p>ica³¹⁸, quae vestem spice-ret, id est videret vestem ac tueretur: quare a tuendo et templa et tesca dicta cum discrimine eo quod dixi. [13] etiam indidem illud Enni³¹⁹:

317 Enni *Mue., Ri.₁, Ri.₂, Mu., Sp., Ri.₃, GS, Kl., Joc.*: enī *F*^[Ri.2,Ri.3,Sp,GS,Va.2,Joc] n *F*^[Mue,Ri.1,Va.1,Mu] : ennii *a*^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2,Sp] : eī *v*^[Sp,Ri.3] : enim (*G H*)^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2] (*M p*)^[Sp] *rel.*^[Ri.3] *codd.*^[Kent] : .n. *G*^[Sp] : om. *b*^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2] *codd. alii*^[Sp] : Ennii *Sciopius*^[Kent], *Kent* : Ennii *vel* Enni *olim corr.*^[Va.2]

318 vestis<p>ica *add. Ald.*^[GS]

extemplo acceptum me necato et filium

(ia⁶)

necato *Scal. in not.*

extemplo enim est continuo, quod omne te<m>plum esse debet conti<nu>o³²⁰ septum nec plus unum introitum habere.

CC (cod. potior: F)

Ed. GS: acceptū (cc ex u, non ex t, corr.) F | negato F

Edd. rel. et studd.: acceptum F^[Mu] ‘rel.’^[Sp] codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Kent, Kl, Hermann] acceptum (corr. ex ateptum) F^[Sp, Va.2] acceptū (cc ex u corr.) F^[Joc] | negato F^[Mu, Sp, Joc, Seg] codd.^[Col, Mue, Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2, Kent, Kl] | filium codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Kl]

CE exemplo *Delr.* : ex templo *Lev.* | acceptam *Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3, Merry, Kent, Kl.* | arreptum *Sp.* | negato *Scal.* | filiam *Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3, Merry, Kent, Kl., Tra.*

Crit. in app.: arreptam ... filiam *Bo. in app.* | “an fuit: avectum?” *GS in app.* | necato *Scal. in not.* : enecato *dub. Sp. in app.*

CS acceptam vel arreptam *Vossius (1620) 106* : acceptam *Hermann (1831a) 50, Ribbeck (1849) 5, (1875) 144* | filiam *Hermann (1831a) 50, Ribbeck (1849) 5, (1875) 144*

– *Interpr.*: *Enn. trag. Andromachae trib. Col., Vossius (1620) 106, Lev., Gil.* : *Enn. trag. inc. trib. Delr., Ri.1, Ri.2, Ri.3, Va.2, Kl., Joc., Seg., Mart.* : *Enn. trag. Hecubae vel Andromachae et trag. inc. trib. Scriv.* : *Enn. trag. Hecubae trib. Bo., Hermann (1831a) 50sq., Ribbeck (1849) 5, (1875) 144, Va.1, Mu., Kl. in app. (dub.), Tra. in not. (dub.) (dub. Düntzer 1838, 53)* : *Enn. fab. inc. trib. Wa., Tra.* : *Enn. inc. trib. Mag.* | verba *Andromachae ad Ulyssem, cum ei Astyanacta eripere vellet Vossius (1620) 106* : verba *Hecubae Ribbeck (1875) 144, Merry* : “servus erilis, opinor, ero maiori dicit, ut et se et filium necet si quid contra eius voluntatem sint facturī” *Sp.*

– *Metr.*: ia⁶ *Bo., Ri.2, Kl., Joc., Tra., Mart.*

CP *Eur. Hec. 391–393*: ὅμεϊς δέ μ’ ἀλλὰ θυγατρὶ συμφονεύσατε, / καὶ δις τόσον πῶμ’ αἵματος γενήσεται / γαῖα νεκρῷ τε τῷ τάδ’ ἐξαιτουμένῳ. • 396: πολλή γ’ ἀνάγκη θυγατρὶ συνθανεῖν ἐμέ.

319 *Enni Mue., Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Sp., Ri.3, GS, Kl.* : enī F^[Ri.2, Sp, Ri.3, Va.2, GS, Joc] : eī V^[Sp, Ri.3] : enim *rel.*^[Ri.2, Sp, Ri.3] codd.^[Scal, Mue, Ri.1, Va.1, Mu, Kent] (ex Eni)^[Scal], *Scal.* : *Ennii Scal. in not., Kent*

320 contio, io ex iu (non ex in) corr. F^[GS]

171

(362 Ri.₂₋₃; 121 Va.₂; 363 Joc.)Varro, *ling.* 7,16 (GS): Ennius:ut tibi Titanis Trivia dederit stirpem liberum (tr⁷)

Titanis Trivia Diana est, ab eo dicta Trivia, quod in trivio ponitur fere in oppidis Graecis vel quod luna dicitur esse, quae in caelo tribus viis movetur, in altitudinem et latitudinem et longitudinem. Titanis dicta, quod eam genuit, ut {ni}³²¹ Plautus [*Plaut. Bacch.* 893], Lato; ea, ut scribit Manilius [*frg.* 2 *FPL*₄], ‘est Coe<o> creata Titano’. ut idem scribit: ‘Latona pari<e>t casta complexu Iovis † Delia deos³²² geminos’, id est Apollinem et Dianam † dii quod Titanis Deliadae eadem³²³.

CC (cod. potior: F)

Ed. GS: –

Edd. rel.: liberu F^[Va.1,Mu]CE ibi *Med.*^[Vossius], *Ald.*^[Vossius] : tibi Col. : ubei Lev. | ut tibi / Titanis *dist. Sp.*, Kent | liberum <v> -> Kl.CS – *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Steph.*, Col., Lev. : *Enn. trag. inc. trib. Delr.*, *Scriv.*, Bo., Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Kl., Joc., Seg., Mart. : *Enn. scr. inc. trib. Gil.* : *Enn. trag. Medae trib. Mue. in app.*, Va.₁, Ri.₁ p. 251 (dub.), Mu., Rosato (2005) 150sq. (dub.) (contra Va.₂ in app.) : *Enn. trag. Andromedae trib. Va.*₂, Di., Wa., Arg., Catone (1964) 39 adn. 1, Mag., Tra. | verba Persei Va.₂, Di., Wa., Mag. : verba Persei ad Andromedam Va.₂ : verba Persei vel Cephei ad Andromedam Tra.– *Metr.*: tr⁷ Bo., Ri.₂, Joc., Tra., Mart. : “magis placent hi trimetri iamb. quam tetram. troch. qui est apud Ri.” *Sp.* (cf. CE) : ia⁸ Kl. (cf. CE)CP *Eur. Med.* 714–715: οὕτως ἔρωσ σοι πρὸς θεῶν τελεσφόρος / γένοιτο παίδων καὐτὸς ὄλβιος θάνοις.321 *del. Sp.*^[GS]322 Delia dōs F^[Sp,GS] : Deli deos *vulg.*^[Sp,GS] : Deliadas *Lachmann*^[Sp,GS]323 deliadē eadē F^[Sp,GS] : “fort. dii, quod Titanis Deli eos peperit, Deliadae” *LSp.*^[Sp] : Deli quod ii nati, Deliadae. eidem *dub. Sp. in app.* : “an: D<e>li (sic. A. Sp.) quos Titanis <e<deba<t> d<i>e eadem (eodem?)? post eadem nisi plura desunt, certe nomen poetae (Enni?) desideratur” *GS in app.*

172

(349 Ri.₂₋₃; 150 Va.₂; 364 Joc.)

Varro, ling. 7,19 (GS): Enni{i}324:

Areopagitae quid dedere † quam pudam † (ia⁶ ?)
 † quam pudam † Joc. (quam † pudam iam GS)

Areopagitae ab Areopago; {h}is³²⁵ locus Athenis.

CC (cod. potior: F)

Ed. GS: –

Edd. rel. et studd.: quid F[Sp,Mu,Ri.3,Lange] (b c)[Lange] ‘rel.’[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2,Wa] codd.[Kent,Kl,Mag,Tra,Mart] : qui V[Sp,Ri.3,Va.2,Wa] 5[KL] : quod H[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3] | dedere ‘rel.’[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2] (F b c)[Lange] : debere a[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2] | quam pudam F[Mu,Sp,Tra,Lange] (b c)[Lange] ‘rel.’[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2] codd.[Ri.3,Wa,Kent,Kl,Mag] : om. (G H)[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2]

CE Areopagitae quid (vel qui) dedere quam pudam Med.^[Bo], Ald.^[Bo] : Areopagitae quid dedere aliud quam pedam Steph., Scal., vulg. ex B^[Sp] : Areopagiticam ea de re vocant petram Col., Delr., Scriv., Lev., Bo., Gil. : Areopagitae quidem dedere aequam pugnam Mue. : Aréopagitae quidém dedere aequám pugnam <...> Ri.₁ : Aréopagitae quidém dedere ei aequam pugnam <...> Va.₁ : Aréopagitae quia dedere aequám pilam Ri.₂, Ri.₃, Kent, Arg., Mag., Seg., Tra. : Aréopagitae quód dedere aequóm puta Mu. : <– ~ –> Areopagitae quia dedere aequam pilam Wa. | quidem Mue., Ri.₁, Va.₁ : quia Ri.₂, Ri.₃, Wa., Kl., Arg., Mag., Seg., Tra., Mart. : qui Sp. | quam pudam Med.^[Bo], Ald.^[Bo], Va.₂ (dub. Bailey 1904, 172) : quam pedam Steph. : petram Scal., Col., Delr., Scriv., Lev., Bo. : aequam pugnam Mue., Ri.₁ : ei aequam pugnam <...> Va.₁ : aequam pilam Ri.₂, Sp., Ri.₃, Wa., Arg., Kl., Mag., Seg., Tra. : aequom puta Mu. : quam † pudam GS : † quam pudam † Joc.

Crit. in app.: Areopagiticam ea de re vocant petram Scal. : Areopagum inde qui dixere eam petram vel potius Areopagitae, qui edidere aequom palam Bo. : Areopagitae, quid dedere, quam tubam? dub. Va.₂ : quid d.? quam p.? Wa. (verba Orestis; cf. Aischyl. Eum. 744)

CS Areopagum inde qui dixere eam petram Vossius (1620) 107sq. : Areopagitae, qui edidere aequom palam Lange (1851) 16sq. (sec. Bo.) : Areopagitae quidem dedere ei aequam pugnam Fleckeisen^[Va.1,Ri.2] : Areopagitae, quid dedere! quam palam (parum)! Lachmann^[Va.2,Wa,Tra] |

324 Enni Mue., Ri.₁, Va.₁, GS, Kl., Joc. : ennii F^[GS,Joc] rel.^[Va.1,Ri.2,Mue] : hermi b^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Mue] : Ennius Laetus^[Sp] : Ennii Ri.₂, Mu., Sp., Ri.₃, Va.₂ | ennii areopagite ab areopago mediis voc. om. p^[Sp]

325 is locus Laetus^[Sp,Va.2,GS,Joc], Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Sp., Ri.₃, Va.₂, GS, Kl., Joc. : his locis F^[Sp,Va.2,GS,Joc,Lange]

dico ego vicisse Orestem, vos ab hoc facessite; / Areopagitæ cui dedere luam putam *Popma ap. Scal. (cum Enn. F 53 coniungens)* : Areopagitæ quia dedere aequam pilam / dico vicisse Orestem: vos facessite! *Ribbeck (1875) 148, Lo-Cascio (1892) 115 (cum Enn. F 53 coniungentes)*

– *Interpr.: Enn. fab. inc. trib. Steph. : Enn. trag. Eumenidibus trib. Scal., Col., Delr., Scriv., Lev., Bo., Gil., Mue. in app., Ri.₁ p. 270, Va.₁, Ri.₂ in app., Mu., Ri.₃ in app. (cum Enn. F 53 coniungendum), Va.₂, Wa., Kl. in app., Mag., Tra., Mart. in comm. : Enn. trag. inc. trib. Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Kl., Joc., Seg., Mart. | verba Palladis Lo-Cascio (1892) 115*

– *Metr.: ia⁶ Bo., Ri.₂, Kl., Joc. (dub.), Tra.*

CP *Aischyl. Eum. 689–690: ΑΘ. Ἄρει δ' ἔθουον, ἔνθεν ἐστ' ἐπώνυμος / πέτρα πάγος τ' Ἄρειος. • 752–753: ΑΘ. ἀνὴρ ὃδ' ἐκπέφηνεν αἵματος δίκην· / ἴσον γάρ ἐστι τάρϊθμημα τῶν πάλων. • de pilae notione iudiciali cf. Prop. 4,11,19–20: aut si quis posita iudex sedet Aeacus urna, / in mea sortita vindicet ossa pila. • Ascon. argum. in Cic. Mil. p. 40 [p. 36 Stangl]: citati deinde testes secundum legem quae, ut supra diximus, iubebat ut, prius quam causa ageretur, testes per triduum audirentur, dicta eorum iudices consignarent, quarta die adesse omnes {in diem posterum} iuberentur ac coram accusatore ac reo pilae, in quibus nomina iudicum inscripta essent, aequarentur; dein rursus postera die sortito iudicum fieret unius et LXXX: ...*

173

(– Ri._{2–3}; ann. 9 Va.₂; 365–366 Joc.)

Varro, ling. 7,48 (GS): apud Ennium:

quaeque in corpore cav{s}a caeruleo (an⁴)
caeli <c>ortina receptat (an^{4c} / paroem)

1 cav{s}a Col. | **2** caeli <c>ortina receptat
Turnebus (1604) 474 (<c>ortina receptat iam Col.)

cava cortina dicta, quod est inter terram et caelum ad similitudinem cortinae Apollinis; ea a corde, quod inde sortes primae existimatae.

CC (*cod. potior: F*)

Ed. GS: 1 causa- *F* / **2** Cēlo (*C ex s inter scribendum*) orta nare ceptat- *F*
Edd. rel.: 1 quaeque in corpore causa ceruleo *F*^[Joc] *codd.*^[Mue, Kent] quæq;
in corpore causa ceruleo *F*^[Va.1] *codd.*^[Va.2, Wa] : quoque in cōper cā cernolo *b*^[Mue, Va.1] : quaeque in corpore eam coeruleo *H*^[Mue, Va.1] | causa *F*^[Joc] *codd.*^[Mue, Va.1, Sp, Va.2, Wa, Kent] : eam *H*^[Mue, Va.1] : cā *b*^[Mue, Va.1] | ceruleo *F*^[Va.1, Joc] *codd.*^[Va.2, Wa] : curuleo *M*^[Sp] : coeruleo *H*^[Mue, Va.1, Sp] : cernolo *b*^[Mue, Va.1] | **2** cēlo *F*^[Joc] : celo (*V p*)^[Sp] : caelo *codd.*^[Kent] : fēlo

$F^{[Va.1,Sp]}$ $codd.^{[Va.2,Wa]}$: felo $M^{[Sp]}$ $a^{[Va.1,Sp]}$ $b^{[Mue,Va.1,Sp]}$ $codd.^{[Mue,Va.2]}$
 : foedo ($G H$) $^{[Mue,Va.1,Sp]}$ | orta nare $F^{[Va.1,Sp,Joc]}$ $G^{[Mue,Va.1]}$ $b^{[Mue,Va.1]}$
 $codd.^{[Va.2,Wa,Kent]}$: orta mare ($H a$) $^{[Mue,Va.1,Sp]}$ | ceptat $F^{[Va.1,Joc]}$ $a^{[Va.1]}$
 $H^{[Mue,Va.1]}$ $codd.^{[Sp,Va.2,Wa,Kent]}$: coeptat $G^{[Mue,Va.1]}$: cepit $b^{[Mue,Va.1]}$

CE 1–2 quęq; ceruleo freto. orta nare cępta *Pi*. : quęque caeruleo freto orta nare cępta *Steph.*, *Scal.*, *Delr.*, *Bo*. : quęque freto cava caeruleo cortina receptat *Col*. : quę cava corpore caeruleo cortina receptat *Mue.*, *Va.1*, *Va.2*, *Wa.*, *Kent*, *Seg*. : quęquę in corpore cava ceruleo caeli cortina receptat *Sp*. : † quęque in corpore cau{s}a c<a>eruleo † cęlo cortina receptat *GS* | corpore Tartarino prognata Paluda virago, / cui par imber et ignis, spiritus et gravi' terra, / quę cava corpore caeruleo cortina receptat *Mu*. (*cum Enn. ann. 521–522 Va.2 = 220–221 Sk. coniungens*) | curuleo *Lae-tus*^[Sp]

Crit. in app.: 1–2 corpore Tartarino prognata Paluda virago, / cui par imber, & imbris spiritus, & gravi' terra / quęque freto cava cęruleo cortina receptat. *dub. Scal. in not. (cum Enn. ann. 521–522 Va.2 = 220–221 Sk. coniungens)* | quę cava caeruleo caeli cortina receptat / corpore *Sp. in app.*

CS 1–2 corpore ceruleo cava quę cortina receptat *Turnebus (1604) 112* : cava quęque in / corpore cęruleo cęli cortina receptat *Turnebus (1604) 474*, *Turnebus ap. Scal.* : quęque freto cava cęruleo cortina receptat *Pop-ma ap. Scal.* : quęque in corpore cava caeruleo / coeli cortina receptat (an) *Bergk ([1874] 1884) 343* : quę cava corpore caeruleo cortina receptat *Friedrich (1948) 281sq. adn. 9* : quęque in corpore cava caeruleo caeli cortina receptat *Skutsch (1964) 88sq.*, *Grilli (1965) 202*, *Garbarino (1973) 169*

– *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Steph.* : *Enn. ann. trib. Col.*, *Va.1* (*Enn. ann. 9 Va.1*), *Va.2* (*Enn. ann. 9 Va.2*), *Mu.* : *Enn. trag. inc. trib. Delr.*, *Bo.*, *Mariotti (1951) 62 (metri causa)*, *Kl. (trag. inc. LXIV? Kl.; an potius quam da Kl. in app.)*, *Skutsch (1964) 88sq.*, *Joc.*, *Seg.*, *Mart.* : *Enn. scr. inc. (dub. ann.) trib. Wa.* : *non apud Ri.1, Ri.2, Ri.3, Seg., Sk., Tra.* : *Enn. non trib. (metri causa) Bergk ([1874] 1884) 343*

– *Metr.*: $da^6 Va.1$, $Va.2$ (*dub. Kl. in app.*) : an *Bergk ([1874] 1884) 343* (*cf. CS; prob. Kl. in app.*), *Mariotti (1951) 62* : an⁷ *Skutsch (1964) 88sq.* : $1 an^4$, $2 an^{4c}$ / paroem *Joc.*, *Mart.*

CP *Eur. F 839,1–5 TrGF*: Γαῖα μεγίστη καὶ Διὸς Αἰθήρ, / ὁ μὲν ἀνθρώπων καὶ θεῶν γενέτωρ, / ἡ δ' ὕγροβόλους σταγόνας νοτίας / παραδεξαμένη τίκτει θνητοὺς, / τίκτει βοτάνην φύλά τε θηρῶν. / ... • *Enn. F 34*: quę cava caeli / signitenentibus conficis bigis • *F 106*: lumine sic tremulo terra et cava caerula candent • *Lucr. 2,1001*: id rursum caeli rellatum templa receptant.

174

(385 Ri.₂₋₃; 396 Va.₂; 367 Joc.)Varro, *ling.* 7,49 (GS): apud Ennium:quin inde invitis sumpserint perduellibus (ia⁶)perduelles dicuntur hostes; ut perfecit sic perduellum, et duellum, id postea bellum; ab eadem causa facta Duell{i}ona³²⁶ Bellona.

CC (cod. potior: F)

Ed. GS: –

Edd. rel. et studd.: quin F^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Ri.3] a^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2] : quid p^[Sp,Ri.3] “in antiquo exemplari”^[Turnebus] : quod b^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2,Sp,Ri.3] : quouis G^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2,Sp,Ri.3] : quius H^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2,Sp,Ri.3] | inde F^[Mue,Ri.2,Mu] (G H a b)^[Mue,Ri.2] : unde “in antiquo exemplari”^[Turnebus] | sumpserint (F ‘rel.’)^[Tra] codd.^[Kent] : sumpserunt M^[Sp,Tra]

CE quin inde invictis Med.^[Bo], Ald.^[Bo] : vindictam victis Delr., Bo., Mu. : quid inde invictis Scriv. | invictis Steph., Gil. : invictis Scal., Col., Lev. | sumpserint vulg.^[Mu] : sumpserunt ed. princ.^[Tra], Laetus^[Sp,Kent], Steph., Scal., Col., Delr., Scriv., Lev., Gil., Mu., Kent, Seg., Tra. : sumserunt Bo. Crit. in app.: vindictam victis Scal. in not. | quom vel qui ius Ri.₂ in app. | ius vel vices de victis Ri.₃ in app.

CS quid unde invitis sumpserunt, perduellibus? Turnebus (1604) 474 (ex antiquo exemplari) quid unde invitis sumpserint perduellibus? Turnebus ap. Scal. (ex antiquo exemplari) : quæ inde victis sumserunt perduellibus Vossius (1620) 114 | qui vim de victis Buecheler^[Ri.2,Ri.3] | sumpserint perduellibus Lachmann (1855) 112
– Interpr.: Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Lev., Mu., Va.₂, Tra. : Enn. trag. inc. trib. Delr., Scriv., Bo., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Mart. : Enn. scr. inc. trib. Gil.
– Metr.: ia⁶ Bo., Kl., Catone (1964) 47 et adn. 3, Joc., Tra., Mart. : tr⁷ (mutil.) Ri.₂ : tr potius quam ia⁶ Ri. (1873) coroll. p. CVII

CP Cic. off. 1,37: equidem etiam illud animadverto, quod, qui proprio nomine perduellis esset, is hostis vocaretur, lenitate verbi rei tristitiam mitigatam. hostis enim apud maiores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. • Varro, *ling.* 5,3: ..., et multa verba aliud nunc ostendunt, aliud ante significabant (ut hostis: nam tum eo verbo dicebant peregrinum qui suis legibus uteretur, nunc dicunt eum quem tum dicebant perduellem).

326 duelljona F^[GS]

175

(392 Ri.₂₋₃; 232 Va.₂; 368 Joc.)

Varro, *ling.* 7,87 (GS): apud Pacuium [*Pac. trag.* 422–423 Ri.₂₋₃]: ‘flex-anima ta<m>quam lymphata <aut Bacchi sacris / commota.’ lymphata>³²⁷ dicta a lymphā; <lymphā>³²⁸ a Nymphā, ut quod apud Graecos Θέτις³²⁹, apud Ennium:

Thelis illi mater

(?)

Thelis *Delr.*

in Graecia commota mente quos λυμφολήμπτους appellant, ab eo lymphatos dixerunt nostri.

CC (cod. potior: F)

Ed. GS: thetis· Jllj mat F

Edd. rel.: thetis F^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Sp, Ri.3, Joc] H^[Ri.1, Va.1, Ri.2] codd.^[Mue, Va.2, Kent, Kl] : ea Thetis B^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : lac. in G^[Ri.1, Va.1, Ri.2]

CE ea Thetis *Pi., Steph., Col., Lev., Gil.* : ea Thelis *Delr., Scriv., Bo., Kent* : Thelis *Mue., Sp., GS, Ri.1, Va.1, Va.2, Wa., Arg., Kl., Joc., Mag., Seg., Tra., Masiá* : Telis *Ri.2, Mu., Ri.3*

Crit. in app.: “id est, Thetis” *Scriv. in not.* (cf. CE)

CS ea Thelis *Turnebus (1604) 481, Vossius (1620) 114, Schöll (1839) 480 adn. 239* : Thelis *Düntzer (1837) 443, Drabkin (1937) 40*

– *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Steph.* : *Enn. trag. Achilli trib. Col., Vossius (1620) 114, Lev., Bo. in app., Gil.* : *Enn. trag. inc. trib. Delr., Scriv., Bo., Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Kl., Joc., Seg., Mart.* : *Enn. trag. Iphigeniae trib. Düntzer (1837) 443, Va.2, Wa., Drabkin (1937) 40, Arg., Mag., Tra.* : *Enn. trag. Hectoris lytris trib. Schöll (1839) 480* : *Enn. trag. Achilli Aristarchi trib. Mu.* : *Enn. trag. Iphigeniae vel Achilli vel Hectoris lytris vel Telepho trib. Joc.* : *Enn. trag. Iphigeniae vel Achillis vel Hectoris lytris trib. Aretz (1999) 265, Mart. in not.* | verba Agamemnonis *Va.2, Arg., Tra.* – *Metr.*: tr Bo. : ia (init.) *Ri.2* : inc. *Kl., Joc.*

CP *Eur. Iph. A.* 207–208: Ἀχιλλέα, / τὸν Ἄ Θέτις τέκε ... • 701: Πηλεὺς· ὁ Πηλεὺς δ' ἔσχε Νηρέως κόρην. • 708: Θέτις δ' ἔθρεψε νῆ πατὴρ Ἀχιλλέα; • *Varro, rust.* 3,9,19: ..., nec continuo his, quas Melicas appellant falso, quod antiqui ut Thetin T{h}elim [thetim thelim (thetin thelin *Pol.*, thetim thelim *apogr.*), ubi h del. *Keil*^[Goetz]] dicebant, sic Medicam Melicam

³²⁷ paculum F^[GS] pacuium F^[Sp] : pacuum p^[Sp] : pacuuium rel.^[Sp] | flex animat aquā F^[Sp, GS] | limphata F^[Sp, GS] | suppl. *Turnebus e Cic. div. 1,80*^[GS]

³²⁸ suppl. *LSp.*^[Sp, GS, Joc] : a līpha· a nimpha· F^[Sp, GS]

³²⁹ THETIS F^[Sp, GS]

vocabant. • *CIL I² 556 (speculum Praenestinum)*: Telis – Ajax – Alcumena.

176

(365 Ri.₂₋₃; 397 Va.₂; 369 Joc.)

Varro, ling. 7,89 (GS): apud Ennium³³⁰:

si voles advortere animum, comiter monstrabitur (tr⁷)

comiter hilare ac lubenter, cuius origo Graeca κῶμος, inde comisatio Latine dicta et in Graecia, ut quidam scribunt, comodia{m}³³¹.

CC (cod. potior: *F*)

Ed. GS: –

Edd. rel.: animum *om.* (*MB*)^[Sp]

CE advertere *Scriv.* | animum *om.* *Laetus*^[Sp]

CS – *Interpr.:* *Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Lev., Mu., Va.₂, Tra. : Enn. trag. inc. trib. Delr., Scriv., Bo., Mue. in app., Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Di., Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Mart. : Enn. scr. inc. trib. Gil. : Enn. trag. Telepho trib. Ri.₁ p. 264, Va.₁, Ri.₂ in app., Ribbeck (1875) 112 (de Telepho), Ri.₃ in app., Kl. in app.*

– *Metr.:* tr⁷ *Bo., Ri.₂, Kl., Catone (1964) 98 adn. 1, Joc., Tra., Mart.*

177

(333–334 Ri.₂₋₃; 417–418 Va.₂; 370 Joc.)

(a) *Varro, ling. 7,93 (GS)*: apud Plautum [*Plaut. Men. 127*]: ‘euax, iurgio uxorem tandem abegi a ianua.’ euax verbum ni{c}hil significat, sed effutitum naturaliter est (ut apud Ennium: ‘hehae! ipse clipeus cecidit’; apud Ennium³³² [*Enn. F 207*]: ‘heu mea puella † spe † quidem id succenset tibi’; apud ...); quod ait iurgio, id est litibus: itaque quibus res erat in controversia, ea vocabatur lis: ...

330 enniū *F*^[GS]

331 comodia *Mue.* : comodiā *F*^[GS] : comodiam (*Fa*)^[Mue] : comoediam (*GH*)^[Mue] : comediam *b*^[Mue] : κωμῳδία *Sp.* : comoedia *vulg.*^[GS]

332 Ennium *codd.*^[Mue] *vulg.*^[Mu] : Naevium *B*^[Ri.₁, Va.₁] *interpolator*^[Mue] *vv. d.*^[Mu]

(b) *Gramm. inc. V, p. 574,24 Keil (Keil)*: clipeus generis masculini, ut Ennius: ‘cecidit clipeus’; et ...

hehae! ipse clipeus cecidit. (?)

CC – *ad a (cod. potior: F)*

Ed. GS: –

Edd. rel.: hehae *F*^[Sp] : hehe (*G M V p*)^[Sp]

– *ad b (codd. potiores: M V L)*

Ed. Keil: clypeus *M*

Edd. rel.: clipeus *L*^[Joc] : clypeus *M*^[Joc] : clipeus *vel* clypeus *codd.*^[Va.2]

CE hehe *Steph., Col., Scriv., Lev., Bo., Gil.* : he he *Delr.* : hahae *Kent* | hehae / ipse *dist. Ri.1, Va.1, Ri.2, Sp., Mu., Ri.3, Va.2, Kl., Tra.* : hahae, / ipse *dist. Kent*

CS hehae! / ipse clipeus cecidit *Ribbeck (1875) 123, Richter (1890) 534 (dub. potius hahae)*

– *Interpr.: Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Lev., Mu., Va.2, Tra. : Enn. trag. inc. trib. Delr., Scriv., Bo., Mue. in app., Ri.1, Ri.2, Ri.3, Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Mart. : Enn. scr. inc. trib. Gil. : Enn. trag. Hectoris lytris trib. Ri.1 p. 276, Va.1, Ri.2 in app., Ribbeck (1875) 123, Ri.3 in app., Tra. in not. (dub.) : Enn. com. inc. trib. Sp. in app. (cf. infra; contra Ri.3 in app.) : Enn. trag. Erectheo vel Achilli vel Hectoris lytris trib. Joc. in comm., Mart. in comm. / de Patrocli caede Ri.2 in app., Ribbeck (1875) 123, Ri.3 in app., Wa. | ‘hehae’ hapax legomenon (pro ‘hahae’ ut vid.) : “vocabulum hehae cum nusquam traditum sit, hahae scrib. esse censeo. post cecidit interrogandi signum posui, ex comoedia dempta esse ratus eius hominis verba qui ridens militi respondeat” Sp.*

– *Metr.: tr Ri.2 (cf. CE) : inc. Kl., Joc.*

CP *Hom. Il. 16,802–803: αὐτὰρ ἄπ’ ὄμων / ἄσπις σὺν τελαμῶνι χαμαὶ πέσσε τερμιόεσσα.*

178

(393 *Ri.2–3*; 421 *Va.2*; 372 *Joc.*)

(a) *Varro, ling. 7,101 (GS)*: apud Ennium: ‘vocibus concide, † facimus et obrutus’. mussare dictum, quod muti non amplius quam MU dicunt; a quo idem dicit id quod minimum est [*Enn. inc. 10 Va.2*]: ‘neque, ut aiunt, μῦθον facere audent’.

(b) *Serv. et Serv. auct. Verg. Aen. 12,657 (Thilo)*: mussat. modo dubitat. et cunctatur rex ipse, in quo summa rerum est. veteres ‘mussat’ pro

timet, Ennius ‘mussare’ pro tacere posuit. Clodius Tuscus ‘mussare est ex Graeco, conprimere oculos: Graeci μῦσαι dicunt’.

vocibus concide, fac i<am> mus<s>et obrutus (tr⁷)
fac i<am> mus<s>et Wa.

CC – **ad a** (cod. potior: F)

Ed. GS: Uocib; (*supra* i litterula et add. et del.) F | facim; & F : facimus <muss>et cod. Turnebi | obrutū. ex obrutu^s. F

Edd. rel.: facimus et F^[Ri.2,Mu,Sp,Ri.3] codd. pler.^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Sp,Ri.3] ‘rel.’^[Wa] codd.^[Mue,Kent,Kl,Tra] : faxim et (M B)^[Sp] in antiquo exemplari^[Mer] : facimus musset cod. Turnebi^[Ri.1,Va.1,Ri.2,Va.2,Wa,Mart] | obrutus F^[test. Keil]^[Sp,Ri.3] ‘rel.’^[Sp] in antiquo exemplari^[Mer] : obrutum (corr. ex obrutus) F^[ut vid. Groth, ASP.]^[Sp] F^[ut vid. Groth]^[Ri.3] F^[ut vid.]^[Va.2] obrutum F^[Wa]

– **ad b** (codd. potiores: F G T L A R S H M [N])

Ed. Thilo: musare F

CE vocibu’ Mu. | faxim et Laetus^[Sp] : fac siet Scriv., vulg.^[Sp] : fac sit Bo. : fac is* musset Mue. : faxis <...> musset Ri.₁, Va.₁, Ri.₂ : facito musset Mu. : fac si musset LSp.^[Sp], Kent : fac, si mussat Sp. : faxis musset Ri.₃, Mart. : facimus musset Va.₂ : † facimus et GS : fac iam musset Wa., Mag., Seg. : fac <ut>i musset Kl. : † facimus et † Joc. : <verbis> facsis musset Tra. | obrutus Bo., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mu., Ri.₃, Va.₂, GS, Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Tra. : obrutum Sp., Kent
Crit. in app.: “in lacuna fama suppleri velim” Ri.₂ : <verbis> fac Sp. : “an fac <ut>i m.?” GS

CS vocibu’ concide <...> fac siet obrutus <...> Mer. (latent illa: vocibus concidere & saxis obruere Mer. in comm.) | face musset Turnebus^[Mue,Ri.1,Ri.2,Mu,Sp,Ri.3,Kent] : et face m. o. (da⁶ mutil.) Bergk^[Ri.3] : fac iam musset Zander^[Va.2,Wa]

– Interpr.: Enn. ann. inc. trib. Mer. p. XXXVIII : Enn. trag. inc. trib. Scriv., Bo., Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Kl., Joc., Seg., Mart. : Enn. fab. inc. trib. Va.₁, Mu., Va.₂ (“versus comoedia dignus”), Tra. (dub. e comoedia) : Enn. com. inc. trib. Wa., Mag. : Enn. trag. non trib. (da⁶ mutil.) Bergk^[Ri.3] | “comoediam sapere versum Va. sentit; quamquam Varro certo Enn. comoedias alibi non affert” Kl. in app.

– Metr.: “trochaici potius versus membra quam hexametri” Mue. : da⁶ (mutil.) Bergk^[Ri.3] (cf. CS) : tr⁷ Ri.₂, Tra. (cf. CE) : ia⁶ (vocibus concide) Lachmann^[Va.2], Kl., Joc. (dub.), Mart.

179

(93 Ri.₂₋₃; 82 Va.₂; 100 Joc.)

Varro, *ling. 10,70* (GS): † de genere³³³ multi utuntur non modo poetae, sed etiam plerique † haec primo omnes qui soluta oratione loquuntur³³⁴ dicebant ut qu<a>estorem praetorem, sic Hectorem Nestorem: itaque Ennius ait:

Hectoris natum de Troiano muro iactari

(?)

Accius [*Acc. trag. inc. XXXVI Ri.₂₋₃*] haec in tragoediis largius a prisca consuetudine movere coepit et ad formas Graecas verborum magis revocare, ...

CC (cod. potior: F)

Ed. GS: lactari (non iactari) F

Edd. rel. et studd.: iactari F^[Mu,Kent] codd.^[Col,Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2,Word,Mu,Ri.3,Wa,Mag,Düntzer] : iactari F^[Joc]

CE gnatum Bo. | Troiano del. Col., Lev., Bo., Gil., Mue., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Word., Mu., Ar., Ri.₃, Merry, Wa., Kent, Ern., Heurg., Mag., Tra. | moero Col., Delr., Lev., Bo., Wa. | iactarier Col., Delr., Lev., Bo., Gil., Mue., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Word., Mu., Ar., Ri.₃, Merry, Wa., Kent, Ern., Heurg., Mag., Tra. : iactari Va.₂, GS, Di., Arg., Kl., Joc., Seg., vulg.^[Joc] | iactari <v> -> Di. : iactari<er> / <iubent> Tra.

Crit. in app.: Troiano del. Scal. in not. | moero Scal. in not. | iactarier Scal. in not. | <iubent> vel <flagitant> Va.₂ in app.

CS gnatum Bergk ([1847/48] 1884) 490 | e Lachmann^[Va.2,Di,Wa,Joc] (prob. Va.₂ p. CCIII adn.; contra Joc.) | Troiano del. Popma ap. Scal., Bergk ([1847/48] 1884) 490, Ribbeck (1875) 137, Frobenius (1907) 38, Pinto (1914) 35, Auhagen (2000b) 177 | muro / iactare Düntzer (1838) 49 | moero Popma ap. Scal., Bergk ([1847/48] 1884) 490, Auhagen (2000b) 177 | iactarier Popma ap. Scal., Bergk ([1847/48] 1884) 490, Ribbeck (1875) 137, Frobenius (1907) 38, Pinto (1914) 35, Auhagen (2000b) 177 – Interpr.: Enn. trag. Andromachae trib. Scal. in not., Col., Bo., Gil., Mue., Düntzer (1838) 49, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mu., Ar., Ri.₃, Va.₂, Pinto (1914) 35, Wa., Arg., Kl., Ern., Heurg., Joc., Mag., Seg., Tra., Pet., Auhagen (2000b) 177, Masiá, Mart., Schö. | cum Enn. F 23,1–2 coniunx. Scal. (prob. Mue.), Bergk ([1847/48] 1884) 489sq., Gil., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Word., Mu., Ar., Ri.₃, Merry, Frobenius (1907) 38, Pinto (1914) 35, Ern., Heurg.,

333 ·De genere F^[Sp,GS] : de genere codd.^[Mue], Sp. : quo genere Scioppius^[Sp] : eo genere Mue. : de genere Lachmann^[Sp] : “fort. medio vel secundo genere” LSp.^[Sp]

334 pleriq; hec· Primo om̄s q̄ soluta oratione (e ex i) loquuntur F^[GS] : “plerique omnes qui soluta oratione loquuntur. haec primo Lachmann, qui debuit saltem <antiqui> haec, nisi malis plerique omnes. haec primo q. s. o. l.” GS in app.

Mag., Seg. | verba Talthybii *Düntzer* (1838) 49 : verba nuntii de morte Astyanactis *Pet.* | de consilio Achivorum *Va.*₂ | “*versus forma dubia; oratio requirit iubent vel flagitant adiectum*” *Va.*₂ in *app.*

– *Metr.*: *cr*⁴ *Bo.*: *ia*⁶ *Ri.*₂, *Ern.*, *Heurg.*, *Tra.*, *Mart.* : inc. *Kl.*, *Joc.*, *Pet.* (cf. *CE*) | *Hectōris Di.* in *app.*

- CP Eur. Andr.* 9–10: *AN.* ἦ τις πόσιν μὲν Ἑκτορ’ ἐξ Ἀχλλέως / θανόντ’ ἐσεΐδον, παῖδά θ’ ὄν τίκτω πόσει / ῥιφθέντα πύργων Ἀστυάνακτ’ ἀπ’ ὀρθίων, / ... • *Tro.* 725: *TA.* ῥῖψαι δὲ πύργων δεῖν σφε Τρωικῶν ἄπο. • *Serv. auct. Verg. Aen.* 3,489: fabula autem de Astyanacte ista est: superato Ilio cum Graeci ad patriam redituri contrariis flatibus prohiberentur, Calchas cecinit deiciendum ex muris Astyanacta Hectoris et Andromachae filium, eo quod si adolevisset fortior patre futurus, vindicaturus esset eius interitum. hunc Ulixes occultatum a matre cum invenisset, praecipitavit e muro, et ita Graeci Troia profecti sunt.

180

(390 *Ri.*₂₋₃; 408 *Va.*₂; 373 *Joc.*)

Rut. Lup. 1,12, p. 8,14–19 *Halm* (*Halm*): διαφορά. hoc schema <est>³³⁵, cum verbum iteratum aliam sententiam significat, ac significavit primo dictum. id est huius modi: ... [*p.* 8,18] item in Enni versu³³⁶:

mulierem: quid potius dicam aut verius quam mulierem? (*tr*⁷)

CC (*codd. potiores: A B V*)

CS – *Interpr.*: *Enn. trag. inc. trib. Ri.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Di.*, *Wa.*, *Kl.*, *Joc.*, *Mag.*, *Seg.*, *Mart.* : *Enn. trag. Alcmeoni trib. Va.*₁ : *Enn. trag. Phoenici vel Hecubae vel Melanippae vel Alcmeoni trib. Ribbeck* (1875) 196 et *adn.* 269a : *Enn. fab. inc. trib. Mu.*, *Va.*₂, *Tra.* : non apud *Col.* | verba Alcmeonis de matre *dub. Ri.*₁ p. 269

– *Interp.*: quam mulierem *Va.*₂

– *Metr.*: *tr*⁷ *Ri.*₂, *Kl.*, *Joc.*, *Tra.*, *Mart.*

CP Soph. F 189 *TrGF*: ὃ πᾶν σὺ τολμήσασα καὶ πέρα, γύναι. / κάκιον ἄλλ’ οὐκ ἔστιν οὐδ’ ἔσται ποτὲ / γυναικός, εἴ τι πῆμα γίγνεται βροτοῖς. • *Eur. Hec.* 1178–1182: ΠΟ. εἴ τις γυναικας τῶν πρὶν εἴρηκεν κακῶς / ἢ νῦν λέγων ἔστιν τις ἢ μέλλει λέγειν, / ἅπαντα ταῦτα συντεμὼν ἐγὼ φράσω· / γένος γὰρ οὔτε πόντος οὔτε γῆ τρέφει / τοιόνδ’· ὁ δ’ ἄει ξυντυχὼν ἐπίσταται. • *F* 494,27–28 *TrGF*: τῆς μὲν κακῆς κάκιον οὐδὲν γίγνεται / γυναι-

335 *suppl. Ruhnkenius*^[Halm] : *om. codd.*^[Halm]

336 in Enni versu *Halm sec. Meineke, Ri.*₂, *Ri.*₃, *Kl.*, *Joc.* : Enni versus *Meineke*^[Ri.1, Va.1, Halm, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Joc], *Ri.*₁, *Va.*₁, *Mu.* : in Ennii versu *Wa.* : item universum *codd.*^[Ri.1, Halm, Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Wa, Kl, Joc] : inveni versam mulierem *Haase*^[Halm] : vir versus in mulierem *Maehly*^[Halm] : multiviram mulierem / quid *Fröhlich* (1864) 204

κός, ... • *F 497 TrGF*: τείσασθε τήνδε· καὶ γὰρ ἐντεῦθεν νοσεῖ / τὰ τῶν
 γυναικῶν· οἱ μὲν ἦ παίδων πέρι / ἢ συγγενείας οὔνεκ' οὐκ ἀπώλεσαν /
 κακὴν λαβόντες· εἴτα τοῦτο τᾶδικον / πολλαῖς ὑπερρῦηκε καὶ χωρεῖ
 πρόσω, / ὥστ' ἐξίτηλος ἀρετὴ κατίσταται • *F 666 TrGF*: ὃ παγκακίστη
 καὶ γυνή, τί γὰρ λέγων / μεῖζόν σε τοῦδ' ὄνειδος ἐξεῖποι τις ἄν; • *F 808*
TrGF: γυνή τε πάντων ἀγριώτατον κακόν • *Carcinus II (70 F 3 TrGF)*: ὃ
 Ζεῦ, τί χρη γυναικας ἐξειπεῖν κακόν; / ἄρκοῦν ἄν εἴη, κἄν γυναικ' εἴπῃς
 μόνον • *Theodectas (72 F 1a TrGF)*: σαφὴς μὲν ἐν βροτοῖσιν ὑμνεῖται
 λόγος / ὥς οὐδέν ἐστιν ἀθλιώτερον φυτόν / γυναικός.

181

(407 Ri.₂₋₃; 378 Va.₂; 382 Joc.)

Aurelius, ap. Frontonis ad M. Caesarem et invicem liber II, epist. 8,1, p. 28,7-9 Hou. (Hou.): adfinitate sociatum neque tutelae subditum, praeter-
 ea in ea fortuna³³⁷ constitutum in qua, ut Q. Ennius ait,

omnes dant consilium vanum atque ad voluptatem

[omnia (tr⁷)

CC (cod. potior: A)

Ed. Hou.: adque A

Edd. rel.: adque A^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Va.2]

CE atque ad voluptatem omnia om. Med.^[Ri.1, Va.1, Ri.2], Nieb.^[Ri.1, Va.1, Ri.2] |
 adque Mu. | voluptatem vulg.^[Mu]: voluntatem Mu.

CS adque Hauler (1917) 128

– Interpr.: Enn. trag. inc. trib. Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Di., Wa., Kl., Joc.,
 Mag., Seg., Mart. : Enn. fab. inc. trib. Mu., Va.₂, Tra. : Enn. trag.
 Telamoni trib. dub. Ri.₁ p. 278, Ri.₂ in app. (de ariolis)

– Metr.: tr⁷ Ri.₂, Kl., Joc., Tra., Mart.

182

(408 Ri.₂₋₃; 379 Va.₂; 383 Joc.)

Aurelius, ap. Frontonis ad M. Caesarem et invicem liber III, epist. 2,3, p. 55,15-16 Hou. (Hou.): de Herode quod dicis, perge, oro te, ut³³⁸
 Quintus noster [sc. Ennius; cf. *F 181*; cf. *T 31, 36, 41*: noster Ennius /
 pater Ennius; cf. *F 49, 73, 84, 101, 109, 181, 208*: Quintus Ennius] ait,

337 in qua vel in fortuna <tibi> Enn. trib. Hauler (1917) 128

338 <et> ut dub. Haupt ([1867b] 1876) 349sq.

pervince pertinaci pervicacia

(ia⁶)

CC (cod. potior: A)

Ed. Hou.: pervicaciam A¹, corr. A²**Edd. rel.:** pervicacia A²[Joc.Seg] : pervicaciam A¹[Joc.Seg]CS – *Interpr.:* Enn. trib. Haupt ([1867] 1876) 349, Ri.₂ in app., Va.₂, Wa. in not. | Enn. trag. inc. trib. Ri.₂, Ri.₃, Wa., Kl., Joc., Mag. Seg., Mart. : Enn. fab. inc. trib. Mu., Va.₂, Tra. : non apud Col., Ri.₁ (cf. adn. ad Acc. trag. 4–9 Ri.₁), Va.₁– *Metr.:* ia⁶ Ri.₂, Kl., Joc., Tra., Mart.CP Acc. trag. 4–9 Ri.₂₋₃: tu pertinaciam esse, Antiloche, hanc praedicas, / ego pervicaciam aio et ea me uti volo: / haec fortis sequitur, illam indocti possident. / tu addis quod vitio est, demis quod laudi datur: / nam pervicacem dici me esse et vincere / perfacile patior, pertinacem nil moror.

183

(387 Ri.₂₋₃; 407 Va.₂; 374 Joc.)(a) *Fest. p. 364,2–5 Li. (Li.):* antiquae id consuetudinis fuit, ut cum ait Ennius quoque [Enn. ann. 178 Va.₂ = 166 Sk.]: ‘a stirpe supremo’, et [Enn. ann. 55 Va.₂ = 60 Sk.] ‘Ilia dia nepos’, et [Enn. ann. 68 Va.₂ = 65 Sk.] ‘lupus feta’, et ‘nulla metus’.(b) *Paul. Fest. p. 110,16–17 Li. (Li.):* m e t u s feminine dicebant. Ennius: ‘vivam an moriar, nulla in me est metus’.

vivam an moriar, nulla in me est metus

(ia / tr)

CC – **ad a** (cod.: F)**Ed. Li.:** nullam et us F– **ad b** (codd. potiores: M P L E G I R)**Ed. Li.:** meto R**Edd. rel.:** meto R^[Joc]

CE <~ – ~> vivam Mu. : <~ – ~ – ~ – ~> vivam Di. | an] aut Pis. | mest Mu.

Crit. in app.: ni metus ulla tenet rite virtute quiescunt Dac. in not.CS – *Interpr.:* Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Lev., Mu., Va.₂, Tra. : Enn. trag. inc. trib. Delr., Scriv., Bo., Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Di., Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Mart. : Enn. scr. inc. trib. Gil. : Enn. trag. Andromachae trib. Düntzer (1838) 50 : Enn. trag. Erectheo trib. Hartung (1843) 467sq., Ri.₁ p. 262, Va.₁ | verba Hecubae vel Andromachae Düntzer (1838) 50 : verba Chthoniae Hartung (1843) 467sq., Ri.₁ p. 262 | “nulla ablativus est adverbiali significatione ut nequaquam” Ri.₂ in app., Ri.₃ in app.

– *Metr.*: ia⁶ (mutil.) *Ri.*₂ : inc. *Kl.* : ia⁶ *dub. Joc.*

- CP** *Enn. ann. 549 Va.*₂ = 562 *Sk.*: nec metus ulla tenet, freti virtute quiescunt
 • *Fest. p. 136,13–16 Li.*: ...; tam repraesentavit antiquam consuetudinem, quam hunc frontem, atque hunc stirpem idem antiqui dixerunt, et rursus hanc lupum, hanc metum. • *Paul. Fest. p. 53,3–4 Li.*: pari modo diverso genere dicebant haec lupus, haec metus, haec amnis, hic frons.

184

(– *Ri.*_{2–3}; 423 *Va.*₂; 375 *Joc.*)

Fest. p. 166,11–24 Li. (Li.): n a u c u m ait Ateius Philologus poni pro nugis. Cincius, quod oleae nucisque intus sit. Aelius Stilo omnium rerum putamen. glosematorum autem scriptores, fabae grani quod haereat in fabulo. quidam ex Graeco, quod sit ναὶ καὶ οὐχί, levem hominem significari. quidam nucis iugulandis, quam Verrius iugulandam vocat, medium velut dissepimentum. Plautus ... et Naevius ... [*p. 166,23*] sed <et>³³⁹ Ennius:

illic est nugator, nihil<i>, non nauci homo (ia⁶)

illic *Urs. in not.* | nihil<i> *Urs.*

- CC** (*cod.*: *F*)

Ed. Li.: illuc *F* | nihil *F*

Edd. rel.: illuc *F*^{[*Va.*₁, *Mu.*, *Baehr.*, *Va.*₂, *Joc.*, *Mos.*, *CN*] ill.c .. *F*^[*CN*] | nihil *F*^[*Va.*₁, *Mu.*, *Baehr.*, *Va.*₂, *Wa.*, *Joc.*, *Mos.*, *CN*]}

- CE** illi est nugator nihili non naucei homo *Mer.* (*vel* illic nugator nihili, non nauci homo *vel* illi est nugator nihili, non nauci homo *Mer. in comm.*) : nihili nugator illic est, non nauci homo *Bo. (1824)* | <– ∪ – ∪ > illic *Wa.* | illuc † *Mue.* : illuc † est nugator nihil, † *Thew.* : illic nugator *Va.*₁, *Mu.*, *Baehr.* : illic nunc est *CN* | nihili *Urs.* : nili *Va.*₁, *Mu.*, *CN* : nil *Wa.* | naucist homo *Va.*₁, *Mu.* : nauci <est> homo *Baehr.*, *Va.*₂, *Kl.*, *Tra.*
Crit in app.: “malim ita haec distingui: illic est nugator, nihili, non nauci homo” *Bo. (in textu post nugator non interp.)* | illic *Urs. in not.*, *Mue. in app.*

- CS** – *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Lev., Va.*₂, *Tra.* (*prob. e comœdia*) : *Enn. ann. inc. trib. Mer. p. XXXV* : *Enn. trag. inc. et com. inc. trib. Bo.* : *Enn. com. inc. trib. Va.*₁ (*com. 10 Va.*₁), *Wa.*, *Mariotti (1951) 134 (dub.)*, *Mag.* : *Enn. sat. trib. Mu., Baehr.* : *Enn. trag. inc. trib. Kl. (trag. 411 Kl.)*, *Joc.*, *Seg., Mart.* : non apud *Ri.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃

339 sed <et> *Li.*, *Va.*₂, *Kl.*, *Joc.*, *edd.*^[*Li*], *vulg.*^[*Joc*] : sed *F*^[*Li*, *Joc.*, *CN*] : et alii^[*Li*] : sed * *Ennius Scal.* : sed † *Ennius*: illuc † *Mue.*

– *Metr.*: ia⁶ *Bo.* (1824) : cr⁴ *Mariotti* (1951) 134 : ia⁶ vel cr⁴ *Catone* (1964) 74 *adn.* 1 : inc. *Kl., Joc.* : ia⁶ *dub. Tra.*

- CP** *Varro, ling.* 9,54: casus † tum cum commutantur, de quo dicitur, de homine: dicimus enim hic homo nihili {est} et huius hominis nihili et hunc hominem nihili. • *Gell.* 15,2,2: erat autem nihili homo et nugator atque in Graecae facundiae gloria iactabundus et praeterea vini libidine adusque ludibria ebriosus.

185

(330 *Ri.*₂₋₃; 175 *Va.*₂; 376 *Joc.*)

Fest. p. 218,2–6 *Li.* (*Li.*): obsidionem potius dicendum esse, quam obsidium, adiuvat nos testimonio suo Ennius³⁴⁰ in Telamone cum ait [*Enn. F* 118]: ‘scibas natum ingenuum Aiace[m], cui tu obsidionem paras’. item alio loco:

Hector, qui haud cessat obsidionem obducere (ia⁶)

- CC** (*codd.*: W X Y)

Ed. *Li.*: –

Edd. rel.: qui *cod.*^[*Ri.1, Va.1, Ri.2*] : quidem *cod.*^[*Mu*]

- CE** qui *vulg.*^[*Mu*] : quid *ed. princ.*^[*Li*], *Aug.* : quod *Ald.*^[*Li*] : quidam *Aug.*^[*Li*] : quidem *Steph., Col., Delr., Scriv., Dac., Lev., Bo., Gil., vulg.*^[*Ri.1, Va.1, Ri.2*] : quid * *Scal.*

Crit. in app.: “an que?” *Ri.*₂, *Ri.*₃

- CS** Hector quidem vel Hector quid? *Schöll* (1839) 496 *adn.* 252 | Hector, qui vel Hectorque *Ribbeck* (1875) 121

– *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Steph.* : *Enn. trag. Hectoris lytris trib. Col., Delr., Scriv., Lev., Bo., Gil., Ribbeck* (1875) 121, *Mu., Ri.*₃ *in app., Va.*₂, *Di., Wa., Arg., Catone* (1964) 65 *adn.* 2, *Grilli* (1965) 180, *Seg., Mag., Tra.* : ‘Achilleidi’ *trib. Schöll* (1839) 496 : *Enn. trag. inc. trib. Ri.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Kl., Joc., Mart.* : *Enn. trag. Achilli trib. Ri.*₁ p. 274, *Va.*₁, *Ri.*₂ *in app.* : *Enn. trag. Achilli vel Hectoris lytris trib. Joc. in comm.* | verba Teucridub. *Schöll* (1839) 496 : verba Eurypyli *Mag.* | vel de prologo dub. *Schöll* (1839) 496 *adn.* 252

– *Metr.*: ia⁶ *Bo.* (“quidem in unam syllabam coalescit cum sequente verbo”; cf. *CE*), *Ri.*₂, *Kl., Catone* (1964) 65 *adn.* 2, *Joc., Tra., Mart.*

- CP** *Hom. Il.* 12,88–90: οἱ μὲν ἄμ' Ἑκτορ' ἴσαν καὶ ἀμύμονι Πουλυδάμαντι, / οἱ πλείστοι καὶ ἄριστοι ἔσαν, μέμασαν δὲ μάλιστα / τεῖχος ῥηξάμενοι κοίλης ἐπὶ νηυσὶ μάχεσθαι.

340 Ennius *Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Li.*, *Va.*₂, *Wa.*, *Kl., Joc.* : pacuvius X^[*Li, Joc*]

186

(386 Ri.₂₋₃; 406 Va.₂; 377 Joc.)

(a) *Fest. p.* 388,25–32 *Li. (Li.)*: sosp<es> [...] omnes fer{r}e³⁴¹ auc<tores>³⁴² [...] ... [*p.* 388,30] Enn<ius>³⁴³ ‘[...] parentem et pa [...] sospitem’. ... Ennius [*Enn. ann.* 590 Va.₂ = 598 Sk.] vid<etur servatorem signi>ficare cum dix<it>³⁴⁴ ‘[...] liber’.

(b) *Paul. Fest. p.* 389,6–7 *Li. (Li.)*: s o s p e s salvus. Ennius tamen ‘sospitem’ pro servatore posuit.

parentem et pa [...] sospitem (?)

CC – *ad a* (cod.: F)

– *ad b* (codd potiores.: M P L E T G I R Basil.)

CE parentem & patriam Dij / servate sospitem *Scriv.* : paréntem et patriam sérvā salvam et sóspitem! *Mu.* : parentem et pa<triam ... / ... > sospitem *Wa.* | pa<triam di servate> *Scal., Bo., Gil., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Li._{av}, Kl., Seg., Tra.* (di / dii / Di / Dij) : pa<triae di servate> *Urs., Col., Dac., Lev.* (di / dii) : pa<trem di servate> *Mue.*

CS parentem, & patriam Di servate sospitem *Vossius (1620) 116* : et patriam di servarunt *vel* et patriae et mihi servavit *vel aliud Lange (1851) 19sq.* : paréntem et patriam, dí, servate sóspitem! *Ribbeck (1875) 185*

– *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Col., Lev., Mu., Va.₂, Tra.* : *Enn. trag. inc. trib. Scriv., Bo., Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Va.₂, Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Mart.* : *Enn. scr. inc. trib. Gil.* : *Enn. trag. Erectheo trib. Ri.₁ p. 262, Va.₁, Ri.₂ in app., Ribbeck (1875) 185, Ri.₃ in app.* | verba Chthoniae *Ri.₁ p. 262, Ri.₂ in app., Ri.₃ in app.* : verba filiae *Ribbeck (1875) 185*

– *Metr.*: ia⁶ *Vossius (1620) 116, Bo., Ri.₂, Tra.* (cf. CS + CE) : inc. *Kl., Joc.* | di servate “*displicet propter iambi quinto l. positi formam minus elegantem*” *Mu. in app.*

341 fere *Scal.*^[Li]

342 *suppl. Urs.*^[Li]

343 Enn<ius> *Li., Kl.* : enn (*ut vid.*) *F^c[Li]* en *F^u[Li]* En[:ñ *F^[Mos]* en *F^[Urs, Va.2, CN]* Enn *F^[Joc]* : En<nus> *Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃* : Ennius *Wa.*

344 *suppl. Urs. ex Epit.*^[Li]

187

(342 Ri.₂₋₃; 430 Va.₂; 379 Joc.)

(a) *Fest. p. 488,12–23 Li. (Li.)*: <tesca sun>t loca augurio desig<nata> [...] ino finis in terra auguri. ... [...] i; ‘violabis templa antiqua [...]’ <Cic>ero³⁴⁵ aspera, difficilia aditu [*p. 488,23*] [...] ‘<lo>ça aspera, saxa tesca tuor’.

(b) *Paul. Fest. p. 489,7–8 Li. (Li.)*: tesca³⁴⁶ loca augurio designata. Cicero aspera ait esse³⁴⁷ et difficilia.

<lo>ca aspera saxa tesca tuor (?)

<lo>ca *Scal. (ap. Dac.)*

CC – *ad a (cod.: F)*

Ed. Li.: ca *F^u* (c n. l.)

Edd. rel.: templa antiqua tesca esse ait cuero aspera difficilia aditu. Ennius: ardua aspera saxa tuos *lib. Vat. n. 2731 (S) (cf. Mommsen [1864] 1909, 276, Mu.)* | ca *F^u[Tra]*

– *ad b (codd. potiores: M L E G I R)*

CE loca <ego> áspera sax<e>a téscā tuor *Ri.₁* : ardúa tesca aspera sáxa tuor *Ri.₂, Ri.₃, Va.₂* (“*Enniana verba ... ambigua*”), *Tra.* : lo>ca aspera, saxa † tesca tuor *Mue.* : arduaue aspera tesca tuor loca *Mu.* : ... ca aspera, saxa † tesca tuor *Thew.* | <lo>ca *Scal. ap. Dac., Urs.* | saxeā *Kl.*

Crit. in app.: “an ardua saxa aspera tesca tuor?” *Ri.₂, Ri.₃* | saxeā *Mue.*

CS ardúa saxa aspera téscā tuor *Ribbeck (1875) 165* : ça aspera saxa tesca tuor *di Salvo (1979) 85* | saxeā *Catone (1964) 83 adn. 1*

– *Interpr.*: de Ennio auctore *cf. lib. Vat. (cf. CC) : Acc. trib. Scal. ap. Dac., Dac. in not. | trag. inc. inc. trib. Ri.₁ : Enn. trag. inc. trib. Ri.₂, Ri.₃, Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Mart. : Enn. trag. Andromedae trib. Ri.₂ in app., Ribbeck (1875) 165, Ri.₃ in app., di Salvo (1979) 85 (dub.) : Enn. fab. inc. trib. Mu., Va.₂, Tra. : non apud Col., Va.₁ | verba Persei Ribbeck (1875) 165, di Salvo (1979) 85*

– *Met.*: an⁴ *Ri.₂, Kl. (cf. CE) : inc. Joc.*

CP Varro, *ling. 7,8–11*: in terris dictum templum locus augurii aut auspicii causa quibusdam conceptis verbis finitus. concipitur verbis non {h}isdem usque quaque; in arce sic: ‘{i}tem<pla> tescaue † me ita sunt quoad ego † eas te lingua{m} nuncupavero. ullaber arbos quirquir est, quam me sentio dixisse, templum tescumque{m} † festo in sinistrum. ollaner arbos

345 ero *F^u[Li]* : ro (r *incert.*) *F^L[Li]* : su. *Ep.*^[Li] : <Cicero v>ero *Urs.*^[Li]

346 tresca (*MP*)^[Li]

347 esse *om. E*^[Li]

quirquir est, quod me sentio dixisse te<m>plum tescumque{m} † festo dextrum. inter ea conregione conspiciōne cortumione utique ea erectissime sensi.' ... quod addit templa ut si<n>t 'tesca', aiunt sancta esse qui glossas scripserunt. id est falsum: nam curia Hostilia templum est et sanctum non est; sed hoc ut putarent aedem sacram esse templum * esse factum quod in urbe Roma pleraeque aedes sacrae sunt templa, eadem sancta, et quod loca quaedam agrestia, quod alicuius dei sunt, dicuntur tesca. ... quare h<a>ec quo<d> tesca dixit, non erravit, neque ideo quod sancta, sed quod ubi mysteria fiunt aut tuentur, tuesca dicta.

188

(328/329 Ri.₂₋₃; 416 Va.₂; 380 Joc.)

Fest. p. 494,12–20 Li. (Li.): tam significationem habet, cum ponimus propositivam quandam, cui subiungimus quam, aut cum dicimus tam egregium opus tam parvo pretio venisse, id est sic, ita, ut apud Graecos quoque οὐτως ἀγαθόν. item ex contrario ei dicimus: quam malus Homerus, tam bonus Choerilus poeta est. at antiqui tam etiam pro tamen usi sunt, ut Naevius [*Naev. com. 130 Ri. (1873)*]: ... [*p. 494,19*] Ennius³⁴⁸:

ille meae tam potis pacis potiri (?)

CC (codd.: U V W X Y Z)

Ed. Li.: patis V

Edd. rel.: patis V^[Joc]

CE <...> meae tám potis / pacís potiri Ri.₁, Va.₁ (cf. app.) : meae tám potis pacis potíri Ri.₂ : ille meae / tam <nón> poti' paci' potíri. Mu. : † meae tám potis pacis potíri Ri.₃ : † ille meae tam potis pacis potiri Kl. | illae Steph., Scal., Mue.

Crit. in app.: <Ach>ille: meae tam dub. Ri.₁

CS ille meae / tam potes pacis potiri vel ille tam meae potis / pacis potiri (ia) Vossius (1620) 117 : illa me / tam potis pacis potire Osann (1816) 138, Hermann (1831) 40 : illé meae tam / <nunquám> potis pacis potiri Bergk (1870b) 118 adn. 1 : in belli límine / tám potis pacís potiri Ri.₂ coroll. p. XXXV : ille meae tam <semper erit> potis pacis potiri Havet (1890b) 50 | in Nemea: tam Buecheler^[Ri.3,Kl] : <Ach>ille: meae tam Ri.₁ p. 274 – Interpr.: Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Lev., Mu., Va.₂, Tra. : Enn. trag. inc. trib. Bo., Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Mart. : Enn. trag. Hecubae trib. Hermann (1831a) 40 : Enn. scr. inc. trib. Gil. : Enn. trag. Achilli trib. Ri.₁ p. 274 (cf. CE: Crit. in app., CS et adn. 301), Va.₁

348 Ennius <Ach>ille: meae tam Ri.₁ in app. (dub.), Ri.₁ p. 274 : in Nemea: tam Buecheler^[Ri.3,Kl]

(*contra Bergk 1870b, 118 adn. 1*) : *Enn. trag. vel ann. trib. Bergk (1870b) 118 adn. 1* : *versum epicum restituit et Enn. ann. trib. Havet (1890b) 50* | “*nec ausim pro tragico certò venditare*” *Vossius (1620) 117* : “*Ennii versum, qui anapaesticus videtur, dubites tragicumne habeas an comicum*” *Va.2 in app.* | *verba Achillis Ri.1 p. 274* | “*et numeri incerti et verba*” *Ri.3 in app.*

– *Metr.*: *ia Vossius (1620) 117 (cf. CS)* : *an Bergk (1870b) 118 adn. 1 (dub.), Mu. (potius quam da), Va.2* : *an⁴ Ri.2 (olim: duorum ia⁶ frustula; cf. CE)* : *tr⁷ (mutil.) Ri.2* : *inc. Ri.3 in app., Kl., Joc.*

CP Lucil. 233 Marx: hortare, illorum si possim pacis potiri.

189

(404 *Ri.2–3*; 415 *Va.2*; 384 *Joc.*)

Schol. Hor. carm. 3,11,18 (Kell.): muniant angues caput eius] ut ait Ennius:

angue villosi canis

(*ia / tr*)

CC (codd.: A Γ b)

CE anguivillosi Wa., Mag. (contra Timpanaro 1978, 668, Tra. in app.) Crit. in app.: “fuitne anguivillosi canis?” Va.2 (prob. Kl.)

CS – Interpr.: Enn. scr. inc. trib. Col., Gil. : Enn. trag. inc. trib. Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Mart. : Enn. fab. inc. trib. Mu., Va.2, Tra. | de Cerbero Wa., La Penna ([1977] 1979) 98

– *Metr.*: *ia vel tr fin. Ri.2* : *inc. Kl. : ia⁶ dub. Joc., Mart.*

CP Lucan. 6,664–665: villosaque colla colubris / Cerberus excutens.

190

(358–359 *Ri.2–3*; 390–391 *Va.2*; 392–393 *Joc.*)

(a) *Don. gramm. IV, p. 398,24–26 Keil (Keil)*: homoeoteleuton est, cum simili modo dictiones plurimae finiuntur, ut ‘eos reduci quam relinqui, devehi quam deseri / malui’.

(b) *Char. gramm. I, p. 282,9–11 Keil = p. 370 Bar. (Bar.)*: homoeoteleuton est oratio pari verborum exitu finita, ut ‘hos reduci [seduci N] quam relinqui, devehi [deui N] quam deseri / malui [mallu· N]’.

(c) *Diom. gramm. I, p. 447,5–8 Keil (Keil)*: de homoeoteleuto. homoeoteleuton est oratio similibus clausulis terminata, id est pari verborum exitu

finita, ut apud Ennium: ‘eos reduci [deduci *A B* : te duci *M*] <quam relinqui>, devehi quam deseri / malui’.

eos reduci quam relinqui, devehi quam deseri (tr⁷)
malui

CC – *ad a* (codd.: *L S P*)

Ed. Keil: 1 reduci *S*² : revei *S*¹ | relinquere (relinqui *S*²) devei *S*

Edd. rel.: 1 eos codd.^[Mu, Kl, Joc] | reduci *S*²[*Ri.1, Va.1, Va.2*] : revehi *S*¹[*Ri.1, Va.1*] revei *S*¹[*Ri.2, Ri.3, Va.2*] *S*^[Joc] | relinqui *S*²[*Va.2*] : relinquere *S*¹[*Mu, Ri.2, Ri.3, Va.2*] *S*^[Joc] | devei *S*¹[*Ri.2*] *S*^[Mu, Va.2, Joc]

– *ad b* (cod. *potior*: *N*)

Ed. Bar.: 1 seduci *N* | devi *N* | 2 mal̄lu· *N*

Edd. rel.: 1 hos *N*^[*Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2, Kl*] | seduci *N*^[*Ri.1, Va.1, Mu, Va.2, Joc*] | devi *N*^[*Ri.1, Va.1, Mu, Va.2, Joc*] | 2 mal̄lu *N*^[*Mu, Va.2, Joc*]

– *ad c* (codd.: *A B M*)

Ed. Keil: 1 eos deduci *A B* : eoste duci *M* | quam relinqui *om. A B M* | devihi *M* : devei *A* | deserit *M* | 2 maluit *B*

Edd. rel.: 1 eos codd.^[*Mu, Kl*] : eos deduci (*A B*)^[*Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Joc*] : eoste duci *M*^[*Va.2, Joc, Seg*] te duci *M*^[*Ri.2, Mu, Ri.3*] : .eos deducti (*A B M*)^[*Seg*] : reduci codd. *a Lindemanno ad Char. asciti*^[*Ri.1, Va.1*] | quam relinqui *om. (A B M)*^[*Joc*] codd.^[*Ri.2, Mu, Ri.3, Kl*] | devihi *M*^[*Ri.2, Mu, Va.2, Joc*] : devei *A*^[*Va.1, Ri.2, Mu, Va.2, Joc*] | deserit *M*^[*Ri.2, Mu, Va.2, Joc*] | 2 maluit *B*^[*Ri.2, Mu, Ri.3, Va.2, Joc, Seg*]

CE 1 hos *Fabricius*^[*Keil*], *Mu.* | deduci *Fabricius*^[*Keil*], *Steph.*, *Col.*, *Delr.*, *Scriv.*, *Lev.*, *Bo.*, *Gil.*, *vulg.*^[*Ri.1, Va.1*] | evehi *Fabricius*^[*Keil*], *Steph.*, *Col.*, *Delr.*, *Scriv.*, *Lev.* | 1–2 deseri malui *dist. Steph.*, *Col.*, *Lev.*, *Gil.*, *Seg.* : deseri malo *dist. Delr.*, *Scriv.*

(*ad b*) 1 hos *Bar.* | reduci *ed. princ.*^[*Ri.1, Va.1*] | denique deseri *ed. princ.*^[*Ri.1, Va.1*]

CS 1 deduci *Vossius* (1620) 116 | revehi *Beda*^[*Va.1*] : & evehi *Vossius* (1620) 116 | 2 malo *vel* malui *Vossius* (1620) 116

– *Interpr.:* *Enn. fab. inc. trib. Steph.*, *Col.*, *Lev.*, *Mu.*, *Va.2*, *Tra.* : *Enn. trag. inc. trib. Delr.*, *Scriv.*, *Bo.*, *Ri.1*, *Ri.2*, *Ri.3*, *Wa.*, *Kl.*, *Joc.*, *Mag.*, *Seg.*, *Mart.* : *Enn. scr. inc. trib. Gil.* : *Enn. trag. Iphigeniae trib. Va.1*, *Ri.2* in *app.*, *Ribbeck* (1875) 97sq., *Ri.3* in *app.*, *Aretz* (1999) 260sq. | verba *Agamemnonis Ribbeck* (1875) 97sq.

– *Metr.:* tr⁷ *Vossius* (1620) 116, *Bo.*, *Ri.2* (2 mutil.), *Kl.*, *Catone* 1964 et *adn.* 3 (eos *monosyllaba*), *Joc.* (2 *dub.*), *Tra.* (2 mutil.), *Mart.*

CP *Eur. Iph. A.* 370–372: Ἑλλάδος μάλιστ’ ἔγωγε τῆς τάλαιπώρου στένω, / ἧ, θέλουσα δρᾶν τι κεδνόν, βαρβάρους τοὺς οὐδένας / καταγελῶντας ἑξανή- σει διὰ σέ καὶ τὴν σὴν κόρην. • 495: ἴτω στρατεία διαλυθεῖς’ ἐξ Αὐλίδος.

191

(373 Ri.₂₋₃; 383 Va.₂; 385 Joc.)

Non. p. 196,29–32 *Merc.* = 289 *Li.* (*Li.*): caementa neutri, ut est usu.
... feminini. Ennius:

labat, lab{ab}untur saxa, caementa<e> cadunt (ia⁶)

lab{ab}untur *edd.* | caementa<e> *Iun.*

CC (*codd. potiores*: β γ δ E F G H L *Montepess. Oxon. P P7665*)

Ed. Li.: lababuntur *codd.* | caementa *codd.*

Edd. rel.: labat (L H G)^[Mu] *codd.*^[Qui] | lababuntur (L H G)^[Mu(Non),On]
(F P E P7579)^[On] *codd.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Ri.3, Va.2, Kl, Joc, Seg, Tra] | cae-
menta (L H G)^[Mu] (L² H G E)^[On] *codd.*^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Ri.3, Va.2, Kl, Joc, Tra]
: caenta L¹^[On] : cameenta F¹^[On]

CE labei *Mu.* : labat *edd.*^[GR, Qui], *vulg.*^[Mu] | lababuntur *Merc.* : labuntur
edd.^[GR, Ri.2, Qui, Ri.3], *edd. vet.*^[Mu], *vulg.*^[Ri.1, Va.1, Mu, Ri.3, Va.2, Kl, Joc, Seg, Tra] |
cementa *Ald.*^[GR] : caementa *Steph.*, *GR* : caementae *Iun.* | cadit *Ald.*^[GR],
Steph.

CS – *Interpr.:* *Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Lev., Mu., Va.₂, Tra.* : *Enn. trag. inc. trib. Delr., Scriv., Bo., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Mart.* : *Enn. scr. inc. trib. Gil.* : *Enn. trag. Hectoris lytris trib. Grilli* (1965) 180 : *Enn. trag. Melanippae* (cf. *Enn. F* 102) *trib. dub. La Penna* ([1977] 1979) 74 | *de elocutione* cf. *Flores* (1978) 62sq. | *de voce* ‘caementae’ cf. *Catone* (1964) 58 | “*intellegitur murus vel turris labat*” *Va.₂ in app.*

– *Metr.:* ia⁶ *Bo., Ri.₂, Kl., Catone* (1964) 58 *adn. 4, Joc., Tra., Mart.*

CP *Hom. Il.* 12,27–29: αὐτὸς δ’ Ἐννοσίγαιος ἔχων χεῖρεσσι τρίαῖναν / ἡγεῖτ’,
ἐκ δ’ ἄρα πάντα θεμεῖλια κύμασι πέμπεν / φιτρῶν καὶ λάων, τὰ θέσαν
μογέοντες Ἀχαιοί.

192

(345–346 Ri.₂₋₃; 386–387 Va.₂; 386 Joc.)

Non. pp. 197,28–198,4 *Merc.* = 290 *Li.* (*Li.*): quis et generi feminino
adtribui posse veterum auctoritas voluit. ... [*p.* 198,2] Ennius:

et quis illaec est quae lugubri succincta est stola? (ia)

CC (*codd. potiores*: β γ δ E F G H L *Montepess. Oxon. P P7665*)

Ed. Li.: et quis *codd.*

Edd. rel.: et quis (L H G)^[Mu, On] (F P E P7579)^[On] *codd.*^[Wa] | illec
F¹^[On] | succincta E¹^[On]

- CE** ecquis *Mu.*, *Li.* : set quis *On.* : et quis *vulg.*^[Mu] | illhæc *Merc.* | illaec / ést *dist. Li.* : lugubri / succincta *dist. Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Va.₂, Kl., Tra.* : lugubri <– ∪> succinctást *Mu.(Enn.)* : lugubri <...> succinctast *Mu.(Non.)* : lugubri <sic> succincta *On.*
Crit. in app.: “fort. sét quis illaec est <mulier>, quae stola succincta est lugubri?” *Ri.₃* : “ne sed quis *malis quam* et quis illaec; *nec probabilius hunc unum versum fuisse cum defectu*” *Va.₂* | set *prob. Kl.*
- CS** et quis illa’st (*metri causa*) *Vossius (1620) 116* : lugubri / succincta *dist. Vahlen ([1859] 1911) 403, Catone (1964) 74 adn. 1* : et (fort. set) quís illaec, quae stolá succincta est lúgubri? *Ribbeck (1875) 167* : <s>ed quis illaec est quae lugubri <– ∪> succincta est stola *Lennartz (1995/96) 193sq.*
– *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Lev., Va.₂, Tra.* : *Enn. trag. inc. trib. Delr., Scriv., Bo., Ri.₁, Ri.₂, Mu., Ri.₃, Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Rosato (2005) 153sq., Mart.* : *Enn. scr. inc. trib. Gil.* : *Enn. trag. Andromedae trib. Ri.₁ p. 261, Va.₁, Ribbeck (1875) 167* : *Enn. trag. Andromachae trib. Ri.₂* : *Enn. trag. Medae trib. dub. de Grummond (1971) (cf. Enn. F 197) | de Electra dub. La Penna (1952) 95* | *aeque in Hecubam vel Andromacham aechmalotidem vel quamvis miseram mulierculam convenire atque in Cassiopeiam Andromedamve putat Buecheler ([1868] 1915) 638* | verba Persei de matre Andromedae *Ribbeck (1875) 167*
– *Interp.*: stola *Va.*
– *Metr.*: ia⁶ *Ri.₂* : inc. *Kl., Joc., Tra.* (cf. *CE*)
- CP** *Aischyl. Choeph. 10–12*: τίς ποθ’ ἦδ’ ὀμήγουρις / στείχει γυναικῶν φάρεσιν μελαγχίμοις / πρέπουσα; • *Pomp. gramm. V, p. 206, 20–28 Keil*: apud maiores nostros indifferenter invenimus hoc pronomen, et quis vir et quis mulier, omnino milies, non semel: ... ergo quod inde traxerunt hoc pronomen, servaverunt etiam genus antiqui, ut est [*Pac. trag. 239 Ri.₂₋₃*] ‘quis tu es mulier, qui me hoc nuncupasti nomine?’ ‘quis mulier’ [qui mulier *A B C*^[Keil]] habemus et in Ennio et in Pacuvio et in ipso Terentio.

193

(331 *Ri.₂₋₃*; 382 *Va.₂*; 387 *Joc.*)

Non. p. 205, 23–30 Merc. = 302 *Li. (Li.)*: fretum neutri tamen generis esse volumus. ... masculini. ... [*p. 205, 29*] Ennius³⁴⁹:

crassa pulvis oritur, omnem pervolat caeli fretum (tr⁷)

CC (*codd. potiores*: β γ δ E F G H L *Montepess. Oxon. P P7665*)

CE Cressis: pulvis oritur, omnem pervolgaat caeli fretum. *Col., Lev., Gil.* | pervolgaat *Scal.*^[GR, Qui], *Col., Delr., Lev.*

349 Ennius Cressis: pulvis *Iun. i. m., Col., Lev.*

- Crit. in app.*: Ennius Cressis: pulvis *Iun. i. m.*
 CS – *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Steph., Mu., Va.2, Tra. : Enn. trag. Cressis trib. Iun. i. m., Col., Lev., Gil. (cf. CE; contra Planck 1807, 3sq.) : Enn. trag. inc. trib. Delr., Scriv., Bo., Ri.1, Ri.2, Ri.3, Di., Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Mart. : Enn. trag. Achilli trib. Ri.1 p. 274sq., Va.1, Ri.2 in app. : Enn. trag. Hectoris lytris trib. Ribbeck (1875) 125 (verba nuntii), Ri.3 in app. : Enn. sat. trib. Baehr. : Enn. trag. Erectheo vel Achilli vel Hectoris lytris trib. Joc. in comm., Mart. in comm. : Enn. trag. Antigonaē (sec. fabulam Soph.) vel contaminationi trib. Cerri (1978) | de voce ‘fretus, -us’ cf. Frobenius (1907) 20*
 – *Metr.*: tr⁷ *Bo., Ri.2, Kl., Catone (1964) 59 adn. 1, Joc., Tra., Mart.*
 CP *Hom. Il. 5,502–504*: ..., ὥς τότε Ἀχαιοὶ / λευκοὶ ὑπερθ’ ἐγένοντο κονισάλω, ὃν ῥα δι’ αὐτῶν / οὐρανὸν ἐς πολύχαλκον ἐπέπληγον πόδες ἵππων / ... • *12,252–254*: ἐπὶ δὲ Ζεὺς τερπικέραυνος / ὄρσεν ἅπ’ Ἰδαίων ὀρέων ἀνέμοιο θύελλαν, / ἥ ῥ’ ἰθὺς νηῶν κονίην φέρεν. • *13,334–336*: ὥς δ’ ὅθ’ ὑπὸ λιγέων ἀνέμων σπέρχωσιν ἄελλαι / ἥματι τῷ, ὅτε τε πλείστη κόνις ἀμφὶ κελεύθους, / οἱ τ’ ἄμυδις κονίης μεγάλην ἱστᾶσιν ὀμίχλην, / ... • *Soph. Ant. 417–421*: καὶ τότε ἐξαίφνης χθονὸς / τυφῶς ἀγείρας σκηπτόν, οὐράνιον ἄχος, / πίμπλησι πεδίον, πᾶσαν αἰκίζων φόβην / ὕλης πεδιάδος, ἐν δ’ ἐμεστῶθι μέγας / αἰθήρ· μύσαντες δ’ εἴχομεν θεῖαν νόσον.

194

(197–198 Ri.2–3; 228–229 Va.2; 388–389 Joc.)

Hier. epist. 60,14,4 (Hilb.): Naevius poeta [*Naev. com. 106 Ri. (1873)*]: ‘pati’, inquit, ‘necesse est multa mortalem mala’. unde ..., prudenterque Ennius:

plebes

ait

in hoc regi antestat loco: licet (ia⁶)
 lacrimare plebi, regi honeste non licet.

ut regi, sic episcopo. immo minus regi quam episcopo. ille enim nolentibus praeest, hic volentibus; ...

- CC (*codd. potiores: G A K m D Φ Ψ B*)
Ed. Hilb.: 1 plebis Φ : plebs m D B² | regi m D : (regio G A K Φ Ψ B) | antestat D Φ? A : antistet m¹ (antesto i. m. m²) : antistant Ψ | 2 lacrimari Φ B

Edd. rel. et studd.: 1 plebis $\Phi^{[Joc, Aretz]}$: plebs (*m D B*²)^[Joc, Aretz] | regio (*G A K Φ Ψ B*)^[Joc, Aretz] | antestat (*D Φ ? A*)^[Aretz] *codd.*^[Mu, Va.2, Di, Kl, Tra] : antistat (*G K B*)^[Joc] : antistet *m*¹ (antesto *i. m. m*²)^[Joc, Aretz] : antistant $\Psi^{[Joc, Aretz]}$: | **2** lacrimari (ΦB)^[Joc, Aretz]

CE **1** nam plebs *Gil.* | plebes hoc regi *Mu.* | plebs *Col., Lev., Gil.* | regio *Hilb.* | antestat *vulg.*^[Va.1, Ri.2] : antistat *Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3, Merry, Hilb., Di., Wa., Arg., Kl., Mag., Seg., Tra., Masiá, Mart.* | loco: licet *dist. Col., Lev., Gil., Ri.1 Va.1, Ri.2, Ri.3, Va.2, Hilb., Di., Wa., Arg., Kl., Mag., Tra., Masiá, Mart., vulg.*^[Mu] : loco antestat: licet *dist. Bo.* : antístat: in luctú licet *dist. Mu.* : antistat: large licet *Merry* : antestat: loco *dist. Joc.* : loco: licet *dist. Seg.* | **2** lacrumare *Col., Lev., Bo., Gil., Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3, Merry, Di., Wa., Kl., Arg., Mag., Seg., Tra., Masiá* | honeste plebi, regi *Mu.*

Crit. in app.: 1 plebes ut *dub. Va.2* | antistat *Col.* (“recte” *Ri.1*)

CS **1–2** plebes hoc regi antistat: in luctu licet / lacrimare plebi honeste, regi non licet *Mueller (1884) 101* : <...> plebs in hoc regi antistat loco: / licet lacrumare plebi, regi non licet *Strzelecki (1965) 339–341 (metri causa)* | **1** plebes ut *Vahlen ([1880] 1907) 106* | antistat *Ri.2 coroll. p. XXVIII, Luchs (1873) 70, Ribbeck (1875) 98, Vahlen ([1878] 1907) 60, ([1880] 1907) 106, Terzaghi ([1928] 1963) 814, Drabkin (1937) 39, Herzog-Hauser (1938) 231, Grilli (1965) 205* | loco] large *Ri.2 coroll. p. XXVIII, Ribbeck (1875) 98* | **2** lacrumare *Vossius (1620) 110, Düntzer (1837) 443, Luchs (1873) 70, Ribbeck (1875) 98, Vahlen ([1878] 1907) 60, Terzaghi ([1928] 1963) 814, Drabkin (1937) 39, Herzog-Hauser (1938) 231, Grilli (1965) 205, 221, Boyle (2006) 62*

– *Interpr.: Enn. trag. Iphigeniae trib. Col., Vossius (1620) 110, Lev., Bo., Gil., Düntzer (1837) 443, Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Ri.3, Merry, Va.2, Di., Wa., Herzog-Hauser (1938) 231, Arg., Kl., Mag., Seg., Tra., Masiá, Stockert (2004) 276 (dub.)* : *Enn. trag. inc. trib. Joc., Mart.* | verba Agamemnonis *Col., Lev., Bo., Ribbeck (1875) 98, Merry, Va.2, Wa., Arg., Kl., Mag., Seg., Tra., Masiá* : ad Clytaemnestram *Lev.* | *de forma ‘antistat’ cf. Ritschl ([1850c] 1868) 559*

– *Interpr.: de distinctione primi versus cf. CE*

– *Metr.: ia*⁶ *Bo., Ri.2* (Graecanici), *Kl., Joc., Tra., Mart.*

CP *Eur. Iph. A. 446–450:* ἡ δυσγένεια δ’ ὥς ἔχει τι χρησίμων· / καὶ γὰρ δακρῶσαι ῥαδίως αὐτοῖς ἔχει / ἅπαντα τ’ εἰπεῖν· τῷ δὲ γενναίῳ φύσιν / ἄν-ολβα πάντα· προστάτην δὲ τοῦ βίου / τὸν ὄγκον ἔχομεν τῷ τ’ ὄχλῳ δουλεύομεν.

195

(343–344 Ri.₂₋₃; 384–385 Va.₂; 394 Joc.)

Serv. auct. Verg. georg. 1,12 (Thilo): nonnulli vero ob hoc ‘cui prima frementem fudit aquam’ legunt, quod veteres murmura aquae fremitum dicebant: Ennius

ager oppletus imbrium fremitu

(ia / tr)

et denuo [*Enn. ann. 497–498 Va.₂ = 515–516 Sk.*] ‘ratibusque fremebat imber Neptuni’, Vergilius in XI [*Verg. Aen. 11,299*] ‘vicinaeque fremunt ripae c. u.’.

CC (cod. potior: V)

CE oppletur Tra. | imbrium / fremitu dist. Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mu., Ri.₃, Va.₂, Kl., Tra.

CS imbrium / fremitu dist. Ribbeck (1875) 166

– *Interpr.*: *Enn. trag. inc. trib. Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Mart.* : *Enn. trag. Andromedae trib. Ri.₁ p. 261, Va.₁, Ri.₂ in app., Ribbeck (1875) 166, Ri.₃ in app.* : *Enn. fab. inc. trib. Mu., Va.₂, Tra.* : *Enn. Euhemero trib. dub. Kessissoglu (1990) 72sq.* : non apud Col., Lev. | verba Andromedae Ribbeck (1875) 166
– *Metr.*: tr⁷ (mutil.) Ri.₂ : inc. Kl., Joc., Tra.

196

(395 Ri.₂₋₃; 426 Va.₂; 395 Joc.)

(a) *Serv. auct. Verg. georg. 4,170 (Thilo)*: ac veluti lentis C. f. m. ‘fulmina properant’ vetuste ait, ut Plautus [*Plaut. frg. 165 Li.*] ‘properant prandium’, et Ennius ‘festinant [festinat V] diem’.

(b) *Serv. auct. Verg. Aen. 9,399 (Thilo)*: pulchram properet per vulnera mortem. aut deest ‘adire’, aut deest ‘ad’, ut sit ‘ad mortem properet’: aut certe antique ‘properet mortem’, ut Plautus [*Plaut. frg. 165 Li.*] ‘properate prandium’, Ennius ‘festivum festinant diem’.

festivum festinant diem

(ia / tr)

CC – *ad a* (cod. potior: V)

Ed. Thilo: festinat V

Edd. rel.: festinat V^[Va.2]

– *ad b* (codd. potiores: *F G T*)

Ed. Thilo: festinum *F* | dies *F*

Edd. rel.: festinum *F*^[Mu,Joc] codd.^[Va.2] | dies *F*^[Mu,Joc]

CE festivumque diem festinant *Mer. p. XXXVIII* | <~ – ~ –> festivum *Mu.* | festivum *Dan.* (*ad b*)^[Thilo,Va.2,Joc], vulg.^[Mu] : *om. Col., Lev., Bo.* (cf. *a*) | festinat *Tra.* | diem *Dan.* (*ad b*)^[Thilo]

CS festivom *Frobenius* (1910) 145

– *Interpr.:* *Enn. inc. fab. trib. Col., Lev., Mu., Va.2, Wa., Mag., Tra. : Enn. ann. inc. trib. Mer. : Enn. trag. inc. trib. Bo., Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Kl., Joc., Seg., Mart.*

– *Metr.:* *ia vel tr fin. Ri.2 : inc. Kl. : ia⁶ dub. Joc.*

197

(391 *Ri.2-3*; 410 *Va.2*; 396 *Joc.*)

Serv. Verg. Aen. 1,4 (*Thilo*): *saevae* cum a iuvando dicta sit Iuno, quaerunt multi, cur eam dixerit saevam, et putant temporale esse epitheton, quasi saeva circa Troianos, nescientes quod saevam dicebant veteres magnam. sic³⁵⁰ *Ennius*

induta fuit saeva stola

(*ia / tr*)

CC (codd. potiores: *C P B K L H M* [*N*])

Ed. Thilo: stola] id est magna *supra v. add. C²*

Edd. rel.: inducta (*corr.*) *N*^[Rand,Joc]

CE <~ – ~ –> indúta *Mu.*

Crit. in app.: “an indutast?” *Ri.2*

CS induta est saeva stola *Cynthius Cenetensis* (1835) 327 (*ad Verg. Aen. 1,4*)

– *Interpr.:* *Enn. fab. inc. trib. Steph., Mu., Va.2, Tra. : Enn. scr. inc. trib. Col., Planck* (1807) 78, *Gil. : Enn. trag. inc. trib. Delr., Scriv., Bo., Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Wa., Kl., Joc., Mag., Seg., Rosato* (2005) 153sq., *Mart. : Enn. trag. Medae (de Creusa) trib. de Grummond* (1971) (*contra Rosato* 2005, 153sq.) | *de sensu vocis ‘saeva’ cf. Timpanaro* ([2000] 2005) 238sq., *Rosato* (2005) 153sq. : *de sensu frg. cf. Lennartz* (1995/96) 193sq. *et adn. 10, Timpanaro* ([2000] 2005) 238sq.

– *Metr.:* *ia vel tr fin. Ri.2 : inc. Kl. : ia⁶ dub. Joc.*

350 sic *om. B*^[Thilo] : ut *C*^[Thilo]

198

(383–384 Ri.₂₋₃; 135–136 Va.₂; 397–398 Joc.)

Serv. auct. Verg. Aen. 2,62 (Thilo): occumbere morti. novae locutionis figura et penitus remota. Ennius

ut vos nostri liberi (tr⁷ ?)

defendant, pro vostra vita morti occumbant obviam (tr⁷)

CC (cod. potior: C)

Ed. Thilo: 1 nostri C : vestri C² | 2 vostra C : vestra C²

Edd. rel. et studd.: 1 vos C^[Wa, Timpanaro] codd.^[Va.2, Di, Kl, Mag, Tra] | nostri C^[Mu, Ri.3, Va.2, Timpanaro] C^[Wa] : nrī C^[Rand, Joc] : urī C^[Rand, Joc] : vestri codd.^[Tra] : vestri C^[Mu, Ri.3, Va.2, Timpanaro] f^[Rand, Joc] ‘rel.’^[Wa] codd.^[Mag] : | 2 vostra C^[Timpanaro] C^[Rand] codd.^[Va.2, Di, Wa, Kl, Mag, Tra] : vestra C^[Mu, Timpanaro] (C⁵ f^[Rand, Joc]) | occumbant obviam C^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Timpanaro] : obviam om. f^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Rand, Joc]

CE 1 nos Va.₂, Di., Wa., Arg., Kl., Mag., Tra. | vestri Scriv. : vestri *Pan-
cratius Masvicius* (P. Virgilii Maronis opera cum integris commentariis
Servii ..., Leovardiae 1717)^[Thilo, Mu, Rand], Bo., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Thilo, Mu.,
Ri.₃, Rand : nostri Va.₂, Di., Wa., Arg., Kl., Joc., Tra. | 2 vestra Scriv. :
nostra Va.₂, Di., Wa., Arg., Kl., Mag., Tra. | occumbant fortiter *Masvicius*
(1717)^[Thilo], vulg.^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : obviam om. Bo.

CS 1 nos dub. Ribbeck (1875) 185 | vestri Vossius (1620) 116,
Scioppius^[Thilo] | 2 vestra Vossius (1620) 116, *Grotius* (1828) 161,
Scioppius^[Thilo] : nostra dub. Ribbeck (1875) 185 | occubent (ia⁶) *Grotius*
(1828) 161 | occumbant fortiter Vossius (1620) 116 : obviam om. *Sciop-
pius*^[Thilo]

– *Interpr.: Enn. trag. inc. trib. Scriv., Bo., Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Kl., Joc., Mart. :
Enn. trag. Erectheo trib. Ri.₁ p. 262, Va.₁, Ribbeck (1875) 185, Mu., Va.₂,
Di., Wa., Arg., Mag., Tra. (contra Timpanaro 1978, 660) : Enn. trag. Te-
lepho trib. Timpanaro (1947) 75sq., (1978) 660 (dub.), Seg., Mart. in
comm. : non apud Col. | verba Erecthei Ri.₁ p. 262 : verba Praxitheae Va.₂
: ex colloquio Erecthei et Praxitheae Wa. | verba ex Euripidis Erectheo
contulit Ri.₂ in app., Ri.₃ in app.*

– *Metr.: tr⁷ Vossius (1620) 116, Bo., Ri.₂ (1 mutil.), Kl., Joc. (1 dub.), Tra.
(1 init. mutil.), Stockert (2004) 275, Mart. (1 mutil.) : ia⁶ Grotius (1828)
161 (cf. CS)*

CP *Eur. F 360,14–15 TrGF: ἔπειτα τέκνα τοῦδ’ ἕκατι τίκτομεν, / ὥς θεῶν τε
βωμοὺς πατρίδα τε ρύωμεθα. • F 360,25–27 TrGF: ἀλλ’ ἔμοιγ’ εἴη τέκνα
/ <ᾗ> καὶ μάχοιτο καὶ μετ’ ἀνδράσιν πρέποι, / μὴ σχήματ’ ἄλλως ἐν πόλει
πεφυκότεα.*

199

(397 Ri.₂₋₃; 427 Va.₂; 400 Joc.)*Serv. Verg. Aen. 6,686 (Thilo): g e n i s palpebris: Ennius de dormiente*

imprimitque genae genam

(ia / tr)

*CC (codd. potiores: F G T C L A R S H M [N])***Ed. Thilo:** imprimit *M* | genaeque *M* : rene *H***Edd. rel.:** imprimit *M*^[Mu,Ri.3,Va.2,Joc] | genaeque *M*^[Mu,Ri.3,Va.2,Joc] : rene *H*^[Mu,Va.2,Joc]*CE imprimitque Steph., Col., Mer., Bo., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Va.₂, Wa., Kl., Mag., Tra. : imprimitque Mu., Joc. | genai Mer.**Crit. in app.:* que del. dub. Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃*CS imprimit Ri.₂ coroll. p. XXXVII : induprimitque Baehrens^[Timpanaro] | genam <et> Timpanaro (1978) 660 (dub.)**– Interpr.:* *Enn. fab. inc. trib. Steph., Va.₂, Wa., Mag., Tra. : Enn. ann. inc. trib. Col., Mer. p. XXXIX, Mu., Timpanaro (1978) 668 (dub.) : Enn. trag. inc. trib. Delr., Scriv., Bo., Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Kl., Joc., Mart. : non apud Seg.**– Metr.:* tr init. Ri.₂ : tr⁷ (init.) Ri.₂ coroll. p. XXXVII : inc. Kl., Joc.*CP Enn. F 216: atque genua conprimit arta gena • ann. 532 Va.₂ = 546 Sk. : pandite sulti genas et corde relinquit somnum.*

200

(Hec. XI Ri.₂₋₃; 194 Va.₂; CCXXV Joc.)*Serv. Verg. Aen. 7,320 (Thilo): C i s s e i s regina Hecuba filia secundum Euripidem [cf. Eur. Hec. 3] Cissei³⁵¹, quem Ennius et Pacuvius et Vergilius sequuntur: nam Homerus [Hom. Il. 16,718] Dymantis dicit. haec se facem parere vidit et Parin creavit, qui causa fuit incendii.**CC (codd. potiores: F G T L A R S H M [N])**CE Cissei Enn. trib. Va.₂, Tra.**CS Cissei Enn. trib. Drabkin (1937) 42**– Interpr.:* ad *Enn. trag. Hecubam referunt Düntzer (1838) 51, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Mu., Ri.₃, Va.₂, Wa., Drabkin (1937) 42, Arg., Kl., Tra. : ad Enn. trag. Alexandrum refert Snell (1937) 59 : Enn. trag. inc. trib. Joc., Mart. : non apud Col., Seg. | verba Polydori umbrae Va.₂, Arg.**CP Eur. Hec. 3–4: Πο. Πολύδωρος, Ἐκάβης παῖς γεγώς τῆς Κισσέως / Πριάμου τε πατρός, ... • Apollod. bibl. 3,12,5 = 3,148: Πρίαμος δὲ Ἀρίσβην*

351 cisei (A S L)^[Joc]

ἐκδοὺς Ὑρτάκῳ δευτέραν ἔγημεν Ἑκάβην τὴν Δύμαντος, ἥ ὥς τινές φασι Κισσέως, ἥ ὥς ἕτεροι λέγουσι Σαγγαρίου ποταμοῦ καὶ Μετώπης. γεννᾶται δὲ αὐτῷ πρῶτος μὲν Ἑκτωρ· δευτέρου δὲ γεννᾶσθαι μέλλοντος βρέφους ἔδοξεν Ἑκάβη καθ' ὕπνους δαλὸν τεκεῖν διάπυρον, τοῦτον δὲ πᾶσαν ἐπινέμεσθαι τὴν πόλιν καὶ καίειν. • *Hyg. fab. 91,1*: Priamus Laomedontis filius, cum complures liberos haberet ex concubitu Hecubae Cissei, sive Dymantis filiae, uxor eius praegnas in quiete vidit se facem ardentem parere ex qua serpentes plurimos exisse. • *Anon. Stat. Ach. 1,22* [*ex Serv.*]: Hecuba filia secundum Euripidem [*cf. Eur. Hec. 3*] Cissei, quem Ennius, Pacuvius, et Virgilius secuntur. unde idem Virgilius [*Verg. Aen. 7,319–320*]: ‘nec face tantum / Cisseis praegnans ignis enixa iugal-
lis’. haec dum praegnans esset Paride vidit in somniis facem se parere, quod fuit praesagium futuri incendii. Homerus [*Hom. Il. 16,718*] autem Dymantis filiam dicit.

201

(339 Ri.₂₋₃; 52 Va.₂; 381 Joc.)

Paul. Fest. p. 507,12–13 Li. (Li.): vitulans laetans gaudio, ut partu. Ennius:

is habet coronam vitulans victoria (ia⁶)

CC (codd. potiores: M L E G I R)

CE habet is Aug., Steph., Col., Delr., Scriv., Dac., Lev., Bo., Gil.

Crit. in app.: “is fort. eiciendum” Ri.₁, Ri.₂

CS habet in coronam Gulielmius ap. Gruterum III (1604) 323 : habet is Rostius (1836) 176, Hartung (1844) 238 | vitulans e victoria Rostius (1836) 176

– *Interpr.*: Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Lev. : Enn. trag. inc. trib. Delr., Scriv., Bo., Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Kl., Joc., Seg., Mart. : Enn. scr. inc. trib. Gil. : Enn. trag. Alexandro sive Alexandra trib. Hartung (1844) 238 : Enn. trag. Alexandro trib. Va.₁, Word., Ribbeck (1875) 86, Mu., Merry, Va.₂, Di., Wa., Snell (1937) 14, Arg., Catone (1964) 92 adn. 4, Stégen (1970), Mag., Tra., Masiá, Mart. in comm. (probab.), Schö. | verba Deiphobi Hartung (1844) 238, Masiá : verba nuntii dub. Wa., Tra. : verba Hecubae Snell (1937) 14 | de victore Hartung (1844) 238, Ri.₁, p. 260 | propter Verg. Aen. 4,215–217 cum F 16 coniunx. Stégen (1970)

– *Met.*: ia⁶ Bo., Ri.₂, Kl., Catone (1964) 92 adn. 4 (vītulans), Joc., Mart. : tr⁷ Tra.

CP Eur. F 62d,27–28 TrGF: ποῦ νῦν [ᾗ] γ' εἴη καλλίνικ' ἔχων στέφει; / πᾶν ἄστει πληροῖ Τρωικὸν γαυρούμενος. • Varro, ling. 7,107: in Clastidio ‘vitulantes’ a Vitula [Naev. praet. I R.₂₋₃].

**Operum incertorum fragmenta
tragoediis fortasse tribuenda (F 202–216)**

Ab auctoribus antiquis Ennio varia verba titulo operis omisso laudata adscribuntur. Possunt e tragoediis sumpta esse (et ab aliquot hominibus doctis tragoediis attributa sunt), sed incertum est utrum ad tragoedias an ad alia opera referenda sint. In hac editione dantur ea fragmenta quae Enni tragoediis quibusdam de causis attribui possunt (cf. etiam Va.2, 'Incerta', pp. 230–239; Wa., 'Ex incertis scriptis' / 'Varia incertae sedis', pp. 430–447; Sk., 'Operis incerti fragmenta annalibus fortasse tribuenda', pp. 130–133).

Trag. inc. inc. 5–16, 21, 22, 23–24, 26, 27, 28, 29, 30–31, 43, 85–87, 132, 133–137, 156/157, 172–173, 214, Enn. trag. 114–119, 194–196, 224–225, 226–227, 228–230, 231–232 Ri.2–3, propter titulos fabularum vel nomina personarum vel argumenta, tragoediis Enni attribuenda a nonnullis hominibus doctis attributa sunt; cum autem certa testimonia desint, in hac editione inter Adespota (vol. I) posita sunt (cf. Praefationis § 3.2 et introdd. ad singulas tragoedias Enni).

A veteribus editoribus alia quoque fragmenta Enni tragoediis adscripta erant. Posteriore autem tempore ea fragmenta aliis operibus Enni vel aliis poetis tragicis tributa vel adespota credita sunt vel negatum est voces poetae verbatim traditas esse, textu vel metro vel testimoniis reconsideratis et versibus curis novis emendatis. Itaque illa fragmenta in hac editione non allata sunt; in vetustissimis editionibus et in editione Bothiana inveniuntur, sed non iam in editionibus Ribbecki et Vahleni. – Ennio plures tragoedias quam nunc veteres editores adscripserunt (plerumque ideo quod homines docti errores auctorum fragmenta tradentium non perspexerant vel textus prave interpretati erant), sed certa testimonia non exstant, et textus nunc aliter emendati sunt. In eo numero haec fabulae sunt: Alcestis (Col., Delr., Bo. [dub.]), Amphithraso (Steph.), Antiopa (Col., Bo.), Asotus vel Asota (Steph.), Cressae (Col.), Dulorestes (Steph., Col., Delr., Scriv., Bo.), Iliada vel potius Iliona (Steph.), Iliona / Iliona, sive Polydorus (Col., Delr., Scriv., Bo.), Lupiasta (Steph.), Medus (Scriv., Bo.), Neoptolemus (Bo.), Nonae (Steph.), Praecepta (Steph.), Probrum (Steph.). – Oliver (1947) etiam fragmenta e Perotti Cornucopiis attulit, sed an genuina sint valde dubium est.

202

(400 Ri.2–3; 422 Va.2; 311 Joc.)

Rhet. Her. 4,18 (Ach.): conpositio est verborum constructio quae facit omnes partes orationis aequabiliter perpolitas. ea conservabitur, si ... et si vitabimus eiusdem litterae nimiam adsiduitatem, cui vitio versus hic erit exemplo: – nam hic nihil prohibet in vitiis alienis exemplis uti [Enn. ann.

109 Va.₂ = 104 Sk.]: ‘o Tite, tute, Tati³⁵², tibi tanta, tyranne, tulisti!’ et hic eiusdem poetae:

quicquam quisquam cuiquam quemque quisque
[conveniat neget (tr⁷)
cuiquam Col.

et, si eiusdem verbi adsiduitatem nimiam fugiemus, eiusmodi: ...

CC (codd. potiores: $M = H P B C$, $I = V F$, $E = a$ (α) $c \beta h$)

Ed. Ach.: quicquam (quiq- $P^1 B$) quicquam (quicq; H : quisquam $P^2 C$) quemquam (quemq; $H B$) quemque (om. H) $M = H P B C$: quicquam quisquam quemque $I = V F$, $E = a$ (α) $c \beta h$ | quisque om. c^1 | conveniet $F^2 H$: veniet F^1

Edd. rel.: quicquam quisquam quemquam quemque ($P^2 C$)^[Va.2, Kl, Marx, Joc] : quidquam quisquam quemquam quemq. quisq. conveniat P ^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : qui oquam quicquam quemq; quemq; ($P^1 B$)^[Va.2] quoiquam quicquam quemq (quemquam P) quemque ($P^1 B$)^[Kl] qui oquam quicquam quemq; (quemquam P) quemq; ($P^1 B$)^[Marx, Joc] qui oquam quicquam (quemquam P) quemque ($P^1 B$)^[Seg] : quicquam quisquam quemq; E ^[Va.2, Kl, Marx, Joc, Seg] : quicquam quicq; quemq; quisq. conveniat H ^[Va.1, Ri.2] quicquam quicq; quemq; H ^[Va.2, Kl, Marx, Joc] : quicquam quicquam quemq; Π ^[Va.2, Kl, Marx, Joc] : quicquam quisquam quemquam quisque conveniet ($g F$)^[Va.1, Ri.2] quemquam quisque ($a F$)^[Ri.1] : quidquam quisquam quemquam quisque conveniat a ^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : quidquam quisquam quemquam quisque conveniat b ^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : quidquam quisquam quemquam quemq. quis conveniat T ^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : quidquam quisquam quemquam quis conveniat Z ^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : quisquam quicquam quanquam quenquam quisquam conveniat O ^[Va.1] quisquam quicquam quanquam quenquam quisque conveniat O ^[Ri.2] : quicquam (qui oquam) quicquam (quicq; sive quisquam) quemquam (quemq; sive quemq;) quemque (sive om.) quisque codd.^[Ri.3] | quisquam quicquam codd. pauci det.^[Mu] : cuiquam vel ququam vel quemquam vel quemque vel alia codd.^[Mu] : quis vel quisque codd.^[Mu] : quisquam quemquam quemque vel quoiquam quicquam quemque vel quicquam quisquam quemque codd.^[Tra]

CE quicquam quisquam cuiquam, quod conveniat, neget? Col., Lev., Gil. : quidquam quisquam quoiquam quod conveniat, neget? Scriv. : quidquam

352 tute tati (CE)^[Marx, Ach] ($V F^2$)^[Ach] : tati (tate H) tute ($M = H P$)^[Her] tate (-ti B) tute ($H P$ [in ras.] B)^[Ach] : tute F^1 ^[Ach] : Tati Ach. : Tatei Marx

quisquam cuiquam quod conveniat, neget *Bo.*, *Or.* : <úmquam> quidquam quisquam cuiquam quód <ei> conveniát, neget? *Ri.*₁ : <umquam> quicquam quisquam cuiquam, quód ei conveniát, neget? *Va.*₁ : quíquam quisquam quícquam quomquam quídque conveniát neget? *Ri.*₂, *Ri.*₃ (“*versum constitui incerta coniectura*” *Ri.*₃ *in app.*) : <quámquam> quicquam quisquam quoiquam, <síbi> quod conveniát, neget? *Mu.* : quicquam quisquam {quemquam}, quemque quisque conveniat, neget *Va.*₂ : quicquam quisquam cuiquam quemque quisque conveniat neget *Wa.* : quoiquam quicquam, {quemquam} quemque quisque conveniat, neget. *Kl.* : quoiquam quicquam quemquam, quemque quisque conveniat, neget *Marx* : quicquam quisquam † quemquam † quemque quisque conveniat neget *Joc.* : quicquam quisquam cuiquam quemque quisque conveniat neget *Seg.* : quicquam quisquam cuique (quemque quisque conveniat) neget? *Tra.* : <...> quicquam quisquam, quemque quisque conveniat, neget *Ach.* : quidquam quisquam cuiquam quod conveniat *vulg.*^[*Va.*₁, *Ri.*₂]

Crit. in app.: <sane> quidquam quisquam cuiquam, quod <non> conveniat, neget (tr) *dub. Bo.* | “*desideratur dativus cuiquam*” *Va.*₂ | “*quio pro quo D Plauti Bacchid. 424 antecesserat veluti: omniumst mutatus animus, quom debere carnufex*” *Marx*

CS quidquam quisquam cuiquam quod conveniat, neget *Osann (1816) 138* | quemquam *Gualandri (1965b) 102*

– *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Col., Lev., Mu., Tra. (fort. e comoedia) : Enn. trag. inc. trib. Scriv., Bo., Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Va.*₂, *Joc., Seg., Mart. : Enn. scr. inc. trib. Gil. : Enn. com. inc. trib. Wa. (fab. inc. com. 432), Mag. : Enn. trag. Telamoni dub. trib. Ri.*₁ p. 278 : *Ri.*₂ coroll. p. XXXVII: “*horridulum illum verborum lusum, cui in satiris grammaticas nugas tractantem indulsisse multo probabilius est quam in tragoediis*” : *Ri.*₂ *in app.*, *Ri.*₃ *in app.*: “*in satira, non in tragoedia poetam haec lusisse puto*” : *Va.*₂ *in app.*: “*hoc genus comoediam apprime addeceť*” : *Enn. trag. inc. trib., sed “hoc frg. a tragoedia alienum esse sensit Ri.” Kl. in app. | de textu et constructione cf. Ri.*₂ coroll. p. XXXVII, *Ri.*₂ *in app.*, *Ri.*₃ *in app* – *Met.*: tr⁷ *Ri.*₂, *Joc. (dub.)*, *Tra.* : inc. *Kl.*

CP *Enn. F 111*: stultus est qui † cupida † cupiens cupienter cupit • *Sat.* 59–62 *Va.*₂: nam qui lepide postulat alterum frustrari / quem frustratur frustra eum dicit frustra esse. / nam qui sese frustrari quem frustra sentit, / qui frustratur is frustra est, si non ille est frustra. • *Plaut. Epid.* 331–336: CH. si hercle habeam pollicear lubens, verum aliquid aliqua aliquo modo / alicunde ab aliqui aliqua tibi spes est fore mecum fortunam. / ST. vae tibi, muricide homo! CH. qui tibi lubet mihi male loqui? / ST. quipp’ tu mi aliquid aliquo modo alicunde ab aliquibus blatis / quod nusquamst, neque ego id immitto in auris meas, / nec mihi plus adiumenti ades quam ille qui numquam etiam natust. • *Pseud.* 133–134: exite, agite exite, ignavi, male habiti et male conciliati, / quorum numquam quicquam quoiquam venit in mentem ut recte faciant, / ...

203

(– Ri.₂₋₃; inc. 18 Va.₂; – Joc.)

Cic. Tusc. 4,52 (Gi.): nescio ecquid ipsi nos fortiter in re publica fecerimus; si quid fecimus, certe irati non fecimus. an est quicquam similis insaniae quam ira? quam bene Ennius

initium

dixit

insaniae

(?)

color, vox, oculi, spiritus, inpotentia dictorum ac factorum quam partem habent sanitatis? quid Achille Homérico foedius, quid Agamemnone in iurgio? nam Aiace[m] quidem ira ad furorem mortemque perduxit.

CC (codd. potiores: X = G K R V)

Ed. Gi.: initium V^{1c-2}

CE ira insaniae initium *Enn. trib. Col., Lev., Gil.* : ira insaniae initium *Enn. trib. Bo.* : initium insaniae *Enn. trib. Mu., Wa., Mag.* : ira initium insaniae *Enn. trib. Va.₂*

CS – *Interpr.: Enn. fab. inc. trib. Col., Lev., Mu. : Enn. trag. inc. trib. Bo. : Enn. scr. inc. trib. Gil., Va.₁ (inc. LVII Va.₁), Baehr., Va.₂ (inc. 18 Va.₂), Wa. (inc. 32 Wa.), Mag. : non apud Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Kl., Joc., Seg., Tra., Mart.*

204

(– Ri.₂₋₃; inc. 16 Va.₂; – Joc.)

Cic. nat. deor. 2,49 (Pla.): quae si bis bina quot essent didicisset Epicurus certe non diceret; sed dum palato quid sit optimum iudicat,

caeli palatum

(?)

ut ait Ennius, non suspexit.

CC (codd. potiores: A H P V B)

CE caeli palatium *Steph., Delr.* : palatium caeli *Col.*

CS – *Interpr.: Enn. fab. inc. trib. Steph. : Enn. scr. inc. trib. Col., Va.₁ (inc. XIX Va.₁), Mu., Baehr., Va.₂ (inc. 16 Va.₂), Wa. (inc. 24 Wa.), Mag., Sk. (op. inc. 17 Sk.) : Enn. trag. inc. trib. Delr., Scriv., Bo. : non apud Ri.₁,*

*Ri.*₂, *Ri.*₃, *Kl.*, *Joc.*, *Seg.*, *Tra.*, *Mart.* | cum Anaximene Mileto et Empedocle comparavit Cazzaniga (1971b)

- CP** *Aug. civ.* 7,8: ..., quod hiatus noster, cum os aperimus, mundo similis videatur; unde et palatum Graeci οὐρανὸν appellant, et nonnulli, inquit, poetae Latini caelum vocaverunt palatum, a quo hiatu oris et foras esse aditum ad dentes versus et introrsus ad fauces. • *Isid. orig.* 11,1,55: palatum nostrum sicut caelum est positum, et inde palatum a polo per derivationem. sed et Graeci similiter palatum οὐρανὸν appellant, eo quod pro sui concavitate caeli similitudinem habeat.

205

(– *Ri.*₂₋₃; 429 *Va.*₂; 346 *Joc.*)

Cic. div. 2,127 (*Gio.*): iam vero quis dicere audeat vera omnia³⁵³ esse somnia?

aliquot somnia vera

inquit Ennius,

sed omnia non necesse est (?)

quae est tandem ista distinctio? quae vera, quae falsa habet?

CC (*codd. potiores: A V B R F P H M*)

Ed. *Gio.*: non necesse *FM* : non nunc (*del.*) necesse *B* : non nunc haec esset *PAV*

Edd. rel. et studd.: non necesse est *F*^[*Kl,Joc*] : non nunc necesse est *B*^[*Mu,Baehr*] non nunc (*del.*) necesse est *B*^[*Va.2,Pea,Wa,Kl,Joc,Grilli*] : non nunc haec esset (*A V*)^[*Mu,Baehr,Pea,Kl*] nonnunc haec esset (*A V*)^[*Joc,Seg*] nonnunc haec êt (*A V*)^[*Va.2,Wa*] nonnunc haec êt (*A V*)^[*Grilli*] : omnia necesse est *Erl.*^[*Pea*] : necesse est *unus cod. Moseri*^[*Ri.1,Va.1*] : non est necesse *rel.*^[*Ri.1,Va.1*] : non nunc *codd.*^[*Baehr*]

CE aliquot somnia vera; sed necesse non est, omnia *Bo.* (1824) : aliquot <sunt> vera sómnia, at non ómnia est necesse. *Ri.*₁ : somnia vera aliquot, verum omnia noenu necessest *Va.*₁ : aliquot somnia vera sunt, noenum necesse est omnia *Baehr.* : somnia aliquot vera sunt, sed non necesse est omnia *Va.*₂, *Tra.* (*dub.*) : aliquot somnia vera <sunt>, sed omnia non necesse est *Wa.*, *Seg.* | non est necesse *Asc.*^[*Gio*], *Mars.*^[*Pea*], *Dav.*, *Hott.* : noenum necesse est *Christ* (*ed. Zürich 1861–62*)^[*Gio*] noenum necessest *Christ*^[*Mu*] noenum *Christ*^[*Baehr*]

353 vera omnia *A*^{2[*Grilli*]} : veras omnia *A*^{1[*Grilli*]} : vera somnia *B*^[*Grilli*] : somnia *V*^[*Gi*]

- Crit. in app.*: aliquot sunt vera somnia, omnia esse non necessest *dub. Ri.*₁ : “*videntur trimetri constituendi ut puto tales*: nam sómnia aliquot véra sunt, vera ómnia / noenúm necessest” *Mu.* : aliquot somnia vera <sunt>, sed omnia non necesse est *dub. Pea.* (*vel prob. textum Va.*₂) : nam sunt somnia vera, sed omnia noenu necesse est (da⁶) *Kl.*
- CS aliquot ‘somnia vera <sunt> – inquit Ennius –, sed non necesse est omnia’ *Grilli* (2009) 238 | somnia vera aliquot *Ilberg*^[Va.1] | verum *Ilberg*^[Va.1] | noenu necesse *Ilberg*^[Va.1] : necessest *Catone* (1964) 45 adn. 2, *Garbarino* (1973) 172 | necessest <– ∪ –> *Catone* (1964) 45 adn. 2
- *Interpr.*: *Enn. Epicharmo trib. Mer. p. LXXII (dub.)*, *Baehr.* : *Enn. com. inc. trib. Bo.* (1824), *Wa. (fab. inc. com. 427)*, *Mag.* : *Enn. trag. inc. trib. Ri.*₁ (*trag. 401 Ri.*₁; cf. p. 216: “*sed Ennii inc. nom. LVI valde dubito num recte tragicis versibus inseruerim*”), *Va.*₂, *Kl. (trag. 409 Kl.)*, *Joc., Seg., Mart.* : *Enn. trag. Alexandro trib. Ri.*₁ p. 259, *Snell* (1937) 7, 30sq., *Grilli* (2009) 237 : *Enn. ann. trib. Ilberg*^[Va.1], *Va.*₁ (*ann. 161 Va.*₁) : *Enn. fab. inc. trib. Mu.* : *Enn. trag. inc. trib.*, sed “*inter fragmenta scaenica recepit Va. sed haud scio an recte numerum dactylicum subesse sentiam*” *Kl. in app.* (cf. *CE: Crit. in app.*) : *Enn. fab. inc. trib. Tra.* : non apud *Col.*, *Ri.*₂, *Ri.*₃ | verba Hecubae *Snell* (1937) 7, *Grilli* (2009) 238 | *de textu cf. Grilli* (2009) 237sq.
- *Metr.*: tr⁷ *Baehr.* (cf. *CE*), *Catone* (1964) 45 adn. 2 (cf. CS; somnia et omnia trochaei), *Tra.* (cf. *CE*) : da⁶ *Kl. in app.* (cf. *CE: Crit. in app.*) : inc. *Joc.*
- CP *Cic. nat. deor. 1,70*: Zenon autem [sc. dixit] nonnulla visa esse falsa non omnia.

206

(– *Ri.*_{2–3}; var. 48–50, 54–58 *Va.*₂; 355–360 *Joc.*)

Varro, ling. 5,64–65 (GS): terra Ops, quod hic omne opus et hac opus ad vivendum, et ideo dicitur Ops mater, quod terra mater. haec enim:

1	terris gentis omnis peperit et resumit denuo	(tr ⁷)
	quae	
2	dat cibaria	(?)
	ut ait Ennius, quae	
3	quod gerit fruges, Ceres	(?)

antiquis enim quod nunc G C³⁵⁴. [65] idem hi dei Caelum et Terra Iupiter et Iuno, quod ut ait Ennius:

- istic est is Iup<p>iter quem dico, quem Graeci vocant (tr⁷)
 5 aerem, qui ventus est et nubes, imber postea,
 atque ex imbre frigus, ventus post fit, aer denuo.
 † haec propter † Iup<p>iter sunt ista quae dico tibi. (tr⁷ ?)
 † qua † mortalis atque urbes beluasque omnis iuvat.

4 Iup<p>iter *edd.* | 7 † haec propter † *Joc.* : haec<e> propter *Va.1*,
fort. recte (cf. Sk. ad Enn. ann. 268) | Iup<p>iter *edd.* | 8 † qua † *Joc.*

quod hi<n>c³⁵⁵ omnes et sub hoc, eundem appellans dicit [*Enn. ann. 580 Va.2 = 591 Sk.*] ‘divumque hominumque pater rex’.

CC (cod. potior: F)

Ed. GS: 6 ventis· F | 7 (haec propter F) | 8 (qua F) | atq; (non aeq;) F
Edd. rel.: 1 gentis F ‘rel.’^[Va.1] : genteis H^[Va.1] | 4 iupiter F^[Va.1,Mu,Joc] |
 Greci F^[Va.1,Mu] | 5 aerem (F G b)^[Mue] (F G b[ut vid.])^[Va.1] : arem
 c^[Mue,Va.1] : om. H^[Mue,Va.1] : lac. in a^[Mue,Va.1] | 6 ventus M^[Coll] : ventis
 F^[Baehr,Va.2,Coll,Joc] codd.^[Mue,Va.1,Mu,Va.2,Kent] | 7 haec F^[Coll,Joc]
 ‘rel.’^[Va.1] codd.^[Mue,Wa] hec F^[Va.1,Mu,Baehr] codd.^[Va.2] | propter
 F^[Coll,Joc] codd.^[Sp] | iupiter F^[Va.1,Mu,Joc] | 8 qua F^[Va.1,Mu,Baehr,Coll,Joc]
 cod.^[Tra] codd. pler.^[Va.1] codd.^[Mue,Sp,Wa] : quia H^[Mue] H(ut vid.)^[Va.1] :
 qui Aug. ex B^[Kent,Coll], vulg. ex B^[Sp] | atque F^[Baehr,Coll] : aequae codd.^[Sp]
 | beluasque F^[Va.1,Coll] : belluasque rel.^[Va.1] | omīs F^[Va.1] : omnes
 rel.^[Va.1]

- CE 1 haec enim terris Steph. : istaec terreis Col. | terris vulg.^[Mu] : {terris}
Scioppius^[Sp], Sp. : terra Mu. | 2–3 istaec dat cibaria; istaec omnibus fru-
 ges gerit Enn. trib. Col., Gil. : istaec dat cibaria atque quod gerit fruges,
 Ceres Enn. trib. Va.1 : Enn. non trib. Joc., Seg. | 2 quae dat cibaria Steph.,
 Mue., Sp. : átuque dat cibária <— — — — —> Mu. : Ops, quae dat ci-
 baria Baehr. | 3 Enn. non trib. Steph., Sp. | 4 Juppiter Scal., Col., Gil. :
 Iupiter Steph., Baehr., GS, Va.2, Di., Wa., Kent, Heurg., Tra. : Iovi’ pater
 Mu. | 5 aera: qui Steph., Scal. : aera; quique Col., Gil. : Ἀέρα, qui Mue. |
 6 ventus Laetus^[Va.2,Coll,Joc,Courtney], vulg.^[Mue,Va.1,Mu,Baehr] : tenuis
 Baehr. | 7 haec propter Steph., Scal., GS, Va.2, Heurg., Seg., Mart. :
 istaec propter Col., Gil. : haecce propter Mue. : haecce propter Va.1, Mu.,
 Baehr., Ar., Kent, Coll., Ern. : haec propterea LSp.^[Sp,Va.2,Tra], Sp., Tra. :
 haecce Sp. olim^[Mue,Va.1,Wa], Wa. : haéc ~ propter Di. | Juppiter Scal.,
 Col., Gil. : Iupiter Steph., Baehr., GS, Va.2, Di., Wa., Kent, Coll., Ern.,

354 Lachmann duce Mue.^[GS,Va.2,Joc] : C quod nunc G Mue. : qđ nunc & idē· hi F^[GS]
 & F^[Va.2,Joc]

355 hi<n>c LSp.^[Sp,GS] : hic codd.^[Sp]

Heurg., *Tra.* : Iovi' pater *Mu.* | **8** qu<i>a *Laetus*^[Sp.Va.2,GS,Wa,Coll,Courtney], *Baehr.* : qui *Steph.*, *Scal.*, *Col.*, *Gil.*, *Sp.*, *Kent* : quoniam *Mue.*, *Va.*₁, *Ar.* : quando *Mu.*, *Wa.*, *Coll.*, *Ern.*, *Heurg.* : qua *Va.*₂, *GS*, *Seg.*, *Tra.*, *Mart.* : quā ~ *Di.* | urbes, atque *Col.*, *Gil.* : aequae atque *Sp.* : aequae turbas *Baehr.* : arva atque *Schoell*^[Kent,Coll], *Kent* | arbores herbasque *Laetus*^[Sp,Coll] | belluasque omnes *Steph.* : belluasque omnes *Scal.*, *Mue.* : belluas omnes *Col.*, *Gil.* | iuvat vulg.^[Mu] : iovant *Mu.* : iuvant *Ern.*, *Heurg.* | **post 8** quod hic omnes & sub hoc *Enn. trib. Steph.* : quod heic omnes, & sub hoc --- *Enn. trib. Col.*

Crit. in app.: **1–3** isthaec terris gentes omnes peperit, & resumit denuo: / isthaec dat cibaria: isthaec omnibus fruges gerit. *Scal. in not.* | **1** terris “om. Scioppius, recte nisi forte terra scrib.” *LSp.*^[Sp] | **2** dedit vel om. cibaria *dub. Sp. in app.* | **7** “haece vel propterea scrib.” *Di. in app.* | **8** quia “ceteris praestaret modo versui satisfaceret” *Va.*₂ *in app.* : ‘fort. quia mortalis homines atque beluas omnis iuvant’ *LSp.*^[Sp] (iuvant *prob. Va.*₂ *in app.*)

CS **1** terra *Mueller* (1884a) 103 | **2** *Enn. non trib. Bergk* ([1847/48] 1884) 485 adn. 15 : atque (vel eaque) dat cibaria *Enn. trib. Mueller* (1884a) 103 | **3** quae quod gerit fruges, Ceres *Enn. trib. Bergk* ([1847/48] 1884) 485 adn. 15 | **4** Iovi' pater *Mueller* (1884a) 103 : Iupiter *Lenchantin de Gubernatis* (1913) 425/37, *Catone* (1964) 74 adn. 3 | **5** ἀέρα *Vertranius*^[Va.1] : aera quique *Turnebus ap. Scal.* | ventis *Lachmann*^[Va.2] | **7** isthaec propter *Turnebus ap. Scal.* : haec propter *Turnebus*^[Tra], *Haupt*^[Kent], *Catone* (1964) 26, 103 adn. 1 (tr⁷), *Garbarino* (1973) 132, *Courtney* (1993) 35: haecce vel haecce *Lachmann*^[Va.2,Wa] : haec propter *Mueller* (1884a) 103, *Lenchantin de Gubernatis* (1913) 425/37, *Bettini* (1979) 35, *Kessissoglu* (1990) 77 : haecpropter *Usener*^[Catone], *Frobenius* (1910) 56 (*dub.*) | Iovi' pater *Mueller* (1884a) 103 : Iupiter *Lenchantin de Gubernatis* (1913) 425/37, *Catone* (1964) 103 adn. 1, *Garbarino* (1973) 132, *Bettini* (1979) 35 | **8** qui mortales urbes atque *Turnebus ap. Scal.* | quando *Lachmann*^[Baehr,Va.2,Wa,Coll,Seg,Tra], *Haupt ex. con.* *Lachmanni*^[Sp], *Catone* (1964) 103 adn. 1 : quoniam *Mueller* (1884a) 103 : qua *Lenchantin de Gubernatis* (1913) 425/37, *Garbarino* (1973) 132, *Bettini* (1979) 35, *Kessissoglu* (1990) 77 : qu<i>a *Courtney* (1993) 35 | mortalis <is> *Garbarino* (1973) 132 | urbes *dub. Ax* (1917) 33sq. : atque arbusta *Courtney* (1993) 35 | iovant *Mueller* (1884a) 103 : iuva<n>t *Catone* (1964) 103 adn. 1, *Courtney* (1993) 35

– *Interpr.*: *Enn. Epicharmo trib. Scal.*, *Col.*, *Gil.*, *Va.*₁ (*Epi.* 4–5, 8–12 *Va.*₁), *Mue.* (‘ut vid.’), *Mu.* (*Epicharmus pars sat.*; 3 *Enn. non trib.*), *Mueller* (1884a) 103, *Va.*₂ (var. 48–50; 54–58 *Va.*₂: *Epicharmus*), *Wa.* (*Epi.* 4–6, 10–14 *Wa.*; sed “4, 6 fort. non sunt *Ennianae*” *Wa. in app.*), *Garbarino* (1973) 131sq. (*probab.*), *Bettini* (1979) 35, *Mag.*, *Tra.*, *Courtney* (1993) 34–36 (*fort. e trag.*) : *Enn. trag. inc. trib. Nestle* (1899–1901) 618sq. (*probab.*), *Mart.* : *Enn. Epicharmo vel Enn. trag. inc. trib. Catone* (1964) 23 et adn. 2, 74 adn. 3 : non apud *Ri.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Kl.* | **1+4–8** *Enn. trag. inc.*, **2–3** *Enn. non trib. Joc.*, *Seg.* | **1+3–8** *Enn. Epicharmo*

trib. Kessissoglu (1990) 75–80 | 4–8 Enn. Epicharmo trib. Ar., Di., Lenchantin de Gubernatis (1913) 425/37, Ern., Heurg. | de frg., attributione, etymologiis cf. Bettini (1979) 35–38

– Metr.: 4–8 tr Turnebus ap. Scal., Scal., Gil. : 1+4–5+7–8 tr⁷ Catone (1964) 26, 74 adn. 3, 103 adn. 1, 116 adn. 3 : 1+4–8 tr⁷ Joc. (7–8 dub.), Mart. : 1–8 tr⁷ Tra.

- CP Hom. h. 30,1–2: Γαῖαν παμμήτειραν ἀείσομαι ἡυθέμεθλον / πρεσβίστην, ἣ φέρβει ἐπὶ χθονὶ πάνθ' ὅποσ' ἐστίν. • Xenophanes, 21 B 27 D.-K.: ἐκ γαίης γὰρ πάντα καὶ εἰς γῆν πάντα τελευτᾷ • Aischyl. F 44 TrGF: ἐρᾷ μὲν ἄγνός οὐρανὸς τρῶσαι χθόνα, / ἔρωσ δὲ γαῖαν λαμβάνει γάμου τυχεῖν. / ὄμβρος δ' ἀπ' εὐνάνεντος οὐρανοῦ πεσὼν / ἔκυσσε γαῖαν. ἣ δὲ τίκτεται βροτοῖς / μῆλων τὲ βοσκὰς καὶ βίον Δημήτριον / δένδρων τ' ὀπώραν. ἐκ νοτίζοντος γάμου / τελεῖθ' ὅσ' ἔστι. τῶν δ' ἐγὼ παραίτιος; F 70 TrGF: Ζεὺς ἐστὶν αἰθήρ, Ζεὺς δὲ γῆ, Ζεὺς δ' οὐρανός, / Ζεὺς τοι τὰ πάντα χῶ τι τῶνδ' ὑπέρτερον • Demokr. 68 B 30 D.-K.: τῶν λογίων ἀνθρώπων ὀλίγοι ἀνατείναντες τὰς χεῖρας ἐνταῦθα, ὃν νῦν ἡέρα καλέομεν οἱ Ἕλληνες. πάντα, <εἶπαν>, Ζεὺς μυθέεται (?) καὶ πάνθ' οὕτως οἶδε καὶ διδοῖ καὶ ἀφαιρέεται καὶ βασιλεὺς οὕτως τῶν πάντων. • Eur. Bacch. 275–277: Δημήτηρ θεά – / Γῇ δ' ἐστίν, ὄνομα δ' ὁπότερον βούλῃ κάλει. / αὕτη μὲν ἐν ξηροῖσιν ἐκτρέφει βροτούς. • F 182a TrGF: Αἰθέρα καὶ Γαῖαν πάντων γενέτειραν ἀεῖδω • F 195 TrGF: ἅπαντα τίκτει χθὼν πάλιν τε λαμβάνει • F 484 TrGF: κοῦκ ἐμὸς ὁ μῦθος, ἀλλ' ἐμῆς μητρὸς πάρα, / ὥς οὐρανός τε γαῖα τ' ἦν μορφῇ μία. / ἐπεὶ δ' ἐχωρίσθησαν ἀλλήλων δίχα, / τίκτουσι πάντα κἀνέδωκαν εἰς φάος. / δένδρη, πετεινά, θήρας, οὓς θ' ἄλμῃ τρέφει / γένος τε θνητῶν • F 839 TrGF: Γαῖα μεγίστη καὶ Διὸς Αἰθῆρ, / ὁ μὲν ἀνθρώπων καὶ θεῶν γενέτωρ, / ἣ δ' ὑγροβόλους σταγόνας νοτίας / παραδεξαμένη τίκτει θνητούς, / τίκτει βοτάνην φυλά τε θηρῶν. / ὅθεν οὐκ ἀδίκως / μήτηρ πάντων νενόμισται. / χωρεῖ δ' ὀπίσω / τὰ μὲν ἐκ γαίης φύντ' εἰς γαῖαν, / τὰ δ' ἀπ' αἰθερίου βλαστόντα γονῆς / εἰς οὐράνιον πάλιν ἦλθε πόλον. / θνήσκει δ' οὐδὲν τῶν γιγνομένων, / διακρινόμενον δ' ἄλλο πρὸς ἄλλου / μορφὴν ἑτέραν ἀπέδειξεν • F 898 TrGF: τὴν Ἀφροδίτην οὐχ ὀρᾷς ὅση θεός; / ἦν οὐδ' ἂν εἴποις οὐδὲ μετρήσειας ἂν / ὅση ἐφύκε κάφ' ὅσον διέρχεται. / αὕτη τρέφει σε κάμῃ καὶ πάντας βροτούς. / τεκμήριον δέ, μὴ λόγῳ μόνον μάθῃς. / {ἔργῳ δὲ δείξω τὸ σθένος τὸ τῆς θεοῦ.} / ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαῖ', ὅταν ξηρὸν πέδον / ἄκαρπον αὐχμῶ νοτίδος ἐνδεῶς ἔχη, / ἐρᾷ δ' ὁ σεμνὸς οὐρανὸς πληρούμενος / ὄμβρου πεσεῖν εἰς γαῖαν Ἀφροδίτης ὕπο. / ὅταν δὲ συμμιχθῇτον ἐς ταῦτόν δύο, / φύουσιν ἡμῖν πάντα καὶ τρέφουσ' ἅμα / δι' ὧν βρότειον ζῆ τε καὶ θάλλει γένος • F 941 TrGF: ὀρᾷς τὸν ὑψοῦ τόνδ' ἀπειρον αἰθέρα / καὶ γῆν πέριξ ἔχονθ' ὕγραῖς ἐν ἀγκάλαις; / τοῦτον νόμιζε Ζῆνα, τὸν δ' ἡγοῦ θεόν • Plat. Krat. 404b4–5: Δημήτηρ μὲν φαίνεται κατὰ τὴν δόσιν τῆς ἐδωδῆς διδοῦσα ὥς μήτηρ 'Δημήτηρ' κεκλῆσθαι, ... • Men. sent. 145 Jae.: Γῇ πάντα τίκτει καὶ πάλιν κομίζεται • Men. / Phil. comp. 1,113 Jae.: ἀπὸ γῆς ἔφω πάντα κεῖς γῆν οἴχεται. • Men. frg. 838,1–2 K.-A.: ὁ μὲν Ἐπίχαρμος τοὺς θεοὺς εἶναι λέγει / ἀνέμους, ὕδωρ, γῆν, ἥλιον, πῦρ, ἀστέρας. / ... • Philemon, frg. 95,4 K.-A.: Ἀήρ, ὃν ἂν τις ὀνομάσειε καὶ Δία • Enn. ann. 148 Va.₂ = 140

Sk.: vento quem perhibent Graium genus aera lingua • *ann.* 234 *Va.*₂ = 268 *Sk.*: haec locutus • *Pac. trag.* 86–92 *Ri.*₂₋₃: hoc vide, circum supraque quod complexu continet / terram ... / solisque exortu capessit candorem, occasu nigret, / id quod nostri caelum memorant, Grai perhibent aethera: / quidquid est hoc, omnia animat format alit auget creat / sepelit recipitque in sese omnia, omniumque idem est pater, / indidemque eadem aequae oriuntur, de integro atque eodum occidunt. • *Varro, ling.* 5,67: quod Iovis Iuno coniunx et is caelum, haec terra, quae eadem tellus, et ea dicta, quod una iuvat cum Iove, Iuno, et Regina quod huius omnia terrestria. • *Cic. nat. deor.* 2,60: itaque tum illud quod erat a deo natum nomine ipsius dei nuncupabant, ut cum fruges Cererem appellamus vinum autem Liberrum, ex quo illud Terenti ‘sine Cerere et Libero friget Venus’ [*Ter. Eun.* 732], tum ... • 2,64: sed ipse Iuppiter, id est iuvans pater, quem conversis casibus appellamus a iuvando Iovem, a poetis [*Enn. ann.* 581 *Va.*₂ = 592 *Sk.*] ‘pater divomque hominumque’ dicitur, ... • 2,65: Euripides autem ut multa praeclare sic hoc breviter: ‘vides sublime fusum immoderatum aethera, / qui terram tenero circumiectu amplectitur: / hunc summum habeto divum, hunc perhibeto Iovem.’ [*cf. Eur. F* 941 *TrGF*; *vid. supra*] • 2,67: mater autem est a gerendis frugibus Ceres tamquam gerēs, casuque prima littera itidem immutata ut a Graecis; nam ab illis quoque Δημήτηρ quasi γῆ μήτηρ nominata est. • 3,52: iam si est Ceres a gerendo (ita enim dicebas), terra ipsa dea est (et ita habetur; quae est enim alia Tellus); sin terra, mare etiam, quem Neptunum esse dicebas; ergo et flumina et fontes. • *Lucr.* 5,233–234: ..., quando omnibus omnia large / tellus ipsa parit naturaque daedala rerum. • 5,257–260: praeterea pro parte sua, quodcumque alit auget, / redditur; et quoniam dubio procul esse videtur / omniparens eadem rerum commune sepulcrum, / ergo terra tibi libatur et aucta recrescit. • 5,318–323: denique iam tuere hoc, circum supraque quod omnem / continet amplexu terram: si procreat ex se / omnia, quod quidam memorant, recipitque perempta, / totum nativo ac mortali corpore constat. / nam quodcumque alias ex se res auget alitque, / deminui debet, recreari, cum recipit res. • 5,795–796: linquitur ut merito maternum nomen adepta / terra sit, e terra quoniam sunt cuncta creata. • *Gell.* 5,12,4: ‘Iovem’ Latini veteres a ‘iuvando’ appellavere eundemque alio vocabulo iuncto ‘patrem’ dixerunt. • *Char. gramm.* I, p. 85,11–12 *Keil*: aer aether, hunc aera et aethera masculino genere dicimus. Graeca enim sunt. sed et hunc aerem veteres Latina declinatione dixerunt. • p. 121,12–13 *Keil*: aerem veteres dixerunt, non item aetherem, sed aethera, quia utique Graeca sunt.

207

(402 *Ri.*₂₋₃; 419 *Va.*₂; 371 *Joc.*)

Varro, ling. 7,93 (*GS*): apud Plautum [*Plaut. Men.* 127]: ‘euax, iurgio uxorem tandem abegi a ianua.’ euax verbum ni{c}hil significat, sed effu-

titum naturaliter est (ut apud Ennium [Enn. F 177]: ‘hehae! ipse clipeus cecidit’; apud Ennium³⁵⁶:

heu mea puella † spe † quidem id succenset tibi (ia / tr)

† spe GS : <i>stequidem GS in app., fort. recte

apud ...); quod ait iurgio, id est litibus: itaque quibus res erat in controversia, ea vocabatur lis: ...

CC (cod. potior: F)

Ed. GS: –

Edd. rel. et studd.: heu *F*^[Mu,Sp] ‘rel.’^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2,Sp,Ri.3] *codd.*^[Kent, Kl,Richter] eheu *F*^[Mu] : hau *b*^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2,Sp,Ri.3] | spe (*F G a*)^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3] (*F codd. alii*)^[Sp] *codd.*^[Wa,Tra,Mart] : saepe *H*^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2,Sp,Ri.3] : sepe *b*^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2,Sp,Ri.3] | is *vulg. ex B*^[Sp] | succenset *F*^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2,Mu,Sp,Ri.3,Tra] *a*^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2] *codd.*^[Wa,Kent,Kl,Seg,Mart] : succensit *G*^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2,Ri.3] *H*^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2,Sp] : succenses *b*^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2,Sp,Ri.3]

CE eheu *Mue.*, *vulg.*^[Mue,Ri.1,Va.1,Ri.2,Sp,Ri.3] : eu *Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Sp., Ri.3, Kent, Kl.* | spei *Mue.* : <e> spe *Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Sp., Ri.3, Kent, Kl., Tra., Mart.* : spe *Va.2, Seg.* : † spe GS : ipse *Wa.* : † spe † *Joc.* | quidem *vulg.*^[Mu] : equidem *Mu.* | successit *Mue., Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu., Sp., Ri.3, Kent, Kl., Seg., Tra., Mart.*

Crit. in app.: “fort. specie is” *LSp.*^[Sp] : “licet etiam quom” *Sp.* : “an: <i>stequidem?” GS

CS eu *Geppert (1858) 113, Mueller (1884a) 102, Richter (1890) 509* | <e> spe *Geppert (1858) 113, Müller (1869) 329, Mueller (1884a) 102, Richter (1890) 509* : <i>pse quidem *Lachmann*^[Va.2,GS,Wa,Kl,Joc,Tra] | id quidem *Geppert (1858) 113, Müller (1869) 329* : equidem *dub. Mueller (1884a) 102* | successit *Geppert (1858) 113, Müller (1869) 329, Mueller (1884a) 102, Richter (1890) 509*

– *Interpr.:* *Enn. trag. inc. trib. Ri.1, Va.1, Ri.2, Ri.3, Joc., Seg., Mart.* : *Enn. falso adscriptis trib. Mu. : prob. e comoedia, a Naevio Mueller (1884a) 102* : *Enn. trag. inc. trib., sed “versum Ennii, nam Naevio sine fide adscribitur, ipsa sententia patefacit comicum esse, non tragicum” Va.2 : Enn. com. inc. trib. Wa. (fab. inc. com. 431), Mag. : Enn. trag. inc. trib., sed “hoc quoque frg. comoediam sapit” Kl. in app. : Enn. fab. inc. trib. Tra. : non apud Col.* | verba *Hecubae ad Agamemnonem dub. Ri.1 p. 258* – *Metr.:* ia⁶ *Ri.2, Joc. (dub.)* : tr⁷ *Kl. : inc. Tra.*

356 Ennium *codd.*^[Mue] *vulg.*^[Mu] : Naevium *B*^[Ri.1,Va.1] *interpolator*^[Mue] *vv. d.*^[Mu]

208

(326–327 Ri.₂₋₃; 12 Va.₂; – Joc.)

(a) *Gell.* 19,8,6 (*Ma.*): ac fortassean de ‘quadrigis’ veterum auctoritati concessero, ‘inimicitiam’ tamen, sicuti ‘inscientiam’ et ‘inpotentiam’ et ‘iniuriam’, quae ratio est, quamobrem C. Caesar vel dictam a veteribus vel dicendam a nobis non putat, ... ‘inimicitiam’ autem Q. Ennius in illo memoratissimo libro dixit: ‘eo <ego>’ inquit ‘ingenio natus sum: amicitiam atque inimicitiam in frontem promptam gero’.

(b) *Non. p.* 129,24–26 *Merc.* = 188 *Li.* (*Li.*): inimicitia numero singulari. Ennius: ‘eo ego ingenio natus sum: amicitiam atque inimicitiam in frontem promptam gero’.

eo ego ingenio natus sum: amicitiam atque inimicitiam
in frontem promptam gero (?)

CC – *ad a* (codd. potiores: F O X Π N Q Z B)

Ed. Ma.: ego om. codd. | frontem X : fronte rel.

Edd. rel.: ego om. codd.^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui, Mu, Ri.3, Li, Va.2, Di, Kl, Mar] | frontem X^[Mu(Non), Va.2, Mar] ‘rel.’^[Mu] : fronte X^I^[Mu(Non)] (*Grut. Palat.*)^[Ri.1, Va.1, Ri.2, Mu, Ri.3] (F O Π G N Q Z)^[Mar] rel.^[Va.2] codd.^[Qui] : fronte (-tem) codd.^[Li, Di]

– *ad b* (codd. potiores: β Bamb. γ δ E F G H L Lugd. Montepess. Oxon. P 7665 P 7666)

Ed. Li.: ego om. L^I | amicitia modo inimicitiam L

Edd. rel.: eo ego (F H L P G E P 7579)^[On] codd.^[Qui, Ma, Mar] : ego om. L^I^[Mu, On, Va.2] : add. L²^[Mu] : ego ego H^I^[Mu, On] | amicitiam atque inimicitiam ‘rel.’^[Ri.1, Va.1, Ri.2] : amicitiam odo inimicitiam L^[GR, Ri.1, Va.1, Ri.2, Qui] amicitia modo inimicitiam L^[Mu, Ri.3, On, Va.2] F^I^[On, Va.2] | frontem (L H G Bamb.)^[Mu] ‘rel.’^[Mu(Enn)] codd.^[On] : fronte Montepess.^[Qui, Mu, Ri.3] (F³ ? O)^[On] codd. det.^[Va.2] | promptam G^[Mu] : proptam H^[On, Mu] : promptam L^[Mu, On] (F^I P Oxon.)^[On] : promta E^[On]

CE < ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ > eo ego ingenio / natus sum < ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ > amicitiam atque inimicitiam in / fronte promptam gero < ∪ > dist. Mu. : natus sum; / amicitiam ... in frontem gero / promptam dist. Wa. | ego eo Delr. | natu’ Qui. | amicitiam / atque dist. Steph., Col., Delr., Gil., GR : ingenio / natus dist. Scriv., Li. : natus sum: / <aeque> dist. Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Qui., Ri.₃, Kl. : natus sum; / ∪ amicitiam dist. On. : natus sum: / amicitiam dist. Ma., Masiá : atque / inimicitiam dist. Tra. | † amicitiam Her. (ad a) | inimicitiam atque amicitiam Ri.₁, Va.₁ (dub. Qui.) | in fronte Per., Merc.^[GR], Col., Bo.^[GR], Gil. : in fronti Qui. : in frontem vulg.^[Qui] | in frontem / promptam dist. Bo. | promptam Bo., Li. (ad b)

Crit. in app.: <~ ~ ~ ~> eo ego ingenio / natús sum: odio mihi súnt falsi, / qui amicitiam atque inimícitiam in / fronteí promptam gero sémper *dub. Mu.*

- CS eo ingenio ego *vel* ingenio hoc ego *Grotius* (1828) 161 : eo ingenio *Jiráni* (1905) 195 | ingenio / natu' *dist. Vossius* (1620) 116 : eo ego ingénio / natús sum amicitiam *dist. Buecheler*^[Ri.3] : natus sum / aeque *dist. Ribbeck* (1875) 115, *Bach* (1891) 372 | natu' *Vahlen* ([1901] 1923) 613 | fronte *Gothof*^[Qui] | in frontem / promptam *dist. Fleckeisen* (1854) 46 | ex-promptam *Fruterius*^[Ri.3] : promptam *Vossius* (1620) 116, *Welcker* (1839) 489 *adn. 1*

– *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Steph.* : *Enn. scr. inc. trib. Col., Gil., Fleckeisen* (1854) 46sq. : *Enn. trag. inc. trib. Delr., Scriv., Bo., Grotius* (1828) 160sq., *Ri.1, Ri.2, Ri.3, Kl.* : *Enn. trag. Achilli vel Neoptolemo trib. Scriv.* : *Enn. trag. Achilli trib. Ri.1 p. 274, Va.1, Ri.2 in app., Mu., Ri.3 in app., Va.2, Di., Wa. (trag. 7–9 Wa.), Arg., Mag., Tra., Masiá* : *Enn. trag. Hectoris lytris trib. Vahlen* ([1901] 1923) 613 : *operibus minoribus, e. g. Scipioni vel Saturis, trib. Timpanaro* (1946) 80sq., *Catone* (1964) 90 *adn. 5* : *Enn. trag. non trib. Mart.* : *non apud Joc. (cf. p. 164), Seg.* | verba Achillis *Welcker* (1839) 489 *adn. 11, Ribbeck* (1875) 115, *Vahlen* ([1901] 1923) 613, *Di., Wa., Mag., Tra., Masiá* | *de singulari 'inimicitia' cf. Frobenius* (1907) 7 | *de constructione 'in + acc.' cf. Frobenius* (1910) 54sq.

– *Metr.*: tr⁷ (natu') (vel ia⁸ [natus]) *Vossius* (1620) 116 (ingenio tri-syllabon; cf. CS) : tr⁸ *Bo.* : tr *Grotius* (1828) 161 : tr⁷ *Ri.2* (1 mutil.), *Kl.* (cf. CE) : an⁸ *Fleckeisen* (1854) 46 (cf. CS; sum: amicitiam: cum hiatu) : tr *Ri.3 in app.* : tr⁵ *Vahlen* ([1901] 1923) 612sq., *Va.2, Di. (dub. Tra.)* : ia⁶ *Wa. (cf. CE)* : tr⁵ (*Va.2*) vel tr⁷ (*Kl.*) vel ia⁶ (*Wa.*) *Catone* (1964) 90 *adn. 5* | *distinctio versuum incerta (cf. etiam Ax 1917, 27; Timpanaro 1946, 80sq.)*

- CP *Hom. Il. 9,312–313*: ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς Αἰδαιο πύλησιν, / ὃς χ' ἔτερον μὲν κεύθη ἐνὶ φρεσίν, ἄλλο δὲ εἴπη. • *Caecilius, pall. 79–80 Ri.* (1873): nam hi sunt inimici pessimi fronte hilaro, corde tristi, / quos neque ut adprehendas neque uti dimittas scias • *Lucr. 4,97*: ..., / in promptu quoniam est in prima fronte locata. • *Cic. Planc. 34*: ..., / hic, quod cum ceteris animo sentiebat, id magis quam ceteri et voltu promptum habuit et lingua. • *Lael. 65*: aperte enim vel odisse magis ingenui est quam fronte occultare sententiam • *Sall. Catil. 10,5*: aliud in lingua promptum habere.

209

(– Ri.₂₋₃; 428 Va.₂; 378 Joc.)

Fest. p. 482,7–21 Li. (Li.): t o p p e r significare ait Artorius cito, fortasse, celeriter, tem<e>re. cito³⁵⁷; sic ... ira.' Sinnius³⁵⁸ vero sic: topper fortasse valet in Enni et Pacui³⁵⁹ scriptis; [p. 482,20] apud Ennium est:

topper quam nemo melius scit (ia / tr)

Pacuvius [*Pac. trag. 424 Ri.₂₋₃*]: 'topper tecum ...'

CC (cod.: F)

CS – *Interpr.: Enn. fab. inc. trib. Steph., Va.₂* ("dubito quam recte hunc versiculum, qui dactylicus esse potest, quem olim in incerta retuli, nunc sceni-
cis adscripserim: in qua re me movit cum Ennio coniunctus Pacuvius:
quamquam eius indicii vim non magnam esse sentio") : *Enn. scr. inc. trib. Col., Va.₁ (inc. 11 Va.₁), Mag. : Enn. ann. inc. trib. Mer. p. XXXV : Enn. trag. inc. trib. Delr., Scriv., Bo., Kl. (trag. 410 Kl.), Joc., Seg., Mart. : Enn. fab. inc. trib. Mu., Wa. (fab. inc. 437 Wa.; vel potius quam ann.), Tra. : Enn. trag. inc. trib., sed "hoc quoque frg. nulla auctoritate scaenici adscribitur" Kl. : non apud Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃
– *Metr.: inc. Kl., Joc.**

210

(394 Ri.₂₋₃; 425 Va.₂; 390 Joc.)

Diom. gramm. I, p. 344,28–345,2 Keil (Keil): iterativa sive frequentativa est verborum qualitas quae assiduam in agendo vim habet, unde et appellationem subit, quoniam frequenter agendi iteret effectum, velut ... item adeo adis: hoc iteramus adito aditas dictitantes, [p. 345,1] ut Ennius:

ad eum aditavere (ia / tr)

item in eo inis et inito dicimus, ut ...

CC (codd.: A B M)

357 tem recito F^[Li]

358 ira.' Sinnius C. O. Mueller^[Li, Va.₂, Joc], Li. : iras ennus F^[Li, Joc] codd.^[Va.₂] ennus codd.^[KI] : iras. [at in not.] (Ennius vero sic.) Urs. : † Ennius † Thew.

359 † Enni et Pacui † Thew.

Ed. Keil: ut Ennius ad eum aditavere *quae hoc loco omissa in A B M supra I, p. 344,33 adnotata sunt, huc transp. Putschius praeunte Scioppio susp. lect.* II 2, ‘*sed post dictitantes reponenda e v. l. ut Ennius ad eum aditavere, item in eo*’

Edd. rel.: ut Ennius ad eum aditavere *huc transp. Scioppius*^[Joc]

CE ut Ennius ad eum aditavere *om. hoc loco* ζ (*supra I, p. 344,33 adnotata*)^[Keil]

CS – *Interpr.:* Enn. trag. inc. trib. Bo. (et Enn. com. inc.), Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃, Kl., Joc., Seg., Mart. : Enn. fab. inc. trib. Mu., Va.₂, Wa. (fab. inc. 434 Wa.), Tra. : Enn. inc. trib. Mag. : non apud Col.
– *Metr.:* ia (init.) Ri.₂ : inc. Kl. : ia⁶ dub. Joc.

211

(com. 5 Ri. [1873]; 424 Va.₂; 391 Joc.)

Diom. gramm. I, p. 400,15–29 Keil (Keil): plura enim verba quae vulgo passivo more declinamus apud veteres diversa reperiuntur enuntiata declinatione. ...; moro, quod crebro moror dicimus; ...: haec et alia apud veteres reperimus contra morem doctorum posita. ... moro ... [p. 400,27] Ennius³⁶⁰:

† an aliquid quod dono illi morare sed accipite † (?)

† an ... accipite † Joc.

demolio Varro in poetico libro [Varro, Men. 591 B.], ...

CC (codd.: A B M)

CE an aliquid quod dono illi morares: sed accipite Steph., Col., Delr., Scriv., Gil. : an aliquid quod dono illi morares? sed accipite. Lev. : an aliquid, quod dono illi, moraris? sed accipito. Bo. : <...> ten aliquid quod dono níl morare? sed áccipe! Va.₁ : an aliquid quod dono illi morare sed accipite Keil : án aliquid, quod dóno, fili, níl morares? áccipe. Ri. (1873) 5 : quod dono, noli remorare, sed accipe laetus! Mu. : an aliquid quod do níl morares? accipe. Va.₂ : an aliquid quod illi dono moraret? non, sed accipit. Wa., Seg., Tra. : † an aliquid quod dono illi morare sed accipite † Joc. | an aliquid quod dono illi morare vulg.^[Mul] | morares sed ζ^[Keil, Ri. 1873, 5, Joc]
Crit. in app.: <...> an aliquid quod dono níl morares? áccipe. item demolio dub. Keil | quod dono (vel quidquid do) noli remorare Mu. | accipe, em dub. Ri. (1873) 5

360 Ennius om. B^[Keil, Ri. 1873, 5, Mu, Joc] : Ennius .. annali {quid}: quod Mu. : annali: quidquid do Mu. in app. : Ennius, annali VI Stowasser (1882) 133sq. : Ennius sexto annali: Mueller (1884a) 89sq.

- CS an aliquid, quod dono illi, moraris? sed accipite *Ladewig* (1848) 17 : an aliquid quod do, nil morat, sed accipit *Buecheler ap. Ri.* (1873) 5 : Ennius, annali VI: id, quod do, nolite morare, sed accipite: {ite} *Stowasser* (1882) 133sq. : Ennius sexto annali: quidquid do, noli remorare, sed accipe laetus *Mueller* (1884a) 89sq. : an aliquid quod do nil morares? accipe. *Vahlen* ([1899] 1923) 530 : an aliquid quod dono nil moras? sed accipitō <~> *Seyffert* (1904) 1326 : quin quod do nolite morare sed accipite <a me> *Leo* (1912) 94 adn. 2 | morare? en (volebat em) *Fleckeisen*^[Ri.1873,5] en pro sed *Fleckeisen*^[Va.1,Keil,Vahlen] | accipite <a me> *Baehrens*^[Vahlen,Leo]
 – *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Lev., Va.*₂ (*fort. e comoedia*), *Tra.* (*fort. e comoedia*) : *Enn. trag. inc. trib. Delr., Scriv., Bo., Joc., Seg.* : *Enn. scr. inc. trib. Gil.* : *Enn. trag. Medae trib. Ladewig* (1848) 17 (*contra Rosato* 2005, 152) : *Enn. com. inc. trib. Va.*₁ (*fab. inc. 11 Va.*₁), *Ri.* (1873) 5, *Vahlen* ([1896] 1923), *Wa., Mag.* (cf. *Va.*₂, *Tra.*) : *Enn. ann. trib. Stowasser* (1882) 133sq. (cf. CS), *Mu., Mueller* (1884a) 89sq. (cf. CS), *Ri.* (1898) 6 adn. (sec. *Mu.*), *Leo* (1912) 94 adn. 2 (*dub., sec. Mu.*), *Sk.* (*dub.; op. inc. 2 Sk.*), *Mart.* (*contra Va.*₂ in app.) : non apud *Ri.*₃, *Kl.* | de textu et genere cf. *Vahlen* ([1896] 1923) 525–532 | an = ann’ *proposuit Frobenius* (1910) 83 (*de vocibus interrogativis*)
 – *Metr.*: tr⁷ *dub. Tra.* (cf. CE) : inc. *Joc.*
- CP *Eur. Med.* 964–965: μή μοι σύ· πείθειν δῶρα καὶ θεοὺς λόγος· / χρυσὸς δὲ κρείσσω μῦριον λόγων βροτοῖς.

212

(406 Ri.₂₋₃; 174 Va.₂; 399 Joc.)*Serv. auct. Verg. Aen.* 3,241 (*Thilo*): foedare cruentare. Ennius

ferro foedati iacent

(ia / tr)

CC (*codd. potiores: F G T Ambros.*)**Ed. Thilo:** ferro foedati iacent *Ambros.*CE *Crit. in app.*: “quod ad exemplum possis hariolando hunc plenum tetrametrum efficere optimi qui fuerant omnes ferro foedati iacent” *Va.*₂CS ferro foidatei <...> iacent *Mer.*– *Interpr.*: *Enn. ann. inc. trib. Mer. p. XXXIX* : *Enn. trag. inc. trib. Ri.*₁, *Va.*₁, *Ri.*₂, *Ri.*₃, *Kl., Joc., Seg., Mart.* : *Enn. fab. inc. trib. Mu.* : *Enn. sat. trib. Baehr.* : *Enn. trag. Hectoris lytris trib. Va.*₂, *Wa.* (*trag. 168 Wa.*), *Arg., Grilli* (1965) 180, *Stabryla* (1970) 31, *Mag., Tra.* : *Enn. trag. Erectheo vel Achilli vel Hectoris lytris trib. Joc. in comm., Mart. in not.* : non apud *Col.*– *Metr.*: ia vel tr fin. *Ri.*₂ : inc. *Kl.* : ia⁶ *dub. Joc.* : cf. etiam CE: *Crit. in app.*

- CP *Hom. Il. 11,656–659*: τίπτε τὰρ ὧδ' Ἀχιλεὺς ὀλοφύρεται νῆας Ἀχαιῶν, / ὅσσοι δὴ βέλεσιν βεβλήται; οὐδέ τι οἶδεν / πένθεος, ὅσσον ὄρωρε κατὰ στρατόν· οἱ γὰρ ἄριστοι / ἐν νηυσὶν κέαται βεβλημένοι οὐτάμενοί τε. • *Verg. Aen. 3,241*: obscenas pelagi ferro foedare volucris (cf. *Stabryla 1970, 31*).

213

(403 Ri.₂; 414 Va.₂; 401 Joc.)

Serv. Verg. Aen. 9,253 (Thilo): integer aevi 'integri aevi', figurate: id est adulescens cui aetas integra superest, unde Ennius

deos aevi integros

(ia / tr)

dicit quibus multum aevi superest.

- CC (codd. potiores: F G T Ambros. L A R S H M)
 CE integros aevi deos *Col.* : aevi integri *Ri.₁, Va.₁, Ri.₂ (om. rel.)* : aevi integros *Baehr.*
 CS divei aivi integri *Mer. p. ICXXIX (dub.)*
 – *Interpr.*: *Enn. scr. inc. trib. Col., Mu., Baehr.* : *Enn. ann. I (concilio deorum) trib. Mer. p. ICXXIX* : *Enn. trag. inc. trib. Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Wa. (fab. inc. trag. 385 Wa.), Kl., Joc., Mag., Seg., Mart.* : *Enn. fab. inc. trib. Va.₂, Tra.* : non apud *Ri.₃*
 – *Met.*: ia vel tr fin. *Ri.₂* : inc. *Kl.* : ia⁶ *dub. Joc.*
 CP *Verg. Aen. 2,638–639*: vos o, quibus integer aevi / sanguis • *Serv. Verg. Aen. 2,639*: integer aevi sanguis plenam aetatem significat ex sanguine, qui non est integer nisi in iuvenibus. nam dicunt physici minui sanguinem per aetatem: unde et in senibus tremor est.

214

(405 Ri._{2–3}; inc. 3 Va.₂; 402 Joc.)

Serv. auct. Verg. Aen. 9,744 (Thilo): versat librat, iactat: et est Ennium

versat mucronem

(ia / tr)

- CC (codd. potiores: F G T)
 CS – *Interpr.*: *Enn. ann. inc. trib. Mer. p. XXXVIII* : *Enn. trag. inc. trib. Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Kl. (sed originem incertam notavit), Joc., Seg.* : *Enn. scr. inc. trib. Va.₁ (inc. 3 Va.₁), Va.₂ (inc. 3 Va.₂), Wa. (inc. 2 Wa.; fort. ex ann.),*

Mag. : *Enn. ann. trib. Mu., Sk. (dub.; op. inc. 11 Sk.), Mart. (dub.)* : *Enn. fab. inc. trib. Tra.* : *non apud Col.*
 – *Metr.*: *ia (init.) Ri.₂* : *inc. Kl.* : *ia⁶ dub. Joc.*

215

(– *Ri.₂₋₃*; *inc. 8 Va.₂*; – *Joc.*)

Prisc. inst., gramm. II, p. 383,6–8 Her. (Her.): Ennius:

adsectari se omnes cupiunt

(*ia / tr*)

‘adsectari’³⁶¹ passive, ἀκολουθεῖσθαι.

CC (codd. potiores: *R P B D H A G L K*)

Ed. Her.: assectari *G L R²*

Edd. rel.: adsectari (*D H*)^[Va.1] : adsectari (s *superscr. super d*) *R*^[Va.1] : assectari *rel.*^[Va.1]

CE assectari *Steph., Col.*

CS adsectarei omnes cupiunt *Mer.*

– *Interpr.*: *Enn. fab. inc. trib. Steph., Mu.* : *Enn. scr. inc. trib. Col., Va.₁ (inc. 9 Va.₁), Va.₂ (inc. 8 Va.₂; sed “poterant illa quoque hexametro aequari” Va.₂ in app.), Wa. (inc. 31 Wa.), Mag., Mart.* : *Enn. ann. XIIIX trib. Mer. p. XXXII* : *Enn. com. inc. trib. Bo. (1824)* : *non apud Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Kl., Joc., Seg., Tra.*

– *Metr.*: *tr Bo. (1824)*

CP *Enn. ann. 560 Va.₂ = 574 Sk.*: omnes mortales sese laudari optant.

216

(– *Ri.₂₋₃*; *inc. 14 Va.₂*; – *Joc.*)

(a) *Isid. orig. 11,1,109 (Li.)*: denique complicatum gigni formarique hominem, ita ut genua sursum sint, quibus oculi formantur, ut cavi ac reconditi fiant. Ennius: ‘atque genua conprimit arta gena’. inde est quod homines dum ad genua se prosternunt, statim lacrimantur³⁶². voluit enim eos natu-

361 adsectari (*D H*)^[Va.1] : adsecari (s *superscr. super d*, t *superscr. super a*) *R*^[Va.1] : adsecari *R*^[Her] : assectari *R*^{2[Her]} (*G L*)^[Her] *rel.*^[Va.1]

362 ad genūa se prosternunt statim lacrumanteis *hexametris Enn., fort. ex ann., trib. Col. (contra Va.₁)*

ra uterum maternum rememorare³⁶³, ubi quasi in tenebris consedebant antequam venirent ad lucem.

(b) *Isid. diff.* 2,17,71(135) (*And.*): gēna a gēnis dicta, eo quod in utero cohaereant et cognata sint oculis. unde Ennius³⁶⁴ ‘atque gēna comprimit arta gēna’.

atque gēna comprimit arta gēna (?)

CC – **ad a** (*codd. potiores: B C K T*)

Ed. Li.: adque *K M U* : atque atque *D (non F)* | comprimit *B F T U* : conpraemit (com-) *C¹ D K M (Basil. F III 15 l fol. 6r – saec. viii)*

– **ad b** (*codd.: ψ = A P f, ζ = C b M, λ = S W α (= K T t O β [= V Q X U D])*), *ρ = G H N n m, γ = J R Y*)

Ed. And.: adque *A P W¹ K H J¹* : atqua *b¹* | gēna *M W K Q U D ρ γ* | est *add. H* | cōprimit *U* : conpremit *A f¹ b S W O X G H n Y* : conpraemit *Q N J¹* : cōpremita *T t* : conpraemita *K* : conpremit *f² C* | arte *J R* : arca *G* : arga *H² m* : orta *f^{a.c.}* | gēna *A M J² R²* : gēna *Y* : om. *O*

CE comprimit *Steph., Col., Lev., Gil., Va.₁, Va.₂, Wa.*

Crit. in app.: aequē gēna comprimunt arte gēnas ‘*Stattius*’ apud *Col. in not.*

CS atque gēna arte comprimit gēna *Vossius (1620) 116*

– *Interpr.:* *Enn. fab. inc. trib. Steph., Col., Lev. : Enn. trag. inc. trib. Delr., Scriv., Lev., Bo. : Enn. Epicharmo trib. Scriv., Vossius (1620) 116 : Enn. scr. inc. trib. Gil., Va.₁ (inc. 16 Va.₁), Va.₂ (inc. 14 Va.₂), Wa. (inc. 36 Wa.), Garbarino (1973) 132, Bettini (1979) 43, Mag., Mart. : Enn. trag. inc. vel potius Epicharmo trib. Timpanaro (1978) 670 : non apud Ri.₁, Ri.₂, Ri.₃, Kl., Joc., Seg., Tra. | “oratio et versus forma obscura” Va.₂ in app. | de frg. cf. Timpanaro (1978) 670, Bettini (1979) 43–45, Labate (1990)*

– *Metr.:* ia vel potius tr (– – – – –) átque gēna cómprimit / ártā gēna *Bettini (1979) 44sq.*

CP *Enn. F 199:* inprimitque gēnae genam.

³⁶³ remorare *K^[Li] (Guelf. duo)^[Va.1]* : se memorare *D^[Li]* : rememorari *vulg.^[Va.1]*, *Va.₂* : revocare *Va.₁*

³⁶⁴ enius *O R^[And]* | ait *add. C² s. l.^[And]* : dicit *add. b² i. m.^[And]*

Subsidia

1. Abbreviationes et notae

Poetae tragici potiores et notae testimoniorum fragmentorumque

Abbreviationes	Explicatio abbreviationum
Acc.	Accius
adesp.	adepotum (fragmentum); adespota (fragmenta)
Enn.	Ennius
F	fragmentum; fragmenta
Liv. Andr.	Livius Andronicus
Naev.	Naevius
Pac.	Pacuvius
T	testimonium; testimonia

Abbreviationes nominum et operum aliorum auctorum Latinorum e *Thesaurus linguae Latinae*, abbreviationes nominum et operum auctorum Graecorum e libro, qui *'Der Neue Pauly'* inscribitur, sumptae sunt.

Editiones potiores (vid. bibl. 2)

Abbreviationes	Explicatio abbreviationum
Arg.	Argenio (vid. bibl. 2.2)
Bo.	Bothe (vid. bibl. 2.1)
Col.	Columna (vid. bibl. 2.2)
Delr.	Delrius (vid. bibl. 2.1)
Di.	Diehl (vid. bibl. 2.1)
Ern.	Ernout (vid. bibl. 2.1)
Gi.	Giusta (vid. bibl. 2.3.3.1)
GS	Goetz / Schoell (vid. bibl. 2.3.30.1)
Heurg.	Heurgon (vid. bibl. 2.2)
Iun.	Iunius (vid. bibl. 2.3.16.1)

Joc.	Jocelyn (vid. bibl. 2.2)
Keil	Keil (vid. bibl. 2.3.2.1, 2.3.4.1, 2.3.5.1, 2.3.9.1, 2.3.19.1, 2.3.22.1, 2.3.26.1)
Kl.	Klotz, fragmenta tragoediarum (vid. bibl. 2.1)
Li.	Lindsay, Festus et Paulus (vid. bibl. 2.3.6.1) Lindsay, Nonius Marcellus (vid. bibl. 2.3.16.1)
Ma.	Marshall (vid. bibl. 2.3.8.1)
Mag.	Magno (vid. bibl. 2.2)
Masiá	Masiá (vid. bibl. 2.2)
Mart.	Martos (vid. bibl. 2.2)
Merc.	Mercerus (vid. bibl. 2.3.16.1)
Mu.	Mueller, Ennius (vid. bibl. 2.2) Mueller, Nonius Marcellus (vid. bibl. 2.3.16.1)
Mue.	Mueller, Festus (vid. bibl. 2.3.6.1)
On.	Onions (vid. bibl. 2.3.16.1)
Pla.	Plasberg (vid. bibl. 2.3.3.1)
Qui.	Quicherat (vid. bibl. 2.3.16.1)
Ri.	Ribbeck, editio prima, secunda, tertia (vid. bibl. 2.1)
Schö.	Schönberger (vid. bibl. 2.2)
Scriv.	Scriverius (vid. bibl. 2.1)
Seg.	Segura Moreno (vid. bibl. 2.2)
Tra.	Traglia (vid. bibl. 2.1)
Va.	Vahlen, editio prima et secunda (vid. bibl. 2.2)
Wa.	Warmington (vid. bibl. 2.1)

Abbreviationes ceterae et notae

Abbreviationes et notae	Explicatio abbreviationum et notarum
a.; aa.	anno; annis
abl.	ablativus (casus)
a. C.	ante Christum
acc.	accusativus (casus)
add.	addidit; addiderunt / addendum / additum

adesp.	adespotum (fragmentum); adespota (fragmenta)
adi.	adiectivum
ad loc.	ad locum
adn.	adnotatio / (in) adnotatione
adscr.	adscriptum; adscripterunt / adscriptum
adv.	adverbium
al.	aliter / alias / alii
aliq. (codd.)	aliquot / aliqui (codices)
an	anapaesticus (versus)
ap.	apud
app. (crit.)	apparatus (criticus) / (in) apparatu (critico)
ba	bacchiacus (versus)
bibl.	bibliographia
ca.	circa
cap.; capp.	caput; capita
CC	in apparatu critico huius editionis: conspectus codicum in editionum apparatibus laudatorum (pars prima apparatus)
CE	in apparatu critico huius editionis: conspectus lectionum ex editionibus laudatis collatarum (pars secunda apparatus)
cert.	certus, -a, -um
cf.	confer
cod.; codd.	codex; codices
codd.	in apparatu critico huius editionis: omnes codices, qui ad singulos auctores ab editoribus afferuntur (vid. '2.3 Editiones et codices auctorum qui fragmenta tradunt')
cod. ¹	significat prima manus alicuius codicis
cod. ²	significat correctiones eiusdem codicis eadem manu vel posteriore manu factae (nonnumquam similiter: cod. ³ , cod. ⁴ , cod. ⁵ ; vid. infra etiam m ¹ , m ²)
coll.	collato; collatis
comm.	commentarius; commentario; commentarii
conī.	coniecit; coniecerunt
coniu.	coniunctio
coniunct.	coniunctivus (modus)

coniunx.	coniunxit; coniunxerunt
corr.	correxerit; correxerunt
CP	in apparatu critico huius editionis: conspectus locorum parallelorum (pars quarta apparatus)
cr	creticus (versus)
Crit. in app.	in apparatu critico huius editionis: notae criticae in apparatibus vel in commentariis vel in notis vel in marginibus editionum citatarum propositae (in parte secunda apparatus huius editionis [CE])
CS	in apparatu critico huius editionis: conspectus studiorum, i. e. notae ex variis studiis criticae ad locum spectantes (pars tertia apparatus)
cur.	curavit; curaverunt
da	dactylicus (versus)
dat.	dativus (casus)
def.	defendit; defenderunt
del.	delevit; deleverunt / delendum / deletum
dem.	demonstrativum
det. (codd.)	deteriores (codices)
dist.	distinxit; distinxerunt
dub.	dubitanter
dubit.	dubitavit; dubitaverunt
ed.; edd.	editio; editiones / editor; editores
ed. princ.	editio princeps
ed. ster.	editio stereotypa
e. g.	exempli gratia
et al.	et alii / et alibi
etc.	et cetera
ex. (saec.)	exeunte (saeculo); exeuntis (saeculi)
exp.	expunxit; expunxerunt / expunctum
F	fragmentum; fragmenta (in hac editione et in <i>TrGF</i> [vid. bibl. 2.1])
fab.	fabula
fact.	factus, -a, -um
fem.	femininum (genus)
fin.	finis; fine

fort.	fortasse
frg.; frgg.	fragmentum; fragmenta
gen.	genitivus (casus)
gloss.	glossema
hyperm(etr).	hypermetricus (versus)
ia	iambicus (versus)
ibid.	ibidem
id.; ead.	idem; eadem
i. e.	id est
i. m.	in margine
impress.	impressus, -a, -um
in. (saec.)	ineunte (saeculo); ineuntis (saeculi)
inc.	incertus, -a, -um
incl.	includens / inclusit; incluserunt
indic.	indicavit; indicaverunt
indicat.	indicativus (modus)
inf.	infinitivus
init.	initium; initio
interi.	interiectio
Interp.	in apparatu critico huius editionis: notae hominum doctorum de interpunctione (in parte tertia apparatus [CS])
interpol. (codd.)	interpolati (codices)
Interpr.	in apparatu critico huius editionis: disputationes hominum doctorum de interpretatione fragmenti (in parte tertia apparatus [CS])
interrog.	interrogativum
introd.; introdd.	introductio; introductiones
lac.	lacuna; lacunam
lib.; libb.	liber; libri
lin.	lineola
loc. cit.	loco citato
m ¹	manus prima
m ²	manus secunda

masc.	masculinum (genus)
med. (saec.)	medio (saeculo); medii (saeculi)
mel. (codd.)	meliores (codices)
metr.	metrum
Metr.	in apparatu critico huius editionis: disputationes hominum doctorum de re metrica (in parte tertia apparatus [CS])
ms.; mss.	manuscriptus; manuscripti
mut. (cod.; codd.)	mutilus (codex); mutili (codices)
mutil.	mutilatus (versus)
neg.	negavit; negaverunt
n. l.	non liquet
not.; nott.	nota; notae / (in) notis
om.	omisit; omiserunt
opt. (codd.)	optimi (codices)
p.; pp.	pagina; paginae
paroem	paroemiacus (versus)
pass.	passivum
p. C.	post Christum
pl.	pluralis (numerus)
pler. (codd.)	plerique (codices)
pos.	posuit; posuerunt
post.	posterior; posteriore
praep.	praepositio
prob.	probavit; probaverunt / probante; probantibus
probab.	probabilis; probabile / probabiliter
propos.	proposuit; proposuerunt
r ^c / r ^v	colon Reizianum / versus Reizianus
ras.	rasura
rec.	in notis bibliographicis: recensuit; recensuerunt / recognovit; recognoverunt
rec.; recc.	in bibliographia: recensio; recensiones libri vel librorum
rec. (codd.)	in apparatu critico: recentiores (codices)

rel. (codd.)	reliqui (codices)
relat.	relativum
s. a.	sine anno
saec.	saeculum
saec. XIV ¹	prima parte (e. g.) quarti decimi saeculi
saec. XIV ²	secunda parte (e. g.) quarti decimi saeculi
sc.	scilicet
scr.	scripsit; scripserunt / scriptum
sec.	secundum
secl.	seclisit; secluserunt / secludendum
seq.	sequitur; sequuntur
sg.	singularis (numerus)
sim.	similis, -e
s. l.	in apparatu critico: supra lineam
[s. l.]	in bibliographia: sine loco
s. n.	sine numero
sq.; sqq.	sequens (pagina, versus etc.); sequentes (paginae, versus etc.)
studd.	studia
subst.	substantivum
superscr.	superscripsit; superscripserunt / superscriptum
suppl.	supplevit; suppleverunt
s. v.	sub voce
T	testimonium; testimonia (in hac editione et in <i>TrGF</i> [vid. bibl. 2.1])
test.; testt.	testimonium; testimonio; testimonia
tr	trochaicus (versus)
trag.; tragg.	tragoedia; tragoediae
transp.	transposuit; transposuerunt
trib.	tribuit; tribuerunt / tribuendum
ultim.	ultimus, -a, -um
v.; vv.	versus; versūs
v. d.; vv. d.	vir doctus; viri docti
verb.	verbum

vet.	vetus
v. I.; v. II.	varia lectio; variae lectiones
vid.	vide / videtur
voc.	vocativus (casus)
vol.; voll.	volumen; volumina
vulg.	vulgo
{ }	significat in textu constituto quae delenda editor suspicatur
< >	significat in textu constituto quae addenda editor suspicatur
	seiungit in apparatu critico locos adnotatos
:	seiungit in apparatu critico varias lectiones unius loci
[...]	significat in textu laudato verba vel litterae quae in codicibus desunt
...	significat in textu laudato verba omissa in hac editione
–	significat in textu laudato aliquid ab auctore vel editore laudato omissum
† †	crucibus locus desperatus indicatur
/	seiungit versum a versu
*	asterisco significantur editiones quas editores huius editionis inspicere non potuerunt quarumque notas bibliographicas aliunde acceperunt

2. Bibliographiae (et sigla)

2.1 Collectiones fragmentorum Romanorum¹ (et Graecorum) (ordine annorum observato dispositae)

Sigla collectionum	Explicatio siglorum
Steph.	Stephanus, Robertus & Henricus (edd.), 1564, <i>Fragmenta poetarum veterum Latinorum, quorum opera non extant: Ennii, Pacuvii, Accii, Afranii, Lucilii, Naevii, Laberii, Caecilii, aliorumque multorum: Undique à Rob. Stephano summa diligentia olim congesta: nunc autem ab Henrico Stephano eius filio digesta, & priscarû quæ in illis sunt vocum expositione illustrata: additis etiâ alicubi versibus Graecis quos interpretâtur</i> , Genève (Apud Huldricum Fuggerum)
Delr.	Delrius [Delrio], Martinus Antonius (ed.), 1593, <i>Syntagma tragoediæ Latinæ. In tres partes distinctum. Quid in ijsdem contineatur, sequens paginae indicabit</i> . [Parte prima continentur <i>Προλεγόμενων libri III, Fragmenta veterum tragicorum</i> (pp. 93–160), <i>Opinationes in eadem</i> (pp. 161–188)], Antwerpen (Ex officina Plantiniana, Apud Viduam, & Ioannem Moretum)
Scriv.	Scriverius, Petrus (ed.), 1620, <i>Collectanea Veterum Tragicorum, L. Livii Andronici, Q. Ennii, Cn. Naevii, M. Pacuvii, L. Attii, aliorumque fragmenta; Et circa ipsa Notæ breves. Qvibus accedunt singulari libello Castigationes & Notæ uberiores Gerardi Ioannis Vossii</i> , Leiden [Lugduni Batavorum] (Apud Iohannem Maire)
Lev.	Levéé, J. B. (ed.), 1823, <i>Théâtre complet des Latins. Fragments des tragiques et des comiques latins. Tome XV</i> , Paris (Chez A. Chasseriau)
Bo.	Bothe, Fridericus Henricus [Friedrich Heinrich] (ed.), 1823, <i>Poetae scenici Latinorum. Collatis codd. Berolinensibus, Florentino, Friburgensi, Gothano, Guelpherbytanis, Helmstadiensibus, Monacensi, Palatino, Parisio, Ultrajectino, aliisque spectatae fidei libris. Volumen quintum: Fragmenta, Pars prior: Fragmenta tragicorum</i> , Halberstadt (Apud Henr. Voglerum) [ed. etiam emissa est Lipsiae (apud Henr. Weinedel) a. 1834]
Bo. (1824)	Bothe, Fridericus Henricus [Friedrich Heinrich] (ed.), 1824, <i>Poetae scenici Latinorum. Collatis codd. Berolinensibus, Florentino, Friburgensi, Gothano, Guelpherbytanis, Helmstadiensibus, Monacensi, Palatino, Parisio, Ultrajectino, aliisque spectatae fidei libris. Volumen quintum: Fragmenta, Pars posterior: Fragmenta comicorum</i> , Halberstadt (Apud Henr. Voglerum)

¹ Qui editores primi quaque ratione fragmenta tragicorum Romanorum collegerint et in unum corpus congesserint, Düntzer (1835) in prooemio exponit.

Ri. ₁ / Ri. ₂ / Ri. ₃	Ribbeck, Otto (ed.), ¹ 1852 / ² 1871 / ³ 1897, <i>Scaenicae Romanorum poesis fragmenta. Vol. I. Tragicorum Romanorum fragmenta</i> , Leipzig [cf. etiam Ri. (1873), pp. CVI–CXXXII: Ad tragicos addenda ²] ³ recc.: ² 1871: T. Bergk (1884a) – ³ 1897: O. Seyffert, <i>BPhW</i> 17, No. 27 (1897) 846–850
Ri. (1855) / (1873) / (1898)	Ribbeck, Otto (ed.), ¹ 1855 / ² 1873 / ³ 1898, <i>Scaenicae Romanorum poesis fragmenta. Vol. II. Comiorum Romanorum praeter Plautum et Terentium fragmenta</i> , Leipzig
Word.	Wordsworth, John (ed.), 1874, <i>Fragments and specimens of early Latin. With introduction and notes</i> , Oxford
Baehr.	Baehrens, Aemilius [Emil] (ed.), 1886, <i>Fragmenta poetarum Romanorum collegit et emendavit</i> , Leipzig
Ar.	Arnaud, Germain (ed.), 1896, <i>Extraits du théâtre latin. Accompagnés d'études littéraires, de notes historiques et grammaticales. Ennius, Pacuvius, Attius, Sénèque – Naevius, Plaute, Cécilius, Térence, Afranius, Turpilius, Labérius, Publilius Syrus</i> , Marseille
Merry	Merry, W. W. (ed.), ² 1898 (¹ 1891), <i>Selected fragments of Roman poetry, from the earliest times of the Republic to the Augustan Age. Edited, with introduction, headings, and notes</i> , Oxford
Di.	Diehl, Ernst (ed.), 1911, <i>Poetarum Romanorum veterum reliquiae selectae</i> , Bonn (Kleine Texte für theologische und philologische Vorlesungen und Übungen 69) [ed. ster. ⁶ 1967 Berlin]
Wa.	Warmington, E. H. (ed.), 1936–1940, <i>Remains of Old Latin</i> , 4 voll., London (Loeb Classical Library 294 / 314 / 329 / 359) vol. 1: <i>Ennius and Caecilius</i> , 1935 (² 1967, edd. ster. 1988 etc.) vol. 2: <i>Livius Andronicus, Naevius, Pacuvius and Accius</i> , 1936 (² 1957, edd. ster. 1982 etc.) recc.: vol. 1: C. J. Fordyce, <i>CR</i> 49 (1935) 188; A. Klotz, <i>PhW</i> 58, 23/24 (1938) 645–649; N. Terzaghi, <i>Leonardo</i> 9 (1938) 352–353 – vol. 2: C. J. Fordyce, <i>CR</i> 51 (1937) 71–72; A. L. Keith, <i>CW</i> 30 (1937) 240; A. Klotz, <i>PhW</i> 58,5 (1938) 124–127; N. Terzaghi, <i>Leonardo</i> 9 (1938) 352–353
Kl.	Klotz, Alfred (ed.), 1953, <i>Scaeniorum Romanorum fragmenta. Volumen prius. Tragicorum fragmenta</i> , adiuvantibus Ottone Seel et Ludovico Voit, München recc.: L. Herrmann, <i>Latomus</i> 13 (1954) 429–430; O. Skutsch, <i>Gnomon</i> 26 (1954) 465–470; H. Drexler, <i>Gymnasium</i> 63 (1956) 164–166

2 Editiones Ribbeckianae per multas notas F. Buecheleri continent.

3 Apud Ri. nec in prima nec secunda nec tertia editione aut tragicorum aut comiorum fragmentorum Romanorum explicationes siglorum codicum inveniuntur, ut quibus siglis quisque codex significetur interdum dubitandum sit.

Ern.	Ernout, Alfred (ed.), ² 1957 (¹ 1916), <i>Recueil de textes latins archaïques. Nouvelle édition</i> , Paris
Pis.	Pisani, Vittore (ed.), ² 1960, <i>Testi latini arcaici e volgari. Con commento glottologico</i> . Seconda edizione riveduta e accresciuta, Torino (= Vittore Pisani, <i>Manuale storico della lingua latina, Vol. III</i>) [¹ 1950, ³ 1975]
ORF ₄	Malcovati, Henrica (ed.), 1976, <i>Oratorum Romanorum fragmentae liberae rei publicae</i> . Quartum edidit Henrica Malcovati. <i>I – Textus</i> , Torino / Milano / Pavia / Bologna / Firenze / Pescara / Roma / Napoli / Bari / Palermo (Corpus Scriptorum Latinorum Paravianum) [¹ 1953]
TrGF	<i>Tragicorum Graecorum Fragmenta</i> , 5 voll., ed. B. Snell / R. Kannicht / S. Radt, Göttingen 1976–2004 (olim TGF: <i>Tragicorum Graecorum Fragmenta</i> , ed. A. Nauck, Leipzig ² 1889; suppl. B. Snell, Hildesheim 1964) vol. 1 (tragici minores): B. Snell, Göttingen 1971, ² 1976 (ed. corr.: R. Kannicht, 1986) vol. 2 (frgg. adespota): R. Kannicht / B. Snell, Göttingen 1981 vol. 3 (Aisch.): S. Radt, Göttingen 1985 vol. 4 (Soph.): S. Radt, Göttingen 1977 voll. 5.1 / 5.2 (Eur.): R. Kannicht, Göttingen 2004
K.-A.	<i>Poetae comici Graeci (PCG)</i> , 8 voll., ed. R. Kassel et C. Austin, Berlin / New York 1983–2001
Tra.	Traglia, Antonio (ed.), 1986, <i>Poeti latini arcaici. Volume primo. Livio Andronico, Nevio, Ennio</i> , Torino (Classici Latini) recc.: M. Coccia, <i>StudRom</i> 35 (1987) 399–407 (ad hoc: 406); A. Quartarone Salanitro, <i>Sileno</i> 13 (1987) 269; G. Aricò, <i>BStudLat</i> 18 (1988), 115–118; U. Carratello, <i>GIF</i> 40 (1988) 139; P. Frassinetti, <i>Athenaeum</i> 66 (1988) 242–245
Pet.	Petersmann, Hubert / Petersmann, Astrid (edd.), 1991, <i>Die römische Literatur in Text und Darstellung. Band 1. Republikanische Zeit I. Poesie</i> , Stuttgart (RUB 8066)
FPL ₄	Blänsdorf, Jürgen (ed.), 2011, <i>Fragmenta poetarum Latinorum epicorum et lyricorum praeter Enni Annales et Ciceronis Germanicique Aratea, post W. Morel et K. Büchner editionem quartam auctam curavit J. B.</i> , Berlin / New York

2.2 Editiones Enni (ordine annorum observato dispositae)

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Steph.	Stephanus, 1564 (vid. bibl. 2.1), 108–136

Col.	<i>Q. Ennii poetae vetustissimi fragmenta, quae supersunt, ab Hieron. Columna conquisita disposita et explicata ad Joannem Filium.</i> Edita Neapoli ex typographia Horatii Salviani CIO IO XC [1590]; iterum: <i>Q. Ennii poetae vetustissimi fragmenta quae supersunt ab Hieron. Columna conquisita disposita et explicata ad Joannem Filium. Nunc ad editionem Neapolitanam CIO IO XC. recusa accurante Francisco Hesselio, I.C. & in Ill. Roterod. Athenaeo Hist. & Eloq. Prof. accedunt. Praeter Eruditorum Virorum emendationes undique conquisitas; M. A. Delrii opinationes, nec non G. J. Vossii castigationes & notae in Fragmenta Tragoediarum Ennii; ut & Index omnium verborum Ennianorum,</i> Amsterdam (Ex officina Wetsteniana) 1707
Delr.	Delrius, 1593 (vid. bibl. 2.1), 96–107
Mer.	<i>Q. Enni, poetae cum primis censendi, annalium libb. XIIX. Quae apud varios Auctores superant, Fragmenta: conlecta, composita, inlustrata ab Paulo G. F. P. N. Merula, qui eadem fixit, dicavit, sacravit S. P. Q. Dordraceno L. M. Ioh. Mauritius,</i> Leiden (Ex officina Ioannis Paetsij, & Ludovici Elzevirij) 1595
Scriv.	Scriverius, 1620 (vid. bibl. 2.1), 3–38
Lev.	Levée, 1823 (vid. bibl. 2.1), 15–63
Bo.	Bothe, 1823 (vid. bibl. 2.1), 29–78
Gil.	Giles, J. A. (ed.), 1834, <i>Quintii Ennii poetae inter Romanos vetustissimi reliquiae quae extant omnes, ex editionibus variis conquisitae</i> , Oxford
Ri. ₁ / Ri. ₂ / Ri. ₃	Ribbeck, ¹ 1852 / ² 1871 / ³ 1897 (vid. bibl. 2.1), 13–62 / 15–75 / 17–85
Va. ₁	Vahlen, Iohannes (ed.), 1854, <i>Ennianae poesis reliquiae</i> , recensuit, Leipzig, 91–150
Va. ₂	Vahlen, Iohannes (ed.), 1903, <i>Ennianae poesis reliquiae</i> , iteratis curis recensuit, Leipzig (= Leipzig ³ 1928, Amsterdam 1963, 1967), 118–203 recc.: C. Bailey, <i>CR</i> 18 (1904) 169–172; O. Seyffert, <i>BPhW</i> 42 (1904) 1322–1326; C. Knapp, <i>AJPh</i> 32 (1911) 1–35
Word.	Wordsworth, 1874 (vid. bibl. 2.1), 307–312
Mu.	Mueller, Lucianus (ed.), 1884, <i>Q. Enni carminum reliquiae. Accedunt Cn. Naevi Belli Poenici quae supersunt. Emendavit et adnotavit, St. Petersburg</i>
Ar.	Arnaud, 1896 (vid. bibl. 2.1)
Merry	Merry, 1898 (vid. bibl. 2.1), 31–63
Di.	Diehl, 1911 (vid. 2.1), 32–47
Wa.	Warmington, 1935 (vid. bibl. 2.1), 218–357, 363–377
Arg.	Argenio, Raffaele, 1951, <i>Ennio. I frammenti. Testo e traduzione</i> , Roma

Kl.	Klotz, 1953 (vid. bibl. 2.1), 44–111
Ern.	Ernout, 1957 (vid. bibl. 2.1), 173–192
Heurg.	Heurgon, Jacques (ed.), 1960, <i>Ennius. II. Fragments tragiques</i> , Paris (Les cours de Sorbonne, Latin)
Pis.	Pisani, 1960 (vid. bibl. 2.1), 80–82
Joc.	Jocelyn, H. D. (ed.), 1967, <i>The tragedies of Ennius. The fragments edited with an introduction and commentary</i> , Cambridge (Cambridge Classical Texts and Commentaries 10) [repr. with corr. 1969] recc.: W. M. Calder III, <i>CW</i> 62 (1968) 20; A. Dumont, <i>LEC</i> 36 (1968) 179; A. Ernout, <i>RPh</i> 42 (1968) 366–369; J. Heurgon, <i>REL</i> 46 (1968) 459–461; W. Krenkel, <i>DLZ</i> 89 (1968) 974–976; H. Van Looy, <i>AC</i> 37 (1968) 693–695; P. Monteil, <i>Latomus</i> 27 (1968) 907–908; W. Morel, <i>JRS</i> 58 (1968) 301–302; E. R. A. Sewter, <i>G&R</i> 15 (1968) 96–101 (ad hoc: 97); S. Timpanaro, <i>Gnomon</i> 40 (1968) 666–671; M. von Albrecht, <i>Gymnasium</i> 76 (1969) 546–547; A. Contin Cassata, <i>RFIC</i> 97 (1969) 324–327; G. D’Anna, <i>Athenaeum</i> 47 (1969) 364–365; F. R. D. Goodyear, <i>CR</i> 19 (1969) 168–171 (rursus impress. in: <i>F. R. D. Goodyear. Papers on Latin literature</i> , selected and edited by K. M. Coleman, J. Diggle, J. B. Hall & H. D. Jocelyn, London 1992, 46–48); J.-L. Laugier, <i>REA</i> 71 (1969) 182–184; M. E. Welsh, <i>CJ</i> 65 (1969) 39–41; H. L. Levy, <i>AJPh</i> 91 (1970) 120–121; M. P. McHugh, <i>CF</i> 24 (1970) 267–271; (K.) Kobayashi, <i>JCS</i> 19 (1971) 112–115; J. H. Waszink, <i>Mnemosyne</i> 24 (1971) 419–423; D. S. Raven, <i>PACA</i> 12 (1973) 48
Mag.	Magno, Pietro, 1979, <i>Quinto Ennio</i> , Fasano di Puglia recc.: J. Hellegouarc’h, <i>REL</i> 57 (1979) 460–461; R. M. D’Angelo, <i>Orpheus</i> 1 (1980) 502–509; E. Liénard, <i>AC</i> 49 (1980) 366–367; E. Mastellone Iovane, <i>BStudLat</i> 10 (1980) 243; R. Rocca, <i>Maia</i> 32 (1980) 199–202 (ad hoc: 199–200); O. Skutsch, <i>Gnomon</i> 52 (1980) 565–567 (ad hoc: 565; responsum: P. Magno, <i>Precisazione enniana. Risposta al Prof. Otto Skutsch</i> , Fasano 1981); H. Bardon, <i>Latomus</i> 40 (1981) 408–409; H. D. Jocelyn, <i>CR</i> 31 (1981) 114–115; P. Flobert, <i>RPh</i> 56 (1982) 340–341; V. Picón, <i>Emerita</i> 51 (1983) 164–166
Seg.	Segura Morena, Manuel (ed.), 1984, <i>Quinto Ennio. Fragmentos. Texto revisado y traducido</i> , Madrid (Colección hispánica de autores griegos y latinos) recc.: B. Amata, <i>Salesianum</i> 47 (1985) 589–590; M. Dubuisson, <i>AC</i> 55 (1986) 434–435; P. Frassinetti, <i>Athenaeum</i> 64 (1986) 550–551; P. Flury, <i>AAHG</i> 41 (1988) 163–165
Sk.	Skutsch, Otto (ed.), 1985, <i>Ennius, Quintus. The annals</i> . Ed. with introduction and commentary, Oxford recc.: J. Heurgon, <i>REL</i> 63 (1985) 279–282; E. J. Kenney, <i>TLS</i> (1985, 12 July) 768; W. S. Anderson, <i>CW</i> 80 (1986) 63; T. Cornell, <i>JRS</i> 76 (1986) 244–250; P. Flobert, <i>RPh</i> 60 (1986) 136–

	137; D. P. Fowler, <i>G&R</i> 23 (1986) 88; F. Paschoud, <i>MH</i> 43 (1986) 273–274; G. D’Anna, <i>Orpheus</i> 8 (1987) 425–430; A. S. Gratwick, <i>CR</i> 37 (1987) 163–169; H. D. Jocelyn, <i>RFIC</i> 115 (1987) 444–458; M. I. Rebelo Gonçalves, <i>Euphrosyne</i> 15 (1987) 440; R. D. Weigel, <i>CB</i> 63 (1987) 22–23; J. K. Newman, <i>AJPh</i> 109 (1988) 431–441; D. O. Ross, Jr., <i>CPh</i> 83 (1988) 251–260; S. M. Goldberg, <i>CJ</i> 84 (1988/89) 59–61; S. Jackson, <i>Hermathena</i> 146 (1989) 73–75; U. W. Scholz, <i>GGA</i> 241 (1989) 157–169
Tra.	Traglia, 1986 (vid. bibl. 2.1), 274–347 (nota critica: 126–137)
Pet.	Petersmann / Petersmann, 1991 (vid. bibl. 2.1), 206–236
Masiá	Masiá, Andrés, 2000 (ed.), <i>Ennio. Tragedias. Alcmeo. El ciclo troyano</i> , Amsterdam (Classical and Byzantine Monographs XLVI) rec.: Jacqueline Dangel, <i>Gnomon</i> 80 (2008) 593–596
Mart.	Martos, Juan (ed.), 2006, <i>Ennio. Fragmentos. Introducción, Traducción y Notas</i> , Madrid (Biblioteca Clásica Gredos 352)
Schö.	Schönberger, Otto (ed.), 2009, <i>Quintus Ennius. Fragmente (Auswahl). Lateinisch / Deutsch. Ausgewählt, übersetzt und herausgegeben</i> , Stuttgart (RUB 18566)

2.3 Editiones et codices auctorum qui fragmenta tradunt

2.3.1 Apuleius (Apul.)

2.3.1.1 Apulei editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Helm	Helm, Rudolf, 1959, <i>Apulei Platonici Madaurensis opera quae supersunt. Vol. II, Fasc. 1. Pro se de magia liber (apologia)</i> . Editio stereotypa editionis alterius cum addendis, Leipzig [¹ 1912; ⁴ 1963; ⁵ 1972; ed. ster.]
Mor.	Moreschini, C., 1991, <i>Apulei Platonici Madaurensis opera quae supersunt Vol. III. De philosophia libri</i> , Stuttgart / Leipzig
Thom.	Thomas, P., 1908, <i>Apulei opera quae supersunt. Vol. III. Apulei Platonici Madaurensis de philosophia libri</i> , Leipzig

2.3.1.2 Apulei codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
	ad apol.
F	cod. Mediceus bibl. Laurentianae 68,2 [apud Helm]
v	vulgata quae inveniuntur in codd. det. et in libris impressis [apud Helm]
φ	cod. Mediceus bibl. Laurentianae 29,2 ex F descriptus [apud Helm]
	ad mund. et Socr.
A	cod. Parisinus Lat. 8624, saec. XIII [<i>continet De deo Socratis et parvam De Platone libri partem</i>] [apud Thom., Mor. ad Socr.]
B	cod. Bruxellensis 10054–10056, saec. XI ^[Thom] vel XI vel potius IX ^{ex.[Mor]} [apud Thom., Joc., Mor. ad mund., Socr.]
cod. Benedictinus	cod. Benedictinus [ms. Benedictinus apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ ; cd. Benedictin. apud Mu. ad mund.]
δ	codd. deteriores (= P L F) [apud Thom., Joc. ad mund.]
F	cod. Florentinus Marcianus 284, saec. XII [apud Thom., Joc., Mor. ad mund., Socr.; Flor apud Va. ₂ ; Florentinus apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ ad mund.]
G	cod. Guelferbytanus Gudianus 168, saec. XIII [<i>continet De deo Socratis et Asclepius libros</i>] [apud Thom., Mor. ad Socr.]
L	cod. Laurentianus Plut. LXXVI, 36, saec. XII–XIII [apud Thom., Joc., Seg., Mor. ad mund., Socr.; Laur. apud Va. ₂]
M	cod. Monacensis 621, saec. XII [apud Thom., Mor. ad mund., Socr.]
Ma	eiusdem cod. folium II.rv [<i>quo De deo Socratis liber ab init. usque ad 2,11 (enim) continetur</i>] [apud Mor. ad Socr.]
N	cod. Nederlandensis sive Leidensis Vossianus 4 ^o 10, saec. XI [apud Mor. ad mund., Socr.]
O	cod. Vaticanus Ottobonianus Lat. 1935, saec. XIII [apud Mor. ad Socr.]

P	cod. Parisinus Lat. 6634, saec. XII [apud Thom., Joc., Seg., Mor. ad mund., Socr.; Par. P apud Va. ₂]
R	cod. Vaticanus Reginensis Lat. 1572, saec. XIII [apud Mor. ad mund., Socr.]
U	cod. Vaticanus Urbinas Lat. 1141, saec. XIII [apud Mor. ad mund., Socr.]
V	cod. Vaticanus Lat. 3385, saec. XII [apud Thom., Mor. ad mund., Socr.]

2.3.2 Flavius Sosipater Charisius (Char.)

2.3.2.1 Charisi editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Bar.	Barwick, Carolus [Karl], 1964, <i>Flavii Sosipatri Charisii artis grammaticae libri V</i> . Edidit C. B. Addenda et corrigenda collegit et adiecit F. Kühnert, Leipzig [ed. ster.: Stuttgart / Leipzig 1997]
Keil	Keilius, Henricus [Keil, Heinrich], 1857, <i>Grammatici Latini. Vol. I. Flavii Sosipatri Charisii Artis grammaticae libri V, Diomedis Artis grammaticae libri III, ex Charisii arte grammatic excerpta</i> , Leipzig [ed. ster.: Hildesheim 1961]
ω	ed. princ. Neap., 1532 [apud Keil, Bar.]

2.3.2.2 Charisi codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
Ambr.	excerpta cod. Ambrosiani L 22 sup. [apud Bar.]
Aug.	frg. Augiense [apud Bar.]
B	excerpta cod. Bobiensis, nunc Vindobonensis 16 [apud Keil]
b	excerpta cod. Bernensis 123, olim Floriacensis, saec. X [apud Bar.; cf. Keil, p. XIX]
C	Cauchii ex deperdito cod. excerpta [apud Kl., Bar.; Cauchii exc. apud Joc.]
L	excerpta cod. Leidensis Voss. 37,8 [apud Keil, Bar.]

N	cod. Neapolitanus Borbon. IV A 8, olim Bobiensis, cuius et integra adnotata est scriptura et, si quae iactura membranarum perierunt, versus in imis marginibus adscripti sunt, saec. VII–VIII [apud Keil, Kl. ($N^l + N^c$), Bar., Joc., Seg.; cod. / Charisius apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Mu., Ri. ₃ , Va. ₂ , Kl.]
n	cod. Neapolitanus IV A 10, saec. XV–XVI [apud Bar., Joc., Seg.]
n ^l	cod. Neapolitanus IV A 9, saec. XV–XVI [apud Bar., Joc., Seg.]
P	frg. cod. Parisini 7560, saec. VIII [apud Keil, Bar.]
p	excerpta cod. Parisini 7530, saec. VIII [apud Keil, Bar.]

2.3.3 M. Tullius Cicero (Cic.)

2.3.3.1 Ciceronis editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Ach.	Achard, Guy, 1994, <i>Cicéron. De l'invention. Texte établi et traduit</i> , Paris (CUF 320)
Ald.	*Asulanus, Franciscus, 1523, <i>M. T. Ciceronis de philosophia. Volumen primum, in quo haec continentur. Academicarum quaestionum editionis primae liber secundus, editionis secundae liber primus, De finibus bonorum et malorum libri V, Tusculanarum quaestionum libri V / Secundo volumine haec continentur. M. T. Ciceronis de natura Deorum libri III. De Diuinatione libri II. De Fato liber I. Scipionis somnium ... De Legibus libri III. De Vniuersitate liber I. Q. Ciceronis de petitione consulatus ... liber I</i> , Venezia (In aedibus Aldi et Andreae Asulani socii) [apud Scriv., Rey. ad fin.] [ed. Ald. apud Scriv. ad div.; ed. Aldina apud Gi. ad Tusc.]
Asc.	*Ascensius, Jodocus Badius, 1511, <i>Vol. IV: Opera philosophica Ciceronis</i> , Paris (Parvus & Badius) [apud Gio. ad div.; apud Pea.]
Asc. (1521)	*Ascensius, Jodocus Badius, 1521, <i>Opera Ciceronis</i> , Paris (Apud Jean Petit) [Asc. 1521 apud Gio. ad div.; apud Pea.]
Atz.	Atzert, C., 1963, <i>M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia. Fasc. 48. De officiis</i> , quartum recognovit. <i>De virtutibus</i> , post O. Plasberg et W. Ax tertium recognovit, Leipzig

Ba.	Baiter, J. G., 1863, <i>M. Tullii Ciceronis Opera quae supersunt omnia</i> . Ediderunt J. G. Baiter, C. L. Kayser. Vol. VI: <i>M. Tullii Ciceronis Opera philosopha et politica</i> . Recognovit J. G. Baiter. Vol. I, Leipzig [continens ac., fin., Tusc.]
Camerarius	*Camerarius, Ioachim, 1540, <i>Opera Marci Tullii Ciceronis Quotquot ab Interitu Vindicari Summorum Virorum Industria Potuerunt</i> . Accesserunt ... <i>Rerum & uerborum Index copiosus, Annotationes quoq[ue] uariorum codicum ... Explicationes Suarum In Ciceronem Castigationum</i> , 4 voll., Basel (Ex officina Hervagiana)
Cla.	Clark, Albertus Curtis, 1905, <i>M. Tulli Ciceronis orationes [I]. Pro Sex. Roscio, De imperio Cn. Pompei, Pro Cluentio, In Catilinam, Pro Murena, Pro Caelio</i> . Recognovit breuque adnotatione critica instruxit, Oxford
Cla.	Clark, Albertus Curtis, 1909, <i>M. Tulli Ciceronis orationes [IV]. Pro P. Quinctio, Pro Q. Roscio comoedo, Pro A. Caecina, De lege agraria contra Rullum, Pro C. Rabirio perduellionis reo, Pro L. Flacco, In L. Pisonem, Pro C. Rabirio Postumo</i> . Recognovit breuque adnotatione critica instruxit, Oxford
Crat.	*Bentinus, Michael, 1528, <i>Marci Tullij Ciceronis omnia quae in hunc usque diem extare putantur opera, in tres secta tomos, & ad variorum, vetustissimorumque codicum fidem diligentissime recognita, ac ultra omnes hactenus visas aeditiones, locis aliquot locupletata ...</i> , Basel (Ex aedibus A. Cratandri) [Crat. apud Gio. ad div.; apud Pea.] [Cratandrina apud Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ , Va. ₂ , Ern., Tra. ad Tusc.; Cratander apud Mu., Kl.; ed. Cratandrina apud Joc.]
Dav.	Davisius, Joannes, 1728, <i>M. Tullii Ciceronis de finibus bonorum & malorum libri quinque. Ex recensione Joannis Davisii, Coll. Regin. Cantab. Praesidis, Cum Ejusdem Animadversionibus, Et Notis integris Petr. Victorii, P. Manucii, Joach. Camerarii, D. Lambini, ac Fulvii Ursini</i> , Cambridge
Dav.	Davisius, Joannes, 1730, <i>M. Tullii Ciceronis libri de divinatione et de fato. Recensuit, & suis Animadversionibus Illustravit ac Emendavit Joannes Davisius Coll. Regin. Cantab. Praeses. Accedunt Integrae Notae Paulli Manucii, Petri Victorii, Joach. Camerarii, Dion. Lambini, et Fulv. Ursini, Una cum Hadriani Turnebi Commentario in Librum de fato. Editio Secunda, melior & emendatior</i> , Cambridge
Dav.	Davisius, Joannes, 1738, <i>M. Tullii Ciceronis Tusculanarum Disputationum Libri V. Cum Commentario Joannis Davisii, Coll. Regin. Cantab. Praesidis. Editio quarta. Huic Editioni Accedunt Richardi Bentleii Emendationes cum Indice Rerum & Verborum</i> . Cambridge (Typis Academicis. Sumtibus Corn. Crownfield, Celeberrimæ Academicæ Typographi. Prostant apud J. & P. Knapton, & Franc. Changuion Bibliopolas Londinenses)
ed. R.	*ed. Romana 1471 [apud Mas. ad Balb.]

ed. V.	*ed. Veneta 1471 [apud Mas. ad Balb.]
Gio.	Giomini, Remo, 1975, <i>M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia. Fasc. 46. De divinatione, de fato, Timaeus</i> , Leipzig
Gi.	Giusta, Michelangelus, 1984, <i>M. Tulli Ciceronis Tusculanae disputationes</i> , Torino
Graev.	Graevius, Joannes Georgius, 1710, <i>M. Tullii Ciceronis De officiis libri tres. Cato Maior, Laelius, Paradoxa, Somnium Scipionis</i> . Ex recensione J. G. G., Leiden
Grill.	Grilli, Albertus, 1962, <i>M. Tulli Ciceronis Hortensius edidit commentario instruxit</i> , Milano / Varese (Testi e documenti per lo studio dell'antichità 5)
Heus.	Heusingerus, Iacobus Fridericus, 1783, <i>M. Tullii Ciceronis de officiis libri tres, ad solam priscorum exemplarium fidem recensuit adiectisque Io. Michaelis Heusingeri et suis adnotationibus explicatiores editurus erat I. F. H., Braunschweig [Brunsvigiae]</i>
Hold.	Holden, Hubert A., ⁶ 1903, <i>M. Tulli Ciceronis Pro Publio Sestio oratio ad iudices</i> . Edited with introduction, notes and critical appendix, London [¹ 1883]
Hott.	Hottinger, Io. Iac., 1793, <i>M. Tullii Ciceronis libri de divinatione ex recensione et cum notis</i> , Leipzig
Kast.	Kasten, H., 1968, <i>M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia. Fasc. 8. Oratio pro Sexto Roscio Amerino</i> . Post Alfredum Klotz recognovit, Leipzig
Kays.	Kayser, C. L., 1860, <i>M. Tullii Ciceronis opera quae supersunt omnia</i> . Edd. J. G. Baier, C. L. Kayser. <i>M. Tullii Ciceronis Opera rhetorica ex optimis libris manuscriptis recensuit C. L. Kayser</i> , 2 voll., Leipzig [continens <i>Rhet. Her., inv.; de orat., Brut., orat., part. or., top.</i>]
Kl.	Klotz, A., 1915, <i>M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia. Fasc. 23. Orationes in P. Vatinius, pro M. Caelio</i> , Leipzig
Kl.	Klotz, A., 1916, <i>M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia. Fasc. 24. Orationes de provinciis consularibus, pro L. Cornelio Balbo, in Pisonem</i> , Leipzig
Kl.	Klotz, A., 1923, <i>M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia. Volumen IV. Orationes pro P. Quintio, pro Sex. Roscio Amerino, pro Q. Roscio comoedo</i> recognovit A. Klotz, <i>Orationes pro M. Tullio, pro M. Fonteio, pro A. Caecina</i> recognovit F. Schoell, Leipzig
Ku.	Kumaniecki, Kazimierz F., 1969, <i>M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia. Fasc. 3. De oratore</i> , Leipzig
Lamb.	Lambinus, Dionysius [Lambin, Denis], 1581, <i>M. T. Ciceronis Philosophicorum pars prima. Id est, Academicarum quaestionum editionis secundae, liber primus, Ad Varronem. Academ. quaest. editionis primae</i> ,

	<i>lib. 2. qui à Nonio quartus numeratur simpliciter: a nonnullis inscribitur, Lucullus: & recte. De Finibus bonorum & malorum libri V. Tusculanarum quaestionum libri V. Ex Dionys. Lambini emendatione. Cum Priuilegijs Cæsareæ M^{ts}. & Regis Galliae. Argentorati [Strasbourg]. Impensis Iacobi Dupuys, & Iosiae Rihelij. M. D. LXXXI</i>
Mai	Mai, A., 1846, <i>M. Tullii Ciceronis librorum de re publica quantum superest in palimpsesto Bibliothecae Vaticanae praecipue repertum ordinavit et prolegomenis scholiisque illustratum edidit</i> , Roma
Mars.	*Marsus, Petrus, 1507 [1508], <i>Illustria monimenta M. T. Ciceronis De divina natura & divinatione a Petro Marso reconcinnata, castigata & enarrata</i> , Venezia (Per Lazarum Soardum) [Marsus apud Or., Ri., Joc., Gio. ad div.; apud Pea.]
Mas.	Masłowski, Tadeusz, 1986, <i>M. Tullius Cicero scripta quae manserunt omnia. Fasc. 22. Oratio Pro P. Sestio</i> , Leipzig
Mas.	Masłowski, Tadeusz, 2007, <i>M. Tullius Cicero scripta quae manserunt omnia. Fasc. 24. Oratio de provinciis consularibus, Oratio Pro L. Cornelio Balbo</i> . Edidit T. M. Opus editoris morte interruptum praefatione instruxit M. D. Reeve, Berlin / New York
Mor.	Moreschini, Claudio, 2005, <i>M. Tullius Cicero. Scripta quae manserunt omnia. Fasc. 43. De finibus bonorum et malorum</i> , München / Leipzig
Muel.	Mueller, C. F. W., 1898, <i>M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia. Recognovit. Partis IV Vol. II. Continens libros De natura deorum, De divinatione, De fato, De re publica, De legibus</i> . Editio stereotypa, Leipzig
Nis.	Nisbet, R. G. M., 1961, <i>M. Tulli Ciceronis in L. Calpurnium Pisonem oratio</i> . Edited with text, introduction, and commentary, Oxford
No.	Nobbe, Carolus Fridericus Augustus, 1850, <i>M. Tullii Ciceronis opera omnia uno volumine comprehensa curis secundis emendatiora et adnotationibus indicibusque auctiora. Nova editio stereotypa</i> , Leipzig / London
Or.	Orelli [Orellius], Io. Casp., 1828, <i>M. Tullii Ciceronis opera quae supersunt omnia ac deperditorum fragmenta recognovit et singulis libris ad optimam quamque recensionem castigatis cum varietate Lambiniana MDLXVI, Graevio-Garatoniana, Ernestiana, Beckiana, Schuetziana, ac praestantissimarum cuiusque libri editionum integra, reliquae vero accurato delectu brevique adnotatione critica edidit Io. Casp. Orellius. Voluminis IV. Pars I / Pars II</i> , Zürich <i>M. Tulli Ciceronis opera quae supersunt omnia ex recensione Io. Casp. Orellii. Editio altera emendatior</i> . Opus morte Orellii interruptum continuaverunt I. G. Baierus et Car. Halmius. <i>Volumen quartum: M. Tullii Ciceronis libri qui ad philosophiam et ad rem publicam spectant. Ex libris manu scriptis partim primum partim iterum excussis, emendaverunt I. G. Baierus et Car. Halmius</i> , Zürich / London / Amsterdam 1862

	[<i>continens ac., fin., Tusc., parad., rep., leg. / nat. deor., div., fat., Cato, Lael., off., frgg.</i>]
Or.	Orelli, Io. Casp. / Baiter, Georg, 1845, <i>M. Tulli Ciceronis opera quae supersunt ex recensione Io. Casp. Orellii. Editio altera emendatio. Volumen I.</i> Curaverunt Io. Casp. Orellius et Io. Georg Baiterus, Zürich [<i>continens scripta rhetorica</i>]
Pea.	Pease, Arthur Stanley, 1920 / 1923, <i>M. Tulli Ciceronis de divinatione. Edited. Liber primus / Liber secundus</i> , Urbana (University of Illinois Studies in Language and Literature, Vol. VI, No. 2+3, May 1920 / Vol. VIII, No. 2, May 1923)
Pet.	Peterson, Gulielmus, 1917, <i>M. Tulli Ciceronis Orationes [III]. Divinatio in Q. Caecilium</i> , In C. Verrem. Recognovit brevique adnotatione critica instruxit. Editio altera, recognita et emendata, Oxford [¹ 1907]
Pla.	Plasberg, O., 1922, <i>M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia. Fasc. 43. Academicorum reliquiae cum Lucullo</i> , Leipzig
Pla.	Plasberg, O., 1933, <i>M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia. Fasc. 45. De natura deorum. Recognovit O. Plasberg. Iterum edidit appendicem adiecit W. Ax</i> , Leipzig [¹ 1917]
Po.	Powell, J. G. F., 2006, <i>M. Tulli Ciceronis De re publica, De legibus, Cato maior de senectute, Laelius de amicitia</i> . Recognovit brevique adnotatione critica instruxit, Oxford
Pohl.	Pohlenz, M., 1918, <i>M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia. Fasc. 44. Tusculanae disputationes</i> , Leipzig
Reid	Reid, James S., 1885, <i>M. Tulli Ciceronis Academica. The text revised and explained</i> , London
Rey.	Reynolds, L. D., 1998, <i>M. Tulli Ciceronis de finibus bonorum et malorum libri quinque</i> . Recognovit brevique adnotatione critica instruxit, Oxford
Rom.	*Sweynheym, Conradus / Pannartz, Arnold, 1471, <i>Scripta philosophica. Vol. I</i> , Roma [ed. princ.] [apud Gio. ad div.; apud Pea.]
SB	Shackleton Bailey, D. R., 1987, <i>M. Tulli Ciceronis Epistulae ad Atticum</i> , 2 voll., Stuttgart
SB	Shackleton Bailey, D. R., 1988, <i>M. Tulli Ciceronis Epistulae ad familiares libri I–XVI</i> , Stuttgart
Stroe.	Stroebel, E., 1915, <i>M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia. Fasc. 2. Rhetorici libri duo qui vocantur de inventione</i> , Leipzig
TP	Tyrrell, Robert Yelverton / Purser, Louis Claude, 1906, <i>The Correspondence of M. Tullius Cicero, arranged according to its chronological order; with a revision of the text, a commentary, and introductory essays. Vol. II.</i> Second Edition, Dublin / London [¹ 1879]

Ven.	*ed. Veneta, (1) 1470; (2) 1484, cum P. Marsi; (3) 1506, cum eiusdem et Franc. Maturantii; (4) 1554, cum horum eorundem et Ascensii, Erasini et Melanchthonis commentariis [apud Heus. ad off.]
Vict.	*Victorius, Petrus, 1534–1537, <i>M. Tullii Ciceronis opera: omnium quae hactenus excusa sunt, castigatissima nunc primum in lucem edita</i> , 4 voll., Venezia (In officina Lucae Antonii Iuntae) [Victorius apud Gi. ad Tusc.; Victoriana apud Ri. ₁ , Va. ₁]
Watt	Watt, W. S., 1965, <i>M. Tulli Ciceronis Epistulae. Vol. II. Epistulae ad Atticum. Pars prior libri I–VIII</i> . Recognovit brevique adnotatione critica instruxit, Oxford
Watt	Watt, W. S., 1982, <i>M. Tulli Ciceronis Epistulae. Vol. I. Epistulae ad familiares</i> . Recognovit brevique adnotatione critica instruxit, Oxford
West.	Westman, Rolf, 1980, <i>M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia. Fasc. 5. Orator</i> , Leipzig
Wi.	Winterbottom, M., 1994, <i>M. Tulli Ciceronis De officiis</i> . Recognovit brevique adnotatione critica instruxit, Oxford
Wilk.	Wilkins, A. S., 1902 / 1903, <i>M. Tulli Ciceronis Rhetorica</i> , 2 voll. Recognovit brevique adnotatione critica instruxit, Oxford
Yon	Yon, Albert, 1964, <i>Cicéron. L'orateur. Du meilleur genre d'orateurs. Texte établi et traduit</i> , Paris (CUF)

2.3.3.2 Ciceronis codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
	ad ac.
A	cod. Vossianus Lat. Fol. 84, saec. IX ^[Gio] vel IX–X ^[Pla,Pea] vel X ^[Wilk] [apud Pla.; Leid. A / A apud Ri. ₂ ; A (Leidensis A) apud Muel.; Lugd. 84 / Vossian. 84 apud Mu.; Voss. A apud Va. ₂ – A B: Lugdun. uterque apud Mu.] [vid. 'A' ad div., fat., nat. deor., top.]
B	cod. Vossianus Lat. Fol. 86, saec. IX ^[Gio] vel X ^[Wilk,Pla,Pea] [apud Pla., Joc.; Leid. B / B apud Ri. ₂ ; B (Leidensis B) apud Muel.; Voss. B apud Va. ₂ – A B: Lugdun. uterque apud Mu.] [vid. 'B' apud div., fat., nat. deor., top.]
dett.	codd. deteriores (sive unus ex iis sive plures) [apud Pla.]
Erl.	cod. Erlangensis 847, saec. XV (a. 1466) [Erl. / Erlang. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ ; Erl. apud Ri. ₃] [vid. 'Erl.' ad div., fat., nat. deor.]

F	cod. Florentinus Marcianus Lat. 257, saec. IX ^[Gio] vel X ^[Wilk,Pla,Pea] [apud Pla.] [vid. 'F' ad div., fat., nat. deor., 'm' ad top.]
Gud.	cod. Guelferbytanus 4306 (Gudianus 2), saec. XIV [Gud. apud Va. ₁ , Ri. ₂ ; apud Pea.]
H	cod. Leidensis Bibl. Publ. Lat. 118 (Heinsianus), saec. IX ^[Pea] vel XI ^[Pla,Gio] [Leid. H / H apud Ri. ₂ ; H (Leidensis H) apud Muel.] [vid. 'H' ad div., nat. deor.]
M	cod. Monacensis Lat. 528, saec. X–XI ^[Gio] vel XI ^[Pla,Pea] [apud Pla.] [vid. 'M' ad div., fat., nat. deor.]
N	cod. Nostradamensis Parisinus Lat. 17812, saec. XII [<i>adhibitus ubi deficit V</i>] [apud Pla.] [vid. 'N' ad fat., nat. deor.]
Oxon.	cod. Oxoniensis [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂]
V	cod. Vindobonensis Lat. 189, saec. IX ^[Gio] vel IX–X ^[Pea] [<i>deficit inde a Pla. p. 78,28</i>] [apud Pla., Joc.; Vind. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Va. ₂ , Di.; Vindob., V(indobon.) apud Ri. ₁ , Ri. ₂ ; Vindobon. apud Mu.; Vindob. apud Ri. ₃ ; V (Vindob. V) apud Muel.] [vid. 'V' ad div., fat., nat. deor.]
	ad Att.
Ant.	cod. Antonianus a Malaespina citatus [apud SB]
b	cod. Berolinensis (ex bibl. Hamiltoniana) 168, saec. XV [apud Watt, SB]
C	lectiones margini ed. Cratandrinae (a. 1528) ascriptae [apud SB]
c	lectiones in textu ed. Cratandrinae (C) primum prolatae [apud SB]
Δ	consensus cod. M ¹ cum codd. b d s aut omnibus aut duobus [apud Watt] consensus cod. M cum codd. b d m s aut omnibus aut tribus [apud SB]
d	cod. Laurentianus (ex. bibl. aedilium) 217, saec. XV [apud Watt, SB]
δ	consensus codd. b d s, accedente saepe M ² vel M ^c [apud Watt]

	consensus codd. b d m s [apud SB]
E	cod. Ambrosianus E 14 inf., saec. XIV [apud Watt, SB]
F	cod. Faërne a Malaespina vel Ursino citatus [apud SB]
G	cod. Parisinus 'Nouv. Fonds' 16248, saec. XIV–XV [apud Watt, SB]
H	cod. Landianus 8, saec. XIV–XV [cum cod. G consentiens raro citatus] [apud Watt, SB]
K	cod. Musei Britannici Additus 6793 [apud Watt]
λ	lectiones margine alterius ed. Lambinianae (aa. 1572–3) veteri codici (v. c.) attributae [apud SB]
Lamb. (marg.)	lectiones margine alterius ed. Lambinianae (aa. 1572–3) quibus littera 'L.' praefixa est [apud SB]
M	cod. Mediceus 49.18, a. 1393 scriptus [apud Watt, SB]
m	cod. Berolinensis (ex bibl. Hamiltoniana) 166, a. 1408 scriptus [apud SB]
N	cod. Laurentianus (ex Conv. Suppr.) 49, saec. XIV–XV [apud Watt, SB]
O	cod. Taurinensis Lat. 495, saec. XV [apud Watt, SB]
P	cod. Parisinus Lat. 8536, saec. XV [apud Watt, SB]
Π	consensus codd. G H N K aut omnium aut trium [apud Watt]
Q	cod. Ravennas Lat. 469 [apud Watt]
R	cod. Parisinus Lat. 8538, a. 1419 scriptus [apud Watt, SB]
Σ	consensus codd. E Π Φ [apud Watt] consensus codd. E G (vel H deficiente G) N V (vel O deficiente V) R vel omnium vel eorum qui quoque loco praesto sunt [apud SB]

s	cod. Urbinas 322, saec. XV [apud Watt, SB]
ς	lectiones ex codd. deterioribus, ut videntur, hic illic citatae vel in edd. ante Pium primum inventae [apud SB]
V	cod. Palatinus Lat. 1510, saec. XV [apud SB]
Φ	consensus codd. Q O R P aut omnium aut trium [apud Watt]
Z	cod. Tornesianus [apud SB]
Ω	consensus codd. [apud Watt] consensus codd. Σ et M = archetypum omnium quos supra nominavit codd. [apud SB]
	ad Balb.
A	cod. Med. Laur. 48. 10, a. 1416 Florentiae a Ioanne Arretino scriptus [apud Mas.]
B	cod. Florentinus Bibl. Nat. Conv. Suppr. J 4 4 (olim Divi Marci 255), Florentiae c. aa. 1450–60 scriptus [apud Mas.]
B ²	correctiones paulo recentiores a Georgio Antonio Vespucio factae [apud Mas.]
E	cod. Berolinensis lat. fol. 2 ^o 252 (olim Erfurtensis), saec. XII ⁱⁿ . Cor- beiae novae scriptus, quae exstant lectiones a J. Gulielmo enotatae in ed. Lambiniana (M. T. Cic. Opera omnia, ed. D. Lambinus, ap. P. Santandreaum, Lugduni 1577–1578), hodie in Bibl. Univ. Leid. 762. B. 9/10 [apud Kl., Joc., Mas.; Erfurt. apud Mu.; Erf. apud Va. ₂] [vid. 'E' ad Pis., Sest., 'e' ad Cael.]
G	cod. Bruxellensis 5345 (olim Gemblacensis), saec. XI ⁱⁿ . ^[Mas] vel XII ^[Cla, Kl] [apud Kl., Joc., Mas.; Gemblac. apud Ri. ₂ ; Gemblacens. apud Mu.; Gembl. apud Va. ₂] G ¹ prima manus, G ² correcturae paulo recentiores [apud Mas.] [vid. 'G' ad Sest., 'g' ad Cael.]
H	cod. Harleianus 4927, saec. XII ^{med} . in media Francia scriptus, in quo orationes decurtatae exstant [apud Kl., Mas.] H ¹ – prima manus; H ² – correcturae paulo recentiores [apud Mas.] [vid. 'H' ad Sest., 'h' ad Cael.]

J	cod. Med. Laur. 48. 11, ca. aa. 1410–20 Florentiae a Poggio scriptus [apud Mas.]
P	cod. Parisinus 7794, saec. IX ^{med.} in urbe Turonum scriptus [apud Kl. (7764), Joc., Mas.] P ¹ – prima manus; P ² – correctiones eiusdem fere aetatis [apud Mas.] [vid. ‘P’ ad Cael., Sest.]
S	cod. Monacensis 15734 (olim Salisburgensis), ca. aa. 1465–70 Florentiae a Bastiano Foresi scriptus [apud Mas.] [vid. ‘S’ ad Sest., ‘s’ ad S. Rosc.]
	ad Cael.
B	excerpta Bartolomaei de Monte Politiano in cod. Laur. plut. LIV 5 [apud Cla., Kl.] [vid. ‘B’ ad S. Rosc.]
b	cod. S. Marci 255, saec. XV [apud Cla.]
C	cod. Cluniacensis 496, deperditus, restituitur ex B et V [apud Kl.] [vid. ‘C’ ad S. Rosc.]
δ	consensus codd. b ψ [apud Cla.]
e	cod. Erfurtensis, nunc Berolinensis 252, saec. XII ^[Kl] <i>vel</i> XII–XIII ^[Cla] [apud Cla.; Erf. apud Ri. ₂ , Va. ₂ ; E apud Kl., Joc.] [vid. ‘E’ ad Balb., Pis., Sest.]
g	cod. Bruxellensis 5345 (olim Gemblacensis), saec. XI ^{in.[Mas]} <i>vel</i> XII ^[Cla,Kl] [apud Cla.; Gembl. apud Ri. ₂ , Va. ₂ ; G apud Kl., Joc.] [vid. ‘G’ ad Balb., Sest.]
h	cod. Harleianus 4927, saec. XII [apud Cla.; Harl. apud Va. ₂ ; H apud Kl., Joc.] [vid. ‘H’ ad Balb., Sest.]
P	cod. Parisinus 7794, saec. IX [apud Cla., Kl., Joc.; Par. apud Ri. ₂ , Va. ₂] [vid. ‘P’ ad Balb., Sest.]
π	consensus codd. e g h [apud Cla., Kl.]
Σ	m ² in cod. Paris. 14749 [apud Cla.] [vid. ‘V’ ad S. Rosc.]
s	cod. Salisburgensis [Salisb. apud Va. ₂]

V	notae in cod. S. Victoris (nunc Paris. 17497), saec. XV [apud Kl.]
ψ	cod. Laurentianus (Gadd.) XC sup. 69, saec. XV [apud Cla.] [vid. 'ψ' ad S. Rosc.]
	ad de orat.
A	cod. Abrincensis bibl. mun. 238, saec. IX [<i>mut.</i>] [apud Or., Kays., Wilk., Kl., Ku., Joc.; Abrinc. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Mu., Ri. ₃ , Va. ₂ , Di.; Abrincensis / Abrinc. apud Mu.] [vid. 'A' ad orat.]
B	cod. Erlangensis 39, saec. XIV [<i>mut.</i>] [apud Kays., Joc.]
b	cod. Erlangensis 76, saec. X [apud Kays.] [vid. 'b' ad orat.]
C	consensus familiarum M et L [apud Ku.]
E	cod. Erlangensis 848, saec. X [<i>mut.</i>] [apud Wilk., Kl., Joc., Ku.; Erlangensis primus apud Or.; Erl. / Erl. a apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ , Va. ₂ ; Erlang. prior apud Mu.]
e	cod. Erlangensis alter (303), saec. XV [apud Wilk.; B apud Or.; Erl. b apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ ; Erlang. alter / Erlang. b / Erlangens. b apud Mu.]
Gu. 2	cod. Gudianus 2 [apud Or.]
γ	cod. Gudianus 3 / Guelph. A [apud Wilk.; Gu. 3 apud Or., Kays.; Gud. b apud Va. ₁ , Ri. ₁ , Ri. ₂ ; Gudian. b apud Mu.]
H	cod. Harleianus 2736, saec. IX [<i>mut.</i>] [apud Wilk., Kl., Joc., Ku.; Harl. apud Va. ₂]
K	excerpta Hadoardi, in cod. Vat. Reg. Lat. 1762, saec. IX [apud Ku.] [vid. 'H' ad Tusc., 'K' ad Lael., 'R' ad div., fat.]
L	consensus codd. V O P U R ex exemplari Laudensi nunc deperdito originem ducentium [apud Ku.] codd. O P (?cod. Laudensis) [apud Wilk., Joc., Kl.; Laud. apud Ri. ₃]
l	cod. Leidensis 127 B [apud Wilk.]

Lagom.	codd. Lagomarsiniani [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Kays., Ri. ₂ ; Lagomarsiniani apud Or., Mu., Ri. ₃ ; Lagg. apud Wilk.; codd. Lagomarsiniani apud Joc.]
Leid.	cod. Leidensis Vossianus [apud Ri. ₃ ; Voss. Leid. apud Or., Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Va. ₂]
M	consensus codd. A H E (sive omnium sive quot libri exstant) [apud Wilk., Kl., Joc., Ku., Seg., Masiá]
m	consensus codd. recentioris aevi mutilorum [apud Wilk.; mutili apud Ri. ₃ , Va. ₂ , Di.]
O	cod. Ottobonianus 2057, a. 1422 e Laudensis apographo descriptus [apud Wilk., Joc., Ku.] [vid. 'O' ad orat.]
P	cod. Vaticanus Palatinus lat. 1469, saec. XV ex eodem Laudensis apographo atque cod. O descriptus [apud Wilk., Joc., Ku.] [vid. 'P' ad orat.]
R	cod. Palatino-Vaticanus 1470, saec. XV e cod. Laudensis apographo quodam descriptus et cum lectionibus familiae M contaminatus [apud Ku.]
R ^v	lectiones in cod. R siglo .v. insignitae [apud Ku.]
ς	codd. (unus vel plures) saec. XIV et XV non nominatim laudati, raro etiam aliqui Lagomarsiniani et Parisini [apud Ku.]
U	cod. Ithacensis (N.Y.), Cornell univ. bibl. B 2 / bibliothecae Universitatis Cornellianae, saec. XV siglo B 2 insignitus e Ioannis Lamolae apographo a. 1428 facto ab Alesio Germano descriptus et cum lectionibus familiae M contaminatus [apud Ku.] [vid. 'U' ad orat.]
V	cod. Vaticanus 2901, saec. XV [apud Joc., Ku.]
	ad div.
A	cod. Vossianus Lat. Fol. 84, saec. IX ^[Gio] vel IX–X ^[Pla,Pea] vel X ^[Wilk] [apud Or., Mu., Baehr., Pea., Kl., Ern., Joc., Gio., Seg.; Leid. apud Va. ₁ ; Leid. A apud Ri. ₂ , Ern.; Leid. A / A apud Ri. ₃ ; A (Leidensis A) apud Muel.; Voss. A apud Va. ₂ , Wa.] [vid. 'A' apud ac., fat., nat. deor., top.]
B	cod. Vossianus Lat. Fol. 86, saec. IX ^[Gio] vel X ^[Wilk,Pla,Pea] [apud Or., Mu., Baehr., Pea., Kl., Ern., Joc., Gio., Seg.; Leid. B apud Ri. ₂ , Ern.; Leid. B / B apud Ri. ₃ ; B (Leidensis B) apud Muel.; Voss. B

	apud Va. ₂ [vid. 'B' ad ac., fat., nat. deor., top.]
Cantab.	cod. Cantabrigiensis [apud Dav.]
Eliens.	cod. Eliensis (test. Dav.) [cod. Eliensis / cod. Eliens. apud Or., Ri. ₂ , Mu., Ri. ₃ , Pea., Ern.]
Erl.	cod. Erlangensis 847, saec. XV (a. 1466) [Erl. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ ; Erlang. apud Pea.] [vid. 'Erl.' ad ac., fat., nat. deor.]
F	cod. Florentinus Marcianus Lat. 257, saec. IX ^[Gio] vel X ^[Wilk,Pla,Pea] [apud Kl., Joc., Gio.; apud Pea.] [vid. 'F' ad ac., fat., nat. deor., 'm' ad top.]
H	cod. Leidensis Bibl. Publ. Lat. 118 (Heinsianus), saec. IX ^[Pea] vel XI ^[Pla,Gio] [apud Or., Mu., Pea., Ern., Gio.; Leid. H apud Ri. ₂ , Ri. ₃ ; H (Leidensis H) apud Muel.] [vid. 'H' ad ac., nat. deor.]
L	cod. Philippicus 1794, saec. XII [apud Gio.] cod. Berolinensis Philippsianus 1794, saec. XII [apud Pea.]
M	cod. Monacensis Lat. 528, saec. X–XI ^[Gio] vel XI ^[Pla,Pea] [apud Gio.; apud Pea.] [vid. 'M' ad ac., fat., nat. deor.]
Med.	cod. Meadianus, saec. XV [apud Dav.; apud Pea. sec. Dav.]
O	codd. aliquot recentiores saec. XIV–XV, saepe ex Gruteri et Davisii recensione [apud Gio.]
P	cod. Vat. Palatinus Lat. 1519, scriptus non post med. saec X ^[Pla] vel saec. X ^[Pea] vel X–XI ^[Gio] [apud Kl., Joc., Gio., Seg.; Palat. apud Va. ₂ ; Palatinus apud Ern.; apud Pea.] [vid. 'P' ad nat. deor.]
Palat. b	cod. Vaticanus Palatinus 1525, saec. XV [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ ; apud Pea.]
R	excerpta Hadoardi, in cod. Vat. Reg. Lat. 1762, saec. IX [apud Gio.; Reg. apud Dav.; apud Pea.] [vid. 'H' ad Tusc., 'K' ad de orat., Lael., 'R' ad fat.]
V	cod. Vindobonensis Lat. 189, saec. IX ^[Gio] vel IX–X ^[Pea] [apud Or., Mu., Baehr., Pea., Kl., Ern., Joc., Gio., Seg.; Vind. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Va. ₂ , Wa.; Vindob. apud Ri. ₂ , Mu.; V(ind.) / Vind. / Vindob.]

	apud Ri. ₃ ; V (Vindob. V) apud Muel.] [vid. 'V' ad ac., fat., nat. deor.]
Voss. V	cod. Vossianus 14, saec. XV [apud Grilli; apud Pea.]
φ	?? [apud Ern.]
	ad fam.
G	cod. Harleianus 2773, saec. XII [apud Watt, SB]
M	cod. Mediceus 49.9, saec. IX [apud Watt, SB]
P	cod. Mediceus 49.7 (apographon cod. Medicei 49.9), a. 1392 scriptus [apud SB]
R	cod. Parisinus 17812, saec. XII [apud Joc., Watt, SB]
ς	lectiones sive ex codd. deterioribus hic illic citatae sive ex veteribus edd. sive originis incertae [apud Watt, SB]
Ω	consensus codd. M G R [apud Watt, SB]
	ad fat.
A	cod. Vossianus Lat. Fol. 84, saec. IX ^[Gio] vel IX–X ^[Pla,Pea] vel X ^[Wilk] [apud Kl., Joc., Gio., Seg.; Leid. apud Va. ₁ ; Leid. A apud Ri. ₂ , Ern.; Leid. A / A apud Ri. ₃ ; A (Leidensis A) apud Muel.; Voss. A apud Va. ₂] [vid. 'A' ad ac., div., nat. deor., top.]
B	cod. Vossianus Lat. Fol. 86, saec. IX ^[Gio] vel X ^[Wilk,Pla,Pea] [apud Kl., Joc., Gio., Seg.; Leid. B apud Ri. ₂ , Ri. ₃ , Ern.; B (Leidensis B) apud Muel.; Lugdunens. 86 apud Mu.; Voss. B apud Va. ₂] [vid. 'B' ad ac., div., nat. deor., top.]
Erl.	cod. Erlangensis 847, saec. XV (a. 1466) [Erlang. apud Ri. ₂ , Ri. ₃] [vid. 'Erl.' ad ac., div., nat. deor.]
F	cod. Florentinus Marcianus Lat. 257, saec. IX ^[Gio] vel X ^[Wilk,Pla,Pea] [apud Gio.; apud Pea.] [vid. 'F' ad ac., div., nat. deor., 'm' ad top.]
M	cod. Monacensis Lat. 528, saec. X–XI ^[Gio] vel XI ^[Pla,Pea] [apud Gio.; apud Pea.] [vid. 'M' ad ac., div., nat. deor.]
N	cod. Nostradamensis Parisinus Lat. 17812, saec. XII [apud Gio.] [vid. 'N' ad ac., nat. deor.]

O	codd. aliquot recentiores saec. XIV–XV, saepe ex Gruteri et Davisii recensione [apud Gio.]
P	?? [apud Seg.]
R	excerpta Hadoardi, in cod. Vat. Reg. Lat. 1762, saec. IX [apud Gio.; Reg. apud Dav.] [vid. ‘H’ ad Tusc., ‘K’ ad de orat., Lael., ‘R’ ad div.]
S	cod. Salisburgensis [apud Ri. ₂ , Ri. ₃]
V	cod. Vindobonensis Lat. 189, saec. IX ^[Gio] <i>vel</i> IX–X ^[Pea] [apud Kl., Ern., Joc., Gio., Seg.; Vind. apud Ri. ₁ , Ri. ₂ , Va. ₂ ; Vindob. apud Ri. ₂ , Mu.; Vindobonens. apud Mu.; V(ind.) / Vind. / Vindob. apud Ri. ₃ ; V (Vindob. V) apud Muel.] [vid. ‘V’ ad ac., div., nat. deor.]
	ad fin.
A	cod. Vaticanus Pal. lat. 1513, saec. XI [apud Joc., Rey., Mor.]
α	consensus codd. A M O S R P [apud Rey.]
B	cod. Vaticanus Pal. lat. 1525, a. 1467 [apud Joc., Rey., Mor.] [vid. ‘e’ ad Pis.]
β	consensus codd. M O S R P [apud Rey.]
γ	consensus codd. M O S [apud Rey.]
δ	consensus codd. R P [apud Rey.]
E	cod. Erlangensis 618 [847 apud Pea., Mor.], a. 1466 [apud Joc., Rey., Mor.; apud Pea.]
ε	consensus codd. M O [apud Rey.]
L	cod. Laurentianus LXXVI,2, saec. XIII [apud Mor.]
M	cod. Matritensis Bibl. Nac. 9116 (Aa 25), saec. XIV ² [apud Rey., Mor.]
N	cod. Neapolitanus IV G 43, saec. XV [apud Joc., Mor.]

O	cod. Mutinensis lat. 213, saec. XIV ² [apud Rey.]
P	cod. Parisinus lat. 6331, saec. XII ² [apud Rey., Mor.]
Pa	cod. Parisinus Latinus 18104, saec. XII [apud Mor.]
R	cod. Leidensis Gronovianus 21 / Rottendorffianus Gronovianus 21, saec. XII ^{ex} . [apud Joc., Rey., Mor.]
S	cod. Escorialensis V.III.6, saec. XIII [apud Mor.] cod. Florentinus Cart. Stroz. 3.46, saec. XIV ² [apud Rey.]
ς	lectiones in uno vel pluribus codd. recentioribus inventae [apud Rey.]
V	cod. Vaticanus Latinus 1759, saec. XV [apud Joc., Mor.]
φ	consensus codd. B E [apud Rey.]
Y	cod. Ambrosianus C. 55. inf., saec. XIII [apud Mor.]
	ad inv.
A	cod. Angelomontanus, saec. XII [apud Or.; Angelom. apud Ri. ₁ ; Anglom. apud Va. ₁ ; a apud Kays.; α apud Stroe.]
C	codd. M + J (1,62–76 et 2,170–174 = P ² + J) aut codd. ceteri, cum alii codd. antea commemorantur [apud Stroe., Joc.]
f	cod. Florentinus Laurentianus Plut. 50-45, saec. X ^{ex} . [apud Ach.; λ ₃ apud Stroe.]
H	cod. Herbipolitanus Mp. misc. f. 3, saec. IX [apud Stroe., Joc., Ach.; v apud Kays.]
h	cod. Hartwicensis (Monacensis) Clm 14272-II, saec. XI ⁱⁿ . [apud Ach.; m ₄ apud Stroe.]
i	pars codd. integrorum [apud Stroe., Joc.]
J	omnes vel plurimi codd. integri adhibiti [apud Stroe., Joc.]
L	cod. Leidensis Vossianus LXX, saec. IX [<i>mut.</i>] [apud Stroe.]

M	consensus codd. H P S L R vel H P [apud Stroe., Joc.] <i>usque ad 1,10</i> consensus codd. V P S, <i>post</i> consensus V H P S [apud Ach.]
m	cod. Monacensis Clm 6400, saec. X ^{med.} [apud Ach.; m ₁ apud Stroe.]
P	cod. Parisinus Reg. lat. 7774 A-II, saec. IX [<i>mut.</i>] [apud Stroe., Joc., Ach.; p apud Kays.; Par. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ , Va. ₂] cod. Parisinus Reg. 7714, saec. IX [apud Or.]
R	cod. Corbeiensis vel Petropolitanus F vel. 8 auct. class. Latin., saec. IX ^{ex.} [Ach] <i>vel</i> IX–X ^[Stroe,Marx] [<i>mut.</i>] [apud Stroe., Ach.]
S	cod. Sangallensis 820-II, saec. IX ^[Kays] <i>vel</i> X ^{in.} [Ach] <i>vel</i> X ^[Stroe] [<i>mut.</i>] [apud Stroe., Joc., Ach.; g apud Kays.; Sang. apud Va. ₂]
T	cod. Trossianus, saec. XII [R apud Or.; Tross. apud Ri. ₁ , Va. ₁ ; r apud Kays.]
V	cod. Vaticanus latinus 11506, IX ^{in.} [<i>mut.</i>] [apud Ach.]
Z	cod. Turicensis, saec. XII [T apud Or.; Tur. apud Ri. ₁ , Va. ₁ ; t apud Kays., Stroe.]
	ad Lael.
B	cod. Monacensis lat. 4611 (Benedictoburanus), saec. XII [apud Po.]
ε	consensus codd. H V S B [apud Po.]
F	cod. Vossianus lat. F. 104, saec. XII [apud Po.]
G	cod. Guelferbytanus Gudianus lat. 335, saec. XI [apud Po.]
H	cod. Harleianus 2682, saec. XI [apud Po.]
K	excerpta Hadoardi, in cod. Vat. Reg. Lat. 1762, saec. IX [apud Po.] [vid. ‘H’ ad Tusc., ‘K’ ad de orat., ‘R’ ad div., fat.]
L	cod. Laurentianus 50,45, saec. X [apud Po.]
M	cod. Monacensis lat. 15514, saec. IX–X [<i>continens §§ 44–104</i>] [apud Po.]

O	cod. Oxoniensis, D'Orville 77, saec. X–XI ⁱⁿ . [apud Po.]
P	cod. Cracoviensis, Bibl. Jagielloniana, Berol. lat. Q. 404 (olim Parisinus Didotianus), saec. IX [apud Po.]
Q	cod. Parisinus lat. 544-II, saec. XI [apud Po.]
R	cod. Parisinus lat. 5752-II, saec. XI [apud Po.]
S	cod. Monacensis lat. 15964 (Salisburgensis), saec. XII [apud Po.]
ς	e codd. recentioribus unus vel plures [apud Po.]
V	cod. Vindobonensis lat. 275, saec. XI [apud Po.]
ω	consensus omnium codd. [apud Po.]
	ad nat. deor.
A	cod. Vossianus Lat. Fol. 84, saec. IX ^[Gio] <i>vel</i> IX–X ^[Pla,Pea] <i>vel</i> X ^[Wilk] [apud Pla., Kl., Joc.; Leid. apud Ri. ₁ , Va. ₁ ; Leid. A apud Ri. ₂ , Ri. ₃ ; A (Leidensis A) apud Muel.; Voss. A apud Va. ₂] [vid. 'A' ad ac., div., fat., top.]
B	cod. Vossianus Lat. Fol. 86, saec. IX ^[Gio] <i>vel</i> X ^[Wilk,Pla,Pea] [apud Pla., Kl., Joc.; Leid. B apud Ri. ₂ ; Leid. B / B apud Ri. ₃ ; B (Leidensis B) apud Muel.; Voss. B apud Va. ₂ , Di.] [vid. 'B' ad ac., div., fat., top.]
C	consensus codd. D H G [<i>usque ad Pla. p. 45, l nec</i>] [apud Pla.]
Cantab.	cod. Cantabrigensis Dd, 13, 2, saec. XV (a. 1444) [Cantabr. / Cantab. apud Dav., Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Mu., Ri. ₃ ; apud Pea.]
D	cod. Harleianus 2622, saec. XI [<i>deficit Pla. p. 45, l post nec</i>] [apud Pla.]
dett.	codd. deteriores (sive unus ex iis sive plures) [apud Pla.]
Erl.	cod. Erlangensis 847, saec. XV (a. 1466) [Erl. apud Ri. ₁ , Va. ₁ ; Erlang. apud Ri. ₂ , Ri. ₃] [vid. 'Erl.' ad ac., div., fat.]
F	cod. Florentinus Marcianus Lat. 257, saec. IX ^[Gio] <i>vel</i> X ^[Wilk,Pla,Pea] [apud Pla.] [vid. 'F' ad ac., div., fat., 'm' ad top.]

Glog.	cod. Glogaviensis [Glog. apud Ri. ₃ ; G apud Kays.]
H	cod. Leidensis Bibl. Publ. Lat. 118 (Heinsianus) [<i>omittit Pla. p. 141,9</i> <i>tertiaae – 19 accepimus</i>], saec. IX ^[Pea] <i>vel</i> XI ^[Pla,Gio] , <i>vel</i> eius primitiva scriptura cum G, i. e. Burneiano 148, fere consentiens [apud Pla.; Leid. C apud Ri. ₂ , Ri. ₃ ; H (Leidensis H) apud Muel.] [vid. 'H' ad ac., div.]
M	cod. Monacensis Lat. 528, saec. X–XI ^[Gio] <i>vel</i> XI ^[Pla,Pea] [apud Pla.] [vid. 'M' ad ac., div., fat.]
N	cod. Nostradamensis Parisinus Lat. 17812, saec. XII [<i>adhibitus ubi de-</i> <i>ficit V</i>] [apud Pla.] [vid. 'N' ad ac., fat.]
O	cod. Oxoniensis Mertonianus 311 [apud Pla.]
P	cod. Vat. Palatinus Lat. 1519, scriptus non post med. saec X ^[Pla] <i>vel</i> saec. X ^[Pea] <i>vel</i> X–XI ^[Gio] [<i>deficit usque ad Pla. p. 12,5 censuit, p. 29,8 species – p. 55,17 deum,</i> <i>p. 71,31 mundo – p. 73,23 Chrysippo, p. 76,6 et – p. 93,17 an(tecedit),</i> <i>p. 113,15 largitate – p. 115,25 confirmare, inde a subscriptione libri II</i> <i>usque ad p. 120,10 inquit</i>] [apud Pla., Joc.; Pal. / Pal. 1519 apud Ri. ₁ ; Palat. / Pal. 1519 apud Va. ₁ ; Pal. apud Ri. ₂ , Ri. ₃] [vid. 'P' ad div.]
Reg.	cod. Reg. [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Mu., Ri. ₃]
V	cod. Vindobonensis Lat. 189, saec. IX ^[Gio] <i>vel</i> IX–X ^[Pea] [<i>deficit usque</i> <i>ad Pla. p. 55,17 deum et p. 83,14 ex – p. 86,16 nocent</i>] [apud Pla., Kl., Joc., Seg.; Vind. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Va. ₂ , Di.; Vindob. apud Ri. ₂ , Mu., Ri. ₃ ; V (Vindob. V) apud Muel.] [vid. 'V' ad ac., div., fat.]
	ad off.
A	cod. Ambrosianus C. 29. part. inf., saec. X [apud Kays.; Ambros. apud Ri. ₂ , Mu., Ri. ₃ ; Ambr. apud Ern.]
a	cod. Bernensis 514, saec. X [apud Kays.; Bern. a apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ ; Bern. 514 apud Mu.]
α	cod. Avranches Bibl. mun. 225, saec. XII [apud Atz.]
B	cod. Bambergensis Msc. Class. 26 (olim Bambergensis M. V. 1), saec. X ^[Wi] <i>vel</i> IX–X ^[Atz] [apud Kays., Atz., Joc., Wi.; Bamb. a apud Ri. ₁ , Va. ₁ ; Bamb. a / Bamberg. apud Ri. ₂ ; Bambergens. apud Mu.; Bamb. apud Ri. ₃]

b	cod. Bernensis 391, saec. X [apud Kays., Atz.; Bern. b apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ , Ern.; Bern. 391 apud Mu.]
Bamb. b	cod. Bambergensis [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂]
Basil.	cod. Basileensis [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃]
Bern. d	cod. Bernensis [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂]
Bern. e	cod. Bernensis [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂]
Bibl. Brit. Add. 11935	cod. Bibl. Brit. Add. 11935, saec. XIV [apud Wi.]
c	cod. Bernensis 104, saec. XII–XIII ^[Atz] <i>vel</i> XIII ^[Wi] [apud Kays., Atz., Joc., Wi.; Bern. c apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ , Va. ₂ ; Bern. 104 apud Mu.]
Erf.	cod. Erfurtensis [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂]
Goth.	cod. M.S. membranaceus Gothanus (in thesauris librariis Sereniss. Princip. Gothan.), saec. XV [apud Heus., Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Mu., Ri. ₃ ; Gothan. apud Mu.]
Gu.1	cod. Guelpherbytanus, ca. a. 1300 [Gu. pr. apud Heus.; apud Atz.]
Gu.2	cod. Guelpherbytanus, saec. XIII [Gu. sec. apud Heus.; apud Atz.]
Gu.3	cod. Guelpherbytanus III.3, a. 1469 [<i>mut.</i>] [Gu. tert. apud Heus.; apud Atz.; vid. '1469']
Gu.4	cod. Guelpherbytanus VIII.12, saec. XV [Gu. quart. apud Heus.; apud Atz.]
Gu.5	cod. Guelpherbytanus XVIII.43 [Gu. quint. apud Heus.; apud Atz.]
ζ	consensus codd. B P (Q) V [apud Wi.; Z apud Joc., Seg.]
H	cod. Herbolopolitanus Mp. misc. f. 1, saec. IX–X ^[Atz] <i>vel</i> X ^[Kays] [apud Kays.; Herbolopol. apud Ri. ₂ , Ri. ₃ ; Wurzburg. apud Mu.]
K	Hadoardi excerpta Vindobon. [apud Atz.]
L	cod. Londinensis Harleianus 2716, saec. IX–X ^[Atz] <i>vel</i> X ^[Wi] [<i>continens</i> 1,37–2,25; 2,51–81; 3,85–89; 3,99–109; 3,117–121] [apud Atz., Joc., Seg., Wi.; Harl. apud Va. ₂]

Lall.	cod. Lall. [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃]
M	cod. Monacensis Clm 7020, saec. XV [apud Wi.]
N	folia cod. L Norimbergensia [apud Wi.]
ξ	consensus codd. L (quo deficiente M) c [apud Wi.]
Oehl.	cod. Oehliensis [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃]
Oxon.	codd. Oxonienses (decem) [apud Heus.]
P	cod. Parisinus lat. 6601, saec. IX ^[Wi] vel IX–X ^[Atz] [apud Atz., Joc., Wi.]
p	cod. Vaticanus Palatinus lat. 1531, saec. XII ^[Wi] vel XIII ^[Atz] [apud Kays., Atz., Joc., Wi.; Palat. apud Ri. ₂ ; Pal. apud Va. ₂]
π	cod. Parisinus 6342, saec. XIV [apud Atz.]
Q	cod. Parisinus lat. 6347, saec. VIII–IX ^[Atz] vel IX ^[Wi] [<i>mut.</i> ; <i>continens</i> 2,72–3,11] [apud Atz., Wi.]
Reg.	cod. Reg. [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃]
S	cod. Monacensis clm 650, saec. XV [apud Wi.]
ς	codd. deteriores [apud Atz., Joc.]
T	cod. Tricassensis 552, saec. XIV [apud Atz.]
V	cod. Leidensis Vossianus Latinus Q. 71, saec. IX ^[Wi] vel IX–X ^[Atz] [apud Atz., Joc., Wi.]
Vin.	cod. Vinariensis (bibliothecae Ducalis), recentissimae aetatis [Vin. / Vinar. apud Heus.]
φ	cod. Vaticanus Borgia 326, saec. XII [apud Atz.]
X	consensus codd. L c p [apud Atz., Joc.]
Z	consensus codd. Q B H V P b [apud Atz., Joc., Seg.]

ω	consensus ζ ξ (2,25–51 ζ c) [apud Wi.]
1324	cod. Patavinus Anton. 50 [apud Wi.]
1378	cod. Cameracensis 939 [apud Wi.]
1405	cod. Romanus Bibl. Angel. 1391 [apud Wi.]
1416	cod. Londinensis Add. 11937 [apud Wi.]
14218	cod. Vaticanus Reg. lat. 1481 [apud Wi.]
1422 (Pat.)	cod. Patavinus Bibl. Univ. 1345 [apud Wi.]
1422 (Vat.)	cod. Vaticanus Ottob. lat. 2840 [apud Wi.]
1451	cod. Bergomensis MA 351 [apud Wi.]
1459	cod. Oxoniensis Auct. F. 1.12 [apud Wi.]
1469	cod. Guelferbytanus Aug. 4 ^o 3.3 [apud Wi.; vid. 'Gu.3']
1471	cod. Bergomensis MA 323 [apud Wi.]
	ad orat.
A	cod. Abrincensis bibl. mun. 238, saec. IX [<i>mut.</i>] [apud Or., Kays., Wilk., Kl., Yon, Joc., West., Seg.; Abrinc. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ , Va. ₂ , Di.; Abrincensis / Abrinc. apud Mu.] [vid. 'A' ad de orat.]
B	cod. Barcinonensis bibl. univ. 12, saec. XV [apud West.]
b	cod. Erlangensis 76, saec. X [apud Kays.] [vid. 'b' ad de orat.]
β	emendationes selectae tertiae manus cod. Vaticani lat. 1709 [apud Yon, West.]
Bud.	cod. Budapestinus bibl. nat. Széchényi lat. 148, ca. a. 1470 [<i>continens</i> §§ 1–170] [apud West.]

γ	emendationes selectae codd. mutilorum interpolatorum sive ‘recensionis Gasparinianae’ [apud Yon, West.]
codd. dett.	codd. Itolorum coniecturis interpolati [apud Wilk.]
D	cod. Dresdensis Dc 108 [apud West.; Dresd. apud Va. ₁ , Ri. ₂ ; Dresdens. apud Mu.; Dr. apud Or.]
Δ	cod. Oxoniensis bibl. Bodl. Lat. class. d. 37, a. 1412 [<i>mut.</i>] [apud West.]
E	cod. Vaticanus Barb. lat. 126, saec. XV [apud West.]
ε	cod. Einsiedlensis 307 (ex cod. F descriptus) [apud West.; Eins. apud Or., Va. ₁ , Kays., Ri. ₂ ; Einsidlens. apud Mu.] emendationes selectae cod. Einsiedlensis 307 (cod. non mixtus) [apud Yon]
F	cod. Florentinus Magliabecchianus I, 1, 14 / Florentinus bibl. nat. centr. C. S. J. I. 14, scriptus aa. 1422/3 [apud Wilk., Yon, Joc., West.]
f	cod. Halensis Y g 24 (olim Vitebergensis), ex π a. 1432 descriptus [apud West.; Viteb. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ ; Vitembergens. apud Mu.; Vit. apud Or., Kays.; cod. Vit. apud Yon] [vid. ‘f’ ad top.]
flor. Bern.	13 sententiae in cod. Bernensi bibl. civ. univ. 527, saec. XV [apud West.]
flor. Regin.	10 sententiae in cod. Vaticano-Reginensi lat. 358, saec. XV [apud West.]
G	cod. Guelferbytanus Gudianus 38 [apud West.; Gud. c apud. Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ ; Gudian. c apud Mu.; = Gu.3?]
g	cod. Guelferbytanus 199 [apud West.]
Gu.1	cod. Guelpherbytanus, ca. a. 1300 [apud Or.]
Gu.2	cod. Guelpherbytanus, saec. XIII [apud Or.]
Gu.3	cod. Guelpherbytanus III.3, a. 1469 [<i>mut.</i>] [apud Or., Kays.; = G?]
H	cod. Hauniensis kgl. bibl. Thott 397, 2 ^o , saec. XV [apud West.]

Θ	cod. Trecensis sive Tricassensis (Troyes), Bibl. munic. 1559, saec. XV [mut.] [apud West.]
J	cod. Vaticanus Rossi lat. 557, saec. XV [apud West.]
K	cod. Stockholmiensis kgl. bibl. Va. 11, saec. XV [apud West.]
L	cod. Laudensis (deperditus), olim ab episcopo Gerardo Landriano a. 1471 inventum (pro deperdito cod. Laudensi omnium integrorum fonte) = consensus codd. F P O U B H N S K R W J E Q V T Bud. [apud West.] consensus codd. F O P M (cod. Laudensis deperditus) [apud Wilk.] consensus codd. F P O [apud Yon, Kl., Joc., Seg.]
Λ	textus erasus §§ 112–122 in cod. Lugduno-Batav. bibl. univ. BPL 127 B, saec. XV [mut.] [apud West.]
l	cod. Florentinus Laur. S. Marci 262, saec. XV [mut.] [apud West.]
λ	emendationes selectae secundae manus cod. Florentini Laur. 50, 18, a. 1423 ex F descripti [apud Yon, West.]
Laur. 50,1	cod. Laurentianus (suppletus) [apud Yon]
M	cod. Mutinensis a Q 8, 25, olim VI D 6 (e P ut vid. descriptus) [apud Wilk., Joc., West.]
m	cod. Florentinus Magliab. VI 185, a. 1418 [mut.] [apud West.]
μ	consensus codd. mutilorum sive omnium sive reliquorum [apud West.] codd. mutili recentiores [m apud Wilk.]
N	cod. Parisinus bibl. nat. lat. 17154, saec. XV [apud West.]
Ξ	cod. Gratianopolitanus bibl. mun. 857 (136), saec. XV [mut.] [apud West.]
O	cod. Vaticanus Ottobonianus 2057, a. 1422 scriptus [apud Wilk., Yon, Joc., West.; Ottob. apud Va. ₂] [vid. 'O' ad de orat.]

P	cod. Vaticanus Palatinus lat. 1469, saec. XV (a. 1423) [apud Wilk., Yon, Joc., West.] [vid. 'P' ad de orat.]
π	emendationes selectae Poggii Bracciolini in Florentino Laur. 50,13 (ex F descripto) [apud Yon, West.]
Q	cod. Toletanus bibl. capit. 100–10, saec. XV [apud West.]
R	cod. Remensis bibl. mun. 1109, saec. XV [apud West.]
ρ	cod. Florentinus Laurentianus 50,1 [apud West.]
S	cod. Pistoriensis bibl. com. 6 (A, 15), saec. XV [apud West.]
Σ	cod. Trecensis bibl. mun. 552, ante a. 1343 [<i>mut.</i>] [apud West.]
T	cod. Mediolanensis Trivulz. 723, saec. XV [apud West.]
U	cod. Ithacensis (N.Y.), Cornell univ. bibl. B 2 / bibliothecae Universitatis Cornellianae, saec. XV siglo B 2 insignitus e Ioannis Lamolae apographo a. 1428 facto ab Alesio Germano descriptus et cum lectionibus familiae M contaminatus [apud West.] [vid. 'U' ad de orat.]
V	cod. Matritensis bibl. nat. 10060, saec. XV [apud West.]
vulg.	textus vulg. receptus [apud Ku.] vulg. emendationes selectae veterum edd. ante Manutium (Ven. 1546) [apud Yon]
W	cod. Montepessulanus bibl. univ. medic. 214, saec. XV [apud West.; Mon. apud Or.]
Φ	cod. Matritensis bibl. nat. 10218, saec. XV [<i>mut.</i>] [apud West.]
Ψ	cod. Lovaniensis bibl. univ. 107, saec. XV [<i>deperditus; exstant photographiae textus §§ 91–97 ex., §§ 103–109, 238 ex.</i>] [apud West.]
	ad Pis.
α	fons communis codd. E et ef [apud Nis.]

C	excerpta Sedulii Scotti, servata in codice Cusano 52 (olim C. 14), saec. XII [apud Nis.] cod. Cusanus C. 14, saec. XII [Cus. apud Cla.]
c	cod. Oxon. Canonici 226 [apud Cla.]
E	cod. Berolinensis lat. fol. 252 (olim Erfurtensis), saec. XII ^[Nis] <i>vel</i> XII–XIII ^[Cla] [apud Cla., Kl., Nis.] [vid. 'E' ad Balb., Sest., 'e' ad Cael.]
e	cod. Vaticanus Pal. lat. 1525, saec. XV [apud Cla., Nis.] [vid. 'B' ad fin.]
f	cod. Erlangensis 618, saec. XV [apud Nis.]
k	cod. Paris. 7779, a. 1459 scriptus [apud Cla.]
M	cod. S. Mariae, nunc Laur. Conv. Soppr. 13 (Lag. 39) [apud Cla.]
o	cod. Oxon. Dorvill. 78 (Lag. 38) [apud Cla.]
s	cod. Senensis H. VI. 12 [apud Cla.]
V	cod. tabularii Basilicae Vaticanae H. 25, saec. IX [<i>continens</i> §§ 32–74] [apud Cla., Nis.; Vatican. apud Mu.; Basil. apud Va. ₂]
φ	cod. Laur. XLVIII.24 (Lag. 24) [apud Cla.]
X	cod. Vaticanus lat. 11458, saec. XV [apud Nis.]
χ	cod. S. Marci 254 (Lag. 3) [apud Cla.]
ω	fons communis codd. α et X [apud Joc.; Ω apud Nis.] cod. Laur. XLVIII.26 (Lag. 26) [apud Cla.]
	ad rep.
V	cod. Vaticanus Latinus 5757 (palimpsestus), saec. IV–V [apud Po.; palimpsestus Vatic. apud Mu.; cod. / codd. apud edd.] V ¹ – prima manus; V ² – secunda manus, *V, *V ¹ , *V ² (cum nomine hominis docti) – lectio aut V aut V ¹ aut V ² a prioribus attributa, quam ipse cernere non potuit [apud Po.]

	ad Sest.
B	cod. Bernensis 136, saec. XII (e cod. P post correcturam descriptus) [apud Mas.]
E	cod. Berolinensis lat. fol. 2 ^o 252 (olim Erfurtensis), saec. XII ⁱⁿ . Corbeiae novae scriptus, quae exstant lectiones a J. Gulielmo enotatae in ed. Lambiniana (M. T. Cic. Opera omnia, ed. D. Lambinus, ap. P. Santandreamum, Lugduni 1577–1578), hodie in Bibl. Univ. Leid. 762. B. 9/10 [apud Mas.] [vid. 'E' ad Balb., Pis., 'e' ad Cael.]
G	cod. Bruxellensis 5345 (olim Gemblacensis), saec. XI ⁱⁿ . ^[Mas] vel XII ^[Cla, Kl] [apud Kl., Mas.] G ¹ prima manus, G ² correcturae paulo recentiores [apud Mas.] [vid. 'G' ad Balb., 'g' ad Cael.]
H	cod. Harleianus 4927, saec. XII ^{med} . in media Francia scriptus, in quo orationes decurtatae exstant [apud Mas.] H ¹ – prima manus; H ² – correcturae paulo recentiores [apud Mas.] [vid. 'H' ad Balb., 'h' ad Cael.]
N	cod. recensionem Italicam continens ex cod. Parisino 1778 (f), saec. XIV ^{ex} , et Med. Laur. 76. 24 (n), saec. XVI ⁱⁿ , restitutus [apud Mas.]
P	cod. Parisinus 7794, saec. IX ^{med} . in urbe Turonum scriptus [apud Kl., Mas.] P ¹ – prima manus; P ² – correcturae eiusdem fere aetatis; P ³ – correcturae multo recentiores ex ed. Naugeriana 1519 sumptae [apud Mas.] [vid. 'P' apud Balb., Cael.]
S	cod. Monacensis 15734 (olim Salisburgensis), ca. aa. 1465–70 Florentiae a Bastiano Foresi scriptus [apud Mas.] [vid. 'S' ad Balb., 's' ad S. Rosc.]
ς	nonnulli codd. recentiores [apud Mas.]
V	cod. Vaticanus 1525 (olim Palatinus), a. 1467 [apud Mas.]
	ad S. Rosc.
A	cod. Laurentianus XLVIII. 10, a. 1415 (i. e. 1416) a Ioanne Arretino scriptus (Lag. 10) [apud Cla., Kast.]
B	excerpta Bartolomaei de Monte Politiano in cod. Laur. plut. LIV 5 [apud Cla., Kast.] [vid. 'B' ad Cael.]

C	cod. Cluniacensis 496, deperditus, ubi consensu V et B certo cognoscitur [apud Kl.] [vid. 'C' ad Cael.]
Helmstad.	cod. Helmstadiensis [apud Ri. ₂]
π	cod. Perusinus E.71, a. 1417 (?) scriptus [apud Cla., Kast.]
s	cod. Monacensis 15734 (olim Salisburgensis), ca. aa. 1465–70 Florentiae a Bastiano Foresi scriptus [apud Cla.] [vid. 'S' ad Balb., Sest.]
σ	cod. Pistoriensis A. 32, a Sozomeno scriptus [apud Cla., Kast. ad S. Rosc.]
V	cod. Paris. 14749 (olim S. Victoris 91), saec. XV ⁱⁿ . [apud Kast.; Σ apud Cla., Kl.] [vid. 'Σ' ad Cael.]
w	cod. Guelferbytanus 205 [apud Cla.]
φ	cod. Laurentianus LII. 1 (Lag. 65) [apud Kast.]
χ	cod. Laurentianus XLVIII. 25 (Lag. 25) [apud Cla., Kast.]
ψ	cod. Laurentianus (Gadd.) XC sup. 69, saec. XV [apud Cla., Kast.] [vid. 'ψ' ad Cael.]
Ω	codd. omnes praeter palimpsestum Vaticanum et B [apud Kast.] codd. omnes praeter palimpsestum Vaticanum [ω apud Kl.]
ω	consensus codd. A π σ φ χ ψ [apud Kast.]
	ad top.
(A)	consensus codd. A B m [A apud Wilk.]
A	cod. Vossianus Lat. Fol. 84, saec. IX ^[Gio] vel IX–X ^[Pla.Pea] vel X ^[Wilk] [apud Joc.; (A) apud Wilk.; apud Kays.] [vid. 'A' ad ac., div., fat., nat. deor.]
a	cod. Einsiedlensis 324, saec. X [apud Or., Joc.; (a) apud Wilk.; Eins. apud Ri. ₁ , Va. ₁ ; Einsiedl. apud Ri. ₂]

B	cod. Vossianus Lat. Fol. 86, saec. IX ^[Gio] <i>vel</i> X ^[Wilk,Pla,Pea] [(B) apud Wilk.; apud Kays.] [vid. 'B' ad ac., div., fat., nat. deor.]
b	cod. Sangallensis 830, saec. X [apud Or., Joc.; (b) apud Wilk.; Sangall. apud Ri. ₂]
β	cod. Bernensis 219 ^c , saec. XI [apud Joc.; (β) apud Wilk.]
c	cod. Sangallensis 854, saec. X ^[Or] <i>vel</i> XI ^[Wilk] [<i>mut.</i>] [apud Or., Joc.; (c) apud Wilk.]
Colon.	cod. Coloniensis [apud Ri. ₃]
d	cod. Sangallensis 818, saec. XI [apud Or., Joc.; (d) apud Wilk.; Sang. d apud Ri. ₁ ; Sangall. d apud Ri. ₂]
f	cod. Halensis Y g 24 (olim Vitebergensis), saec. XV (a. 1432) [apud Or.; (f) apud Wilk.; Viteb. apud Ri. ₁ , Va. ₁] [vid. 'f' ad orat.]
Gryph.	cod. Gryphianus [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ ; Gr. apud Or.]
j	?? [apud Joc.]
L	cod. Leidensis 90, saec. XI [apud Wilk., Joc.]
m	cod. Florentinus Marcianus Lat. 257, saec. IX ^[Gio] <i>vel</i> X ^[Wilk,Pla,Pea] [apud Wilk.] [vid. 'F' ad ac., div., fat., nat. deor.]
O	cod. Ottobonianus 1406, saec. X [apud Wilk., Joc.]
Oxon.	codd. Oxonienses duo [apud Va. ₁ ; U + ψ apud Or.]
Sang.	cod. Sangallensis (unus / duo) [apud Ri. ₁ , Va. ₁ ; vid. 'b', 'c', 'd']
U	cod. Oxoniensis [apud Or.; vid. 'Oxon.']
V	cod. Vossianus 70, saec. X [apud Wilk., Joc.]
ψ	cod. Oxoniensis [apud Or.; vid. 'Oxon.']
	ad Tusc.
B	cod. Bruxellensis 5351, 2

	[apud Pohl., Joc., Gi.; Brux. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Va. ₂ ; Bruxell. apud Mu.; Bruxell. / Brux. / B apud Ri. ₃]
b	cod. Bernensis 438, olim Bongarsianus, saec. XV [apud Or.; Bern. / Bern. b apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ , Ern.]
Balliol.	cod. Balliolensis Oxoniensis [apud Dav.; unus Oxon. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ , Ern.; Oxoniens. unus apud Mu.; unus Ox. apud Kl.]
Duisb.	cod. Duisburgensis [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃]
F	frg. Oxoniense / Bodleianum [apud Pohl., Gi.; Oxon. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Va. ₂]
G	cod. Guelferbytanus Gudianus 294 [apud Pohl., Joc., Gi.; Gud. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ , Va. ₂ ; Gudian. / Gud. / Gu. apud Mu.]
Gr	cod. Gryphianus [apud Pohl.]
H	excerpta Hadoardi, in cod. Vat. Reg. Lat. 1762, saec. IX [apud Pohl., Joc., Gi.] [vid. 'K' ad de orat., Lael., 'R' ad div., fat.]
K	cod. Cameracensis A 943 / 842 [apud Pohl., Joc., Gi., Seg.]
Lagom.	codd. Lagomarsiniani [apud Ri. ₁ , Va. ₁]
Leid.	cod. Leidensis Vossianus [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ , Ern.]
M	cod. Ambrosianus T 56 sup. [apud Pohl., Joc.] cod. Mon. 277, saec. XV (1465) [Mon. a / Mon. b apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ , Va. ₂ ; Monac. apud Ri. ₂ ; apud Pea.]
Marb.	cod. Marburgensis [apud Ri. ₁ , Va. ₁]
Oxon.	codd. Oxonienses (quinque) [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃]
P	cod. Palatinus 1514 [apud Pohl., Seg. (?)]
p	cod. Pithoeanus (deperditus) [apud Gi.; Pith. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂]
R	cod. Parisinus (Regius) 6332 [apud Pohl., Gi., Seg.; Reg. apud Dav., Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ ; Reg. / Paris. apud Mu.; Par. apud Va. ₂]

Rehd.	cod. Rehdigeranus 64 (XXV = S. I. 4. 15), saec. XV [Rehd. apud. Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ ; apud Pea.]
ς	codd. deteriores aliqui vel cod. deterior unus praeter eos qui modo numerati sunt [apud Pohl., Joc., Gi.]
V	cod. Vaticanus Latinus 3246 [apud Pohl., Joc., Gi.; Vatic. apud Dav.; Vat. apud Ri. ₁ , Va. ₁]
W	cod. Vindobonensis (fort. W 222, olim 205) [Vind. / Vind. a apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ , Va. ₂]
Φ	?? [apud Seg.]
X	consensus codd. G K R V [apud Pohl., Joc., Gi.]
	ad Verr.
b	cod. S. Marci 255, saec. XV [apud Pet.]
D	cod. Parisinus 7823, saec. XV ^{in.} e cod. S nondum mutilato descriptus [apud Pet.]
δ	codd. deteriores, e.g. Lagomarsiniani (Lgg.) et ceteri omnes e quibus initio constitutus est textus in libros impressos receptus [apud Pet.]
G ₁	cod. Guelferbytanus (2652, Extravagantium), ad finem saec. XV scriptus (huius cod. gemellus est Parisinus 7822, scriptus a. 1471) [apud Pet.]
G ₂	cod. Guelferbytanus (41 Weissenburgensium), saec. XV [apud Pet.]
K	cod. Harleianus 4105, 'A.D. 1462' scriptus [apud Pet.]
L	cod. Leidensis (Perizonianus 12), saec. XV [apud Pet.]
λ	codd. Lambini [apud Pet.]
p	cod. Parisinus 7776, saec. XI [apud Pet.]
π	consensus codd. p q r [apud Pet.]
q	cod. Mediceus plut. XLVIII, cod. 29, s. Lagomarsinianus 29, saec. XV [apud Pet.]
r	cod. Harleianus 2687, saec. XV [apud Pet.]

S	cod. Parisinus 7775, saec. XIII [<i>mut.; continens 2,1,90–111 Dolabellae</i> – istius singu[lari] [apud Pet.]
s	cod. S. Stephani [apud Pet.]
Z	cod. Harleianus 4852, saec. XV [apud Pet.]

2.3.4 Diomedes (Diom.)

2.3.4.1 Diomedis editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Keil	Keilius, Henricus [Keil, Heinrich], 1857, <i>Grammatici Latini. Vol. I. Flavii Sosipatri Charisii Artis grammaticae libri V, Diomedis Artis grammaticae libri III, ex Charisii arte grammatica excerpta</i> , Leipzig [ed. ster.: Hildesheim 1961]
ς	edd. interpolatae vel omnes vel plures, e quibus adhibitae sunt hae: ed. princeps Veneta Nicolae Iensoni; ed. Ioannis Rivii Venetiis a. 1511; ed. Ascensiana Parisiis a. 1516; ed. Hermannii Buschii Coloniae a. 1523; ed. Ioannis Caesarii Coloniae a. 1533 [apud Keil, Joc.; edd. vett. apud Ri. (1873)]

2.3.4.2 Diomedis codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
A	cod. Parisinus 7494 [apud Keil, Mu., Joc., Seg.; Par. a apud Va. ₁ ; Par. A apud Ri. ₂ , Ri. ₃ , Va. ₂]
B	cod. Parisinus 7493 [apud Keil, Mu., Joc., Seg.; Par. b apud Va. ₁ ; Par. B / Par. apud Ri. ₂ , Ri. ₃ ; Par. B apud Va. ₂]
B ²	cod. B manus secunda [b apud Keil]
M	cod. Monacensis [apud Keil, Mu., Joc., Seg.; Monac. apud Ri. ₂ , Ri. ₃ ; Mon. apud Va. ₂]
p	excerpta cod. Parisini 7530 [apud Keil]

2.3.5 Aelius Donatus (Don.)

2.3.5.1 Donati editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Keil	Keilius, Henricus [Keil, Heinrich], 1864, <i>Grammatici Latini. Vol. IV. Probi Donati Servii qui feruntur de arte grammatica libri ex recensione Henrici Keilii; Notarum Laterculi ex recensione Theodori Mommseni</i> , Leipzig [ed. ster.: Hildesheim 1961]
Wess.	Wessner, Paulus, 1902, <i>Aeli Donati quod fertur Commentum Terenti, accedunt Eugraphi commentum et Scholia Bembina</i> , Vol. I, Leipzig
ς	edd. interpolatae, ex quibus pauca tantum in maiore arte adscripta sunt [apud Keil ad gramm.]

2.3.5.2 Donati codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
	ad comm. Ter.
A	cod. Paris. lat. 7920, saec. XI [correcturae, ubi nihil adnotatum, a m ¹] [apud Wess.]
B	cod. Vatic. Regin. lat. 1595, saec. XIII [incl. <i>Andria II 1,21</i>] [apud Wess.]
C	cod. Oxon. Bodleian. Canon. lat. 95, saec. XV [incl. <i>Euanth. I 2</i>] [apud Wess.; Oxoniensis / Oxon. apud Mu.]
D	cod. Dresd. Dc. 132, saec. XV [apud Wess.]
dett.	codd. DLP [apud Wess.]
F	cod. Florent. Marucell. C. 224, saec. XV [apud Wess.]
L	cod. Leid. Voss. lat. Q. 24, saec. XV [apud Wess.; Lugd. apud Va. ₁]
M	cod. Cesen. Malatest. XXII.11. V, saec. XV [m ⁴ Graeca suppl.] [apud Wess.]
P	cod. Paris. lat. 7921, saec. X [apud Wess.]
T	cod. Vatic. lat. 2905, saec. XV [apud Wess.]

V	cod. Vatic. Regin. lat. 1496, saec. XV [litterae inclinatae = m ² in ras.] [apud Wess., Joc.; Vat. apud Va. ₂]
	ad gramm.
L	cod. Leidensis bibliothecae publicae 122, cuius integra scriptura in utraque arte exhibita est [apud Keil]
L ²	cod. L manus secunda [l apud Keil; m. alt. apud Ri. ₁ , Va. ₁]
P	cod. Parisinus Sangermanensis 1180, in maiore arte adhibitus [apud Keil, Joc.]
p ²	cod. P manus secunda [p apud Keil; m. alt. apud Ri. ₁ , Va. ₁]
S	cod. Berolinensis Santenii 66.4 [apud Keil, Joc.; Santenianus / Sant. apud Ri. ₁ , Va. ₁ ; Santen. apud Ri. ₂ , Ri. ₃ ; Santenianus / Santen. apud Mu.; Sant. apud Va. ₂]
S ²	cod. S manus secunda [s apud Keil; m. alt. apud Ri. ₁ , Va. ₁]

2.3.6 Sex. Pompeius Festus (Fest.) et Paulus (Paul. Fest.)

2.3.6.1 Festi (et Pauli) editiones⁴ (ordine annorum observato dispositae)

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Per.	<i>Nicolai Perotti Cornu Copiae seu linguae Latinae commentarii.</i> Ediderunt Jean-Louis Charlet et al. Praefatus est Sesto Prete, 8 voll., Sassoferrato 1989–2001 [Per. hic laudatur secundum hanc novam editionem; ed. prima: 1489] ⁵
Per. _B	<i>Cornucopiae seu Latinae linguae commentarii locupletissimi, Nicolao Perotto, Sipuntino pontifice autore, denuo ad veteris codicis, & scrip- torum, unde illos deprompserat, fidem, diligentissime recogniti, cum eiusdem libello, in praefationem Plinij Secundi, ad Titum Vespasianum, & rursum in eum ipsum libellum, Cornelij Vitellij annotationibus. M. Terentij Varronis, de lingua Latina libri tres, & totidem de analogia.</i>

4 De Festi editionibus cf. Mue. pp. XXXV–XXXIX; Mommsen ([1865] 1909); Li. pp. XXI–XXVII; cf. etiam Reitzenstein (1887) 97–100.

5 De editionibus antiquis cf. Charlet, vol. 1, 6sq.; cf. etiam Oliver (1947), imprimis p. 377 adn. 1, ubi multi editiones *Cornucopiae* sunt congestae; cf. praeterea bibliographiam apud Charlet, vol. 8, 15–20.

	<i>Sexti Pompeij Festi librorum XIX. fragmenta. Nonij Marcelli compendiosæ doctrinæ ad filium, de proprietate sermonum, tractatus varij, & in hos omnes castigationes non pœnitendæ, opera Michaelis Bentini nuper adiectæ. Præterea index copiosissimus Græcarum & Latinarum dictionum quæ in toto uolumine, nullo ordine passim dispersæ erant, nuper singillatim ad uerbum restitutus, & sic semel temperatus, ut historiae & fabulæ, prouerbia & eiusmodi, quæ prius indigesta, confusâq; erant, nunc belle suo quæque loco distributa sint,</i> Basel (Apud Valentinum Curionem) 1526 [haec ed. notatur 'a' littera apud Charlet]
Bent.	<i>Castigationes</i> , 1526, apud Per. _B
Pi. ₁	*Pius Bononiensis, Ioannes Baptista [Pio, Giovanni Baptista], ⁶ 1500, <i>Nonius, Festus cum Paulo, Varro</i> , Milano [Mediolani] (Apud Ioannem Angelum Scinzenzeler) [ed. princ. Festi ⁷]
Pi.	Pius Bononiensis, Ioannes Baptista [Pio, Giovanni Baptista] (adiuvante G. Conago ⁸), 1511, <i>Nonii Marcelli, peripathetici ad filium de verborum proprietate cōpendium, Sexti festi Pompeii fragmenta, Per ordinem Alphabeti, Marci terëtii varronis de lingua Latina libri tres. De Analogia libri duo</i> , Paris (Apud Ioannem Marchandum [Marchant]) [edd. etiam emissæ sunt: a. *1502, Venezia (Apud Christophorum de Pensis); a. *1510, Milano [Mediolani] (Apud Leonardum Pachel) [cf. 'Med.']; a. *1513, Venezia [cf. 'Ald.']; a. *1519, Paris (Apud Ioannem Parum [Jean Petit] resp. De Marnef); a. *1527, Venezia (cum annotationibus M. Bentini); aa. *1528 / 1529, Paris (Apud N. Savetierum [Savetier]) ⁹]
Med.	* <i>Nonius Marcellus, Sextus Pompeius Festus, Marcus Terentius Varro</i> , 1510, Milano [Mediolani] (Apud Leonardum Pachel) [cf. 'Pi.'] [Mediolan. apud Vossius; Mediol. apud Bo.; ed. Pii apud Mu.]

6 De Pio cf. Ritschl (1868) 53–59 (ad Plautum); cf. descriptionem huius editionis apud Mommsen ([1865] 1909) 272; cf. præterea Mue. pp. XXXVsq.; Reitzenstein (1887) 98sq. (cf. etiam de anno); Li. pp. XXIIsq.

7 Cf. Mommsen ([1865] 1909) 272; Reitzenstein (1887) 98; Li. pp. XXIIsq. – Sed cf. Mue. p. XXXV: “Princeps Pauli editio, quam e codice Guelferbytani chartacei simili expressam supra diximus, ea habetur, cui inscriptum est: *Sext. Pompeius Festus de verborum significatione. Mediol. 3. Non. Aug. 1471*. Variantem eius lectionem Lindemannus dedit integram. Mihi ad manus erat exemplar paulo recentius, quo in fine literae V. haec habet notata: *Festi Pompei liber peroptime emendatus expletus est: ac impensa Iohannis de Colonia nec non Iohannis Manthen de Gherrezen qui una fideliter degunt impressioni deditus Anno a natali christiano 1474 die 24 decembris*. Hi typographi aperte Paulum ex Mediolanensi exemplari expresserunt: quae propria habent, præter typographica sphalmata, aut perpauca aut nulla sunt. Neque alia ratione a pluribus typographis Paulus versus exitum quinti decimi saeculi multis exemplaribus propagatus est: saepe etiam cum Nonio Marcello et Varrone uno volumine coniunctus, ut in exemplaribus impressis Parmae 1480 tertio Idus Decembris.”

8 De Conago editore, qui Pii absentis vices sustinuit, cf. Mue. p. XXXV; Mommsen ([1865] 1909) 272 adn. 1.

9 Editionibus aa. 1528 et 1529 usus est Mue. (cf. p. XXXVI adn. 1).

Ald.	<p>*Manutius, Aldus / Perottus, Nicolaus, 1513, <i>Cornucopiae, sive linguae latinae cōmentarii recogniti atq[ue] ex archetypo emendati. Index copiosissimus dictionum omnium, quæ in hisce Syrontini commentariis, quæ in libris de lingua latina, & de Analogia M. T. Varronis; quæ in undeviginti librorum fragmentis Sexti Pompeii Festi: quæ in compendiis Nonii Marcelli de proprietate sermonum continentur. Ejusdem Syrontini libellus, quo Plinii epistola ad Titum Vespasianum corrigitur. C. Vitellii in eum ipsum libellum Syrontini Annotationes. M. T. Varronis de lingua latina libri tres, quartus, quintus, sextus. Ejusdem de Analogia libri tres. S. Pompeii Festi undeviginti librorum fragmenta. N. Marcelli Compendia, in quibus tertia fere pars addita est ... labore ... Iucundi nostri Veronensis ... Additus praeterea est longus tractatus de generibus</i>, Venezia (In aedibus Aldi et Andreae Soceri)¹⁰ [cf. 'Per.'; 'Pi.'; edd. iteratae *1517 et *1521] [apud Bo.; Aldin. apud Vossium]</p>
Ald. ₂	<p>*Manutius, Aldus, 1527, <i>Nicolai Perotti Cornucopiae, sive Linguae latinae commentarii ... recogniti atque ... emendati; Index ... dictionum omnium ...; ejusdem Syrontini Libellus quo Plinii epistola ad Titum Vespasianum corrigitur; Cornelii Vitellii in eum ipsum ... libellum annotationes; M. Terentii Varronis de Lingua latina libri tres, quartus, quintus, sextus; ejusdem De analogia libri tres; ... diligentia Iucundi nostri Veronensis ... Additus praeterea est longa dissertatio de generibus. Huc accedunt castigationes in hunc ipsum Nonium non contemnendae ... obiterque in Varronem & Festum, ex veterum codicum fide Michaelis Bentini opera</i>, Venezia (Per Aldum et Andream Asulanum socerum) [cum Bentini notis, quae primum a. 1526 emissae sunt, locupleta; vid. 'Bent.', 'Per._B']</p>
Bent.	<p><i>Castigationes</i>, 1526, apud Per._B [vid. 'Per.'; cf. etiam Ald.₂]</p>
Aug.	<p>Augustinus, Antonius [Agustín, Antonio], 1585, 'Sex. Pompei Festi de verborum significatione libri XX. Una cum Pauli Diaconi ab Antonio Augustino Epitome coniuncti' [1559], in: <i>Auctores Latinae linguae in unum redacti corpus. M. Terentius Varro De lingua Latina. M. Verrii Flacci fragmenta. Festi fragmenta à Fulvio Ursino edita. Schedæ Festi à Pomp. Laeto relictæ. Sext. Pomp. Festus, Paulo Diacono coniunctus. Nonius Marcellus. Fulgentius Plantiades. Isidori Originum libri XX. Ex Veteribus Grammaticis qui de proprietate & differentiis scripserunt, excerpta. Vetus Kalendarium Romanum. De nominibus & prænominibus Romanorum. Varii Auctores qui de notis scripserunt. Notæ Dionysii Gothofredi J.C. ad Varronem, Festum & Nonium. Variæ lectiones in Fulgentium et Isidorum. Index generalis in omnes superiores authores</i>, [s. l.] (Apud Guilielmum Leimarium), 241/242–477/478 [Aug. hic laudatur secundum hanc editionem]</p>
Scal.	<p><i>M. Verrii Flacci quæ extant et Sex. Pompei Festi de verborum significatione libri XX. Josephi Scaligeri Iulii Caesaris f. in eosdem libros</i></p>

10 De Iucundo Veronensi cf. Mu.(Non.) vol. 2, pp. 278sq.

	<p><i>Castigationes, Recognitae & auctae</i>, Paris [Lutetiae] (Apud Mamer- tum Patissonium, in officina Rob. Stephani.) 1576¹¹</p> <p>[*prima editio: <i>M. Verrii Flacci quae extant. Sex. Pompei Festi De verborum significatione libri XX. Et in eos Iosephi Scaligeri Jul. Caesaris filii Castigationes nunc primum publicatae</i>, Genève 1575 (Apud Petrum Santandreamum)]¹²</p>
Urs.-1	<p>*Ursinus, Fulvius [Orsini, Fulvio], 1581, <i>Sex. Pompei Festi De verbo- rum significatione fragmentum ex vetustissimo exemplari bibliothecae Farnesianae descriptum</i>, Roma (Apud Georgium Ferrarium) [ed. et emissa est: Roma, *1582 (Apud Vincentium Accoltum)]</p>
Urs.	<p>*Ursinus, Fulvius, 1583, <i>Sex. Pompei Festi De verborum significa- tione fragmentum ex vetustissimo exemplari Bibliothecae Farnesianae descriptum. Schedae quae Festi Fragmento detractae apud Pompo- nium Laetum extabant. Ex bibliotheca Fulvi Ursini. Notae in Sex. Pompei Festi Fragmentum, Schedas et Epitomam</i>, Genève (Apud Petrum Santandreamum [Pierre de Saint-André])¹³</p> <p>[ed. et emissa est: *1582, Firenze (Apud Iunctas)]</p> <p>Ursinus, Fulvius, 1585, 'Sexti Pompei Festi de verborum significa- tione fragmentum. Ex vetustissimo exemplari Bibliotheca Farnesiana descriptum. Schedae quae Festi fragmento detractae apud Pomponium Laetum extabant. Ex Bibliotheca Fulvi Ursini', in: <i>Auctores Latinae linguae in unum redacti corpus. M. Terentius Varro De lingua Latina. M. Verrii Flacci fragmenta. Festi fragmenta à Fulvio Ursino edita. Schedae Festi à Pomp. Laeto relictæ. Sext. Pomp. Festus, Paulo Dia- cono coniunctus. Nonius Marcellus. Fulgentius Plantiades. Isidori Originum libri XX. Ex Veteribus Grammaticis qui de proprietate & differentiis scripserunt, excerpta. Vetus Kalendarium Romanum. De nominibus & prænominibus Romanorum. Varii Auctores qui de notis scripserunt. Notae Dionysii Gothofredi J.C. ad Varronem, Festum & Nonium. Variæ lectiones in Fulgentium et Isidorum. Index generalis in omnes superiores authores</i>, [s. l.] (Apud Guilielmum Leimarium). M. D. LXXXV, 117/118–239/240 [Urs. hic laudatur secundum hanc editionem]</p>

11 De Scaligeri editione Mue. p. XXXVII sic iudicat: "Hac Antonii Augustini editione tota nititur opera a Iosepho Scaligero in Festo posita. Hic neque codicem, neque ulla alia subsidia adhibuit, sed solo A. Augustini exemplari felicissima ingenii acie dispecto Festum magis auxit, quam alius quisquam criticus ex opulentissimo apparatu: imprimis eo quod earum Festi glossarum, quae igne vastatae sunt, non singula verba sed universum tenorem ita demonstravit, ut in plerisque dubitationi nullum locum reliquerit. Ubi in ardua hac et ancipiti via titubasse videatur, satis dictum in annotatione: hic magni viri admirationem non possum fortioribus verbis prodere, quam Lipsii, qui: *Nihil posse divinius*, proclamavit."

12 Partes voluminis sic inscriptae sunt: (1) *In Sex. Pompei Festi libros De verborum significatione Annotationes* [Basel 1574]; (2) *Iosephi Scaligeri in Sex. Pompei Festi libros De verborum significatione Castigationes. Quibus adiunctae sunt doctissimorum virorum, ex Veneziano codice, Annotationes* [Basel 1575].

13 Cf. descriptionem huius editionis apud Mommsen ([1865] 1909) 273sq.

Dac.	Dacerius, Andreas, 1699, <i>Sex. Pompei Festi et Mar. Verrii Flacci de verborum significatione. Lib. XX. Notis et emendationibus illustravit Andreas Dacerius, in usum serenissimi Delphini. Accedunt in hac Nova Editione Notae integræ Josephi Scaligeri, Fulvii Ursini, & Antonii Augustini, cum Fragmentis & Schedis, atque Indice novo</i> , Amsterdam (Sumptibus Huguetanorum)
Mue.	Mueller, Carolus Odofredus, 1880 (¹ 1839), <i>Sexti Pompei Festi De verborum significatione quae supersunt cum Pauli epitome emendata et annotata a Carolo Odofredo Muellero. Editio nova. Accedunt D fere coniecturae vv. dd. post Muellerum factae</i> , Leipzig [ed. ster.: Hildesheim / New York 1975] rec.: T. Bergk, <i>Allgemeine Literatur-Zeitung vom Jahre 1842</i> (Halle / Leipzig), Nr. 103, 209–211 (+ ‘Fortsetzung’)
Thew.	Thewrewk de Ponor, Aemilius, 1889, <i>Sexti Pompei Festi De verborum significatu quae supersunt cum Pauli Epitome</i> , Pars I, Budapest ¹⁴ rec.: H. Nettleship, <i>CR</i> 4 (1890) 412–413
Li.	Lindsay, Wallace M., 1913, <i>Sexti Pompei Festi De verborum significatu quae supersunt cum Pauli Epitome</i> , Leipzig [ed. ster.: Hildesheim / New York 1965]
Li. _a	Lindsay, W.-M., 1930, <i>Festus</i> , in: J. W. Pirie / W.-M. Lindsay (edd.), <i>Glossaria Latina. IV. Placidus, Festus</i> , Paris, 71–467 [ed. ster.: Hildesheim 1965]
Mos.	Moscadi, Alessandro, 2001, <i>Il Festo farnesiano (Cod. Neapol. IV.A.3)</i> , Firenze (Studi e testi 19)
Pier.	Pieroni, Paolo, 2004, <i>Marcus Verrius Flaccus’ De significatu verborum in den Auszügen von Sextus Pompeius Festus und Paulus Diaconus. Einleitung und Teilkommentar (154,19–186,29 Lindsay)</i> , Frankfurt a. M. / Berlin / Bern / Bruxelles / New York / Oxford / Wien (Studien zur klassischen Philologie 147)
CN	Crawford, Michael / North, John, <i>Sextus Pompeius Festus. De significatu verborum. Edition, translation and commentary</i> (ed. non iam in lucem edita)

2.3.6.2 Festi (et Pauli) codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
α	consensus codd. M L E [apud Li.]
β	consensus codd. G I R [apud Li.]

¹⁴ Thew. non habet in sua editione apparatus, sed in praefatione enumerat codices, quos inspexit.

Basil.	frg. Basileense I, 9 ^a , saec. X [<i>habet p. 305,8 Li. aliquem sed unde – 313,9 dicuntur; 383,3 Mercurio – 393,6 in hortos</i>] [apud Li.]
E	cod. Escorialensis O III 31, saec. X [apud Li.; apud Thew.]
F	cod. Farnesianus IV A 3, saec. XI [<i>continet quatern. IX, XI (pars), XII, XIII, XIV, XV</i>] ¹⁵
F ^{ab}	“ (teste Abelio)
F ^{ar}	“ (teste Arndtsio) [cod. apud Mue.]
F ^c	“ (teste Croenerto)
F ^k	“ (teste Keilio)
F ^L	“ (teste E. A. Loewio)
F ^u	“ (teste Ursino)
	[apud Li., Joc.; cod. / Farnesianus / Festus apud multos edd.; apud Thew.]
G	cod. Guelferbytanus Aug. 10,3, saec. X [<i>quo ex cod. descriptus est Vindobonensis 142, saec. X</i>] [apud Li.; Gu. apud Mue.; apud Thew.]
I	cod. Leidensis Vossianus 37, saec. X–XI [apud Li.; apud Thew.]
L	cod. Leidensis Vossianus 116, saec. X [apud Li.; apud Thew.]
M	cod. Monacensis 14734, saec. X–XI [apud Mue., Li.; apud Thew.]
P	cod. Cheltenhamensis Phillippianus 816, saec. XI ⁱⁿ . [apud Li.]
Paris.	frg. Parisiense 7575 (fol. 3), saec. X–XI [<i>habet p. 503,1 Li. Tegillum – 505,12</i>] [apud Li.]
R	cod. Leidensis Vossianus 135, saec. X–XI [apud Li., Joc.; apud Thew.]
T	cod. Trecensis 2291, saec. X–XI [<i>plurima lemmata praetermisit scriba neglegentissimus</i>] [apud Li.; apud Thew.]
U	cod. Vaticanus lat. 3368, saec. XV [<i>quatern. XVI</i>] [apud Li.]

15 Cf. descriptiones Festi vel Pauli codicum: Mue. pp. II–XII; Li. pp. III–XXI; P. K. Marshall in Reynolds (1983) 162–164. – Cf. reproductiones photographicas: Aemilius Thewrewk de Ponor, *Codex Festi Farnesianus XLII tabulis expressus. Consilio et impensis Academiae Litterarum Hungaricae edidit A. T. de P. Tabulas photographicas arte Justini Lembo Neapolitani confectas phototypice descripsit Georgius Kloss Budapestensis*, Budapest 1893.

V	Parisienses schedae (Inv. Rés. X. 96), saec. XV [<i>quatern. XVI</i>] [apud Li., Joc.]
W	cod. Vaticanus lat. 3369, saec. XV [<i>quatern. VIII, X, XVI</i>] [apud Li., Joc.]
Wirceb.	frg. Wirceburgense (s. n.), saec. X [<i>habet p. 77,2 Li. appellari – 78,3; 92,32–93,26</i>] [apud Li.]
X	cod. Vaticanus lat. 1549, saec. XV XV [<i>quatern. VIII, X, XVI</i>] [apud Li., Joc.; Vatic. 1549 apud Mu.]
(X)	?? [apud Seg.]
Y	cod. Leidensis Voss. Lat. O 9, saec. XV (corrector quidam) XV [quatern. VIII, X, XVI] [apud Li.]
Z	cod. Vaticanus lat. 2731, saec. XV [<i>ad quatern. XVI</i>] [apud Li.]
	cod. Vindobonensis 142, saec. X [apud Thew., Li.]

2.3.7 M. Cornelius Fronto (Fronto)

2.3.7.1 Frontonis editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Hou.	van den Hout, Michael J. P., 1988, <i>M. Cornelii Frontonis epistulae schedis tam editis quam ineditis Emundi Hauleri usus iterum editit</i> , Leipzig
Med.	<i>*M. Cornelii Frontonis Opera inedita cum epistulis item ineditis Antonini Pii M. Aurelii L. Veri et Appiani nec non aliorum veterum fragmentis invenit et commentario praevio notisque illustravit</i> Angelus Maius Bibliothecae Ambrosianae a linguis orientalibus. <i>Pars prior – Pars altera cui adduntur seu edita seu cognita eiusdem Frontonis opera</i> , Milano [Mediolani] (Regiis Typis) 1815 (cf. Hou. p. LXIV) [ed. Mediol. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂]
Nieb.	<i>*M. Cornelii Frontonis Reliquiae ab Angelo Maio primum editae, meliorem in ordinem digestas suisque et Ph. Buttmanni, L. F. Heindorfii, ac selectis A. Maii animadversionibus instructas iterum ed.</i> B. G. Niebuhrius C. F. <i>Accedunt Liber de differentiis vocabulorum et ab eodem A. Maio primum edita Q. Aurelii Symmachi octo orationum fragmenta</i> , Berlin (impensis G. Reimeri) 1816 (cf. Hou. p. LXV) [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂]

2.3.7.2 Frontonis codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
A	cod. Ambrosianus E 147 ord. sup. [apud Hou.; cod. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Va. ₂]
A ¹ / A ²	manus prima / secunda cod. A [m ¹ / m ² apud Joc., Seg., Hou.]

2.3.8 Aulus Gellius (Gell.)

2.3.8.1 Gelli editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Her.	Hertz, Martinus, 1877, <i>A. Gellii Noctium Atticarum libri XX</i> , Leipzig
Ma.	Marshall, P. K., 1968, <i>A. Gellii Noctes Atticae</i> . Recognovit brevis adnotatione critica instruxit, 2 voll., Oxford [ed. corr. 1990]
Mar.	Marache, René, 1967, <i>Aulu-Gelle. Les nuits attiques. Livres I–IV. Texte établi et traduit</i> , Paris (CUF); <i>Tome II. Livres V–X</i> , Paris 1978; <i>Tome III. Livres XI–XV</i> , Paris 1989; <i>Tome IV. Livres XVI–XX</i> , par Yvette Julien, Paris 1998

2.3.8.2 Gelli codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
	ad libb. I–XX
β	cod. Buslidianus, nunc deperditus, saec. fort. XII [<i>libb. I–XX</i>] [apud Ma., Mar.]
Grut.	cod. Gruterianus [<i>ad lib. XI, XIX</i>] [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Mu., Ri. ₃ ; Gruter. apud Mu.]
Laur.	cod. Laurentianus [<i>ad lib. V, XI</i>] [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂]
Palat.	cod. Palatinus [<i>ad lib. XIX</i>] [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Mu., Ri. ₃]
ς	codd. recentiores saec. plerumque XV una cum ed. princ. a. 1469 Romae edita [<i>libb. I–XX</i>] [apud Ma.; ≈ recc. apud Mar.]

T	florilegium Gellianum in cod. Parisino Bibl. Nat. latino 4952 (olim Colbertino), saec. XII [<i>libb. I–XX</i>] [apud Ma., Mar.]
Y	florilegium Gellianum in cod. Vaticano latino 3307, saec. XII [<i>libb. I–XX</i>] [apud Ma., Mar.]
	ad libb. I–VII
A	cod. rescriptus Vaticanus Palatinus 24, saec. IV ^[Ma] vel IV–V ^[Mar] [<i>libb. I–VII</i> ; sed cf. Ma.: “ <i>litteras plerumque vix dispici posse</i> ”; Mar.: “ <i>post 4, I, 13 non legitur</i> ”] [apud Ma., Mar.]
P	cod. Parisinus Bibl. Nat. latinus 5765 (olim Regius), saec. XII ^[Ma] vel XIII ^[Mar] [<i>libb. I–VII</i>] [apud Joc., Ma., Mar., Seg.; Reg. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Mu., Ri. ₃ ; Par. apud Va. ₂ , Wa.; apud Her.]
R	cod. Leidensis Gronovianus 21 (olim Rottendorffianus), saec. XII [<i>libb. I–VII</i>] [apud Joc., Ma., Mar., Seg.; Rott. apud Ri. ₁ , Ri. ₂ , Va. ₂ ; Rottend. apud Va. ₁ ; Rottendorf. apud Mu.; apud Her.]
V	pars prior cod. Vaticani latini 3452, saec. XIII [<i>libb. I–VII</i>] [apud Joc., Ma., Mar., Seg.; Vat. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Va. ₂ ; Vatic. / Vaticanus apud Mu.; apud Her.]
ω	consensus codd. A V P R vel quotquot supersunt [<i>libb. I–VII</i>] [apud Ma.]
	ad libb. IX–XX
B	cod. Bernensis 404 una cum cod. Leidensi Bibl. Publ. Lat. 1925 (olim cod. Rheno-Traiectinus Bibl. Acad. Aevum vetus, Scriptores Graeci, n. 26), saec. XII ^[Ma] vel a. 1173 ^[Mar] [<i>libb. IX–XX</i>] [apud Ma., Mar.; Bern. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Mu.; apud Her.]
γ	consensus codd. O X II N vel quotquot supersunt [<i>libb. IX–XX</i>] [apud Joc., Ma.]
δ	consensus codd. Q Z B vel quotquot supersunt [<i>libb. IX–XX</i>] [apud Joc., Ma.]
F	cod. Leovardiensis Bibl. Prov. van Friesland 55 (olim Franqueranus), saec. IX [<i>libb. IX–XX</i>] [apud Ma., Mar.; Franeq. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ ; apud Her.]
G	cod. Parisinus Bibl. Nat. 13038 (olim S. Germanensis 643), saec. XIII [<i>libb. IX–XX</i>] [apud Mar.; S. German. apud Va. ₁ ; apud Her.]
N	cod. Florentinus Bibl. Nat. J. 4. 26 (olim Magliabecchianus 329), saec. XV [<i>libb. IX–XX</i>] [apud Ma., Mar.; Magl. / Magliabecch. apud Ri. ₁ ; Magliab. apud Va. ₁ ; Magl. / Magliabecch. apud Ri. ₂ ; Flor. N apud Ri. ₃ ; apud Her.]

O	cod. Vaticanus Reginensis latinus 597, saec. IX [<i>libb. IX–XX</i>] [apud Ma., Mar.; Vat. O apud Ri. ₃ ; apud Her.]
Π	cod. Vaticanus Reginensis latinus 1646, saec. XII [<i>libb. IX–XX</i>] [apud Joc., Ma., Mar.; Vat. Π apud Ri. ₃ ; apud Her.]
Q	cod. Parisinus Bibl. Nat. latinus 8664, saec. XIII [<i>libb. IX–XX</i>] [apud Ma., Mar.; Reg. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Mu.; Par. Q apud Ri. ₃ ; Par. apud Va. ₂ , Wa.; Par. / Paris. apud Di.; apud Her.]
X	cod. Leidensis Vossianus F 112, saec. X [<i>libb. IX–XX</i>] [apud Mu., Joc., Ma., Mar.; Voss. / Voss. minor apud Ri. ₁ , Ri. ₂ ; Voss. apud Va. ₁ ; Voss. min. apud Mu., Ri. ₃ , Va. ₂ ; Lugd. X apud Ri. ₃ ; apud Her. – XZ: 2 Lugdun. apud Bo.; Lugd. uterque apud Va. ₁ , Ri. ₂ , Mu. – X et Z (i. e. Voss. min. et mai.) nonnumquam inter se commutavisse videntur edd.]
ω	consensus codd. F O X Π N Q Z B vel quotquot supersunt [<i>libb. IX–XX</i>] [apud Ma.]
Z	cod. Leidensis Vossianus lat. F 7, saec. XIV [<i>libb. IX–XX</i>] [apud Ma., Mar.; Voss. maior apud Ri. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ ; Voss. mai. apud Mu.; Lugd. apud Va. ₁ ; apud Her. – XZ: 2 Lugdun. apud Bo.; Lugd. uterque apud Va. ₁ , Ri. ₂ , Mu. – X et Z (i. e. Voss. min. et mai.) nonnumquam inter se commutavisse videntur edd.]

2.3.9 Grammaticus incertus (Gramm. inc.)

2.3.9.1 Grammatici incerti editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Keil	Keilius, Henricus [Keil, Heinrich], 1868, <i>Grammatici Latini. Vol. V. Artium scriptores minores. Cledonius, Pompeius, Iulianus, Excerpta ex commentariis in Donatum, Consentius, Phocas, Eutyches, Augustinus, Palaemon Asper, De nomine et pronomine, De dubiis nominibus, Macrobianae excerpta</i> , Leipzig [ed. ster.: Hildesheim 1961]

2.3.9.2 Grammatici incerti codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
L	cod. Laudunensis 463 [<i>in quo exempla scriptorum post v. opes omissa</i>] [apud Keil, Joc.]
M	cod. Monacensis 14253 Emmeramus 252 [apud Keil, Joc.]

V	cod. Vindobonensis 89 [<i>init. mut.</i>] [apud Keil]
---	--

2.3.10 Eusebius Hieronymus (Hier.)

2.3.10.1 Hieronymi editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Hilb.	Hilberg, Isidorus, 1910, <i>Sancti Eusebii Hieronymi Epistulae. Pars I: Epistulae I–LXX</i> , Wien / Leipzig (Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum LIV; S. Eusebii Hieronymi opera I.I) [ed. ster.: New York / London 1961]
Hilb.	Hilberg, Isidorus, 1918, <i>Sancti Eusebii Hieronymi Epistulae. Pars III: Epistulae CXXI–CLIV</i> , Wien / Leipzig (Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum LV; S. Eusebii Hieronymi opera I.III) [ed. ster.: New York / London 1961]

2.3.10.2 Hieronymi codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
	ad epist. 60
A	cod. Veronensis rescriptus XV. 13, saec. VIII [apud Hilb., Joc.]
B	cod. Berolinensis lat. 18, saec. XII [apud Hilb., Joc.; cf. ‘B’ ad epist. 127]
Γ	cod. Lugdunensis 600, saec. VI [apud Hilb.]
D	cod. Vaticanus lat. 355 + 356, saec. IX–X [apud Hilb., Joc.; cf. ‘D’ ad epist. 127]
G	cod. Neapolitanus VI. D 59, saec. VII [apud Hilb., Joc.]
K	cod. Spinaliensis 68, saec. VIII [apud Hilb., Joc.]
m	cod. Cheltenhamensis 30449, saec. VIII [apud Hilb., Joc.]
Φ	cod. Guelferbytanus 4156, saec. IX–X [apud Hilb., Joc.]
Ψ	cod. Augustodunensis 17 A, saec. X [apud Hilb., Joc.]

	ad epist. 127
A	cod. Berolinensis lat. 17, saec. IX [apud Hilb.]
B	cod. Berolinensis lat. 18, saec. XII [apud Hilb.; cf. 'B' ad epist. 60]
D	cod. Vaticanus lat. 355 + 356, saec. IX–X [apud Hilb.; cf. 'D' ad epist. 60]

2.3.11 Isidorus (Isid.)

2.3.11.1 Isidori editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
And.	Andrés Sanz, María Adelaida, 2006, <i>Isidori Hispalensis Episcopi liber Differentiarum [II]</i> , Turnhout (Corpus Christianorum, Series Latina CXI A)
Arév.	Arévalo, Faustinus, 1850, <i>Sancti Isidori Hispalensis episcopi Differentiarum, sive De proprietate sermonum libri duo</i> , in: <i>Sancti Isidori Hispalensis episcopi opera omnia</i> , Paris (Patrologiae cursus completus, Series Latina 83; Sancti Isidori Hispalensis Tom. V) [Roma ¹ 1797]
Cod.	Codoñer, Carmen, 1992, <i>Isidoro de Sevilla. Diferencias. Libro I. Introducción, Edición crítica, traducción y notas</i> , Paris (Collection Auteurs latin du moyen âge 8)
Li.	Lindsay, W. M., 1911, <i>Isidori Hispalensis Episcopi Etymologiarum sive originum libri XX</i> . Recognovit brevique adnotatione critica instruxit, 2 voll., Oxford

2.3.11.2 Isidori codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
	ad diff.
A	cod. Mil. Bibl. Ambros. B. 31. sup., saec. VII–IX [apud And.] cod. St. Omer Bibl. Mun. 365, saec. XIII–XIV [apud Cod.]
a	cod. Mil. Bibl. Ambros. D. 23. sup. (vel Bibl. Ambros. S. P. Arm. 9, 12), saec. VIII [apud And.]

α	consensus codd. K T t O (V) Q X (U) D = K T t O β [apud And.] consensus codd. P E A L D [apud Cod.]
B	cod. Paris. Bibl. nat. lat. 12236, saec. IX ^{1/4} [apud And.] cod. Oxford. Bodl. Can. Pat. lat. 68, saec. XV [apud Cod.]
b	cod. Bas. UB F. III. 15. I, saec. VIII [apud And.]
β	consensus codd. (V) Q X (U) D [apud And.] consensus codd. W C B [apud Cod.]
C	cod. Sankt-Petersburg B. N. R. lat Q. v. I. 15, saec. VIII [apud And.] cod. Cesena D. XIII. 2, saec. XIV [apud Cod.]
γ	consensus codd. (L) J R (Y) [apud And.] consensus codd. R Q F T [apud Cod.]
D	cod. Darmstadt, Hessische Landes- und Hochschulbibliothek 756, saec. IX ^{1-2/3} [apud And.] cod. Nápoles VII. D.36, saec. XV [apud Cod.]
E	cod. Einsiedeln, Stiftsbibliothek 27 Ascetica, saec. IX ^{ca. 2/3} (vel VIII–IX ?) [apud And.] cod. El Escorial e. IV. 14, saec. XIII [apud Cod.]
F	cod. Paris. bibl. nat. lat. 12237, saec. IX ^{4/4} [apud And.] cod. Vat. lat. 5120, saec. X [apud Cod.]
f	cod. Sankt Paul im Lavanttal, Stiftsbibliothek 5/1 (25.2.35), saec. IX [apud And.]
G	cod. Sankt Gallen, Stiftsbibliothek 230, saec. VIII ^{2/2} [apud And.]
ζ	consensus codd. (a) (C) b M [apud And.]
H	cod. Sankt Gallen, Stiftsbibliothek 2, saec. VIII ^{2/2 ?} [apud And.]

I	cod. Sankt Gallen, Stiftsbibliothek 225, saec. VIII ^{2/2} [apud And.]
J	cod. Berlin, Staatsbibliothek Philipps 1686, saec. IX ^{ca. 2/3} [apud And.]
K	cod. Sankt Gallen, Stiftsbibliothek 224, saec. IX ^{1/3ex.} [apud And.]
L	cod. Laon, Bibl. municip. 265, saec. IX ^{in. ?} (ante 875) [apud And.] cod. Nápoles IV. A. 33, saec. XV [apud Cod.]
λ	consensus codd. S (W) K T t O (V) Q X (U) D = S (W) α [apud And.]
M	cod. Montpellier Bibl. de l'École de médecine 306, saec. IX ^{ca. 2/4} [apud And.] cod. Paris. Bibl. nat. lat. 7581, saec. IX ^{ex.} [apud Cod.]
m	cod. Monza, Bibl. Capitolare C- 9/69, saec. X ^{1/2} [apud And.]
N	cod. Paris. Bibl. nat. lat. 2035, saec. IX [apud And.] cod. Viena 2285 (rec. 2286), saec. XIV [apud Cod.]
n	cod. Paris. Bibl. nat. lat. 2817, saec. IX vel IX–X [apud And.]
O	cod. Avranches, Bibl. municip. 109, saec. IX ^{2/3} [apud And.]
P	cod. Paris. Bibl. nat. lat. 2994 A, saec. IX [apud Cod., And.]
p	cod. Paris. Bibl. nat. lat. 4841, saec. IX ^{2/4} [apud And.]
Q	cod. Bern, Burgerbibliothek 224, saec. IX ^{1/3} [apud And.] cod. Vat. lat. 4514, saec. XV [apud Cod.]
R	cod. Reims, Bibl. municip. 425, saec. X–XI [apud And.] cod. Vat. Reg. lat. 1836, saec. XIV [apud Cod.]
ρ	consensus codd. G (E) (Z) (H) (I) N (n) m [apud And.]
S	cod. Sankt Gallen, Stiftsbibliothek 189, saec. VIII ^{ex.} [apud And.]

	cod. El Escorial f. IV. 9, saec. XV [apud Cod.]
S bis	lemma iteratum in cod. S [apud Cod.]
T	cod. Torino, Bibl. ex-Reale Varia 141, saec. IX ^{ex.} [apud And.] cod. Vat. lat. 1558, saec. XVI [apud Cod.]
t	cod. Paris. Bibl. nat. n. a. l. 448, saec. IX ^{3-4/4} [apud And.]
U	cod. Pommersfelden Graf von Schönborn Schloßbibliothek 93, saec. X [apud And.]
V	cod. Vat. Reg. lat. 310, saec. IX ^{in.} (vel VIII–IX ?) [apud And.] cod. Vat. lat. 3321, saec. VIII [apud Cod.]
V bis	lemma iteratum in cod. V [apud Cod.]
W	cod. Wolfenbüttel, Herzog August-Bibl. Weissenburg 44 (4128), saec. IX ^{2/4} [apud And.] cod. Viena 804 (Theol. 460), saec. XII [apud Cod.]
X	cod. Brux. Bibl. Royale Albert I, 1322 (9311-19), saec. IX ^{1/3} [apud And.]
Y	cod. Bern, Burgerbibliothek D 219, saec. IX ^{ca. 2/4} (vel saec. X ?) [apud And.]
ψ	consensus codd. A P f (B E) [apud And.]
Z	cod. Zürich, Zentralbibliothek Rh. 102, saec. IX ^{ex.} [apud And.]
	ad orig.
A	cod. Ambrosianus L 99 sup., saec. VIII [apud Li.]
B	cod. Bernensis 101, saec. IX–X [apud Li.]
Bern.	cod. Bernensis 263, saec. IX [apud Li.]
Bern. extr.	cod. Bernensis 611, saec. VIII [apud Li.]

Bern. frg.	cod. Bernensis AA 90 (23), saec. VIII [Bern. frag. apud Li.]
C	cod. Leidensis (Voss. lat. F. 74), saec. IX–X [apud Li.]
codd.	codd. BCKT, quorum universas lectiones per totum opus (cf. ad init. lib. XVII), quotiens a textu discrepant, in apparatu exhibuit Li. [apud Li.]
Col.	cod. Coloniensis 83 ^{II} , saec. VIII ^{ex} . [apud Li.]
D	cod. Basileensis F. III. 15, saec. VIII ^{ex} . [apud Li.]
E	cod. Parisiensis lat. 13028, saec. VIII ^{ex} . [apud Li.]
Eins. frg.	cod. Einsidlensis 365 (42), saec. VIII [Eins. frag. apud Li.]
F	cod. Weilburgensis (Gymn. bibl. 3), saec. IX [apud Li.]
G	cod. Sangallensis primus (231–232), saec. IX–X [apud Li.]
Guelf. duo	codd. Guelferbytani duo [apud Va. ₁]
H	cod. Harleianus lat. 2686, saec. IX ^{ex} . [apud Li.]
Harl. extr.	cod. Harleianus lat. 3034, saec. VIII [apud Li.]
I	cod. Bruxellensis II. 4856, saec. VIII ^{ex} . [apud Li.]
K	cod. Karolinus Wolfenbuettelanus (Weissenburg. 64), saec. VIII ⁱⁿ . [apud Li.]
L	cod. Vaticanus lat. 5763, saec. VIII ⁱⁿ . [apud Li.]
M	cod. Cavensis 23, saec. VIII ^{ex} . [apud Li.]
Mon.	cod. Monacensis 6250, saec. IX [apud Li.]
Monac. frg.	cod. Monacensis 29051, saec. VIII [Monac. frag. apud Li.]
N	cod. Carlsruhensis (Aug. LVII), saec. VIII [apud Li.]

O	cod. Sangallensis alter (233), saec. IX ^{in.} [apud Li.]
Ovet. extr.	cod. Ovetensis Escorialensis (R. II. 18), saec. VIII [apud Li.]
P	cod. Sangallensis tertius (235), saec. IX ^{in.} [apud Li.]
Par. extr.	cod. Parisiensis lat. 7530, saec. VIII ^{ex.} [apud Li.]
Phill.	cod. Berolinensis (Phillippsianus 1831), saec. VIII–IX [apud Li.]
Reg.	cod. Coll. Reginae, Oxonii, 320, saec. IX ^{ex.} [apud Li.]
Rem.	cod. Remensis 426, saec. IX ^{ex.} [apud Li.]
Sang. extr.	cod. Sangallensis 913, saec. VIII–IX [apud Li.]
T	cod. Toletanus Matritensis (Tol. 15. 8), saec. VIII ex. (?) [apud Li.]
Trin.	cod. Coll. S. Trinitatis, Cantabrigiae, 368, saec. IX [apud Li.]
U	cod. Escorialensis primus (T. II. 24), saec. IX ^{ex.} (?) [apud Li.]
V	cod. Escorialensis alter (& I. 14), saec. IX (?) [apud Li.]
Voss. 82	cod. Leidensis (Voss. lat. F. 82), saec. IX [apud Li.]
W	cod. Escorialensis tertius (P. I. 7), saec. IX ^{in.} (?) [apud Li.]
X	cod. Sangallensis quartus (237), saec. IX–X [apud Li.]

2.3.12 Iulius Rufinianus (Iul. Ruf.)

2.3.12.1 Iulii Rufiniani editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
B	*ed. princeps Basileensis, expressit cod. unicum Spirensem nunc deperditum

	[apud Halm; ed. vetus apud Va. ₁ ; ed. Basil. apud Ri. ₂ ; ed. pr. apud Mu.; ed. princ. apud Wa.; Basil. apud Ri. ₃ ; ω apud Kl.; ed. Basil. apud Joc.]
Halm	Halm, Carolus, 1863, <i>Rhetores Latini minores. Ex codicibus maximam partem primum adhibitis emendabat</i> , Leipzig

2.3.13 Iulius Victor (Iul. Vict.)

2.3.13.1 Iulii Victoris editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Halm	Halm, Carolus, 1863, <i>Rhetores Latini minores. Ex codicibus maximam partem primum adhibitis emendabat</i> , Leipzig

2.3.13.2 Iulii Victoris codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
C	cod. Romanus, quondam Ottobonianus, saec. XII [apud Halm]

2.3.14 Lactantius Placidus (Lact.)

2.3.14.1 Lactanti editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Jahn.	Jahnke, Ricardus, 1898, <i>Lactantii Placidi qui dicitur commentarios in Statii Thebaida et commentarium in Achilleida recensuit</i> , Leipzig (Papinius Statius, vol. III)
Mombritius	*ed. Mombritiana, 1478 (?), quam Boninus Mombritius recensuit et Mediolani Philippus de Lauagna forsitan ad prelum commiserit [apud Swee.]
Swee.	Sweeney, Robertus Dale, 1997, <i>Lactantii Placidi in Statii Thebaida commentum Volumen I. Anonymi in Statii Achilleida commentum. Fulgentii ut fingitur Planciadis super Thebaiden commentariolum</i> , Stuttgart / Leipzig

2.3.14.2 Lactanti codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
A	cod. Vaticanus Palatinus 1694, saec. XI [apud Swee.]
B	cod. Bambergensis MS. Class. lat. 47, saec. XI [apud Swee.]
b	cod. Vaticanus Barberinianus 84, saec. XV [apud Swee.]
C	cod. Parisinus 8055, olim Colbertinus, saec. XI ³⁻⁴ [apud Swee.]
c	cod. Perusinus C. 53, a. 1399 exaratus [apud Swee.]
E ¹	cod. Parisinus 10317 (olim Echternachensis), saec. X ^{ex.} [apud Swee.] E ¹ – manus prima; E ² – altera; similiter E ³ E ⁴ [apud Swee.]
e	cod. Escorialensis MS. h. II. 8, a. 1459 exaratus [apud Swee.]
F	cod. Pistoriensis Forteguerrianus A, 45, saec. XIV [apud Swee.]
f	cod. Monacensis Clm. 6396 (olim Frisingensis), saec. XI ² [apud Swee.]
G	cod. Perusinus G. 1, saec. XV [apud Swee.]
K	cod. Guelferbytanus Gudianus lat. 54, saec. XI [apud Swee.]
k	cod. Parisinus 8064, saec. XV [apud Swee.; Pb apud Jahn.]
M	cod. Monacensis Clm. 19482 (olim Tegernseensis), saec. X ^{ex.} [apud Jahn., Swee.]
m	cod. Mediceus Laurentianus 38,6, saec. XI ¹ [apud Swee.]
O	cod. Bodleianus Canonicianus class. lat. 75, saec. XV [apud Swee.]
p	cod. Parisinus 8063, saec. XIV [apud Swee.; Pa apud Jahn.]
π	cod. (saec. IX?) nunc deperditus, fons codd. φ et ψ, ex quibus codd. traditionis Italicae derivati sunt [apud Swee.]

Q	cod. Florentinus Riccardianus 651, saec. XV [apud Swee.]
R	cod. Vaticanus latinus 3381, saec. XV [apud Swee.]
V	cod. Valentinianus 394, saec. IX ³⁻⁴ [apud Swee.]
v	cod. Vindobonensis 3118, saec. XV [apud Swee.]
W	frg. cod. olim Werdensis, saec. XI (= [partim] Dusseldorfiensis F. 49: de ceteris partibus et quantum e codice restat cf. Swee. pp. XIII–XIV) [apud Swee.]
φ	cod. (saec. IX?), nunc deperditus, codd. A Q F p fons [apud Swee.]
ψ	cod. (saec. XIV?) nunc deperditus, codd. c b R G O v e k fons [apud Swee.]

2.3.15 Ambrosius Theodosius Macrobius (Macr.)

2.3.15.1 Macrobi editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Eys.	Eyssenhardt, Franciscus, 1893, <i>Macrobius</i> . Iterum recognovit, Leipzig (1868)
Ian.	Ianus, Ludovicus, 1848–1852, <i>Macrobiani Ambrosii Theodosii v. c. et inl. opera quae supersunt</i> . Excussis exemplaribus tam manu exaratis quam typis descriptis emendavit: Prolegomena, apparatus criticum, adnotationes, cum aliorum selectas tum suas, indicesque adiecit, 2 voll., Quedlinburg / Leipzig
Kas.	Kaster, R. A., 2011, <i>Ambrosii Theodosii Macrobiani Saturnalia</i> . Recognovit brevique adnotatione critica instruxit, Oxford
Will.	Willis, J., 1994, <i>Ambrosii Theodosii Macrobiani Saturnalia apparatu critico instr.</i> , in <i>Somnium Scipionis commentarios selecta varietate lectionis ornavit J. Willis, editio correctior editionis secundae</i> (1970) <i>cum addendis et corrigendis</i> , 2 voll., Stuttgart

2.3.15.2 Macrobi codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
A	cod. Anglicus vel Cantabrigiensis, nunc bibl. univers. 260 / Cantab. Univ. Ff.3.5, saec. XII ^{2/4} [apud Joc., Seg., Will., Kas.; Anglic. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ ; Anglican. apud Mu.]
α	hyparchetypus codd. N D P G [apud Kas.]
B	cod. Bamberg. Class. 37 (M.V.5), saec. IX ^{3/3} [<i>post Sat. 3,19,5 vice cod. B propinquus eius cod. E fungetur</i>] [apud Kas.]
β	hyparchetypus codd. β ₁ et β ₂ [apud Kas.]
β ₁	hyparchetypus codd. M π ζ [<i>qui tantum Sat. 1–3 praebuit</i>] [apud Kas.]
β ₂	hyparchetypus codd. F δ [<i>Sat. 1–6</i>] [apud Kas.]
C	cod. Cantab. Corp. Christ. Coll. 71, saec. XII ^{med.–3/4} [apud Kas.]
D	cod. Oxon. Bodl. Auct. T. 2.27, saec. XI ^{in.} [<i>post Sat. 3,4,9 deficit</i>] [apud Kas.]
δ	hyparchetypus codd. R ε [apud Kas.]
E	cod. Neapol. V.B.12, saec. XII [<i>Sat. 1–3</i>] [apud Kas.]
ε	hyparchetypus codd. A C [apud Kas.]
F	cod. Florentinus / Medic. Laur. Plut. 90 sup. 25, saec. XI ^[Will] vel XII ^{in.[Kas]} [<i>omnes Sat. libb. continens</i>] [apud Joc., Will., Kas.]
G	cod. Argentorat. BNU 14, saec. XI [apud Kas.]
H	cod. Lond. Har. 3859 [apud Kas.]
L	cod. Vatican. lat. 5207, saec. X ^{1/4} [apud Kas.]
M	cod. Montepessul. 225, saec. IX ^{3/3} [<i>ante Sat. 1,21,21 vice cod. M propinquus eius cod. X fungetur</i>] [apud Kas.]

Med. a	cod. Mediceus [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ ; = F? W?]
Med. b	cod. Mediceus [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ ; = F? W?]
Med. c	cod. Mediceus [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ ; = F? W?]
N	cod. Neapolitanus V.B.10, saec. IX ^{in.} [Will] <i>vel</i> IX ^{med-3/4} [Kas] [<i>post Sat. 7,5,2 deficit</i>] [apud Joc., Seg., Will., Kas.; Neap. apud Va. ₁]
O	cod. Lond. Cotton. Vit. C. III, saec. IX ^{3/4} [apud Kas.]
P	cod. Parisinus 6371, saec. XI [<i>omnes Sat. libb. et in Somnium Scipionis commentarios continens</i>] [apud Mu., Joc., Seg., Will.; Par. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Mu., Va. ₂ ; Par. / Paris. apud Ri. ₃]
π	hyparchetypus codd. B V [apud Kas.]
R	cod. Vaticanus Reginensis lat. 2043, saec. X ^[Will] <i>vel</i> X ^{ex.-XI^{in.}} [Kas] [<i>post Sat. 7,14,11 vice cod. R consensus eius filii nepotisq[ue], codd. W et H, fungetur</i>] [apud Joc., Will., Kas.]
S	cod. Monac. clm 15738 (olim Salisburg. 38), saec. XV [apud Kas.; Salisb. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ , Va. ₂]
ς	hyparchetypus codd. O L [apud Kas.]
T	cod. Matritensis Escorialensis Q. 1.1, saec. XV [<i>omnes Sat. libb. continens</i>] [apud Joc., Seg., Will.]
V	cod. Vatican. Reg. lat. 1650, s. IX ^{2/2} [apud Kas.]
W	cod. Medic. Laur. Plut. 51.8 [apud Kas.]
X	cod. Paris. lat. 16676 [apud Kas.]
ω	archetypus codd. α β [apud Kas.]

2.3.16 Nonius Marcellus (Non.)

2.3.16.1 Noni editiones¹⁶ (ordine annorum observato dispositae)

Sigla editionum	Explicatio siglorum
ed. princ.	<p>*Pomponius Laetus, Julius [Pomponio Leto, Giulio], s. a. [ca. 1470], <i>Nonius Marcellus De proprietate sermonis</i>, s. l. [Roma] (Apud Georgium Laurum [Georg Laurer] Herbpolitanum) [iterum emissa est (sine editoris et loci nominibus) a. *1471]</p> <p>*1511, Pesaro [Pisauri] [lib. III]</p>
ed. 1476	<p>*<i>Nonius Marcellus de proprietate latini sermonis</i>, 1476, Venezia (Industria atque impendio Nicolai Jenson Gallici) [editio altera a. *1478]</p> <p>[apud Qui., Kl.; ed. a. 1476 apud Va.₂, Joc.]</p>
ed. 1480	<p>*<i>Nonius Marcellus De proprietate sermonum. S. Pompeius Festus, De verborum significatione. M. Terentius Varro, De lingua Latina: De Analogia</i>, Parma (Apud A. Portiliam) 1480</p> <p>[apud GR, Ri.₁, Va.₁, Ri.₂, Ri.₃]</p>
Per.	<p><i>Nicolai Perotti Cornu Copiae seu linguae Latinae commentarii</i>. Ediderunt Jean-Louis Charlet et al. Praefatus est Sesto Prete, 8 voll., Sassoferrato 1989–2001 [Per. hic laudatur secundum hanc novam editionem; ed. prima: 1489; vid. ‘Festus’]</p>
Per. _B	<p><i>Cornucopiae seu Latinae linguae commentarii locupletissimi, Nicolao Perotto, Sipuntino pontifice autore, denuo ad veteris codicis, & scriptorum, unde illos deprompserat, fidem, diligentissime recogniti, cum eiusdem libello, in praefationem Plinij Secundi, ad Titum Vespasianum, & rursum in eum ipsum libellum, Cornelij Vitellij annotationibus. M. Terentij Varronis, de lingua Latina libri tres, & totidem de analogia. Sexti Pompeij Festi librorum XIX. fragmenta. Nonij Marcelli compendiosae doctrinae ad filium, de proprietate sermonum, tractatus varij, & in hos omnes castigationes non paenitendae, opera Michaelis Bentini nuper adiectae. Praeterea index copiosissimus Graecarum & Latinarum dictionum quae in toto uolumine, nullo ordine passim dispersae erant, nuper singillatim ad uerbum restitutus, & sic semel temperatus, ut historiae & fabulae, proueria & eiusmodi, quae prius indigesta, confusaeque erant, nunc belle suo quaeque loco distributa sint</i>, Basel (Apud Valentinum Curionem) 1526</p>
Bent.	<p><i>Castigationes</i>, 1526, apud Per._B</p>

16 Cf. bibliographias de Noni editionibus: GR pp. XXVIIIsq.; Qui. pp. XIV–XVI; Mu. (Non.) vol. 2, pp. 274–294. Cf. praeterea bibliographiam Noni editionum et studiorum apud Barabino / Mazzacane (2000).

Pi. ₁	*Pius Bononiensis, Ioannes Baptista [Pio, Giovanni Baptista], 1500, <i>Nonius, Festus cum Paulo, Varro</i> , Milano (Apud Ioannem Angelum Seinzenzeller) [vid. 'Festus']
Pi.	Pius Bononiensis, Ioannes Baptista [Pio, Giovanni Baptista] (adiuvante G. Conago), 1511, <i>Nonii Marcelli, peripathetici ad filium de verborum proprietate cōpendium, Sexti festi Pompeii fragmenta, Per ordinem Alphabeti, Marci terētii varronis de lingua Latina libri tres. De Analogia libri duo</i> , Paris (Apud Ioannem Marchandum [Marchant]) [edd. etiam emissae sunt: a. *1502, Venezia (Apud Christophorum de Pensis); a. *1510, Milano [Mediolani] (Apud Leonardum Pachel) [cf. 'Med.']; a. *1513, Venezia [cf. 'Ald.']; a. *1519, Paris (Apud Ioannem Parum [Jean Petit] resp. De Marnef); a. *1527, Venezia (cum annotationibus M. Bentini); aa. *1528 / 1529, Paris (Apud N. Savetierum [Savetier])]
Med.	*Nonius Marcellus, Sextus Pompeius Festus, Marcus Terentius Varro, 1510, Milano [Mediolani] (Apud Leonardum Pachel) [cf. 'Pi.'] [Med. / Mediolan. / editio Mediolanensis apud Vossium; Mediol. apud Bo.; ed. Mediol. apud GR, Qui.]
Ald.	*Manutius, Aldus / Perottus, Nicolaus, 1513, <i>Cornucopiae, sive linguae latinae cōmentarii recogniti atq[ue] ex archetypo emendati. Index copiosissimus dictionum omnium, quae in hisce Sypontini commentariis, quae in libris de lingua latina, & de Analogia M. T. Varronis; quae in undeviginti librorum fragmentis Sexti Pompeii Festi: quae in compendiis Nonii Marcelli de proprietate sermonum continentur. Ejusdem Sypontini libellus, quo Plinii epistola ad Titum Vespasianum corrigitur. C. Vitellii in eum ipsum libellum Sypontini Annotationes. M. T. Varronis de lingua latina libri tres, quartus, quintus, sextus. Ejusdem de Analogia libri tres. S. Pompeii Festi undeviginti librorum fragmenta. N. Marcelli Compendia, in quibus tertia fere pars addita est ... labore ... Iucundi nostri Veronensis ... Additus praeterea est longus tractatus de generibus</i> , Venezia (In aedibus Aldi et Andreae Soceri) [cf. 'Per.'; 'Pi.'; edd. iteratae *1517 et *1521] [apud Vossium, Mu.; A apud GR, Qui.]
Ald. ₂	*Manutius, Aldus, 1527, <i>Nicolai Perotti Cornucopiae, sive Linguae latinae commentarii ... recogniti atque ... emendati; Index ... dictionum omnium ...; eiusdem Sypontini Libellus quo Plinii epistola ad Titum Vespasianum corrigitur; Cornelii Vitellii in eum ipsum ... libellum annotationes; M. Terentii Varronis de Lingua latina libri tres, quartus, quintus, sextus; eiusdem De analogia libri tres; ... diligentia Iucundi nostri Veronensis ... Additus praeterea est longa dissertatio de generibus. Huc accedunt castigationes in hunc ipsum Nonium non contemnendae ... obiterque in Varronem & Festum, ex veterum codicum fide Michaelis Bentini opera</i> , Venezia (Per Aldum et Andream Asulanum socerum) [cum Bentini notis, quae primum a. 1526 emissae sunt, locupleta; vid. 'Bent.', 'Per.B']
Bent.	<i>Castigationes</i> , 1526, apud Per.B [vid. 'Per.'; cf. etiam Ald. ₂]

Iun.	Iunius, Hadrianus, 1565, <i>Nonius Marcellus. De proprietate sermonum, iam demum innumeris locis restitutus, multis locupletatus, ope vetustissimorum codicum, & industria Hadriani Iunij Medici. Ad d. Maximilianum Imp. Additus est in calce Fulgentij Placiadae libellus De prisco sermone ab eodem repurgatus. Index vocabulorum</i> , Antwerpen (Ex officina Christophori Plantini) [apud Mu.; J apud GR, Qui.]
Merc. ₁	*Mercerus [Mercier], Iosias, 1583, <i>Nonius Marcellus de proprietate sermonis et Fulgentius Placiades De prisco sermone, ex vetustissimis codicibus longe emendatiores & duobus indicibus locupletiores. In eosdem libros virorum doctissimorum notae, et variarum lectionum libellus</i> , Paris (Apud Aegidium Beysium [Beys]) ¹⁷
Merc.	Mercerus, Iosias, ² 1614, <i>Nonii Marcelli nova editio. Additus est libellus Fulgentii De prisco sermone, & notae in Nonium & Fulgentium</i> , Paris (Ex Officina Hadriani Perier)
Scal.	vid. 'Varro'
GR	Gerlach, Fr. Dor. / Roth, Car. Lud., 1842, <i>Nonii Marcelli Peripatetici Tuburticensis De compendiosa doctrina per litteras ad filium et Fabii Planciadis Fulgentii expositio sermonum antiquorum</i> . Ad fidem veterum codicum ediderunt et apparatus criticum indicesque adiecerunt, Basel ¹⁸
Qui.	Quicherat, Lud., 1872, <i>Nonii Marcelli Peripatetici Tubursicensis De compendiosa doctrina ad filium collatis quinque pervetustis codicibus nondum adhibitibus cum ceterorum librorum editionumque lectionibus et doctorum suisque notis</i> , Paris
Mu.	Mueller, Lucianus, 1888, <i>Noni Marcelli Compendiosa doctrina</i> , emendavit et adnotavit, 2 voll., Leipzig
On.	Onions, J. H., 1895, <i>Nonius Marcellus: De compendiosa doctrina I–III</i> . Edited with introduction and critical apparatus by the late J. H. O., Oxford
Li.	Lindsay, Wallace M., 1903, <i>Nonii Marcelli De compendiosa doctrina libros XX, Onionsianis copiis usus edidit</i> , 3 voll., Leipzig [ed. ster.: Hildesheim 1964]

17 Editorem esse Mercerum liquet e praefatione secundae editionis anni 1614. Mercerus ab editione Hadriana profectus affert in hac editione prima notas horum: Arnoldus (Arnold.), I. Bongarsius (Bongars.), Barnabas Brissonius (Briss.), Brodaeus (Brod.), Obertus Giffaninus (Giffan.), G. Canterus (Canter.), L. Carrio (Carrio), I. Cuiacius (Cuiac.), P. Daniele (Daniel.), I. Durantius (Durant.), N. Faber (Faber), I. Guillelmus (Guillm.), H. Iunius (Iun.), I. Lipsius (Lips.), M. A. Muretus (Muret.), I. Palmerius (Palm.), I. Passeratius (Passer.), P. Pithaeus (Pith.), C. Putheanus (Puth.), I. Scaliger (Scalig.), H. Stephanus (H. Steph.), H. Turnebus (Turn.), P. Victor (Vict.).

18 Cf. Mu. (Non.) vol. 2, p. 302: "Ceterum Gerlachii Rothiique testimonium si videretur suspectum (id quod maxime evenit in rebus orthographicis), 'ed. Bas.' nota, non 'G', ut plurimum apposita."

2.3.16.2 Noni codices¹⁹

Sigla codicum	Explicatio siglorum
α	fons codd. Gen. H P B E Cant. [A ^A apud Li., Kl., Joc.]
B	cod. Bernensis 83 (olim Remensis), saec. X ^[Li] vel X–XI ^{in.[GR]} [<i>solum ad lib. quartum</i>] [apud Ri. ₃ , Li., Kl., Joc.; Ba vel B apud GR; Bern. b (?) apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ ; Bern. a apud Va. ₁ ; Bern. apud Qui.; Bernens. 83 / Bern. 83 / B 83 / B apud Mu.; Bern. pr. / Bern. prior apud Va. ₂ , Bern. 83 apud Wa. – apud GR nonnumquam dubium est utrum ad cod. Bern. 83 an ad cod. Basil. siglum ‘B’ referat (similiter apud Ri. ₃); codd. et sigla ‘B’ et Basil.’ apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ interdum commutati esse videntur]
β	fons codd. G (fort. P E) H ₂ L ³ P ² E ² Gen. ² Cant. ² [B ^A apud Li., Joc., Seg.]
Bamb.	cod. Bambergensis M. V 18 (Msc. Class. 30), saec. IX–X ^[Mu] vel X–XI ^[Li] [<i>om. lib. tertium; caret nunc folio in quo haec contextus pars erat: ars est (p. 42,19 Merc.) – noctis diei (p. 66,9 Merc.)</i>] [apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Qui., Mu., Va. ₂ , Li.; Bambergens. / Bamberg. / Bamb. apud Mu., Wa.; A apud On.; Ba / Bamb. apud Ri. ₃ ; apud Kl.]
Basil.	cod. Basiliensis F. IV 13 (olim liber Carthusianus in Basilia minori proveniens a D. Iohanne de lapide [sec. GR p. XXVI]), saec. XV [<i>om. lib. tertium</i>] [apud Va. ₁ , Qui.; B apud GR; Bas. / Basil. apud Ri. ₁ , Ri. ₂ ; B / Basil. apud Ri. ₃ ; apud Mu.; non apud Li. – apud GR nonnumquam dubium est utrum siglum ‘B’ ad cod. Bern. 83 an ad cod. Basil. referat (similiter apud Ri. ₃); codd. et sigla ‘B’ et Basil.’ apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ interdum commutati esse videntur]
Bern. 347	cod. Bernensis 347 (olim cum codd. Bern. 357 et P 7665 coniunctus ²⁰), saec. X ^[Li] vel saec. XI ^[GR] [<i>solum ad lib. quartum</i>] [apud Mu. (Enn.), Li.; Bb vel b apud GR; Bern. b (?) apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ ; Bern. apud Qui.; A apud Mu. (Non.); Bern. alt. apud Va. ₂ ; Bern. 347 apud Wa.; apud Kl.]
Bern. 357	cod. Bernensis 357 (olim cum codd. Bern. 347 et P 7665 coniunctus), saec. X ^[Li] [<i>solum ad lib. quartum (fin.)</i>]

19 Cf. bibliographiam studiorum ad Noni codices pertinentium apud Barabino / Mazzacane (2000) 12sq.; Milanese (2005). Cf. descriptiones Noni codicum apud Qui. pp. IX–XIV; Mu. vol. 2, pp. 294–313; Li. pp. XIX–XXXV; Reynolds (1983) 248–252; Milanese (2005). Cf. praeterea Quicherat (1872); Bertini (1967).

20 Cf. Li. p. XXIV: “Paris(inus lat.) 7665, Bern(ensis) 347 et 357, unus olim codex, nunc tripartito divisus. Et partes quidem Bernenses lib. IV^{um}. habent, cuius ultima portio (a voce *Tenet*, 412,40) in Bern. 357 est, pars Parisina reliquos libros. Hic codex, saec. X^o. scriptus, bibliothecae Petri Danielis erat, ex bibliotheca nimirum Floriacensi ad eum delatus.”

	[apud Li.; Bern. apud Qui.; A apud Mu.; Bern. alt. apud Va. ₂ ; Bern. 357 apud Wa.; apud Kl.]
γ	fons codd. P 7666 Lugd. Bamb. Turic. [C ^A apud Li., Kl., Joc.]
Cant.	cod. Cantabrigiensis Bibliothecae Universitatis MM. V, 22 (olim cod. abbatiae S. Sulpicii Bituricensis [cf. Li. p. XXVI]), saec. IX ^{ex} . [<i>solum ad lib. quartum</i>] [apud Li.]
cod. Fabri	cod. Nicolai Fabri apud ed. Mercorianam [ms. Fabri apud GR, Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Qui., Ri. ₃]
δ	fons codd. P 7665 (cum Bern. 347 et 357) Montepess. Oxon. [D ^A apud Li., Kl., Joc., Ast.]
E	cod. Escorialensis M III, 14 (olim cod. S. Petri Gandensis [cf. Li. p. XXVIII]), saec. X ^[Li] vel XI ^[Mu] [apud On., Ri. ₃ , Li., Kl., Joc., Seg.; Escur. apud Va. ₂ ; Escor. apud Wa.]
F	cod. Florentinus (Laur. plut. 48, 1), saec. IX [<i>solum ad libb. I–III</i>] [apud On., Ri. ₃ , Li., Kl., Joc.; Flor. apud Va. ₂ ; F / Flor. apud Wa.]
G	cod. Guelferbytanus Gudianus sive Wolfenbuettelanus 96, saec. X ^[Li] vel XI ^[GR] [apud Mu., Li., Wa., Kl., Joc.; W apud GR, Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Qui., Ri. ₃ ; G / Guelf. apud Mu.; Wolf. apud Va. ₂ ; V apud On.]
Gen.	cod. Genevensis 84, saec. IX ^[Li] vel X ^[GR] [<i>solum ad lib. quartum</i>] [apud Qui., Mu., Va. ₂ , Li., Wa., Kl.; G apud GR, Ri. ₃ ; Genev. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Mu.]
H	cod. Harleianus [Harley] (Mus. Brit. 2719), saec. IX–X ^[Li] vel IX ^[GR] [apud Qui., On., Li., Kl., Joc., Seg.; H / Harl. apud Mu., Ri. ₃ ; Harl. apud Va. ₂ , Wa.]
L	cod. Leidensis vel Lugdunensis Vossianus Lat. F. 73, saec. IX ^[Li] vel XI ^[GR] [apud GR, Qui., On., Li., Kl., Joc., Seg.; Leid. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Va. ₂ ; L / Lugd. apud Mu.; L / Leid. apud Ri. ₃ ; L / Lu apud Wa.]
Lugd.	cod. Leidensis vel Lugdunensis (Voss. Lat. Q. 116), saec. X–XI ^[Li] vel XI ^[Mu] [<i>om. lib. tertium</i>] [apud Mu., Li.; Leid. 116 apud Ri. ₂ ; X apud On.; Lu apud Wa.; apud Kl.]
Montepess.	cod. Montepessulanus [Montpellier] 212 (Buherianus D 44), saec. IX–X ^[Li] vel X ^[Mu] [apud Li., Va. ₂ , Wa., Joc.; Mp apud Qui.; Montepessulanus apud Mu.; M apud On.; Montispess. apud Ri. ₃ ; apud GR, Kl.]
Oxon.	cod. Oxoniensis (Bibl. Bodl. Canon. Class. lat 279), saec. X [apud Qui., Li., Joc.; O apud On.; apud Kl.]

P	cod. Parisinus lat. 7667 (olim Floriacensis; cf. Fleury), saec. X [apud Qui., Mu., On., Li., Kl.; Par. apud Va. ₂ ; Par. 7667 apud Wa.]
P 7566	cod. Parisinus lat. 7566 [Paris. 7566 apud Mu.; non apud Li.]
P 7577	cod. Parisinus lat. 7577 [O / ms. n. 7577 apud Qui.; non apud Li.]
P 7579	cod. Parisinus lat. 7579, saec. XV [Q apud Qui., On.; non apud Li.]
P 7665	cod. Parisinus lat. 7665 (olim cod. Petri Danielis [cf. Qui. p. XI]; olim cum codd. Bern. 347 et 357 coniunctus), saec. X ^[Li] [<i>ad libb. praeter quartum</i>] [Paris. 7665 apud Li., Joc.; D apud Qui., On.; Par. 7665 apud Wa.; apud Kl.]
P 7666	cod. Parisinus lat. 7666 (olim Floriacensis, nunc et cod. Colbertinus), saec. X [<i>om. lib. tertium</i>] [Paris. 7666 apud Li.; C apud Qui., On.; Paris. 7666 / Colbertinus apud Mu.; P apud Ri. ₃ ; apud Kl.]
Palat.	cod. Palatinus 483 [Palat. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ ; msPalat. apud GR; non apud Li.]
Turic.	frg. Turicense (C 79(5) b), saec. X ^[Li] vel X–XI ^[Mu] [<i>has partes contextus Noniani exhibet: p. 406,29 Merc. (uirgilius ingeorgicon) – 408,32 (iratus pater); 66,5 (lib. 1 aut unde) – 70,5 (diligentia adiuuabit); 74,21 (Aberruncare euertere) – 91,4 (cupidissime); 94,19 (Catellos uarro) – 99,13 (μεληδεα); 125,27 (Inluuies sordes) – 130,5 (Inmissum pro demissum)</i>] [apud Li., Wa.; apud GR, Kl.]
Urb. (307) Urb. (308)	cod. Vaticanus Urbinas lat. 307, saec. XV cod. Vaticanus Urbinas lat. 308, saec. XV [<i>Urb. 307 solum ad lib. tertium, Urb. 308 ad ceteros libb. tertio excepto</i>] [apud Ri. ₂ , Li., Joc.; Urb. apud Ri. ₂ , Ri. ₃ ; cod. Urbinas apud Mu.]
Vict.	cod. Sancti Victorini [<i>deperditus</i>] [V apud Qui.; non apud Li.]

2.3.16.3 Conspectus siglorum codicum Noni

Ed. Sigla	Li. (Joc.)	GR	Qui.	Ri. ₂	Ri. ₃	Va. ₂	Mu.	On.	Wa.
B ²¹	B	Ba / B	Bern. ²²	Bern. b	B	Bern. pr. / prior	B		Bern. 83
Bamb.	Bamb.		Bamb.	Bamb.	Ba. / Bamb.	Bamb.	Bamb.	A	Bamb.
Basil.		B	Basil.	Basil. / Bas.	B / Basil.				
Bern. 347	Bern. 347	Bb / b	Bern.			Bern. alt.	A		Bern. 347
Bern. 357	Bern. 357		Bern.			Bern. alt.	A		Bern. 357
Cant.	Cant.								
cod. Fabri		ms. Fabri	ms. Fabri	ms. Fabri	ms. Fabri				
E	E				E	Escur.		E	Escor.
F	F				F	Flor.		F	F / Flor.
G	G	W	W	W	W	Wolf.	G	V	G
Gen.	Gen.	G	Gen.	Genev.	G	Gen.	Gen.		Gen.
H	H		H		H / Harl.	Harl.	H	H	Harl.
L	L	L	L	Leid.	L / Leid.	Leid.	L / Lugd.	L	L / Lu
Lugd.	Lugd.			Leid. n. 116			Lugd.	X	Lugd.

21 Cf. Mu. (Non.) vol. 2, p. 283: “Illud singularis perversitatis, quod B littera praeter Basiliensem librum pessimum etiam prior Bernensis, qui optimis est adnumerandus, saepe notatur a Gerlachio. Quae res Ribbeckio aliisque fuit fraudi.”; p. 291: “At longe utilius fuerat [sc. Ribbeckium] neglecto Maelio Basiliensem invisere codicem Nonii, quem Gerlachii pravitate deceptus saepius confudit cum Bernensi 83.”; p. 308: “Ante nos Gerlachius usus libro eodem. Quem cum stupore unico saepe littera ‘B’ notasset, qua alias significatur Basiliensis, errandi causam praebuit pluribus.” – Ri. (fort. siglis apud GR perturbatus) in editionibus interdum cod. Bern. 83 cum cod. Basil. commutavit (et Va.₁ eum secutus est), ut siglum ‘Bas.’ / ‘Basil.’ et ad cod. Bern. 83 spectare possit.

22 Siglum ‘Bern.’ apud Qui. et ad cod. Bern. 83 et ad codd. Bern. 347 / 357 spectare potest.

Monte pess.	Monte pess.		Mp		Monte pess.	Monte pess.	Monte pess.	M	Monte pess.
Oxon.	Oxon.							O	Ox.
P	P		P			Par.	P	P	Par. 7667
P 7577			O / ms n. 7577						
P 7579			Q					Q	
P 7665	Paris. 7665		D					D	Par. 7665
P 7666	Paris. 7666		C		P		Par. 7666	C	Par. 7666
Palat.		ms Palat.		Palat.	Palat.				
Turic.	Turic.								Turic.
Urb. 307 / 308				Urb. 307 / 308	Urb. 307 / 308		Urb. 307		
Vict.			V						

2.3.17 Orosius (Oros.)

2.3.17.1 Orosi editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Arn.	Arnaud-Lindet, Marie-Pierre, 1990, <i>Orose. Histoires (Contre les Païens). Tome I. Livres I–III. Texte établi et traduit</i> , Paris

2.3.17.2 Orosi codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
A'	cod. Albigensis 29, saec. VIII [apud Arn.]
B	cod. Ambrosianus D 23 sup. (olim Bobiensis), saec. VII [apud Arn.]

C	cod. Monacensis 6308, saec. VIII [apud Arn.]
D	cod. Donaueschingensis 18.2, saec. VIII [apud Arn.]
Δ	cod. Rehdigeranus 107, saec. IX [apud Arn.]
F	cod. Laudunensis 137, saec. VIII [apud Arn.]
H	cod. Parisinus lat. 9665 (olim Cluniacensis), saec. VIII [apud Arn.]
I	cod. Monacensis 396, saec. IX [apud Arn.]
J	cod. Einsiedelensis 351, saec. IX/X [apud Arn.]
L	cod. Laurentianus pl. 65, saec. VI [apud Arn.]
λ	cod. L manus saec. XII [apud Arn.]
P	cod. Vaticanus Palatinus 829, saec. IX [apud Arn.]
Q	cod. Vaticanus Reg. lat. 296, saec. IX [apud Arn.]
U	cod. Valentianensis 545 (olim Elnonensis), saec. IX [apud Arn.]
Z	cod. Leningradensis FV 1 n 9, saec. IX [apud Arn.]
Z ²	cod. Z manus saec. XII [apud Arn.]

Paulus: vid. 2.3.6 Sex. Pompeius Festus (Fest.) et Paulus (Paul. Fest.)

2.3.18 Phaedrus (Phaedr.)

2.3.18.1 Phaedri editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Post.	Postgate, Iohannes Percival, [1920], <i>Phaedri Fabulae Aesopiae cum Nicolai Perotti prologo et decem novis fabulis</i> . Recognovit brevique adnotatione critica instruxit, Oxford

2.3.18.2 Phaedri codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
D	schida P. Danielis Vaticana Reg. 1616, saec. IX [apud Post.]
P	cod. Pithoeanus, saec. IX [apud Post.; Pithoean. apud Mu.]
R	cod. Remensis, nunc deperditus, Pitheoeani ut videtur aequalis [apud Post.; Remensis apud Mu.]
R'	lectiones cod. R quarum unus tantum testis sit [apud Post.]
R ²	cod. R correctiones vetustae [r apud Post.]

2.3.19 Priscianus (Prisc.)

2.3.19.1 Prisciani editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Her.	Hertzius, Martinus [Hertz, Martin], 1855 / 1859, <i>Grammatici Latini. Vol. II / III. Prisciani grammatici Caesariensis Institutionum grammaticarum libri XVIII</i> , Leipzig [ed. ster.: Hildesheim 1961]
Keil	Keilius, Henricus [Keil, Heinrich], 1859, <i>Grammatici Latini. Vol. III. Prisciani grammatici Caesariensis De figuris numerorum, De metris Terentii, De praeexercitamentis rhetoricis libri, Institutio de nomine et pronomine et verbo, Partitiones duodecim versuum Aeneidos principium. Accedit Prisciani qui dicitur liber de accentibus</i> , Leipzig [ed. ster.: Hildesheim 1961]

ς	editiones interpolatae vel omnes vel plures, e quibus adhibitae sunt hae: ed. princ. (Veneta) a. 1470, ed. Veneta a. 1472, ed. Veneta a. 1492, ed. Ascensiana Parisiis a. 1516, ed. Aldina Venetiis a. 1527 [apud Keil; vetus Veneta apud Vossium, Bo.]
---	---

2.3.19.2 Prisciani codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
	ad inst.
A	cod. bibl. publ. Amiensis, saec. X–XI [apud Her., Joc.]
A ²	cod. A manus altera [a apud Her., Joc.]
B	cod. bibl. publ. Bambergensis M. IV 12 (olim bibl. eccl.) [apud Her., Mu.; Bamb. apud Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ , Va. ₂]
Caroliruh. alt.	cod. Caroliruhensis alter, 220 (olim Reichenaviensis), saec. XII [apud Her.; Carlsr. b apud Ri. ₁ , Va. ₁]
Col.	cod. Coloniensis, bibl. Wallrafianae [Coloniensis apud Her., Joc.]
D	cod. bibl. publ. Bernensis 109 (olim Bongarsianus) [apud Her.; Bern. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₃ , Va. ₂ ; Bongars. / Bern. apud Ri. ₂]
D ²	cod. D manus altera [d apud Her.]
Darmst.	cod. Darmstadiensis [apud Ri. ₁ , Va. ₁ ; = Darmst. ^a ? Darmst. ^b ? Darmst. ^c ?]
Darmst. ^a	cod. Darmstadiensis 2190 (olim Coloniensis 200), ca. saec. XII [apud Her.]
Darmst. ^b	cod. Darmstadiensis 725 (olim 363, 452, olim monasterii S. Iacobi Leodiensis), saec. XII [apud Her.]
Darmst. ^c	frg. Darmstadiense 2172 (olim Coloniense 202), saec. XII [apud Her.]
Dresd. 1	cod. Dresd. 1 Krehlii [apud Her., Joc.]
Dresd. 2	cod. Dresd. 2 Krehlii [apud Her., Joc.]
Erl. 1	cod. Erlangensis 1 Krehlii [apud Her., Joc.]

Erl. 2	cod. Erlangensis 2 Krehlii [apud Her., Joc.]
G	cod. bibl. conventus Sangallensis 904 [apud Her., Mu., Joc.; Sang. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃]
G ²	cod. G manus altera [g apud Her.]
H	cod. gymn. Halberstadiensis, Lutherius apud Krehlium [apud Her.; Halb. apud Ri. ₁ ; Halberst. apud Va. ₁ , Ri. ₂]
H ²	cod. H manus altera [h apud Her., Joc.]
Heidelb.	cod. Heidelbergensis, liber imperialis monasterii S. Maximini Treviris (cf. Her. pp. XXsq.) [apud Her.]
K	cod. bibl. publ. Caroliruhensis 223 [apud Her., Joc.; Carlsr. apud. Ri. ₁ , Va. ₁ ; Carolir. / Caroliruh. apud Ri. ₂ , Ri. ₃]
L	cod. bibl. publ. Lugd. Bat., cod. Lat. 67 fol. (olim Gruterianus) [apud Her.; Grut. apud Ri. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ ; Lugd. apud Va. ₁]
L ²	cod. L manus altera [l apud Her.]
Lips. 2	cod. Lipsiensis 2 Krehlii [apud Her., Joc.]
P	cod. bibl. imp. Parisinus 7530 (olim Tellerianus) [apud Her.]
R	cod. bibl. imp. Parisinus 7496, saec. IX [apud Her., Mu., Kl., Joc.; Reg. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ ; Reg. / Par. apud Ri. ₂ ; Par. R apud Va. ₂]
R ²	cod. R manus altera [r apud Her., Joc.; Reg. m. 2 apud Ri. ₂ , Ri. ₃]
ς	codd. deteriores / recentiores [apud Kl.]
	ad metr.
A	cod. Parisinus 7501 [apud Keil, Joc.; Par. A apud Ri. ₂ , Ri. ₃ , Va. ₂]
A ²	cod. A manus secunda [a apud Keil, Joc.]
B	cod. Vaticanus bibliothecae Reginensis 1709 [apud Keil, Joc.; cod. regin. 1709 / cod. reg. apud Her.]

R	cod. Parisinus 7496 [apud Keil, Joc.; Par. R apud Va. ₂]
V	cod. Leidensis Vossianus 12.8 [apud Keil, Joc.; Leid. V apud Ri. ₂ , Ri. ₃]

Probus: vid. 2.3.26 Scholiastae Vergili (Schol. Verg.)

2.3.20 M. Fabius Quintilianus (Quint.)

2.3.20.1 Quintiliani editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Vasc.	*ed. Vascosanus, Paris 1542 [ed. Vasc. 1542 apud Wi.]
Wi.	Winterbottom, M., 1970, <i>M. Fabi Quintiliani Institutionis oratoriae libri duodecim</i> . Recognovit brevisque adnotatione critica instruxit, 2 voll., Oxford

2.3.20.2 Quintiliani codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
A	cod. Ambrosianus E. 153 sup., saec. IX [apud Joc., Wi.; Ambr. a apud Va. ₁ ; Ambros. apud Ri. ₂ , Ri. ₃]
A ₁	cod. Ambrosianus F. 111 sup., saec. IX [apud Wi.; Ambr. b apud Va. ₁] A ₁ ² – corrector cod. A ₁ aequaeus [a apud Wi.]
B	cod. Bernensis 351, saec. IX B ¹ – cod. B nondum correctus; B ² – corrector cod. B aequaeus [apud Joc., Wi.]
Bg	pars antiquior cod. Bambergensis M. 4. 14, saec. X [apud Wi.; Bamb. apud Ri. ₂ , Ri. ₃] Bg ² – corrector cod. Bg, saec. X [b apud Wi.; Bamb. m. 2 apud Ri. ₂ , Ri. ₃]
D	cod. Parisinus lat. 7710, saec. XIII [apud Wi.]
[E]	Breviarium Stephani Rothomagensis (Parisinus lat. 14146), saec. XII [apud Wi.]

F	cod. Laurentianus 46. 7, saec. X [apud Wi.; Flor. apud Va. ₁] F ² – corrector cod. F, saec. XV [f apud Wi.; Flor. m. alt. apud Va. ₁]
G	supplementum Bg, saec. X [apud Wi.] G ² – scriba supplementi ipse se corrigens [g apud Wi.]
Guelf.	cod. Guelferbytanus [apud Ri. ₁]
H	cod. Harleianus 2664, saec. X [apud Wi.]
J	cod. Cantabrigiensis Ioannensis 91, saec. XII [apud Wi.]
K	cod. Parisinus lat. 7720, saec. XIV [apud Wi.] K ² – cod. K corrector (Petrarcha) [k apud Wi.]
N	cod. Parisinus lat. 18527 (Nostradamensis), saec. X [apud Wi.]
M	cod. Monacensis 23473, saec. XV [apud Wi.]
Mp	cod. Montepessulanus H 336, saec. XI [apud Wi.]
P	cod. Parisinus lat. 7723, saec. XV [apud Joc., Wi.] P ² – correctores cod. P [p apud Wi.]
p*	correctiones quas dant et p et Vaticanus lat. 1766 [apud Wi.]
R	cod. Leidensis Voss. lat. q. 77, saec. XII [apud Wi.]
T	cod. Turicensis 288, saec. XI [apud Wi.; Tur. apud Ri. ₁] T ² – corrector cod. T (Ekkehardus IV), saec. XI [t apud Wi.]
V ¹	cod. Vaticanus lat. 1761, saec. XV [apud Wi.]
Voss. a	cod. Vossianus [apud Ri. ₁]
Voss. c	cod. Vossianus [apud Ri. ₁]

1416	cod. Vindobonensis 3135, saec. XV [apud Wi.]
1418	cod. Laurentianus 46. 9, saec. XV [apud Wi.]
1434	cod. Harleianus 2662, saec. XV [apud Wi.]
1461	cod. Marcianus 4111, saec. XV [apud Wi.]
1470	cod. Harleianus 4995, saec. XV [apud Wi.]
	cod. (Londinensis) Burn(eianus) 243 [apud Wi.]
	cod. (Oxoniensis) Add. C. 169 [apud Wi.]
	cod. (Oxoniensis) D'Orv(ille) 13 [apud Wi.]
	cod. Vat(icanus) lat(inus) 1762 [apud Wi.]
	cod. Vat(icanus) lat(inus) 1766 [apud Wi.]

2.3.21 Rhetor ad Herennium (Rhet. Her.)

2.3.21.1 Rhetoris editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Ach.	Achard, Guy, 1989, <i>Rhétorique à Herennius. Texte établi et traduit</i> , Paris (CUF)
Kays.	Kayser, C. L., 1860, <i>M. Tullii Ciceronis opera quae supersunt omnia</i> . Ediderunt J. G. Baiter, C. L. Kayser. <i>M. Tullii Ciceronis Opera rhetorica ex optimis libris manuscriptis recensuit C. L. Kayser. Vol. I</i> , Leipzig
Marx	Marx, Fridericus, 1964, <i>M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia. Fasc. I. Incerti auctoris de ratione dicendi ad C. Herennium lib. IV</i> . Iterum recensuit Fridericus Marx. Editionem stereotypam correctiorem cum addendis curavit Winfried Trillitzsch, Leipzig
Or.	Orelli, Io. Casp. / Baiter, Georg, 1845, <i>M. Tulli Ciceronis opera quae supersunt ex recensione Io. Casp. Orellii. Editio altera emendatior</i> .

	<i>Volumen I. Curaverunt Io. Casp. Orellius et Io. Georg Baiterus, Zürich</i> [continens scripta rhetorica]
--	--

2.3.21.2 Rhetoris codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
a	cod. Ambrosianus M. 58 sup., saec. XI [apud Ach.]
a	cod. Bambergensis 420, M. V. 3, saec. X [a apud Kays.; A apud Or.; Bamb. a apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ ; A / Bamb. apud Ri. ₂]
α	cod. Albinensis Bibl. munic. 3, saec. XII ^{ex.} [apud Ach.]
B	cod. Bernensis 433, saec. IX ^{med.} [Ach] vel IX–X ^[Marx] [<i>cod. mut., qui omittit I, 1–5</i>] [apud Kl., Marx, Seg., Ach.; Bern. apud Ri. ₃ , Va. ₂]
b	cod. Bambergensis 423, M. V. 8, saec. XII ^[Kays] vel XII ^{ex.} [Ach] vel XII–XIII ^[Marx] [apud Kays., Kl., Marx, Joc., Seg., Ach.; B apud Or., Ri. ₂ ; Bamb. b apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ ; Bamb. apud Ri. ₃ , Va. ₂]
β	cod. Bernensis 469-II, saec. XI ^{ex.} [Ach] [apud Ach.; Bern. d apud Ri. ₃]
C	cod. Corbeiensis vel Petropolitanus, F vel. 8 auct. class. Latin., saec. IX ^{ex.} [Ach] vel IX–X ^[Stroe, Marx] [<i>mut.</i>] [apud Kl., Marx, Joc., Ach.; Corb. apud Ri. ₃ , Va. ₂]
c	cod. Bambergensis 421 [apud Kays.]
c	cod. Codoniensis Gl. kgl. S. 1999 4 ^o , saec. XI ^{ex.} [apud Ach.]
d	cod. Darmstadiensis 2283, saec. XII ^{ex.} [Ach] vel XII–XIII ^[Marx] [<i>explicit 4, 53, 66</i>] [apud Kl., Marx, Joc., Seg., Ach.; Darmst. apud Ri. ₃]
E	consensus codd. b l [apud Ri. ₃ , Marx, Joc.; expleti apud Va. ₂] consensus codd. a (α) c β h [apud Ach.]
Er	cod. Erfordiensis (nunc Berolinensis) [e apud Kays.; Erf. apud Ri. ₁ , Va. ₁ ; Erfurt. / E apud Ri. ₂]
F	cod. Frisingensis (nunc Monacensis), Clm 6403-I, aa. 994–1005 ^[Ach] vel saec. XI ^[Or] [apud Or., Ach.; f apud Kays.; Fris. apud Ri. ₁ , Va. ₁ ; Frising. / Fris. / F apud Ri. ₂]

g	cod. Windbergensis (nunc Monacensis) [apud Kays.; Windb. apud Va. ₁ , Ri. ₂]
gr. 1, 2	codd. Gryphiani [apud Kays., Ri. ₂]
H	cod. Herbipolitanus / Wirceburgensis, Univ. Bibl. Mp misc. f. 2, saec. IX ^{med.} [Ach] <i>vel</i> IX–X ^[Marx] [<i>mut.</i>] [apud Kl., Marx, Joc., Seg., Ach.; Wuerzb. apud Ri. ₁ , Va. ₁ ; h apud Kays.; W / Wirzeb. apud Ri. ₂ ; Wirzeb. apud Ri. ₃ ; Herb. apud Va. ₂]
h	cod. Hugonensis, C.IV.5, saec. XII ^{in.} [apud Ri. ₂ , Ach.]
I	consensus codd. V F [apud Ach.]
k	cod. Kauchianus [apud Kays., Ri. ₂]
l	cod. Leidensis Gronovianus 22, saec. XII [apud Kl., Marx, Seg., Ach.; l 2 apud Kays.; Leid. apud Ri. ₃]
Lips.	cod. Lipsiensis [cod. Lips. apud Or.]
M	codd. H P <i>vel</i> consensus <i>vel</i> archetypus [apud Kl., Marx, Joc., Seg.; M / codd. familiae M apud Ri. ₃] consensus codd. H P B C [apud Ach.]
μ	cod. Emmeranus E 59 (nunc Monacensis) [apud Kays., Ri. ₂]
n	cod. Emmeranus F104 (nunc Monacensis) [apud Kays.; Emmeranus apud Ri. ₂]
O	cod. Opizianus (nunc Berolinensis) [apud Ri. ₂ ; Opitz. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ ; o apud Kays.]
P	cod. Parisinus lat. 7714, saec. IX ^[Marx] <i>vel</i> IX ^{med.} [Ach] [<i>cod. mut., qui omittit l, l–5</i>] [apud Or., Ri. ₂ , Kl., Marx, Joc., Seg., Ach.; Par. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ ; p apud Kays.; Par. P apud Va. ₂ – PII: Parisini duo apud Ri. ₃]
Π	cod. Parisinus 7231, saec. XII [<i>mut.</i>] [apud Marx, Joc.; π apud Kays., Kl.; Par. Π apud Ri. ₃ , Va. ₂ – PII: Parisini duo apud Ri. ₃]
p	cod. Parisinus Latin. 7696 Floriacensis, saec. XII [apud Kays., Ri. ₂ , Kl., Marx]
T	cod. Trossianus, saec. XII [apud Ri. ₂ ; R apud Or.; Tross. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ ; r apud Kays.]
V	cod. Vadianus 313, saec. X ^{ex.} [apud Ach.]

v	cod. Vossianus primus, saec. XII–XIII [apud Marx; vo I apud Kays.]
φ	cod. Ratisbonensis [apud Kays.; Ratisb. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂]
Z	cod. Turicensis, saec. XII [apud Ri. ₂ ; Tur. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ ; T apud Or.; t apud Kays.]

2.3.22 Rufinus Lupus (Rufin.)

2.3.22.1 Rufini editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Halm	Halm, Carolus, 1863, <i>Rhetores Latini minores. Ex codicibus maximam partem primum adhibitis emendabat</i> , Leipzig
Keil	Keilius, Henricus [Keil, Heinrich], 1874, <i>Grammatici Latini. Vol. VI. Scriptores artes metricae: Marius Victorinus, Maximus Victorinus, Caesius Bassus, Atilius Fortunatianus, Terentianus Maurus, Marius Plotius Sacerdos, Rufinus, Mallius Theodorus, Fragmenta et excerpta metrica</i> , Leipzig [ed. ster.: Hildesheim 1961]

2.3.22.2 Rufini codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
A	cod. Parisinus 7496 (cf. Halm, p. XIV; Keil, p. 554) [apud Halm, Keil]
B	cod. Parisinus 7501 (cf. Halm, p. XIV; Keil, p. 554) [apud Halm, Keil]
	cod. Einsiedlensis 338 (cf. Halm, p. XIV; Keil, p. 554) [apud Halm, Keil]
P	cod. Parisinus 7498 (cf. Keil, p. 554) [apud Keil]
	cod. Reginensis 1709 (cf. Keil, p. 554) [apud Keil]
	cod. Tegernseensis 375 (nunc Monacensis lat. 18375) (cf. Halm, p. XIV; Keil, p. 554) [apud Halm, Keil]
R	cod. Vaticanus bibl. Reginae Christinae 733 (cf. Keil, p. 554) [apud Keil]

	cod. Vossianus 33. 4 (cf. Keil, p. 554) [apud Keil]
--	--

2.3.23 Rutilius Lupus (Rut. Lup.)

2.3.23.1 Rutili Lupi editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
a	*ed. Veneta Aldina, 1523 [apud Halm]
b	*ed. Basileensis, 1521 [apud Halm]
Halm	Halm, Carolus, 1863, <i>Rhetores Latini minores. Ex codicibus maximam partem primum adhibitis emendabat</i> , Leipzig

2.3.23.2 Rutili Lupi codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
A	cod. Mediceus, saec. XIV [apud Halm]
B	cod. Mediceus, saec. XV [apud Halm]
C	codd. noti sive A B Ri V; idem signum adhibetur, ubi edd. a b cum codd. manuscriptis conspirant [apud Halm]
Ri	cod. Riccardianus, saec. XV [<i>continens 1,1–9; his copiis usus est Ruhnkenius, cf. Halm, p. XIX</i>] [apud Halm]
V	cod. Vindobonensis lat. 179 (CCXVIII in catal. Endlicheri) [apud Halm]

2.3.24 Scholia (Pseudacronis) in Horatium (Schol. Hor.)

2.3.24.1 Scholiorum in Horatium editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Kell.	Keller, Otto, 1902 / 1904, <i>Pseudacronis Scholia in Horatium vetustiora</i> , 2 voll., Leipzig

2.3.24.2 Scholiorum in Horatium codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
A	cod. Parisinus Lat. 7900 A, saec. X [apud Kell.]
b	cod. Bambergensis K. 2, saec. X [<i>pertinet ad schol. Γ, sed multa desunt</i>] [apud Kell.]
Γ	codd. r et γ, aut r vel γ cum quolibet altero cod. ad stirpem Γ pertinente ut abf [apud Kell.]
γ	cod. Parisinus Latinus 7975, saec. XI [<i>scholiorum Γ cod. praecipuus</i>] [apud Kell.]
r	cod. Parisinus Latinus (olim Erphesphurtensis) 9345, saec. X–XI [<i>scholiorum Γ liber praecipuus</i>]

2.3.25 Scholiastae Ciceronis (Schol. Cic.)

2.3.25.1 Scholiastarum Ciceronis editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Sta.	Stangl, Thomas, 1912, <i>Ciceronis Orationum Scholiastae. Asconius. Scholia Bobiensia. Scholia Pseudasconii Sangallensia. Scholia Cluniacensia et recentiora Ambrosiana ac Vaticana. Scholia Lugdunensia sive Gronoviana et eorum excerpta Lugdunensia. Volumen II: Commentarios continens</i> , Wien / Leipzig

2.3.25.2 Scholiastarum Ciceronis codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
C	cod. Lugdunensis Lat. Vossianus Quart. 138 (olim Voss. 152), saec. X [excussus denuo totus a Stangl a. 1883 et in <i>Mnemos. Batav. 34</i> (1906) 85–134 a Cornelio Brakman] [apud Sta., Joc. ad Schol. Gron.; Scholion / Schol. apud edd.]
E	excerpta quae e fol. 11 ^r –13 ^r cod. Lugdunensis Octav. 88, saec. X [ed. Georgius Goetz in <i>Fleck. JJ. 143</i> (1891) 429–432 et in <i>Corpore gloss. Lat. V, pp. XXXV et 657–659</i>] [apud Sta. ad Schol. Gron.]

2.3.26 Scholiastae Vergili (Schol. Verg.)

2.3.26.1 Scholiastarum Vergili editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Bas.	Baschera, Claudio, 1999, <i>Gli scholii veronesi a Virgilio. Introduzione, edizione critica e indici</i> , Verona
E	*Egnatii ed. princ. a. 1507 Venetiis impressa [apud Keil, Hag., Kl., Joc. ad Prob.; Egn. apud Ri. ₁ ; Egnatius apud Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃]
Hag.	Hagen, Hermannus, 1902, <i>Appendix Serviana. Ceteros praeter Servium et Scholia Bernensia Vergilii commentatores continens</i> . Recensuit, Leipzig (vol. III, fasc. II) [ed. ster.: Leipzig 1927]
Keil	Keilius, Henricus [Keil, Heinrich], 1848, <i>M. Valerii Probi in Vergilii Bucolica et Georgica commentarius. Accedunt Scholiorum Veronensium et Aspri quaestionum Vergilianarum fragmenta</i> , Halle [Halis]

2.3.26.2 Scholiastarum Vergili codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
	ad Prob.
M	cod. Monacensis Lat. 755, saec. XV [apud Hag., Kl., Joc.]
P	cod. Parisinus Regius 8209, saec. XV [apud Keil, Hag., Kl., Joc.; Par. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ ; Parisin. apud Mu.]

V	cod. Vaticanus 2930, saec. XV [apud Keil, Hag., Kl., Joc., Seg.; Vat. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ , Va. ₂ , Di.; Vatic. apud Mu.]
	ad Schol. Verg. Veron.
V	cod. Verona, Bibl. Capit. XL (38), saec. V–VI [apud Hag., Bas.]

2.3.27 Seneca minor (Sen.)

2.3.27.1 Senecae minoris editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Ronc.	Roncali, R. 1990, <i>L. Annaei Senecae Ἀποκολοκύντωσις</i> , Leipzig

2.3.27.2 Senecae minoris codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
L	cod. Londiniensis Add. 11983 (Butlerianus), saec. XI ^{ex.} –XII ^{in.} [apud Ronc.]
l	codd. familiae ex L derivatae [apud Ronc.]
S	cod. Sangallensis 569, saec. IX ^{ex.} [apud Ronc.]
s	codd. familiae ex S derivatae [apud Ronc.]
V	cod. Valentianensis 411 (393), saec. IX ^{ex.} [apud Ronc.]

2.3.28 Servius (Serv. et Serv. auct.)

2.3.28.1 Servi editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Dan.	*Daniel, Petrus, 1600, <i>Pub. Virgilii Maronis Bucolicorum, Eclogae X, Georgicorum, Libri IIII, Aeneidos, Libri XII. Et in ea Mauri Servii Honorati Grammatici commentario. Ex antiquiss. exemplaribus longè meliores et auctiores</i> , Paris (Nivellius) [Danielis apud Thilo, Joc.; Daniel apud Va. ₂]

Rand	Rand, Eduardus Kennard / Savage, Iohannes Iosephus / Smith, Hovardus Taylor / Waldrod, Georgius Byron / Elder, Iohannes Peterson / Peebles, Bernardus Mann / Stocker, Arthurus Fredericus / Travis, Albertus Hartman, 1946 / 1965, <i>Servianorum in Vergilii carmina commentariorum editio Harvardiana. Volumen II quod in Aeneidos libros I et II explanationes continet / Volumen III quod in Aeneidos libros III–IV explanationes continet</i> , Lancaster 1946 / Oxford 1965 (Special Publications of the American Philological Association 1)
Thilo	Thilo, Georgius, 1881, <i>Servii grammatici qui feruntur in Vergilii carmina commentarii. Vol. I. Aeneidos librorum I–V commentarii</i> , Leipzig / Berlin [ed. ster.: Leipzig / Berlin 1923]
Thilo	Thilo, Georgius, 1884, <i>Servii grammatici qui feruntur in Vergilii carmina commentarii. Vol. II. Aeneidos librorum VI–XII commentarii</i> , Leipzig / Berlin [ed. ster.: Leipzig / Berlin 1923]
Thilo	Thilo, Georgius, 1887, <i>Servii Grammatici qui feruntur in Vergilii Bucolica et Georgica commentarii</i> , Leipzig (vol. III, fasc. I) [ed. ster.: Leipzig 1927]

2.3.28.2 Servi codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
	ad Verg. Aen.
A	cod. Caroliruhensis Bibl. Publ. Aug. 116, saec. IX ^[Rand] vel X ^[Thilo] [<i>ad Aen. 6–12; georg.</i>] [apud Thilo, Rand]
Ambros.	cod. Mediolanensis, Bibl. Ambros. S. 83 part. sup., saec. XVI ^[Rand] [<i>ad Aen. 3–4; cod. plenioris commentarii</i>] [apud Thilo, Rand]
B	cod. Bernensis Bibl. Publ. 363, saec. IX ^[Thilo] vel X ^{in.[Rand]} [<i>ad Aen. 1; georg.</i>] [apud Thilo, Rand]
C	cod. Cassellanus Bibl. Publ. Ms. Poet. Fol. 6 (olim cod. conventus Fuldensis), saec. IX ^{med.} [<i>Aen. 1–6; cod. plenioris commentarii</i>] [apud Thilo, Rand, Joc.; Cass. apud Ri. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ , Wa.; Cassell. apud Va. ₁ ; Cass. / Cassell. apud Mu.; Cassel. / Cass. apud Va. ₂]
C ²	cod. C vetus corrector, saec. fort. IX ^[Rand] [apud Thilo, Rand]
C ³	cod. C corrector saec. XI / XII ^[Rand] vel XV ^[Thilo] [apud Thilo, Rand]
C ⁵	cod. C corrector saec. fort. IX ^[Rand] [apud Rand, Joc.]

C*	signo eae Danielini exemplaria scripturae notatae sunt, quae cum in appendice nihil discrepantiae adscriptum sit Cassellani fuisse videntur [apud Thilo]
D	signum adpositum est Italogum supplementis quae Aen. 1–5 e cod. bibl. reg. Dresdensis D. 136, Aen. 6–12 e cod. bibl. nat. Paris. 7965 petita sunt [apud Thilo]
E	cod. Monacensis Bibl. Reg. 18059 (olim cod. Tegernseensis 59), saec. XI ^[Rand] [Aen. 2–3] [apud Thilo; Teg. apud Rand] E ² – cod. E corrector [e apud Thilo]
F	nunc (a) cod. bibl. Bern. 172 [Aen. 3–5], (b) cod. bibl. nat. Paris. 7929 [Aen. 6–12], olim cod. conventus Floriacensis [Aen. 3–8; cod. <i>plenioris commentarii</i>] [apud Thilo, Joc.] cod. Bernensis Bibl. Publ. 172, saec. IX–X [apud Rand]
f	lectiones cuiusdam cod. Fuldensis in appendice ed. Danielinae descriptae [apud Rand, Joc.; Fuld. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂]
G	cod. Bernensis Bibl. Publ. 167 (olim cod. Autissiodorensis), saec. IX / X [Aen. 3–12] [apud Thilo, Rand]
H	cod. Hamburgensis Bibl. Publ. scri. 52, saec. IX ^[Rand] <i>vel</i> XI ^[Thilo] [ad Aen. 1–12; georg.] [apud Thilo, Va. ₂ , Joc.; Hamb. apud Rand] H ² – cod. H corrector [h apud Thilo]
J	cod. Metensis Bibl. Publ. (Arnulphianus) 292, saec. IX [apud Rand]
K	cod. Caroliruhensis Bibl. Publ. Aug. 186, saec. IX ^[Rand] [ad Aen. 1,4–338] [apud Thilo, Rand]
L	cod. Lipsiensis Bibl. Publ. rep. I (4) n. 36 ^b , saec. IX–X ^[Rand] [ad Aen. 1–12] [apud Thilo; Lips. apud Rand] L ² – cod. L correctores [l apud Thilo]
La	cod. Leidensis, Bibl. Univ. Voss. F. 79, saec. IX [ad Aen. 3–5] [apud Rand]
Leid.	cod. Leidensis Voss. Lat. Oct. 80 (olim cod. Lemovicensis); fuit codex Petri Danielis [cf. Thilo, pp. VIIIssq.]

	[apud Thilo] [vid. 'L' ad georg.]
M	cod. Monacensis Bibl. Civ. Lat. 6394 (olim cod. Frisingensis 194), saec. XI ^[Thilo] <i>vel</i> X–XI ^[Rand] [ad Aen. 1–12, georg.] [apud Thilo, Va. ₂ , Rand, Joc.; Mon. apud Ri. ₃] M ² – cod. M corrector [m apud Thilo]
N	cod. Laurentianus bibl. Sanctae Crucis plut. XXII cod. 1 [ad Aen. 4– 5 ^[Thilo] / Aen. 1–11,82 et Ecl. 8,21–10 ^[Rand]] [apud Thilo, Rand, Joc.] N ² – cod. N corrector [n apud Thilo]
P	cod. Parisinus Bibl. Nat. Lat. 1750, saec. IX [ad Aen. 1–2; cod. <i>plenioris commentarii</i>] [apud Thilo, Rand; Par. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃]
R	cod. Reginensis 1674 [ad Aen. 6–12] [apud Thilo]
T	cod. Bernensis Bibl. Publ. 165 (olim cod. Turonensis), saec. IX [ad Aen. 3–12; cod. <i>plenioris commentarii</i>] [apud Thilo, Rand]
	ad Verg. georg.
Carolir.	cod. Caroliruhensis 186, saec. IX [ad georg. 1–4] [apud Thilo]
L	cod. olim Lemovicensis, nunc Leidensis Voss. Lat. Oct. 80, saec. IX ^{ex.} –X ^{in.} [ad georg. 1,1–278] l – huius cod. vetus corrector; λ corrector saec. XII; saec. XVI correctiones P. Danielis sunt [apud Thilo] [vid. 'Leid.' ad Aen.]
P	cod. Parisinus 7959, saec. X [ad georg. 1–4] [apud Thilo]
R	cod. Reginensis 1495, saec. XII [Serv. in buc. et georg. 1,1–375 <i>commentarios cum scholiis saec. VII partem ineditis continens</i>] [apud Thilo]
V	cod. Vaticanus lat. 3317, saec. X ^{ex.} [ad georg. 1–4] v – eius corrector; scholia huius cod. propria I. Philargyrio vulg. tribuuntur [apud Thilo; Vatic. apud Va. ₂]
	vid. 'A', 'B', 'H', 'M' ad Aen.

2.3.29 P. Terentius Afer (Ter.)

2.3.29.1 Terenti editiones

Sigla editionum	Explicatio siglorum
KL	Kauer, Robert / Lindsay, Wallace M., 1958, <i>P. Terenti Afri Comoediae. Recognoverunt brevique adnotatione critica instruxerunt Robert Kauer / Wallace M. Lindsay. Supplementa apparatus curavit Otto Skutsch</i> , Oxford

2.3.29.2 Terenti codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
A	cod. Bembinus (Vat. lat. 3226), saec. IV–V [apud KL]
A ¹	correcturae cod. A a manu prima postea facta [apud KL]
A ²	manus secunda quae ante Iovianalem paucis locis textum cod. A mutavit [apud KL]
α	frg. Admontense (bibl. monast. Admont. 227), saec. X–XI [apud KL]
C	cod. Vaticanus (Vat. lat. 3868), saec. IX, cum picturis [apud KL]
γ	consensus codd. λ C P E F υ π η ε [apud KL]
D	cod. Victorianus (Laur. XXXVIII 24), saec. X [apud KL]
δ	consensus codd. D G L p V α [apud KL]
E	cod. Riccardianus (Flor. 528), saec. XI [apud KL]
ε	cod. Einsidlensis II (bibl. monast. Eins. 362), saec. X [apud KL]
F	cod. Ambrosianus (Ambr. H 75 inf.), saec. X, cum picturis [apud KL]
G	cod. decurtatus (Vat. lat. 1640), saec. XI [apud KL]
η	cod. Einsidlensis I (bibl. monast. Eins. 362), saec. X [apud KL]

Iov.	Ioviales, qui vel V vel VI saec. ante scholiastas (saec. VI) textum recensuit et distinxit et passim nomen subscripsit [apud KL]
Iov. ²	Ioviales, qui partem quandam libri retractavisse et hic illic singulae mutavisse videtur [apud KL]
L	cod. Lipsiensis (bibl. munic. Lips. I 37) [apud KL]
λ	frg. Lugdunense (bibl. munic. Lugd. 788), saec. IX [apud KL]
P	cod. Parisinus (Par. lat. 7899), saec. IX, cum picturis [apud KL]
p	cod. Parisinus (Par. lat. 10304), saec. X [apud KL]
π	frg. Parisinum (in Par. lat. 12244 et 12322), saec. X [apud KL]
Σ	consensus codd. praeter cod. A [apud KL]
V	frg. Vindobonense (Vind. phil. 263), saec. X [apud KL]
v	cod. Valentiennensis (bibl. Val. 448 (420)), saec. XI [apud KL]
ω	consensus codd. [apud KL]

2.3.30 M. Terentius Varro (Varro)

2.3.30.1 Varronis editiones²³

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Ald.	*Manutius, Aldus / Perottus, Nicolaus, 1513, <i>Cornucopiae, sive linguae latinae cōmentarii recogniti atq[ue] ex archetypo emendati. Index copiosissimus dictionum omnium, quæ in hisce Sypontini commentariis, quæ in libris de lingua latina, & de Analogia M. T. Varronis; quæ in undeviginti librorum fragmentis Sexti Pompeii Festi: quæ in compendiis Nonii Marcelli de proprietate sermonum continentur. Ejusdem Sypontini libellus, quo Plynii epistola ad Titum Vespasianum corrigi-</i>

23 Cf. etiam veteres editiones Festi et Noni, in quibus insunt saepe opera Varronis.

	<p><i>tur. C. Vitellii in eum ipsum libellum Sypontini Annotationes. M. T. Varronis de lingua latina libri tres, quartus, quintus, sextus. Ejusdem de Analogia libri tres. S. Pompeii Festi undeviginti librorum fragmenta. N. Marcelli Compendia, in quibus tertia fere pars addita est ... labore ... Iucundi nostri Veronensis ... Additus praeterea est longus tractatus de generibus, Venezia (In aedibus Aldi et Andreae Soceri) [vid. 'Festus']</i> [ed. Ald. apud Vossium, GS; ed. Ald. / Ald. apud Bo.; Aldus apud Joc.]</p>
Coll.	<p>Collart, Jean, 1954, <i>Varron. De Lingua Latina. Livre V. Texte établi, traduit et annoté</i>, Paris (Publications de la Faculté des Lettres de l'Université de Strasbourg 122)</p>
GS	<p>Goetz, Georgius / Schoell, Fridericus, 1910, <i>M. Terenti Varronis De Lingua Latina quae supersunt. Accedunt grammaticorum Varronis librorum fragmenta</i>, Leipzig</p>
Kent	<p>Kent, Roland G., (¹1938) 1951, <i>Varro. On the Latin language. With an English translation</i>, 2 voll., London / Cambridge (MA) (The Loeb Classical Library 333 / 334)</p>
Med.	<p>*<i>M. Ter. Varronis De lingua latina libri tres</i>, Milano [Mediolani] (Pachel) 1510 [ed. Med. apud Vossium ad ling.; ed. Mediol. / Mediol. apud Bo.]</p>
Mue.	<p>Mueller, Carolus Odofredus, 1833, <i>M. Terenti Varronis de lingua latina librorum quae supersunt. Emendata et annotata</i>, Leipzig</p>
Paris.	<p>*ed. Parisiensis = (?) <i>M. Terentii Varronis opera quae supersunt: in lib. de ling. lat. cōiectanea Iosephi Scaligeri, in lib. de re rust. notae eiusdem; alia in eundem scriptorem, trium aliorū Turn. Vict. August. Editio terta recognita & aucta</i>, Paris (Apud Henricum Stephanum) 1581 [ed. Paris. apud Mue.]</p>
Scal.	<p>Scaliger, Iosephus, 1585, <i>M. Terentii Varronis opera quae supersunt. In lib. de ling. Lat. Coniectanea Iosephi Scaligeri. In lib. de re rust. Notae eiusdem. Alia in eundem scriptorem, trium aliorum, Turn. Vict. August. Editio ultima, recognita & aucta</i>, Paris (Apud Claudium Baaleu, ex aduerso D. Hylarii, in Curia Albretica) Scaliger, Iosephus, 1788, <i>M. Ter. Varronis de lingua Latina libri qui supersunt cum fragmentis ejusdem. Accedunt notae Antonii Augustini, Adriani Turnebi, Iosephi Scaligeri, et Ausonii Popmae. Editio accurata</i>, Zweibrücken [Biponti] (Ex Typographia Societatis)</p>
LSp.	<p>notae Leonardi Spengel in editione Andreae filii (vid. 'Sp.')</p>
Sp.	<p>Spengel, Andreas, 1885, <i>M. Terenti Varronis De lingua latina libri. Emendavit apparatu critico instruxit praefatus est Leonardus Spengel. Leonardo patre mortuo edidit et recognovit filius Andreas Spengel</i>, Berlin</p>

2.3.30.2 Varronis codices

Sigla codicum	Explicatio siglorum
a	cod. Parisinus 7489, saec. XV [apud Mue., Sp., GS, Kent, Coll.; Par. a apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃]
B	cod. incertus, cuius varietatem Petrus Victorius in ed. Gryphiana adnotavit / cod. nunc deperditus a Victorio et Augustino recensens, saec. XV ^[Coll] [apud Sp., Coll.; cod. B apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂]
b	cod. Parisinus 6142, saec. XV [apud Mue., Sp., GS, Kent, Coll.; Par. b / B apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃]
c	cod. Parisinus 7535, saec. XVI [apud Mue., Sp., GS, Kent, Coll.; Par. c apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂]
F	cod. Laurentianus LI 10, saec. XI [apud Mue., Sp., GS, Kent, Coll., Joc.; Flor. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Baehr., Ri. ₃ , Va. ₂ ; Flor. / Fl. apud Mu.; saepe 'cod.' apud edd. [scripturae huius cod. apud GS plerumque sine signo adscribuntur vel significantur; cf. GS p. LIII]
F ^v	cod. Laurentianus LI 10, ex collatione P. Victorii [apud GS] cod. Laurentianus LI 10, ex recensione Victorii et Diacetii, saec. XVI [apud Coll.]
(F ^v)	cod. F collationis ex silentio effecta [apud GS]
f	cod. Laurentianus LI 5, a. 1427 scriptus [apud Sp., GS, Kent, Coll.]
G	cod. Gothanus, saec. XVI [apud Mue., Sp., GS, Kent, Coll.; Goth. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃]
H	cod. Hauniensis, saec. XV [apud Mue., Sp., GS, Kent, Coll.; Haun. apud Ri. ₁ , Va. ₁ , Ri. ₂ , Ri. ₃ , Va. ₂]
M	cod. Guelferbytanus 896, saec. XV [apud Sp., GS, Coll.; Guelf. apud Ri. ₃ ; M(Guelf.) apud Tra.]
Med.	cod. Mediceus [apud Baehrens; Ri. ₂ , Ri. ₃ (test. Wilmannsio)]
p	cod. Basiliensis F IV. 13, saec. XV [apud Sp., GS, Kent, Coll.; Basil. apud Ri. ₃]
ς	cod(d). recentiores vel deteriores (?) [apud Kl.]
V	cod. Vindobonensis LXIII, saec. XV [apud Sp., GS, Kent, Coll.; Vind. apud Va. ₂ , Wa.; Vindob. apud Ri. ₃]

v	vulgo, vulgata: ceteroqui emendationes simpliciter receptae Itolorum sunt [apud GS]
---	--

2.4 Editiones aliorum auctorum

Sigla editionum	Explicatio siglorum
Astbury (1985)	Astbury, Raymond (ed.), 1985, <i>M. Terentii Varronis Saturarum Menippearum Fragmenta</i> , Leipzig
Barchiesi (1962)	Barchiesi, Marino, 1962, <i>Nevio epico. Storia, interpretazione, edizione critica dei frammenti del primo epos latino</i> , Padova
Burmann (1780)	Burman, Pieter, 1780, <i>Propertii Elegiarum libri quattuor</i> , Utrecht [Trajectum ad Rhenum]
Courtney (1993)	Courtney, Edward, 1993, <i>The Fragmentary Latin Poets. Edited with Commentary</i> , Oxford [rursus impress. cum addendis, 2003]
Düntzer (1835)	Düntzer, Henricus, 1835, <i>L. Livii Andronici fragmenta collecta et illustrata. Accedunt Homericorum carminum a veteribus poetis Latinis versibus expressorum reliquiae. Particula I</i> , diss. Berlin
Elmsley (1822)	Elmsley, Petrus, 1822, <i>Euripidis Medea</i> in usum studiosae juventutis recensuit et illustravit P. E., A. M. Accedunt Godofredi Hermanni annotationes, Leipzig
Elmsley (1828)	Elmsley, Petrus, 1828, <i>Euripidis Heraclidæ et Medea</i> . Ex recensione P. E., M.A. qui annotationes suas et aliorum selectas adjecit. Editio altera auctior et emendatior, Oxford
Galasso / Montana (2004)	Galasso, Luigi / Montana, Fausto (edd.), 2004, <i>Euripide. Medea. Con una premessa di Franco Montanari</i> , Milano (I classici)
Garbarino (1973)	Garbarino, Giovanna, 1973, <i>Roma e la filosofia greca dalle origini alla fine del II secolo a. C. Raccolta di testi con introduzione e commento</i> , 2 voll., Torino / Milano / Genova / Padova / Bologna / Firenze / Pescara / Roma / Napoli / Bari / Palermo (Historica, Politica, Philosophica. Il pensiero antico – Studi e testi 6)
Harder (1985)	Harder, Annette, 1985, <i>Euripides' Kresphontes and Archelaos. Introduction, Text and Commentary</i> , Leiden (Mnemosyne Suppl. 87)
Hermann (1825)	Hermannus, Godofredus [Hermann, Gottfried], 1825, <i>Sophoclis Ajax ad optimorum librorum fidem iterum recensuit et brevibus notis instruxit</i> . Editio secunda, Leipzig (Apud Gerhardum Fleischerum) [¹ 1817; ³ 1848; ⁴ 1851]
Hermann (1831a)	Hermannus, Godofredus [Hermann, Gottfried], 1831, <i>Euripidis Hecuba</i> . <i>Denuo recensuit</i> , Leipzig [ed. ster.: Cambridge 2010; ¹ 1800]

Hermann (1831b)	Hermannus, Godofredus [Hermann, Gottfried], 1831, <i>Euripidis tragoediae. Iphigenia in Aulide. Recensuit</i> , Leipzig [ed. ster.: Cambridge 2010]
Hug (1852)	Hug, Theodor, 1852, <i>Q. Ennii Annalium librorum VII–IX sive de bellis Punicis fragmenta emendata, disposita, illustrata</i> , diss. Bonn
Klimek-Winter (1993)	Klimek-Winter, Rainer, 1993, <i>Andromedatragödien. Sophokles, Euripides, Livius Andronicos, Ennius, Accius. Text, Einleitung und Kommentar</i> , Stuttgart (BzA 21)
Lachmann (1855)	Lachmannus, Carolus [Lachmann, Karl], 1855, <i>In T. Lucretii Cari De rerum natura libros commentarius. Iterum editus</i> , Berlin
Porson (1802)	Porson, Ricardus, 1802, <i>Euripidis Tragoediae. Ad fidem manuscriptorum emendatae et brevibus notis emendationum potissimum rationes reddentibus instructae. Edidit R. Porson. Editio altera correctior indicibusque locupletissimis aucta. Tomus I. Hecuba, Orestes, Phoenissae, Medea</i> , Leipzig
Schierl (2006)	Schierl, Petra, 2006, <i>Die Tragödien des Pacuvius. Ein Kommentar zu den Fragmenten mit Einleitung, Text und Übersetzung</i> , Berlin / New York (Texte und Kommentare 28)
Snell (1937)	Snell, Bruno, 1937, <i>Euripides Alexandros und andere Strassburger Papyri mit Fragmenten griechischer Dichter</i> , Berlin (Hermes Einzelschriften 5)
Spengel (1829)	Spengel, Leonhardus (ed.), 1829, <i>Caecilius Statius. Deperditarum fabularum fragmenta</i> , München

2.5 Studia

Sigla studiorum	Explicatio siglorum
Aalto (1949)	Aalto, Pentii, 1949, <i>Untersuchungen über das lateinische Gerundium und Gerundivum</i> , Helsinki (Annales Academiae Scientiarum Fennicae, Ser. B, Tom. 62,3)
Alberti (1982)	Alberti, Giovan Battista, 1982, 'Note critico-testuali in margine ad Ennio tragico', <i>A&R</i> 27, 160–163
Albis (1993)	Albis, Robert V., 1993, 'Aeneid 2.57–59: The Ennian Background', <i>HSPH</i> 95, 319–322
Alfonsi (1968)	Alfonsi, Luigi, 1968, 'Dal teatro greco alla poesia romana', <i>Dioniso</i> 42, 5–15
Arcellaschi (1976)	Arcellaschi, André, 1976, 'Essai de datation de la Médée d'Ennius', <i>Caesarodunum</i> 10bis, 65–70

Arcellaschi (1990)	Arcellaschi, André, 1990, <i>Médée dans le théâtre latin d'Ennius à Sénèque</i> , Roma (Collection de l'École française de Rome 132); cap. de Enni Medea rursus impress.: André Arcellaschi, <i>La Médée d'Ennius</i> , in: Aurora López / Andrés Pociña (edd.), <i>Medeas. Versiones de un mito desde Grecia hasta hoy</i> , 2 voll., Granada 2002, 367–387 recc.: C. Auvray-Assayas, <i>RPh</i> 65 (1991) 70–71 (Bull. Bibl.); R. Martin, <i>REL</i> 69 (1991) 246–249; C. Monteleone, <i>Aufidus</i> 15 (1991) 130–134; J. Granarolo, <i>Latomus</i> 5 (1992) 181–183; <i>LEC</i> 60 (1992) 287–288; A. Traina, <i>RFIC</i> 120 (1992) 467–469; A. Michel, <i>BAGB</i> (1993) 183–189; P.-J. Dehon, <i>AC</i> 63 (1994) 385–387
Aretz (1999)	Aretz, Susanne, 1999, <i>Die Opferung der Iphigenia in Aulis. Die Rezeption des Mythos in antiken und modernen Dramen</i> , Stuttgart / Leipzig (BzA 131)
Aricò (1997a)	Aricò, Giuseppe, 1997, 'La tragedia romana arcaica', <i>Lexis</i> 15, 59–78
Aricò (1997b)	Aricò, Giuseppe, 1997, 'Note tragiche', in: <i>ΜΟΥΣΑ. Scritti in onore di Giuseppe Morelli</i> , Bologna, 211–222
Aricò (2001)	Aricò, Giuseppe, 2001, 'Ennio e la divinazione. Qualche nota su scaen. 242–244, 316–318, 319–323, 394 V. ² ', in: Stefan Faller (ed.), <i>Studien zu antiken Identitäten</i> , Würzburg (Identitäten und Alteritäten, Bd. 9, Altertumswiss. Reihe, Bd. 2), 53–58
Arkins (1982)	Arkins, B., 1982, 'Tradition reshaped: Language and style in Euripides' Medea 1–19, Ennius' Medea exul 1–9 and Catullus 64.1–30', <i>Ramus</i> 11, 116–133
Auhagen (2000a)	Auhagen, Ulrike, 2000, 'Ennius' Andromacha im politischen Kontext der Zeit', in: Gesine Manuwald (ed.), <i>Identität und Alterität in der frühromischen Tragödie</i> , Würzburg (Identitäten und Alteritäten, Bd. 3, Altertumswiss. Reihe, Bd. 1), 199–210
Auhagen (2000b)	Auhagen, Ulrike, 2000, 'Monologe bei Ennius und Catull', in: E. Stärk / G. Vogt-Spira (edd.), <i>Dramatische Wäldchen. Festschrift für Eckard Lefèvre zum 65. Geburtstag</i> , Hildesheim / Zürich / New York (Spudasmata 80), 173–187
Ax (1917)	Ax, Wilhelmus, 1917, <i>De hiatu qui in fragmentis priscae poesis Romanae invenitur</i> , diss. Göttingen
Bach (1891)	Bach, Iosephus, 1891, 'De usu pronominum demonstrativorum apud priscos scriptores Latinos', in: Wilhelm Studemund (ed.), <i>Studien auf dem Gebiete des archaischen Lateins / Studia in priscos scriptores Latinos collata</i> , Berlin, II, 145–415
Baehrens (1872)	Baehrens, Emil, 1872, 'kritische satura', <i>Neue Jahrbücher für Philologie und Pädagogik</i> 42, 621–638
Bailey (1904)	Bailey, Cyril, 1904, 'Vahlen's Ennius', <i>CR</i> 18, 169–172
Baker (1989)	Baker, R. J., 1989, '“Well begun, half done”: otium at Catullus 51 and Ennius, Iphigenia', <i>Mnemosyne</i> 42, 492–497

Barabino / Mazzacane (2000)	Barabino, Giuseppina / Mazzacane, Rosanna, 2000, 'Bibliografia', in: Ferruccio Bertini (ed.), <i>Prolegomena Noniana</i> [1], Genova (Pubblicazioni del D. Ar. Fi. Cl. Et. N.S. 189), 5–34
Becker (1873)	Becker, Eduardus, 1873, 'De syntaxi interrogationum obliquarum apud priscos scriptores Latinos', in: Wilhelm Studemund (ed.), <i>Studien auf dem Gebiete des archaischen Lateins / Studia in priscos scriptores Latinos collata</i> , Berlin, I.1, 113–316
Bentinus (1526)	Bentinus, Michaelis, 1526, <i>Castigationes in luculentissimos Nonii Marcelli commentarios, et obiter in M. Varronis, et Festi Pompeij, quæ quidem extant fragmenta, cum ex authorum & codicum bene veterum fide, tum præcipue ipsorum inter se collatione elucubratae per Michaellem Bentinum nunc autem primum datae, & editae</i> , Basel [vid. bibl. 2.3 'Festus', 'Nonius Marcellus', 'Varro']
Bentley ([1733] 1860)	Bentley, Richard, 1733, <i>Richardi Bentleii Epistola. Cl. viro Joanni Millio s. t. p. Richardus Bentleius</i> , in: J.-P. Migne (ed.), <i>Patrologiae cursus completus, Series graeca, Tomus XCVII</i> , Paris 1860, 717–790
Bentley (1738)	Bentleius, Richardus [Bentley, Richard], 1738, <i>Emendationes</i> , in: Joannes Davisius, <i>M. Tullii Ciceronis Tusculanarum Disputationum Libri V. Cum Commentario Joannis Davisii, Coll. Regin. Cantab. Praesidis. Editio quarta. Huic Editioni Accedunt Richardi Bentleii Emendationes cum Indice Rerum & Verborum</i> . Cambridge (Typis Academicis. Sumtibus Corn. Crownfield, Celeberrimæ Academiæ Typographi. Prostant apud J. & P. Knapton, & Franc. Changuion Bibliopolas Londinenses) [vid. bibl. 2.3 'Cicero']
Bergk (1835)	Bergk, Theodorus, 1835, 'De aliquot fragmentis Tragicorum Latinorum', <i>RhM</i> 3, 70–88
Bergk ([1844] 1884)	Bergk, Theodor, 1844, 'Quaestionum Ennianarum specimen', in: <i>Indices lectionum et publicarum et privatarum quae in academia Marburgensi per semestre aestivum a. MDCCCXLIV ... habendae proponuntur</i> , III–XVII; rursus impress. in: Bergk (1884) 211–235
Bergk ([1847/48] 1884)	Bergk, Theodor, 1847/48, 'De carminum Saliarium reliquiis', in: <i>Indices lectionum ... quae in academia Marburgensi per semestre hibernum inde a d. XXV. m. Octobris MDCCCXLVII usque ad d. XXV. m. Martii MDCCCXLVIII habendae proponuntur</i> , III–XIV; rursus impress. in: Bergk (1884) 477–495
Bergk (1851)	Bergk, Theodor, 1851, 'Zur Kritik des Plautus', <i>Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft</i> 9, 220
Bergk ([1860] 1884)	Bergk, Theodor, 1860, 'Quaestionum Ennianarum specimen novum', in: <i>Index scholarum in universitate litteraria Fridericiana Halensi cum Vitebergensi consociata per aestatem anni MDCCCLX ... habendarum</i> , III–XI; rursus impress. in: Bergk (1884) 235–246
Bergk ([1861a] 1884)	Bergk, Theodor, 1861, 'Plautinische studien', <i>Philologus</i> 17, 38–58; rursus impress. in: Bergk (1884) 132–151

Bergk ([1861b] 1884)	Bergk, Theodor, 1861, 'Kritische Studien zu Ennius', <i>Jahrbücher für classische Philologie</i> , VII. Jg., 83. Bd., 316–334, 495–508, 617–638; rursus impress. in: Bergk (1884) 246–311
Bergk ([1863a] 1884)	Bergk, Theodor, 1863, 'Quaestionum Ennianarum specimen III', in: <i>Universitatis Fridericianae utriusque Halis consociatae rector et senatus Latinam orationem ... d. III m. aug. MDCCCLXIII ... habendam indicunt</i> , 3–7; rursus impress. in: Bergk (1884) 311–316
Bergk ([1863b] 1884)	Bergk, Theodor, 1863, 'Varroniana', in: <i>Index scholarum in universitate litteraria Fridericiana Halensi cum Vitebergensi consociata per aetatem anni MDCCCLXIII ... habendarum</i> , III–IX; rursus impress. in: Bergk (1884) 571–580
Bergk (1869)	Bergk, Theodor, 1869, 'Philologische briefe', <i>Philologus</i> 28, 438–468
Bergk (1870a)	Bergk, Theodor, 1870, 'Philologische thesen. Zweite centurie. Schluss', <i>Philologus</i> 29, 319–330
Bergk (1870b)	Bergk, Theodor, 1870, <i>Auslautendes D im alten Latein. Ein Beitrag zur lateinischen Grammatik</i> , Halle (Beiträge zur lateinischen Grammatik, Erstes Heft)
Bergk (1870c)	Bergk, Theodor, 1870, 'zu den lateinischen Komikern', <i>Jahrbücher für classische Philologie</i> , 16. Jg. / <i>Jahnsche Jahrbücher für Philologie und Paedagogik</i> , 40. Jg., 101. Bd., 823–846
Bergk ([1874] 1884)	Bergk, Theodor, 1874, 'Zu den szenischen Dichtern der Römer. I. Kritische Bemerkungen zu den römischen Tragikern', <i>Philologus</i> 33, 249–312; rursus impress. in: Bergk (1884) 319–378
Bergk (1884)	Bergk, Theodor, 1884, <i>Kleine philologische Schriften von Theodor Bergk. Herausgegeben von Rudolf Peppmüller. I. Band. Zur römischen Literatur</i> , Halle a. S.
Bergk (1884a)	Bergk, Theodor, 1884, 'Aus Bergks Handexemplaren. B. Ennius, C. Tragic Latini', in: Bergk (1884) 681–683
Bertini (1967)	Bertini, Ferruccio, 1967, 'Gli errori nella tradizione manoscritta della Compendiosa Doctrina', in: F. Bertini / Giuseppina Barabino (edd.), <i>Studi Noniani I</i> , Genova (Pubblicazioni dell'Istituto di Filologia Classica dell'Università di Genova 26), 7–67
Bettini (1979)	Bettini, M., 1979, <i>Studi e note su Ennio</i> , Pisa recc.: P. Grimal, <i>REL</i> 5 (1980) 526–528; R. Rocca, <i>Maia</i> 32 (1980) 199–202 (ad hoc: 201–202); V. Viparelli Santangelo, <i>BStudLat</i> 10 (1980) 241–243; H. Bardon, <i>Latomus</i> 40 (1981) 134–136; H.D. Jocelyn, <i>Gnomon</i> 54 (1982) 28–32 (responsum: M. Bettini, Pro-trettico al Prof. H.D. Jocelyn, <i>QUCC</i> 41 [n.s. 12], 1982, 135–141)
Biliński (1954)	Biliński, Bronisław, 1954, 'Rôle idéologique de la tragédie romaine sous la république. I. L'Alexandre d'Ennius et les premières révoltes d'esclaves', in: Bronislaus Biliński / Georgius Krókowski / Victor Steffen / Ladislaus Strzelecki / Ludovica Rychlewska, <i>Tragica II</i> , Wrocław (Prace Wrocławskiego towarzystwa naukowego / Travaux de la Société des Sciences et des Lettres de Wrocław, Ser. A. 54), 7–54

Biondi (1980)	Biondi, Giuseppe Gilberto, 1980, 'Mito o Mitopoiesi?', <i>MD</i> 5, 125–144
Boeckh (1808)	Boeckhius, Augustus [Boeckh, August], 1808, <i>Graecae tragoediae principum, Aeschyli, Sophoclis, Euripidis, num ea, quae supersunt, et genuina omnia sint, et forma primitiva servata, an eorum familiis aliquid debeat ex iis tribui. In sunt alia quaedam ad crisin Tragicorum Graecorum pertinentia</i> , Heidelberg (Ex officina et libraria academica Mohrii et Zimmeri)
Boldrini (1999)	Boldrini, Sandro, 1999, <i>Prosodie und Metrik der Römer. Aus dem Italienischen übertragen von Bruno W. Häuptli</i> , Stuttgart / Leipzig (Teubner Studienbücher Philologie); ed. prima: <i>La prosodia e la metrica dei Romani</i> , Roma 1992 (Studi superiori NIS 136, Il mondo antico)
Bothe (1837)	Bothe, Frid. Henr., 1837, 'Emendationes Nonianae', <i>RhM</i> 5, 250–300
Boyle (2006)	Boyle, A. J., 2006, <i>An Introduction to Roman Tragedy</i> , London / New York
Brambach (1869)	Brambach, W., 1869, 'Kritische Streifzüge', <i>RhM</i> 24, 533–546
Broccia (1997/98)	Broccia, Giuseppe, 1997/98, 'De minimis curat grammaticus. II', <i>AFLM</i> 30/31, 245–257
Broccia (2000)	Broccia, Giuseppe, 2000, 'Di alcune traduzioni tragiche di Ennio (sc. 203–204, 206 Vahl. ²)', <i>AFLM</i> 33, 127–135
Brooks (1949)	Brooks, R. A., 1949, <i>Ennius and Roman tragedy</i> , diss. Harvard University; rursus impress.: New York 1981 (ed. K. J. Reckford, Monographs in Classical Studies)
Bruno (1980)	Bruno, Massimo, 1980, 'Ennio, Scen. 260–61 V ² (219–20 Jocelyn)', <i>Maia</i> 32, 43–51
Büchner (1973)	Büchner, Karl, 1973, 'Der Soldatenchor in Ennius' Iphigenie', <i>GB</i> 1, 51–67; rursus impress. in: Karl Büchner, <i>Studien zur römischen Literatur, Bd. 10</i> , Wiesbaden 1979, 1–15
Buecheler ([1858] 1915)	Buecheler, Franz, 1858, 'Rezension von Orelli-Heinzen vol. III', <i>Jahrbücher für Philologie</i> 77, 57–78; rursus impress. in: Buecheler (1915) 140–165
Buecheler ([1860] 1915)	Buecheler, Franz, 1860, 'Coniectanea critica', <i>RhM</i> 15, 1860, 289–315, 428–457; rursus impress. in: Buecheler (1915) 198–244
Buecheler ([1868] 1915)	Buecheler, Franz, 1868, 'Coniectanea Latina', in: <i>Index scholarum in univ. litt. Gryphiswaldensi per sem. hib. MDCCCLXVIII–IX a die XVI mensis octobris habendarum</i> , Greifswald, 3–20; rursus impress. in: Buecheler (1915) 626–648
Buecheler ([1872] 1927)	Buecheler, Franz, 1872, 'Coniectanea', <i>RhM</i> 27, 1872, 474–478; rursus impress in: Buecheler (1927) 30–34

Buecheler ([1877] 1927)	Buecheler, Franz, 1877, 'De Cippo Abellano quaestio epistolica', in: <i>Commentationes philologiae in honorem Theodori Mommseni</i> , Berlin, 227–241; rursus impress. in: Buecheler (1927) 172–188
Buecheler (1915 / 1927 / 1930)	Buecheler, Franz, 1915 / 1927 / 1930, <i>Kleine Schriften</i> , 3 voll., Leipzig / Berlin [ed. ster.: Osnabrück 1965]
Calboli (1968)	Calboli, Gualtiero, 1968, 'Un ennianismo di Apuleio', <i>Athenaeum</i> 46, 72–79
Caldini Montanari (2007)	Caldini Montanari, Roberta, 2007, 'A che punto è la notte? Le stelle dell'Orsa Maggiore come orologio notturno nella poesia latina a partire da Ennio (con una premessa su Eur., IA 6–8)', <i>Mene</i> 7, 5–91
Castagna (1996)	Castagna, Luigi, 1996, <i>Quinti Ennii et Marci Pacuvii Lexicon Sermionis Scaenici</i> , Hildesheim / Zürich / New York (Alpha – Omega, Reihe A, Lexika, Indizes, Konkordanzen zur klassischen Philologie, CLXII)
Catone (1964)	Catone, Nicola, 1964, <i>Grammatica Enniana</i> , Firenze (Collezione filologica, Testi e manuali) recc.: J. Heurgon, <i>REL</i> 43 (1965) 525–527; C. Hyart, <i>Latomus</i> 24 (1965) 664–665; F. Thomas, <i>REA</i> 67 (1965) 530–531; A. Traina, <i>RFIC</i> 93 (1965) 329–331; P. Venini, <i>Athenaeum</i> 43 (1965) 270–271; A. Grilli, <i>Paideia</i> 21 (1966) 160–167; J. Loicq, <i>RBPh</i> 46 (1968) 1399–1400; A. Ernout, <i>RPh</i> 43 (1969) 346–347; A. Maniet, <i>AC</i> 38 (1969) 245
Caviglia (1970)	Caviglia, Franco, 1970, 'Il Telamo di Ennio', <i>ASNP</i> Ser. 2, 39, 469–488
Cazzaniga (1967)	Cazzaniga, Ignazio, 1967, 'Ad Ennio, Andromeda fr. III v. 98 Kl.', <i>RFIC</i> 95, 258–259
Cazzaniga (1971a)	Cazzaniga, Ignazio, 1971, 'In Ennii Andromedam adnotationes tres', in: <i>Studi di storiografia antica in memoria di Leonardo Ferrero</i> , Torino, 49–52
Cazzaniga (1971b)	Cazzaniga, Ignazio, 1971, 'Le metafore enniane relative a cielo e stelle ed alcuni placita di tradizione anassimeno-empedoclea', <i>PP</i> 26, 102–119
Cazzaniga (1973)	Cazzaniga, Ignazio, 1973, 'Una nuova citazione del v. 187 Jocelyn delle tragedie di Ennio', <i>PP</i> 28, 277
Cerri (1978)	Cerri, Giovanni, 1981, 'Ennio e l'Antigone di Sofocle', <i>QUCC</i> 29, 1978, 81–82
Chiarini (1989)	Chiarini, Gioachino, 1989, 'La rappresentazione teatrale', in: Guglielmo Cavallo / Paolo Fedeli / Andrea Giardina (edd.), <i>Lo spazio letterario di Roma antica. Vol. II. La circolazione del testo</i> , Roma, 127–214
Citti (1986/87 [1990])	Citti, Vittorio, 1986–1987 [1990], 'Enn. trag. 348 V. ² = 300 Joc.', <i>QCTC</i> 4–5 = Giuseppe Aricò (ed.), <i>Atti del I seminario di studi sulla tragedia romana (Palermo 26–28 ottobre 1987)</i> , 93–97

Classen (1992)	Classen, C. J., 1992, 'Ennius: ein Fremder in Rom', <i>Gymnasium</i> 99, 121–145; rursus impress. in: C. J. Classen, <i>Die Welt der Römer. Studien zu ihrer Literatur, Geschichte und Religion</i> . Unter Mitwirkung v. H. Bernsdorff hg. v. M. Vielberg, Berlin / New York 1993 (UaLG 41), 62–83
Congedo (1994)	Congedo, Fiorella, 1994, 'Brevi contributi iconografici per la comprensione del testo enniano,', <i>Rudiae</i> 6, 83–95
Contin Cassata (1967)	Contin Cassata, Adriana, 1967, 'Nota Enniana (Medea fr. I, SC. 246 ss. Vahl. ²)', in: <i>Studi sulla lingua poetica latina</i> . Pref. di A. Traina, Roma (Ricerche di storia della lingua latina 1), 11–18
Corssen (1863)	Corssen, W., 1863, <i>Kritische Beiträge zur lateinischen Formenlehre</i> , Leipzig
Courcelle (1970)	Courcelle, Pierre, 1970, 'Le retentissement profane et chrétien d'un vers d'Ennius', <i>REL</i> 48, 107–112
Crawford (1974)	Crawford, Michael, 1974, <i>Roman Republican Coinage</i> , 2 voll., Cambridge
Croisille (1963)	Croisille, Jean-Michel, 1963, 'Le sacrifice d'Iphigénie dans l'art et la littérature latine', <i>Latomus</i> 22, 209–225
Crönert (1922)	Crönert, Wilhelm, 1922, 'Griechische literarische Papyri aus Strassburg, Freiburg und Berlin. I. Der Alexander des Euripides', <i>Nachrichten von der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Philologisch-Historische Klasse</i> , 1922, Heft 1, 1–17
Crusius (1929)	Crusius, Friedrich, 1929, <i>Die Responsion in den plautinischen Cantica</i> , Leipzig (Philologus, Supplementband XXI, Heft I)
Crusius (1955)	Crusius, Friedrich, 1955, <i>Römische Metrik. Eine Einführung</i> . 2. Auflage, neu bearbeitet von Hans Rubenbauer, München
Cynthius Cenetensis (1835)	'Commentarium in Maronem, editum a Cynthio Cenetensi in omni dicendi genere integerrimo', 1835, in: A. Mai (ed.), <i>Classicorum auctorum e Vaticanis codicibus editorum. Tomus VII. Scriptores de rebus Alexandri magni, Commentarii in Virgilium, Dynamidia, Historica et Grammaticalia quaedam</i> , Roma, 321–396
D'Anna (1983a)	D'Anna, G., 1983, 'La «fortuna» di Ennio. I – Dal sec. II a. C. all'età di Cesare', <i>C&S</i> 22, No. 86, 58–63
D'Anna (1983b)	D'Anna, G., 1983, 'La «fortuna» di Ennio. II – L'età augustea', <i>C&S</i> 22, No. 88, 29–36
D'Antò (1971)	D'Antò, Vincenzo, 1971, 'L'Athamas di Ennio e di Accio', <i>BStudLat</i> 1, 371–378
de Grummond (1971)	de Grummond, W., 1971, 'Ennius' induta fuit saeva stola', <i>CPh</i> 66, 249–252
Della Casa (1962)	Della Casa, Adriana, 1962, 'Ennio di fronte all' "Ecuba, di Euripide", <i>Dioniso</i> 36, 63–76; rursus impress. in: <i>Grammatica e letteratura. Scritti scelti di A. Della Casa</i> , Genova 1994, 25–37

de Nonno / de Paolis / di Giovine (1991)	de Nonno, Mario / de Paolis, Paolo / di Giovine, Carlo, 1991, 'Bibliografia della letteratura latina', in: Guglielmo Cavallo / Paolo Fedeli / Andrea Giardina (edd.), <i>Lo Spazio letterario di Roma antica. Volume V. Cronologia e bibliografia della letteratura latina</i> , Roma, 147–583
De Rosalia (1983)	De Rosalia, Antonino, 1983, 'Funzione comunicativa e funzione emotiva nel linguaggio dei tragici latini arcaici', <i>Dioniso</i> 54, 43–57
De Rosalia (1989)	De Rosalia, Antonino, 1989, 'Rassegna degli studi sulla tragedia latina arcaica (1965–1986)', <i>BStudLat</i> 19, 76–144
De Rosalia (1990)	De Rosalia, Antonino, 1990, 'La fruizione ciceroniana dei testi tragici di Ennio', <i>Paideia</i> 45, 139–174
De Rosalia (1992 [1993])	De Rosalia, A., 1992 [1993], 'Rilettura di Enn. trag. 314–325 R. ³ in Cic. Tusc. 2, 38–39', <i>QCTC</i> 10 = Giuseppe Aricò (ed.), <i>Atti del IV seminario di studi sulla tragedia romana (Palermo 23–26 marzo 1992)</i> , 25–39 (disceptatio: 40–41)
Detlefsen (1884)	Detlefsen, D., 1884, 'Verse im Cicero', <i>Philologus</i> 42, 181–183
Di Salvo (1979)	Di Salvo, Lucia, 1979, 'Saxum nella poesia arcaica e in Accio 629–630 R. ³ ', <i>SRIL</i> 2, 1979, 81–109
Dobree (1883)	Dobree, Petrus Paulus, 1883, <i>Adversaria cum praefatione Guilelmi Wagneri. Volumen V. Adversaria ad scriptores Latinos cum indicibus continens</i> , London [= vol. II.3, Cambridge 1833; ed ster.: Cambridge 2010, ed. James Scholefield]
Dondoni (1958)	Dondoni, Lucia, 1958, 'La tragedia di Medea. Euripide e i poeti arcaici latini', <i>RIL</i> 92, 84–104
Drabkin (1937)	Drabkin, Norma Löwenstein, 1937, <i>The Medea exul of Ennius</i> , diss. Columbia Univ., Genève / New York
Dübner (1845)	Dübner, Fr., 1845, 'Notice d'un manuscrit du commentaire de Probus sur Virgile. – Fragment inédit de ce grammairien', <i>RPh</i> 1, 16–27
Duckett (1915)	Duckett, Eleanor Shipley, 1915, <i>Studies in Ennius</i> , diss. Bryn Mawr (Bryn Mawr College Monographs XVIII)
Düntzer (1837)	Düntzer, H., 1837, 'De Naevii Lycurgo et Ennii Iphigenia', <i>RhM</i> 5, 433–446
Düntzer (1838)	Düntzer, Heinrich, 1838, 'Nonnullae veterum poetarum Latinorum tragoediae e fragmentis explicatae', <i>Zeitschrift für die Alterthums-wissenschaft</i> , Nr. 4–6 (Naevii et Ennii Andromacha: 47–51; Enni et Attii Hecuba: 51–54)
Enk (1957)	Enk, P. J., 1957, 'Roman tragedy', <i>NPh</i> 41, 282–307
Faller (2000)	Faller, Stefan, 2000, 'Romanisierungstendenzen in der Iphigenia des Ennius', in: Gesine Manuwald (ed.), <i>Identität und Alterität in der frühromischen Tragödie</i> , Würzburg (Identitäten und Alteritäten, Bd. 3, Altertumswiss. Reihe, Bd. 1), 211–229

Fantuzzi (1989)	Fantuzzi, Marco, 1989, 'La censura delle Simplegadi: Ennio, Medea, fr. 1 Jocelyn', <i>QUCC</i> n.s. 31.1, 119–129
Faoro (1989)	Faoro, Andrea, 1989, 'Nota sulla Nemea di Ennio', <i>A&R</i> 34, 1989, 104–106
Fleckeisen (1853)	Fleckeisen, Alfred, 1853, 'Beiträge zur lateinischen Grammatik', <i>RhM</i> 8, 221–233
Fleckeisen (1854)	Fleckeisen, Alfred, 1854, <i>Zur Kritik der altlateinischen Dichterfragmente bei Gellius. Sendschreiben an Doctor Martin Hertz in Berlin</i> , Leipzig (Abdruck aus dem Osterprogramm des Vitzthumschen Geschlechtsgymnasiums und der Blochmann-Bezenbergerschen Erziehungsanstalt zu Dresden)
Fleckeisen (1861)	Fleckeisen, Alfred, 1861, <i>Fünfzig Artikel aus einem Hilfsbüchlein für lateinische Rechtschreibung, der zwanzigsten Versammlung deutscher Philologen, Schulmänner und Orientalisten ehrerbietig gewidmet von A. F.</i> , Frankfurt a. M. / Leipzig
Fleckeisen (1870)	Fleckeisen, Alfred, 1870, 'zu Plautus miles gloriosus. Zusatz (an Lucian Müller in Bonn)', <i>Neue Jahrbücher für Philologie und Pädagogik</i> 40, 69–78
Fleckeisen (1890)	Fleckeisen, Alfred, 1890, 'zu Ennius und Terentius', <i>Jahrbücher für classische Philologie</i> , 36. Jg. / <i>Jahnsche Jahrbücher für Philologie und Paedagogik</i> , 60. Jg., 141. Bd., 466–468
Fleckenstein (1953)	Fleckenstein, Helmuth, 1953, <i>Enniusstudien</i> , diss. Frankfurt a. M.
Flores (1974)	Flores, Enrico, 1974, <i>Letteratura latina e ideologia del III–II a. C. Disegno storico-sociologico da Appio Claudio Cieco a Pacuvio</i> , Napoli
Flores (1978)	Flores, E., 1978, <i>Latinità arcaica e produzione linguistica</i> , Napoli (Forme materiali e ideologie del mondo antico 4)
Förtsch (1846)	Förtsch, Carl Friedrich Gottlob, 1846, 'Quaestionum Tullianarum particula altera', in: <i>Zu der öffentlichen Prüfung sämmtlicher Klassen des Domgymnasiums zu Naumburg vom 30. März bis zum 2. April 1846. Ladet ergebenst ein Dr. Förtsch. Gymn. Direct. Inhalt: 1) Quaestionum Tullianarum particula altera, vom Director. 2) Schulnachrichten, von Denselben</i> , Naumburg A/S., 3–18
Fraenkel (1922)	Fraenkel, Eduard, <i>Plautinisches im Plautus</i> , Berlin (Philologische Untersuchungen 28); <i>Elementi Plautini in Plauto (Plautinisches im Plautus)</i> (trans. F. Munari; <i>Addenda auctoris</i>), Firenze 1960 (Il pensiero storico 41); <i>Plautine Elements in Plautus (Plautinisches im Plautus)</i> . Translated by T. Drevikovsky and F. Muecke, Oxford 2007
Fraenkel (1932)	Fraenkel, Eduard, 'Zur Medea des Ennius', <i>Hermes</i> 67, 355–356
Frank (1913)	Frank, Tenny, 1913, 'Marginalia', <i>AJPh</i> 34, 322–328

Frassinetti (1981)	Frassinetti, Paolo, 1981, 'Sul «Cresfonte» di Ennio', <i>CCC</i> 2, 15–23
Friedrich (1948)	Friedrich, Wolf-Hartmut, 1948, 'Ennius-Erklärungen', <i>Philologus</i> 97, 277–301
Frobenius (1907)	Frobenius, Rudolf, 1907, <i>Die Formenlehre des Qu. Ennius</i> , Programm des K. humanistischen Gymnasiums zu Dillingen für das Schuljahr 1906/07, Dillingen
Frobenius (1910)	Frobenius, Rudolf, 1910, <i>Die Syntax des Ennius</i> , diss. Tübingen, Nördlingen
Fröhlich (1864)	Fröhlich, J., 1864, 'Zu den Rhetores Latini', <i>Jahrbücher für classische Philologie</i> , 10. Jg. / <i>Jahnsche Jahrbücher für Philologie und Paedagogik</i> , 34. Jg., 89. Bd., 201–211
Fucarino (1986/87)	Fucarino, Carmelo, 1986–1987, 'Genesi e sviluppo del mito di Aiace', <i>ALGP</i> 23–24, 158–181
Fuchs (1935)	Fuchs, Harald, 1935, 'Latina', <i>Hermes</i> 70, 245–248
Funaioli ([1904] 1947)	Funaioli, Gino, 1904, 'Der Lokativ und seine Auflösung', <i>ALL</i> 13, 301–372; rursus impress. ('tradotte in italiano, aggiornate e abbreviate di esemplificazioni': 'Il caso locativo latino e la sua dissoluzione') in: Gino Funaioli, <i>Studi di letteratura antica. Spiriti e forme, figure e problemi delle letterature classiche. Volume II – Tomo II</i> , Bologna 1947, 247–325
Gamberale (1969)	Gamberale, Leopoldo, 1969, <i>La traduzione in Gellio</i> , Roma (Ricerche di storia della lingua latina 3)
Garelli-François (1998)	Garelli-François, Marie-Hélène, 1998, 'À propos du Thyeste d'Ennius: tragédie et histoire', in: Marie-Hélène Garelli-François (ed.), <i>Rome et le tragique. Colloque international 26, 27, 28 mars 1998 CRATA, Pallas</i> 49, 159–171 (conspectus: 397–398)
Geel (1830)	Geel, Iacobus, [1830], <i>De Telepho Euripidis commentatio</i> , Amsterdam (Commentationes Latinae tertiae classis Instituti Regii Belgici 4)
Gentili ([1977] 1979)	Gentili, Bruno, 1977, <i>Lo spettacolo nel mondo antico. Teatro ellenistico e teatro romano arcaico</i> Roma / Bari (extractum rursus impress. in: <i>GB</i> 8, 1979, 119–139, sub titolo: 'Il teatro ellenistico e il teatro Romano arcaico'); Anglice: <i>Theatrical performances in the ancient world. Hellenistic and early Roman theatre</i> , Amsterdam / Uithoorn 1979 (London Studies in Classical Philology 2)
Geppert (1858)	Geppert, Carl Eduard, 1858, <i>Ueber die Aussprache des Lateinischen im älteren Drama</i> , Leipzig
Gertz (1874)	Gertz, Martinus Clarentius, 1874, <i>Studia critica in L. Annaei Senecae Dialogos</i> , Kopenhagen [Hauniaie]
Gildenhard (2010)	Gildenhard, Ingo, 2010, 'Buskins & SPQR: Roman Receptions of Greek Tragedy', in: Ingo Gildenhard / Martin Revermann (edd.),

	<i>Beyond the Fifth Century: Interactions with Greek Tragedy from the Fourth Century BCE to the Middle Ages</i> , Berlin / New York, 153–185
Goossens (1946)	Goossens, Roger, 1946, 'Ferum victorem cepit. Observations sur les sources grecques de quelques passages d'auteurs latins', <i>Latomus</i> 5, 275–291
Gould White (1970)	Gould White, Diana, 1970, 'Ovid, Heroides 16.45–46', <i>HSPH</i> 74, 187–191
Grilli (1957 [1959])	Grilli, A., 1957 [1959], 'Tectus Volcaniis armis', <i>Acme</i> 10, 73–75
Grilli (1963)	Grilli, A., 1963, 'Miscellanea latina. 1: Un nuovo frammento tragico di Ennio in Cicerone', <i>RIL</i> 97, 93–98
Grilli (1965)	Grilli, A., [1965], <i>Studi enniani</i> , Brescia (Pubblicazioni del Sodalizio Glottologico Milanese 3)
Grilli (1988)	Grilli, Alberto, 1988, 'Ennio', in: Francesco Della Corte (ed.), <i>Dizionario degli scrittori greci e latini</i> , Milano, 709–718
Grilli (1996)	Grilli, A., 1996, 'Superstitiosi vates (Enn. sc. 321 V. ²)', in: Clara Stella / Alfredo Valvo (edd.), <i>Studi in onore di Albino Garzetti</i> , Brescia, 227–230
Grilli (2009)	Grilli, Alberto, 2009, 'Su due frammenti tragici di Ennio (LXVIII e CLXXX Jo.)', in: Natalia Agapiou (ed.), <i>Anagnorismos. Studi in onore di Hermann Walter per i 75 anni</i> , Bruxelles (Farrago 6), 235–241
Grotius (1828)	Grotius, Hugo, 1828, 'Adnotationes ad Fragmenta Tragicorum Vossiana e chartis in Bibliotheca Remonstrantium Amstelodamensi servatis' [sec. P. Hofman Peerlkamp], in: <i>Bibliotheca Critica Nova IV</i> , Leiden, 155–181
Gruterus (1602–1604)	Gruterus, Ianus [Gruter / Gruytère, Jan], 1602–1634, <i>Lampas, sive Fax artium liberalium, hoc est, Thesaurus criticus, in quo infinitis locis Theologorum, Jurisconsultorum, Medicorum, Philosophorum, Oratorum, Historicorum, Poetarum, Grammaticorum, scripta supplentur, corriguntur, illustrantur, notantur</i> . Ex otiosa Bibliothecarum custodia erutus, & foras prodire iussus, A Iano Grutero. Cum Indice & Locorum & Memorabilium, 7 voll., Frankfurt (E Collegio Paltheniano, Sumtibus Ionæ Rhodii Bibliopolæ; Excudebat Nicolaus Hoffmannus, Sumptibus Ionæ Rhosæ Bibliopolæ; Apud Viduam Ionæ Rosæ) (vol. 1: a. 1602, vol. 2: a. 1604, vol. 3: a. 1604, vol. 4: a. 1604, vol. 5: aa. 1605 et 1606 et 1607, vol. 6: aa. 1607 et 1612, vol. 7: aa. 1623 et 1634) [nova ed. emissa est a. ² 1737–1751, Firenze / Luca / Napoli (Sumptibus Societatis, a J. F. Palesio, continuata a F. Tamburini, numquam perfecta et magna ex parte alios auctores continens), 4 voll.; vol. 1: a. 1737, vol. 2: a. 1739, vol. 3: a. 1747, vol. 4: a. 1751]
Gualandri (1965a)	Gualandri, Isabella, 1965, 'Problemi di stile enniano', <i>Helikon</i> 5, 390–410

Gualandri (1965b)	Gualandri, I., 1965, 'Le componenti dello stile tragico di Ennio', <i>SCO</i> 14, 100–119
Gulielmuis (1582)	Gulielmuis, Ianus, 1582, <i>Verisimilium libri tres</i> , Antwerpen (Ex officina Christophori Plantini)
Haffter (1934)	Haffter, Heinz, 1934, <i>Untersuchungen zur altlateinischen Dichtersprache</i> , Berlin (Problemata 10)
Haffter (1935)	Haffter, Heinz, 1935, 'Sublimis', <i>Glotta</i> 23, 251–261
Hamp (1888)	Hamp, Carl, 1888, 'Die zusammengesetzten Präpositionen im Lateinischen', <i>ALL</i> 5, 321–368
Hamp (1976)	Hamp, Eric P., 1976, 'Latin uastus', <i>RhM</i> 119, 346–348
Handley / Rea (1957)	Handley, E.W. / Rea, John, 1957, 'The Telephus of Euripides', <i>BICS Suppl.</i> 5, London
Hartman (1893)	Hartman, J. J., 1893, 'De versu quodam Q. Ennii', <i>Mnemosyne</i> 21, 382
Hartung (1843 / 1844)	Hartung, I. A., 1843 / 1844, <i>Euripides restitutus sive scriptorum Euripidis ingeniiue censura, quam faciens fabulas quae exstant explanavit examinavitque, earum quae interierunt reliquias composuit atque interpretatus est, omnes quo quaeque ordine natae esse videntur disposuit et vitam scriptoris enarravit</i> , 2 voll., Hamburg
Hauler (1917)	Hauler, Edmund, 1917, 'Frontos Laberiuszitate und sein Urteil über Seneca d. J.', <i>WS</i> 39, 122–134
Haupt ([1847] 1875)	Haupt, Moritz, 1847, 'Ennius', <i>Philologus</i> 2, 279; rursus impress. in: Moritz Haupt, <i>Opuscula I</i> , Leipzig 1875, 199–200 [ed. ster.: Hildesheim 1967]
Haupt ([1848] 1875)	Haupt, Moritz, 1848, 'Neun emendationen', <i>Philologus</i> 3, 545–547; rursus impress. in: Moritz Haupt, <i>Opuscula I</i> , Leipzig 1875, 207–210 [ed. ster.: Hildesheim 1967]
Haupt ([1866a] 1876)	Haupt, M., 1866, 'Analecta', <i>Hermes</i> 1, 21–46; rursus impress. in: Moritz Haupt, <i>Opuscula III</i> , Leipzig 1876, 313–340 [ed. ster.: Hildesheim 1967]
Haupt ([1866b] 1876)	Haupt, Moritz, 1866, in: <i>Index lectionum aestivalium 1866</i> , 3–21; rursus impress. in: Moritz Haupt, <i>Opuscula II</i> , Leipzig 1876, 313–337 [ed. ster.: Hildesheim 1967]
Haupt ([1867a] 1876)	Haupt, Moritz, 1867, 'Analecta', <i>Hermes</i> 2, 1867, 214–224; rursus impress. in: Moritz Haupt, <i>Opuscula III</i> , Leipzig 1876, 374–385 [ed. ster.: Hildesheim 1967]
Haupt ([1867b] 1876)	Haupt, Moritz, 1867, in: <i>Index lectionum aestivalium 1867</i> , 3–11; rursus impress. in: Moritz Haupt, <i>Opuscula II</i> , Leipzig 1876, 346–357 [ed. ster.: Hildesheim 1967]
Havet (1879)	Havet, L., 1879, 'Mélanges critiques. II. – Sur la Médée et l'Andromaque d'Ennius', <i>RPh</i> 3, 80–81

Havet (1884)	Havet, Louis, 1884, 'Les fautes de corrections dans les manuscrits de Nonius', in: <i>Mélanges Graux. Recueil de travaux d'érudition classique dédié à la mémoire de Charles Graux</i> , Paris, 803–814
Havet (1890a)	Havet, L., 1890, 'Ennius', <i>RPh</i> 14, 25–37, 174–178
Havet (1890b)	Havet, L., 1890, 'Les anapestes d'Ennius', <i>RPh</i> 14, 37–50
Havet (1907)	Havet, Louis, 1907, 'Ennius, Achilles', <i>RPh</i> 31, 133
Havet (1914)	Havet, Louis, 1914, <i>Notes critiques sur le texte de Festus</i> , Paris (Bibliothèque de l'école des hautes études, publiée sous les auspices du Ministère de l'instruction publique, Sciences historiques et philologiques, Fasc. 114)
Heraeus (1896)	Heraeus, Wilhelm, 1896, 'Sublimen', <i>Philologus</i> 55, 197–212
Hermann (1816)	Hermann, Godofredus [Gottfried], 1816, <i>Elementa doctrinae metricae</i> , Leipzig
Hermann (1818 / 1852)	Hermann, Godofredus, 1852, <i>Epitome doctrinae metricae. Editio tertia recognita</i> , Lipsiae [¹ 1818; ² 1844; ⁴ 1869]
Hermann ([1819] 1827)	Hermann, Gottfried, 1819, 'De R. Benteio eiusque editione Terentii dissertatio', in: Gottfried Hermann, <i>Opuscula. Vol. II</i> , Leipzig 1827, 263–287 [ed. ster.: Hildesheim / New York 1970]
Hermann ([1833] 1834)	Hermann, Gottfried, 1833, 'De Aeschyli Myrmidonibus, Nereidibus, Phrygibus dissertatio', 3–24, in: Gottfried Hermann, <i>Opuscula. Vol. V</i> , Leipzig 1834, 136–163 [ed. ster.: Hildesheim / New York 1970]
Hermann ([1838] 1839)	Hermann, Gottfried, 1838, 'De Aeschyli tragoedii fata Aiakis et Teucri complexis', 3–21, in: Gottfried Hermann, <i>Opuscula. Vol. VII</i> , Leipzig 1839, 362–387 [ed. ster.: Hildesheim / New York 1970]
Hertz (1862)	Hertz, M., 1862, 'A. Gellius und Nonius Marcellus', <i>Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik</i> , 32. Jg., 85. Bd. / <i>Jahrbücher für klassische Philologie</i> 8, 779–799
Herzog-Hauser (1938)	Herzog-Hauser, Gertrud, 1938, 'Ennius imitateur d'Euripide', <i>Latomus</i> 2, 225–232
HLL	vid. Suerbaum (2002)
Hofmann (1943)	Hofmann, J. B., 1943, rec. 'Wistrand (1941)', <i>BPhW</i> 63, No. 1/4, 16–21
Hose (1999)	Hose, Martin, 1999, 'Anmerkungen zur Verwendung des Chores in der römischen Tragödie der Republik', in: Peter Riemer / Bernhard Zimmermann (edd.), <i>Der Chor im antiken und modernen Drama</i> , Stuttgart (Drama 7), 113–138
HSz	Hofmann, J.B. / Szantyr, Anton, 1965, <i>Lateinsche Syntax und Stilistik</i> von J. B. H. Neubearbeitet von A. S. Mit dem allgemeinen Teil der lateinischen Grammatik, München (Hbda II.2.2)

Jacobson (1968)	Jacobson, Howard, 1968, 'Ennian Influence in Heroides 16 and 17', <i>Phoenix</i> 22, 299–303
Jahn (1841)	Jahn, Otto, 1841, <i>Telephus und Troilus. Ein Brief an Herrn Professor F. G. Welcker in Bonn</i> , Kiel
Jiráni (1905)	Jiráni, O., 1905, 'Achilles či Achilles Aristarchi? Příspěvek k tragoe-diím Enniovým', <i>LF</i> 32, 194–199
Jocelyn (1969)	Jocelyn, H. D., 1969, 'The fragments of Ennius' scenic scripts', <i>AC</i> 38, 181–217
Jocelyn (1972a)	Jocelyn, H. D., 1972, 'Ennius as a Dramatic Poet', in: <i>Ennius. Sept exposés suivis de discussions</i> par O. Skutsch, H. D. Jocelyn, J. H. Waszink, E. Badian, J. Untermann, P. Wülfing-von Martitz, W. Suerbaum. Entretiens préparés et présidés par O. Skutsch, Vandœuvres-Genève (Entretiens sur l'antiquité classique, Tome XVII), 39–88 (disceptatio: 89–95)
Jocelyn (1972b)	Jocelyn, Henry David, 1972, 'The Poems of Quintus Ennius', <i>ANRW</i> I 2, 987–1026
Jocelyn (1998)	Jocelyn, Henry David, 1998, 'Les Géorgiques de Virgile et le tragique (Virgile, Géorg., III, 139–142 et Ennius, Sc., 76–77 Vahlen)', in: Marie-Hélène Garelli-François (ed.), <i>Rome et le tragique. Colloque international 26, 27, 28 mars 1998 CRATA, Pallas</i> 49, 297–321 (con-spectus: 406)
Keil (1840)	Keilius [Keil], Carolus, 1840, <i>Specimen onomatologici Graeci</i> , Leipzig
Keil (1848)	Keil, H., 1848, 'Supplementum Festi a C. O. Muellero editi', <i>RhM</i> 6, 618–626
Kessissoglu (1990)	Kessissoglu, Alexander, 1990, 'Enniana', <i>RhM</i> 133, 70–80
Klotz (1926)	Klotz, Alfred, 1926, 'Ersparung in Schrift und Wort im Lateinischen', <i>RhM</i> 75, 98–105
Klotz (1947)	Klotz, Alfred, 1947, 'Zur Verskunst des altrömischen Dramas', <i>WJA</i> 2, 301–357
Klussmann (1845)	Klussmann, E., 1845, 'Der Achilles des Ennius', <i>Neue Jahrbücher für Philologie und Pädagogik</i> 15 / Jahn. et Klotz. <i>Annal. Suppl.</i> , 325–328
Koch (1854)	Koch, H. A., 1854, 'Grammatisches', <i>RhM</i> 9, 305–306
Koster (2000)	Koster, Severin, 2000, 'Eurypylos, der Schmerzverächter', in: Gesine Manuwald (ed.), <i>Identität und Alterität in der frühromischen Tragödie</i> , Würzburg (Identitäten und Alteritäten, Bd. 3, Altertumswiss. Reihe, Bd. 1), 231–239
Kroll (1924)	Kroll, Wilhelm, 1924, <i>Studien zum Verständnis der römischen Literatur</i> , Stuttgart

Kutáková (1969)	Kutáková, Eva, 1969, 'Cruenta maenas', <i>LF</i> 92, 250–256 (conspectus Germanicus: 256)
Labate (1990)	Labate, Mario, 1990, 'Ennio, <i>inc.</i> 14 V. ² ', <i>RFIC</i> 118, 391–401
Ladewig (1848)	Ladewig, Theodor, 1848, 'Analecta scenica', <i>Schulprogramm Neustrelitz</i> 1848, 1–40; rursus impress. in: Ursula Gärtner / Ekkehard Stärk (edd.), <i>Theodor Ladewig, Schriften zum römischen Drama republikanischer Zeit</i> , München / Leipzig 2001 (BzA 61), 199–248
Landolfi (1992)	Landolfi, Luciano, 1992, 'Caeli cavernae. Fortuna di uno stilema', <i>Vichiana</i> 3, 208–219
Lange (1851)	Lange, Friedericus Albertus, 1851, <i>Quaestiones metricae</i> , diss. Bonn
Langensiepen (1847)	Langensiepen, Hermann, 1847, 'Fragmentum Suetonianum de maris ac fluminum partibus, emendatum atque annotatis illustratum', <i>RhM</i> 5, 246–253
La Penna (1952)	La Penna, Antonio, 1952, 'Marginalia et hariolationes philologiae', <i>Maia</i> 5, 93–112
La Penna ([1972] 1979)	La Penna, Antonio, 1972, 'Atreo e Tieste sulle scene romane (Il tiranno e l'atteggiamento verso il tiranno)', in: <i>Studi in onore di Quintino Cataudella</i> , Catania, I, 357–371; rursus impress. in: Antonio La Penna, <i>Fra teatro, poesia e politica romana. Con due scritti sulla cultura classica di oggi. Politica e cultura in Roma antica e nella tradizione classica moderna. Serie seconda</i> , Torino 1979 (Piccola Biblioteca Einaudi, Filologia. Linguistica. Critica letteraria 381), 127–141
La Penna ([1977] 1979)	La Penna, Antonio, 1977, 'Funzione e interpretazioni del mito nella tragedia arcaica latina', in: <i>Caratteri dell'ellenismo nelle urne etrusche. Atti dell'incontro di Studi, Siena 28–30 aprile 1976</i> , supplemento di "Prospettiva. Riv. di storia dell'arte antica e moderna", Firenze 1977, 10–27; rursus impress. in: Antonio La Penna, <i>Fra teatro, poesia e politica romana. Con due scritti sulla cultura classica di oggi. Politica e cultura in Roma antica e nella tradizione classica moderna. Serie seconda</i> , Torino 1979 (Piccola Biblioteca Einaudi, Filologia. Linguistica. Critica letteraria 381), 49–104
Lefèvre (2001)	Lefèvre, Eckard, 2001, 'Ennius' Medea im römisch-politischen Kontext', in: Stefan Faller (ed.), <i>Studien zu antiken Identitäten</i> , Würzburg (Identitäten und Alteritäten, Bd. 9, Altertumswiss. Reihe, Bd. 2), 39–51
Lenchantin de Gubernatis (1913)	Lenchantin de Gubernatis, M., 1913, 'Appunti sull'ellenismo nella poesia arcaica latina', <i>AAT</i> 63, 389/1–456/68
Lenchantin de Gubernatis (1915)	Lenchantin de Gubernatis, Massimo, 1915, <i>Ennio. Saggio critico</i> , Torino [ed. ster.: Roma 1978 (Philologica 7)]
Lennartz (1994)	Lennartz, Klaus, 1994, <i>Non verba sed vim. Kritisch-exegetische Untersuchungen zu den Fragmenten archaischer römischer Tragiker</i> , Stuttgart / Leipzig (BzA 54)

Lennartz (1995/96)	Lennartz, Klaus, 1995/96, 'Zur „Wortabbildung“ in der archaischen römischen Tragödie', <i>Glotta</i> 73, 168–207
Lennartz (2001)	Lennartz, K., 2001, 'Ennius und die verbannten Kinder (Enn. 224f. Klotz, S. 349 Jocelyn)', <i>Hermes</i> 129, 131–133
Leo ([1907] 1960)	Leo, Friedrich, 1907, 'Zu den neuen Fragmenten bei Photios', <i>Hermes</i> 42, 153–155; rursus impress. in: Friedrich Leo, <i>Ausgewählte Kleine Schriften. Herausgegeben und eingeleitet von Eduard Fraenkel. Zweiter Band. Zur römischen Literatur der Kaiserzeit, zur griechischen Literatur, Rede zur Säcularfeier Karl Lachmanns</i> , Roma 1960, 409–411
Leo ([1910] 1960)	Leo, Friedrich, 1910, 'De tragoedia Romana', <i>Ad praemiorum ... renuntiationem</i> , Göttingen, 3–22; rursus impress. in: Friedrich Leo, <i>Ausgewählte Kleine Schriften. Herausgegeben und eingeleitet von Eduard Fraenkel. Erster Band. Zur römischen Literatur des Zeitalters der Republik</i> , Roma 1960, 191–212
Leo (1912)	Leo, Friedrich, ² 1912, <i>Plautinische Forschungen. Zur Kritik und Geschichte der Komödie</i> , Berlin [ed. ster.: Darmstadt 1966; Dublin 1973; Saarbrücken 2007; ¹ 1895]
Leo (1913)	Leo, Friedrich, 1913, <i>Geschichte der römischen Literatur. Erster Band. Die archaische Literatur</i> , Berlin [ed. ster.: Berlin 1958; Darmstadt 1967; Göttingen 1999]
Leopardus (1822)	Leopardus, Iacobus, 1822, 'Iacobi Leopardii Notae in M. Tulli Ciceronis de Republica quae supersunt edente Angelo Maio Vaticanae Bibliot. Praef. Romae anno MDCCCXXII typis vulgata', <i>Effemeridi literarie di Roma</i> 9, 333–340
Leopardus (1568)	Leopardus, Paulus, 1568, <i>Pauli Leopardi Isebergensis Furnii, Emendationum et miscellaneorum libri viginti. In quibus plurima tam in Graecis quàm Latinis auctoribus à nemine hactenus animadversa aut intellecta, explicantur & emendantur. Tomus prior, decem libros continens. Cum indice copiosissimo</i> , Antwerpen
Leumann (1963)	Leumann, Manu, 1963, <i>Lateinische Laut- und Formenlehre</i> , München (HbdA II.2.1)
Lindsay (1892)	Lindsay, W. M., 1892, 'Spuren vulgärlateinischer Betonung bei den alten Dramatikern', <i>ALL</i> 7, 596–597
Lipsius (1585)	Lipsius, Iustus, 1585, <i>Opera omnia. Postremum ab ipso aucta et recensita: nunc primum copioso rerum indice illustrata. Vol. I</i> , Wesel [Vesaliæ] 1675 [prima ed. Antwerpen 1585; edd. iteratae ibid. a. 1611 et a. 1675; ed. ster. ad ed. 1675, Hildesheim 2001; Wien 2005]; insunt: <i>Antiquarum lectionum commentarius</i> , pp. 307–449 [Antwerpen 1575]; <i>Epistolicarum quaestionum libri</i> , pp. 450–620 [Antwerpen 1577]; <i>Electorum libri</i> , pp. 625–842
Lo-Cascio (1892)	Lo-Cascio, Santi, 1892, 'L'influenza ellenica nell'origine della poesia latina', <i>RFIC</i> 20, 41–124

Löfstedt (1942)	Löfstedt, Einar, 1942, <i>Syntactica. Studien und Beiträge zur historischen Syntax des Lateins. Erster Teil. Über einige Grundfragen der lateinischen Nominalsyntax. Zweite, erweiterte Auflage</i> , Lund / London / Leipzig / Oxford
Luchs (1873)	Luchs, Augustus, 1873, 'Quaestiones metricae', in: Wilhelm Studemund (ed.), <i>Studien auf dem Gebiete des archaischen Lateins / Studia in priscos scriptores Latinos collata</i> , Berlin, I.1, 1–75
Lunelli (1972)	Lunelli, Aldo, 1972, 'Mortis thesauri (Enn. sc. 245 Vahl. ²)', <i>QIFL</i> 2, 1–23
Lunelli (1980)	Lunelli, Aldo, 1980, 'Postille inedite di Vahlen alla seconda edizione di Ennio', <i>RFIC</i> 108, 55–84, 174–217; rursus impress. in: <i>Iohannis Vahleni Curae Ennianae ultimae in editionem alteram impensae</i> , edidit, adnotationibus instruxit, indices adiecit A. Lunelli – A. Lunelli, <i>Postille inedite di Vahlen alla seconda edizione di Ennio</i> , Amsterdam 1989
Maas (1932)	Maas, Paul, 1932, 'ΤΡΩΓΑΛΙΑ', <i>Hermes</i> 67, 243–244
Mactoux / Citti (1988/89 [1991])	Mactoux, Marie-Madeleine / Citti, Vittorio, 1988–1989 [1991], 'L'esclavage dans les tragédies d'Ennius', <i>QCTC</i> 6–7 = Giuseppe Aricò (ed.), <i>Atti del II seminario di studi sulla tragedia romana (Palermo 8–11 novembre 1988)</i> , 9–36 (disceptatio: 36–39)
Madvig (1842)	Madvig, Io. Nicolaus, 1842, <i>Opuscula academica altera. Ab ipso collecta, emendata, aucta</i> , Kopenhagen [Hauniae]
Madvig (1871 / 1873 / 1884)	Madvig, Io. Nic., 1871 / 1873 / 1884, <i>Adversaria critica ad scriptores graecos et latinos</i> , 3 voll., Kopenhagen [Hauniae] [ed. ster.: Hildesheim 1967]
Maehly (1854)	Maehly, J. A., 1854, rec. 'Ciceros ausgewählte Reden. Erklärt von Karl Halm. IV. Bändchen. Die Rede für Publius Sestius. – Auch unter dem Titel: Ciceros Rede für Publius Sestius. Erklärt von K. H. Leipzig, Weidmannsche Buchhandlung. 1853. VI u. 127 S. 8.', <i>Jahrbücher für classische Philologie</i> 69, 38–52
Maehly (1857)	Maehly, J. A., 1857, 'Zu den Fragmenten der lateinischen Tragiker' / 'Zu Ennius', <i>Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik</i> , 27. Jg., 75. Bd. / <i>Jahrbücher für classische Philologie</i> 3, 286–288 / 359–365
Mandolfo (2001)	Mandolfo, Carmela, 2001, 'Aspetti linguistici nei frammenti tragici di Ennio', in: Serena Bianchetti / Emilio Galvagno / Adalberto Magnelli / Gabriele Marasco / Giuseppe Mariotta / Ida Mastroiosa (edd.), ΠΟΙΚΙΛΙΑ. <i>Studi in onore di Michele R. Cataudella in occasione del 60° compleanno. Volume primo</i> , La Spezia, 693–713
Manuwald (2001 [2004])	Manuwald, Gesine, 2001 [2004], 'Römische Tragödien und Praetexten republikanischer Zeit: 1964–2002', <i>Lustrum</i> 43, 11–237
Marangoni (1988)	Marangoni, Claudio, 1988, 'Sol qui candentem: Ennio, Accio e un lapsus di Apuleio', in: Vincenzo Tandoi (ed.), <i>Disiecti membra poetae. Studi di poesia latina in frammenti, vol. III</i> , Foggia, 42–49

Mariotti (1959)	Mariotti, Scevola, 1959, 'Due note enniane', <i>SIFC</i> 31, 229–235; rursus impress. in: Scevola Mariotti, <i>Lezioni su Ennio, seconda edizione accresciuta</i> , Urbino 1991 (Ludus philologiae 4), 91–95, 107–109
Mariotti (1976)	Mariotti, Scevola, 1976, rec. 'Skutsch (1972)', <i>JRS</i> 66, 262–265; rursus impress. in: Scevola Mariotti, <i>Lezioni su Ennio, seconda edizione accresciuta</i> , Urbino 1991 (Ludus philologiae 4), 147–154
Mariotti (1979)	Mariotti, Scevola, 1979, 'Nota di metrica enniana', in: <i>Studi di poesia latina in onore di Antonio Traglia</i> , Roma (Storia e letteratura, Raccolta di studi e testi 146), I, 55–61; rursus impress. in: Scevola Mariotti, <i>Lezioni su Ennio, seconda edizione accresciuta</i> , Urbino 1991 (Ludus philologiae 4), 119–125
Mariotti (1951 / 1991)	Mariotti, Scevola, 1991, <i>Lezioni su Ennio, seconda edizione accresciuta</i> , Urbino 1991 (Ludus philologiae 4); prima ed.: <i>Lezioni su Ennio</i> , Pesaro 1951, corr. impress. (Studi e contributi, Serie letteraria, Vol. I) rec.: J. Préaux, <i>Latomus</i> 23 (1964) 396 – A. Barabino, <i>Maia</i> 45 (1993) 330–332; F. Corsaro, <i>Orpheus</i> 14 (1993) 384–386; J. Granarolo, <i>Latomus</i> 52 (1993) 725; G. Marconi, <i>RCCM</i> 35 (1993) 181–184; L. Munzi, <i>RPL</i> 16 (1993) 259–260; N. Scivoletto, <i>GIF</i> 46 (1994) 299–303 (ad hoc: 299–301); P. Hamblenne, <i>LEC</i> 63 (1995) 385–386; U.W. Scholz, <i>AAHG</i> 48 (1995) 6–8
Masiá González (1992)	Masiá González, Andrés, 1992, 'Sobre Salmacida spolia, v. 18 Vahlen del Aiax de Ennio', <i>Emerita</i> 60, 51–55
Masiá González (1997)	Masiá González, A., 1997, 'Revisión de los fragmentos I y VIII del Telephus de Ennio', in: M. del C. Bosch / M.A. Fornés (edd.), <i>Homenatge a Miquel Dolç. Actes del XII Simposi de la Secció Catalana i I de la Secció Balear de la SEEC, Palma, 1 al 4 de febrer de 1996</i> , Palma de Mallorca, 351–357
Masiá (1999)	Masiá, Andrés, 1999, 'Acerca de los fragmentos VI y XIV Vahlen de la Hecuba de Ennio', <i>QUCC</i> 62, 99–105
Matthiae (1829)	Matthiae, Augustus, 1829, <i>Euripidis tragoediae et fragmenta. Vol. IX</i> , Leipzig
Mehmel (1935)	Mehmel, F., 1935, 'Beiträge aus der Thesaurus-Arbeit: honos', <i>Philologus</i> 90, 505–507
Meillet (1938)	Meillet, A., ⁴ 1938, <i>Esquisse d'une histoire de la langue latine. Quatrième édition révisée et augmentée</i> , Paris [¹ 1928]
Meister (1940)	Meister, Richard, 1940, 'Zur Rekonstruktion und Textgestaltung von Ciceros De re publica I', <i>WS</i> 58, 95–112
Mercklin (1860)	Mercklin, Ludwig, 1860, 'Die Citiermethode und Quellenbenutzung des A. Gellius in den Noctes Atticae', <i>Jahrbücher für classische Philologie</i> , Suppl. Bd. III, Hft. 5, 633–710
Mette (1964)	Mette, Hans Joachim, 1964, 'Die römische Tragödie und die Neufunde zur griechischen Tragödie (insbesondere für die Jahre 1945–1964)', <i>Lustrum</i> 9, 5–211

Milanese (2005)	Milanese, Guido, 2005, <i>Censimento dei manoscritti Noniani</i> , Genova (Pubblicazioni del D. Ar. Fi. Cl. Et., N.S. 225)
Molsberger (1989)	Molsberger, Hans Jürgen, 1989, <i>Abstrakter Ausdruck im Altlatein. Form und dramatische Funktion abstrakt-begrifflichen Sprechens in der altlateinischen Bühnensprache</i> , Frankfurt a. M. (Athenäums Monografien Altertumswissenschaft 193)
Mommsen ([1865] 1909)	Mommsen, Theodor, 1865, 'Festi codicis quaternium decimum sextum denuo edidit Th. Mommsen', in: <i>Philologische und historische Abhandlungen der Kgl. Akad. d. Wiss. zu Berlin</i> , Berlin, 57–86; rursus impress. in: <i>Gesammelte Schriften von Theodor Mommsen. Siebenter Band. Philologische Schriften von Theodor Mommsen</i> , Berlin 1909, 269–279 (prolegomena) [ed. ster.: Berlin / Zürich 1965]
Monaco (1950)	Monaco, Giusto, 1950, 'Sul prologo della "Medea" di Ennio', <i>SIFC</i> 24, 249–253; rursus impress. in: <i>Pan</i> 11–12. <i>Scritti minori di G. Monaco</i> , 1987–1988, 55–58
Morel (1937)	Morel, Willy, 1937, 'Andromacha Aechmalotis', <i>PhW</i> No. 19/20, 15. Mai, 558–560
Morelli (1992 [1993])	Morelli, G., 1992 [1993], 'Per la ricostruzione dell'Achilles di Ennio', <i>QCTC</i> 10 = Giuseppe Aricò (ed.), <i>Atti del IV seminario di studi sulla tragedia romana (Palermo 23–26 marzo 1992)</i> , 43–62
Mueller (1861 / 1894)	Mueller, Lucian, ¹ 1861 / ² 1894, <i>De re metrica poetarum Latinorum praeter Plautum et Terentium libri septem. Accedunt eiusdem auctoris opuscula IV</i> , St. Petersburg / Leipzig [ed. ster. ad ed. 1894: Hildesheim 1967]
Mueller (1867)	Mueller, Lucian, 1867, 'sammelsurien', <i>Jahrbücher für classische Philologie</i> , 13. Jg. / <i>Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik</i> , 37. Jg., 95. Bd., 483–512
Mueller (1868)	Mueller, Lucian, 1868, 'sammelsurien', <i>Jahrbücher für classische Philologie</i> , 14. Jg. / <i>Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik</i> , 38. Jg., 97. Bd., 417–440
Mueller (1884)	Mueller, Lucian, 1884, <i>Quintus Ennius. Eine Einleitung in das Studium der römischen Poesie</i> , St. Petersburg
Mueller (1884a)	Mueller, Lucian, 1884, 'Beiträge zur kritik und erklärungs des Ennius', <i>Philologus</i> 43, 86–105
Müller (1869)	Müller, C. F. W., 1869, <i>Plautinische Prosodie</i> , Berlin
Muller (1927)	Muller J.fil., F., 1927, '„Pater patratus" quid significet', <i>Mnemosyne</i> 55 (n.s.), 386–394
Muretus ([1586] 1789)	Muretus, M. Antonius, 1789, <i>Opera omnia. Ex MSS. aucta & emendata, cum brevi annotatione Davidis Ruhnkenii. Tomus II</i> , Leiden [Lugduni Batavorum]; insunt: <i>M. Antonii Mureti variarum lectionum libri XV. Ad Hippolytum Estensem, Cardinalem, ac Principem illustrissimum / M. Antonii Mureti J. C. et civis Rom. variarum lectio-</i>

	<i>num libri IV et observationum juris lib. singularis</i> , pp. 9–372 / 373–500 [primum edit. 1586 / 1600]
Narducci (1981)	Narducci, E., 1981, 'Cicerone, Crasso e un verso di Ennio (Nota a <i>pro Caelio</i> 18)', <i>Maia</i> 33, 145–146
Narducci (2000)	Narducci, Emanuele, 2000, 'L'uccisione di Scevola il pontefice in Cicerone e in Lucano', <i>Paideia</i> 55, 253–260
Neblung (1997)	Neblung, Dagmar, 1997, <i>Die Gestalt der Cassandra in der antiken Literatur</i> , Stuttgart / Leipzig (BzA 97)
Nestle (1899–1901)	Nestle, Wilhelm, 1899–1901, <i>Untersuchungen über die philosophischen Quellen des Euripides</i> , Leipzig (Philologus Suppl. VIII), 557–656
Nettleship (1893)	Nettleship, Henry, 1893, 'Scaliger's unpublished emendations in <i>No-nius (continued)</i> ', <i>Journal of Philology</i> 22:43, 74–83
Niedermann (1939)	Niedermann, Mas, 1939, 'Tendances euphoniques en latin', in: <i>Mélanges de linguistique offerts à Charles Bally sous les auspices de la Faculté des Lettres de l'Université de Genève par des collègues des confrères des disciples reconnaissants</i> , Genève, 423–438
Noetzel (1908)	Noetzel, Guilelmus, 1908, <i>De archaismis, qui apud veteres Romanos poetas scaenicos inveniuntur in finibus aut versuum aut colorum in iambum exeuntium</i> , diss. Berlin
Nosarti (1999)	Nosarti, Lorenzo, 1999, 'Divagazioni sul mito di Medea nel teatro latino arcaico', in: Lorenzo Nosarti, <i>Filologia in frammenti. Contributi esegetici e testuali ai frammenti dei poeti latini</i> , Bologna, 53–78
Nouilhan (1969)	Nouilhan, Michèle, 1969, 'Adjectifs et adverbes dans les Tragédies d'Ennius', <i>Pallas</i> 16, 25–78
Ogilvie (1961)	Ogilvie, R. M., 1961, '“Lustrum condere”', <i>JRS</i> 51, 31–39
Oliver (1947)	Oliver, Revilo P., 1947, '“New fragments” of Latin authors in Perotti's <i>Cornucopiae</i> ', <i>TAPhA</i> 78, 376–424
Osann (1816)	Osannus [Osann], Fridericus, 1816, <i>Analecta critica poesis Romanorum scaenicae reliquias illustrantia</i> , scripsit F. O. Vimariensis. Insunt Plauti fragmenta ab Angelo Maio in codice Ambrosiano nuper reperta, Berlin
Paduano (1974)	Paduano, Guido, 1974, <i>Il mondo religioso della tragedia romana</i> , Firenze
Paduano (2000)	Paduano, Guido, 2000, 'La conoscenza come fonte di emarginazione sociale: Cassandra e Medea in Ennio', in: Gesine Manuwald (ed.), <i>Identität und Alterität in der frühromischen Tragödie</i> , Würzburg (Identitäten und Alteritäten, Bd. 3, Altertumswiss. Reihe, Bd. 1), 255–264
Paratore (1957)	Paratore, Ettore, 1957, <i>Storia del teatro latino. Estratto dalla «Storia del teatro» diretta da Mario Praz</i> , Milano

Pascal (1900)	Pascal, Carlo, 1900, <i>Studi sugli scrittori latini. Ennio – Plauto – Cicerone – Livio – Orazio – Tibullo</i> , Torino
Pasoli (1978)	Pasoli, Elio, 1978, 'Per una semiologia della 'memoria' poetica: 'presenze' comiche (ed enniane) in epistole oraziane', <i>QUCC</i> 29, 71–80
Passerat (1612)	*Passeratius, Ianus / Joannes [Passerat, Jean], 1612, <i>Coniecturarum liber</i> , Paris [Qui. (vid. bibl. 2.3.16.1) p. XXIX: "Notæ tum apud Mercerum 1, tum in pluribus Junii exemplaribus memoratæ. – Codex ab eo manuscriptus, et in Bibliotheca Parisiensi asservatus, de multis Nonii locis agit."]
Pelluchi (2004 [2008])	Pellucchi, Tiziana, 2004 [2008], 'Il prologo della Medea come paradigma teatrale: il caso di Fedro IV 7', <i>Aevum(ant)</i> 4, 229–251
Pelosi (1988)	Pelosi, Teresa, 1988, 'Il fr. inc. inc. fab. 210 Ribb. ² e l'Ifigenia di Ennio', <i>A&R</i> 33, 147–157
Perrotta (1928)	Perrotta, Gennaro, 1928, 'Studi Euripidei. II. – L'«Oreste»', <i>SIFC</i> N.S. 6, 89–138
Petaccia (1999)	Petaccia, R., 1999, 'Der griechische Mythos in der republikanischen Tragödie Roms. Aitiologische Tendenzen in Ennius' Telephus', in: Gregor Vogt-Spira / Bettina Rommel / (unter Mitwirkung von) Immanuel Musäus (edd.), <i>Rezeption und Identität. Die kulturelle Auseinandersetzung Roms mit Griechenland als europäisches Paradigma</i> , Stuttgart, 155–168
Petrone (2001)	Petrone, G., 2001, 'Il grido di Medea. Da Ennio Sc. 281 V. ² a Seneca Med. 116', <i>Pan</i> 18–19, 435–440
Pinto (1914)	Pinto, Joaquín Balcells, 1914, <i>Ennio. Estudio sobre la poesía latina arcaica</i> , Barcelona (Colección «Estudio»)
Pisani (1975)	Pisani, V., 1975, 'Note: Ennio, Scen. 283 V.', <i>Paideia</i> 30, 305 (= <i>PP</i> 31, 1976, 227)
Planck (1807)	Planck, Henricus, 1807, <i>Q. Ennii Medea commentario perpetuo illustrata cum fragmentis quae in Hesselii, Merulae, aliisque huius poetae editionibus desiderantur. Accedit disputatio de origine atque indole veteris tragoediae apud Romanos</i> , diss. Göttingen
Prinzen (1998)	Prinzen, Herbert, 1998, <i>Ennius im Urteil der Antike</i> , Stuttgart / Weimar (Drama 8) recc.: H. D. Jocelyn, <i>JRS</i> 90 (2000) 217–218; L. Morisi, <i>Lexis</i> 18 (2000) 307–313; C. Walde, <i>MH</i> 57 (2000) 290; S. Timpanaro, <i>Gnomon</i> 74 (2002) 673–681
Przychocki (1909)	Przychocki, Gust., 1909, 'Ad Euripidis Hypsipylam adnotationes', <i>WS</i> 31, 300–305
Quicherat (1872)	Quicherat, L., 1872, <i>Introduction à la lecture de Nonius Marcellus</i> , Paris

Rebling (1873)	Rebling, O., 'Versuch einer Charakteristik der römischen Umgangssprache auf syntaktischem und lexikalischem Gebiete', in: <i>Jahresbericht über die Kieler Gelehrtenschule von Ostern 1872 bis Ostern 1873, womit zu der am 22. März, Morgens 9 Uhr in der Aula des Gymnasiums stattfindenden Feier des Geburtstages Sr. Majestät des Kaisers und Königs Wilhelm I. ehrerbietigst einladet das Lehrer-Collegium. Voran geht: Eine Abhandlung des Dr. O. Rebling: Versuch einer Charakteristik der römischen Umgangssprache</i> , Kiel
Reggiani (1986/87 [1990])	Reggiani, Renato, 1986–1987 [1990], 'Rileggendo alcuni frammenti tragici di Ennio, Pacuvio e Accio', <i>QCTC</i> 4–5 = Giuseppe Aricò (ed.), <i>Atti del I seminario di studi sulla tragedia romana (Palermo 26–28 ottobre 1987)</i> , 31–88 (disceptatio: 89–92)
Reifferscheid (1885)	Reifferscheid, Augustus, 1885, 'Quaestiones syntacticae', in: <i>Index scholarum in Universitate Litterarum Vratislaviensi per hiemem anni MDCCCLXXXV–LXXXVI a die XV mensis Octobris habendarum. Insunt Augusti Reifferscheidii I – Quaestiones syntacticae, II – Schedae Basilicanae</i> , Wroclaw [Breslau], 1–8
Reisig (1816)	Reisig, Carolus, 1816, <i>Coniectaneorum in Aristophanem libri duo ad Godofredum Hermannum equitem illustrem. Liber primus</i> , Leipzig
Reitzenstein (1887)	Reitzenstein, R., 1887, <i>Verrianische Forschungen</i> , Breslau (Breslauer Philologische Abhandlungen, Erster Band, Viertes Heft)
Reiz (1787)	Reizius [Reiz], Fridericus Volgangus, 1787, <i>Orationes in memoriam Henricianam Ridelianam et Seyfertianam D. VII Apr. CIO ICCLXXXVII in auditorio maiori habendas indicit F. V. R. Ordinis philosophorum exdecanus: Burmannum de Bentleii doctrina metrorum Terentianorum iudicare non potuisse</i> , Leipzig, III–XII
Resta Barrile (1998)	*Resta Barrile, A., 1998, <i>Ennio e il mito di Andromeda</i> , Bologna rec.: A. Borgo, <i>BStudLat</i> 28 (1998) 548
Reynolds (1983)	Reynolds, L. D. (ed.), 1983, <i>Text and Transmission. A Survey of the Latin Classics</i> , Oxford
Ribbeck (1849)	Ribbeck, Otto, 1849, <i>In tragicos Romanorum poetas coniectanea. Specimen I. Dissertatio inauguralis quam consensu et auctoritate amplissimi philosophorum ordinis in Alma Litterarum Universitate Friderica Guilelma ad summos in philosophia honores rite capessendos die XXV. M. Maji A. MDCCCXLIX H. L. Q. S. publice defendet auctor Otto Ribbeck</i> , Berlin
Ribbeck (1874)	Ribbeck, Otto, 1874, 'Ueber 'unabhängige' Kritik mit einem Anhang über 'gewissenhafte Exegese' ', <i>RhM</i> 29, 209–251
Ribbeck (1875)	Ribbeck, Otto, 1875, <i>Die römische Tragödie im Zeitalter der Republik</i> , Leipzig [ed. iterata cum praefatione a W.-H. Friedrich conscripta, Hildesheim 1968]
Richter (1890)	Richter, Paulus, 1890, 'De usu particularum exclamativarum apud priscos scriptores latinos', in: Wilhelm Studemund (ed.), <i>Studien auf</i>

	<i>dem Gebiete des archaischen Lateins / Studia in priscos scriptores Latinos collata</i> , Berlin, I.2, 387–640
Riposati (1960)	Riposati, Benedetto, 1960, 'A proposito di un frammento dell'«Hectoris lytra» di Ennio', in: <i>Studi in onore di Luigi Castiglioni. I</i> , Firenze, 789–800
Risicato (1966)	Risicato, Antonino, 1966, <i>Lingua parlata e lingua d'arte in Ennio</i> , Messina [¹ 1950]
Ritschl ([1846 / 1867] 1868)	Ritschl, Friedrich, 1846 / 1867, 'Glossarium Plautinum', in: <i>Pro-oemium Indicis scholarum aestivarum Bonnensium anni 1846</i> , III–X / Auctarium 1867; rursus impress. in: Ritschl (1868) 228–240 / 240–273
Ritschl ([1850a] 1868)	Ritschl, Friedrich, 1850, 'Plautinische Excursus VI: sublimen sublimis', <i>RhM</i> 7, 556–558; rursus impress. in: Ritschl (1868) 462–469
Ritschl ([1850b] 1868)	Ritschl, Friedrich, 1850, 'Plautinische Excursus VII: drachma drachuma', <i>RhM</i> 7, 559–561; rursus impress. in: Ritschl (1868) 469–473
Ritschl ([1850c] 1868)	Ritschl, Friedrich, 1850, 'Uebergang des e in i in Compositis', <i>RhM</i> 7, 576–583; rursus impress. in: Ritschl (1868) 556–564
Ritschl ([1853] 1878)	Ritschl, Friedrich, 1853, 'De fictilibus litteratis Latinorum antiquissimis (accedunt duae tabulae lithographae)', in: <i>Programma academikum Bonnense anni 1853</i> sic inscriptum: <i>Natalicia Augustissimi Regis Friderici Guilelmi III die XV m. Octobris a. CIOIOCCCLIII concelebranda indicit F. R. Praemissa est de fictilibus litteratis Latinorum antiquissimis disputatio</i> ; Bibliopolae traditum prodiit inscriptione sic mutata: <i>De fictilibus litteratis Latinorum antiquissimis quaestiones grammaticae F. Ritschelii. Accedit tabula lapidi incisa</i> , Berlin (Apud T. Trautwein [I. Guttentag]); rursus impress. in: Friedrich Ritschl, <i>Opuscula philologica. Volumen IV: Ad epigraphicam et grammaticam spectantia</i> , Leipzig 1878, 266–296
Ritschl ([1857a] 1868)	Ritschl, Friedrich, 1857, 'Plautinische Excursus X: Zusammenfassendes über Latinisirung griechischer Wörter durch Vocaleinschaltung', <i>RhM</i> 12, 99–115; rursus impress. in: Ritschl (1868) 482–504
Ritschl ([1857b] 1868)	Ritschl, Friedrich, 1857, 'as es os = ans ens ons', <i>RhM</i> 11, 640; rursus impress. in: Ritschl (1868) 715–716
Ritschl (1868)	Ritschl, Friedrich, 1868, <i>Opuscula philologica. Volumen II: Ad Plautum et grammaticam Latinam spectantia</i> , Leipzig
Ritschl (1869)	Ritschl, Friedrich, 1869, <i>Neue Plautinische Excursus. Sprachgeschichtliche Untersuchungen. Erstes Heft: Auslautendes D im alten Latein</i> , Leipzig
Roeper (1862)	Roeper, Gottlieb, 1862, 'Zu Ennius', <i>Philologus</i> 18, 362–363
Rosato (2003a)	Rosato, Claudio, 2003, 'Noterella enniana', in: Onofrio Vox (ed.), <i>Ricerche euripidee</i> , Lecce (Satura 1), 161–166

Rosato (2003b)	Rosato, Claudio, 2003, <i>Euripide sulla scena latina arcaica. Una bibliografia</i> , in: Onofrio Vox (ed.), <i>Ricerche euripidee</i> , Lecce (Satura 1), 169–196
Rosato (2005)	Rosato, Claudio, 2005, <i>Euripide sulla scena latina arcaica. La “Medea” di Ennio e le “Baccanti” di Accio</i> , Lecce (Satura 3)
Rosén (1968)	Rosén, Haiim B., 1968, ‘Die Grammatik des Unbelegten. Dargestellt an den Nominalkomposita bei Ennius’, <i>Lingua</i> 21, 359–381
Röser (1939)	Röser, W., 1939, <i>Ennius, Euripides und Homer</i> , diss. Freiburg i. Br., Würzburg
Rosner (1970)	Rosner, Hedwig, 1970, <i>Die Stoffwahl in der römischen Tragödie</i> , diss. Innsbruck
Rostius (1836)	Rostius, Fred. Guil. Ehrenf., 1836, <i>Opuscula Plautina. Post auctoris mortem edidit. Carol. Henric. Adelb. Lipsius. Vol. I: continens commentationes Plautinas</i> , Leipzig
Rutgers (1618)	Rutgersius [Rutgers], Ianus, 1618, <i>Variarum lectionum libri sex. Ad Gustavum II. Suecorum &c. Regem</i> , Leiden (Ex Officinâ Elzeviriana)
Rychlewska (1957/58)	Rychlewska, Ludovica, ‘De Ennii Iphigenia’, <i>Eos</i> 49.1, 71–81
Salem (1938)	Salem, M. S., 1938, ‘Ennius and the ‘Isiaci coniectores’’, <i>JRS</i> 28, 56–59
Salmasius (1689)	Salmasius, Claudius, 1689, <i>Plinianæ exercitationes in Caji Julii Solini Polyhistoria. Item Caji Julii Solini Polyhistor ex Veteribus Libris emendatus. Accesserunt huic editioni De homonymis hyles iatricæ exercitationes antehac ineditae, nec non de manna & saccharo. Tomus I</i> , Utrecht (Apud Johannem vande Water, Johannem Ribbium, Franciscum Halma, & Guilielmum vande Water, Bibliop.)
Scafoglio (2007)	Scafoglio, Giampiero, 2007, ‘Alcune osservazioni sull’Hecuba di Ennio’, <i>Maia</i> 59, 278–282
Scaliger (1608)	Scaliger, Iosephus, 1608, <i>D. Magni Ausonii Burdig. viri consularis, opera. A Iosepho Scaligero, & Elia Vineto denuò recognita, disposita, & variorum notis illustrata. Cætera Epistola ad lectorem docebit. Adiectis variis & locupletissimis Indicibus</i> , s. l. [Genève] (Typis Iacobi Stoer)
Scheidweiler (1948)	Scheidweiler, Felix, 1948, ‘Zum Alexandros des Euripides’, <i>Philologus</i> 97, 321–335
Schmidt (1861)	Schmidt, Bernhard, 1861, ‘Zur römischen Tragödie’, <i>RhM</i> 16, 586–600
Schneider (1794)	Schneider, Io. Gottlob, 1794, ‘Commentarii in M. Ter. Varronis De re rustica libros tres’, in: <i>Scriptorum rei rusticae veterum Latinorum Tomus primus M. Porcium Catonem et M. Terent. Varronem tenens. Ex librorum scriptorum atque editorum fide et virorum doctorum</i>

	<i>coniecturis correxit, atque interpretum omnium collectis et excerptis commentariis suisque illustravit</i> , Leipzig (Sumtibus Casp. Fritsch), P. II, 215–592
Schöll (1839)	Schöll, Adolf, 1839, <i>Beiträge zur Geschichte der griechischen Poesie. Erster Theil. Zur Kenntniß der tragischen Poesie der Griechen. Erster Band. Die Tetralogien der attischen Tragiker</i> , Berlin
Schönberger (1956)	Schönberger, O., 1956, 'Zum Klagelied der Andromache', <i>Hermes</i> 84, 255–256
Schuchardt (1867)	Schuchardt, Hugo, 1867, <i>Der Vokalismus des Vulgärlateins. Zweiter Band</i> , Leipzig
Scodel (1980)	Scodel, Ruth, 1980, <i>The Trojan Trilogy of Euripides</i> , Göttingen (Hypomnemata 60)
Seager (1980)	Seager, R. J., 1980, 'Two disparate notes. 1) Crassus, Ptolemy Auletes and Ennius' Medea. 2) Digest 34.5.13(14).3', <i>LCM</i> 5, 89–90
Selem (1963–66)	Selem, Antonio, 1963–66, 'Note all'Iphigenia di Ennio (Scen. 213–221 V ² ; 357 a Kl.)', <i>Atti dell'Accademia di scienze, lettere e arti di Udine</i> , Triennio 1963–66, Serie VII, Volume V (1 ^o del Triennio), Udine 1967, 263–303
Skutsch (1892)	Skutsch, Franz, 1892, <i>Plautinisches und Romanisches. Studien zur plautinischen Prosodie</i> , Leipzig (Forschungen zur lateinischen Grammatik und Metrik, Erster Band) [ed. ster.: Darmstadt ² 1970]
Skutsch (1905)	Skutsch, Franz, 1905, 'Ennius (3)', <i>RE</i> V 2, 2589–2628
Skutsch ([1906] 1914)	Skutsch, Franz, 1906, 'Zu Ennius' Iphigenia', <i>RhM</i> 61, 605–619; rursus impress. in: <i>Kleine Schriften von Franz Skutsch</i> . Herausgegeben von Wilhelm Kroll. Mit einem Bildnis Franz Skutschs, Leipzig / Berlin 1914, 296–309
Skutsch ([1912] 1914)	Skutsch, Franz, 1912, 'Quisquilien', <i>Glotta</i> 3, 384–388; rursus impress. in: <i>Kleine Schriften von Franz Skutsch</i> . Herausgegeben von Wilhelm Kroll. Mit einem Bildnis Franz Skutschs, Leipzig / Berlin 1914, 484–488
Skutsch (1953)	Skutsch, Otto, 1953, 'Der ennianische Soldatenchor', <i>RhM</i> 96, 193–201; rursus impress. in: Skutsch (1968) 157–165
Skutsch (1954)	Skutsch, Otto, 1954, rec. 'Kl.', <i>Gnomon</i> 26, 465–470
Skutsch (1963)	Skutsch, Otto, 1963, 'Enniana V', <i>CQ</i> 57, 89–100; rursus impress. in: Skutsch (1968) 86–102
Skutsch (1964)	Skutsch, Otto, 1964, 'Enniana VI', <i>CQ</i> 58, 85–93; rursus impress. in: Skutsch (1968) 103–118
Skutsch (1967)	Skutsch, Otto, 1967, 'Notes on Ennian tragedy', <i>HSPH</i> 71, 125–142; rursus impress. in: Skutsch (1968) 174–193

Skutsch (1968)	Skutsch, Otto, 1968, <i>Studia Enniana</i> , London recc.: J. Lembke, <i>Arion</i> 7 (1968) 608–614; J.-C. Richard, <i>REL</i> 46 (1968) 483–484; E. R. A. Sewter, <i>G&R</i> 15 (1968) 198–210 (ad hoc: 199); J. Heurgon, <i>RPh</i> 43 (1969) 347–349; D. Knecht, <i>AC</i> 38 (1969) 244–245; R. Verdière, <i>RBPh</i> 47 (1969) 609–610; G. Williams, <i>CR</i> 19 (1969) 378; F. Quadlbauer, <i>AAHG</i> 23 (1970) 220–221; H. T. Rowell, <i>AJPh</i> 91 (1970) 255–256; S. Timpanaro, <i>Gnomon</i> 42 (1970) 354–364; E. L. Bassett, <i>CPh</i> 66 (1971) 210–215; C. Questa, <i>RFIC</i> 99 (1971) 84–88
Skutsch (1970)	Skutsch, O., 1970, 'On three fragments of Porcius Licinus and on the Tutiline Gate', <i>BICS</i> 17, 120–123
Skutsch (1972)	Skutsch, Otto (ed.), 1972, <i>Ennius. Sept exposés suivis de discussions</i> par O. Skutsch, H. D. Jocelyn, J. H. Waszink, E. Badian, J. Untermann, P. Wülfing-von Martitz, W. Suerbaum. Entretiens préparés et présidés par O. Skutsch, Vandœuvres-Genève (Entretiens sur l'antiquité classique, Tome XVII) recc.: P. Grimal, <i>REL</i> 50 (1972) 50–53; J.-P. Cèbe, <i>RPh</i> 47 (1973) 352–355; J. Hellegouarc'h, <i>REA</i> 75 (1973) 387–388; E. Liénard, <i>AC</i> 42 (1973) 637–639; A. C. F. Verity, <i>G&R</i> 20 (1973) 200–204 (ad hoc: 201); V. Marek, <i>LF</i> 97 (1974) 52–53; J. K. Newman, <i>CW</i> 67 (1974) 233; K. Vretska, <i>AAHG</i> 27 (1974) 229–230; F. R. D. Goodyear, <i>CR</i> 25 (1975) 203–206 (rursus impress. in: F. R. D. Goodyear, <i>Papers on Latin literature</i> , selected and edited by K. M. Coleman, J. Diggle, J. B. Hall & H. D. Jocelyn, London 1992, 49–51); M. Rubino, <i>Maia</i> 27 (1975) 67–68; E. H. Warmington, <i>Erasmus</i> 27 (1975) 175–181; F. M. Wassermann, <i>CJ</i> 70,4 (1975) 77–78; S. Mariotti, <i>JRS</i> 66 (1976) 262–265 (rursus impress. in: Scevola Mariotti, <i>Lezioni su Ennio, seconda edizione accresciuta</i> , Urbino 1991 [Ludus philologiae 4], 147–154)
Skutsch (1987)	Skutsch, Otto, 1987, 'Ennius Andromacha 81–2 Joc. (86–7 Vah.) and 101–2 (111)', <i>LCM</i> 12, 38–39
Soubiran (1984)	Soubiran, Jean, 1984, 'Les débuts du trimètre tragique à Rome: I. Le fragment de l'Athamas d'Ennius', <i>Pallas</i> 31, 83–96, 191
Spengel (1882)	Spengel, Andreas, 1882, <i>Reformvorschläge zur Metrik der lyrischen Versarten bei Plautus und den übrigen lateinischen Scenikern</i> , Berlin
Spengel (1899)	Spengel, Andreas, 1899, 'Zu den Fragmenten der lateinischen Tragiker', <i>Blätter für das bayerische Gymnasialwesen</i> 38, 385–416
Stabryła (1970)	Stabryła, Stanisław, 1970, <i>Latin Tragedy in Virgil's Poetry</i> (Translated by Marianna Abrahamowicz and Maria Wielopolska), Wrocław / Warszawa / Kraków (Polska Akademia Nauk – Oddział w Krakowie, Prace komisji filologii klasycznej, Nr 10)
Stachelscheid (1880)	Stachelscheid, A., 1880, 'Bentley's Gelliana', <i>RhM</i> 35, 633–634
Stégen (1970)	Stégen, Guillaume, 1970, 'Sur deux vers d'Ennius, Alexander', <i>LM</i> 5, Nr. 25, 11–12

Stockert (2004)	Stockert, Walter, 2004, 'Zum Lebensopfer in der römischen Tragödie', in: <i>Ad fontes! Festschrift für Gerhard Dobesch zum fünfundsechzigsten Geburtstag am 15. September 2004 dargebracht von Kollegen, Schülern und Freunden. Unter der Ägide der Wiener Humanistischen Gesellschaft herausgegeben von Herbert Hefner und Kurt Tomaschitz</i> , Wien, 273–279
Stowasser (1882)	Stowasser, J. M., 1882, 'Varia', <i>WS</i> 4, 130–136
Strzelecki (1947)	Strzelecki, Ladislaus [Wladyslaw], 1947, 'Meletematon tragicorum specimen', <i>Eos</i> 42.1, 24–49
Strzelecki (1948/49)	Strzelecki, Ladislaus, 1948/49, 'Coniectanea scaenica', <i>Eos</i> 43.1, 147–166
Strzelecki (1952)	Strzelecki, [Ladislaus], 1952, 'De re metrica tragicorum Romanorum quaestiones', in: <i>Tragica I</i> , Wrocław (Prace Wrocławskiego towarzystwa naukowego / Travaux de la Société des Sciences et des Lettres de Wrocław, Seria A. Nr XLI), 41–66
Strzelecki (1954)	Strzelecki, Ladislaus, 1954, 'De septenariis anapaesticis', in: Bronislaus Biliński / Georgius Krókowski / Victor Steffen / Ladislaus Strzelecki / Ludovica Rychlewska, <i>Tragica II</i> , Wrocław (Prace Wrocławskiego towarzystwa naukowego / Travaux de la Société des Sciences et des Lettres de Wrocław, Seria A. Nr 54), 87–103
Strzelecki (1965)	Strzelecki, Wladislaw, 1965, 'Disquisitionum criticarum specimen', in: Johannes Irmischer / Bruno Doer / Reimar Müller / Ursula Peters (Mitglieder der Redaktion der Bibliotheca Teubneriana, edd.), <i>Miscellanea critica. Teil II. Aus Anlaß des 150jährigen Bestehens der Verlagsgesellschaft und des Graphischen Betriebes B. G. Teubner</i> , Leipzig, Leipzig, 337–342
Suerbaum (1994)	Suerbaum, Werner, 1994, 'Ennius als Dramatiker', in: A. Bierl / P. von Möllendorff / (unter Mitwirkung von) S. Vogt. (edd.), <i>Orchestra. Drama – Mythos – Bühne. Festschrift für Hellmut Flashar anläßlich seines 65. Geburtstages</i> , Stuttgart / Leipzig, 346–362
Suerbaum (2002)	Suerbaum, Werner (ed.), 2002, <i>Handbuch der lateinischen Literatur der Antike. Erster Band. Die archaische Literatur. Von den Anfängen bis Sullas Tod. Die vorliterarische Periode und die Zeit von 240–78 v. Chr. (HLL I)</i> , München (HbdA VIII.1)
Suerbaum (2003)	Suerbaum, Werner, 2003, <i>Ennius in der Forschung des 20. Jahrhunderts. Eine kommentierte Bibliographie für 1900–1999 mit systematischen Hinweisen nebst einer Kurzdarstellung des Q. Ennius (239–169 v. Chr.)</i> , Hildesheim / Zürich / New York (Bibliographien zur Klassischen Philologie 1)
Terzaghi (1927–28)	Terzaghi, Nicola, 1927–28, 'Un frammento enniano?', <i>BFC</i> 34, 43–44

Terzaghi ([1928] 1963)	Terzaghi, Nicola, 1928, 'Sulla tecnica tragica di Ennio', <i>SIFC</i> 6, 178–196; rursus impress. in: Nicola Terzaghi, <i>Studia Graeca et Latina I</i> , a cura di F. Della Corte, Torino 1963, 806–827
Thomas (1982)	Thomas, Richard F., 1982, 'Catullus and the Polemics of Poetic Reference (Poem 64.1–18)', <i>AJPh</i> 103, 144–164
Timpanaro (1946)	Timpanaro, Sebastiano, 1946, 'Per una nuova edizione critica di Ennio', <i>SIFC</i> 21, 41–81
Timpanaro (1947)	Timpanaro, Sebastiano, 1947, 'Per una nuova edizione critica di Ennio', <i>SIFC</i> 22, 33–77
Timpanaro (1968)	Timpanaro, Sebastiano, 1968, rec. 'Joc.', <i>Gnomon</i> 40, 666–671
Timpanaro (1978)	Timpanaro, Sebastiano, 1978, 'Ripensamenti enniani', in: Sebastiano Timpanaro, <i>Contributi di filologia e di storia della lingua latina</i> , Roma (Ricerche di storia della lingua latina 13), 623–671
Timpanaro ([1996a] 2005)	Timpanaro, S., 1996, 'Dall'Alexandros di Euripide all'Alexander di Ennio', <i>RFIC</i> 124, 5–70; rursus impress. in: Sebastiano Timpanaro, <i>Contributi di filologia greca e latina</i> , a cura di Emanuele Narducci, con la collaborazione di Paolo Carrara, Giuseppe Ramires, Alessandro Russo, Firenze 2005 (Studi e Testi 25), 91–153 (cum Appendix: <i>Le postille autografe di S. T. all'articolo «Dall'Aléxandros di Euripide all'Alexander di Ennio»</i> [a cura di Alessandro Russo])
Timpanaro ([1996b] 2005)	Timpanaro, Sebastiano, 1996, 'La volta celeste e il cielo stellato in Ennio', <i>SCO</i> 46, 29–59; rursus impress. in: Sebastiano Timpanaro, <i>Contributi di filologia greca e latina</i> , a cura di Emanuele Narducci, con la collaborazione di Paolo Carrara, Giuseppe Ramires, Alessandro Russo, Firenze 2005 (Studi e Testi 25), 169–196
Timpanaro ([1998] 2005)	Timpanaro, Sebastiano, 1998, 'Minima Enniana: su alcuni frammenti dell'Achilles Aristarchi con una postilla su un verso del Phoenix', in: <i>Tra libri e carte. Studi in onore di Luciana Mosiici</i> , Firenze, 517–529; rursus impress. in: Sebastiano Timpanaro, <i>Contributi di filologia greca e latina</i> , a cura di Emanuele Narducci, con la collaborazione di Paolo Carrara, Giuseppe Ramires, Alessandro Russo, Firenze 2005 (Studi e Testi 25), 155–167
Timpanaro ([2000] 2005)	Timpanaro, Sebastiano, 2005, 'Noterelle enniane', in: Κῆπος. <i>Homenaje a Eduardo J. Prieto</i> , Buenos Aires, 55–70; rursus impress. in: Sebastiano Timpanaro, <i>Contributi di filologia greca e latina</i> , a cura di Emanuele Narducci, con la collaborazione di Paolo Carrara, Giuseppe Ramires, Alessandro Russo, Firenze 2005 (Studi e Testi 25), 229–245
Traina (1974)	Traina, Alfonso, 1974, <i>Vortit barbare. Le traduzioni poetiche da Livio Andronico a Cicerone. Seconda edizione riveduta e aggiornata</i> , Roma [1970]; inest (pp. 113–165): 'Pathos ed ethos nelle traduzioni tragiche di Ennio', <i>Maia</i> 16, 1964, 112–142 (= Studi in onore di G. Perrotta, Bologna 1964, 630–660), 276–277

Traina ([1972] 1986)	Traina, Alfonso, 1972, 'Allusività catulliana (due note al c. 64)', in: <i>Studi classici in onore di Q. Cataudella, Catania</i> , III, 99–114; rursus impress. in: Alfonso Traina, <i>Poeti latini (e neolatini). Note e saggi filologici. I. I ristampa corretta e ritoccata</i> , Bologna 1986, 131–158 [1975]
Turnebus (1604)	Adriani Turnebi <i>Adversariorum libri XXX. In quibus variorum auctorum loca intricata explicantur, obscura dilucidantur, & vitiosa restituntur. Opus perquam utile ac necessarium ad infinitos pene nodos in humanioribus literis solvendo. Addita Indices tres copiosissimi, unus rerum & verborum Latinorum, alter Graecorum, tertius auctorum qui corriguntur aut explanantur</i> , Orléans [Aureliopoli] (Excudebat Petrus Quercetanus) 1604
Umpfenbach (1860)	Umpfenbach, Franciscus, 1860, <i>Meletemata Plautina. Dissertatio inauguralis quam ad veniam docendi rite impetrandam amplissimo ordini philosophorum in academia Ludoviciana proposuit</i> F. U. Dr. phil. Gissensis, Gießen
Untermann (1972)	Untermann, Jürgen., 1972, 'Entwürfe zu einer Enniusgrammatik', in: <i>Ennius. Sept exposés suivis de discussions</i> par O. Skutsch, H. D. Jocelyn, J. H. Waszink, E. Badian, J. Untermann, P. Wülfing-von Martitz, W. Suerbaum. Entretiens préparés et présidés par O. Skutsch, Vandœuvres-Genève (Entretiens sur l'antiquité classique, Tome XVII), 207–245 (disceptatio: 246–251)
Usener (1896)	Usener, Hermann, 1896, <i>Götternamen. Versuch einer Lehre von der religiösen Begriffsbildung</i> , Bonn
Vahlen ([1859] 1911)	Vahlen, Iohannes, 1859, 'Bemerkungen zu Ennius', <i>RhM</i> 14, 552–569; rursus impress. in: Vahlen (1911) 391–409
Vahlen ([1861] 1911)	Vahlen, Iohannes, 1861, 'Zu Ennius', <i>RhM</i> 16, 571–585; rursus impress. in: Vahlen (1911) 409–423
Vahlen (1871)	Vahlen, J., 1871, 'Zu Ennius und Plautus', <i>Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien</i> 22, 25–27
Vahlen (1877a)	Vahlen, J., 1877, 'Varia', <i>Hermes</i> 12, 189–197
Vahlen (1877b)	Vahlen, I., 1877, 'Enniana', <i>Hermes</i> 12, 253–254
Vahlen (1877c)	Vahlen, I., 1877, 'Enniana', <i>Hermes</i> 12, 399–400
Vahlen ([1877] 1907)	Vahlen, Iohannes, 1877, 'De Ennii Medea', in: <i>Index lectionum aestivalium</i> , 3–9; rursus impress in: Vahlen (1907) 34–41
Vahlen ([1878] 1907)	Vahlen, Iohannes, 1878, 'De Ennii Iphigenia', in: <i>Index lectionum aestivalium</i> , 3–10; rursus impress. in: Vahlen (1907) 52–61
Vahlen ([1879/80] 1907)	Vahlen, Iohannes, 1879/80, 'De veterum poetarum versibus a Cicerone citatis', in: <i>Index lectionum hibernarum</i> , 3–15; rursus impress. in: Vahlen (1907) 89–102

Vahlen ([1880] 1907)	Vahlen, Iohannes, 1880, 'De distinctionis usu critico', in: <i>Index lectionum aestivarum</i> , 3–18; rursus impress. in: Vahlen (1907) 103–120
Vahlen (1880)	Vahlen, I., 1880, 'Varia', <i>Hermes</i> 15, 257–274
Vahlen (1882)	Vahlen, I., 1882, 'Varia', <i>Hermes</i> 17, 595–622
Vahlen ([1885/86] 1907)	Vahlen, Iohannes, 1885/86, 'De Theocriti idyllio XXIX, de Sophoclis Antigona, de Sophoclis Electra', in: <i>Index lectionum hibernarum</i> , 3–14; rursus impress. in: Vahlen (1907) 312–326
Vahlen ([1887/88] 1907)	Vahlen, Iohannes, 1887/88, 'De Ennii Alcmaeone', in: <i>Index lectionum hibernarum</i> , 3–8; rursus impress. in: Vahlen (1907) 379–385
Vahlen ([1888] 1923)	Vahlen, Iohannes, 1888, 'Über einige Bruchstücke des Ennius', in: <i>Sitzungsberichte der Berliner Akademie</i> , 31–48; rursus impress. in: Vahlen (1923) 262–281
Vahlen ([1888/89] 1907)	Vahlen, Iohannes, 1888/89, 'De emendandis Enni tragoediis', in: <i>Index lectionum hibernarum</i> , 3–20; rursus impress. in: Vahlen (1907) 401–420
Vahlen ([1896] 1923)	Vahlen, Iohannes, 1896, 'Über Ennius und Lucretius', in: <i>Sitzungsberichte der Berliner Akademie</i> , 717–727; rursus impress. in: Vahlen (1923) 464–476
Vahlen ([1899] 1923)	Vahlen, Iohannes, 1899, 'Bemerkungen zum Ennius', in: <i>Sitzungsberichte der Berliner Akademie</i> , 266–279; rursus impress. in: Vahlen (1923) 521–536
Vahlen ([1900] 1923)	Vahlen, Iohannes, 1900, 'Über die Verschlüsse in den Komödien des Terentius', in: <i>Abhandlungen der Berliner Akademie</i> , 3–60; rursus impress. in: Vahlen (1923) 537–598
Vahlen ([1901] 1923)	Vahlen, Iohannes, 'Über Fragen der Verstechnik des Terentius', in: <i>Sitzungsberichte der Berliner Akademie</i> , 338–354; rursus impress. in: Vahlen (1923) 599–618
Vahlen (1907)	Vahlen, Iohannes, 1907, <i>Iohannis Vahleni Professoris Berolinensis Opuscula Academica. Pars Prior. Prooemia indicibus lectionum praemissa I–XXXIII ab a. MDCCCLXXV ad a. MDCCCLXXXI</i> , Leipzig
Vahlen (1908)	Vahlen, I., 1908, 'Varia', <i>Hermes</i> 43, 511–521
Vahlen (1911)	Vahlen, Iohannes, 1911, <i>Gesammelte Philologische Schriften. Erster Teil. Schriften der Wiener Zeit. 1858–1874</i> , Leipzig / Berlin [ed. ster.: Hildesheim / New York 1970]
Vahlen (1923)	Vahlen, Iohannes, 1923, <i>Gesammelte Philologische Schriften. Zweiter Teil. Schriften der Berliner Zeit. 1874–1911. Mit einem Nachwort</i> , Leipzig / Berlin [ed. ster.: Hildesheim / New York 1970]
Valckenaer (1767)	Valckenaerus [Valckenaer], Lud. Casp., 1767, <i>Diatribae in Euripidis perditorum dramatum reliquiis</i> , Leiden

Verdière (1967)	Verdière, Raoul, 1967, 'Enniana', <i>RhM</i> 110, 158–164
Victorius (1553)	Victorius, Petrus, 1553, <i>Variarum lectionum libri XXV</i> , Firenze (Excudebat Laurentius Torrentinus, Cum Summi Pontif. & Cosmi Medicis Florent. Ducis II. Privilegio)
Vogt-Spira (2000)	Vogt-Spira, Gregor, 2000, 'Ennius, Medea: Eine Fremde in Rom', in: Gesine Manuwald (ed.), <i>Identität und Alterität in der frühromischen Tragödie</i> , Würzburg (Identitäten und Alteritäten, Bd. 3, Altertumswiss. Reihe, Bd. 1), 265–275
Vossius (1620)	Vossius, Gerardus Ioannes [Voß / Vos, Gerhard Johannes; Voss, Gerrit J.], 1620, <i>In fragmenta L. Livii Andronici, Q. Ennii, C. Nævii, M. Pacuvii, & L. Attii, Castigationes & Notæ</i> , in: Scriverius, Petrus, <i>Collectanea Veterum Tragicorum, L. Livii Andronici, Q. Ennii, Cn. Nævii, M. Pacuvii, L. Attii, aliorumque fragmenta; Et circa ipsa Notæ breves. Quibus accedunt singulari libello Castigationes & Notæ uberiores Gerardi Ioannis Vossii</i> , Leiden (Apud Iohannem Maire)
Vysoký (1970/71)	Vysoký, Z. K., 1970/71, 'Euripiduv Kresfontés = Der Kresphontes von Euripides', <i>Strahovská knihovna</i> 5/6 (Univ. Prof. Dr. B. Rybovi k sedmdesátinám tento sborník vfnují kolegovf, záci a Prátelf), 5–21
Watson (1991)	Watson, Lindsay, 1991, <i>Arae. The curse poetry of antiquity</i> , Leeds (ARCA 26)
Webster (1965)	Webster, T. B. L., 1965, 'The Andromeda of Euripides', <i>BICS</i> 12, 29–33
Webster (1967)	Webster, T. B. L., 1967, <i>The Tragedies of Euripides</i> , London
Wecklein (1880)	Wecklein, N., 1880, 'Ueber den Kresphontes des Euripides, in: <i>Festschrift für Ludwig Ulrichs zur Feier seines fünfundzwanzigjährigen Wirkens an der Universität Würzburg</i> dargebracht von seinen Schülern, Würzburg, 1–23
Welcker (1839/1841)	Welcker, Friedrich Gottlieb, 1839 / 1841, <i>Die Griechischen Tragödien mit Rücksicht auf den epischen Cyclus</i> , 3 voll., Bonn (RhM Suppl. 2,1–3)
Westman (1967)	Westman, Rolf, 'Zur Kenntnis der ältesten Handschrift von Ciceros Orator', <i>Arctos</i> N.S. 5, 157–168
von Wilamowitz-Moellendorff (1880)	von Wilamowitz-Moellendorff, Ulrich, 1880, 'Burg und stadt von Kekrops bis Perikles', in: Adolph Kiessling / Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff (edd.), <i>Philologische Untersuchungen. I. Aus Kydathen</i> , Berlin, 97–172
von Wilamowitz-Moellendorff ([1893] 1935)	von Wilamowitz-Moellendorff, Ulrich, 1893, 'De tragicorum graecorum fragmentis commentatio', in: <i>Index scholarum publice et privatim in academia Georgia Augusta per semestre aestivum a. d. XV. m. aprilis usque ad d. XV. m. augusti a. MDCCCLXXXIII habendarum</i> , Göttingen, 3–33; rursus impress. in: Ulrich von Wilamowitz-Moellen-

	dorff, <i>Kleine Schriften. I. Klassische griechische Poesie</i> , Berlin 1935, 176–208
von Wilamowitz-Moellendorff ([1919] 1962)	von Wilamowitz-Moellendorff, Ulrich, 1919, 'Lese Früchte 152–170', <i>Hermes</i> 54, 46–74; rursus impress. in: Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff, <i>Kleine Schriften. I. Klassische griechische Poesie</i> , Berlin 1935, 284–313
von Wilamowitz-Moellendorff ([1921] 1935)	von Wilamowitz-Moellendorff, Ulrich, 1921, 'Melanippe', in: <i>Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften</i> , 63–80; rursus impress. in: Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff, <i>Kleine Schriften. I. Klassische griechische Poesie</i> , Berlin 1935, 440–460
von Wilamowitz-Moellendorff ([1925] 1962)	von Wilamowitz-Moellendorff, Ulrich, 1925, 'Lese Früchte 193–202', <i>Hermes</i> 60, 280–316; rursus impress. in: Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff, <i>Kleine Schriften. IV. Lese Früchte und Verwandtes</i> , Berlin 1962, 368–403
Wistrand (1941)	Wistrand, Erik, <i>Über das Passivum</i> , Göteborg (Göteborgs Kungl. Vetenskaps och Vitterhets-Samhälles Handlingar, Sjätte Följden, Ser. A, Bd. 1, No. 1)
Zangemeister (1878)	Zangemeister, Karl, 1878, 'Ungedruckte Emendationen Richard Bentley's zu Nonius und Ammianus Marcellinus', <i>RhM</i> 33, 462–477
Zetzel (1983)	Zetzel, James E. G., 1983, 'Catullus, Ennius, and the Poetics of Allusion', <i>ICS</i> 8, 251–266
Ziegler (1957)	Ziegler, Konrat, 1957, 'Zur Iphigenia des Ennius', <i>Hermes</i> 85, 495–501
Zilliacus (1978)	Zilliacus, Henrik, 1978, 'Euripides Medea 214–221 und Ennius', <i>Arctos</i> 12, 167–171
Zillinger (1911)	Zillinger, Wilhelm, 1911, <i>Cicero und die altrömischen Dichter</i> , diss. Erlangen, Würzburg
Zimmermann (2000)	Zimmermann, Bernhard, 2000, 'Laudes Atheniensium in der römischen Tragödie der republikanischen Zeit? Überlegungen zu Ennius, Erechtheus und Eumenides', in: Gesine Manuwald (ed.), <i>Identität und Alterität in der frühromischen Tragödie</i> , Würzburg (Identitäten und Alteritäten, Bd. 3, Altertumswiss. Reihe, Bd. 1), 277–284
Zorzetti (1975)	Zorzetti, Nevio, 1975, 'Note critiche e filologiche', <i>PP</i> 30, 434–453

3. Conspectus metrorum

3.1 Metra secundum fragmenta disposita

Achilles (Aristarchi)

F 1	ia / tr
F 2	tr ⁷ ?, tr ⁷
F 3	ia / tr
F 4	an ⁷
F 5	ia ⁶
F 6	tr ⁷
F 7	tr
F 8	tr ⁷ ?, tr ⁷

Aiax

F 9	?
F 10	tr ⁷ ?
F 11	ia / tr

Alcmeo

F 12	tr ⁷
F 13	tr ⁷ ?, ?, an ⁴
F 14	ia / tr

Alexander

F 15	ia ⁶
F 16	tr ⁷
F 17	?
F 18	tr ⁷
F 19	ia ⁶
F 20	tr ⁷
F 21	an ⁴ , ba ^{4c} , ba ²
F 22	ia ⁸

Andromacha (aechmalotis)

F 23	ia ⁶ , cr ⁴ , tr ⁷ , an ⁴
F 24	ia ⁶ ?
F 25	ia ⁶
F 26	?
F 27	tr ⁷
F 28	ia ⁶
F 29	ia ⁶ ?, ia ⁶
F 30	ia ⁶
F 31	tr ⁷
F 32	ia ⁶ ?
F 33	an ⁴ ?

Andromeda

F 34	an ⁴ / da ⁴ ?, an ⁴ / da ⁴
F 35	tr ⁷
F 36	tr ⁷
F 37	ia
F 38	tr ⁷
F 39	ia / tr
F 40	tr ⁷ ?, tr ⁷
F 41	tr ⁷ ?

Athamas

F 42	ia ⁶
------	-----------------

Cresphontes

F 43	tr ⁷
F 44	ia ⁸
F 45	ia ⁶
F 46	?, tr ⁷
F 47	ia / tr
F 48	ia ⁸

Erectheus

F 49	ia ⁶
F 50	tr ⁷
F 51	ia

Eumenides

F 52	tr ⁷
F 53	tr ⁷ ?
F 54	ia ⁶
F 55	tr ⁷

Hectoris lytra

F 56	tr ⁷ ?
F 57	?
F 58	tr
F 59	tr ⁸ ?, tr ⁷
F 60	ia / tr
F 61	ia ⁶
F 62	tr ⁷
F 63	?
F 64	tr ⁷

F 65	?	F 105	ia ⁶
F 66	tr ⁸ ?, tr ⁷	F 106	da ⁶
F 67	ia ⁸	<i>Nemea</i>	
F 68	ia / tr	F 107	an ⁴ ?
F 69	tr ⁷	F 108	?
F 70	tr ⁷	<i>Phoenix</i>	
F 71	tr ⁷	F 109	tr ⁷
<i>Hecuba</i>		F 110	tr ⁷
F 72	ia ⁸	F 111	?
F 73	tr ⁷	F 112	?
F 74	ia ⁶	F 113	tr ⁷
F 75	tr ⁷	F 114	tr ⁷
F 76	ia ⁶	F 115	tr ⁷
F 77	ia / tr	F 116	tr ⁷
F 78	tr ⁷	<i>Telamo</i>	
F 79	tr ⁷	F 117	tr ⁷
F 80	an, an ⁴	F 118	tr ⁷
F 81	ia ⁶	F 119	?
<i>Iphigenia</i>		F 120	tr ⁷ , tr ⁷ ?
F 82	tr ⁸ , tr ⁷	F 121	tr ⁷
F 83	an ⁴ , an	F 122	tr ⁷
F 84	tr, tr ⁷ , tr, tr ⁷	F 123	tr ⁷
F 85	ia ⁶	F 124	tr ⁷
F 86	an ⁴ , an ^{4c}	<i>Telephus</i>	
F 87	tr ⁷	F 125	ia ⁶
F 88	tr ⁷ ?	F 126	?, ia ⁶
<i>Medea (exul)</i>		F 127	tr ⁷ ?, tr ⁷
F 89	ia ⁶	F 128	ia ⁶ , ia ⁶ ?
F 90	tr ⁸ , tr ⁷ , tr ⁸ , tr ⁷	F 129	ia ⁶
F 91	ia ⁶	F 130	ia ⁶
F 92	tr ⁷	F 131	tr ⁷
F 93	ia ⁶	<i>Thyestes</i>	
F 94	ia ⁶	F 132	tr ⁸ , tr ⁷
F 95	tr ⁷	F 133	ba ⁴ hypermetr.
F 96	ia ⁶	F 134	tr ⁷
F 97	?	F 135	tr ⁷
F 98	ia ⁶	F 136	cr ² + tr ^{4c}
F 99	tr ⁸	F 137	tr ⁷
F 100	ia / tr	F 138	ia ⁶
<i>Melanippa</i>		F 139	?
F 101	?	F 140	cr ² + tr ^{4c}
F 102	ia / tr	F 141	ia ⁶
F 103	ia ⁶ hyperm. / r ^v	<i>Incerta</i>	
F 104	cr ⁴	F 142	?

F 143	tr ⁷	F 181	tr ⁷
F 144	tr ⁷ ?	F 182	ia ⁶
F 145	ia ⁶	F 183	ia / tr
F 146	ia ⁶ ?, ia ⁶	F 184	ia ⁶
F 147	ia / tr	F 185	ia ⁶
F 148	?	F 186	?
F 149	ia / tr	F 187	?
F 150	?	F 188	?
F 151	tr ⁷ , tr ⁷ ?, tr ⁷ , da ⁴ , r ^c , tr ⁸	F 189	ia / tr
F 152	tr ⁷	F 190	tr ⁷
F 153	ia ⁸ , tr ⁸ ?	F 191	ia ⁶
F 154	ia / tr	F 192	ia
F 155	tr	F 193	tr ⁷
F 156	tr, tr ⁷	F 194	ia ⁶
F 157	tr ⁷ ?, tr ⁷	F 195	ia / tr
F 158	tr ⁷	F 196	ia / tr
F 159	tr ⁷	F 197	ia / tr
F 160	tr ⁷	F 198	tr ⁷ ?, tr ⁷
F 161	an ⁴ ?, an ⁴	F 199	ia / tr
F 162	ia ⁶	F 200	?
F 163	tr ⁷	F 201	ia ⁶
F 164	ia ⁶	<i>Operum incertorum frgg.</i>	
F 165	tr ⁷	<i>trag. fort. tribuenda</i>	
F 166	ia ⁶	F 202	tr ⁷
F 167	ia ⁶	F 203	?
F 168	ia / tr	F 204	?
F 169	ia / tr	F 205	?
F 170	ia ⁶	F 206	tr ⁷ , ?, tr ⁷ , tr ⁷ ?
F 171	tr ⁷	F 207	ia / tr
F 172	ia ⁶ ?	F 208	?
F 173	an ⁴ , an ^{4c}	F 209	ia / tr
F 174	ia ⁶	F 210	ia / tr
F 175	?	F 211	?
F 176	tr ⁷	F 212	ia / tr
F 177	?	F 213	ia / tr
F 178	tr ⁷	F 214	ia / tr
F 179	?	F 215	ia / tr
F 180	tr ⁷	F 216	?

3.2 Metra in genera digesta

Signa metrica:

- ∪ elementum breve
- ∩ elementum breve, cuius locum elementum longum obtinere potest: ∪ *vel* ∩
- elementum longum
- ≡ elementum longum, quod in duo elementa brevia resolvi potest: — *vel* ∪
- ⊂ elementum biceps, i.e. duo elementa brevia, quorum locum elementum longum obtinere potest: ∪ *vel* —
- ⊃ elementum anceps, quod in elementum longum vel elementum breve vel duo elementa brevia resolvi potest: — *vel* ∪ *vel* ∪
- × elementum anceps ‘finale’, i.e. elementum longum, cuius locum in fine periodi vel coli syllaba brevis obtinere potest (‘brevis in longo’): — *vel* ∪
- || finis periodi
- ∴ caesura / diaeresis usitata
- | caesura / diaeresis necessaria

Metra¹:

an (rhythmus anapaesticus)

⊂ ≡

F 80,1, 83,4

an⁴ (quaternarius anapaesticus acatalectic)

⊂ ≡ ⊂ ≡ ⊂ ≡ ⊂ × ||

F 13,4–10, 21,1, 23,10–17, 33 ?, 34 (*vel* da⁴), 80,2, 83,1–3, 86,1, 107 ?, 161, 173,1

an^{4c} (quaternarius anapaesticus catalectic vel paroemiacus)

⊂ ≡ ⊂ ≡ ⊂ ≡ ⊂ × ||

F 86,2, 173,2

an⁷ (septenarius anapaesticus)

⊂ ≡ ⊂ ≡ ⊂ ≡ ⊂ ≡ ⊂ × ∴ ⊂ ≡ ⊂ ≡ ⊂ ≡ ⊂ × ||

F 4

¹ Nonnulli homines docti an² pro an⁴, ia³ pro ia⁶ etc. utuntur, his nominibus exemplum tragoediae Graecae secuti. sed versus tragoediae Romanae aetatis rei publicae in singulos pedes digesti sunt.

ba² (dipodia bacchiaca)

⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ × ||

F 21,4

ba^{4c} (quaternarius bacchiacus catalecticus)

⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ × ||

F 21,2–3

ba⁴ hypermetr. (quaternarius bacchiacus hypermetricus)

— — — — — — — — — — — ||

F 133

cr² (dipodia cretica)

⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ × ||

F 136, 140

cr⁴ (quaternarius creticus acatalecticus)

⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ × ||

F 23,4–6, 104

da⁴ (tetrameter dactylicus acatalecticus vel Alcmanicus)

— — — — — — — — — — ||

F 34 (*vel* an⁴), 151,12–15

da⁶ (hexameter dactylicus)

— — — — — — — — — — — × ||

F 106

ia (rhythmus iambicus)

⌣ ⌣

F 37, 51, 192

ia⁶ (senarius iambicus)

⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ × ||

F 5, 15, 19, 23,1–3, 24 ?, 25, 28, 29, 30, 32 ?, 42, 45, 49, 54, 61, 74, 76, 81, 85, 89, 91, 93, 94, 96, 98, 105, 125, 126,2, 128, 129, 130, 138, 141, 145, 146, 162, 164, 166, 167, 170, 172 ?, 174, 182, 184, 185, 191, 194, 201

ia⁶ hypermetr. (senarius iambicus hypermetricus)

— — — — — — — — — — — ||

F 103 (*vel* r^v)

ia⁸ (octonarius iambicus)

⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ × : ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ ⌣ × ||

F 22, 44, 48, 67, 72, 153,1–11

ia / tr (rhythmus iambicus vel trochaicus)

⏏ ⏏ *vel* ⏏ ⏏

F 1, 3, 11, 14, 39, 47, 60, 68, 77, 100, 102, 147, 149, 154, 168, 169, 183, 189, 195, 196, 197, 199, 207, 209, 210, 212, 213, 214, 215

r^c (colon Reizianum)

⏏ ⏏ ⏏ ⏏ × ||

F 151,16

r^v (versus Reizianus)

⏏ ⏏ ⏏ ⏏ ⏏ ⏏ ∪ × | ⏏ ⏏ ⏏ ⏏ × ||

F 103 (*vel* ia⁶ hypermetr.)

tr (rhythmus trochaicus)

⏏ ⏏

F 7, 58, 84,1+5, 155, 156,1

tr^{4c} (quaternarius trochaicus catalecticus)

⏏ ⏏ ⏏ ⏏ ∪ × ||

F 136, 140

tr⁷ (septenarius trochaicus)

⏏ ⏏ ⏏ ⏏ ⏏ ⏏ × : ⏏ ⏏ ⏏ ⏏ ∪ × ||

F 2, 6, 8, 10 ?, 12, 13,1 ?, 16, 18, 20, 23,7–9, 27, 31, 35, 36, 38, 40, 41 ?, 43, 46,2, 50, 52, 53 ?, 55, 56 ?, 59,2, 62, 64, 66,2, 69, 70, 71, 73, 75, 78, 79, 82,3, 84,2–4+6–8, 87, 88 ?, 90,2+4, 92, 95, 109, 110, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 127, 131, 132,3–4, 134, 135, 137, 143, 144 ?, 151,1–11, 152, 156,2, 157, 158, 159, 160, 163, 165, 171, 176, 178, 180, 181, 190, 193, 198, 202, 206,1+4–8

tr⁸ (octonarius trochaicus)

⏏ ⏏ ⏏ ⏏ ⏏ ⏏ × : ⏏ ⏏ ⏏ ⏏ ⏏ ⏏ × ||

F 59,1 ?, 66,1 ?, 82,1–2, 90,1+3, 99, 132,1–2, 151,17–18, 153,12 ?

? (metrum incertum)

F 9, 13,2–3, 17, 26, 46,1, 57, 63, 65, 97, 101, 108, 111, 112, 119, 126,1, 139, 142, 148, 150, 175, 177, 179, 186, 187, 188, 200, 203, 204, 205, 206,2–3, 208, 211, 216

4. Comparationes numerorum fragmentorum

4.1 TrRF → Va.₂, Ri.₂₋₃ (≈ Kl.), Wa., Joc.

TrRF	Vahlen ₂	Ribb. ₂₋₃ (≈ Kl.)	Warmington	Jocelyn
<i>Achilles (Aristarchi)</i>				
1	15	9	18	1
2	10–11	2–3	16–17	3–4
3	16	16	19	2
4	4	7–8	4–5	5
5	13–14	4–5	14–15	6–7
6	6	1	6	8
7	5	6	13	9
8	7–9	10–12	10–12	10–12
<i>Aiax</i>				
9	19	336/337	21	13
10	20	18	23	14
11	17	17	20	15
<i>Alcmeo</i>				
12	22–26	20–24	25–29	16–20
13	34, 27–33	32, 25–31	37, 30–36	21–30
14	21	19	24	31
<i>Alexander</i>				
15	47–48	34–35	50–51	62–63
16	53	38	56	64
17	78	62	82	65
18	50	36	52	66
19	51	33	54	67
20	49	37	53	68
21	72–75	57–59	76–79	69–71
22	76–77	60–61	80–81	72–73
<i>Andromacha (aechmalotis)</i>				
23	100–101, 85–99	91–92, 89, 75–88	91–92, 94– 100, 101–108	78–94
24	107–110	70–72	113–116	98
25	105	65	109	99
26	111	94	111	101
27	103	68	110	102
28	102	90	90	103
29	80–81	63–64	83–84	104–105
30	83–84	73	88–89	106–107
31	106	69	112	108

TrRF	Vahlen ₂	Ribb. ₂₋₃ (\approx Kl.)	Warmington	Jocelyn
32	104	66–67	86–87	109–110
33	79	74	85	111
<i>Andromeda</i>				
34	112–113	95–96	117–118	96–97
35	120	97	126	112
36	115	100	120	113
37	117	102–103	119	114
38	114	101	121	115
39	116	104	122	116
40	118–119	105–106	123–124	117–118
41	122	98–99	125	119
<i>Athamas</i>				
42	123–127	107–111	128–132	120–124
<i>Cresphontes</i>				
43	134	121	138	134
44	129	120	136	132
45	133	113	137	133
46	130	124–125	139	135–136
47	128	112	133	137
48	131–132	126–127	134–135	138–139
<i>Erectheus</i>				
49	137–138	128–129	142–143	141–142
50	139	130	144	140
51	140	131	145–146	143
<i>Eumenides</i>				
52	147	134	149	144
53	149	136	155	145
54	145–146	132–133	147–148	146–147
55	148	135	154	148
<i>Hectoris lytra</i>				
56	178	149	192	149
57	184	152/154	189	169
58	160	137/138	166	170
59	177	141–142	187–188	150–151
60	193	155	190	152
61	158–159	139–140	164–165	153–154
62	188–189	160–161	200–201	155–156
63	190–192	156–157	184–186	157–158
64	185	151	197	159
65	179	148	191	160
66	186	158–159	198	161–162
67	156	143	162	163

TrRF	Vahlen ₂	Ribb. ₂₋₃ (≈ Kl.)	Warmington	Jocelyn
68	157	144	163	164
69	181	150	196	165
70	180	145	193	166
71	182–183	146–147	194–195	167–168
<i>Hecuba</i>				
72	196	163	203	171
73	199–201	165–167	206–208	172–174
74	206	172	213	175
75	209	176	219	176
76	211–212	173–174	217–218	177–178
77	195	162	202	179
78	202	164	209	180
79	207	175	214	181
80	197–198	168–169	204–205	182
81	203–204	170–171	210–211	183–184
<i>Iphigenia</i>				
82	242–244	199–201	249–251	185–187
83	215–218	177–180	222–225	188–191
84	234–241	183–190	241–248	195–202
85	245	202	252	192
86	213–214	181–182	220–221	193–194
87	224	193	231	203
88	233	203	240	207
<i>Medea (exul)</i>				
89	246–254	205–213	253–261	208–216
90	259–261, 273	219–221, 240	266–268, 271	219–221
91	257–258	216–217	264–265	222–223
92	278	233	286	224
93	262–263	222–223	269–270	232–233
94	287–288	242–243	294–295	239–240
95	284–286	237–239	291–293	234–236
96	255–256	214–215	262–263	237–238
97	282–283	235–236	289–290	241–242
98	280	234	287	243
99	279	241	281	244
100	281	218	288	245
<i>Melanippa</i>				
101	294	Mel. VI	302	CXVIII
102	293	252	303	251
103	295	249–250	299–300	246
104	291	246/248	298	247

TrRF	Vahlen ₂	Ribb. ₂₋₃ (\approx Kl.)	Warmington	Jocelyn
105	289–290	244–245	296–297	248–249
106	292	251	301	250
<i>Nemea</i>				
107	297	254	305	252
108	296	255	304	253
<i>Phoenix</i>				
109	300–303	257–260	308–311	254–257
110	306	265	316	258
111	298	256	306	259
112	304–305	262–264	312–313	260
113	308	261	314	261
114	307	266	315	262
115	309	267	317	263
116	310	268	318	264
<i>Telamo</i>				
117	318, 319– 23, 316–17	271, 272– 276, 269–270	330, 332– 336, 328–29	265–271
118	324	278	327	272
119	329	284	p. 562	279
120	325–326	279–280	325–326	273–274
121	328	282	338	275
122	311	283	323	276
123	327	281	337	277
124	315	277	324	278
<i>Telephus</i>				
125	331	286	340	280
126	330, 339	287, 285	339, 341	281–282
127	334–335	289–290	347–348	283–284
128	337–338	293–294	345–346	285–286
129	333	288	342	287
130	332	291	343	288
131	336	292	344	289
<i>Thyestes</i>				
132	362–365	309–312	367–370	296–299
133	348	298	355	300
134	345	302	351	301
135	353	307	362	302
136	361	295	353	303
137	344	301	373	304
138	341	296	354	305
139	346–347	299/300	350	306
140	360	308	352	307

TrRF	Vahlen ₂	Ribb. ₂₋₃ (≈ Kl.)	Warmington	Jocelyn
141	340	297	349	308
<i>Incerta</i>				
142	380	372	386	CLXI
143	342–343	122–123	371–372	309–310
144	173	313	167	312
145	398–400	366–368	412–414	313–315
146	141–144	350–353	150–153	316–318
147	376–377	340	400	95
148	412–413	398–399	405–406	CLXVII
149	381	374	387	319
150	404–405	381–382	402–403	320
151	54–71	39–53, 54–56	57–72, 73–75	32–49
152	299	363	307	321
153	161–172	314–325	169–181	322–333
154	176	332	183	334
155	205	354	212	335
156	392–393	360–361	408–409	336–337
157	354–356	369–371	363–365	338–340
158	395	378	407	341
159	401	375	388	342
160	394	364	331	343
161	219–221	356–357	226–228	344–345
162	18	338	22	347
163	402	379	410	348
164	409	389	416	349
165	403	380	389	350
166	210	388	216	351
167	388–389	347–348	424–425	352–353
168	411	396	421	354
169	187	335	199	361
170	420	355	433	362
171	121	362	127	363
172	150	349	156	364
173	ann. 9	(inc. LXIV?)	inc. 6	365–366
174	396	385	394	367
175	232	392	239	368
176	397	365	415	369
177	417–418	333–334	399	370
178	421	393	429	372
179	82	93	93	100
180	408	390	417	373
181	378	407	404	382
182	379	408	401	383

TrRF	Vahlen ₂	Ribb. ₂₋₃ (\approx Kl.)	Warmington	Jocelyn
183	407	387	411	374
184	423	(411)	428	375
185	175	330	182	376
186	406	386	390–391	377
187	430	342	422	379
188	416	328/329	420	380
189	415	404	426	384
190	390–391	358–359	392–393	392–393
191	383	373	397	385
192	386–387	345–346	418	386
193	382	331	398	387
194	228–229	197–198	235–236	388–389
195	384–385	343–344	423	394
196	426	395	436	395
197	410	391	419	396
198	135–136	383–384	140–141	397–398
199	427	397	435	400
200	194	Hec. XI	p. 290	CCXXV
201	52	339	55	381
<i>Operum incertorum frgg. trag. fort. tribuenda</i>				
202	422	400	432	311
203	inc. 18	–	inc. 32	–
204	inc. 16	–	inc. 24	–
205	429	(409)	427	346
206	var. 48– 50, 54–58	–	Epi. 4–6, 10–14	355–360
207	419	402	431	371
208	12	326–327	7–9	–
209	428	(410)	437	378
210	425	394	434	390
211	424	com. 5 Ri. ₂	430	391
212	174	406	168	399
213	414	403	385	401
214	inc. 3	405	inc. 2	402
215	inc. 8	–	inc. 31	–
216	inc. 14	–	inc. 36	–

4.2 Vahlen₂ → TrRF, Ri.₂₋₃ (≈ Kl.), Wa., Joc.

Vahlen ₂	TrRF	Ri. ₂₋₃ (≈ Kl.)	Warmington	Jocelyn
<i>Achilles (Aristarchi)</i>				
1–3	T 3	13–15	1–3	I
4	4	7–8	4–5	5
5	7	6	13	9
6	6	1	6	8
7–9	8	10–12	10–12	10–12
10–11	2	2–3	16–17	3–4
12	208	326–327	7–9	<i>cf. p. 164</i>
13–14	5	4–5	14–15	6–7
15	1	9	18	1
16	3	16	19	2
<i>Aiax</i>				
17	11	17	20	15
18	162	338	22	347
19	9	336–337	21	13
20	10	18	23	14
<i>Alcmeo</i>				
21	14	19	24	31
22–26	12	20–24	25–29	16–20
27–33	13	25–31	30–36	22–30
34	13	32	37	21
<i>Alexander</i>				
35–46	adesp. 76	inc. inc. 5–16	38–49	50–61
47–48	15	34–35	50–51	62–63
49	20	37	53	68
50	18	36	52	66
51	19	33	54	67
52	201	339	55	381
53	16	38	56	64
54–71	151	39–53, 54–6	57–72, 73–75	32–49
72–75	21	57–59	76–79	69–71
76–77	22	60–61	80–81	72–73
78	17	62	82	65
<i>Andromacha (aechmalotis)</i>				
79	33	74	85	111
80–81	29	63–64	83–84	104–105
82	179	93	93	100
83–84	30	73	88–89	106–107
85–99	23	89, 75–88	94–100, 101–08	80–94
100–101	23	91–92	91–92	78–79

Vahlen ₂	TrRF	Ri. ₂₋₃ (≈ Kl.)	Warmington	Jocelyn
102	28	90	90	103
103	27	68	110	102
104	32	66–67	86–87	109–110
105	25	65	109	99
106	31	69	112	108
107–111	24	70–72	113–116	98
111	26	94	111	101
<i>Andromeda</i>				
112–113	34	95–96	117–118	96–97
114	38	101	121	115
115	36	100	120	113
116	39	104	122	116
117	37	102–103	119	114
118–119	40	105–106	123–124	117–118
120	35	97	126	112
121	171	362	127	363
122	41	98–99	125	119
<i>Athamas</i>				
123–127	42	107–111	128–132	120–124
<i>Cresphontes</i>				
128	47	112	133	137
129	444	120	136	132
130	46	124–125	139	135–136
131–132	48	126–127	134–135	138–139
133	45	113	137	133
134	43	121	138	134
<i>Erectheus</i>				
135–136	198	383–384	140–141	397–398
137–138	49	128–129	142–143	141–142
139	50	130	144	140
140	51	131	145–146	143
<i>Eumenides</i>				
141–144	146	350–353	150–153	316–318
145–146	54	132–133	147–148	146–147
147	52	134	149	144
148	55	135	154	148
149	53	136	155	145
150	172	349	156	364
151–155	adesp. 52	inc. inc. 133–137	157–161	cf. p. 285
<i>Hectoris lytra</i>				
156–157	67, 68	143–144	162–163	163–164

Vahlen ₂	TrRF	Ri. ₂₋₃ (≈ Kl.)	Warmington	Jocelyn
158–159	61	139–140	164–165	153–154
160	58	137/138	166	170
161–172	153	314–325	169–181	322–333
173	144	313	167	312
174	212	406	168	399
175	185	330	182	376
176	154	332	183	334
177	59	141–142	187–188	150–151
178	56	149	192	149
179	65	148	191	160
180	70	145	193	166
181	69	150	196	165
182–183	71	146–147	194–195	167–168
184	57	152/154	189	169
185	64	151	197	159
186	66	158–159	198	161–162
187	169	335	199	361
188–189	62	160–161	200–201	155–156
190–192	63	156–157	184–186	157–158
193	60	155	190	152

Hecuba

194	200	Hec. XI	<i>p.</i> 290	CCXXV
195	77	162	202	179
196	72	163	203	171
197–198	80	168–169	204–205	182
199–201	73	165–167	206–208	172–174
202	78	164	209	180
203–204	81	170–171	210–211	183–184
205	155	354	212	335
206	74	172	213	175
207	79	175	214	181
208	adesp. 38	inc. inc. 213 ²	215	<i>cf. p.</i> 305
209	75	176	219	176
210	166	388	216	351
211–212	76	173–174	217–218	177–178

Iphigenia

213–214	86	181–182	220–221	193–194
215–218	83	177–180	222–225	188–191
219–221	161	356–357	226–228	344–345
222–223	adesp. 63	191–192	229–230	<i>cf. p.</i> 321
224	87	193	231	203
225–227	adesp. 124	194–196	232–234	204–206
228–229	194	197–198	235–236	388–389

Vahlen ₂	TrRF	Ri. ₂₋₃ (≈ Kl.)	Warmington	Jocelyn
230–231	adesp. 68	inc. inc. 23–4	237–238	<i>cf. pp. 321–322</i>
232	175	392	239	368
233	88	203	240	207
234–241	84	183–190	241–248	195–202
242–244	82	199–201	249–251	185–187
245	85	202	252	192
<i>Medea (exul)</i>				
246–254	89	205–213	253–261	208–216
255–256	96	214–215	262–263	237–238
257–258	91	216–217	264–265	222–223
259–261	90	219–221	266–268	219–220
262–263	93	222–223	269–270	232–233
264–265	adesp. 34	224–225	272–273	<i>cf. p. 349</i>
266–268	adesp. 71	226–227	274–276	225–227
269–272	adesp. 72, 73	inc. inc. 161, 228–230	277–280	228–231
273	90	240	271	221
274–275	adesp. 135	inc. inc. 172–173	282–283	<i>cf. p. 350</i>
276–277	adesp. 25	231–232	284–285	217–218
278	92	233	286	224
279	99	241	281	244
280	98	234	287	243
281	100	218	288	245
282–283	97	235–236	289–290	241–242
284–286	95	237–239	291–293	234–236
287–288	94	243–244	294–295	239–240
<i>Melanippa</i>				
289–290	105	244–245	296–297	248–249
291	104	246/248	298	247
292	106	251	301	250
293	102	252	303	251
294	101	Mel. VI	302	CXVIII
295	103	249–250	299–300	246
<i>Nemea</i>				
296	108	255	304	253
297	107	254	305	252
<i>Phoenix</i>				
298	111	256	306	259
299	152	363	307	321
300–303	109	257–260	308–311	254–257
304–305	112	262–264	312–313	260

Vahlen ₂	TrRF	Ri. ₂₋₃ (≈ Kl.)	Warmington	Jocelyn
306	110	265	316	258
307	114	266	315	262
308	113	261	314	261
309	115	267	317	263
310	116	268	318	264
<i>Telamo</i>				
311	122	283	323	276
312–314	adesp. 58	inc. inc. 85–87	319–322	<i>cf. p. 394</i>
315	124	277	324	278
316–317	117	269–270	328–329	270–271
318	117	271	330	265
319–323	117	272–276	332–336	266–269
324	118	278	327	272
325–326	120	279–280	325–326	273–274
327	123	281	337	277
328	121	282	338	275
329	119	284	<i>p. 562</i>	279
<i>Telephus</i>				
330	126	287	339	281
331	125	286	340	280
332	130	291	343	288
333	129	288	342	287
334–335	127	289–290	347–348	283–284
336	131	292	344	289
337–338	128	293–294	345–346	285–286
339	126	285	341	282
<i>Thyestes</i>				
340	141	297	349	308
341	138	296	354	305
342–343	143	122–123	371–372	309–310
344	137	301	373	304
345	134	302	351	301
346–347	139	299/300	350	306
348	133	298	355	300
349–352	adesp. 56, 22	303–306	358–360, 361	293–295, 290
353	135	307	362	302
354–356	157	369–371	363–365	338–340
357–359	adesp. 55	inc. inc. 108–109	356–357	291–292
360	140	308	352	307
361	136	295	353	303
362–365	132	309–312	366–370	296–299

Vahlen ₂	TrRF	Ri. ₂₋₃ (\approx Kl.)	Warmington	Jocelyn
<i>Scenica fab. inc.</i>				
376–377	147	340	400	95
378	181	407	404	382
379	182	408	401	383
380	142	372	386	CLXI
381	149	374	387	319
382	193	331	398	387
383	191	373	397	385
384–385	195	343–344	423	394
386–387	192	345–346	418	386
388–389	167	347–348	424–425	352–353
390–391	190	358–359	392–393	392–393
392–393	156	360–361	408–409	336–337
394	160	364	331	343
395	158	378	407	341
396	174	385	394	367
397	176	365	415	369
398–400	145	366–368	412–414	313–315
401	159	375	388	342
402	163	379	410	348
403	165	380	389	350
404–405	150	381–382	402–403	320
406	186	386	390–391	377
407	183	387	411	374
408	180	390	417	373
409	164	389	416	349
410	197	391	419	396
411	168	396	421	354
412–413	148	398–399	405–406	CLXVII
414	213	403	385	401
415	189	404	426	384
416	188	328/329	420	380
417–418	177	333–334	399	370
419	207	402	431	371
420	170	355	433	362
421	178	393	429	372
422	202	400	432	311
423	184	(411)	428	375
424	211	com. 5 Ri. ₂	430	391
425	210	394	434	390
426	196	395	436	395
427	199	397	435	400
428	209	(410)	437	378

Vahlen ₂	TrRF	Ri. ₂₋₃ (≈ Kl.)	Warmington	Jocelyn
429	205	(409)	427	346
430	187	342	422	379
<i>Varia et incerta</i>				
ann. 9	173	(inc. LXIV?)	inc. 6	365–366
inc. 3	214	405	inc. 2	402
inc. 8	215	—	inc. 31	—
inc. 14	216	—	inc. 36	—
inc. 16	204	—	inc. 24	—
inc. 18	203	—	inc. 32	—
var. 48–50, 54–58	206	—	Epi. 4–6, 10–14	355–360

4.3 Ribbeck₂₋₃ (≈ Klotz) → TrRF, Va.₂, Wa., Joc.

Ri. ₂₋₃ (≈ Kl.)	TrRF	Vahlen ₂	Warmington	Jocelyn
<i>Achilles (Aristarchi)</i>				
1	6	6	6	8
2–3	2	10–11	16–17	3–4
4–5	5	13–14	14–15	6–7
6	7	5	13	9
7–8	4	4	4–5	5
9	1	15	18	1
10–12	8	7–9	10–12	10–12
13–15	T 3	1–3	1–3	I
16	3	16	19	2
<i>Aiax</i>				
17	11	17	20	15
18	10	20	23	14
<i>Alcmeo</i>				
19	14	21	24	31
20–24	12	22–26	25–29	16–20
25–31	13	27–33	30–36	22–30
32	13	34	37	21
<i>Alexander</i>				
33	19	51	54	67
34–35	15	47–48	50–51	62–63
36	18	50	52	66
37	20	49	53	68
38	16	53	56	64
39–53	151	54–68	57–72	32–46

Ri. ₂₋₃ (\approx Kl.)	TrRF	Vahlen ₂	Warmington	Jocelyn
54–56	151	69–71	73–75	47–49
57–59	21	72–75	76–79	69–71
60–61	22	76–77	80–81	72–73
62	17	78	82	65
<i>Andromacha (aechmalotis)</i>				
63–64	29	80–81	83–84	104–105
65	25	105	109	99
66–67	32	104	86–87	109–110
68	27	103	110	102
69	31	106	112	108
70–72	24	107–110	113–116	98
73	30	83–84	88–89	106–107
74	33	79	85	111
75–88	23	86–99	95–108	81–94
89	23	85	94	80
90	28	102	90	103
91–92	23	100–101	91–92	78–79
93	179	82	93	100
94	26	111	111	101
<i>Andromeda</i>				
95–96	34	112–113	117–118	96–97
97	35	120	126	112
98–99	41	122	125	119
100	36	115	120	113
101	38	114	121	115
102–103	37	117	119	114
104	39	116	122	116
105–106	40	118–119	123–124	117–118
<i>Athamas</i>				
107–111	42	123–127	128–132	120–124
<i>Cresphontes</i>				
112	47	128	133	137
113	45	133	137	133
114–119	adesp. 5	–	–	125–128, –
120	44	129	136	132
121	43	134	138	134
122–123	143	342–343	371–372	309–310
124–125	46	130	139	135–136
126–127	48	131–132	134–135	138–139
<i>Erectheus</i>				
128–129	49	137–138	142–143	141–142
130	50	139	144	140

Ri. ₂₋₃ (≈ Kl.)	TrRF	Vahlen ₂	Warmington	Jocelyn
131	51	140	145–146	143
<i>Eumenides</i>				
132–133	54	145–146	147–148	146–147
134	52	147	149	144
135	55	148	154	148
136	53	149	155	145
<i>Hectoris lytra</i>				
137/138	58	160	166	170
139–140	61	158–159	164–165	153–154
141–142	59	177	187–188	150–151
143–144	67, 68	156–157	162, 163	163, 164
145	70	180	193	166
146–147	71	182–183	194–195	167–168
148	65	179	191	160
149	56	178	192	149
150	69	181	196	165
151	64	185	197	159
152/154	57	184	189	169
155	60	193	190	152
156–157	63	190–192	184–186	157–158
158–159	66	186	198	161–162
160–161	62	188–189	200–201	155–156
<i>Hecuba</i>				
162	77	195	202	179
163	72	196	203	171
164	78	202	209	180
165–167	73	199–201	206–208	172–174
168–169	80	197–198	204–205	182
170–171	81	203–204	210–211	183–184
172	74	206	213	175
173–174	76	211–212	217–218	177–178
175	79	207	214	181
176	75	209	219	176
Hec. XI	200	194	p. 290	CCXXV
<i>Iphigenia</i>				
177–180	83	215–218	222–225	188–191
181–182	86	213–214	220–221	193–194
183–190	84	234–241	241–248	195–202
191–192	adesp. 63	222–223	229–230	cf. p. 321
193	87	224	231	203
194–196	adesp. 124	225–227	232–234	204–206
197–198	194	228–229	235–236	388–389

Ri. ₂₋₃ (\approx Kl.)	TrRF	Vahlen ₂	Warmington	Jocelyn
199–201	82	242–244	249–251	185–187
202	85	245	252	192
203	88	233	240	207
Iph. X	—	—	—	XCIV
<i>Medea (exul)</i>				
205–213	89	246–254	253–261	208–216
214–215	96	255–256	262–263	237–238
216–217	91	257–258	264–265	222–223
218	100	281	288	245
219–221	90	259–261	266–268	219–220
222–223	93	262–263	269–270	232–233
224–225	adesp. 34	264–265	272–273	<i>cf. p. 349</i>
226–227	adesp. 71	266–268	274–276	225–227
228–230	adesp. 73	270–272	278–280	229–231
231–232	adesp. 25	276–277	284–285	217–218
233	92	278	286	224
234	98	280	287	243
235–236	97	282–283	289–290	241–242
237–239	95	284–286	291–293	234–236
240	90	273	271	221
241	99	279	281	244
242–243	94	287–288	294–295	239–240
<i>Melanippa</i>				
244–245	105	289–290	296–297	248–249
246/248	104	291	298	247
249–250	103	295	299–300	246
251	106	292	301	250
252	102	293	303	251
Mel. VI	101	294	302	CXVIII
<i>Nemea</i>				
254	107	297	305	252
255	108	296	304	253
<i>Phoenix</i>				
256	111	298	306	259
257–260	109	300–303	308–311	254–257
261	113	308	314	261
262–264	112	304–305	312–313	260
265	110	306	316	258
266	114	307	315	262
267	115	309	317	263
268	116	310	318	264

Ri. ₂₋₃ (≈ Kl.)	TrRF	Vahlen ₂	Warmington	Jocelyn
<i>Telamo</i>				
269–270	117	316–317	328–329	270–271
271	117	318	330	265
272–276	117	319–323	332–336	266–269
277	124	315	324	278
278	118	324	327	272
279–280	120	325–326	325–326	273–274
281	123	327	337	277
282	121	328	338	275
283	122	311	323	276
284	119	329	<i>p. 562</i>	279
<i>Telephus</i>				
285	126	339	341	282
286	125	331	340	280
287	126	330	339	281
288	129	333	342	287
289–290	127	334–335	347–348	283–284
291	130	332	343	288
292	131	336	344	289
293–294	128	337–338	345–346	285–286
<i>Thyestes</i>				
295	136	361	353	303
296	138	341	354	305
297	141	340	349	308
298	133	348	355	300
299/300	139	346–347	350	306
301	137	344	373	304
302	134	345	351	301
303–306	adesp. 56, 22	349–352	358–360, 361	293–295, 290
307	135	353	362	302
308	140	360	352	307
309–312	132	362–365	366–370	296–299
<i>Incerti nominis reliquiae</i>				
313	144	173	167	312
314–325	153	161–172	169–181	322–333
326–327	208	12	7–9	<i>cf. p. 164</i>
328/329	188	416	420	380
330	185	175	182	376
331	193	382	398	387
332	154	176	183	334
333–334	177	417–418	399	370
335	169	187	199	361
336–337	9	19	21	13

Ri. ₂₋₃ (\approx Kl.)	TrRF	Vahlen ₂	Warmington	Jocelyn
338	162	18	22	347
339	201	52	55	381
340	147	376–377	400	95
342	187	430	422	379
343–344	195	384–385	423	394
345–346	192	386–387	418	386
347–348	167	388–389	424–425	352–353
349	172	150	156	364
350–353	146	141–144	150–153	316–318
354	155	205	212	335
355	170	420	433	362
356–357	161	219–221	226–228	344–345
358–359	190	390–391	392–393	392–393
360–361	156	392–393	408–409	336–337
362	171	121	127	363
363	152	299	307	321
364	160	394	331	343
365	176	397	415	369
366–368	145	398–400	412–414	313–315
369–371	157	354–356	363–365	338–340
372	142	380	386	CLXI
373	191	383	397	385
374	149	381	387	319
375	159	401	388	342
378	158	395	407	341
379	163	402	410	348
380	165	403	389	350
381–382	150	404–405	402–403	320
383–384	198	135–136	140–141	397–398
385	174	396	394	367
386	186	406	390–391	377
387	183	407	411	374
388	166	210	216	351
389	164	409	416	349
390	180	408	417	373
391	197	410	419	396
392	175	232	239	368
393	178	421	429	372
394	210	425	434	390
395	196	426	436	395
396	168	411	421	354
397	199	427	435	400
398–399	148	412–413	405–406	CLXVII
400	202	422	432	311

Ri. ₂₋₃ (≈ Kl.)	TrRF	Vahlen ₂	Warmington	Jocelyn
402	207	419	431	371
403	213	414	385	401
404	189	415	426	384
405	214	inc. 3	—	402
406	212	174	168	399
407	181	378	404	382
408	182	379	401	383
(409)	205	429	427	346
(410)	209	428	437	378
(inc. LXIV?)	173	ann. 9	inc. 6	365–366
(411)	184	423	428	375
<i>Comoediarum reliquiae</i> (Ri. 1873)				
com. 5	211	424	430	391

4.4 Warmington → TrRF, Va.₂, Ri.₂₋₃ (≈ Kl.), Joc.

Warmington	TrRF	Vahlen ₂	Ribbeck ₂₋₃ (≈ Kl.)	Jocelyn
<i>Achilles</i> (Aristarchi)				
1–3	T 3	1–3	13–15	I
4–5	4	4	7–8	5
6	6	6	1	8
7–9	208	12	326–327	cf. p. 164
10–12	8	7–9	10–12	10–12
13	7	5	6	9
14–15	5	13–14	4–5	6–7
16–17	2	10–11	2–3	3–4
18	1	15	9	1
19	3	16	16	2
<i>Aiāx</i>				
20	11	17	17	15
21	9	19	336–337	13
22	162	18	338	347
23	10	20	18	14
<i>Alcmeo</i>				
24	14	21	19	31
25–29	12	22–26	20–24	16–20
30–36	13	27–33	25–31	22–30
37	13	34	32	21
<i>Alexander</i>				
38–49	adesp. 76	35–46	inc. inc. 5–16	50–61

Warmington	TrRF	Vahlen ₂	Ribbeck ₂₋₃ (\approx Kl.)	Jocelyn
50–51	15	47–48	34–35	62–63
52	18	50	36	66
53	20	49	37	68
54	19	51	33	67
55	201	52	339	381
56	16	53	38	64
57–72	151	54–68	39–53	32–46
73–75	151	69–71	54–56	47–49
76–79	21	72–75	57–59	69–71
80–81	22	76–77	60–61	72–73
82	17	78	62	65
<i>Andromacha (aechmalotis)</i>				
83–84	29	80–81	63–64	104–105
85	33	79	74	111
86–87	32	104	66–67	109–110
88–89	30	83–84	73	106–107
90	28	102	90	103
91–92	23	100–101	91–92	78–79
93	179	82	93	100
94–100	23	85–91	89, 75–80	80–86
101–108	23	92–99	81–88	87–94
109	25	105	65	99
110	27	103	68	102
111	26	111	94	101
112	31	106	69	108
113–116	24	107–110	70–72	98
<i>Andromeda</i>				
117–118	34	112–113	95–96	96–97
119	37	117	102–103	114
120	36	115	100	113
121	38	114	101	115
122	40	118–119	105–106	117–118
125	41	122	98–99	119
126	35	120	97	112
127	171	121	362	363
<i>Athamas</i>				
128–132	42	123–127	107–111	120–124
<i>Cresphontes</i>				
133	47	128	112	137
134–135	48	131–132	126–127	138–139
136	44	129	120	132
137	45	133	113	133

Warmington	TrRF	Vahlen ₂	Ribbeck ₂₋₃ (≈ Kl.)Jocelyn	
138	43	134	121	134
139	56	130	124–125	135–136
<i>Erectheus</i>				
140–141	198	135–136	383–384	397–398
142–143	49	137–138	128–129	141–142
144	50	139	130	140
145–146	61	140	131	143
<i>Eumenides</i>				
147–148	54	145–146	132–133	146–147
149	52	147	134	144
150–153	146	141–144	350–353	316–318
154	55	148	135	148
155	53	149	136	145
156	172	150	349	364
157–161	adesp. 52	151–155	inc. inc. 133–137	cf. p. 285
<i>Hectoris lytra</i>				
162	67	156	143–144	163
163	68	157	144	164
164–165	61	158–159	139–140	153–154
166	58	160	137/138	170
167	144	173	313	312
168	212	174	406	399
169–181	153	161–172	314–325	322–333
182	185	175	330	376
183	154	176	332	334
184–186	63	190–192	156–157	157–158
187–188	59	177	141–142	150–151
189	57	184	152/154	169
190	60	193	155	152
191	65	179	148	160
192	56	178	149	149
193	70	180	145	166
194–195	71	182–183	146–147	167–168
196	69	181	150	165
197	64	185	151	159
198	66	186	158–159	161–162
199	169	187	335	361
200–201	62	188–189	160–161	155–156
<i>Hecuba</i>				
202	77	195	162	179
203	72	196	163	171
204–205	80	197–198	168–169	182

Warmington	TrRF	Vahlen ₂	Ribbeck ₂₋₃ (≈ Kl.)	Jocelyn
206–208	73	199–201	165–167	172–174
209	78	202	164	180
210–211	81	203–204	170–171	183–184
212	155	205	354	335
213	74	206	172	175
214	79	207	175	181
215	adesp. 37–39	208	inc. inc. 213	cf. p. 305
216	166	210	388	351
217–218	76	211–212	173–174	177–178
219	75	209	176	176
<i>Iphigenia</i>				
220–221	86	213–214	181–182	193–194
222–225	83	215–218	177–180	188–191
226–228	161	219–221	356–357	344–345
229–230	adesp. 63	222–223	191–192	cf. p. 321
231	87	224	193	203
232–234	adesp. 124	225–227	194–196	204–206
235–236	194	228–229	197–198	388–389
237–238	adesp. 68	230–231	inc. inc. 23–24	cf. pp. 321–322
239	175	232	392	368
240	88	233	203	207
241–248	84	234–241	183–190	195–202
249–251	82	242–244	199–201	185–187
252	85	245	202	192
<i>Medea (exul)</i>				
253–261	89	246–254	205–213	208–216
262–263	96	255–256	214–215	237–238
264–265	91	257–258	216–217	222–223
266–268	90	259–261	219–221	219–220
269–270	93	262–263	222–223	232–233
271	90	273	240	221
272–273	adesp. 34	264–265	224–225	cf. p. 349
274–280	adesp. 71, 72, 73	266–272	226–230, inc. inc. 161	225–231
281	99	279	241	244
282–283	adesp. 135	274–275	inc. inc. 172–173	cf. p. 350
284–285	adesp. 25	276–277	231–232	217–218
286	92	278	233	224
287	98	280	234	243
288	100	281	218	245
289–290	97	282–283	235–236	241–242
291–293	95	284–286	237–239	234–236
294–295	94	287–288	242–243	239–240

Warmington	TrRF	Vahlen ₂	Ribbeck ₂₋₃ (≈ Kl.)	Jocelyn
<i>Melanippa</i>				
296–297	106	289–290	244–245	248–249
298	104	291	246/248	247
299–300	103	295	249–250	246
301	106	292	251	250
302	101	294	Mel. VI	CXVIII
303	102	293	252	251
<i>Nemea</i>				
304	108	296	255	253
305	107	297	254	252
<i>Phoenix</i>				
306	111	298	256	259
307	152	299	363	321
308–311	109	300–303	257–260	254–257
312–313	112	304–305	262–264	260
314	113	308	261	261
315	114	307	266	262
316	110	306	265	258
317	115	309	267	263
318	116	310	268	264
<i>Telamo</i>				
319–322	adesp. 58	312–314	inc. inc. 85–87	cf. <i>Joc. p. 394</i>
323	122	311	283	276
324	124	315	277	278
325–326	120	325–326	279–280	273–274
327	118	324	278	272
328–329	117	316–317	269–270	270–271
330	117	318	271	265
331	160	394	364	343
332–336	117	319–323	272–276	266–269
337	123	327	281	277
338	121	328	282	275
p. 562	119	329	284	279
<i>Telephus</i>				
339	126	330	287	281
340	125	331	286	280
341	126	339	285	282
342	129	333	288	287
343	130	332	291	288
344	131	336	292	289
345–346	128	337–338	293–294	285–286
347–348	127	334–335	289–290	283–284

Warmington	TrRF	Vahlen ₂	Ribbeck ₂₋₃ (≈ Kl.)	Jocelyn
<i>Thyestes</i>				
349	141	340	297	308
350	139	346–347	299/300	306
351	134	345	302	301
352	140	360	308	307
353	136	361	295	303
354	138	341	296	305
355	133	348	298	300
356–360	adesp. 55, 56	357–358, 349–351	inc. inc. 108–109, 303–305	291–295
361	adesp. 22	352	306	290
362	135	353	307	302
363–365	157	354–356	369–371	338–340
366–370	132	362–365	309–312	296–299
371–372	143	342–343	122–123	309–310
373	137	344	301	304
<i>Ex fabulis incertis</i>				
385	213	414	403	401
386	142	380	372	CLXI
387	149	381	374	319
388	159	401	375	342
389	165	403	380	350
390–391	186	406	386	377
392–393	190	390–391	358–359	392–393
394	174	396	385	367
395–396	—	ann. 526	—	—
397	191	383	373	385
398	193	382	331	387
399	177	417–418	333–334	370
400	147	376	340	95
401	182	379	408	383
402–403	150	404–405	381–382	320
404	181	378	407	382
405–406	148	412–413	398–399	CLXVII
407	158	395	378	341
408–409	156	392–393	360–361	336–337
410	163	402	379	348
411	183	407	387	374
412–414	145	398–400	366–368	313–315
415	176	397	365	369
416	164	409	389	349
417	180	408	390	373
418	192	386–387	345–346	386

Warmington	TrRF	Vahlen ₂	Ribbeck ₂₋₃ (\approx Kl.)	Jocelyn
419	197	410	391	396
420	188	416	328/329	380
421	168	411	396	354
422	187	430	342	379
423	195	384–385	343–344	394
424–425	167	388–389	347–348	352–353
426	189	415	404	384
427	205	429	(409)	346
428	184	423	(411)	375
429	178	421	393	372
430	211	424	com. 5 Ri. ₂	391
431	207	419	402	371
432	202	422	400	311
433	170	420	355	362
434	210	425	394	390
435	199	427	397	400
436	196	426	395	395
437	209	428	(410)	378
<i>Varia et incerta</i>				
Epi. 4–6, 10–14	206	var. 48– 50, 54–58	–	355–360
inc. 2	214	inc. 3	405	402
inc. 6	173	ann. 9	(inc. LXIV?)	365–366
inc. 24	204	inc. 16	–	–
inc. 31	215	inc. 8	–	–
inc. 32	203	inc. 18	–	–
inc. 36	216	inc. 14	–	–

4.5 Jocelyn → TrRF, Va.₂, Ri.₂₋₃ (\approx Kl.), Wa.

Jocelyn	TrRF	Vahlen ₂	Ribbeck ₂₋₃ (\approx Kl.)	Warmington
<i>Achilles</i>				
I	T 3	1–3	13–15	1–3
1	1	15	9	18
2	3	16	16	19
3–4	2	10–11	2–3	16–17
5	4	4	7–8	4–5
6–7	5	13–14	4–5	14–15
8	6	6	1	6
9	7	5	6	13
10–12	8	7–9	10–12	10–12

Jocelyn	TrRF	Vahlen ₂	Ribbeck ₂₋₃ (\approx Kl.)	Warmington
<i>Aiax</i>				
13	9	19	336–337	21
14	10	20	18	23
15	11	17	17	20
<i>Alcmeo</i>				
16–20	12	22–26	20–24	25–29
21–30	13	34, 27–33	32, 25–31	37, 30–36
31	14	21	19	24
<i>Alexander</i>				
32–49	151	54–71	39–53, 54–56	57–72, 73–75
50–61	adesp. 76	35–46	inc. inc. 5–16	38–49
62–63	15	47–48	34–35	50–51
64	16	53	38	56
65	17	78	62	82
66	18	50	36	52
67	19	51	33	54
68	20	49	37	53
69–71	21	72–75	57–59	76–79
72–73	22	76–77	60–61	80–81
<i>Andromacha (aechmalotis)</i>				
74–77	Acc.	–	Acc. 357–360	Acc. 351–354
78–94	23	100–101, 85–99	91–92, 89, 75–88	91–92, 94– 100, 101–108
95	147	376	340	400
96–97	34	112–113	95–96	117–118
98	24	107–108	70–72	113–114
99	25	105	65	109
100	179	82	93	93
101	26	111	94	111
102	27	103	68	110
103	28	102	90	90
104–105	29	80–81	63–64	83–84
106–107	30	83–84	73	88–89
108	31	106	69	112
109–110	32	104	66–67	86–87
111	33	79	74	85
<i>Andromeda</i>				
112	35	120	97	126
113	36	115	100	120
114	37	117	102–103	119
115	38	114	101	121
116	39	116	104	122

Jocelyn	TrRF	Vahlen ₂	Ribbeck ₂₋₃ (≈ Kl.)	Warmington
117–118	40	118–119	105–106	123–124
119	41	122	98–99	125
<i>Athamas</i>				
120–124	42	123–127	107–111	128–132
<i>Cresphontes</i>				
125–131	adsp. 5	–	114–117	–
132	44	129	120	136
133	45	133	113	137
134	43	134	121	138
135–136	46	130	124–125	139
137	47	128	112	133
138–139	48	131–132	126–127	134–135
<i>Erectheus</i>				
140	50	139	130	144
141–142	49	137–138	128–129	142–143
143	51	140	131	145–146
<i>Eumenides</i>				
144	52	147	134	149
145	53	149	136	155
146–147	54	145–146	132–133	147–148
148	55	148	135	154
<i>Hectoris lytra</i>				
149	56	178	149	192
150–151	59	177	141–142	187–188
152	60	193	155	190
153–154	61	158–159	139–140	164–165
155–156	62	188–189	160–161	200–201
157–158	63	190–192	156–157	184–186
159	64	185	151	197
160	65	179	148	191
161–162	66	186	158–159	198
163	67	156	143–144	162
164	68	157	144	163
165	69	181	150	196
166	70	180	145	193
167–168	71	182–183	146–147	194–195
169	57	184	152/154	189
170	58	160	137/138	166
<i>Hecuba</i>				
171	72	196	163	203
172–174	73	199–201	165–167	206–208
175	74	206	172	213

Jocelyn	TrRF	Vahlen ₂	Ribbeck ₂₋₃ (≈ Kl.)	Warmington
176	75	209	176	219
177–178	76	211–212	173–174	217–218
179	77	195	162	202
180	78	202	164	209
181	79	207	175	214
182	80	197–198	168–169	204–205
183–184	81	203–204	170–171	210–211
<i>Iphigenia</i>				
XCIV	—	—	Iph. X	—
185–187	82	242–244	199–201	249–251
188–191	83	215–218	177–180	222–225
192	85	245	202	252
193–194	86	213–214	181–182	220–221
195–202	84	234–241	183–190	241–248
203	87	224	193	231
204–206	adesp. 124	225–227	194–196	232–234
207	88	233	203	240
<i>Medea (exul)</i>				
208–216	89	246–254	205–213	253–261
217–218	adesp. 25	276–277	231–232	284–285
219–221	90	259–261, 273	219–221, 240	266–268, 271
222–223	91	257–258	216–217	264–265
224	92	278	233	286
225–231	adesp. 71, 72, 73	266–272	226–230, inc. inc. 161	274–280
232–233	93	262–263	222–223	269–270
234–236	95	284–286	237–239	291–293
237–238	96	255–256	214–215	262–263
239–240	94	287–288	243–244	294–295
241–242	97	282–283	235–236	289–290
243	98	280	234	287
244	99	279	241	281
245	100	281	218	288
<i>Melanippa</i>				
CVXIII	101	294	Mel. VI	302
246	103	295	249–250	299–300
247	104	291	246/248	298
248–249	105	289–290	244–245	296–297
250	106	292	251	301
251	102	293	252	303
<i>Nemea</i>				
252	107	297	254	305

Jocelyn	TrRF	Vahlen ₂	Ribbeck ₂₋₃ (≈ Kl.)	Warmington
253	108	296	255	304
<i>Phoenix</i>				
254–257	109	300–303	257–260	308–311
258	110	306	265	316
259	111	298	256	306
260	112	304–305	262–264	312–313
261	113	308	261	314
262	114	307	266	315
263	115	309	267	317
264	116	310	268	318
<i>Telamo</i>				
265–271	117	318, 320– 23, 316–17	271, 272– 276, 269–270	330, 332– 336, 328–329
272	118	324	278	327
273–274	120	325–326	279–280	325–326
275	121	328	282	338
276	122	311	283	323
277	123	327	281	337
278	124	315	277	324
279	119	329	284	p. 562
<i>Telephus</i>				
280	125	331	286	340
281–282	126	330, 339	287, 285	339, 341
283–284	127	334–335	289–290	347–348
285–286	128	337–338	293–294	345–346
287	129	333	288	342
288	130	332	291	343
289	131	336	292	344
<i>Thyestes</i>				
290–295	adesp. 22, 55, 56	349–352, 357–358	303–306, inc. inc. 108–9	355–360, 361
296–299	132	362–365	309–312	366–370
300	133	348	298	355
301	134	345	302	351
302	135	353	307	362
303	136	361	295	353
304	137	344	301	373
305	138	341	296	354
306	139	346–347	299/300	350
307	140	360	308	352
308	141	340	297	349

Jocelyn	TrRF	Vahlen ₂	Ribbeck ₂₋₃ (≈ Kl.)	Warmington
<i>Incerta</i>				
CLXI	142	380	372	386
309–310	143	342–343	122–123	371–372
311	202	422	400	432
312	144	173	313	167
313–315	145	398–400	366–368	412–414
316–318	146	141–144	350–353	150–153
CLXVII	148	412–413	398–399	405–406
319	149	381	374	387
320	150	404–405	381–382	402–403
321	152	299	363	307
322–333	153	161–172	314–325	169–181
334	154	176	332	183
335	155	205	354	212
336–337	156	392–393	360–361	408–409
338–340	157	354–356	369–371	363–365
341	158	395	378	407
342	159	401	375	388
343	160	394	364	331
344–345	161	219–221	356–357	226–228
346	205	429	(409)	427
347	162	18	338	22
348	163	402	379	410
349	164	409	389	416
350	165	403	380	389
351	166	210	388	216
352–353	167	388–389	347–348	424–425
354	168	411	396	421
355–360	206	var. 48, 54–58	–	Epi. 4–6, 10–14
361	169	187	335	199
362	170	420	355	433
363	171	121	362	127
364	172	150	349	156
365–366	173	ann. 9	(inc. LXIV?)	inc. 6
367	174	396	385	394
368	175	232	392	239
369	176	397	365	415
370	177	417–418	333–334	399
371	207	419	402	431
372	178	421	393	429
373	180	408	390	417
374	183	407	387	411
375	184	423	(411)	428

Jocelyn	TrRF	Vahlen ₂	Ribbeck ₂₋₃ (\approx Kl.)	Warmington
376	185	175	330	182
377	186	406	386	390–391
378	209	428	(410)	437
379	187	430	342	422
380	188	416	328/329	420
381	201	52	339	55
382	181	378	407	404
383	182	379	408	401
384	189	415	404	426
385	191	383	373	397
386	192	386–387	345–346	418
387	193	382	331	398
388–389	194	228–229	197–198	235–236
390	210	425	394	434
391	211	424	com. 5 Ri. ₂	430
392–393	190	390–391	358–359	392–393
394	195	384–385	343–344	423
395	196	426	395	436
396	197	410	391	419
397–398	198	135–136	383–384	140–141
399	212	174	406	168
400	199	427	397	435
CCXXV	200	194	Hec. XI	<i>p.</i> 290
401	213	414	403	385
402	214	inc. 3	405	–

5. Indices

Indicibus nominum (5.1) et verborum (5.2) omnia nomina propria et omnia verba commemorantur, quae in huius editionis textu constituto fragmentorum tragoediarum Enni exstant. Variae lectiones notabiliores includuntur; verba testimoniorum et fontium fragmentorum non afferuntur (nisi fontes titulos tragoediarum vel nomina personarum tradunt).

Verbum, si in eodem fragmento saepius exstat, semel modo indicatur. Orthographiae discrepantes uncis inclusae additae sunt; errores et leviores variationes orthographicae codicum notatae non sunt.

- ? post numerum fragmenti indicat verbum in textu huius fragmenti coniectura niti (non indicatur si solum forma verbi coniectura mutata est).
- † post numerum fragmenti indicat verbum in textu huius fragmenti crucibus inclusum esse (voces nihili non commemorantur).
- * post numerum fragmenti indicat verbum in libris manu scriptis traditum, sed in huius editionis textum constitutum non receptum.
- + post numerum fragmenti indicat hoc verbum vel nomen (persaepe titulum tragoediae Enni) non in textu Enni, sed solum in textu auctoris, qui fragmentum tradit, exstare.

Index fontium (5.3) et ad auctores, qui testimonia, et ad auctores, qui fragmenta tradunt, pertinet.

5.1 Index nominum

Acheron	F 85	Alexander	F 15 +, 16,
Acherusius	F 24		17a +,
Achilles	F 1b +, 2a +,		17b +, 18 +,
	2b +, 2c +,		19 +, 20 +,
	3a +, 4 +,		21 +, 22 +
	5 +, 6 +, 7 +,	Andromacha	F 23i +, 24 +,
	8 +, 65,	(-ca, -che)	25, 26 +,
	82a +,		27 +, 28 +,
	144b +		29a +,
Achivus	F 11, 59, 73		29b +, 30 +,
Aeacus	F 120 ?		31 +, 32 +,
Aesculapius	F 153		33b +
Agamemno	F 83a +	Andromeda	F 34 + ?, 35 +,
Aiax	F 9a +, 10a +,		36a + ?,
	11 +, 118,		36b +, 37 +,
	144b +		38 +, 39a +,
Alcmeo	F 12d +,		39b +, 40 +,
	13a +,		41 +
	13b +, 14 +		

Apollo	F 13, 136, 146 +, 151		63 +, 64 +, 65 +, 66 +,
Areopagita	F 172		67 +, 68 +,
Argivus	F 89, 130, 153		69 +, 70 +,
Argo	F 89		71 +, 153,
Athamas	F 42 +		179 +, 179,
Athenae	F 94		185
		Hecuba	F 72 +, 73 +, 74 +, 75 +, 76 +, 77 +, 78a +, 78b +, 78c +, 79 +, 80 +, 81a +, 81b +
Bacchicus	F 42		
Bacchus	F 42		
Bromius	F 42		
Bruges	F 154		
Capra	F 82		
Cassandra	F 151c +, 151e +		
Ceres	F 94, 206	Iphigenia	F 82a +, 84 +, 85 +, 86a +, 86b +, 87 +, 88 +
Cisseus / Cisseis	F 200 *		
Colchis	F 99 ?		
Colchus	F 89		
Corinthus	F 90	Iuppiter	F 23, 75, 95, 120, 134, 165, 169, 206
Cresphontes	F 43 +, 44a +, 45 +, 46 +, 47 +, 48 +, 143 + *		
		Lacedaemonius	F 151
Delphicus	F 136	Liber	F 167
Diana	F 13, 171 +	Lyaeus	F 42
Erectheus	F 49a +, 49b +, 50a +, 51 +	Maro	F 167
Euhius	F 42 †	Medea	F 89c +, 89j +, 89k +, 89n +, 89o +, 89p +, 89, 90a +, 91, 92 +, 93a +, 93c +, 94a +, 94b +, 95 +, 96a +, 96b +, 97 +, 98 +, 99 +, 99 ?, 100 +
Eumenides	F 52 +, 53 +, 54 +, 55 +		
Eurypylus	F 153b +		
Fides	F 165 (cf. F 66, 150)		
Furia	F 151		
Graecus	F 206		
Hector	F 21, 23, 56 +, 59 +, 61 +, 61, 62 +,	Melanippa (-e)	F 101 +, 102a + ?, 102b +,

	103a +,	Salmacides	F 162
	103b +,	Scamander	F 64
	104 +,	Sol	F 95 (cf. F 98)
	105 +,		
	106 +	Telamo	F 117a +,
Menelaus	F 87		118 +,
Mors	F 85 (cf. F		119 +,
	81,153, 198)		120 +, 120,
Myrmidones	F 66		121 +,
			122a +,
Nemea	F 107 +, 108 +		122b +,
Neoptolemus	F 147a +,		123 +, 124 +
	147b +,	Telephus	F 125b +,
	147c +,		126a +,
	147d +,		126b +,
	147e +,		127 +,
	147f +		128 +,
Nepa	F 82		129 +,
Nereus	F 41		130 +, 131 +
		Thelis	F 175 ?
Orcus	F 24	Thesprotus	F 143 +
Orestes	F 53	Thraecus	F 167 ?
		Thyestes	F 132b +,
Paris	F 16		133 +,
Patricoles	F 153		134g +,
Pelias	F 89		135 +,
Pelias	F 89		136 +,
Pergamum	F 22		137 +,
Phoenix	F 109 +,		138 +,
	110a +,		139 +,
	110b +,		140 +, 141 +
	111 +,		
	112 +,	Thyesteus	F 132a +
	113 +,	Titanis	F 171
	114 +,	Trivia	F 171
	115 +,	Troia	F 21
	116 +	Troianus	F 179
Phrygius	F 144		
Priamus	F 23, 151	Ulixes	F 58, 144b +

5.2 Index verborum

a, ab, abs	F 13, 15, 29, 37, 53, 62, 88, 117, 139	aequus (-c-)	F 55, 58, 62, 73
abiegnus	F 89	aeque	F 73
abies	F 23	aer	F 3, 206
abigo	F 13	aerumna	F 28, 49
abnueo	F 119	aes	F 69 ?
aborior	F 71 *	aetas	F 90
absum	F 117	aevum	F 213
ac	F 55 ?	ager	F 47, 195
accedo	F 23, 153	ago	F 83, 84, 90, 117, 141
accendo	F 145	ala	F 161
accido	F 89, 157	alacris	F 42
accipio	F 97, 211 †	aliqui	F 82
acceptus	F 170	aliquis	F 151, 211 †
acer	F 153	aliquot	F 205
acies	F 153	alius	F 20, 40, 109
ad	F 37, 46, 89, 94, 153, 181, 210	almus	F 165
addecet	F 109 ?	alter	F 12 †, 117, 153
adeo (adv.)	F 95	alternus	F 42
adeo (verb.)	F 85 *	altisonus	F 23, 83
adiaceo	F 85 *	altus	F 23 ?, 24, 90, 116
adicio	F 109 *	altum	F 33, 116
adito	F 210	ambo	F 58
adiungo	F 45	amicitia	F 208
adsum	F 13, 151	amicus	F 115, 166
advenio	F 151, 153	amor	F 89, 92
advento	F 20	an	F 27, 47, 183, 211 †
adversarius	F 109	anguis	F 189
adversum (-o-)	F 109, 128	anima	F 80
adverto (-o-)	F 176	animo	
advoco	F 46	animatum	F 109
aechmalotis	F 28 + ?, 29a + ?, 29b + ?, 31 +	animus	F 15, 84, 89, 139, 156, 176
aedes	F 96	annus	F 29, 151
aeger	F 89, 156	ante (adv.)	F 151
aegerrume	F 23	ante (praep.)	F 82
aequalis	F 151	antesto	F 194

antiquus (-c-)	F 94 ?, 96, 124	auris	F 15, 100, 124, 138
antisto	F 194 *	auro	
anus	F 80 ?	auratus	F 13
appello	F 18	aurum	F 23
applico	F 23	ausculto	F 104
aptus	F 165	aut	F 21, 23, 32, 76, 82, 117, 180
ara	F 23	autem	F 71
arbitror	F 164	auxilium	F 13, 23, 59, 153
arbor	F 64	aveo	F 15
arcus	F 13	avidus	
ardeo	F 13, 151	avide	F 15
arduus	F 22	barbaricus	F 23
argutor	F 112	bellum	F 29, 127
aries	F 89	belua	F 82, 206
arma	F 51, 65, 93	benefactum	F 164
armo		beneficium	F 164 *
armatus	F 22, 61	bigae	F 34
arrigo	F 51	blandus	F 31
artus (adi.)	F 216	bonus	F 8
arx	F 23, 90	boni	F 117
aspectus	F 13	bonum	F 155
asper	F 132, 187	bene	F 8, 90, 117
aspicio	F 94, 134		
assector (ad-)	F 215	cado	F 74, 177, 191
asto (ad-)	F 3, 23, 94, 109 ?	caedo	F 89
astrologus	F 82	caeles	F 72, 117
at	F 59	caelo	
ater	F 132	caelatus	F 23
atque	F 5, 12, 15, 23, 36, 45, 47, 54, 55, 56, 62, 73, 83, 84, 91, 94, 112, 120, 124, 143, 151, 181, 206, 208, 216	caelum	F 9, 19, 34, 82, 83, 91, 95, 98, 149, 173, 193, 204
aucupo	F 100	caementa	F 191
audio	F 124, 127	caeruleus	F 13, 173
auditum	F 45	caerulus	F 106
aufero	F 71	caligo	F 71
augifico	F 27	candeo	F 98, 106, 134
auguro	F 105	candidus	F 120
		canis	F 189
		cantus	F 161

capio	F 91	concordia	F 143
caput	F 37	concubium	F 79
cardo	F 23	condicio	F 137
castra	F 61, 68	confero	F 61 ?, 71, 143
causa (+ gen.)	F 35, 160	conficio	F 34
caveo	F 126 †	confidentia	F 12
cavus	F 34, 106, 173 ?	conglomerum	F 135
cedo	F 126 †	coniectura	F 105
cerno	F 9, 70, 93, 139, 166	conmiseresco	F 66
certatio	F 105 ?	conor	F 5, 32 †
certus	F 146, 166	conatus	F 131
cesso	F 86, 185	consaepio	
ceterus	F 117	consaepus	F 107
cette	F 97	consentio	F 13
cibarium	F 206	consilium	F 4, 59, 131, 146, 181
cio	F 151	consisto	F 64, 153
circum	F 37	contemplo	F 94
circumsto	F 13	contemplor	F 38
circumvenio		contineo	F 95
circumventus	F 12	contingo	F 140
citus	F 151	contra	F 124
civis	F 6, 121, 151, 158	convenio	F 202
civitas	F 130	convertio	F 48 *
clamor	F 67	convestio	F 48
clareo	F 120	cor	F 13, 50, 99
classis	F 151	corona	F 19, 201
clipeus	F 30 ?, 83, 177	corporo	F 38
coepi	F 89	corpus	F 21, 38, 46, 48, 96, 97, 132, 158, 173
coetus	F 42	cortina	F 173 ?
cogito	F 141	crassus	F 193
comiter	F 145, 176	credo	F 64, 112 †, 131
comminus	F 56	cremo	F 104
commisceo		crinitus	F 13
commixtus	F 72	crispus	F 23
compleo	F 151	cruciatus	F 12, 76
compos	F 146	crucio	F 76 *
comprimo	F 216	cruentus	F 48
concedo	F 4	cubitus	F 168
concido	F 178	cum (coniu.)	F 6, 43, 73, 82, 84, 102, 145
concilio	F 143		
concupio			
conceptus	F 107 *		

cum (praep.)	F 11, 13, 19, 21, 28, 126 †	dilectus	F 89 *
		dimitto	F 146
cuncto	F 65	disicio	
cupido	F 91	disiectus	F 23
cupidus	F 99, 111 †	dissupo	F 40
cupienter	F 111	diu	F 14
cupio	F 65, 111, 156, 215	divitiae	F 117
curo	F 117	do	F 65, 80, 108, 110, 124, 127, 171, 172, 181, 206
currus	F 23		
custos	F 96	doleo	F 151
		dolus	F 89
de	F 19, 70, 117, 131, 145, 157, 179	domo (verb.)	F 63 †
dea	F 129, 151	domus	F 23, 29, 89
deduco	F 117	domi	F 23, 84, 90
defendo	F 6, 198	dono	F 211 †
defio	F 157	drachuma	F 117
deflagro	F 23	duco	F 44, 63 †
deformo		ducto	F 136
deformatus	F 23	dudum (iam dud.)	F 15
delecto	F 84, 136	duriter	F 110
deligo		duro	F 32
delectus	F 89		
demens	F 151	e, ex	F 23, 33, 110, 116, 146, 152, 157, 206
denuo	F 206		
deprecor	F 43, 49	ebur	F 23
derepente	F 71, 116, 151	ecce	F 71
desero	F 190	educor	F 61
desino	F 156	effero	F 89, 99
despicio	F 116	efflo	F 10
deus	F 2, 117, 121, 131, 213	effor (-cf-)	F 153
di	F 129, 143	egeo	F 23
deveho	F 190	egestas	F 117
devito	F 153	ego	F 2, 23, 43, 55, 59, 105, 117, 146, 208
dico	F 53, 73, 105, 113, 117, 133, 180, 206	me	F 13, 23, 44, 78, 80, 87, 91, 92, 121, 123, 135, 136, 151,
dictum	F 73, 110, 153		
dies	F 28, 196		
differo	F 40		
diligo			

	159, 170, 183	examinatus	F 96 *
mei	F 151	exancio	F 28, 52
mihi / mi	F 12, 13, 48, 104, 120, 128, 140, 157	exanimo	
	F 135 ?, 151	exanimatus	F 12, 96
cheu	F 143	excrucio	F 13
eho	F 1	exerceo	F 112
eicio	F 96	exilium	F 12, 23
elimino	F 55, 153	exitium	F 151, 153
eloquor	F 84	exordium	F 89
em	F 8 *	exorior	F 82
enim	F 127	expectoro	F 12
enodo	F 46, 84	expedio	F 55
eo (verb.)	F 22	expeto	F 13, 163
equis	F 89	exposco	F 59
era	F 96	exsecror	F 159
erilis	F 84, 89, 145, 156	ex(s)equor	F 23
erro	F 2, 8 *, 12, 19, 23, 54, 63 †, 66, 69 *, 79, 88, 90, 94, 105, 106, 109, 117, 120, 122, 126 †, 128, 130 *, 132, 137, 151, 153, 162, 165, 170, 178 †, 186, 192, 206	exspecto	F 15
et	F 2, 8 *, 12, 19, 23, 54, 63 †, 66, 69 *, 79, 88, 90, 94, 105, 106, 109, 117, 120, 122, 126 †, 128, 130 *, 132, 137, 151, 153, 162, 165, 170, 178 †, 186, 192, 206	extemplo	F 170
	F 84, 89, 145, 156	extollo	F 8, 152
	F 2, 8 *, 12, 19, 23, 54, 63 †, 66, 69 *, 79, 88, 90, 94, 105, 106, 109, 117, 120, 122, 126 †, 128, 130 *, 132, 137, 151, 153, 162, 165, 170, 178 †, 186, 192, 206	extra	F 96, 151
	F 2, 8 *, 12, 19, 23, 54, 63 †, 66, 69 *, 79, 88, 90, 94, 105, 106, 109, 117, 120, 122, 126 †, 128, 130 *, 132, 137, 151, 153, 162, 165, 170, 178 †, 186, 192, 206	exul	F 93c +, 95 +, 96a +, 96b +
etiam	F 83	fabulor	F 54
etsi	F 73	facesso	F 53
euhan	F 42 †	facilis	
evenio	F 81	facile	F 73, 139
eviscero	F 132	facinus	F 95
evisceratus	F 23	facio	F 14, 55, 113, 115, 120 *, 121, 145, 178
evito	F 12	factum	F 151, 153
exalbesco	F 151	falsus	F 114
examen		fama	F 8
examino		familia	F 35
		fanum	F 23, 167
		faux	F 161
		faveo	F 161
		fax	F 13, 98, 151
		fero	F 13, 61 *, 114, 115 ?, 151
		ferrum	F 32, 70, 80, 144, 212
		ferus	F 151

fera	F 39	gena	F 199, 216
festino	F 196	gens	F 206
festivus	F 196	genu	F 216
fides	F 66, 150 (cf. F 165)	genus	F 117, 152, 157
fidus	F 86, 96	germanus	F 21
figo		gero	F 11, 29, 79, 90, 206, 208
fictus	F 160	gesta (res)	F 75
filia	F 41	gestito	F 109
filius	F 170	gloria	F 8
finco		gradus	F 5, 86
fixus	F 132	gratia	F 120
fio	F 27, 95, 206	gratia (+ gen.)	F 44, 92
firmus	F 12, 109	gratulor	F 75
flacceo	F 137	gravidus	F 22 ?
flagitium	F 158	gravis	F 22 *
flamma	F 13, 23, 57	graviter	F 81
flammifer	F 13	gremium	F 152
flecto	F 73	guttatim	F 74
fluctus	F 1, 39, 40		
foedo		habeo	F 84, 90, 132, 201
foedatus	F 212	halito	F 57
fons	F 46	hariolatio	F 151
for	F 151	hasta	F 56, 69
fatum	F 151	haud	F 147, 185
foras	F 61	hehae	F 177
fornix	F 149	heu	F 78, 135 *, 207
fortis	F 46 *	hic (dem.)	F 4, 13, 23, 42, 53, 59, 67, 73, 74, 84, 95, 105, 117, 120, 127, 128, 131, 134, 151, 159, 194, 206 †
fortiter	F 109, 115		
fortuna	F 70, 135, 153, 157	hic (adv.)	F 67, 105, 140
frango	F 69	hinc	F 84
fractus	F 23	hodie	F 140
fremitus	F 195	homo	F 18, 145, 184
fretus (adi.)	F 23	honestus	
fretus (subst.)	F 193	honeste	F 194
frigus	F 206	honor	F 92
frons	F 208		
fructus	F 100		
frux	F 206		
fuga	F 23		
futilis	F 114		
futile	F 115		
gemitus	F 32		
gemo	F 81		

horresco	F 51		183, 194,
hospes	F 76		208
hostilis	F 153	inauro	
hostimentum	F 45	inauratus	F 89
hostis	F 6	incedo	F 13
huc	F 84	incendium	F 151
humanus	F 117, 132	incendo	F 130
humus	F 168	incertus	F 5, 146, 166
		incerte	F 84
iaceo	F 23, 212	inchoo	F 89
iacio	F 13	incingo	
iacto	F 179	incinctus	F 13
iam	F 14, 15, 61,	inclino	
	151, 178 ?	inclinatus	F 153
ibi	F 84, 116,	includus (-i-)	F 151, 167 ?
	141, 144	increpo	F 138
idem	F 73, 84, 123	inde	F 89, 174
ignis	F 13	indo	F 25
ignobilis	F 73	induo	
ignotus	F 42	indutus	F 197
ille	F 28, 42,	industria	F 29
	84 †, 128,	ineo	F 42
	129, 145,	iners	F 117
	151, 175,	inferus	F 24, 60, 143
	188, 211 †	inflammo	F 23
illaec	F 192	infreno	F 63 †
illic	F 184 ?	ingenium	F 12, 118 *,
illinc	F 84		208
illuc	F 84	ingens	F 149
imber	F 2, 195, 206	ingenuus	F 118 ?
imperium	F 66, 89	inicio	F 48
impero	F 117	inimicitia	F 208
impetro	F 139	inimicus	F 43
imprimo (in-)	F 199	initium	F 84 †, 203
improbo	F 90	innitor	
in	F 9, 30, 42,	innixus	F 13
	61 *, 68,	innocens	F 41
	71, 74, 79,	innoxius	F 109
	81, 82, 83,	inopia	F 12
	84, 89, 98,	inoratus	F 5
	109, 116,	insania	F 203
	123, 127,	insanus	F 117
	133, 135,	inspicio	F 95
	137 *, 148 *,	instituto	F 84
	152, 159,	instruo	
	166, 173,	instructus	F 23

insulto	F 42	labor (subst.)	F 153
integer	F 213	labor (verb.)	F 191
intellego	F 18	lapsus	F 157
intendo	F 13	lacero	
inter	F 7, 47, 143, 151, 158	laceratus	F 21
intereo	F 78	lacrima (-u-)	F 48, 74, 122
introduco	F 30	lacrimo	F 194
inventor	F 42	laevus	F 13, 94
investio		lapideus	F 50
investitus	F 36	lapis	F 32
invitus	F 63 †, 151, 174	laqueo	
invoco	F 134 *	laqueatus	F 23
ipse	F 65 †, 90, 117, 128, 132, 136, 145, 177	lascivio	F 18
iratus	F 31	lateo	F 109, 151
is	F 25 *, 46, 55, 62 *, 84, 87, 89, 109, 117, 120 †, 153, 190, 201, 206, 207, 208, 210	latus (subst.)	F 132
		lavo	F 30, 48, 78, 122
iste	F 112 †, 206	letum	F 43, 127
istic	F 206	libenter (-u-)	F 127
ita	F 1, 7, 21, 120	liberi	F 35, 44, 127, 152, 153, 171, 198
iter	F 57, 83	libertas	F 49, 109
itiner	F 131	libet (-u-)	F 84
iubar	F 9	licet	F 48, 194
iubeo	F 104	lingua	F 112
iudicium	F 151	litus	F 151
iudico	F 151	loco	F 30, 167
iugum	F 63 †	locatus	F 164
iungo	F 63 †	locus	F 157, 187 ?, 194
iuro		longinque	F 29
iurandum	F 165	loquor (-c-)	F 73
ius	F 4 ?, 62	luceo	F 145, 159
ius iurandum	F 165	ludus	F 15
iustus	F 55 ?	lugubris	F 192
iuvenis	F 42	lumen	F 9, 95, 106, 120, 145
iuvo	F 206	luna	F 13
labo	F 191	lux	F 21
		lytra	F 56 +, 57 + ?, 58 + ?, 59 +, 60 +, 61 +, 62 +, 63 +, 64 +, 65 +, 66 +, 67 +,

	68 +, 69 +, 70 +, 71 +	minus (nihilo min.)	F 145
		miser	F 21, 48, 78, 91, 113
machaera	F 56	misereo	F 50, 80, 151
macto	F 129	miseria	F 49, 91
magis	F 92, 153, 157	mitto	
magnus	F 1, 72, 129, 151	missus	F 10, 151
malefactum	F 164	modestia	F 151
malo (verb.)	F 93, 190	modice	F 79
malus	F 8, 62, 117, 153	modo (adv.)	F 93, 131
male	F 8, 75, 117, 164	modus	F 12, 42
malum	F 129, 132, 135, 140, 155	monstro	F 117, 145, 176
mando		monstrum	F 105
mandatus	F 153	morbus	F 12
manus	F 56 †, 80 †, 97, 151, 153	morior	F 183
mare	F 40, 95, 116, 151	moro	F 211 †
maritus	F 108	mors	F 81, 153, 198 (cf. F 85)
mater	F 35, 151, 175	mortalis	F 7, 206
maternus	F 52	mos	F 79, 124
matrona	F 90	motus	F 143
maximus	F 22	mucro	F 214
maxime	F 140	mulier	F 151, 180
medicus	F 126 *	multus	F 12, 20, 29, 50, 90, 151
melior	F 62, 151	murus	F 179
melius	F 209	musso	F 26, 178 ?
membrum	F 40	muttio	F 125
mendicus	F 126 ?	nam	F 4, 22, 26, 30, 31, 62, 73, 84, 89, 93, 117, 120, 147
mens	F 84	namque	F 151 ?, 153, 157
metuo	F 163	nanciscor	F 62
metus	F 12, 183	nascor	
meus	F 43, 49, 56, 67, 74, 81, 87, 89, 97, 135, 138, 146, 151, 188, 207	natus	F 104, 118, 179, 208
militia	F 84	naucum	F 184
minae	F 63 †	navis	F 33, 89, 151
minor (verb.)	F 12	-ne	F 9, 27
		men	F 151
		ne (ut ne)	F 146

ne (utinam ne)	F 89, 99	numquam	F 76, 89, 156
nec	F 23, 84, 150	nunc	F 5, 16, 23, 49, 84, 88, 89, 91, 117, 157
necesse	F 205		
neco	F 76		
necatus	F 170 ?	nuntius	F 15
nego	F 202		
negotium	F 84	o	F 21, 23, 72, 86, 153, 165, 167
nemo	F 12, 50, 82, 209	obduco	F 185
nemus	F 89	obeo	F 85 ?
neque	F 31, 48, 84, 132, 151 *, 152, 153, 156	obiaceo	F 85
nequiquam	F 90	obicio	
nescio	F 84	obiectus	F 41
neutiquam	F 13	obiurgo	F 87
neve	F 89	obnoxiosus	F 109
nex	F 12	oborior	
nihil	F 155, 184	obortus	F 71
nihilo (minus)	F 145	obruo	
nimum	F 155	obrutus	F 178
nisi	F 52	obscurus	F 20
nitido	F 46	obscurus	F 109
nitor	F 86	obsequor	F 151
nomen	F 20, 25, 67, 82, 89	observatio	F 82
nomino	F 89	obsidio	F 118, 185
non	F 18, 50, 73, 84 ?, 90, 117, 127, 144, 153, 184, 194, 205	obsto	F 151
nos	F 58, 84	obsum	F 151
nobis	F 21	obvaro	F 4
nosco	F 54, 58	obviam	F 198
noster	F 103, 153 *, 198	obvolvo	
nox	F 83, 109	obvolutus	F 151
nubes	F 206	occumbo	F 198
nudo	F 158	occupo	F 61
nugator	F 184	oculus	F 13, 151
nullus	F 105, 150, 183	odi	F 163
numerus	F 27	omnino	F 147
		omnipotens	F 59
		omnis	F 12, 23, 71, 95, 134, 135, 181, 193, 205, 206, 215
		opino	F 54
		opinor	F 117
		oportet	F 128, 153

oppeto (-bp-)	F 81, 153	paupertas	F 20
oppidum	F 94	pavor	F 12
oppleo	F 153	pax	F 143, 188
oppletus	F 195	pectus	F 109
ops	F 23, 146, 151, 157	pecus	F 108
optimates (-u-)	F 90, 151	pedum	F 86 *
optimus (-u-)	F 54, 97, 151	pellis	F 89
opulentus	F 73, 90, 94	pendeo	F 132
oratio	F 73, 110	per	F 2, 66 ?, 89
orbus	F 23	perbito	F 76
ordo	F 4	perdo	F 22
orior	F 2, 13, 193	perduellis	F 174
os (oris)	F 42, 110	pereo	F 163
ostrea / -um	F 36	pergo	F 78
otiosus	F 84	perpetior	F 156
otium	F 84	pertinax	F 182
		perversus	
		perverse	F 73
pactum	F 153	pervicacia	F 182
palam	F 125	pervinco	F 182
palatum	F 204	pervolo	F 193
par	F 153	pes	F 37, 71, 82, 86, 89, 99, 138
pariter	F 42, 73	pestis	F 13, 153
parco	F 43	peto	F 23, 89, 117, 153
parens	F 76, 186	philosophor	F 147
paries	F 23	piaculum	F 125
pario	F 93, 151, 206	pietas	F 121
partus	F 8	piget	F 151
paro	F 49, 118, 141, 153	pinna	F 165
paratus	F 153	pinso	F 168
participo	F 153	pious	F 46 *
partio (verb.)	F 123	placeo	F 147
partus (subst.)	F 22	plaga	F 82
pastor	F 16	plausus	F 161
patefacio	F 154	plebeius	F 125
pater	F 23, 42, 52, 120, 123, 151	plebes (plebs)	F 194
patior	F 23, 156	plus	F 84, 113
patria	F 23, 90	pol	F 157
patrius	F 23	polliceor	F 117
paucus	F 147	porceo	F 121
paulus		porticus	F 153
paulo	F 151	portus	F 132
pauperies	F 81		

possum	F 6, 112, 153, 156	quadriiugus	F 23
post	F 206	quadringenti	F 37
postea	F 206	quadrupedans	F 57
potestas	F 143	quadrupes	F 63 †
potior	F 188	quaeso	F 35, 44
potis	F 153, 188	quaestus	F 160
potius	F 180	quam	F 81, 84, 92, 93, 95, 110, 140, 148 *, 153, 157, 172 †, 180, 190, 209
praesidium	F 23	quantus	F 28, 153, 157
praeterpropter	F 84	quapropter	F 16
premo	F 161	quasi	F 32, 145
principium	F 158	-que	F 30, 61, 73, 95, 97, 103, 109, 129, 131, 146, 151, 161, 173, 199, 206
prius (quam)	F 81, 95, 153	queo	F 90
privo	F 80	qui (abl.)	F 153
pro (interi.)	F 169	qui (interrog.)	F 21, 23, 67, 76, 157
pro (praep.)	F 8, 54, 198	qui (relat.)	F 4, 11, 12, 13, 20, 22, 23, 25, 34, 49, 50, 56, 63 †, 65, 74, 76 ?, 79, 80, 82, 84, 88, 89, 90, 95, 98, 109, 111, 113, 115, 117, 118, 127, 129, 132, 133, 134, 143, 145, 146, 151, 153, 155, 159, 160, 163, 185, 192, 206, 211 †
proavus	F 120		
procedo	F 86		
procul	F 62, 90		
proelio	F 7		
proelium	F 153		
profero	F 86		
prolatus	F 3		
profiteor	F 128		
profluo	F 153		
progenies	F 151		
prohibeo	F 95		
proloquor	F 91, 128		
promptus	F 208		
propter	F 41, 206 †		
propterea	F 90		
prorsus	F 39		
prospectus	F 71		
prosum	F 90, 151		
publicus	F 90		
pudet	F 151		
pudor	F 121		
puella	F 207		
puer	F 30, 104		
pugno	F 7		
pulsus (subst.)	F 138		
pulvis	F 193		
purus	F 17, 109		
puto	F 141		
putus	F 17		

quia	F 89		153, 157,
quidem	F 207		166
quiesco	F 58	respecto	F 21
quin	F 12, 105, 174	restinguo	F 151
quis (aliquis)	F 76	restito	F 87 ?
quis (interrog.)	F 144, 192	resto	F 87 *
quid	F 18, 21, 23, 27, 67, 68, 82, 83, 84, 96, 117, 141, 151, 172, 180	resumo	F 206
		rex	F 89, 194
		riscus	F 39 *
		rursus	F 39
		russus	F 161
quisnam	F 133	sacer	F 42
quisquam	F 31, 202	saepe	F 62
quisque	F 163, 173 (<i>vel</i> quae + que), 202	saepio	
		saepius	F 23, 126
quisquis	F 159	saevus	F 2, 89, 197
quo	F 5, 23	saeviter	F 70, 114
quod (coniu.)	F 81, 206	salsus	F 40, 48
		saltus	F 22
		salum (masc.)	F 77
rapio	F 33, 151	salveo	F 24, 97
raptio	F 23	sanctus	F 150
rarenter	F 32	sanguis	F 10, 12 *, 23, 40, 48, 52, 69, 132, 151, 153, 162
recepto	F 173		
recipio	F 132		
reciproco	F 39		
recte	F 25	sanguen	F 12, 78
reddo	F 117, 137	sanies	F 132
reduco	F 190	sapientia	F 12, 153
refugio	F 12	sapio	F 54, 90, 117
regificus		sapiens	F 90, 148, 151
regifice	F 23		
regimen	F 87	saucius	F 89, 153
regnum	F 103, 126, 150, 157	saxum	F 36, 102, 132, 187, 191
regredio (sec. Non.)	F 5		
relinquo	F 126, 190	scabreo	F 36 ?
remitto		scelestim	F 113 *
remissus	F 132	scelestus	F 113 ?
reperio	F 151 *	scelus	F 95, 123
repudio	F 137	scindo	F 102
requiesco	F 132	scio	F 118, 153, 157, 209
res	F 5, 11, 75, 87, 90, 95, 109, 146,	scribo	F 76
		scripuer	F 36

scutor	F 82	specto	F 82
se		specus	F 60
se	F 47, 62, 153, 215	sperno	F 62
secum	F 46, 141	spes	F 207 †
sese	F 7, 37, 71, 143	spiritus	F 2
sibi	F 44, 90, 117, 153	splendidus	F 72
securis	F 89	spolium	F 162
sed (-t)	F 13, 32, 76, 109, 117, 130, 136, 138, 151, 205, 211 †	spumo	F 40
seditio	F 27	squalidus	F 126
semel	F 93	squalus	F 122
semita	F 117	squama	F 36 ?
semper	F 117, 156	statim	F 11
senectus	F 133	stella	F 72, 83
senex	F 81, 169	sterno	
sententia	F 160	stratus	F 122
sentio	F 121	stirps	F 171
sepulchrum	F 132	sto	F 23
servitus	F 49	stola	F 126, 192, 197
servo	F 6, 92	stolidus	F 18
si	F 113, 117, 153, 176	strepitus	F 2 *, 68
sin	F 137 ?	studeo	F 84
sic	F 21, 96, 106	stultus	F 111
signitenens	F 34	sub	F 93
signum	F 82	subex	F 2
sincere	F 31	sublimis	
sine (praep.)	F 162	sublime(n)	F 57, 83, 134
sisto		sublimus	F 2
status	F 101	sublimo	F 98
societas	F 150	succenseo	F 207
sol	F 98 (cf. F 95)	succingo	
somniaum	F 205	succinctus	F 192
sonitus	F 2, 138	suo	F 69
sono	F 31, 69	suo	F 162
sordidus	F 122	sum	F 12, 14, 21 ?, 23, 26, 30, 41, 42, 50, 58, 59, 62, 67, 68, 71, 81, 82, 84, 88, 90, 105, 109, 111, 113, 114, 115, 117, 120 †, 125,
sortio	F 47		
sospes	F 186		
sospito	F 103		
spargo	F 132		

	127, 143,		89, 91, 95,
	144, 147,		106, 122,
	150, 151,		167, 206
	153, 155,	terribilis	F 12
	158, 159,	tesca (pl.)	F 187
	183, 184,	texo	F 151
	192, 197,	thesaurus	F 85
	205, 206,	timidus	F 12
	208	tollo	F 8
esse	F 54, 117, 133	topper	F 209
summus	F 8, 23, 29,	torreo	
	61, 75, 95,	tostus	F 23
	132	trabes (sg.)	F 89
sumo	F 174	trabs	F 32 †
supero	F 22, 83	tracto	F 21, 146
superstitiosus	F 151	tremulus	F 106
superstito	F 103	tres (-i-)	F 151
superus	F 143	tu	F 8, 73, 92,
suppeto	F 153, 157		95, 112 †,
suscito	F 160		118, 143
suspicio	F 114, 123	te	F 21, 23, 41,
sustineo	F 153		88, 96 ?,
suus	F 22, 27, 84,		128, 133,
	90, 145, 160		152, 169
		ted	F 59 ?
tabeo	F 27 ?	tibi	F 8, 75, 79,
tabum	F 132		105, 110,
taceo	F 54		124, 171,
taeda	F 13		206, 207
taenia	F 19	tui	F 151
tam	F 4, 12, 188	tueor	F 169
tametsi	F 73 *	tuor	F 187
tandem	F 75	tullius	F 10
tantus	F 12, 153	tum	F 12, 42,
tardus	F 133		112 †, 116
tectum	F 23	tumultus	F 67
telum	F 51	turbidus	F 146
temere	F 146	turpo	F 23
temo	F 83	tutus	
templum	F 23, 24, 72,	tute	F 54
	94	tuus	F 21, 23, 35,
tenacia	F 63 †		95, 152
teneo	F 107		
tepidus	F 10	ubi	F 30, 85, 132,
ter	F 93		151, 153,
terra	F 37, 48, 69,		167

ulcisco	F 52	verus	F 109, 205
ullus	F 84 ?, 153	verius	F 180
ultro	F 61	vester (-o-)	F 66, 97, 153, 198
umidus	F 2	vestitus	F 126 †
umquam	F 99, 152	vestis	F 122
unde	F 2, 13, 38	via	F 117, 145
undique	F 107	vicis	F 42
undo	F 77	victoria	F 70, 201
unus	F 151	video	F 23, 74, 83, 130, 151
urbs	F 23, 47, 206	viduus	F 88
urvo	F 37	vigil	F 66
usurpo	F 67	villosus	F 189
ut	F 30, 57, 59, 65 †, 103, 112, 115, 135, 139, 146, 153, 157, 171, 198	vinco	F 53
utinam	F 81, 89, 99	vir	F 89, 109, 151
utor	F 84, 124	virginalis	F 151
uxor	F 44	virgo	F 88, 151
		virtus	F 62, 109
		vis	F 13, 23, 54, 61 ?, 154
		visceratim	F 40
vaco	F 64 ?, 109 *	vita	F 8, 12, 23, 43, 84, 93, 132, 198
vago	F 64 *	vitalis	F 139
valeo	F 73	vitis	F 42
validus	F 63 †	vito	F 23 *
vanus	F 181	vitulor	F 201
vastus	F 60, 88	vivo	F 84, 109, 183
-ve	F 23	vivus	F 108
veho		voco	F 16, 109 *, 134, 206
vectus	F 89	volo (velle)	F 8, 84, 176
velivolans	F 151	volo (volare)	F 10, 19
velivolus	F 33	voluptas	F 181
venio	F 84	vos	F 53, 66, 115, 153, 198
venor (pass.)	F 107	vox	F 178
ventus	F 64, 206	vulnero	F 144
verbum	F 100	vulnus	F 38
verecunde	F 79		
vereor	F 151		
verso	F 214		
verum	F 127		

5.3 Index fontium

Apuleius		de orat.	
apol.		1,154	T 14
13	F 147	1,198	T 15
mund.		1,199	F 146
33 (363)	F 134	2,156	F 147
Socr.		2,222	F 148
2 (121)	F 83	2,276	T 16
5 (131–132)	F 165	3,27	T 17
		3,102	F 23
Aurelius		3,154	F 12
vid. Fronto		3,162	F 149
		3,183	F 23
Charisius (GL, vol. I Keil)		3,217	F 23
p. 197,25–27	F 110	3,218	F 12
p. 241,6–11	F 42	div.	
p. 282,10–11	F 190	1,23	T 33
		1,66–67	F 151
Cicero		1,88	F 160
ac.		1,114	F 151
1,10	T 27	1,132	F 117
2,20	T 28	2,30	F 82
2,52	F 13	2,57	F 161
2,88–89	F 13	2,104	F 117
Arch.		2,111	T 34
18	T 11	2,112	F 151
22	T 12	2,127	F 205
Att.		fam.	
4,15,6	T 18	7,6,1–2	F 90
8,11,3	F 151	fat.	
Balb.		35	F 89
36	F 145	fin.	
51	T 13	1,4–7	T 29, F 89
Brut.		2,41	F 155
71–76	T 19	4,62	F 12
78	T 20	5,31	F 12
79	T 21	Hort. (Grilli)	
Cael.		frg. 102	F 12
18	F 89	inv.	
Cato		1,91	F 89, 143
14	T 32	Lael.	
73	T 2	64	F 166

Mur.		1,85	F 23
30	T 10	1,105	F 23
nat. deor.		1,107	F 132
1,119	T 31	1,117	T 2
2,4	F 134	2,1	F 147
2,49	F 204	2,38–39	F 153
2,65	F 134, 159	3,5	F 156
3,10	F 134	3,44–45	F 23, 157
3,40	F 134	3,45–46	T 30
3,75	F 89	3,53	F 23
3,79	F 117	3,63	F 91
off.		4,19	F 12
1,26	F 150	4,52	F 203
1,51–52	F 145	4,69	F 92
1,61	F 162	4,70	F 158
1,114	T 35	Verr.	
2,23	F 163	2,1,46	F 1
2,62	F 164		
3,62	F 90		
3,104	F 165	CIL	
opt. gen.		XIII 3710	T 95
2	T 25		
18	T 26	Diomedes (GL, vol. I Keil)	
orat.		p. 345,1–2	F 210
36	T 22	p. 345,3–4	F 57
93	F 23	p. 382,14	F 119
109	T 23	pp. 387,30–388,2	F 58
152	T 24	p. 400, 27–28	F 211
155	F 151, 152,	p. 447,6–8	F 190
	153	p. 484,3–7	T 80
160	F 154	p. 485,32–34	T 81
184	F 133		
Pis.		Donatus	
43	F 132	comm. Ter.	
rep.		Ad. 386	F 82
1,30	F 82, 147	Eun. 590	F 142
1,49	F 150	Phorm. 157	F 89
Sest.		gramm. (GL, vol. IV Keil)	
121	F 23	p. 398,25–26	F 190
S. Rosc.			
90	F 144	Ennius (Vahlen ₂)	
top.		ann.	
61	F 89	377	T 1
Tusc.		var.	
1,34	T 2	15–16	T 2
1,45	F 89	17–18	T 2

Festus (Lindsay)		5,16,5	F 147
p. 128,24–25	F 125	6,9,17	F 102
p. 158,13–14	F 50	6,17,10	F 109
p. 162,14–16	F 13	7,5,10	F 17
p. 166, 23–24	F 184	7,16,9	F 49
p. 218,3–5	F 118	7,16,10	F 43
p. 218,5–6	F 185	11,4,3	F 73
p. 218,24–25	F 85	12,2,1–11	T 57
p. 240,12–14	F 17	12,4,1–5	T 72
p. 282,9–10	F 3	15,24	T 7
p. 292,11–12	F 86	17,17,1	T 73
p. 312,12–13	F 44	17,21,43	T 74
p. 312,13–14	F 35	18,5,2–4	T 75
p. 334,14–16	F 45	19,8,6	F 208
p. 334,16–17	F 56	19,10,12	F 84
p. 364,5	F 183		
p. 374,3–11	T 76	Glossaria (CGF)	
p. 384,21–22	F 26	2,11	T 94
p. 388,30–32	F 186		
p. 394,33–37	F 2	Grammaticus incertus	
p. 400,18–20	F 134	(GL, vol. V Keil)	
p. 418,1–3	F 18	p. 574,24	F 177
p. 439,17–18	F 162		
p. 442,1–3	F 126	Hieronimus	
p. 448,21–22	F 36	chron.	
p. 456,6	F 83	a. Abr. 1777	T 83
p. 482,5–7	F 10	a. Abr. 1838	T 84
p. 482,20–21	F 209	a. Abr. 1849	T 85
p. 488,23	F 187	epist.	
p. 494,19–20	F 188	60,14,4	F 194
p. 496,3–4	F 19	127,5,2	F 89
p. 514,22–27	F 37	in Mich.	
		2,7,5/7	T 86
Fronto (van den Hout)			
p. 15,11–17	T 67	Historia Augusta	
p. 28,8–9	F 181	Hadr. (1)	
p. 55,15–16	F 182	16,5–6	T 92
pp. 56,18–57,4	T 68		
pp. 133,11–134,1	T 69	Horatius	
p. 227,8–12	T 70	ars	
		55–58	T 43
Gellius		258–262	T 44
4,7,1–5	T 71	carm.	
4,17,14	F 2	4,8,13–24	T 45
5,11,12	F 101	epist.	
5,15,9	F 147	1,3,1–2	T 40

1,19,6–8	T 41	Nepos	
2,1,50–52	T 42	Cato	
sat.		1,4	T 37
1,10,51–55	T 39		
		Nonius Marcellus (Mercerus)	
Isidorus		p. 15,8–10	F 127
diff.		p. 16,7	F 12
1,131(218)	F 8	p. 20,19–20	F 38
2,17,71(135)	F 216	p. 39,2–4	F 96
orig.		p. 76,1–2	F 27
1,22,1	T 93	p. 85,1–3	F 97
11,1,109	F 216	p. 85,23–25	F 120
		p. 90,13–15	F 135
Iulius Rufinianus (Halm)		p. 91,7–8	F 111
p. 41,29–30	F 87	p. 97,29–30	F 136
		p. 110,17–18	F 137
Iulius Victor (Halm)		p. 111,18–20	F 59
p. 415,33–34	F 89	pp. 115,30–116,1	F 74
		p. 116,31–32	F 75
Lactantius		p. 127,15–16	F 14
ad Stat. Theb.		p. 129,24–26	F 208
5,335–337	F 89	p. 144,12–14	F 46
		p. 145,15	F 82
Livius		p. 147,18–19	F 4
38,56,4	T 47	p. 153,30–32	F 76
		p. 160,5–6	F 121
Lucilius (Marx)		p. 165,10–11	F 39
frg. 341–347	T 5	p. 166,20–22	F 5
		p. 169,2–4	F 2
Lucretius		p. 169,25–26	F 36
1,117–126	T 36	p. 170,8–9	F 98
		p. 170,10–11	F 103
Macrobius		p. 172,19–20	F 122
Sat.		p. 176,2–3	F 103
1,4,17–18	T 89	p. 181,2	F 23
6,1,61	F 20	p. 183,14–15	F 107
6,2,18	F 21	p. 183,18–20	F 40
6,2,21	F 48	p. 196,31–32	F 191
6,2,25	F 22	p. 198,2–4	F 192
6,3,9	T 90	p. 205,29–30	F 193
6,4,6	F 51	p. 222,27–28	F 60
6,4,7	F 106	p. 223,25–26	F 77
6,5,10	F 33	p. 224,10–11	F 78
6,9,9	T 91	p. 224,25	F 12
		p. 232,21–23	F 128
Martialis		p. 245,30–32	F 112
5,10,7–8	T 60		

p. 246,11–12	F 104	pp. 505,35–506,1	F 124
p. 255,25–26	F 138	p. 507,19–21	F 81
p. 261,8–10	F 93	p. 507,22–23	F 113
p. 261,16–17	F 139	p. 511,6–7	F 114
p. 261,21–22	F 93	p. 511,10–11	F 70
p. 268,11–12	F 140	p. 512,9–10	F 110
p. 277,26–27	F 6	p. 514,11–13	F 115
p. 290,17–19	F 49	p. 515,13–15	F 29
p. 292,7–9	F 28	p. 515,28–30	F 32
p. 292,18–19	F 52	p. 518,6–7	F 116
p. 292,20–22	F 96	p. 518,24–26	F 71
p. 297,23–25	F 99	p. 537,24–27	F 126
p. 306,32–33	F 53		
p. 342,19–20	F 129	Orosius	
p. 342,31–32	F 79	hist.	
p. 355,17–19	F 61	1,12,10	F 89
p. 369,31–32	F 141		
pp. 384,36–385,1	F 39	Ovidius	
p. 393,15–16	F 11	am.	
p. 399,8–10	F 62	1,15,19–20	T 49
p. 402,3–5	F 29	ars	
p. 405,2–3	F 132	3,405–412	T 50
p. 407,24–26	F 63	trist.	
p. 429,4–5	F 130	2,259–260	T 51
p. 466,27–28	F 78	2,423–424	T 52
p. 467,13–14	F 100		
p. 467,39–40	F 64	Panegyrici	
p. 469,7–9	F 105	9,7,3	T 77
p. 469,30–31	F 65		
p. 470,4–6	F 94	Paulus (Lindsay)	
p. 471,4–5	F 47	p. 110,16–17	F 183
p. 472,23–25	F 66	p. 129,13–14	F 125
p. 472,26–27	F 7	p. 159,4–5	F 50
p. 474,32–34	F 80	p. 283,3–4	F 3
p. 475,3–5	F 54	p. 313,3–4	F 35, 44
p. 475,28–29	F 123	p. 389,6–7	F 186
p. 489,29–30	F 67	p. 395,6	F 2
p. 490,6–7	F 68	p. 483,3–4	F 10
p. 490,10–11	F 131	p. 489,7–8	F 187
p. 494,3–5	F 81	p. 507,12–13	F 201
p. 504,4–5	F 122		
p. 504,6–7	F 78	Phaedrus	
p. 504,18–20	F 30	3, epil. 34	F 125
p. 504,35–36	F 69	Plautus	
p. 505,12–13	F 31	Poen.	
p. 505,23–24	F 55	1–15	T 3

Plinius maior		Rufinus Lupus (GL, vol. VI Keil)	
nat.		p. 569,13	F 23
7,101	T 58		
7,114	T 59	Rutilius Lupus (Halm)	
		p. 8,18–19	F 180
Pompilius (FPL ₄)		Schol. ad Horatium	
p. 89	T 6	ad art.	
		258–259	T 44
Pomponius Mela		ad carm.	
2,66	T 54	3,11,18	F 189
		4,8,20	T 45
Porphyrio ad Horatium			
ad epist.		Schol. Bob. ad Ciceronem	
1,3,1	T 40	ad Sest.	
2,1,51	T 42	120	F 23
		122	F 23
Priscianus			
(GL, vol. II Hertz + III Keil)		Schol. Gron. ad Ciceronem	
II, p. 171,4–5	F 108	ad S. Rosc.	
II, p. 250,13–14	F 12	90	F 144
II, p. 293,13–15	F 41	ad Verr.	
II, p. 320,16–18	F 89	2,1,46	F 1
II, p. 383,6–7	F 215		
II, p. 517,10–11	F 102	Schol. Veron. ad Vergilium	
III, pp. 423,36–24,8	F 89	ad ecl.	
		5,88	F 86
Probus ad Vergilium			
ad ecl.		Seneca minor	
6,31	F 95, 134	apocol.	
		8,3	F 82
Propertius		dial.	
3,3,1–16	T 48	5,37,5	T 55
		epist.	T 57
Quintilianus		58,5	T 56
inst.			
1,8,11	T 61	Serenus	
5,10,84	F 89	med.	
10,1,88	T 62	702–707	T 87
Rhetor ad Herennium		Servius (auctus) ad Vergilium	
2,34	F 89	ad Aen.	
2,39	F 143	1,4	F 197
4,2	T 8	1,52	F 88
4,7	T 9	1,224	F 33
4,18	F 202	1,726	F 23

2,62	F 198	Varro	
2,241	F 23	ling.	
3,241	F 212	5,14	F 167
6,686	F 199	5,19	F 34, 83,
7,691	T 88		149
7,320	F 200	5,23	F 168
9,253	F 213	5,64–65	F 206
9,399	F 196	6,6	F 9
9,744	F 214	6,81	F 9, 93
12,657	F 178	6,83	F 15
ad georg.		7,6	F 24, 72
1,12	F 195	7,9	F 94
4,170	F 196	7,12	F 169
		7,13	F 170
Silius Italicus		7,16	F 171
12,393–419	T 63	7,19	F 172
		7,33	F 89
Strabo		7,48	F 173
6,3,5	T 46	7,49	F 174
		7,73	F 83
Suetonius		7,76	F 9
gramm.		7,82	F 16, 25
1,1–3	T 64	7,87	F 175
2,2	T 65	7,89	F 176
vita Verg.	T 66	7,93	F 177, 207
		7,101	F 178
Symmachus		10,70	F 179
epist.			
1,20,2	T 82		
		De viris illustribus	
Terentius		47,1	T 78
Andr.		52,1–3	T 79
18–21	T 4		
Eun.		Vitruvius	
590	F 142	9, praef. 16	T 38
Valerius Maximus		Volcacius Sedigitus (FPL ₄)	
8,14,1	T 53	frg. 1	T 7